A Nitana Vure

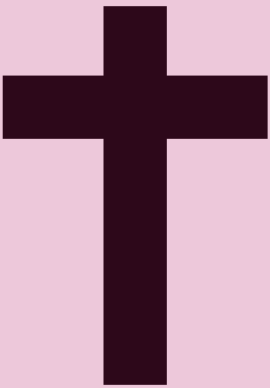

Genesis, Exodus, Leviticus, Numbers, Deuteronomy, Joshua, Ruth, Jonah, and the New Testament in the Bola language of Papua New Guinea

A Nitana Vure
Genesis, Exodus, Leviticus, Numbers, Deuteronomy, Joshua, Ruth, Jonah, and the New Testament in the Bola language of Papua New Guinea
Sampela hap Buk Baibel long tokples Bola long Niugini

copyright © 2011 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Bola

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.
You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-12-03

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Mar 2026 from source files dated 12 Dec 2025
2dc89ad6-982c-53cd-bd40-a3ed17eb8fc7

Contents

E Mateo 1
E Markus 74
E Lukas 119
E Ioanes 196
A Apostolo 253
Rom 325
1 Korin 359
2 Korin 390
Galesia 411
Epesus 423
Pilipai 434
Kolosi 441
1 Tesalonika . . . 450
2 Tesalonika . . . 458
1 Timoti 462
2 Timoti 472
Titus 480
Pilemon 485
Hibru 487
Iakop 513
1 Petrus 523
2 Petrus 532
1 Ioanes 538
2 Ioanes 547
3 Ioanes 548
Iuda 550
Nita Kapiloho . . 554

A Velenga Kamumu ne Isu Kristo i Herea e Mateo
A Nita Vakalohoka

Mateo

E Mateo a apostolo i herea a Velenga Kamumu iea. E Mateo a bakovi ni bole a takis na tahuna e Isu i galea ge ramaia (9:9-13). Muri e Isu i vulakia ge ia tara apostolo, ra ri ala ravulu a polona i rua. E Mateo a bakovi o Iuda. A rana tara e Levi (Markus 2:14-15).

E Mateo i herea a raukea iea na parava ranga na nilobona senturi i taku (50-100 AD), i mata manga na kurukuruna e 60-70 AD.

E Mateo i here lakea ne huriki a kabu vona, re huriki a Iuda. Na Velenga Kamumu iea e Mateo i taki ranga ngava i tabuli na Ngava Dagi hosi, ra i bele muholi ne Isu. Na Ngava Dagi karaba e Mateo i taki a maka ngava na ngava dagi hosi i kupo hateka na buk ranga. A ni tubu na Velenga Kamumu iea, e Mateo i vakasiri e Isu i valai na kabu ne Iuda. I here tabu maea, "E Isu ia e tune David."

E Mateo i ngaru ni vakasiri e huriki a Iuda ne Isu Kristo ia a Mesaia, ra viri a Vure i vulakia ge korimule e huriki a bakovi a ngatavine vona. E huriki a propet na Ngava Dagi hosi ri taki a Vure ge rudu vilia e Kristo, ge korimule e huriki a Israel. Na Ngava Dagi karaba, e Mesaia i manga "e Kristo." E Mateo i here na Velenga Kamumu iea a nimadene Isu, a leho i rata, ra ri ta vona e huriki a propet na Ngava Dagi hosi i bele muholi.

E Huriki a Vuhune Isu (Lukas 3:23-38)

1 *E huriki a vuhune Isu Kristo, a hamone Davit, a hamone Abraham.
2 E Abraham e tamane Isak.
E Isak e tamane Iakop.
E Iakop e tamane Iuda, turana e huriki e turana mai.
3 *E Iuda e tamane Peres rua e Sera, e kinane rua e Tamar.
E Peres e tamane Hesron.
E Hesron e tamane Ram.
4 E Ram e tamane Aminadab.
E Aminadab e tamane Nason.
E Nason e tamane Salmon.
5 *E Salmon e tamane Boas, e kinana e Rahap.
E Boas e tamane Obed, e kinana e Rut.
E Obed e tamane Iesi.
6 *E Iesi e tamane Davit, a hariki.
E Davit e tamane Solomon, e kinana e girihine Uria.
7 E Solomon e tamane Rehoboam.
E Rehoboam e tamane Abisa.
E Abisa e tamane Asa.
8 E Asa e tamane Iehosapat.
E Iehosapat e tamane Ioram.

* **1:1:** Vuh 22:18; 1Sto 17:11 * **1:3:** Vuh 38:29-30; Rut 4:18-22 * **1:5:** Rut 4:13-17 * **1:6:** 2Sam 12:24

E Ioram e tamane Usia.
9 E Usia e tamane Iotam.
E Iotam e tamane Ahas.
E Ahas e tamane Hesekia.
10 E Hesekia e tamane
Manase.
E Manase e tamane Amos.
E Amos e tamane Iosaia.
11 *E Iosaia e tamane
Iekonaia turana e
huriki e turana mai
na tahuna e huriki a
Babilon ri lakavu e
huriki a Israel, ri
turari ria lakea o
Babilon.
12 *Muri ne huriki a Israel
ri made o Babilon:
E Iekonaia e tamane Siltel.
E Siltel e tamane Serubabel.
13 E Serubabel e tamane
Abiud.
E Abiud e tamane Eliakim.
E Eliakim e tamane Asor.
14 E Asor e tamane Sadok.
E Sadok e tamane Akim.
E Akim e tamane Eliud.
15 E Eliud e tamane Eleasar.
E Eleasar e tamane Matan.
E Matan e tamane Iakop.
16 E Iakop e tamane Iosep, e
girihine Maria, ra i
podea e Isu, ra ni gale
e Kristo.
17 E huriki e kabune Isu, i
vakatubu ne Abraham i
valai ne Davit, ri ala ravulu
a polona i va.
Ne Davit i valai na tahuna
ri dili o Babilon, ri ala
ravulu a polona i va.
Pali ne Babilon i valai na
tahuna e Kristoa* ni poda, ri
ala ravulu a polona i va.

E Isu Ni Poda
(Lukas 2:1-7)

18 *A nipodane Isu Kristo i
bele maea: E kinana, e
Maria, ni habikari ne Iosep
ge girihina. Pali i uka ma ru
parangi ma, ni matakilaka
vona i singou na Hanu
Kiripiripi.
19 E girihina, e Iosep, a
bakovi kiripiripi. I koi ni
vakamaruhua na matane
huriki, lakea i luhoi ni pile
kapiloho kunanea.
20 I tabana ni luhoi ni rata
mavonga, lakea a agelo ne
Bakovi Dagi i bele vona na
vurena, i ta maea, "Iosep,
hamone Davit, naha ni
mangenge ni bolena e Maria
ge girihimu, a vuhuna a
maki i bele vona, i valai na
Hanu Kiripiripi.
21 * Bara i podea a koma
bakovi. O vunua ge Isu,† a
vuhuna bara i korimule e
huriki a kabu vona na naro
hale ne ria."
22 A maki nga ri bele, ge
bele muholi a ngavane
Bakovi Dagi i taki e huriki a
propet vona hosi, i ta maea,
23 * "A sirula bara i singou
tavula, i podea a koma
bakovi, bara ni gale e
Emanuel." A pelegona a
ngava e Emanuel i maea, "A
Vure i made turane hita."
24 Na tahuna e Iosep i
hadongo, i muri mai a
ngavana agelo ne Bakovi
Dagi. I tulia e Maria ge
girihina, ru lakea na tanga.

* **1:11:** 2Ki 22:1–24:20; 2Sto 36:10; Jer 27:20 * **1:12:** Esr 3:2 * **1:17:** E Kristo a nita Hibru i manga i maea, A Viri a Vure i vulakia ge korimule e huriki. * **1:18:** Luk 1:27,35 * **1:21:** Luk 1:31; 2:21 † **1:21:** E Isu, na nita Grik i manga e Iosua. A pelegona i manga i maea, E Bakovi Dagi i korimule hita. * **1:23:** Ais 7:14 * **1:25:** Luk 2:21

25 *Pali i uka ma i mahita
turana, i harena na tahuna e
Maria i podea a koma
bakovi vona. Lakea e Iosep i
vunua a rana e Isu.

2

A Nupesi na Nirikena Haro

1 E Isu ni poda o Betlehem
na tabeke ne Iudea na
tahuna a Hariki e Herod i
matakari vonga. Muri e
huriki a bakovi na
lohokanga na nilahona hada
to malaga na tabeke na
nirike na haro, to valai o
Ierusalem.
2 *To nana, “Avia a viri ni
poda a hariki ne huriki a
Iuda? Mete masia a hada
vona na tabeke na nirike na
haro, mete valai mete ge
kavurikea.”
3 Na tahuna a Hariki e
Herod i longoa a ngava iea, i
lege a lohona. E huriki o
Ierusalem ranga, i lege a
lohone ria.
4 Lakea i gale palupu e
huriki a prister dagi, a mari
na vinara na lotu, i nana ria
vona ni gi poda vai e Kristo.
5 Ri ta maea ria, “Bara ni
poda na tanga e Betlehem,
na tabeke ne Iudea, a
vuhuna e huriki a propet
hosi ri here maea:
6 * ‘Ra ioe o Betlehem na
tabeke ne Iudea
i uka ma a tanga tavula
o Iudea, a vuhuna
bara i pagitala vomu a
matakari,
bara ia a matakari ne
huriki a kabu nau, re
huriki a Israel.’ ”
7 Muri e Herod i gale
kapiloho e huriki a mosi
nga, i nana tou vona a
parava to matai a hada
vona.
8 Muri i rudu tou, to go
lakea o Betlehem, i ta maea,
“Moto vano, moto matakana
kamumua a koma iea. Na
tahuna moto matavisia,
moto taki iau. Iau tara a
ngaru ni lokovonga, ga
kavurikea.”
9 To longo lobo a ngavana
hariki, to vano. Lakea a
hada to masia na nirikena
haro, i muga ne tou, i vano i
koro polomeli na tanga i
made vona a koma.
10 Na tahuna to masia a
hada, to vivi hateka.
11 *Na tahuna to bele na
ruma, to masia a koma
turana e kinana e Maria,
lakea to turume puru, to
kavurikea e Isu. To bole tala
na tava ne tou a mahala, to
vakaparua na gol, a buluka
mangisipa ni gale a insens
tara, a mir tara.
12 A Vure i ta pupukari ne
tou na vurena, nahea to go
hamule maia e Herod.
Lakea to ramai a dala tara,
to hamule lakea na robo ne
tou.

E Iosep i Ha Lakea o Egipto

13 To vano pali a bakovi
dagi nga, lakea a agelo ne
Bakovi Dagi i bele ne Iosep
na vurena, i ta maea, “O
pesi rike turana koma, e
kinana, moto ha lakea o
Egipto. Moto made vonga.
Muri bara taki matou, moto
hamule valai. E Herod i

* **2:2:** Gi 24:17 * **2:6:** Mai 5:2; Ion 7:42 * **2:11:** Sng 72:10-15; Ais 60:6

matakanea a koma iea, ta ge rabalakia."
14 Lakea i pesi rike na
rodo, i vango a koma rua e
kinana, to ha lakea o Egipto.
15 *To made vonga i
harena na tahuna e Herod i
mate. Lakea i bele muholi a
ngava e Bakovi Dagi i taki
hosi ne huriki a propet, i ta
maea,
"A gale talea o Egipto e tugu
a bakovi."

E Herod i Rabalaki e Huriki a Koma Bakovi

16 Na tahuna e huriki a
mosi nga i uka ma ri hamule
valai ne Herod, i madihi a
hatena, a vuhuna i
matakilaka vona ri tamia. I
vakuku e huriki a
nugumaheto ri gi rabalaki e
huriki a koma bakovi o
Betlehem, na tabeke tabukoi
vonga, a pida ne ria i
polotano na pida i rua. I
lohoka vona a pida ne Isu
bara i polotano na pida i
rua, a vuhuna i longo a
nitane huriki a bakovi na
nirike na haro.
17 Ngane a ngava i bele
muholi, ra ngava e Bakovi
Dagi i taki hosi ne Ieremaia
a propet, i ta maea,
18 *"Ni longo na tanga e
Rama
e huriki ri haloho.
E Resel i taringi e huriki e
tuna.
Pali i koi ni gi luke,
a vuhuna e huriki e tuna
ri mate lobo pali."

To Hamule (Lukas 2:39)

19 Muri e Herod i mate,
lakea a agelo ne Bakovi Dagi
i bele ne Iosep o Egipto na
vurena,
20 i ta maea, "E huriki ta ri
gi rabalakia a koma ri mate
pali. O pesi rike, o tuli a
koma rua e kinana, moto
hamule lakea na robo e
Israel."
21 Lakea i pesi rike, i tuli
rua to hamule lakea o Israel.
22 Pali i mangenge ni lakea
o Iudea, a vuhuna i longoa e
Arkelaus i bole a murine
tamana, e Herod, i matakari
a tabeke ne Iudea. A agelo
ne Bakovi Dagi i bele ne
Iosep na vurena, i
vakalongoa, i mavonga to
lakea na tabeke ne Galili.
23 *To vano to made o
Nasaret. Ngane i bele
muholi a ngava na propet i
ta maea, "Bara ni gale ia a
koma o Nasaret."

3

E Ioanes a Mari ni Vahilolo (Markus 1:2-8; Lukas 3:1-18; Ioanes 1:19-28)

1 Na tahuna iea, e Ioanes,
a mari ni vahilolo, i tubu ni
leho, i vara na tabeke i ngeki
o Iudea.
2 *I vara maea, "Mu pulo a
vilone mua, a vuhuna a
harikianga na hunu i
tabukoi ge bele."
3 *Re Ioanes, a propet e
Isaia i vakalongo muga
vona, i ta maea,
"A lohona viri i gale dagi na
tabeke i ngeki, i ta
maea,

* **2:15:** Hos 11:1 * **2:18:** Vuh 35:19; Jer 31:15 * **2:23:** Ais 11:1; 53:2; Luk 2:39; Ion 1:45 * **3:2:** Mat 4:17; Mrk 1:15 * **3:3:** Ais 40:3

‘Mu pelekadoa a dala ne
Bakovi Dagi.
Mu pelekadoa a dala ge
laho vona ge
kiripiripi.’ ”

4 *A varakia ne Ioanes ni rata na vuna kamel. I rea tata ia na palabele ni rata na kulina meme.* I kani a koa, a ame na robo.
5 E huriki lobo o Ierusalem, e huriki lobo na tabeke ne Iudea, e huriki lobo tabukoi na naru e Iordan ri lokovonga maia.
6 Ri taki tala a naro hale ne ria, lakea i vahilolo ria na naru e Iordan.
7 *Pali na tahuna i matai e huriki a Pariseo, a Sadusi ri valai mai ia ge vahilolo ria, i taki ria, i ta maea, “Mua a tuna mata! E rei i taki mua mu gu ha vona a rongova ne Bakovi Dagi?
8 Mu rata a naro ge vakasiri mu pulo a narone mua.
9 *Naha ni luhoi mua, ge mua a hamone Abraham, mu gu malamala pali. Naha ni luhoi mavonga, a vuhuna a Vure i kara ni pulo a kedo nga, ge ria e huriki a hamone Abraham. I vai a kanena narone mua? Mu rata taro a naro kamumu ge vakasiri mua mu pulo muholi a vilone mua.
10 *A kira i tabuli tabukoi pali na vuhuna kai. A kai i uka kanena kamumu, bara ni tolo puru, ni rungani.
11 * “Iau a vahilolo mua na naru a vuhuna mu pulo a vilone mua. Pali a bakovi tara bara i luve muri nau i tuhaka hateka nau. Iau i uka ma a bakovi kamumu ga bole polo a vahapolo vona. Na tahuna i valai, bara i vahilolo mua na Hanu Kiripiripi, a kanono.
12 Ngane i tabukoi bara i kalipida e huriki a bakovi kamumu, a bakovi hale, i manga a bakovi i leho na hania na vit i kalipida a vit, a luluna. Bara i bole e huriki a bakovi kamumu, i ru ria na tanga kamumu, i manga a bakovi i leho na hania i ru kadolu a vit pololilo na roho na vit. Pali bara i bole e huriki a bakovi hale, i voro rike ria na kanono, i manga a bakovi i leho na hania na vit i bole a luluna vit, i voro rike na kanono. A kanono iea, i uka a nilobona.”

E Isu Ni Vahilolo
(Markus 1:9-11; Lukas 3:21-22; Ioanes 1:31-34)

13 Muri e Isu i pea e Galili i lakea na naru e Iordan, e Ioanes ge vahiloloa.
14 Pali e Ioanes i hehe, i ta maea, “I navai ga vahilolo ioe? Ioe a viri bara o vahilolo iau.”
15 Pali e Isu i koli, “O rata kunanea, a vuhuna i kamumu tu gu rata lobo a maki e Bakovi Dagi i taki tu gu rata.” Lakea e Ioanes i longo, i vahiloloa.
16 *E Ioanes i vahilolo loboa e Isu, lakea e Isu i malaviriri kunana i pea a naru. A hunu i mata ka,

* **3:4:** 2Ki 1:8 * **3:4:** A varakia ne Ioanes i manga a varakia ne Elaisa hosi. * **3:7:** Mat 12:34; 23:33 * **3:9:** Ion 8:33,39; Rom 4:12 * **3:10:** Mat 7:19; Luk 13:6-9 * **3:11:** Ion 1:26-27,33; Apo 1:5 * **3:16:** Ion 1:32

lakea i masia a Hanuna
Vure i puru valai manga a
balu, i toka langa vona.
17 *Lakea a lohona viri i ta
valai na hunu, i ta maea,
“Iea e tugu a hategu. A vivi
hateka vona.”

4

*A Hanitu i Tonia e Isu
(Markus 1:12-13; Lukas
4:1-13)*

1 * Na parava tara a Hanu
Kiripiripi i rudua e Isu ge
lakea na tabeke i ngeki, a
hanitu ge tonia vonga.
2 *E Isu i peremu a maki
ni kani na parava i ravulu
va, a rodo i ravulu va. Lakea
i vitolo.
3 A bakovi ni toni e huriki
i bele vona, i takia, “Ge ioe a
tuna Vure, o taki a kedo nga
ri gi mapulo ri gi manga a
bret.”
4 *E Isu i koli, “A ngava ni
here puru na Hinere, i ta
maea, ‘A bakovi i uka ma ge
mahuri na maki ni kani
kunana. A bakovi bara i
mahuri na tahuna i
longototo a ngava lobo na
Vure.’ ”
5 Muri a hanitu i tulia e
Isu, i vakapesi langea na
mapana roho na Vure o
Ierusalem,
6 *i takia, “Ge ioe a Tuna
Vure, o to raga, a vuhuna a
ngava ni here puru na
Hinere i maea,
‘A Vure bara i rudu e huriki
a agelo vona, ri valai
ri matakari ioe.
Ri gi bole rike ioe na
limane ria,
ma ge padi a vahamu a
kedo.’ ”
7 *Lakea e Isu i koli mule, i
ta maea, “Ni here puru tabu
na Hinere, i ta maea,
‘Naha ni tonia e Bakovi Dagi,
a Vure vomu.’ ”
8 Muri a hanitu i tuli tabua
e Isu, ru lakea na mapana
lolo dagi tara. I vakasiria
vona a tanga lobo na malala,
a bagetua ne ria.
9 Lakea a hanitu i takia,
“Ioe bara o turume puru, o
vasileki nau, bara habi
vomu a maki lobo nga.”
10 *Lakea e Isu i takia,
“Satan, o ha nau! A ngava ni
here puru na Hinere i maea,
‘O kavurikea e Bakovi Dagi,
a Vure vomu, o ramai
kunana ia.’ ”
11 Muri a hanitu i ha taroa.
I valai ngane e huriki a
agelo ri tuhoria.

*E Isu i Vakatubu ni Vara
(Markus 1:14-15; Lukas
4:14-15; Ioanes 4:3,43-45)*

12 *Na tahuna e Isu i
longoa a velengane Ioanes
ni ru dili na bavi, i hamule
lakea o Galili.
13 I malaga o Nasaret, i
vano i made o Kapernaum, a
tanga tabukoi na darilomu
na malala ne huriki a kabu
ne Sebulun e Naptali.
14 Ngane i bele muholi a
ngava ni taki polo na propet,
e Isaia, i ta maea,
15 *“E huriki ri made na
malala ne huriki a

* **3:17:** Sng 2:7; Ais 42:1; Mat 12:18; 17:5; Luk 9:35 * **4:1:** Hib 2:18; 4:15 * **4:2:** Nim 34:28 * **4:4:** Vin 8:3 * **4:6:** Sng 91:11-12 * **4:7:** Vin 6:16 * **4:10:** Vin 6:13 * **4:12:** Mat 14:3; Mrk 6:17; Luk 3:19-20 * **4:15:** Ais 9:1-2

Sebulun, e huriki a
Naptali,
a dala i pori lakea na
dari, na tabeke tara
na naru e Iordan,
a robo e Galili, ra i made
vona e huriki i uka
ma ria a Iuda,
16 e huriki ri made na uvo
ri masia a nipara dagi;
e huriki ri made na maniru
na matenga,
a nipara i parai ria.”

17 *Ngane e Isu i vakatubu ni vara maea, “Mu pulo a vilone mua. A harikianga na hunu i tabukoi ge bele.”

E Isu i Gale e Huriki a Murimuri
(Markus 1:16-20; Lukas 5:2-11; Ioanes 1:35-42)

18 Na parava tara, e Isu i lalaho na gagana Darilomu e Galili, i matai e maki tari rua, e Simon (a rana tara e Petrus), turana e tarina e Andreas. Ru ru a vuko, a vuhuna rua a tahodari.
19 Lakea e Isu i gale rua, i ta maea, “Muru valai, muru muri nau. Ga tovo marua ni tuli valai nau e huriki a bakovi, i manga a hini ngane muru lakavu a manu.”
20 Ru malaviriri kunana ru pea a vuko ne rua, ru muri maia.
21 I laho lokovonga, i matai tabu e maki tarina rua, e Iakop e Ioanes. Ru made na aga turane tamane rua, e Sebedi, to hono a vuko. Lakea e Isu i gale rua.
22 Ru malaviriri kunana ru pea e tamane rua na aga, ru ramaia e Isu.

E Isu i Vakamahuri e Huriki Ri Giloa
(Lukas 6:17-19)

23 *Muri e Isu i lakea na maka tanga na tabeke ne Galili, i dili na maka roho na vaponga, i vara e huriki na Velenga Kamumu na harikianga na hunu. I vakamahuri e huriki lobo ri tahoka a gilanga.
24 *A velengana ni longo na tanga lobo na tabeke ne Siria, lakea e huriki ri tuli valai ne Isu e huriki ri giloa na gilanga vilihaliha, e huriki ri tahoka a nimadihi dagi, e huriki i dili ne ria a hanitu, e huriki ri matemate, e huriki a beu. Ri tuli valai vona, i kori ria lobo.
25 *E huriki lobo o Galili, o Dekapolis, o Ierusalem, o Iudea, na tabeke tara ne Iordan, ri muri vona.

5

E Isu i Tovo e Huriki
(Lukas 6:20-23)

1 Ngane e Isu i matai e huriki ri muri vona ri ala kupo, lakea i sike na gagana lolo, i made puru. E huriki a murimuri vona ri valai maia,
2 lakea i vakatubu ni tovo ria, i ta maea,
3 * “E huriki ri ngaru hateka
a Vure ge korimule
ria, ri gi vivi,
a vuhuna a Vure ge habi
ne ria a harikianga na
hunu.

* **4:17:** Mat 3:2; 10:7 * **4:23:** Mat 9:35; Mrk 1:39; Apo 10:38 * **4:24:** Mrk 6:55 * **4:25:** Mrk 3:7-8 * **5:3:** Ais 57:15 * **5:4:** Ais 61:2-3; Kap 7:17

4 *"E huriki ri tangi ngane ri
gi vivi,
a vuhuna a Vure ge luke
ria.
5 *"E huriki ri vakakiroko
mule ria ri gi vivi,
a vuhuna a malala lobo
bara ne ria.
6 *"E huriki ri ngaru hateka
ni ratena a maki lobo
i kamumu na matana
Vure ri gi vivi,
a vuhuna a Vure ge kori
kamumu ria.
7 "E huriki a bakovi ni dodo
ri gi vivi,
a vuhuna a Vure ge
dodo ria.
8 "E huriki i malamala a
hatene ria ri gi vivi,
a vuhuna a Vure ge
made turane ria.
9 "E huriki ri rata e huriki ri
valemu, ri gi vivi,
a vuhuna a Vure ge gale
ria e huriki e tuna.
10 *"E huriki ni vakamadihi
vakaroro a vuhuna ri
malamala, ri gi vivi,
a vuhuna a Vure ge habi
ne ria a harikianga na
hunu.

11 *"Na tahuna e huriki ri ratapile a rane mua, ri vakamadihi vakaroro mua, ri biu tavula mua a vuhuna mu ramai iau, mu vivi.

12 *Mu vivi hateka, a vuhuna a Vure ge kona dagi hateka mua meli na hunu. E huriki a propet hosi, ria ranga, e huriki ri vakamadihi ria, a vuhuna ri ramai iau.

A Sol, a Nipara na Malala (Markus 9:50; Lukas 14:34-35)

13 "Mua a sol na malala. Pali a sol, ge lobo a namina, ni gi bole mule tabu navai a namina? Bara ni vuroki, i laho langa vona e huriki, a vuhuna i uka lehona.

14 *"Mua a nipara na malala. A tanga meli na kupona i uka ma ge kapiloho.

15 *I uka ma si namia a lam, muri si gi kavitagua na ulo. Bara si ru polomeli na dede ge parai e huriki lobo na ruma.

16 *I mavonga kunana a naro kamumu ne mua ge parai e huriki a bakovi a ngatavine, ri gi matai, ri gi kavurikea e Tamane mua na hunu.

A Vinara na Vure

17 *"Naha ni luhoi ga valai ni vakalobo a vinara, a ngava ne huriki a propet. Iau a valai i uka ma ga vakalobo a vinara. A valai ga rata a ngavana vinara, a ngavane huriki a propet ri gi bele muholi.

18 *A taki muholi mua, a hunu a malala bara ru lobo. Pali i uka tara hinere kiroko ni here pololilo na vinara ge lobo, bara i vano i harena na nilobona maki lobo.

19 *E rei a viri i longotaroa tara ngava kiroko nau, i tovo e huriki ranga ri gi longotaroa, bara ni gale a

* **5:5:** Sng 37:11 * **5:6:** Ais 55:1-2 * **5:10:** 1Pe 3:14 * **5:11:** 1Pe 4:14 * **5:12:** 2Sto 36:16; Apo 7:52 * **5:14:** Ion 8:12; 9:5 * **5:15:** Mrk 4:21; Luk 8:16; 11:33 * **5:16:** Epe 5:8-9; 1Pe 2:12 * **5:17:** Rom 3:31 * **5:18:** Luk 16:17; 21:33 * **5:19:** Iak 2:10

bakovi tavula na harikianga na hunu. Pali e huriki ri muri mai, ri tovo a ngava lobo nau bara ni gale a bakovi dagi pololilo na harikianga na hunu.

20 A taki mua, a narone mua ge malamala na narone huriki a Pariseo, e huriki a mari na vinara na lotu. Ge uka, i uka ma mu gu dili na harikianga na hunu.

A Nihinihate
(Lukas 12:57-59)

21 *"Mu longo pali a vinara tara ne Moses i maea, 'Naha ni rabalaki a viri. A Vure bara i pelekado e huriki ri rabalaki a viri.'
22 *Pali iau a taki mua, e rei a viri i tahatea e turana, a Vure bara i pelekadoa. I muholi, e rei a viri i ratapilea a rane turana bara i pesi na kot ne huriki a Iuda. Pali e rei a viri i ta maea, 'Ioe a manga,' bara i puru na kanono na imperno.

23 * "I mavonga, na tahuna o habi a nihabi vomu na dede, pali o longovisia e turamu tara i tahoka a ngava vomu,
24 o pe taro vonga na dede a nihabi vomu. O hamule maia e turamu, muru pelekado taro a ngava. Muri o valai o habi a nihabi vomu.
25 "Na tahuna a viri i padi virihi ioe na ngava, o toni ni pelekado malaviriri a ngava, na tahuna muru tabana ni laho lakea na kot. Bara i uka, bara i turari ioe lakea na mari ni pelekado. A mari ni pelekado bara i habi ioe na limana tagari, bara ri ru dili ioe na bavi.
26 A taki muholi ioe, i uka ma go pagitala, ge harena na tahuna o koli mule lobo a maki vona."

Naha Ni Ngutu

27 * "Mu lohoka vona a vinara i ta maea, 'Naha ni mole.'
28 Pali iau a taki mua, e rei a viri i ngutu kunana na matana a ngatavine, i rata pali a vilo na molenga na hatena.
29 *A matamu tara ge rata ioe go rata a rabu hale, o sigi talea, o vurokia. I kamumu a tabeke tara na kakaimu ge velu, pali a kakaimu lobo i uka ma ni gi voro puru na imperno.
30 A limamu tara ge vakaboru ioe na rabu hale, o palakudua o vurokia. I kamumu a tabeke tara na kakaimu ge velu, pali a kakaimu lobo i uka ma ni gi voro puru na imperno.

Naha Ni Vapile na Parangia
(Mateo 19:9; Markus 10:11-12; Lukas 16:18)

31 * "A vinara tara ne Moses mu longoa i maea, 'E rei a viri i ngaru ni pilea e girihina ge habia vona a raukea na nivapile.'
32 *Pali iau a taki mua, e rei a bakovi i pile tavulea e girihina, re girihina i uka

* **5:21:** Nim 20:13; Vin 5:17 * **5:22:** 1Ion 3:15 * **5:23:** Mrk 11:25 * **5:27:** Nim 20:14; Vin 5:18 * **5:29:** Mat 18:9; Mrk 9:47 * **5:31:** Vin 24:1-4; Mrk 10:4 * **5:32:** 1Ko 7:10-11

ma i mole, i ratea ge ratea a naro na molenga. Pali e rei a bakovi i parangi a ngatavine ni pile, a bakovi iea tara i mole.

Naha Ni Kaba

33 * “A ngava tara na vinara mu longoa i maea, ‘Na tahuna o kaba, naha ni pulo tabu a ngavamu. O ramai lobo a ngava o kaba vona ne Bakovi Dagi.’

34 *“Pali iau a taki mua, naha ni kaba. Naha ni kurahia a Hunu, a vuhuna a hunu a gula hariki na Vure.

35 *Naha ni kurahia a malala, a vuhuna ia a maki a Vure i ru langa a vahana vona. Naha ni kurahia e Ierusalem, a vuhuna ia a vuhutanga na Hariki Dagi.

36 Naha ni kurahia a gimu, a vuhuna o keri go ratea tara vumu ge kato o ge kea.

37 A ngava o taki kunana ge ‘emi,’ e ‘uka.’ A ngava ranga bara o taki, i valai kunana na hanitu.

Naha Ni Koli a Naro Hale (Lukas 6:29-30)

38 * “Mu longoa tara vinara ne Moses i maea, ‘A viri i biputua a ngimu, o koli, o biputua a ngina. A viri ge sigi talea a matamu, o koli, o sigi talea a matana.’

39 Pali iau a taki mua, naha ni gegea a bakovi hale. A viri tara ge ubi a garemu, o tabalahehe, ge ubi ioe na garemu tara.

40 A viri tara ge vakapesi ioe na kot ge bolea a padirodo vomu, o habia vona tabu a varakia vomu.

41 A nugumaheto ge vakuku ioe go laho turana na marava i taku, go kaloho polo a maki vona, o laho turana na marava ge rua.

42 O habi na viri i nongi a maki vomu. Naha ni vakatoku na viri i ngaru ni bole taro vomu ranga maki.

O Ngaru a Pile Vomu (Lukas 6:27-28,32-36)

43 * “Mu longo pali a ngava i maea, ‘Mu ngaru e huriki e turane mua, mu marikoi e huriki a pile ne mua.’

44 *Pali iau a taki mua, mu ngaru e huriki a pile ne mua, mu vasileki ne huriki ri vakamadihi vakaroro mua.

45 Bara mu rata mavonga, bara ni gale mua e huriki e tune Tamane mua meli na hunu, a vuhuna i ratea a haro i para langa ne huriki lobo: e huriki a bakovi malamala, e huriki a bakovi hale. I habi a vala ne huriki lobo: e huriki a bakovi malamala, e huriki a bakovi hale.

46 Mua bara mu ngaru kunana e huriki ri ngaru mua, a ra maki kamumu mu gu bolea? E huriki a bakovi ni bole a takis, ria ranga ri ngaru kunana e huriki ri ngaru ria.

* **5:33:** Levi 19:12; Gi 30:2; Vin 23:21 * **5:34:** Ais 66:1; Mat 23:22; Iak 5:12 * **5:35:** Sng 48:2; Ais 66:1 * **5:38:** Nim 21:24; Levi 24:20; Vin 19:21 * **5:43:** Levi 19:18 * **5:44:** Nim 23:4-5; Luk 23:34; Apo 7:60; Rom 12:14,20

47 Pali mua, mu gu tagui
kunana e huriki e turane
mua, a narone mua ge rangi
navai a narone huriki
ranga? E huriki na uvo, ria
ranga ri rata mavonga.
48 *Mu laho malamala liu,
a vuhuna e Tamane mua
meli na hunu i malamala
liu."

6

Mu Tuhori a Matasia

1 *Muri e Isu i ta maea,
"Na tahuna mu rata a naro
kamumu, naha ni vakasiri.
Mu rata kapiloho. Bara mu
vakasiri, i uka ma mu gu
bole a mapane mua ne
Tamane mua na hunu.
2 Na tahuna mu habi a
maki na matasia, naha ni
rudu mugea a viri ge vaki a
tavure ge vakalongo e
huriki. E huriki a tabele rua
ri rata mavonga pololilo na
roho na vaponga, polovavo
na dala. Ri ngaru e huriki ri
gi kavurike ria. A taki
muholi mua, ri bole lobo
pali a mapane ria.
3 Pali mua, na tahuna mu
habi a maki na matasia, mu
ratea i uka ma ge lohoka
vona e huriki a turane mua.
4 Mu habi kapiloho ne
huriki a matasia. Muri e
Tamane mua, ra i matai a
maki ni rata kapiloho, bara i
kona mua.

A Nivasileki
(Lukas 11:2-4)

5 * "Na tahuna mu
vasileki, naha ni rata manga
e huriki a tabele rua. Na
tahuna ri vasileki, ri pesi
pololilo na roho na vaponga,
o na harena dala, ri ngaru ni
gi matai. A taki muholi mua,
a mapane ria ri bole loboa
pali.
6 Na tahuna o vasileki, o
dili na ruma, o tukaria a
logo, o vasileki ne Tamamu,
ra i made kapiloho. Muri e
Tamamu, ra i matai a maki
lobo ni rata kapiloho, bara i
kona ioe.
7 *Na tahuna mu vasileki,
naha ni ta tavulavula manga
e huriki a bakovi i uka ma
ria a Iuda ri rata. Ri
pahaluhoi ta a Vure ge longo
ria na tahuna ri rata a ngava
i kupo.
8 *Naha ni ramai a narone
ria, a vuhuna e Tamane mua
i lohoka vona a maki mu
ngaru. Na tahuna i uka ma
mu takia ma, i lohoka vona
pali.
9 I mavonga, mu vasileki
maea:
'Tamane mia meli na hunu,
mi ngaru e huriki ri gi togoa
a ramu,
10 *a harikianga vomu ge
valai.
A ningaru vomu ni gi
ramai koea na malala, i
manga a hini ni rata
meli na hunu.
11 O habi a maki ni kani ne
mia ge karea a parava
mona.
12 *O puga vuroki a naro
hale ne mia,

* **5:48:** Levi 19:2; Vin 18:13 * **6:1:** Mat 23:5 * **6:5:** Mat 23:5; Luk 18:10-14
* **6:7:** 1Ki 18:25-29 * **6:8:** Mat 6:32 * **6:10:** Luk 22:42 * **6:12:** Mat 18:21-35
* **6:13:** Luk 22:40; Ion 17:15; 2Tes 3:3; 2Tim 4:18; Iak 1:13

i manga a hini mi puga
a naro hale ne huriki
ri rata hale mia.
13 *Naha ni tuli mia mi gi dili
na nitoni.
O korimule mia na
bakovi hale.’*
14 * “Na tahuna mu
lohopile a naro hale ni rata
virihi mua vona, e Tamane
mua na hunu tara bara i
puga vuroki a naro hale ne
mua.
15 Pali mua i uka ma mu
gu lohopile a naro hale ne
huriki, e Tamane mua tara i
uka ma ge puga vuroki a
naro hale ne mua.

A Niperemu

16 * “Na tahuna mu
peremu, nahea mu gu mata
vitoloka i manga e huriki a
tabele rua ri rata. Ri rata ria
i malulu a matane ria ri gi
vakasiri e huriki ta ri pile a
kinani. A taki muholi mua, a
mapane ria ri bole loboa
pali.
17 Pali mua, na tahuna mu
peremu mu vahilolo a
matane mua, mu biri a gine
mua na nibiri,
18 i uka ma ni gi
matakilaka vona mu
peremu. E Tamane mua, ra i
made kapiloho, i matai a
maki mu rata kapiloho, bara
i kona mua.

A Mahala na Hunu
(Lukas 12:33-34)

19 * “Naha ni ru kadolu a
mahala na malala. Koea na
malala a madume, a dedu
bara ri ratapile a mahala ne
mua, a bakovi na panahoa
bara i dili i panaho.
20 *Mu ru kadolu a mahala
na hunu. Meli na hunu, i
uka madume a dedu ri gi
ratapile a maki. I uka a
bakovi na panahoa ge dili ge
panaho.
21 A hatemu bara i lakea
mai kunana a tabeke o ru a
mahala vomu vona.

A Matane Hita
(Lukas 11:34-36)

22 “A matana viri i manga
a nipara na kakaina. Na
tahuna a matamu i
kamumu, a nipara i kori a
kakaimu lobo.
23 Pali na tahuna a
matamu i hale, a kakaimu
lobo bara i made na uvo.
Pali a matamu i uka ma ge
habi tabu a nipara vomu,
bara o made na uvo dagi.

Naha Ni Leho na Bakovi Dagi
Ge ala Rua
(Lukas 16:13)

24 “I uka tara viri ge vora
na bakovi ala rua, a vuhuna
bara i koi vona tara, i
ngarua tara. Bara i habi a
hatena na bakovi tara, i biu
a bakovi tara. I uka tara viri
ge vora varago na Vure, a
moni.

Naha Ni Loho Lege
(Lukas 12:22-31)

25 * “I mavonga a taki mua
naha ni luhoi lege lae vona a
nimade ne mua, a maki mu
gu kani, a maki mu gu ninu.
Naha ni luhoi lege lae vona
a kakaine mua, a ra maki
mu gu rodo. A maki dagi a

* **6:13:** Abakovihale, re Satan. * **6:14:** Mrk 11:25-26 * **6:16:** Ais 58:5-9
* **6:19:** Iak 5:1-3 * **6:20:** Mat 19:21; Luk 18:22 * **6:25:** Pili 4:6; 1Tim 6:6-8; 1Pe 5:7

nimahuri, a maki kiroko a maki ni kani. A maki dagi hateka a kakaina viri, a maki kiroko a varakia.
26 *Mu matai a maka kadirovo, i uka ma ri varo a maki ni kani, i uka ma ri mirio kilala. Ri uka roho ni ru kadolu a maki ni kani. Pali e Tamane mua na hunu i vakani ria. Mua ranga, bara i vakani mua, a vuhuna a Vure i ngaru hateka mua na maka kadirovo.
27 A naro ni luhoi lege, i uka ma ge kori ioe go mahuri malaku.
28 "Pali i navai mu luhoi lege lae na maki mu gu rodo? Mu matai a maka hurumade. I uka ma ri leho kilala, i uka ma ri rahi kilala a varakia.
29 *Pali a taki mua, a hurumade nga ri bagetu keke hateka, ri kamumu hateka na bagetua ne Solomon, ra hosi i bagetu kamumu hateka.
30 A Vure i vakabagetu a maka hurumade ri tabuli popote kunana, muri ri mate. Pali mua ranga, a Vure bara i vakabagetu mua. A bagetua ne mua bara i kamumu hateka na bagetua na hurumade. Ra mua, i uka ma mu luhoi tora hatekea a Vure.
31 I mavonga, naha ni loho lege lae mu gu ta maea, 'A ra mi gi kania?' o 'A ra mi gi nua?' o 'A ra mi gi rodoa?'
32 *E huriki i uka ma ria a Iuda ri nunu muri mai a maka maki nga. Pali e Tamane mua meli na hunu i lohoka vona mu ngaru a maki nga.
33 *Naha ni luhoi a maki nga. Mu luhoi taro a harikianga vona, muri a maki nga ranga bara ni habi.
34 I mavonga, naha ni luhoi lege lae na a ra maki ge bele kuduvi. A parava kuduvi bara i tahoka a maregoa vona. Mu luhoi kunana a parava mona."

7

Naha Ni Pelekado a Viri (Lukas 6:37-38,41-42)

1 * "Naha ni pelekado a viri, lakea e Bakovi Dagi i uka ma ge pelekado mua.
2 *Bara i pelekado mua ge manga a hini mu pelekado e huriki ranga. A naro mu rata virihi e huriki ranga, a Vure tara bara i rata virihi mua vona.
3 I navai o masia a muku na matane turamu, pali o mata kepa vona a bokona kai i koro na matamu ke?
4 Go taki navia e turamu, 'Ga kuri tala a muku na matamu,' pali a matamu i vona a bokona kai dagi?
5 Ioe a bakovi na taminga! O bole tala taro a bokona kai na matamu, muri bara o matai kamumu, o kuri tala a muku na matane turamu.
6 "Naha ni habi na ligo a maki na Vure, bara i kara mate ioe. Naha ni vuroki lakea na boro a kepe ne mua, bara i paha loi.

* **6:26:** Mat 10:29-31; Luk 12:6-7 * **6:29:** 1Ki 10:4-7; 2Sto 9:3-6 * **6:32:** Mat 6:8 * **6:33:** 1Ki 3:11-14; Sng 37:4,25; Rom 14:17 * **7:1:** Rom 2:1; 1Ko 4:5; Iak 4:11-12 * **7:2:** Mrk 4:24

Mu Nana, Mu Matakana, Mu Tutulidi
(Lukas 11:9-13)

7 * “Mu nana a maki mu ngaru, lakea a Vure bara i habi ne mua. Mu matakana a maki mu ngaru, lakea a Vure bara i kori mua mu gu bole. Mu tutulidi, a Vure bara i talea a logo, bara mu dili.
8 *Mu rata mavonga, a vuhuna e huriki ri nana a maki, bara ri bole visi. E huriki ri matakana a maki, bara ri matavisi. E huriki ri tutulidi, bara ri dili visi.
9 “E rei ne mua, ge ngaru a bret e tuna, ge habi a kedo vona?
10 O ge ngaru a manu e tuna, ge habi a mata vona?
11 * Mua e huriki a bakovi hale, pali mu matakari kamumu e huriki e tune mua. E Tamane mua meli na hunu i kamumu liu. Pali i navai mu luhoia i uka ma ge habi a maki kamumu ne huriki ri nanea?
12 * I mavonga, a ra naro mu ngaru e huriki ri gi rata virihi mua vona, mua ranga mu rata. A ngava iea kunana ia a vuhuna a vinara ne Moses, a nitane huriki a propet.

A Logo Kiroko, a Logo Dagi
(Lukas 13:24)

13 “Mu dili na logo bala holo, a vuhuna a dala na vuranga i bola, a logo vona i ngavaka.
14 Pali a dala na nimahuri vakaroro i kiroko, a logo vona i bala holo. E huriki ala popote kunana bara ri matavisia.

A Kanena Kai
(Lukas 6:43-44; 13:25-27)

15 * “Mu matadoko vona e huriki a nitamina propet. Ri tamilalu ni rata a rabu kamumu, pali ri ngaru ni ratapile mua. Ri manga a kaugara i tamilalu ni made madoru, ge lakavu a sipsip.
16 *Mu matai a rabune ria, bara mu matakilala ria. I uka ma si pasi a vuana vao na barakau. I uka ma si gi pasi a kanena kulu na ngatavinekou.
17-18 A kai kamumu i uka ma ge vakabele a kanena ge hale. Bara i vakabele kunana a kanena i kamumu. A kai hale i uka ma ge vakabele a kanena ge kamumu. Bara i vakabele kunana a kanena i hale.
19 *A kai lobo i uka ma ri vakabele a kanena i kamumu, bara ni tolo vuroki, ni voro rike na kanono.
20 *I mavonga kunana, mu matai a rabune huriki a nitamina propet, bara mu matakilala ria.
21 *Naha ni luhoi e huriki lobo ri gale iau e ‘Bakovi Dagi, Bakovi Dagi’ ri gi dili na harikianga na hunu. E huriki bara ri dili, re huriki ri ramai a ningaru ne Tata na hunu.

---

* **7:7:** Mrk 11:24; Ion 14:13; 15:7; 16:23-24 * **7:8:** 1Ion 3:22; 5:14-15 * **7:11:** Iak 1:17 * **7:12:** Mat 22:39-40; Luk 6:31; Rom 13:8-10 * **7:15:** Mat 24:24; Apo 20:29; 2Pe 2:1 * **7:16:** Gal 5:19-22; Iak 3:12 * **7:19:** Mat 3:10; Luk 3:9; Ion 15:6 * **7:20:** Mat 12:33 * **7:21:** Luk 6:46; Iak 1:25

22 Na nilobona parava e
huriki ala kupo bara ri taki
iau, ri ta maea, ‘Bakovi Dagi,
Bakovi Dagi, mi rata na
ramu a nita propet. Mi lili
tala e huriki a hanitu na
ramu. Mi rata a maka
nivakasiri i kupo.’
23 *Pali iau ga ta kavakava
ne ria, ga ta maea, ‘I uka ma
lohoka ne mua. Mu malele
ha nau, mua e huriki a mari
ni putu puru a vinara.’

Ni Hae a Roho
(Lukas 6:47-49)

24 “E huriki ri longo a
nitagu, ri longototo, ri
manga a bakovi i tahoka a
niluhoi kamumu, i hae a
roho vona langa na kedo.
25 Muri a vala i boru, i tua
a meka. A vilu i pori, i pulua
a roho. Pali i uka ma i
mapuka, a vuhuna a butuna
i pesi langa na kedo.
26 “Pali a viri i longo a
ngavagu, pali i longotaro, i
manga a bakovi i uka
niluhoi kamumu. I hae
langa na hire a roho vona.
27 Muri i boru a vala, i tua
a meka. A vilu i pori, i pulua
a ruma, lakea i mapuka, i
tangi pahumu puru.”

28 E Isu i ta lobo, lakea e
huriki ri turutu vona a
nivara vona,
29 *a vuhuna i uka ma i
vara manga e huriki a mari
na vinara na lotu. I vara
manga a bakovi i tahoka a
nitora.

8

A Bakovi i Giloa na Patala
(Markus 1:40-42; Lukas
5:12-14)

1 Na tahuna e Isu i raga na
lolo, a bakovi ala kupo
hateka ri muri vona.
2 A bakovi tara i ratapilea
a patala i valai, i turume
puru na matane Isu, i ta
maea, “Bakovi Dagi, ioe bara
o ngaru, o vakamatapado
iau.”
3 Lakea e Isu i toto talea a
limana, i padoia, i ta maea,
“Iau a ngaru. O matapado.”
I malaviriri kunana i
malaharuri vona a patala.
4 *Muri e Isu i takia,
“Naha ni takia tara viri. O
vano o vakasiri ioe na
prister. Muri o habi a nihabi
vomu, i manga a hini e
Moses i taki hosi. Lakea e
huriki ri gi matakilaka vona
ioe ni vakamatapado pali.”

A Vora na Ubu
(Lukas 7:1-10)

5 Na tahuna e Isu i dili o
Kapernaum, a ubu na tara
na nugumaheto i valai vona,
i takia ge koria,
6 i ta maea, “Bakovi Dagi,
a vora nau a pea na tanga. I
mate a limana a vahana, i
bole a nimadihi dagi.”
7 Lakea e Isu i takia, “Ga
lokovonga, ga
vakamahuria.”
8 Pali a ubu i koli i ta
maea, “Bakovi Dagi. I uka
ma iau a bakovi kamumu go
valai na ruma nau. O ta
kunana, bara i mahuri a
vora nau.

* **7:23:** Sng 6:8; 2Tim 2:19 * **7:29:** Mrk 1:22; Luk 4:32 * **8:4:** Levi 14:1-32; Mat 9:30; Luk 17:14

9 A ta maea, a vuhuna iau
a longototo e huriki a bakovi
dagi nau. E huriki a
nugumaheto a matakari ria,
ria ranga ri longototo iau.
Bara takia a viri tara ge
vano, bara i vano kunana. O
a takia ge valai, bara i valai
kunana. A takia a vora nau
‘o ratea a maki iea,’ bara i
rata kunanea.”
10 Na tahuna e Isu i longoa
a ngavana bakovi iea, i
turutu. Lakea i taki e huriki
ri muri vona, i ta maea, “A
taki muholi mua, i uka ma a
masia ma tara bakovi o
Israel ge luhoi torea a Vure
ge manga a bakovi iea.*
11 *A taki mua, e huriki ala
kupo i uka ma ria a Iuda
bara ri valai na tabeke lobo
na malala, bara ri made
turane Abraham, e Isak, e
Iakop na habu na
harikianga na hunu.
12 *Pali e huriki a Iuda, ra
ri made muga na harikianga
bara ni tono tala na uvo.
Bara ri tangi, i vaheri
mavonga a ngine ria a
vuhuna i madihi a hatene
ria.”
13 Muri i takia a ubu, i ta
maea, “O hamule! Bara i
bele manga a hini o luhoi
tora ge bele.” Na kilala iea
kunana, a vora vona i
tavaga.

E Lahuane Petrus
(Markus 1:29-34; Lukas
4:38-41)

14 Muri e Isu i lakea na
ruma ne Petrus. Na tahuna i
bele, i masia e lahuane
Petrus, a ngatavine, i mahita
na kiri, i rongo a kulina.
15 Lakea i padoia a limana
ngatavine, i lobo a gilanga
vona. Lakea a ngatavine iea
i pesi rike, i vakatubu ni
gutu a maki ni kani ne Isu.
16 Na malunga ni tuli valai
vona e huriki i dili ne ria a
hanitu. I taki e huriki a
hanitu ri gi ha, lakea ri ha. I
vakamahuri e huriki ri giloa.
17 *Na naro iea kunana i
bele muholi a nita i herea a
propet e Isaia hosi, i ta
maea,
“I korimule hita na gilanga,
i vakamahuri hita.”

A Naro Ni Muri Mai e Isu
(Lukas 9:57-60)

18 Na tahuna e Isu i matai
e huriki ala kupo ri pesi
haluia, i taki e huriki a
murimuri vona ri gi rike na
aga, ri gi polo lakea na
tabeke tara na darilomu.
19 Muri tara mari na
vinara na lotu i valai vona i
ta maea, “Mari ni tovo. I vai
a hini go lakea vona, ga
muri mai ioe kunana.”
20 *Lakea e Isu i koli i ta
maea, “A kaugara i tahoka a
dupina i mahita vona. A
kadirovo i tahoka a nuna i
mahita vona. Pali a Tuna
Bakovi i uka ruma ge
mahita vona.”†
21 *Muri a murimuri tara i
takia, “Bakovi Dagi, ga vano
taro, ga tanua e tata.”
22 Pali e Isu i koli maea, “E
huriki ri made na uvo ri

* **8:10:** A ubu na tara na nugumaheto a bakovi o Rom. I uka ma ia a Iuda. I mavonga e Isu i turutu vona a niluhoi dagi vona. * **8:11:** Luk 13:29 * **8:12:** Mat 22:13; 25:30; Luk 13:28 * **8:17:** Ais 53:4 * **8:20:** 2Ko 8:9 † **8:20:** O matai a hanuna kaugara ne Lukas 9:58. * **8:21:** 1Ki 19:20

manga e huriki a viri ri mate pali. O taparaki ria ri gi tanu e huriki a viri ne ria. Pali ioe, o muri mai iau.”

E Isu i Vakamalilo a Dari (Markus 4:36-41; Lukas 8:22-25)

23 Muri e Isu i rike na aga turana e huriki a murimuri vona.
24 I bele vakaturutu ne ria vavo na dari a vala, a vilu dagi. I bolu hateka a dari, i dili na aga. Pali e Isu i mahita.
25 E huriki a murimuri vona ri vangoa, ri ta maea, “Bakovi Dagi, o korimule hita, ma ga si gi pasiri!”
26 *E Isu i koli, i ta maea, “I navai mu mangenge? I uka ma mu luhoi tora hateka.” Muri i pesi rike i tahate a vilu a dari, ru pasi valo puru, a dari i malilo liu.
27 Ri turutu, ri vanana, “Ia a bakovi navai? A vilu a dari ru longototoa.”

E Isu i Kori a Bakovi ala Rua (Markus 5:1-17; Lukas 8:26-37)

28 Ngane e Isu i bele na tabeke tara na Darilomu e Galili, na robo ne huriki a Gadare. Na tahuna i bele, i pugai a bakovi ala rua, ru pagitala na murine huriki ri mate. A bakovi nga, i dili ne rua a hanitu. E huriki ri mangenge ni polo vonga, a vuhuna ru rata tuhare hateka.
29 *Lakea ru gale dagi, ru nanea, “Tuna Vure, a ra go ratea ne mia? A parava a Vure ge pelekado mia i tabana. Pali i navai o valai malaviriri go vakamadihi mia?”
30 A kabuna boro i kani tabukoi.
31 Lakea e huriki a hanitu ri nana torea e Isu, ri ta maea, “Ioe go lili tala mia, o rudu mia mi gi dili na kabuna boro nga.”
32 Lakea e Isu i ta maea, “Mu vano!” Lakea e huriki a hanitu ri pagitala ne rua, ri dili na kabuna boro. Lakea a maka boro ri nunu puru mai a gali, ri to na darilomu, ri pasiri.
33 E huriki a matakari na boro ri ha. Ri nunu lakea na tanga, ri vakalongo e huriki vonga a maki i bele na bakovi ala rua nga, ra i pagitala ne rua a hanitu.
34 Muri e huriki na tanga dagi ri pagitala ri gi masia e Isu. Na tahuna ri masia, ri tonoa ge pe a tabeke ne ria, ge vano.

9

A Bakovi Vaha Mate (Markus 2:2-12; Lukas 5:18-26)

1 *Muri e Isu i rike na aga, i pasi polo na darilomu, i bele na tanga vona.*
2 Na tahuna i made vonga, e huriki a bakovi ranga ri kaloho vilia vona a bakovi i mate a vahana, i mahita na moke. Na tahuna i matai ria ri luhoi tora ia, i takia a vaha mate, “O tugu. Naha ni luhoi lege. A puga vuroki a naro hale vomu.”

* **8:26:** Mat 14:31; Sng 89:9 * **8:29:** Mrk 1:24; Luk 4:41 * **9:1:** Mat 4:13
* **9:1:** Atanga vona, e Kapernaum

3 Lakea e huriki a mari na
vinara na lotu ri luhoi maea,
“Ra bakovi iea, i hale hateka,
i pahaluhoi ta ia a Vure.”
4 *E Isu i lohoka na niluhoi
ne ria, lakea i ta maea, “I
navai mu luhoi hale?
5 I vai a ngava kavakava
ga takia? Ga ta maea, ‘A
puga vuroki a naro hale
vomu,’ o ga ta maea, ‘O pesi
rike o laho?’
6 *Pali ngane ga vakasiri
mua, a Tuna Bakovi i tahoka
a nitora koea na malala ni
puga vuroki a naro hale.”
Muri i takia a vaha mate, i ta
maea, “O pesi rike, o bolea a
moke vomu, o lakea na
tanga.”
7 Lakea i pesi rike, i lakea
na tanga.
8 Na tahuna e huriki ri
masia a naro iea, ria lobo ri
mangenge, lakea ri
kavurikea a Vure, ra viri i
habi a nitora.

E Isu i Galea e Mateo
(Markus 2:13-14; Lukas
5:27-28)

9 Muri e Isu i malaga, i
laho lokovonga. I masia a
bakovi tara, a rana e Mateo,
i mamade na roho na takis.
Lakea e Isu i takia, “O muri
nau.” Lakea e Mateo i pesi
rike, i muri maia.
10 Muri e Isu i vano, i kani
na ruma ne Mateo. E huriki
a bakovi ni bole a takis, e
huriki a bakovi hale, ri
valai, ri kani turane Isu, e
huriki a murimuri vona.
11 *Na tahuna e huriki a
Pariseo ri masia, ri nana e
huriki a murimuri vona, ri
ta maea, “I navai a mari ni
tovo ne mua i kani turana e
huriki a bakovi ni bole a
takis, e huriki a bakovi
hale?”
12 Na tahuna e Isu i longoa
a ninana iea, i ta maea, “E
huriki i uka ma ri giloa i uka
ma ri gi matai a dokta. E
huriki ri giloa kunana bara
ri masia.
13 *Mu vano mu luhoi
kado taroa a nitana Vure
iea: ‘I uka ma a ngaru a
nihabi. A ngaru a rabu ni
dodo.’ Iau a valai i uka ma
ga gale mua e huriki mu
luhoi ta mu malamala mu
gu pulo a vilone mua. A
valai ga gale e huriki ri naro
hale ri gi pulo a vilone ria.”

A Rabu ni Peremu
(Markus 2:18-22; Lukas
5:33-39)

14 *Muri e huriki a
murimuri ne Ioanes ri valai,
ri nanea e Isu, “I navai mia
turana e huriki a Pariseo mi
peremu, pali e huriki a
murimuri vomu i uka ma ri
peremu?”
15 E Isu i koli, i ta maea,
“Ri gi tangi navai e huriki ri
valai na habu na parangia?
Pali na tahuna a bakovi i
parangi karaba ni tuli tala
ne ria, bara ri peremu.
16 “I uka ma si gi bolea a
mavidana lavalava karaba si
gi rahi karia a hini i marape
na matutu na varakia. Bara
si rata mavonga, na tahuna
si loi a varakia, a mavidana
lavalava karaba bara i hoho,
i turapea a matutuna

* **9:4:** Luk 9:47; Ion 2:25 * **9:6:** Ion 17:2 * **9:11:** Luk 15:2 * **9:13:** Hos 6:6; Mat 12:7 * **9:14:** Luk 18:12

varakia, muri bara i ratea a hini mavida i ngavaka.
17 I uka ma si gi guru dili a vain karaba na matutuna buroi ni rata na kulina meme.† Bara si rata mavonga, bara i mapoda a kulina meme, i maguru tala a vain. A vain karaba bara ni guru dili na buroi karaba, lakea a vain, a buroi bara ru kamumu varago."

E Isu i Vakamahuri a Koma (Markus 5:22-43; Lukas 8:41-56)

18 I uka ma i vakalobo ma a nitana, i valai tara matakari na roho na vaponga, i turume puru na ngalane Isu i togoa, i ta maea, "E tugu a ngatavine i mate ngane kunana. O valai o padoia, ge mahuri mule."
19 Lakea e Isu i pesi rike i vano turana. E huriki a murimuri vona, ria ranga ri lokovonga.
20 Na tahuna ri lalaho lokovonga, a ngatavine tara, i pori vona a dara na pida i ravulu a polona i rua, i laho valai muri ne Isu, i padoi a ngutuna varakia vona.
21 *I rata mavonga, a vuhuna i luhoi maea, "Iau ga padoi kunanea a varakia vona, bara tavaga."
22 Ngane e Isu i matagege, i masia, i ta maea, "Naha ni luhoi lege. O tavaga a vuhuna o luhoi tora iau." Malaviriri kunana, i lobo a gilanga vona.
23 Na tahuna e Isu i bele na ruma na matakari, i matai e huriki ri haloho,
24 lakea i taki ria, "Mu ha. A koma i uka ma i mate. I mahita kunana." Lakea ri nongo vakia.
25 Ni tono tala lobo e huriki, muri i dili, i nugua a limana a koma ngatavine, lakea i mahuri mule.
26 A velengana ni longo na tanga lobo na tabeke iea.

A Kepa ala Rua

27 *E Isu i malaga tabu, i laho lokovonga. Lakea a bakovi ala rua ru kepa, ru muri vona ru gale tala, ru ta maea, "O hamone Davit, o dodo maria."
28 Na tahuna i dili na ruma, a kepa nga ru valai vona, lakea i nana rua, "Muru luhoi iau a kara ni vakamatapara marua?"
Lakea ru koli, "Bakovi Dagi, i muholi."
29 Muri i padoi a matane rua i ta maea, "Ge bele manga a hini muru luhoi ge bele."
30 *Lakea ru mata para. E Isu i taki tora rua, i ta maea, "Naha ni vakalongoa tara viri na maki i bele ne marua."
31 Pali ru vano, ru vakalongo lae na tabeke iea a maki i bele ne rua.
32 Na tahuna ru vano, a bakovi i dili vona a hanitu, i ngavarubu, ni tuli valai ne Isu.
33 *Lakea e Isu i lili talea a hanitu. Muri a bakovi iea i vakatubu ni ta. E huriki ri

† **9:17:** A buroi ne huriki a Iuda ni rata na kulina me. * **9:21:** Mat 14:36 * **9:27:** Mat 20:29-34 * **9:30:** Mat 8:4 * **9:33:** Mrk 2:12

made turane Isu ri turutu, ri ta maea, “I uka tara maki maea ge bele hosi o Israel!”

34 *Pali e huriki a Pariseo ri ta maea, “I lili tala e huriki a hanitu na nitora na hariki na hanitu.”

I Uka Vora

35 *E Isu i lakea na tanga dagi, a tanga kiroko lobo, i tovo e huriki pololilo na roho na vaponga. I vara e huriki na Velenga Kamumu na harikianga na Vure. I vakamahuri e huriki lobo ri giloa.

36 *Na tahuna i matai e huriki, i dodo ria, a vuhuna a niluhoi ne ria i varoru, ri uka nitora. Ri manga a maka sipsip ri uka matakari.

37 *Muri i taki e huriki a murimuri vona, “A maki ni kani na hania i kupo hateka, pali e huriki a bakovi ni mirio i uka ma ri ala kupo hateka.

38 Lakea mu nanea a tahona hania ge rudu valai tabu ranga bakovi ri gi mirio.”

10

E Huriki a Apostolo
(Markus 3:13-19; Lukas 6:12-16)

1 *Muri e Isu i gale palupu e huriki a murimuri vona ala ravulu a polona i rua, i habi a nitora ne ria ni lili vuroki a hanitu, ni vakamahuri e huriki ri giloa.

2 A rana e huriki a apostolo ala ravulu a polona i rua ra nga: e Simon (a rana tara e Petrus), e tarina e Andreas. E Iakop e Ioanes, rua e tune Sebedi.

3 E Pilip rua e Bartolemeus. E Tomas rua e Mateo (a bakovi ni bole a takis). E Iakop e tune Alpius, e Tadeus.

4 E Simon a hamone Silot, e Iudas Iskariot, ra viri i habi e Isu na limane huriki a bakovi hale.

E Isu i Rudu Tala e Huriki a Apostolo
(Markus 6:7-13; Lukas 9:1-5)

5 E Isu i rudu tala a apostolo nga ala ravulu a polona i rua, i taki tora ria, i ta maea, “Naha ni lakea mai e huriki i uka ma ria a Iuda. Naha ni dili na tanga ne huriki a Samaria.

6 *Mu lakea mai kunana e huriki a kabu ne Israel. Ri manga a kabuna sipsip ri velu na robo.

7 *Mu vara maea, ‘A harikianga na hunu i valai tabukoi pali.’

8 Mu vakatavaga e huriki ri giloa, mu vakamahuri mule e huriki ri mate, mu vakamatapado e huriki ri tahoka a patala, mu lili tala e huriki a hanitu. A habi tavula a nitora ne mua, lakea mua ranga, mu kori tavula e huriki.

9 *Na tahuna mu vano, naha ni bole a gol, a silva, a moni.

---

* **9:34:** Mat 12:24; Mrk 3:22; Luk 11:15 * **9:35:** Mat 4:23; Mrk 1:39 * **9:36:** Gi 27:17; 1Ki 22:17; Sek 10:2; Mat 14:14; Mrk 6:34 * **9:37:** Luk 10:2 * **10:1:** Mrk 6:7; Luk 9:1 * **10:6:** Jer 50:6 * **10:7:** Mat 3:2; 4:17; Luk 10:9,11 * **10:9:** Luk 10:4 * **10:10:** Luk 10:7; 1Ko 9:14

10 *Naha ni bole a hole.
Naha ni bole a varakia ge
rua. O bole ge taku kunana.
Naha ni bole a vahapolo, a
kodo. Mu laho pa, a vuhuna
a vora bara ni vakani.
11 “E rei a tanga dagi o a
tanga kiroko mu dili vona,
mu matakanea tara bakovi
kamumu. Mu made turana
bakovi iea kunana, i vano i
harena na tahuna mu pea a
tanga iea.
12 *Na tahuna mu bele na
ruma, mu tagui e huriki
vonga.
13 A tahona ruma ge rata
kamumu mua, mu nanea a
Vure ge rata kamumua. Pali
a tahona ruma i uka ma ge
rata kamumu mua, a Vure i
uka ma ge rata kamumua.
14 *E rei a tanga i uka ma i
tagui mua, i uka ma ri longo
a ngavane mua, mu pe a
tanga iea, mu biua, mu
kurudu pasi a habulo na
vahane mua, a vuhuna ri
biu mua.
15 *A taki mua, na tahuna
a Vure i pelekado e huriki, a
nimadihi bara i bolea e
huriki na tanga iea bara i
dagi hateka na nimadihi i
bolea e huriki na tanga e
Sodoma, e Gomora.

E Huriki Bara Ri Vakamadihi Mua
(Markus 13:9-13; Lukas 21:12-17)

16 *“A rudu tala mua
manga a tuna sipsip ri laho
na kurukuruna kabu na
kaugara. I mavonga, mu
mamata, mu made madoru
manga a balu.
17 *Mu matadoko ne
huriki a bakovi. Bara ri
vakapesi mua na ngava.
Bara ri hotu mua pololilo na
maka roho na vaponga.
18 Bara ri turari mua mu
pesi na matane huriki a
matakari, a hariki a vuhuna
mu ramai iau. I mavonga e
huriki nga, turana e huriki i
uka ma ria a Iuda, bara mu
vakalongo ria vona a maki
mu matai iau a rata, a ngava
a taki.
19 Na tahuna ri lakavu
mua, naha ni loho lege lae
na maki mu gu taki o mu gu
ta navai. A Vure bara i habi
ne mua a ngava bara mu
taki na tahuna iea,
20 *a vuhuna a ngava mu
gu taki, i uka ma ga ngavane
mua. A Hanune Tamane
mua bara i ta polo ne mua.

21 * “E maki tari rua, a viri
tara bara i habi e turana na
limane huriki a pile, ri gi
rabalakia. A bakovi bara i
lohopilea e tuna. E huriki a
koma bara ri lohopile e
tamane ria, e kinane ria,
bara ri rudu ni gi rabalaki.
22 E huriki a bakovi a
ngatavine bara ri marikoi ne
mua, a vuhuna mu ramai
iau. Pali e rei a viri i pesi
tora mavonga ni ramai iau,
a Vure bara i korimulea.
23 Na tahuna a tanga tara i
vakamadihi mua, mu ha
taroa, mu lakea na tanga
tara. A taki muholi mua, i

* **10:12:** Luk 10:5-6 * **10:14:** Luk 10:10-12; Apo 13:51 * **10:15:** Mat 11:24; Iud 7 * **10:16:** Luk 10:3; Rom 16:19 * **10:17:** Mrk 13:9-11; Luk 12:11-12; 21:12-15 * **10:20:** Ion 14:26 * **10:21:** Mai 7:6; Mat 10:35; Mrk 13:12; Luk 21:16

uka ma mu gu paha lobo ma
a tanga o Israel, a Tuna
Bakovi bara i valai pali.

24-25 * "A murimuri i uka
ma ge rangia a viri i tovoa.
A ra maki i bele vona a mari
ni tovo, bara i bele na
murimuri vona. A vora tara,
i uka ma i rangia a matakari
vona. A ra maki i bele na
matakari, bara i bele na
vora vona. I mavonga, na
tahuna e huriki ri taki iau, a
tahona ruma, ta iau e
Belsabub, mua ranga, bara
ri taki mua a kabu nau, ta
mua e Belsabub.

Mu Mangenge na Vure
Kunana
(Lukas 12:2-7)

26 * "Naha ni mangenge ne
ria. A maki lobo ni rata
kapiloho bara i bele
kavakava. A maki lobo ni
ruhulolo bara ni taki tala.
27 A ngava a taki mua na
uvo, mu vakalongo na hini
palala. A ngava ni reme
mua vona, mu pesi na
mapana roho mu vakalongo
e huriki vona.
28 *Naha ni mangenge ne
huriki a bakovi. Ria bara ri
rabalaki kunana a kakaine
mua. Pali a hanune mua, ri
keri ni rabalakia. A viri bara
mu mangenge vona, a Vure,
a vuhuna i kara ia ge
ratapile a kakaine mua, a
hanune mua na imperno.
29 A tuna sisiu i rua bara
ni habi ni gi kona na 10 toea
kunana. Pali ri mate na
tahuna e Tamane mua i taki
ri gi mate vona.
30 Mua ranga, i gi lobo pali
a lilina vune mua.
31 *Naha ni mangenge. A
Vure i ngaru hateka mua na
maka sisiu i kupo.

Naha Ni Maruhu ne Isu
(Lukas 12:8-9)

32 "I mavonga, e rei a viri i
taki e huriki a bakovi ne ia a
murimuri nau, iau tara bara
taki tala na matane Tata, ne
ia a murimuri nau.
33 *Pali e rei a viri i lavuni
nau na matane huriki a
bakovi, iau tara bara lavuni
vona na matane Tata na
hunu.
34 "Naha ni luhoi a valai
ga rata e huriki ri gi valemu.
Iau a valai i uka ma ga habi
a nivalemu. A valai ga rata e
huriki ri gi vaubi.
35 *A valai ga rata:
'A bakovi ge gimana e
tamana.
A ngatavine ge gimana e
kinana.
A ngatavine ge gimana e
kana ngatavine.
36 E huriki a kabu kabu bara
ri vagima.'
37 "E rei a viri i ngaru e
tamana e kinana, a ningaru
vona i dagi hateka na hini i
ngaru iau, i uka ma i kara ia
ge ia a murimuri nau. A viri
i ngaru hatekea e tuna, a
ningaru vona i dagi hateka
na hini i ngaru iau, i uka ma
i kara ia ge ia a murimuri
nau.

* **10:24-25:** Mat 9:34; 12:24; Mrk 3:22; Luk 6:40; 11:15; Ion 13:16; 15:20 * **10:26:** Mrk 4:22; Luk 8:17 * **10:28:** Iak 4:12 * **10:31:** Mat 6:26 * **10:33:** Mrk 8:38; Luk 9:26; 2Tim 2:12 * **10:35:** Mai 7:6 * **10:38:** Mat 16:24-25; Mrk 8:34-35; Luk 9:23-24; 17:33; Ion 12:25

38 *Pali e rei a viri i uka
ma i kalohoa a kai
tavalavala vona, i uka ma i
ramai iau, i keri ge ia a
murimuri nau.
39 E rei a viri i ha taro iau,
ne vona ni korimule a
kulina, bara i velu. Pali e rei
a viri i mate a vuhuna i
ramai iau, bara i bole a
nimahuri vakaroro.

A Mapana Leho
(Markus 9:41)

40 * "E rei a viri i tagui
mua, i tagui iau. E rei a viri i
tagui iau, i taguia a viri i
rudu iau a valai.
41 E rei a viri i taguia a
propet, a vuhuna ia a
propet, a Vure bara i habia
vona a mapana propet. E rei
a viri i taguia a bakovi
malamala, a vuhuna ia a
bakovi malamala, a Vure
bara i habia vona a mapana
bakovi malamala.
42 E rei a viri i vakaninu
na naru piu e huriki a
murimuri tavula nau, a taki
muholi mua, a Vure bara i
rata kamumua."

11

E Ioanes Rua e Isu
(Lukas 7:18-35)

1 I vara lobo e huriki a
murimuri vona ala ravulu a
polona i rua, muri i malaga,
i laho lae na maka tanga na
tabeke ne Galili, i totovo e
huriki.
2 Na tahuna e Ioanes, a
mari ni vahilolo, i made na
bavi, i longo a velengana
maka maki e Kristo i rata,
lakea i rudu e huriki a
murimuri vona
3 ri gi nanea, "Ra ioe, ioe
kunana a viri a Vure i taki
ge rudu vilia, o mi gi davea a
viri tara?"
4 E Isu i koli, i ta maea,
"Mu hamule, mu
vakalongoa e Ioanes vona a
maki mu longo, a maki mu
matai.
5 *E huriki a kepa ri
matapara, e huriki a beu ri
laho tabu, e huriki ri tahoka
a patala ri matapado, e
huriki ri vou ri longo mule
tabu, e huriki ri mate ri
mahuri mule tabu, a Velenga
Kamumu ni vakalongo ne
huriki a matasia.
6 E huriki ri matai a maki
a rata, pali i uka ma ri koi
nau, a Vure bara i rata
kamumu ria."
7 Na tahuna e huriki a
murimuri ne Ioanes ri vano,
e Isu i vakatubu ni taki e
huriki ne Ioanes, i ta maea,
"Ra viri mu dili maia na
tabeke i ngeki, i uka ma ia a
bakovi ni ta viliha lae, ge
manga a pagana viro i bole
lelea a vilu.
8 I uka ma i bagetu na
varakia kabakaba. E huriki
ri bagetu na varakia
kabakaba ri tahoka a
mahala i kupo, ri made na
ruma hariki.
9 A viri mu vano mu gu
masia, a propet. A taki
muholi mua, e Ioanes i uka
ma ia a propet tavula
kunana.
10 *Hosi ni vakalongo
muga vona na hinere, i ta
maea,
'Ga rudua a vinuru nau ge
muga vomu,

* **10:40:** Mrk 9:37; Luk 10:16; Ion 13:20
* **11:5:** Ais 35:5-6; 61:1
* **11:10:** Mal 3:1; Luk 1:76

ge pelekadoa a dalamu.’
11 “A taki muholi mua, i uka
tara viri i bele koea na
malala ge rangia e Ioanes a
mari ni vahilolo. Pali a viri i
manga a bakovi tavula
pololilo na harikianga na
hunu i rangia e Ioanes.
12 *Na tahuna e Ioanes, a
mari ni vahilolo, i vakatubu
a leho vona, i valai i harena
mona, a harikianga na hunu
i koru malaviriri na nitora
na Vure. E huriki a bakovi
ni rata tuhare ri vaubi maia.
13 A nitane huriki a propet, a
nitana vinara ri vakalongo
muga pali, i valai i harena
na tahuna e Ioanes i bele.
14 *Re Ioanes, ia a propet a
Vure i takia ge vakaru vilia,
re Elaisa. Mu longo mai, o i
uka?
15 E rei a viri i ngaru ni
longokilalea a ngavagu, ge
longo kamumu, ge luhoi
kado.”
16 Muri e Isu i ta maea, “E
huriki na tahuna mona ri
manga e huriki a koma ri
made na maket. E huriki a
koma ranga ri gale, ri ta
maea,
17 ‘Mi sigi a kude,
pali mu koi ni raulo.
Mi dua,
pali mu koi ni tangi.’
18 “A ta maea, a vuhuna ri
masia e Ioanes i uka ma i
kani, i uka ma i ninu, lakea
ri ta maea, ‘I dili vona a
hanitu.’
19 *Pali na tahuna ri masia a
Tuna Bakovi i kani, i ninu, ri
ta maea, ‘Ia a bakovi ni kani
hateka, ni ninu hateka. I
turana e huriki a bakovi ni
bole a takis, e huriki a mari
ni rata a naro hale.’ Pali e
huriki ri ramai a niluhoi
kamumu na Vure, ri
vakasiri manga a niluhoi
kamumu vona i muholi.”

A Tanga i Uka Ma Ri Pulo a Vilo
(Lukas 10:13-15)

20 Muri e Isu i tahate e
huriki na tanga ranga. I
tahate ria, a vuhuna ri matai
a nivakasiri i kupo ne Isu,
pali i uka ma ri pulo a vilone
ria.
21 *Lakea i ta maea, “Mua
e huriki a bakovi a
ngatavine o Korasin, o
Betsaida, a Vure bara i
ratapile mua! A maka
nivakasiri a rata na tanga ne
mua, bara ni rata hosi o
Tair, o Sidon, bara ri pulo
malaviriri a vilone ria, ri
rodo a mohu, ri voro tapa
mule ne ria a habulo.
22 A taki mua, na parava a
Vure ge pelekado e huriki
vona, a nimadihi mu gu
bolea bara i dagi hateka na
nimadihi bara ri bolea e
huriki na tanga e Tair e
Sidon.
23 *Mua e huriki a bakovi
a ngatavine o Kapernaum,
naha ni luhoi a Vure ge bole
rike mua na hunu. I uka liu!
Bara i voro puru mua na
tanga ne huriki ri mate pali.
A maka nivakasiri a rata na
tanga ne mua, bara ni rata
hosi o Sodoma, a tanga iea
bara i tabana mona.

* **11:12:** Luk 16:16 * **11:14:** Mal 4:5; Mat 17:10-13; Mrk 9:11-13 * **11:19:** Mat 9:10 * **11:21:** Ais 23; Ese 26:1–28:26; Jol 3:4-8; Amo 1:9-10; Sek 9:2-4 * **11:23:** Vuh 19:24-28; Ais 14:13-15 * **11:24:** Mat 10:15; Luk 10:12

24 *A taki mua, na parava
a Vure ge pelekado e huriki
vona, a nimadihi mu gu bole
bara i dagi hateka na
nimadihi bara ri bole e
huriki na tanga e Sodoma.”

Mu Valai Nau Mu Malo
(Lukas 10:21-22)

25 *Muri e Isu i ta maea,
“O Tata, ioe a Bakovi Dagi na
hunu a malala. A kavurike
ioe, a vuhuna o vakasiri a
nitamu ne huriki a bakovi
tavula, pali o ruhuloloa a
nitamu ne huriki ri luhoi ta
ri lohoka hateka.
26 I muholi, o Tata, o rata
mavonga a vuhuna i
kamumu na matamu.

27 * “E Tata i ru na limagu
a maki lobo. I uka tara viri
ge lohoka nau, ra iau e
Tuna. E Tata kunana i
lohoka nau. E Tata tara i uka
tara viri ge lohoka vona. Iau
e Tuna kunana a lohoka
vona. Na tahuna iau a
vulaki e huriki ranga, bara
vakasiria e Tata ne ria.

28 * “E rei a viri i tahoka a
nimava i kupo, o valai nau,
ga habi a nimalo vomu.
29-30 Tu gu kalohoa a
binole nau, a vuhuna a
binole nau i uka ma i mava.
O longo ga tovo ioe, a
vuhuna iau a bakovi
madoru, i uka ma a bakovi
ni bibi rike mule iau. Ga
habi a nimalo na hanumu.”

12

*A Bakovi Dagi na Parava
Nimalo
(Markus 2:23-28; Lukas
6:1-5)*

1 *Muri e Isu i lalaho na
hania na vit na Parava
Nimalo.* E huriki a
murimuri vona ri vitolo,
lakea ri vakatubu ni pasi
ranga vit, ri kani.
2 *Na tahuna e huriki a
Pariseo ri masia, ri takia e
Isu, “O mata lakea! E huriki
a murimuri vomu ri rata a
maki a vinara i ta pupukari
vona na Parava Nimalo.”
3 *E Isu i koli, i ta maea,
“Ra mua, i uka ma mu gi a
naro i ratea hosi e Davit? Na
parava tara e Davit turana
tara vona ri vitolo.
4 *Lakea e Davit i dili na
roho na Vure, i bole a bret, i
kani, i habi ne huriki a
turana, ria ranga ri kani. A
bret iea a nihabi na Vure. A
vinara i taki e huriki a
prister kunana ri gi kani.
5 *I uka ma mu gi na
nitana vinara? E huriki a
prister ri leho na roho na
Vure, ri leho na Parava
Nimalo, pali ri uka ngava
vona.
6 *A taki mua, a viri i rangi
a roho na Vure i made koea
ngane.
7 *A nitana Vure i ta maea,
‘I uka ma a ngaru a nihabi.
A ngaru a rabu ni vadodo.’
Mua bara mu longokilalea a
ngava iea, i uka ma mu gu

* **11:25:** 1Ko 1:26-29 * **11:27:** Mat 28:18; Ion 1:18; 3:35; 10:15; 17:2 * **11:28:** Jer 31:25 * **12:1:** Vin 23:25 * **12:1:** A Parava Nimalo ne huriki a Iuda na Sarere. * **12:2:** Nim 20:10 * **12:3:** 1Sam 21:1-6 * **12:4:** Levi 24:5-9 * **12:5:** Gi 28:9-10 * **12:6:** Mat 12:41-42 * **12:7:** Hos 6:6; Mat 9:13

padi virihi e huriki a bakovi malamala.
8 A Tuna Bakovi, ia a Bakovi Dagi na Parava Nimalo.”

E Isu i Vakamahuri a Viri (Markus 3:1-6; Lukas 6:6-11)

9 I pe a hini nga, i lokovonga i dili na roho na vaponga.
10 *A bakovi tara i made vonga, i malai a limana. Ri matakana a ngava ri gi padi virihia e Isu vona, lakea ri nanea, “I ta navai a vinara, ni gi vakamahuri a viri na Parava Nimalo, o i uka?”
11 *Lakea e Isu i koli, i ta maea, “A sipsip vomu ge boru puru na lovo na Parava Nimalo, bara o lalu talea.
12 Pali na matana Vure, a bakovi i kamumu hateka na sipsip! I mavonga, i kamumu si gi kori a viri na Parava Nimalo.”
13 Muri i takia a bakovi, “O toto talea a limamu.” Lakea i toto talea a limana i tavaga liu, i manga a limana tara.
14 *Pali e huriki a Pariseo ri pagitala, ri vapopo, ri matakanea a dala ri gi rabalakia e Isu vona.

A Vure i Rudua e Isu

15 E Isu i lohoka vona a ningaru ne huriki a Pariseo, lakea i pea a tanga iea. E huriki ala kupo ri muri vona. I vakamahuri e huriki lobo ri giloa.
16 *Pali i taki tora ria nahea ri gi vakalongo e huriki, ne ia e rei muholi.
17 I rata mavonga, ge bele muholi a ngava a Vure i ta polo na propet e Isaia, i maea:
18 * * “Mu masia a vora nau, a vulakia.
Ia a hategu, a vivi hateka vona.
Bara vakatorea na Hanugu, ge vakalongo e huriki i uka ma ria a Iuda, na dala ga korimule ria vona.
19 I uka ma ge hehe a viri, i uka ma ge tahate.
A lohona i uka ma ni gi longo na kuru tanga.
20 A tabuka i maroro, i popote ge maputu, i uka ma ge raputua.
A lam i keri ni para, i poko kunana, i uka ma ge tutu matea.
Bara i leho i vano i harena na tahuna e huriki ri matakilaka vona a dala ge korimule e huriki vona.
21 E huriki lobo na malala bara ri pasimata vona, ge korimule ria.”

E Satan (Markus 3:20-30; Lukas 11:14-23; 12:10)

22 Muri ni tuli valai vona a bakovi tara i dili vona a hanitu, i kepa, i ngavarubu. Lakea e Isu i vakamahuria, i ta, i mata para.
23 E huriki ri masia, ri turutu, ri vanana maea, “Ra bakovi iea, a viri si davea, a hamone Davit?”
24 *Pali na tahuna e huriki a Pariseo ri longo a ngavane

* **12:10:** Luk 14:3 * **12:11:** Luk 14:5 * **12:14:** Ion 5:16 * **12:16:** Mat 8:4; Mrk 3:12 * **12:18:** Ais 42:1-4 * **12:18:** Mat 3:17 * **12:24:** Mat 9:34; 10:25

huriki, ri ta maea, “Ra bakovi iea, i lili tala a hanitu na nitora ne Belsabub, a hariki ne huriki a hanitu.”†
25 E Isu i lohoka na niluhoi ne ria, lakea i ta maea, “E huriki na harikianga tara, ri vaubi mule ne ria, bara ri vapida, i lobo tavula a harikianga iea. E rei a tanga, o e rei a kabu ri vaubi mule, bara ri vapida, i lobo tavula a tanga, o a kabu iea.
26 I mavonga kunana, e Satan bara i lili tala mule ia, a harikianga vona bara i lobo tavula.
27 Mu taki iau ta a lili tala a hanitu na nitora ne Belsabub. Pali e huriki a murimuri ne mua, a ni tora ne e rei ri lili tala a hanitu? Ngane e huriki a murimuri ne mua bara ri vakasiri mua mu varoru.
28 *Pali iau a lili tala e huriki a hanitu na nitora na Hanuna Vure. I vakasiri manga a harikianga na Vure i bele pali ne mua.
29 “E rei ge dili tavula na roho na bakovi hateka, ge panaho a mahala vona? Bara i kolo tata taroa a bakovi hateka, muri bara i panaho na ningaru vona.
30 *A viri i uka ma i leho turagu, i ratapilea a leho nau. A viri i uka ma i leho turagu ni tuli e huriki ri gi valai na Vure, i lili e huriki i uka ma ri gi valai na Vure.
31 *A taki mua, a Vure bara i puga vuroki a naro hale na viri i rata virihia e turana, a naro hale na viri i ta hale na Vure. Pali a viri i ta hale na Hanu Kiripiripi, a Vure i uka ma ge puga a naro hale vona.
32 E rei a viri i ta hale na Tuna Bakovi, a Vure bara i puga vuroki a naro hale vona. Pali e rei a viri i ta hale na Hanu Kiripiripi, a Vure i uka ma ge puga vuroki a naro hale vona ngane, i uka ma ge puga vuroki muri ma.

A Kai Hale, a Kai Kamumu (Lukas 6:43-45)

33 * “A kai kamumu, a kanena i kamumu. A kai hale, a kanena i hale. A kai si matakilalea na kanena kunana.
34 *Mua e huriki a tuna mata. A narone mua i hale, lakea a ngavane mua, ria ranga ri hale. A ngava si taki i valai pololilo na hatene hita.
35 A bakovi kamumu i taki a ngava kamumu, a vuhuna a hatena i kamumu. A bakovi hale i taki a ngava hale, a vuhuna a hatena i hale.
36 A taki mua, na parava a Vure ge pelekado e huriki vona, bara i nana e huriki a bakovi a ngatavine na ngava hale lobo ri rata, lakea bara ri koli.
37 A ngavamu ge kamumu, a Vure bara i taki ioe a bakovi malamala. A ngavamu ge hale, a Vure bara i taki ioe a bakovi hale.”

† **12:24:** E Belsabub, a rana tara e Satan. * **12:28:** Apo 10:38; 1Ion 3:8 * **12:30:** Mrk 9:40; Luk 9:50 * **12:31:** Hib 6:4-6 * **12:33:** Mat 7:16-20 * **12:34:** Mat 3:7; 15:18; Luk 3:7; 6:45

A Kilakila ne Iona
(Markus 8:11-12; Lukas 11:29-32)

38 *Muri e huriki a Pariseo, a mari na vinara na lotu ri nanea, “Mari ni tovo, mi ngaru ni masia a nivakasiri go ratea.”

39 *Pali e Isu i koli, “E huriki na tahuna mona, ri hale hateka, ri ha taroa a Vure i manga a ngatavine i ha taroa e kakaina, i mole lae. Ri ngaru ni matai a nivakasiri! Pali i uka ma mu gu masia tara nivakasiri. A nivakasiri i taku kunana bara mu masia, a ni vakasiri ne Iona a propet.

40 *E Iona i made pololilo na kavutuna manu dagi na parava i tolu, a rodo i tolu. I mavonga kunana, a Tuna Bakovi bara i tabuli pololilo na bobona malala na parava i tolu, a rodo i tolu.

41 *Hosi e huriki a bakovi a ngatavine o Ninive ri longoa a vinara ne Iona, ri pulo a vilone ria. Pali iau a dagi hateka ne Iona, a vara mua, pali i uka ma mu pulo a vilone mua. I mavonga, muri ma na tahuna a Vure ge pelekado e huriki, e huriki a Ninive bara ri pesi rike, ri taki mua mu velu pali.

42 *Hosi a hariki ngatavine o Siba i havai valai ge longo a niluhoi kamumu ne Solomon. Iau a dagi hateka ne Solomon, pali mua i uka ma mu longototo a niluhoi kamumu nau. Lakea muri ma na tahuna a Vure ge pelekado e huriki, a hariki ngatavine iea bara i pesi rike, i taki mua mu velu pali.

A Hanitu i Hamule Valai
(Lukas 11:24-26)

43 “Na tahuna a hanitu i pagitala na bakovi, bara i lakea na tabeke i ngeki, i matakana a tabeke ge malo vona. Pali na tahuna i uka ma i matavisia a tabeke tara ge malo vona,

44 bara i ta maea, ‘Ga hamule lakea na ruma a pea.’ Na tahuna i bele, i masia a ruma ni kovo tala, ni rata kamumu.

45 *Muri i vano i tuli valai a hanitu ala polorua ri hale hateka, lakea ri dili, ri made vona. Muga, a nimadena bakovi i hale. Pali ngane a nimadena i hale liu. Bara i bele mavonga ne mua e huriki a bakovi hale.”

E Rei e Kinane Isu e Turane Isu?
(Markus 3:31-35; Lukas 8:19-21)

46 E Isu i tabana ni ta turane huriki, e kinana e tarina mai ri pesi polovavo, ri ngaru ni ta turana.

47 Lakea a viri tara i vakalongoa, “E kinamu e tarimu mai ri pesi polovavo, ri ngaru ni ta turamu.”

48 E Isu i koli, “E rei e nana, e rei e tarigu mai?”

49 I vakasiri lakea ne huriki a murimuri vona, i ta maea, “E huriki nga e nana e tarigu mai.

* **12:38:** Mat 16:1; Luk 11:16; Ion 6:30 * **12:39:** Mat 16:4; Mrk 8:12 * **12:40:** Iona 1:17 * **12:41:** Iona 3:5 * **12:42:** 1Ki 10:1-10 * **12:45:** 2Pe 2:20 * **12:50:** Rom 8:29

50 *A viri i muri mai a
ningaru ne Tata na hunu, ia
e turagu, e kurabagu, e
nana."

13

*A Nita Vakakika na Viri i
Varo a Vit
(Markus 4:1-9; Lukas 8:4-8)*

1 Na parava iea kunana e
Isu i pagitala na ruma, i
vano i made na dahana
darilomu.
2 *E huriki ala kupo
hateka ri valai, ri pesi
haluia, lakea i rike na aga, i
pasi polovavo popote. Pali e
huriki lobo ri made na lavu.
3 Muri e Isu i taki ria na
nita vakakika i kupo. I ta
maea, "A bakovi ni leho na
hania i varo a vutuna vit.
4 Na tahuna i voro lae a
vutuna vit, a vutuna ranga
ri boru puru na dala, lakea a
maka kadirovo ri kani poi.
5 "A vutuna vit ranga ri
boru langa na tabeke i
kedokedo, na tabeke i uka
ma i tahoka hateka a malala.
Ri koru malaviriri, a vuhuna
a malala i tabuli polomeli
kunana.
6 Pali na tahuna a haro i
rike, i hu ria, ri malai, a
vuhuna i uka ma i puru
hateka a kana ria.
7 "A vutuna vit ranga ri
boru na tabeke i vona a
barakau. A vit i vua, pali a
barakau i kae lobi ria.
8 "Pali a vutuna vit ranga
ri boru langa na malala
kamumu, ri lua, ri vakabele
a kanene ria i 100 ranga, i 60
ranga, i 30 ranga.
9 E rei a viri i ngaru ni
longokilalea a ngavagu, ge
longo kamumu, ge luhoi
kado."

*I Navai e Isu i Ta Vakakika
Kunana?
(Markus 4:10-12; Lukas
8:9-10)*

10 Muri e huriki a
murimuri ri valai vona, ri
nanea, "I navai o ta
vakakika kunana ne
huriki?"
11 E Isu i koli, i ta maea, "A
Vure i habi a lohokanga ne
mua, mu gu lohoka vona a
maki kapiloho na
harikianga na Vure. Pali i
uka ma i habi a lohokanga
ne ria.
12 *E rei a viri i tahoka a
maki pali, bara ni habi tabu
ranga ge tahoka ge kupo.
Pali e rei a viri i uka ma i
tahoka a maki, bara ni bole
vuroki vona a maki popote i
tahoka.
13 A ta vakakika ne ria a
vuhuna, 'Ri matai, pali i uka
ma ri matakilala. Ri longo,
pali i uka ma ri longokilala.'
14 * "Re huriki nga, ri ratea i
bele muholi a nitane Isaia a
propet i maea, 'Bara mu
longo balaka kupo, pali i
uka ma mu gu longokilala.
Bara mu matai balaka kupo,
pali i uka ma mu matakilala.
15 Ri putungingi. Ri siki kari
a talingane ria. Ri
mata kopu. Bara i
uka, bara ri
matakilala a maki ri
matai, ri longokilala a
ngava ri longo, bara i
padi a hatene ria, ri

* **13:2:** Luk 5:1-3 * **13:12:** Mat 25:29; Mrk 4:25; Luk 8:18; 19:26 * **13:14:** Ais 6:9-10; Ion 12:40; Apo 28:26-27

pulo a vilone ria,
lakea iau bara
vakamahuri ria.'
16 *Pali a Vure i rata
kamumu mua, mu
matakilala a maki a rata, mu
longokilala a ngavagu.
17 A taki muholi mua, e
huriki a propet, a bakovi
malamala hosi ri ngaru
hateka ni matai a maki mu
matai ngane, pali i uka ma ri
matai. Ri ngaru ni longo a
maki mu longo ngane, pali i
uka ma ri longo.

A Pelegona Viri i Varo a Vit (Markus 4:13-20; Lukas 8:11-15)

18 "Ngane mu longo ga
tuvevea a pelegona
nivakakika na viri i varo a
vutuna vit.
19 A vutuna vit i boru na
dala i manga e huriki ri
longoa a ngava na
harikianga, pali i uka ma ri
longokilalea. E Satan i valai,
i bole vuroki a ngava ni ru
na hatene ria.
20 "A vutuna vit i boru
langa na hini kedokedo i
manga a bakovi i longo a
ngava, lakea i luhoi tora
malaviriri kunanea, i vivi
vona.
21 Pali i uka ma i pesi tora
tabaka, a vuhuna i uka
kana. Na tahuna a maregoa
i bele, o na tahuna e huriki
ri vakamadihi vakaroroa a
vuhuna i ramai a nitagu, i
malaviriri kunana i pea.
22 * "A vutuna vit i boru
langa na barakau i manga a
bakovi i longoa a ngava, pali
i luhoi hateka a nimadena.
A ningaru dagi vona ni bole
a mahala i kupo i tamia. A
niluhoi nga ru kavitagua a
ngava muholi, i uka ma i
vakabele a kanena.
23 "Pali a vutuna vit i boru
na malala kamumu i manga
a bakovi i longoa a ngava, i
longokilalea. I vakabele a
kanena vit i kupo hateka na
vit ni varo muga. I ranga ri
vakabele i ravulu tolu (30). I
ranga ri vakabele i ravulu
polotara (60). I ranga ri
vakabele i ravulu mule ma a
murina balaka taku (100)."

A Nivakakika na Kukuni

24 E Isu i taki tabua tara
nita vakakika, "A harikianga
na hunu i manga a bakovi i
varo a vutuna vit na hania.
25 Na rodo, na tahuna e
huriki ri mahita, i valai a
pile vona, i varo dili turana
vit a kukuni. Muri i vano ia.
26 A vit i koru rike, i pura.
A kukuni ranga ri rike.
27 "Muri e huriki a
voravora na bakovi iea ri
valai, ri takia, 'Bakovi dagi,
mi luhoi ta o varo kunana a
vit na hania. Pali ri valai vai
a kukuni nga?'
28 "Lakea a tahona hania i
ta maea, 'I varo a pile nau.'
Lakea e huriki a voravora ri
takia, 'Pali mi gi vano mi gi
pasi vuroki.'
29 "Pali i koli, i ta maea, 'I
uka. Na tahuna mu pasi
vuroki a kukuni, bara mu
pasi ruru turana vit.
30 Mu dava. Muri ma na
tahuna e huriki ri gi mirio,
bara taki ria ri gi pasi vuroki
muga a kukuni, ri gi kolo
palupu, ri gi rungani. Muri

* **13:16:** Luk 10:23-24 * **13:22:** Luk 12:16-21; 1Tim 6:9-10,17

bara ri mirio a vit, ri bole
lakea na roho na vit.' "

A Nivakakika na Vutuna Mastad
(Markus 4:30-32; Lukas 13:18-19)

31 E Isu i taki tabua tara
nivakakika, i ta maea "A
harikianga na hunu i manga
a vutuna mastad, ni varo na
hania.
32 A vutuna mastad i kaka
kiroko liu na maki lobo ni
varo na hania. Pali na
tahuna i koru rike i langui a
maki lobo ni varo na hania.
I manga tabu a kai. A maka
kadirovo ri hae a nune ria
na rahana."

A Nivakakika na Is
(Lukas 13:20-21)

33 Muri e Isu i taki tabua
tara nivakakika, i ta maea,
"A harikianga na hunu i
manga a is i bolea a
ngatavine i pulo turana
kabukuna plaoa, muri i
pugaga i dagi."

E Isu i Ta Vakakika Kunana
(Markus 4:33-34)

34 E Isu i uka ma i ta
kavakava ne huriki. I taki
ria na nita vakakika kunana.
35 *I rata mavonga ge bele
muholi a nita hosi ne huriki
a propet, i ta maea,
"Na tahuna a ta turane ria,
ga ta vakakika.
Ga vakalongo ria na
ngava ni ruhulolo
hosi na nidoko na
malala."

A Pelegona Nivakakika

36 Muri e Isu i pe e huriki,
i dili na ruma. E huriki a
murimuri vona ri valai vona
ri takia, "O tuveve poloa ne
mia a nivakakika na kukuni
na hania."

37 Lakea e Isu i koli, i ta
maea, "A Tuna Bakovi a viri
i varo a vutuna vit.
38 A hania i manga a tanga
lobo na malala. A vutuna vit
i manga e huriki a bakovi a
ngatavine a Vure i matakari
ria. A kukuni i manga e
huriki a bakovi a ngatavine
e Satan i matakari ria.
39 A pile, ra i varo a
kukuni, i manga e Satan. A
parava na nimirio i manga a
nilobona parava. E huriki ri
mirio ri manga e huriki a
agelo.

40 *A kukuni ni pasi
vuroki, ni rungani, bara ni
rata mavonga e huriki a
bakovi hale na nilobona
parava.

41 *A Tuna Bakovi bara i
rudu e huriki a agelo vona ri
kope tala na harikianga
vona e huriki a bakovi ri
longotaro a vinara nau, a
maki lobo i rata e huriki ri
rata a naro hale.

42 *Bara ri voro rike ria na
kanono dagi, lakea bara ri
tangi, i madihi a hatene ria,
ri karatata mavonga a ngine
ria.

43 *E huriki a bakovi
malamala bara ri para
manga a haro pololilo na
harikianga ne Tamane ria. E
rei a viri i ngaru ni
longokilalea a ngavagu, ge
longo kamumu, ge luhoi
kado.

* **13:35:** Sng 78:2 * **13:40:** Ion 15:6 * **13:41:** Mat 24:31; 25:31; Mrk 13:27
* **13:42:** Mat 8:12 * **13:43:** Dan 12:3

A Nivakakika na Mahala Ni Ruhulolo

44 “A harikianga na hunu i
manga a tava ni tanu na
malala. A bakovi tara i keli a
malala, i matavisia a tava.
Muri i ru mule tabua. I vivi
hateka, lakea i vano i habi a
maki lobo vona ni gi kona. I
bole a moni, i konea a
tabekena malala iea, ge ne
vona a tava ni tanu vonga.

A Nivakakika na Mahala

45 “A harikianga na hunu i
manga a bakovi tara i
matakana a mahala
kamumu.
46 Na tahuna i matavisia a
viri kamumu hateka, i vano
i habi a maki lobo vona ni gi
kona, muri i konea a
mahala.

A Nivakakika na Vuko

47 “A harikianga na hunu i
manga a vuko ni ru na
darilomu, i koro vona a
manu legelege.
48 Na tahuna a vuko i
vonu, e huriki a tahodari ri
valai, ri lalu rikea na lavu.
Muri ri made puru ri tahoni
dili na kulopi a manu
kamumu, ri vuroki a manu
hale.
49 Na nilobona parava
bara i mavonga kunana. E
huriki a agelo ri gi valai, ri
gi kalipida e huriki a bakovi
malamala, e huriki a bakovi
hale.
50 *Bara ri voro rike na
kanono dagi e huriki a
bakovi hale, lakea bara ri
tangi, i madihi a hatene ria,
ri karatata mavonga a ngine
ria.”

A Ngava Hosi, a Ngava Karaba

51 Lakea e Isu i nana ria,
“Ra ngava a taki. Mu
longokilala o i uka?”

Ri ta maea ria, “Mi
longokilala.”

52 Lakea e Isu i taki ria i ta
maea, “I mavonga, e huriki
a mari na vinara na lotu ri
tovo vona a harikianga na
hunu, ri manga a tahona
ruma i bole tala na tava
vona a mahala karaba, a
mahala hosi.”

A Propet i Uka Ma Ni Togo (Markus 6:1-6; Lukas 4:16-30)

53 Na tahuna i taki lobo a
nita vakakika nga, i laho
lokovonga.
54 *I bele na tanga vona, i
dili na roho na vaponga, i
vakatubu ni vara e huriki. E
huriki vonga ri turutu vona,
ri vanana, “Ra bakovi iea, i
bolea vai a lohokanga? I
bole vai a nitora ni rata a
nivakasiri?
55 *Si lohoka vona a koma
iea. E tamana a bakovi ni
hae a ruma kunana. E
kinana e Maria. E huriki e
tarina mai e Iakop, e Iosep, e
Simon, e Iuda.
56 E huriki e kurabana, ria
ranga ri made koea turane
hita. Pali i bole vai a
lohokanga, a nitora nga?”
57 *Lakea ri marikoi vona.
Muri e Isu i taki ria, “A
propet ni togo na tanga lobo.
Pali e huriki a bakovi a
ngatavine na tanga vona i
uka ma ri togoa.”

* **13:50:** Mat 13:42; Luk 13:28 * **13:54:** Ion 7:15 * **13:55:** Ion 6:42 * **13:57:** Ion 4:44

58 Lakea i uka ma i rata a
nivakasiri i kupo vonga, a
vuhuna i uka ma ri luhoi
torea.

14

E Ioanes a Mari ni Vahilolo i Mate
(Markus 6:14-29; Lukas 3:19-20; 9:7-9)

1 Na tahuna iea a hariki e
Herod* i longo a velengane
Isu,
2 lakea i taki e huriki a
vora vona i ta maea, "Ra
bakovi iea, e Ioanes a mari
ni vahilolo, i pesi rike mule
na matenga! I mavonga i
tahoka a nitora ni rata a
nivakasiri."
3-5 * I ta mavonga, a
vuhuna i rabalakia hosi e
Ioanes. A nimatene Ioanes i
bele maea: e Ioanes i
tahatea e Herod na hini i
parangi tabu e Herodias, e
girihine tukana, e Pilip. I
takia, i ta maea, "A vinara i
ta pupukari vona go parangi
vona e girihine turamu." I
mavonga, e Herod i ngaru ni
rabalakia e Ioanes, pali i
mangenge e huriki, a
vuhuna ri luhoia e Ioanes a
propet. Lakea i rudu vakuku
e huriki a nugumaheto, ri
lakavu kunanea e Ioanes, ri
kolo tatea, ri ru dilia na bavi.
6 Na parava e Herod ni
poda vona, i ratea a habu
dagi. E tune Herodias a
ngatavine i raulo. Na
tahuna e Herod i masia, i
vivi hateka,
7 lakea i kaba i ta muholi
vona ge habia vona a ra
maki i ngarua.
8 E kinana koma i voro dili
a ngava vona, ge ta maea, "A
ngaru go rabalakia e Ioanes
a mari ni vahilolo, o ru na
sika a mapana, o habia nau."
9 Na tahuna a hariki i
longoa, i dodo. Pali i vakuku
ni gi rabalaki e Ioanes, ri gi
bole vilia a gina, a vuhuna i
kaba pali na matane huriki
ri valai na habu.
10 Lakea ri palakudua a
lohone Ioanes pololilo na
bavi.
11 Ri rua na sika a gina, ri
bole lakea na sirula. A sirula
i bolea, i habia ne kinana.
12 Muri e huriki a
murimuri ne Ioanes ri bolea
a podana, ri tanua. Muri ri
vano ri vakalongoa e Isu.

E Isu i Vakani e Huriki
(Markus 6:31-44; Lukas 9:10-17; Ioanes 6:1-13)

13 Na tahuna e Isu i longoa
a velengane Ioanes i mate, i
malaga, i rike na aga ta ge
lakea na tabeke i ngeki. Pali
na tahuna e huriki ri longoa
a hini i vano, ri malaga na
tanga lobo, ri laho pololilo ri
gi buloa.
14 Na tahuna e Isu i bele, i
matai ria, i dodo ria, i
vakamahuri e huriki ri giloa.
15 I malunga liu ngane,
lakea e huriki a murimuri
vona ri takia, ri ta maea, "I
malunga liu pali. A tabeke si
made vona i ngeki. O rudu e
huriki ri gi hamule lakea na

* **14:1:** A rana hariki iea, e Herod Antipas, e tune Herod, ra hariki hosi i toni ni rabalakia e Isu na tahuna e Isu ia a koma kiroko (Mateo 2:16-18). * **14:3-5:** Mat 21:26

tanga, ri gi kona a maki ni kani."
16 Pali e Isu i koli, i ta maea, "Nahea ri gi hamule. Mu vakani ria."
17 Ri koli, ri ta maea, "Mi tahoka kunana a bret i lima, a manu i rua.
18 Lakea e Isu i ta maea, "Mu bole valai nau."
19 *Muri i taki e huriki ri gi made puru na varili. I bole a bret i lima, a manu i rua, i mata rike na hunu i kavurikea a Vure. Muri i kevea a bret, i habi ne huriki a murimuri vona ri veru ne huriki.
20 E huriki lobo ri kani, ri maru. Muri e huriki a murimuri vona ri tahoni dili na kulopi i ravulu a polona i rua a kalavana maki ni kani ri kani kaleva.
21 E huriki a bakovi ri kani ri ala rangale lima (5,000). Pali e huriki a ngatavine, a koma i uka ma ni gi.

E Isu i Laho Langa na Dari (Markus 6:45-52; Ioanes 6:16-21)

22 Muri e Isu i rudu e huriki a murimuri vona ri gi rike na aga, ri gi muga lakea na tabeke tara na darilomu. Pali i made mule ia, ge ru polo kamumu e huriki.
23 *E huriki lobo ri vano pali, lakea i sike kikeri na lolo i vasileki. I rodo ngane a hini, i tabana ni made kikeri vonga.
24 Pali e huriki a murimuri ri rike pali na aga, ri pasi tala basi pali. A vilu i pori valai muga, ru vahori a aga.
25 Na malabeonga ngane, e Isu i laho langa na dari, i laho pori mai ria.
26 *Na tahuna e huriki a murimuri ri masia i laho langa na darilomu ri mangenge, ri haloho, a vuhuna ri pahadakia ta a hanitu.
27 Pali e Isu i malaviriri kunana i taki ria, "Naha ni mangenge, mu tuhaka! Iau kunana."
28 Lakea e Petrus i ta maea, "Bakovi Dagi, ge ioe muholi, o taki iau ga laho langa na dari, ga laho lakene mai ioe."
29 Lakea e Isu i koli, i ta maea, "O valai."
E Petrus i page raga na aga, i laho langa na dari, i lakea mai e Isu.
30 Pali na tahuna i masia a vilu i pori hateka, i mangenge, i vakatubu ni pasiri. Lakea i gale tala, i ta maea, "Bakovi Dagi, o korimule iau!"
31 *Lakea e Isu i malaviriri kunana i nugua, i takia, "A niluhoi vomu i kiroko hateka. I navai o lohorua?"
32 Na tahuna ru rike na aga, i pasi puru a vilu.
33 Lakea e huriki ri made na aga ri kavurikea, ri ta maea, "Muholi hateka, ioe a Tuna Vure."

E Isu i Vakamahuri e Huriki o Genesaret (Markus 6:53-56)

34 Ri polo kudua a darilomu, ri bele o Genesaret.
35 E huriki a bakovi vonga ri matakilalea e Isu, lakea ri

* **14:19:** Mat 15:35-39; Mrk 8:6-10 * **14:23:** Luk 6:12; 9:28 * **14:26:** Luk 24:37
* **14:31:** Mat 8:26; Mrk 4:39

vakaru a ngava ne huriki na tabeke iea, ri bole valai ne Isu e huriki ri giloa.

36 *Ri nana tora ia ri gi padoi kunanea a harena varakia vona. E huriki lobo ri padoia, ri tavaga.

15

A Vinara ne Huriki a Gare Hosi
(Markus 7:1-13)

1 Na parava tara e huriki a Pariseo, a mari na vinara na lotu ri pea e Ierusalem ri valai ri gi masia e Isu. Ri nanea,

2 "E huriki a murimuri vomu, i navai ri longotaro a vilo ne huriki a gare hosi? I uka ma ri loi taro a limane ria muga ni kani!"

3 E Isu i koli, i ta maea, "Pali mua, i navai mu longotaro a vinara na Vure mu gu muri mai a vilo hosi?

4 *A Vure i vakuku maea, 'Mu togo e kinane mua e tamane mua.' I ta maea tabu, 'E rei a viri i harogi e tamana e kinana, ni gi rabalaki.'

5 "Pali mua mu taki ta a viri ge takia e tamana e kinana, ge ta maea, 'A kinori ta ga habi marua vona, a habi pali na Vure.' Mu takia i kamumu nahea ge togo e tamana e kinana.'

6 Na naro iea, mu longotaroa a nitana Vure, mu gu ramai kunana a narone mua.

7 Mua e huriki a tabele rua! E Isaia i ta muholi na tahuna i taki virihi mua na nita propet i ta maea,

8 * " 'Re huriki nga, ri taki ta
ri togo iau,
pali i uka ma ri ngaru
muholi iau.
9 Ri kavurike tavula iau;
ri tovo e huriki na
vinara tavula na
bakovi, ri takia ta a
vinara na Vure.' "

A Naro Hale i Bele na Hatena Viri
(Markus 7:14-23)

10 Muri e Isu i gale valai e huriki, i ta maea, "Mu talangaki valai, mu longokilalea a nitagu.

11 *A maki i dili na ngavana bakovi i uka ma i ratea ge katoki na matana Vure. A maki i ratea i katoki na matana Vure, a maki i pagitala na ngavana."

12 Muri e huriki a murimuri vona ri vakalongoa, ri ta maea, "E huriki a Pariseo ri longoa a nitamu, i madihi a hatene ria vona."

13 Pali e Isu i koli mule, i ta maea, "A maki lobo e Tata na Hunu i uka ma i varo, bara ni lipu tala.

14 *Naha ria. Ri ngaru ni vakasiri a dala ne huriki, pali ri manga a kepa. Pali a kepa, bara i toni ni tulia a kepa, rua varago bara ru boru puru na lovo."

15 Muri e Petrus i ta maea, "O tuveve poloa ne mia a pelegona nivakakika."

* **14:36:** Mat 9:20-21 * **15:4:** Nim 20:12; 21:17; Vin 5:16 * **15:8:** Ais 29:13 * **15:11:** Mat 12:34 * **15:14:** Luk 6:39; Rom 2:19

16 Lakea e Isu i taki ria,
“Ra mua, i uka ma mu
longokilala ma a nitagu?
17 I kavakava. A maki i dili
na ngavamu bara i puru na
kavutumu, muri i pagitala
na kakaimu.
18 Pali a ngava i pagitala
na ngavana viri i valai na
hatena, i ratea i katoki.
19 A maki hale nga ri
pagitala na hatena bakovi: a
niluhoi hale, a naro ni
rabalaki a viri, a molenga, a
panahoa, a marapusianga, a
nipadimomo.
20 A naro nga ri rata a
bakovi i katoki na matana
Vure. Pali a viri i uka ma i
loi a limana muga ni kani, i
uka ma i ratea ge katoki.”

A Ngatavine o Kenan
(Markus 7:24-30)

21 Muri e Isu i pea a tanga
iea, i lakea na tabeke ne
Tair, e Sidon.
22 A ngatavine o Kenan
tara i made vonga. I valai ne
Isu, i ta dagi, i ta maea,
“Bakovi Dagi, hamone Davit,
o dodo iau! E tugu a
ngatavine i dili vona a
hanitu, i ratapilea.”
23 Pali e Isu i uka ma i
taratotoa. Muri e huriki a
murimuri vona ri taki torea,
ri ta maea, “O tonoa a
ngatavine iea ge vano. I gale
vilihui ne teu.”
24 *Pali e Isu i koli, i ta
maea, “A Vure i rudu valai
iau ga kori kunana a kabu
ne Israel, ri manga a maka
sipsip ri velu.”
25 Pali a ngatavine i
turume puru na ngalana, i
ta maea, “Bakovi Dagi o
tuhori iau!”
26 E Isu i koli, i ta maea, “I
uka ma i kamumu ni gi bole
a maki ni kani ne huriki a
koma, ni gi voro lakea na
ligo.”
27 A ngatavine i koli, i ta
maea, “Bakovi Dagi, o ta
muholi. Pali a ligo ranga ri
kani poi a momona maki ni
kani.”
28 Lakea e Isu i koli, i ta
maea, “Ngatavine, o luhoi
tora hateka iau! Ge bele
manga a hini o ngarua ge
bele.” I mavonga, e tuna
ngatavine i tavaga
malaviriri kunana.

E Isu i Vakamahuri e Huriki
29 Muri e Isu i malaga
vonga, i laho na dahana
Darilomu e Galili. Muri i
sike na dahana lolo, i made
puru.
30 E huriki ala kupo ri
valai vona, ri tuli valai vona
e huriki a vaha hale, e huriki
a kepa, e huriki a beu, e
huriki a ngavarubu, turana
e huriki ranga. Ri taparaki
ria na ngalane Isu. Lakea i
vakamahuri ria lobo.
31 *E huriki lobo ri turutu
na tahuna ri matai e huriki
a ngavarubu ri ta, e huriki a
beu ri tavaga, e huriki a
vaha hale ri laho tabu, e
huriki a kepa ri matapara.
Lakea ria lobo ri kavurikea
a Vure ne Israel.

E Isu i Vakani Tabu e Huriki
(Markus 8:1-10)

* **15:24:** Mat 10:6 * **15:31:** Mrk 7:37 * **15:32:** Mat 14:14

32 *Muri e Isu i gale
palupu e huriki a murimuri
vona, i ta maea, “Iau a dodo
e huriki nga. Ri made turagu
na parava i tolu pali. I uka
ma ri kani. Pali ngane a koi
ni rudu hamule ria, ma ge
vurea a matane ria na dala,
a vuhuna ri vitolo.”
33 E huriki a murimuri ri
koli, ri ta maea, “Pali si gi
bole vai a bret koea na
tabeke i ngeki, ge kara e
huriki nga? Ri ala kupo
hateka.”
34 Lakea e Isu i nana ria, “I
riva bret mu tahoka?”
Ri koli, ri ta maea, “Mi
tahoka a bret i polorua, a
manu kiroko ranga.”
35 Lakea i taki e huriki ri
gi made puru na malala.
36 Muri i bole a bret i
polorua, a manu kiroko
ranga, i kavurikea a Vure. I
keve, i habi ne huriki a
murimuri ri gi veru ne
huriki.
37 E huriki lobo ri kani, ri
maru. Muri ri tahoni na
kulopi i polorua a kalavana
maki ni kani.
38 E huriki a bakovi ri kani
ri ala rangale va (4,000). A
ngatavine, a koma i uka ma
ni gi.
39 Muri e Isu i rudu e
huriki ri gi hamule lakea na
tanga ne ria. I rike na aga ia,
i lakea na tabeke ne
Magadan.

16

*E Huriki a Pariseo
(Markus 8:11-13; Lukas
12:54-56)*

1 *Na parava tara e huriki
a Pariseo a Sadusi ri valai ri
gi tonia e Isu. Ri takia ge
ratea tara nivakasiri, ri gi
matakilaka vona i valai na
Vure.
2 Pali i koli, i ta maea, “Na
malunga, na tahuna mu
masia a hunu i vururu, mu
lohoka vona bara i kara
kuduvi a haro.
3 Pali na hatelanga, na
tahuna a hunu i vururu, i
hupi, mu lohoka vona bara i
boru a vala. Mu matakilalea
a hini, ge boru a vala, o ge
kara a haro. Pali a maka
maki iau a rata, i uka ma mu
matakilala.
4 *E huriki na tahuna
mona, ri hale hateka, ri ha
taroa a Vure i manga a
ngatavine i ha taroa e
kakaina, i mole lae. Ri ngaru
ni matai a nivakasiri! Pali i
uka ma ri gi masia tara
nivakasiri. A nivakasiri i
taku kunana bara ri masia, a
nivakasiri ne Iona a propet.”
Muri e Isu i pe ria i vano.

*A Is ne Huriki a Pariseo
(Markus 8:14-21)*

5 Na tahuna ri page poloa
pali a darilomu, e huriki a
murimuri ri longo
kaburungi ni bole a bret.
6 *E Isu i taki ria, i ta
maea, “Mu matadoko vona a
is ne huriki a Pariseo, a is ne
huriki a Sadusi.”
7 Lakea ri vakatubu ni
vata, ri ta maea, “I ta maea a
vuhuna i uka ma si bole
valai a bret.”
8 E Isu i lohoka vona a
niluhoi ne ria, lakea i taki
ria, i ta maea, “I uka ma mu

* **16:1:** Mat 12:38; Luk 11:16 * **16:4:** Mat 12:39; Luk 11:29 * **16:6:** Luk 12:1

luhoi tora hateka. I navai
mu vata vona a bret i uka
ma mu bole?
9 *I uka ma mu matakilala
iau ma. Mu luhoi mule a
bret i lima a vakani e huriki
ala rangale lima (5,000)
vona. I riva a kulopi mu
tahoni a kalavana maki ni
kani vona?
10 *Pali a bret i polorua a
vakani e huriki ala rangale
va (4,000) vona. I riva a
kulopi mu tahoni a kalavana
maki ni kani vona?
11 Pali i navai ngane mu
pahaluhoi ta a taki a bret?
Mu mata here vona a is ne
huriki a Pariseo, a is ne
huriki a Sadusi."
12 Muri ri longokilalea a
ngavane Isu, i uka ma i taki
ria na is ni rata a bret vona.
I taki ria ri gi mata here
vona a nitovo ne huriki a
Pariseo, a Sadusi.

E Petrus i Taki Tala a Niluhoi Vona (Markus 8:27-30; Lukas 9:18-21)

13 Muri e Isu i luve na
tabeke ne Sisaria Pilipi. I
nana e huriki a murimuri
vona, i ta maea, "E huriki ri
luhoia a Tuna Bakovi ge ia e
rei muholi?"
14 *Ri koli ri ta maea, "E
huriki ranga ri taki ioe ta ioe
e Ioanes a mari ni vahilolo.
E huriki ranga ri taki ioe ta
ioe e Elaisa. Pali e huriki
ranga ri taki ioe ta ioe e
Ieremaia, o a propet hosi
tara."
15 Lakea i nana ria, "Pali
mua? Mu luhoi iau ge iau e
rei muholi?"
16 *E Simon Petrus i koli, i
ta maea, "Ioe e Kristo, a
Tuna Vure Mahuri."
17 *Lakea e Isu i takia,
"Simon, tune Iona, a Vure i
rata kamumu ioe. I uka tara
bakovi ge vakasiria vomu. E
Tata na hunu kunana a viri i
vakasiria vomu.
18 *A taki ioe, ioe e
Petrus.* Ga vakapesi langa
na kedo iea a tara nau. A
nitora na matenga i uka ma
ge ratapilea.
19 *Ga habia vomu a nitala
na harikianga na hunu. A ra
maki o koloa koea na
malala, a Vure tara bara i
koloa meli na hunu. A ra
maki o puga koea na malala,
a Vure tara bara i puga meli
na hunu."
20 Muri i ta pupukari e
huriki a murimuri, nahea ri
gi vakalongoa tara viri ne ia
e Kristo.

E Isu i Taki Muga Ge Mate (Markus 8:31–9:1; Lukas 9:22-27)

21 Na parava iea e Isu i
vakatubu ni vakalongo e
huriki a murimuri vona, ne
ia ge sike o Ierusalem, ge
bole a nimadihi i kupo na
limane huriki a gare na lotu,
a prister dagi, a mari na
vinara na lotu. Muri bara ri
rabalakia. Pali muri na
parava i tolu, bara i mahuri
mule.

---

* **16:9:** Mat 14:17-21 * **16:10:** Mat 15:34-38 * **16:14:** Mat 14:1-2; Mrk 6:14-15; Luk 9:7-8 * **16:16:** Ion 6:69 * **16:17:** Gal 1:15-16 * **16:18:** Ion 1:42; Epe 2:20 * **16:18:** A pelegona Petrus, na nita Grik i manga "kedo". * **16:19:** Mat 18:18; Ion 20:23

22 Pali e Petrus i tuli lakea
na gaga, i vakatubu ni
tahatea, i ta maea, “Bakovi
Dagi, i uka! A naro iea
nahea ge bele vomu!”
23 Pali e Isu i mata lakea
ne Petrus, i takia, “Satan, o
hamule mai a bitogu! Ioe o
pesi karia a dalagu. I uka
ma o luhoi a maki na Vure.
O luhoi kunana a maki na
bakovi.”
24 *Muri e Isu i taki e
huriki a murimuri vona, i ta
maea, “E rei a viri i ngaru ni
muri nau, ge lohopile a
ningaru vona, ge kalohoa a
kai tavalavala vona, ge
ramai iau.
25 *E rei a viri i lavuni
nau, ne vona ni korimule a
kulina, bara i velu. Pali e rei
a viri i mate a vuhuna i
ramai iau, bara i bole a
nimahuri vakaroro.
26 *Ge a ra a viri ge tahoka
a mahala lobo na malala,
pali ge velu a hanuna? A
mahala lobo nga, i uka ma
ge korimulea.
27 *A Tuna Bakovi bara i
valai na bagetuanga ne
Tamana turana e huriki a
agelo vona, ge habi a mapa
ne huriki takutaku, ge muri
mai a narone ria.
28 A taki muholi mua, i
ranga ne mua, ra mu pepesi
koea, i uka ma mu gu mate
ma, bara mu masia a Tuna
Bakovi i luve na harikianga
vona.”

17

E Isu i Mareli
(Markus 9:2-13; Lukas
9:28-36)
1 Muri na parava i
polotara e Isu i tuli kunana e
Petrus, e Iakop, e Ioanes e
tarine Iakop, to sike na lolo
dagi.
2 * Na tahuna to made
meli, e Isu i mareli na
matane tou. A matana i para
manga a haro, a varakia
vona i kea manga a nipara.
3 E Moses, e Elaisa ru bele
vakaturutu, ru ta turane Isu.
4 Lakea e Petrus i takia e
Isu, i ta maea, “Bakovi Dagi,
i kamumu hateka mete valai
koea. Ioe bara o ngaru, ga
hae a kape ge tolu. Ne vomu
tara, ne Moses tara, ne
Elaisa tara.”
5 *Na tahuna i tabana ni
ta, a bubu pangapanga i
kavitagu tou. A lohona viri i
ta valai na bubu, i ta maea,
“A Bakovi iea e Tugu, a
hategu. A vivi hateka vona.
Moto longo mai a nitana.”
6 Na tahuna to longoa a
ngava iea, to mangenge, to
boru ngala barara puru to
kavitagu a matane tou.
7 Pali e Isu i padoi tou i ta
maea, “Moto pesi rike. Naha
ni mangenge.”
8 Na tahuna to mata rike, i
uka ma to masia tara viri. E
Isu kunana i pepesi vonga.
9 Na tahuna to laho raga
na lolo, e Isu i vakuku tou, i
ta maea, “Naha ni
vakalongoa tara viri vona a
maki moto matai, ge vano ge

---

* **16:24:** Mat 10:38; Luk 14:27 * **16:25:** Mat 10:39; Luk 17:33; Ion 12:25 * **16:26:** Mat 4:8-9 * **16:27:** Sng 62:12; Snd 24:12; Mat 25:31; Rom 2:6; Kap 22:12 * **17:2:** 2Pe 1:16-18 * **17:5:** Vin 18:15; Sng 2:7; Ais 42:1; Mat 3:17; Mrk 1:11; Luk 3:22

harena na tahuna a Tuna Bakovi ge pesi rike mule na matenga."

10 *Lakea a murimuri nga to nanea, "I navai e huriki a mari na vinara ri takia e Elaisa ge valai muga?"

11 E Isu i koli i ta maea, "I muholi, a vinara i takia e Elaisa ge valai muga, ge rata karaba a maki lobo.

12 *A taki matou, e Elaisa i valai pali. Pali i uka ma ri matakilalea. Ri rata virihi ia vona a maki lobo ri ngaru ni ratana. I mavonga kunana, a Tuna Bakovi tara bara i bole a nimadihi na limane ria."

13 *Muri to longokilalea a ngava i takia, i taki virihia e Ioanes, a mari ni vahilolo.

E Isu i Kori Mule a Riau (Markus 9:14-29; Lukas 9:37-42)

14 E huriki ala kupo ri davea e Isu. Na tahuna i luve, a bakovi tara i valai, i turume puru na ngalane Isu,

15 i ta maea, "Bakovi Dagi, o dodoa e tugu a bakovi! I bole a nimadihi dagi. Na parava vakaroro i turutu, i boru puru. I boru langa na kanono, i boru puru na naru.

16 A bole lakea ne huriki a murimuri vomu, pali ri keri ni koria."

17 E Isu i koli, i ta maea, "Na tahuna mona, i uka tara viri ge luhoi torea a Vure. A narone mua i hale hateka. Ge navai? Ga hatenono mavonga ni dava mua, mu gu luhoi tora iau?" Muri i takia a bakovi iea, i ta maea, "O tuli vilia e tumu."

18 Muri e Isu i tahatea a hanitu. I malaviriri kunana, a hanitu i ha tala vona, i tavaga liu.

19 *Muri e huriki a murimuri ri valai kapiloho ne Isu ri nanea, "I navai mi keri ni lili talea a hanitu iea?"

20 *I koli, i ta maea, "A vuhuna i uka ma mu luhoi tora hateka a Vure. A taki muholi mua, bara mu tahoka a niluhoi kiroko manga a vutuna mastad, bara mu takia a lolo iea ge vano ge pesi na hini ranga, bara i longototo. I uka tara maki mu gu keria."

E Isu i Taki Tabu Ge Mate (Markus 9:30-32; Lukas 9:43-45)

21-22 *Na tahuna e huriki a murimuri ri vapopo o Galili e Isu i taki ria, i ta maea, "A Tuna Bakovi i tabukoi bara ni habi na limane huriki a bakovi,

23 ri gi rabalakia. Muri na parava i tolu, bara i mahuri mule." Na tahuna ri longoa a ngava iea, ri dodo hateka.

A Takis na Roho na Vure

24 *Na tahuna ri bele o Kapernaum, e huriki a bakovi ni bole a 50 toea takis na roho na Vure ri valai ne Petrus, ri nanea, "Ra mari ni tovo ne mua, i kona kilala a takis na roho na Vure, o i uka?"

---

* **17:10:** Mal 4:5 * **17:12:** Mat 11:14 * **17:13:** Luk 1:17 * **17:19:** Mat 10:1 * **17:20:** Mat 21:21; Mrk 11:23; Luk 17:6; 1Ko 13:2 * **17:21-22:** Mat 16:21 * **17:24:** Nim 30:13; 38:26

25 E Petrus i koli, i ta maea, “I kona.” Muri e Petrus i lakea na ruma. E Isu i ta muga, i nanea, “Simon o luhoi navai? A hariki ge bole ne rei a takis? Ge bole ne huriki e tuna, o ne huriki ranga?”

26 Lakea e Petrus i koli i ta maea, “E huriki ranga bara ri kona.” Lakea e Isu i takia, “I mavonga e huriki e tuna i uka ma ri kona a takis.

27 Pali nahea ri gi maruhu e huriki nga. O vano, o lalu a manu na darilomu. A manu o lalu mugea, o pidea a ngavana, o bole talea a kina ge taku. Muri o vano, o kona a takis ne tarua.

18

E Rei i Dagi na Harikianga na Hunu?
(Markus 9:33-37; Lukas 9:46-49)

1 *Muri e huriki a murimuri ri valai ne Isu, ri nanea, “E rei ge dagi hateka na harikianga na hunu?”

2 Lakea i gale valai vona tara koma kiroko, i vakapesia na kurukurune ria,

3 *i ta maea, “A taki muholi mua, e rei a viri i koi ni pulo a vilona, ge bele manga a koma kiroko iea, i uka ma ge dili na harikianga na hunu.

4 E rei a viri i vakakiroko ia ge manga a koma kiroko iea, bara ia a viri dagi na harikianga na hunu.

5 *E rei a viri i tagui a koma kiroko maea na ragu, i tagui iau.

6 Pali e rei a viri i ratea a koma kiroko maea, ra i luhoi tora iau, ge dili na naro hale, bara i kamumu hateka ni gi topi na lohona a kedo dagi, ni gi voro puru na utu, ge pasiri.

7 “A Vure bara i pelekado e huriki ri vakaboru e huriki na naro hale. I muholi, a nitoni bara i bele. Pali a Vure ge pelekado a viri i vakaboru e huriki.

8 *A limamu o a vahamu ge rata ioe go rata a rabu hale, o palakudua, o vurokia. Ma ni gi voro puru ioe na kanono i nono vakaroro turana vahamu i rua, a limamu i rua. I kamumu bara o tahoka a limamu, a vahamu i taku kunana, o bole a nimahuri vakaroro.

9 Pali a matamu ge rata ioe go rata a naro hale, o sigi talea, o vurokia, ma ni gi voro puru ioe na kanono na imperno turana matamu i rua. I kamumu go tahoka a matamu i taku kunana, o bole a nimahuri vakaroro.

A Nivakakika na Sipsip i Velu
(Lukas 15:3-7)

10 * “Naha ni biua tara viri ne huriki a koma kiroko nga, a vuhuna iau a taki mua, e huriki a agelo ne ria ri pesi vakaroro na matane Tata na hunu.

11 (-)*

* **18:1:** Luk 22:24 * **18:3:** Mat 19:14; Mrk 10:15; Luk 18:17 * **18:5:** Mat 10:40; Luk 10:16; Ion 13:20 * **18:8:** Mat 5:29-30 * **18:10:** Hib 1:14 * **18:11:** A puhu na hinere hosi ri uka ves iea: 11 A Tuna Bakovi i valai ne vona ni korimule e huriki ri velu.

12 “Mu luhoi navai? A ra
ge ratea a bakovi i tahoka a
sipsip i ravulu mule ma a
murina balaka taku (100),
pali a sipsip tara i laho tala, i
velu? Bara i pe puru na
kupona a sipsip i 99, bara i
vano ia, i matakanea a viri i
velu.
13 A taki muholi mua, na
tahuna i matavisia bara i
vivi hateka vona. A nivivi
vona bara i dagi hateka na
maka sipsip i 99 i uka ma ri
laho tala.
14 I mavonga kunana, e
Tamane mua na hunu i uka
ma i ngaru ge velu a viri tara
ne huriki a viri kiroko nga.

A Viri i Rata a Naro Hale ne Turana

15 *E turamu tara ge rata
hale ioe, o vano o taki
kapilohoa. Ia ge longo, o
korimulea pali e turamu.
16 *Ia i uka ma ge longo, o
tuli tabua tara bakovi, o a
bakovi ala rua, moto vano
moto takia. I mavonga, ‘a
ngava ni padi virihi a viri
vona, a bakovi ala rua o ala
tolu to go lohoka vona.’
17 Ia i tabana i uka ma ge
longo, mu taki talea ne
huriki a tara na Vure. Ia i
tabana i uka ma ge longo,
mu mata taroa ge manga a
bakovi i uka ma ia a Iuda, o
a bakovi ni bole a takis.
18 * “A taki muholi mua, a
ra maki mu koloa koea na
malala, bara ni kolo meli na
hunu. A ra maki mu puga
koea na malala, bara ni
puga meli na hunu.
19 * “A taki tabu mua, e rei
ne mua ala rua koea na
malala ru valongo mai a
ngava, ru vasileki, e Tata na
hunu bara i longo mai rua.
20 I mavonga, a vuhuna na
tahuna a viri ala rua o ala
tolu to vapopo na ragu, iau a
made vonga turane tou.”

A Nivakakika na Vora Hale

21 Muri e Petrus i valai ne
Isu, i nanea, “Bakovi Dagi, e
turagu ge rata hale iau
balaka kupo, ga puga vuroki
balaka riva a naro hale
vona? Ga puga balaka
polorua?”
22 *E Isu i koli i ta maea, “I
uka ma ge balaka polorua
kunana. O puga vuroki a
naro hale vona balaka
ravulu polorua a polona i
polorua (77).
23 “I maea, a harikianga
na hunu i manga a hariki i
ngaru e huriki a vora vona
ri gi koli a moni ri bole.
24 A bakovi i pelekado
mugea, a kedo bara i koli a
talent i rangale ravulu
(10,000).†
25 Pali a bakovi iea i keri
ni koli a moni vona, lakea a
hariki i taki ni gi habi ni
kona a bakovi iea, turana e
girihina, e huriki e tuna, a
maki lobo vona, ni gi koli a
makoli vona.
26 “A vora i tabuli puru na
ngalana hariki, i nana tora
ia, i ta maea, ‘O dodo iau, o

* **18:15:** Luk 17:3; Gal 6:1 * **18:16:** Vin 19:15; Ion 8:17 * **18:18:** Mat 16:19; Ion 20:23 * **18:19:** Mrk 11:24; Ion 15:7 * **18:22:** Vuh 4:24; Luk 17:4 † **18:24:** A moni tara ne ria a “talent”. A talent i taku i manga a mapana viri i leho na pida i ravulu a polona i lima (15).

hatenono. Bara koli lobo a moni vomu.’
27 Lakea a bakovi dagi i dodoa a vora vona, i takia nahea ge koli a makoli vona.
28 “Pali a vora iea, na tahuna i pagitala, i masia a vora turana, hosi i habi a moni vona, a denari i ravulu mule ma murina balaka taku (100).‡ I lakavua, i roboa a lohona, i takia, i ta maea, ‘O koli ngane a kedo a habi vomu!’
29 “A vora turana i tabuli puru na ngalana, i nana tora ia, i ta maea, ‘O dodo iau, o hatenono. Bara koli mule a makoli vomu.’
30 “Pali i uka ma i longo maia. I vano, i taki e huriki a tagari ri gi ru dilia na bavi, ge made vonga ge harena na tahuna i koli mule lobo a makoli vona.
31 Na tahuna e huriki a vora ranga ri masia, ri dodo. Ri vano, ri vakalongoa a hariki.
32 “Muri a hariki i gale vilia a vora iea, i takia, ‘Ioe a vora hale! Ioe o nana tora iau, a puga vuroki a makoli lobo vomu.
33 Iau a dodo ioe, pali i uka ma o dodoa a vora turamu.’
34 *I madihi a hatena hariki, i habia na limane huriki a tagari ri gi habi a nimadihi dagi vona, ge harena na tahuna i koli mule lobo a makoli vona.
35 * “I mavonga kunana, e Tata na hunu bara i rata maea e huriki i uka ma ri lohopile muholi a naro hale na turane ria.”

19

A Nivapile na Parangia (Markus 10:1-2; Lukas 16:18)

1 E Isu i taki lobo a ngava nga, muri i malaga o Galili, i lakea na robo e Iudea, na tabeke tara na naru e Iordan.
2 E huriki ala kupo ri muri vona, lakea i vakamahuri ria lobo.
3 E huriki a Pariseo ranga ri valai vona, ri gi tonia. Ri nanea, “A vinara i ta navai? A bakovi ge pilea e girihina na ningaru vona?”
4 *E Isu i koli, i ta maea, “Ra mua, i uka ma mu gi a nitana Vure? Ni here maea, na mugana maki lobo a Vure, a viri i ratarike a maki lobo, ‘i ratarike varago a bakovi a ngatavine.’
5 *Lakea a Vure i ta maea, ‘I mavonga, a bakovi bara i pe e tamana e kinana, i madoko turane girihina, a kakaine rua ge taku kunana.’
6 Ngane i uka ma ru ala rua, ru ala taku kunana. I mavonga, nahea tara viri ge kalipida rua, a vuhuna a Vure i vakamade palupu rua.”
7 *Muri ri nanea e Isu, “Pali e Moses, i navai i habi a vinara hosi i taki a bakovi bara i habia ne girihina a

‡ **18:28:** A monia dena rii manga a mapana viriile hona parav a i t a ku. * **18:34:** Mat 5:25-26 * **18:35:** Mat 6:15; Mrk 11:25; Epe 4:32; Kol 3:13 * **19:4:** Vuh 1:27; 5:2 * **19:5:** Vuh 2:24; Epe 5:31 * **19:7:** Vin 24:1-4; Mat 5:31

raukea na nivapile, muri bara i tonoa ge vano?”

8 Lakea e Isu i koli, i ta maea, “Na mugana maki lobo i uka ma i mavonga. Pali e Moses i longo ne mua mu gu rata mavonga, a vuhuna mu kulirua hateka.

9 *A taki muholi mua, a ngatavine i uka ma i mole, pali a bakovi i pilea, i parangi tabu a ngatavine tara, ra bakovi iea i mole.”

10 Muri e huriki a murimuri ri takia, “A ngava iea ge muholi, i kamumu hateka na viri i uka ma ge parangi.”

11 E Isu i koli, i ta maea, “I uka ma e huriki lobo ri gi longokilalea a ngava iea. E huriki ri gi longo maia, re huriki a Vure i kori ria ri gi longo maia.

12 A ta maea a vuhuna e huriki a bakovi ranga, i hopa a dolene ria, lakea i uka ma ri parangi. Pali e huriki a bakovi ranga, ni pala vuroki a dolene ria lakea i uka ma ri parangi. E huriki a bakovi ranga ri koi ni parangi, a vuhuna ri ngaru ni rata a leho na harikianga na hunu. Pali e rei a viri i kara ge longo mai a ngava iea, ge longo maia.”

E Huriki a Koma Kiroko (Markus 10:13-16; Lukas 18:15-17)

13 Muri ni tuli lakea ne Isu e huriki a koma kiroko, ge ru langa a limana ne ria, ge vasileki langa ne ria. Pali e huriki a murimuri ri tahate e huriki ri tuli valai e huriki a koma.

14 *Lakea e Isu i taki ria, i ta maea, “Naha ni hatekakari e huriki a koma. Mu taparaki ria ri gi valai nau, a vuhuna a harikianga na hunu ne vone ria e huriki a hulu nga.”

15 I ru langa ne huriki a koma a limana, i vakabagetu ria. Muri i malaga, i vano.

A Riau na Mahala (Markus 10:17-31; Lukas 18:18-30)

16 Muri a bakovi tara i valai ne Isu, i nanea, “Mari ni tovo, a ra maki kamumu ga ratea ga bole a nimahuri vakaroro?”

17 *E Isu i koli, i ta maea, “I navai o nana iau na a ra maki i kamumu? A viri i kamumu i ala taku kunana. Ioe bara o ngaru ni bole a nimahuri vakaroro, o muri mai a vinara na Vure i ravulu.”

18 *Muri a bakovi i nana maea, “E rei a vinara ga ramaia?”

E Isu i koli, i ta maea, “Naha ni rabalaki a viri. Naha ni mole. Naha ni panaho. Naha ni tatami.

19 *O togo e tamamu e kinamu. O ngaru e huriki lobo i manga a hini o ngaru mule ioe.”

20 A riau i koli, i ta maea, “A muri mai lobo a vinara nga. A ra maki tabu ga ratea?”

21 E Isu i koli, i ta maea, “Ioe bara o ngaru ni

* **19:9:** Mat 5:32; 1Ko 7:10-11 * **19:14:** Mat 18:2-3 * **19:17:** Levi 18:5; Luk 10:28 * **19:18:** Nim 20:13-16; Vin 5:17-20 * **19:19:** Nim 20:12; Levi 19:18

malamala na matana Vure, o vano o habi a maki lobo vomu ni gi kona. O bole a mapana o habi ne huriki a matasia, bara o tahoka a mahala na hunu. Muri o valai o muri nau.”
22 Na tahuna a riau i longoa a ngava iea, i dodo hateka, a vuhuna i tahoka hateka a mahala. I pesi rike kunana, i vano.
23 Muri e Isu i taki e huriki a murimuri vona, i ta maea, “A taki muholi mua, a bakovi na mahala, i gutu hateka vona ni dili na harikianga na hunu.
24 A taki tabu mua, a kamel i keri ni dili na dupi na kavato. I mavonga kunana, a bakovi na mahala i uka ma ge dili na harikianga na Vure.”
25 Na tahuna e huriki a murimuri ri longoa a ngava iea, ri turutu, ri nana, “Pali e rei ngane ge bole a nimahuri vakaroro?”
26 *Lakea e Isu i mata lakea ne ria, i ta maea, “A maki iea, e huriki a bakovi ri keria. Pali a Vure, i uka tara maki ge keria.”
27 E Petrus i koli mule, i nanea, “Mia mi pe a maki lobo ne mia, mi muri vomu! I mavonga, a ra maki mi gi bolea?”
28 *E Isu i koli, i ta maea, “A taki muholi mua, muri ma na malala karaba, a Tuna Bakovi bara i made na nibagetu na gula hariki vona. Mua ranga e huriki mu muri nau, bara mu made na gula hariki i ravulu a polona i rua, bara mu pelekado a kabu ne Israel i ravulu a polona i rua.
29 E rei a viri i luhoi tora iau, lakea i pe a ruma vona, i pe e huriki e turana, e kurabana, e tamana, e tuna, a hania vona, iau bara koli, bara ri bole balaka kupo tabu a maki nga, turana nimahuri vakaroro.
30 *I kupo e huriki ri muga ngane, bara ria a iku. Pali i kupo e huriki ri iku ngane, bara ri muga.

20

E Huriki a Voravora na Hania na Vain
1 “A harikianga na hunu i manga a tahona malala i vuho tala ge matakana e huriki a vora ri gi leho na hania na vain vona.
2 I taki ria ge kona ria na denarius i taku.* Ri longo, lakea i rudu ria ri gi leho na hania na vain.
3 “Muri na kilala i polova na hatelanga i vano tabu, ge matakana e huriki a vora. I matai e huriki a bakovi ri pesi tavula na mada,
4 lakea i taki ria, i ta maea, ‘Mua ranga mu valai, mu leho na hania na vain nau. Bara kona kamumu mua.’
5 Lakea ri vano, ri leho.
“I rata mavonga tabu na kuru haro. I vano tabu na kilala i tolu na malunga.
6 Na malunga, na kilala i lima, i vano tabu. I matai e huriki ranga ri pesi tavula,

* **19:26:** Jop 42:2 * **19:28:** Mat 25:31; Luk 22:30; Kap 3:21 * **19:30:** Mat 20:16; Luk 13:30 * **20:2:** A moni denarius i taku a mapana viri i leho na parava i taku.

lakea i nana ria, ‘I navai mu pesi tavula mavonga koea na parava iea?’

7 “Ri koli, ri ta maea, ‘I uka tara viri ge taki mia mi gi leho vona.’

“Lakea i taki ria, ‘Pali. Mua ranga mu valai mu leho na hania na vain nau.’

8 * “Na malunga liu ngane, i takia a matakari na vora, i ta maea, ‘O gale palupu e huriki a vora, o kona ria. O vakatubu ne huriki ri bele muri.’

9 “E huriki a vora ni bole na malunga ri valai muga ri bole a mapane ria. Ni habi ne ria takutaku a denarius i taku.

10 Muri e huriki ri leho muga ri valai, ni gi kona ria. Ri pahadaki ta ri gi bole a moni dagi, pali ria ranga, ri bole takutaku a denarius i taku kunana.

11 Na tahuna ri bole a mapane ria, ri vakatubu ni deke,

12 ri ta maea, ‘Re huriki nga o bole na malunga liu, ri leho kunana na kilala i taku, lakea ke o kona ria i manga o kona mia. Pali mia, mi leho tabaka, i kani mia a haro.’

13 “Lakea i koli i takia a viri tara ne ria, i ta maea, ‘Turagu, iau i uka ma rata hale ioe. Muga o longo vona a denarius a taki ioe ga kona ioe vona.

14 O bolea a mapamu, o vano. A ningaru nau kunana a kona mua na mapa i taku.

15 Ra moni nga, a moni nau. I navai, go taki iau a ra ga ratea vona? I navai ke? I madihi a hatemu a vuhuna iau a hatebalala?’

16 * “I mavonga kunana, e huriki ri muri bara ri muga. E huriki ri muga bara ri muri.”

E Isu i Taki Mugea a Nimatena
(Markus 10:32-34; Lukas 18:31-33)

17 E Isu i lalaho sike o Ierusalem. I tuli lakea na gaga e huriki a murimuri vona ala ravulu a polona i rua, i taki ria, i ta maea,

18 *“Ngane si gi sike o Ierusalem. A Tuna Bakovi bara ni habi na limane huriki a prister dagi, a mari na vinara. Bara ri taki ni gi rabalaki ia.

19 Muri bara ri habia na limane huriki i uka ma ria a Iuda, ri gi padikedea, ri gi hotua, ri gi paditatea na kai tavalavala. Muri na parava i tolu, a Vure ge vakamahuri mulea.”

E Kinane Iakobus Rua e Ioanes
(Markus 10:35-45)

20 Muri e girihine Sebedi, i tuli valai ne Isu e tuna rua. I pasike puru na ngalane Isu, i nanea ge ratea vona tara maki.

21 *Lakea e Isu i nanea, “A ra o ngarua?” I koli, i ta maea, “A ngaru e tugu nga ru gu made turamu na harikianga vomu. Ge made

* **20:8:** Levi 19:13; Vin 24:15 * **20:16:** Mat 19:30; Mrk 10:31 * **20:18:** Mat 16:21; 17:22-23 * **20:21:** Mat 19:28; Luk 22:30 * **20:22:** Mat 26:39; Ion 18:11

na kanemu tara, na maurimu tara."

22 *E Isu i koli, i ta maea, "I uka ma moto lohoka vona a maki moto nana vona. A nimadihi i tabukoi ga bolea, i kara marua muru gu kalohoa, o i uka?"

Ru koli e maki tari rua, ru ta maea, "I kara maria."

23 Lakea e Isu i taki rua i ta maea, "I muholi hateka muru gu kalohoa a nimadihi manga iau. Pali e rei ge made na kanegu, a maurigu, i uka ma a maki nau ga habi. A gula nga e Tata i rata puru na viri i vulaki pali."

24 Na tahuna e huriki a murimuri ala ravulu ri longoa, i madihi a hatene ria.

25 *Pali e Isu i gale palupu ria, i taki ria, "Mu lohoka vona e huriki i uka ma ria a Iuda, a hariki ne ria ri matakari hateka ria. E huriki a bakovi dagi ne ria ri rata polo mugamuga.

26 *Pali mua, i uka ma mu gu rata mavonga. E rei a viri i ngaru ge ia a viri dagi ne mua, ge leho manga a vora ne mua.

27 E rei a viri i ngaru ni muga ne mua ge ia a vora ne mua,

28 *ge manga a Tuna Bakovi. Ra Tuna Bakovi, i valai i uka ma ge vakavora e huriki. I valai ge ia a vora ne huriki, ge mate, ge konamule e huriki ala kupo."

E Isu i Vakamatapara a Kepa (Markus 10:46-52; Lukas 18:35-43)

29 Na tahuna e Isu, e huriki a murimuri vona ri pea e Ieriko, e huriki ri ala kupo ri muri vona.

30 A kepa ala rua ru mamade na dahana dala. Na tahuna ru longoa e Isu i laho polo, ru gale tala, ru ta maea, "O Bakovi Dagi, hamone Davit, o dodo maria!"

31 Pali e huriki ri tahate rua, ri taki rua ru gu vulai. Pali ru gale hinituhana tabu, ru ta maea, "O Tune Davit, Bakovi Dagi, o dodo maria!"

32 Lakea e Isu i pesi tata, i gale valai rua, i ta maea, "A ra muru ngarua?"

33 Ru koli, ru ta maea, "Bakovi Dagi, miri ngaru go vakamatapara maria!"

34 E Isu i dodo rua, i nugu a matane rua. Malaviriri kunana ru matapara, ru muri vona.

21

E Isu i Dili o Ierusalem (Markus 11:1-11; Lukas 19:28-40; Ioanes 12:12-19)

1 Ri bele tabukoi o Ierusalem ngane, na tanga tara ni gale e Betpage, na dahana lolo e Oliva. Lakea e Isu i rudu a murimuri vona ala rua,

2 i taki rua, "Muru muga lakea na tanga na ngalane marua. Na tahuna muru bele, bara muru masia a donki ni kolotata turana

* **20:25:** Luk 22:25-26 * **20:26:** Mat 23:11; Mrk 9:35 * **20:28:** Luk 22:27; Pili 2:7

tuna. Muru puga rua, muru
lalu valai nau.
3 A viri tara ge nana
marua, muru takia e Bakovi
Dagi i tahoka a leho ne rua,
lakea bara i vakaru valai
malaviriri kunana."
4 A maki iea i bele, ge bele
muholi a ngavana propet
hosi, i ta maea,
5 * "Mu vakalongo e huriki
ri made o Sion, mu ta
maea,
'Mu masia! A hariki ne mua
i valai ngane.
A bakovi madoru. I rike
na donki,
i rike na tuna donki.' "
6 Lakea ru vano, ru ramai
a ngavane Isu.
7 Ru lalu valai a donki
turana tuna. Ru vulala langa
na bitone rua a varakia ne
rua, lakea e Isu i made
langa.
8 E huriki ala kupo ri
vulala na dala a varakia ne
ria. E huriki ranga ri paku a
rahana kai ri vahata na dala.
9 *E huriki ri muga, e
huriki ri muri ri vivi vona, ri
magulu taku, ri ta maea,
"Si gi kavurikea a hamone
Davit!
A Vure ge vakabagetua a
viri i valai na rane
Bakovi Dagi!
Si gi kavurikea a Vure Meli
Liu!"
10 Na tahuna ri dili o
Ierusalem, e huriki lobo na
tanga iea ri talulu maia, ri
vanana, "E rei a bakovi iea?"
11 Lakea e huriki ri laho
turana ri koli, ri ta maea,
"Ra bakovi iea e Isu, a
propet i valai o Nasaret, na
tabeke ne Galili."

E Isu i Lili Tala e Huriki na Roho na Vure
(Markus 11:15-19; Lukas 19:45-48; Ioanes 2:13-22)

12 Ngane e Isu i dili na
roho na Vure o Ierusalem, i
lili tala e huriki ri vakona, ri
vahabi a maki. I pulo
ngalatudu a dede ne huriki
ri vangoli a moni, e huriki ri
vahabi a balu.
13 *I taki ria, i ta maea, "A
ngava ni here puru i ta
maea, 'A roho nau bara ni
gale a roho na nivasileki,'
pali mua mu ratea a hini ri
haniu vona e huriki a
panaho."
14 Muri e huriki a kepa, a
vaha hale ri vali vona
pololilo na roho na Vure, i
vakamahuri ria lobo.
15 Pali e huriki a prister
dagi, a mari na vinara na
lotu, i madihi a hatene ria
na tahuna ri matai a maka
maki ni turutu vona e Isu i
rata, ri longo e huriki a
koma pololilo na roho na
Vure ri gale tala, ri ta maea,
"Si gi kavurikea a hamone
Davit!"
16 *Lakea ri nanea e Isu,
"A ngava i taki e huriki a
koma kiroko, o longo?"
I koli i ta maea, "A longo.
Pali mua, a ngava ni here
hosi na Hinere, mu longoa o
i uka? Ni here maea:
'E huriki a koma kiroko, a
koma ri ruru, o rata
ria ri kavurike ioe.' "
17 Muri i pe ria, i lakea o
Betani, i mahita vonga.

* **21:5:** Sek 9:9 * **21:9:** Sng 118:25-26 * **21:13:** Ais 56:7; Jer 7:11 * **21:16:** Sng 8:2

A Kai a Pik i Malai (Markus 11:12-14,20-24)

18 Na hatelanga e Isu i laho
hamule o Ierusalem. I vitolo.
19 I masia a kai a pik na
dahana dala. I lokovonga
maia, pali i uka kanena. A
pagana kunana. Lakea i
takia a kai, i ta maea, "I uka
ma go vua tabu!" Malaviriri
kunana, a kai i malai.
20 Na tahuna e huriki a
murimuri ri masia, ri
turutu, ri nana, "Ra kai a pik
iea, i malai malaviriri
navai?"
21 *E Isu i koli, i ta maea,
"I muholi hateka, e rei a viri
i luhoi tora, i uka ma i loho
ruarua, ia tara bara i takia a
kai ge malai. A maki kiroko
nga. Bara i rata tabu a maka
maki dagi. Bara i takia a lolo
iea, 'O malaga rike, o to na
utu.' bara i longototo.
22 *Mua bara mu luhoi
tora, bara ni habi ne mua a
maki mu vasileki vona."

E Rei i Habi a Nitora ne Isu? (Markus 11:27-33; Lukas 20:1-8)

23 Muri e Isu i dili na roho
na Vure, i vara e huriki. E
huriki a prister dagi, a
bakovi dagi ri valai vona, ri
nanea, "O bole vai a nitora o
rata a maki nga? E rei i taki
ioe go rata a maki nga?"
24 E Isu i koli, i ta maea,
"Ga nana taro mua. Mua
bara mu koli visia a ninana
iea, bara taki mua vona e rei
a viri i habi nau a nitora ni
rata a maki nga.
25 A ninana nau i maea, ra
hilova ne Ioanes, i valai na
Vure, o i valai na bakovi
tavula kunana?"
Ri vata, ri ta maea, "Bara
si takia a leho vona i valai
na Vure, bara i nana, 'Pali i
navai i uka ma mu luhoi
tora ia?'
26 *Pali bara si takia i valai
na bakovi kunana, bara si
mangenge ne huriki, a
vuhuna ri luhoia e Ioanes a
propet."
27 Lakea ri ta maea, "I uka
ma mi lohoka vona."
Muri e Isu i ta maea, "Iau
tara, i uka ma ga taki mua
vona e rei a viri i habia nau
a nitora ni rata a maki nga."

A Nivakakika na Koma ala Rua

28 Muri e Isu i taki e huriki
a prister dagi, e huriki a
bakovi dagi nga, i ta maea,
"Mu luhoi navai? A bakovi
tara i tahoka e tuna bakovi
ala rua. I takia a tabua i ta
maea, 'Tugu, mona o vano o
leho na hania na vain.'
29 "A tabua i koli, i ta
maea, 'A koi.' Pali muri i
dodo, i pulo a niluhoi vona, i
vano, i leho.
30 "Muri e tamane rua i
takia a pahamuri tabua ge
leho na hania. A koma i koli,
i ta maea, 'Bakovi dagi, bara
vano.' Pali i uka ma i vano
ge leho.
31 "E rei ne rua i muri mai
a ngavane tamane rua?" Ri
koli, ri ta maea, "A tabua."
Lakea e Isu i taki ria, "A
taki muholi mua, e huriki a
bakovi ni bole a takis, e
huriki a ngoi bara ri dili
muga ne mua na harikianga
na Vure.

* **21:21:** Mat 17:20; Luk 17:6; Ion 14:12; 1Ko 13:2 * **21:22:** Mat 7:7-11; 18:19
* **21:26:** Mat 14:5 * **21:32:** Luk 3:12; 7:29-30

32 *A ta maea, a vuhuna e
Ioanes i valai i vakasiri mua
vona a naro malamala, pali i
uka ma mu longo maia. Pali
e huriki a bakovi ni bole a
takis, e huriki a ngoi ri longo
maia. Pali mua, na tahuna
mu matai e huriki nga ri
longo maia, i uka ma mu
pulo a vilone mua mu gu
longo maia."

A Nivakakika na Vora Hale (Markus 12:1-12; Lukas 20:9-19)

33 * "Mu longo tabu tara
nivakakika: A tahona
malala tara i varoa a hania
na vain vona. I tura haluia
na nure. I kelia a lovo, i
kisia a tabeke ni paha bebe
a vain vona. I haea a roho
tagari. Muri i habia a hania
ne huriki a bakovi ranga ri
gi leho taro vona, i vano i
havai na robo basi ia.
34 I tabukoi ngane a keva
ni mirio a vain, lakea i rudu
e huriki a vora vona, ri gi
bole ne huriki a mari ni leho
a kanena vain.
35 "Pali ri lakavu e huriki
a vora vona. Ri ubia tara, ri
rabalakia tara, ri padimatea
na kedo tara.
36 Muri i rudu tabu e
huriki a vora ranga, ri ala
kupo popote ne huriki
muga. Pali e huriki a bakovi
na leho ri ratapile tabu ria.
37 Ngane a tahona malala i
rudua e tuna. I luhoi maea,
'Bara ri togoa e tugu.'
38 * "Pali na tahuna ri
masia e tuna, ri vata, ri ta
maea, 'A bakovi iea bara i
bole a murine tamana. Si gi
rabalakia, si gi bolea a hania
na vain na tahuna e tamana
i mate.'
39 *Lakea ri lakavua, ri
voro talea na hania na vain,
ri bimatea.
40 "Mu luhoi navai? A
tahona hania na vain, ge
rata navai e huriki a bakovi
na leho nga na tahuna i
hamule valai?"
41 Ri koli ri ta maea, "Bara
i rabalaki e huriki a bakovi
hale nga. Muri bara i habia
ne huriki a bakovi na leho
ranga a hania na vain vona.
Pali na tahuna na nimirio,
bara ri habi mule na tahona
malala ranga kanena vain."
42 *Lakea e Isu i taki ria, i
ta maea, "A ngava ni here
puru na Hinere, i maea,
'Ra kedo e huriki a mari ni
hae a ruma ri marikoi
vona,
ngane i bele a vuhu
kedo ni hae a ruma
vona.
A rabu iea, e Bakovi Dagi i
ratea,
i mata kamumu hateka
na matane hita.'
"Ra mua, mu longo pali a
ngava iea, o i uka?
43 I mavonga a taki mua, a
harikianga na Vure bara ni
bole hamule ne mua, bara ni
habi ne huriki ri rata a maki
a Vure i ngaru na
harikianga vona.
44 E rei a viri i boru langa
na kedo iea bara i bole a
vuranga. Na tahuna a kedo
iea ge boru tahoa a viri,
bara i ubi momoa."
45 Na tahuna e huriki a
prister dagi, e huriki a

* **21:33:** Ais 5:1-2 * **21:38:** Mat 27:1 * **21:39:** Hib 13:12 * **21:42:** Sng 118:22-23; Rom 9:33; 1Pe 2:6-8

Pariseo ri longoa a nivakakika iea, i padi ria a mana vona e Isu i taki virihi ria.
46 Lakea ri matakana a dala ri gi lakavua. Pali ri mangenge a vuhuna e huriki ri takia e Isu a propet.

22

A Nivakakika na Habu na Parangia
(Lukas 14:16-24)

1 E Isu i taki tabu ria vona tara nivakakika, i ta maea,
2 "A harikianga na hunu i manga a hariki i rata a habu na parangia ne tuna a bakovi.
3 I taki puru e huriki ri gi valai na habu, lakea i rudu e huriki a vora vona, ri gi tuli valai ria. Pali e huriki a bakovi nga ri koi ni valai.
4 "Muri a hariki i rudu tabu e huriki a vora ranga, i ta maea, 'Mu vano, mu taki e huriki a taki puru ria, ri gi valai. Mu taki ria a bulmakau, a tuna bulmakau gavutuvutu ni poka pali. A rata puru lobo pali a maki ni kani. Mu taki ria ri gi valai na habu na parangia, mi gi kani.'
5 "Pali i uka ma ri taratoto. Ri laho viliha. A viri tara i lakea na hania. A viri tara i vano ge rata a leho vona.
6 *Pali e huriki ranga ri lakavu e huriki a vora na hariki, ri rata hale ria, ri rabalaki ria.
7 I mavonga, i madihi a hatena hariki, lakea i rudu e huriki a tara na nugumaheto vona ri rabalaki e huriki a bakovi hale nga, ri rungani a tanga ne ria.
8 "Muri i taki e huriki a vora vona, i ta maea, 'A habu na parangia ni rata puru. Pali e huriki a taki puru ria ri gi valai, i uka ma ria a viri kamumu ri gi valai.
9 I mavonga, mu laho lakea na maka dala dagi. Mu taki e huriki mu matai vonga ri gi valai.'
10 Lakea e huriki a vora nga ri lakea na maka dala, ri tuli e huriki vonga. Ri tuli e huriki a bakovi hale, ri tuli e huriki a bakovi kamumu. Ria lobo ri valai na habu, i vonu a roho.
11 "Pali na tahuna a hariki i valai ge matai e huriki ri bele, i masia a bakovi tara, i uka ma i rodo a varakia na habu.
12 Lakea i nanea, 'Turagu, o uka a varakia na habu. O dili navai?' Pali a bakovi iea i ngapa.
13 *Lakea a hariki i taki e huriki a bolekori vona, i ta maea, 'Mu kolotata a limana, a vahana, mu voro talea na uvo, na tabeke a Vure i uka ma i made vona. E huriki na tabeke iea ri tangi, i vaheri mavonga a ngine ria, a vuhuna i madihi a hatene ria.'
14 A ta maea, a vuhuna ni gale e huriki ala kupo, pali e huriki ni vulaki i uka ma ri ala kupo."

A Takis ne Kaiser
(Markus 12:13-17; Lukas 20:20-26)

15 *Muri e huriki a Pariseo ri vano, ri matakana a dala

* **22:6:** Mat 21:35 * **22:13:** Mat 8:12; 25:30; Luk 13:28 * **22:15:** Mrk 3:6

ri gi tamia e Isu, ge taki
ranga ngava ri gi padi
virihia vona.
16 Ri rudu e huriki a
murimuri ne ria, turana e
huriki a tara ne Herod.* Ri
lakea vona ri ta maea, “Mari
ni tovo, mi lohoka vomu, ioe
a bakovi ni ta muholi, o vara
muholi na narona Vure. I
uka ma o mangenge vona
tara viri, a vuhuna e huriki
lobo ri palupulupu na
matamu.
17 I mavonga, o taki mia, a
vinara i taki si gi habi a takis
ne Kaiser, o i uka? O luhoi
navai?”
18 Pali e Isu i lohoka vona
a niluhoi hale ne ria, lakea i
taki ria, “Mua e huriki a
tabele rua, i navai mu ngaru
ni toni iau?
19 Mu vakasiria nau tara
moni ni kona a takis vona.”
Ri habia vona a moni tara ni
gale a denarius.
20 Muri i nana ria, “A
hanune rei, a rane rei i
tabuli vona?”
21 *Ri koli, ri ta maea, “A
hanune Kaiser, a rane
Kaiser i tabuli vona.” Lakea
e Isu i taki ria, “Mu habi ne
Kaiser a maki ne Kaiser, mu
habi na Vure a maki na
Vure.”
22 Na tahuna ri longoa a
ngavana ri turutu. Muri ri
pea, ri vano.

A Nimahurimule na Matenga
(Markus 12:18-27; Lukas
20:27-40)

23 *Na parava iea kunana
e huriki a Sadusi ri valai ne
Isu. Re huriki a Sadusi, ri
taki ta i uka tara viri ge
mahuri mule na matenga.
Ri valai ne Isu, ri nanea,
24 *“Mari ni tovo, e Moses
i here puru i takia a bakovi i
mate, i pe purua e girihina,
pali i uka e tune rua, e
tarina bara i parangi tabu a
havuri vona, ge vakabelea a
hamona.
25 I tahoka e maki tarina
mai ala polorua, ri made
hosi turane mia. A tabua i
parangi, muri i mate. Pali i
uka ma i vakabele e tuna.
Lakea a pahamuri tabua i
parangi vona a havuri na
tabua.
26 A ngatavine i uka ma i
poda ma, i mate a pahamuri
tabua. Pali re maki tari mai
lobo ri parangi vona a
ngatavine iea. Ria lobo ri
mate. I uka tara viri ge
vakabele a koma.
27 Ri mate lobo e huriki a
bakovi, muri a ngatavine i
mate.
28 O luhoi navai? Muri ma,
na tahuna e huriki ri pesi
rike mule na ni mate, ra
ngatavine iea ge girihine rei
muholi? Ria lobo ri parangi
vona.”

29 Pali e Isu i koli mule, i ta
maea, “I uka ma mu lohoka
vona a Hinere. I uka ma mu
lohoka na nitora na Vure. I
mavonga mu varoru.

* **22:16:** E huriki a Pariseo ri marikoi e huriki a Rom ri gi matakari o Israel. E huriki a kabu ri do rikea e Herod ri ngaru e hurikia Rom ri gi matakari o Israel. E Isu bara i taki nahea ri gi kona a takis i lakea ne huriki a Rom, e huriki a kabu ne Herod bara ri padi virihia e Isu na ngava. Pali e Isu bara i taki ni gi kona a takis lakea ne huriki a Rom, e huriki a Pariseo bara ri padi virihia e Isu na ngava.

* **22:21:** Rom 13:7 * **22:23:** Apo 23:8 * **22:24:** Vin 25:5

30 Muri ma, na tahuna e
huriki ri gi mahuri mule na
matenga, i uka ma ri gi
vaparangi. Bara ri made
manga e huriki a agelo na
hunu.
31 Ra ngava na ni
mahurimule na matenga, a
nitana Vure i vakalongo
mua maea,
32 * ‘Iau a Vure ne
Abraham, ne Isak, ne Iakop.’
A Vure i uka ma ia a Vure ne
huriki ri mate, ia a Vure ne
huriki ri mahuri.”
33 Na tahuna e huriki ri
longoa a ngavana, ri turutu
vona a nitovo vona.

A Vinara Dagi
(Markus 12:28-31; Lukas
10:25-28)

34 E huriki a Pariseo ri
longoa e Isu i vakangapa e
huriki a Sadusi, lakea ri
vapopo, ria lobo ri lakea ne
Isu.
35 A Pariseo tara, a mari
na vinara na lotu, i tonia e
Isu na ngava, i nanea maea,
36 “Mari ni tovo, e rei a
vinara i dagi hateka na
vinara lobo?”
37 *E Isu i koli, i ta maea,
“O ngarua e Bakovi Dagi a
Vure vomu na hatemu lobo,
na hanumu lobo, na niluhoi
vomu lobo.
38 A vinara iea i muga, i
dagi na vinara lobo.
39 *A vinara i muri vona, i
manga tabu a viri muga, i
maea: O ngarua e turamu i
manga a hini o ngaru mule
ioe.
40 *A vinara i rua nga a
vuhuna a vinara lobo ne
Moses, a hinere lobo ne
huriki a propet.”

E Kristo e Tune Rei?
(Markus 12:35-37; Lukas
20:41-44)

41 E huriki a Pariseo ri
tabana ni pesi palupu, lakea
e Isu i nana ria,
42 * “Mu luhoi navia e
Kristo? Ia a hamone rei?” Ri
koli, ri ta maea, “E Kristo a
hamone Davit.”
43 Lakea e Isu i nana ria,
“Pali e Davit, i navai i takia e
Kristo a Bakovi Dagi vona?
Na tahuna a Hanu Kiripiripi
i dili ne Davit, i ta maea,
44 * ‘E Bakovi Dagi i takia a
Bakovi Dagi nau, i ta
maea,
“O made na limagu a
kanegu,
ge harena na tahuna ga
ratapile
e huriki a pile vomu.” ’
45 “E Davit i galea e Kristo e
‘Bakovi Dagi,’ pali i navai
tabu ge ia a hamona?”
46 E huriki a Pariseo ri keri
ni kolia a ninana ne Isu. I
vakatubu na parava iea ri
mangenge ni nana rovi
tabua e Isu.

23

A Vure Ge Pelekado e Huriki
(Markus 12:38-39; Lukas
11:43,46; 20:45-46)

1 Muri e Isu i taki e huriki
a murimuri vona, turana e
huriki ri vapesihi vonga, i ta
maea,

---

* **22:32:** Nim 3:6; Mat 8:11 * **22:37:** Vin 6:5 * **22:39:** Levi 19:18; Mat 7:12
* **22:40:** Rom 13:10; Gal 5:14 * **22:42:** Ion 7:42 * **22:44:** Sng 110:1; Mat 26:64

2 “E huriki a mari na
vinara na lotu, e huriki a
Pariseo ri made na murine
Moses ri vara mua na
vinara.
3 *Mu longototo a vinara
ne ria. Pali naha ni muri
mai a vilone ria, a vuhuna i
uka ma ri muri mai a ngava
ri vara vona.
4 Ri habi a vinara ne
huriki i gutu ni ramai, i
manga a viri i rotu a maka
galesi dagi, i vakakaloho e
huriki a bakovi vona. Pali
ria ri koi hateka ni tuhori
popote e huriki.

5 * “A maki lobo ri rata, ri
vakaholi kunana, e huriki ri
gi matai. Ri tama na dumene
ria a maka puhu na nitana
hinere, ri bole na limane ria
ranga. Ri rata a varakia na
nivasileki ne ria i ola, i bola.
6 Ri ngaru ni made
mugamuga na gula kamumu
na habu, na gula kamumu
na roho na vaponga.
7 Ri ngaru hateka e huriki
ri gi togo ria, ri gi tagui ria
na mada. Ri ngaru hateka e
huriki ri gi gale ria ‘a mari
ni tovo.’
8 “Pali mua, nahea tara
viri ge gale mua ‘a mari ni
tovo,’ a vuhuna a mari ni
tovo ne mua i taku kunana.
Pali mua e maki turana mai.
9 Nahea mu gu galea tara
viri na malala ge tamane
mua, a vuhuna e Tamane
mua i taku kunana, ra i
made na hunu.
10 Nahea tara viri ge gale
mua ‘a bakovi dagi,’ a
vuhuna a Bakovi Dagi ne
mua i taku kunana, re
Kristo.
11 *A viri i muga ne mua
ge ia a vora ne mua lobo.
12 *E rei a viri i bibi rike
mulea, a Vure bara i
vakakiroko ia. Pali e rei a
viri i vakakiroko mule ia, a
Vure bara i kavurikea.
13-14 “Mua e huriki a
Pariseo, a mari na vinara na
lotu mu tabele rua hateka! A
Vure bara i ratapile mua!
Mu tukari a logo na
harikianga na hunu, i uka
tara viri ge dili. Mu koi ni
dili vona, pali mu
hatekakari e huriki ranga ri
ngaru ni dili.*
15 “Mua e huriki a Pariseo,
a mari na vinara na lotu, mu
tabele rua hateka! A Vure
bara i ratapile mua! Mu
laho lae basi, mu page poloa
a dari mu gu tuli a viri ge
ramai mua. Pali na tahuna i
ramai mua, a rabu hale
vona i rangi a rabu hale ne
mua, lakea bara i puru
turane mua na imperno.
16 * “Mu ngaru ni vakasiri
e huriki na dala, pali mu
kepa. A Vure bara i ratapile
mua! A ngava mu takia i
maea, ‘E rei a viri i ta
muholi, i kaba, i kurahia a

* **23:3:** Mal 2:7-8 * **23:5:** Nim 13:9; Gi 15:38-39; Vin 6:8; Mat 6:1 * **23:11:** Mat 20:26; Mrk 9:35; Luk 22:26 * **23:12:** Jop 22:29; Snd 29:23; Luk 14:11; 18:14 * **23:13-14:** Ves 14 i uka ma i tabuli na hinere na maka puhu hosi. I tabuli kunana na maka puhu karaba. I maea: 14 Mua e huriki a Pariseo, a mari na vinara na lotu mu ngava naru hateka! A Vure ge ratapile mua! Mu tami e huriki a havuri mu panaho a ruma ne ria. Mu tero kunana vona a nivasileki i ola mu rata. * **23:16:** Mat 15:14

roho na Vure, a maki tavula. Pali a viri i ta muholi, i kaba, i kurahia a gol i tabuli na roho na Vure, ge ramai a ngava i takia.'
17 Mu kepa, mu manga! I vai a maki i dagi? A gol tavula, o a roho na Vure ra i ratea a gol i tabuli herehere, ge ne vona a leho na Vure?
18 "Pali a ngava tara mu takia i maea, 'A viri i kaba na dede, a maki tavula. Pali a viri i kaba na nihabi, ge ramai a ngava i takia.'
19 Mu kepa! I vai a maki dagi: a nihabi, o a dede ra i ratea a nihabi i vaperesi, ge ne vona a leho na Vure?
20 I mavonga kunana, a viri i kaba na dede, i kaba vona turana maki i tabuli langa vona.
21 A viri i kaba na roho na Vure, i kaba vona turana viri i made pololilo vona.
22 * A viri i kaba na hunu, i kaba na gula hariki na Vure, i kaba na viri i made langa vona.
23 * "Mua e huriki a Pariseo, a mari na vinara na lotu, mu tabele rua hateka! A Vure ge ratapile mua! A maki lobo ne mua mu ru na naguna i ravulu, lakea mu bole talea a naguna i taku mu habia na Vure. A maka maki tavula ranga, manga a kobo mu rata mavonga. Pali mu mata taro a maka ngava dagi na vinara. Mu mata taro a naro ni rata virihi e huriki lobo ge ramai a vilone ria. Mu mata taro a naro na nidodo, a naro ni luhoi torea a Vure. I kamumu mu gu ramai a vinara kiroko. Pali naha ni longokaburungi tabu a maka vinara dagi.
24 Mu ngaru ni vakasiri e huriki na dala, pali mu kepa mua! Mu ramai a maka vinara tavulavula, pali mu mata kepa vona a maka vinara dagi. Mu rata mavonga, mu manga a bakovi i bole talea na kikei na naru vona a lango, pali i mata kepa vona a kamel, i todoa.
25 * "Mua e huriki a Pariseo, a mari na vinara na lotu, mu tabele rua hateka. A Vure ge ratapile mua! Mu ramai a vinara ni loi a tabeke polovavo na kap, a tavila. Pali a maki mu ru dili na kap, a tavila, mu bole na naro ni panaho, na naro ni raha.
26 Mu kepa! Mu pelekado taro a hatene mua. Muri a narone mua bara i malamala.
27 * "Mua e huriki a Pariseo, a mari na vinara na lotu, mu tabele rua hateka! A Vure ge ratapile mua! Mu manga a lovo ne huriki ri mate, ni kalu keakea. I mata kamumu a hini polovavo, pali a hini pololilo i vona a tuha, a berana huriki ri mate.
28 *I mavonga kunana e huriki ri matai mua, ri luhoi mua ta mu malamala. Pali a hini pololilo ne mua i vona a naro na tabele rua, a naro na ni longotaro a vinara na Vure.

* **23:22:** Ais 66:1; Mat 5:34 * **23:23:** Levi 27:30; Mai 6:8 * **23:25:** Mrk 7:4 * **23:27:** Apo 23:3 * **23:28:** Luk 16:15

29 “Mua e huriki a Pariseo, a mari na vinara na lotu, mu tabele rua hateka! A Vure ge ratapile mua, a vuhuna mu hae a murina tuhana e huriki a propet, e huriki a bakovi malamala hosi, mu vakabagetu.

30 Mu rata mavonga, a vuhuna mu luhoi maea, ‘Mia bara mi made hosi na tahuna e huriki a gare ne hita ri made na malala, i uka ma mi gi kori ria, mi gi rabalaki e huriki a propet nga.’

31 *I mavonga mu vakasiri mua, mua a hamone huriki ri rabalaki e huriki a propet.

32 Pali ngane mu vakalobo a leho e huriki e tubune mua ri doko hosi.

33 * “Mua e huriki a mata! Mua e huriki a mata hale! A Vure ge rudu mua mu gu lakea na imperno, bara mu keri ni ha taroa.

34 I mavonga, ga rudu lakea ne mua e huriki a propet, e huriki a bakovi na lohokanga, e huriki a mari na vinara na lotu. Bara mu rabalaki ranga, mu paditata na kai tavalavala ranga. Bara mu lagu pololilo na roho na vaponga ranga, pali e huriki ranga bara mu lili lae ria na maka tanga.

35 *Na naro iea kunana bara mu rare na matenga ne huriki a bakovi malamala ni rabalaki, i vakatubu na bakovi malamala e Abel, i valai i harena ne Sakarias, e tune Berekia, ra mu rabalakia na roho na Vure, na kurukuruna tabeke ni gamai, a dede.

36 A taki muholi mua, mua e huriki na tahuna mona bara mu bole a nimadihi, a vuhuna e huriki a bakovi nga ni rabalaki.

E Isu i Taringia e Ierusalem (Lukas 13:34-35; 19:41-44)

37 “Ierusalem, Ierusalem! Mu rabalaki e huriki a propet, mu rabalaki na kedo e huriki a rudu valai ne mua. Balaka kupo a ngaru ni kalipopo palupu mua, i manga a kinana kureko i kavitagu a maka tuna na karapana, ga matakari mua. Pali mu koi mua.

38 *A Vure i pea pali a roho ne mua.

39 *Ngane a taki mua, i uka ma mu gu matai tabu iau ge harena na parava mu gu ta maea, ‘Si gi kavurikea a viri i valai na rane Bakovi Dagi.’ ”

24

A Roho na Vure Bara Ni Ubi Puka (Markus 13:1-2; Lukas 21:5-6)

1 E Isu i pe a roho na Vure, i laho lokovonga. E huriki a murimuri vona ri valai ri vakasiria vona a maka roho na tabeke na roho na Vure.

2 *Lakea e Isu i koli, i ta maea, “Ra maka roho nga, a taki muholi mua, i uka tara kedo ge tabuli langa vona a kedo tara. A kedo lobo bara ni ubi puka puru.”

* **23:31:** Apo 7:52 * **23:33:** Mat 3:7; 12:34; Luk 3:7 * **23:35:** Vuh 4:8; 2Sto 24:20-21 * **23:38:** 1Ki 9:7-8; Jer 22:5 * **23:39:** Sng 118:26 * **24:2:** Luk 19:44

A Nilobona Parava
(Markus 13:3-13; Lukas 21:7-19)

3 Na tahuna e Isu i mamade na lolo e Oliva, e huriki a murimuri vona ri valai kapiloho vona, ri nanea, “Ra maki nga, garika ri gi bele? Ge mata navai a kilakila muga ne ioe go bele, muga na nilobona parava?”

4 E Isu i koli, i ta maea, “Mu mamata, nahea tara viri ge tami mua.

5 *E huriki ala kupo bara ri valai na ragu, bara ri tami e huriki, ri ta maea, ‘Iau e Kristo.’ Lakea bara ri tami e huriki ala kupo.

6 Bara mu longo a ngava na vabinga, a nita viliha na vabinga. Pali naha ni turutu. A maki nga bara ri bele, pali a nilobona parava i tabana.

7 E huriki a kabu na robo tara bara ri vaubi turana kabu na robo tara. E huriki a tara na hariki tara bara ri vaubi turana tara na hariki tara. A pago, a vuruke bara ri bele na tabeke legelege.

8 Ra maki nga bara ri bele muga, i manga a nimadihi na ngatavine i pahea a koma.

9 * “Muri bara ni lakavu mua, ni vakamadihi mua, ni rabalaki mua. E huriki na tanga lobo bara ri marikoi ne mua, a vuhuna mu ramai iau.

10 Muri e huriki ala kupo bara ri lohopile iau, ri vatepu, ri vahabi ria na limana pile.

11 *E huriki a nitamina propet ala kupo bara ri bele, ri tami e huriki.

12 E huriki ala kupo bara ri lobo ni vangaru, a vuhuna e huriki ala kupo bara ri longotaro a vinara.

13 *Pali e rei i pesi tora ge harena na parava i mate vona, a Vure bara i korimulea.

14 *A Velenga Kamumu na harikianga bara ni vakalongo taro na tanga lobo na malala. Muri bara i bele a nilobona parava.

A Maki Hale Hateka Bara i Bele
(Markus 13:14-23; Lukas 21:20-24)

15 * “I mavonga, na tahuna mu masia a bakovi i muma hateka i ratapile a maki, ra viri i takia hosi e Daniel a propet, ge pesi pololilo na roho na Vure. E rei a viri i gia a nita iea ge longokilala.

16 Na tahuna mu masia a maki iea ge bele, mu ha. E huriki ri made o Iudea ri gi ha sike na lolo.

17 *E rei a viri i pesi polomeli na mapana roho vona, nahea ge dili na ruma ge bole a maki vona. Ge ha pa kunana.

18 E rei a viri i leho na hania, nahea ge hamule na tanga ge bole a varakia vona. Ge ha pa kunana.

19 E huriki a ngatavine ri singou, e huriki a ngatavine ri vakaruru a koma kiroko,

* **24:5:** Mat 24:23-24; 1Ion 2:18 * **24:9:** Mat 10:22 * **24:11:** Mat 24:5,24; 1Ion 4:1 * **24:13:** Mat 10:22 * **24:14:** Mat 28:19 * **24:15:** Dan 9:27; 11:31; 12:11 * **24:17:** Luk 17:31

bara ri marego hateka na parava iea!
20 Mu vasileki nahea ge bele a maki iea na tahuna na malangia o na Parava Nimalo.
21 *Na parava iea a nimadihi dagi hateka bara i bele. A nimadihi dagi maea i uka ma i bele hosi, i vakatubu na ni doko na malala, i valai i harena mona. Pali a nimadihi dagi maea i uka ma ge bele tabu muri ma.
22 Bara a Vure i uka ma ge vakakapo a parava nga, e huriki lobo bara ri mate. Pali a Vure bara i vakakapo ria, ge korimule e huriki a bakovi a ngatavine i vulaki ria.
23 *I mavonga, nahea mu gu longo mai e huriki a bakovi ri ta maea, ‘Mata valai! E Kristo ia koea,’ o ‘Mata lakea! E Kristo ia lake!’ Naha ni longo mai ria,
24 *a vuhuna e huriki a nitamine kristo, a nitamina propet bara ri bele, ri rata a maka nivakasiri dagi, a maki dagi ni turutu vona, ri ngaru ni tami e huriki. Bara i kara ria, bara ri tami tabu e huriki a bakovi a ngatavine a Vure i vulaki ria.
25 Mu longo kamumu. Iau a vakalongo muga mua pali.
26 *I mavonga, na tahuna ri taki mua, ‘Oi! Ia lilo na robo!’ naha ni dili mai ia. O a viri tara ge ta maea, ‘Oi! I made kapiloho lilo!’ naha ni longo mai ia.
27 *Na tahuna a Tuna Bakovi ge valai, bara i luve kavakava manga a vila. A vila i maravila na nirike na haro, i para lobo vona a hini i lakea na nirolona haro.
28 *Na hini i tabuli vona a podana viri, a maka pangopangokaba bara ri vapopo.

A Tuna Bakovi Bara i Hamule Valai (Markus 13:24-27; Lukas 21:25-28)

29 * “A nimadihi dagi i lobo, malaviriri kunana a haro bara i maparavunu, a keva tara i uka ma ge para. A maka hada bara ri mapasi, a maka nitora na hunu bara ni polu.
30 *Muri a kilakila na Tuna Bakovi bara i bele na hunu. E huriki a kabu lobo na malala bara ri tangi. Muri bara ri masia a Tuna Bakovi i pesi langa na bubu, i puru valai na hunu turana nitora, a nipara dagi.
31 *Muri a tavure bara i tangi dagi na tahuna i rudu e huriki a agelo vona ri gi bole sike palupu na tabeke lobo na malala e huriki a bakovi a ngatavine i vulaki ria. Bara ri bole ria na tabeke lobo, i vakatubu na tabeke tara na malala, i vano i lakea na tabekena tara.

* **24:21:** Dan 12:1 * **24:23:** Mat 24:5 * **24:24:** Vin 13:1-3; 2Tes 2:8-9; Kap 13:13-14 * **24:26:** Luk 17:23-24 * **24:27:** Mat 24:37-39 * **24:28:** Luk 17:37 * **24:29:** Ais 13:10; 34:4; Ese 32:7; Jol 2:10,31; 2Pe 3:10; Kap 6:12-13 * **24:30:** Dan 7:13; Sek 12:10; Kap 1:7 * **24:31:** 1Ko 15:52; 1Tes 4:16

Mu Bole a Lohokanga na Kai a Balele
(Markus 13:28-31; Lukas 21:29-33)

32 “Mu bole a lohokanga vona a kai a balele. Na tahuna i tahoka a totona a rahana, i lubu a pagana, bara mu pasimata vona a tahuna na haro i tabukoi.
33 I mavonga kunana na tahuna mu matai a maki nga ri bele, bara mu lohoka vona a Tuna Bakovi i valai tabukoi hateka pali.
34 *A taki muholi mua, e huriki a bakovi a ngatavine na tahuna iea i uka ma ri gi mate ma, bara i bele taro a maka maki nga.
35 *A hunu a malala bara ru lobo, pali a nitagu bara i tabuli vakaroro.

A Parava a Kilala i Uka Ma Ni Lohoka Vona
(Markus 13:32-37; Lukas 17:26-30; 17:34-36)

36 * “I uka tara viri ge lohoka vona a parava, a kilala ge bele vona a maki nga. E huriki a agelo na hunu i uka ma ri lohoka vona a parava iea. A Tuna Vure tara i uka ma i lohoka vona. E Tamana kunana i lohoka vona a parava iea.
37 *A niluve na Tuna Bakovi bara i manga kunana a niluve na marungulolo hosi na tahuna e Noa i made na malala.
38 Muga na marungulolo e huriki ri kani, ri ninu, ri vaparangi, i vano i harena na tahuna e Noa i dili na agarungu.
39 *Ri made manga manga kunana, muri a marungulolo i bele vakaturutu, ria lobo ri mate. Bara i mavonga kunana na tahuna a Tuna Bakovi i valai.
40 Na parava iea, a bakovi ala rua bara ru leho na hania. A viri tara bara ni bole. A viri tara bara i made mule.
41 A ngatavine ala rua bara ru ubi momo a vit, ru gu rata a bret vona. A viri tara bara ni bole. A viri tara bara i made mule.
42 *I mavonga mu mamata, a vuhuna i uka ma mu lohoka vona a parava ge valai vona e Bakovi Dagi.
43 *Mu luhoia a ngava iea: A tahona ruma bara i lohoka vona a ra kilala ge valai vona a bakovi ni panaho, bara i matapara mavonga, i uka tara viri ge pukea a ruma vona.
44 I mavonga kunana mu matapara, a vuhuna a Tuna Bakovi bara i valai vakaturutu. Bara i valai na tahuna i uka ma mu luhoi ge valai vona.

A Vora Kamumu, a Vora Hale
(Lukas 12:42-46)

45 “E rei ngane ge ia a voravora ge moro, ge rata kamumu a leho lobo a bakovi dagi vona i takia ge rata? A bakovi dagi vona bara i takia ge matakari e huriki a vora ranga, ge habi

* **24:34:** Mat 16:28 * **24:35:** Mat 5:18 * **24:36:** Apo 1:7; 1Tes 5:1-2 * **24:37:** Vuh 6:5-8 * **24:39:** Vuh 7:21-23 * **24:42:** Mat 25:13 * **24:43:** Luk 12:39-40; Kap 16:15

ne ria a maki ni kani na parava vakaroro.
46 Muri, na tahuna a bakovi dagi i hamule valai, i masia a bolekori iea i rata kamumu a leho vona, bara i rata kamumu hatekea.
47 *A taki muholi mua, bara i ru ia ge matakari a mahala lobo vona.
48 Pali a vora iea bara ia a bakovi hale, bara i taki mulea, i ta maea, ‘A bakovi dagi nau i uka ma ge valai malaviriri.’
49 Lakea i vakatubu ni ubi e huriki a vora turana, i kani i ninu turana e huriki a bakovi ni ninu.
50 Ra bakovi dagi vona, bara i valai vakaturutu na parava a vora i pahaluhoi ta i uka ma ge valai vona. Bara i luve na kilala a vora i pahadaki ta i uka ma ge luve vona.
51 Lakea a bakovi dagi bara i tolo pilea ra vora iea. Muri bara i ru turane huriki a tabele rua. Ra tanga iea, e huriki bara ri tangi, i vaheri mavonga a ngine ria, a vuhuna i madihi a hatene ria.

25

A Sirula ala Ravulu

1 * “Na tahuna iea a harikianga na hunu bara i manga a sirula ala ravulu ri bole a lam ne ria, ri vano ri gi tagui a bakovi i parangi karaba.
2 A sirula ala lima ri manga manga, pali a sirula ala lima ri lohoka.
3 E huriki a sirula manga manga ri bole a lam, pali i uka ma ri bole a karasin.
4 E huriki a sirula ri lohoka ri guru na ulo a lingena karasin, ri bole turana lam ne ria.
5 A bakovi i parangi karaba i uka ma i valai malaviriri, lakea e huriki a sirula ri matatulu, ri mahita.
6 Na kuru rodo ngane, a bakovi tara i gale tala, i ta maea, ‘A bakovi i parangi karaba i valai ngane! Mu valai mu tagui ia!’
7 “Lakea ri hadongo, ri kisi a lam ne ria.
8 E huriki a sirula manga manga ri nongi a karasin ne huriki a sirula lohoka, ri ta maea, ‘Mu habi ne mia ranga karasin. I para hoho a lam ne mia.’
9 “Pali ri koli ria, ri ta maea, ‘I uka. A karasin i uka ma i kara hita lobo. Mu vano mu lakea ne huriki ri habi a karasin, mu kona ranga ge ne mua.’
10 “Na tahuna ri vano ri gi kona a karasin, a bakovi i parangi i bele. Lakea e huriki a sirula, ra ri tahoka a karasin a lam ne ria, ri dili turana na habu na parangia. Muri a logo ni tukari.
11 * “Muri e huriki a sirula manga manga ri hamule valai, ri ta maea, ‘Bakovi dagi! Bakovi dagi! O talea a logo!’
12 * “Pali a bakovi dagi i koli, i ta maea, ‘Muholi

* **24:47:** Mat 25:21,23 * **25:1:** Luk 12:35; Kap 19:7 * **25:11:** Luk 13:25-27 * **25:12:** Mat 7:23 * **25:13:** Mat 24:42

hateka, i uka ma a lohoka ne mua.'

13 * "I mavonga, mu mamata, a vuhuna i uka ma mu lohoka vona a parava o a kilala e Bakovi Dagi ge valai vona.

A Voravora ala Tolu (Lukas 19:11-27)

14 "Mu mamata, a vuhuna na tahuna a Tuna Bakovi ge hamule valai, bara i manga a bakovi tara i havai. I gale palupu e huriki a vora vona, i vakasiri tou vona a mahala vona to go matakari.

15 *I vaveru ne tou a moni, i muri mai a lohokanga ne tou. I habi na vora tara moni gol i 5,000. I habi na vora tara moni gol i 2,000. I habi na viri tara moni gol i 1,000. Muri i vano, i havai.

16 A viri i bole a moni gol i 5,000 i vano, i rata a leho vona, i vakabele tabu a moni gol i 5,000.

17 A viri i bole a moni gol i 2,000 i vano, i rata a leho vona, i vakabele tabu a moni gol i 2,000.

18 Pali a viri i bole a moni gol i 1,000 i keli a malala, i tanu vonga a moni na bakovi dagi vona.

19 "I tabaka ngane, a bakovi dagi i hamule valai, i pelekado turane tou a moni i habi ne tou muga.

20 A vora i habi a moni gol i 5,000 vona i bole valai tabu a moni i 5,000, i ta maea, 'Bakovi dagi. Ra moni i 5,000 o habi nau, ngane a vakabele tabu a moni i 5,000.'

21 * "Lakea a bakovi dagi i koli, i ta maea, 'Kamumu hateka. Ioe a vora kamumu. O rata kamumu vakaroro a leho lobo a habi vomu! Ngane go matakari a maki ge kupo, a vuhuna o matakari kamumu a leho kiroko iea. O valai o vivi turagu!'

22 "A vora i bole a moni i 2,000, ia tara i valai, i ta maea, 'Bakovi dagi, ra moni i 2,000 o habi nau, a vakabele tabu a moni i 2,000.'

23 "Lakea a bakovi dagi i koli, i ta maea, 'Kamumu hateka. Ioe a vora kamumu. O rata kamumu vakaroro a leho lobo a habi vomu! Ngane go matakari a maki ge kupo, a vuhuna o matakari kamumu a leho kiroko iea. O valai o vivi turagu!'

24 "Muri a vora i bole a moni i 1,000 i valai, i ta maea, 'Bakovi dagi, a lohoka vomu ioe a bakovi hateka. O mirio na hania i varo e huriki ranga.

25 Lakea a mangenge, a kelia a malala, a tanu vonga a moni vomu i 1,000. O mata valai, a moni vomu nga.'

26 "A bakovi dagi i koli, i ta maea, 'Ioe a vora hale, ioe a malai! O lohoka vona iau a mirio na hania i varoa e huriki ranga.

27 Pali i navai i uka ma o ru dili na roho na tava a moni nau? Na tahuna a hamule valai, bara bole mule turana a moni ranga ni ru langa tabu vona.

* **25:15:** Rom 12:6 * **25:21:** Mat 24:45-47; Luk 16:10

28 “Muri a bakovi dagi i ta
maea, ‘Mu bole mulea vona
a moni i 1,000, mu habi na
viri i tahoka a moni i 10,000.
29 *Mu rata mavonga, a
vuhuna a viri i tahoka a
maki pali bara ni habi tabu
ranga, ge tahoka a maki i
kupo. Pali e rei a viri i uka
ma i tahoka a maki, a maki
popote vona i tahoka pali
bara ni bole hamule vona.
30 *Mu bolea a vora hale
iea, mu voro talea na uvo.
Ra hini nga, e huriki ri gi
haloho, i vaheri mavonga a
ngine ria, a vuhuna i madihi
a hatene ria.’

A Tuna Bakovi Ge Pelekado e Huriki

31 *Muri e Isu i ta maea,
“Na tahuna a Tuna Bakovi
ge luve turana nipara dagi,
ge valai turana e huriki a
agelo vona, bara i made na
gula hariki vona.
32 *E huriki na tanga lobo
bara ri pesi na matana. Bara
i vakalipida e huriki na tara
i rua, i manga a matakari na
sipsip i vakalipida a maka
sipsip, a meme.
33 Bara i ru na limana a
kanena e huriki a sipsip.
Bara i ru na limana a
maurina e huriki a meme.
34 Muri a Hariki bara i taki
e huriki ri pesi na limana a
kanena, ‘Mu valai, mua e
huriki e Tata i vakabagetu
mua. Mu bolea a
harikianga, ra ni rata puru
ne mua na tahuna i ratarike
a hunu a malala.
35 *Mu bolea a harikianga,
a vuhuna hosi na tahuna a
vitolo mu habi a maki ni
kani nau. Na tahuna a
marohu mu habi a naru
nau. Na tahuna iau a mosi
mu tagui iau.
36 Na tahuna a uka maki
ni rodo, mu habi a varakia
nau. Na tahuna a giloa mu
matakari iau. Na tahuna a
dili na bavi mu valai mu
gosi iau.’
37 “Muri e huriki a bakovi
a ngatavine malamala bara
ri nanea, ‘Bakovi Dagi,
garika mi matai ioe o vitolo
mi vakani ioe? Garika o
marohu mi habi a naru
vomu?
38 Garika mi matai ioe o
made manga mosi mi tagui
ioe? Garika mi matai ioe o
uka a varakia, mi habi a
varakia vomu?
39 Garika mi matai ioe o
giloa, o dili na bavi mi vano
mi gosi ioe?’
40 * “A Hariki bara i koli, i
ta maea, ‘A taki muholi mua,
a ra maki mu rata virihi e
huriki a turagu matasia
vona, mu rata virihi iau.’
41 * “Muri bara i taki e
huriki ri pesi na limana a
maurina, i ta maea, ‘Mu ha
nau. A Vure i ruduraha
mua. Mu vano, mu puru na
kanono i nono vakaroro. Ra
kanono iea, ni tunu puru ge
puru vona e Satan turana e
huriki a agelo vona, re
huriki a hanitu.
42 Hosi na tahuna a vitolo i
uka ma mu vakani iau. Na
tahuna a marohu i uka ma
mu habi a naru nau.

* **25:29:** Mat 13:12; Mrk 4:25; Luk 8:18 * **25:30:** Mat 8:12; Luk 13:28 * **25:31:** Mat 16:27; 19:28 * **25:32:** Ese 34:17; Kap 20:11-13 * **25:35:** Ais 58:7 * **25:40:** Snd 19:17; Mat 10:42; Mrk 9:41 * **25:41:** Mat 7:23

43 Na tahuna iau a mosi, i uka ma mu tagui iau. Na tahuna a uka varakia i uka ma mu habi a varakia nau, ga rodo. Na tahuna a giloa, a dili na bavi i uka ma mu gosi iau.'
44 "Muri ria ranga bara ri nanea, 'Bakovi Dagi, garika mi matai ioe o vitolo, o marohu, o uka murina ni mahita, o uka varakia, o giloa o dili na bavi, lakea i uka ma mi kori ioe?'
45 "E Bakovi Dagi bara i koli, i ta maea, 'A taki muholi mua, a maki i uka ma mu rata virihi e huriki a turagu matasia vona, i uka mu rata virihi iau vona.'
46 * "Muri bara ri vano, ri bole a nimadhi vakaroro. Pali e huriki ri malamala bara ri bole a nimahuri vakaroro."

26

E Huriki a Prister Ri Ngaru ni Rabalakia e Isu (Markus 14:1-2; Lukas 14:1-2; Ioanes 11:45-53)

1 E Isu i taki lobo a ngava nga, muri i taki e huriki a murimuri vona, i ta maea,
2 * "Mu lohoka vona a Habu na Nipagepolo bara i bele muri na parava i rua. Na parava iea a Tuna Bakovi bara ni habi na limane huriki a pile. Muri bara ri paditatea na kai tavalavala."
3 Na tahuna iea e huriki a prister dagi, e huriki a gare ri vapopo na roho dagi na prister dagi tara, a rana e Kaipas.
4 Ri varodo a ngava ri gi lakavu kapilohoa e Isu, ri gi rabalakia.
5 Lakea ri ta maea, "Nahea si gi ratea na habu ra naro iea, ma ge vaubi e huriki."

E Isu Ni Biri o Betani (Markus 14:3-9; Ioanes 12:1-8)

6 E Isu i made o Betani, na ruma e Simon, ra bakovi hosi i ratapilea a patala.
7 *E Isu i made na dede, lakea a ngatavine tara i valai vona, i bolea a ulo ni rata na kedo a alabasta. A ulo i vona a nibiri mangisipa ni kona na moni dagi. I guru langea na gine Isu.
8 Na tahuna e huriki a murimuri ri masia a ngatavine i rata mavonga, ri kanikaha, ri ta maea, "I navai i guru tavulea a mangisipa iea?
9 Ra mangisipa iea, bara ni habi na viri tara, bara i konea na moni dagi, lakea a moni bara ni habi ne huriki a matasia."
10 Pali e Isu i lohoka vona a nitane ria, lakea i taki ria, "I navai mu padimomoa a ngatavine iea? A naro i ratea nau i kamumu hateka.
11 *E huriki a matasia bara ri made vakaroro turane mua. Pali iau i uka ma ga made vakaroro turane mua.
12 Na tahuna i guru a mangisipa langa na gigu, i kisi puru iau, bara ni tanu.
13 A taki muholi mua, na tanga lobo na malala ni vara vona a Velenga Kamumu muri ma, a naro i ratea a

* **25:46:** Dan 12:2; Ion 5:29 * **26:2:** Nim 12:1-27; Mat 20:18 * **26:7:** Luk 7:37-38 * **26:11:** Vin 15:11

ngatavine iea bara ni vakalongo, e huriki ri gi luhoi mule ia."

E Iudas
(Markus 14:10-11; Lukas 22:3-6)

14 Muri e Iudas Iskariot, ra turane huriki a murimuri ala ravulu a polona i rua, i lakea ne huriki a prister dagi,
15 *i ta maea, "Iau ga habia na limane mua e Isu, pali a ra maki mu gu habia nau?" Lakea ri konea na moni silva i ravulu tolu (30).
16 I vakatubu vonga e Iudas i virokanea a dala ge habia e Isu na limane huriki a pile.

E Isu i Kani Turana e Huriki a Murimuri
(Lukas 22:7-14,21-23; Ioanes 13:21-30)

17 *Na mugana parava na Habu na Bret i uka Is, e huriki a murimuri ri valai ne Isu, ri nanea, "I vai a hini o ngaru mi gi rata puru a maki ni kani vomu, go luhoi mulea a Habu na Nipagepolo?"
18 E Isu i koli, i ta maea, "Mu dili na tanga dagi, mu masia a bakovi tara. Mu takia, 'A mari ni tovo i ta maea, a parava nau i valai tabukoi. Ga ratea a Habu na Nipagepolo na ruma vomu turana e huriki a murimuri nau.' "
19 Lakea e huriki a murimuri ri muri mai a ngavane Isu, ri vano ri rata puru a maki ni kani na Habu na Nipagepolo.
20 Na rodo i made na dede turana e huriki a murimuri ala ravulu a polona i rua, ri kani.
21 Na tahuna ri kakani, e Isu i taki ria, "A taki muholi mua, a viri tara ne mua bara i habi iau na limane huriki a pile."
22 Ri longoa a ngava iea, ri dodo. Lakea ria takutaku ri nanea, "Bakovi Dagi, ma ge iau?"
23 *E Isu i koli, i ta maea, "Ra viri i lutu puru a bret na kap nau, bara i habi iau ne huriki a pile.
24 A Tuna Bakovi bara i mate, i manga a nita ni here puru hosi. Pali ra bakovi i habia na limane huriki a pile, a Vure bara i ratapilea! Bara i kamumu hateka e kinana i uka ma ge podea hosi."
25 Muri e Iudas, ra viri bara i habia e Isu ne huriki a pile, i ta maea, "Mari ni tovo, ma ge iau?"

E Isu i koli i ta maea, "I manga a hini o taki."

A Bret a Vain
(Markus 14:22-26; Lukas 22:15-20; 1 Korin 11:23-25)

26 Na tahuna ri kakani, e Isu i bolea a bret, i kavurikea a Vure, i kevea, i habi ne huriki a murimuri, i ta maea, "A bret iea a bobogu. Mu bolea, mu kania."
27 Muri i bole rikea a kap na vain, i kavurikea a Vure. I habia ne ria, i ta maea, "Mua lobo mu ninu vona,

* **26:15:** Sek 11:12; Ion 11:57 * **26:17:** Nim 12:14-20 * **26:23:** Sng 41:9 * **26:28:** Nim 24:8; Jer 31:31-34; Sek 9:11; 1Ko 10:16

28 *a vuhuna a vain iea a
daragu, ge pori nau ne vona
ni vakatorea a ngava muholi
a Vure i rata karaba turane
huriki. Ge pori ne vona ni
puga vuroki a naro hale ne
huriki ala kupo.
29 A taki mua, iau i uka ma
ga ninu tabu a vain, bara i
vano i harena na parava a
ninu a vain karaba turane
mua na harikianga ne Tata."
30 *Ri kalolo lobo a linge
vasileki, muri ri lakea na
lolo e Oliva.

E Petrus Bara i Nana Rovi ne Isu
(Markus 14:27-31; Lukas 22:31-34; Ioanes 13:36-38)

31 *Na tahuna ri bele
vonga, e Isu i taki e huriki a
murimuri vona, i ta maea,
"A maki ge bele nau na rodo
iea bara i rata mua lobo mu
ha taro iau, a vuhuna a
ngava ni here puru na
Hinere i ta maea,
'Ga rabalakia a matakari na
sipsip,
bara ri ha viliha a maka
sipsip.'
32 * "Pali na tahuna ga
mahuri mule, bara muga
lakea o Galili."
33 Lakea e Petrus i koli, i ta
maea, "E huriki lobo bara ri
matai a maki i bele vomu,
bara ri ha. Pali iau i uka ma
ga ha."
34 *E Isu i koli, i ta maea,
"A taki muholi ioe, na rodo
iea kunana, muga na kureko
ge tangi, bara o nana rovi
iau balaka tolu."
35 E Petrus i koli, i ta maea,
"Iau i uka ma ga nana rovi
ioe. Bara mate turamu!" E
huriki a murimuri lobo, ria
ranga ri ta mavonga.

E Isu i Vasileki o Getsemani
(Markus 14:32-42; Lukas 22:39-46)

36 E Isu i tuli e huriki a
murimuri vona, ri lakea na
tabeke ni gale e Getsemani.
Na tahuna ri bele, i taki ria,
"Mu made koea mu dava
iau. Ga lakea taro, ga
vasileki."
37 I tuli kunana e Petrus, e
tune Sebedi ala rua. E Isu i
vakatubu ni dodo, ni luhoi
lege,
38 *lakea i taki tou, "Iau a
dodo hateka, a nidodo i
popote ge rata iau ga mate.
Moto made koea, moto
matapara, moto mamata
turagu."
39 I laho lokovonga popote
i tabuli ngalatudu, i vasileki,
"O Tata, ioe bara o ngaru, o
bole vurokia nau a nimadihi
dagi iea ta ge valai. Pali
naha ni ramai a ningaru
nau. O ramai kunana a
ningaru vomu."
40 Muri i hamule mai a
murimuri vona, i matai tou
to mahita, lakea i nanea e
Petrus, "Ra matou, moto
keri ni matapara turagu na
kilala i taku kunana?
41 Moto mamata, moto
vasileki, ma moto go dili na
nitoni. A hatene matou i
ngaru ni ratea, pali a
kakaine matou i uka ma i
gao."

* **26:30:** Luk 22:39; Ion 18:1 * **26:31:** Sek 13:7; Ion 16:32 * **26:32:** Mat 28:7,16
* **26:34:** Mat 26:69-75 * **26:38:** Ion 12:27

42 Lakea i vano i vasileki
tabu, i ta maea, “O Tata, ra
nimadihi iea, o masia i uka
ma ge polo tavula, bara
kalohoa. A ningaru vomu.”
43 Muri i hamule mai tou, i
matai tou to mahita tabu, a
vuhuna to matatulu.
44 I mavonga i pe kunana
tou, i vano i vasileki tabu, i
manga a nivasileki vona
muga.
45 Muri i hamule lakea na
murimuri vona, i taki tou,
“Ra matou, moto tabana ni
mahita, ni malo? Moto longo
valai! A kilala i valai tabukoi
pali. A Tuna Bakovi bara ni
habi na limane huriki a
bakovi hale.
46 *Moto pesi rike te ge
vano! A viri ge habi iau na
limana pile i valai ngane!”

E Isu Ni Lakavu
(Markus 14:43-50; Lukas
22:47-53; Ioanes 18:3-12)

47 E Isu i tabana ni ta, e
Iudas, ra turana murimuri i
ala ravulu a polona i rua, i
bele. E huriki a prister dagi,
e huriki a gare ne Israel ri
rudu turane Iudas a bakovi
ala kupo. Ria lobo ri nugu a
lebo, a bainat.
48 Ra bakovi hale iea, ta ge
habia e Isu na limane huriki
a pile i taki puru ri gi
matakilala navia e Isu, i ta
maea, “A viri mu masia ga
ngurua, ra bakovi iea
kunana. Mu lakavua.”
49 I mavonga, i malaviriri
kunana e Iudas i lakea ne
Isu, i ta maea, “Mari ni tovo,
a rodo!” Muri i ngurua.
50 E Isu i koli i ta maea,
“Turagu, o ratea a maki o
valai vona.” Lakea e huriki
a bakovi ri lakavua.
51 *Ngane a bakovi tara i
laho turane Isu i lalu talea a
bainat vona, i voro, i
palakudua a talingana vora
na prister dagi.
52 *Lakea e Isu i takia, “O
ru mulea na murina a
bainat vomu, a vuhuna e rei
a viri i vaubi na bainat bara
i vurua na bainat.
53 Iau bara ngaru, bara
takia e Tata, bara i rudu
valai a tara bulolo ne huriki
a agelo, ri gi kori iau.
54 Pali i uka ma ga rata
mavonga, a vuhuna bara
rata mavonga, ge bele
muholi navai a ngava ni
here puru na Hinere?”
55 *Na tahuna iea kunana,
i taki e huriki ri vapesihi
vonga, i ta maea, “Mu rata
manga iau a panaho, mu
nugu a lebo a bainat, mu
valai ni lakavu iau. Na
parava lobo a made na roho
na Vure, a vara vonga. Pali i
uka ma mu lakavu iau.
56 Pali a maka naro nga ri
bele ge bele muholi a ngava
i here puru e huriki a
propet.” E Isu i ta lobo, muri
e huriki a murimuri ri ha
taroa.

E Isu Ni Pelekado
(Markus 14:53-65; Lukas
22:54-55,63-71; Ioanes
18:13-14,19-24)

57 E huriki ri lakavua e Isu
ri turaria lakea ne Kaipas, a
prister dagi. E huriki a mari
na vinara na lotu, e huriki a

* **26:46:** Ion 14:31 * **26:51:** Ion 18:26 * **26:52:** Vuh 9:6; Kap 13:10 * **26:55:** Luk 19:47; 21:37

gare ne huriki a Israel ri vapopo pali vonga.
58 E Petrus i muri gosi basi popote vona, i lakea liu na mataruma na prister dagi. I dili pololilo, i made puru turane huriki a tagari, ge masia ri gi rata navia.
59 E huriki a prister dagi turane huriki a tara na kot ne huriki a Iuda ri matakana a nitamina ngava ri gi padi virihia e Isu vona, ri gi rabalakia.
60 E huriki ala kupo ri valai ri rata a nitamina ngava, pali i uka ma ri matavisia tara ngava ge kamumu.
Muri a bakovi ala rua ru valai,
61 *ru pukatala a ngava, ru ta maea, "Ra bakovi iea i ta maea, 'I kara iau ga pukea a roho na Vure, muri ga hae mulea na parava i tolu kunana.' "
62 Lakea a prister dagi i pesi rike, i ta maea, "I navai i uka ma o taratoto? O luhoi navai vona a ngava ni padi virihi ioe vona?"
63 *Pali e Isu i vulai mavonga. Lakea a prister dagi i nanea, "A taki ioe na rana Vure Mahuri, o vakalongo mia ngane, ioe e Kristo, a Tuna Vure?"
64 *E Isu i koli, i ta maea, "A ngava mu takia pali. Pali ngane ga vakalongo mua lobo, i vakatubu ngane mu gu masia a Tuna Bakovi i made na limana kanena na Viri i Tuhaka. Bara mu masia i pesi langa na bubu na hunu, i puru valai."
65 *Na tahuna a prister dagi i longoa a ngavane Isu, i rapea a varakia vona, i ta maea, "Ra bakovi iea i ngaru ni bolea a murina Vure! E rei a viri si gi longo tabua? Mu longoa pali na ngavana, i ngaru ni bolea a murina Vure.
66 *Mu luhoi navai?"
Ri koli, ri ta maea, "Ge mate."
67 *Muri ri kalupe tahoa a matana, ri ubia. E huriki ranga ri tamarea a tulina,
68 ri ta maea, "Kristo, o ta propet ne mia ngane, e rei a viri i ubi ioe?"

E Petrus i Nana Rovi ne Isu (Markus 14:66-72; Lukas 22:56-62; Ioanes 18:15-18,25-27)

69 E Petrus i made polovavo na mataruma. A vora ngatavine tara i valai maia, i takia, "Ioe tara o turane Isu, ra bakovi o Galili."
70 Pali i lavuni na matane ria lobo, i ta maea, "Iau i uka ma lohoka vona a ngava o takikia."
71 Muri e Petrus i vuru tala na logo, lakea a vora ngatavine tara i masia, i taki e huriki ri mamade vonga, "Ra bakovi iea i laho turane Isu, ra bakovi o Nasaret."
72 I lavuni tabu, i kaba, i ta maea, "Iau i uka ma lohoka vona a bakovi iea!"

* **26:61:** Ion 2:19-21 * **26:63:** Ais 53:7; Mat 27:12 * **26:64:** Sng 110:1; Dan 7:13; Mat 24:30 * **26:65:** Mat 9:3; Ion 10:33 * **26:66:** Levi 24:16; Ion 19:7 * **26:67:** Ais 50:6; 53:5

73 I uka ma i tabaka
hateka, e huriki ri pepesi
vonga ri takia e Petrus, ri ta
maea, “Muholi hateka, ioe a
turane ria. Mi longokilalea a
tabelemu.”
74 Pali ngane e Petrus i
taba rike na maki hale tara
ge ratapilea, i kaba, i ta
maea, “Iau i uka ma lohoka
vona a bakovi iea!”
Malaviriri kunana a
kureko i tangi.
75 *Lakea e Petrus i
longovisi a ngava e Isu i
takia vona, “Muga na
kureko ge tangi barama,
bara o nana rovi iau balaka
tolu.” Muri i pagitala i kilu, i
upu rike a nangi, i tangi.

27

E Isu Ni Turari Lakea ne Pilato
(Markus 15:1; Lukas 23:1-2; Ioanes 18:28-32)

1 Na hatelanga pokopoko e
huriki a prister dagi, e
huriki a gare ri valongo mai
a ngava ri gi rabalakia e Isu.
2 Muri ri kolotatea, ri
turaria lakea ne Pilato, ra
bakovi i matakari a tabeke
iea.

E Iudas i Tomo
(Apostolo 1:18-19)

3 Na tahuna e Iudas, ra
viri i habia e Isu na limane
huriki a pile, i masia ri gi
rabalakia e Isu, i kilu vona a
naro i ratea, lakea i habi
mule ne huriki a prister
dagi, a gare, a silva i ravulu
tolu.
4 I taki ria, “A rata a naro
hale. Ra viri a habia ne mua,
a bakovi malamala.” Pali ri
koli, ri ta maea, “A maki
vomu.”
5 *Lakea i voro dili na
roho na Vure a moni, muri i
vano ia i vakatavore mule
ia, i tomo.
6 E huriki a prister dagi ri
poi mule a moni, ri ta maea,
“Ra moni iea, a mapana
bakovi ni rabalaki. A vinara
i taki i uka ma ge dili na
tava na roho na Vure.”
7 Lakea ri valongo mai a
ngava, ri bole a moni iea, ri
konea a malala na mari ni
ratana ulo, ge a murina ni
tanu a podane huriki a mosi
ri mate.
8 I mavonga ni gale liu a
malala iea, “A Malala na
Dara.”
9 *Ngane a nita hosi na
propet e Ieremaia i bele
muholi. Ra ngava iea i
maea, “Ri bole a moni silva i
ravulu tolu, ra mapana
nimate na viri e huriki e
tune Israel ri ngarua ge
mate.
10 Ri bolea a moni iea, ri
konea a malala na mari ni
rata a ulo, i manga a hini e
Bakovi Dagi i taki iau vona.”

A Hariki ne Huriki a Iuda
(Markus 15:2-5; Lukas 23:3-5; Ioanes 18:33-38)

11 E Isu i pesi na matane
Pilato, lakea a matakari i
nanea, “Ra ioe, i muholi ioe
a hariki ne huriki a Iuda?”
E Isu i koli i ta maea, “A
ngava o takia pali.”
12 *Na tahuna e huriki a
prister dagi, e huriki a gare

* **26:75:** Mat 26:34 * **27:5:** Mat 26:14-15; Apo 1:18-19 * **27:9:** Sek 11:12-13
* **27:12:** Ais 53:7

ri padi virihia na ngava, i
uka ma i taratoto.
13 Muri e Pilato i nanea,
“Ra maka ngava ni padi
virihi ioe vona, o longo?”
14 Pali e Isu i uka ma i
taratoto. Lakea e Pilato i
turutu hateka vona.

E Barabas
(Markus 15:6-15; Lukas
23:13-25; Ioanes 18:38–19:16)

15 Na pida lobo na parava
na habu, a matakari bara i
nana e huriki ne rei a
bakovi ge vakapagetala
tavulea na bavi.
16 Na tahuna iea i tahoka
tara bakovi hale i made na
bavi, a rana e Barabas. E
huriki lobo ri lohoka vona.
17 Na tahuna e huriki ri
vapopo na ruma ne Pilato, i
nana ria, “E rei a viri mu
ngarua ga vakapagetalea na
bavi? E Barabas, o e Isu, ra
bakovi ni gale e Kristo?”
18 *E Pilato i nana ria, a
vuhuna i lohoka vona ri
turari vilia vona a vuhuna i
madihi a hatene ria vona a
hini e Isu i rangi ria.
19 Pali e Pilato tara i
mangenge, a vuhuna na
tahuna e Isu i pesi na
matana, e girihina i talo rike
a ngava vona, i ta maea,
“Naha ni ratea tara maki na
bakovi malamala iea, a
vuhuna a bole a nimadihi
dagi mona na tahuna a
masia baroko na vuregu.”
20 Pali e huriki a prister
dagi, a gare ri voro dili a
ngava ne huriki ri gi ta
hinituhana vona e Barabas
ge pagitala, pali e Isu ni gi
rabalaki.
21 Lakea a matakari i nana
ria, “E rei ne rua ga
vakapagetalea na bavi? E
Barabas o e Isu?”
Ri koli ria ri ta maea, “E
Barabas.”
22 E Pilato i nana tabu,
“Pali ga rata navia ngane e
Isu, ra ni gale e Kristo?”
Ria lobo ri koli, ri ta maea,
“Ni gi paditata na kai
tavalavala!”
23 E Pilato i nana ria, “I
navai ge mavonga? A ra
rabu hale i ratea?” Pali ri
gale dagi hateka, ri ta maea,
“Ni gi paditata na kai
tavalavala!”
24 *E Pilato i matakilala
ngane i uka ma ri gi longoa,
a vuhuna e huriki ri gao
hateka, ri vakatubu ni roro.
Lakea i bolea a naru, i
vahilolo a limana na matane
huriki, i ta maea, “Iau a uka
rarenga vona a nimatena
bakovi iea. Mu rata virihia
vona a maki mu ngarua
vona!”
25 *E huriki lobo ri koli
mule, ri ta maea, “Pali. Mia
mi gi tahoka a rarenga vona.
E huriki a hamone mia, ria
ranga ri gi tahoka a rarenga
vona!”
26 Muri i vakapagetalea e
Barabas, i taki e huriki a
nugumaheto ri gi lagua e
Isu, ri gi paditatea na kai
tavalavala.

E Isu Ni Padikede
(Markus 15:16-20; Ioanes
19:2-3)

27 Muri e huriki a
nugumaheto ne Pilato ri
turaria e Isu i lakea na roho
ne ria, lakea a tara lobo na

* **27:18:** Ion 11:47-48; 12:19 * **27:24:** Vin 21:6-9 * **27:25:** Apo 5:28

nugumaheto ri vapopo na ngalana.
28 *Ri kali tala a varakia vona ri vakarodoa vona a varakia kuakua.
29 Ri padiviri a barakau i manga a tama hariki, ri vakakubea na gina. Ri vakabolea vona a kodo hariki, ri turume puru na ngalana, ri padikedea ri ta maea, “Ge made vakaroro a hariki ne huriki a Iuda!”
30 *Ri kalupe tahoa, ri bole mulea a kodo, ri ubi balaka kupo a gina.
31 Ri padikedea, muri ri kali talea a varakia, ra ri vakarodoa vona. Muri ri vakarodo tabu vona a varakia vona. Muri ri turari talea ni gi paditata na kai tavalavala.

E Isu Ni Paditata
(Markus 15:21-32; Lukas 23:26-43; Ioanes 19:17-27)

32 Na tahuna ri pagitala, ri vakorokoro a bakovi o Sirene, a rana e Simon. Ri vakukua ge kaloho poloa a kai tavalavala ne Isu.
33 Ri bele na tabeke ni gale e Golgota. A rana tanga iea, ni vunu muri mai a tuhana gina bakovi.
34 *Na tahuna ri bele vonga ri habi vona a vain ni pulo turana maki vagole ni gale a “gal” ge ninu. Pali na tahuna i dame kilangana, i marikoi vona.
35 *Ri paditata loboa, muri ri varangi vona tara rihiva na satu, pali e rei a viri ge mulangi bara i bole a varakia vona.
36 Muri ri made puru tabukoi vona, ri tagaria.
37 Ni here polomeli na gina a ngava ri padi virihia vona. A ngava iea i maea, “Ra bakovi iea, e Isu, a hariki ne huriki a Iuda.”
38 *A bakovi ru panaho ru rabalaki a viri, rua ranga ni paditata tabukoi ne Isu. I tavore na kanena tara, na maurina tara.
39 *E huriki ri laho polo ri mapakulu, ri harogi pilea,
40 *ri ta maea, “O taki ioe ta go pukea a roho na Vure, muri go hae rikea na parava i tolu. Ngane o korimule ioe ke! Ge ioe a Tuna Vure muholi, o puru valai na kai tavalavala!”
41 E huriki a prister dagi, a mari na vinara na lotu, a gare, ria ranga ri padikedea,
42 ri ta maea, “I korimule e huriki ranga, pali i keri ni korimule ia! Ia a hariki ne Israel! Ge puru valai na kai tavalavala, bara si luhoi tora ia.
43 *I luhoi tora hateka a Vure. Pali ngane a Vure ge ngarua a bakovi iea, bara i korimulea, a vuhuna i ta maea, ‘Iau a Tuna Vure.’ ”
44 Ra bakovi ala rua ni paditata turana, rua ranga, ru harogi pilea e Isu.

E Isu i Mate
(Markus 15:33-41; Lukas 23:44-49; Ioanes 19:28-30)

* **27:28:** Luk 23:11 * **27:30:** Ais 50:6 * **27:34:** Sng 69:21 * **27:35:** Sng 22:18 * **27:38:** Ais 53:12 * **27:39:** Sng 22:7; 109:25 * **27:40:** Mat 26:61; Ion 2:19 * **27:43:** Sng 22:8

45 Ngane a uvo i kavitagua
a malala, i vakatubu na
kuru haro, i vano i lobo na
kilala i tolu na malunga.
46 *I tabukoi na kilala i
tolu ngane, e Isu i haloho
dagi, i ta maea, "Eloi. Eloi,
lama sabaktani?" A
pelegona a ngava iea i maea,
"Vure nau, Vure nau, i navai
o lohopile iau?"
47 E huriki ri pesi tabukoi
vonga ri longoa ri ta maea,
"I galea e Elaisa."
48 *Malaviriri kunana a
viri tara ne ria i nunu, i
bolea tara maki, i lutua na
vain, muri i koloa na kai, i
toto rikea ne Isu, ge duvia.
49 Pali e huriki ranga ri ta
maea, "O dava. Si gi masia e
Elaisa ge valai ge korimulea,
o ge uka."
50 E Isu i haloho tala dagi
tabu. Muri a hanuna i pea, i
mate.
51 *Malaviriri kunana a
lavalava dagi na roho na
Vure i mavida valai meli i
puru tano, i bale rua. A
vuruke i pori, i makeve a
maka kedo dagi.
52-53 A maka lovo ne huriki
ri mate ri matuba. Muri, na
tahuna e Isu i mahuri mule
na matenga, e huriki a
bakovi malamala ri mate
pali, ngane ri mahuri mule,
ri pagitala na lovo, ri dili na
tanga na Vure, re Ierusalem,
ri bele ne huriki.
54 Na tahuna a ubu turana
e huriki ri tagaria e Isu ri
hatakia a vuruke, ri matai a
maka maki i bele, ri
mangenge, i vakulu a tagane
ria, ri ta maea, "Muholi
hateka, ra bakovi iea a Tuna
Vure!"
55 *E huriki a ngatavine
ala kupo, ria ranga ri pesi
basi popote ri matanono. Re
huriki a ngatavine, i muga ri
laho turane Isu, ri tuhoria
na tahuna i pea e Galili.
56 A ngatavine ranga ne
ria, a rane tou ra nga: e
Maria Magdala, e Maria e
kinane Iakop rua e Iosep, e
kinane tune Sebedi ala rua.

E Isu Ni Tanu
(Markus 15:42-47; Lukas
23:50-55; Ioanes 19:38-42)

57 I rodo ngane a hini, i
valai a bakovi na mahala o
Arimatea, a rana e Iosep. Ia
tara a murimuri ne Isu.
58 *I lakea ne Pilato i takia
vona a podane Isu, ge bolea.
Lakea e Pilato i longo maia, i
taki e huriki a nugumaheto
ri gi habia vona a podana.
59 E Iosep i bolea a podane
Isu i sivua na lavalava
keakea karaba,
60 *lakea i bolea, i rua na
babe i keli purua na kedo
dagi ge ne vona. Muri i
kulea a kedo dagi, i ru karia
a matana, i vano ia.
61 E Maria Magdala turana
e Maria tara ru made vonga,
ru matanonoa a babe.

E Huriki a Nugu Maheto Ri
Tagari na Babe

62 Na parava muri, na
Parava Nimalo, e huriki a
prister dagi, e huriki a

* **27:46:** Sng 22:1 * **27:48:** Sng 69:21 * **27:51:** Nim 26:31-33; Hib 10:19-20
* **27:55:** Luk 8:2-3 * **27:58:** Vin 21:22-23 * **27:60:** Ais 53:9

Pariseo ri vapopo turane Pilato,
63 *ri ta maea, “Bakovi dagi, ra bakovi na taminga iea, mi longoa na tahuna i tabana na ni mahuri, i ta maea, ‘Muri na parava i tolu bara mahuri mule na matenga.’
64 I mavonga, mi ngaru go vakuku ni gi tagari a babe ge vano ge harena na toluna parava. Mi mangenge, ma ge valai e huriki a murimuri vona, ri gi panahoa a podana. Muri bara ri taki e huriki ta i mahuri mule na nimate. Lakea ra ngava taminga karaba bara i hale hateka na ngava taminga muga.”
65 Lakea e Pilato i ta maea, “A ru na limane mua a tara na nugumaheto. Mu vano mu taki e huriki a tagari ri gi tagaria a babe, ge ramai a niluhoi ne mua.”
66 Lakea ri vano ri tukaria a babe, ri ru a kilakila na kedo ni gi matakilaka vona, ni kule tala, o i uka. Muri ri taki e huriki a tagari ri gi tagaria a babe.

28

E Isu i Mahuri Mule (Markus 16:1-10; Lukas 24:1-10; Ioanes 20:1-18)

1 A Parava Nimalo i lobo. Na hatelanga pokopoko na mugana parava na vik, e Maria Magdala rua e Maria tara ru vano ru gu gosia a babe.
2 I pori vakaturutu a vuruke, a vuhuna a agelo ne Bakovi Dagi i puru valai na hunu, i kule vurokia a kedo dagi ni tukari a matana babe vona. Muri i made langa vona.
3 A agelo i parahidi manga a vila. A varakia vona i kea manga a havu.
4 E huriki a tagari ri mangenge hateka, i vakulu a tagane ria, i vurea a matane ria, ri mate.
5 Pali a agelo i taki rua, i ta maea, “Naha ni mangenge. A lohoka marua, muru matakanea e Isu, ra ni paditata na kai tavalavala.
6 *I uka ma ia koea, a vuhuna i mahuri mule pali, i manga a hini i taki muga. Muru valai muru masia a murina i tabuli muga vona a podana.
7 Muri muru vano malaviriri, muru vakalongo e huriki a murimuri vona, muru ta maea, ‘E Isu i mahuri mule pali na nimate. I muga lakea o Galili. Mu vano, mu masia vonga.’ Ngane a vakalongo pali marua.”
8 Ra ngatavine nga ru mangenge, pali ru vivi hateka. Ru pea a babe, ru nunu hamule lakea ne huriki a murimuri, ru vakalongo ria.
9 Ru tabana ni nunu na dala, e Isu i luve vakaturutu ne rua, i ta maea, “Hatelanga.” Lakea ru valai

* **27:63:** Mat 12:40; 16:21; Mrk 9:31; 10:33-34; Luk 9:22; 18:31-33; Ion 2:19-21
* **28:6:** Mat 12:40; 16:21 * **28:10:** Mat 26:32

vona, ru nugutata a vahana, ru kavurikea.
10 *Muri e Isu i taki rua, i ta maea, “Naha ni mangenge. Muru vano muru vakalongo e huriki a turagu ri gi lakea o Galili, ri gi matai iau vonga.”

A Nita ne Huriki a Tagari

11 Ru tabana ni lalaho lokovonga, lakea e huriki a tagari ranga ri lakea o Ierusalem, ri vakalongo e huriki a prister dagi vona a maki i bele.
12 Lakea e huriki a prister dagi ri vapopo turana e huriki a gare, ri vata vona a maki ri gi ratea. Muri ri habi ne huriki a nugumaheto a moni dagi,
13 ri ta maea, “Mu taki e huriki, mu ta maea, ‘E huriki a murimuri vona ri vali na rodo ri panahoa a podana na tahuna mi mahita.’
14 Ra ngava iea, ge longoa e Pilato, naha ni loho lege. Bara mi vano, mi vakalongo kamumua, bara mu uka ngava.”
15 Lakea e huriki a nugumaheto ri bole a moni, ri muri mai a ngava ni taki ria vona. Ra ngava taminga iea, i nunu viliha lae ne huriki a Iuda, i valai i harena mona.

E Isu i Habi a Leho
(Markus 16:14-18; Lukas 24:36-49; Ioanes 20:19-23)

16 *Muri e huriki a murimuri ala ravulu a polona i taku ri lakea o Galili. Ri bele vona a lolo e Isu i taki ria ri gi luve vona.
17 Na tahuna ri masia e Isu, ri kavurikea. Pali e huriki ranga ne ria ri loho rua.
18 *Muri e Isu i valai mai ria, i ta maea, “A Vure i habi nau a nitora lobo na hunu a malala.
19-20 *I mavonga mu vano, mu lakea na tanga lobo na malala. Mu vahilolo e huriki na rane Tata, ne Tuna, na Hanu Kiripiripi. Mu tovo ria ri gi ramai a ngava lobo a habi ne mua. I mavonga bara mu rata ria ge ria e huriki a murimuri nau. Mu longo. Iau ga made vakaroro turane mua, ge vano ge harena na nilobona malala.”

* **28:16:** Mat 26:32 * **28:18:** Ion 13:3; Epe 1:20-22 * **28:19-20:** Mrk 16:15-16; Apo 1:8

A Velenga Kamumu ne Isu Kristo i Herea e Markus
A Nita Vakalohoka

A viri i herea a Velenga Kamumu iea i uka ma i taki talea a rana. Pali si lohoka maea a viri i herea, a rana e Markus. A rana ni kilala balaka kupo na ngava dagi karaba. A rana tara e Ioanes Markus. Ne Apostolo 15:39, Kolosi 4:10, 2Tim 4:11, Pilemon 24, 1 Petrus 5:13, ni gale ia e Markus. Ne Apostolo 12:12, 12:25, 15:37 ni gale ia e Ioanes Markus. E huriki a matakari na tara na Vure hosi, ra ri bele muri ne Kristo, ri taki e Markus i herea a Velenga Kamumu iea.

A maka ngava ne Isu i here e Markus na Velenga Kamumu iea, i taki polo vona e Petrus. A vuhuna e Petrus ia a bakovi i laho tabukoi turane Isu, a matakari na tara na Vure. E Markus i turana e Petrus na pida i kupo tabukoi ne Petrus ge mate, pali e huriki a tara na Vure ri takia ge here puru ranga ngava i longo ne Petrus. Na tahuna e Markus i here a maka maki e Isu i taki, i rata, i muholi i kamumu, a vuhuna i taki polo vona a viri i laho tabukoi turana e Isu, re Petrus.

E Markus i made o Rom, i herea a Velenga Kamumu iea, na pida e 60 o 70 AD. E huriki a bakovi na lohokanga ala kupo ri luhoi tora maea, e Markus i here a maka nitovo ne Isu nga, ge habi ne huriki o Rom, ra ri ngaru ni ramai e Isu. E huriki a bakovi a ngatavine nga, a Iuda ranga, i uka ma ria a Iuda ranga.

A Velenga Kamumu ne Markus, ni here na nita Grik. E Isu i tovo e huriki na harikianga na Vure. I tovo ria ri gi ramaia, ge ia a hariki ne ria. E huriki a bakovi a ngatavine ri ngarua e Isu, a vuhuna i korimule e huriki ri giloa, i valili tala a hanitu vona ranga.

E Ioanes i Kado a Dala (Mateo 3:1-11; Lukas 3:2-16; Ioanes 1:19-28)

1 Iea a vuhuna a Velenga Kamumu ne Isu Kristo, a Tuna Vure.

2 *E Isaia a propet i here puru hosi, i ta maea,

“Mu longo! Iau ga rudua a
vinuru nau ge muga vomu,
ge pelekadoa a dalamu.

3 *A lohona viri i gale dagi
na tabeke i ngeki i ta maea,
‘Mu pelekadoa a dala ne
Bakovi Dagi.
Mu pelekadoa a dala ge laho
vona ge kiripiripi.’ ”

4 *I mavonga, e Ioanes, a mari ni vahilolo, i luve na tabeke i ngeki. I vara e huriki ri gi pulo a vilone ria, muri ni gi vahilolo, lakea a

* **1:2:** Mal 3:1 * **1:3:** Ais 40:3 * **1:4:** Apo 13:24; 19:4

Vure ge puga vuroki a vilo
hale ne ria.
5 E huriki lobo na tabeke ne
Iudea, e huriki lobo o
Ierusalem, ri lakea ne
Ioanes, ri taki tala a vilo
hale ne ria. Lakea e Ioanes i
vahilolo ria na naru e
Iordan.
6 *A padirodo ne Ioanes ni
rata na vuna kamel. I rea na
palabele ni rata na kulina
me. I kani a koa, a ame na
robo.
7 *E Ioanes i vara maea, “A
bakovi tara ge muri valai
nau, i tuhaka hateka nau.
Iau i uka ma a bakovi
kamumu, ga pasike puru, ga
puga vuroki a mota na
vahapolo vona.*
8 Iau a vahilolo mua na
naru. Pali ia bara i vahilolo
mua na Hanu Kiripiripi.”

E Isu Ni Vahilolo
(Mateo 3:13; Lukas 3:21-22;
Kolosi 2:12)

9 Na parava tara, e Isu i
malaga na tanga e Nasaret,
na tabeke ne Galili, i lakea
na naru e Iordan. Na tahuna
i bele vonga, e Ioanes i
vahiloloa.
10 Na tahuna e Isu i
taratavaga rike na naru, i
mata rike. Malaviriri
kunana i masia a hunu i
mata ka. A Hanuna Vure i
puru valai vona, i manga
balu.
11 *A lohona viri i ta valai
meli na hunu, i ta maea,
“Ioe e Tugu a hategu. A vivi
hateka vomu.”

E Isu Ni Toni
(Mateo 4:1-11; Lukas 4:1-13)

12 Malaviriri kunana a
Hanuna Vure i rudua e Isu i
lakea na tabeke i ngeki.
13 *I made vonga na
parava i ravulu va, lakea e
Satan i tonia. E Isu i made
turana maka maki mahuri
na robo, pali e huriki a agelo
ri tuhoria.

E Isu i Tubu ni Leho
(Mateo 4:18-22; Lukas 5:2-11;
Ioanes 1:35-42)

14 *Muri ne Ioanes ni ru
dili na bavi, e Isu i hamule
lakea na tabeke ne Galili, i
vara vonga na Velenga
Kamumu na Vure.
15 *I ta rike, i ta maea, “Ra
parava a Vure i takia hosi, i
bele pali. A harikianga na
Vure i popote ge bele. Mu
pulo a vilone mua, mu luhoi
tora a Velenga Kamumu!”

E Isu i Gale Muga a
Murimuri Vona ala Va

16 Na parava tara, e Isu i
lalaho na gagana Darilomu e
Galili, i matai e Simon rua e
tarina e Andreas, ru ru a
vuko, a vuhuna rua a
tahodari.
17 Lakea e Isu i taki rua,
“Muru valai, muru muri
nau. Ga tovo marua ni tuli
valai nau e huriki a bakovi, i
manga a hini ngane muru
lakavu a manu.”
18 Malaviriri kunana, ru
pe purua a vuko ne rua, ru
ramaia e Isu.

* **1:6:** 2Ki 1:8; Mat 11:8 * **1:7:** Apo 13:25 * **1:7:** A leho na vorakato kunana ni puga vuroki a vahapolo na matakari vona. E Ioanes i ta maea, i vakasiri manga i lohoka vona e Isu i dagi hateka, pali ia e Ioanes i kiroko hateka. * **1:11:** Sng 2:7; Ais 42:1; Mat 12:18; Mrk 9:7 * **1:13:** Sng 91:11-13 * **1:14:** Mrk 6:17 * **1:15:** Mat 3:2

19 I uka ma to laho basi
hateka ma, lakea e Isu i
matai e tune Sebedi ala rua,
e Iakop e Ioanes. Ru made
na aga, ru honoa a vuko ne
rua i marape.
20 Malaviriri kunana i gale
rua. Ru ha taroa e tamane
rua, e Sebedi, i made na aga
turana bolekori ne tou, ru
vano, ru ramaia e Isu.

E Isu i Lili Tala a Hanitu
(Lukas 4:31-37)

21 Muri ri lakea na tanga e
Kapernaum. A Parava
Nimalo i bele ngane, lakea e
Isu i dili malaviriri na roho
na vaponga, i vakatubu ni
vara.
22 *E huriki ri turutu na
vinara vona, a vuhuna i uka
ma i vara manga e huriki a
mari na vinara. I vara
manga a bakovi i tahoka a
nitora.
23 A bakovi tara pololilo
na roho na vaponga i dili
vona a hanitu. Lakea a
bakovi iea i malaviriri
kunana i gale maea,
24 *"Isu, ioe a bakovi o
Nasaret, o valai go rata
navai mia? O valai ni
ratapile mia? Iau a lohoka
vomu. Ioe a Viri Malamala
na Vure."
25 Pali e Isu i tahatea a
hanitu, i ta maea, "O vulai.
O pagitala vona a bakovi
iea!"
26 *Lakea a hanitu i pulua
a bakovi iea, muri i haloho i
ha tala vona.
27 E huriki lobo ri turutu
hateka, ri vanana lae, "A ra
maki iea i bele? A ngava
karaba! Ra bakovi iea, i
vara, i ta manga a bakovi i
tahoka a nitora. Na tahuna i
tono talea a hanitu, a hanitu
i longototo kunanea!"
28 *A nuverei na maki e
Isu i rata i malaviriri
kunana ni longo na tanga
kiroko lobo na tabeke ne
Galili.

E Isu i Vakamahuri e Huriki ala Kupo
(Mateo 8:14-17; Lukas 4:38-41)

29 Malaviriri kunana, e Isu
i pagitala na roho na
vaponga, i laho turane Iakop
e Ioanes, to lakea na ruma
ne Simon rua e Andreas.
30 E lahuane Simon i giloa,
i rongo a kulina, i mahita na
kiri. Lakea ni vakalongo e
Isu vona.
31 I mavonga e Isu i
lokovonga maia, i nugua a
limana, i tulipesia. Lakea i
lobo a gilanga vona, i
vakatubu ni gutu a maki ni
kani ne ria.
32 Na tahuna a haro i rolo
pali, ni tuli valai vona e
huriki ri giloa turana e
huriki i dili ne ria a hanitu.
33 E huriki lobo na tanga ri
vapopo na mataruma,
34 *lakea e Isu i
vakamahuri e huriki ri
tahoka a maka gilanga
legelege. I lili tala e huriki a
hanitu i kupo, i ta tora ne ria
nahea ri gi ta, a vuhuna ri
lohoka vona.

E Isu i Vara o Galili
(Lukas 4:42-44)

* **1:22:** Mat 7:28-29 * **1:24:** Mrk 5:7 * **1:26:** Mrk 9:26 * **1:28:** Mat 4:24
* **1:34:** Mrk 3:10-12 * **1:35:** Mat 14:23; Mrk 6:46

35 *Na hatelanga pokopoko, e Isu i vuho lakea na tabeke i ngeki, i vasileki vonga.
36 Muri e Simon, e huriki a turana ri matakanea.
37 Ri matavisia ngane, ri takia, ri ta maea, “E huriki lobo ri matakana ioe.”
38 Pali e Isu i koli, i ta maea, “Si gi lakea na maka tanga tabukoi nga, ga vara taro vonga. Ra leho iea kunana a valai vona.”
39 *Lakea i laho lobo vona a tabeke ne Galili, i vara na maka roho na vaponga, i lili tala e huriki a hanitu.

A Bakovi i Vona a Patala
(Mateo 8:1-4; Lukas 5:12-16)
40 A bakovi i vona a patala i lakea ne Isu, i nana tora ia, i turume puru, i ta maea, “Ioe bara o ngaru, o vakamatapado iau.”
41 Lakea e Isu i dodo hatekea, i toto talea a limana, i padoia, i ta maea, “Iau a ngaru go matapado. O matapado!”
42 I malaviriri kunana i malaharuri vona a patala, i matapado.
43 E Isu i rudua ge vano malaviriri, lakea i taki tora ia i ta maea,
44 *“Naha ni vakalongoa tara viri. Pali o vano, o vakasiri ioe na prister. Muri o habi a nihabi e Moses i taki hosi, ge ne vona a nivakamatapado, ri gi matakilaka vona ioe ni vakamatapado pali.”
45 Pali a bakovi iea i vano ngane, i vakalongo lae e huriki, i nunu viliha lae a velengana. Ngane e Isu i keri ni laho kavakava ge dili na tanga dagi. I made polovavo kunana na tabeke i ngeki. Pali e huriki na tanga lobo ri lakea maia, ri masia vonga.

2

A Beu
(Mateo 9:1-8; Lukas 5:17-26)
1 Muri na parava ranga, e Isu i lakea tabu o Kapernaum. E huriki a bakovi a ngatavine ri longoa e Isu i dili pali na ruma, lakea ri dili maia.
2 A ruma i vonu liu. A hini polovavo ranga, ri vapesihi vona e huriki. Lakea e Isu i vara ria na nitana Vure.
3 Na tahuna e Isu i vavara, a bakovi ala va ri kaloho vilia vona a bakovi i beu.
4 Pali ri keri ni kalohoa lakea ne Isu, a vuhuna i kupo hateka e huriki ri vapesihi. Lakea ri pukea a mapana ruma polomeli. Ri puka loboa, muri ri vakatavore purua a bakovi i mahita na kiri.
5 Na tahuna e Isu i matai ria ri luhoi tora hateka ia, i takia a beu, “O tugu, a puga vuroki a naro hale vomu.”
6 Pali e huriki a mari na vinara ri made vonga, ri luhoi maea,
7 “I navai a bakovi iea i ta maea? I ngaru ni bole a murina Vure! I uka tara viri ge puga a naro hale, a Vure kikeri kunana.”
8 E Isu, i malaviriri kunana i lohoka vona a ngava ri luhoi hateka na

* **1:39:** Mat 4:23; 9:35 * **1:44:** Levi 14:1-32

hatene ria, lakea i taki ria, “I navai mu luhoi mavonga?
9 I vai a ngava kavakava ga taki a beu vona, ‘Iau a puga a naro hale vomu.’ O ga ta maea, ‘O pesi rike, o kaloho a kiri vomu, o laho.’
10 Pali ngane ga vakasiri mua vona a Tuna Bakovi i tahoka a nitora koea na malala ni puga a naro hale.” Ngane i mata lakea na beu, i takia,
11 “A taki ioe, o pesi rike, o kalohoa a kiri vomu, o lakea na ruma vomu.”
12 Lakea i pesi rike, i malaviriri kunana i kaloho a kiri vona, i laho tala. E huriki lobo ri masia, ri turutu, ri kavurikea a Vure, ri ta maea, “I uka ma mi masia hosi tara maki ge maea!”

E Levi
(Mateo 9:9-13; Lukas 5:27-32)

13 Muri e Isu i pagitala, i hamule lakea na Darilomu e Galili. E huriki ala kupo ri lakea vona, lakea i vara ria.
14 Na tahuna i laho lokovonga i masia e Levi, e tune Alpius, i mamade na roho ni bole a takis. Lakea e Isu i takia, “O muri nau.” Lakea e Levi i pesi rike, i muri maia.
15 Muri e Isu i vano, i kani na ruma ne Levi. E huriki a bakovi ni bole a takis, e huriki a bakovi hale, ri kani turane Isu, e huriki a murimuri vona, a vuhuna e huriki ri muri vona ri ala kupo.
16 *Na tahuna e huriki a mari na vinara ne huriki a Pariseo ri masia e Isu i kani turana e huriki a bakovi hale, e huriki a bakovi ni bole a takis, ri nana e huriki a murimuri vona, “I navai i kani turana e huriki a bakovi ni bole a takis, e huriki a bakovi hale?”
17 Na tahuna e Isu i longoa a ninana iea, i taki ria, “E huriki i uka ma ri giloa, i uka ma ri gi lakea na dokta. E huriki ri giloa kunana bara ri masia. A valai i uka ma ga gale mua e huriki mu luhoi ta mu naro kamumu mu gu pulo a vilone mua. A valai ga gale e huriki ri naro hale ri gi pulo a vilone ria.”

A Niperemu
(Mateo 9:14-17; Lukas 5:33-39)

18 E huriki a murimuri ne Ioanes, e huriki a Pariseo na parava ranga ri peremu ni kani. Lakea e huriki ranga ri valai, ri nanea e Isu, “I navai e huriki a murimuri ne Ioanes, a murimuri ne huriki a Pariseo ri peremu, pali e huriki a murimuri vomu i uka ma ri peremu?”
19 E Isu i koli i ta maea, “E huriki ri lakea na habu na bakovi i parangi karaba i uka ma ri gi peremu, a vuhuna a bakovi i parangi karaba i tabana turane ria.
20 Muri ma a bakovi i parangi karaba bara ni tuli tala ne ria, bara ri peremu.
21 “I uka tara viri ge bolea a mavidana lavalava karaba ge rahi karia turana hini marape na matutu na varakia. Bara i rata

* **2:16:** Mat 11:19

mavonga, na tahuna i loi a varakia vona, a mavidana lavalava karaba bara i hoho, i turapea a matutuna varakia, muri bara i ratea a hini mavida i ngavaka.

22 Pali i uka tara viri ge guru dili a vain karaba na matutuna buroi ni rata na kulina me. Bara i rata mavonga, bara i mapoda a matutuna buroi. Pali a vain a buroi bara ru lobo tavula varago. A viri i lohoka bara i guru dili a vain karaba na buroi karaba."

A Bakovi Dagi na Parava Nimalo
(Mateo 12:1-8; Lukas 6:1-5)

23 Na Parava Nimalo tara, e Isu i laho padikudu na hania na vit. E huriki a murimuri vona ri laho turana, ri vakatubu ni pasi a vutuna vit, a vuhuna ri vitolo.

24 *Lakea e huriki a Pariseo ri nanea, "Mata lakea! I navai e huriki a murimuri vomu ri ratea a maki ni hatekakari na Parava Nimalo?"

25 *E Isu i koli, i ta maea, "Ra mua, i uka ma mu gia na hinere a naro e Davit i ratea hosi, na tahuna i turana e huriki a tara vona ri vitolo?

26 *Na tahuna iea, e Abiatar ia a prister dagi. Lakea e Davit i dili na roho na Vure, i kani a bret. A bret iea, a nihabi na Vure. A vinara i taki e huriki a prister kunana ri gi kani. Pali e Davit i bole ranga, i habi ne huriki a tara vona, ri kani."

27 *Lakea e Isu i taki ria, "I uka ma ni rata a bakovi ne vona a Parava Nimalo. A Parava Nimalo ni rata ne vona a bakovi.

28 I mavonga kunana, a Tuna Bakovi ia a Bakovi Dagi na maki lobo. A Parava Nimalo tara, ia a Bakovi Dagi vona."

3

A Bakovi i Mate a Limana
(Mateo 12:9-14; Lukas 6:6-11)

1 Na parava tara, e Isu i dili na roho na vaponga. I masia vonga a bakovi i mate a limana.

2 E huriki ranga ri ngaru ni matakana a ngava ri gi padi virihi e Isu vona, lakea ri matanonoa, a ra ge ratea? Ge vakamahuri a bakovi iea na Parava Nimalo, o ge uka?

3 Ngane e Isu i takia a bakovi i mate a limana, "O pesi rike na matane huriki lobo."

4 *Muri i nana ria, "A vinara i ta navai vona a naro si gi ratea na Parava Nimalo? Ni gi rata a naro kamumu, o ni gi rata a naro hale? Ni gi kori a viri, o ni gi rabalaki a viri?" Pali ri mangulu tete ria.

5 Lakea e Isu i madihi a hatena, i mata lae ne ria. I dodo, a vuhuna ri gigi tora hateka. I takia a bakovi, i ta maea, "O toto talea a limamu." A bakovi i toto talea a limana, lakea a limana i tavaga mule.

* **2:24:** Vin 23:25 * **2:25:** 1Sam 21:1-6 * **2:26:** Levi 24:5-9 * **2:27:** Vin 5:14
* **3:4:** Luk 14:3 * **3:6:** Mat 22:15-16

6 *Malaviriri kunana e huriki a Pariseo ri pagitala, ri vakatubu ni vata turana e huriki a tara ne Herod na dala ri gi rabalaki e Isu vona.

E Huriki ala Kupo Ri Ramai e Isu
(Mateo 12:15-16; Lukas 6:17-19)

7 E Isu i pe a tabeke iea turana e huriki a murimuri vona, ri lakea na darilomu. E huriki ala kupo hateka ri muri vona. E huriki na tabeke ne Galili, e huriki na tabeke ne Iudea,
8 e huriki o Ierusalem, e huriki na tabeke ne Idumea, e huriki na tabeke tara na naru e Iordan, e huriki na maka tanga ri pesi halui e Tair, e Sidon. Ria lobo ri longo a maka maki i rata e Isu, ri valai maia.
9 E huriki ri ala kupo hateka, lakea e Isu i taki e huriki a murimuri vona ri gi kanu vilia vona a aga, ge pesi langa vona, ma ge bole tugua e huriki.
10 *E huriki ri tahoka a gilanga ri boletugu, ri gi padoia e Isu, a vuhuna e Isu i vakamahuri muga pali e huriki ala kupo.
11 *Na tahuna e huriki i dili ne ria a hanitu ri masia, ri tabuli puru na ngalana, lakea e huriki a hanitu ri gale tala, ri ta maea, “Ioe a Tuna Vure.”
12 *Pali e Isu i taki e huriki a hanitu nahea ri gi taki tala ne huriki, ia e rei muholi.

E Huriki a Apostolo ne Isu
(Mateo 10:1-4; Lukas 6:12-16; Apostolo 1:13)

13 E Isu i sike na gagana lolo, i gale valai vona e huriki i ngaru, lakea ri valai vona.
14 I vulaki a viri ala ravulu a polona i rua ri gi turana, i gale ria a apostolo. Muri ge rudu tala ria, ri gi vara,
15 ri gi tahoka a nitora ni lili tala a hanitu.
16 *A viri ala ravulu a polona i rua, i vulaki, a rane ria ra nga: e Simon (e Isu i vunua e Petrus),
17 *e Iakop e Ioanes rua e tune Sebedi (e Isu i vunu kalale rua e Boanerges, ra i maia: e maki tarina rua a vilone rua i manga a hini maravila, a hini i kururu),
18 e Andreas, e Pilip, e Bartolemeus, e Mateo, e Tomas, e Iakop tune Alpius, e Tadeus, e Simon a tara ne huriki a Silot,*
19 e Iudas Iskariot, ra viri i habi na limana pile e Isu.

A Naro Hale Tara i Uka Ma Ni Gi Puga
(Mateo 12:24-32; Lukas 11:14-23; 12:10)

20 Muri e Isu i dili na ruma, pali e huriki ri vapopo tabu mai ia, lakea e Isu turana e huriki a murimuri vona ri keri ni kani.
21 E huriki a kabu ne Isu ri longo, lakea ri vano ri gi tuli mulea, a vuhuna ri takia ta i manga.

* **3:10:** Mat 14:36 * **3:11:** Luk 4:41 * **3:12:** Mrk 1:34 * **3:16:** Ion 1:42 * **3:17:** Luk 9:54 * **3:18:** A tara ne huriki a Silot ri marikoi e huriki a Rom ri gi matakari Israel. * **3:22:** Mat 9:34; 10:25

22 *E huriki a mari na
vinara ri valai o Ierusalem,
ri ta maea, “I dili vona e
Belsabub.† I lili tala e huriki
a hanitu na nitora na hariki
ne huriki a hanitu.”
23 Lakea e Isu i gale ria, i
taki ria vona a nita
vakakika, “E Satan ge lili
tala mule navai ia?
24 Bara a tanga tara i
vapida ni pesi palupu, a
tanga iea i uka ma ge pesi
tora.
25 A kabu tara bara i
vapida ni pesi palupu, a
kabu iea i uka ma ge pesi
tora.
26 Pali e Satan i uka ma ge
ngaru mulea, ge vakalipida,
i uka ma ge pesi tora. A
nilobona i valai pali.
27 I muholi hateka, i uka
tara viri ge dili tavula na
ruma na bakovi hateka tara,
ge bole tavula a maka
mahala vona. A naro bara i
rata mugea, bara i kolotata
taroa a bakovi hateka, muri
bara i panaho na ruma
vona.
28 A taki muholi mua, a
maka naro hale, a maka
harogianga dagi i rata e
huriki a bakovi bara ni
puga.
29 Pali e rei i harogia a
Hanu Kiripiripi, i uka ma ni
gi puga a naro hale vona. A
naro hale vona bara i tabuli
vakaroro.”
30 E Isu i takia a nita iea, a
vuhuna ri taki ia ta i dili
vona a hanitu.

*E Kinane Isu, e Tarina Mai
(Mateo 12:46-50; Lukas
8:19-21)*

31 *Muri e kinana, e huriki
e tarina ri bele, ri pesi
polovavo na ruma, ri rudua
tara viri ge dili, ge galea.
32 Lakea e huriki ri made
halui e Isu ri takia, “Oe! E
kinamu, e tarimu mai, ri
pesi polovavo, ri ngaru ni
matai ioe.”
33 Lakea e Isu i nana mule
ria, “E rei e nana? E rei e
huriki e tarigu?”
34 I mata lakea ne huriki ri
made halui ia, i taki ria, “E
huriki ri made koea, ri
manga e nana e turagu.
35 E rei a viri i muri mai a
ningaru na Vure i manga e
turagu, e kurabagu, e nana.”

4

*A Nivakakika na Viri i Varo a
Vit
(Mateo 13:1-9; Lukas 8:4-8)*

1 *E Isu i vara tabu na
dahana darilomu, i manga a
hini muga. E huriki ri made
halui ia ri ala kupo hateka,
lakea e Isu i rike na aga, i
pasi polovavo popote. Pali e
huriki ri made pololilo na
lavu.
2 *I vara ria na maka
ngava i kupo, na nita
vakakika, i ta maea,
3 “Mu longo valai! A
bakovi ni leho na hania i
varo a vutuna vit.
4 Na tahuna i voro lae a
vutuna vit, ranga ri boru
puru ramai a dala, lakea a
maka kadirovo ri valai, ri
kani lobo.
5 “A maka vutuna vit
ranga ri boru langa na hini
kedokedo, na hini i uka ma i

† **3:22:** E Belsabub a rana tara e Satan.
* **3:31:** Mrk 6:3; Ion 2:12; Apo 1:14
* **4:1:** Mrk 3:7-9; Luk 5:1-3
* **4:2:** Mat 13:34; Mrk 4:33-34

tahoka hateka a malala.
Lakea ri koru rike
malaviriri, a vuhuna a
malala i tabuli polomeli
kunana.
6 Pali na tahuna a haro i
rike, i kani ria, ri malai, a
vuhuna a kane ria i uka ma
ri puru hateka.

7 “A vutuna vit ranga ri
boru puru na hini i vona a
barakau. Muri a barakau i
koru rike, i kae ria, ri keri ni
vua.

8 “Pali a vutuna ranga ri
boru langa na malala
kamumu. Ri gaga, ri koru
rike, ri vakabele a kanena i
kupo. Ri vakabele i ravulu
tolu ranga, i ravulu polotara
ranga, pali ranga ri vakabele
i ravulu mule ma a murina
balaka taku (100).”

9 Muri e Isu i ta maea, “E
rei a viri i ngaru ni
longokilalea a ngavagu, ge
longo kamumu, ge luhoi
kado.”

10 E huriki lobo ri vano
pali, lakea a murimuri vona
ala ravulu a polona i rua,
turana e huriki ranga, ri
nanea ge tuveve poloa ne
ria a nita vakakika.

11 Lakea i ta maea, “A nita
kapiloho na harikianga na
Vure ni vakasiri pali ne
mua. Pali e huriki ri made
polovavo, a ngava lobo ni ta
vakakika ne ria.
12 *Ni ta vakakika ne ria,

‘ri gi matai, pali i uka ma ri
gi matakilala.
Ri gi longo, pali i uka ma
ri gi longokilala.
Ma ri gi pulo a vilone ria, ga
puga vuroki a naro
hale ne ria.’ ”

A Pelegona Nivakakika na Vutuna Vit
(Mateo 13:18-23; Lukas 8:11-15)

13 Muri e Isu i nana ria,
“Mua i uka ma mu
longokilalea a nita vakakika
iea? Pali mu gu longokilala
navai a maka nita vakakika
ranga?
14 “A bakovi i varo a
vutuna vit i manga a viri i
habi a ngava.
15 E huriki a bakovi ranga,
ri manga a dala, a vutuna vit
ni voro langa vona. Na
tahuna ri longo a nita, e
Satan i valai malaviriri, i
bole tala ra ngava ni varo.
16 “E huriki ranga ri
manga a hini kedokedo, a
vutuna vit ni voro langa
vona. Ri longo a nita, ri
malaviriri kunana ri bolea,
ri vivi vona. Pali i uka ma ri
pesi tora,
17 a vuhuna a kane ria i
uka ma i puru hateka. Na
tahuna a maregoa i bele, o e
huriki ri vakamadihi ria a
vuhuna ri ramaia a nita iea,
ri ha malaviriri kunana.
18 “Pali e huriki ranga ri
manga a hini i vona a
barakau, a vutuna vit ni
voro langa vona. Ri longoa a
ngava,
19 *pali a niluhoi legelege
na nimade na malala, a
nimasigoro na mahala, a
ningaru na maki ranga ri
valai ri kavitagu a ngava ni
varo, lakea i uka ma ri vua.

* **4:12:** Ais 6:9-10; Apo 28:26-27 * **4:19:** Mat 19:23-24

20 “E huriki ranga ri
manga a malala kamumu, a
vutuna vit ni voro langa
vona. Ri longoa a ngava, ri
bolea, ri vakabele a vutuna i
ravulu tolu ranga, i ravulu
polotara ranga, pali ranga i
ravulu mule ma a murina
balaka taku (100). Ri bele
kupo hateka na vutuna ni
varo muga.”

A Lam
(Lukas 8:16-18)

21 *E Isu i taki ria, “A lam i
uka ma si namia, muri si gi
ru kapilohoa. Bara si ru
langea na dede.

22 *A maki ni ruhulolo
bara i bele kavakava. A
maki ni ta ruhulolo vona,
bara ni ta pukatala vona.

23 E rei a viri i ngaru ni
longokilalea a ngavagu, ge
longo kamumu, ge luhoi
kado.”

24 *I taki tabu ria, i ta
maea, “Mu luhoi kado
kamumu a ngava mu longo.
A naro mu rata virihi e
huriki ranga, a Vure tara
bara i rata virihi mua vona,
lakea bara ni habi tabu
ranga.

25 *E rei a viri i tahoka a
maki pali, bara ni habi tabu
vona ranga. Pali e rei a viri i
uka ma i tahoka a maki,
bara ni bole mule vona a
maki popote i tahoka pali.”

A Nivakakika na Vutuna Vit Ni Varo

26 E Isu i ta maea tabu, “A
harikianga na Vure i manga
a bakovi i voro lae a vutuna
vit na malala.

27 I voro lobo a vutuna vit,
i vano i made kunana. A
maka vutuna vit ri gaga, ri
koru rike, pali a bakovi i uka
ma i lohoka vona ri koru
rike navai.

28 A malala kunana i ratea
a vutuna i gaga. Muri a
pagana i lubu, i koru rike,
lakea a vuana i lua tala na
mapana vit.

29 * Pali na tahuna a
kanena i moro ngane, a
bakovi iea i valai malaviriri,
i vali a vit, i ru kadolu, a
vuhuna a parava ni mirio i
valai pali.”

A Nivakakika na Vutuna Mastad
(Mateo 13:31-35; Lukas 13:18-19)

30 E Isu i ta maea tabu, “Ga
ta navai tabu vona a
harikianga na Vure? E rei a
nivakakika ga tonia vona?

31 I manga a vutuna
mastad, ra i vutu kiroko liu
ni varo na malala.

32 Pali na tahuna ni varo, i
koru rike, i langui lobo a
maki ni varo na hania. A
rahana i buroro, lakea a
maka kadirovo bara ri hae a
nune ria vona.”

33 Na tahuna e Isu i vara e
huriki, bara i rata bala a nita
vakakika, i muri mai a
lohokanga ne ria.

34 I uka ma i ta kavakava, i
ta vakakika kunana. Pali na
tahuna i made turana e
huriki a murimuri vona
kunana, bara i tuveve polo
ne ria a ngava lobo.

* **4:21:** Mat 5:15; Luk 11:33 * **4:22:** Mat 10:26; Luk 12:2 * **4:24:** Mat 7:2
* **4:25:** Mat 13:12; 25:29; Luk 19:26 * **4:29:** Jol 3:13; Kap 14:15

E Isu i Vakamalilo a Dari (Mateo 8:18,23-27; Lukas 8:22-25)

35 Na parava iea, i malunga pali a hini, lakea e Isu i taki e huriki a murimuri vona, “Si gi vore lakea na tabeke tara na darilomu.”
36 Lakea ri rike turana e Isu na aga i made muga vona, ri vano. I ranga e huriki ri rike na aga ne ria, ri vano turane ria.
37 Muri a vilu dagi i bele, i rere tagua a aga, i ratea i popote ge mabubu.
38 E Isu i mahita langa na moke na kuli na aga, lakea e huriki a murimuri ri vangoa, ri takia, “Mari ni tovo, i uka ma o luhoi lege? Bara si pasiri!”
39 Lakea i pesi rike, i tahatea a vilu, i takia a bokona dari, “O pasi puru! Naha ni kuluko!”
Muri i pasi puru a vilu, i puru a malilo i ngapa.
40 Muri i nana e huriki a murimuri vona, “I navai mu mangenge? Ra mua, i uka ma mu luhoi tora ma?”
41 Ri mangenge hateka, lakea ri vanana lae, “E rei a viri iea? A vilu, a dari ru longototoa!”

5

E Isu i Kori a Viri i Dili Vona a Hanitu (Mateo 8:28-34; Lukas 8:26-39)

1 Muri, ri vore kudua a darilomu, ri bele na tabeke ne huriki a Gerasa.
2 E Isu i raga na aga, malaviriri kunana a bakovi tara i dili vona a hanitu i pagitala na murine huriki ri mate, i valai ge tagui e Isu.
3 Ra bakovi iea i mahita na murine huriki ri mate. I uka tara viri ge tuhaka ge kolotata tabu ia. A sen tara, i uka ma i karea.
4 Balaka kupo ni kolotata a limana a vahana, pali i rakudu a sen na limana, i rakudu a aen na vahana. I uka tara viri ge kinigao ge lakavua.
5 Na rodo a haro vakaroro, i laho lae na murine huriki ri mate, na maka lolo, i haloho lae, i pala mule a kulina na kedo.
6 Ra bakovi iea, na tahuna i mata basi, i masia e Isu, i nunu maia, i turume puru na ngalana, i kavurikea.
7 *A hanitu pololilo vona i gale dagi, i ta maea, “Isu, Tuna Vure Meli Liu. Go rata navai iau? Iau a nana ioe na matana Vure, naha ni ratapile iau.”
8 I gale dagi mavonga, a vuhuna e Isu i taki mugea i ta maea, “O pagitala vona a bakovi iea, ioe a hanitu kato.”
9 Lakea e Isu i nanea, “E rei a ramu?”
A bakovi i koli i ta maea, “A ragu e Tara, a vuhuna mi ala kupo.”*
10 Lakea e huriki a hanitu ri taki torea e Isu, nahea ge lili tala ria na tabeke iea.
11 A kabuna boro ri kakani tabukoi na dahana lolo.

* **5:7:** Mrk 1:24 * **5:9:** Na nita Grik a tara i manga ‘Legio.’ ‘Legio’ i manga a tara na nugumaheto ala 6,000.

12 Lakea e huriki a hanitu
ri taki torea e Isu, ri ta
maea, “O rudu mia lakea na
kabuna boro, mi gi dili ne
ria.”
13 E Isu i longo a ninana
ne ria, lakea e huriki a
hanitu ri pagitala vona a
bakovi iea, ri dili na maka
boro. Lakea a kabuna boro
ri nunu puru na gali, ri page
puru na darilomu, ri pasiri.
A maka boro ri 2,000.
14 E huriki a matakari na
boro ri ha, ri vakalongo lae e
huriki na tanga, e huriki na
robo viliha vonga. Lakea e
huriki ri lokovonga ri gi
matai a maki i bele.
15 Na tahuna ri bele ne
Isu, ri masia ra bakovi i dili
muga vona a tara na hanitu.
Ri masia i made, i rodo a
varakia, i kamumu a niluhoi
vona, lakea ri mangenge.
16 E huriki ri matai, ri
vakalongo e huriki ranga na
maki i bele na bakovi ra i
dili muga vona a hanitu, a
maki i bele na kabuna boro.
17 Muri ri taki torea e Isu
ge pe a tabeke ne ria, ge
lakea na tanga tara.
18 Na tahuna e Isu i pesi, ta
ge rike na aga, lakea ra
bakovi i dili muga vona a
hanitu, i takia e Isu i ngaru
ni laho turana.
19 Pali e Isu i takia i ta
maea, “I uka. O lakea na
tanga vomu, o vakalongo a
kabu vomu vona a maki
dagi e Bakovi Dagi i rata
virihi ioe vona. O vakalongo
ria na hini i dodo ioe.”
20 Lakea a bakovi iea i
vano, i vakatubu ni
vakalongo o Dekapolis† a
maka maki i rata vona e Isu.
Lakea e huriki lobo ri longoa
a nuverei vona ri turutu.

A Sirula i Mate
(Mateo 9:18-26; Lukas
8:40-56)

21 E Isu i vorekudu tabua a
darilomu, i lakea na
tabekena tara. Lakea e
huriki ala kupo ri valai, ri
pesi halui ia na dahana
darilomu.
22 I bele vona tara
matakari na roho na
vaponga, a rana e Ierus. Na
tahuna i masia e Isu, i
lokovonga maia, i turume
puru tabukoi na vahana.
23 Lakea i taki tora ia, i ta
maea, “E tugu ngatavine i
popote ge mate. A ngaru
muholi ioe go valai, go ru
langa a limamu vona, ge
tavaga.”
24 Lakea e Isu i lokovonga
turana. E huriki ala kupo ri
muri vona, ri vakopekope
halui ia.
25 A ngatavine tara, i pori
vona a dara na pida i ravulu
a polona i rua, i turane ria.
26 Ra ngatavine iea i matai
pali e huriki a dokta, pali i
bole a nimadihi dagi ne ria, i
vakalobo liu pali a moni
vona. Pali i uka ma i tavaga.
I bele dagi vona a gilanga.
27 Na tahuna a ngatavine i
longoa e Isu i bele vonga, i
vano, i pesi turana e huriki, i
laho valai muri, i padoi a
varakia ne Isu,
28 a vuhuna i luhoi maea,
“Iau ga padoi kunanea a
varakia vona, bara tavaga.”

† **5:20:** A ngava e ‘Dekapolis’ na nita Grik i manga ‘a Tanga i Ravulu.’

29 Na tahuna i padoi a
varakia ne Isu, i malaviriri
kunana i lobo ni tua a
darana, i hataki a kakaina i
lobo vona a gilanga.
30 *E Isu i malaviriri
kunana i hataki kilalea a
nitora i pagitala vona. I
ngalakapulo lakea ne huriki,
i nana, “E rei i padoi a
varakia nau?”
31 E huriki a murimuri
vona ri ta maea, “O matai e
huriki ala kupo ri vapopo
halui ioe. Pali i navai o
nana, ‘E rei i padoi a varakia
nau?’ ”
32 Pali e Isu i tabana ni
matakanea a viri i padoi a
varakia vona.
33 Lakea a ngatavine i
lakea ne Isu, i turume puru
na ngalana, a vuhuna i
lohoka vona i mahuri pali. I
mangenge hateka, lakea i ta
muholi, i vakalongoa vona a
maki i ratea.
34 *Lakea e Isu i takia a
ngatavine, “O tugu, ioe o
mahuri a vuhuna o luhoi
tora iau. O vano na
nivalemu, a gilanga vomu i
lobo.”
35 E Isu i tabana ni ta, ri
bele ranga bakovi. Ri valai
na ruma ne Ierus, ra
matakari na roho na
vaponga, lakea ri ta maea,
“Naha ni vakapae tabua a
mari ni tovo. E tumu i mate
pali.”
36 Pali e Isu i uka ma i
longo mai a hini ri taki,
lakea i takia e Ierus, i ta
maea, “Naha ni mangenge.
O luhoi tora iau.”
37 I taki e huriki lobo ri gi
made vonga. E huriki ri
muri vona kunana e Petrus,
e Iakop, e Ioanes e turane
Iakop.
38 Na tahuna ri bele na
ruma na matakari na roho
na vaponga, i matai e huriki
ri tangi, ri haloho dagi.
39 I dili na ruma, i taki ria,
“I navai mu tangi, mu
haloho dagi? A sirula i uka
ma i mate. I mahita
kunana.”
40 Lakea ri nongo vakia.
Pali i tono tala ria. I dili
turana e tamana koma, e
kinana koma, a murimuri
vona ala tolu, ri lakea na
hini i tabuli vona a podana
sirula.
41 *Lakea e Isu i nugua a
limana, i ta maea, *“Talita
koum.”* ‡ I maea, “Sirula, a
taki ioe o pesi rike.”
42 I malaviriri kunana, a
sirula i pesi rike, i laho. A
pida vona i ravulu a polona i
rua. Na tahuna ri masia, ri
turutu hateka.
43 I taki tora ria, nahea ri
gi vakalongoa tara viri.
Lakea i taki ria ri gi habi
vona ranga maki ge kani.

6

A Propet i Uka Ma Ni Togo (Mateo 13:53-58; Lukas 4:16-30)

1 E Isu i pea a tanga iea, i
vano turana e huriki a
murimuri vona, ri lakea na
tanga vona.
2 *Na Parava Nimalo e Isu
i vakatubu ni vara pololilo

* **5:30:** Luk 6:19 * **5:34:** Mrk 10:52; Luk 7:50; 17:19 * **5:41:** Luk 7:14 ‡ **5:41:** A ngava e ‘Talita Koum’ a nita Aram. * **6:2:** Ion 7:15

na roho na vaponga. Na tahuna e huriki ri longoa ri turutu vona, ri nana, “Ra bakovi iea, i bole vai a naro nga? E rei i habia vona a lohokanga, a nitora ni rata a nivakasiri?
3 Ia a mari ni hae a roho kunana. Pali e kinana, e Maria, e tarina e Iakop, e Ioses, e Iuda, e Simon. Pali e huriki e kurabana ri made turane hita.” Lakea i madihi a hatene ria vona.
4 *Pali e Isu i taki ria, i ta maea, “A propet ni togo na tanga lobo. Pali e huriki a bakovi a ngatavine na tanga vona i uka ma ri togoa.”
5 E Isu i keri ni rata vonga ranga nivakasiri. I ru langa kunana a limana ne huriki ranga ri giloa, i vakatavaga ria.
6 I turutu vona a hini i uka ma ri luhoi tora ia. Muri i vano, i laho lae, i vara na maka tanga takutaku.

E Isu i Rudu Tala e Huriki a Vinuru Vona
(Mateo 10:5-15; Lukas 9:1-6)

7 Muri e Isu i gale valai vona e huriki a murimuri vona ala ravulu a polona i rua, i rudu tala ria ruarua, i habi a nitora ne ria ni lili tala a hanitu.
8 *I taki ria nahea ri gi bole a maki na tahuna ri laho. I uka ma ri gi bole a maki ni kani, a hole, a moni. A maki ri gi bole kunana, a kodo ni laho.
9 I taki ria ri gi rodo a vahapolo, pali i uka ma ri gi bole a varakia.
10 Muri i ta maea, “Na tahuna mu lakea na ruma tara, mu made vonga ge harena na tahuna mu pe a tanga iea.
11 *A tanga tara i uka ma ri tagui mua, i uka ma ri longo mai mua, mu kurudu pasi a habulo na vahane mua, mu vano. Mu rata mavonga, bara i vakasiri ria ri tahoka a ngava.”
12 Lakea ri vano, ri vara e huriki ri gi pulo a vilone ria.
13 *Ri lili tala e huriki a hanitu, ri biri na nibiri e huriki ri giloa, ri vakamahuri ria.

E Ioanes i Mate
(Mateo 14:1-12; Lukas 9:7-9)

14 *E Herod a hariki i longo a maka maki e Isu i rata, a vuhuna a rane Isu ni lohoka vona pali na tanga lobo. E huriki ranga ri ta maea, “Ra viri iea e Ioanes, a mari ni vahilolo, a Vure i vakamahuri mulea na matenga, lakea i tahoka a nitora ni rata a nivakasiri.”
15 Pali e huriki ranga ri taki ta ia e Elaisa. E huriki ranga ri taki ta ia a propet tara, i manga e huriki a propet hosi.
16 Pali e Herod, na tahuna i longo a ngava nga, i ta maea, “Iau a palakudua hosi a lohone Ioanes, pali ngane i mahuri mule tabu na matenga!” I ta mavonga, a vuhuna
17-20 hosi e Herod i parangi vona e Herodias, e girihine tarina e Pilip. Pali e Ioanes i

* **6:4:** Ion 4:44 * **6:8:** Luk 10:4-11 * **6:11:** Apo 13:51 * **6:13:** Iak 5:14
* **6:14:** Mat 16:14; Mrk 8:28; Luk 9:19-20

takia e Herod, i ta maea, “I uka ma a vilo na vinara go parangi tabu e girihine tarimu.” E Herodias, i madihi a hatena vona e Ioanes, lakea i ngaru ni rabalakia. Pali i uka dalana, a vuhuna e Herod i mangenge ne Ioanes, i matakaria. I lohoka vona ia a bakovi kamumu, i kiripiripi a vilona. E Herod i vivi ni longoa a vinara ne Ioanes. Pali na parava ranga bara i loho lege vona a vinara ne Ioanes. Muri i rudu vakuku, ni gi lakavu e Ioanes, ni gi kolotata, ni gi ru dili na bavi.

21 Muri e Herodias i maragisi vona a maki i ngarua. Na parava ni poda vona e Herod, e Herod i ratea a habu, i gale palupu e huriki a bolekori vona, a ubu na tara vona, a bakovi dagi o Galili, ri gi valai na habu.

22 E tune Herodias a ngatavine i dili, i raulo, i rata e Herod turana e huriki ri valai na habu vona ri vivi. Lakea a hariki i takia a koma ngatavine, “A ra maki o ngarua bara habia vomu.”

23 Muri i kaba i ta maea, “A ra maki o nana vona, bara habia vomu. A tabeke na harikianga nau tara bara habia.”

24 A koma ngatavine i pagitala i nanea e kinana, “A ra maki ga nana vona?”

E kinana i koli, i ta maea, “O nana vona a gine Ioanes, a Mari ni Vahilolo.”

25 A koma ngatavine i malaviriri kunana, i laho hari dili mai a hariki, i ta maea, “A ngaru go palakudua a lohone Ioanes a mari ni vahilolo. Muri o habia nau a gina.”

26 A hariki i lege a lohona, pali i uka ma i ngaru ni ta pupukari vona, a vuhuna i kaba na matane huriki ri bele na habu.

27 Lakea i malaviriri kunana i rudua a nugumaheto ge palakudua a lohone Ioanes, ge bole vilia a gina. A bakovi i vano, i palakudu pololilo na bavi a lohone Ioanes.

28 I ru langea na sika, i bole vilia na hariki. Lakea a hariki i habia na koma ngatavine. Muri a koma ngatavine i vano i habia ne kinana.

29 E huriki a murimuri ne Ioanes ri longoa a velengana, ri vano, ri bolea a podana, ri tanua.

Pali ngane, e Herod i pahaluhoia e Isu ta ia e Ioanes i mahuri mule na matenga.

E Isu i Vakani e Huriki (Mateo 14:13-21; Lukas 9:10-17; Ioanes 6:1-14)

30 *E huriki a apostolo ne Isu ri vapopo turane Isu, ri vakalongoa vona a maka maki ri rata, ri tovo e huriki vona.

31 E huriki ala kupo ri laho viri varola, ri pahakari ria ni kani, lakea e Isu i taki e huriki a apostolo vona, “Mu valai turagu, si gi lakea na hini i ngeki, si gi malo taro vonga.”

* **6:30:** Luk 10:17

32 Lakea ri rike na aga, ri
vore lakea na tabeke i ngeki,
ta ri gi made kikeri vonga.
33 Pali na tahuna ri vano, e
huriki ala kupo ri matai ria,
ri matakilala ria, lakea e
huriki na tanga lobo ri nunu
pololilo, ri bele muga vonga.
34 *Na tahuna e Isu i bele, i
matai ria, i dodo ria, a
vuhuna ri manga a sipsip, i
uka matakari ne ria. Lakea i
vakatubu ni tovo ria na
maki i kupo.
35 *I tabalahehe pali a
haro, lakea e huriki a
murimuri vona ri takia, ri ta
maea, “Ra hini nga a tabeke
i ngeki, i tabalahehe pali a
haro.
36 O rudu e huriki, ri gi
lakea na robo viliha nga, na
maka tanga, ri gi kona a
maki ni kani.”
37 E Isu i koli, i ta maea,
“Mu vakani ria!”
Ri ta maea ria, “A moni ni
kona a maki ni kani ne ria
vona bara i vatovotovo
turana mapana viri i leho na
keva i polotolu!* Pali i uka
ma i kamumu si gi kona a
maki ni kani ne ria.”
38 Lakea i nana ria, “I riva
a bret mu tahoka? Mu vano
mu matai.”
Ri matai pali, ri hamule, ri
vakalongoa e Isu ri ta maea,
“A bret i lima, a manu i rua.”
39 Lakea e Isu i vakuku e
huriki ri gi made vapopo na
varili gomagoma.
40 Ri made vapopo na tara
ala ravulu mule ma a
murina balaka taku (100)
ranga, na tara ala ravulu
lima (50) ranga.
41 I bole a bret i lima, a
manu i rua, i mata rike na
hunu, i kavurikea a Vure.
Muri i keve a bret, i habi ne
huriki a murimuri vona, ri
veru ne huriki. A manu i
rua ranga i putu, i veru ne
huriki.
42 E huriki lobo ri kani, ri
maru.
43 E huriki a murimuri
vona ri tahoni na kulopi i
ravulu a polona i rua, a
kalavana bret a manu ri
kani kaleva.
44 E huriki a bakovi lobo ri
kani ri ala 5,000.

E Isu i Laho Langa na Naru (Mateo 14:22-33; Ioanes 6:16-21)

45 Malaviriri kunana e Isu
i rudu e huriki a murimuri
vona, ri gi rike na aga, ri gi
muga lakea o Betsaida, na
tabeke tara na darilomu.
Pali i made mule ia, ge
rupolo kamumu e huriki.
46 *I rupolo lobo e huriki,
lakea i sike na gagana lolo, i
vasileki.
47 I rodo ngane a hini, e
huriki a murimuri ne Isu ri
vore na kurukuruna
darilomu. Pali e Isu i tabana
na lolo.
48 I matai e huriki a
murimuri vona ri vanugu a
vore, a vuhuna a vilu i pori
valai muga. Na malabeonga
e Isu i pori mai ria, i laho
langa na dari. I popote
kunana ge rede ria,
49 *pali na tahuna ri masia
i laho langa na dari, ri

* **6:34:** Gi 27:17; Mat 9:36 * **6:35:** Mrk 8:1-9 * **6:37:** A denari i 200 i manga a mapana viri ge leho na keva i polotolu. * **6:46:** Luk 5:16 * **6:49:** Luk 24:37

pahaluhoi ta ia a hanitu.
Lakea ri haloho,
50 a vuhuna ria lobo ri
masia, ri mangenge. I
malaviriri kunana i ta maea,
“Mu tuhaka! Iau kunana.
Naha ni mangenge.”
51 *Muri e Isu i rike na
aga, lakea a vilu i pasi puru.
Ri turutu hateka,
52 a vuhuna i uka ma ri
matakilaka vona a
nivakasiri e Isu i ratea na
bret. I tabana ni uvo a gine
ria.

E Isu i Vakamahuri e Huriki o Genesaret
(Mateo 14:34-36)

53 Ri vore kudu, ri bele o
Genesaret, ri hori vonga.
54 Na tahuna ri raga na
aga, e huriki lobo ri
matakilalea e Isu.
55 Ri nunu lae na tabeke
vonga, ri vakalongo e huriki.
Na tahuna e huriki ri longo,
ri kaloho na dede e huriki ri
giloa, ri bole lakea vona.
56 Na tanga lobo e Isu i
bele vona, na tanga kiroko,
na tanga dagi, polovavo na
tanga, bara ri taparaki na
mada e huriki ri giloa. Ri
taki tora ia ri gi padoi
kunanea a harena varakia
vona. Pali e huriki lobo ri
padoi ia, ri tavaga.

7

A Maki Kabakaba, a Maki Katoki
(Mateo 15:1-20)

1 E huriki a Pariseo turana
e huriki a mari na vinara o
Ierusalem, ri vano, ri
vapopo turane Isu.
2 *Ri matai e huriki a
murimuri vona ri kani, i uka
ma ri vahilolo taro a limane
ria.
3 (E huriki a Pariseo, e
huriki a Iuda, ri muri mai a
vilo hosi ne huriki e tubune
ria, ri loi taro a limane ria,
muri ri kani.
4 *Na tahuna ri hamule na
maket, bara ri loi taro a
limane ria, muri ri kani. A
vilo ranga ne tubune ria ri
muri mai, ra ni vahilolo a
kikei, a tavila, a ulo).
5 Lakea e huriki a Pariseo
turana e huriki a mari na
vinara, ri nanea e Isu, “Re
huriki a murimuri vomu, i
navai i uka ma ri muri mai a
narone huriki e tubune hita
hosi, i uka ma ri loi a limane
ria muga ni kani?”
6 *Lakea e Isu i koli ria, i ta
maea, “Mua e huriki a ngava
naru. I muholi a nitane Isaia
a propet na tahuna i taki
mua hosi, i here puru maea,
‘Re huriki nga, ri taki ta ri
togo iau,
pali i uka ma ri ngaru
muholi iau na hatene
ria.
7 Ri kavurike tavula iau.
Ri tovo e huriki na
vinara tavula na
bakovi, ri takia ta a
vinara na Vure.’ ”
8 Muri e Isu i ta maea tabu,
“Mu longotaroa a vinara na
Vure, mu ramai a maka
vilone huriki e tubune mua.
9 Mu moro hateka ni
marikoi na vinara na Vure,
mu gu muri mai kunana a
vilo hosi!
10 *E Moses hosi i here
maea, ‘Mu togo e kinane

* **6:51:** Mrk 4:39 * **7:2:** Luk 11:38 * **7:4:** Mat 23:25 * **7:6:** Ais 29:13
* **7:10:** Nim 20:12; 21:17; Vin 5:16

mua, e tamane mua.' I here maea tabu, 'E rei a viri i harogi e tamana e kinana ni gi rabalaki.'

11 "Pali mu taki a bakovi ge taki e tamana e kinana, ge ta maea, 'A maki ta ga habi marua, a ru here pali ge ne vona a Vure.'

12 Lakea mu hehea nahea ge kori e tamana rua e kinana.

13 Na naro iea kunana, a vilo hosi ne mua, ra mu tovo polo ne huriki, i ratea a nitana Vure a maki tavula. I kupo a maka maki mu rata mavonga."

14 E Isu i gale valai tabu e huriki, i taki ria, "Mua lobo, mu talangaki valai, mu longokilalea a nitagu.

15-16 *I uka tara maki ge dili na viri ge ratea ge katoki na matana Vure. A maki i rata a viri ge katoki, a maki i pagitala valai na hatena."

17 I pe e huriki, i dili na ruma, lakea e huriki a murimuri vona ri ramaia, ri nanea vona a nivakakika iea.

18 Lakea e Isu i taki ria, "Ra mua, i uka ma mu longokilala ma? Ra maki ni kani i uka ma i ratea a viri ge katoki na matana Vure,

19 a vuhuna i uka ma i dili na hatena, i dili kunana na kavutuna, muri i pagitala na kakaina."

Na ngava iea kunana, e Isu i vakalongo e huriki vona a maki ni kani lobo i kamumu ni kani.

20 I ta lokovonga liu, i ta maea, "A maki i pagitala na bakovi, i manga a maki i taki, a maki i rata, i ratea i katoki na matana Vure.

21 A maki i pagitala na hatena viri, a niluhoi hale, a molenga, a panahoa, a nivarabalaki, a molenga na parangia,

22 a ningutu na maki na viri tara, a nitepu ne huriki lobo, a pusinga, a molenga viliha manga a ligo, a nimasigoro na maki na viri, a nipadimomo, a nigigi tora, a nivarata manga manga tavula.

23 A maka naro hale nga ri pagitala na hatena viri, ri ratea i katoki na matana Vure."

A Ngatavine o Ponesia (Mateo 15:21-28)

24 Muri e Isu i malaga, i lakea na tabeke ne Tair rua e Sidon. I dili na ruma tara. I koi vona tara viri ge lohoka vona, pali ia, i uka hini ge kapiloho vona.

25 A ngatavine tara, e tuna ngatavine i dili vona a hanitu, i longo ta e Isu i bele. Lakea i valai malaviriri, i turume tabukoi ne Isu.

26 Ra ngatavine iea, i uka ma a Iuda. Ni poda o Siroponesia. I nana torea e Isu ge lili vurokia a hanitu i dili ne tuna.

27 Lakea e Isu i takia, "E huriki a koma ri gi kani taro. I uka ma i kamumu ni gi bole a maki ni kani ne huriki a koma, ni gi voro lakea na ligo."

28 Pali a ngatavine i koli, i ta maea, "Bakovi Dagi o ta

* **7:15-16:** Apo 10:14-15

muholi. Pali a ligo ranga ri
kani poi a momona maki i
boru puru na dede ne huriki
a koma."
29 Muri e Isu i takia a
ngatavine, "O koli kamumu.
Pali o hamule. A hanitu i
pea pali e tumu."
30 I hamule na tanga, i
masia e tuna ngatavine i
mahita na kiri, i pagitala
pali vona a hanitu.

A Bakovi Vou
(Mateo 15:29-31)

31 E Isu i malaga na tabeke
ne Tair, i laho polo ne Sidon,
i lokovonga liu na tabeke ne
Dekapolis,* i pagitala na
Darilomu e Galili.
32 Na tahuna e Isu i bele
vonga, ni tuli valai vona a
bakovi i vou, i ngavarubu.
Ri taki torea e Isu ge ru
langa a limana vona, ge
vakamahuria.
33 Lakea e Isu i tuli here
lakea na gaga basi ne huriki,
i ru dili a kukulimana na
tulina bakovi. Muri i kalupe
taho a kukulimana i nugua a
tabelena bakovi.
34 I mata rike na hunu, i
taravango i ta maea,
"Epata!" I manga i maea,
"Ge mapaga."
35 I uka ma i tabaka, i
kamumu a tulina, i longo a
hini, i vakatubu ni ta
kavakava.
36 *Lakea e Isu i taki tora
ria, nahea ri gi vakalongoa
tara viri. I taki tora ria
nahea ri gi vakalongo lae.
Pali ri vano ria, ri vakalongo
lae.
37 *Ri turutu hateka, lakea
ri ta maea, "A maki lobo i
rata kamumu. I rata e huriki
ri vou ri longo, i rata e
huriki ri ngavarubu ri ta."

8

E Isu i Vakani e Huriki ala
Rangale Va
(Mateo 15:32-39)

1 *Na tahuna iea e huriki
ala kupo ri vapopo tabu. Ri
uka a maki ni kani, lakea e
Isu i gale e huriki a
murimuri vona, i taki ria,
2 "Iau a dodo e huriki nga.
Ri made turagu na parava i
tolu pali. I uka ma ri kani.
3 Pali ngane a koi ni rudu
hamule ria, ma ga ri gi
vitolo, ge vurea a matane ria
na dala. E huriki ranga ri
valai basi hateka."
4 E huriki a murimuri
vona ri koli ri ta maea, "Pali
si gi bole vai na tabeke i
ngeki koea a maki ni kani si
gi vakani e huriki nga
vona?"
5 Lakea e Isu i nana ria, "I
riva a bret mu tahoka?"
Ri ta maea ria, "Mi tahoka
a bret i polorua."
6 Lakea i taki e huriki ri gi
made puru na malala. I bole
a bret i polorua nga, i
kavurikea a Vure. Muri i
keve, i habi ne huriki a
murimuri vona, ri gi veru
tala ne huriki.
7 A manu kiroko ranga ri
tahoka. Ngi ranga i bole, i
kavurikea a Vure, muri i
taki e huriki a murimuri ri
gi veru tala.

* **7:31:** A ngava e 'Dekapolis' i manga i maea, 'A Tanga i Ravulu.' * **7:36:** Mrk 1:43-45 * **7:37:** Ais 35:5 * **8:1:** Mrk 6:35-44

8 Ri kani, ri maru. Muri ri
tahoni dili na kulopi i
polorua a kalavana maki ni
kani, ri vonu.
9 E huriki ri kani ri ala
rangale va (4,000). Ri kani
lobo muri i rupolo ria.
10 Malaviriri kunana i rike
na aga turana e huriki a
murimuri vona, ri lakea na
tabeke ne Dalmanuta.
11 Na tahuna ri bele o
Dalmanuta, e huriki a
Pariseo ri valai, ri vakatubu
ni hehea e Isu. Ri tonia, ri
nanea ge rata a nivakasiri ge
vakasiria a nitora vona i
valai na Vure.
12 *E Isu i kide tala, i ta
maea, "I navai e huriki na
tahuna mona ri nana ni
matai a nivakasiri? A taki
muholi mua, bara i uka tara
nivakasiri ri gi masia."
13 Muri i pe ria, i rike na
aga, i lakea na tabeke tara
na darilomu.

A Is ne Huriki a Pariseo (Mateo 16:5-12)

14 E huriki a murimuri ri
longo kaburungi ni bolena
bret. Ri tahoka kunana a
bret i taku na aga.
15 *E Isu i taki tora ria,
"Mu lelerau, mu matadoko
vona a is ne huriki a
Pariseo, a is ne Herod."
16 Lakea ri vakatubu ni
vata vona a hini ri uka bret.
17 *E Isu i lohoka vona a
maki ri vata vona, lakea i
nana ria, "I navai mu vata
vona a bret i uka ma mu
bole? Mua, i uka ma mu
matakilala iau, i uka ma mu
longokilala a ngava. I navai
i uvo a gine mua?
18 Mua mu tahoka a
matane mua, pali i uka ma
mu matai. Mu tahoka a
tuline mua, pali i uka ma
mu longokilala. Pali mua, i
uka ma mu luhoi mule a
maki a rata?
19 *Na tahuna a keve a
bret i lima, a vakani e huriki
ala 5,000, i riva a kulopi mu
tahoni dili vona a kalavana
maki ni kani?"
Ri koli ri ta maea, "A
kulopi i ravulu a polona i
rua."
20 "Na tahuna a keve a
bret i polorua a vakani e
huriki ala 4,000, pali i riva a
kulopi mu tahoni dili vona a
kalavana maki ni kani?"
Ri koli ri ta maea, "I polo
rua."
21 Lakea e Isu i nana ria,
"Pali i navai i uka ma mu
matakilaka vona a maka
maki a rata?"

A Kepa o Betsaida

22 Ri bele o Betsaida, lakea
e huriki ranga ri tuli vilia ne
Isu a bakovi i kepa, ri taki
torea e Isu ge padoi ia.
23 Lakea e Isu e tuli talea
na tanga a kepa. I kalupe
tahoa a matana, i ru langa a
limana vona, muri i nanea,
"O matai a maki o i uka?"
24 A bakovi i mata lae, i ta
maea, "A matai e huriki a
bakovi, ri manga a kai ri
laho lae."
25 Lakea e Isu i padoi tabu
a matana bakovi. Muri a
matana i matapara, i
matakilala lobo a maka
maki.
26 Muri e Isu i rudua ge
hamule lakea na ruma vona,

* **8:12:** Mat 12:39; Luk 11:29 * **8:15:** Luk 12:1 * **8:17:** Mrk 6:52 * **8:19:** Mrk 6:41-44

i takia, “Naha ni dili na tanga.”

E Petrus i Taki Tala a Niluhoi Vona
(Mateo 16:13-20; Lukas 9:18-21)

27 E Isu turana e huriki a murimuri vona ri lakea na maka tanga kiroko tabukoi na tanga dagi e Sisaria Pilipi. Na tahuna ri lalaho lokovonga, e Isu i nana ria, “E huriki ri luhoi iau ge iau e rei?”

28 *Ri ta maea ria, “E huriki ranga ri taki ioe, ta ioe e Ioanes a mari ni vahilolo. I ranga ri taki ioe, ta ioe e Elaisa. Pali e huriki ranga tabu ri taki ioe, ta ioe a propet hosi tara.”

29 *Lakea e Isu i nanea e Petrus, “Pali ioe, o luhoi iau ge iau e rei?”

E Petrus i koli, i ta maea, “Ioe e Kristo.”*

30 *Pali e Isu i taki tora ria nahea ri gi vakalongoa tara viri.

E Isu i Taki Muga a Matenga Vona
(Mateo 16:21-28; Lukas 9:22-27)

31 Muri e Isu i vakatubu ni vara ria na Tuna Bakovi bara i bole a nimadihi i kupo. E huriki a gare, a prister dagi, a mari na vinara bara ri marikoi vona. Muri bara ri rabalakia. Pali muri na parava i tolu, bara i pesi rike mule na matenga.

32 I vara kavakava kunana vona ra ngava iea. Pali e Petrus i tulia lakea na gaga, i vakatubu ni tahatea.

33 E Isu i ngalahere ne Petrus, i mata lakea ne huriki a murimuri vona, i tahatea e Petrus, i ta maea, “Satan, o hamule mae a bitogu! I uka ma o luhoi a maki na Vure. O luhoi kunana a maki na bakovi.”

34 *Muri i gale valai vona e huriki ri turana, turana e huriki a murimuri vona, i taki ria, “E rei a viri i ngaru ni muri nau, ge lohopile a ningaru vona, ge kalohoa a kai tavalavala vona, ge ramai iau.

35 E rei a viri i ha taro iau, ne vona ni korimule a kulina, bara ri velu. Pali e rei a viri i mate a vuhuna i ramai iau, i vara a Velenga Kamumu, bara i bole a nimahuri vakaroro.

36 A ra i kamumu vona a bakovi ge bole lobo a maka maki na malala, pali ge mate ia?

37 Pali a bakovi, a ra ge habia ge ngulia vona a nimahuri?

38 *Koea na malala ri rata hateka a molenga, a naro hale. Pali e rei a viri i maruhu nau, i maruhu na ngava nau ngane, a Tuna Bakovi bara i maruhu vona muri ma, na tahuna i valai na nipara ne Tamana, turana e huriki a agelo vona.”

9

1 *Muri i taki ria i ta maea, “A taki muholi mua, i ranga

* **8:28:** Mrk 6:15 * **8:29:** Ion 6:68-69 * **8:29:** A ngava e ‘Kristo’ i manga i maea, ‘A viri a Vure i vulakia.’ * **8:30:** Mrk 9:9 * **8:34:** Mat 10:38-39; Luk 14:27 * **8:38:** Mat 10:33 * **9:1:** Mrk 13:30

ne mua mu pesi koea ngane, i uka ma mu gu mate ma, bara mu masia a harikianga na Vure ge valai turana nitora."

A Kakaine Isu i Mareli (Mateo 17:1-13; Lukas 9:28-36)

2 *Muri na parava i polotara e Isu i tuli kunana e Petrus, e Iakop, e Ioanes, to sike na lolo dagi. Na tahuna to made vonga, e Isu i mareli na matane tou.
3 A varakia vona i para hateka, i kea hateka. I uka tara viri na malala ge ratea tara varakia ge kea maea.
4 Muri e Elaisa e Moses ru bele vakaturutu, ru ta turane Isu.
5 Lakea e Petrus i takia e Isu, "Mari ni tovo, i kamumu hateka te valai koea. Mete ge hae a kape ge tolu, ne vomu tara, ne Moses tara, ne Elaisa tara."
6 E Petrus i ta tavulavula, a vuhuna to mangenge hateka.
7 Muri a bubu i valai i kavitagu tou. To longoa a ngava i pagitala na bubu i ta maea, "Ra bakovi iea e tugu, a hategu. Moto longo maia a nitana."
8 Na tahuna to mata viliha lae, to turutu, i uka ma to matai ranga a viri. E Isu kunana i pepesi vonga.
9 Na tahuna to laho puru, e Isu i taki tora tou nahea to go vakalongoa tara viri, to go mangulu mavonga ge harena na tahuna a Tuna Bakovi ge pesi rike mule na matenga.
10 To ruhuloloa ne tou a ngava, lakea to vanana vona ra ngava ge "pesi rike mule na matenga," i navai tavulai.
11 *Muri to nanea, "I navai e huriki a mari na vinara ri takia e Elaisa ta ge valai muga?"
12 *E Isu i koli i ta maea, "I muholi, i takia e Elaisa ge valai muga, ge rata karaba a maki lobo. Pali ge navai ra nita ni here puru muga i taki a Tuna Bakovi bara i bole a nimadihi hateka, e huriki lobo ri gi marikoi vona?
13 *A taki mua, e Elaisa i valai pali. Ri rata virihia vona a maki lobo ri ngaru ri gi rata virihia vona, i muri mai a ngava ni here puru hosi."

A Riau i Dili Vona a Hanitu (Mateo 17:14-21; Lukas 9:37-43)

14 Na tahuna e Isu, e Petrus, e Iakop, e Ioanes to bele taho e huriki a murimuri ranga, to matai e huriki ala kupo ri vapopo halui ria. E huriki a mari na vinara ri vahehe turana e huriki a murimuri.
15 Na tahuna e huriki ri vapesihi ri masia e Isu i bele, ri vivi vona, lakea ri nunu lokovonga, ri gi taguia.
16 Lakea e Isu i nana ria, "A ra mu vahehe vona?"
17 A bakovi tara i koli i ta maea, "Mari ni tovo, a tuli vilia vomu e tugu a bakovi. I dili vona a hanitu i ratea i ngavarubu.

* **9:2:** Apo 3:22; 2Pe 1:17-18 * **9:11:** Mal 3:1 * **9:12:** Sng 22:1-18; Ais 53:3; Mal 4:5-6 * **9:13:** Mat 11:14

18 Na parava ranga a hanitu i ratea i boru puru na malala. I bubu vona a vere a ngavana, i vaheri a ngina, i katoro ia. Iau a taki e huriki a murimuri vomu ta ri gi lili talea a hanitu, pali ri keri."

19 Lakea e Isu i koli, i ta maea, "Mua e huriki na tahuna mona, i uka ma mu luhoi torea a Vure. Ge navai? Ga hatenono mavonga ni dava mua, mu gu luhoi tora iau?" Muri i takia a bakovi iea, i ta maea, "O tuli vilia e tumu."

20 Lakea ri tuli vilia vona. Na tahuna a hanitu i masia e Isu, i malaviriri kunana i ratea a riau i tangitoru. I boru puru na malala, i tohi lae, i bubu vona a vere a ngavana.

21 Lakea e Isu i nanea e tamana koma, "Garika i tubu vona a gilanga iea?"

E tamana i koli i ta maea, "I tubu na tahuna i kiroko vona.

22 I balaka kupo a hanitu i voro rikea na kanono, i voro purua na naru ta ge rabalakia. Pali ioe bara o kara ni ratea tara maki, o dodo maria o kori maria."

23 *Lakea e Isu i ta maea, "I navai o ta maea, 'Pali ioe bara o kara?' A maki lobo a maki tavula na viri i luhoi tora iau."

24 E tamana i malaviriri kunana i koli, i ta maea, "A luhoi tora ioe, pali o tuhori iau na tahuna i uka ma a luhoi tora ioe!"

25 Na tahuna e Isu i matai e huriki ri nunu valai tabukoi ne ria, i tahatea a hanitu i ta maea, "Ioe a hanitu voupatuli, a ngavarubu, a taki tora ioe, o pagitala vona, naha ni dili tabu vona."

26 *Lakea a hanitu i haloho, i ratea a koma i tangi torutoru, muri i pagitala vona. A koma ngane i mata manga i mate, lakea e huriki ri ta maea, "I mate pali."

27 Pali e Isu i lokovonga, i nugua a limana i tuli pesia.

28 Na tahuna e Isu i dili na ruma, e huriki a murimuri vona ri nana kapiloho ia, "I navai mi keri ni lili talea a hanitu iea?"

29 E Isu i koli, "A hanitu maea, i uka ma ge pagitala tavula. Mu vasileki, mu peremu taro, muri bara i pagitala."

E Isu i Vakalongo Muga a Nimatena (Mateo 17:22-23; Lukas 9:43)

30 *Muri ri pe a hini ngi, ri laho polo vona e Galili. E Isu i uka ma i ngaru e huriki ri gi lohoka vona a hini ri made vona,

31 *a vuhuna i tovo e huriki a murimuri vona. I taki ria, i ta maea, "A Tuna Bakovi bara ni habi na limane huriki a bakovi, ri gi rabalakia. Muri na parava i tolu bara i pesi rike mule na nimate."

32 *I uka ma ri longokilalea a pelegona ngava, pali ri mangenge ni nanea e Isu.

* **9:23:** Mat 21:21; Mrk 11:23 * **9:26:** Mrk 1:26 * **9:30:** Ion 7:1 * **9:31:** Mrk 8:31; 10:32-34 * **9:32:** Luk 9:45

E Rei Ge Muga
(Mateo 18:1-5; Lukas 9:46-48)

33 Ri lakea na tanga e Kapernaum. Na tahuna ri made na ruma tara, lakea e Isu i nana e huriki a murimuri vona, "A ra maki mu vata vona na dala?"
34 Pali ri mangaulu kunana, a vuhuna ri vanana vona na dala, ne rei ne ria i dagi hateka.
35 *Lakea e Isu i made puru i gale lokovonga vona e huriki a murimuri ala ravulu a polona i rua, i taki ria, "E rei i ngaru ni muga, ge ia a iku, a vora ne huriki lobo."
36 Muri i vakapesia na kurukurune ria a koma kiroko. I boko rikea, i taki ria,
37 *"E rei a viri i tagui a koma kiroko maea na ragu, i tagui iau. E rei a viri i tagui iau, i taguia ra viri i rudu iau a valai."
38 Muri e Ioanes i ta maea, "Mari ni tovo, mi masia tara bakovi i lili tala a hanitu na ramu, lakea mi takia nahea ge rata tabua a naro iea, a vuhuna i uka ma ia e turane hita."
39 Pali e Isu i taki ria i ta maea, "Naha ni hatekakaria. I uka tara viri i rata a nivakasiri na ragu muri ge pagepolo ge ta hale nau.
40 *A viri i uka ma i rata hale hita, ia e turane hita.
41 *A taki muholi mua, e rei a viri i habi a naru ne mua na ragu a vuhuna mua a tara ne Kristo, muholi hateka bara i bole a mapana.

A Naro Hale i Vakahale a Niluhoi
(Mateo 18:6-9; Lukas 17:1-2)

42 "Pali e rei a viri ge ratea a koma kiroko maea, ra i luhoi tora iau, ge dili na naro hale, bara i kamumu hateka ni gi topi na lohona a kedo dagi, ni gi voro puru na utu, ge pasiri.
43-44 *A limamu tara ge rata ioe go rata a rabu hale, o palakudua o vurokia, ma go puru na kanono i uka ma i mate kilala turana limamu i rua. I kamumu bara o tahoka a limamu i taku kunana, o bole a nimahuri vakaroro.
45-46 A vahamu ge rata ioe go rata a rabu hale, o palakudua, o vurokia, ma ni gi voro puru ioe na kanono turana vahamu i rua. I kamumu bara o tahoka a vahamu i taku kunana, o bole a nimahuri vakaroro.
47 *Pali a matamu tara ge rata ioe go rata a rabu hale, o sigi talea, ma ni gi voro puru ioe na kanono turana matamu i rua. I kamumu bara o tahoka a matamu i taku kunana, o dili na harikianga na Vure.
48 *Ra tanga na kanono iea,
'a maka mata kiroko ri pidi
lae na kakaine huriki,
i uka ma ri mate
kilala.
Pali a kanono tara i uka
ma ge mate.'

* **9:35:** Mat 20:25-27; Mrk 10:43-44; Luk 22:24-26 * **9:37:** Mat 10:40 * **9:40:** Mat 12:30; Luk 11:23 * **9:41:** Mat 10:42 * **9:43-44:** Mat 5:30 * **9:47:** Mat 5:29 * **9:48:** Ais 66:24

49 “E huriki a prister ri ru a
sol na maka nihabi, ne vona
ni rata a nihabi ge malamala
na matana Vure. I mavonga
kunana, a kanono ge bele ne
huriki lobo.
50 *“A sol a maki kamumu.
Pali ge lobo a namina, mu
gu rata navia ge tahoka a
namina tabu? Mu nami
manga a sol, mu vakabele a
nivalemu ne huriki ri luhoi
tora iau.”

10

A Nivapile na Parangia
(Mateo 19:1-12; Lukas 16:18)

1 Muri e Isu i pea a tanga
iea, i tulu poloa a naru e
Iordan, i lakea na robo e
Iudea. I mavonga tabu e
huriki lobo ri lakea vona, i
vara ria, i manga a hini i
rata vakaroro.
2 E huriki a Pariseo ranga
ri valai ri gi tonia. Ri nanea,
“A vinara i ta navai? A
bakovi ge pilea e girihina, o i
uka?”
3 E Isu i koli, i nana raia,
“Pali e Moses hosi i taki
navai mua?”
4 *Ri ta maea ria, “Hosi e
Moses i longo ne huriki e
tubune mia, i taki a bakovi
bara i habia ne girihina a
raukea na nivapile, muri
bara i tonoa ge vano.”
5 I koli ria, i ta maea, “E
Moses i rata mavonga a
vuhuna mu gigi tora hateka,
lakea i here purua ra vinara
iea.
6 *Pali na tahuna a Vure i
ratarike a maki lobo, ‘I
ratarike varago a bakovi a
ngatavine.’
7 *‘I mavonga, a bakovi
bara i pe e tamana e kinana,
i madoko turane girihina,
8 a kakaine rua ge taku
kunana.’
“Ngane i uka ma ru ala
rua, ru ala taku kunana.
9 I mavonga kunana, ra
maki a Vure i varomu
palupu, i uka tara viri ge
pugea.”
10 Na tahuna ri made tabu
na ruma, e huriki a
murimuri ri nanea e Isu
vona ra ngava i takia.
11 *I koli i ta maea, “A
bakovi i pilea e girihina, i
parangi tabu a ngatavine
tara, ra bakovi iea i mole, i
rata halea e girihina.
12 A ngatavine bara i pilea
e girihina, i parangi na
bakovi tara, ra ngatavine iea
i mole.”

E Isu i Ngaru e Huriki a
Koma Kiroko
(Mateo 19:13-15; Lukas
18:15-17)

13 Ni tuli lakea ne Isu e
huriki a koma kiroko, ge ru
langa a limana ne ria. Pali e
huriki a murimuri ri tahate
ria.
14 Na tahuna e Isu i matai
a naro ri rata, i madihi a
hatena, i taki ria, “Naha ni
hatekakari e huriki a koma.
Mu taparaki ria ri gi valai
nau, a vuhuna a harikianga
na hunu ne vone ria e huriki
a hulu nga.
15 *A taki muholi mua, e
rei a viri i uka ma i ngaru a

* **9:50:** Mat 5:13; Luk 14:34 * **10:4:** Vin 24:1-4; Mat 5:31 * **10:6:** Vuh 1:27; 5:2 * **10:7:** Vuh 2:24; Epe 5:31-33 * **10:11:** Mat 5:32 * **10:15:** Mat 18:3

Harikianga na Vure ge
manga e huriki a koma nga,
i uka ma ge dili vona.”
16 Muri i boko rike e
huriki a koma, i ru langa a
limana ne ria, i gamai ria.

A Riau na Mahala
(Mateo 19:16-30; Lukas
18:18-30)

17 Na tahuna e Isu i pesi
rike i vakatubu ni laho, a
bakovi tara i nunu lakea
vona, i turume puru na
ngalana. I nanea e Isu i ta
maea, “Mari ni tovo, o
kamumu hateka. A ra maki
ga ratea ga bole a nimahuri
vakaroro?”
18 Lakea e Isu i ta maea, “I
navai o taki iau a kamumu?
I uka tara viri ge kamumu.
A Vure kikeri kunana a viri i
kamumu.
19 *O lohoka vona a vinara
nga, ‘Naha ni rabalaki a viri,
naha ni mole, naha ni
panaho, naha ni padi virihi
tavula a viri na ngava, naha
ni marikau, o togo e
tamamu e kinamu.’ ”
20 Lakea i vakalongoa e
Isu i ta maea, “Mari ni tovo,
na tahuna a kiroko vona i
valai i harena mona, a muri
mai lobo a vinara nga.”
21 E Isu i matanonoa, i
ngaru hatekea, lakea i takia,
“A maki tara i uka ma o
ratea ma. O vano o habi a
maki lobo vomu ni gi kona.
O bole a mapana o habi ne
huriki a matasia, bara o
tahoka a mahala na hunu.
Muri o valai o muri nau.”
22 Na tahuna i longoa a
ngava iea, i mata kumamu. I
pesi rike i vano, i dodo
hateka, a vuhuna i tahoka
hateka a mahala.
23 Lakea e Isu i matanono
e huriki a murimuri vona, i
taki ria, “I madihi hateka ne
huriki a bakovi na mahala ri
gi dili na harikianga na
Vure!”
24 E huriki a murimuri ri
turutu vona a ngava iea.
Pali e Isu i ta tabu, i ta maea,
“Mua e huriki e tugu, i
madihi hateka ne huriki a
bakovi na mahala ri gi dili
na harikianga na Vure!
25 A kamel i keri ni dili na
dupi na kavato. I mavonga
kunana, a bakovi na mahala
i uka ma ge dili na
harikianga na Vure.”
26 Ri turutu hateka, lakea
ri vanana mule ne ria, “Pali
e rei ngane ge bole a
nimahuri vakaroro?”
27 E Isu i matanono ria, i
taki ria, “A bakovi kunana i
keri. Pali a Vure i uka ma ge
keri. A maki lobo a maki
tavula na Vure.”
28 Lakea e Petrus i ta
maea, “Mia mi pe lobo a
maka maki ne mia, mi muri
mai ioe!”
29 E Isu i koli, i ta maea, “A
taki muholi mua, e huriki
lobo ri luhoi tora iau, ri
longo mai a Velenga
Kamumu nau, lakea ri pe a
tanga ne ria, e turane ria, e
kurabane ria, e kinane ria, e
tamane ria, e tune ria, a
hania ne ria
30 bara ri bole balaka kupo
tabu koea na malala. Bara ri
bole a maka tanga i kupo, e
turane ria i kupo, e
kurabane ria i kupo, e
kinane ria i kupo, e tune ria

* **10:19:** Nim 20:12-17; Vin 5:16-20

i kupo, a hania ne ria i kupo. A maka nimadihi ranga bara ri bole i kupo. Pali na tahuna muri ma, bara ri bole a nimahuri vakaroro.
31 *I kupo e huriki ri muga ngane, bara ria a iku. Pali i kupo e huriki ri iku ngane, bara ri muga."

E Isu i Ta Muga na Nimatena (Mateo 20:17-19; Lukas 18:31-34)

32 *E Isu i muga ria, ri laho sike o Ierusalem. E huriki a murimuri vona ri turutu, pali e huriki ri muri ne ria, ri mangenge. Lakea e Isu i tuli tabu lakea na gaga e huriki a murimuri vona ala ravulu a polona i rua, i taki ria vona a maki ge bele vona.
33 I taki ria i ta maea, "Mu longo. Ngane si gi sike o Ierusalem. A Tuna Bakovi bara ni habi na limane huriki a prister dagi, a mari na vinara. Bara ri taki ia ni gi rabalaki, muri bara ni habi lakea ne huriki a bakovi i uka ma ria a Iuda.
34 Bara ri padikedea, ri kalupe tahoa, ri lagua, ri rabalakia. Muri na parava i tolu, bara i mahuri mule."

E Iakop e Ioanes Ru Ngaru ni Muga
(Mateo 20:20-28)

35 Muri e tune Sebedi ala rua, e Iakop e Ioanes, ru lakea ne Isu, ru ta maea, "Mari ni tovo, o habi ne maria a maki miri ngaru."
36 Lakea e Isu i nana rua, "A ra muru ngarua?"
37 Ru koli, ru ta maea, "Na tahuna o hamule valai tabu na bagetuanga, miri ngaru ge made na kanemu tara, na maurimu tara."
38 *Lakea e Isu i ta maea, "I uka ma muru lohoka vona a ngava muru takia. Ra marua, muru kara ni bolena a nimadihi a tabukoi ga bolea? Muru kara ni mate manga iau a tabukoi ga mate?"
39 *Ru ta maea, "Miri kara."
Lakea e Isu i taki rua i ta maea, "Muholi muru gu bole a nimadihi turagu. Muru gu mate manga iau.
40 Pali ni made na kanegu tara, na maurigu tara, i uka ma a maki nau ga habi. A Vure i kisi puru ra tabeke nga, i tahoka a tahona bara ru made vona."
41 Na tahuna e huriki a murimuri ala ravulu ri longo a ngava ru taki, i madihi a hatene ria.
42 *Lakea e Isu i gale palupu ria i taki ria, "Mu lohoka vona e huriki a matakari ne huriki i uka ma ria a Iuda, ri bibi rike mule ria. E huriki a bakovi tora ne ria ri matakari hateka ria.
43 *Pali mua, i uka ma mu gu rata mavonga. E rei ne mua i ngaru ge ia a viri dagi, ge ia a vora ne mua.
44 E rei ne mua i ngaru ni muga, ge ia a vora ne huriki lobo.

* **10:31:** Mat 20:16; Luk 13:30 * **10:32:** Mrk 8:31; 9:31 * **10:38:** Mrk 14:36; Luk 12:50 * **10:39:** Apo 12:2; Kap 1:9 * **10:42:** Luk 22:25-26 * **10:43:** Mat 23:11; Mrk 9:35

45 I mavonga a vuhuna a
Tuna Bakovi i uka ma i valai
ni gi vora vona. I valai ge ia
a vora, ge mate, ge korimule
huriki ala kupo.”

E Isu i Vakamataparea e Bartimeus
(Mateo 20:29-34; Lukas 18:35-43)

46 Muri ri bele o Ieriko. E
Isu turane huriki a
murimuri vona, turana e
huriki ala kupo, ta ri gi pe a
tanga dagi. A bakovi i kepa,
a rana e Bartimeus (i manga
“e tune Timeus”) i mamade
na dahana dala, i nonongi a
maki.
47 Na tahuna a bakovi iea i
longoa e Isu o Nasaret i polo,
i vakatubu ni gale dagi, i ta
maea, “Isu, Tune Davit, o
dodo iau!”
48 E huriki ala kupo ri
tahatea, ri takia ge vulai,
pali i gale dagi hateka, i ta
maea, “O Tune Davit, o dodo
iau!”
49 Lakea e Isu i pesi tata, i
ta maea, “Mu tuli vilia.”

Ri takia a kepa, ri ta maea,
“O vivi! O pesi rike! E Isu i
gale ioe.”

50 I puri purua a kala i
kavitagu a bitona vona, i
pesi rike, i lakea ne Isu.
51 Lakea e Isu i nanea, “A
ra o ngarua ga ratea?”

A kepa i ta maea, “Mari ni
tovo, a ngaru ni matapara.”

52 *Lakea e Isu i ta maea,
“O vano, o matapara a
vuhuna o luhoi tora iau.” I
malaviriri kunana i
matapara, i ramaia e Isu.

11

E Isu i Dili o Ierusalem
(Mateo 21:1-11; Lukas 19:28-40; Ioanes 12:12-19)

1 E Isu turana e huriki a
murimuri vona, ri valai
tabukoi o Ierusalem. Ri bele
na tanga e Betpage, e Betani,
na dahana lolo e Oliva.
Lakea e Isu i rudu a
murimuri vona ala rua,
2 i taki rua i ta maea,
“Muru muga lakea na tanga
na ngalane marua. Na
tahuna muru dili na tanga,
bara muru masia a donki
karaba ni topi, i uka tara viri
ge rike vona ma. Muru
pugea, muru lalu vilia.
3 A viri tara ge nana, ‘I
navai muru pugea a donki
iea?’ Muru takia, ‘A Bakovi
Dagi i tahoka a leho vona. I
uka ma ge tabaka, bara i
taparaki mulea.’ ”
4 Lakea ru vano, ru masia
a donki karaba ni kolotata
na dahana mataruma
tabukoi na dala. Na tahuna
ru pugea,
5 e huriki a bakovi ranga ri
pesi vonga, ri nana rua, “A
ra muru ratea? I navai muru
pugea a donki karaba?”
6 Lakea ru koli manga a
ngava e Isu i taki rua vona.
Ri longo ne rua, ru vano.
7 Ru lalua a tuna donki
lakea ne Isu. Ru vulala rike
vona a nirodo ne rua, lakea
e Isu i made langa vona.
8 E huriki ala kupo ri
vulala puru na dala a nirodo
ne ria, pali ranga ri putu a
pagana rou na hania, ri
vahata.

* **10:52:** Mrk 5:34 * **11:9:** Sng 118:25-26

9 *E huriki ri muga, e
huriki ri muri, ri lahihi rike, ri ta maea,
“Si gi kavurikea a Vure!
Ni gi kavurike a viri i valai
na rane Bakovi Dagi.
10 Ni gi kavurike a
harikia ne tamane
hita, e Davit, i valai
ngane.
Si gi kavurikea a Vure Meli
Liu!”
11 E Isu i bele o Ierusalem, muri i lakea na roho na Vure. I laho vonga, i matai a maki lobo. Muri i tuli a murimuri vona ala ravulu a polona i rua, ri lakea o Betani a vuhuna i malunga liu pali a hini.

12 Na parava muri ri pea e Betani, ri vano. E Isu i vitolo,
13 *lakea i mata muga, i masia a kai a pik i buroro a pagana. Lakea i vano ge masia, i vona a kanena, o i uka. I bele vona, i masia i uka kanena. A pagana kunana, a vuhuna i uka ma a tahuna na kai a pik ge vua vona.
14 Lakea i takia a kai, i ta maea, “I uka tara viri ge kani tabu a vuamu.” E huriki a murimuri vona ri longoa ra ngava i takia.

E Isu i Lili Tala e Huriki na Roho na Vure
(Mateo 21:12-17; Lukas 19:45-48; Ioanes 2:13-22)

15 Na tahuna ri bele o Ierusalem, e Isu i dili na tabeke na roho na Vure, i lili tala e huriki ri vakona, ri vahabi a maki. I pulo a dede ne huriki ri vangoli a moni, a gula ne huriki ri vahabi a balu.
16 I ta pupukari ria vona, nahea ri gi kaloho a popou, ri gi dili na tabeke na roho na Vure.
17 *Lakea i vara ria, i ta maea, “A ngava ni here puru na Hinere i ta maea,
‘A roho nau ne vona e huriki
a bakovi na tanga lobo
ri gi vasileki vona.’
Pali mua mu ratea i
manga a hini i haniu
vona e huriki a
panaho.”
18 *E huriki a prister dagi, a mari na vinara, ri longoa, ri vakatubu ni matakanea a dala ri gi rabalaki ia vona. Ri mangenge vona, a vuhuna e huriki lobo ri turutu na vinara vona.
19 Na malunga ri pea a tanga dagi.

20 Na hatelanga ri laho lokovonga, ri masia a kai a pik iea i malai liu, i tubu na kana, i rike liu na pagana.
21 E Petrus i longovisia, lakea i takia e Isu, “Mari ni tovo! Mata lakea! Ra kai a pik o rudurahea, i malai pali!”

22 Isu i koli, i ta maea, “Mu luhoi torea a Vure.
23 *A taki muholi mua, a viri tara bara i takia a lolo iea, ‘O malaga rike, o to na utu.’ pali i uka ma i loho rua, i luhoi torea a maki i taki ge bele, bara i bele.
24 *I mavonga, a taki muholi mua, na tahuna mu vasileki, a ra maki mu nana

* **11:13:** Luk 13:6 * **11:17:** Ais 56:7; Jer 7:11 * **11:18:** Mrk 14:1 * **11:23:** Mat 17:20 * **11:24:** Mat 7:7

vona, mu luhoi tora manga
mu bole pali, bara mu bole.
25 *Na tahuna mu vasileki,
mu longovisi ranga naro
hale ni rata virihi mua vona,
mu lohopile, lakea e Tamane
mua na hunu tara bara i
puga a naro hale ne mua.
26 Pali mua, i uka ma mu
gu lohopile a naro hale na
viri, e Tamane mua, ra i
made na hunu, ia tara i uka
ma ge puga a naro hale ne
mua."

E Rei i Habi a Nitora ne Isu
(Mateo 21:23-27; Lukas
20:1-8)

27 E Isu turana e huriki a
murimuri vona ri luve tabu
o Ierusalem. Na tahuna e Isu
i lalaho na roho na Vure, e
huriki a prister dagi, a mari
na vinara, turana e huriki a
gare, ri masia, ri valai vona,
28 ri nanea, "O bole vai a
nitora o rata a maki nga? E
rei i taki ioe go rata a maki
nga?"
29 E Isu i koli, i ta maea,
"Ga nana taro mua. Mua
bara mu kolivisia a ninana
iea, bara taki mua vona e rei
a viri i habia nau a nitora, a
rata a maki nga.
30 A ninana nau i maea, ra
hilova ne Ioanes, i valai na
Vure, o i valai na bakovi
tavula kunana? Mu
vakalongo iau ngane!"
31 Ri vata, ri ta maea,
"Bara si takia a leho vona i
valai na Vure, bara i nana,
'Pali i navai i uka ma mu
luhoi tora ia?'
32 Pali bara si takia a leho
vona i valai na bakovi
kunana, ra ngava iea tara i
uka ma i kamumu." Ri ta
maea a vuhuna ri mangenge
ne huriki. E huriki lobo ri
luhoia e Ioanes, ta ia a
propet.
33 Lakea ri koli, ri ta maea,
"I uka ma mi lohoka vona."
Lakea e Isu i ta maea, "Pali
iau tara, i uka ma ga taki
mua vona e rei a viri i habia
nau a nitora ni rata a maki
nga."

12

A Hania na Vain
(Mateo 21:33-46; Lukas
20:9-19)

1 *Muri i vakatubu ni taki
ria na nita vakakika, i ta
maea, "A bakovi tara i varo
a vain na hania vona. I tura
haluia na nure. I kelia a
malala, i kisia ge a hini ni
paha bebe a vain vona. I
haea a dede langalanga ne
vona ni matakari a hania.
Muri i habi lakea ne huriki a
mari na leho, ri gi leho taro
vona. I vano ia, i havai na
robo basi.
2 I tabukoi ngane a keva ni
mirio a vain, lakea i rudua a
vora vona, ge lakea ne
huriki a mari ni leho ge bole
ranga kanena vain.
3 Pali ri ubia a vora, ri
tono mulea, i laho a vahana
a limana i hamule.
4 Muri i rudu tabua tara
vora. Na tahuna i bele ne
ria, ri bikevea a gina, ri
harogia.
5 I rudu tabua tara vora.
Na tahuna i bele ne ria, ri
rabalakia. Muri i rudu
lokovonga e huriki a vora
ala kupo. Lakea ri ubi
ranga, ri bimate ranga.

* **11:25:** Mat 6:14-15 * **12:1:** Ais 5:1-2

6 Pali a bakovi ala taku
kunana i tabana, e tuna a
hatena. I rudua ngane, a
vuhuna i luhoi maea, ‘Bara
ri togoa e tugu!’
7 “Pali e huriki a mari na
leho ri varodo a ngava, ri ta
maea, ‘Ra bakovi iea bara i
bole a murine tamana. Si
rabalakia, si gi bolea a hania
na vain na tahuna e tamana
i mate.’
8 *Lakea ri lakavua, ri
bimatea, ri voro talea a
podana na hania na vain.
9 “Pali a ra ge ratea muri
ma ra a tahona hania na
vain? Bara i vano, i rabalaki
e huriki a mari na leho, i
habia ne huriki ranga a
hania na vain.
10 *Pali i uka ma mu gi
hosi ra ngava i tabuli na
Hinere? I ta maea,
‘Ra kedo e huriki a mari ni
hae a ruma ri marikoi
vona,
ngane i bele a vuhu
kedo ni hae a ruma
vona.
11 E Bakovi Dagi i ratea a
maki iea i bele,
i kamumu hateka na
matane hita.’ ”
12 Muri ri matakanea a
dala ri gi lakavu e Isu vona,
a vuhuna i padi ria a mana
vona a nivakakika i ratea.
Pali ri mangenge ne huriki,
lakea ri pe purua, ri vano.

A Takis ne Kaiser
(Mateo 22:15-22; Lukas
20:20-26)

13 *Muri ni rudu ranga
Pariseo turana ranga bakovi
na tara ne Herod, ri gi lakea
ne Isu ri gi ratea ge taki
ranga ngava, ri gi padi virihi
ia vona.
14 Na tahuna ri luve, ri
nanea, “Mari ni tovo, mi
lohoka vomu, ioe a bakovi
ni ta muholi, i uka ma o
mangenge vona tara bakovi.
O rata a naro i palupulupu
vona e huriki a bakovi lobo.
O vara kunana na naro na
Vure i muri mai a ngava
muholi. A vinara i taki si gi
habi a takis ne Kaiser, o i
uka?
15 Si gi habi o ge uka?”
Pali e Isu i lohoka vona a
taminga ne ria, lakea i nana
ria, “I navai mu ngaru ni
toha iau? Mu bole vilia nau
tara moni ga masia.”
16 Ri bole vilia vona a
moni, lakea i nana ria, “A
hanune rei, a rane rei i
tabuli vona?”
Ri koli, ri ta maea, “A
hanune Kaiser, a rane
Kaiser i tabuli vona.”
17 *Muri e Isu i taki ria i ta
maea, “Mu habi ne Kaiser a
maki ne Kaiser. Mu habi na
Vure a maki na Vure.”
Na tahuna ri longoa a
ngavana, ri ngapa.

E Huriki a Sadusi
(Mateo 22:23-33; Lukas
20:27-40)

18 *Muri e huriki a Sadusi
ri lakea vona. Re huriki nga
ri taki ta a viri i mate i uka
ma ge pesi rike mule tabu.
19 *Lakea ri nanea, “Mari
ni tovo, e Moses i here puru
i taki a bakovi i mate, i pe
purua e girihina, pali i uka e
tune rua, e tarina bara i

* **12:8:** Hib 13:12 * **12:10:** Sng 118:22-23 * **12:13:** Luk 11:53-54 * **12:17:** Rom 13:7 * **12:18:** Apo 23:8 * **12:19:** Vin 25:5

parangi tabu a havuri vona,
ge vakabelea a hamona.
20 I tahoka e maki tarina
mai ala polorua. A tabua i
parangi, muri i mate. Pali i
uka ma i vakabele e tuna.
21 A pahamuri tabua i
parangi a havuri vona, muri
ia tara i mate, pali i uka tabu
e tuna. A tolune ria tara i
mavonga.
22 I muholi ngi, ria lobo i
uka ma ri vakabele a koma
vona. Ri mate lobo, muri a
ngatavine i mate.
23 Muri ma, na tahuna e
huriki ri pesi rike mule na
nimate, ra ngatavine iea ge
girihine rei muholi? Ria
lobo ri parangi vona."
24 E Isu i koli, i ta maea, "A
niluhoi ne mua i varoru, a
vuhuna i uka ma mu lohoka
vona a Hinere, a nitora na
Vure.
25 Muri ma, na tahuna e
huriki ri gi mahuri mule na
matenga, i uka ma ri gi
vaparangi. Bara ri made
manga e huriki a agelo na
hunu.
26 *Pali a nitane huriki ri
mate pali, ri gi pesi rike
tabu, naha ni nana rovi
vona. Na hinere ne Moses, a
nitana kai kiroko i nono, a
Vure i takia e Moses i ta
maea, 'Iau a Vure ne
Abraham, ne Isak, ne Iakop.'
27 I uka ma ia a Vure ne
huriki ri mate. Ia a Vure ne
huriki ri mahuri. A niluhoi
mua i varoru hateka!"

A Vinara Dagi Hateka (Mateo 22:34-40; Lukas 10:25-28)

28 *A bakovi tara, a mari
na vinara i valai, i longo e
huriki a Sadusi ri varata na
ngava turane Isu. I longoa e
Isu i koli kamumu a maka
ninana, lakea i nanea, "Na
maka vinara lobo, e rei a
vinara i dagi hateka?"
29 *E Isu i koli, i ta maea,
"A ngava dagi hateka ra iea,
'Mua e huriki a Israel mu
longo! E Bakovi Dagi a Vure
ne hita, ia kunana e Bakovi
Dagi.
30 O ngarua e Bakovi Dagi
a Vure vomu na hatemu
lobo, na hanumu lobo, na
niluhoi vomu lobo. O ngaru
hatekea na nitora lobo
vomu.'
31 *A ruana i maea, 'O
ngarua e turamu i manga a
hini o ngaru mule ioe.' I uka
tara vinara ge dagi vona a
vinara nga."
32 A bakovi i koli, i ta
maea, "Mari ni tovo, o ta
muholi. I muholi a ngava o
taki, a Vure i taku kunana, i
uka viri tara tabu.
33 *Si gi ngarua na hatene
hita lobo, na niluhoi ne hita
lobo, na nitora ne hita lobo.
Si gi ngaru e huriki lobo i
manga a hini si ngaru mule
hita. Ra vinara nga i dagi
hateka na maka nihabi gutu
vuro, turana maka nihabi
ranga."
34 E Isu i longoa a bakovi
iea i koli malamala, lakea i
takia, "I uka ma o basi na
harikianga na Vure." I
vakatubu vonga, e huriki ri
mangenge ni nanea.

* **12:26:** Nim 3:2,6 * **12:28:** Luk 10:25-28 * **12:29:** Vin 6:4-5 * **12:31:** Levi 19:18 * **12:33:** 1Sam 15:22; Hos 6:6

E Kristo e Tune Rei
(Mateo 22:41-46; Lukas 20:41-44)

35 Na tahuna e Isu i vavara
na tabeke na roho na Vure, i
nana e huriki, “I navai e
huriki a mari na vinara ri
takia e Kristo e tune Davit?
36 *A Hanu Kiripiripi i
habi a niluhoi ne Davit, i ta
maea,
‘A Bakovi Dagi i takia a
Bakovi Dagi nau,
“O made na limagu a
kanegu,
ge harena na tahuna ga
ratapile
e huriki a pile vomu.” ’
37 “E Davit i galea ra bakovi
iea a Bakovi Dagi vona. Pali
i navai tabu ge ia e tune
Davit?” Na tahuna e huriki
ri longo a maka nitane Isu,
ri vivi vona.

E Huriki a Mari na Vinara Ri Hale
(Mateo 23:1-36; Lukas 20:45-47)

38 Na tahuna e Isu i vara
ria, i taki ria, i ta maea, “Mu
matadoko ne huriki a mari
na vinara. Ri ngaru ni rodo
a varakia olaola, ri gi laho
lae. Ri ngaru e huriki ri gi
tagui ria na mada ni vahabi
ni vakona maki.
39 Ri ngaru ni made muga
na roho na vaponga. Ri
ngaru ni made na gula
kamumu na habu.
40 Ri tami e huriki a havuri
ri panaho a malala ne ria.
Muri ri rata a nivasileki i
ola, ri gi mata kamumu na
matane huriki. Muri ma, na
parava na nipelekado a
ngava, bara ri bole a
nimadihi ge dagi hateka.

A Nihabi na Havuri
(Lukas 21:1-4)

41 E Isu i vano i made
tabukoi na hini ni ru a
nihabi vona, i matanono e
huriki ri ru dili a moni ne
ria na tava na roho na Vure.
E huriki a bakovi na mahala
ala kupo ri habi dili a moni
dagi.
42 I valai ngane a havuri
matasia, i ru dili a moni
kiroko i rua, i manga a toea i
rua kunana.
43 *Lakea e Isu i gale valai
vona e huriki a murimuri
vona, i taki ria, “A taki
muholi mua, ra havuri
matasia iea i ru dili a moni
dagi na tava, i rangi lobo e
huriki ranga.
44 E huriki lobo ri habi dili
a moni ri uka leho vona.
Pali ra ngatavine iea, a
matasia, i habi dili lobo a
maka moni vona i tahoka.

13

A Nilobona Malala
(Mateo 24:1-51; Lukas 21:5-36)

1 Na tahuna e Isu i laho
tala na roho na Vure, tara
murimuri vona i takia,
“Mari ni tovo, o matai a
maka ruma kamumu nga! O
matai a maka kedo dagi ni
hae ria vona!”
2 *E Isu i koli, i ta maea, “A
maka roho dagi nga o matai,
i uka tara kedo ge tabuli
langa vona tara kedo tara. A
kedo lobo bara ni ubipuka
puru.”

* **12:36:** Sng 110:1 * **12:43:** 2Ko 8:12 * **13:2:** Luk 19:44

3 Na tahuna e Isu i made
na lolo e Oliva i pesi na
tabeke tara, i mata lakea na
roho na Vure. Lakea e
Petrus, e Iakop, e Ioanes, e
Andreas to nana kapilohoa,
4 “O taki mateu, garika ge
bele a maki nga? Pali ge
mata navai a kilakila na hini
tabukoi ge bele a maki nga?”

5 E Isu i koli, i ta maea,
“Mu mamata, ma ge tami
mua e huriki.
6 E huriki ala kupo bara ri
valai na ragu ri gi taki ria ta
ria e Kristo, lakea bara ri
tami e huriki ala kupo.
7 Na tahuna mu longo a
ngava na vabinga, a
velengana vabinga, naha ni
turutu. A maka maki nga
bara ri bele taro, pali a
nilobona malala i tabana.
8 E huriki na robo tara
bara ri vaubi turana e huriki
na robo tara. A kabu na
hariki tara bara i vaubi
turana kabu na hariki tara.
A maka vuruke, a pago bara
i bele na tanga legelege. Ra
maki nga bara ri bele muga,
i manga a nimadihi na
ngatavine i pahea a koma.

9 *“Mu tagari mua. Bara
ni ru mua na limane huriki
a bakovi ni pelekado a
ngava, bara ni lagu mua
pololilo na roho na vaponga.
Bara ri vakapesi mua na
matane huriki a matakari, a
hariki, a vuhuna mu ramai
iau. Na naro iea kunana
bara mu vakalongo ria na
Velenga Kamumu.

10 A Velenga Kamumu
bara ni vakalongo taro na
tanga lobo.

11 *Na tahuna ni lakavu
mua, ni bole mua lakea na
murina ngava, naha ni loho
pae vona a ngava mu gu
taki. Mu taki kunana a
ngava a Hanu Kiripiripi ge
habi ne mua, a vuhuna i uka
ma ge mua ra mu gu ta. A
Hanu Kiripiripi ra viri bara i
ta polo ne mua.

12 *“A bakovi bara i
lohopile vona e turana, bara
i taki e huriki ri gi bimatea.
A bakovi bara i lohopile e
tuna, bara i taki e huriki ri
gi rabalakia. E huriki a
koma bara ri marikoi e
tamane ria, ri taki e huriki ri
gi bimate ria.

13 *E huriki lobo bara ri
marikoi mua a vuhuna mu
ramai iau. Pali e rei i pesi
tora ge harena na parava i
mate vona, a Vure bara i
korimulea.

14 *“Na tahuna mu masia
a bakovi muma hateka i
ratapile a maki, i pesi na
hini i uka ma a murina,
pololilo na roho na Vure (A
viri i gia a ngava iea ge
longokilalea), e huriki ri
made o Iudea ri gi ha lakea
na lolo.
15 *Pali a viri i pesi
polovavo na ruma vona, i
uka ma ge dili na ruma ge
bole ranga maki.
16 A viri i leho na hania, i
uka ma ge hamule na tanga
ge bole a varakia vona.

* **13:9:** Mat 10:17-20 * **13:11:** Luk 12:11-12 * **13:12:** Mat 10:21 * **13:13:** Mat 10:22; Ion 15:21 * **13:14:** Dan 9:27; 11:31; 12:11 * **13:15:** Luk 17:31 * **13:17:** Luk 23:29

17 *E huriki a ngatavine ri
singou, e huriki a ngatavine
ri vakaruru, bara ri marego
hateka na parava iea!
18 Mu vasileki a maki nga i
uka ma ri gi bele na tahuna
na malangia,
19 *a vuhuna a maka
parava nga bara ri hale liu
na parava lobo. Hosi, na
tahuna a Vure i ratarike a
malala, i valai i harena
mona, i uka tara parava ge
hale maea. Pali muri ma, i
uka ma ge hale maea tabu.
20 Bara a Bakovi Dagi i uka
ma ge vakakapo a parava
nga, e huriki lobo bara ri
mate. Pali bara i vakakapo
ria, ge korimule e huriki a
bakovi a ngatavine i vulaki
ria.
21 I mavonga, nahea mu
gu longo mai e huriki a
bakovi ri ta maea, 'Mata
valai! E Kristo ia koea,' o
'Mata lakea! E Kristo ia
lake!' Naha ni longo mai ria,
22 *a vuhuna e huriki a
nitamina kristo, a nitamina
propet bara ri pesi rike, ri
rata a maka nivakasiri dagi,
a maki dagi ni turutu vona,
ri ngaru ni tami e huriki.
Bara i kara ria, bara ri tami
tabu e huriki a bakovi a
ngatavine a Vure i vulaki
ria.
23 Ngane mu mamata! A
taki muga mua vona pali a
maka maki ge bele muri ma.

24 *"Muri na maka
nimadihi nga ri gi bele:

'A haro bara i paravunu,
a keva tara i uka ma ge
para.
25 A maka hada bara ri
mapasi tala na hunu,
a maka nitora ri tabuli
na hunu bara ni polu.'

26 *"Na tahuna iea e huriki
lobo bara ri masia a Tuna
Bakovi ge valai na bubu
turana nitora dagi, a nipara.
27 *Muri bara i rudu e
huriki a agelo vona, ri gi
vakalipopo e huriki a viri i
vulaki pali na tabeke lobo
na malala a hunu.

A Kai a Balele
(Mateo 24:32-35; Lukas
21:29-33)

28 "Mu bole a lohokanga
vona a kai a balele. Na
tahuna i tahoka a totona a
rahana, i lubu a pagana,
bara mu pasimata vona a
tahuna haro i tabukoi.
29 I mavonga kunana na
tahuna mu matai a maki
nga ri bele, bara mu lohoka
vona a Tuna Bakovi i valai
tabukoi liu pali.
30 A taki muholi mua, e
huriki a bakovi a ngatavine
na tahuna iea i uka ma ri gi
mate ma, a maka maki nga
ri gi bele taro.
31 A hunu a malala bara ru
lobo, pali a nitagu i uka ma
ge lobo.

A Parava i Uka Ma Ni
Lohoka Vona
(Mateo 24:36-44)

32 "I uka tara viri ge
lohoka vona a parava, a
kilala ge bele vona a maki
nga. E huriki a agelo na
hunu ranga i uka ma ri

* **13:19:** Dan 12:1; Kap 7:14 * **13:22:** Kap 13:13 * **13:24:** Ais 13:10; Jol 2:10,31; 3:15; Kap 6:12-13 * **13:26:** Kap 1:7 * **13:27:** Mat 13:41

lohoka vona a parava iea. A Tuna Vure tara i uka ma i lohoka vona. E Tamana kunana i lohoka vona a parava iea.

33 Mu matadoko! Mu mamata! I uka ma mu lohoka vona a parava ge bele vona a maki nga.

34 I manga a bakovi i laho basi. I pea a ruma vona i taki e huriki a vora vona ri gi matakaria. I vaveru ne ria a maka leho. I takia a bakovi i matakaria a mataruma ge mamata.

35 *Pali mua ranga mu mamata, a vuhuna i uka ma mu lohoka vona a kilala bara i hamule vona a tahona ruma. Ge hamule na malunga, o na kuru rodo, o na malabeonga, o na hatelanga pokopoko.

36 Ma ge valai vakaturutu, ge matai mua mu gu mahita.

37 Ra maki a taki mua vona, a taki e huriki lobo vona. Mu mamata!”

14

E Huriki a Matakari Ri Varodo a Ngava (Mateo 26:1-5; Lukas 22:1-2; Ioanes 11:45-53)

1 A parava i rua muga na Habu na Nipagepolo, turana Habu na Bret i Uka Is, e huriki a prister dagi turana e huriki a mari na vinara ri matakana a dala ri gi tami e huriki, ri gi lakavua e Isu, ri gi rabalakia.

2 Lakea ri ta maea, “Nahea si gi rabalakia na parava na habu, ma ge vaubi e huriki.”

A Ngatavine i Biria a Gine Isu (Mateo 26:6-13; Ioanes 12:1-8)

3 *Na tahuna e Isu i made na tanga e Betani, i kani na ruma ne Simon, hosi i tahoka a patala. Na tahuna i kakani, a ngatavine tara i valai maia, i bolea a ulo ni rata na kedo a alabasta. A ulo iea i vona a nibiri manginoro. Ra nibiri iea i dagi hateka a mapana, a vuhuna ni rata na vutuna kai a nard. Lakea a ngatavine i bipodea a ulo, i guru puru na gine Isu a nibiri.

4 Pali e huriki ri made vonga ri kaha, ri vanana mule ne ria, “I navai a ngatavine iea i guru tavulea a nibiri manginoro?

5 Ra nibiri iea bara ni habi ni kona. A mapana i manga a mapana viri i leho na pida i taku.* Muri bara ni bole a moni ni habi lakea ne huriki a matasia.” Lakea ri tahatea a ngatavine.

6 Pali e Isu i taki ria i ta maea, “Mu ha vona. I navai mu ngere maia? A maki i ratea nau i kamumu hateka.

7 *E huriki a matasia bara ri made turane mua na parava vakaroro, bara mu kori ria na parava mu ngaru. Pali iau i uka ma ga made turane mua na parava vakaroro.

8 *A ngatavine iea i ratea a maki i kara ni ratea. I guru puru a nibiri na kakaigu ne vona ni rata kamumu iau muga na nimategu.

* **13:35:** Luk 12:38 * **14:3:** Luk 7:37-38 * **14:5:** A denari i 300 i manga a mapana viri i leho na pida i taku! * **14:7:** Vin 15:11 * **14:8:** Ion 19:40

9 A taki muholi mua, na
tahuna a Velenga Kamumu
ni vakalongo lae, e huriki na
tanga lobo na malala bara ri
longoa a nuverei na
ngatavine iea."

E Iudas i Taki Talea e Isu
(Mateo 26:14-16; Lukas
22:3-6)

10 Muri e Iudas Iskariot, a
turane huriki a murimuri
ala ravulu a polona i rua, i
lakea ne huriki a prister
dagi ge habi na limane ria e
Isu.
11 Ri vivi ni longoa a
ngava iea, lakea ri ta muholi
vona ri gi habi vona ranga
moni. Lakea e Iudas i davea
a parava kamumu ge habia
ne ria e Isu.

E Isu i Kani Turane Huriki a
Murimuri
(Mateo 26:17-25; Lukas
22:7-14; Ioanes 13:21-30)

12 *Ngane a mugana
parava na Habu na Bret i
Uka Is i bele. Na parava iea,
ni lave tara tuna sipsip ge a
nihabi ne vona ni luhoi
mule a parava Nipagepolo.
Lakea e huriki a murimuri
ne Isu ri nanea, "I vai a hini
o ngaru mi gi rata puru a
maki ni kani vomu, go luhoi
mulea a Habu na
Nipagepolo?"
13 Lakea i rudu a
murimuri vona ala rua, i
taki rua, "Muru dili na tanga
dagi. A bakovi i kaloho a ulo
na naru ge tagui marua,
muru muri vona.
14 Lakea muru takia a
tahona roho i dili vona a
vora, muru ta maea, 'A mari
ni tovo i nana vona a tabeke
na mosi ge kani turana e
huriki a murimuri vona na
habu.'
15 Muri bara i vakasiri
marua vona a tabekena
ruma i ngavaka polomeli, i
tahoka pali a gula ni made
ni kado puru. Muru gutu
puru vonga a maki ni kani
ne hita."
16 Lakea ru vano, ru dili
na tanga dagi, ru matai a
maka maki i manga a hini e
Isu i taki rua vona. Muri ru
gutu puru a maki ni kani na
Habu na Nipagepolo.

17 Na rodo e Isu i bele
turana e huriki a murimuri
vona ala ravulu a polona i
rua.
18 *Na tahuna ri kakani, e
Isu i taki ria, "A taki muholi
mua, i tara ne mua i kani
turagu ngane bara i habi iau
na limane huriki a bakovi
hale."
19 Na tahuna ri longoa a
ngava iea ri dodo, lakea ri ta
takutaku, ri ta maea, "Ma ge
iau?"
20 Pali e Isu i ta maea, "Ra
bakovi iea, ia a turane mua
e huriki ala ravulu a polona
i rua, ra viri i lutu puru a
bret turagu na tavila.
21 A Tuna Bakovi bara i
mate, i manga a nita ni here
puru hosi. Pali ra bakovi i
habia na limane huriki a
pile, a Vure bara i ratapilea!
Bara i kamumu hateka e
kinana i uka ma ge podea
hosi!"

A Bret, a Vain
(Mateo 26:26-30; Lukas
22:14-20; 1 Korin 11:23-25)

* **14:12:** Nim 12:6 * **14:18:** Sng 41:9

22 Na tahuna ri kakani, e
Isu i bolea a bret, i kavurike
a Vure vona, i kevea, i habi
ne ria, i ta maea, “Ra bret
iea a bobogu, mu bolea mu
kania.”
23 Muri i bole rikea a kikei
na vain, i kavurikea a Vure, i
habia ne ria. Lakea ria lobo
ri ninu vona.
24 *Muri i taki ria i ta
maea, “Ra vain iea a daragu,
ge pori nau ne vona ni
vakatorea a ngava muholi a
Vure i rata karaba turane
huriki. Ge pori ne vona ni
korimule e huriki ala kupo.
25 A taki muholi mua, iau i
uka ma ga ninu tabu a vain,
bara i vano i harena na
parava a ninu a vain karaba
na harikianga na Vure.”
26 Ri kalolo lobo a linge
vasileki, muri ri lakea na
lolo e Oliva.

E Petrus Bara i Nanarovi ne Isu
(Mateo 26:31-35; Lukas 22:31-34; Ioanes 13:36-38)

27 *Lakea e Isu i taki e
huriki a murimuri vona i ta
maea, “Mua lobo bara mu
ha taro iau. A ngava ni here
puru na Hinere i ta maea,
‘Bara rabalakia a matakari
na sipsip,
bara ri ha viliha a maka
sipsip.’
28 *“Pali na tahuna ga
mahuri mule, ga muga lakea
o Galili.”
29 Lakea e Petrus i ta
maea, “E huriki lobo bara ri
ha, pali iau kunana i uka ma
ga ha.”
30 E Isu i koli i ta maea,
“Muholi hateka, na rodo a
kureko i uka ma ge tangi
balaka rua ma, bara o nana
rovi iau balaka tolu ke.”
31 *Pali e Petrus i ta
puhaki hateka i ta maea,
“Iau i uka ma ga nana rovi
ioe. Bara mate turamu.” E
huriki a murimuri lobo ri
taki kunanea a ngava i taku.

E Isu i Vasileki o Getsemani
(Mateo 26:36-46; Lukas 22:39-46)

32 *Muri ri lakea o
Getsemani, lakea e Isu i taki
e huriki a murimuri vona i
ta maea, “Mu dava iau koea,
ga vano taro ga vasileki.”
33 I tuli kunana e Petrus, e
Iakop, e Ioanes to vano
turana. I lege a lohona i
mava a kakaina.
34 *Lakea i taki tou, “Iau a
dodo hateka, a nidodo i
popote ge rata iau ga mate.
Moto made koea, moto
matapara, moto mamata.”
35 E Isu i laho lokovonga
popote, i tabuli ngala puru
na malala i vasileki ni gi
bole vuroki vona a nimadihi
ta ge bolea.
36 *I vasileki maea, “Aba,†
Tata! A maki lobo a maki
tavula vomu. O bole vurokia
nau a nimadihi iea. Pali a
ningaru vomu, i uka ma ga
ningaru nau.”
37 Muri i hamule lakea na
murimuri vona i matai tou

* **14:24:** Nim 24:8; Jer 31:31-34; Sek 9:11; 1Ko 10:16; Hib 9:20 * **14:27:** Sek 13:7 * **14:28:** Mat 28:16; Mrk 16:7 * **14:31:** Ion 11:16 * **14:32:** Ion 18:1 * **14:34:** Ion 12:27 * **14:36:** Mrk 10:38; Ion 6:38 † **14:36:** A ngava e ‘Aba’ a nita Aram. A pelegona i manga ‘tata.’ A nita Aram a nitane huriki a Iuda na tahuna e Isu i laho na malala.

to mahita, lakea i vangoa e Petrus, i ta maea, “O Simon, i navai o mahita? O koi ni matapara?
38 Moto mamata, moto vasileki, ma moto go dili na nitoni. A hatene matou i ngaru ni ratea, pali a kakaine matou i uka ma i gao.”
39 E Isu i vano tabu i vasileki manga a hini muga.
40 Na tahuna i hamule, i matai tabu tou to mahita, a vuhuna to matatulu hateka. Na tahuna i vango tou, to ngapa.
41 I hamule mai tou balaka tolu, lakea i taki tou, “Ra matou, moto tabana ni mahita, ni malo? I lobo! A kilala i valai pali. A Tuna Bakovi bara ni habi na limane huriki a bakovi hale.
42 Moto pesi rike si gi vano! Mata lakea! A viri ge habi iau na limane huriki a pile i valai ngane.”

E Isu Ni Lakavu
(Mateo 26:47-56; Lukas 22:47-53; Ioanes 18:3-12)

43 E Isu i tabana ni ta, lakea e Iudas, ra turane huriki ala ravulu a polona i rua, i bele malavirири. E huriki a prister dagi, a mari na vinara, a bakovi dagi ri rudu e huriki a bakovi, ri bole a bainat a lebo, ri vano turane Iudas.
44 A bakovi ta ge habi e Isu na limane huriki a pile i ta turane ria, i ta maea, “A bakovi ga ngurua, ia kunana. Mu lakavua, mu tagaria, mu turari lokovongea.”
45 E Iudas, i malavirири kunana i lakea ne Isu i takia, “Mari ni tovo!” Muri i ngurua.
46 Lakea e huriki ri lakavua.
47 Pali a bakovi tara i pesi tabukoi i lalu talea a bainat vona i palakudua a talingana vora na prister dagi.
48 Lakea e Isu i ta maea, “Ra mua, i navai mu valai turana bainat a lebo, mu gu lakavu iau? Mu rata manga iau a bakovi hale.
49 *Na parava lobo a turane mua, a tovo pololilo na roho na Vure, pali i uka ma mu lakavu iau. Pali ngane a ngava ni here puru na Hinere ge bele muholi.”
50 *Muri e huriki a murimuri vona ri ha taroa.
51 Tara riau i rea na lavalava keakea kunana i muri gosi ne Isu. Na tahuna ri lakavua,
52 i marisi a lavalava vona, i ha bobo ia.

E Isu Ni Pelekado
(Mateo 26:57-68; Lukas 22:54-55,63-71; Ioanes 18:13-14,19-24)

53 E huriki a bakovi ri lakavua e Isu ri turaria lakea na ruma na prister dagi tara. E huriki a prister dagi, e huriki a gare, e huriki a mari na vinara ri vapopo vonga.
54 E Petrus i muri kavula basi popote vona, i lakea na mataruma na prister dagi. Na tahuna i bele vonga, i made turana e huriki a tagari, i hua a kanono.

* **14:49:** Luk 19:47; 21:37; Ion 18:20
* **14:50:** Sng 31:11

55 E huriki a prister dagi turane huriki a bakovi dagi o Iuda ri toni ni matakana a ngava ri gi rabalaki e Isu vona, pali i uka ma ri matavisia tara ngava.
56 E huriki ranga ri valai ri tatami na ngava. Pali a ngava ne ria i vaperesi viliha.
57 Muri i ranga bakovi ri padi virihia na ngava ri ta maea,
58 *"Mi longoa a bakovi iea i takia ta ge pukea a roho na Vure, ri haea e huriki a bakovi. Muri, ge lobo a parava i tolu, ge hae mule tabua, i uka ma ni gi hae na limana bakovi."
59 Pali a ngava ne ria ranga i vaperesi.

60 Muri a prister dagi i pesi rike na matane huriki, i nanea e Isu, "I navai i uka ma o taratoto? O luhoi navai vona a ngava ni padi virihi ioe vona?"
61 Pali e Isu i uka ma i koli. I uka ma i takia tara ngava.

Lakea a prister dagi tara i nana tabua, "I muholi ioe e Kristo, ioe a Tuna Vure, ra Vure si kavurikea?"
62 Lakea e Isu i koli, i ta maea, "Iau kunana. Muri bara mu masia a Tuna Bakovi, i made na limana kanena Viri i Tuhaka, ge valai turana bubu na hunu."
63 Na tahuna a prister dagi i longoa a ngava iea, i rapea a varakia vona, i ta maea, "I navai si gi ngaru tabua tara viri ge habi a ngava?
64 *Mua lobo mu longoa a bakovi iea i harogia a Vure. Mu luhoi navai?"
E huriki lobo ri takia e Isu a bakovi hale, ngane ge mate.
65 Muri i ranga e huriki ri kalupe tahoa. Lakea ri kavitagua a matana, ri ubia na limane ria, ri takia ri ta maea, "O vakasiri ioe ngane ge ioe a propet! E rei i ubi ioe?" Muri e huriki a tagari ri tuli talea ri ubia.

E Petrus i Nana Rovi ne Isu (Mateo 26:69-75; Lukas 22:56-62; Ioanes 18:15-18,25-27)

66 Na tahuna e Petrus i made na mataruma, a vora ngatavine na prister dagi i laho polo.
67 Na tahuna i masia e Petrus i hua a kanono, i laho lokovonga tabukoi i matai kamumua, lakea i takia, "Ioe tara, o turana ra bakovi o Nasaret, re Isu."
68 Pali i lavuni, i ta maea, "Iau i uka ma a longokilalea a ngava o takia." Muri e Petrus i pe a hini nga i pori na mataruma, lakea a kureko i tangi.
69 Muri, a vora ngatavine i matai tabua, lakea i taki tabu e huriki ri pepesi tabukoi, i ta maea, "Ra bakovi iea, a turane ria."
70 Pali e Petrus i lavuni tabu.
I uka ma i tabaka, e huriki ri pesi tabukoi vonga ri takia, ri ta maea, "Muholi hateka ioe tara a turane ria, a vuhuna ioe a bakovi o Galili."

* **14:58:** Ion 2:19-21 * **14:64:** Levi 24:16; Ion 19:7

71 I rudu raha mulea, i harogi, i ta maea, “Muholi hateka, iau i uka ma lohoka vona ra bakovi mu takia.”
72 I malaviriri kunana a kureko i tangi tabu, lakea e Petrus i longovisia ngane a ngava i takia vona e Isu: “A kureko i uka ma ge tangi balaka rua ma, bara o nana rovi iau balaka tolu.” Muri i upu rike a nangi i tangi.

15

E Isu i Pesi na Matane Pilato (Mateo 27:1-2,11-14; Lukas 23:1-5; Ioanes 18:28-38)

1 *Na hatelanga pokopoko e huriki a prister dagi turane huriki a bakovi dagi, a mari na vinara, a tara na Sanderin, ri vata vona a maki ri gi ratea ne Isu. Muri ri kolo tatea, ri vano ri habia ne Pilato.
2 Lakea e Pilato i nanea, “Ra ioe, i muholi ioe a hariki ne huriki a Iuda?”
E Isu i koli i ta maea, “A ngava o takia pali.”
3 Muri e huriki a prister dagi ri padi virihia na ngava i kupo.
4 Lakea e Pilato i nana tabua, “O longo e huriki ri padi virihi ioe na ngava i kupo. I navai i uka ma o taratoto a ngava?”
5 *Pali i manga a hini muga, e Isu i uka ma i taratoto, lakea e Pilato i turutu.

E Pilato i Taki e Isu Ge Mate (Mateo 27:15-26; Lukas 23:13-25; Ioanes 18:38–19:16)

6 Na parava na Habu na Nipagepolo na pida lobo, ri muri mai a vilo hosi, bara ri bole talea na bavi a bakovi hale tara i ngarua e huriki.
7 Na tahuna iea, a bakovi a rana e Barabas i made na bavi turane huriki ri putu puru a vinara. Ia a bakovi ni vaubi, ni rabalaki e huriki.
8 Lakea e huriki ri lakea ne Pilato ri nanea ge bole talea na bavi tara bakovi hale, ge muri mai a vilo ni rata vakaroro.
9 Lakea e Pilato i nana ria, “Mu ngaru iau ga bole talea a hariki ne huriki a Iuda, ge vano?”
10 I nana mavonga a vuhuna i matakilaka vona e huriki a prister dagi i madihi a hatene ria ne Isu, lakea ri bole lakea vona.
11 *Pali e huriki a prister dagi ri piurike e huriki ri gi ngarua e Barabas ni gi bole tala na bavi, pali e Isu ge nahea.
12 Lakea e Pilato i nana ria, “Pali ga rata navai ngane a viri mu takia ta ia a hariki ne huriki a Iuda?”
13 Ri magulu ri ta maea, “O paditatea na kai tavalavala!”
14 Lakea e Pilato i nana ria, “I navai ge mavonga? A ra naro hale i ratea?”
Ri magulu rike hateka tabu ri ta maea, “O paditatea na kai tavalavala!”
15 E Pilato i ngaru ni ramai a ningaru ne huriki, lakea i bole talea na bavi e Barabas. Pali e Isu ni lagu, muri ni habi lakea ne huriki a

* **15:1:** Luk 22:66 * **15:5:** Ais 53:7; Mrk 14:61 * **15:11:** Apo 3:13-14

nugumaheto, ri gi paditatea na kai tavalavala.

E Isu Ni Padikede
(Mateo 27:27-31; Ioanes 19:2-3)

16 E huriki a nugumaheto ri tulia e Isu i lakea na roho ne Pilato, ra ni gale a Praetorium,* lakea ri gale palupu e huriki a tara na nugumaheto.
17 Ri vakarodoa na varakia kuakua, muri ri vakatamea na tama ni rata na barakau.
18 Muri ri vakatubu ni padikedea ri ta maea, "Ge made vakaroro a hariki ne huriki a Iuda!"
19 Ri ubia a gina na lebo balaka kupo. Ri kalupe tahoa, ri turume puru na ngalana, ri kavurikea.
20 Ri padikede loboa, muri ri kali talea a varakia kuakua, ri vakarodo mulea vona a varakia vona. Muri ri turari talea ri gi paditatea na kai tavalavala.

E Isu Ni Paditata
(Mateo 27:32-44; Lukas 23:26-43; Ioanes 19:17-24)

21 *A bakovi tara na tanga e Sirene a rana e Simon; e tamane Aleksander e Rupus, i valai polovavo na tanga dagi. Ta ge laho polo ne ria, ge dili na tanga, pali ri vakukua ge kaloho poloa a kai tavalavala.
22 Ri turaria e Isu i lakea na tanga e Golgota. A rana tanga iea, ni vunu muri mai a tuhana gina bakovi.
23 Muri ta ri gi habia vona a vain ni pulo turana naru ni gale a mert, pali e Isu i marikoi ni ninu.
24 *Muri e huriki a nugumaheto ri paditatea na kai tavalavala. E huriki a nugumaheto ri vaveru vona a varakia vona. Ri rehi, ri varangi vona tara rihiva, pali e rei a viri i mulangi, bara i bolea tara varakia vona.
25 Na kilala i polova na hatelanga ri paditatea e Isu.
26 A kilakilana ni here ni gi matai, a ra vuhuna i mate, i ta maea, "A Hariki Ne Huriki A Iuda."
27-28 A bakovi ru panaho ru rabalaki a viri, rua ranga ni paditata. I tavore na limana kanena tara, na maurina tara.
29 *E huriki ri laho polo ri mapakulu, ri harogia e Isu ri ta maea, "Ra ioe o taki ta go pukea a roho na Vure, muri go hae tabua na parava ge tolu.
30 O vakakori ioe na kai tavalavala, o puru valai!"
31 E huriki a prister dagi, e huriki a mari na vinara ria ranga ri padikedea, ri ta maea, "I korimule e huriki ranga, pali i keri ni korimule ia!
32 Ra viri ta ge korimule e huriki, a hariki ne Israel, ge pea a kai tavalavala ge puru valai, pali bara si masia si luhoi tora ia." Ra bakovi ni paditata rua turane Isu, rua ranga ru harogia.

E Isu i Mate
(Mateo 27:45-56; Lukas

* **15:16:** A ngava e praetorium a nita Latin. I manga a roho dagi na gavana.
* **15:21:** Rom 16:13 * **15:24:** Sng 22:18 * **15:29:** Sng 22:7; 109:25; Mrk 14:58

23:44-49; Ioanes 19:28-30)
33 Na kuru haro a uvo i puru, i kavitagu a tabeke lobo, i vano i harena na kilala i tolu.
34 *Na kilala i tolu na malunga, e Isu i gale dagi i ta maea “Eloi, Eloi, lama sabaktani?” Ra i maea, “Vure nau, Vure nau, i navai o lohopile iau?”
35 E huriki ri pepesi tabukoi ri longoa, ri ta maea, “Mu longo lakea, i galea e Elaisa.”
36 *Lakea a bakovi tara i nunu, i bolea a niduvi, i lutu puru na ulo na vain, i kolotatea na kai, i toto rikea, i habia ne Isu ge damea. Lakea i ta maea, “Naha ni ngere. Si gi masia e Elaisa ge valai ge bole puru vilia, o ge uka.”
37 Muri e Isu i gale dagi, i mate.
38 Na tahuna iea, a lavalava dagi na roho na Vure i mavida valai meli i puru, i bale rua.
39 Na tahuna e Isu i mate, a ubu na tara na nugumaheto i pesi tabukoi. Na tahuna i longoa e Isu, i masia a nimatena, lakea i ta maea, “Muholi hateka, ra bakovi iea a Tuna Vure!”
40 *E Maria Magdala, e Maria kinane Iakop kiroko rua e Ioses, e Salome, to pesi basi popote turana ngatavine ranga, ri matanono.
41 Hosi, ri ramaia e Isu o Galili, ri tuhoria, ri valai turana o Ierusalem. Ria ranga ri pesi, ri matanono.

E Isu Ni Tanu
(Mateo 27:57-61; Lukas 23:50-56; Ioanes 19:38-42)
42 A parava muga na Parava Nimalo, a parava ni gutu puru a maka maki ni kani. I malunga ngane a hini.
43 A bakovi tara, e Iosep o Arimatea, a tara na Sanderin, e huriki ri togoa. I hatenono vona a harikianga na Vure ge valai. I kinigao, i lakea ne Pilato i nanea vona a podane Isu.
44 E Pilato i turutu ni longo e Isu i mate pali. Lakea i gale vilia vona a ubu ne huriki a nugumaheto ge nanea vona e Isu i mate muholi o i uka.
45 Na tahuna e Pilato i longo na ubu i takia e Isu i mate muholi, lakea i takia e Iosep ge bolea a podana.
46 Lakea e Iosep i konea a lavalava keakea, i parua a podane Isu na kai tavalavala, i bunua na lavalava. Muri i rua a podana na babe ni keli tala na kedo, i kule karia a ngavana babe na kedo dagi.
47 E Maria Magdala, e Maria kinane Ioses, ru masia a babe ni ru a podane Isu vona.

16

E Isu i Mahuri Mule
(Mateo 28:1-8; Lukas 24:1-12; Ioanes 20:1-10)
1 I lobo pali a Parava Nimalo lakea e Maria Magdala, e Maria kinane Iakop, e Salome to kona a mangisipa to go biri a kuline Isu vona.

* **15:34:** Sng 22:1 * **15:36:** Sng 69:21 * **15:40:** Luk 8:2-3

2 Na hatelanga, na
mugana parava na vik, to
laho lakea na babe.
3 Lakea to vanana, “E rei
ge kule talea ne teu a kedo
ni kule kari a ngavana babe
vona?”
4 Na tahuna to bele, to
masia a kedo ni kule vuroki
pali. Ra kedo iea i dagi
hateka.
5 Na tahuna to dili na babe
to masia a riau i rodo a
varakia keakea i made na
tabeke na limana kanene
tou, lakea to turutu.
6 A bakovi iea i ta rike, i ta
maea, “Naha ni mangenge.
Iau a lohoka vona moto
matakanea e Isu o Nasaret,
ra ni paditata na kai
tavalavala. I mahuri mule
pali na matenga. I uka a hini
koea. Moto masia a murina
ni vakatabuli vona rira.
7 *Ngane moto vano, moto
vakalongo e huriki a
murimuri vona turana e
Petrus, moto ta maea, ‘E Isu
i muga lakea o Galili. Mu
vano mu masia vonga, i
manga a ngava i taki muga
mua vona.’ ”
8 To turutu, i vakulu a
tagane tou na mangea.
Lakea to ha taroa a babe, to
nunu hamule. Pali i uka ma
to vakalongoa tara viri, a
vuhuna to mangenge
hateka.

E Maria Magdala i Masia e Isu
(Mateo 28:9-10; Ioanes 20:11-18)

9 E Isu i mahuri mule na
matenga na hatelanga na
mugana parava na vik. I
bele taro ne Maria Magdala,
ra ngatavine e Isu i lili tala
vona hosi a hanitu i polorua.
10 Muri e Maria Magdala i
vano ge vakalongo e huriki
a murimuri ra ri rakoli vona
ri tatangi.
11 Na tahuna e Maria i
vakalongo ria vona i masia e
Isu i mahuri mule, ri luhoi
ia ta i tatami.

E Isu i Bele na Murimuri Vona ala Rua
(Lukas 24:13-35)

12 Muri e Isu i bele tabu na
murimuri vona ala rua na
tahuna ru lalaho na dala, ta
ru gu lakea na tanga tara.
Pali i uka ma i mata manga
ia muga.
13 Lakea ru hamule, ru
vakalongo e huriki a
murimuri ranga. Pali ria
ranga ri luhoi ta a ngava
taminga kunana.

E Isu i Rudu e Huriki a Murimuri
(Mateo 28:16-20; Lukas 24:36-49; Ioanes 20:19-23)

14 *Muri e Isu i bele taho e
huriki a murimuri vona ala
ravulu a polona i taku na
tahuna ri kani. I tahate ria,
a vuhuna i uka ma ri luhoi
tora, ri gigi tora hateka, i
uka ma ri luhoi e huriki ri
masia na tahuna i mahuri
mule pali.
15 *Muri i taki ria, “Mu
lakea na tanga lobo na
malala, mu vakalongo e
huriki lobo na Velenga
Kamumu.
16 *E rei a viri i luhoi tora
iau, ni gi vahilolo, a Vure
bara i korimulea. Pali e rei a

* **16:7:** Mat 26:32; Mrk 14:28 * **16:14:** 1Ko 15:5 * **16:15:** Apo 1:8 * **16:16:** Apo 2:38

viri i koi ni luhoi tora iau,
bara i velu.
17 *E huriki ri luhoi tora
iau bara i bele ne ria a naro
nga: Bara ri lili tala e huriki
a hanitu na ragu. Bara ri ta
na ngava karaba.
18 *Bara ri nugu a mata na
limane ria, ri ninu a naru
hale i uka ma ge vakahale
ria. Bara ri ru a limane ria
ne huriki ri giloa, bara ri
tavaga.”

E Isu i Sike na Hunu
(Lukas 24:50-53; Apostolo
1:9-11)

19 * E Isu a Bakovi Dagi i
vara lobo e huriki a
murimuri vona. Muri ni
bole sike na hunu i made
turana a Vure, na limana a
kanena.
20 *Muri e huriki a
murimuri ri vano, ri lakea
na tabeke lobo na malala, ri
vara e huriki na Velenga
Kamumu. E Bakovi Dagi i
tuhori ria i vakatora a ngava
vona na maka nivakasiri.

---

* **16:17:** Apo 2:4; 8:7 * **16:18:** Luk 10:19; Apo 28:3-6 * **16:19:** Apo 1:9-11; 2:33-34 * **16:20:** Apo 14:3; Hib 2:3-4

A Velenga Kamumu ne Isu Kristo i Herea e Lukas

A Nita Vakalohoka

A viri i herea a Velenga Kamumu iea, i uka ma i taki talea a rana. Pali i kupo e huriki a matakari na tara na Vure ri bele muri ne Kristo, ri takia ta e Lukas i herea a Velenga Kamumu iea. Muri i here tabua a "Leho ne Huriki a Apostolo." E huriki lobo ri here a ngava dagi karaba, ria a Iuda. E Lukas kikeri, i uka ma ia a Iuda. Ia a dokta, ni tovo kamumu na nita, na rabu ne huriki a Grik. I laho turane Paulus, na tahuna e Paulus i laho lae ni vakalongo a Velenga Kamumu ne huriki (Apo 16:10-17; 20:5–21:17).

E Lukas i herea a Velenga Kamumu iea o Rom, na kurukuruna pida e 60 o e 80 AD, ta ge habia ne Tiopilus. Ra bakovi iea a matakari ne Rom.

Na Velenga Kamumu iea, e Lukas i ngarua e Tiopilus ge lohoka kamumu vona a nuverei ne Isu. E Lukas i here na maka maki i taki, i rata e Isu, ta ge kori e huriki a bakovi a ngatavine ri gi lohoka vona a Vure, ge korimule navai ria na vilo hale. E Lukas i taki e Isu, ra viri ge korimule e huriki lobo na malala, i valai ni matakana e huriki ri velu, ge bole mule ria.

A Velenga Kamumu iea i ta ne Isu i made koea na malala, i tubu na tahuna ni poda ia vona, i harena ne ia i hamule sike na hunu. E Lukas i vakasiri kavakava maea, ra Velenga Kamumu iea ne vone huriki lobo, e huriki a Iuda, e huriki i uka ma ria a Iuda, a mari na vilo hale, a viri i tahoka a mahala, a viri i uka. I kupo a maka nuverei e Lukas i here, ne vona ni vakasiri a Velenga Kamumu ne huriki lobo.

Ra Velenga Kamumu iea a nuverei muholi ne Isu Kristo. I here kamumu hatekea (1:1-4). I here ta ge rata e huriki ri gi vivi ni gia, ge vakasiri e Isu turana e huriki ranga ri hataki na hatene ria.

E Lukas i lohoka kamumu na nita Grik, ra nitana. I here lakea ne huriki i uka ma ria a Iuda, turana e huriki a Iuda. I mavonga, e Lukas i uka ma i galea e Isu, ge "Rabi", a pelegona a mari ni tovo manga e huriki a Iuda. Pali e Lukas i galea na nita Grik e "Bakovi Dagi." E Lukas i uka ma i here na ngava dagi hosi, a vuhuna e huriki i uka ma ria a Iuda i uka ma ri lohoka vona. Na tahuna e Lukas i here a nuverei na kabu ne Isu (3:23-38), i uka ma i tubu ne Abraham, ra gare ne huriki a Iuda, i manga e Mateo i here. E Lukas i tubu ne Adam, ra gare ne hita lobo.

E Lukas i Here Lakea ne Tiopilus

1-3 *O bakovi dagi Tiopilus,
o lohoka vona pali, i kupo e
huriki ri toni pali ni here
puru a nuverei na maka
maki e Isu Kristo i rata na
matane mia. Ri here puru a
ngavane huriki ri matai na
matane ria a maka maki
nga, i vakatubu na tahuna e
Isu i tubu ni leho. Re huriki
nga, ngane ri rata a leho ni
vakalongo a nitana Vure.
Lakea a luhoi bara i
kamumu ga here puru
kamumu a nuverei ne Isu,
go gia, a vuhuna i paru hosi
a vakatubu ni bole kamumu
a ngava iea ne huriki ri
masia e Isu.
4 A ngaru go gia, go lohoka
vona i muholi a ngava o
longo pali.

E Sakarias e Elisabet
5 Na tahuna a hariki e
Herod i matakari o Iudea, a
prister tara i made vonga, a
rana e Sakarias. Ia a prister
na tara ne Abisa. E girihina,
e Elisabet, ia tara a hamone
Aron.
6 Rua varago ru malamala
na matana Vure, ru muri
mai lobo a vinara ne Bakovi
Dagi.
7 Ru bala e tune rua, a
vuhuna e Elisabet i lame, ru
gare hateka.
8 Na parava tara e
Sakarias i leho pololilo na
roho na Vure, a vuhuna a
tara vona ri rata a leho na
prister na tahuna iea.
9 *Ri muri mai a vilo hosi
ne huriki a prister, ri
varangi na rihiva na satu.
Lakea e Sakarias i rangi e
huriki ranga, ni vulaki, i dili
na roho na Vure ge namia a
havu mangisipa.
10 Na tahuna ni nami a
havu mangisipa, i kupo e
huriki ri vapopo polovavo,
ri vasileki.
11 A agelo ne Bakovi Dagi i
bele vona, tabukoi na dede
na nihabi na havu
mangisipa.
12 Na tahuna e Sakarias i
masia, i turutu i mangenge.
13 Pali a agelo i takia, i ta
maea, "Sakarias, naha ni
mangenge. A Vure i longo
pali a nivasileki vomu. E
girihimu, e Elisabet, bara i
podea vomu a koma bakovi.
Na tahuna ni poda, o vunua
ge Ioanes.
14 Bara o vivi, o pitei vona.
I kupo e huriki bara ri vivi
vona,
15 *a vuhuna bara i dagi a
rana na matane Bakovi
Dagi. Nahea ge ninu a vain,
a naru vagole. Na tahuna i
tabana na tamudine kinana,
a Hanu Kiripiripi bara i
made turana.
16 E Ioanes bara i rata e
huriki a Israel ri hamule mai
e Bakovi Dagi, a Vure ne ria.
17 *Bara i rata a leho vona
na nitora na Vure, i manga e
Elaisa hosi. Bara i laho
muga ne Bakovi Dagi, ge
rata e huriki a bakovi ri gi
ngaru e tune ria, ge rata e
huriki ri longotaro a Vure ri
gi bole a niluhoi ne huriki a
bakovi kamumu. I mavonga,
e Ioanes bara i pelekado e
huriki a bakovi a ngatavine

* **1:1-3:** Apo 1:1 * **1:9:** Nim 30:7 * **1:15:** Gi 6:2-3 * **1:17:** Mal 3:1; 4:5-6; Mat 17:11-13

muga ne Bakovi Dagi ge bele ne ria."
18 Pali e Sakarias i nanea a agelo, "Ga lohoka navai vona a ngavamu ge muholi? Maria e girihigu miri gare hateka."
19 *A agelo i koli i ta maea, "Iau e Gabriel, ra iau a pesi na matana Vure. I rudu valai iau ga vakalongo ioe vona a ngava kamumu iea.
20 Ngane bara o ngavarubu, ge harena na tahuna ge bele lobo a ngava a taki ioe vona, a vuhuna o lohogorigori vona a ngavagu. A ngava lobo a taki ioe vona bara i bele muholi na parava vona."
21 E huriki polovavo ri dava mavongea e Sakarias, ri luhoi viliha lae, i navai i maradoi hateka pololilo na roho na Vure?
22 Na tahuna i pagitala i keri ni ta, i vakasiri lae kunana a limana, lakea ri matakilaka vona, e Sakarias i masia a maki tara pololilo na roho na Vure.
23 Na tahuna a parava ni leho vona i lobo, i hamule lakea na tanga vona.
24 Muri e girihina, e Elisabet, i singou, lakea i made kapiloho kunana na keva i lima, i kavurikea a Vure, i ta maea,
25 "Ngane e Bakovi Dagi i rata a rabu kamumu nau, i kori iau ga tahoka e tugu. I puga vuroki a nimaruhu nau na matane huriki a bakovi a ngatavine."

A Agelo i Bele ne Maria

26 Na tahuna e Elisabet i singou na keva i lima pali, a Vure i rudua e Gabriel, a agelo vona, ge lakea o Nasaret, na tabeke ne Galili.
27 *A Vure i rudua, ge bele na sirula ni habikari na bakovi tara, a rana e Iosep, a hamone Davit. A sirula iea, a rana e Maria.
28 Lakea e Gabriel i vano, i bele ne Maria, i taguia, i ta maea, "A hatelanga kamumu vomu. E Bakovi Dagi i made turamu, i ngaru ioe!"
29 Pali e Maria i luhoi lege vona a ngava iea, i navai tavulai?
30 Lakea a agelo i takia, "Maria, naha ni mangenge. A Vure i ngaru ni rata kamumu ioe.
31 *O longo valai. Ngane bara o singou, o podea a koma bakovi. O vunua ge Isu.
32 *A rana bara i dagi, bara ni gale a Tuna Vure Meli Liu. A Vure, e Bakovi Dagi, bara i ratea ge matakari a harikianga ne tubuna e Davit.
33 Bara ia a hariki na kabu ne Iakop na parava vakaroro. A nimatakari vona i uka ma ge lobo."
34 Lakea e Maria i nanea a agelo, "Pali iau a uka e girihigu. Ge bele navai nau a koma?"
35 A agelo i koli mule, i ta maea, "A Hanu Kiripiripi bara i valai vomu, a nitora na Vure Meli Liu bara i

* **1:19:** Dan 8:16; 9:21 * **1:27:** Mat 1:16,18 * **1:31:** Ais 7:14; Mat 1:21-23
* **1:32:** 2Sam 7:12-13,16; Ais 9:7

kavitagu ioe. Lakea a koma
bara o podea ni gi gale a
bakovi kiripiripi, bara ni
gale a Tuna Vure.
36 O longo valai, e balomu
e Elisabet i gare liu, pali
ngane i singou, bara i podea
a koma bakovi. Muga ni taki
ta i lame. Pali ngane i singou
na keva i polotara pali,
37 *a vuhuna a Vure i uka
ma i keri ni ratana tara
maki."
38 E Maria i koli, i ta maea,
"Iau a vora ne Bakovi Dagi
kunana. Ge rata virihi iau
vona ge manga a hini o taki
pali." Muri a agelo i pea e
Maria, i vano.

E Maria i Gosia e Elisabet
39 Muri e Maria i vano, i
laho hari sike na tanga tara
na lolo na tabeke ne Iudea.
40 I lokovonga, i dili na
ruma ne Sakarias ge gosia e
Elisabet.
41 Na tahuna e Maria i
taguia e Elisabet, a koma
pololilo na tamudine
Elisabet i kiriko.
A Hanu Kiripiripi i dili ne
Elisabet,
42 lakea i gale dagi i ta
maea, "A Vure i rata
kamumu hateka ioe ne
huriki a ngatavine lobo. A
Vure i rata kamumu hatekea
e tumu bara o podea.
43 Iau e rei o valai nau, ioe
e kinane Bakovi Dagi nau?
44 Na tahuna a longo a
nitagui vomu, e tugu na
tamudigu i vivi, i kiriko.
45 A Vure ge rata kamumu
ioe, a vuhuna o luhoi a
ngava e Bakovi Dagi i taki
ioe vona ge bele!"

E Maria i Kavurikea a Vure
46 *Lakea e Maria i ta
maea,
"A hategu i kavurikea e
Bakovi Dagi.
47 A vivi hateka na Vure
nau, ra viri i korimule
iau,
48 a vuhuna i uka ma i
lohopile iau,
a ngatavine tavula, a
vora vona.
I vakatubu ngane, i
lokovonga na
nilobona malala, e
huriki lobo bara ri
taki iau, na Vure i rata
kamumu hateka iau,
49 a vuhuna a Vure
Tuhaka Hateka i rata
a naro kamumu
hateka nau.
A rana i kiripiripi.
50 *A Vure i dodo e huriki ri
longototoa.
Bara i dodo ria, e tune
ria, e tubune ria.
51 *A Vure i gao hateka.
I lili tala e huriki ri
tagege.
52 *I ratapile e huriki a
bakovi dagi,
i kavurike e huriki a
bakovi tavula.
53 *I habi a maki ni kani i
kupo ne huriki ri
vitolo,
pali i tono tala e huriki a
bakovi na mahala, ri
vano tavula.
54 *I tuhori e huriki a Israel.
I uka ma i
longokaburungia a

* **1:37:** Vuh 18:14 * **1:46:** 1Sam 2:1-10 * **1:50:** Sng 103:13,17 * **1:51:** 2Sam 22:28 * **1:52:** Jop 5:11; 12:19; Sng 147:6 * **1:53:** Sng 34:10 * **1:54:** Sng 98:3

ngava muholi i ratea
hosi, i taki ge dodo ria.
55 *Hosi i ta muholi vona ne
Abraham, i takia ge
tuhori ia,
ge tuhori e huriki a
hamona na parava
vakaroro."
56 E Maria i made turane Elisabet na keva i tolu. Muri i hamule lakea na tanga vona.

E Ioanes Ni Poda

57 Na tahuna e Elisabet i pahea a koma, i podea a koma bakovi.
58 E huriki ri made na tanga vona, e huriki a kabukabu vona ri longoa e Bakovi Dagi i dodoa e Elisabet, lakea ri vivi turana.
59 *Na parava i polotolu muri na koma ni poda, ri valai ni pala a kulina koma, ni gi vunu ge rane tamana, e Sakarias.
60 Pali e Elisabet i ta rike, i ta maea, "I uka. Ni gi vunu ge Ioanes."
61 Pali e huriki ri ta maea, "I uka tara viri na kabu marua ni gale mavonga."
62 Muri ri tolokavea e tamana, ri nanea ge vunua ge e rei a rana.
63 Lakea i taki ria ri gi bole vilia vona a maki ni here, lakea i here maea, "A rana e Ioanes." Lakea ri turutu.
64 I malaviriri kunana i mapaga a tabelena, i vakatubu ni kavurikea a Vure.
65 E huriki a tanga turana ri masia a naro iea i bele, ri mangenge. A velengana maki iea i nunu lae, ni longo na maka tanga na lolo na tabeke ne Iudea.
66 E huriki lobo ri longoa a maki iea i bele, ri loho lege lae, ri vanana maea, "Ra koma iea, ge ia a bakovi navai ma?" Ri ta maea, a vuhuna ri lohoka vona a nitora ne Bakovi Dagi i tabuli vona.

E Sakarias i Kavurikea a Vure

67 Muri, a Hanu Kiripiripi i dili ne Sakarias, i ta polo vona, i ta maea,
68 *"A kavurikea e Bakovi
Dagi, a Vure ne Israel,
a vuhuna i valai, i
vakamatukapaga e
huriki a ngate vona.
69 *I vakapesi a bakovi
tuhaka na kabu na
vora vona, e Davit,
ge korimule hita
70-71 na limane huriki a pile
ne hita,
ge korimule hita na
limane huriki ri tepu
hita,
ge manga a hini i ta muholi,
i vakalongo hosi ne
huriki a propet vona.
72 *I taki e huriki a gare ne
hita ge dodo ria,
i uka ma ge longo
kaburungi a ngava
dagi i rata turane ria
hosi.
73 *Ra ngava dagi i ta muholi
vona hosi na gare ne
hita, e Abraham, i
takia

* **1:55:** Vuh 17:7; Mai 7:20 * **1:59:** Vuh 17:12; Levi 12:3; Luk 2:21 * **1:68:** Sng 72:18 * **1:69:** Sng 18:2 * **1:72:** Vuh 17:7; Sng 105:8-9 * **1:73:** Vuh 22:16-17

74 ge korimule hita na
limane huriki a pile.
Muri bara si made na
nivalemu, si ratea a
leho vona
75 *na naro kamumu, na
naro kiripiripi na
parava lobo si made
koea na malala.
76 *Ioe, o tugu, bara ni gale
ioe a propet na Vure
Meli Liu,
a vuhuna bara o laho
muga ne Bakovi Dagi,
o pelekado purua a
dalana.
77 *Bara o vakalongo e
huriki a ngate vona,
na Vure ge korimule
ria
na tahuna i puga vuroki
a naro hale ne ria.
78 *Ge puga vuroki a naro
hale ne ria, a vuhuna i
ngaru ria na hatena, i
dodo ria.
Ngane a viri i korimule
hita bara i valai i
manga a haro i para
valai na hunu.
79 Bara i vakapalala e
huriki ri made na uvo, e
huriki ri made na maniru na
matenga.
Bara i vakasiri hita na
dala bara si laho vona,
bara si tahoka a nivalemu."
80 E Ioanes i koru rike. A
narona i kamumu hateka.
Muri i vano i made na hini
ngeki, i harena na tahuna i
bele kavakava i vara e
huriki a Israel.

2

E Maria i Podea e Isu
(Mateo 1:18-25)

1-3 Na tahuna iea e Kaiser
Augustus i vakuku e huriki
ri gi hamule mai a
vuhutanga ne ria, ri gi here
puru a rane ria. I mavonga
ni gi gi palupu e huriki a
bakovi a ngatavine na
tabeke lobo i matakari e
Rom. A rabu ni gi palupu e
huriki lobo i uka ma ni rata
hosi. Ni rata karaba ngane
na tahuna e Kuirinus i
matakari o Siria.
4 E Iosep tara i pea e
Nasaret na tabeke ne Galili, i
hamule o Iudea, na tanga ni
gale e Betlehem, a
vuhutanga ne Davit, a
vuhuna ia a hamone Davit.
5 I hamule lokovonga
turane Maria, ru gu here
puru a rane rua, a vuhuna e
Maria ni habikari vona. E
Maria i singou,
6 lakea na tahuna ru bele
vonga, i pahea a koma,
7 lakea i podea a koma a
tabua, a bakovi. I bunua na
lavalava, i vakamahita
purua na murina maki ni
kani na sipsip, a vuhuna a
roho na mosi i vonu pali.

A Agelo i Bele na Matakari
na Sipsip

8 Na rodo iea, e huriki a
bakovi ri made polovavo na
tanga, ri matakari a kabu na
sipsip.
9 I bele vakaturutu ne ria
ngane a agelo ne Bakovi
Dagi, lakea a nipara na Vure
i parai ria. Ri mangenge, i
vakulu a tagane ria.
10 Pali a agelo i taki ria, i ta
maea, "Naha ni mangenge.

* **1:75:** Tit 2:12-14 * **1:76:** Ais 40:3 * **1:77:** Jer 31:34 * **1:78:** Ais 60:1-2

A bele ga vakalongo mua
vona a Velenga Kamumu. A
Velenga Kamumu iea ge rata
e huriki a bakovi a
ngatavine ri gi vivi hateka,
11 a vuhuna mona na
vuhutanga ne Davit, a viri
ge korimule mua ni poda. Ia
e Kristo e Bakovi Dagi.
12 A kilakilana i maea:
Bara mu masia a koma
bakovi ni bunu na kala, ni
vakamahita na murina maki
ni kani na sipsip."

13 E huriki a tara bulolo na
agelo ri bele vakaturutu, ri
kavurikea a Vure, ri ta
maea,

14 *"Si gi kavurikea a Vure
Meli Liu.
Ge habi a nivalemu ne
huriki a bakovi a
ngatavine i vivi ne ria
koea na malala."

15 Na tahuna e huriki a
agelo ri pe ria, ri hamule
sike na hunu, e huriki a
matakari na sipsip ri vata, ri
ta maea, "Si lakea o
Betlehem, si gi masia a maki
i bele vonga, ra maki i
vakalongo hita vona e
Bakovi Dagi."

16 Lakea ri nunu lakea o
Betlehem, ri matai e Iosep, e
Maria, turana koma ni
vakamahita na murina maki
ni kani na sipsip.
17 Na tahuna ri masia a
koma ri vakalongo a
ngavana agelo i taki ria
vona.
18 E huriki ri longoa a
ngavane huriki a matakari
na sipsip ri turutu vona.
19 *Pali e Maria i luhoi
kado a ngava nga, i ru na
hatena.
20 E huriki a matakari na
sipsip ri hamule lakea na
sipsip ne ria, ri kavurikea a
Vure vona a maka maki ri
longo, ri matai, a vuhuna i
bele manga kunana a hini a
agelo i taki ria vona.

A Koma e Isu Pololilo na Roho na Vure

21 *Na tahuna a koma i
tahoka a parava i polotolu,
ni pala a kulina, ni vunu e
Isu, i muri mai a ngavana
agelo i taki e Maria vona,
muga ne Maria i singou.

22 *Ru rata pali a leho ge
rata rua ru gu malamala na
matane Bakovi Dagi, i muri
mai a vinara ne Moses. Muri
ru bolea e Isu, to lakea o
Ierusalem ru gu habia ne
Bakovi Dagi.

23 *Ru rata mavonga, a
vuhuna a vinara ne Bakovi
Dagi ni here puru i maea, "E
huriki a koma bakovi, a
tabua, ni gi habi ne Bakovi
Dagi."

24 *E Maria e Iosep ru habi
a nihabi i muri mai a vinara
ne Bakovi Dagi ni here puru,
i maea, "A balu ge rua, o a
tuna balu ge rua."

E Simion e Ana

25 Na tahuna iea, a bakovi
tara i made o Ierusalem, a
rana e Simion. Ia a bakovi
malamala, a bakovi ni
vasileki. E Simion i dava, i
pasimata na Vure ge luke e
huriki a Israel. A Hanu

* **2:14:** Luk 19:38 * **2:19:** Luk 2:51 * **2:21:** Luk 1:31 * **2:22:** Levi 12:1-8
* **2:23:** Nim 13:2,12 * **2:24:** Levi 12:8

Kiripiripi i made turane
Simion.
26 A Hanu Kiripiripi i
vakalongoa pali e Simion i
uka ma ge mate, ge matai
taroa e Kristo a Bakovi Dagi.
27 A Hanu Kiripiripi i tulia
e Simion i lakea na tabeke
na roho na Vure. Na tahuna
e tamana e kinana e Isu ru
boko dilia, ru gu vakasiria
na Vure i muri mai a vinara,
28 e Simion i masia, i
bokea, i kavurikea a Vure i
ta maea,
29 "Bakovi Dagi, iau a vora
vomu.
Ngane o taparaki iau ga
mate na nivalemu,
a vuhuna a maki o ta muholi
nau vona ge bele, i
bele pali.
30 *Ngane a masia pali na
matagu a viri o rudu
vilia ge korimule mia.
31 O vakabelea na
matane huriki a
bakovi a ngatavine na
malala.
32 *Ia i manga a nipara, ge
vakapalala a gine
huriki i uka ma ria a
Iuda.
Ge rata e huriki a ngate
vomu, re Israel, ri gi
tahoka a rane ria."
33 E tamana e kinana ru
turutu vona a ngava e
Simion i taki virihi e Isu
vona.
34 *Muri e Simion i taki
tou a Vure ge rata kamumu
tou, lakea i takia e Maria, i ta
maea, "O longo valai. A Vure
i vulakia a koma iea ge rata
e huriki a Israel ala kupo ri
gi boru, pali ge korimule e
huriki ala kupo. Bara ia a
kilakila na Vure, lakea i
kupo e huriki bara ri biu ia.
35 Ra i mavonga a niluhoi
kapiloho ne huriki bara i
bele kavakava. Pali ioe bara
o dodo hateka, bara o
hatakia a hatemu, i manga
ni padi na bainat."
36 A propet ngatavine tara
i made vonga, a rana e Ana,
e Tune Panuel, a kabu ne
Aser. I gare hateka. Hosi i
parangi i made turana e
girihina na pida i polorua.
37 Muri e girihina i mate,
lakea i uka ma i parangi
tabu. Ngane i tahoka a pida i
ravulu polotolu a polona i
va. I made kunana na roho
na Vure, i peremu, i vasileki,
i kavurikea a Vure na haro,
a rodo.
38 Na tahuna e Simion i
tabana ni ta turane tou, e
Ana i valai mai ria, i
kavurikea a Vure. Muri i
vakalongo e huriki na koma
iea, re huriki a bakovi a
ngatavine ri pasimata na
Vure ge korimule e
Ierusalem.

E Iosep i Hamule Lakea o Nasaret

39 *Na tahuna e Iosep e
Maria ru rata lobo a naro na
vinara ne Bakovi Dagi i taki,
to hamule lakea o Galili, na
tanga ne tou, e Nasaret.
40 A koma i koru rike
vonga, i paki. I bole a
lohokanga kamumu, a Vure
i rata kamumua.

* **2:30:** Ais 52:10; Luk 3:6; Tit 2:11 * **2:32:** Ais 42:6; 49:6; 52:10 * **2:34:** Ais 8:14; Mat 21:42; 1Pe 2:8 * **2:39:** Mat 2:23

E Isu i Lakea na Roho na Vure

41 *Na pida vakaroro, e tamana e kinana e Isu ru sike o Ierusalem na Habu na Nipagepolo.

42 Lakea na tahuna e Isu i tahoka a pida i ravulu a polona i rua, ru muri mai a vilone rua, ru lakea na habu, ru tulia e Isu ge tou.

43 Na tahuna a habu i lobo, e tamana e kinana ru vano, ru hamule na tanga, pali e Isu i made mule vonga o Ierusalem. E tamana e kinana i uka ma ru lohoka vona i made mule vonga.

44 Ru pahaluhoi ta i laho turane huriki ranga, lakea ru laho kikeri na parava i taku. Muri ru nana kanea ne huriki a kabukabu ne rua, e huriki a turane rua, ra ri hamule palupu.

45 I uka ma ru matavisia, lakea ru hamule sike tabu o Ierusalem ru gu matakanea vonga.

46 I lobo a parava i tolu, ru matavisia na tabeke na roho na Vure. I made turana e huriki a mari ni tovo, i longo a nitane ria, i nana ria na ngava.

47 E huriki lobo ri longoa a ngavana ri turutu vona a lohokanga vona, a maka ngava i koli ne ria.

48 Na tahuna e tamana e kinana ru masia, ru turutu. Lakea e kinana i nanea, “O tugu. I navai o rata mavonga maria? Miri loho lege lae vomu na ni matakana ioe.”

49 Lakea e Isu i koli i ta maea, “I navai muru matakana iau? I uka ma muru lohoka vona iau ga made na roho ne tata?”

50 Pali i uka ma ru longokilalea a ngava i taki virihi rua vona.

51 *Pali e kinana i ru na hatena a ngava lobo i taki. Muri i vano turane rua to puru o Nasaret. I longototo kunana a ngavane rua.

52 *E Isu i koru rike. A lohokanga vona i bele dagi. A Vure i vivi vona. E huriki a bakovi a ngatavine, ria ranga ri ngarua.

3

E Ioanes i Pelekado a Dala (Mateo 3:1-12; Markus 1:1-8; Ioanes 1:19-28)

1 E Kaiser Tiberius i matakari pali na pida i ravulu a polona i lima (15), e Ponsius Pilato i matakari o Iudea. E Herod i matakari o Galili, e turana e Pilip i matakari o Iturea o Trakonitis. E Lisanias i matakari o Abilene.

2 E Anas e Kaipas rua a prister dagi. Na tahuna iea a nitana Vure i valai ne Ioanes, e tune Sakarias, na tahuna i made na tabeke i ngeki.

3 *Lakea e Ioanes i laho lae na maka tanga tabukoi na naru e Iordan, i vara e huriki ri gi pulo a vilone ria, ni gi vahilolo, lakea a Vure ge puga vuroki a vilo hale ne ria.

4 *Hosi, e Isaia a propet i vakalongo muga ne Ioanes, i here maea:

* **2:41:** Nim 12:24-27; 23:14-17; Vin 16:1-8 * **2:51:** Luk 2:19 * **2:52:** 1Sam 2:26; Snd 3:4 * **3:3:** Apo 13:24 * **3:4:** Ais 40:3-5

“A lohona viri i gale dagi na
tabeke i ngeki i ta
maea,
‘Mu pelekadoa a dala ne
Bakovi Dagi.
Mu pelekadoa a dala ge
laho vona ge
kiripiripi.
5 Mu kelitagu a maka
maloku.
Mu keli tarida a maka
lolo, a maka kupona.
Mu kado a maka dala
marogorogo, ri gi
kiripiripi.
Mu kavitagu a hini i
golugolu, ge bila.
6 Muri e huriki lobo bara ri
masia a naro a Vure
ge korimule hita
vona.’ ”

7 *I kupo e huriki ri valai ge vahilolo ria e Ioanes, lakea i taki ria, “Mua a tuna mata! E rei i taki mua mu gu ha vona a rongova ne Bakovi Dagi?

8 *Naha ni luhoi mua, ge mua a hamone Abraham, mu gu malamala pali. Naha ni luhoi mavonga, a vuhuna a Vure i kara ni pulo a kedo nga, ge ria e huriki a hamone Abraham. I vai a kanena narone mua? Mu rata taro a naro kamumu ge vakasiri mua mu pulo muholi a vilone mua.

9 *A kira i tabuli tabukoi pali na vuhuna kai. A kai i uka kanena kamumu, bara ni tolo puru, ni rungani.”

10 Lakea e huriki ri nanea, “Mi gi pulo navai a vilone mia?”

11 E Ioanes i koli, i ta maea, “A viri i tahoka a varakia i rua, ge habia tara na viri i bala a varakia. A viri i tahoka a maki ni kani, ge habi ranga na viri i uka maki ni kani.”

12 *I ranga e huriki a mari ni bole a takis ri valai ge vahilolo ria e Ioanes, lakea ri nanea, “Mari ni tovo, pali mia? Mi gi pulo navai a vilone mia?”

13 Lakea e Ioanes i taki ria, i ta maea, “Mu bole kunana a takis ni taki mua vona mu gu bole, pali naha ni bole tavula tabu ranga.”

14 Muri e huriki a nugumaheto ri nanea, “Pali mia? Mi gi pulo navai a vilone mia?”

Lakea i taki ria i ta maea, “Naha ni vakamangenge e huriki ri gi habi a moni ne mua. Naha ni padi virihi tavula e huriki na ngava, ri gi kona mua. Mu maru vona a moni ni kona mua vona.”

15 E huriki ri pasimata ne Kristo ge valai. Ri luhoi e Ioanes, ma ge ia kunana a viri a Vure i rudu vilia ge korimule e huriki.

16 *Lakea e Ioanes i koli, i ta maea, “Iau a vahilolo mua na naru. Pali a viri tara i tabukoi ge valai, i tuhaka hateka nau. Iau i uka ma a bakovi kamumu ga puga vuroki a mota na vahapolo vona. Na tahuna i valai, bara i vahilolo mua na Hanu Kiripiripi, a kanono.

17 Ngane i tabukoi bara i kalipida e huriki a bakovi

* **3:7:** Mat 12:34; 23:33 * **3:8:** Ion 8:33,39 * **3:9:** Mat 7:19 * **3:12:** Luk 7:29 * **3:16:** Apo 13:25

kamumu, a bakovi hale, i manga a bakovi i leho na hania na vit i kalipida a vit, a luluna. Bara i bole e huriki a bakovi kamumu, ge ru ria na tanga kamumu, i manga a bakovi i leho na hania i ru kadolu a vit pololilo na roho na vit. Pali bara i bole e huriki a bakovi hale, i voro puru ria na kanono, i manga a bakovi i leho na hania na vit i bole a lulu, i voro rike na kanono. Ra kanono iea, i uka nilobona."

E Ioanes i Vahiloloa e Isu (Mateo 3:13-17; Markus 1:9-11)

18 E Ioanes i vara na ngava i kupo na Velenga Kamumu, i taki tora e huriki a bakovi a ngatavine ri gi pulo a vilone ria.

19 *Pali i tahatea a hariki e Herod na hini i parangi tabu e Herodias, e girihine tarina. I tahate tabua na maka naro hale ranga i rata.

20 Lakea e Herod i ratea a naro i hale hateka na maka naro hale muga. I lakavua e Ioanes, i ru dilia na bavi.

21 Muga ne Ioanes ni ru dili na bavi, na tahuna i vahilolo e huriki ala kupo, e Isu tara ni vahilolo. Na tahuna e Isu i vasileki, a hunu i mata ka,

22 *lakea a Hanu Kiripiripi i puru valai i manga a balu, i toka langa vona. Muri a lohona viri i ta valai meli na hunu, i ta maea, "Ioe e Tugu, a hategu. A vivi hateka vomu."

E Huriki e Tubune Isu (Mateo 1:1-17)

23 *E Isu i vakatubu a leho vona na tahuna i tahoka a pida i ravulu tolu. E huriki ri luhoi ia ta ia e tune Iosep.

E Iosep ia e tune Heli.

24 E Heli e tune Matat. E Matat e tune Levi. E Levi e tune Melki. E Melki e tune Ianai. E Ianai e tune Iosep.

25 E Iosep e tune Matias. E Matias e tune Amos. E Amos e tune Nahum. E Nahum e tune Esli. E Esli e tune Nagai.

26 E Nagai e tune Mat. E Mat e tune Matias. E Matias e tune Semein. E Semein e tune Iosek. E Iosek e tune Ioda.

27 E Ioda e tune Ioanan. E Ioanan e tune Resa. E Resa e tune Serubabel. E Serubabel e tune Siltel. E Siltel e tune Neri.

28 E Neri e tune Melki. E Melki e tune Adi. E Adi e tune Kosam. E Kosam e tune Elmadam. E Elmadam e tune Er.

29 E Er e tune Iosua. E Iosua e tune Elieser. E Elieser e tune Iorim. E Iorim e tune Matat. E Matat e tune Levi.

30 E Levi e tune Simion. E Simion e tune Iuda. E Iuda e tune Iosep. E Iosep e tune Ionam. E Ionam e tune Eliakim.

31 E Eliakim e tune Melea. E Melea e tune Mena. E Mena e tune Matata. E Matata e tune Natan. E Natan e tune Davit.

32 *E Davit e tune Iesi. E Iesi e tune Obed. E Obed e tune Boas. E Boas e tune Salmon. E Salmon e tune Nason.

---

* **3:19:** Mat 14:3-4; Mrk 6:17-18 * **3:22:** Ion 1:32 * **3:23:** Luk 4:22; Ion 6:42
* **3:32:** Rut 4:17-22

33 E Nason e tune
Aminadab. E Aminadab e
tune Admin, e Admin e tune
Arni. E Arni e tune Hesron.
E Hesron e tune Peres. E
Peres e tune Iuda.
34 E Iuda e tune Iakop. E
Iakop e tune Isak. E Isak e
tune Abraham. E Abraham e
tune Tera. E Tera e tune
Nahor.
35 E Nahor e tune Serug. E
Serug e tune Reu. E Reu e
tune Peleg. E Peleg e tune
Eber. E Eber e tune Sela.
36 *E Sela e tune Kainan. E
Kainan e tune Arpaksad. E
Arpaksad e tune Sem. E Sem
e tune Noa. E Noa e tune
Lamek.
37 E Lamek e tune
Metusela. E Metusela e tune
Enok. E Enok e tune Iared. E
Iared e tune Mahalalel. E
Mahalalel e tune Kainan.
38 *E Kainan e tune Enos.
E Enos e tune Set. E Set e
tune Adam. E Adam e tuna
Vure.

4

*A Hanitu i Tonia e Isu
(Mateo 4:1-11; Markus
1:12-13)*

1 Muri ne Ioanes i
vahiloloa e Isu, e Isu i pe a
naru e Iordan, a Hanu
Kiripiripi i laho tora turana,
i tuli laea na tabeke i ngeki.
2 A hanitu i tonia vonga na
parava i ravulu va. Na
tahuna iea, e Isu i peremu a
maki ni kani, lakea i vitolo.
3 Lakea a hanitu i takia, i
ta maea, "Ge ioe a Tuna
Vure, o takia a kedo iea ge
mapulo ge manga a bret."
4 *Pali e Isu i koli, i ta
maea, "A ngava ni here
puru na Hinere i maea:
'A bakovi i uka ma ge
mahuri na maki ni
kani kunana.' "
5 Muri a hanitu i tulia ru
sike na lolo. I vakasiri
malaviriri ia vona a maka
tanga lobo na malala.
6 Lakea a hanitu i takia e
Isu, i ta maea, "Bara habi
lobo vomu a maka tanga
nga turana bagetua ne ria, a
vuhuna a maka tanga nga ni
habi lobo nau, lakea iau
bara habi na viri a ngarua.
7 Ioe bara o vasileki nau,
bara habi vomu a maka
tanga nga."
8 *Pali e Isu i koli, i ta
maea, "A ngava ni here
puru na Hinere i maea, 'O
kavurikea e Bakovi Dagi, a
Vure vomu, o ramai kunana
ia.' "
9 Muri a hanitu i tuli tabua
e Isu, i vakapesi langea na
mapana roho na Vure o
Ierusalem, i takia, "Ge ioe a
Tuna Vure, o to raga koea,
10 *a vuhuna a ngava ni
here puru na Hinere i maea,
'A Vure bara i rudu e huriki
a agelo vona, ri valai ri
matakari ioe, ri tagari ioe.
11 Ri gi bole rike ioe na
limane ria, ma ge padi a
vahamu a kedo.' "
12 *Pali e Isu i koli, i ta
maea, "A ngava ni here
puru na Hinere i maea,
'Naha ni tonia e Bakovi Dagi,
a Vure vomu.' "

* **3:36:** Vuh 11:10-26 * **3:38:** Vuh 4:25-26 * **4:4:** Vin 8:3 * **4:8:** Vin 6:13-14
* **4:10:** Sng 91:11-12 * **4:12:** Vin 6:16; 1Ko 10:9 * **4:13:** Hib 2:18; 4:15

13 *Na tahuna a hanitu i
toni loboa e Isu na nitoni
legelege lae, muri i vano, ge
dava, ge toni tabua muri ma.

E Isu i Vakatubu a Leho Vona (Mateo 4:12-17; Markus 1:14-15)

14 Muri e Isu i hamule
lakea o Galili turana nitora
na Hanu Kiripiripi. I rere
lae a velengana.
15 I vara ria pololilo na
maka roho na vaponga,
lakea e huriki ri longoa, ri
kavurikea.

E Huriki a Nasaret Ri Marikoi ne Isu (Mateo 13:53-58; Markus 6:1-6)

16 Muri i lakea o Nasaret,
na tanga i koru rike vona.
Na Parava Nimalo, i lakea
na roho na vaponga, i
manga a naro i rata
vakaroro. I pesi rike i gi.
17 Lakea ni habi vona a
puhu na hinere ne Isaia a
propet. I vevea, i puruvisia a
tabekena tara, i gia, i ta
maea,
18 *"A Hanune Bakovi Dagi i
made turagu,
a vuhuna i vulaki iau
ga vakalongo a Velenga
Kamumu ne huriki a
matasia.
I rudu iau ga vakalongo e
huriki ni ru dili na
bavi, ne ria ri gi
matukapaga.
I rudu iau ga
vakamatapara e
huriki a kepa.
I rudu iau ga rata e huriki ni
rata hale, ri gi
matukapaga.
19 I rudu iau ga pukatala
a ngava ne huriki
vona a parava i bele
pali,
ne Bakovi Dagi ge
korimule e huriki a
ngate vona."
20 E Isu i gi lobo pali, muri
i pilua a puhu na hinere, i
habi mulea na vora, i made
puru. E huriki lobo na roho
na vaponga ri vido vona na
tahuna i taki ria.
21 I ta maea, "A tabekena
Hinere nga i bele muholi
mona, na tahuna mu longo
iau a gia."
22 *E huriki lobo ri
kavurikea, ri turutu vona a
maka ngava kamumu i taki.
Ri vanana, "Ra bakovi iea, e
tune Iosep kunana?"
23 Lakea e Isu i taki ria i ta
maea, "Muholi hateka, muri
ma bara mu takia nau tara
ngava hosi i nangi maea:
'Ioe a bakovi ni korimule e
huriki, o korimule ioe ke!'
Muri bara mu ta maea, 'Mi
longo ioe o rata a maka
nivakasiri o Kapernaum.
Pali ngane o rata koea na
tanga vomu a maka maki
nga.'
24 *"A taki muholi mua, a
propet, e huriki a bakovi a
ngatavine na tanga vona i
uka ma ri matakilalea.
25 *I muholi, hosi na
tahuna e Elaisa i laho na
malala, i kupo e huriki a
havuri ri made o Israel. A
vala i uka ma i boru na pida
i tolu a keva i polotara, lakea
a pago i bele, i ratapilea a
tanga.

* **4:18:** Ais 61:1-2 * **4:22:** Luk 3:23; Ion 6:42 * **4:24:** Ion 4:44 * **4:25:** 1Ki 17:1,7

26 *Pali a Vure i uka ma i
rudua e Elaisa ge lakea mai
e huriki a havuri o Israel. I
lakea kunana ne Sarepat, a
havuri na tanga e Sidon. Ra
havuri iea i uka ma ia a
Iuda.
27 *I mavonga, i kupo e
huriki a bakovi a ngatavine
o Israel ri tahoka a gilanga a
patala hosi na tahuna e
Elisa, a propet, i laho koea
na malala. Pali e Elisa i uka
ma i vakamatapado ria. I
vakamatapado kunanea e
Naman a bakovi o Siria. Re
Naman, i uka ma ia a Iuda."
28 Na tahuna e huriki
pololilo na roho na vaponga
ri longoa a ngavane Isu, i
madihi a hatene ria.
29 Ri pesi rike, ri tono talea
na tanga. Ra tanga ne ria i
pesi langa na kupona. Ri
bole lakea na dahana
kupona ta ri gi kope ragea
na gali.
30 Pali e Isu i laho polopolo
na kurukurune ria, i vano.

E Isu i Lili Tala a Hanitu
(Markus 1:21-28)

31 Muri e Isu i puru o
Kapernaum, a tanga tara na
tabeke ne Galili. Na maka
Parava Nimalo i vano i vara
e huriki.
32 *Ri turutu vona a vinara
vona, a vuhuna a ngavana i
tahoka a nitora.
33 Na tahuna i vavara, a
bakovi tara i dili vona a
hanitu, i made vonga
pololilo na roho na vaponga.
A bakovi iea i mangenge, i
gale dagi, i ta maea,
34 "Isu o Nasaret, a ra o
ngarua ne mia? I navai, o
valai go ratapile mia? A
lohoka vomu ioe e rei
muholi. Ioe a Bakovi
Malamala na Vure."
35 Lakea e Isu i taki tora ia
i ta maea, "Naha ni ta! O
pagitala vona." Muri a
hanitu i voro purua a bakovi
iea na matane huriki a
bakovi a ngatavine, lakea i
pagitala vona, i uka ma i
ratapilea.
36 E huriki a bakovi a
ngatavine ri turutu, ri
vanana, ri ta maea, "A ngava
navai a ngavana bakovi iea?
I tahoka a rana, i tahoka a
nitora. I taki kunana e
huriki a hanitu, ri longototo
kunana, ri pagitala!"
37 A velengana maki i
ratea ni vakalongo lae na
tanga lobo na tabeke nga.

E Isu i Vakamahuri e
Lahuane Simon
(Mateo 8:14-17; Markus
1:29-34)

38 E Isu i pea a roho na
vaponga i lakea na ruma ne
Simon. E lahuane Simon
ngatavine i giloa, i rongo
hateka a kulina, lakea ri
nanea e Isu ge koria.
39 I valai tabukoi na
dahana ngatavine, i takia a
gilanga ge malaharuri vona.
Muri i pesi rike a ngatavine,
i vakatubu ni gutu a maki ni
kani ne ria.

E Isu i Vakamahuri e Huriki
ala Kupo
(Mateo 8:16-17; Markus
1:32-34)

* **4:26:** 1Ki 17:8-16 * **4:27:** 2Ki 5:1-14 * **4:32:** Mat 7:28-29

40 Na malunga liu ni tuli
valai ne Isu e huriki ri
tahoka a gilanga legelege,
lakea i ru langa ne ria lobo a
limana, i vakamahuri ria
lobo.
41 *I lili tala e huriki a
hanitu ne huriki ala kupo.
Na tahuna ri ha tala, ri gale
dagi, ri ta maea, “Ioe a Tuna
Vure.” Pali e Isu i tahate ria,
nahea ri gi ta, a vuhuna ri
lohoka vona ia e Kristo.
42 Na hatelanga e Isu i pea
a tanga, i lakea na robo i
ngeki. Pali e huriki a bakovi
a ngatavine na tanga iea ri
valai maia, ta ri gi toni ni
takia nahea ge pe ria.
43 Pali i taki ria i ta maea,
“Iau ga vara taro na Velenga
Kamumu na harikianga na
Vure na maka tanga ranga,
a vuhuna a Vure i rudu iau a
valai ga rata mavonga.”
44 *Lakea i laho lae o
Iudea, i vara pololilo na
maka roho na vaponga na
tanga takutaku.

5

E Isu i Vulaki e Huriki a Murimuri Vona (Mateo 4:18-22; Markus 1:16-20)

1 *Na parava tara e Isu i
pesi na dahana Darilomu e
Genesaret,* i vara e huriki.
Pali i kupo hateka e huriki ri
bole tugua ri gi longo a
nitana Vure.
2 E Isu i matai a aga i rua
ni kaka rike na lavu. A
tahona aga nga ri vano, ri loi
pasi a vuko ne ria.
3 Lakea e Isu i rike na aga
tara, a aga ne Simon, i takia
e Simon ge tugu talea, ge
pasi polovavo popote. Muri i
made puru na aga i vara e
huriki.
4 Na tahuna i vara lobo, i
takia e Simon, i ta maea, “O
vore pori na hini i utu, o ru
purua a vuko vomu, o
lakavu a manu.”
5 *E Simon i koli, i ta
maea, “Bakovi Dagi, mi ru a
vuko na rodo i vano i palala
a hini, pali mi ngopu. Pali ga
ru tabua a vuko, a vuhuna o
taki iau ga rua.”
6 Lakea e huriki a tahodari
ri ru tabua a vuko. I uka ma
i tabaka, ri koro a maka
manu i kupo hateka, lakea a
vuko i popote ge marape.
7 Lakea ri gale e huriki a
turane ria na aga tara ri gi
valai ri gi kori ria. Ri lakavu
rike a maka manu, ri
vakavonu a aga nga, i
popote ru gu mabubu.
8 Na tahuna e Simon
Petrus i masia a maki i bele
maea, i turume puru
tabukoi na vahane Isu i ta
maea, “Bakovi Dagi, o ha
nau. Iau a bakovi hale!”
9 I ta mavonga, a vuhuna i
turutu vona a maka manu ri
lakavu i kupo gala hateka.
10 E Iakop, e Ioanes, re
tune Sebedi, rua a tahodari
turane Simon. Rua ranga ru
turutu.
Muri e Isu i takia e Simon
i ta maea, “Naha ni

* **4:41:** Mat 8:29; Mrk 3:11-12 * **4:44:** Mat 4:23 * **5:1:** Mat 13:1-2; Mrk 3:9-10 * **5:1:** A Darilomu e Genesaret, a rana tara a Darilomu e Galili. * **5:5:** Ion 21:3-8

mangenge. Muga o lakavu a manu, pali ngane bara o tuli e huriki a bakovi ri gi valai nau.”

11 *Lakea ru kaka rike na lavu a aga, ru taparaki vonga a maka maki lobo ne rua, ru muri maia e Isu.

E Isu i Vakamatapado a Bakovi Tara
(Mateo 8:1-4; Markus 1:40-45)

12 Na parava tara e Isu i made na tanga tara. A bakovi tara, i ratapilea a patala, i valai maia. Na tahuna i masia e Isu, i tabuli barara puru na malala i nanea e Isu i ta maea, “Bakovi Dagi, ioe bara o ngaru, o vakamatapado iau.”

13 Lakea e Isu i toto talea a limana, i padoia, i ta maea, “Iau a ngaru go matapado. O matapado.” I malaviriri kunana i malaharuri vona a patala.

14 *Lakea e Isu i taki tora ia, i ta maea, “Naha ni vakalongoa tara viri. Pali o vano, o vakasiri ioe na prister, o habi a nihabi na viri ni vakamatapado, ge manga a hini e Moses i here puru hosi. O rata mavonga, e huriki ri gi matakilaka vona ioe ni vakamatapado pali.”

15 Pali a velengane Isu ni longo na tanga lobo. Lakea i kupo e huriki ri valai ne Isu, ri gi longoa a nitana, ri ngarua ge vakamahuri ria.

16 Pali na parava i kupo i ha taro ria, i lakea na robo i ngeki, i vasileki vonga.

E Isu i Vakamahuri a Bakovi i Beu
(Mateo 9:1-8; Markus 2:1-12)

17 Na parava tara e Isu i vara e huriki. E huriki a Pariseo, a mari na vinara, ria ranga ri made vonga. Ri valai na tanga lobo na tabeke ne Galili, ne Iudea, ne Ierusalem. A Vure i habi a nitora na Bakovi Dagi, ge vakamahuri e huriki na gilanga.

18 I uka ma i tabaka e huriki a bakovi ranga ri kaloho vilia a bakovi i beu i mahita na moke. Ta ga ri gi bole dilia na roho, ri gi ru tabukoi ia na matane Isu.

19 Pali ri keri ni bole dilia, a vuhuna i ala kupo hateka e huriki ri vapesihi lae, ri longoa e Isu i vara. Lakea ri bole rikea na mapana ruma, ri pukea a mapana ruma, ri vakatavore purua turana moke vona, i puru na kurukurune huriki tabukoi na ngalane Isu.

20 *Na tahuna e Isu i matai ria ri luhoi torea, i takia a bakovi i beu, i ta maea, “Turagu, a puga vuroki a naro hale vomu.”

21 Lakea e huriki a Pariseo, a mari na vinara ri vanana, “E rei ra bakovi iea, ra i ngaru ni bole a murina Vure? I uka tara bakovi tavula ge puga a naro hale, a Vure kikeri kunana.”

22 E Isu i lohoka vona a niluhoi ne ria, lakea i nana

* **5:11:** Mat 19:27 * **5:14:** Levi 14:1-32 * **5:20:** Ais 43:25; Luk 7:48

ria, “I navai mu luhoi mavonga?
23 I vai a ngava i kavakava ga takia? Ga taki, ‘A puga vuroki a naro hale vomu,’ o ga ta maea, ‘O pesi rike o laho?’
24 *A ngaru mu gu matakilaka vona a Tuna Bakovi i tahoka a nitora koea na malala ge puga vuroki a naro hale.” Lakea i takia a beu i ta maea, “A taki ioe, o pesi rike, o bolea a moke vomu, o hamule na ruma vomu.”
25 I malaviriri kunana i pesi rike na matane ria, i bolea a moke vona. I laho lakea na ruma vona, i kavurikea a Vure.
26 E huriki lobo ri ngapa, ri kavurikea a Vure. Ri turutu vona a maki ri masia, lakea ri ta maea, “Mona si masia a maki ni turutu vona.”

E Isu i Galea e Levi Ge Muri Vona
(Mateo 9:9-13; Markus 2:13-17)

27 Muri e Isu i pagitala, i masia a bakovi ni bole a takis, a rana e Levi. I mamade na roho na takis. Lakea e Isu i takia, “O muri nau.”
28 Lakea e Levi i pesi rike, i pe puru a maki lobo vona, i muri maia.
29 Muri e Levi i rata a habu dagi ne Isu na ruma vona. E huriki a bakovi ni bole a takis turana e huriki a bakovi ranga ri kani turane rua.
30 *Pali e huriki a Pariseo, e huriki a mari na vinara ri ta puhaki lakea ne huriki a murimuri vona, ri ta maea, “I navai mu kani mu ninu turana e huriki a bakovi ni bole a takis, e huriki a bakovi hale?”
31 E Isu i koli i ta maea, “E huriki i uka ma ri giloa i uka ma ri gi matai a dokta. E huriki ri giloa kunana bara ri masia.
32 Iau a valai i uka ma ga gale mua e huriki mu luhoi ta mu naro kamumu mu gu pulo a vilone mua. A valai ga gale e huriki ri naro hale ri gi pulo a vilo ne ria.”

A Vilo na Niperemu
(Mateo 9:14-17; Markus 2:18-22)

33 Muri ri takia, ri ta maea, “E huriki a murimuri ne Ioanes ri peremu. E huriki a murimuri ne huriki a Pariseo ria ranga ri peremu, ri vasileki. Pali e huriki a murimuri vomu ri kani, ri ninu kunana.”
34 *E Isu i koli i ta maea, “E huriki ri made turana bakovi i parangi karaba i uka ma ri gi peremu. Bara ri kani turana.
35 Pali na tahuna a bakovi i parangi karaba ni tuli tala ne ria, bara ri peremu.”
36 Muri e Isu i takia ne ria tara nita vakakika, i ta maea, “I uka tara viri ge vida talea na varakia karaba a mavidana, ge rahi kari a hini marape na matutuna varakia. Bara i rata mavonga, bara i ratapilea a varakia karaba, lakea a tabekena varakia karaba i uka ma ge karea a matutuna varakia.

* **5:24:** Ion 5:8 * **5:30:** Luk 15:1-2 * **5:34:** Ion 3:29

37 I mavonga tabu, i uka
tara viri ge guru dili a vain
karaba na matutuna buroi.†
Bara i rata mavonga bara i
mapoda a buroi, lakea a
vain bara i maguru tala.
38 I mavonga kunana a
vain karaba bara ni guru
dili na buroi karaba.
39 Pali i uka tara viri ge
ninu muga a vain hosi muri
ge ngaru a vain karaba tabu,
a vuhuna bara i ta maea, 'a
vain hosi i nami kamumu
hateka.' "

6

A Parava Nimalo ne Bakovi Dagi
(Mateo 12:1-8; Markus 2:23-28)

1 *Na Parava Nimalo tara,
e Isu i laho padikudu na
hania na vit, lakea e huriki a
murimuri ri vakatubu ni
kinipasi a kanena vit, ri loi
vuroki a kulina, ri kani a
vutuna.
2 *Lakea e huriki a Pariseo
ri nana ria, "I navai mu rata
a maki ni ta pupukari vona
na Parava Nimalo!"
3 *E Isu i koli i ta maea,
"Ra mua, i uka ma mu gia a
naro i ratea e Davit na
tahuna i turana e huriki a
tara vona ri vitolo?
4 *E Davit i dili na roho na
Vure, i bole a bret, i kani. Ra
bret iea a nihabi na Vure. A
vinara i taki e huriki a
prister kunana ri gi kani.
Pali i bole ranga i kani. I
bole ranga i habi ne huriki a
tara vona, ria ranga ri kani."
5 Muri e Isu i taki ria i ta
maea, "A Tuna Bakovi ia a
Bakovi Dagi na Parava
Nimalo."

E Isu i Vakamahuri a Viri na Parava Nimalo
(Mateo 12:9-14; Markus 3:1-6)

6 Na Parava Nimalo tara, e
Isu i dili na roho na vaponga
i tovo e huriki. A bakovi tara
i made vonga i mate a
limana kanena.
7 E huriki a Pariseo, a mari
na vinara, ri matakana a
naro ri gi padi virihi e Isu
vona. Lakea ri muri marogo
lae vona ri gi matakaria, ma
ge vakamahuri a viri tara na
Parava Nimalo.
8 Pali e Isu i lohoka vona a
niluhoi ne ria, lakea i takia a
bakovi i mate a limana, i ta
maea, "O pesi rike koea na
kurukurune huriki." Lakea i
pesi rike na matane ria.

9 Muri e Isu i taki ria i ta
maea, "Ngane ga nana mua,
a vinara i ta navai vona a
naro si gi ratea na Parava
Nimalo? Si gi rata a naro
kamumu o si gi rata a naro
hale? Si gi vakamahuri a
viri, o si gi ratapile a viri?"

10 E Isu i mata lae ne ria,
muri i takia a bakovi, i ta
maea, "O toto talea a
limamu." Lakea i toto talea
a limana, i tavaga mule.
11 E huriki a Pariseo i
madihi a hatene ria, lakea ri
varodo a ngava na a ra naro
ri gi rata virihi ia vona.

† **5:37:** O matai a hanuna buroi ni rata na kulina me ne Matias 9:17. * **6:1:** Vin 23:25 * **6:2:** Ion 5:10 * **6:3:** 1Sam 21:1-6 * **6:4:** Levi 24:5-9

E Isu i Vulaki e Huriki a Apostolo Vona
(Mateo 10:1-4; Markus 3:13-19)

12 Na parava tara e Isu i
sike na lolo ge vasileki, lakea
i vasileki mavonga na Vure
na rodo.
13 Na tahuna a haro i rike,
i gale valai vona e huriki a
murimuri vona. I vulaki a
bakovi ala ravulu a polona i
rua, i gale ria a apostolo. E
huriki a apostolo ne Isu ra
nga:
14 e Simon re Isu i vunua e
Petrus, e tarina e Andreas, e
Iakop, e Ioanes, e Pilip, e
Bartolemeus,
15 e Mateo, e Tomas, e
Iakop tune Alpius, e Simon
na kabu ne Silot,*
16 e Iudas e tune Iakop, e
Iudas Iskariot, ra viri i habi
e Isu ne huriki a pile.

E Isu i Vakamahuri e Huriki
(Mateo 4:23-25)

17 Muri e Isu i tuli e huriki
a apostolo vona, ri raga
puru na lolo, ri vano, ri pesi
na bila. E huriki a murimuri
vona ala kupo ri made
vonga pali, turana e huriki
ri valai na tabeke ne Iudea,
ne Ierusalem, na tabeke ne
Tair e Sidon, ra ru pesi na
dahana dari.
18 E huriki nga ri valai ri gi
longo a vinara ne Isu, ri
ngarua ge vakamahuri ria
na gilanga ne ria. E huriki i
dili ne ria a hanitu, e Isu i
korimule ria.
19 E huriki lobo ri toni ni
padoi ia, a vuhuna a nitora
na Vure i tabuli vona, i
vakamahuri ria lobo.

A Maki Ni Vivi Vona
(Mateo 5:1-12)

20 E Isu i mata lakea ne
huriki a murimuri vona, i ta
maea,
"Mua o huriki a matasia mu
vivi,
a vuhuna a Vure bara i
habi ne mua a
harikianga vona.
21 *Mua o huriki mu vitolo
ngane mu vivi,
a vuhuna muri ma bara
mu maru.
Mua o huriki mu tatangi
ngane mu vivi,
a vuhuna muri ma bara
mu nongo mu pitei.
22 *E huriki bara ri tepu
mua, ri lohopile mua,
ri harogi mua,
ri taki mua ta mu hale a
vuhuna mu muri mai
a Tuna Bakovi.
Pali mu vivi!
23 Hosi e huriki e tubune
ria ri rata mavonga e huriki
a propet. Lakea na tahuna ri
rata mavonga mua, mu vivi
hateka, mu pitei, a vuhuna a
Vure bara i kona dagi mua
meli na hunu.
24 Pali mua o huriki a viri na
mahala ngane,
a Vure bara i ratapile
mua,
a vuhuna mu bole pali a
nimade kamumu ne
mua.
25 Mua o huriki mu kani
marumaru ngane,
a Vure bara i ratapile
mua.
Muri ma bara mu vitolo.

* **6:15:** A tara ne huriki a Silot ri marikoi e huriki a Rom ri gi matakari ria.
* **6:21:** Sng 126:5-6; Ais 61:3; Kap 7:16-17 * **6:22:** Ion 15:19; 16:2; 1Pe 4:14

Mua o huriki mu nongo
ngane, a Vure bara i
ratapile mua.
Muri ma bara mu
haloho mu tangi.
26 Mua o huriki ni kavurike
bala ngane,
a Vure bara i ratapile
mua.
Hosi e huriki e tubune
ria ri rata mavonga e
huriki a nitamina
propet.

Mu Ngaru e Huriki a Pile ne Mua
(Mateo 5:38-48; 7:12a)

27 "Pali mua e huriki mu longo a ngavagu, a taki mua, mu ngaru e huriki a pile ne mua, mu rata kamumu e huriki ri tepu mua.
28 Mu rata kamumu e huriki ri harogi mua. Mu vasileki ne huriki ri rata hale mua.
29 A viri tara ge ubi ioe na garemu, o tabalahehe ge ubi tabu ioe na garemu tara. A viri tara ge bole a varakia vomu, naha ni vakatokua, o habi tabua vona a padirodo vomu tara.
30 O habi ne huriki ri nongi a maki vomu. A viri ge bolea vomu tara maki, naha ni takia ge habi mulea.
31 *Ra naro mu ngaru e huriki ri gi rata virihi mua vona, mua ranga mu rata.
32 "Mua bara mu ngaru kunana e huriki ri ngaru mua, e rei ge kavurike mua? E huriki a bakovi hale, ria ranga ri ngaru e huriki ri ngaru ria.
33 Mua bara mu rata kamumu kunana e huriki ri rata kamumu mua, e rei ge kavurike mua? E huriki a bakovi hale, ria ranga ri rata mavonga.
34 Mua bara mu habi a maki, muri mu ngaru ni gi koli, e rei ge kavurike mua? E huriki a bakovi hale, ria ranga ri habi a maki ne huriki a bakovi hale, ri ngaru ni gi koli.
35 Pali a ngaru mua mu gu ngaru e huriki a pile ne mua, mu rata kamumu ria. Na tahuna mu habi ne ria a maki, naha ni taki ria ri gi habi mule. Mu rata mavonga, a mapane mua bara i dagi hateka, bara mua e huriki e tuna Vure Meli Liu, a vuhuna i rata kamumu e huriki ri bole lupu a maki, e huriki ri naro hale.
36 Mu dodo e huriki, i manga a Vure, e Tamane mua, i dodo e huriki.

Naha Ni Pelekado a Viri
(Mateo 7:1-5)

37 *"Naha ni pelekado a viri, lakea a Vure i uka ma ge pelekado mua. Naha ni taki e huriki ranga ri hale, lakea a Vure i uka ma ge taki mua mu hale. Mu lohopile a naro hale ne huriki, a Vure tara bara i lohopile a naro hale ne mua.
38 *Mu ramai a naro hatebalala, lakea a Vure tara bara i hatebalala, i habi a maki ne mua. Na tahuna a Vure i habi a maki, bara i habi ge kupo, i guru tala, i padi lulu puru, i tahoni tabu bara i maguru tala tavula

* **6:31:** Mat 7:12 * **6:37:** Mat 6:14 * **6:38:** Mrk 4:24

ranga. A naro o rata virihi e turamu, a Vure tara bara i rata virihi ioe vona."

39 *Muri e Isu i taki ria vona a nita vakakika, i ta maea "A bakovi i kepa i uka ma ge tulia a bakovi i kepa. Bara i toni ni tulia, rua varago bara ru boru puru na lovo.

40 *A lohokanga na koma ni tovo i uka ma ge rangi a lohokanga na viri i tovo ia. Pali na tahuna i tovo loboa a koma, a koma bara i lohoka manga a viri i tovoa.

41 "I navai o masia a muku na matane turamu, pali o mata kepa vona a bokona kai i koro na matamu ke?

42 Go taki navia e turamu, 'Turagu, ga kuri tala a muku na matamu.' Pali ioe i uka ma o matakilaka vona a bokona kai dagi i tabuli na matamu! Ioe a bakovi na taminga! O bole tala taro a bokona kai na matamu, muri bara o matai kamumu, o kuri tala a muku na matane turamu.

A Kai Ni Matakilaka Vona a Vuana
(Mateo 7:17-20; 12:33-35)

43 "A kai kamumu i uka ma i vakabele kilala a kanena ge hale. A kai hale i uka ma i vakabele kilala a kanena ge kamumu.

44 A kai si matakilalea na vuana. I uka ma si pasi a vuana pik na mota barakau. I uka ma si gi pasi a kanena vain na mota padipadi.

45 A bakovi kamumu i vakasiri a hatena i kamumu na naro kamumu i rata. Pali a bakovi hale i vakasiri a hatena i hale na naro hale i rata. A nitana bakovi i vakasiri e huriki, ia a bakovi navai.

A Bakovi Ru Hae a Ruma
(Mateo 17:24-27)

46 *I navai mu gale iau e, 'Bakovi Dagi, Bakovi Dagi,' pali i uka ma mu muri mai a nitagu?

47 Ga vakalongo mua vona a naro na viri i valai nau, i longo a nitagu, i longototo.

48 A narona i manga a bakovi i hae a roho. I keli puru i vakapesi langa na kedo a vuhuna butu. Na tahuna i tua a meka i pulua a ruma i uka ma i vakulu, a vuhuna i hae kamumua.

49 Pali a viri i longoa a nitagu, pali i longotaro, i manga a bakovi i hae a roho, i uka ma i puru hateka a butu. Na tahuna i tua a meka i ratapilea a ruma, i mapuka puru, i lobo."

7

E Isu i Vakamahuria a Vora
(Mateo 8:5-13; Ioanes 4:43-54)

1 E Isu i vara lobo e huriki, muri i dili o Kapernaum.

2 Na tanga iea, i made vona a ubu na tara na nugumaheto.* A vora na ubu iea i giloa, i popote ge mate. A ubu i ngaru hatekea a vora vona.

3 Na tahuna i longoa e Isu i bele vonga, i rudu e huriki a bakovi dagi na Iuda, ri gi

* **6:39:** Mat 15:14 * **6:40:** Mat 10:24-25 * **6:46:** Mat 7:21 * **7:2:** A ubu na tara na nugumaheto i matakari e huriki a nugumaheto ala ravulu mule ma murina balaka taku (100).

takia e Isu ge valai ge
korimulea a vora vona.
4-5 Na tahuna ri bele ne Isu
ri nana torea, ri ta maea, “A
ubu na tara iea, a bakovi
kamumu hateka. I ngaru
hateka hita e huriki a Iuda. I
haea koea ne mia tara roho
na vaponga. I kamumu go
koria.”
6 Lakea e Isu i vano turane
ria.
I popote ri gi bele na
ruma, lakea a ubu i rudu e
huriki a turana ri gi takia e
Isu, ri gi ta maea, “Bakovi
Dagi, ma ga vakapae ioe. Iau
i uka ma a bakovi kamumu
go valai na ruma nau.
7 Lakea iau, i uka ma a
luhoi ge iau a bakovi
kamumu ga valai mai ioe. O
taki kunanea a ngava, ge
mahuri a vora nau.
8 A lohoka vona bara i
bele, a vuhuna iau a
longototo e huriki a bakovi
dagi nau. E huriki a
nugumaheto a matakari ria,
ria ranga ri longototo iau.
Bara takia a viri tara ge
vano, bara i vano kunana.
Bara takia ge valai, bara i
valai kunana. Bara takia a
vora nau ‘o ratea a maki
iea,’ bara i rata kunanea.”
9 Na tahuna e Isu i longoa
a ngava iea i turutu, i
matagege lakea ne huriki ri
muri vona, i taki ria, “A taki
mua, i uka ma a pugaia ma
tara bakovi o Israel ge luhoi
tora hatekea a Vure ge
manga a bakovi iea.”
10 Muri e huriki a vinuru
ri hamule lakea na ruma.
Na tahuna ri bele, ri masia a
vora i tavaga pali.

E Isu i Vakamahuri a Riau

11 Muri e Isu i lakea na
tanga dagi e Nain. E huriki a
murimuri, e huriki a bakovi
a ngatavine ala kupo ranga
ri laho turana.
12 Na tahuna ri luve
tabukoi na poridala na
tanga, ni kaloho tala a
podana bakovi i mate, a
madiva† na havuri, ni gi
tanu. I kupo e huriki na
tanga dagi ri laho turana
havuri iea.
13 Na tahuna e Bakovi
Dagi i masia a havuri, i
dodoa, lakea i takia, “Naha
ni tangi.”
14 I laho lokovonga i
nugua a moke, ra i tabuli
vona a podana riau, lakea e
huriki ri kalohoa ri pesi tata.
Muri e Isu i ta maea, “Riau,
ngane a taki ioe, o pesi rike!”
15 *Lakea a riau i made
rike, i vakatubu ni ta. Muri e
Isu i tulia, i habi mulea ne
kinana.
16 *E huriki lobo ri
mangenge, ri kavurikea a
Vure. Lakea ri ta maea, “A
propet dagi i bele na
kurukurune hita. A Vure i
valai pali ge tuhori e huriki
a ngate vona.”
17 A velengane Isu ni longo
na tabeke lobo ne Iudea, na
robo tabukoi vonga.

E Ioanes i Rudu a Murimuri Vona Ru Lakea ne Isu (Mateo 11:1-19)

† **7:12:** A madiva, a koma i uka e tarina, i uka e tukana. Ia kikeri kunana.
* **7:15:** 1Ki 17:23; 2Ki 4:36 * **7:16:** Luk 1:68

18 E huriki a murimuri ne
Ioanes ri vakalongoa vona a
maki lobo e Isu i rata.
19 *Lakea e Ioanes i rudu a
vinuru vona ala rua ru gu
masia e Bakovi Dagi, ru gu
nanea, “Ioe kunana a viri a
Vure i taki ge rudu vilia, o
mi gi davea a viri tara?”
20-21 Lakea ru vano. Na
tahuna ru bele, e Isu i
vakamahuri e huriki ri
giloa, e huriki i dili ne ria a
hanitu, i vakamatapara e
huriki a kepa. Ru nanea, “E
Ioanes a mari ni vahilolo i
rudu maria miri gi nana ioe.
Ioe kunana a viri a Vure i
takia ge rudu vilia, o mi gi
davea a viri tara?”
22 *Lakea e Isu i koli, i ta
maea, “Muru hamule, muru
vakalongo e Ioanes vona a
maki muru matai muru
longo: E huriki a kepa ri
matapara, e huriki a beu ri
laho tabu, e huriki ri tahoka
a patala ri matapado, e
huriki ri vou ri longo mule
tabu, e huriki ri mate ri
mahuri mule tabu, a Velenga
Kamumu ni vakalongo ne
huriki a matasia.
23 E huriki ri matai a maki
a rata, pali i uka ma ri koi
nau, a Vure bara i rata
kamumu ria.”
24 E Isu i ta lobo, lakea a
vinuru ne Ioanes ru vano.
Muri e Isu i vakalongo e
huriki vonga, i ta maea, “Ra
viri mu dili maia na tabeke i
ngeki, i uka ma ia a bakovi
ni ta viliha lae, ge manga a
pagana viru i bole lelea a
vilu.
25 I uka ma i bagetu na
varakia kabakaba. E huriki
ri bagetu na varakia
kabakaba ri tahoka a
mahala i kupo, ri made na
ruma hariki.
26 *A viri mu vano mu gu
masia a propet. A taki
muholi mua, e Ioanes i uka
ma ia a propet tavula
kunana.
27 *Hosi ni vakalongo
muga vona na hinere. A
hinere i ta maea,

‘Ga rudua a vinuru nau ge
muga vomu,
ge pelekadoa a dalamu.’

28 “A taki mua, i uka tara
viri koea na malala ge
polomeli ne Ioanes. Pali a
viri i manga a bakovi tavula
pololilo na harikianga na
Vure, i polomeli ne Ioanes.”
29 *Na tahuna e huriki ri
longoa a nitane Isu, e huriki
a bakovi a ngatavine, turana
e huriki a bakovi ni bole a
takis, ri ta maea, “I muholi,
a Vure i ngarua e Ioanes ge
vahilolo mia.” Ri ta
mavonga, a vuhuna e Ioanes
i vahilolo ria pali.
30 *Pali e huriki a Pariseo,
e huriki a mari na vinara, i
uka ma ri ramai a ningaru
na Vure, ri koi e Ioanes ge
vahilolo ria.
31 Muri e Isu i ta maea,
“Ga toni virihi ma a ra e
huriki na tahuna mona? Ri
gi manga a ra?
32 Ri manga e huriki a
koma ri made na mada ni
vahabi ni vangoli a maki. Ri

* **7:19:** Sng 40:7; Mal 3:1; Kap 1:8 * **7:22:** Ais 35:5-6; 61:1; Luk 4:18 * **7:26:** Luk 1:76 * **7:27:** Mal 3:1 * **7:29:** Luk 3:12 * **7:30:** Mat 21:32

gale e huriki a koma ranga
ri ta maea,
‘Mi vaki a piloli,
pali i uka ma mu raulo.
Mi kalolo a linge na
matenga,
pali i uka ma mu tangi.’
33 “A ta maea a vuhuna e
Ioanes a mari ni vahilolo, i
valai i uka ma i kani a bret, i
uka ma i ninu a vain, lakea
mu takia ta i dili vona a
hanitu.
34 *Pali a Tuna Bakovi i valai
i kani i ninu, lakea mu ta
maea, ‘Ia a bakovi ni kani ni
ninu hateka, i turana bala e
huriki a bakovi ni bole a
takis, e huriki a bakovi hale.’
35 Pali e huriki ri ramai a
niluhoi kamumu na Vure, ri
vakasiri manga a niluhoi
kamumu vona i muholi.”

A Ngatavine Hale i Biria e Isu

36 A Pariseo tara i takia e
Isu ge kani turana. Lakea e
Isu i lokovonga i made na
dede.
37 *A ngatavine tara i
made na tanga iea, a ngoi.
Na tahuna i longoa e Isu i
kani turana Pariseo, i vano i
konea a ulo ni rata na kedo
a alabasta, i vona a nibiri
mangisipa.
38 I lakea na ruma na
Pariseo, i pasike puru muri
tabukoi na vahane Isu i
vakatubu ni tangi. I vahilolo
a vahane Isu na luhana.
Muri i ravu a vahane Isu na
vuna, i nguru a vahana, i
guru langa na vahana a
mangisipa.
39 Na tahuna a Pariseo iea
i masia a ngoi i rata maea, i
luhoi maea, “Ra bakovi iea,
ge ia a propet bara i lohoka
vona ra ngatavine i nugua, a
ngatavine navai. Ra
ngatavine iea a ngatavine
hale.”
40 Lakea e Isu i takia, i ta
maea, “Simon, a tahoka a
ngava ta ga taki ioe vona.”

Lakea e Simon i koli i ta
maea, “Mari ni tovo, mo
vakalongo iau vona.”

41 Lakea e Isu i ta maea,
“A bakovi ala rua ru bole a
moni na bakovi i matakari a
tava. A bakovi tara i bole a
kedo silva i 500. A viri tara i
bole a kedo silva i 50.‡
42 Rua varago ru uka a
moni ru gu koli, lakea i taki
rua nahea ru gu koli. E rei
ne rua ge ngaru hatekea a
matakari na tava?”
43 E Simon i koli i ta maea,
“Iau a luhoia ra bakovi i
kupo a moni i bole, lakea a
matakari na tava i takia
nahea ge koli.”

Lakea e Isu i takia e
Simon, i ta maea, “A nitamu
i muholi.”
44 Muri i mata lakea na
ngatavine i takia e Simon,
“Ra ngatavine iea o masia?
Iau a valai na ruma vomu,
pali ioe o uka ma o habi nau
a naru ga vahilolo a vahagu.
Pali a ngatavine iea, i
vahilolo a vahagu na
luhana, i ravu a vahagu na
vuna.
45 Ioe o uka ma o tagui iau,
pali ra ngatavine iea i nguru
mavonga a vahagu na
tahuna i dili koea.

* **7:34:** Luk 15:2 * **7:37:** Mat 26:7; Mrk 14:3; Ion 12:3 ‡ **7:41:** A kedo i silva ne huriki a Iuda ni gale a ‘denari.’ A viri i leho na vik i rua bara i bole a denari i rua.

46 Ioe o uka ma o biri a gigu na nibiri, pali a ngatavine iea, i guru langa na vahagu a mangisipa.
47 Pali ngane ga taki ioe, a naro hale vona i kupo, pali iau a puga vuroki, i mavonga i ngaru hateka iau. A viri ni puga vuroki a naro hale kiroko vona, a ningaru vona i kiroko kunana."
48 Muri e Isu i takia a ngatavine i ta maea, "Iau a puga vuroki a naro hale vomu."
49 E huriki ri bele palupu na nikani ri vata, ri ta maea, "Ra bakovi iea, ia e rei muholi i puga vuroki a naro hale?"
50 *Lakea e Isu i takia a ngatavine i ta maea, "A puga vuroki a naro hale vomu a vuhuna o luhoi tora iau. O vano na nivalemu."

8

A Ngatavine Ranga Ri Muri ne Isu
1 Muri e Isu i laho lae na maka tanga dagi, a tanga kiroko, i vakalongo a Velenga Kamumu na harikianga na Vure. E huriki a apostolo vona ala ravulu a polona i rua ri laho turana.
2 *E huriki a ngatavine e Isu i korimule ria na hanitu, na gilanga, ria ranga ri laho turana: e Maria, a rana tara e Magdala, ra ni lili tala a hanitu i polorua vona,
3 e Ioana e girihine Kusa, re Kusa i matakari a ruma ne Herod, e Susana, turana e huriki a ngatavine ranga. E huriki a ngatavine nga ri habi bala a maki ne ria ni tuhoria e Isu.

A Nivakakika na Viri i Varo a Vit
(Mateo 13:1-9; Markus 4:1-9)
4 E huriki na tanga lobo ri valai mai ia, ri vapopo. Lakea i taki ria na nita vakakika, i ta maea,
5 "A bakovi ni leho na hania i vano, i varo a vutuna vit. Na tahuna i voro lae a vutuna vit, i ranga ri boru puru na dala, lakea ni laho langa ne ria, i ranga i kani poi a kadirovo.
6 I ranga ri boru puru na kedo. Na tahuna ri koru rike ri malai, a vuhuna a malala i kere.
7 A vutuna vit ranga ri boru puru na hini i rako vona barakau, lakea a barakau i rako taho.
8 Pali i ranga a vutuna vit ri boru langa na malala kamumu. Ri koru rike, ri vua, ri vakabele a kanene ria i ravulu mule ma murina i balaka taku (100)." E Isu i tuverei lobo, lakea i gale tala, i ta maea, "E rei a viri i ngaru ni longokilalea a ngavagu, ge longo kamumu, ge luhoi kado."

A Pelegona Nivakakika
(Mateo 13:10-23; Markus 4:10-20)
9 Lakea e huriki a murimuri vona ri nanea ge tuveve polo a pelegona nita vakakika.
10 *E Isu i koli i ta maea, "A Vure i habi a lohokanga ne mua, mu gu lohoka vona

* **7:50:** Luk 8:48; 18:42 * **8:2:** Mat 27:55-56; Mrk 15:40-41; Luk 23:49 * **8:10:** Ais 6:9-10

a maki kapiloho na
harikianga na Vure. Pali e
huriki ranga, a ta vakakika
ne ria, nahea ri gi
longokilala, ge manga a
ngava ni here puru hosi na
Hinere, i ta maea,
‘Ri matai, pali i uka ma ri
matakilala.
Ri longo, pali i uka ma ri
longokilala.’
11 “A pelegona a
nivakakika i maea: A
vutuna vit i manga a nitana
Vure.
12 A vutuna ri boru puru
na dala ri manga e huriki ri
longo a ngava. Muri i valai a
hanitu i panaho tala a ngava
na hatene ria, i uka ma ri gi
luhoi tora, i uka ma ri gi
bole a nimahuri vakaroro.
13 “A maka vutuna vit ri
boru langa na kedo ri
manga e huriki ri longo a
nitana Vure, ri vivi ni luhoi
torea, pali i uka ma ri
ngarua ge dili na hatene ria.
Ri ramai na parava popote
kunana, pali a parava na
nitoni i bele, ri boru.
14 “A maka vutuna vit ri
boru langa na hini i rako
vona a barakau, ri manga e
huriki ri longo a ngava, pali
ri muri mai a ningaru ne ria
kunana. Ri loho lege lae na
nimade ne ria, na mahala,
na bagetua, lakea i putukari
ria ni vakabele a kanene ria.
15 “A maka vutuna vit ri
boru langa na malala
kamumu ri manga e huriki a
bakovi kamumu, a bakovi ni
ta muholi. Ri longo a nitana
Vure, ri ru na hatene ria, ri
lohotata vona. Na tahuna ri
lohotata na ngava, ri
hatenono, bara ri vakabele a
kanene ria i kupo.

A Nipara
(Markus 4:21-25)

16 *“I uka ma si namia a
lam muri si gi kavitagua. A
lam bara si vakatavorea,
lakea e rei a viri i valai bara
i masia a hini palala.
17 *A rabu lobo ni rata
kapiloho bara ni vakalongo
lae muri ma. A maki ni
ruhulolo, bara i bele
kavakava.
18 *E rei a viri i longokilala
a ngava bara ni habi tabu
ranga. A viri i uka ma i
longokilala a ngava, pali ra
ngava i luhoi ta i
longokilala, bara ni bole
hamule vona. I mavonga,
mu luhoi kamumu a ngava
mu longo.”

E Rei e Kinane Isu, e Turana mai?
(Mateo 12:46-50; Markus 3:31-35)

19 Na parava tara e kinana
e turana mai ri valai ri gi
masia e Isu, pali ri keri ni
dili, a vuhuna ri ala kupo e
huriki ri made, ri longoa e
Isu i vara.
20 Lakea a bakovi tara i
vakalongoa e Isu, i ta maea,
“E kinamu, e tarimu mai to
pesi polovavo, to ngaru ni
matai ioe.”
21 E Isu i koli i ta maea, “E
nana, e turagu mai re huriki
ri longo a nitana Vure, ri
muri mai a ngavana.”

* **8:16:** Mat 5:15; Luk 11:33 * **8:17:** Mat 10:26; Luk 12:2 * **8:18:** Mat 25:29; Luk 19:26

E Isu i Takia a Taiava Ge Pasipuru
(Mateo 8:23-27; Markus 4:35-41)

22 Na parava tara e Isu i
tura e huriki a murimuri i ta
maea, “Si vano si gi lakea na
tabeke tara na darilomu.”
Lakea ri rike na aga ri vano.
23 Na tahuna ri vore
lokovonga, e Isu i mahita. I
pori ngane a taiava i toko
dili na aga, a dari i ratea a
aga i popote ge mabubu.
24 E huriki a murimuri ri
vangoa e Isu ri ta maea,
“Bakovi Dagi, Bakovi Dagi, i
popote bara i mabubu a aga.
Bara si pasiri!”

Lakea e Isu i pesi rike i
tahate a vilu a naru, naha ru
gu pori. Lakea i pasi puru a
taiava, i malilo a dari.
25 E Isu i nana e huriki a
murimuri vona i ta maea, “I
vai a niluhoi ne mua?”

E huriki a murimuri ri
mangenge ri ngapa, lakea ri
vanana, “E rei a viri iea? I
vakuku a vilu a dari, ru
longototoa!”

E Isu i Lili Tala a Hanitu
(Mateo 8:28-34; Markus 5:1-20)

26 Ri bele na tabeke ne
Gerasa, na tabeke tara na
Darilomu e Galili.
27-29 Na tahuna e Isu i page
raga na aga, i masia a
bakovi tara, i dili vona a
hanitu. A bakovi iea a
bakovi na tanga e Gerasa. E
huriki na tanga bara ri kolo
a vahana a limana na sen. I
balaka kupo pali i ratea a
hanitu, i rakudu gareka a
sen, lakea a hanitu i lili talea
na tanga ge made na robo i
ngeki. I tabaka pali i uka ma
i rodo a varakia, i uka ma i
mahita na ruma. I mahita
kunana na murine huriki ri
mate. Lakea na tahuna e Isu
i masia, i takia a hanitu ge
pagitala vona a bakovi iea.
Ngane a bakovi iea i mahita
puru na vahane Isu, i gale
tala dagi, i ta maea, “Isu,
Tuna Vure Meli Liu, go rata
navai iau? A nana tora ioe,
naha ni ratapile iau!”

30 Lakea e Isu i nanea, “E
rei a ramu?”

I koli, i ta maea, “A ragu e
Tara,” a vuhuna i kupo e
huriki a hanitu ri dili vona.
31 E huriki a hanitu ri
nana torea e Isu nahea ge
tono ria ri gi lakea na lovo i
marangeo.

32 A kabuna boro ri kakani
na dahana kupona. E huriki
a hanitu ri nana torea e Isu
ge tono ria lakea na kabuna
boro. Lakea e Isu i longo.
33 E huriki a hanitu ri
pagitala na bakovi, ri vano
ri dili na maka boro. Muri a
kabuna boro ri nunu raga
na gali, ri to na darilomu, ri
pasiri.

34 Na tahuna e huriki a
matakari na boro ri masia,
ri ha, ri vakalongo e huriki
na tanga, na robo tabukoi
vonga.
35 Lakea e huriki ri vano ri
gi masia ra maki i bele. Na
tahuna ri bele ne Isu, ri
masia ra bakovi i pagitala
vona e huriki a hanitu, i
made tabukoi na vahane
Isu. I lobo vona pali a
nimanga, i rea mule a
varakia vona. Na tahuna ri
masia, ri mangenge.

36 Ngane e huriki ri masia
a naro iea i ratea e Isu, ri
vakalongo e huriki ri bele
taho ria vonga, ri taki ria ne
Isu i korimule navia a
bakovi iea ne huriki a
hanitu.
37-39 Lakea e huriki a
bakovi a ngatavine na robo
e Gerasa ri takia e Isu ge
vano, a vuhuna ri mangenge
hateka.

A bakovi i pagitala vona e
huriki a hanitu i ngaru ni
laho turane Isu. Pali e Isu i
tono mulea, i ta maea, "O
hamule lakea na tanga
vomu, o vakalongo e huriki
vonga na maki kamumu
hateka a Vure i rata virihi
ioe vona." Lakea e Isu i rike
na aga, i vano. A bakovi iea i
hamule lakea na tanga vona,
i vakalongo e huriki vonga
ne Isu i kori hatekea, i lili
tala e huriki a hanitu vona.

E Isu i Vakamahuri a Koma (Mateo 9:18-26; Markus 5:21-43)

40 E Isu i hamule tabu
lakea na tabeke tara na
darilomu, lakea e huriki ri
taguia, a vuhuna ri pasimata
vona.
41 Muri i valai tara bakovi,
a rane Ierus. Ia a matakari
na roho na vaponga. I tabuli
puru tabukoi na vahane Isu,
i takia ge valai na ruma
vona.
42 I ngarua ge valai, a
vuhuna i popote ge mate e
tuna a madiva, a koma
ngatavine. Ra koma iea, a
pida vona i ravulu a polona i
rua.

Na tahuna e Isu i laho
lokovonga, e huriki ri tango
kapia.
43 A ngatavine tara i laho
turane ria i pori vona a dara
na pida i ravulu a polona i
rua. E huriki a dokta ri keri
ni koria.
44 I laho valai muri ne Isu,
i padoia a ngutuna varakia
vona. I malaviriri kunana i
lobo ni pori a darana.
45 Lakea e Isu i nana
maea, "E rei i padoi iau?"

Ri lavuni e huriki, lakea e
Petrus i ta maea, "Bakovi
Dagi, e huriki ri pesi vatutu
hateka ri tango kapi ioe."
46 Lakea e Isu i ta maea, "I
tahoka tara viri i padoi iau.
A lohoka vona, a vuhuna a
hatakia a nitora nau i
vakatavaga ia pali."
47 A ngatavine i lohoka
ngane i uka ma ge kapiloho
tabu, lakea i laho
vakulukulu valai, i tabuli
puru tabukoi na vahane Isu.
Na matane huriki lobo, i
vakalongo i navai i padoia e
Isu, lakea i vakalongo tabu
vona a dara i lobo liu ni pori
vona.
48 *Muri e Isu i takia a
ngatavine, "O tugu, ioe o
mahuri a vuhuna o luhoi
tora iau. O vano na
nivalemu."
49 E Isu i tabana ni ta, a
vinuru tara i bele, i valai na
ruma e Iairus, a matakari na
roho na vaponga, i ta maea,
"E tumu i mate pali. Naha ni
vakapae tabua a mari ni
tovo."
50 E Isu i longoa a ngava
iea, lakea i takia e Iairus, i ta

* **8:48:** Luk 7:50

maea, “Naha ni mangenge. O luhoi tora iau. E tumu bara i mahuri tabu.”
51 Na tahuna e Isu i bele na ruma ne Iairus, i koi ne huriki lobo ri gi dili na ruma. I tuli kunana e Petrus, e Ioanes, e Iakop, turana e kinana e tamana sirula i mate.
52 E huriki ri made muga vonga ri dua, ri taringia. Pali e Isu i taki ria i ta maea, “Naha ni tangi. A sirula i uka ma i mate, i mahita kunana.”
53 Lakea ri nongo vakia e Isu, a vuhuna ri lohoka vona a sirula i mate muholi pali.
54 Pali e Isu i nugua a limana sirula, i ta maea, “Sirula, o pesi rike!”
55 Lakea a hanuna i hamule maia. I malaviriri kunana i pesi rike. Muri e Isu i taki ria ri gi vakania.
56 E tamana e kinana i ubi rua a ngapa, pali e Isu i taki tora rua, nahea ru gu vakalongoa tara viri vona a maki i bele.

9

E Isu i Rudu Tala a Apostolo Vona
(Mateo 10:5-15; Markus 6:7-13)

1 Muri e Isu i gale palupu e huriki a apostolo vona ala ravulu a polona i rua, i habi a leho ne ria, a nitora ri gi lili tala a hanitu, ri gi vakatavaga e huriki ri giloa.
2 I rudu tala ria, ri gi vara vona a harikianga na Vure, ri gi vakamahuri e huriki ri giloa.
3 *I taki ria, i ta maea, “Naha ni bolea tara maki na tahuna mu havai. Naha ni bole a kodo. Naha ni bole a hole. Naha ni bole a maki ni kani. Naha ni bole a moni. Naha ni bole a varakia ge rua.
4 E rei a tanga mu dili vona, mu made na ruma ge taku kunana.
5 E rei a tanga i uka ma i tagui mua, mu kurudu pasi a habulo na vahane mua, mu ha taroa, bara i vakasiri ria ri tahoka a ngava.”
6 Lakea e huriki a apostolo ne Isu ri vano, ri laho lae na maka tanga, ri vara na Velenga Kamumu, ri vakamahuri e huriki ri giloa.

E Herod i Ngaru ni Lohoka Vona e Isu
(Mateo 14:1-2; Markus 6:14-16)

7 *E Herod, a hariki, i longo a maka maki i rata e Isu. I luhoi lege lae a vuhuna e huriki ranga ri takia e Isu ta ia e Ioanes i mahuri mule na nimate.
8 E huriki ranga ri takia e Isu ta ia e Elaisa i bele tabu. E huriki ranga tabu ri takia e Isu ta ia a propet hosi tara i mahuri mule.
9 *Pali e Herod i ta maea, “Iau a palakudua hosi a lohone Ioanes. Pali e rei ra viri iea a longoa i rata a maka maki nga?” Lakea i ngaru ni masia e Isu.

* **9:3:** Luk 10:4-11 * **9:7:** Mat 16:14; Mrk 8:28; Luk 9:19 * **9:9:** Luk 23:8

E Isu i Vakani e Huriki ala Kupo
(Mateo 14:13-21; Markus 6:30-44; Ioanes 6:1-13)

10 Na tahuna e huriki a apostolo ne Isu ri hamule pali, ri vakalongo e Isu vona a maka maki ri rata. Muri e Isu i tuli ria, ri vano, ri lakea na tanga dagi tara ni gale e Betsaida.
11 Pali e huriki ri longoa a hini e Isu i lakea vona, lakea ri muri mai ia. Na tahuna ri bele, e Isu i tagui ria, i vara ria na harikianga na Vure, i vakatavaga e huriki ri giloa.
12 Na malunga liu, e huriki a apostolo vona ala ravulu a polona i rua ri takia e Isu, ri ta maea, "A hini si made vona i ngeki. O taki e huriki ri gi vano, ri gi lakea na maka tanga tabukoi, ri gi matakana a maki ni kani, a murina ni mahita."
13 Pali e Isu i koli, i ta maea, "Mu vakani ria."
Pali ri ta maea, "Mi tahoka kunana a bret i lima, a manu i rua. Ioe bara o ngaru mi gi habi a maki ne ria ri gi kani, bara si kona taro a maki bara i kara ria."
14 E huriki a bakovi ri made vonga ri ala rangale lima (5,000).
Lakea e Isu i taki e huriki a murimuri vona, i ta maea, "Mu vakamade kabuna ria ravulu lima, ravulu lima."
15 Lakea ri rata manga a hini e Isu i taki, ri vakamade kabuna ria.
16 Muri e Isu i bole rike a bret i lima, a manu i rua. I mata rike na hunu, i kavurikea a Vure. Muri i keve a bret, i putu a manu, i habi ne huriki a murimuri vona ri gi veru.
17 E huriki lobo ri kani, ri maru. Muri ri tahoni na kulopi i ravulu a polona i rua a kalavana maki ni kani.

E Isu Ia e Rei Muholi
(Mateo 16:13-19; Markus 8:27-29)

18 Na parava tara e Isu i vasileki kikeri. E huriki a murimuri vona ri valai, lakea e Isu i nana ria i ta maea, "Re huriki, ri luhoi iau, ge iau e rei?"
19 *Ri koli ri ta maea, "E huriki ranga ri taki ioe, ta ioe e Ioanes, a mari ni vahilolo. Pali e huriki ranga ri taki ioe, ta ioe e Elaisa. Pali e huriki ranga ri taki ioe, ta ioe a propet hosi tara i mahuri mule tabu."
20 *Lakea e Isu i nana ria, "Pali mua, mu luhoi iau, ge iau e rei?"
Lakea e Petrus i koli i ta maea, "Ioe e Kristo. A Vure i rudu ioe o valai."

E Isu Bara i Mate i Mahuri Mule
(Mateo 16:20-28; Markus 8:30; 9:1)

21 Lakea e Isu i taki tora ria, nahea ri gi vakalongoa tara viri, i ta maea,
22 *"A Tuna Bakovi bara i bole a nimadihi i kupo. E huriki a gare, a prister dagi, a mari na vinara bara ri marikoi vona, ri rabalakia. Muri na parava i tolu bara i pesi rike mule na matenga."

* **9:19:** Luk 9:7-8 * **9:20:** Ion 6:68-69 * **9:22:** Luk 9:44; 18:32-33 * **9:23:** Mat 10:38; Luk 14:27

23 *Muri i taki ria lobo, i ta maea, “E rei a viri i ngaru ni muri nau, ge lohopile a ningaru vona, ge kalohoa na parava vakaroro a kai tavalavala vona, ge ramai iau.
24 *E huriki ri hataro iau, ne vona ni korimule a kuline ria, bara ri velu. Pali e huriki ri mate a vuhuna ri ramai iau, bara ri bole a nimahuri vakaroro.
25 Ge ra a viri i tahoka a mahala lobo na malala, pali ge velu ia?
26 *E rei a viri i maruhu nau, i maruhu na ngava nau, iau, a Tuna Bakovi, bara maruhu vona na tahuna a valai na bagetuanga nau, a bagetuanga ne Tata, a bagetua ne huriki a agelo kamumu.
27 A taki muholi mua, i ranga ne mua, ra mu pepesi koea, i uka ma mu gu mate ma, bara mu matai a harikianga na Vure.”

A Kakaine Isu i Mareli (Mateo 17:1-13; Markus 9:2-13)

28 Na parava i polotolu muri ne Isu i taki ra ngava nga, i tuli e Petrus, e Ioanes, e Iakop, to sike na lolo ge vasileki.
29 Na tahuna e Isu i vasileki, a matana i mapulo, i mata tebi. A varakia vona i parahidi manga a vila i maravila.
30-31 *A bakovi ala rua, e Moses e Elaisa, ru bele vakaturutu turana bagetuanga na hunu, ru ta turana e Isu. To vata vona e Isu ge mate o Ierusalem.
32 *E Petrus turana e vikirua to mahita mate, pali na tahuna to hadongo, to masia a nipara ne Isu turana bakovi nga ru pepesi turana.
33 Na tahuna e Moses e Elisa ta ru gu pe purua e Isu, lakea e Petrus i takia e Isu i ta maea, “Bakovi Dagi, i kamumu hateka mete valai. Mete ge hae a kape ge tolu: ne vomu tara, ne Moses tara, ne Elaisa tara.” E Petrus i ta tavulavula kunana.
34 Na tahuna e Petrus i ta ta, a havu i puru i kavitagu tou, lakea to mangenge.
35 *A lohona viri tara i gale tala na bubu, i ta maea, “Ia e Tugu, a vulakia pali. Mu longo mai a ngavana.”
36 Na tahuna i ta lobo pali, to masia e Isu kikeri i pepesi vonga. Muri e Petrus, e Ioanes, e Iakop i uka ma to vakalongo lae vona a maki to matai. To mangulukari kunana.

E Isu i Kori Mule a Riau (Mateo 17:14-21; Markus 9:14-29)

37 Na parava muri ri raga puru na lolo. Na tahuna ri puru pali na lolo, ri matai e huriki ala kupo ri davea e Isu.
38 A bakovi tara i pesi turane ria i gale tala, i ta maea, “Mari ni tovo, a ngaru ioe go koria e tugu a bakovi, a madiva.
39 Na parava ranga, a hanitu i dili vona, i ratea i

* **9:24:** Mat 10:39; Luk 17:33; Ion 12:25 * **9:26:** Mat 10:33; Luk 12:9 * **9:30-31:** Luk 9:22 * **9:32:** 2Pe 1:16-18 * **9:35:** Luk 3:22

haloho vakaturutu, i tangi torutoru, i bubu vona a vere a ngavana. Muri, na tahuna e tugu i malulu liu a tuhana, a hanitu bara i ha taroa.
40 A nana tora pali e huriki a murimuri vomu ta ri gi korimulea, pali ri keri."

41 Lakea e Isu i ta maea, "Mua o huriki na tahuna mona, i uka ma mu luhoi torea a Vure. A narone mua i hale hateka. Ge navai? Ga hatenono mavonga ni dava mua, mu gu luhoi tora iau?"

Muri i takia a bakovi iea, i ta maea, "O tuli vilia e tumu."
42 Na tahuna a koma i laho valai ne Isu, a hanitu i voro purua na malala, i ratea i tangi torutoru. Lakea e Isu i tahatea a hanitu, i korimulea a riau, muri i habi mulea ne tamana.
43 E huriki lobo ri ngapa vona a nitora dagi na Vure.

Na tahuna e huriki ri vata lae vona a maki e Isu i ratea, lakea i taki e huriki a murimuri vona i ta maea,
44 *"Mu longo kamumu a maki ga taki mua vona. A Tuna Bakovi i tabukoi bara ni habi na limane huriki a bakovi."
45 *Pali e huriki a murimuri i uka ma ri longokilalea a pelegona ngavana, a vuhuna ni ruhulolo ne ria. Ri mangenge ni nanea ge taki talea ne ria a pelegona.

E Rei a Viri Ge Dagi Liu (Mateo 18:1-5; Markus 9:33-37)

46 *Ngane e huriki a murimuri ri vakatubu ni vahehe lae ne rei ne ria i dagi hateka.
47 E Isu i lohoka vona a niluhoi ne ria, i tulia a koma tara, i vakapesia tabukoi vona.
48 *Muri i taki ria, i ta maea, "E rei a viri i taguia a koma kiroko maea na ragu, i tagui iau. E rei a viri i tagui iau, i taguia ra viri i rudu iau a valai. E rei a viri a bakovi tavula ne mua lobo, ia kunana a viri bara i muga ne mua."
49 E Ioanes i ta rike i ta maea, "Bakovi Dagi, mi masia tara bakovi i lili tala a hanitu na ramu, lakea mi tahatea, a vuhuna i uka ma ia a tara ne hita."
50 *E Isu i koli i ta maea, "Naha ni ta pupukari vona. E huriki i uka ma ri tepu mua, ria a turane mua."

E Huriki a Samaria Ri Koi ne Isu

51 I tabukoi ngane e Isu ge sike na hunu, lakea i luhoi tora ni vakatubu ni havai lakea o Ierusalem.
52 I rudu muga a vinuru vona ri gi lakea na tanga tara na tabeke ne Samaria, ri gi pelekado a dalana, ge made popote vonga.
53 Pali e huriki vonga i uka ma ri garinga mai ia, a vuhuna i laho lakea o Ierusalem.
54 *Na tahuna e Iakop e Ioanes ru masia a naro ne ria, ru takia e Isu, ru ta maea, "Bakovi Dagi, miri gi

---

* **9:44:** Luk 9:22 * **9:45:** Luk 18:34 * **9:46:** Luk 22:24 * **9:48:** Mat 10:40
* **9:50:** Mat 12:30; Luk 11:23 * **9:54:** 2Ki 1:9-16

rudu raha ria, ge puru valai na hunu a kanono, ge gutuparina e huriki nga."
55 Pali e Isu i tahate rua.
56 Muri ri laho polopolo lokovonga, ri made na tanga tara.

A Rabu ni Muri Mai e Isu (Mateo 8:19-22)

57 Na tahuna ri laho na dala, a bakovi tara i takia e Isu, i ta maea, "I vai a hini go lakea vona, ga muri mai ioe kunana."
58 Lakea e Isu i koli i ta maea, "A kaugara i tahoka a dupina i mahita vona. A kadirovo i tahoka a nuna i mahita vona. Pali a Tuna Bakovi i uka ruma ge mahita vona."
59 E Isu i taki tabua tara bakovi i ta maea, "O muri nau."
Pali a bakovi iea i koli, i ta maea, "Bakovi Dagi, ga vano taro ga tanua e tata."
60 Lakea e Isu i takia, i ta maea, "E huriki ri made na uvo ri manga e huriki a viri ri mate pali. O taparaki ria ri gi tanu e huriki a viri ne ria. Pali ioe, o vano o vakalongo e huriki na harikianga na Vure."

61 *A bakovi tara i valai tabu ne Isu i ta maea, "Bakovi Dagi, iau a ngaru ni muri vomu. Pali ga vano taro ga tarulu puru a kabu nau."
62 Lakea e Isu i koli, i ta maea, "A bakovi i vakatubu ni leho na hania, pali i leho matagege, i uka ma i kara ge leho na harikianga na Vure."

10

E Isu i Rudu Tala e Huriki a Murimuri Vona

1 *Muri e Bakovi Dagi i vulaki tabu a bakovi ala ravulu polorua a polona i rua, i rudu tala ria ruarua, ri gi muga lakea na maka tanga e Isu i ngaru ge made ne ria.
2 *I taki ria, i ta maea, "A maki ni kani na hania i kupo hateka, pali e huriki a bakovi ni mirio i uka ma ri ala kupo hateka. Lakea mu nanea a tahona hania ge rudu valai tabu ranga bakovi ri gi mirio.
3 *Mu vano ngane! A rudu tala mua manga a tuna sipsip ri laho na kurukuruna kabu na kaugara.
4 *Naha ni bole a hole. Naha ni rodo a vahapolo. Naha ni vakapae ni ta turana viri na dala.
5 "Na tahuna mu dili na ruma na viri, mu takia, 'O made na nivalemu.'
6 A bakovi na nivalemu ge made vonga, a nivalemu bara i rike vona. Pali a bakovi i made vonga i uka ma ga bakovi na nivalemu, a nivalemu bara i hamule mai mua.
7 *Mu mahita na ruma i taku kunana. Mu made na ruma iea, mu kani mu ninu a maki ni habi ne mua, a vuhuna a vora na leho i tahoka a mapana.

* **9:61:** 1Ki 19:20 * **10:1:** Mrk 6:7 * **10:2:** Mat 9:37-38; Ion 4:35 * **10:3:** Mat 10:16 * **10:4:** Mat 10:7-14; Mrk 6:8-11; Luk 9:3-5 * **10:7:** 1Ko 9:6-14; 1Tim 5:18 * **10:8:** 1Ko 10:27

8 *"Na tahuna mu dili na
tanga tara, lakea e huriki ri
gi tagui mua, mu kani a
maki ri habi ne mua.
9 Mu kori e huriki vonga ri
giloa, mu taki ria, mu ta
maea, 'A harikianga na Vure
i bele tabukoi pali ne mua.'
10 Pali na tahuna mu dili
na tanga dagi tara, i uka ma
ri tagui mua, mu pesi na
matane ria, mu ta maea,
11 *'Miri puraki vuroki a
habulo na tanga ne mua i
madoko na vahane maria, a
vuhuna mu rata hale maria.
Pali ngane mu luhoi
kamumu: A harikianga na
Vure i bele tabukoi pali.'
12 *A taki mua, na
nilobona parava a nimadihi
bara i bole e huriki na tanga
iea bara i dagi hateka na
nimadihi i bolea e huriki na
tanga e Sodoma."

E Huriki i Uka Ma Ri Pulo a Vilone Ria
(Mateo 11:20-24)

13 Muri e Isu i ta maea,
"Mua o huriki a bakovi a
ngatavine o Korasin, o
Betsaida, a Vure bara i
ratapile mua! A maka
nivakasiri a rata na tanga ne
mua, bara ni rata hosi o
Tair, o Sidon, bara ri pulo
malaviriri a vilone ria, ri
rodo a mohu, ri voro tapa
mule ne ria a habulo.
14 "Na parava a Vure ge
pelekado e huriki vona, a
nimadihi bara mu bolea
bara i dagi hateka na
nimadihi bara ri bole e
huriki na tanga e Tair e
Sidon.
15 Mua o huriki a bakovi a
ngatavine o Kapernaum, mu
luhoi a Vure ge bole rike
mua na hunu? I uka liu!
Bara i voro puru mua na
tanga ne huriki ri mate pali.
16 *"E rei a viri i longo mai
mua, i longo mai iau. E rei a
viri i marikoi mua, i marikoi
iau. E rei a viri i marikoi
iau, i marikoi vona ra viri i
rudu iau a valai."

E Huriki a Apostolo Ri Hamule

17 Na tahuna e huriki ala
ravulu polo rua a polona i
rua ri hamule, ri vivi hateka,
ri ta maea, "Bakovi Dagi, mi
kurahia a ramu, lakea e
huriki a hanitu ri longototo
mia."
18 *E Isu i koli i ta maea,
"A masia e Satan i boru valai
na hunu, i manga a vila.
19 *A habia pali ne mua a
nitora mu gu pahamomo a
mata, a kira, mu gu rangi a
nitora na pile ne hita, e
Satan. I uka tara maki ge
ratapile mua.
20 *Pali naha ni vivi vona e
huriki a hanitu ri longototo
mua. A maki mu vivi vona,
a rane mua ni here puru
pali na hunu."

E Isu i Kavurikea a Vure
(Mateo 11:25-27; Markus 13:16-17)

21 Muri a Hanu Kiripiripi i
ratea e Isu i vivi, lakea i ta
maea, "O Tata, ioe a Bakovi
Dagi na hunu a malala. A

* **10:11:** Apo 13:51; 18:6 * **10:12:** Vuh 19:24-25; Mat 10:15; 11:24 * **10:16:** Mat 10:40; Luk 9:48; Ion 5:23 * **10:18:** Ion 12:31; Kap 12:8-9 * **10:19:** Sng 91:13; Mrk 16:18 * **10:20:** Pili 4:3; Kap 3:5

kavurike ioe, a vuhuna o vakasiri a nitamu ne huriki a bakovi tavula, pali o ruhuloloa ne huriki ri luhoi ta ri lohoka hateka. I muholi, o Tata, o muri mai a ningaru vomu o rata mavonga."

22 *Muri e Isu i ta maea, "E Tata i ru na limagu a maki lobo. I uka tara viri ge lohoka vona e Tuna. E Tata kunana i lohoka vona. E Tata tara i uka tara viri ge lohoka vona. E Tuna kunana i lohoka vona. Na tahuna e Tuna bara i vulaki e huriki ranga, ria ranga bara ri lohoka ne Tata."

23 Muri, e Isu kunana i made turana e huriki a murimuri, lakea i taki ria, i ta maea, "I kamumu hateka mu matai a maka maki nga. Mu vivi,

24 a vuhuna e huriki a propet a hariki hosi ri ngaru hateka ni matai a maki mu matai ngane, pali i uka ma ri matai. Ri ngaru ni longo a maki mu longo ngane, pali i uka ma ri longo."

A Bakovi Kamumu o Samaria

25 *Na parava tara a mari na vinara tara i pesi rike, i tonia e Isu, i nana maea, "Mari ni tovo, a ra maki ga ratea ga bole a nimahuri vakaroro?"

26 Pali e Isu i koli i nana tabua, "Ra ngava ni here puru na vinara, i ta navai?"

27 *A mari na vinara i koli i ta maea, "A vinara i maea, 'O ngarua e Bakovi Dagi a Vure vomu. O ngarua na hatemu lobo, na hanumu lobo, na nitora vomu lobo, na niluhoi vomu lobo. O ngarua e turamu i manga a hini o ngaru mule ioe.' "

28 *E Isu i koli i ta maea, "O koli kamumu hateka. O rata mavonga bara o bole a nimahuri vakaroro."

29 Pali a mari na vinara i ngaru ni vakasiri e huriki a ninana vona i kamumu, lakea i nana tabua, "E rei e turagu?"

30 Lakea e Isu i koli i ta maea, "A bakovi tara i pea e Ierusalem i laho puru o Ieriko. Pali e huriki a panaho ri lakavua na dala, ri kali vuroki a varakia vona, ri panaho a maki lobo vona, ri ubi pilea, ri taparakia vonga ge mate, ri vano ria.

31 A prister tara i laho muri valai. Na tahuna i masia a bakovi iea i tabuli mavonga na dala, i laho polo lele vona, i vano.

32 Muri, a bakovi tara na kabu ne Levi i valai i masia a bakovi iea i tabuli mavonga na dala, lakea ia tara i laho polo lele vona, i vano.

33 Pali muri a bakovi tara o Samaria i laho puru valai. Na tahuna i bele vona a hini i tabuli vona a bakovi, i masia, i dodoa.

34 I guru puru na harena lebo vona a nibiri, a vain. I kae karia a harena lebo. Muri i vakamadea na donki vona, i bole lakea na roho na mosi, i matakaria vonga.

35 Na parava muri i bole tala a moni a silva i rua, i habi na tahona roho na

* **10:22:** Ion 3:35; 10:15 * **10:25:** Mat 22:35-40; Luk 18:18 * **10:27:** Vin 6:5; Levi 19:18 * **10:28:** Levi 18:5

mosi. Muri i takia, i ta maea,
‘O matakari kamumua koea.
Muri ga hamule valai tabu,
ga koli mule ranga maki o
matakaria vona.’

36 “E rei ne tou o luhoia ge
ia e turana bakovi iea, ra ri
ratapilea e huriki a
panaho?”

37 A mari na vinara i koli i
ta maea, “E turana, ra viri i
dodoa.”

Lakea e Isu i takia, “O
vano, o rata mavonga.”

E Isu i Lakea na Ruma ne Marta e Maria

38 Na tahuna e Isu turana
e huriki a murimuri vona ri
lalaho sike o Ierusalem, ri
bele vona tara tanga. Lakea
a ngatavine tara, a rane
Marta, i taguia e Isu, i takia
ge kani taro na ruma vona.

39 *E Marta i tahoka e
tarina, a rana e Maria. E
Maria i made puru tabukoi
na vahane Bakovi Dagi, i
longo a ngavana.

40 Pali e Marta i luhoi
hateka a maka leho vona,
lakea i valai ne Isu i ta
maea, “Bakovi Dagi, o masia
e tarigu. I uka ma i tuhori
iau na leho. O takia ge
tuhori iau!”

41 Pali e Bakovi Dagi i koli,
i ta maea, “Marta, Marta.
Ioe o luhoi hateka a maki i
kupo.

42 *A maki i taku kunana a
maki muholi go luhoia. E
Maria i vulakia pali a maki
kamumu hateka. I uka ma
ga vakatokua.”

11

A Rabu na Nivasileki (Mateo 6:9-15; 7:7-11)

1 Na tanga tara e Isu i
vasileki. Na tahuna i vasileki
lobo, lakea a murimuri vona
tara i takia, “Bakovi Dagi, o
tovo mia na nivasileki, i
manga e Ioanes i tovo e
huriki a murimuri vona.”

2 Lakea e Isu i koli i ta
maea, “Na tahuna mu
vasileki mu ta maea,
‘Tamane mia,
mi ngaru e huriki ri gi togoa
a ramu,
a harikianga vomu ge valai.
3 O habi a maki ni kani ne
mia na parava
vakaroro.
4 O puga vuroki a naro hale
ne mia,
a vuhuna mia ranga mi
puga vuroki a naro
hale ne huriki lobo ri
rata hale mia vona.
Naha ni tuli mia mi gi dili na
nitoni.’ ”

5 Muri e Isu i tuverei, i ta
maea, “A bakovi tara i
mahita. Na kuru rodo, i
valai ngane e turana, i ta
maea, ‘Turagu, o habi taro
nau a bret ge tolu.

6 A mosi nau i bele ngane
kunana, pali a bala a kinani
ga vakania vona.’

7 “Lakea a viri i mahita i
kaha, i ta maea, ‘Naha ni
vakapae ke. A tukaria pali a
logo. E huriki e tugu ri
mahita turagu pali. O vano.
I uka ma ga pesi rike ga
habia vomu tara maki.’ ”

8 Muri e Isu i taki ria, i ta
maea, “A taki mua, ra
bakovi i mahita, i uka ma ge

* **10:39:** Ion 11:1; 12:2-3 * **10:42:** Mat 6:33

koria ra turana i ngaru hatekea. Pali na tahuna e turana i nana hinituhana, bara i pesi rike i habi a maki ni kani vona, bara i vakalobo a ningaru vona.

9 A taki muholi mua, mu nana a maki mu ngaru, lakea a Vure bara i habi ne mua. Mu matakana a maki mu ngaru, lakea a Vure bara i kori mua mu bole. Mu tutulidi, a Vure bara i talea a hinebi, bara mu dili.

10 Mu rata mavonga, a vuhuna e huriki ri nana a maki, bara ri bole visi. E huriki ri matakana a maki, bara ri matavisi. E huriki ri tutulidi, bara ri dili visi.”

11 Muri e Isu i ta maea tabu, “E rei ne mua, ge nana a manu ge kani e tuna, ge habi a mata vona?

12 Pali e tuna ge ngarua a kio ge kani, ge habia vona a baneko?

13 Mua e huriki a bakovi hale, pali mu matakari kamumu e huriki e tune mua. E Tamane hita meli na hunu i kamumu hateka. Pali i navai mu luhoia i uka ma ge habi a Hanu Kiripiripi ne huriki ri nanea?”

A Nitora ne Isu i Valai na Vure
(Mateo 12:22-30; Markus 3:20-27)

14 Na parava tara e Isu i lili talea a hanitu i dili na bakovi, i ratea i keri ni ta. Na tahuna a hanitu i ha tala, a bakovi ngane i ta, lakea e huriki ri masia ri ngapa.

15 *Pali e huriki ranga ri ta maea, “I lili tala a hanitu na nitora ne Belsabub,* a hariki ne huriki a hanitu.”

16 *E huriki ranga ri ngaru ni tonia, ri taki tora ia ge rata a nivakasiri, ge vakasiria a nitora vona i valai na Vure.

17 Pali i lohoka na niluhoi ne ria, i ta maea, “A tanga dagi, e huriki a bakovi a ngatavine ri vaubi pololilo vona, bara i lobo tavula. E rei a kabu i uka ma ri pesi taku, ri vaubi mule ne ria, bara i lobo tavula a kabu iea.

18 Ra mua, mu taki iau ta a lili tala e huriki a hanitu na nitora ne Belsabub. Pali e Satan bara i lili tala mulea, a harikianga vona bara i lobo tavula.

19 Mu taki iau ta a lili tala a hanitu na nitora ne Belsabub. Pali e huriki a murimuri ne mua, a nitora ne rei ri lili tala a hanitu? Ngane e huriki a murimuri ne mua bara ri vakasiri mua mu varoru.

20 Pali iau a lili tala e huriki a hanitu na nitora na Vure. I vakasiri manga a harikianga na Vure i bele pali ne mua.

21 “Na tahuna a bakovi hateka tara i bole a lebo na vaubinga i tagaria a roho vona, a mahala vona bara i tabuli kamumu kunana.

22 *Pali na tahuna a viri tara i gao hateka vona i vaubi turana, i ratapilea, bara i radi a maki na vaubinga vona ra i tagaria, i bole a mahala vona, i veru lae.

23 *“A viri i uka ma i turagu, i marikoi iau. A viri i

* **11:15:** Mat 9:34; 10:25 * **11:15:** E Belsabub, a rana tara e Satan. * **11:16:** Mat 12:38 * **11:22:** Kol 2:15 * **11:23:** Luk 9:50

uka ma i leho turagu ni tuli e huriki ri gi valai na Vure, i vakaha e huriki na Vure."

A Hanitu i Hamule Tabu (Mateo 12:43-45)

24 E Isu i ta maea tabu, "Na tahuna a hanitu i pagitala na bakovi, i lakea na hini ngeki, i matakana a hini ge malo vona. Pali na tahuna i uka ma i matavisia tara hini ge malo vona, bara i ta maea, 'Ga hamule lakea na ruma a pea.'

25 Na tahuna i bele, i masia a ruma ni kovo tala, ni rata kamumu.

26 Lakea i vano i tuli valai a hanitu ala polorua ri hale hateka, lakea ri dili ri made vona. Muga, a nimadena bakovi i hale. Pali ngane a nimadena i hale liu."

E Rei e Huriki Ri Gi Vivi?

27 *Na tahuna e Isu i ta ta na ngava nga, a ngatavine tara vonga na vaponga i gale tala i ta maea, "Ge vivi ra ngatavine i poda ioe i vakaruru ioe."

28 Pali e Isu i koli i ta maea, "I uka. E huriki ri gi vivi, re huriki ri longo a nitana Vure, ri muri mai a ngavana."

A Naro ne Iona (Mateo 12:38-42; Markus 8:12)

29 *Ngane i kupo hateka e huriki ri vapesihi ri longoa e Isu i ta ta. Lakea e Isu i taki ria i ta maea, "E huriki na tahuna mona ri hale. Ri nana ta ri gi matai a nivakasiri. Pali i uka ma ri gi masia tara nivakasiri. A nivakasiri i taku kunana bara ri masia, a nivakasiri ne Iona.

30 Iau, a Tuna Bakovi, iau a nivakasiri ne huriki a bakovi a ngatavine na tahuna mona, i manga e Iona hosi ia a nivakasiri ne huriki a bakovi a ngatavine o Ninive.

31 *Hosi a hariki ngatavine o Siba† i havai valai ge longo a lohokanga ne Solomon. Iau a dagi hateka ne Solomon, pali mua i uka ma mu longototoa a lohokanga nau. Lakea muri ma na tahuna a Vure ge pelekado e huriki, a hariki ngatavine iea bara i pesi rike, i taki mua, 'A Vure ge pelekado mua.'

32 *Hosi e huriki a bakovi a ngatavine o Ninive ri pulo a vilone ria na tahuna e Iona i vara ria. Pali iau a dagi hateka ne Iona, a vara mua, pali mua i uka ma mu pulo a vilone mua. Muri ma na tahuna a Vure ge pelekado e huriki, e huriki a Ninive bara ri pesi rike, ri taki mua, 'A Vure ge pelekado mua.'

A Nipara na Kakaina Viri (Mateo 5:15; 6:22-23)

33 *"I uka tara viri ge namia a lam, muri ge kavitagua na ulo. A lam ni vakatavore, lakea e huriki ri dili na ruma bara ri masia a hini palala.

34 A matamu a nipara na kakaimu. Na tahuna a matamu i kamumu, a nipara

* **11:27:** Luk 1:28,42,48 * **11:29:** Mat 16:4 * **11:31:** 1Ki 10:1-10 † **11:31:** E Siba a tanga o Aprika. * **11:32:** Iona 3:5-10 * **11:33:** Mrk 4:21; Luk 8:16

i kori a kakaimu lobo. Na tahuna a matamu i hale, a kakaimu lobo i tabuli na uvo.
35 I mavonga kunana mu matakari kamumu a nipara pololilo ne mua i uka ma ge uvo.
36 Bara a kakaine mua i vonu vona a nipalala, pali i uka hini ge uvo vona, ngane bara mu palala manga a nipara i para langa ne mua."

E Isu i Tahate e Huriki a Pariseo
(Mateo 23:1-36; Markus 12:38-40; Lukas 20:45-47)

37 Na tahuna e Isu i vara lobo, a Pariseo tara i takia ge kani turana. Lakea i vano, i dili na ruma, i made puru.
38 A Pariseo i turutu vona e Isu i uka ma i vahilolo a limana muga na nikani.
39 Pali e Bakovi Dagi i takia, i ta maea, "Mua o huriki a Pariseo mu paki ni ramai a maka vinara na kinani, na nininu, mu luhoi ta i rata mua mu malamala na matana Vure. Pali a hatene mua i katoki, mu kau a maki, mu rata a naro hale.
40 Mu manga! A Vure i rata varago a hini polovavo, a hini pololilo.
41 Pali bara mu kori e huriki a matasia na hatene mua, bara mu kabakaba na matana Vure.
42 "Mua o huriki a Pariseo, a Vure bara i ratapile mua, a vuhuna i uka ma mu rata a naro kamumu ne huriki a bakovi, i uka ma mu ngaru a Vure na hatene mua. Mu paki kunana ni veru na naguna i ravulu a maka maki kiroko vilihaliha, mu habi a naguna i taku i lakea na Vure. Bara mu ngaru ni habi a maki lakea na Vure, naha ni lohopile a vinara nga: mu vangaru, mu ngarua a Vure na hatene mua.
43 "Mua o huriki a Pariseo, a Vure ge pelekado mua, a vuhuna mu ngaru ni made mugamuga na gula dagi na roho na vaponga, mu ngaru e huriki ri gi tagui mua na tahuna ri matai mua na mada.
44 "A Vure bara i ratapile mua, a vuhuna mu manga a lovo na viri i mate, i uka ma ni ru a kilakilana. E huriki ri laho langa, i uka ma ri lohoka vona."‡
45 A mari na vinara tara i koli a nitane Isu i ta maea, "Mari ni tovo, na tahuna o taki e huriki a Pariseo na ngava nga, o vakahale mia ranga."
46 Lakea e Isu i koli i ta maea, "Pali mua ranga, a Vure bara i ratapile mua, a vuhuna mu rata a maka vinara i madihi hateka ni ramai, mu taki e huriki ri gi ramai, pali i uka ma mu tuhori popote ria.

‡ **11:44:** Na tahuna e huriki a bakovi ri matai a Pariseo, ri matai a hini polovavo i mata kamumu hateka. E huriki a Pariseo ri ramai kamumu a maka vinara, ri mata manga a bakovi na Vure. Pali e huriki a Pariseo ri naro hale na hatene ria. I uka tara bakovi ge matakilala. I manga a lovo na viri i mate, i uka ma ni ru a kilakila vona. E huriki a bakovi a ngatavine bara ri laho langa, ri luhoi a malala kamumu kunana, i uka ma ri matakilaka vona a podana bakovi i mavuru polotano.

47 “A Vure bara i ratapile
mua, a vuhuna mu
vakabagetu a lovo ne huriki
a propet. Re huriki a propet
e huriki e tubune mua ri
rabalaki ria.
48 I mavonga mu vakasiri
manga mu do rike a narone
huriki e tubune mua, ri
rabalaki e huriki a propet.
Ria ri rabalaki, mua mu
vakabagetu a lovo ne ria.
49 I mavonga, a lohokanga
na Vure i ta maea, ‘Iau ga
rudu lakea ne ria e huriki a
propet, a apostolo, lakea
bara ri rata tuhare ranga, ri
rabalaki ranga.’
50 I mavonga kunana, mua
bara mu bole a vuranga na
matenga ne huriki a propet
lobo, i vakatubu na nitubu
na malala.
51 Bara mu bole a vuranga
na matenga ne huriki a
propet, i vakatubu ne Abel i
vano i harena ne Sakarias,
ra viri i mate na
kurukuruna dede, a tabeke
ni gamai na roho na Vure.
Iau a taki mua, a nimatene
huriki a propet lobo, bara
mu bole a vuranga ne ria.
52 “Mua o huriki a mari na
vinara, a Vure bara i ratapile
mua a vuhuna mu vakatoku
ne huriki a lohokanga na
Vure. Mua i uka ma mu
ramai a nitana Vure, pali
mu pupukari tabu e huriki
ranga ri ngaru ni ramai.”
53 Na tahuna e Isu i
pagitala na ruma, e huriki a
Pariseo turana mari na
vinara, ri vakatubu ni biu
pilea. Ri rata a maka ninana
viliha,
54 ri ngaru ni tamia, ge
ratea tara ngava ri gi padi
virihia vona.

12

Naha Ni Rabu Manga e Huriki a Pariseo (Mateo 10:26-27)

1 Na parava tara, e huriki
a bakovi ala kupo ri vapopo
turane Isu. Ri vaboletugu
lae, a vuhuna ri ala kupo
hateka. Lakea e Isu i vara
muga e huriki a murimuri
vona i ta maea, “Mu
matadoko vona a is ne
huriki a Pariseo, ra naro ni
tabelebako.
2 *A maki lobo ni ruhulolo
bara ni vakasiri. A maki
lobo ni kavitagu bara ni taki
tala.
3 I mavonga kunana, a
maki mu taki na uvo bara ni
longo na hini palala. A
ngava mu reme a viri vona
pololilo na ruma bara ni
vakalongo dagi na mada.

Mu Mangenge na Vure Kunana (Mateo 10:28-31)

4 “Mua o huriki a turagu, a
taki mua, naha ni mangenge
ne huriki ri ngaru ni
rabalaki a kakaine mua.
Bara ri rabalaki a kakaine
mua, pali a hanune mua, i
uka ma ri gi rabalakia.
5 Ga vakalongo mua vona
e rei a viri mu gu mangenge
vona. Mu mangenge vona a
viri i tahoka a nitora ni
rabalaki mua, i tahoka a
nitora ni voro puru a
hanune mua na kanono.
Muholi hateka, a taki mua,

* **12:2:** Luk 8:17

ia a viri bara mu mangenge vona.
6 “A sisiu i rua bara ni habi ni gi kona na 10 toea kunana, pali a Vure i uka ma i lohopilea tara.
7 *Mua ranga, i gi lobo pali a lilina vune mua. I mavonga, naha ni mangenge. A Vure i ngaru hateka mua na kadirovo. A Vure i matakari a maka kadirovo. Mua ranga, a Vure bara i matakari mua.

Naha Ni Maruhu ne Isu (Mateo 10:32-33; 12:32; 10:19-20)

8 “A taki muholi mua, e rei a viri i taki e huriki a bakovi ne ia a murimuri nau, iau, a Tuna Bakovi bara vakalongo e huriki a agelo na Vure ne ia a murimuri nau.
9 Pali e rei a viri i lavuni nau na matane huriki a bakovi, iau tara bara ta lavuni vona na matane huriki a agelo na Vure.
10 E rei a viri i ta hale na Tuna Bakovi, bara ni puga vuroki a naro hale vona. Pali e rei a viri i ta hale na Hanu Kiripiripi, a naro hale vona i uka ma ni gi puga vuroki.
11 *Na tahuna ni turari mua lakea na roho na vaponga, mu gu pesi na matane huriki a bakovi dagi, naha ni loholege lae mu gu kori navai mua.
12 A Hanu Kiripiripi bara i taki mua vona a ra ngava mu gu taki na tahuna iea.”

A Nivakakika na Bakovi na Mahala

13 A viri tara ne huriki vonga i takia e Isu, i ta maea, “Mari ni tovo, o takia e turagu ge vaveru ne maria a mahala i pe puru e tamane maria na tahuna i mate.”
14 E Isu i koli i ta maea, “Bakovi, e rei i ru iau ga pelekado o ga kori marua vona a mahala i pe puru e tamane marua?”
15 *Muri i taki e huriki, i ta maea, “Mu matadoko! Naha ni ngaru ioe go tahoka a mahala ge kupo. A bakovi bara i tahoka a mahala i kupo, ra mahala vona i uka ma ge habi a nimahuri vona.”
16 Muri i takia ne ria a nita vakakika iea, “A bakovi na mahala tara i tahoka a hania i vakabele a maki ni kani i kupo hateka.
17 I taki mulea, i ta maea, ‘A ra ga ratea ngane? A uka a roho dagi ga ru kadolu a maki ni kani vona.’
18 “Muri i ta maea, ‘Ngane ga rata maea. Ga puka puru a maka roho ni ru kadolu a maki ni kani, ga hae rike tabu ria ri gi dagi. Muri bara ru kadolu a vit, a mahala nau.
19 Muri bara taki mule iau, a ta maea, “A tahoka a mahala i kupo, a ru kadolu na pida i kupo pali. Ngane ga made kunana, ga kani, ga ninu, ga pitei.” ’
20 “Pali a Vure i takia i ta maea, ‘Ioe a manga! Na rodo iea bara o mate. Pali e rei ge bole polo a maka maki o rata puru?’

* **12:7:** Luk 12:24; Apo 27:34 * **12:11:** Mrk 13:11; Luk 21:12-15 * **12:15:** 1Tim 6:9-10 * **12:21:** Mat 6:19-20

21 *"E huriki a bakovi na
mahala, ri mavonga. Ri ru
kadolu a mahala i kupo, pali
na matana Vure, ria a
matasia."

Naha Ni Loholege Lae
(Mateo 6:25-34)

22 Muri e Isu i taki e huriki
a murimuri vona i ta maea,
"I mavonga a taki mua naha
ni luhoi lege lae vona a
nimade ne mua, a maki mu
gu kani. Naha ni luhoi lege
lae vona a kakaine mua, na
a ra maki mu gu rodo.
23 A maki dagi a nimahuri,
a maki kiroko a maki ni
kani. A maki dagi hateka a
kakaina viri, a maki kiroko a
varakia.
24 Mu matai a maka
kadirovo, i uka ma ri varo a
maki ni kani, i uka ma ri
mirio kilala. Ri uka roho ni
ru kadolu a maki ni kani.
Pali a Vure i vakani ria. Mua
ranga, bara i vakani mua, a
vuhuna a Vure i ngaru
hateka mua na maka
kadirovo.
25 A naro ni luhoi lege, i
uka ma ge kori ioe go
mahuri malaku.
26 Ioe o uka a nitora ni
ratana a maki kiroko maea,
pali naha ni loholege lae
vona a maka maki ranga.
27 Mu matai a maka
hurumade. I uka ma ri leho
kilala, i uka ma ri rahi kilala
a varakia. Pali a taki mua, a
hurumade nga ri bagetu
keke hateka, ri kamumu
hateka na bagetua ne
Solomon, ra hosi i bagetu
kamumu hateka.
28 A Vure i vakabagetu a
maka hurumade ri tabuli
popote kunana, muri ri
mate. Pali mua ranga, a
Vure bara i vakabagetu
mua. A bagetua ne mua
bara i kamumu hateka na
bagetua na hurumade. Ra
mua, i uka ma mu luhoi tora
hatekea a Vure.
29 Naha ni luhoi hateka a
maki mu gu kani, mu gu
ninu. Naha ni luhoi legelege.
30 E huriki a bakovi a
ngatavine na uvo ri luhoi
hateka a maki nga. E
Tamane mua i lohoka vona
mu ngaru a maki nga.
31 Mu luhoi kunanea a
harikianga na Vure, lakea a
maki nga ranga bara ni habi.

A Naro Ni Ru Kadolu a Maki
(Mateo 6:19-21)

32 "Mua o huriki a kabu
kiroko na sipsip nau, naha
ni mangenge, a vuhuna e
Tamane mua i vivi ni habi
ne mua a harikianga vona.
33 *Mu habi a maka
mahala ne mua ne huriki a
matasia, lakea bara mu
tahoka a mahala meli na
hunu. A mahala meli i uka
ma ge matutu, i uka ma ge
lobo, i uka ma ni gi panaho,
i uka ma ge kani a kuruve.
34 A hatene mua bara i
lakea mai kunana a tabeke
mu ru a mahala ne mua
vona.

Mu Pasimata ne Bakovi Dagi
(Mateo 24:42-44)

35 *"Mu bagetu, mu nami
puru a lam.
36 Mu dava manga e
huriki a vora ri pasimata na
matakari ne ria ge hamule
valai na habu na parangia.

* **12:33:** Luk 18:22 * **12:35:** Mat 25:1-13

Ri davea ge hamule valai,
bara ri talea a logo na ruma,
ge dili a matakari ne ria.
37 Na tahuna i hamule
valai, bara i rata kamumu e
huriki a vora vona i uka ma
ri mahita. A taki muholi
mua, ra bakovi dagi iea bara
i bagetu i taki ria ri made na
dede, i vakani ria.
38 Bara a matakari ne ria i
hamule valai na kuru rodo,
o na hatelanga pokopoko, i
matai e huriki a vora vona ri
tabana ni matapara, ri
pasimata vona, bara i rata
kamumu hateka ria.
39 *Mu luhoia a ngava iea:
A tahona ruma bara i
lohoka vona a kilala ge valai
vona a bakovi ni panaho,
bara i matapara mavonga, i
uka tara viri ge pukea a
ruma vona.
40 I mavonga, mu
pasimata vona a Tuna
Bakovi, a vuhuna bara i
valai na tahuna i uka ma mu
luhoi ge valai vona."

A Vora Kamumu a Vora Hale (Mateo 24:45-51)

41 Lakea e Petrus i nanea,
"Bakovi Dagi, ra nivakakika
iea o vakakika mia kunana
vona, o e huriki lobo ranga,
o vakakika ria vona?"
42 E Bakovi Dagi i koli, i ta
maea, "A bolekori i rata lobo
a leho a bakovi dagi vona i
habia, a bakovi dagi vona
bara i ratea ge matakari e
huriki a vora. Bara i takia ge
veru a maki ni kani ne ria na
tahuna i lakea na tanga tara.
43 Muri, na tahuna a
bakovi dagi i hamule valai, i
masia a bolekori iea i rata
kamumu a leho vona, bara i
rata kamumu hatekea.
44 *A taki muholi mua,
bara i ru ia ge matakari a
mahala lobo vona.
45 Pali a bolekori bara i
taki mulea i ta maea, 'A viri
dagi nau i uka ma ge valai
malaviriri.' Lakea i
vakatubu ni ubi a vora
bakovi a vora ngatavine, i
kani i ninu, i manga manga
viliha lae.
46 Ra bakovi dagi vona,
bara i valai vakaturutu na
parava a vora i pahaluhoi ta
i uka ma ge valai vona. Bara
i luve na kilala a vora i
pahadaki ta i uka ma ge luve
vona. Lakea a bakovi dagi
bara i tolo pilea a vora iea.
Muri bara i ru turane huriki
i uka ma ri luhoi torea a
Vure.
47 *"A bolekori i lohoka
vona a ningaru na bakovi
dagi vona, pali i uka ma i
toni ni rata, bara ni ubi
balaka kupo.
48 Pali a bolekori i uka ma
i lohoka vona a ningaru na
viri dagi vona, lakea i rata
ruru a maki, bara ni ubi
popote kunana. A viri a
Vure i habi a leho i kupo
vona i uka ma ge made
tavula. A Vure i ngarua ge
vakabele a kanena i kupo.

A Kabu Bara i Vapida (Mateo 10:34-36)

49 "A valai ga rungania a
malala. A dodo vona a hini i
uka ma ni rungani ma.
50 *Iau ga bole a nimadihi
dagi. A luhoi legelege

* **12:39:** Mat 24:43-44; 1Tes 5:2 * **12:44:** Mat 25:21,23 * **12:47:** Iak 4:17
* **12:50:** Mrk 10:38-39

hateka, a ngarua a parava iea ge valai malaviriri, ge lobo.
51 Naha ni luhoi a valai ga habi a nivalemu na malala. I uka liu. A valai ga vakalipida e huriki.
52 I vakatubu mona, a viri ala lima na kabu i taku bara to vagima. A viri ala tolu bara to vagima turana viri ala rua. A viri ala rua bara ru vagima turana viri ala tolu.
53 *Lakea bara to vapida. A bakovi bara i gimana e tamana. A ngatavine bara i gimana e kinana. A ngatavine bara i gimana e kana."

E Huriki i Uka Ma Ri Matakilalea e Isu (Mateo 16:2-3)

54 Muri e Isu i taki e huriki ri vapopo i ta maea, "Na tahuna mu masia a bubu i rike na nirolona haro, mu lohoka vona bara i boru a vala.
55 Na tahuna i pori valai tano a vilu, mu lohoka vona bara i kara a haro.
56 Mua o huriki a bakovi na taminga! Mu matakilaka vona ge boru a vala, o ge kara a haro. Pali a maki a rata, mu keri ni matakilala.
57 "I navai i uka ma mu matakilaka vona a ra maki kamumu?
58 Na tahuna o laho turana viri i padi virihi ioe na ngava, muru gu lakea na mari ni pelekado a ngava, o toni ni pelekado a ngava turana malaviriri. Bara i uka, a gimamu bara i turari ioe lakea na mari ni pelekado. A mari ni pelekado bara i habi ioe na limana tagari, bara i ru dili ioe na bavi.
59 A taki muholi ioe, i uka ma go pagitala, ge harena na tahuna o koli mule lobo a maki vona."

13

A Viri i Uka Ma i Pulo a Vilona Bara i Velu

1 A bakovi ranga ri laho turane Isu ri vakalongoa vona tara maki. E Pilato i rabalaki ranga bakovi o Galili na tahuna ri habi a nihabi na Vure.
2 *E Isu i koli i ta maea, "Naha ni luhoi e huriki nga, ra ri mate, ri hale hateka ne huriki a bakovi a ngatavine ranga o Galili a vuhuna ri bole a vuranga iea.
3 Pali mua ranga, i uka ma mu gu pulo a vilone mua, bara mu vurua."
4 E Isu i tuverei tabu, i ta maea, "Re huriki a bakovi a ngatavine ala ravulu a polona i polotolu, ri mate na tahuna a roho dagi o Silom i mapuka taho ria. Naha ni luhoi e huriki nga ri hale hateka ne huriki ranga ri made vonga o Ierusalem.
5 Pali mua ranga, i uka ma mu gu pulo a vilone mua, mua ranga bara mu vurua."

A Nivakakika na Kai i Uka Vuana

6 Muri i takia ne ria a nita vakakika iea: "A bakovi tara i varo a kai a pik na hania na vain vona. I lokovonga bala,

* **12:53:** Mai 7:6 * **13:2:** Ion 9:2

i leia, ta ge pasi a kanena kai iea, pali i uka kanena.

7 *Lakea i takia a vora i matakari a hania na vain vona, i ta maea, ‘Na pida i tolu a valai ta ga pasia a pik, pali i uka ma matavisia tara kanena. I navai ge pesi tavula na malala kamumu iea? O tolo vurokia ngane!’

8 *“Lakea a vora i koli i ta maea, ‘Bakovi Dagi, ge pesi taro na pida ge taku. Ga kado haluia, ga mugo rikea a malala vakuloi vona.
9 Ge vua, bara i kamumu hateka! I uka ma ge vua, bara tolo vurokia.’ ”

A Ngatavine i Beu

10 Na Parava Nimalo e Isu i vara na roho na vaponga tara.
11 A ngatavine tara vonga i ratapilea a hanitu na pida i ravulu a polona i polotolu, i keri ni laho kamumu. I poku a bitona, i keri ni pesi tavaga rike.
12 Na tahuna e Isu i masia, i gale lokomugea vona, i takia, “Ngatavine, ngane i lobo a gilanga vomu.”
13 Muri i padoia. I malaviriri kunana i tavaga rike, i vakatubu ni kavurikea a Vure.
14 *Pali a matakari na roho na vaponga i madihi a hatena, a vuhuna e Isu i koria a ngatavine na Parava Nimalo. Lakea i taki e huriki i ta maea, “A parava i polotara a parava na leho. Mu valai koea ni gi kori mua na gilanga na parava nga. Pali na Parava Nimalo mu made kunana.”
15 *Lakea e Bakovi Dagi i koli i ta maea, “Mua o huriki a bakovi na taminga! Ra mua, na Parava Nimalo mu puga vuroki kilala a mota ni kolotata a bulmakau vona, muri mu vakaninu.
16 Ra ngatavine iea, ia a hamone Abraham. I ratapilea e Satan na pida i ravulu a polona i polotolu. Pali ge navai, i uka ma ni gi kori na Parava Nimalo?”
17 Na tahuna i taki loboa a ngava iea, e huriki a gimana ri rare. Pali e huriki lobo ri vivi vona a maka maki kamumu hateka e Isu i rata.

A Kai a Mastad
(Mateo 13:31-32; Markus 4:30-32)

18 Muri e Isu i taki e huriki, “A harikianga na Vure i manga a ra? Ga toni virihi a ra maki vona?
19 I manga a vutuna a mastad i varoa a bakovi na hania vona. I koru rike dagi, i manga a kai. A maka kadirovo ri bebe valai, ri hae a nune ria na rahana.”

A Nivakakika na Is
(Mateo 13:33)

20 Muri i nana tabu, “Ga toni virihi a ra maki tabu vona a harikianga na Vure?
21 I manga a is i bolea a ngatavine, i pulo turana kabukuna plaoa, muri i pugaga.”

A Logo Kiroko
(Mateo 7:13-14; 7:21-23)

22 E Isu i tabana ni laho sike o Ierusalem, i laho dili

* **13:7:** Luk 3:9 * **13:8:** 2Pe 3:9,15 * **13:14:** Nim 20:9-10; Vin 5:13-14
* **13:15:** Luk 14:5

na maka tanga, i vara e huriki.
23 A bakovi tara i nanea,
“Go korimule e huriki a bakovi a ngatavine ala riva?
Ri gi ala popote kunana?”

E Isu i koli, i ta maea,
24 “Mu toni a bulune mua ni dili vona a logo bala holoholo. A taki muholi mua, i kupo e huriki ri gi toni ni dili, pali bara ri keri.

25 *Na tahuna a tahona roho i pesi rike, i tukaria a logo, bara mu pesi rare polovavo mu gale gale, bara mu ta maea, ‘Bakovi Dagi, mi gi dili.’

“Pali ia bara i koli i ta maea, ‘Iau i uka ma lohoka ne mua, mua a viri vai?’

26 “Muri bara mu ta maea, ‘Hosi o vara na mada na tanga ne mia, mi kani, mi ninu turamu.’

27 *“Pali ia bara i koli tabu, i ta maea, ‘Iau i uka ma lohoka ne mua, mu a viri vai? Mu malele ha nau, mua e huriki a mari ni rata a naro hale!’

28 *“Muri ma bara mu matai e Abraham, e Isak, e Iakop turana e huriki a propet lobo ri dili na harikianga na Vure. Pali mua bara ni lili tala, lakea bara mu tangi, i madihi a hatene mua, mu kara tata mavonga a ngine mua.

29 *E huriki bara ri valai na tanga lobo na malala, ri gi made na murine ria na habu dagi na harikianga na Vure.

30 *Muholi hateka, e huriki ranga ri muri ngane bara ri muga. E huriki ranga ri muga ngane bara ri muri.”

E Isu i Dodoa e Ierusalem (Mateo 23:37-39)

31 Na parava iea kunana, e huriki a Pariseo ranga ri valai ne Isu ri takia ri ta maea, “O ha taroa a tanga iea o lakea na hini ranga, a vuhuna e Herod i ngaru ni rabalaki ioe.”
32 E Isu i koli i ta maea,
“Mu vano mu takia a huluvonga iea, ‘Ga lili tala taro a maka hanitu, ga korimule e huriki ri giloa na parava i rua. Na toluna parava bara vakaloboa a leho nau.’
33 Pali ngane, kuduvi, girira bara laho lokovonga o Ierusalem, a vuhuna a propet i uka ma ge mate na tanga tara. A propet bara i mate kunana o Ierusalem!”
34 Muri e Isu i ta maea,
“Ierusalem, Ierusalem! Mu rabalaki e huriki a propet, mu padimate na kedo e huriki a rudu valai ne mua. Balaka kupo a ngaru ni kalipopo palupu mua, i manga a kinana kureko i kavitagu a maka tuna na karapana, ga matakari mua. Pali mu koi mua.
35 *A Vure i pea pali a roho ne mua. Ngane a taki mua, i uka ma mu gu matai tabu iau ge harena na parava mu gu ta maea, ‘Si gi kavurikea a viri i valai na rane Bakovi Dagi.’ ”

* **13:25:** Mat 25:10-12 * **13:27:** Sng 6:8 * **13:28:** Mat 8:11-12 * **13:29:** Sng 107:3 * **13:30:** Mat 19:30 * **13:35:** Sng 118:26

14

E Isu i Made na Ruma na Pariseo

1 Na Parava Nimalo tara, e Isu i vano i kani na ruma na bakovi dagi tara ne huriki a Pariseo. Ri matanonoa, ri mata kana a naro ranga ge rata ruru.
2 A bakovi tara i vaki a kulina i made tabukoi na ngalana.
3 *Lakea e Isu i nana e huriki a Pariseo, a mari na vinara i ta maea, "A vinara i ta navai? Si gi kori a viri na Parava Nimalo, o i uka?"
4 Pali ri mangulu tete ria. Lakea i vakatavagea a bakovi iea, i rudua i vano.
5 *Muri i nana ria i ta maea, "E rei ne mua, e tuna ge boru puru na lovo na Parava Nimalo i uka ma ge koria? Pali e rei ne mua, a bulmakau vona ge koro na lovo na Parava Nimalo, i uka ma ge koria?"
6 Pali ri uka ngava.

Naha Ni Rata Polo Mugamuga

7 Na tahuna i matai e huriki ri valai ri gi kani ri made mugamuga na gula kamumu, i takia ne ria tara nivakakika,
8 *"Na tahuna i taki ioe a viri tara go lakea na habu na parangia vona, naha ni made mugamuga na gula kamumu. Ma ge valai tara bakovi dagi hateka vomu.
9 Lakea a tahona habu, ra i taki marua muru valai, bara i taki ioe i ta maea, 'O turagu o habia na bakovi iea a gula vomu.' Muri bara o maruhu, o vano o made na gula tavula.
10 Naha ni rata mavonga. Pali na tahuna ni taki ioe go lakea na habu tara, o vano o made na gula tavula. Na tahuna a tahona habu i matai ioe o made na gula tavula, bara i taki ioe, i ta maea, 'Turagu, o valai, o made na gula kamumu.' Muri e huriki vonga bara ri masia, ri togo ioe.
11 *O rata mavonga, a vuhuna a viri i rata polo mugamuga, a Vure bara i vakamaruhua, pali a viri i vakakiroko ia, a Vure bara i kavurikea."
12 Muri e Isu i takia a tahona ruma, i ta maea, "Na tahuna o rata a habu, naha ni gale e huriki a turamu, a kabu vomu, a bakovi na mahala. Bara o rata mavonga bara ri koli ri gale ioe o lakea na habu ne ria.
13 Na tahuna o rata a habu o gale valai e huriki a matasia, a beu, a vahahale, a kepa.
14 *Re huriki a bakovi maea bara ri keri ni koli a limamu. Ra i mavonga bara o vivi, a vuhuna a limamu bara ni koli na tahuna e huriki a bakovi kamumu bara ri pesi rike mule na nimate."

A Nivakakika na Habu Dagi (Mateo 22:1-10)

15 *A bakovi tara i made vonga i longoa a ngavane

* **14:3:** Luk 6:9 * **14:5:** Mat 12:11; Luk 13:15 * **14:8:** Snd 25:6-7 * **14:11:** Mat 23:12; Luk 18:14 * **14:14:** Ion 5:29 * **14:15:** Luk 13:29

Isu, lakea i ta maea, “E huriki ri kani na habu na harikianga na Vure ri gi vivi.”
16 E Isu i koli i ta maea, “A bakovi tara i kurabe puru na habu dagi vona, lakea i taki e huriki ri gi valai na habu vona.
17 I bele ngane a parava na habu, lakea i rudu talea a vora vona, ge taki e huriki, ge ta maea, ‘Mu valai ngane, a maki lobo ni pelekado puru pali.’
18 “Pali ria lobo ri ta marogo lae ri koi ni valai. A viri tara i ta maea, ‘A kona karabea ngane tara hania. Ga vano taro ga masia. I uka ma ga lakene.’
19 “A bakovi tara i ta maea, ‘A kona karaba ngane a bulmakau i lima. Ga vano taro ga toni ni vakaleho ria. I uka ma ga lakene.’
20 *“Pali a viri tara i ta maea tabu, ‘Iau a parangi karaba. A uka ma ga lakene.’
21 “Muri a vora i hamule, i vakalongo a tahona habu vona a ngava ne ria. A tahona habu i madihi a hatena, i takia a vora vona i ta maea, ‘O pagitala malaviriri lakea na maka dala dagi, a dala kiroko, o tuli valai e huriki a matasia, a beu, a kepa, a vahahale.’
22 “A vora i longo mai a nitana tahona habu, muri i ta maea, ‘Bakovi dagi, ra ngava o taki a rata, pali a ruma i uka ma i vonu ma.’
23 “Lakea a tahona habu i takia a vora vona i ta maea, ‘O pea a tanga dagi, o ramai a maka dala dagi, a dala kiroko viliha polovavo na tanga, o taki e huriki lobo ri gi valai na habu nau. A ngarua a ruma nau ge vonu.
24 A taki muholi mua, re huriki a bakovi a gale muga ria, i uka ma ri gi kani turagu na habu nau.’ ”

O Luhoi Kamumu Taro (Mateo 10:37-38)

25 Muri, e huriki ala kupo ri laho turane Isu, lakea i ngalakapulo, i taki ria i ta maea,
26 *“E rei a viri i ngaru ni ramai iau, ge lohopile e tamana, e kinana, e girihina, e tuna, e turana mai, ge lohopile a nimade vona, lakea bara i kara ni ramai iau.
27 E rei a viri i uka ma i kalohoa a kai tavalavala vona, i uka ma i ramai iau, i keri ge ia a murimuri nau.
28 “I mavonga kunana, e rei a viri i ngaru ni hae a ruma karaba bara i luhoi kado taro, i tahoka a moni ge haea vona, o i uka. Ma ge vakatubu ni haea, ma ge lobo a moni vona.
29 Lakea e huriki bara ri nongo vakia na tahuna ri masia a ruma vona i uka ma i hae loboa.
30 Bara ri ta maea, ‘Masia a bakovi iea, i vakatubu ni hae a ruma karaba iea, pali i keri ni vakaloboa.’
31 “E rei a hariki i ngaru ni vaubi turana tanga tara bara i luhoi kado taro, a tara na nugumaheto vona ala 10,000 ri kara ni rangi a tara

* **14:20:** 1Ko 7:33 * **14:26:** Luk 9:23

na nugumaheto ala 20,000 na hariki tara?
32 Bara i luhoi i uka ma ri
gi mulangi, bara i rudu
lokovonga malaviriri e
huriki a vinuru vona muga
ne huriki a pile vona bara ri
valai, bara i nanea a hariki
iea, i ta maea, ‘A koi tu gu
vaubi. A ra o ngarua ga
ratea tu gu made na
nivalemu?’
33 Mua ranga, mu luhoi
kado taro. E rei a viri i uka
ma i lohopile a maki lobo
vona, i uka ma i kara ge ia a
murimuri nau.

A Nivakakika na Sol i Hale (Mateo 5:13; Markus 9:50)
34 “A sol a maki kamumu.
Pali ge lobo a namina, ni gi
bole mule tabu navai a
namina?
35 A sol i lobo a namina, i
uka lehona. I uka ma ni gi
ru na hania ge rike kamumu
vona maki. I uka ma ni gi ru
turana tahena bulmakau ge
vona a malala vakuloi. Bara
ni bole, ni vuroki tala tavula
kunana.
“E rei a viri i ngaru ni
longokilalea a ngavagu, ge
longo kamumu, ge luhoi
kado.”

15

A Nivakakika na Sipsip i Velu (Mateo 18:12-14)
1 Na parava tara, e huriki
a bakovi ni bole a takis, e
huriki a bakovi hale ri
vaboletugu mai e Isu, ri gi
longo a nitana.
2 *Lakea e huriki a
Pariseo, a mari na vinara ri
ta barangungu, ri ta maea,
“Ra bakovi iea i tagui e
huriki a bakovi hale, i kani
turane ria.”
3 Lakea e Isu i koli, i taki
ria na nita vakakika iea,
4 *“E rei a bakovi i tahoka
a sipsip i 100, pali i velu
tara, bara i pe puru na robo
a maka sipsip i 99, i vano i
matakanea a sipsip ra i velu.
Bara i matakanea,
matakanea, i matavisia.
5 Na tahuna i matavisia,
bara i vivi vona i vakoa,
6 i lakea na tanga. Muri
bara i gale palupu e huriki a
turana, i taki ria, ‘Mu vivi
turagu a vuhuna a matavisia
pali a sipsip nau i velu.’
7 A Vure tara, na tahuna a
bakovi hale i pulo a vilona, i
vivi hateka. I vivi ne huriki
ala 99 ri kamumu pali, ri
pulo pali a vilone ria. Pali i
vivi hateka na bakovi hale
ala taku i pulo a vilona.”

A Nivakakika na Moni i Velu
8 E Isu i taki tabua tara
nivakakika i ta maea, “A
ngatavine tara i tahoka
moni silva vona i ravulu,
lakea i velu tara. A ra mu
luhoia ge ratea? Bara i
namia a lam, i kovo kadoa a
ruma, i matakana lae, muri
bara i matavisia.
9 Na tahuna i matavisia
bara i gale palupu e huriki a
turana, e huriki ri made
tabukoi vona, i taki ria, i ta
maea, ‘Mu vivi turagu, a
vuhuna a matavisia pali a
moni nau i velu.’
10 I mavonga kunana, a
Vure turana e huriki a agelo

* **15:2:** Luk 5:30 * **15:4:** Ese 34:11,16; Luk 19:10

bara ri vivi hateka, na tahuna ri masia a bakovi hale tara i pulo a vilona.”

A Nivakakika na Koma Bakovi i Velu

11 E Isu i ta lokovonga liu, i ta maea, “A bakovi tara i tahoka e tuna bakovi ala rua.
12 A viri kiroko i takia e tamana i ta maea, ‘O habi nau ngane a mahala nau.’ Lakea e tamane rua i vaveru rua vona mahala vona.
13 “I uka ma i tabaka, a viri kiroko i bole lobo a maki vona i vano, i havai maia a robo basi tara. I bele vona a robo iea, i vakalobo a mahala vona na naro hale.
14 I vuroki lobo a mahala vona. I bele ngane na robo iea a pago. I matasia, i vitolo mavonga.
15 Lakea i vano i bole a leho vonga na tahona malala tara. A bakovi iea i rudua ge matakari a nure na boro.
16 I vitolo hateka, i ngaru ni kani a maki ni kani na boro, pali i uka tara viri ge habi a maki ni kani vona.
17 “I bele vona ngane a niluhoi kamumu, lakea i ta maea, ‘E huriki a vora ne tata ri tahoka a maki ni kani i kupo, pali iau a mate mavonga koea na vitoloa!
18 *Ga vano ga hamule mai e tata, ga takia ga ta maea, “Iau a rata virihi a naro hale na Vure, a rata a naro hale virihi mai ioe.
19 I uka ma a bakovi kamumu go gale iau ge iau e tumu. O rata iau, ge iau a vora vomu kunana.’ ”
20 Lakea i pesi rike i hamule lakea ne tamana. Na tahuna i tabana ni laho basi, e tamana i masia, i dodoa. I nunu halala ia, i lakavua, i ngurua.
21 “Lakea i takia e tamana i ta maea, ‘Tata, iau a rata a naro hale virihia a Vure. A rata a naro hale virihi ioe. I uka ma a bakovi kamumu go gale iau ge iau e tumu.’
22 “Pali e tamana i taki e huriki a vora vona i ta maea, ‘Mu nunu, mu bole valai a varakia kamumu, mu vakarodoa vona. Mu bolea a paga, mu rodo dilia na kukulimana. Mu bole a vahapolo, mu vakarodoa.
23 Mu lavea a tuna bulmakau i gavutuvutu, mu rabalakia. Si gi rata habu, si gi vivi,
24 *a vuhuna re tugu iea i mate, ngane i mahuri mule. I velu, pali ngane ni matavisi.’ Lakea ri rata a habu, ri pitei.
25 “A tabua i tabana ni leho na hania. Na tahuna i hamule valai tabukoi na ruma, i longo e huriki ri kalolo, ri raulo.
26 Lakea i nanea a vora tara, i ta maea, ‘I navai, a ra ri ratea e huriki nga?’
27 “A vora i koli i ta maea, ‘E tarimu i hamule pali, lakea e tamamu i rabalakia a tuna bulmakau gavutuvutu, a vuhuna i vivi vona e tarimu i hamule valai, i made kamumu tabu koea.’
28 “Pali a tabua i madihi a hatena, i koi ni dili. Lakea e tamana i pagitala i lukea, i takia ge dili.

* **15:18:** Sng 51:4 * **15:24:** Epe 2:1,5

29 Pali i takia e tamana i ta
maea, ‘Mata valai! Na pida i
kupo pali a vora mavonga
vomu. I uka ma a longotaroa
tara nitamu. Pali o uka ma o
ratea nau tara habu ga kani
turana e huriki a turagu.
30 Pali re tumu iea, i
vuroki tavula ne huriki a
ngoi a mahala vomu. Ngane
i hamule valai o rabalakia
vona a tuna bulmakau
gavutuvutu, o rata habu
vona!’
31 “Lakea e tamana i ta
maea, ‘O tugu, ioe o made
turagu na parava vakaroro.
A maki lobo nau, a maki
vomu.
32 Pali ngane si gi rata a
habu si gi vivi, a vuhuna e
tarimu i mate, i mahuri
mule tabu. Muga i velu,
ngane ni matavisi.’ ”

16

A Nivakakika na Bolekori Hale

1 E Isu i taki e huriki a
murimuri vona i ta maea,
“A bakovi na mahala tara i
tahoka a bolekori i matakari
a mahala vona. Pali e huriki
ranga ri takia ra bolekori i
rata marogo a mahala vona.
2 Lakea i gale vilia a
bolekori i nanea, ‘A ra maki
a longoa ta o ratea? O
vakalongo iau ngane, o
matakari navai a mahala
nau, a vuhuna bara o lobo
na leho.’
3 “A bolekori i luhoi lege
lae, lakea i luhoi maea, ‘A
bakovi a leho vona bara i
vakalobo iau ngane na leho.
A ra ga ratea ngane? A uka a
nitora ga leho ga keli a
malala. A maruhu ni nongi
a maki na viri tara.
4 A luhoi ngane a maki ga
ratea na tahuna ga lobo na
leho. Bara ratea tara naro,
lakea e huriki a bakovi bara
ri vivi ni matakari iau na
ruma ne ria.’
5 “Lakea a bolekori i gale
takutaku e huriki ri bole a
kinori na bakovi dagi vona.
Lakea i nanea a viri i muga,
‘I riva a kinori vomu o bole
na bakovi dagi nau?’
6 “I ta maea ia, ‘Iau a bole
a namona oliv, a nimavana i
800 galen.’
“Lakea a bolekori i takia,
‘O bolea a raukea o made
puru malaviriri, o here puru
a kalavana ge 400 galen
kunana. Muri o koli.’
7 “Muri i nanea a viri tara,
‘Pali ioe i riva vomu a
kinori?’
“I ta maea ia, ‘Iau a bole a
kulopi na vit i 100.’
“Lakea i takia, ‘O bolea a
raukea, o here puru a
kalavana ge 80 kunana.
Muri o koli.’
8 “A bakovi dagi i
kavurikea a naro hale na
bolekori vona, a vuhuna i
matakari mule kamumu
hateka ia. E huriki a bakovi
na uvo ri lohoka hateka ne
huriki a bakovi na nipara na
ni matakari mule ria.
9 I mavonga, a taki mua,
mu hatebalala, mu habi lae
a mahala ne mua, lakea e
huriki bara ri ngaru a vilone
mua. Muri, na tahuna i lobo
a mahala, bara mu tahoka a
tanga meli na hunu mu gu
made vona vakaroro.

* **16:10:** Luk 19:17-26

10 *“E rei a viri i matakari
kamumu a maki kiroko,
bara i matakari kamumu a
maki dagi. E rei a viri i
tatami na maki kiroko, bara
i tatami na maki dagi.
11 I mavonga kunana, mua
i uka ma mu matakari
kamumu a mahala na
malala, i uka tara viri ge
luhoi mua mu gu matakari
kamumu a mahala muholi.
12 Pali mua i uka ma mu
matakari kamumu a mahala
na viri tara, i uka tara viri ge
habi a mahala mua mu gu
matakari.
13 *“A vora i uka ma ge
vora na bakovi ala rua, a
vuhuna bara i koi vona tara,
i ngarua tara. Bara i habi a
hatena na bakovi tara, i biu
a bakovi tara. I uka tara viri
ge vora varago na Vure, a
moni.”

A Vinara na Harikianga na Vure

14 E huriki a Pariseo ri
longo a ngavane Isu, ri
padikedea e Isu, a vuhuna ri
ngaru hateka a moni.
15 *Lakea e Isu i taki ria, i
ta maea, “Mua kunana ra
mu ngaru e huriki ri gi
matai mua, ri gi luhoi ta
mua a bakovi kamumu. Pali
a Vure i lohoka ne mua, a
vuhuna a maki e huriki a
bakovi a ngatavine ri luhoi
ta a maki kamumu hateka, a
Vure i marikoi hateka vona.
16 *“Hosi si ramai a
vinara, a hinere ne huriki a
propet. Pali na tahuna e
Ioanes i valai, i vakatubu
vonga, a Velenga Kamumu
na harikianga na Vure ni
vakalongo lae. E huriki lobo
ri varede ni dili.
17 *A hunu a malala bara
ru lobo. Pali i uka tara
vinara na Vure ge velu.

Naha Ni Vapile na Parangia (Mateo 5:31-32; 19:9; Markus 10:11-12)

18 “E rei a bakovi i pilea e
girihina, i parangi tabu a
ngatavine tara, ra bakovi iea
i mole. E rei a bakovi i
parangi a ngatavine i pilea e
girihina, ia tara i mole.

A Hariki Rua e Lasarus

19 “A bakovi tara, a bakovi
na mahala, i bagetu
vakaroro na varakia
kamumu. I vivi ni kani na
parava vakaroro a kinani
kamumu.
20 Polovavo na ruma vona,
a matasia tara, a rane
Lasarus, i mahita mavonga
na logona nure. I tuvu lobo
vona a ngarava a kulina.
21 A maka ligo ri valai
bala, ri dame a ngarava
vona. I ngaru ni kani a
momona kinani i boru puru
polotano na dede na bakovi
na mahala. Pali a bakovi na
mahala i uka ma i dodoa
ranga.
22 “Na parava tara a
matasia iea i mate. E huriki
a agelo ri valai, ri bole sikea,
ri taparakia ge made turane
Abraham. Muri a bakovi na
mahala i mate, ni tanu.
23 I made na kanono, i
bole a nimadihi dagi. I mata
sike, i masia e Abraham i
made basi hateka. E Lasarus
i made turana.

* **16:13:** Mat 6:24 * **16:15:** Mat 23:28; Luk 18:9-14 * **16:16:** Mat 11:12-13
* **16:17:** Mat 5:18

24 Lakea i gale tala, i ta maea, ‘O tata Abraham, o dodo iau, o rudu vilia e Lasarus ge lutu a kukulimana na naru, ge vakamalupea a tabelegu, a vuhuna a bole hateka a nimadihi koea na kanono.’

25 “Pali e Abraham i koli, i ta maea, ‘O tugu, o luhoi mule na tahuna o mahuri vona. A maka maki kamumu i bele vomu. Pali a maka maki hale kunana i bele ne Lasarus. Pali ngane ia i made kamumu ieni, o bole a nimadihi iene ke.

26 Pali a maki tara tabu. Na kurukurune tarua i tahoka a golu dagi ni ru. Mia koea bara mi ngaru ni lakene, bara mi keri. Mua iene ranga, bara mu ngaru ni valai, bara mu keri.’

27 “Muri i koli i ta maea, ‘Pali o tata, o rudua e Lasarus ge hamule lakea na ruma ne tata,

28 ge matai e turagu ala lima vonga. Ge taki tora tou nahea to go muri mai iau vona ra tanga na nimadihi.’

29 “Pali e Abraham i koli, i ta maea, ‘A vinara ne Moses a hinere ne huriki a propet i tabuli pali. A ngaru to go ramai.’

30 “Pali i koli ia, i ta maea, ‘I uka, o tata Abraham. A viri tara i mate pali bara i hamule mai tou, bara to pulo a vilone tou.’

31 “E Abraham i koli, i ta maea, ‘Ri koi ni longo mai e Moses, e huriki a propet, lakea i uka ma ri gi longo mai a viri ge mahuri mule na nimate.’ ”

17

Mu Lohopile a Naro Hale (Mateo 18:6-7,21-22; Markus 9:42)

1 Muri e Isu i taki e huriki a murimuri vona, i ta maea, “A maka nitoni na rabu hale bara ri bele. Pali a Vure bara i ratapile e huriki ri vakaboru a viri.

2 E rei a viri i vakaboru e huriki, bara i kamumu vona ni gi topi na lohona a kedo dagi, ni gi voro purua na utu, nahea ge vakaboru e huriki a bakovi tavula nga.

3 *I mavonga, mu matadoko!

“Ioe bara o masia e turamu ge rata a naro hale mai ioe, o tahatea. Ia ge pulo a vilona, o lohopile a maki hale i rata virihi ioe vona.

4 Ia ge rata hale ioe balaka polorua na parava i taku, pali ge hamule valai vomu balaka polorua, ge taki tala, o lohopile a naro hale vona.”

E Isu i Taki a Naro na Niluhoi

5 Muri e huriki a apostolo ri takia e Bakovi Dagi, ri ta maea, “O vakatora a niluhoi ne mia!”

6 *Pali e Bakovi Dagi i koli i ta maea, “Mua bara mu tahoka a niluhoi kiroko i manga a vutuna mastad, bara mu takia a kai iea ge malipu rike, ge vano ge pesi na dari, lakea bara i longototo.

A Narona Vora

* **17:3:** Mat 18:15 * **17:6:** Mat 17:20; 21:21

7 “E rei tara ne mua i
tahoka a vora i varo a maki
na hania, o a vora i
matakari a sipsip, pali na
tahuna i hamule valai na
ruma ge takia, ge ta maea,
‘O valai malavirriri, o made
turagu tu gu kani.’
8 “I uka. A hini bara o
takia vona, bara o ta maea,
‘O hilolo, o gutu a maki ni
kani nau, o bole valai, ga
kani, ga ninu taro iau. Muri
bara o kani o ninu ke.’
9 Na tahuna a vora i muri
mai a ngavana bakovi dagi
vona, i uka ma ni gi
kavurike.
10 Pali mua ranga, na
tahuna mu rata lobo a leho
ni taki mua vona mu gu
rata, a ngaru mu gu ta maea
kunana, ‘Mia a vora kunana.
I uka ma ni gi kavurike mia,
a vuhuna mi rata kunana a
leho ni habi ne mia mi gi
ratea.’ ”

A Viri ala Ravulu Ni Kori Mule na Patala

11 E Isu i tabana ni laho
sike o Ierusalem. I laho polo
na nagi ne Samaria e Galili.
12 Na tahuna i laho dili na
tanga tara, i matai a bakovi
ala ravulu. Re huriki a
bakovi nga, ri pesi basi, a
vuhuna i tuvu ne ria a
patala.
13 *Ri gale dagi ri ta maea,
“Isu, ioe a Bakovi Dagi. O
dodo mia!”
14 *Na tahuna i matai ria, i
ta maea, “Mu vano mu
vakasiri mua ne huriki a
prister.”

Na tahuna ri laho
lokovonga i malaharuri ne
ria a patala.
15 A viri tara ne ria i masia
i malaharuri vona patala,
lakea i hamule i gale dagi i
kavurikea a Vure.
16 I tabuli puru tabukoi na
vahane Isu, i kavurikea. Ra
viri iea a bakovi o Samaria.
17 Lakea e Isu i nanea, “A
viri ala ravulu ri matapado.
Pali a vai a viri ala polova?
18 I navai ri koi ni hamule
ri gi kavurikea a Vure? Ra
mosi iea kunana i hamule
valai, i kavurikea a Vure.”
19 Muri e Isu i takia a
bakovi iea, i ta maea, “O
pesi rike, o vano. I
matapado a kulimu, a
vuhuna o luhoi tora iau.”

A Harikianga na Vure Bara i Valai
(Mateo 24:23-28,37-41)

20 Muri e huriki a Pariseo
ri nanea e Isu na harikianga
na Vure, garika ge valai.
Lakea e Isu i koli, i ta maea,
“Na tahuna a harikianga na
Vure ge valai, i uka ma ge
valai turana nivakasiri mu
gu matai na matane mua.
21 I uka tara viri ge taki i
bele pali koea o i bele pali
lake, a vuhuna a harikianga
na Vure i bele pali ne mua.”
22 Muri i taki e huriki a
murimuri vona i ta maea,
“Muri a parava bara i valai,
bara mu ngaru hateka ni
masia a Tuna Bakovi ge
hamule valai. Bara mu
ngaru ni matai popotea, pali
i uka ma mu gu masia.

* **17:13:** Levi 13:45-46 * **17:14:** Levi 14:2-3; Mat 8:3-4 * **17:23:** Mrk 13:21; Luk 21:8

23 *E huriki a bakovi bara
ri taki mua, ri ta maea, ‘Mu
mata lakea, i made lake,’ o
‘Mu mata valai, i made
koea.’ Naha ni vano. Naha
ni nunu muri mai ria.
24 Na tahuna a vila i
maravila na hunu, i
vakapalala a hunu lobo, mu
masia. I mavonga kunana
na tahuna a Tuna Bakovi i
hamule valai, bara mu
matakilalea.
25 Pali muga e huriki lobo
mona bara ri tepua, bara i
bole a nimadihi i kupo.
26 “A parava na Tuna
Bakovi ge manga kunana a
parava ne Noa.
27 *Hosi, na tahuna e Noa i
hae a agarungu vona, e
huriki ri kani, ri ninu, ri
vaparangi, i vano i harena
na tahuna e Noa i rike na
agarungu. I valai a marungu
lolo i ratapile ria lobo.
28 *“I mavonga kunana
hosi ne Lot. E huriki ri kani,
ri ninu, ri vakona, ri vahabi
a maki, ri varo a maki, ri
hae a ruma.
29 Pali na tahuna e Lot i ha
taroa e Sodoma, i boru valai
meli na hunu a kanono a
bega i ratapile ria lobo.
30 “Bara i mavonga
kunana na tahuna a Tuna
Bakovi ge hamule valai.
31 *Na parava iea, a viri
tara i pesi na mapana ruma,
nahea ge hamule puru tabu
ge dili na ruma ge bole a
maki vona. Ge ha kunana. I
mavonga kunana a viri i
leho na hania, nahea ge
hamule lakea na ruma ge
bole a maki vona.
32 *Mu luhoia e girihine
Lot!
33 *A viri i ngaru ni
korimule a kakaina bara i
mate. Pali a viri i habi a
kakaina bara i mahuri
vakaroro.
34 “A taki mua, na rodo
iea, a viri ala rua ru mahita
na kiri taku; bara ni bole
tara, ni pe mule tara.
35 A ngatavine ala rua ru
rata a maki ni kani. Bara ni
bole tara, ni pe mule tara.
36 A bakovi ala rua ru leho
na hania. Bara ni bole tara,
ni pe mule tara.”
37 E huriki a murimuri
vona ri longoa, lakea ri
nanea, “Bakovi Dagi, ra
maka maki nga, ge bele
vai?”
E Isu i koli i ta maea, “Na
hini i tabuli vona a podana
viri, a maka
pangopangokaba* bara ri
vapopo.”

18

A Havuri i Ta Hinituhana

1 *Muri e Isu i taki e huriki
a murimuri vona na nita
vakakika tara, a vuhuna i
ngaru ri gi vasileki
vakaroro, ri gi hatenono.
2 Lakea i ta maea, “Na
tanga tara a mari ni
pelekado i made vonga. I
uka ma i mangenge na Vure,
i uka ma i togo e huriki a
bakovi.

* **17:27:** Vuh 6:5–7:24 * **17:28:** Vuh 18:20; 19:25 * **17:31:** Mat 24:17-18 * **17:32:** Vuh 19:17,26 * **17:33:** Luk 9:24 * **17:37:** A pangopangokaba i manga a loha, i kani poi a maki i mate. * **18:1:** Kol 4:2; 1Tes 5:17

3 Na tanga iea, i tahoka a
havuri i valai bala vona i
nanea, ‘O tuhori iau ne
huriki a pile nau.’
4 “I muga, a mari ni
pelekado i longotaroa. Pali
muri i taki mulea, i ta maea,
‘Iau i uka ma mangenge na
Vure, i uka ma a togo e
huriki a bakovi.
5 Pali iau ga koria a
ngatavine iea, a vuhuna i
valai bala i vakapae iau! Iau
i uka ma ga koria, bara i
valai bala, i vakamalulu a
tuhagu.’ ”
6 Lakea e Bakovi Dagi i ta
maea, “Mu luhoi kamumu a
naro i ratea a bakovi hale
iea. I uka ma i kori
malaviriri a havuri iea.
7 Pali a Vure, i muholi
hateka bara i kori e huriki i
vulaki ria, re huriki ri galea
vakaroro, na hatelanga, na
malunga, na rodo.
8 A taki muholi mua, bara
i kori malaviriri ria. Pali na
tahuna a Tuna Bakovi ge
hamule valai na malala, ge
matai ranga e huriki ri luhoi
tora ia, o ge uka?”

A Bakovi ni Bole a Takis

9 E huriki ranga ri luhoi ta
ria a viri kamumu, lakea ri
biu e huriki ranga. Lakea e
Isu i takia ne ria a nita
vakakika iea,
10 “A bakovi ala rua ru
sike na roho na Vure, ru gu
vasileki. A Pariseo rua a
bakovi ni bole a takis.
11 A Pariseo i pesi rike i
vasileki mule vona, i ta
maea, ‘Vure nau, a kavurike
ioe a vuhuna iau i uka ma a
manga e huriki a bakovi
ranga ri rabalaki a viri, ri
panaho a maki. Iau i uka ma
a manga e huriki ri rata a
naro hale, ri mole. Iau i uka
ma a manga a bakovi iea, ra
bakovi ni bole a takis.
12 *Iau a peremu balaka
rua na vik i taku. A maki
lobo nau a ru na naguna i
ravulu, a habia vomu a
tabekena i taku.’
13 *“Pali a bakovi ni bole a
takis i pesi basi, i uka ma i
mata sike na hunu. I dodo
hateka vona a hini ia a
bakovi hale. I maruhu
hateka, i ta maea, ‘Vure nau,
o dodo iau a bakovi hale.’
14 *“A taki mua, a Vure i
puga vuroki a naro hale na
bakovi ni bole a takis, pali a
Pariseo iea, i uka ma i puga
vuroki a naro hale vona, a
vuhuna e rei a viri i bibi rike
mule ia, a Vure bara i
vakakirokoa. Pali e rei a viri
i vakakiroko mule ia, a Vure
bara i kavurikea.”

E Huriki a Koma Kiroko (Mateo 19:13-15; Markus 10:13-16)

15 E huriki ri boko valai ne
Isu e huriki a koma kiroko,
ge padoi ria. Pali na tahuna
e huriki a murimuri ri
matai, ri tahate ria.
16 Pali e Isu i taki e huriki
ri gi boko valai vona e
huriki a koma nga, lakea i ta
maea, “Naha ni hatekakari e
huriki a koma. Mu taparaki
ria ri gi valai nau, a vuhuna
a harikianga na hunu ne
vone ria e huriki a hulu nga.

* **18:12:** Ais 58:1-4; Mat 23:23 * **18:13:** Sng 51:1 * **18:14:** Mat 23:12
* **18:17:** Mat 18:3

17 *A taki muholi mua, e
rei a viri i uka ma i ngaru a
Harikianga na Vure ge
manga e huriki a koma nga,
i uka ma ge dili vona.”

A Bakovi na Mahala
(Mateo 19:16-30; Markus
10:17-31)

18 *Muri, a bakovi dagi
tara i nanea e Isu i ta maea,
“Mari ni tovo, o kamumu
hateka. A ra maki ga ratea
ga bole a nimahuri
vakaroro?”
19 Lakea e Isu i koli, i ta
maea, “I navai o taki iau a
kamumu? I uka tara viri ge
kamumu. A Vure kikeri
kunana a viri i kamumu.
20 *O lohoka vona a vinara
nga: naha ni mole, naha ni
rabalaki a viri, naha ni
panaho, naha ni padi virihi
tavula a viri na ngava. O
togo e tamamu e kinamu.”
21 Lakea i ta maea, “A
vinara lobo nga a muri mai,
a vakatubu na tahuna a
kiroko vona.”
22 Na tahuna e Isu i
longoa, i takia, “A maki tara
i uka ma o ratea ma. O vano
o habi a maki lobo vomu ni
gi kona. O bole a mapana o
habi ne huriki a matasia,
bara o tahoka a mahala na
hunu. Muri o valai o muri
nau.”
23 Na tahuna i longoa a
ngava iea, i dodo hateka, a
vuhuna i tahoka a mahala i
kupo.
24 Lakea e Isu i mata lakea
vona i ta maea, “I madihi
hateka na bakovi na mahala
ge dili na harikianga na
Vure!
25 Muholi hateka a kamel i
keri ni dili na dupi na
kavato. I mavonga kunana,
a bakovi na mahala i uka
ma ge dili na harikianga na
Vure.”
26 E huriki ri longoa a
ngava iea ri turutu, ri nana,
“Pali e rei ngane ge bole a
nimahuri vakaroro?”
27 Pali e Isu i koli, i ta
maea, “A maki i keri e
huriki a bakovi, a Vure i
kara ge rata.”
28 Lakea e Petrus i ta rike,
i ta maea, “Pali mia, mi pe
pali a tanga ne mia, mi muri
vomu!”
29 E Isu i koli i ta maea, “A
taki muholi mua, e rei a viri
i lohopile a tanga vona, e
girihina, e turana, e tamana,
e kinana, e huriki e tuna, ge
longototo a Vure,
30 bara i bole tabu i kupo
hateka koea na malala. Muri
ma meli na hunu bara i
mahuri vakaroro.”

E Isu i Taki Tabu a Matenga
Vona
(Mateo 20:17-19; Markus
10:32-34)

31 *E Isu i tuli lakea na
gaga a murimuri vona ala
ravulu a polona i rua, i taki
ria, i ta maea, “Ngane si gi
sike o Ierusalem, lakea a
ngava lobo e huriki a propet
ri here puru virihi mai a
Tuna Bakovi bara i bele
muholi.
32 *Bara ni habi ia na
limane huriki a bakovi i uka
ma ria a Iuda. Bara ri
padikedea, ri rata halea, ri
kalupe tahoa,

* **18:18:** Luk 10:25 * **18:20:** Nim 20:12-16; Vin 5:16-20 * **18:31:** Luk 24:44
* **18:32:** Luk 9:22,44

33 ri hotua, muri bara ri
rabalakia. Muri na parava i
tolu, bara i pesi rike mule na
matenga.”
34 *Pali e huriki a
murimuri i uka ma ri
longokilalea a ngavane Isu.
A pelegona ngava ni
ruhulolo ne ria, i uka ma ri
longokilalea.

E Isu i Vakamatapara a Kepa (Mateo 20:29-34; Markus 10:46-52)

35 E Isu i bele tabukoi o
Ieriko. A bakovi tara, a kepa,
i mamade na dahana dala, i
nonongi a maki ne huriki.
36 Na tahuna i longo e
huriki ala kupo ri laho polo,
i nana ria vona a ra maki i
bele.
37 Lakea e huriki ri takia ri
ta maea, “E Isu o Nasaret i
laho polo ngane.”
38 Lakea i gale tala, i ta
maea, “Isu, Tune Davit, o
dodo iau!”
39 E huriki ri laho muga ri
tahatea, ri takia ge vulai.
Pali i gale hateka tabu, i ta
maea, “O Tune Davit, o dodo
iau!”
40 Lakea e Isu i pesi tata, i
taki e huriki ri gi tuli vilia
vona a bakovi iea. Na
tahuna i valai tabukoi, e Isu
i nanea,
41 “A ra o ngarua ga
ratea?”
I koli i ta maea, “Bakovi
Dagi, a ngaru ni matapara.”
42 Lakea e Isu i takia, “O
matapara. O tavaga ngane, a
vuhuna o luhoi tora iau.”
43 I malaviriri kunana i
matapara, i muri ne Isu i
kavurikea a Vure. Na
tahuna e huriki a bakovi a
ngatavine ri masia a kepa
iea i matapara, ria ranga ri
kavurikea a Vure.

19

E Isu i Lakea na Ruma ne Sakeus

1 E Isu i dili na tanga e
Ieriko, ta ge laho polo.
2 A bakovi tara i made
vona a tanga iea, a rana e
Sakeus, a bakovi i muga ne
huriki a bakovi ni bole a
takis. Ia a bakovi na mahala.
3 I ngaru ni masia e Isu,
pali i keri ni masia a vuhuna
i kapo, i kupo hateka e
huriki ri vapesihi halui e Isu.
4 Lakea e Sakeus i nunu
muga na dala, i rike na kai a
pik, ge made langa, ge matai
kamumua e Isu na tahuna i
laho polo.
5 Na tahuna e Isu i bele
vona a hini nga, i mata rike,
i masia e Sakeus, lakea i
takia, “Sakeus, o puru valai
malaviriri! Mona ga made
turamu na ruma vomu.”
6 Lakea e Sakeus i puru
malaviriri, i vivi hateka ni
taguia e Isu.
7 *E huriki ri masia ri ta
barangungu, ri ta maea, “Re
Isu, i navai i vano i made
turana bakovi hale iea?”
8 *Na tahuna ri made na
ruma, e Sakeus i pesi rike, i
takia e Bakovi Dagi, i ta
maea, “Ga veru na naguna
ge rua a maki lobo nau. A
tabekena tara ga habi ne
huriki a matasia. E huriki a
tami ria hosi, a panaho a

* **18:34:** Mrk 9:32 * **19:7:** Luk 15:2 * **19:8:** Nim 22:1; Gi 5:6-7

maki ne ria, ga koli balaka va tabu."
9 *Lakea e Isu i takia i ta maea, "Mona a Vure i korimule e huriki na ruma iea, a vuhuna ra bakovi iea, ia tara a hamone Abraham.
10 *A Tuna Bakovi i valai ge matakana e huriki ri velu, ge korimule ria."

A Vora ala Ravulu (Mateo 25:14-30)
11 E huriki ri talangaki a ngava i taki, lakea e Isu i taki tabua ne ria tara nita vakakika, a vuhuna i valai tabukoi pali o Ierusalem, e huriki ri luhoi ta a harikianga na Vure i popote ge valai.
12 Lakea e Isu i taki ria i ta maea, "A bakovi dagi tara ta ge havai lakea na tanga basi, ni gi rata ge ia a hariki, muri ge hamule valai, ge matakari a harikianga.
13 Lakea i gale valai a vora vona ala ravulu, i habi ne ria takutaku a moni dagi.* Lakea i taki ria i ta maea, 'Mu rata a leho vona a moni nga ge harena na tahuna ga hamule valai vona.' Muri i vano.
14 "Pali e huriki na tanga vona ri marikoi vona. Lakea ri rudu muri vona e huriki a vinuru, ri gi ta maea, 'Mi marikoi vona a bakovi iea. Nahea ge ia a hariki ne mia.'
15 "Pali na tahuna i bele vona a tanga basi iea, ni rata ia a hariki. Na tahuna i hamule na tanga vona, i ta maea, 'Mu gale valai nau e huriki a vora a habi a moni ne ria, ri gi vakasiri iau vona i riva tabu ri vakabele.'
16 "I valai muga a vora tara, i ta maea, 'Bakovi dagi, iau a leho vona a moni vomu, a vakabele tabu a moni vomu i ravulu.'
17 *"Lakea a hariki i takia a vora i ta maea, 'Kamumu hateka! Ioe a vora kamumu. Ngane o matakari a tanga dagi ge ravulu, a vuhuna o rata kamumu a leho kiroko.'
18 "Muri i valai tabu tara vora, i ta maea, 'Bakovi dagi, a leho vona a moni vomu, a vakabele tabu a moni vomu i lima.'
19 "Lakea a hariki i takia a vora i ta maea, 'Ioe ngane o matakari a tanga dagi ge lima.'
20 "Muri i valai tabu tara vora, i takia a hariki, i ta maea, 'Bakovi dagi, a moni vomu o habi nau, a sivu na marapena kala a ruhulolo.
21 A rata mavonga, a vuhuna a mangenge vomu, ioe a bakovi hateka. A mahala i vakabele e huriki, o bole. A maki ni kani i varo e huriki, o bole.'
22 "Muri a hariki i takia a vora, i ta maea, 'Ioe a bakovi hale! Na ngavamu kunana ga vakasiri e huriki ne ioe o rata hale. Ioe o lohoka nau, iau a bakovi hateka, a bole tavula a mahala ne huriki, a bole tavula a maki ni kani ne huriki.
23 Pali i navai o uka ma o ru dili na tava a moni nau? Na tahuna a hamule valai,

* **19:9:** Luk 13:16; Apo 16:31 * **19:10:** Luk 15:4; Ion 3:17; 1Tim 1:15 * **19:13:** A moni i habi ne ria ni gale a 'mina.' A mina i taku i manga a mapana bakovi ge leho na keva i tolu. * **19:17:** Luk 16:10

bara bole mule turana ranga moni o vakabele tabu.'
24 "Lakea a hariki i taki e huriki ri pesi tabukoi i ta maea, 'Mu bole mule vona a moni a habi vona rira, mu habia na viri i vakabele tabu a moni i ravulu.'
25 "Ri takia ri ta maea, 'Bakovi dagi, a vora iea i tahoka pali a moni i ravulu.'
26 *"Pali a hariki i ta maea, 'E huriki ri tahoka pali a maki bara ni habi tabu ranga. Pali e huriki ri uka a maki bara ni bole mule lobo a maki popote ri tahoka.
27 Pali ngane i vai e huriki a gimagu ri koi nau ge iau a hariki ne ria? Mu bole valai ria mu rabalaki ria na matagu.' "

E Isu i Dili o Ierusalem (Mateo 21:1-11; Markus 11:1-11; Ioanes 12:12-19)

28 E Isu i taki loboa a nita vakakika iea, muri i laho lokovonga o Ierusalem.
29 Na tahuna i valai tabukoi na tanga e Betpage e Betani, na dahana lolo e Oliva, i rudu muga a murimuri vona ala rua,
30 i ta maea, "Muru muga lakea na tanga kiroko lake. Na tahuna muru dili vona, bara muru masia a tuna donki ni kolotata vonga. A tuna donki iea, i uka tara viri ge rike vona ma. Muru pugea, muru bole vilia.
31 A viri tara ge nana marua, ge ta maea, 'I navai muru pugea a donki iea?' Muru takia muru ta maea, 'E Bakovi Dagi i tahoka a leho vona.' "
32 A murimuri nga ru vano ru dili na tanga, ru masia a tuna donki i manga a hini i takia ne rua e Isu.
33 Na tahuna ru pugea, i pagitala a tahona, i nana rua i ta maea, "I navai muru pugea a tuna donki iea?"
34 Lakea a murimuri nga ru koli, ru ta maea, "E Bakovi Dagi i tahoka a leho vona."
35 Muri ru lalua a tuna donki lakea ne Isu, ru vulala na bitona a varakia ne rua, ru vakarikea vona e Isu.
36 Lakea e huriki ri vulala puru na dala muga na donki a varakia ne ria, i laho langa vona a donki.
37 I valai tabukoi ngane o Ierusalem, na tabeke na dala i raga valai na lolo e Oliva. Ngane e huriki a murimuri lobo ri gale dagi, ri kavurikea a Vure vona a maka nivakasiri ri matai, ri ta maea,

38 *"A Vure ge rata kamumu
a hariki i valai na
rane Bakovi Dagi!
Ngane e huriki a bakovi
a ngatavine ri gi made
na nivalemu turana
Vure.
Si gi kavurikea a rana Vure
Meli Liu!"

39 Lakea e huriki a Pariseo ranga, ra ri laho turane huriki, ri takia e Isu ri ta maea, "Mari ni tovo, o taki e huriki a murimuri vomu nahea ri gi taki a ngava nga."

* **19:26:** 19:26 Mat 13:12; Luk 8:18
* **19:38:** Sng 118:26; Luk 2:14

40 Lakea e Isu i koli, i ta maea, “A taki mua, ria bara ri ngavarubu, a maka kedo bara ri gale tala.”

E Isu i Taringia e Ierusalem

41 Na tahuna e Isu i bele tabukoi o Ierusalem, i masia a tanga, i taringia,

42 i ta maea, “Mua o huriki a bakovi o Ierusalem, bara mu lohoka nau, bara mu made na nivalemu. Pali i uka ma mu matakilala iau.

43 Lakea a parava bara i valai, e huriki a pile ne mua bara ri pesi halui mua, ri gi keli kadolu rike a malala na nure, lakea e huriki a pile bara ri page poloa a nure, ri dili na tanga, ri bolea.

44 *Bara ri ratapile a tanga turana e huriki ri made pololilo vona. I uka tara kedo ge tabuli langa vona tara kedo tara. Bara i bele a maki nga, a vuhuna i uka ma mu matakilaka vona a parava i valai vona a Vure ge korimule mua.”

E Isu i Lili e Huriki na Roho na Vure
(Mateo 21:12-17; Markus 11:15-19; Ioanes 2:13-22)

45 Muri e Isu i dili na roho na Vure, i vakatubu ni lili tala e huriki ri vakona ri vahabi a maki pololilo.

46 *I taki ria, i ta maea, “A ngava ni here puru na Hinere i ta maea, ‘A roho nau, a roho na ni vasileki.’ Pali mua mu ratea i manga a hini ri haniu vona e huriki a panaho.”

47 *Muri e Isu i vara na roho na Vure na parava lobo. Lakea e huriki a prister dagi, a mari na vinara, a bakovi dagi, ri matakana a dala ri gi rabalakia e Isu vona.

48 Pali i uka ma ri matavisia tara dala, a vuhuna e huriki lobo ri ngaru hateka a ngavana.

20

E Rei i Habi a Nitora ne Isu (Mateo 21:23-27; Markus 11:27-33)

1 Na parava tara, na tahuna e Isu i tovo e huriki na Velenga Kamumu pololilo na roho na Vure, e huriki a prister dagi, a mari na vinara, e huriki a bakovi dagi ri valai ne Isu.

2 Lakea ri nanea, “O vakalongo mia, o bole vai a nitora o rata a maki nga? E rei i taki ioe go rata a maki nga?”

3 E Isu i koli i ta maea, “Ga nana taro mua vona tara ninana. Mu vakalongo iau,

4 ra hilova ne Ioanes, i valai na Vure, o i valai na bakovi tavula kunana?”

5 Ri vahehe, ri ta maea, “Bara si takia a leho vona i valai na Vure, bara i nana, ‘Pali i navai i uka ma mu luhoi tora ia?’

6 Pali hita bara si taki a hilova ne Ioanes a niluhoi na bakovi kunana, e huriki bara ri padimate hita na kedo, a vuhuna ri luhoia e Ioanes a propet.”

7 Lakea ri koli mule ri takia, ta i uka ma ri lohoka vona a hilova ne Ioanes i valai ne rei.

* **19:44:** Luk 21:6 * **19:46:** Ais 56:7; Jer 7:11 * **19:47:** Luk 21:37

8 Lakea e Isu i ta rike, i ta
maea, “Pali iau tara, i uka
ma ga vakalongo mua vona
e rei i habi a nitora nau ni
rata a maki nga.”

A Nivakakika na Hania
(Mateo 21:33-46; Markus
12:1-12)

9 *Muri e Isu i taki ria
vona tara nita vakakika
tabu, i ta maea, “A bakovi
tara i varoa a hania na vain,
i habia ne huriki a bakovi
ranga ri gi leho taro vona.
Muri i vano i havai, i made
tabaka na robo tara.
10 I tabukoi ngane a keva
ni mirio a vain, lakea i
rudua a vora vona i lakea ne
huriki a bakovi ni leho ge
bole ranga kanena vain. Pali
ri ubia a vora, ri tono mulea
i laho a vahana a limana i
hamule.
11 Muri i rudu tabua tara
vora. Pali ri ubi tabua, ri
rata halea, ri tono mulea i
laho a limana a vahana i
hamule.
12 A tahona hania i rudu
tabua tara vora. I mavonga
ia, ri ubi pilea, ri voro talea.
13 “Lakea a tahona hania
na vain i nana mulea i ta
maea, ‘A ra ga ratea ngane?
Ga rudua e tugu a bakovi a
hategu. Bara ri togo ia.’
14 “Pali na tahuna e huriki
a bakovi ni leho ri masia e
tuna, ri vata, ri ta maea, ‘A
bakovi iea bara i bole a
murine tamana. Si
rabalakia, si bolea a hania
na vain na tahuna e tamana
i mate.’
15 Lakea ri vuroki talea e
tuna, ri rabalakia.
“Mu luhoi navia a tahona
hania, ge rata navai ria
ngane?
16 Bara i valai, i rabalaki e
huriki a bakovi nga, i bole
mulea a hania na vain, i
habi polo tabua ne huriki a
bakovi ranga.” Na tahuna ri
longoa a nivakakika iea ri ta
maea, “A Vure, nahea ge
rata mavonga!”
17 Lakea e Isu i matanono
ria i ta maea, “Pali a ngava
ni here puru na Hinere i ta
maea,
‘Ra kedo e huriki a mari ni
hae a ruma ri marikoi
vona,
ngane i bele a vuhu
kedo ni hae a ruma
vona.’
18 *“E huriki ri boru langa
na kedo iea bara ri bole a
vuranga. Na tahuna a kedo
iea bara i boru, i tahoa tara
bakovi, bara i ubi momoa.”
19 Ngane e huriki a mari
na vinara turana e huriki a
prister dagi i padi ria a
mana vona e Isu i taki virihi
ria, lakea ri ngaru ni lakavu
malaviriria. Pali ri
mangenge ne huriki a
bakovi a ngatavine.

A Takis ne Kaiser
(Mateo 22:15-22; Markus
12:13-17)

20 *Lakea ri rudu e huriki
ranga ri gi tamilalu ni muri
ne Isu, ri gi kasisi, ri gi
matanonoa ge rata ranga
ngava hale, bara ri taki tala
ne Pilato.
21 E huriki a kasisi nga ri
nanea, “Mari ni tovo, mi
lohoka vomu, ioe o ta
muholi, o vara e huriki na

* **20:9:** Ais 5:1 * **20:18:** Ais 8:14-15 * **20:20:** Luk 11:54

maki muholi. O rata a naro i palupulupu ne huriki lobo. O vara kunana na naro na Vure i muri mai a ngava muholi.
22 A vinara i taki si gi habi a takis ne Kaiser, o i uka?”
23 Pali e Isu i lohoka vona a taminga ne ria, lakea i taki ria i ta maea,
24 “Mu vakasiria nau tara moni. A hanune rei, a rane rei i tabuli vona?”
Ri ta maea ria, “A hanune Kaiser, a rane Kaiser i tabuli vona.”
25 Lakea e Isu i taki ria i ta maea, “Mu habi ne Kaiser a maki ne Kaiser. Mu habi na Vure a maki na Vure.”
26 Ri keri ni padi virihia na ngava vona na matane huriki a bakovi a ngatavine. Ri ngapa ri vulai kunana.

E Huriki a Sadusi (Mateo 22:23-33; Markus 12:18-27)

27 Muri e huriki a Sadusi ri valai ne Isu. Re huriki nga ri taki ta a viri i mate i uka ma ge pesi rike mule tabu.
28 *Ri nanea, “Mari ni tovo, e Moses i here puru i taki a bakovi i mate, i pe purua e girihina, pali i uka e tune rua, e tarina bara i parangi tabu a havuri vona, ge vakabelea a hamona.
29 I tahoka e tarina mai ala polorua. A tabua i parangi, muri i mate. Pali i uka ma i vakabele e tuna.
30 A pahamuri tabua i parangi tabu vona a havuri vona. Muri ia tara i mate, i uka tabu e tuna.
31 A tolune ria i parangi tabu vona, pali ia tara i mate. Re maki tarina mai lobo nga to parangi lobo vona. Muri to mate, i uka ma to vakabele e tune tou.
32 Muri i mate a ngatavine.
33 Muri ma, na tahuna e huriki ri pesi rike mule na ni mate, ra ngatavine iea ge girihine rei muholi? Tou lobo to parangi vona.”
34 Lakea e Isu i koli, i ta maea, “Koea na malala e huriki ri parangi.
35 Pali muri ma, e huriki a bakovi a ngatavine a Vure ge taki ria ri kamumu, ri gi mahuri mule na nimate, i uka ma ri gi vaparangi,
36 a vuhuna ri manga a agelo, i uka ma ri gi mate tabu. Ria e huriki e tuna Vure, a vuhuna ri mahuri mule na nimate.
37 *E Moses tara i vakasiri hita vona e huriki ri mate, bara ri mahuri mule tabu. Na tahuna i here puru a nuverei na kai kiroko i nono, i takia e Bakovi Dagi ia ‘A Vure ne Abraham, a Vure ne Isak, a Vure ne Iakop.’
38 I uka ma ia a Vure ne huriki ri mate. Ia a Vure ne huriki ri mahuri, a vuhuna e huriki lobo ri mahuri na matana.”
39 Lakea e huriki a mari na vinara ri ta maea, “Mari ni tovo, a nikoli vomu i kamumu.”
40 Muri ri mangenge ni nana tabua.

E Kristo Ia e Tune Rei (Mateo 22:1-2; Markus 12:35-37)

41 Muri e Isu i nana ria i ta maea, “I navai ni taki e Kristo ia e Tune Davit?

* **20:28:** Vin 25:5 * **20:37:** Nim 3:6

42 *Na maka Linge, e Davit
i here maea,
‘E Bakovi Dagi i takia e
Bakovi Dagi nau,
“O made na limagu a
kanegu,
43 ge harena na tahuna ga
ratapile e huriki a pile
vomu,
ri gi vora tavula vomu.”

44 “E Davit i galea a viri
iea a Bakovi Dagi vona. Pali
i navai tabu ge ia e tune
Davit?”

E Isu i Biu e Huriki a Mari na Vinara
(Mateo 23:1-36; Markus 12:38-40; Lukas 11:37-54)

45 Muri i taki e huriki a
murimuri vona na matane
huriki lobo, i ta maea,
46 “Mu matadoko na
narone huriki a mari na
vinara. Ri vakaholi, ri ngaru
ri gi bagetu keke. Ri ngaru e
huriki ri gi tagui kamumu
ria na mada. Ri ngaru ni
made mugamuga na roho
na vaponga, ri ngaru ni
made mugamuga na habu.
47 Ri rata a nivasileki
olaola, e huriki ri gi luhoi ta
ria a bakovi kamumu
hateka, pali ri panaho a
ruma, a malala ne huriki a
havuri. Re huriki nga, a
Vure bara i habi a nimadihi
dagi ne ria na tahuna i
pelekado a narone ria.”

21

A Nihabi na Havuri
(Markus 12:41-44)

1 E Isu i mata lakea, i
matai e huriki a bakovi na
mahala ri habi a nihabi
pololilo na roho na Vure.
2 Muri i masia a havuri
matasia i ru puru a toea i
rua.
3 *Na tahuna i masia, i ta
maea, “A taki muholi mua, a
havuri matasia iea i habi
dagi hateka ne huriki a
bakovi na mahala nga.
4 E huriki a bakovi na
mahala ri habi kunana a
maki ri uka leho vona. Pali
ra ngatavine matasia iea i
habi lobo a maki i tahoka.”

A Roho na Vure Bara Ni Ratapile
(Mateo 24:1-2; Markus 13:1-2)

5 E huriki a murimuri
ranga ri masia a roho na
Vure, ri bibi rikea na hini ni
vakabagetu kamumu na
kedo kamumu, na mahala e
huriki ri habi na Vure.
Pali e Isu i taki ria i ta
maea,
6 *“Ra maki nga mu matai,
ra roho na Vure, i uka tara
kedo ge tabuli langa vona
tara kedo tara. A kedo lobo
bara ni ubi puka puru.”

A Nimadihi i Kupo Bara Ri Luve
(Mateo 24:3-14; Markus 13:3-13)

7 Muri ri nanea e Isu ri ta
maea, “Mari ni tovo, garika
ge bele a maki nga? Ge mata
navai a kilakila vona, si gi
matakilaka vona a maki nga
ge bele?”
8 E Isu i koli i ta maea,
“Mu matadoko vona e
huriki ri gi tami mua. A
bakovi ala kupo bara ri valai
na ragu, ri tatami maea, ‘Iau

* **20:42:** Sng 110:1 * **21:3:** 2Ko 8:12 * **21:6:** Luk 19:44

e Kristo,' o bara ri ta maea, 'A parava i valai pali!' Naha ni longo mai ria.

9 Na tahuna mu longo a velengana vaubinga dagi, naha ni mangenge, a vuhuna a maki nga bara ri bele taro. Pali a nilobona parava i tabana."

10 Muri i taki ria i ta maea, "A tanga ranga bara ri vaubi turana tanga ranga. E huriki a tara na hariki ranga bara ri vaubi turana tara na hariki ranga.

11 A maka vuruke dagi, a gilanga dagi, a pago dagi bara ri bele. A maka nivakasiri dagi bara ri bele na hunu, ri vakamangenge e huriki.

12 "Pali muga, bara ni lakavu mua ni ratapile mua a vuhuna mu muri mai iau. Bara ni pelekado mua na roho na vaponga, ni ru dili mua na bavi. Bara ni lakavu mua, ni vakapesi mua na matane huriki a hariki a matakari, a vuhuna mu ramai iau.

13 Na tahuna mu pesi na matana e huriki a hariki, bara mu vakalongo ria ne nau.

14 *Naha ni lohopae vona a ngava bara mu taki ria vona,

15 *a vuhuna iau ga habi a lohokanga ne mua, bara mu taki kamumu ria, lakea e huriki a pile ne mua bara ri keri ni gege, bara ri keri ni pulo a ngavane mua.

16 *E huriki e tamane mua, e kinane mua, e tukane mua, e tarine mua, a kabune mua, a turane mua bara ri habi mua na limane huriki a pile ne mua. Bara ri rabalaki ranga ne mua.

17 E huriki lobo bara ri marikoi ne mua a vuhuna mu muri nau.

18 Pali i uka tara vune mua ge velu.

19 Mu pesi tata na niluhoi ne mua, bara mu bole a nimahuri.

E Ierusalem Bara Ni Ratapile (Mateo 24:15-21; Markus 13:14-19)

20 "Na tahuna mu matai e huriki a tara na nugumaheto ri pesi halui e Ierusalem, ngane bara mu lohoka vona a tanga i popote bara ni ratapile.

21 Na parava iea e huriki ri made o Iudea ri gi ha, ri gi kapiloho na lolo. E huriki ri made o Ierusalem ri gi ha tala. E huriki ri made polovavo na tanga, nahea ri gi dili,

22 *a vuhuna i bele muholi ngane a ngava ne huriki a propet hosi, ri here puru na hinere, a Vure ge koli a maka rabu hale.

23 E huriki a ngatavine ri singou, e huriki a ngatavine ri vakaruru, bara ri marego hateka na parava iea! A nimadihi dagi bara i bele o Israel. A Vure ge tahate e huriki a bakovi a ngatavine na tahuna iea.

---

* **21:14:** Luk 12:11-12 * **21:15:** Apo 6:10 * **21:16:** Mat 10:21-22 * **21:22:** Jer 5:29; 46:10; Hos 9:7 * **21:24:** Sng 79:1; Kap 11:2

24 *E huriki a pile bara ri
valai ri rabalaki ria. E huriki
i uka ma ri mate, bara ni
bole basi, ri made viliha na
tanga lobo na malala. E
huriki a bakovi i uka ma ria
a Iuda bara ri ratapilea e
Ierusalem, ge harena na
tahuna a parava ne ria i
lobo.

*A Tuna Bakovi Bara i
Hamule Valai
(Mateo 24:29-31; Markus
13:24-27)*

25 *"Na tahuna iea, a maka
nivakasiri bara ri bele na
haro, na keva, na hada.
Koea na malala e huriki
bara ri mangenge ri vuru
viliha lae na tahuna ri longo
a nangina bokona dari i rere
hateka.
26 E huriki a bakovi bara ri
mangenge hateka, bara i
vurea a matane ria. Bara ri
loho lege lae na a ra maki ge
bele na malala, a vuhuna a
maka nitora polomeli na
hunu bara ni polu.
27 *Ngane ri gi masia a
Tuna Bakovi i valai na bubu,
i valai turana nitora a
nipara dagi.
28 Na tahuna a maka maki
nga ri vakatubu ni bele, mu
pesi rike, mu mata rike, a
vuhuna a parava a Vure ge
korimule mua i tabukoi
pali!"

*A Kai a Balele
(Mateo 24:32-35; Markus
13:28-31)*

29 Muri e Isu i takia ne ria
a nita vakakika iea, "Mu
masia a kai a balele turana
maka kai ranga.
30 Na tahuna i tahoka a
totona a rahana, i lubu a
pagana, bara mu pasimata
vona a tahuna na haro i
tabukoi.
31 I mavonga kunana na
tahuna mu matai a maki nga
ri bebele, ngane bara mu
lohoka vona a harikianga na
Vure i tabukoi.
32 "A taki muholi mua, e
huriki a bakovi a ngatavine
na tahuna iea i uka ma ri gi
mate ma, a maka maki nga
ri gi bele taro.
33 A malala a hunu bara ru
lobo, pali a nitagu i uka ma
ge lobo.

*Mu Matadoko na Parava
Lobo*

34 "Mu matadoko, nahea
mu gu luhoi legelege na
nimade koea na malala.
Nahea mu gu ninu mu gu
manga manga, mu gu rata a
maka naro hale, ma ge
vakapae mua a maka rabu
nga. Bara mu turutu na
tahuna a parava iea i bele
vakaturutu, i lakavu mua i
manga a hoa i lakavua a
kadirovo.
35 A parava iea ge bele ne
huriki lobo ri made na
malala.
36 Mu matadoko na
parava vakaroro. Mu
vasileki bara mu tahoka a
nitora ni pologege vona a
rabu hale nga, ra ri gi bele,
bara mu pesi na matana
Tuna Bakovi."
37 Na parava lobo e Isu i
vara e huriki na roho na
Vure. Na rodo bara i pe a

* **21:25:** Ais 13:10; Ese 32:7; Jol 2:31; Kap 6:12-13 * **21:27:** Dan 7:13; Mat 26:64; Kap 1:7

tanga, i pagitala i vano i mahita na lolo e Oliva.
38 Na hatelanga tabu, e huriki lobo bara ri vuho lakea na roho na Vure, ri gi longoa e Isu i vara vonga.

22

E Iudas a Bakovi Hale (Mateo 26:1-5,14-16; Markus 14:1-2,10-11; Ioanes 11:45-53)

1 I valai tabukoi ngane a Habu na Bret i Ua Is. A rana tara a Habu na Nipagepolo.
2 E huriki a prister dagi a mari na vinara ri matakana a dala ri gi rabalaki kapilohoa e Isu, a vuhuna ri mangenge ne huriki a bakovi a ngatavine.
3 *Lakea e Satan i dili ne Iudas Iskariot, a turane huriki a murimuri ala ravulu a polona i rua.
4 E Iudas i vano, i ta turana e huriki a prister dagi, a nugumaheto ri tagari a roho na Vure. I ta turane ria na dala ge habia na limane ria e Isu.
5 E huriki nga ri vivi, lakea ri takia e Iudas ri gi habi a moni vona.
6 E Iudas i longo vona a ngava ne ria, lakea i matakanea tara dala kamumu ge maragisia. I davea a parava nahea e huriki ala kupo ri gi made turane Isu.

A Murimuri Ru Kisi Puru a Kinani (Mateo 26:17-25; Markus 14:12-21; Ioanes 13:21-30)

7 *A Habu na Bret i Uka Is i bele ngane. Na parava iea a tuna sipsip bara ni rabalaki ne vona a nihabi na Habu na Nipagepolo.
8 Lakea e Isu i taki e Petrus e Ioanes i ta maea, “Muru muga, muru rata puru a kinani ne hita na Habu na Nipagepolo.”
9 Lakea ru nana, “I vai a hini o ngaru miri gi rata puru a maki vona?”
10 E Isu i koli, i ta maea, “Na tahuna muru dili na tanga, a bakovi i kaloho a ulo na naru bara i pugai marua. Muru ramaia, muru dili na ruma i dili vona.
11 Muru takia a tahona ruma, muru ta maea, ‘A mari ni tovo i nana vona a tabeke na mosi ge kani turana e huriki a murimuri vona na habu.’
12 Muri bara i vakasiri marua vona a tabekena ruma i ngavaka polomeli, i tahoka pali a gula ni made ni kado puru. Muru gutu puru vonga a maki ni kani ne hita.”
13 Muri ru vano, ru matai a maki lobo i manga a hini i taki muga e Isu. Lakea ru rata puru vonga a kinani na Habu na Nipagepolo.

E Isu i Kani Turane Huriki a Apostolo Vona (Mateo 26:26-30; Markus 14:22-26; 1 Korin 11:23-25)

14 Ngane ta ri gi kani, lakea e Isu turane huriki a apostolo vona ri vano, ri made haluia a dede.
15 Lakea i taki ria i ta maea, “A pasimata ni kani turane mua vona a kinani na Habu na Nipagepolo,

* **22:3:** Ion 13:2,27 * **22:7:** Nim 12:1-27

muga ne iau ga bole a
nimadihi.
16 A taki mua, i uka ma ga
kani tabu vona a habu iea.
Muri ma, na tahuna a
pelegona habu iea ge bele
muholi na harikianga na
Vure, bara kani tabu vona."

17 Muri e Isu i bole a kikei
na vain, i kavurikea a Vure, i
ta maea, "Mu bolea a kikei
na vain iea mu vaveru,
18 a vuhuna a taki mua, i
uka ma ga ninu tabu vona a
kanena vain iea ge harena
na tahuna a harikianga na
Vure ge valai."

19 Muri e Isu i bole rikea a
bret, i kavurikea a Vure, i
kevea, i veru ne huriki a
apostolo vona, ri gi kani, i ta
maea, "Ra bret iea a bobogu,
a habia ge korimule mua.
Mu rata mavonga vakaroro,
mu luhoi mule iau."

20 Na tahuna ri kani lobo,
e Isu i bole rikea a kikei na
vain, i ta maea, "A vain iea a
kilakila na ngava dagi
karaba a Vure ge rata turana
e huriki. A ngava dagi
karaba iea ga vakatorea na
daragu, ra daragu ge pori, ge
korimule mua.

21 *"Pali tara ne mua i
made turagu koea na dede
bara i habi iau na limane
huriki a pile,
22 a vuhuna bara i bele
nau, iau a Tuna Bakovi, ge
manga a hini ni here puru
hosi. Pali a Vure bara i
ratapilea ra viri ge habi iau
na limane huriki a pile."

23 Lakea ri vanana vona e
rei ne ria ge ratea ra rabu
iea.

E Rei a Viri Ge Muga?

24 *Muri ri vahehe lae ne e
rei ne ria ge muga ne ria
lobo.
25 *Lakea e Isu i taki ria i
ta maea, "E huriki a bakovi i
uka ma ria a Iuda, a hariki
ne ria a bakovi hateka, ri
taki ta ri kori e huriki.
26 *Pali mua, naha ni rata
mavonga. E rei a viri i ngaru
ni muga ne mua ge manga a
viri kiroko ne mua. A viri i
ngaru ni matakari ge manga
a vora ne mua.
27 *E rei a viri i dagi? A
viri i mamade na dede o a
vora i habi a maki ni kani
vona? A viri i mamade na
dede i dagi. Pali iau a valai,
a made turane mua ge iau a
vora ne mua.
28 "Mua kunana e huriki
mu made turagu, i uka ma
mu ha taro iau na tahuna a
tahoka a nitoni.
29 Lakea a habia ne mua a
harikianga, i manga e Tata i
habia nau a harikianga.
30 *Muri bara mu kani mu
ninu turagu na harikianga
nau, bara mu made na
gula-hariki mu pelekado e
huriki a kabu ne Israel ala
ravulu a polona i rua."

E Petrus Bara i Nana Rovi ne Isu
(Mateo 26:31-35; Markus 14:27-31; Ioanes 13:36-38)

31 Lakea e Isu i ta maea,
"Simon, Simon, o longo! E
Satan i nana tora a Vure pali
ge toni tora mua.

---

* **22:21:** Sng 41:9; Ion 13:21-22 * **22:24:** Luk 9:46 * **22:25:** Mat 20:25-27; Mrk 10:42-45 * **22:26:** Mat 23:11; Mrk 9:35 * **22:27:** Ion 13:12-15 * **22:30:** Mat 19:28 * **22:32:** Ion 17:15

32 *Pali iau a vasileki pali
vomu nahea go lohopile iau.
Muri, na tahuna o hamule
valai tabu nau, o tuhori e
huriki a turamu ri gi pesi
tora tabu."
33 Lakea e Petrus i takia,
"Bakovi Dagi, iau bara dili
turamu na bavi, bara mate
turamu!"
34 Lakea e Isu i takia,
"Petrus, muga na kureko ge
tangi barama, bara o nana
rovi iau balaka tolu."
35 *Muri e Isu i nana e
huriki a apostolo i ta maea,
"Na tahuna a rudu tala mua,
i uka ma mu laho turana
holekopa, a kulopi, a
vahapolo, pali mu bala
ranga maki, o i uka?"
Ri koli ria ri ta maea, "I
uka."
36 Lakea e Isu i taki ria i ta
maea, "Pali ngane, e rei a
viri i tahoka a holekopa, a
kulopi, ge bole. E rei a viri i
uka bainat, ge habi a
varakia vona, ni gi kona, ge
vano ge kona a bainat,
37 *a vuhuna a ngava ni
here puru na Hinere i ta
maea, 'Ri taki ia, ta ia a
turana e huriki a bakovi
hale.' A maki lobo ni here
virihi mai iau vona bara i
bele muholi."
38 Lakea e huriki a
murimuri vona ri ta maea,
"Bakovi Dagi, mi tahoka a
bainat i rua."
Lakea i taki ria, "Pali
kamumu."

E Isu i Vasileki na Lolo e Oliva
(Mateo 26:31-35; Markus 14:27-31; Ioanes 13:36-38)

39 E Isu i pe a tanga, i sike
na lolo e Oliva, i manga a
hini i rata vakaroro. E
huriki a murimuri vona ri
vano turana.
40 Na tahuna ri bele vona
a hini nga, i taki ria, i ta
maea, "Mu vasileki nahea
mu gu dili na nitoni."
41 Muri i pe ria, i laho tala
popote, i turume puru, i
vasileki maea,
42 "Tata, ioe bara o ngaru,
o korimule iau vona a
nimadihi dagi ta ga bolea.
Pali naha ni muri mai a
ningaru nau. O muri mai a
ningaru vomu."
43 Muri a agelo tara i bele
valai na hunu, i tuhoria.
44 E Isu i hataki a nimadihi
dagi, lakea i vasileki tora. A
mavidia i pori na kulina i
manga a dara, i sisi puru na
malala.
45 Na tahuna i vasileki
lobo, i hamule mai a
murimuri vona, i matai ria
ri mahita, a vuhuna i malulu
a tuhane ria ni dodo hateka.
46 Lakea e Isu i taki ria, i ta
maea, "I navai mu mahita?
Mu hadongo, mu vasileki
nahea mu gu boru na
nitoni."

E Iudas i Habi e Isu ne Huriki a Pile
(Mateo 26:47-56; Markus 14:43-50; Ioanes 18:3-11)

47 Na tahuna e Isu i tabana
ni ta, e huriki a tara bulolo
ri laho valai. E Iudas, ra
turana e huriki a apostolo
ala ravulu a polona i rua, i
muga ne ria, i vakasiri a
dala ne ria. I valai tabukoi
ne Isu ta ge ngurua.

* **22:35:** Luk 9:3; 10:4 * **22:37:** Ais 53:12

48 Pali e Isu i takia, i ta
maea, “Iudas, i navai o
ngurua a Tuna Bakovi go
habia na limane huriki a
pile?”
49 Na tahuna e huriki ri
pesi haluia ri masia a maki
ta ge bele, ri ta maea,
“Bakovi Dagi, o ngaru mete
ge rabalaki ria na bainat?”
50 Muri a viri tara ne ria i
palakudua a talingana vora
na prister dagi, ra talingana
na kanena.
51 Pali e Isu i ta maea,
“Naha ni ratea a naro iea!”
Muri i padoi a talingana
bakovi, i kamumu mule
tabu.
52 Muri e Isu i taki e huriki
a prister dagi, a nugumaheto
ri tagari na roho na Vure, a
gare ra ri valai ri gi lakavua,
i ta maea, “Mua mu rata
manga iau a bakovi hale mu
valai turana bainat, a lebo.
53 A made turane mua na
parava lobo na roho na
Vure, pali i uka ma mu
lakavu iau. Pali ngane a
parava ne mua, a parava na
nitora na uvo.

E Petrus i Nana Rovi ne Isu
(Mateo 26:57-58,69-75;
Markus 14:53-54,66-72;
Ioanes 18:12-18,25-27)

54 *Ri lakavu loboa e Isu,
muri ri turari lakea na ruma
na prister dagi. Pali e Petrus
i muri gosi basi popote vona.
55 Ri tunu lobo a kanono
na matana ruma, lakea ri
made puru. E Petrus tara i
made turane ria.
56 A vora ngatavine tara i
valai i masia e Petrus i hua a
kanono. I matanonoa, i ta
maea, “Ra bakovi iea, ia tara
i turane Isu.”
57 Pali e Petrus i lavuni i ta
maea, “Ngatavine, iau i uka
ma lohoka vona a bakovi
iea.”
58 I uka ma i tabaka, a
bakovi tara i masia e Petrus,
lakea i ta maea, “Ioe tara o
turane ria.”
Pali e Petrus i lavuni tabu,
i ta maea, “Bakovi, iau i uka
ma a turane ria!”
59 Muri i polo a kilala i
taku, i valai tabu tara viri, i
ta kinigao ma ia i ta maea,
“Muholi hateka ra bakovi
iea i turana, a vuhuna ia a
bakovi o Galili.”
60 Pali e Petrus i lavuni
tabu, i ta maea, “Bakovi, iau
i uka ma lohoka vona a
maki o takikia!”
E Petrus i uka ma i
vakalobo ni ta ma, a kureko
i tangi.
61 E Bakovi Dagi i
matagege, i mata nonoa e
Petrus. Lakea e Petrus i
longovisia a ngava i takia e
Bakovi Dagi baroko, i ta
maea, “Muga na kureko ge
tangi barama, bara o nana
rovi iau balaka tolu.”
62 Muri e Petrus i ha tala, i
tangi hateka.

E Isu Ni Padikede
(Mateo 26:67-68; Markus
14:65)

63 E huriki a bakovi ri
tagaria e Isu ri vakatubu ni
padikedea, ri ubia.
64 Ri kavitagu a matana,
lakea ri takia, “O vakasiri
ioe ngane ge ioe a propet, o
taki mia vona e rei a viri i
ubi ioe.”

* **22:54:** Mrk 14:53-54

65 Muri ri harogia na
maka ngava hale.

E Isu i Pesi na Matane Huriki a Matakari
(Mateo 26:59-66; Markus 14:55-64; Ioanes 18:19-24)

66 I palala ngane a hini,
lakea e huriki a gare, re
huriki a prister dagi, a mari
na vinara, ri valai, ri
vapopo. Ri turaria e Isu
lakea na murine ria ri
vapopo vona. Na tahuna ri
bele vonga, ri takia,
67 *"Ge ioe a viri ni gale e
Kristo, ra viri ge korimule e
huriki, o vakalongo mia
ngane."
E Isu i koli ria, i ta maea,
"Bara vakalongo mua, i uka
ma mu gu longo mai iau.
68 Pali mua ranga, bara
nana mua, i uka ma mu gu
taratoto.
69 *Pali popote ngane a
Tuna Bakovi ge made na
limana kanena Vure
Tuhaka."
70 Ria lobo ri nanea, "Ra i
mavonga, ioe a Tuna Vure?"
Lakea e Isu i taki ria, "A
ngava mu takia pali. Iau
kunana."
71 Muri ri ta maea, "E rei
si gi dava tabua si gi bole a
ngava vona? A ngava si
longoa pali vona."

23

E Isu i Pesi na Matane Pilato
(Mateo 27:1-2,11-14; Markus 15:1-5; Ioanes 18:28-38)

1 Muri ria lobo ri pesi rike,
ri tulia e Isu ge lakea ne
Pilato.
2 Na tahuna ri bele, ri
vakatubu ni padi virihia na
ngava, ri ta maea, "Mi masia
a bakovi iea i tami hita e
huriki a Iuda, i taki hita
nahea si gi habi a takis ne
Kaiser. I taki ta ia a hariki,
ta ia e Kristo, ra viri a Vure i
vulakia."
3 Lakea e Pilato i nanea e
Isu, i ta maea, "Ra ioe, ioe a
hariki ne huriki a Iuda?"
E Isu i koli i ta maea, "A
ngava o takia pali."
4 Lakea e Pilato i taki e
huriki a prister dagi, a
bakovi a ngatavine i ta
maea, "Iau i uka ma a
matavisia vona tara rabu
hale ge ratea."
5 Pali ri hinituhana, ri ta
maea, "Ra bakovi iea i laho
viliha na tabeke ne Iudea, i
vakarike a hatene huriki, ri
rata tuhare, i vakatubu o
Galili, i valai liu koea."

E Isu i Pesi na Matane Herod

6 Na tahuna e Pilato i
longoa a ngava iea, i nana
ria ne Isu a bakovi o Galili, o
i uka.
7 *Ri vakalongoa ne Isu a
bakovi o Galili, lakea i rudua
e Isu ge masia e Herod, a
vuhuna e Herod i matakari
a tabeke ne Galili. Na
tahuna iea e Herod i made
vonga o Ierusalem.
8 Na tahuna e Herod i
masia e Isu, i vivi hateka, a
vuhuna i longoa pali a
nuverei ne Isu, i pasimata ni
masia, ge rata a nivakasiri.
9 Lakea e Herod i nanea e
Isu na ninana i kupo, pali e
Isu i uka ma i kolia tara
ngava.

* **22:67:** Ion 3:12 * **22:69:** Apo 7:56 * **23:7:** Luk 3:1

10 E huriki a prister dagi, a
mari na vinara ra ri pepesi
vonga, ri ta hinituhana ni
padi virihi tavulea na ngava.
11 E Herod turana e huriki
a nugumaheto ri padikede
loboa e Isu, muri ri
vakarodoa na varakia na
hariki, ri rudu mulea ne
Pilato.
12 Muga e Pilato e Herod
ru vagima. Pali na parava
iea ru vamule mai.

E Pilato i Taki Ni Gi Paditata e Isu
(Mateo 27:15-26; Markus 15:6-15; Ioanes 18:38; 19:16)

13 Muri e Pilato i gale
palupu e huriki a prister
dagi, a matakari, e huriki a
bakovi a ngatavine.
14 Lakea i taki ria i ta
maea, "Ra bakovi iea, mu
turari vilia nau, mu takia ta
i tami e huriki. Pali iau a
nanea na matane mua lobo,
i uka ma a matai ranga naro
hale ge manga a hini mu
taki.
15 E Herod tara i uka ma i
masia vona tara naro hale,
lakea i rudu mule vilia ne
hita. Mu longo! Ra bakovi
iea i uka ma i ratea tara
maki ge hale ge mate vona.
16 Pali ngane ga lagu
kunanea, muri ga tonoa ge
vano."
17-18 Pali e huriki lobo ri
gale dagi ri ta maea, "Ge
mate a bakovi iea! E
Barabas a viri ge pagitala!"
Ri ta maea, a vuhuna na
pida lobo na Habu na
Nipagepolo e Pilato bara i
bole talea na bavi a bakovi
tara, ge vano.
19 E Barabas ni ru dili na
bavi, a vuhuna i vakatubu a
vaubinga turana e huriki a
Rom, i rabalaki a viri.
20 E Pilato i taki tabu e
huriki vona e Isu ge pagitala.
21 Pali ri gale dagi tabu ri
ta maea, "O paditatea na kai
tavalavala! O paditatea na
kai tavalavala!"
22 Balaka tolu ngane i taki
ria nahea ge mate, i ta maea,
"I navai ge mate? A ra naro
hale i ratea? Iau i uka ma
masia vona tara maki ge
hale ge ratea ge mate vona.
Pali ngane ga lagu kunanea,
muri ge vano."
23 Pali ri gale hinituhana
vona e Isu ni gi paditata
malaviriri. Ri gale dagi
hateka,
24 lakea e Pilato i longo
mai ria.
25 I vakapagetalea e
Barabas ra ni ru dili na bavi
na hini i vaubi i rabalaki a
viri, pali i ramai a ningaru
ne ria, i rudua e Isu ni gi
rabalaki.

E Isu Ni Paditata na Kai Tavalavala
(Mateo 27:32-44; Markus 15:21-32; Ioanes 19:17-27)

26 Na tahuna e huriki a
nugumaheto ri turari
lokovongea e Isu, ri masia e
Simon, a bakovi o Sirene, i
valai basi ge dili na tanga.
Lakea ri vakukua ge
kalohoa a kai tavalavala ne
Isu, ge laho muri vona.
27 E huriki ala kupo
hateka ri laho muri ne Isu. E
huriki a ngatavine ranga, ri
dua muri vona.
28 Pali e Isu i matagege, i
taki ria, i ta maea, "Mua o
huriki a ngatavine o
Ierusalem, naha ni taringi

iau. Mu taringi mule mua,
mu taringi e tune mua,
29 *a vuhuna a parava
popote ge valai e huriki ri gi
ta maea, ‘Ri gi vivi e huriki a
ngatavine ri lame, i uka ma
ri vakaruru a koma.’
30 *Muri e huriki bara ri
taki a maka lolo a kupona ge
kavitagu ria.
31 E huriki ri rata
mavonga na kai gareka,
bara ri rata hale hatekea a
kai munae.”
32 A bakovi hale ala rua
ranga ni turari turane Isu ni
gi rabalaki.
33 Na tahuna ri bele na
tanga ni gale e Tuha-Gigi, e
huriki a nugumaheto ri
paditatea e Isu vonga na kai
tavalavala. A bakovi hale
ala rua, rua ranga ni
paditata na kai tavalavala. I
tavore na kanena tara, i
tavore na maurina tara.
34 *Muri e Isu i ta maea,
“Tata, o puga a naro hale ne
ria, a vuhuna i uka ma ri
lohoka vona a maki ri rata.”
E huriki a nugumaheto ri
rehi vona tara rihiva. A viri
bara i mulangi bara i bole a
varakia ne Isu.
35 *E huriki a bakovi a
ngatavine ri pesi, ri
matanono. E huriki a
matakari ri padikedea e Isu,
ri ta maea, “I korimule e
huriki ranga. Pali ge ia e
Kristo, a Viri a Vure i
Vulakia, ge korimulea.”
36 *E huriki a
nugumaheto, ria ranga ri
padikedea, ri valai ne Isu, ri
habi vona a vain vagole ge
ninu.
37 Lakea ri ta maea, “Ge
ioe a hariki ne huriki a Iuda
o korimule ioe.”
38 Ni here polo meli na kai
tavalavala a ngava nga:
“Ra Viri Iea A Hariki
Ne Huriki A Iuda.”
39 A bakovi hale tara i
tavore na kai tavalavala i ta
hale ne Isu, i ta maea, “Ge
ioe e Kristo, o vakakori ioe,
muri o kori maria.”
40 Pali a bakovi hale tara i
tahatea, i ta maea, “I navai o
uka ma o mangenge na
Vure? Ioe tara o bole a
nimadihi manga ia.
41 Pali tarua ni
vakamadihi na naro hale tu
rata. Pali ra bakovi iea i uka
ma i ratea tara naro hale.”
42 Muri i takia e Isu, i ta
maea, “Isu, na tahuna o
lakea na harikianga vomu, o
luhoi iau.”
43 E Isu i koli i ta maea, “A
taki muholi ioe, mona bara
o made turagu na paradiso.”

E Isu i Mate
(Mateo 27:45-56; Markus
15:33-41; Ioanes 19:28-30)

44 Na kuru haro a uvo i
kavitagua a malala, i vano i
harena na kilala i tolu na
malunga,
45 *a vuhuna a haro i uka
ma i para. A lavalava dagi
na roho na Vure i mavida i
bale rua.
46 Muri e Isu i ta dagi, i ta
maea, “O Tata a habia na
limamu a hanugu.” Muri i
mate.
47 Na tahuna a ubu na tara
na nugumaheto i masia a
maki i bele, i kavurikea a

* **23:29:** Luk 21:23 * **23:30:** Hos 10:8; Kap 6:16 * **23:34:** Sng 22:18; Ais 53:12
* **23:35:** Sng 22:7-8 * **23:36:** Sng 69:21 * **23:45:** Hib 6:19-20; 10:19-20

Vure, i ta maea, “Muholi
hateka, a bakovi iea i uka
ma i ratea tara naro hale!”
48 Na tahuna e huriki ri
vapopo ri matanono, ri
matai a maki i bele, ri dodo
hateka, ri hamule lakea na
tanga.
49 E huriki a turane Isu, e
huriki a ngatavine ra ri valai
o Galili turana, ri pesi basi
popote ri matai a maki lobo
nga.

E Isu Ni Tanu
(Mateo 27:57-61; Markus
15:42-47; Ioanes 19:38-42)

50 A Iuda tara, a rane
Iosep, a tanga vona ni gale e
Arimatea. Ia a tara ni kado a
ngava. Ia a bakovi kamumu,
a bakovi kiripiripi.
51 I pasimata ni matai a
harikianga na Vure. I uka
ma i ngaru a vilo ne huriki i
leho turane ria, ri rabalakia
e Isu.
52 E Iosep i lakea ne Pilato
i takia vona a podane Isu, ge
tanua.
53 E Pilato i longo, lakea i
vano, i paru talea na kai
tavalavala, i bunua na
lavalava, i rua na babe ni
keli na dahana kedo. Ra
babe iea i uka ma ni tanu a
viri vona ma.
54 Ra parava iea a parava
ni kisi puru a maki na
Parava Nimalo. I popote
ngane bara i tubu a Parava
Nimalo.
55 E huriki a ngatavine, ra
ri valai o Galili turane Isu, ri
muri ne Iosep ri masia a
babe, ri masia ni vakatabuli
navai a podane Isu.
56 *Muri ri vano ri gi rata
puru a nibiri, a mangisipa.
Pali ri malo taro na
Parava Nimalo, ri muri mai
a vinara ne Moses.

24

E Isu i Pesi Rike na Matenga
(Mateo 28:1-10; Markus
16:1-8; Ioanes 20:1-10)

1 Na hatelanga pokopoko
na mugana parava na vik, e
huriki a ngatavine ri bole a
mangisipa ri rata puru, ri
bole lakea na babe.
2 Na tahuna ri bele, ri
masia a kedo ni kule vuroki
na matana babe.
3 Na tahuna ri dili pololilo
i uka ma ri masia a podane
Isu, e Bakovi Dagi.
4 Ri luhoi viliha lae. A
bakovi ala rua ru rodo a
varakia i para hidihidi ru
bele vakaturutu, ru pesi
tabukoi ne ria.
5 E huriki a ngatavine ri
mangenge ri lolu puru na
malala. Lakea a bakovi nga
ru taki ria, ru ta maea, “I
navai mu matakana a
bakovi mahuri na tanga ne
huriki ri mate?
6 *I uka ma ia koea. I pesi
rike pali na matenga. Mu
luhoia a ngava i taki mua
vona o Galili?
7 I taki mua, i ta maea, ‘A
Tuna Bakovi bara ni habi ne
huriki a bakovi hale, ri
paditatea na kai tavalavala.
Muri, na toluna parava,
bara i pesi rike mule na
matenga.’ ”
8 Muri ri longovisi a
ngavane Isu,

* **23:56:** Nim 20:10; Vin 5:14 * **24:6:** Luk 9:22

9 ri pe a babe, ri vano, ri
vakalongo e huriki a
apostolo ala ravulu a polona
i taku turana e huriki a
murimuri ranga.
10 Ra ngatavine nga e
Maria Magdala, e Ioana, e
Maria kinane Iakop, e huriki
a ngatavine ranga. Ria
kunana ri vano, ri
vakalongo e huriki a
apostolo vona a maki i bele
na babe.
11 Pali e huriki a apostolo
ri luhoi ta ngava tavula
kunana, i uka ma ri luhoi ge
muholi.
12 Pali e Petrus i pesi rike, i
nunu lakea na babe. I tuku
dili, i masia a lavalava ni
bunu a podane Isu vona. I
matai lobo, i hamule na
tanga, i luhoi hatekea ra
maki i bele.

E Isu i Bele na Dala Lakea o Emaus
(Markus 16:12-13)

13 Na parava iea kunana, a
murimuri ala rua ru laho
lakea na tanga e Emaus. Ra
tanga iea i basi popote ne
Ierusalem, a maravana a
kilomita i ravulu a polona i
taku.
14 Na tahuna ru lalaho ru
tuverei na maka maki i bele.
15 Na tahuna ru vatuverei,
ru vanana vona a maki i
bele, e Isu i valai tabukoi ne
rua i laho turane rua,
16 pali i uka ma ru
matakilalea.
17 Muri e Isu i nana rua,
"A ra muru vatuverei vona
na dala?"

Lakea a murimuri nga ru
pesi tata ru mata tangitangi.
18 A viri tara ne rua, a
rana e Kleopas, i koli i ta
maea, "Ioe kunana a mosi
ne Ierusalem, o uka ma o
lohoka vona a maki i bele
vonga?"

19 E Isu i koli i ta maea, "A
ra maki?"

Lakea ru ta maea, "A maki
i bele ne Isu o Nasaret. Ia a
propet i tahoka a nitora dagi
na nitana, a nitora dagi na
ni rata a nivakasiri na
matana Vure, na matane
huriki a bakovi, a ngatavine.
20 E huriki a matakari, a
prister dagi ne mia ri habia
na limane huriki a Rom, ri gi
paditatea na kai tavalavala.
21 *Pali mia mi luhoi ia ta
ge korimule e huriki a Israel.
Pali ngane a toluna parava.
22 Mona e huriki a
ngatavine ri vakaturutu mia
vona tara ngava. Baroko na
hatelanga ri lakea na babe,
23 pali i uka ma ri masia
vonga a podane Isu. Ri
hamule ri vakalongo mia ta
ri matai a agelo ala rua, ru
taki ria ne Isu i mahuri
mule!
24 *Muri e huriki ranga ne
mia ri lakea na babe. Ri
matai a maki i manga a
ngava i taki e huriki a
ngatavine, pali i uka ma ri
masia e Isu."

25 Muri e Isu i taki rua i ta
maea, "Muru manga, muru
maradoi hateka ni luhoi a
ngava lobo i taki e huriki a
propet.
26 *E huriki a propet ri
takia e Kristo ge bole a

* **24:21:** Luk 19:11; Apo 1:6 * **24:24:** Ion 20:3-10 * **24:26:** Luk 9:22

nimadihi taro, muri ge bole
a bagetuanga vona.”
27 *Muri i vakatubu ne
Moses i valai ne huriki a
propet lobo, i tuveve polo ne
rua a maki lobo ni here
puru mai ia na Hinere.
28 To valai tabukoi na
tanga dagi e Emaus, lakea e
Isu i rata manga ge laho
polopolo.
29 Lakea ru takia, ru ta
maea, “O made turane
maria, i malunga pali a hini,
i popote ge rodo.” Lakea i
vano i made turane rua.
30 Na tahuna to made
halui a dede ta to go kani,
lakea e Isu i bolea a bret, i
vasileki langa vona, i kevea i
habia ne rua.
31 Ngane i malaharere a
matane rua, ru matakilalea
e Isu. Na tahuna ru
matakilalea, i malaviriri
kunana i marakavelu.
32 Lakea ru vanana, ru ta
maea, “Muholi hateka, i
rikerike a hatene tarua, na
tahuna te lalaho na dala, i ta
turane tarua, i tuveve puru
ne tarua a ngava lobo na
Hinere.”
33 Ru malaga malaviriri,
ru hamule lakea o
Ierusalem. Ru luve taho
vonga e huriki a apostolo
ala ravulu a polona i taku
turane huriki ranga, ri
vapopo vonga.
34 *Lakea ri vakalongo
rua, “Muholi hateka! E
Bakovi Dagi i pesi rike mule
na nimate, i vakasiria ne
Simon.”
35 Muri ru vakalongo ria
vona a maki i bele ne rua na
dala, ru matakilalea e Isu na
tahuna i keve a bret.

E Isu i Bele ne Huriki a
Murimuri Vona
(Mateo 28:16-20; Markus
16:14-18; Ioanes 20:19-23)

36 Ru tabana ni tuverei,
lakea e Isu i bele ne ria, i
pesi na kurukurune ria, i ta
maea, “A nivalemu ge
turane mua.”
37 *Ri turutu, ri mangenge,
ri luhoi ta ia a hanitu.
38 Lakea e Isu i taki ria i ta
maea, “I navai mu turutu? I
navai mu luhoi viliha lae?
39 Mu matai a limagu a
vahagu. Iau kunana! Mu
nugu kilangagu. A hanitu i
uka bobona a tuhana ge
manga nau.”
40 E Isu i taki lobo a ngava
nga, lakea i vakasiri ria
vona a limana, a vahana.
41 Ri tabana ma ri luhoi
kamumu, a vuhuna ri
turutu ri vivi vona, lakea i
taki ria, “Mu tahoka a maki
ni kani koea?”
42 Lakea ri habi vona a
manu ni langani.
43 E Isu i kani na matane
ria a manu.
44 *Lakea i taki ria, i ta
maea, “Mu luhoi kado na
tahuna a turane mua rira? A
taki a maki ni here puru
virihi mai iau bara i bele. Ra
ngava lobo ni here puru na
vinara ne Moses, na Hinere
ne huriki a propet, na
Linge.”
45 Muri e Isu i vakapalala
a gine ria, ri gi lohoka na
ngava ni here puru na
Hinere.

* **24:27:** Sng 22:1-21; Ais 53 * **24:34:** 1Ko 15:4-5 * **24:37:** Mat 14:26
* **24:44:** Luk 9:22

46 Lakea e Isu i taki ria i ta
maea, “A ngava ni here
puru i taki e Kristo ge bole a
nimadihi taro, muri na
parava i tolu ge pesi rike
mule na matenga.
47 Mu vakatubu o
Ierusalem, mu vara na tanga
lobo na malala a ngava ne
huriki ri gi pulo a vilone ria,
lakea a Vure ge puga vuroki
a naro hale ne ria.
48 *Mua kunana mu matai
a maka maki nga.
49 *Iau ga rudu vilia a
Hanu Kiripiripi ra i taki mua
vona hosi e Tata. Mu dava
iea o Ierusalem, ge harena
na tahuna mu bole a nitora
na Vure.”

E Isu i Sike na Hunu
(Markus 16:19-20; Apostolo
1:9-12)

50 Muri i tuli ria lakea o
Betani. Na tahuna ri bele
vonga, i toto rike a limana i
vakabagetu ria.Jesus
51 Na tahuna i vakabagetu
ria lobo, ni bole sike na
hunu, i pe ria.
52 Ri kavurikea. Muri ri
hamule lakea o Ierusalem ri
pitei na dala.
53 Na parava vakaroro ri
made na roho na Vure, ri
kavurikea.

---

* **24:48:** Ion 15:27; Apo 1:8 * **24:49:** Ion 14:16; 15:26; Apo 1:4

A Velenga Kamumu ne Isu Kristo i Herea e Ioanes

A Nita Vakalohoka

A Velenga Kamumu iea i uka ma i taki tala ne rei i herea. Pali paru hosi e huriki ri luhoi ra murimuri e Isu i ngaru hatekea (13:23; 19:26; 20:2; 21:7,20), ia kunana i masia a nugumaheto o Rom i padia e Isu na maheto (19:34-35). Ne sapta 21, a bakovi iea kunana i takitala ne ia kunana ra viri i herea a Velenga Kamumu iea (21:24). I paru hosi e huriki ri luhoia a bakovi iea e Ioanes kunana, re tune Sebedi. Pali pololilo na hinere, i uka ma ni here e rei muholi i herea a Velenga iea.

E huriki ala kupo ri luhoia a puhu na hinere iea, ta ni here muga na pida 100 AD, muri na Velenga Kamumu ranga ni here. Pali e huriki ranga ri luhoi ni here muga na pida e 70 AD, muga ne Ierusalem ni ratapile.

I mata manga a Velenga Kamumu iea ni here o Epesus.

A Velenga Kamumu iea ni here ni vakarike a hatene huriki ri gi luhoi torea e Kristo, ri gi koru rike na ni luhoi tora. Ne 20:31, i taki ni here puru a nuverei na maka nivakasiri, ge rata e huriki ri gi luhoi torea e Isu ia e Mesaia, “mu gu luhoi torea e Isu ia e Kristo, a Tuna Vure. Lakea na tahuna mu luhoi tora, bara mu bole a nimahuri vakaroro na rana.” I uka ma ni lohoka vona ni here lakea ne huriki a Iuda, o e huriki i uka ma ria a Iuda.

A Nita i Bakovi

1 *Hosi na nidoko na hunu
a malala, a Nita i made pali.
A Nita i made turana Vure.
A Nita ia a Vure.
2 Hosi na nidoko na hunu
a malala, i made pali turana
Vure.
3 *Na limana Nita iea
kunana, a Vure i ratarike a
maki lobo. I uka tara maki
ge bele na dala ranga, a
maki lobo i bele kunana na
limana.
4 *Ia a vuhuna a nimahuri.
A nimahuri iea i vakapalala
e huriki a bakovi a
ngatavine.
5 *A nipara iea i para na
hini uvo, a uvo i uka ma i
kavitagua.*
6 *A Vure i rudu vilia tara
bakovi, a rana e Ioanes.
7 I valai ge vakalongo e
huriki vona a nipara iea, ri
gi luhoi torea.
8 Pali e Ioanes i uka ma ia
a nipara iea. I valai kunana
ge vakalongo e huriki na
nipara iea.

* **1:1:** Ion 17:5; 1Ion 1:1-2; Kap 19:13 * **1:3:** 1Ko 8:6; Kol 1:16-17; Hib 1:2 * **1:4:** Ion 5:26 * **1:5:** Ion 3:19 * **1:5:** A ngava ‘e kavitagu’ na nita Grik i tahoka a pelegona i rua. A pelegona tara i manga i ‘kavitagu.’ A pelegona tara i manga i ‘matakilala.’ * **1:6:** Mat 3:1; Luk 1:13-17,76

9 *A nipara muholi, ra i
vakapalala e huriki lobo, ta
ge valai na malala.
10 A nipara iea, na limana
Vure i ratarike a malala.
Pali na tahuna i luve na
malala, e huriki na malala i
uka ma ri matakilalea.
11 I luve ne huriki a viri
vona, pali i uka ma ri taguia.
12 Pali e huriki ri taguia, ri
luhoi tora ia, i rata ria ge ria
e huriki a tuna Vure.
13 *E huriki nga ria a tuna
Vure, i uka ma i ramai a
darane kinane ria o ne
tamane ria, o na ningaru na
kakaina viri, o na ningaru
na bakovi. A Vure kunana i
rata ria ge ria e huriki e
tuna.
14 *A Nita i bele manga a
bakovi, i made turane hita.
Mi masia a bagetuanga
vona, a bagetuanga ne Tuna
a Madiva, ra viri i valai ne
Tamana. Ia a mari ni dodo,
a mari ni ta muholi.
15 E Ioanes i vakalongo e
huriki, i gale tala, i ta maea,
"Ia ra bakovi a taki muga
mua vona ge muri valai nau,
i dagi hateka nau, a vuhuna
i made hosi na tahuna iau i
uka ma ni poda ma."
16 A naro kamumu vona i
dagi hateka. Balaka kupo i
rata kamumu hita.
17 *A Vure i habi polo ne
Moses a vinara, i habi ne
hita. Pali a naro kamumu, a
nita muholi, a Vure i habi
polo ne Isu Kristo, i habi ne
hita.
18 *I uka tara viri ge masia
a Vure. Pali a Vure Kikeri, ra
i made tabukoi ne Tamana,
ia kunana i vakasiri a Vure
ne hita.

E Ioanes a Mari ni Vahilolo (Mateo 3:1; Markus 1:4; Lukas 3:1)

19 Iea ngane a ngavane
Ioanes i ratea na tahuna e
huriki a Iuda o Ierusalem ri
rudu e huriki a prister, e
huriki a Levi, ri gi nanea e
Ioanes ia e rei muholi.
20 Lakea e Ioanes i uka ma
i ruhuloloa tara ngava. I ta
kavakava ne ria, i ta maea,
"Iau, i uka ma iau e Kristo."†
21 *Lakea ri nanea, "Pali
ioe e rei ke? Ioe e Elaisa?"
I lavuni, i ta maea, "I uka."
Lakea ri nana tabua, "Pali
ioe e rei? Ioe ra propet ta ge
valai?"
I koli, i ta maea, "I uka."
22 Lakea ri nana tabua,
"Pali ioe e rei muholi? O
vakalongo mia mi gi
hamule, mi gi vakalongo e
huriki ri rudu mia. O taki
ioe, ge ioe e rei muholi?"
23 *Lakea e Ioanes i koli, i
ta maea, "Iau a lohona viri i
gale dagi na robo, a ta maea,
'Mu kado a dala ne Bakovi
Dagi,' i manga a ngava e
Isaia, a propet, i taki hosi."
24 E huriki ranga, e huriki
a vinuru ne huriki a Pariseo,
25 ri nanea, "O taki ioe, ta i
uka ma ioe e Kristo, i uka
ma ioe e Elaisa, i uka ma ioe
a propet tara. Pali i navai o
vahilolo e huriki?"

---

* **1:9:** Ion 8:12 * **1:13:** Ion 2:11; 3:3-6; 1Pe 1:23 * **1:14:** Pili 2:7 * **1:17:** Nim 34:28; Rom 6:14 * **1:18:** Nim 33:20; Ion 6:46; 1Tim 6:16 † **1:20:** A ngava e 'Kristo' na nita Grik i maea, 'A viri a Vure i vulakia.' * **1:21:** Vin 18:15,18; Mat 11:14 * **1:23:** Ais 40:3

26 Lakea e Ioanes i koli,
“Iau a vahilolo e huriki na
naru. Pali a viri tara i pesi
turane mua, i uka ma mu
lohoka vona.
27 *A bakovi iea bara i
muri valai nau. Iau i uka ma
a bakovi kamumu, ga puga
vuroki a mota na vahapolo
vona.”
28 A maka naro nga ri bele
o Betani, na gagana naru e
Iordan, na tabeke e Ioanes i
vahilolo e huriki vona.

A Tuna Sipsip na Vure

29 *Na parava muri e
Ioanes i masia e Isu i laho
valai vona. Lakea i taki e
huriki, i ta maea, “Mu mata
lakea, mu masia a Tuna
Sipsip na Vure, ra viri i puga
vuroki a naro hale ne huriki
na malala!
30 *Ra bakovi iea kunana a
vakalongo mua muga vona,
a ta maea, ‘Ra viri bara i
muri nau, i dagi hateka nau,
a vuhuna i made muga hosi
na tahuna iau i uka ma ni
poda ma.’
31 I muga, iau i uka ma
lohoka vona ia e rei muholi.
Pali iau a valai, a vahilolo e
huriki ne vona ni vakasiri
kavakava ne huriki a Israel
vona a bakovi iea.”
32 *Muri e Ioanes i
vakalongo ria, i ta maea, “A
masia a Hanu Kiripiripi i
puru valai na hunu i manga
a balu, i toka langa vona.
33 I muga, iau i uka ma a
lohoka ge ia a bakovi iea.
Pali a viri i rudu iau a valai
ga vahilolo e huriki na naru,
i taki iau, i ta maea, ‘Ra
bakovi o masia a Hanugu ge
puru valai na hunu i manga
a balu ge toka langa vona, ra
bakovi iea kunana bara i
vahilolo e huriki na Hanu
Kiripiripi.’
34 *Iau a masia, lakea a
vakalongo mua vona ngane,
ra bakovi iea a Tuna Vure.”

E Huriki a Mugana Murimuri

35 Na parava muri e
Ioanes i pesi tabu vonga
turana murimuri vona ala
rua.
36 Na tahuna e Ioanes i
masia e Isu i laho polo, i ta
maea, “Muru mata lakea! A
Tuna Sipsip na Vure!”
37 Ru longoa, ru muri maia
e Isu.
38 E Isu i matagege i matai
rua ru muri vona, lakea i
nana rua, “A ra muru
ngarua?”
Lakea ru nanea, “Rabi,‡ o
made vai?”
39 E Isu I koli, i ta maea,
“Muru valai, muru masia a
hini a made vona.”
Lakea ru vano ru masia a
hini e Isu i made vona. Ru
made turana, a vuhuna i
malunga pali a hini.
40 *I tara ne rua e Andreas,
e tarine Simon Petrus, ra
viri i longoa a ngavane
Ioanes, lakea i muri ne Isu.
41 E Andreas i malaviriri
kunana i vano, i matavisia e
tukana, i vakalongoa, i ta
maea, “Miri matavisia e
Mesaia” (re Kristo).§

* **1:27:** Ion 1:15 * **1:29:** Ais 53:6-7; 1Pe 1:18-19 * **1:30:** Ion 1:15 * **1:32:** Mat 3:16 * **1:34:** Mat 3:17 ‡ **1:38:** E ‘Rabi’ i manga a mari ni tovo. * **1:40:** Mat 4:18-20 § **1:41:** A ngava e ‘Mesaia’ na nita Hibru, e ‘Kristo’ na nita Grik i maea, “A viri a Vure i vulakia.” * **1:42:** Mat 16:18

42 *Muri e Andreas i tulia
e Simon, ru lakea ne Isu. Na
tahuna e Isu i masia, i ta
maea, “Ioe e Simon, e tune
Ioanes. Ngane a vunu ioe ge
ioe e Sipas” (e Sipas na nita
Grik i manga e Petrus).**

E Pilip Rua e Nataniel

43 Na parava muri e Isu i
ngaru ni lakea o Galili. I
pakaraua e Pilip, lakea i
turea, i ta maea, “O valai o
muri mai iau.”
44 E Pilip, e Andreas, e
Petrus, tou lobo a bakovi na
tanga e Betsaida.

45 *Muri e Pilip i vano ge
gosia e Nataniel. Na tahuna
i matavisia, i ta maea, “Mete
matavisia ra viri e Moses
turana e huriki a propet ri
here vona hosi. Ia e Isu, e
tune Iosep o Nasaret!”

46 Lakea e Nataniel i nana,
“A ra maki kamumu ge bele
na tanga e Nasaret?”

E Pilip i koli, i ta maea, “O
valai o masia.”
47 Na tahuna e Isu i masia
e Nataniel i laho valai vona,
lakea i takia, “Muholi, ra
bakovi iea a koma o Israel. I
uka ma ia a bakovi ni
tatami.”
48 Lakea e Nataniel i
nanea, “O lohoka navai
nau?”

E Isu i koli, i ta maea, “A
matai ioe na tahuna o made
na taruna kai a pik, muga ne
Pilip i tura valai ioe koea.”

49 *Muri e Nataniel i ta
maea, “Mari ni tovo, ioe a
Tuna Vure, ioe a hariki ne
Israel.”
50 E Isu i takia, “O luhoi
tora iau a vuhuna a taki ioe
a matai ioe o made na
taruna kai a pik. Pali a maka
maki dagi hateka bara o
matai ma.”
51 *Muri i voropolo, i ta
maea, “A taki muholi mua,
bara mu masia a hunu i
mata ka, mu matai e huriki
a agelo na Vure ri rike puru
na Tuna Bakovi.”

2

A Habu na Parangia o Kana

1 Muri na parava i rua, a
habu na parangia ni rata o
Kana na tabeke ne Galili. E
kinane Isu i lokovonga ge
masia a habu.
2 E Isu turane huriki a
murimuri vona, ria ranga ni
taki ri gi lakea na habu iea.
3 Na tahuna a vain i lobo,
lakea e kinana i takia e Isu, i
ta maea, “A vain ne huriki
nga i lobo.”

4 *Pali e Isu i koli, i ta
maea, “Naha ni vakuku iau.
A parava nau i tabana.”
5 Lakea e kinana i taki e
huriki a vora, i ta maea, “A
ra ngava ge taki mua vona
mu muri mai kunana.”
6 A ruma iea i tahoka a ulo
na naru i polotara. A ulo
nga ne vona e huriki a Iuda
bara ri rata a leho ni hilolo,
ri gi malamala na matana
Vure. Ra ulo nga, ni rata na
kedo. A lita i 100 bara ni
guru dili vona a ulo i taku.

** **1:42:** A ngava e ‘Sipas’ a nita Aram. A ngava e ‘Petrus’ a nita Grik. A pelegone rua varago i manga ‘a kedo.’ * **1:45:** Vin 18:18; Ais 7:14; 9:6; Jer 23:5; Ese 34:23 * **1:49:** Mat 14:33; 16:16; Mrk 3:11 * **1:51:** Vuh 28:12 * **2:4:** Ion 7:30; 8:20

7 Lakea e Isu i taki e huriki
a vora, i ta maea, “Mu kiru a
maka ulo.” Lakea ri kiru a
maka ulo, ri vonu.
8 Muri e Isu i taki ria, i ta
maea, “Mu vidiru tala
ranga, mu bole lakea na
vora i matakari e huriki a
vora na habu.” Lakea ri
muri mai a ngava i taki,
9 ri vidiru tala a lingena
popote, ri bole lakea na
matakari. A matakari ne
huriki a vora i dame
kilangana ra naru ni pulo
lakea na vain. I uka ma i
lohoka vona i valai vai a
vain iea, pali e huriki a vora
ri lohoka vona a hini ri kiru
a naru vona. Muri a
matakari ne huriki a vora i
galea a bakovi i parangi
karaba,
10 i ta maea, “E huriki ri
rata a habu, bara ri habi
taro a vain kamumu hateka.
Muri, na tahuna e huriki ri
ninu hateka pali, bara ni
habi a vain i uka ma i nami
kamumu hateka. Pali ioe, i
uka ma o rata mavonga. Ioe
o habi muga a vain i uka ma
i nami kamumu. Pali ngane
kunana o habi tala a vain i
nami kamumu hateka.”
11 Ra nivakasiri iea e Isu i
ratea na tanga e Kana, o
Galili. Ia a mugana
nivakasiri ne Isu, i vakasiri a
bagetua vona, lakea e huriki
a murimuri ri luhoi tora ia.

E Isu i Lili Tala e Huriki na Roho (Mateo 21:12-13; Markus 11:15-17; Lukas 19:45-46)

12 *Muri na habu, e Isu i
puru o Kapernaum turana e
kinana, e tarina mai, e
huriki a murimuri vona. Ri
made vonga na parava
ranga.
13 *Na tahuna a Habu na
Nipagepolo ne huriki a Iuda
i tabukoi, lakea e Isu i sike o
Ierusalem.
14 Na tahuna i bele na
roho na Vure, i matai e
huriki a bakovi ri vahabi ri
vakona a bulmakau, a
sipsip, a balu. E huriki a
bakovi ranga ri made na
dede ri vangoli a moni.
15 Lakea e Isu i bole rikea
a mota, i ratea lebo vona, i
lili tala e huriki na roho na
Vure. I hotu a maka sipsip a
bulmakau, i lili tala ria.
Muri i guru viliha a moni ne
huriki ri vangoli a moni, i
pulo ngalatudu a maka dede
ne ria.
16 Muri i taki e huriki ri
vahabi a balu, i ta maea,
“Mu bole ha koea a maka
balu ne mua! Naha ni ratea
a roho ne Tata ge manga a
roho na ni vahabi ni vakona
a maki!”
17 *Na tahuna e huriki a
murimuri ne Isu ri longoa a
ngavana, ri longovisi a
ngava ni here puru hosi na
Hinere i ta maea, “A luhoi
hatekea a roho vomu, i
ratapile iau.”
18 Muri e huriki a Iuda ri
nanea, “A ra nivakasiri go
vakasiri mia vona, o tahoka
a nitora ni rata a maka naro
nga?”
19 *Lakea e Isu i taki ria, i
ta maea, “Mu pukea a roho
na Vure iea, pali na parava i
tolu bara vakapesi mulea.”

* **2:12:** Mat 4:13 * **2:13:** Nim 12:1-27 * **2:17:** Sng 69:9 * **2:19:** Mat 26:61; 27:40

20 E huriki a Iuda ri koli, ri
ta maea, “A roho na Vure
iea, ni hae na pida i ravulu
va a polona i polotara. Pali
ioe o taki ta go hae tabua na
parava ge tolu kunana?”
21 *Pali e Isu i uka ma i
taki a roho ni rata na kedo.
A roho na Vure e Isu i takia, i
ta vakakika vona a kakaina.
22 *Muri, na tahuna e Isu i
pesi rike mule na matenga
lakea e huriki a murimuri
vona ri longovisia ra ngava
iea. Lakea ri luhoi tora a
Hinere turana maka ngava e
Isu i taki.
23 *Na tahuna e Isu i made
o Ierusalem na Habu na
Nipagepolo, e huriki ri matai
a maka nivakasiri i rata,
lakea ri luhoi torea a rana.
24 Pali e Isu i uka ma i
luhoi tora ria, a vuhuna i
lohoka vona a vilo ne huriki
a bakovi lobo.
25 I uka ma i ngaru a
bakovi tara ge vakalongoa
vona a naro na bakovi, a
vuhuna i lohoka vona pali a
niluhoi ne huriki a bakovi
lobo.

3

E Nikodemus

1 *E Nikodemus ia a
Pariseo, a matakari ne
huriki a Iuda.
2 I luve ne Isu na rodo, i ta
maea, “Mari ni tovo, mi
lohoka vona a Vure i rudu
valai ioe, go tovo e huriki. A
bakovi ra Vure i laho turana
kunana, bara i rata a maka
nivakasiri, i manga a hini
ioe o rata.”
3 *E Isu i koli, i ta maea, “A
taki muholi ioe, a viri i uka
ma ni poda tabu, i uka ma ge
dili na harikianga na Vure.”
4 Lakea e Nikodemus i
nanea, “Ni gi poda navai
tabu a bakovi i gare pali? Ge
dili navai tabu na tamudine
kinana ni gi poda tabu?”
5 *E Isu i koli, i ta maea, “A
taki muholi ioe, i uka tara
viri ge dili tavula na
harikianga na Vure. A viri i
ngaru ni dili na harikianga
na Vure bara ni poda taro
na naru, na Hanu Kiripiripi.
6 *E kinane hita i poda
hita, si tahoka a nimahuri.
Pali a Hanuna Vure kunana
i habi a nimahuri na
hanune hita.
7 Naha ni turutu vona a
ngava a takia, ‘E huriki ri
ngaru ni dili na harikianga
na Vure, bara ni poda tabu.’
8 A vilu i pori viliha na
ningaru vona. Si longoa a
nangina, pali i uka ma si
lohoka vona i ngalu valai
vai o ge ngalu lokovai. E
huriki a bakovi a ngatavine
a Hanuna Vure i habi a
nimahuri karaba ne ria, ri
mavonga kunana. Si
matakilaka vona a Hanuna
Vure i habi a nimahuri
karaba ne ria, pali i uka ma
si lohoka vona i rata navia.”
9 E Nikodemus i nanea, i ta
maea, “I navai ge
mavonga?”
10 E Isu i koli, i ta maea,
“Ioe a mari ni tovo ne Israel,
pali i uka ma o longokilala a
ngava a taki?

* **2:21:** 1Ko 6:19 * **2:22:** Luk 24:6-8; Ion 12:16 * **2:23:** Ion 7:31 * **3:1:** Ion 7:50; 19:39 * **3:3:** Mat 18:3; 1Pe 1:23 * **3:5:** Ese 36:25-27 * **3:6:** Ion 1:13

11 Iau a ta muholi, mi ta
vona a maki mi lohoka
vona, mi vakalongo vona a
maki mi matai, pali i uka ma
mu longo mai a ngava mi
taki mua vona.
12 A taki mua na maka
maki na malala, pali i uka
ma mu luhoi tora. Pali mu
gu luhoi navai a ngava na
maki na hunu ga taki mua
vona?
13 I uka tara viri ge lakea
ma na hunu, a Tuna Bakovi
kunana a viri i valai na
hunu.
14 *Hosi na robo i ngeki, e
Moses i vakatavorea na kai
a mata ni rata na aen, pali i
mavonga kunana a Tuna
Bakovi bara ni vakatavore
na kai.
15 *Lakea e rei a viri i
luhoi tora ia bara i bole a
nimahuri vakaroro.

16 *"I mavonga a vuhuna a
Vure i ngaru hateka e huriki
na malala, lakea i rudua e
Tuna a bakovi a madiva ge
mate, lakea e rei a viri i
luhoi tora ia i uka ma ge
velu, bara i bole a nimahuri
vakaroro.

17 *"A Vure i rudua e Tuna
a bakovi i valai na malala, i
uka ma ge pelekado e
huriki. I rudu vilia ge
korimule e huriki na limana.
18 *E huriki ri luhoi tora
ia, a Vure i uka ngava ne ria.
Pali e huriki i uka ma ri
luhoi tora ia, a Vure i tahoka
a ngava ne ria, a vuhuna i
uka ma ri luhoi torea a Tuna
Vure a madiva.
19 *A Vure i pelekado e
huriki maea: A nipara i bele
pali na malala, pali e huriki
a bakovi a ngatavine ri
ngaru hatekea a uvo, ri
marikoi a nipara, a vuhuna
a narone ria i hale.
20 E huriki ri rata a naro
hale ri marikoi a nipara, i
uka ma ri gi valai na hini
palala, a vuhuna ri
mangenge, ma ge bele
kavakava a narone ria.
21 Pali e huriki ri muri mai
a ngava muholi, ri valai mai
a nipara, ni gi matakilaka
vona, a maki ri rata, ri rata a
vuhuna ri rihi a Vure."

E Ioanes i Vakalongo e Huriki ne Isu

22 *Muri e Isu i lakea na
tabeke i ngeki ne Iudea
turane huriki a murimuri
vona, i made turane ria
vonga, i vahilolo e huriki.
23 E Ioanes tara i vahilolo
e huriki o Aenon, tabukoi na
tanga e Salim, a vuhuna i
tahoka a naru a hini ngi,
lakea e huriki ri valai
vakaroro vonga ni gi
vahilolo.
24 Ra hini nga i muga ne
Ioanes ni ru dili na bavi.
25 Na tahuna iea e huriki a
murimuri ne Ioanes ri
vahehe turana Iuda tara, na
vinara na nivahilolo na viri,
ge malamala na matana
Vure.
26 Ri lakea ne Ioanes ri
takia ri ta maea, "Mari ni
tovo, ra bakovi i turamu rira
na gagana naru e Iordan, ra
viri o vakalongo e huriki

* **3:14:** Gi 21:9; Ion 8:28; 12:32-34 * **3:15:** Ion 20:31 * **3:16:** Ion 3:36; 10:28; Rom 5:8; 8:32; 1Ion 4:9-10 * **3:17:** Luk 19:10 * **3:18:** Ion 5:24 * **3:19:** Ion 1:5,9; 8:12 * **3:22:** Ion 4:1-2

vona. Ngane i vahilolo e huriki, pali ngane e huriki lobo ri lokovonga vona.”

27 Lakea e Ioanes i koli, i ta maea, “A bakovi bara i bole kunana a maki a Vure i habi vona.

28 *Mu longo pali na tuline mua na tahuna a ta maea, ‘Iau i uka ma iau e Kristo. Pali a Vure i rudu iau ga muga valai.’

29 A bakovi tara ge parangi a ngatavine, a ngatavine iea ne vona kunana. A turana bakovi iea bara i davea, i talangakia. Na tahuna i longoa, bara i vivi. Iau ngane, a vivi mavonga liu.

30 A rana ngane bara i rike. Pali a ragu ngane, bara i makali puru.

A Viri i Valai na Hunu

31 *“A viri i valai meli i dagi hateka ne huriki lobo. Pali a viri na malala, a viri na malala kunana, i ta manga a viri na malala kunana. A viri i valai na hunu i dagi hateka ne huriki lobo.

32 *I vakalongo a maka maki i matai, a maki i longo, pali i uka tara viri ge longo mai a ngavana.

33 Pali e rei a viri i longo mai a ngavana, i vakasiri manga a Vure i ta muholi.

34 A viri a Vure i rudua i valai i vakalongo e huriki na nitana Vure, a vuhuna a Vure i habi vona a Hanuna, i uka harena.

35 *E Tamana i ngaru hatekea na hatena e Tuna, lakea i ru a maki lobo na limana.

36 *E huriki ri luhoi torea e Tuna bara ri bole a nimahuri vakaroro. Pali e huriki ri marikoi e Tuna, i uka ma ri gi bole a nimahuri, a vuhuna a rongova na Vure i tabuli ne ria.”

4

A Ngatavine o Samaria

1-3 *E Isu i vahilolo e huriki ala kupo. I kupo hateka e huriki ri murimuri vona, ri rangi e huriki a murimuri ne Ioanes. Pali e Isu i uka ma ia a viri i vahilolo ria. E huriki a murimuri vona ri vahilolo ria. Na tahuna e Isu i lohoka vona e huriki a Pariseo ri matai e huriki ala kupo ri ramaia, lakea i pe a tanga e Iudea, i hamule tabu o Galili turana e huriki a murimuri vona.

4 A dala ri ramaia i polo o Samaria.

5 *Na kuru haro ri bele na tanga tara o Samaria ni gale e Sikar, tabukoi na malala e Iakop i habia hosi ne tuna e Iosep.

6-8 A lomu tara e Iakop i kelia hosi i tabuli vonga. E Isu i malulu a tuhana, lakea i made puru na dahana lomu. Pali e huriki a murimuri vona ri lakea na tanga dagi ri gi kona a maki ni kani ne ria.

* **3:28:** Mat 11:10; Ion 1:20 * **3:31:** Ion 8:23 * **3:32:** Ion 3:11 * **3:35:** Mat 11:27; Ion 5:20 * **3:36:** Ion 3:16-18; 1Ion 5:12 * **4:1-3:** Ion 3:22 * **4:5:** Vuh 33:19; Ios 24:32

Muri a ngatavine tara o Samaria i valai ta ge kiru a naru, lakea e Isu i nongi a naru vona, i ta maea, “O habi nau ranga naru ga ninu.”

9 *Lakea a ngatavine o Samaria i takia e Isu, i ta maea, “I navai o nongi a naru nau? Ioe a bakovi o Iuda pali iau a ngatavine o Samaria.” (E huriki a Iuda ri vatepu e huriki a Samaria.)

10 *Lakea e Isu i koli a ngavana, i ta maea, “Ioe bara o lohoka na maki a Vure i habi tavula, bara o lohoka vona a viri i nongi a naru vomu, bara o takia ge habia vomu a naru na nimahuri.”

11 Lakea a ngatavine i koli, i ta maea, “Bakovi Dagi, a lovo i puru hateka, o uka a vidiru ni kiru a naru vona. Go bole vai a naru na nimahuri?

12 *O luhoi o dagi hateka na gare ne mia e Iakop? Hosi i kelia a lomu iea, i ninu a naru vona. E huriki e tuna, ria ranga ri ninu vona. A kabuna bulmakau, a sipsip vona, ria ranga ri ninu vona.”

13 Lakea e Isu i koli, i ta maea, “E huriki ri ninua a naru iea bara ri marohu tabu.

14 *Pali e huriki ri ninua a naru iau a habi, i uka ma ri gi marohu tabu. Muholi hateka a naru iau a habi bara i bele manga a narubele i tua pololilo ne ria, i habi a nimahuri vakaroro ne ria.”

15 Lakea a ngatavine i takia, i ta maea, “Bakovi Dagi, o habia nau a naru iea, i uka ma ga marohu tabu, i uka ma ga valai, ga kiru tabu.”

16 Lakea e Isu i takia, i ta maea, “O vano o tuli vilia e girihimu.”

17 A ngatavine i koli, i ta maea, “A uka e girihigu.”

Lakea e Isu i takia, i ta maea, “O ta muholi, o uka e girihimu.

18 Pali i muholi a hini o tahoka e girihimu i lima, pali ra bakovi o made turana ngane i uka ma ia e girihimu. Ra ngava o taki ngane kunana i muholi hateka.”

19 Lakea a ngatavine i koli, i ta maea, “Bakovi Dagi, a lohoka vomu ngane, ioe a propet.

20 *E huriki e tamane mia ri kavurikea a Vure na lolo iea. Pali mua e huriki a Iuda mu taki ta a tanga ni kavurikea a Vure vona, e Ierusalem kunana.”

21 Lakea e Isu i vakalongoa, i ta maea, “Ngatavine, o longo. A parava bara i valai, i uka ma mu gu kavurikea e Tata na lolo iea o na tanga dagi e Ierusalem.

22 *Mua o huriki a Samaria mu kavurikea a viri i uka ma mu lohoka vona. Mia mi kavurikea a viri mi lohoka vona, a vuhuna a dala a Vure i korimule e

* **4:9:** Esr 4:1-5 * **4:10:** Ion 7:37-38; Kap 21:6 * **4:12:** Ion 8:53 * **4:14:** Ion 6:35 * **4:20:** Vin 12:5-14; Sng 122:1-5 * **4:22:** 2Ki 17:29-41; Ais 2:3; Rom 9:4-5

huriki vona, i vakasiri polo ne mia e huriki a Iuda.
23 Pali a parava bara i valai, i valai pali, e huriki ri kavurike muholi e Tata, ri gi kavurikea muholi na hatene ria, a vuhuna e Tata i ngaru hateka e huriki a bakovi maea ri gi kavurikea.
24 *A Vure ia a hanu. E huriki ri ngaru ni kavurikea, ri gi kavurikea na hatene ria, na naro muholi."
25 Lakea a ngatavine i ta maea, "A lohoka vona a Mesaia (a viri ni gale e Kristo) bara i valai. Na tahuna i valai bara i tuveve polo ne hita a maki lobo."
26 *Muri e Isu i vakalongoa, "Iau kunana ra viri a ta turamu ngane."

E Huriki a Murimuri Ri Bele Mule ne Isu
27 E Isu i ta lobo, lakea e huriki a murimuri ri hamule, ri turutu vona e Isu i ta turana ngatavine.* Pali i uka tara ne ria ge nanea, "A ra o ngarua?" o "I navai o ta turana ngatavine iea?"
28 Ngane a ngatavine i ru purua a ulo na naru, i hamule lakea na tanga, i vakalongo e huriki, i ta maea,
29 "Mu valai, mu masia a bakovi i vakalongo iau vona a vilo lobo a rata hosi. Ra bakovi iea, ma ge ia e Kristo."
30 E huriki a bakovi a ngatavine ri malaga, ri lakea na lomu ri gi masia.
31 I uka ma ri bele ma, e huriki a murimuri vona ri ta maea, "Mari ni tovo, o kani."
32 Pali e Isu i koli, i ta maea, "A tahoka a maki ni kani i uka ma mu lohoka vona."
33 Muri ri vata, ri ta maea, "Ma ge tahoka pali tara viri ge habi a maki ni kani vona."
34 *Pali e Isu i taki ria, i ta maea, "A Vure i rudu iau a valai. A ngaru ni muri mai a ningaru vona, a ngaru ni vakalobo a maka leho vona. A rabu iea i manga a maki ni kani nau."
35 *E Isu i ta maea tabu, "E huriki ri ta maea, 'I tahoka a keva i va i tabana, bara si mirio.' Pali iau a taki mua, mu matapara mu matai a maka hania! Ri moro pali ni gi mirio.
36 Ngane a bakovi ni mirio i bole pali a mapana, i vakatubu pali ni mirio a maki ni kani na nimahuri vakaroro. Lakea a bakovi ni mirio, a bakovi ni varo, bara ru pitei varago.
37 Ra bokona ngava, 'I varo tara, i mirio tara,' i muholi hateka.
38 A rudu mua mu gu mirio vona a hania i uka ma mu varoa, i uka ma mu matakaria. I ranga e huriki ri leho hateka vona, pali mua mu mirio a kanena leho ne ria."

E Huriki a Samaria Ri Luhoi Torea e Isu

* **4:24:** Rom 12:1; 2Ko 3:17; Pili 3:3 * **4:26:** Mrk 14:61-62 * **4:27:** E huriki a murimuri ne Isu ri turutu, a vuhuna a vinara ne ria i taki a mari ni tovo i uka ma ge ta turana ngatavine. * **4:34:** Ion 6:38 * **4:35:** Luk 10:2

39 E huriki a Samaria ala
kupo na tanga iea ri luhoi
torea e Isu, a vuhuna a
ngatavine i taki ria, i ta
maea, “I vakalongo iau vona
a vilo lobo a rata hosi.”
40 Lakea na tahuna e
huriki a Samaria ri valai
vona, ri takia ge made taro
turane ria. Lakea i made
turane ria na parava i rua.
41 E huriki ala kupo tabu
ri luhoi torea na tahuna ri
longo a ngavana.
42 *Muri ri takia a
ngatavine, ri ta maea, “I
muga mi luhoi torea e Isu, a
vuhuna o taki mia. Pali
ngane mi luhoi torea a
vuhuna mi longo a ngavana
na tuline mia. Ngane mi
lohoka vona i muholi
hateka, a bakovi iea a
bakovi ge korimule e huriki
na malala.”

A Tuna Bolekori

43 E Isu i made turane ria
na parava i rua, muri i
malaga, i lakea o Galili,
44 *a vuhuna e Isu i
vakalongo e huriki pali na
propet, i uka ma ni togo na
tanga vona.
45 *I mavonga, na tahuna i
bele o Galili, e huriki vonga
ri taguia, a vuhuna ri matai
pali a maki lobo i rata o
Ierusalem na Habu na
Nipagepolo, a vuhuna ria
ranga ri lokovonga.
46-47 *Muri i vano i gosi
tabua a tanga e Kana na
tabeke ne Galili, ra tanga
rira i pulo a naru i lakea na
vain vona.

Na parava tara, a bolekori
na hariki i made o
Kapernaum, i giloa e tuna, i
popote ge mate. I longoa e
Isu i malaga o Iudea, i bele
pali o Kana. Lakea i laho
lokovonga, i taki torea e Isu
ge vakamahuria e tuna.
48 *Lakea e Isu i takia, i ta
maea, “Mua, i uka ma mu gu
matai a nivakasiri, a maki ni
turutu, i uka ma mu gu
luhoi tora iau.”
49 A bolekori na hariki i ta
rike, i ta maea, “Bakovi Dagi,
tu vano, ma ge mate e tugu.”
50 *E Isu i koli, i ta maea,
“O hamule. E tumu i
mahuri.”
Lakea a bakovi iea i luhoi
torea e Isu, i hamule.
51 I tabana ni lalaho na
dala, i laho halala ia e huriki
a vora vona, ri vakalongoa
vona a velengane tuna i
mahuri pali.
52 I nana ria na a ra kilala
i mahuri vona, lakea ri
vakalongoa, ri ta maea, “A
gilanga i pasipuru vona ravi
na haro, na kilala i taku.”
53 Lakea a bakovi i luhoi
kadoa, ra kilala iea kunana e
Isu i takia, i ta maea, “E
tumu i mahuri.” Lakea a
bakovi iea turana e huriki a
kabu vona ri luhoi torea e
Isu.
54 *Ra nivakasiri iea, a
ruana nivakasiri e Isu i
ratea muri na tahuna i pea a
tanga e Iudea i valai o Galili.

5

E Isu i Vakamahuri a Viri na Lomu

* **4:42:** 1Ion 4:14 * **4:44:** Mat 13:57 * **4:45:** Ion 2:23 * **4:46-47:** Mat 8:5-6; Ion 2:1-11 * **4:48:** Ion 2:18; 1Ko 1:22 * **4:50:** Mat 8:13 * **4:54:** Ion 2:11

1 Muri e Isu i sike o
Ierusalem na habu tara ne
huriki a Iuda.
2 Na tanga e Ierusalem i
tahoka tara lomu, i tabukoi
na poridala ni gale A
Poridala Na Sipsip. A lomu
iea ni gale na nita Aram e
Betesda. A talele i lima ri
pesi haluia a lomu.
3 E huriki a kepa, a vaha
hale, a beu, ri made vonga.
4 Ri davea a naru ge bolu,
a vuhuna a agelo ne Bakovi
Dagi bara i puru valai, i
labea a naru. A viri bara i
puru muga na naru na
tahuna i longoa a nilaba, a
gilanga vona bara i lobo.
5 A bakovi tara i made
vonga, i giloa na pida i
ravulu tolu a polona i
polotolu.
6 E Isu i masia i mamade
vonga. Na tahuna i longoa a
bakovi iea i giloa na pida i
kupo pali, i nanea, "O ngaru
ni mahuri?"
7 Lakea a bakovi i koli, i ta
maea, "Bakovi dagi, i uka
tara viri ge tuhori iau ge ru
puru iau na naru na tahuna
ni laba. Na tahuna a toni ni
puru na naru a viri tara
bara i puru muga nau."
8 *Muri e Isu i takia, i ta
maea, "O pesi rike! O bole
rike a moke vomu, o laho."
9 I malaviriri kunana i
lobo liu a gilanga vona. I
bole rike a moke vona i laho.
A parava iea, a Parava
Nimalo.
10 *Lakea na tahuna e
huriki a Iuda ri masia i
kalohoa a moke vona, ri
takia, "A Parava Nimalo
mona. A vinara i taki naha
ni kaloho a moke vomu na
parava iea."
11 Lakea i koli, i ta maea,
"Ra bakovi i vakamahuri
iau, i taki iau ga bole rike a
moke nau, ga laho."
12 Lakea ri nanea, "E rei a
bakovi i taki ioe go bole rike
a moke vomu, go laho?"
13 Pali i uka ma i lohoka
vona e rei a viri i
vakamahuria, a vuhuna na
tahuna e Isu i vakamahuria
pali, i laho dili na
kurukurune huriki, i vano.
14 Muri e Isu i matavisia
na roho na Vure, i takia, "O
longo valai, ngane o mahuri
pali. Naha ni rata tabu a
naro hale, ma ge bele tabu
vomu a vuranga dagi
hateka."
15 Muri a bakovi iea i pea
a roho na Vure, i vano i
vakalongo e huriki a Iuda ne
Isu i vakamahuri ia.
16 Lakea e huriki a Iuda ri
tahatea e Isu a vuhuna i rata
a maki nga na Parava
Nimalo.
17 Pali e Isu i koli, i ta
maea, "E Tata i leho
vakaroro i valai i harena
mona. Iau tara a leho."

E Isu Ia a Vure

18 *Na ngava iea kunana e
huriki a Iuda ri rura hateka
ni matakana a dala ri gi
rabalakia e Isu. I uka ma ri
ngaru ni rabalakia na hini i
longotaro a vinara na
Parava Nimalo kunana. Ri
ngaru ni rabalakia na hini i
galea a Vure e Tamana, i

* **5:8:** Mat 9:6 * **5:10:** Neh 13:19; Jer 17:21-22 * **5:18:** Mat 26:4; Ion 7:1; 10:30

rata ia i palupulupu turana
Vure.

19 *Lakea e Isu i koli mule
ria, i ta maea, “A taki
muholi mua, iau, a Tuna
Vure, i uka ma ga rata kikeri
a maki. Iau a rata kunana a
maki a matai e Tata i rata, a
vuhuna a maki e Tata i rata,
iau tara a rata,
20 a vuhuna e Tata i ngaru
iau, iau e Tuna. I vakasiri
iau vona a maki lobo i rata. I
muholi, muri e Tata bara i
vakasiri iau na maka maki i
dagi na maka nivakasiri a
rata pali, lakea bara mu
ngapa.
21 I manga kunana e Tata i
vakamahuri mule e huriki ri
mate. Iau tara a habi a
nimahuri ne huriki na
ningaru nau kunana.
22 *E Tata i uka ma i
pelekado e huriki. I habi
nau a leho ni pelekado e
huriki.
23 *Lakea, e huriki lobo ri
gi togo iau i manga a hini ri
togoa e Tata. A viri i uka ma
i togo iau, i uka ma i togoa e
Tata, ra i rudu iau a valai.

24 *“A taki muholi mua, e
huriki ri longo mai a
ngavagu, ri luhoi tora a viri i
rudu iau a valai, bara ri bole
a nimahuri vakaroro. A
Vure i uka ma ge pelekado
ria, a vuhuna ri pea pali a
matenga, ri bole a nimahuri.
25 A taki muholi mua, a
parava bara i valai, ngane i
valai pali, e huriki ri mate ri
gi longoa a lohona Tuna
Vure. Lakea e huriki ri
longoa, bara ri mahuri.
26 E Tata ia a vuhuna
nimahuri, lakea i ratea e
Tuna tara, ia a vuhuna
nimahuri.
27 E Tata i habi a nitora
nau ga pelekado e huriki, a
vuhuna iau a Tuna Bakovi.
28 Naha ni turutu vona a
ngava nau, a vuhuna a
parava ge valai na tahuna e
huriki ri mate pali ri gi
longoa a lohogu,
29 *ri gi pesi rike mule na
matenga. E huriki ri rata a
naro kamumu bara ri
mahuri mule, ri bole a
nimahuri. Pali e huriki ri
rata a naro hale bara ri
mahuri mule, ri bole a
mapana naro hale ne ria.

E Isu a Tuna Vure

30 *“Iau a keri ni rata
kikeri a maki. A pelekado a
viri, i muri mai kunana a
ngava a longo ne Tata. A
rabugu ni pelekado i
malamala a vuhuna i uka
ma a muri mai a ningaru
nau. A muri mai kunana a
ningaru ne Tata, ra i rudu
iau a valai.
31 “Iau kikeri bara ta ne
nau, a ngavagu bara i
maraha.
32 A viri tara i taki e huriki
ne nau. Pali a ngava i taki a
lohoka vona i muholi.
33 Hosi mu rudu e huriki ri
lakea ne Ioanes, ri nanea
nau. Lakea e Ioanes i
vakalongo mua vona a
ngava muholi.
34 Iau i uka ma a ngarua
tara ngavana bakovi tara ge

* **5:19:** Ion 5:30 * **5:22:** Ion 5:27; Apo 10:42 * **5:23:** Pili 2:10-11; 1Ion 2:23
* **5:24:** Ion 3:15-18 * **5:29:** Dan 12:2; Mat 16:27; Apo 24:15 * **5:30:** Ion 5:19; 6:38

vakatorea a ngavagu. Pali a vakalohoka tabu mua na ngavane Ioanes, a Vure ge korimule mua.
35 E Ioanes ia a nipara i vakapalala a hini, lakea mu ngaru ni vivi vona a nipara vona na parava popote kunana.
36 *"Pali iau a tahoka a ngava i kaneka hateka na ngavane Ioanes. A leho e Tata i habia nau ga vakaloboa, ngane a rata. Ra leho iea, i vakasiri e Tata i rudu iau a valai.
37 *Pali e Tata ra i rudu iau a valai, ia tara i ta muholi ne huriki ne nau pali. I uka tara viri ne mua ge longo a lohona o ge matai a matana.
38 A nitana, tara, i uka ma mu longo maia, a vuhuna i uka ma mu luhoi tora a viri a Vure i rudua i valai.
39 *Mu gi vakaroro a Hinere, a vuhuna mu luhoi ta ge habi a nimahuri vakaroro ne mua. A maka ngava na Hinere i vakalongo mua ne nau,
40 pali mu koi ni valai nau mu gu bole a nimahuri.
41 "Iau i uka ma a ngaru e huriki a bakovi ri gi kavurike iau.
42 Pali iau a lohoka ne mua, i uka ma mu ngarua a Vure na hatene mua.
43 A valai na rane Tata, pali i uka ma mu tagui iau. Pali i ranga e huriki ri valai na rane ria kunana, mu tagui ria.
44 Pali mu gu luhoi tora navai iau? Mu ngaru hateka e huriki a bakovi ri gi kavurike mua. Pali i uka ma mu ngarua a Vure ge kavurike mua, ra Vure i taku kunana.
45 "Pali naha ni luhoi ga padi virihi mua na ngava na matane Tata. A viri bara i padi virihi mua na ngava e Moses, ra viri mu luhoi ia ta ge kori mua.
46 *I uka ma mu longo mai e Moses. Mua bara mu longo mai e Moses, bara mu longo mai iau, a vuhuna a ngava i here puru hosi i taki virihi iau vona.
47 Pali mu gu longo mai navai ngane a ngava a taki, a vuhuna i uka ma mu longo mai a ngava e Moses i here puru hosi."

6

E Isu i Vakani e Huriki ala Rangale Lima (5,000) (Mateo 14:13-21; Markus 6:30-44; Lukas 9:10-17)

1 Muri e Isu i malaga, i lakea na tabeke tara na Darilomu e Galili, a rana tara e Tiberius.
2 E huriki ri ala kupo ri muri vona a vuhuna ri masia i vakamahuri e huriki ri giloa.
3 Muri e Isu i sike na gagana lolo, i made vonga turana e huriki a murimuri vona.
4 A Habu na Nipagepolo ne huriki a Iuda i tabukoi.
5 Na tahuna e Isu i matai e huriki ala kupo ri marali valai vona, i takia e Pilip, "I

* **5:36:** Ion 3:2; 14:11 * **5:37:** Mat 3:17; Ion 5:32; 8:18 * **5:39:** Luk 24:27
* **5:46:** Apo 3:22

vai a hini si gi kona a bret vona ge kani e huriki nga?”
6 I lohoka pali na maki ge ratea, pali i nana kunanea e Pilip, ge tonia.
7 Lakea e Pilip i koli, i ta maea, “A moni ni kona a bakovi i leho na keva i polo tolu i uka ma ge kara si gi kona a bret, si gi vakani e huriki nga!”
8 Lakea a murimuri tara, a rana e Andreas, e tarine Simon Petrus, i ta rike, i ta maea,
9 “A koma bakovi tara koea i tahoka a bret i lima turana manu kiroko i rua, pali i uka ma i kara e huriki ala kupo hateka.”
10 Lakea e Isu i ta maea, “Mu vakamade e huriki.” Ra hini nga i vona a varili, lakea e huriki ri made puru. E huriki a bakovi ri ala rangale lima (5,000).
11 Muri e Isu i bole a bret, i kavurikea a Vure. Muri i veru ne huriki ri made vonga, lakea ri bole na ningaru ne ria. A manu ranga, i rata mavonga.
12 Ri kani, ri maru, lakea e Isu i taki e huriki a murimuri vona, “Mu ru kadolu a maka kalavana maki ni kani. Naha ni vuroki tavula ranga kalavana.”
13 Lakea ri ru kadolu a maka kalavana bret i lima, ri tahoni na kulopi i ravulu a polona i rua.
14 Na tahuna e huriki ri matakilalea a nivakasiri e Isu i ratea, ri ta maea, “Muholi hateka, ra bakovi iea a propet ni taki ge valai na malala.”
15 *Pali e Isu i lohoka ne ria ta ri gi taki tuharea ge ia a hariki ne ria. Lakea i maparu tala, i sike tabu na lolo, i made kikeri vonga.

E Isu i Laho Langa na Darilomu (Mateo 14:22-33; Markus 6:45-52)

16 Na malunga liu e huriki a murimuri ri pori na darilomu,
17 ri rike na posi, ta ri gi hamule lakea o Kapernaum. Ngane i rodo a hini, pali e Isu i uka ma i luve taho ria ma.
18 A vilu dagi i pori, i ratea a dari i tarebo.
19 Na tahuna ri vore tala pali na kilomita i lima, ri masia e Isu i lalaho langa na dari i valai mai ria na posi, lakea ri mangenge hateka i vakulu a tagane ria.
20 Pali e Isu i taki ria, i ta maea, “Iau kunana. Naha ni mangenge.”
21 Muri ri vivi vona, ri vakarikea na posi. Ri turutu kunana ri bele pali na lavu na hini ri lakea mai.
22 Na hatelanga e huriki ri tabana na tabeke tara na darilomu ri lohoka vona a posi i taku kunana i pasi vonga ravi, pali e Isu i uka ma i rike turane huriki a murimuri vona na tahuna ri vano.
23 Muri a posi ranga na tanga e Tiberius ri dili tabukoi na hini e Bakovi Dagi i kavurike a Vure vona

* **6:15:** Ion 18:36

a bret, i vakani e huriki
vona ravi.
24 Ngane ri matakilaka
vona e Isu turane huriki a
murimuri vona i uka ma ri
made tabu vonga. Lakea ri
rike na maka aga o Tiberius,
ri lakea o Kapernaum ri gi
matakanea e Isu.

A Bret na Nimahuri
25 Na tahuna ri bele o
Kapernaum ri matavisia e
Isu, ri nanea, “Mari ni tovo,
garika o bele koea?”

26 E Isu i koli, i ta maea, “A
taki muholi mua, i uka ma
mu ngaru iau na hini a rata
a nivakasiri. Mu ngaru iau a
vuhuna a habi tavula a bret
ne mua, mu kani, mu maru.
27 *Naha ni leho ni bole a
maki ni kani na malala.
Bara i bera. Mu leho ni bole
a maki ni kani na hunu, ra i
tabuli vakaroro, i habi a
nimahuri vakaroro. Iau, a
Tuna Bakovi, ga habia mua
a maki ni kani na hunu, a
vuhuna a Vure e Tata i ru a
kilakila nau. Ra kilakila iea,
i vakasiri manga i vivi nau.”

28 Muri ri nanea, “A ra
leho a Vure i ngaru mia mi
gi ratea?”

29 *E Isu i koli, i ta maea,
“A leho na Vure i maea, mu
luhoi torea a viri a Vure i
rudua i valai.”

30 *Ri longoa a ngava iea,
lakea ri nana tabua, “A ra
nivakasiri go ratea, mi gi
masia, muri mi gi luhoi
torea a viri a Vure i rudua i
valai? A ra go ratea?

31 *Hosi, e huriki e tubune
mia ri kani a mana na
tahuna ri laho viliha na
tabeke i ngeki, i manga a
ngava ni here puru hosi i ta
maea, ‘I habia ne ria a bret
na hunu ri gi kania.’ ”

32 Muri e Isu i taki ria, i ta
maea, “A taki muholi mua, e
Moses i uka ma a viri i habia
ne mua ra bret na hunu, e
Tata kunana a viri i habi ne
mua a bret muholi na hunu,
33 a vuhuna a bret na
Vure, ra viri i pe a hunu i
puru valai, i habi a
nimahuri ne huriki na
malala.”
34 Lakea ri ta maea,
“Bakovi dagi, o habi
vakaroroa ne mia ra bret
iea.”
35 *Muri e Isu i vakalongo
ria, i ta maea, “Iau a Bret na
nimahuri. E huriki ri valai
nau i uka ma ri gi vitolo
tabu. E huriki ri luhoi tora
iau i uka ma ri gi marohu
tabu.
36 I manga a hini a taki
muga mua vona, mu matai
iau, pali i uka ma mu luhoi
tora iau ma.
37 E huriki a bakovi a
ngatavine e Tata i habi nau,
bara ri valai nau. E huriki ri
valai nau, i uka ma ga tono
mule ria,
38 a vuhuna iau a pe a
hunu a puru valai. Iau i uka
ma a muri mai a ningaru
nau. A muri mai a ningaru
na viri i rudu iau a valai.
39 *A ningaru vona i maea:
e huriki a bakovi a
ngatavine a Vure i habi nau,

* **6:27:** Ion 6:48-58 * **6:29:** 1Ion 3:23 * **6:30:** Mat 16:1; Ion 2:18 * **6:31:** Nim 16:14-15; Gi 11:7-9; Sng 78:24 * **6:35:** Ion 4:14 * **6:39:** Ion 10:28-29; 17:12

i uka tara viri ne ria ge velu. Ga vakamahuri mule ria lobo na nilobona parava,
40 a vuhuna e Tata i ngaru e huriki lobo ri matai iau, e Tuna, lakea ri luhoi tora iau, ri gi bole a nimahuri vakaroro. Muri na nilobona parava, bara vakamahuri mule ria na matenga."
41 Lakea e huriki a Iuda ri ta barangungu, a vuhuna e Isu i ta maea, "Iau a bret a valai na hunu."
42 *Pali ri ta maea, "Ra bakovi iea, i luhoi ge ia e rei? Ra bakovi iea e Isu, e tune Iosep. Si lohoka ne tamana rua e kinana. Pali i navai i takia ta i valai na hunu?"
43 E Isu i koli, i ta maea, "Naha ni vata barangungu.
44 *I uka tara viri ge valai nau na ningaru vona kunana. E Tata i rudu iau a valai, lakea bara i tuli e huriki i ngaru, ri gi valai mai iau. Muri na nilobona parava bara vakamahuri mule ria.
45 *Hosi e huriki a propet ri here puru a ngava i maea, 'A Vure bara i tovo e huriki lobo.' E rei a viri i longo maia e Tata, i bole a lohokanga vona, bara i valai nau.
46 *I uka tara viri ge masia e Tata. A viri i valai na Vure, ia kunana i masia e Tata.
47 *A taki muholi mua, a viri i luhoi tora ia bara i bole a nimahuri vakaroro.
48 *Iau a bret na nimahuri.
49 E huriki e tubune mua ri kani a mana na tahuna ri laho viliha na robo i ngeki. Pali ri mate pali.
50 Pali i tahoka a bret i valai na hunu. E huriki ri kani a bret iea i uka ma ri gi mate.
51 Iau a bret na nimahuri a valai na hunu. E huriki ri kania a bret iea bara ri mahuri vakaroro. Ra bret iea a bobogu, ga habia ne huriki na malala ri gi bole a nimahuri."
52 Muri e huriki a Iuda ri vahehe, ri ta maea, "Ra bakovi iea ge habi navia ne hita a bobona si gi kania?"
53 Lakea e Isu i taki ria, i ta maea, "A taki muholi mua, e rei a viri i uka ma i kani a bobona Tuna Bakovi, i uka ma i ninu a darana, i uka ma ge bole a nimahuri.
54 A viri i kani a bobogu, i ninu a daragu bara i bole a nimahuri vakaroro, muri na nilobona parava bara vakamahuri mulea na matenga.
55 A bobogu a kinani muholi, a daragu a naru muholi.
56 E huriki ri kani a bobogu ri ninu a daragu, bara ri made turagu. Iau tara bara made turane ria.
57 *E Tata ia a Vure mahuri, i rudu iau a valai. Iau a bole a nimahuri na nitora ne Tata. I mavonga kunana a viri bara i kani iau, bara i mahuri na nitora nau.
58 Iau kunana ra bret a valai na hunu. E huriki e tubune mua ri kani a mana, ri mate pali. Pali e rei a viri i kania a bret iea i uka ma ge

* **6:42:** Mat 13:55 * **6:44:** Ion 6:65 * **6:45:** Ais 54:13 * **6:46:** Ion 1:18
* **6:47:** Ion 3:15-16 * **6:48:** Ion 6:32,58 * **6:57:** 1Ion 3:24

mate, bara i mahuri vakaroro."
59 E Isu i taki a ngava nga
na tahuna i vara na roho na
vaponga o Kapernaum.

E Huriki a Murimuri Ri Ha Taroa e Isu

60 Na tahuna e huriki a
murimuri vona ri longo a
ngavana, i kupo ne ria ri ta
maea, "Ra ngava iea i mava
hateka. E rei a viri ge
longoa?"
61 E Isu i lohoka vona e
huriki a murimuri vona ri ta
kutukutu, lakea i nana ria,
"Ra ngava a takia, mu
marikoi vona?
62 Pali mu gu luhoi navai
na tahuna mu gu masia a
Tuna Bakovi ge sike tabu na
murina i made muga vona?
63 A Hanuna Vure i habi a
nimahuri, pali a bakovi i
keri. A ngava a taki mua
vona i vakasiri mua a
Hanuna Vure, ra viri i habi a
nimahuri.
64 *Pali i ranga ne mua i
uka ma mu luhoi tora." E
Isu i ta mavonga, a vuhuna i
lohoka vona muga e huriki i
uka ma ri luhoi torea, i
lohoka vona e rei a viri ge
habia na limane huriki a
pile vona.
65 *Lakea i ta tabu, i ta
maea, "I ranga ne mua i uka
ma mu luhoi tora iau. Lakea
a taki mua pali, i uka tara
viri ge valai tavula nau. E
huriki e Tata i tuli ria ri
valai nau, ria kunana bara ri
valai nau."
66 Na tahuna ri longoa a
ngava iea, i kupo e huriki a
murimuri vona ri ha taroa, i
uka ma ri ramai tabua.
67 Muri i nana e huriki a
murimuri vona ala ravulu a
polona i rua, i ta maea,
"Mua ranga mu gu hataro
iau?"
68 *Lakea e Simon Petrus i
koli, i ta maea, "Bakovi Dagi
e rei tabu mi gi ramaia? Ioe
kikeri o tahoka a ngava na
nimahuri vakaroro.
69 Mi luhoi tora ioe, mi
lohoka vomu, ioe kunana a
Viri Malamala na Vure."
70 Muri e Isu i koli, i ta
maea, "Iau a viri a vulaki
mua e huriki ala ravulu a
polona i rua. Pali tara ne
mua i manga a hanitu!"
71 A viri i ta kanea e Iudas
e tune Simon Iskariot. E
Iudas ia a turane huriki ala
ravulu a polona i rua, pali
muri bara i habi e Isu na
limane huriki a bakovi hale.

7

A Habu na Kape

1 *Muri e Isu i laho lae
pololilo na tabeke ne Galili. I
koi ni lakea tabu na tabeke
ne Iudea, a vuhuna e huriki
a Iuda ri ngaru ni rabalakia.
2 *Pali na tahuna a habu
tara ne huriki a Iuda i
tabukoi, a Habu na Kape,
3 e huriki e tarina ri takia,
ri ta maea, "O lakea taro o
Iudea, e huriki a murimuri
vomu ri gi matai a maka
nivakasiri o rata.
4 A viri i ngaru e huriki ri
gi lohoka vona i uka ma ge
rata kapiloho a maki. O
vano, o vakasiri ioe ne

* **6:64:** Ion 13:11 * **6:65:** Ion 6:44 * **6:68:** Mat 16:16 * **7:1:** Ion 5:18
* **7:2:** Levi 23:34

huriki lobo, a vuhuna ioe o rata a maka naro nga.”

5 *E huriki e tarina ri ta maea, a vuhuna i uka ma ri luhoi torea.

6 Lakea e Isu i taki ria, i ta maea, “A parava nau i uka ma i valai ma. Pali mua, a parava lobo i kamumu.

7 E huriki a bakovi a ngatavine na malala ri ngaru mua, pali ri marikoi iau a vuhuna a taki tala a rabu hale ne ria.

8 Mu vano mu lakea na habu. Iau i uka ma ga vano ma, a vuhuna a parava nau i uka ma i valai ma.”

9 Lakea i made vonga o Galili.

10 Pali na tahuna e huriki e tarina ri vano pali, i muri kikeri ia, i uka tara viri ge masia.

11 E huriki a Iuda ri davea e Isu na habu, ri virokanea, ri vanana lae vona i lokovai.

12 E huriki ri vareme na ngava, i viliha lae a nitane ria. I ranga ne ria ri ta maea, “E Isu ia a bakovi kamumu.”

I ranga e huriki ri koli ri ta maea, “I uka, e Isu i tami e huriki.”

13 Pali i uka tara viri ge pukatala a ngava ne huriki, a vuhuna ri mangenge ne huriki a Iuda.

E Isu i Vara

14 A habu i popote ge lobo, lakea e Isu i sike na roho na Vure, i vakatubu ni vara.

15 *A nivara ne Isu i rata e huriki a Iuda ri ngapa, lakea ri vanana, “Ra bakovi iea, i bole vai a lohokanga? I uka tara viri ge tovoa.”

16 *Lakea e Isu i koli ria, i ta maea, “A vinara nau i uka ma ne nau. I valai na viri i rudu iau a valai.

17 E huriki ri ngaru ni muri mai a ningaru na Vure bara ri matakilaka vona a vinara nau i valai na Vure, i uka ma a ngavagu kunana.

18 *A viri i ta na ngavana kunana i ngaru ni vakadagi a rana. Pali a viri i leho ni vakadagi a rana a viri i rudua i valai, i uka ma ge tatami, ia a bakovi ni ta muholi.

19 *Hosi e Moses i habi a vinara ne mua. Pali i uka ma mu longototo a vinara. Pali i navai a hini mu ngaru ni rabalaki iau?”

20 *E huriki ri koli, ri ta maea, “A hanitu i dili vomu! E rei a viri ge rabalaki ioe?”

21 Lakea e Isu i taki ria, “A ratea a nivakasiri i taku kunana, lakea mua lobo mu turutu vona.

22 *Pali e Moses i habia ne mua a vinara ni pala a kulina bakovi, lakea mu pala a kulina koma na Parava Nimalo. I muholi ngi, a vinara iea i uka ma i valai ne Moses, i valai ne huriki a gare hosi.

23 *Mu pala a kulina koma na Parava Nimalo ne vona ni muri mai a vinara ne Moses. Pali i navai mu tahate vona a hini iau a vakamahuri a kakaina bakovi na Parava Nimalo?

* **7:5:** Apo 1:14 * **7:15:** Mat 13:54; Luk 2:47 * **7:16:** Ion 12:49; 14:10 * **7:18:** Ion 8:50 * **7:19:** Apo 7:53; Rom 2:21-24 * **7:20:** Ion 8:48; 10:20 * **7:22:** Vuh 17:9-13; Levi 12:3 * **7:23:** Ion 5:8-10,16

24 Naha ni pelekado a
maki na matane mua
kunana. Mu pelekado
kamumu a maki."

E Isu Ia e Kristo

25 Muri i ranga e huriki o
Ierusalem ri vakatubu ni
vanana maea, "Ra bakovi
iea, ia kunana ni matakana
ta ga ni gi rabalaki?
26 Pali ngane i vara na
matane huriki, e huriki a
matakari i uka ma ri
tahatea. I mata manga ri
matakilalea e Isu ia e Kristo.
27 *Si lohoka vona a tanga
vona, pali na tahuna e
Kristo bara i valai, i uka tara
viri ge lohoka vona a hini i
valai vona."
28 *Muri, e Isu i tabana ni
vara pololilo na roho na
Vure, i ta rike, i ta maea, "I
muholi ngi, mu lohoka nau,
mu lohoka vona a tanga a
valai vona. Iau i uka ma
valai koea na ni ngaru nau.
E Tata i rudu iau a valai. Ia a
bakovi ni ta muholi. Mua i
uka ma mu lohoka vona.
29 Pali iau a lohoka vona, a
vuhuna iau a made turana, i
rudu iau a valai."
30 *Na tahuna ri longoa a
ngava iea, ri toni ni lakavua,
pali i uka tara viri ge
nugutatea, a vuhuna a
parava vona i uka ma i valai
ma.
31 Pali i ranga e huriki ri
luhoi tora ia, ri ta maea, "Ra
bakovi iea e Kristo. I rata a
nivakasiri i kupo hateka."
32 E huriki a Pariseo ri
longo e huriki ri vareme
vona a maka ngava e Isu i
taki. Muri ri rudu e huriki a
prister dagi, e huriki a
Pariseo, e huriki a tagari na
roho na Vure ri gi lakavua e
Isu.
33 Lakea e Isu i ta maea,
"Iau ga made turane mua
popote kunana, muri bara
hamule lakea na viri i rudu
iau a valai.
34 *Bara mu matakana iau,
pali i uka ma mu gu
matavisi iau. A hini ga made
vona, bara mu keri ni valai
vona."
35 Lakea e huriki a Iuda ri
vanana, ri ta maea, "Ra
bakovi iea i ngaru ni lokovai
i uka ma si gi masia? Ge
lakea mai e huriki ne hita ri
made viliha iea o Gris, ge
vara ria vonga?
36 Pali na tahuna i ta
maea, 'Bara mu matakana
iau, pali i uka ma mu gu
matavisi iau,' i navai a
pelegona ngava iea? Pali a
nita tara vona i ta maea, 'A
hini a made vona, bara mu
keri ni valai vona', i navai a
pelegona?"

A Naru na Nimahuri

37 *A nilobona parava na
habu, a parava dagi hateka.
Lakea na parava iea, e Isu i
pesi i gale dagi, i ta maea, "E
rei a viri i marohu, ge valai
nau, ge ninu.
38 *E rei a viri i luhoi tora
iau, a naru na nimahuri
bara i tua pololilo vona, i
manga a hini ni here puru
na Hinere."

* **7:27:** Ion 7:41; 9:29 * **7:28:** Mat 11:27; Ion 8:55 * **7:30:** Ion 7:44 * **7:34:** Ion 8:21; 13:36 * **7:37:** Levi 23:36; Ais 55:1; Ion 4:14 * **7:38:** Ais 58:11 * **7:39:** Ion 16:7; 20:22; Apo 2:4

39 *E Isu i taki e huriki ri luhoi tora ia bara ri bole a nitora na Hanu Kiripiripi. Na tahuna iea a Vure i uka ma i rudua ma a Hanuna, a vuhuna e Isu i uka ma ni vakabagetu ma.

40 *I ranga e huriki ri longoa a nitana ri ta maea, “Muholi hateka ra bakovi iea a propet.”

41 *Pali i ranga e huriki ri ta maea, “A bakovi iea e Kristo.”

Pali i ranga e huriki ri nana rovi tabu ri ta maea, “Re Kristo, ge valai navai o Galili?

42 *A Hinere i taki e Kristo ge valai na kabu ne Davit, na tanga ne Davit, e Betlehem.”

43 Pali e huriki ri tahoka a niluhoi takutaku ne ria ne Isu, i vaperesi lae a niluhoi ne ria.

44 I ranga e huriki ri ngaru ni lakavua, pali i uka ma ri ratea.

E Huriki a Gare i Uka Ma Ri Luhoi Torea e Isu

45 Muri e huriki a tagari na roho na Vure ri hamule. Lakea e huriki a prister dagi, a Pariseo ri nana ria, “I navai i uka ma mu turari vilia?”

46 *Lakea e huriki a tagari ri vakalongo, ri ta maea, “I uka tara viri ge ta manga a bakovi iea.”

47 E huriki a Pariseo ri ta puhaki, ri ta maea, “Mua ranga, a bakovi iea i tami mua.

48 *Mu matai mia e huriki a Pariseo, e huriki a matakari. E rei tara ne mia ge luhoi tora ia?

49 I uka liu! Pali re huriki a manga nga, ri luhoi torea, i uka ma ri lohoka na vinara. A Vure ge ratapile ria.”

50 *E Nikodemus, a turane ria, hosi i vano i masia e Isu, i taki ria, i ta maea,

51 “A vinara ne hita i taki bara si longoa a bakovi ge ta taro, si gi matakilaka vona a narona, muri ni gi pelekado.”

52 *Pali ri ratapilea na ngava, ri ta maea, “Ioe tara a bakovi o Galili. O gi kamumua a Nita na Vure, bara o masia i uka tara propet ge valai o Galili.”

53 Muri ri hamule mai a tanga takutaku ne ria.

8

A Ngatavine Hale

1 Pali e Isu i lakea na lolo e Oliva.

2 Na parava muri na hatelanga pokopoko i lakea tabu na roho na Vure. E huriki a bakovi a ngatavine ri valai maia, ri made haluia, lakea i made puru i vara ria.

3 E huriki a mari na vinara, a Pariseo ri tuli vilia tara ngatavine i parangi, ni matavisi i rata a rabu na molenga. Lakea ri vakapesia na matane huriki.

4 Ri takia e Isu ri ta maea, “Mari ni tovo, ra ngatavine iea, mi masia i rata a rabu na molenga.

* **7:40:** Ion 6:14 * **7:41:** Ion 1:46 * **7:42:** Sng 89:3-4; Mai 5:2 * **7:46:** Mrk 1:22 * **7:48:** Ion 12:42 * **7:50:** Ion 3:1-2 * **7:52:** Ion 7:41-42 * **8:5:** Levi 20:10; Vin 22:22-24

5 *Na vinara ne Moses ra
ngatavine maea bara ni
padimate na kedo. Pali o ta
navai ke?”
6 Ri nana maea a vuhuna
ri ngarua ge ratea tara
ngava ri gi padi virihi ia
vona.
Pali e Isu i pasike puru, i
vakatubu ni here na malala
na kukulimana.
7 *Ri nana vilihui, lakea i
pesi rike i taki ria, i ta maea,
“E rei tara ne mua i uka ma i
rata kilala a rabu hale, ge
padi mugea a ngatavine
iea.”
8 Muri i pasike puru tabu i
here na malala.
9 Ri longoa a ngava iea,
lakea ri malaga gosigosi tala,
ri vano. E huriki a gare ri
vano muga. Ri vano lobo
ria, e Isu kikeri i made
turana ngatavine iea.
10 Muri e Isu i pesi rike i
nanea, “Ngatavine, a vai
ria? E rei tara ne ria ge taki
ioe go mate?”
11 *A ngatavine i koli, i ta
maea, “Bakovi Dagi, i uka.”
Lakea e Isu i ta maea, “Pali
iau tara, i uka ma ga taki ioe
go mate. O vano ngane, o
lobo ni rata a naro hale.”

A Nipara na Malala

12 *Na tahuna e Isu i vara
tabu, i ta maea, “Iau a
nipara na malala. E rei a viri
i muri nau, i uka ma ge laho
tabu na uvo, bara i tahoka a
nipara i habi a nimahuri.”
13 E huriki a Pariseo ri
hehe, ri ta maea, “Masia
ngane, ioe kikeri o ta ne
vomu, pali i uka tara viri ge
kori ioe na ngavamu ge
muholi.”
14 *E Isu i koli, i ta maea,
“Bara iau kikeri a ta, pali i
uka tara viri ge kori iau na
ngavagu, a nitagu i muholi,
a vuhuna a lohoka vona a
hini a valai vona, a hini ga
lakea vona. Pali mua, i uka
ma mu lohoka vona a hini a
valai vona, a hini ga lakea
vona.
15 *Mu pelekado e huriki
na rabu na malala kunana,
pali iau i uka ma pelekadoa
tara viri.
16 *Pali iau bara pelekado
a viri, a nipelekado nau bara
i muholi, a vuhuna i uka ma
iau kikeri. A pesi turane
Tata, ra viri i rudu iau a
valai.
17 *Na vinara ne mua ni
here puru i ta maea, a
bakovi ala rua ru gu taki
tala a ngava, a ngava iea i
muholi.
18 *Iau a taki tala mule a
ngava nau ne mua, pali a
viri i tuhori iau na ngava e
Tata, ra viri i rudu iau a
valai.”
19 Muri ri nanea, “I vai e
tamamu?”
E Isu i koli, i ta maea, “I
uka ma mu lohoka nau o ne
Tata. Mua bara mu lohoka
nau, e Tata tara bara mu
lohoka vona.”
20 *I taki e huriki na ngava
nga na tahuna i vara na
tabeke na roho na Vure,
tabukoi na hini ni ru a

* **8:7:** Vin 17:7 * **8:11:** Ion 5:14 * **8:12:** Ais 49:6; Ion 1:4-9; 9:5; 12:46 * **8:14:** Ion 5:31-32; 7:28 * **8:15:** Ion 12:47 * **8:16:** Ion 5:30; 8:29 * **8:17:** Vin 19:15 * **8:18:** 1Ion 5:9 * **8:20:** Ion 7:30

nihabi vona. Pali i uka tara viri ge lakavua, a vuhuna a parava vona i uka ma i valai ma.

21 *E Isu i taki tabu ria, i ta maea, “Iau popote ga vano, lakea bara mu matakana iau. A naro hale ne mua bara i tabuli, mu mate turana. A hini ga lakea vona, bara mu keri ni valai vona.”

22 Lakea e huriki a Iuda ri vanana, ri ta maea, “Ra bakovi iea, i taki a hini ge lakea vona bara si keri ni bele vona, ma ge tomo.”

23 *Pali e Isu i ta lokovonga liu, i ta maea, “Mua e huriki a bakovi na malala kunana. Pali iau a bakovi na hunu. Iau i uka ma a bakovi na malala.

24 A taki mua pali, bara mu mate turana naro hale ne mua. Pali mua i uka mu gu luhoi ge iau ra iau kunana,* muholi hateka bara mu mate turana naro hale ne mua.”

25 Ri nanea, “Pali ioe e rei ke?”

E Isu i koli, i ta maea, “Iau ra viri a taki mua vona pali.

26 Iau a tahoka a ngava i kupo na tahuna bara pelekado mua. Pali a viri i rudu iau a valai i ta muholi hateka. A ngava a longo vona, a taki polo ne huriki lobo.”

27 A viri i taki ria vona e Tamana, pali i uka ma ri longokilala a hini i taki.

28 *Lakea e Isu i ta maea, “Na tahuna mu bole rikea a Tuna Bakovi, bara mu matakilaka vona iau kunana ra viri a takikia. Bara mu matakilala iau i uka ma a ratea tara maki na ningaru nau kunana. A taki polo kunana a maki e Tata i tovo iau vona.

29 A viri i rudu iau a valai i made turagu, i uka ma i pe iau, a vuhuna a rata vakaroro a maki ge vivi vona.”

30 Na tahuna e huriki ri longo a ngava i taki, i kupo ri luhoi torea.

E Huriki e Tune Abraham

31 E Isu i taki e huriki a Iuda ri luhoi torea, i ta maea, “Na tahuna mu longototo a vinara nau, bara i mua a murimuri muholi nau.

32 Lakea bara mu lohoka vona a ngava muholi. Muri a ngava muholi bara i rata mua, mu matukapaga.”

33 *Ri koli ri ta maea, “Mia e huriki a hamone Abraham. Pali paru hosi i valai mona, i uka ma mia a vorakato na viri tara. Pali i navai a hini o taki mavonga mia, ta mi gi matukapaga?”

34 *E Isu i koli, i ta maea, “A taki muholi mua, a viri i rata a naro hale ia a vorakato na naro hale, i made polotano na tuhakanga na rabu hale.

35 A vorakato, i uka murina na kabu na matakari vona. Pali a tuna bakovi i tahoka a murina na kabu vona. A murina i tabuli vakaroro.

---

* **8:21:** Ion 7:34; 13:33 * **8:23:** Ion 3:31 * **8:24:** A ngava e ‘iau ra iau kunana’ a rana Vure na Ngava Dagi Hosi, re Iave. E Isu i ta maea, i manga i taki ia a Vure.
* **8:28:** Ion 3:14 * **8:33:** Mat 3:9 * **8:34:** Rom 6:16,20

36 I mavonga kunana, a
Tuna Bakovi ge rata mua
mu matukapaga, bara mu
matukapaga muholi.
37 A lohoka vona ngi, mua
a hamone Abraham. Pali
ngane mu ngaru ni rabalaki
iau, a vuhuna a nitagu i uka
ma i dili na hatene mua.
38 A taki mua vona a maka
maki e Tata i vakasiri iau
vona, pali mua ranga mu
rata a maka maki mu longo
ne tamane mua."
39 *Ri koli ri ta maea, "E
Abraham e tamane mia."
Lakea e Isu i taki ria, i ta
maea, "E Abraham ge
tamane mua, bara mu rata a
maki e Abraham i rata.
40 A taki mua vona a
ngava muholi a longo na
Vure, pali ngane mu ngaru
ni rabalaki iau. A vilo
mavonga i uka ma a vilone
Abraham.
41 *A vilo mavonga a
vilone tamane mua."
E huriki a Pariseo i madihi
a hatene ria ri ta maea, "I
uka ma mia a tuna ngoi. E
Tamane mia kunana a
Vure."
42 Lakea e Isu i taki ria, "A
Vure i uka ma e Tamane
mua. Ge ia e Tamane mua,
bara mu ngaru iau, a
vuhuna iau a valai na Vure,
a bele koea. Iau i uka ma
valai na ningaru nau. A
Vure i rudu iau a valai.
43 I navai i uka ma mu
longokilala a hini a taki? I
uka ma mu longokilala, a
vuhuna mu koi ni longo a
ngavagu.
44 *Mua e huriki e tune
Satan, lakea mu ngaru ni
muri mai a ningaru vona.
Muga na hunu a malala ni
ratarike, ia a bakovi ni
rabalaki a viri, i koi ni muri
mai a ngava muholi, a
vuhuna i uka tara ngava
muholi ge takia. Na tahuna i
tami a viri, i ta na tabelena,
a vuhuna ia a marapusi, a
tamana marapusianga.
45 Pali i uka ma mu luhoi
tora iau, a vuhuna iau a ta
muholi!
46 *E rei tara ne mua ge
vakasiri, iau a rata a naro
hale? Iau a ta muholi, pali i
navai i uka ma mu luhoi
tora iau?
47 *E huriki a tuna Vure ri
longototo a ngava a Vure i
taki. Pali mua i uka ma mu
longototo a Vure, a vuhuna i
uka ma mua e huriki e
tuna."

E Isu i Muga ne Abraham

48 *E huriki a Iuda ri koli a
nita ne Isu ri ta maea, "I
muholi ioe a bakovi o
Samaria, i dili vomu a
hanitu."
49 E Isu i koli, i ta maea,
"Iau, i uka ma i dili nau a
hanitu. Iau a togoa e Tata,
pali mua i uka ma mu togo
iau.
50 Iau i uka ma a ngaru e
huriki ri gi kavurike iau.
Pali a Vure ia a mari ni
pelekado a narone huriki. I
ngaru e huriki ri gi kavurike
iau.
51 *A taki muholi mua, e
rei a viri i muri mai a
ngavagu, i uka ma ge mate."

* **8:39:** Mat 3:9 * **8:41:** Ais 63:16 * **8:44:** 1Ion 3:8 * **8:46:** 2Ko 5:21; 1Pe 2:22 * **8:47:** 1Ion 4:6 * **8:48:** Mrk 3:21-22 * **8:51:** Ion 5:24

52 Na tahuna e huriki a
Iuda ri longoa a ngavana ri
kaha, ri ta maea, “Ngane mi
lohoka vomu i dili vomu a
hanitu! E Abraham i mate, e
huriki a propet ri mate, pali
ioe o taki ta a viri ge muri
mai a ngavamu, i uka ma ge
mate!
53 Ra ioe, o dagi hateka ne
tamane mia e Abraham? E
Abraham i mate, e huriki a
propet ri mate. Pali ioe o
luhoi ge ioe e rei ke?”
54 E Isu i koli, i ta maea,
“Iau bara kavurike mule
iau, a nikavurike nau a maki
tavula. E Tata ra mu takia ta
ia a Vure ne mua, ia ra viri i
kavurike iau.
55 Iau a lohoka vona, pali
mua i uka ma mu lohoka
vona. Iau bara taki i uka ma
a lohoka vona, bara
marapusi manga mua, pali
iau a lohoka vona, a
longototoa a nitana.
56 E tamane mua e
Abraham i pasimata ni
matai a parava nau. Pali
ngane i masia pali a parava
iea, i vivi hateka.”
57 E huriki a Iuda ri hehe,
ri ta maea, “A pida vomu i
uka ma i ravulu lima ma,
pali o taki ioe ta o masia pali
e Abraham.”
58 *E Isu i koli, i ta maea,
“A taki muholi mua, muga
ne Abraham ni poda, iau
kunana ra iau!”†
59 Na tahuna i ratea a
ngava iea, lakea e huriki a
Iuda i madihi a hatene ria, a
vuhuna i taki ta ia a Vure.
Lakea ri bole rike a kedo ta
ri gi padimatea. Pali e Isu i
kapiloho ne ria, i laho tala
na tabeke tara na roho na
Vure i vano.

9

A Bakovi i Kepa

1 Na tahuna e Isu i laho
lokovonga i masia a bakovi i
kepa. A bakovi iea, na
tahuna ni poda, i kepa liu.
2 *Lakea e huriki a
murimuri ri nanea, “Mari ni
tovo, a naro hale ne rei i
ratea a bakovi iea i kepa? A
naro hale vona o a naro hale
ne tamana e kinana?”
3 *E Isu i koli, i ta maea, “A
naro hale vona i uka ma i
rata ia ge kepa. A naro hale
ne tamana e kinana ranga, i
uka ma i ratea ge kepa. I
kepa a vuhuna a Vure i
ngaru a leho vona ge bele
kavakava.
4 Ngane si gi rata a leho na
viri i rudu iau a valai, a
vuhuna i tabana ni palala a
hini. Pali i uka ma ge
tabaka, bara i rodo a hini,
lakea i uka tara viri ge leho.
5 *Na tahuna a tabana ni
made na malala, iau a
nipara ne huriki a bakovi a
ngatavine.”
6 *E Isu i taki lobo a ngava
nga, i kalupea a malala, i
ratea i beta manga kota.
Muri i bolea a malala, i
ravua na matana bakovi.

* **8:58:** Ion 1:1 † **8:58:** Na Nimariu 3:14 ra ngava iea, “Iau kunana ra iau” a rana Vure tara. Ia a pelegona e Iave. * **9:2:** Ese 18:20; Luk 13:2,4 * **9:3:** Ion 11:4 * **9:5:** Mat 5:14; Ion 8:12 * **9:6:** Mrk 8:23 * **9:7:** A ngava e ‘Silom’ na nita Hibru i manga ‘nirudu.’ A naru iea i uka ma a naru tavula. Ri vahilolo a maka maki na Habu na Kape vona.

7 Lakea i takia, “O vano o
vahilolo a matamu na lomu
e Silom.”* Lakea a bakovi
iea i vano i vahilolo a
matana, lakea i matapara.
Muri i hamule lakea na
tanga vona.

8 E huriki a bakovi a
ngatavine na tanga vona, e
huriki ri lohoka vona ri
vanana, ri ta maea, “Ra
bakovi iea, ia kunana a viri i
made lake, i nonongi a maki
ne huriki?”

9 I ranga e huriki ri taki ta
ia kunana, pali i ranga e
huriki ri lavuni ri ta maea,
“I uka, a bakovi i mata
manga ia.” Pali ra bakovi
iea i ta tora hateka, i ta
maea, “Iau kunana!”

10 Lakea e huriki ri nanea,
“Ni vakamatapara navai a
matamu?”

11 A bakovi i koli, i ta
maea, “A bakovi, a rane Isu,
i kalupe tahoa a malala i
ratea i beta, i ravua na
matagu. Muri i rudu iau a
vano a hilolo na lomu e
Silom. A hilolo lobo, i
malaharere a matagu, a
matapara.”

12 Lakea ri nanea, “Pali
avia ngane ra bakovi iea?”

A bakovi i koli, i ta maea,
“Ai, i uka ma lohoka vona.”

E Huriki a Pariseo Ri Nanea a Kepa

13 Muri e huriki ri tuli
lakea ne huriki a Pariseo a
bakovi i kepa muga.

14 A Parava Nimalo, ra
parava e Isu i kalupe tahoa a
malala, i vakamataparea a
kepa.

15 Lakea e huriki a Pariseo
ri nanea vona a matana i
malaharere navai. Lakea i
taki ria, i ta maea, “I ru a
kokota na matagu, muri a
hilolo, a matapara.”

16 Lakea e huriki a Pariseo
ranga ri ta maea, “Ra bakovi
i vakamataparea a bakovi
iea, i uka ma i valai na Vure,
a vuhuna i leho na Parava
Nimalo.”

Pali i ranga e huriki ri
nana maea, “A bakovi hale
ge rata navai a nivakasiri?”
Lakea ri vahehe lae na
ngava.

17 *Muri ri nana tabua ra
bakovi i kepa muga, ri ta
maea, “Ioe kunana ra viri i
vakamatapara ioe. O luhoi
navia ra bakovi iea?”

Lakea a bakovi i koli, i ta
maea, “Ia a propet.”

18 E huriki a Iuda i uka ma
ri luhoi tora a nita na bakovi
iea, ra i takia ta i kepa muga,
muri e Isu i vakamataparea.
Lakea ri rudu mai a ngava
ne kinana e tamana, ru gu
valai taro ne ria.

19 Na tahuna ru bele, e
huriki a Pariseo ri nana rua,
“Ra bakovi iea e tune
marua? Ra bakovi iea
kunana muru takia ta ni
poda tala i kepa liu? Pali i
navai ngane i matapara?”

20 Ru koli, ru ta maea,
“Miri lohoka vona ia e tune
maria, ni poda i kepa liu.

21 Pali a hini i matapara
ngane, e rei i vakamatapara
ia, i uka ma miri lohoka
vona. Mu nanea, ge koli a
ninana ne mua. I uka ma ia
a koma kiroko. Bara i koli a
ninana ne mua.”

* **9:17:** Ion 4:19

22 E tamana e kinana ru ta
mavonga a vuhuna ru
mangenge ne huriki a Iuda.
Ru mangenge a vuhuna ri
kado puru a ngavana viri ge
taki e Isu ge ia e Kristo, bara
ri tono talea liu na roho na
vaponga.
23 Ru mangenge mavonga
e tamana e kinana, lakea ru
ta maea, “I uka ma ia a
koma kiroko. Mu nanea.”
24 Ri gale vilia tabua a
bakovi i kepa muga, ri takia,
“O kavurikea a Vure. Mi
lohoka vona a bakovi iea a
bakovi hale.”
25 A bakovi i kepa muga i
koli, i ta maea, “Iau i uka ma
lohoka vona, ia a bakovi
kamumu o ia a bakovi hale.
A maki i taku a lohoka vona.
Muga iau a kepa, pali ngane
a matapara!”
26 Muri ri nanea, “A ra i
ratea vomu? I
vakamatapara navai ioe?”
27 A bakovi i koli, i ta
maea, “A taki mua pali, i
uka ma mu longo mai a hini
a taki. I navai mu ngaru ni
longo tabu a ngava a taki
muga pali? Mua ranga mu
ngaru ge mua a murimuri
vona?”
28 Lakea ri harogi pilea, ri
ta maea, “Ioe a murimuri
vona! Mia a murimuri ne
Moses!
29 Mi lohoka vona a Vure i
ta turane Moses, pali ra
bakovi iea i uka ma mi
lohoka vona i valai vai.”
30 A bakovi i koli, i ta
maea, “I nangi tebi liu a
nitane mua! I uka ma mu
lohoka vona a hini i valai
vona a bakovi iea, pali ia
kunana i vakamatapara iau.
31 *Si lohoka vona a Vure i
uka ma i longo mai e huriki
a bakovi hale. I longo mai
kunana e huriki ri kavurike
ia, ri ramai a ningaru vona.
32 I uka ma ni matai hosi
tara viri ge vakamatapara a
bakovi i kepa na tahuna ni
poda tala.
33 Pali ra bakovi iea, a
Vure i uka ma i rudua ge
valai, i uka ma ge ratea tara
maki mavonga.”
34 *Lakea ri koli mule ri ta
maea, “I navai o vara
kolikoli mia? A naro hale i
madoko vomu na tahuna ni
poda tala.” Muri ri tono
talea ge vano liu.

E Huriki a Kepa

35 E Isu I longoa a bakovi
iea ni tono tala liu, lakea i
vano i masia, i takia, “Ioe o
luhoi tora a Tuna Bakovi?”
36 A bakovi iea i koli, i ta
maea, “Bakovi Dagi, e rei a
bakovi iea? O vakasiri iau
vona ga luhoi tora ia.”
37 Lakea e Isu i ta maea,
“Ra bakovi iea o masia pali,
ngane i ta turamu.”
38 Muri a bakovi i
kavurikea e Isu, i ta maea,
“Bakovi Dagi, a luhoi tora
ioe.”
39 Lakea e Isu i ta maea,
“A puru valai na malala ga
pelekado e huriki. E huriki a
kepa ri gi matapara, e huriki
ri matapara ri gi kepa.”
40 *E huriki a Pariseo
ranga ri laho turana ri
longoa a nitana, ri nanea, “I

* **9:31:** Sng 34:15 * **9:34:** Sng 51:5 * **9:40:** Mat 15:14

navai? O luhoi mia ranga mi kepa?”

41 E Isu i koli, i ta maea, “I uka ma mu kepa. Bara mu kepa, i uka ma mu gu tahoka a ngava na naro hale ne mua. Pali ngane mu taki ta mu matapara, mu tahoka a ngava.

10

A Matakari Kamumu na Sipsip

1 “A taki muholi mua, a bakovi i uka ma i dili na logo na nure na sipsip, pali i page rike na nure na hini ranga, i dili, ra bakovi iea a panaho, a marikau.

2 Pali a tahona sipsip i dili kamumu na logo.

3 A tagari i tala purua a logo, lakea a tahona sipsip i dili, i gale a rana maka sipsip, ri longo mai ia. I gale ria na rane ria takutaku, muri i me tala ria.

4 Na tahuna i me tala lobo a maka sipsip vona, i muga ria. A maka sipsip ri muri maia, a vuhuna ri longokilalea a lohona.

5 A maka sipsip i uka ma ri gi muri mai a viri i uka ma ri burongi kilalea. I muholi ngi bara ri ha na tahuna i gale ria, a vuhuna i uka ma ri longokilalea a lohona.”

6 E Isu i ta vakakika ne ria, pali ria i uka ma ri longokilala a ngava i taki ne ria.

7 Lakea e Isu i taki tabu ria, i ta maea, “A taki muholi mua, iau a logo na nure na sipsip.

8 *E huriki ri valai muga nau, ria a panaho, a marikau. Pali e huriki a sipsip i uka ma ri longo mai ria.

9 Iau a logo. E huriki ri dili valai nau bara ri mahuri. Bara ri dili pori na ningaru ne ria. Bara ri matavisi a maki ni kani.

10 A bakovi ni panaho i valai kunana ni panaho, ni ratapile, ni rabalaki a maka sipsip. Pali iau a valai ga habi a nimahuri. Ra nimahuri iea, i uka harena.

11 *“Iau a matakari kamumu na sipsip. A matakari kamumu bara i mate ni matakari a maka sipsip vona.

12 *A viri i leho ni gi kona i uka ma ia a tahona sipsip. Na tahuna i masia a kaugara i valai, bara i pe mule a maka sipsip, i ha ia. Muri a kaugara bara i valai, i lili viliha a kabuna sipsip.

13 Ra bakovi ni kona i ha, a vuhuna ia a bakovi i leho kunana ge bole a moni. I uka ma i luhoi a maka sipsip.

14 “Iau a matakari kamumu na sipsip, a maka sipsip nau ri lohoka nau. Iau tara a lohoka ne ria.

15 *I manga a hini a lohoka ne Tata, e Tata tara i lohoka nau. Iau ga mate ni korimule a maka sipsip nau.

16 *Iau a tahoka tabu ranga sipsip i uka ma ri dili

* **10:8:** Jer 23:1-2; Ese 34:2-3 * **10:11:** Sng 23:1; Kap 7:17 * **10:12:** Apo 20:29
* **10:15:** Mat 11:27; 1Ion 3:16 * **10:16:** Ais 56:8; Ese 34:23

ma na nure. Ria ranga ga
bole dili ria na nure, ri gi
longokilalea a lohogu, ge
taku kunana a kabuna
sipsip. A matakari ne ria
tara ge taku kunana.
17 *E Tata i ngaru iau, a
vuhuna ga mate na murine
huriki a sipsip. Muri ga
mahuri mule tabu.
18 I uka tara viri ge
vakamate iau. Iau kunana
ga mate na ningaru nau. Iau
a tahoka a nitora ni mate.
Iau a tahoka a nitora ni pesi
rike mule na matenga. E
Tata i taki iau ga rata
mavonga."
19 Pali na ngava iea
kunana e huriki a Iuda ri
vagege lae tabu.
20 E huriki ala kupo ri ta
maea, "I manga. I dili vona
a hanitu. I navai si gi longo
maia?"
21 Pali i ranga e huriki ri ta
maea, "A nitana i uka ma i
manga a nitana bakovi i dili
vona a hanitu. Pali a hanitu,
i kara ge vakamatapara a
kepa?"

E Huriki i Uka Ma Ri Luhoi Tora

22 Na tahuna na malangia,
ni rata a Habu na Nigamai*
o Ierusalem.
23 E Isu i lokovonga i laho
pololilo na roho na Vure na
tabeke ni gale a talele ne
Solomon.
24 Lakea e huriki a Iuda ri
vapopo haluia, ri nanea, "Ra
mia, mi dava paru hosi.
Garika go vakalongo mia ne
vomu, ge ioe e rei muholi?
Pali ioe ge ioe e Kristo, o ta
kavakava ne mia ngane."
25 E Isu i koli, i ta maea, "A
taki mua pali. Pali i uka ma
mu longo mai a ngavagu. A
maka nivakasiri a rata na
rane Tata ri vakasiri iau e
rei.
26 Pali i uka ma mu luhoi
tora iau, a vuhuna i uka ma
mua a sipsip nau.
27 A sipsip nau ri
longokilala a lohogu. Iau a
lohoka ne ria, ri muri nau.
28 *A habi ne ria a
nimahuri vakaroro, i uka
ma ri gi mate. I uka tara viri
ge kini paru ria na limagu.
29 E Tata, ra i habi ria nau,
i dagi hateka ne huriki lobo.
I uka tara viri ge bole tala
ria na limane Tata.
30 Maria e Tata miri
palupulupu."
31 Muri e huriki a Iuda ri
bole rike tabu a maka kedo,
ta ri gi padimatea.
32 Pali e Isu i taki ria, "A
vakasiri mua vona pali a
nivakasiri dagi i kupo ri
valai ne Tata. Pali e rei a
maka nivakasiri mu gu
padimate iau vona?"
33 *E huriki a Iuda ri koli,
ri ta maea, "I uka ma mi gi
padi ioe na kedo vona a

* **10:17:** Pili 2:8-9 * **10:22:** A habu iea ni rata na keva e Disemba. A rana habu iea na nita Hibru i maea, e "Hanuka". Na pida 167 BC, e huriki a bakovi o Siria ri vaubi turana e huriki a Iuda. Ri bole a roho na Vure, ri dili vona, ri ratea i katoki. Muri na pida i tolu, e huriki a Iuda ri vaubi tabu, ri bole mule a roho na Vure. Ri bole mule pali, lakea ri ratea a leho tara ni ratea a roho na Vure ge malamala tabu. A Habu na Nigamai ri luhoi mule tabu a rabu ni rata a roho na Vure ge malamala. * **10:28:** Ion 3:16; 6:39 * **10:33:** Levi 24:16

maka nivakasiri ngi. Mi gi
padi ioe a vuhuna o ta hale
hateka na Vure. O taki ioe ta
ioe a Vure. Pali ioe a bakovi
tavula kunana."
34 *E Isu i koli, i ta maea,
"A ngava ni here na vinara
ne mua, a Vure i ta maea,
'Mua e huriki a vure.'
35 Si lohoka vona, a ngava
i taki a hinere, i uka ma i
mapulo lae, i tabuli
vakaroro. Re huriki a
bakovi a Vure i habi a ngava
vona ne ria, i taki ria, ta ria
e huriki a vure.
36 Pali iau, e Tata i vulaki
iau, i rudu iau a valai koea
na malala. Pali i navai mu
taki iau, ta a ta hale hateka
na Vure na tahuna a taki
iau, iau a Tuna Vure?
37 Bara iau i uka ma a rata
a leho ne Tata, naha ni longo
mai iau.
38 *Pali bara iau a rata a
leho ne Tata, pali mu koi ni
luhoi iau, a ngaru mu gu
luhoi a maka nivakasiri a
rata. Muri bara mu
matakilalea e Tata i made
turagu, iau a made turane
Tata."
39 I mavonga ri toni tabu
ni lakavua, pali i uka ma ri
lakavu visia.
40 *Muri e Isu i hamule, i
tulu poloa a naru e Iordan, i
made na tabeke e Ioanes i
vahilolo e huriki vona muga.
41 E huriki ri ala kupo ri
valai vona ri ta maea, "E
Ioanes i uka ma i rata ranga
a nivakasiri, pali a ngava i
taki virihi a bakovi iea vona
i muholi."
42 Na tahuna e Isu i made
na tanga iea, i kupo e huriki
ri luhoi torea.

11

E Lasarus i Mate

1 *Na parava tara a bakovi
o Betani, a rana e Lasarus, i
giloa. E kurabana e Maria e
Marta, rua ranga ru made
vonga o Betani.
2 *Re Maria, ia kunana ra
viri i biri a mangisipa na
vahane Bakovi Dagi, muri i
ravua na vuna. E kurabana,
e Lasarus, i giloa.
3 Ra ngatavine nga ru talo
rike a ngava ne Isu, ru ta
maea, "Bakovi Dagi, ra viri o
ngaru hatekea, ngane i
giloa."
4 *Na tahuna i longoa a
velengana, i ta maea, "Ra
gilanga iea i uka ma ge mate
vona. A leho na gilanga iea,
ge vakasiri a nitora na Vure,
lakea e huriki ri gi
kavurikea. Muri e huriki ri
gi kavurike iau, a Tuna
Vure."
5 E Isu i ngaru hateka na
hatena e Marta, e Maria, e
Lasarus.
6 Pali na tahuna i longo a
velengane Lasarus i giloa, i
uka ma i vano maia. I made
tabu vonga na parava i rua.
7 Muri i taki e huriki a
murimuri vona, i ta maea,
"Si hamule lakea na tabeke
ne Iudea."*
8 Lakea e huriki a
murimuri vona ri takia,
"Mari ni tovo, rira kunana e

* **10:34:** Sng 82:6 * **10:38:** Ion 14:10-11 * **10:40:** Ion 1:28 * **11:1:** Luk 10:38-39 * **11:2:** Ion 12:3 * **11:4:** Ion 9:3 * **11:7:** Bara ri laho na parava i taku o na parava i rua bara ri bele o Betani.

huriki a Iuda ri toni ni padimate ioe na kedo, pali ngane o ngaru ni hamule lokovonga tabu?”

9 E Isu i koli, i ta maea,
“Na parava lobo a haro i rike na hatelanga, i rolo na malunga. A viri i laho na hini palala i uka ma ge boru, a vuhuna a nipara na malala i vakapalala a dala vona.
10 Pali na tahuna i laho na rodo bara i boru, a vuhuna i uka nipara.”

11 E Isu i taki lobo a ngava nga lakea i taki ria tabu, i ta maea, “E turane hita e Lasarus i mahita. Pali ngane ga lokovonga ga vangoa.”

12 E huriki a murimuri vona ri koli ri ta maea,
“Bakovi Dagi, i kamumu i mahita. A gilanga vona bara i lobo.”
13 E Isu i ta vakakika vona e Lasarus i mate. Pali e huriki a murimuri vona ri luhoi ta i mahita kunana.
14 Muri i ta kavakava, i ta maea, “E Lasarus i mate.
15 Iau a luhoi mua, lakea i uka ma a vano ga made turana. A rata mavonga, mu gu luhoi tora iau. Pali ngane si gi lokovonga vona.”

16 *Muri e Tomas, a rana tara e Didimas,† i taki e huriki a murimuri, i ta maea, “Hita ranga, si lokovonga si mate turana.”

17 Na tahuna e Isu i bele, ni vakalongo vona a podane Lasarus i tabuli pali na babe na parava i va.
18 A tanga e Betani i tabukoi o Ierusalem. A maravana a kilomita i tolu,
19 lakea i kupo e huriki a Iuda ri bele mai e Maria e Marta ri gi luke rua, a vuhuna i mate pali e kurabane rua.
20 Na tahuna e Marta i longoa e Isu i valai, i pagitala na ruma ge taguia e Isu. Pali e Maria i made kunana.
21 Na tahuna e Marta i masia e Isu, i takia, i ta maea, “Bakovi Dagi, ioe bara o made koea, e kurabagu i uka ma ge mate.
22 Pali a lohoka vona a Vure bara i rata a maki o takia vona.”
23 Lakea e Isu i takia, “E kurabamu bara i mahuri mule tabu.”
24 *E Marta i koli, i ta maea, “A lohoka vona bara i mahuri mule tabu na nilobona parava, na tahuna a Vure ge vakamahuri mule e huriki.”
25 Lakea e Isu i takia, “Iau a viri a vakamahuri mule e huriki, a habi a nimahuri ne huriki. A viri i luhoi tora iau i mate, bara i mahuri tabu.
26 Na tahuna e huriki ri mahuri ri luhoi tora iau, i uka ma ri gi mate. Ra ngava nga, o luhoi tora, o i uka?”

27 *E Marta i koli, i ta maea, “Bakovi Dagi, a longo a ngava ngi. A luhoi ioe e Kristo, a Tuna Vure ni taki ta ge valai na malala.”

28 E Marta i taki loboa a ngava iea i hamule. I tulia e tarina e Maria, ru pesi tala, i

* **11:16:** Mrk 14:31 † **11:16:** E ‘Didimus’, na nita grik i manga a boge. * **11:24:** Ion 6:40 * **11:27:** Ion 6:69

takia, “A mari ni tovo i valai pali, i nana vomu.”
29 Na tahuna e Maria i longoa, i malaviriri kunana i pesi rike, i lakea mai e Isu.
30 E Isu i uka ma i bele ma na tanga. I tabana i made na hini i taguia e Marta vona.
31 Na tahuna e huriki a Iuda ra ri lukea e Maria pololilo na ruma, ri masia i pesi rike hari hari, i pagitala, ri muri maia. Ri luhoi ta ge lakea na hini ni vakatabuli a podane kurabana, ge tangi vonga.
32 Na tahuna e Maria i bele vona a hini i made vona e Isu, i lolu puru tabukoi na vahana i takia, “Bakovi Dagi, ioe bara o made koea, e kurabagu i uka ma ge mate.”
33 Na tahuna e Isu i matai e Marta, e huriki a Iuda, ri valai turana ri tangi, i dodo ria, i rakudu a hatena a hini ri tangi hateka.
34 Lakea e Isu i nana ria, “I vai a hini mu vakatabuli a podana vona?”
Ri koli ri ta maea, “Bakovi Dagi, o valai o masia.”
35 Lakea e Isu i tangi.
36 Na tahuna e huriki a Iuda ri masia i tangi, ri ta maea, “Masia, i ngaru hatekea ra bakovi iea!”
37 *Pali i ranga e huriki ri ta maea, “I vakamatapara a viri i kepa, pali i navai i uka ma i koria ra bakovi iea, nahea ge mate?”

E Isu i Vakamahuria e Lasarus
38 E Isu i dodo ria, i rakudu a hatena na hini ri tangi hateka. I vano i bele na lovo. Ra lovo iea a babe, ni tukari na kedo a matana.
39 E Isu i taki ria, i ta maea, “Mu kule talea a kedo.”
Pali e Marta, re kurabana i mate, i takia, i ta maea, “Bakovi Dagi, i mavuru pali, a vuhuna i tabuli na parava i va pali.”
40 Lakea e Isu i takia, “Iau a taki ioe pali. Ioe bara o luhoi tora, bara o masia a nitora na Vure.”
41 Muri ri kule talea a kedo. Lakea e Isu i mata rike na hunu, i ta maea, “Tata, a kavurike ioe a vuhuna o longo iau pali.
42 A lohoka vomu na parava vakaroro o longo iau. Pali ngane a taki ioe na ngava nga, ge longo e huriki ri pesi tabukoi koea, ri gi luhoi ioe kunana o rudu iau a valai.”
43 E Isu i taki lobo a ngava nga, lakea i gale tala dagi, i ta maea, “O Lasarus, o pesirike, o pori valai!”
44 Lakea a bakovi mate i pesi rike i pori valai. A kakaina, a gina, i tabana ni kae na lavalava.
Lakea e Isu i taki ria, i ta maea, “Mu vuka tala a lavalava ni bunu ia vona, ge vano.”

E Huriki a Pariseo Ri Ngaru ni Rabalaki e Isu (Mateo 26:1-5; Markus 14:1-2; Lukas 22:1-2)
45 *I kupo e huriki a Iuda ri valai ni lukea e Maria. Na tahuna ri masia a maki i ratea e Isu, ri luhoi tora ia ngane.

* **11:37:** Ion 9:6-7 * **11:45:** Ion 7:31 * **11:46:** Luk 16:31

46 *Pali i ranga e huriki ri
lakea ne huriki a Pariseo ri
vakalongo ria vona a maki i
ratea.
47 Muri e huriki a prister
dagi, e huriki a Pariseo ri
gale palupu e huriki a tara
na vaponga, ri vanana, ri ta
maea, “A ra si gi ratea
ngane? Ra bakovi iea, i rata
a maka nivakasiri i kupo.
48 Hita bara si mata taroa
ge rata liuliu lokovonga, e
huriki lobo bara ri luhoi
tora ia. Muri e huriki a Rom
bara ri valai, ri ratapilea a
roho na Vure, ri tahona polo
vona a tanga ne hita.”
49 Pali a viri tara ne ria, a
rana e Kaipas, a prister i
muga ne huriki a prister
lobo na pida iea, i ta rike, i
ta maea, “Mua i uka ma mu
lohoka vona tara maki!
50 I uka ma mu lohoka
vona? I uka ma ge huriki
lobo ri gi mate. I kamumu
hateka a bakovi ala taku
kunana ge mate na murine
huriki lobo.”
51-53 *Lakea i vakatubu na
parava iea, ri varodo a
ngava ri gi rabalakia e Isu. E
Kaipas i uka ma i takia na
niluhoi vona ra ngava iea. I
takia, a vuhuna ia a prister i
muga ne huriki a prister
lobo na pida iea, pali i taki
muga ne Isu ge mate na
murine huriki a Iuda. Pali i
uka ma e huriki a Iuda
kunana, ge mate ge
vakalipopo e huriki a tuna
Vure ra ri made viliha na
maka tanga lobo, ri gi made
palupu ge ria a kabu i taku.
54 Lakea e Isu i uka ma i
laho kavakava tabu na
matane huriki a Iuda. I
lakea na tanga e Epraim,
tabukoi na robo, i made
vonga turane huriki a
murimuri vona.
55 Na tahuna a habu ne
huriki a Iuda i tabukoi, a
Habu na Nipagepolo, e
huriki ala kupo na tanga
viliha vonga ri sike o
Ierusalem, ri gi rata a leho
ni rata ria ri gi malamala na
matana Vure muga na Habu
na Nipagepolo.
56 Ri matakana mavongea
e Isu. Na tahuna ri pesi
pololilo na tabeke na roho
na Vure ri vanana, “Mu
luhoi navai? A bakovi iea ge
valai na habu o ge uka?”
57 Pali e huriki a prister
dagi, a Pariseo ri vakuku e
huriki ne e rei a viri ge
matavisia e Isu, ge
vakalongo malaviriri ria, ri
gi lakavua.

12

E Maria i Biri e Isu o Betani (Mateo 26:6-13; Markus 14:3-9)

1 *A parava i polotara
muga na Habu na
Nipagepolo, e Isu i luve o
Betani, ra tanga ne Lasarus,
a bakovi i vakamahuri
mulea na matenga.
2 *Lakea e huriki vonga ri
taguia e Isu, ri rata a habu
vona. E Marta i veru a maki
ni kani, pali e Lasarus i
made turane huriki na dede
ri kani turane Isu.

* **11:51-53:** Ion 5:18 * **12:1:** Ion 11:1,43 * **12:2:** Luk 10:40 * **12:3:** Luk 7:37-38

3 *Lakea e Maria i bolea a
kalavana lita na mangisipa,
ni rata na vutuna kai a nard,
a mapana i dagi hateka. I
guru langa na vahane Isu,
muri i ravu na vuna. Lakea
a mangina mangisipa i huli
hateka pololilo na ruma.

4 Pali e Iudas Iskariot, a
turane huriki a murimuri,
ra bakovi ta ge habi e Isu na
limana pile, i koi, i ta maea,
5 "A mangisipa iea i dagi
hateka a mapana. A mapana
i manga a mapana bakovi i
leho na pida i taku. I navai i
uka ma o bolea a mapana
mangisipa iea, go habia ne
huriki a matasia?"
6 E Iudas i takia ra ngava
iea a vuhuna ia a panaho. I
uka ma i luhoi e huriki a
matasia. A leho vona ni
matakari a tava, bara i
panaho mule ranga moni.

7 E Isu i koli, i ta maea,
"Naha ni takia. I kamumu
hateka a hini i rata purua a
mangisipa, ge davea ra
parava bara ni tanu iau
vona.
8 *E huriki a matasia bara
ri made turane mua
vakaroro, pali iau i uka ma
ga made turane mua
vakaroro."

9 E huriki a Iuda ri longoa
e Isu i made vonga, lakea ri
valai maia. Pali i uka ma ri
valai ri gi matai e Isu
kunana. A viri ri ngaru ni
masia e Lasarus, ra bakovi e
Isu i vakamahuri mulea na
matenga.
10 Lakea e huriki a prister
dagi ri varodo tabu a ngava
ne Lasarus, ia tara ri gi
rabalakia,
11 *a vuhuna e huriki a
Iuda ri longoa a velengana,
lakea ri luhoi torea e Isu.

E Isu i Dili o Ierusalem
(Mateo 21:1-11; Markus
11:1-11; Lukas 19:28-40)

12 Na parava muri e huriki
ri valai na habu ri longoa e
Isu ge lakea o Ierusalem.
13 *Lakea ri bole a maka
pagana rou, ri vano ri gi
taguia e Isu, ri gale maea,
"Si gi kavurikea a Vure!*
A Vure ge vakabagetua a
viri i valai na rane
Bakovi Dagi!
Ni gi vakabagetu a
hariki ne Israel!"
14 E Isu i matavisia tara tuna
donki, i made langa vona. I
ramai kunana a ngava ni
here puru hosi na Hinere i
ta maea,
15 *"Mua o huriki a bakovi o
Sion† naha ni
mangenge.
Mu masia a hariki ne
mua i valai ngane,
i rike na tuna donki."
16 *Muga e huriki a
murimuri i uka ma ri
matakilala a maka maki nga.
Pali muri, na tahuna e Isu i
mahuri mule na matenga, a
Vure i vakabagetua, ri
matakilaka vona ngane a

* **12:8:** Vin 15:11 * **12:11:** Ion 11:45 * **12:13:** Sng 118:25-26; Ion 1:49
* **12:13:** A ngava iea na nita Hibru i manga e "Hosana". A pelegona muholi i maea, "Mi ngaru go korimule mia." Pali na tahuna e Isu i valai, e huriki a Iuda ri taki a ngava iea ne vona ni kavurikea a Vure. * **12:15:** Sek 9:9 † **12:15:** E Ierusalem, a rana tara e Sion. * **12:16:** Ion 2:22

ngava ri taki ne Isu, a maki
ri ratea ne Isu, ni here puru
hosi virihi mai ia.
17 E huriki ri turana na
tahuna i gale tala e Lasarus
na lovo, i vakamahuri
mulea na matenga, i uka ma
ri malo ni vakalongo lae e
huriki vona a maki ri masia.
18 E huriki ala kupo ri
longoa i rata a nivakasiri
iea, ri lokovonga ri tagui ia.
19 Lakea e huriki a Pariseo
ri vata, ri ta maea, “Mu
masia, ngane bara i uka tara
maki si gi ratea. I mata
manga e huriki lobo ri muri
vona ngane!”

E Isu i Taki Muga a Matenga Vona

20 E huriki a bakovi na
tanga e Gris ranga ri turana
e huriki ri sike na habu ne
vona ni kavurikea a Vure.
21 Ri valai ne Pilip, ra
bakovi o Betsaida na tabeke
ne Galili, ri takia, “Bakovi
dagi, mi ngaru ni matai e
Isu.”
22 Lakea e Pilip i vano i
takia e Andreas. Muri ru
vano ru vakalongoa e Isu.

23 *E Isu i koli, i ta maea,
“Ngane i tabukoi a Vure ge
vakabagetu iau, a Tuna
Bakovi.
24 *A taki muholi mua, na
tahuna a bakovi i varo a
vutuna vit, i mate a vutuna
vit, i gaga, i koru rike, i
vakabele a kanena i kupo.
Pali a vutuna vit i uka ma ni
gi varo, i uka ma ge
vakabele tabu a kanena.
25 *E rei a viri i ngaru
hateka a nimadena, bara i
mate. Pali e rei a viri i
marikoi a nimadena koea na
malala, bara i mahuri
vakaroro muri ma.
26 E huriki ri ngaru ge ria
a vora nau, ri gi muri nau.
Lakea bara ri made turagu
na hini ga made vona. E
Tata bara i kavurike e huriki
ri rata a leho nau.”

A Tuna Bakovi Bara Ni Bole Rike

27 *E Isu i ta rike tabu, i ta
maea, “Ngane i mava a
hategu, pali ga ta navai? Ga
ta maea, ‘O Tata, o korimule
iau na nimadihi iea?’ Pali i
uka ma ga ta mavonga a
vuhuna iau a valai ga bolea
a nimadihi iea.
28 O Tata, ge bagetu a
ramu.”

Muri a lohona viri tara i ta
valai na hunu i ta maea,
“Iau, a ragu ni vakabagetu
pali. Pali ga ratea ge bagetu
tabu.”
29 E huriki vonga ri longoa
ri taki ta a hini i kururu.
Pali i ranga e huriki ri taki ta
a agelo i ta turana.

30 Lakea e Isu i taki ria, i ta
maea, “Ra lohona viri mu
longoa, i uka ma ne vona ni
tuhori iau. A ngava nga ne
vona ni tuhori mua.
31 Ngane a Vure ge
pelekado e huriki, ge lili
talea a matakari na malala.‡
32 *Pali iau, na tahuna ni
gi bole rike iau, ga tuli valai
nau e huriki lobo.”

---

* **12:23:** Ion 13:31-32; 17:1 * **12:24:** 1Ko 15:36 * **12:25:** Mat 16:25 * **12:27:** Sng 6:3; 42:5; Mat 26:38 ‡ **12:31:** A matakari na malala, re Satan. * **12:32:** Ion 3:14 * **12:33:** Ion 19:6

33 *I taki a ngava nga, ta ge
vakalongo a naro ge mate
vona.
34 *Lakea ri ta rike, ri ta
maea, “Mi gia na vinara, e
Kristo bara i valai ge made
vakaroro. Pali i navai o ta
maea ke, ‘A Tuna Bakovi ni
gi bole rike?’ E rei ra Tuna
Bakovi iea?”
35 *Muri e Isu i taki ria, i ta
maea, “Mua bara mu tahoka
a nipara na parava popote
kunana. Mu laho na tahuna
mu tahoka a nipara, ma ge
puru a uvo. A bakovi i laho
na uvo i uka ma i lohoka
vona a hini ge lakea vona.
36 *Ngane mu tahoka a
nipara. Mu luhoi tora a
nipara na tahuna i tabuli, ge
mua e huriki a tuna nipara.”
Na tahuna i vakaloboa a
nitana, i pe ria i kapiloho ne
ria.

E Huriki a Iuda i Uka Ma Ri Luhoi Tora

37 E huriki a Iuda ri matai
a maka nivakasiri e Isu i
rata, pali i uka ma ri luhoi
torea,
38 *ge bele muholi a
nitana propet e Isaia i here
puru hosi, i ta maea,
“Bakovi Dagi e rei i longo
mai a ngava mi taki
ria vona?
E Bakovi Dagi i vakasiri
ne rei a nitora vona?”
39 Lakea ri keri ni luhoi
torea, a vuhuna e Isaia a
propet i here tabu, i ta maea,
40 *“I vakakepa a matane
ria,
I vakamalupa a hatene
ria,
i uka ma ri gi matakilaka na
maki,
i uka ma ge palala a
gine ria,
i uka ma ri gi pulo a vilone
ria,
lakea i uka ma ga
vakamahuri ria.”
41 *E Isaia i ratea a ngava
iea, a vuhuna i masia a
bagetuanga ne Isu, lakea i
vakalongo e huriki vona.
42 *Pali na tahuna iea
kunana e huriki ala kupo ri
luhoi torea e Isu. I ranga a
matakari, ria ranga ri luhoi
torea e Isu. Pali ri mangenge
ne huriki a Pariseo, lakea i
uka ma ri vakalongo a
niluhoi ne ria, a vuhuna ri
mangenge, ma ni gi tono tala
liu ria na roho na vaponga.
43 *Ri ngarua a Vure ge
kavurike ria, pali ri ngaru
hateka e huriki a bakovi ri
gi kavurike ria.

E Isu i Valai Ge Kori Mule e Huriki

44 Muri e Isu i gale dagi, i
ta maea, “Na tahuna a viri i
luhoi tora iau, i uka ma i
luhoi tora iau kunana, i
luhoi torea a viri i rudu iau
a valai.
45 *Na tahuna i matai iau, i
masia ra viri i rudu iau a
valai.
46 A puru valai na malala
a manga a nipara. E rei a
viri i luhoi tora iau i uka ma
ge made na uvo.

* **12:34:** Sng 110:4; Ais 9:7; Dan 7:14
* **12:35:** Ion 8:12
* **12:36:** Epe 5:8
* **12:38:** Ais 53:1
* **12:40:** Ais 6:10
* **12:41:** Ais 6:1
* **12:42:** Ion 9:22
* **12:43:** Ion 5:44
* **12:45:** Ion 14:9
* **12:47:** Ion 3:17

47 *“A bakovi i longoa a
ngavagu, pali i uka ma i
muri maia, iau i uka ma ga
pelekadoa. A vuhuna a
valai, i uka ma ga pelekado
e huriki. A valai ga korimule
e huriki na malala.
48 I tahoka a mari ni
pelekado ge pelekado e
huriki ri marikoi iau, i uka
ma ri ngaru a nitagu. Ra
nitagu kunana bara i
pelekado ria na nilobona
malala,
49 a vuhuna iau i uka ma a
taki a ngava na niluhoi nau
kunana. E Tata i rudu iau a
valai, i habi nau a vinara, a
ngava ga rata navai, ga taki
navai.
50 A lohoka vona a vinara
ne Tata i vakasiri a
nimahuri vakaroro. I
mavonga kunana a ngava a
taki, ra ngava iea kunana i
vakuku iau vona e Tata, ga
vakalongo mua vona.”

13

E Isu i Vahilolo a Vahane Huriki a Murimuri

1 Kuduvi a Habu na
Nipagepolo ge vakatubu. E
Isu i lohoka vona a parava i
valai pali ge pe a malala, ge
hamule sike ne Tamana. I
ngaru hateka e huriki a viri
vona ri made na malala,
ngane ta ge vakasiri muholi
ria i ngaru hateka ria.

2 *Na malunga ngane ri
kakani. E Satan i habi pali a
niluhoi ne Iudas Iskariot, e
tune Simon, ge habi e Isu na
limane huriki a pile.

3 *E Isu i lohoka vona e
Tamana i ru a maki lobo na
limana. I lohoka vona ia i
valai na Vure, pali ngane ta
ge hamule lakea tabu na
Vure.
4 Lakea i pesi rike, i kali
talea a varakia vona, i bolea
a lavalava na nihilolo, i rea
halui a kipona.
5 Muri i guru puru na
tavila a naru, i vakatubu ni
vahilolo a vahane huriki a
murimuri vona. Muri i ravu
ria na lavalava i rea vona.
6 Na tahuna e Isu ta ge
vahilolo a vahane Simon
Petrus, lakea e Petrus i
nanea, “Bakovi Dagi, go
vahilolo a vahagu?”
7 E Isu i koli, i ta maea, “I
uka ma o lohoka vona a
maki a ratea. Muri bara o
lohoka vona.”
8 Pali e Petrus i hehe, i ta
maea, “Naha ni vahilolo a
vahagu.”

Pali e Isu i koli, i ta maea,
“Iau i uka ma ga vahilolo a
vahamu, i uka ma go made
turagu.”
9 Lakea e Simon Petrus i
koli, “Pali o Bakovi Dagi, i
uka ma ga a vahagu kunana,
a limagu, a gigu ranga o
vahilolo.”
10 *Lakea e Isu i koli, i ta
maea, “A bakovi i hilolo pali
i uka ma ge hilolo tabu.
Bara ni vahilolo kunana a
vahana, a vuhuna a kakaina
lobo i matapado pali. Mua
mu matapado, pali i uka ma
i mua lobo.”
11 E Isu i ta maea, a
vuhuna i lohoka vona a viri
bara i habi ia na limane

* **13:2:** Luk 22:3; Ion 13:27 * **13:3:** Ion 3:35; 16:28 * **13:10:** Ion 6:64,70-71; 15:3

huriki a bakovi hale, ra i
mavonga i taki i uka ma e
huriki lobo ri matapado.
12 Na tahuna i vahilolo
lobo a vahane ria, i rodo
mulea a varakia vona, i
hamule mai a murina.
Lakea e Isu i nana ria, i ta
maea, “A naro a ratea ne
mua, mu matakilalea, o i
uka?
13 I kamumu mu gale iau
‘E Bakovi Dagi’, ‘A mari ni
tovo’ a vuhuna i muholi a
ngava ngi.
14 *Iau a Bakovi Dagi ne
mua, a mari ni tovo ne mua,
a vahilolo pali a vahane
mua. Mua ranga, ngane a
ngaru mu gu made palupu,
mu vahilolo a vahane mua.
15 *A vakasiri mua pali,
mu rata manga a hini a rata
ne mua.
16 *A taki muholi mua, a
vora i uka ma ge muga na
matakari vona. A vinuru
tara i uka ma ge matakari a
viri i rudua.
17 Ngane mu lohoka vona
a ngava nga. Mua bara mu
longo mai, bara mu vivi.

E Isu Bara Ni Habi na Limana Pile

18 *“Iau i uka ma a taki
mua lobo. A lohoka vona e
huriki a bakovi a vulaki.
Pali a maki ta ge bele, ge
bele muholi a Hinere, i ta
maea, ‘A viri miri vakani a
bret, ia kunana a viri bara i
rata hale iau.’
19 *“A taki mua vona
muga, lakea na tahuna ge
bele a maki iea, bara mu
luhoi tora iau, ‘Iau kunana,
ra Iau.’
20 *A taki muholi mua, e
rei a viri i tagui e huriki a
rudu, i manga i tagui iau. E
rei a viri i tagui iau, i manga
i tagui a viri i rudu iau a
valai.”
21 Na tahuna e Isu i taki
lobo a ngava nga, i lege a
lohona, lakea i vakalongo
ria, i ta maea, “A taki
muholi mua, a viri tara ne
mua bara i habi iau na
limane huriki a pile.”
22 Lakea e huriki a
murimuri ri vamatanono. Ri
ngapa vona a ngava iea, e
rei muholi a viri i takia?
23 A viri tara ne ria, ra
murimuri e Isu i ngaru
hatekea, i made tabukoi
vona.*
24 Lakea e Simon Petrus i
longo rike lokovonga, i
takia, “O nanea. E rei
muholi a viri i takia?”
25 Lakea i doga rike ne Isu,
i nanea, “Bakovi Dagi, e rei
ge rata mavonga?”
26 Lakea e Isu i koli, i ta
maea, “Ra viri ga lutua a
bret, ga habia vona. Ia
kunana.” Muri i lutua a bret
i habia ne Iudas Iskariot, e
tune Simon.
27 *Na tahuna e Iudas i
bolea a bret, lakea e Satan i
dili vona.
Lakea e Isu i takia, “A ra
maki ta go ratea, o vano o
rata malaviriria.”
28 Pali e huriki ri kakani i
uka ma ri lohoka vona a

* **13:14:** Mat 20:28; Luk 22:27 * **13:15:** Pili 2:5; Kol 3:13; 1Pe 2:21 * **13:16:** Mat 10:24 * **13:18:** Sng 41:9 * **13:19:** Nim 3:14; Ion 14:29; 16:4 * **13:20:** Mat 10:40 * **13:23:** A murimuri e Isu i ngaru hatekea, re Ioanes. * **13:27:** Ion 13:2

ngava e Isu i taki virihia e Iudas vona.
29 I ranga e huriki ri luhoi e Isu i takia e Iudas ge kona a maki na habu, o ge habi a maki ranga ne huriki a matasia, a vuhuna i matakari a tava ne ria.
30 E Iudas i bolea a bret e Isu i habia vona, lakea i malaviriri kunana i pagitala. I hapu ngane a rodo.

A Vinara Karaba

31 *Na tahuna e Iudas i vano pali, e Isu i ta maea, “Ngane a Tuna Bakovi i bole a bagetuanga vona, lakea mu masia vona a bagetuanga na Vure.
32 *Na tahuna mu masia ne Isu a bagetuanga na Vure, ra bagetuanga iea kunana i vakasiria ne Tuna. Lakea a Vure bara i malaviriri kunana i vakabagetua.
33 *“Mua mu manga e huriki e tugu, iau i uka ma ga made tabaka turane mua. Bara mu matakana iau. Pali i manga a ngava a taki ne huriki a Iuda, ngane a taki mua vona tabu. A hini ga lakea vona, bara mu keri ni lakea vona.
34 *“A vinara karaba a habi ne mua i maea, mu vangaru, i manga iau a ngaru mua.
35 Mua bara mu rata mavonga, e huriki lobo bara ri matakilala mua, mua e huriki a murimuri nau.”

E Petrus Bara i Nana Rovi ne Isu
(Mateo 26:31-35; Markus 14:27-31; Lukas 22:31-34)

36 Lakea e Simon Petrus i nanea, “Bakovi Dagi, go lokovai?”
E Isu i koli, i ta maea, “A hini ga lakea vona, ngane bara o keri ni valai vona. Pali muri ma bara o muri valai.”
37 E Petrus i nana tabu, “Bakovi Dagi, i navai ga keri ni muri mai ioe ngane? Bara pesi turamu, a mate turamu.”
38 Muri e Isu i koli, i ta maea, “Ioe go mate muholi nau? A taki muholi ioe, muga na kureko ge tangi, bara o nana rovi iau balaka tolu!”

14

E Isu i Vakasihomo e Huriki a Murimuri

1 “Naha ni loholege lae na hatene mua. Mu luhoi torea a Vure, mu luhoi tora iau.
2 A roho ne Tata i ngavaka. Iau ga muga ga pelekado puru a murine mua. Bara i uka, i uka ma ga takia mua vona a ngava iea.
3 *Iau ga muga, ga pelekado puru a murine mua. Muri bara hamule valai tabu, a tuli mua, si gi made palupu.
4 Mu lohoka vona pali a dala na tanga ga lakea vona.”

E Isu a Dala

5 Lakea e Tomas i nanea e Isu, “Bakovi Dagi, i uka ma

* **13:31:** Ion 12:23 * **13:32:** Ion 17:5 * **13:33:** Ion 7:33-34 * **13:34:** Ion 15:12,17; 1Ion 3:23; 2Ion 5 * **14:3:** Ion 12:26

mi lohoka vona a hini go
lakea vona. Mi gi lohoka
navai na dala?"
6 *E Isu i koli, i ta maea,
"Iau a dala, iau a nita
muholi, iau a nimahuri. E
huriki ri ngaru ni lakea ne
Tata ri gi valai taro nau.
7 *Mua bara mu lohoka
muholi nau, e Tata tara bara
mu lohoka vona. Ngane mu
vakatubu ni lohoka vona, a
vuhuna mu masia pali."
8 Lakea e Pilip i ta maea,
"Bakovi Dagi, o vakasiri mia
vona e Tamamu, lakea i uka
ma mi gi nana tabu."
9 *E Isu i koli, i ta maea,
"Pilip, iau a made tabaka
pali turane mua, pali i navai
i uka ma o lohoka nau? E
huriki ri matai iau, ri masia
e Tata. I navai a hini o ta
maea, 'O vakasiri mia vona
e Tamamu.'
10 *Ra ioe, o luhoi iau na
tahuna a taki maria e Tata
miri manga a viri ala taku, o
i uka? A ngava a taki mua
vona i uka ma a ngavagu. A
ngavane Tata. E Tata i made
turagu, i rata a leho vona.
11 *Mu luhoi iau na tahuna
a taki maria e Tata, miri
manga a viri ala taku. Pali
mua bara mu koi ni luhoi
iau, a ngaru mu gu matai a
maka nivakasiri a rata,
lakea mu gu luhoi tora iau.
12 *A taki muholi mua, e
huriki ri luhoi tora iau bara
ri rata a maka maki iau a
rata. Bara ri rata a maki
dagi hateka na maki a rata
pali, a vuhuna iau bara
hamule lakea ne Tata.
13 *A ra maki mu nana iau
vona na ragu, bara rata. Na
naro iea kunana, iau a Tuna
Vure, ga ratea a rane Tata ge
bele dagi.
14 A ra maki mu nana iau
vona na ragu, bara rata.
15 *Mua bara mu ngaru
iau, bara mu muri mai a
ngavagu.

A Hanuna Vure

16 *"Ga takia e Tata ge
rudu vilia ne mua a viri tara
ge tuhori mua, ge made
turane mua na parava
vakaroro.
17 *Ra viri ge tuhori mua,
a Hanu na Nita Muholi. E
huriki na malala ri keri ni
bolea, a vuhuna i uka ma ri
masia, i uka ma ri lohoka
vona. Pali mua mu lohoka
vona, a vuhuna i made
turane mua. Muri ge made
pololilo ne mua.
18 "Iau i uka ma ga pe mua
mu gu manga a duku. Bara
hamule valai ne mua.
19 I uka ma ge tabaka, e
huriki na malala i uka ma ri
gi matai iau, pali mua bara
mu matai iau tabu. Mua
bara mu mahuri mule a
vuhuna iau a mahuri.
20 *Na parava iea bara mu
lohoka vona e Tata i made
turagu, mua mu made
turagu, iau a made turane
mua.
21 E rei a viri i longo mai a
nitagu, i ramai, ia a viri i

* **14:6:** Ion 11:25; Rom 5:1-2 * **14:7:** Ion 8:19 * **14:9:** Ion 12:45; Kol 1:15; Hib 1:3 * **14:10:** Ion 12:49 * **14:11:** Ion 10:38 * **14:12:** Mrk 16:19-20 * **14:13:** Mat 7:7; Ion 15:16 * **14:15:** Ion 15:10; 1Ion 5:3 * **14:16:** Ion 14:26; 15:26; 16:7 * **14:17:** Ion 16:13 * **14:20:** Ion 17:21-23

ngaru iau. A viri i ngaru iau, e Tata tara i ngarua, iau tara a ngarua, bara vakasiri iau vona.”

22 Muri e Iudas (i uka ma e Iudas Iskariot) i nanea, “Bakovi Dagi, i navai go vakasiri ioe ne mia, pali o koi ni vakasiri ioe ne huriki na malala?”

23 E Isu i koli, i ta maea, “E rei a viri i ngaru iau, bara i longo mai a ngavagu. E Tata bara i ngarua, lakea bara miri bele vona, miri made turana.

24 *A viri i uka ma i ngaru iau, i uka ma i longo mai a ngavagu. Ra ngava mu longo i uka ma a ngavagu. A ngavane Tata, ra i rudu iau a valai.

25 “A ngava nga a taki na tahuna a tabana ni made turane mua.

26 Pali na tahuna e Tata ge rudu vilia na ragu a viri ge tuhori mua, ra Hanu Kiripiripi, bara i tovo mua vona a maki lobo, ge rata mua, mu longovisi tabu a maka maki a taki mua vona pali.

27 Iau a habi a nivalemu ne mua. A nivalemu nau a habi ne mua. I uka ma a habi a nivalemu ne mua ge manga e huriki na malala ri habi. Naha ni loho lege lae, naha ni mangenge.

28 *“Mu longo pali iau a ta maea, ‘Iau ga vano, muri ga hamule valai tabu.’ Mua bara mu ngaru iau, bara mu vivi vona a hini iau ga hamule lakea ne Tata, a vuhuna i dagi hateka nau.

29 *A taki muga mua vona ngane a maka ngava nga, muri bara ri bele. I mavonga kunana na tahuna a maka maki nga ri bele, bara mu luhoi tora iau.

30 I uka ma ga ta vilihui lokovonga, a vuhuna a matakari na malala ta ge valai ngane. Pali i uka nitora ge ratea nau.

31 Pali iau a muri mai a ngavane Tata i taki iau ga ratea, lakea e huriki lobo ri gi matakilala iau a ngaru hatekea e Tata. Mu valai ngane, si vano.”

15

E Isu Ia a Kai a Vain

1 “Iau kunana a manga a kai a vain muholi. E Tata i manga a mari ni leho na hania na vain.

2 *I paku vuroki a maka rahagu ri uka a kanene ria. Pali a rahagu ranga ri tahoka kanena, bara i kisi kamumu ria, ri vua hateka.

3 Mua mu kabakaba pali na matana Vure, a vuhuna mu longo mai a ngava a taki mua vona.

4 Mu rihi iau i manga iau a rihi mua. A rahana vain i tuvu tala na bokona kai, a vain bara i tahoka a kanena. Pali a rahana vain ni tolo tala na bokona kai a vain, i uka ma ge tahoka a kanena. Mua ranga, na tahuna i uka ma mu rihi iau, bara i uka kanene mua.

---

* **14:24:** Ion 7:16 * **14:28:** Ion 20:17 * **14:29:** Ion 13:19 * **15:2:** Mat 3:10

5 “Iau kunana a bokona
kai a vain, pali mua a
rahana. E huriki ri rihi iau,
iau tara a rihi ria, ria
kunana ri gi vakabele a
kanene ria ge kupo. E huriki
i uka ma ri rihi iau, bara ri
keri ni rata a maki.
6 *Na tahuna a viri i uka
ma i rihi iau, i manga a
rahana kai ni tolo vuroki ge
malai. Muri bara ni voro
rike na kanono, ri nono.
7 Na tahuna mu rihi iau,
mu muri mai a ngavagu,
bara mu nanea e Tata na
ningaru ne mua, bara i
longo.
8 *Na tahuna mu vakabele
a kanene mua i kupo mu
vakasiri mua, mua e huriki
a murimuri nau, lakea mu
ratea a rane Tata i dagi na
malala.
9 “Iau a ngaru mua i
manga e Tata i ngaru iau.
Ngane a ngaru hateka mua
mu gu rihi iau, ga ngaru
mua.
10 *Mua bara mu
longototo a ngavagu, bara
ngaru mua, i manga kunana
a longototo a ngavane Tata,
lakea i ngaru iau.
11 A taki mua vona a
ngava iea, mu gu vivi manga
iau a vivi, bara mu vivi liu.
12 *A vinara nau i maea:
Mu vangaru i manga iau a
ngaru mua.
13 *A viri i ngaru hateka e
huriki a turana, lakea i mate
na murine ria, a ningaru
vona i dagi hateka.
14 *Mua bara mu muri mai
a vinara nau, bara mua e
huriki a turagu.
15 Ngane i uka ma ga gale
mua tabu ge mua a vora, a
vuhuna a vora i uka ma i
lohoka vona a leho i rata a
bakovi dagi vona. Ngane ga
gale mua, mua e huriki a
turagu, a vuhuna a maki
lobo e Tata i vakasiri iau
vona a tovo polo lobo ne
mua pali.
16 Mua i uka ma mu vulaki
iau. Iau a vulaki mua. A
vulaki mua mu gu vano, mu
gu vakabele a kanene mua
ge tabuli vakaroro. Mua
bara mu rata mavonga, e
Tata bara i habi ne mua a ra
maki mu nanea vona na
ragu.
17 *A vinara nau i maea:
Mu vangaru!

E Huriki Bara Ri Marikoi ne Huriki a Murimuri

18 “Na tahuna e huriki na
malala ri marikoi ne mua,
mu luhoi kamumu. Re
huriki nga ri marikoi nau
muga.
19 *Bara i mua a bakovi na
malala, e huriki a bakovi na
malala bara ri ngaru mua, a
vuhuna mua a tara ne ria.
Pali mua, i uka ma mua a
bakovi na malala. A vulaki
tala mua ne huriki a bakovi
na malala lakea ri marikoi
ne mua.
20 *Mu luhoi mulea a
ngava a taki mua vona, ‘A
vora i uka ma i muga na
matakari vona.’ E huriki ri
rata hale iau, bara ri rata
hale mua. E huriki ri longo

* **15:6:** Mat 7:19; 13:42 * **15:8:** Mat 5:16 * **15:10:** Ion 14:15; 1Ion 2:5
* **15:12:** Ion 13:34 * **15:13:** Ion 10:11; 1Ion 3:16 * **15:14:** Mat 12:50
* **15:17:** Ion 13:34 * **15:19:** Ion 17:14 * **15:20:** Ion 13:16

mai a vinara nau, bara ri
longo mai a vinara ne mua.
21 Ri rata mavonga mua, a
vuhuna ri marikoi nau. Ri
marikoi nau a vuhuna i uka
ma ri lohoka vona a viri i
rudu iau a valai.
22 Ngane ri tahoka a ngava
a vuhuna iau a valai a
pukatala a naro hale ne ria.
Ngane ri uka a dala ri gi
ruhulolo a naro hale ne ria.
23 *A viri i marikoi iau, i
marikoi ne Tata.
24 Iau a made turane ria, a
rata a maka maki nga i uka
tara viri ge rata ma. Iau i
uka ma ga rata a maka leho
nga, bara ri uka rarenga
vona a naro hale ne ria. Pali
ngane ri matai a maka
nivakasiri nga, ri tabana ni
marikoi maria e Tata.
25 *Ri rata mavonga, ge
bele muholi a ngava ni here
puru hosi na Vinara i ta
maea, 'I uka a vuhuna a hini
ri marikoi tavula nau.'
26 *"Na tahuna a viri ge
tuhori mua ge valai, ra
Hanu na Nita Muholi, bara i
vakalongo e huriki nau. Ra
viri iea, ga rudu vilia ne
mua, bara i valai ne Tata.
27 Mua ranga bara mu
vakalongo e huriki ne nau, a
vuhuna mu made turagu na
tahuna a vakatubu a leho, i
valai i harena mona.

16

1 "A ngava nga a taki
muga mua vona, muri i uka
ma mu gu vuru viliha lae.
2 *E huriki bara ri tono
tala mua na roho na
vaponga. I muholi ngi, i uka
ma ge tabaka e huriki bara
ri rabalaki mua, bara ri
luhoi ta ri rata a leho na
Vure.
3 *Bara ri rata mavonga a
vuhuna i uka ma ri lohoka
ne maria e Tata.
4 A vakalongo mua vona
muga, lakea na tahuna a
parava iea i valai, bara mu
luhoi mule a ngava a
vakalongo muga vona.
Muga i uka ma a vakalongo
mua vona, a vuhuna a
tabana ni made turane mua.

A Leho na Hanuna Vure
5 "Ngane bara hamule
lakea vona ra viri i rudu iau
a valai, pali i uka tara ne
mua ge nana iau ge ta maea,
'Go lokovai?'
6 Ngane mu dodo hateka a
vuhuna a taki mua vona a
ngava nga.
7 *Pali a taki muholi mua,
ga pe mua a vuhuna a ngaru
ni kori mua. Iau ga vano
taro, muri a viri ge tuhori
mua bara i valai. Na tahuna
a vano, ga rudu vilia.
8 Na tahuna i valai, bara i
vakasiri e huriki, ri
matakilala a rabu hale ne
ria, ri matakilala iau a
malamala hateka, ri
matakilaka vona e Tata ge
pelekado e huriki.
9 Ge vakasiri ria na naro
hale ne ria, a vuhuna i uka
ma ri luhoi tora iau.
10 Ge vakasiri ria vona iau
a malamala, a vuhuna ga

* **15:23:** Luk 10:16 * **15:25:** Sng 35:19; 69:4 * **15:26:** Ion 14:26 * **16:2:** Mat 24:9; Luk 6:22; Ion 9:22 * **16:3:** Ion 15:21 * **16:7:** Ion 14:16 * **16:11:** Ion 12:31

sike lakea ne Tata, i uka ma mu gu matai iau tabu.
11 *Ge vakasiri ria ne Tata ge pelekado e huriki, a vuhuna i pelekadoa pali a matakari na malala, i matarida a nitora vona.*
12 *"A maka ngava a ngaru ni taki mua vona i kupo, pali ngane i uka ma ga taki lobo mua vona, ma ga vakavaroru mua vona a maka ngava nga.
13 Pali na tahuna a Hanu na Nita Muholi ge valai, bara i vakasiri mua na maka nita muholi lobo. I uka ma ge rata a ngava vona. A ngava i longoa ra ngava iea kunana bara i taki mua vona. Bara i taki mua vona a maki ge bele muri ma.
14 Ge vara polo a vinara nau mu gu longo, lakea bara i ratea a ragu i dagi.
15 A maki lobo ne Tata a maki nau. I mavonga a taki mua, a Hanuna bara i bole a ngava nau i vakalongo mua vona.
16 *"I uka ma ge tabaka, i uka ma mu gu matai iau. Pali i uka ma ge tabaka tabu, bara mu matai iau."
17 I ranga e huriki a murimuri ri vanana, ri ta maea, "I navai a hini i ta maea, 'I uka ma ge tabaka, i uka ma mu gu matai iau. Pali i uka ma ge tabaka tabu, bara mu matai iau.' Pali i navai i ta maea tabu, 'A vuhuna bara lakea ne Tata'?"
18 Ri vanana mavonga ri ta maea, "I navai a hini i ta maea, 'I uka ma ge tabaka?' I uka ma mi longokilala a hini i taki."

A Niloholege Bara i Mapulo a Nivivi

19 E Isu i lohoka vona a hini ri ngaru ni nanea, lakea i taki ria, "Mua mu vanana vona a bokona a ngava a taki, 'I uka ma ge tabaka, i uka ma mu gu matai iau. Pali i uka ma ge tabaka tabu, bara mu matai iau.'
20 A taki muholi mua, mua bara mu tangi, mu dedo na tahuna e huriki a bakovi a ngatavine na malala ri pitei. Bara mu loho lege lae, pali a niloholege ne mua bara i mapulo, i bele a nivivi.
21 A ngatavine i pahea a koma i bole a nimadihi, a vuhuna a parava vona i valai pali. Pali na tahuna i poda loboa a koma i longo kaburungia a nimadihi, a vuhuna i vivi vona e tuna i bele pali.
22 Mua ranga: Ngane a tahuna nidodo. Pali muri ma bara matai tabu mua, bara mu vivi. I uka tara viri ge bole vurokia a nivivi ne mua.
23 *Na parava iea i uka ma mu gu nana iau vona tara maki. A taki muholi mua, a ra maki mu nana e Tata vona na ragu, bara i habi ne mua.
24 I valai i harena mona, i uka ma mu nana vona ma na ragu tara maki. Mu nana, bara mu bole, lakea bara mu vivi hateka.

* **16:11:** Ra matakari na malala, re Satan. * **16:12:** 1Ko 3:1-2 * **16:16:** Ion 14:19 * **16:23:** Mat 7:7

E Isu i Rangi a Nitora na Malala

25 "A rata a maka ngava nga na nita vakakika, pali muri ma i uka ma ga ta vakakika tabu, ga vakalongo kavakava mua ne Tata.
26 Na parava iea bara mu nanea a Vure na ragu na maki mu ngaru. Iau i uka ma a taki ga nanea e Tata na maki mu ngaru.
27 *E Tata i ngaru mua a vuhuna mu ngaru iau, mu longo mai iau na tahuna a taki mua a valai na Vure.
28 I muga a pea e Tata a puru valai na malala, pali ngane bara pe a malala, a hamule lakea ne Tata."
29 Lakea e huriki a murimuri ri ta rike ri ta maea, "Ngane o ta kavakava, o uka ma o ta vakakika.
30 Ngane mi matakilala ioe o lohoka vona a maki lobo. Ioe o uka a ningaru vona a ninana ne mia, a vuhuna o lohoka vona pali a ninana ne mia. Ra ngava vomu i rata mia mi luhoi tora ioe o valai na Vure."
31 E Isu i koli a nita ne ria, i ta maea, "Ngane kunana mu luhoi iau!
32 *Pali a parava bara i valai, i valai pali, bara mu ha vapida, mu ha lakea na tanga takutaku ne mua. Bara mu ha taro iau, a made kikeri. Pali i uka ma iau kikeri. E Tata tara i made turagu.
33 *"A taki mua vona a maka ngava nga, lakea na tahuna mu made turagu, bara mu tahoka a nivalemu. Na tahuna mu made na malala bara mu bole a nimadihi. Pali mu tuhaka! A rangi pali a nitora na malala."

17

E Isu i Vasileki

1 E Isu i taki lobo a ngava nga, lakea i mata rike na hunu, i vasileki maea, "Tata, a parava i valai pali. O kavurike iau, e Tumu, lakea iau ga kavurike ioe,
2 a vuhuna o habia pali nau a nitora ga matakari e huriki lobo, ga habi a nimahuri vakaroro ne huriki o habi nau pali.
3 *A nimahuri vakaroro i maea: ri gi lohoka vomu, ioe kikeri a Vure muholi. Ri gi lohoka tabu nau, iau e Isu Kristo, o rudu iau a valai.
4 *Iau a rata lobo a leho o habi nau ga rata, lakea e huriki a bakovi a ngatavine ri matakilala ioe, ioe o dagi hateka.
5 *O Tata, ngane o vakabagetu tabu iau na matamu na bagetuanga ne tarua tu tahoka muga na malala ni ratarike.

E Isu i Vasileki ne Huriki a Murimuri

6 "E huriki a murimuri, muga o bole tala ria ne huriki a bakovi na malala, o habi ria nau. A vakasiri ioe pali ne ria. Re huriki nga a viri vomu; o habi ria nau,

* **16:27:** Ion 14:21,23 * **16:32:** Mat 26:31,56 * **16:33:** Ion 14:27; Rom 5:1; 1Ion 5:4 * **17:3:** 1Ion 5:20 * **17:4:** Ion 4:34 * **17:5:** Ion 1:1

lakea ri longototo a
ngavamu.
7 Ngane ri lohoka vona, a
maki lobo o habi nau i valai
muholi vomu,
8 a vuhuna a ngava lobo o
habi nau, a habi ne ria pali,
lakea ri longo mai. Ngane ri
lohoka muholi ne vomu o
rudu iau a valai.
9 I uka ma a vasileki ne
huriki na malala. A vasileki
ne huriki a bakovi vomu ra
o habi nau, a vuhuna ria e
huriki a bakovi vomu.
10 E huriki a viri nau, a
viri vomu. E huriki a viri
vomu, a viri nau. Ri vakasiri
e huriki na ragu i dagi.
11 Iau i uka ma ga made
tabaka koea na malala. Iau
ga lakene, ga made turamu.
Pali ria bara ri tabana ni
made na malala. O Tata, ioe
o Kiripiripi, o matakari ria
na nitora na ramu, ra ramu
o habia nau. Lakea ri gi pesi
taku, i manga tarua tu ala
taku kunana.
12 *Na tahuna a made
turane ria, a matakari ria na
nitora na ramu. I uka tara
viri ge velu. A viri i ala taku
kunana i velu, ra viri bara i
bole a vuranga, lakea ra
ngava ni here puru hosi na
Hinere ge bele muholi.
13 "Iau a popote ga sike
lakene vomu. A taki a maka
ngava nga na tahuna a
tabana ni made koea na
malala, a vuhuna a ngaru
ria ri gi vivi hateka na
nipitei nau.
14 A habi ne ria a ngava
vomu, lakea e huriki a
bakovi a ngatavine na
malala ri marikoi ne ria, a
vuhuna i uka ma ria a viri
na malala, i manga iau tara i
uka ma iau a viri na malala.
15 *I uka ma a taki ioe go
bole tala ria na malala. A
ngaru go matakari ria na
bakovi hale.
16 Ria i uka ma ria a
bakovi na malala, i manga
iau tara i uka ma iau a
bakovi na malala.
17 O ru herehere ria na
ngava muholi. A ngavamu i
muholi.
18 *Ngane a rudu ria ri gi
lakea na tanga lobo na
malala, i manga a hini muga
o rudu iau a puru valai.
19 Iau a luhoi ria, lakea a
habi a hategu ne vomu,
lakea ria ranga ri gi habi a
hatene ria ne vomu.

E Isu i Vasileki ne Huriki Ri Luhoi Tora Ia

20 "Iau i uka ma a vasileki
ne ria kunana. A vasileki
tabu ne huriki ri gi luhoi
tora iau na tahuna e huriki a
murimuri nau ri vakalongo
ria ne nau.
21 Lakea a ngaru ria lobo
ri gi pesi taku. O Tata, a
ngaru ri gi rihi tarua i
manga tu varihi. Na tahuna
ri made turane tarua, e
huriki na malala ri gi
matakilala ioe kunana o
rudu iau a valai.
22 *A habia a nibagetu ne
ria, ra o habia nau, ri gi pesi
taku i manga tarua tu ala
taku kunana.
23 A ngaru iau ga made
turane ria, ioe go made
turagu. A ngaru ri gi pesi

* **17:12:** Ion 6:39; 13:18 * **17:15:** Mat 6:13; 2Tes 3:3 * **17:18:** Ion 20:21
* **17:22:** Apo 4:32

taku muholi, lakea e huriki a bakovi a ngatavine na malala ri gi matakilala ioe, o rudu iau a valai, ri gi matakilaka vona ioe o ngaru hateka e huriki a murimuri nau i manga ioe o ngaru iau.

24 “Tata, a ngaru e huriki ra o habi nau ri gi made turagu na tanga ga made vona, ri gi masia a nibagetu nau, ra bagetuanga o habia nau, a vuhuna o ngaru iau muga na malala ni ratarike.

25 “Tata, ioe o malamala, e huriki a bakovi a ngatavine na malala i uka ma ri lohoka vomu, pali iau a lohoka vomu. E huriki a tara nau ri lohoka vona ioe o rudu iau a valai.

26 A vakasiri ria ne vomu, ioe a bakovi navai. Muri bara vakasiri tabu ioe ne ria, lakea ioe bara o ngaru ria i manga a hini o ngaru iau, lakea iau bara made turane ria.”

18

E Isu Ni Lakavu
(Mateo 26:47-56; Markus 14:43-50; Lukas 22:47-53)

1 Na tahuna e Isu i vasileki lobo, i vano turane huriki a murimuri, ri padikudu na Maloku ne Kidron. Na tabeke mule lokovonga i tahoka a hania na oliv, lakea ri lokovonga.

2 E Iudas, ra bakovi i habi e Isu na limane huriki a pile, i lohoka vona a hania iea, a vuhuna i balaka kupo e Isu i vapopo vonga turane huriki a murimuri vona.

3 Lakea e Iudas i tuli e huriki a tara na nugumaheto turana e huriki a bolekori na prister dagi, a Pariseo, ri lakea vona a hania iea. Ri bole a bombom, a lam, a lebo na vabinga.

4 E Isu i lohoka vona a maki ta ge bele vona, lakea i pagitala i nana ria, “E rei a viri mu virokanea?”

5 Ri koli, ri ta maea, “E Isu o Nasaret.”

E Isu i ta rike, i ta maea, “Iau kunana.” (E Iudas, ra bakovi i lohopile e Isu, i pesi turane ria vonga.)

6 Na tahuna e Isu i ta maea, “Iau kunana,” ri karuku hamule, ri boru puru.

7 Lakea e Isu i nana tabu, “E rei a viri mu virokanea?”

Ri ta maea ria, “E Isu o Nasaret.”

8 E Isu i koli, i ta maea, “A taki mua pali, iau kunana. Mua mu ngaru ni bole iau, mu taparaki e huriki a bakovi nga ri gi vano.”

9 *I ta maea, ge bele muholi a ngava i taki muga, i ta maea, “E huriki a bakovi o habi nau, i uka tara viri ge velu.”

10 Muri e Simon Petrus i lalu talea a bainat vona, i palakudua a talingana vora na prister i muga ne huriki a prister, ra talingana a kanena. (A rana vora iea e Malkus.)

11 *Lakea e Isu i takia e Petrus, i ta maea, “O ru mulea a bainat vomu! O luhoi navai, i uka ma ga bole

* **18:9:** Ion 17:12 * **18:11:** Mat 26:39

a nimadihi e Tata ge habia
nau?”
12 Muri e huriki a
nugumaheto turana ubu ne
ria, e huriki a bolekori ne
huriki a Iuda ri lakavua e
Isu. Ri kolotatea,
13 ri turari lakea ne Anas,
e lahuane Kaipas, ra prister
i muga ne huriki a prister
lobo na pida iea.
14 *E Kaipas ra viri i
vakalohoka muga e huriki a
Iuda i taki ria bara i
kamumu hateka a bakovi
ala taku kunana ge mate, ge
bole a murine huriki lobo.

E Petrus i Nana Rovi ne Isu
(Mateo 26:69-70; Markus
14:66-68; Lukas 22:54-57)

15 E Simon Petrus, turana
murimuri tara,* ru muri ne
Isu. A prister i muga ne
huriki a prister lobo i lohoka
vona a murimuri iea, lakea i
dili turane Isu na mataruma
na prister iea.
16 Pali e Petrus i dava
polovavo, tabukoi na logo.
Ra murimuri i lohoka vona
a prister i muga ne huriki a
prister lobo, i hamule pori, i
ta turana ngatavine i
matakari a logo. Muri i tuli
dilia e Petrus.
17 Lakea a vora ngatavine
i matakari a logo i nanea e
Petrus, i ta maea, “Ioe tara,
ioe a murimuri vona?”
Pali e Petrus i lavuni, i ta
maea, “I uka.”
18 I piu hateka a hini,
lakea e huriki a vora, a
bolekori ri tunua a kanono,
ri pesi haluia, ri hua. E
Petrus tara i pesi turane ria,
i hua a kanono.

A Prister Dagi i Nanea e Isu
(Mateo 26:59-66; Markus
14:55-64; Lukas 22:66-71)

19 Lakea a prister i muga
ne huriki a prister lobo i
nanea e Isu ne huriki a
murimuri vona, na maka
ngava i tovo e huriki vona.
20 E Isu i koli, i ta maea,
“Na tahuna a habi a ngava,
a pesi kavakava kunana. A
tovo bala pololilo na maka
roho na vaponga, pololilo na
roho na Vure, e huriki a
Iuda ri vapopo bala vonga. I
uka ma a made kapiloho a
tovo e huriki.
21 I navai mu nana iau?
Mu nana e huriki ri longo
iau. Muholi hateka, ri
lohoka vona a maka ngava a
taki.”
22 Na tahuna e Isu i taki a
ngava nga, a bolekori tara
na prister i muga ne huriki a
prister lobo i tahatea, i ubia
na dumematana, i ta maea,
“Naha ni koli mavonga a
ngavana prister dagi.”
23 E Isu i koli, i ta maea,
“Iau bara taki a ngava i hale
mu puka talea ngane. Pali
iau bara taki a ngava i
muholi, i navai o ubi iau?”
24 Muri e Anas i rudua ge
lakea na prister i muga ne
huriki a prister lobo, a rana
e Kaipas. A limane Isu i
tabana ni kolotata.
25 Na tahuna e Simon
Petrus I pepesi i hua a
kanono lakea ni nana, “Ioe
tara a murimuri na bakovi
iea?”

* **18:14:** Ion 11:49-51 * **18:15:** A murimuri iea, e Ioanes.

Pali e Petrus i lavuni, i ta maea, “I uka.”

26 Lakea a vora na prister i muga ne huriki a prister lobo, a kabu na bakovi i palakudua e Petrus a talingana, i gege, i ta maea, “Ioe tara, a matai ioe o turana na hania.”

27 *Pali manga a hini muga e Petrus i lavuni tabu. I malaviriri kunana a kureko i vakatubu ni tangi.

E Isu i Pesi na Matane Pilato (Mateo 27:2,11-14; Markus 15:1-5; Lukas 23:1-7,13-15)

28 Muri e huriki a Iuda ri tuli talea e Isu na ruma ne Kaipas, ri tulia i lakea na ruma dagi na bakovi o Rom ra i matakari vonga. I hatelanga pali a hini, lakea e huriki a Iuda i uka ma ri dili na ruma dagi, a vuhuna ri koi ri gi katoki na matana Vure, bara ri keri ni kani a kinani na Habu na Nipagepolo.

29 Lakea e Pilato i pori mai ria, i nana, “A ra ngava mu padi virihia vona a bakovi iea?”

30 Ri koli ri ta maea, “Ra bakovi iea, ge ia a bakovi kamumu, i uka ma mi gi tuli vilia vomu.”

31 *Lakea e Pilato i koli, i ta maea, “Mu vano mu pelekadoa na vinara ne mua.”

Pali e huriki a Iuda ri marikoi, ri ta maea, “I uka. A vinara ne mua e huriki a Rom, i taki i uka ma mi gi rabalaki a viri.”

32 *Ri ta maea, ge bele muholi a ngavane Isu i ratea muga na tahuna i ta muga vona ge mate navai.

33 E Pilato i hamule dili tabu na ruma dagi vona, lakea i galea e Isu, i nanea, “Ra ioe, i muholi ioe a hariki ne huriki a Iuda?”

34 Lakea, e Isu i nanea e Pilato, “Ra ngava o nana vona, i valai na niluhoi vomu, o i tahoka tara viri i taki ioe vona?”

35 *E Pilato i koli, i ta maea, “Ioe, o luhoi ge iau a Iuda? E huriki a viri vomu, e huriki a prister dagi ri tuli valai ioe koea. A ra naro hale o ratea?”

36 E Isu i ta rike, i ta maea, “A harikianga nau i uka ma a maki na malala. Pali a harikianga nau ga maki na malala, e huriki a vora nau bara ri gege, ri vaubi, e huriki a Iuda i uka ma ri gi lakavu iau. Pali a harikianga nau i uka ma a maki na malala.”

37 Lakea e Pilato i ta maea, “I mavonga, ioe a hariki, e?”

E Isu i koli, i ta maea, “O ta muholi na tahuna o gale iau a hariki. I muholi ngi, iau ni poda ga ratea a leho iea. A puru valai na malala ga vakalongo a ngava muholi. E huriki ri ngaru a ngava muholi, bara ri longo mai iau.”

38 Lakea e Pilato i nanea, “I navai a ngava muholi?”

* **18:27:** Ion 13:38 * **18:31:** Ion 19:6-7 * **18:32:** Ion 3:14; 12:33 * **18:35:** Ion 1:11

E Pilato i Longo Ni Gi Rabalaki e Isu
(Mateo 27:15-31; Markus 15:6-20; Lukas 23:13-25)

Muri e Pilato i pagitala mai e huriki a Iuda, i ta maea, “Iau i uka ma a matavisia vona tara rabu hale ge ratea a bakovi iea.

39 Pali si gi muri mai a naro ne mua hosi, na tahuna iea na Habu na Nipagepolo bara si bole talea na bavi tara bakovi hale. Pali mua mu ngaru ga bole talea a ‘hariki ne huriki a Iuda’?”

40 Ri gale dagi ri ta maea, “I uka, ge nahea ia! O habia ne mia e Barabas!”†

19

1 Muri e Pilato i taki e huriki a nugumaheto ri gi lagua e Isu.

2 *Ri lagu loboa, muri ri kou a barakau i manga a tama, ri vakakubea vona. Ri vakarodoa vona a varakia kuakua, ge mata manga a hariki.

3 Muri ri padikedea, ri ta maea, “Haro hariki ne huriki a Iuda!” Muri ri rabalea a dumematana.

4 E Pilato i pagitala tabu, i taki e huriki a Iuda, “Mu mata valai, a habia mua a bakovi iea! Ngane ga vakalongo mua, i uka tara maki hale ge ratea.”

5 Na tahuna e Isu i pagitala i kubea a tama ni rata na barakau, i rodoa a varakia kuakua, lakea e Pilato i taki ria, “Mu masia a bakovi iea!”

6 Na tahuna e huriki a prister dagi, turane huriki a bolekori, ri masia e Isu, ri gale tala ri ta maea, “O paditatea na kai tavalavala! O paditatea na kai tavalavala!”

Pali e Pilato i koli, i ta maea, “Mu bolea, mu paditatea na kai tavalavala! Pali iau i uka ma a puruvisia vona tara maki hale ge ratea ge vurua vona.”

7 Pali e huriki a Iuda ri ta hinituhana, ri ta maea, “Mi tahoka tara vinara. A vinara iea i taki ra bakovi iea ge mate, a vuhuna i takia ta ia a Tuna Vure.”

8 Na tahuna e Pilato i longoa a ngava iea i mangenge hateka,

9 *lakea i hamule dili na ruma, i nanea e Isu, “I vai a hini o valai vona?” Pali e Isu i uka ma i koli.

10 Lakea e Pilato i ta maea, “I navai o longo vulai? Ioe o uka ma o lohoka nau? Iau a tahoka a nitora ni kori ioe bara o pagitala, o ni paditata ioe na kai tavalavala na ningaru nau.”

11 *E Isu i koli, i ta maea, “A Vure a viri i habi a nitora vomu. Ia i uka ma ge habia vomu a nitora iea, i uka ma go tahoka a nitora ni rabalaki iau. Pali a viri i habi iau na limamu, a naro hale vona i dagi hateka na naro hale vomu.”

† **18:40:** E Barabas a bakovi ni panaho, ni vaubi turana e huriki a Rom. I ngaru e Israel ge matakari mulea, i koi e huriki a Rom ri gi matakari e huriki a Iuda.

* **19:2:** Luk 23:11 * **19:9:** Mat 27:12 * **19:11:** Ion 10:18; Apo 2:23; Rom 13:1 * **19:12:** Luk 23:2; Apo 17:7

12 *Na tahuna e Pilato i
longoa a ngava iea i toni ni
taparakia e Isu ge vano. Pali
e huriki a Iuda ri gale dagi,
ri ta maea, “Ioe bara o
taparakia a bakovi iea ge
vano, i uka ma ioe a turane
Kaiser tabu. A viri i takia ta
ia a hariki, ia a pile ne
Kaiser.”*
13 Na tahuna e Pilato i
longoa a ngava iea, i tuli
talea e Isu, i made puru na
gula na mari na nipelekado
na tabeke tara ni gale e Kedo
Kei, na nita Aram ni gale e
Gabata.
14 Ra parava iea a parava
ni kisi puru a maki ni kani
na Habu na Nipagepolo.
Ngane a kuru haro.
Lakea e Pilato i taki e
huriki a Iuda, i ta maea, “Mu
masia a hariki ne mua.”
15 Pali ri gale tala ria, ri ta
maea, “O rabalakia! O
rabalakia! O paditatea na
kai tavalavala!”
Lakea e Pilato i nana ria,
“Mu ngaru ga paditatea na
kai tavalavala a hariki ne
mua?”
E huriki a prister dagi ri
koli mule, ri ta maea, “Mi
uka a hariki. A hariki ne
mia e Kaiser kunana, ra
hariki o Rom.”
16 Ngane e Pilato i longo, i
habia ne ria e Isu, ri gi
paditatea na kai tavalavala.
E huriki a nugumaheto ri
tuli poloa e Isu.

*E Isu Ni Paditata na Kai
Tavalavala
(Mateo 27:32-44; Markus
15:21-32; Lukas 23:26-43)*

17 E Isu i kalohoa a kai
tavalavala vona, i lakea mai
a Tanga na Tuhana Gigi, na
nita Aram ni gale e Golgota.
18 Na tahuna ri bele vonga
ri paditatea na kai
tavalavala turana bakovi ala
rua. A bakovi tara i tavore
na maurine Isu. A bakovi
tara i tavore na kanena.
19 Muri e Pilato i herea a
nita vakalohoka, i habia na
bakovi tara, i topia na kai
tavalavala. A nita ni here i
maea, “E Isu o Nasaret, a
Hariki ne Huriki a Iuda.”
20 E huriki a Iuda ri ala
kupo ri gia a nita
vakalohoka iea, a vuhuna a
tanga ni paditata e Isu vona
i tabukoi o Ierusalem. A nita
vakalohoka ni here na nita
Aram, na nita Latin, na nita
Grik.
21 E huriki a prister dagi
ne huriki a Iuda ri koi, ri
takia e Pilato ri ta maea,
“Naha ni here mavongea, ‘A
hariki ne huriki a Iuda.’ O
here maea, ‘I taki ta ia a
hariki ne huriki a Iuda.’ ”
22 Pali e Pilato i koli, i ta
maea, “A ngava a here pali, i
uka ma ga puloa.”
23 Na tahuna e huriki a
nugumaheto ri paditata
loboa e Isu, ri bole a varakia
vona, ri vaveru na tabekena
i va. Pali a padirodo vona
pololilo ni rahi bolabola,
24 *lakea ri ta maea,
“Nahea si gi rapea. Si
varangi vona na rihiva na
satu. A viri ge maragisi,
bara i bolea.”
Na tahuna ri ta maea, a
ngava ni here puru hosi na

* **19:12:** E Kaiser, ia a hariki ne huriki a Rom.
* **19:24:** Sng 22:18

Hinere i bele muholi. A
ngava iea i maea,
“Ri vaveru vona a varakia
nau.
Ri varangi vona a
padirodo nau na
rihiva na satu.”
Lakea e huriki a
nugumaheto ri rata
mavonga kunana.
25 *E Maria kinane Isu, e
tarine kinana, e Maria
girihine Klopas, e Maria
Magdala to pesi tabukoi na
kai tavalavala ne Isu, to
matanono.
26 *Na tahuna e Isu i matai e
kinana turana murimuri i
ngaru hatekea ru pesi
tabukoi, lakea i takia e
kinana, “Nana, ra bakovi iea
e tumu.”
27 Muri i takia a murimuri, i
ta maea, “Ra ngatavine iea e
kinamu.” I vakatubu na
parava iea ngane, a
murimuri iea i matakaria e
Maria.

E Isu i Mate
(Mateo 27:45-56; Markus
15:33-41; Lukas 23:44-49)

28 *Ngane e Isu i lohoka
vona a leho vona i lobo pali,
lakea i ta maea, “Iau a
marohu.” I ta maea ge bele
muholi a ngava ni here puru
hosi na Hinere.
29 *A ulo i vona a vain
vagole i tabuli tabukoi, lakea
e huriki a nugumaheto ri
bolea a niduvi, ri lutua na
vain nami hurari, ri
kolotatea na rahana kai a
hisop, ri toto rikea, ri
vakadame e Isu vona.
30 E Isu i dame loboa a
vain, lakea i ta maea, “I
lobo.” I taki loboa a ngava
iea, i marave puru a lohona,
i mate.

A Nugu Maheto i Padia a
Kamagane Isu

31 *Muri e huriki a Iuda ri
nanea e Pilato ri gi ubi putu
a vahane Isu turana bakovi
ala rua nga, ni gi paru tala
tou na kai tavalavala. Ri
nana mavongea a vuhuna
kuduvi a Parava Nimalo. Ra
Parava Nimalo iea a parava
dagi hateka, lakea e huriki a
Iuda ri koi vona a podane
tou ge tavore na kai
tavalavala.
32 Lakea e huriki a
nugumaheto ri vano ri ubi
putu a vahana bakovi ala
rua, ra ni paditata turane
Isu.
33 Pali na tahuna ri bele ne
Isu, ri masia i mate pali,
lakea i uka ma ri ubi putu a
vahana.
34 Pali a nugumaheto tara
i padia na maheto a
kamagane Isu, i maguru tala
malaviriri a dara a naru.
35 *Ra bakovi i matai a
dara a naru i maguru tala, i
vakalongo e huriki. A
ngavana i muholi. I lohoka
vona a hini i taki i muholi, i
vakalongo mua, lakea mua
ranga mu gu luhoi tora.
36 *Ra maka naro nga i
bele ge ramai a ngava ni
here puru na Hinere i ta
maea, “I uka tara tuhana ge
maputu.”

* **19:25:** Mat 27:55-56 * **19:26:** Ion 13:23 * **19:28:** Sng 22:15 * **19:29:** Sng 69:21 * **19:31:** Vin 21:22-23 * **19:35:** Ion 21:24 * **19:36:** Nim 12:46; Gi 9:12; Sng 34:20 * **19:37:** Sek 12:10; Kap 1:7

37 *A ngava tara ni here
puru na Hinere i ta maea,
“Ri gi matanonoa a viri ni
padi.”

E Isu Ni Tanu
(Mateo 27:57-61; Markus
15:42-47; Lukas 23:50-56)

38 Muri e Iosep o Arimatea
i vano i nanea e Pilato ge
bolea a podane Isu. E Iosep
a murimuri ne Isu, pali i uka
ma i vakasiri kavakava ia, a
vuhuna i mangenge ne
huriki a Iuda. E Pilato i
longo vona ge bolea a
podane Isu, lakea e Iosep i
vano i bolea.
39 *E Nikodemus, ra
bakovi i valai ne Isu na
rodo, ia tara i turana. E
Nikodemus i bole vilia a
mangisipa ni vuli na totona
kai a mir, a kai a aloe, a
nimavana i 30 kilo.
40 Ru vano, ru bole purua
a podane Isu, ru biria na
mangisipa, ru bolea a
lavalava karaba, ru bunua a
podana. Ru muri mai a naro
hosi ne huriki a Iuda na viri
i mate.
41 Na tabeke ni paditata e
Isu vona na kai tavalavala, i
tahoka tara hania. Pololilo
na hania iea i tahoka tara
babe ni keli puru karaba. I
uka ma ni tanu a viri vona
ma.
42 Ru vakatabulia vonga a
podane Isu, a vuhuna i
popote ge rolo a haro, pali a
parava iea, a parava ni kisi
puru a maki ni kani na
Habu na Nipagepolo, ra
habu ne huriki a Iuda.

20

E Isu i Mahuri Mule na
Matenga
(Mateo 28:1-8; Markus
16:1-8; Lukas 24:1-12)

1 Na hatelanga pokopoko
na mugana parava na vik, i
tabana ni rodo a hini, e
Maria Magdala i lakea na
babe turana ranga
ngatavine, ri masia a kedo
ni kule tala na matana babe.
2 Lakea i nunu hamule i
vakalongo e Simon Petrus
turana murimuri tara, ra i
ngaru hatekea e Isu. Lakea i
taki rua, i ta maea, “Ni bole
tala pali na babe a podane
Bakovi Dagi, pali ngane i
uka ma mete lohoka vona ni
ru vai!”
3 Lakea e Petrus turana
murimuri iea ru nunu lakea
na babe.
4 A murimuri tara i redea
e Petrus, i bele muga na
babe.
5 I tuku dili i matai a maka
lavalava i tabuli, ra ni bunu
e Isu vona. Pali i uka ma i
dili.
6 Muri e Simon Petrus, ra i
nunu muri vona, i bele, i dili
liu na babe, i matai a
lavalava i tabuli vonga,
7 turana lavalava ni bunu
a gina vona. Ra lavalava ni
bunu a gine Isu vona ni pilu
kamumu, ni ru here.
8 Muri a murimuri, ra i
bele muga, i dili. I matai a
maki nga, lakea i luhoi tora.
9 *Pali i uka ma i
matakilaka vona ma a
ngava ni here puru na
Hinere i taki e Isu ge mahuri
mule na matenga.

* **19:39:** Ion 3:1-2 * **20:9:** Apo 2:24-32; 1Ko 15:4

10 Muri ru hamule lakea
na tanga ne rua.

E Isu i Bele ne Maria Magdala
(Mateo 28:9-10; Markus 16:9-11)

11 Pali e Maria i pesi
polovavo na babe i tangi. Na
tahuna i tangi, i tuku dili na
babe.
12 I matai a agelo ala rua,
ru rodo a varakia keakea, ru
made vona a hini ni ru a
podane Isu vona. I made na
murina gina tara, i made na
murina vahana tara.
13 Lakea ru nanea,
"Ngatavine, i navai o tangi?"
Lakea i koli, i ta maea, "I
ranga e huriki ri bolea a
podane Bakovi Dagi nau,
pali i uka ma a lohoka vona
i vai a hini ri rua vona."
14 *I ta lobo, lakea i ngala
kapulo i masia e Isu i pesi,
pali i uka ma i matakilalea.
15 Lakea e Isu i nanea,
"Ngatavine, i navai o tangi?
E rei a viri o matakanea?"
A ngatavine i luhoi ta ia a
matakari na hania, lakea i
takia, "Bakovi, ge ioe a viri o
bolea, o taki iau vona a hini
o rua vona, ga vano ga
bolea."
16 Lakea e Isu i galea a
rana, i ta maea, "Maria."
Lakea e Maria i
matanonoa, i gale tala na
nita Aram, i ta maea,
"Raboni!" I manga a "Mari
ni tovo."
17 *Lakea e Isu i takia, i ta
maea, "Naha ni nugu iau, a
vuhuna i uka ma a hamule
lakea ma ne Tata. Pali ngane
o hamule lakea ne huriki a
turagu, o taki ria, 'Iau ga
hamule lakea ne Tata ne
Tamane mua, na Vure nau a
Vure ne mua.' "
18 Lakea e Maria Magdala
i hamule lakea ne huriki a
murimuri i vakalongo ria, i
ta maea, "Iau a masia a
Bakovi Dagi." Muri i
vakalongo ria vona a ngava
e Isu i taki ia vona.

E Isu i Bele ne Huriki a Murimuri Vona
(Mateo 28:16-20; Markus 16:14-18; Lukas 24:36-49)

19 Na malunga na parava
iea, a mugana parava na
vik, e huriki a murimuri ri
made vapopo pololilo, ri
tukari a logo a vuhuna ri
mangenge ne huriki a Iuda.
E Isu i bele, i pesi na
kurukurune ria, i ta maea,
"Mu made na nivalemu!"
20 *I taki lobo a ngava nga,
lakea i vakasiri ria vona a
limana i rua, a kamagana.
Na tahuna ri masia e Bakovi
Dagi, ri pitei hateka vona.
21 Lakea e Isu i taki tabu
ria, i ta maea, "Mu made na
nivalemu. Iau a rudu mua i
manga e Tata i rudu iau."
22 I ta mavonga lobo, lakea
i bango taho ria, i ta maea,
"Mu bolea a Hanu Kiripiripi.
23 *Na tahuna mu puga
vuroki a naro hale ne
huriki, a naro hale ne ria ni
puga. Pali na tahuna i uka
ma mu puga a naro hale ne
ria, a naro hale ne ria i uka
ma ni gi puga."

E Isu i Bele ne Tomas

* **20:14:** Luk 24:16; Ion 21:4 * **20:17:** Rom 8:29; Hib 2:11-12 * **20:20:** Ion 16:22; 1Ion 1:1 * **20:23:** Mat 16:19

24 Na tahuna e Isu i bele
taho e huriki a murimuri, a
turane ria tara i uka ma ia
vonga. Ra bakovi iea e
Tomas, a rana tara e Boge.
25 E huriki a murimuri
ranga ri takia, ri ta maea,
“Mi masia pali e Bakovi
Dagi!”

Lakea e Tomas i taki ria, i
ta maea, “Iau bara matai a
harena nil na limana, bara
nugu a harena nil na
kukulimagu, bara ru dili a
limagu na kamagana, bara
luhoia a ngavane mua i
muholi.”
26 A parava i polorua i
lobo, e huriki a murimuri ri
vapopo tabu na ruma. E
Tomas i turane ria ngane. A
maka logo ni tukari lobo,
pali e Isu i valai, i pesi na
kurukurune ria, i ta maea,
“Mu made na nivalemu!”
27 Muri i takia e Tomas, i
ta maea, “O matai a limagu,
o rua koea a kuku limamu.
O toto vilia a limamu, o ru
dilia na harena maheto na
kamagagu. Naha ni loho
rua, o luhoi tora.”
28 Lakea e Tomas i koli, i ta
maea, “Bakovi Dagi nau,
Vure nau!”
29 *Muri e Isu i takia, i ta
maea, “Ngane o luhoi tora
iau, a vuhuna o matai iau.
Pali e huriki i uka ma ri
matai iau, pali ri luhoi tora
iau, a nipitei ne ria bara i
dagi hateka.”
30 E Isu i rata a maka
nivakasiri i kupo tabu na
matane huriki a murimuri,
pali i uka ma ni here puru
na raukea iea.
31 *Pali a here puru a
maka ngava nga, mu gu
luhoi torea e Isu ia e Kristo,
a Tuna Vure. Lakea na
tahuna mu luhoi torea, bara
mu bole a nimahuri
vakaroro na rana.

21

E Isu i Luve Tabu ne Huriki a Murimuri

1 Muri e Isu i luve tabu ne
huriki a murimuri vona na
dahana darilomu e Tiberius.
A niluve vona i maea.
2 I ranga e huriki a
murimuri ri made palupu: e
Simon Petrus, e Tomas a
rana tara e Didimas, e
Nataniel na tanga e Kana o
Galili, e tune Sebedi ala rua,
turana murimuri ala rua
tabu.
3 *Lakea e Simon Petrus i
ta rike, i ta maea, “Iau ga ru
a vuko.”
Ri ta maea ria, “Te vano.”
Lakea to rike na posi to
vano. Pali na rodo iea ri
ngopu.
4 Na hatelanga pokopoko e
Isu i pesi lilo na roa, pali na
tahuna e huriki a murimuri
to masia, i uka ma to
matakilalea.
5 I gale tala, i ta maea, “O
turagu mai, moto lakavu visi
a manu o i uka?” To koli, to
ta maea, “I uka.”
6 Lakea i taki tou, “Mu ru
puru tabua a vuko na tabeke
na kanena posi, bara moto
lakavu visi a manu.” To ru
puru tabua a vuko. Na
tahuna to vakatubu ni lalu

* **20:29:** 1Pe 1:8 * **20:31:** Ion 3:15; Rom 1:17; 1Ion 5:13 * **21:3:** Luk 5:4-7

rikea, to keri, a vuhuna i kupo hateka a manu to koro.

7 *Muri a murimuri, ra i ngaru hatekea e Isu, i takia e Petrus, i ta maea, “Ra bakovi iea e Bakovi Dagi!” Na tahuna e Simon Petrus i longoa, i malaviriri kunana i rea vona a lavalava vona, a vuhuna i kali purua, lakea i to puru na dari i huru dili na roa.
8 Pali e huriki a murimuri ranga to vore muri, to lalua a vuko i vonu vona manu. A roa i uka ma i basi. I 100 mita kunana.
9 Na tahuna to dili, to masia a kanono i kara puru pali, i tabuli langa vona a manu, a bret ne Isu.

10 Lakea e Isu i taki tou, “Moto bole valai ranga manu moto lakavu.”

11 *Lakea e Simon Petrus i rike na posi, i lalu dilia na lavu a vuko. I vona a maka manu dagi i 153! To luhoi ta ge marape a vuko, pali a vuko i uka ma i marape.
12 Lakea e Isu i taki tou, “Moto valai moto kani.” To mangenge ni nanea, “Ioe e rei?” To lohoka vona ia e Bakovi Dagi.
13 E Isu i veru a bret ne tou. Muri i veru tabu a manu.
14 *Ngane i balaka tolu e Isu i bele ne huriki a murimuri vona, muri na tahuna i mahuri mule na matenga.

E Petrus Ge Matakari a Maka Sipsip ne Isu

15 Na tahuna to kani lobo, lakea e Isu i nanea e Simon Petrus, “Simon tune Ioanes, re huriki nga ri ngaru iau. Pali ioe o ngaru hateka iau?” I koli, i ta maea, “Bakovi Dagi, muholi hateka, o lohoka vona iau a ngaru ioe.” Lakea e Isu i takia, “O vakani a maka tuna sipsip nau.”
16 *Muri e Isu i nana tabua, “Simon tune Ioanes, ioe o ngaru muholi iau?”

I koli, i ta maea, “Bakovi Dagi, i muholi, o lohoka vona iau a ngaru ioe.”

Lakea e Isu i taki tabua, “O matakari a maka sipsip nau.”
17 I balaka tolu ngane e Isu i nanea, “Simon tune Ioanes, ioe o ngaru iau?”

Lakea e Petrus i kide tala, a vuhuna e Isu i nana balaka tolu, “Ioe o ngaru iau? Lakea e Petrus i takia e Isu, i ta maea, “Bakovi Dagi, o lohoka vona a maki lobo, o lohoka nau a ngaru ioe.”

Lakea e Isu i takia, “O vakani a maka sipsip nau.”
18 A taki muholi ioe, na tahuna o riau vona, o vakabagetu mule ioe, o laho lakea vona a hini o ngaru ni lakea vona.”

Pali na tahuna o gare, bara o toto rike a limamu, bara ni vakabagetu puru, ni tuli lakea na hini i uka ma o ngaru ni lakea vona.”
19 *E Isu i takia a ngava iea ge vakalongo e Petrus ge mate navai, ge habi a rana

* **21:7:** Mat 14:29; Ion 13:23 * **21:11:** Luk 5:6 * **21:14:** Ion 20:19,26 * **21:16:** Apo 20:28 * **21:19:** Mat 16:24-25; 2Pe 1:14

dagi na Vure vona. Muri i takia, “O muri nau.”
20 *Muri e Petrus i matagege, i masia a murimuri i ngaru hatekea e Isu i muri ne rua. (Ra bakovi iea, ra viri i doga rike ne Isu na vaponga na malunga rira, i nanea e Isu na viri ge habia na limane huriki a bakovi hale.)
21 Na tahuna e Petrus i masia a bakovi iea, i nanea e Isu, “Bakovi Dagi, pali a bakovi iea ge mate navai?”
22 E Isu i koli, i ta maea, “Iau bara ngaru ia ge mahuri, ge harena na tahuna ga hamule valai vona, i uka ma a maki vomu. O muri nau kunana.”
23 Lakea e huriki a murimuri ri vakalongo lae pololilo ne ria a nita na bakovi iea i uka ma ge mate. Pali e Isu i uka ma i takia i uka ma ge mate. A ngava i taki kunanea i maea, “Iau bara ngaru ia ge mahuri ge harena na tahuna ga hamule valai vona, i uka ma a maki vomu.”
24 *Ra murimuri iea kunana i vakalongo a maka ngava, muri i here puru. Si lohoka vona a maka ngava i vakalongo i muholi.
25 *A maka maki e Isu i rata i kupo hateka. Ra maka maki nga bara ni here puru lobo na puhu na raukea, a luhoi kilala a malala ne hita bara i uka hini ge kara si gi ru a maka puhu na raukea vona, bara ri kupo hateka.

---

* **21:20:** Ion 13:23-25 * **21:24:** Ion 19:35 * **21:25:** Ion 20:30

A Leho na Apostolo A Nita Vakalohoka

Ra puhu na raukea iea, A Leho na Apostolo, i hudo talea a Velenga Kamumu ne Isu i herea e Lukas. Rua varago i here a bakovi ala taku, e Lukas. A ngava ranga ni matai na ngava muga na puhu iea i here mugea, i bele tabu na puhu na hinere iea.

A maka maki ni here puru na puhu iea, i bele na pida i ravulu tolu, i lobo na tahuna e Paulus ni tagari na ruma o Rom na pida i rua. E Paulus i mate na pida 67 AD o i muga, pali e Lukas i uka ma i ta kavakava vona. I mata manga e Lukas i herea a puhu iea na tahuna e Paulus i tababana i mahuri. Bara puhu iea ia kikeri ni here, a ra vuhuna ni taki ni here muri ne Paulus i mate. A puhu iea ni here muri na Velenga Kamumu i herea e Lukas. E huriki a bakovi na lohokanga ri taki a puhu nga varago ni here na kurukuruna pida e 80 o e 90 AD.

I uka ma ni lohoka vona e Lukas i made vai na tahuna i herea a puhu iea. Pali ni lohoka vona a Velenga Kamumu i made o Rom i herea.

A puhu iea ni here lakea ne Tiopilus, i manga a Velenga Kamumu e Lukas i here lakea vona muga.

A maki dagi i ta vona a puhu iea, i taki e huriki a murimuri ne Isu hosi, i muga ria a Hanu Kiripiripi, ri vakalongo a Velenga Kamumu ne Isu o Ierusalem, na tabeke lobo ne Iudea, ne Samaria, i lakea na harena malala lobo (1:8). I tuverei a rabu ni luhoi torea e Kristo, i tubu ne huriki a Iuda, i lakea ne huriki lobo na malala. A viri i herea a puhu iea, i ngaru ni vakalohoka e huriki vona i uka ma ri ngaru ni ratapile e Rom re huriki ri luhoi torea e Kristo. I vakalohoka ria vona a niluhoi ne Kristo i ratea a lotu ne huriki a Iuda i bele muholi.

A puhu iea ni veru na tabeke i tolu, i vakasiri a tabeke ni vakalongo a Velenga Kamumu ne Isu vona:

(1) I tubu o Ierusalem muri ne Isu i hamule sike na hunu.
(2) I pagitala na tabeke ranga na malala ne Israel.
(3) I padi kudu na dari na kurukuruna malala, i bele o Rom.

E huriki a ngatavine hosi ni taki ri polotano, i uka rane ria. Pali ra puhu iea, A Leho na Apostolo, i ta na maka leho i rata e huriki a ngatavine, ne vona a Velenga Kamumu ge bele dagi. E huriki a ngatavine ri made vonga na tahuna ri dava, ri vasileki, muga na Hanu Kiripiripi i puru valai (Apostolo 1:14). A viri i mahuri mule muga i uka ma a bakovi, iea a ngatavine a

rana e Tabita, ra leho vona ni matakari a havuri (9:36-41). Na tahuna e Paulus i vakalongo a Velenga Kamumu o Masedonia, a ngatavine i pulo mugea a vilona, e Lidia (16:9,14-15). A mata girihina rua ru turana e Paulus, e Akuila e Prisila, ni kilala muga bala a viri ngatavine, e Prisila (18:2-3,18,26).

A maki i vakarike a hatene huriki a tara ne Kristo ni vakalongo a Velenga Kamumu na parava iea, ra Hanu Kiripiripi. I kupo a maka maki i bele, ni here puru na puhu iea i ta na Hanu Kiripiripi, i muga, i vakatora e huriki a tara na Vure. E huriki ranga ri ta maea, ra puhu iea ni gi gale, A Leho na Hanu Kiripiripi, a vuhuna a Hanu Kiripiripi i leho dagi na maka maki i bele na parava iea.

A puhu iea i ta na Velenga Kamumu i pagitala kamumu ne huriki i uka ma ria a Iuda, pali na tanga lobo, a Velenga Kamumu i tubu na roho ni kavurike a Vure ne huriki a Iuda. E huriki a tara ne Kristo i ta vona a puhu iea, e huriki a Iuda, turana e huriki i uka ma ria a Iuda. Ra puhu iea, A leho na Apostolo, i tuverei na nitubu na tara ne Kristo.

E Lukas i matai a nuverei na malala ni veru na tabeke i tolu. A viri muga a vinara turana e huriki a propet. E Ioanes a mari ni vahilolo, i vakalobo a leho vona na parava nga. A ruana, a leho ne Isu koea na malala. A toluna, a leho ne huriki a tara ne Kristo. A puhu na Apostolo i vakatubu na parava nga.

E Lukas i Here Tabua Tara Puhu na Raukea

1 *O Tiopilus, bakovi dagi. A puhu na raukea nau a here mugea, a tuverei a maka maki e Isu i vakatubu ni rata, ni tovo e huriki,

2 *i vano i harena na tahuna e Isu ni bole sike na hunu.

Muga ne ia ni bole sike na hunu, na nitora na Hanu Kiripiripi i vakalongo e huriki a apostolo vona, i vulaki pali ria na leho ri gi ratea.

3 *Muri ne Isu i mate, i luve ne ria, i vakasiri kavakava ria, ne ia i mahuri mule pali. Na parava i ravulu va, i bele balaka kupo ne ria, i tovo ria na harikianga na Vure.

4 *Na parava tara, na tahuna i kani turane ria, i vakuku ria, i ta maea, “Naha ni pea e Ierusalem. Mu davea a Viri e Tata i ta muholi vona muga ge rudu lakene ne mua, ra a vakalongo mua vona pali.

5 *E Ioanes i vahilolo mua na naru, pali girira bara ni vahilolo mua na Hanu Kiripiripi.”

6 *Na parava tara ri vapopo, lakea e huriki a apostolo ri nanea, “Bakovi

* **1:1:** Luk 1:3 * **1:2:** Mrk 16:19; Luk 24:49-51 * **1:3:** Luk 24:36-49; Apo 10:41
* **1:4:** Luk 24:49; Ion 14:16-17; Apo 2:33 * **1:5:** Mat 3:11 * **1:6:** Luk 24:21

Dagi, ngane go ratea e Israel
ge matakari tabu e huriki a
robo ranga?”
7 *E Isu i koli, i ta maea, “E
Tata i ru pali a parava ge
bele a maki nga. Ia kikeri i
tahoka a nitora ni ru a
parava iea. I uka ma a maki
mua mu gu lohoka vona.
8 *Pali na tahuna a Hanu
Kiripiripi i valai ne mua,
bara mu bole a nitora ni
vakalongo a velenga nau o
Ierusalem, o Iudea, o
Samaria, na tabeke lobo na
malala.”

*E Isu i Sike na Hunu
(Markus 16:19-20; Lukas
24:50-53)*

9 Muri e Isu ni bole sike na
hunu na matane ria. I sike
lakea, i kavitagua a bubu, i
uka ma ri matai tabua.
10 Na tahuna ri tababana
ni mata rike, a bakovi ala
rua ru rodo a varakia
keakea, ru bele vakaturutu.
Ru pesi turane ria,
11 *ru ta maea, “Mua o
huriki a bakovi o Galili, i
navai mu pesi mu mata rike
na hunu? E Isu, ra ni bole
tala ne mua, ni bole sike na
hunu, bara i hamule valai i
manga a hini mu masia i
sike na hunu.”

*E Rei Ge Bole a Murine
Iudas?*

12 *Muri ri pea a lolo e
Oliva, ri hamule lakea o
Ierusalem. A lolo e Oliva i
tabukoi o Ierusalem, a
maravana a kilomita i taku.
13 *Na tahuna ri bele o
Ierusalem, ri lakea na ruma
ri made vona, ri rike
polomeli. E huriki ri bele
vonga ra nga: e Petrus, e
Ioanes, e Iakop e Andreas; e
Pilip rua e Tomas; e
Bartolemeus rua e Mateo; e
Iakop tune Alpius, e Simon a
tara ne huriki a Silot; e
Iudas tune Iakop.
14 Ri tahoka a niluhoi i
taku. Ri vapopo vakaroro ri
vasileki. E huriki a
ngatavine, e Maria e kinane
Isu, e huriki e tarine Isu, ria
ranga ri bele, ri vasileki
turane ria.
15 Na tahuna iea e huriki
ri luhoi torea e Isu ri ala 120.
Ngane e Petrus i pesi rike na
matane ria, i ta maea,
16 *“Mua o huriki a turagu,
i bele muholi pali a ngava ni
here puru hosi na hinere. A
ngava iea a Hanu Kiripiripi i
ta polo ne Davit, i vakalongo
muga ne Iudas, ra bakovi i
vakasiri a dala ne huriki a
bakovi ri lakavua e Isu.
17 Re Iudas, a turane hita
hosi, ni vulaki ge leho
turane hita.”
18 *Rira, na tahuna e Iudas
i bole a moni na naro hale
vona, i konea a hania. I
vonga i boru mapasiri, i
mapoda a kavutuna, i
mahali tala a tamudina.
19 E huriki lobo o
Ierusalem ri longoa a
velengana, lakea ri galea na
nitane ria a hania iea, e
Akeldama. I manga ‘a hania
na dara’.
20 *Muri e Petrus i ta
maea, “I bele mavonga, a

* **1:7:** Mrk 13:32 * **1:8:** Mat 28:19; Luk 24:48 * **1:11:** Mat 26:64; Luk 21:27 * **1:12:** Luk 24:50-53 * **1:13:** Mat 10:2-4 * **1:16:** Sng 41:9 * **1:18:** Mat 27:3-8 * **1:20:** Sng 69:25; 109:8

vuhuna a ngava ni here
puru hosi na puhu na Linge
i maea,
‘Ge ngeki a ruma vona,
i uka tara viri ge made
vona.’
Ni here puru tabu i ta maea,
‘A viri tara ge bole a
murina.’
21 I mavonga, i kamumu
hateka si gi vulakia tara
bakovi, ra i turane hita na
parava vakaroro na tahuna
e Isu i laho turane hita,
22 *i vakatubu na tahuna e
Ioanes i vahiloloa, i valai i
harena na tahuna e Isu ni
bole sike na hunu. Si gi
vulakia tara bakovi i matai a
maka naro nga i bele, ge
turane hita, ge vakalongo a
ngava ne Isu i mahuri mule
na matenga.”
23 Lakea ri vakapesi a
bakovi ala rua: e Iosep
Barsabas, a rana tara e
Iustus, turane Matias.
24 Muri ri vasileki, “Bakovi
Dagi, o lohoka vona a hatene
huriki lobo. O vakasiri mia
vona e rei ne rua o ngarua,
25 ge ratea a leho na
apostolo, ge bole a muri ne
Iudas, ra viri i pe a leho
vona, i bole a mapana.”
26 Muri ri voro a satu,
lakea e Matias i mulangi. Ri
bole dilia ge leho turane
huriki a apostolo ala ravulu
a polona i taku.

2

A Hanu Kiripiripi i Puru Valai

1 *A habu na Pentekos i
bele, lakea e huriki ri luhoi
torea e Isu ri vapopo na
ruma tara.
2 Ri longo vakaturutu a
nangina maki i nangi manga
a vilu dagi i valai na hunu, i
ngalu dili na ruma ri vapopo
vona.
3 *Ri matai a maka maki i
manga a tabelena kanono, ri
vakalipida, i tabuli langa na
gine ria takutaku.
4 *A Hanu Kiripiripi i dili
ne ria lobo, lakea i rata ria ri
vakatubu ni ta na maka nita
ne huriki basi.
5 Na tahuna iea e huriki a
Iuda na tanga lobo na
malala ri valai, ri made o
Ierusalem.
6 Na tahuna ri longoa a
maki iea, ri maguru valai. Ri
turutu a vuhuna ri longo na
tabelene ria takutaku a
ngava i taki e huriki nga.
7 Ri ngapa, ri vanana, “Re
huriki nga, a bakovi o Galili.
8 Pali i navai ri ta, si
longokilala na nita ne hita
takutaku a ngava ri taki?
9 I uka ma si valai na
tanga i taku kunana. Si valai
o Partia, o Midia, o Elam, o
Mesapotamia, o Iudea, o
Kapadosia, o Pontus, o Asia,
10 o Prigia, o Pampilia, o
Egipto, na tabeke ne Libia ra
tabeke i matakaria e huriki
na tanga e Sirene. I ranga ri
valai o Rom.
11 E huriki ranga a Iuda. E
huriki ranga i uka ma ria a
Iuda, pali ngane ri ramai a
vinara ne huriki a Iuda. E
huriki ranga ri valai na robo

* **1:22:** Mrk 1:9; 16:19; Ion 15:27 * **2:1:** Levi 23:15-21; Vin 16:9-11 * **2:3:** Mat 3:11 * **2:4:** Mrk 16:17; Apo 4:31; 10:44-46; 19:6

e Krit, e Arabia. Pali hita
lobo si longo ria na nitane
hita takutaku, ri vakalongo
a maka maki dagi hateka a
Vure i rata!”
12 Ri turutu, ri luhoi viliha
lae, ri vanana, “A ra
pelegona maki iea?”
13 Pali e huriki ranga ri
padikede ria, ri ta maea, “Ri
ninu hateka a vain karaba,
ri manga.”

E Petrus i Vara e Huriki

14 Pali e Petrus, i pesi
turane huriki a apostolo ala
ravulu a polona i taku, i gale
tala, i ta maea, “Mua o
huriki a bakovi o Iudea,
turane huriki mu made koea
o Ierusalem, mu longo
kamumu a ngava ga taki.
15 Mu luhoi ta mi ninu. I
uka ma mi ninu. Ngane a
kilala i polova na hatelanga
kunana.
16 A maki mu matai, a
maki e Jol a propet* i taki
hosi, i ta maea,
17 ‘A Vure i ta maea, na
nilobona parava
ga habi ne huriki lobo a
Hanugu.
E huriki e tune mua a
bakovi a ngatavine
bara ri ta propet.
E huriki a riau bara ri
matai a maki na
vurene ria.
E huriki a gare bara ri
vurena.
18 E huriki a vora bakovi a
vora ngatavine nau,
ria ranga ga habi ne ria
a Hanugu,
bara ri ta propet.
19 Ga rata a maki ni turutu
vona meli na hunu,
ga rata a nivakasiri koea
na malala:
a dara, a kanono, a
pokona kanono.
20 A haro bara i paravunu,
a keva bara i para
vururu, manga a dara
muga na parava ne Bakovi
Dagi ge valai.
A parava iea i dagi
hateka.
21 Lakea a Vure bara i
korimule
e huriki ri gale lakea ne
Bakovi Dagi.’

22 “Mua o huriki a bakovi
o Israel, mu longo valai. E
Isu o Nasaret, a Vure i rata
na limana a maka nivakasiri
dagi i kupo na matane mua,
i vakasiri mua ne Isu i uka
ma i tatami. Mu lohoka
vona.
23 Re Isu, ni habi na
limane mua, a Vure i lohoka
vona muga, i ramai a
ningaru vona. Mu paditatea
na kai tavalavala na limane
huriki a bakovi hale, i mate.
24 A Vure i vakamahuria
na matenga, i vakatavagea
na nimadihi na matenga, a
vuhuna a matenga i keri ni
nugutatea,
25 *a vuhuna hosi e Davit i
ta propet vona, i ta maea,
‘A matai vakaroroa e Bakovi
Dagi i laho turagu,
a vuhuna i pesi na
kanegu,
i uka tara viri ge
vakamangenge iau.

* **2:16:** Jol a propet tara hosi. I here puru hosi a ngava nga na Ngava Dagi Hosi. O masia na bitona buk a ngava e ‘propet.’ * **2:25:** Sng 16:8-11

26 I mavonga a hategu i vivi,
a tabelegu i ratea a
ngava nivivi.
Iau a pasimata ne vomu
a Vure nau,
27 a vuhuna i uka ma go
lohopile iau, ga tabuli
na kanono.
I uka ma go mata taroa
a Viri Malamala
vomu, ge mavuru.
28 O vakasiria nau pali a
dala na nimahuri.
Ga vivi hateka, a
vuhuna o made
turagu vakaroro.'

29 *"Mua o huriki a turagu, a taki muholi mua, a gare ne hita e Davit i mate, ni tanu. A lovona i tabuli koea mona.
30-31 *E Davit i lohoka vona a ngava a Vure i ta muholi vona na viri tara, a hamona, bara i made na gula hariki vona. E Davit ia a propet, i matai muga a maki ta ge valai, lakea i rata a nita propet ne Kristo ge mahuri mule na matenga, i uka ma ge mate liu, a podana i uka ma ge mavuru.

32 "Re Isu, a Vure i vakamahuri mulea na matenga. Mia lobo mi masia.
33 *A Vure i bole rikea a rane Isu, i vakamadea na limana a kanena. E Tamana i habia vona pali a Hanu Kiripiripi i manga a hini i ta muholi muga ge ratea. Ngane i rudua i valai ne mia, i vakabele a maki mu matai mu longo ngane.

34 *Re Davit, i uka ma ia ra viri i sike na hunu. Pali i ta muga, i ta maea,
'E Bakovi Dagi i takia e
Bakovi Dagi nau:
"O made na limagu a
kanegu,
35 ge harena na tahuna ga
ratapile
e huriki a pile vomu." '

36 *"Ngane a ngaru mu gu lohoka vona, mua e huriki a Israel. A Vure i ratea e Isu, ge ia a Bakovi Dagi, ge ia e Kristo, re Isu mu paditatea na kai tavalavala."
37 Na tahuna e huriki ri longoa a ngavane Petrus, i padi a hatene ria, lakea ri nana e Petrus turana e huriki a apostolo ranga, ri ta maea, "Mua o huriki a turane mia, a ra mi gi ratea ngane?"
38 E Petrus i koli, i ta maea, "Mua lobo, mu pulo a vilone mua, ni gi vahilolo na rane Kristo, lakea a Vure bara i puga vuroki a naro hale ne mua. Muri bara i habi ne mua a Hanu Kiripiripi.
39 *Hosi a Vure i ta muholi vona ge habi a Hanu Kiripiripi ne mua, e huriki a hamone mua, turane huriki ri made basi, re huriki a Bakovi Dagi, a Vure ne hita bara i gale ria ri gi valai vona."
40 E Petrus i taki tabu ranga ngava, i vakalongo ria ne Kristo. I taki tora ria, i ta maea, "Mu korimule mua, mu lele rau vona a rongova na Vure, ge pelekado e

* **2:29:** 1Ki 2:10 * **2:30-31:** 2Sam 7:12; Sng 16:10; 89:3-4; 132:11 * **2:33:** Apo 5:32; 7:55-56 * **2:34:** Sng 110:1 * **2:36:** Apo 5:30-31 * **2:39:** Ais 57:19

huriki a bakovi hale na tahuna mona."
41 *E huriki ala kupo ri ngarua a nitane Petrus, lakea ni vahilolo. Na parava iea kunana e huriki ala 3,000 ri dili turane ria.

E Huriki a Tara ne Kristo Ri Vaveru a Maki
42 *Na parava lobo e huriki a tara ne Kristo ri vapopo, ri habi a hatene ria ni vasileki, ni kani palupu, ni longo a nitovo ne huriki a apostolo.
43 A Vure i rata a nivakasiri i kupo na limane huriki a apostolo, i rata e huriki ri togoa a Vure.
44 *E huriki a bakovi a ngatavine ri ramai e Isu ri made palupu, ri vaveru a maki lobo ne ria.
45 Ri habi a maka mahala ne ria ni kona. E rei a viri ne ria i bala a moni, ri habi vona a moni i ngarua.
46 Na parava lobo ri vapopo na roho na Vure, ri kani palupu na ruma ne ria. Ri vivi na maki ni kani a Vure i habi ne ria, ri vaveru.
47 *Ri kavurikea a Vure. E huriki a bakovi a ngatavine polovavo ri ngaru ria. Na parava lobo e Bakovi Dagi i korimule tabu e huriki a bakovi a ngatavine ranga. Lakea ri dili turana e huriki na tara na Vure.

3

A Matasia i Beu
1-2 Na parava vakaroro a bakovi tara i beu ni kaloho sike na roho na Vure, na poridala na tanga tara ni gale a "Poridala Mata Kamumu". I made vonga, i nonongi a moni ne huriki ri valai vonga. A bakovi iea i beu na tahuna ni poda vona. Na parava tara, e Petrus e Ioanes ru laho sike na roho na Vure na kilala i tolu na malunga, a kilala ne huriki ri vasileki vona.
3 Na tahuna i matai e Petrus e Ioanes ta ru gu dili, i nongi rua na moni.
4 *Ru matanonoa, lakea e Petrus i takia, i ta maea, "O mata valai ne maria!"
5 Lakea a bakovi i matanono rua, i luhoi ta ru gu habi a moni vona.
6 *Pali e Petrus i takia, i ta maea, "Iau a uka silva, a uka gol, pali ngane ga habia vomu a maki a tahoka. Na rane Isu Kristo o Nasaret o pesi rike, o laho."
7 Lakea i nugua na limana kanena, i tuli pesia. I malaviriri kunana i vaga a vahana.
8 A bakovi i beu i page rike, i vakatubu ni laho. I dili turane rua na roho na Vure, i laho, i page page, i kavurikea a Vure.
9 Na tahuna e huriki ri masia i laho i kavurikea a Vure,
10 ri matakilalea, a bakovi iea kunana i nongi bala a maki na poridala na roho na Vure ni gale a "Poridala Mata Kamumu." Lakea ri ngapa, ri turutu vona a maki i bele vona.

* **2:41:** Apo 2:47; 4:4 * **2:42:** Apo 20:7 * **2:44:** Apo 4:32-35 * **2:47:** Apo 6:7; 11:21 * **3:4:** Apo 14:9 * **3:6:** Apo 4:10; 16:18

E Petrus i Taki e Huriki

11 Na tahuna a matasia iea
i roe na limane Petrus e
Ioanes, e huriki lobo ri
turutu, ri nunu mai tou na
talele tara na tabeke na roho
na Vure, ni gale a "Talele ne
Solomon."
12 Na tahuna e Petrus i
matai ria, i ta maea, "Mua o
huriki a bakovi o Israel, i
navai mu turutu? I navai
mu matanono maria? Naha
ni luhoi miri koria na nitora
ne maria, o na hini maria a
bakovi kamumu.
13 *A Vure ne Abraham, ne
Isak, ne Iakop, ne huriki a
gare ne hita i vakabagetua a
Vora vona, e Isu, a viri mu
habia ne huriki a bakovi
hale. E Pilato i ngaru ni
vakaha ia, pali mua mu koi.
14 E Isu i longo mai lobo a
ningaru na Vure, ia a bakovi
malamala hateka. Pali mua
mu marikoi vona, mu takia
e Pilato ge vakapagetalea a
bakovi ni rabalaki a viri.
15 E Isu ia a vuhuna
nimahuri, pali mua mu
rabalakia. Pali a Vure i
vakamahuri mulea na
matenga. Mia lobo mi
masia.
16 Mu lohoka vona a
bakovi iea. Ngane mu masia
i tavaga. A rane Isu i koria.
Maria miri luhoi torea e Isu,
lakea a bakovi iea i tavaga
liu na matane mua lobo.

17 *"Ngane mua e huriki a
turagu, a lohoka vona a
narone mua turane huriki a
matakari ne mua mu rata, a
vuhuna i uka ma mu lohoka.
18 Pali na limane mua a
Vure i ratea i bele muholi a
ngava i habi polo hosi ne
huriki a propet, re Kristo ge
bole a nimadihi, ge mate.
19 *I mavonga, mu pulo a
vilone mua, mu lakea mai a
Vure, lakea bara i ravunu
vuroki a naro hale ne mua.
Mu rata mavonga, e Bakovi
Dagi bara i habi a nimalo ne
mua,
20 bara i rudu valai tabua
e Kristo, a Viri i vulakia ge
korimule mua, re Isu.
21 Ngane i made na hunu, i
davea a parava a Vure i
vulakia ge rata karaba tabu
a maki lobo. I ta polo ne
huriki a propet hosi, i ta
muholi ge rata mavonga.
22 *Hosi e Moses i ta maea,
'E Bakovi Dagi, a Vure ne
mua, muri ma ge rudu vilia
ne mua a propet, ge manga
iau. A propet iea, a Vure
bara i vulaki talea ne mua.
Mu longo mai a ngava lobo i
taki mua vona.
23 E rei a viri i uka ma i
longo mai a ngavana, bara
ni rabalaki.'
24 "I muholi hateka, e
huriki a propet, i vakatubu
ne Samuel i valai, ria lobo ri
taki mugea a ngava na maki
i bele na tahuna mona.
25 *Ra mua, mua a
hamone huriki a propet. A
Vure i rata a ngava dagi
turane Abraham, e huriki a
gare hosi ne mua, i ta maea,
'Na hamomu kunana, ga
gamai e huriki lobo na
malala.'

* **3:13:** Nim 3:6,15; Luk 23:13-25; Apo 2:23 * **3:17:** Luk 23:34; 1Tim 1:13 * **3:19:** Apo 2:38 * **3:22:** Vin 18:15,18-19 * **3:25:** Vuh 22:18 * **3:26:** Apo 13:46

26 *“A Vure i vulakia a
vora vona, i rudua ge valai
taro ne mua, ge rata
kamumu mua na tahuna i
rata mua lobo mu pulo a
vilone mua, mu ha taro a
vilo hale.”

4

*E Petrus i Pesi na Matane Huriki a Sanderin**

1 E huriki a prister, a ubu
ne huriki a tagari na roho
na Vure, e huriki a Sadusi ri
valai mai e Petrus e Ioanes
na tahuna ru tabana ni vara
e huriki.
2 I madihi a hatene ria, a
vuhuna ru vara e huriki, ru
taki ria ne Isu i pesi rike
mule na nimate, lakea i
vakasiri manga e huriki
lobo bara ri pesi rike mule
na nimate.
3 I mavonga, ri lakavu e
Petrus e Ioanes. Ri ru dili
rua taro na bavi, a vuhuna i
malunga liu pali.
4 *Pali e huriki ala kupo ri
longo a ngava ne rua, ri
luhoi torea a Vure. I
mavonga, e huriki a bakovi
ri luhoi torea e Kristo ri ala
5,000 ngane.
5 Na parava muri e huriki
a matakari, e huriki a gare, e
huriki a mari na vinara ri
vapopo o Ierusalem,
6 turane Anas a prister
dagi, e Kaipas, e Ioanes, e
Aleksander turana e huriki
a kabu na prister dagi.
7 Ri vakapesi na matane
ria e Petrus e Ioanes, ri nana
rua, “Na nitora ne rei, na
rane rei muru rata a maka
naro nga?”
8 Ngane a Hanu Kiripiripi i
vakatorea e Petrus, i ta
maea, “Mua o huriki a
matakari, e huriki a gare o
Israel!
9 Ra mua, mu nana maria
na naro kamumu miri rata
virihia na beu, i tavaga
navai?
10 *A ngaru mu gu lohoka
vona, mua turana e huriki a
Israel: A bakovi iea i tavaga,
i pesi na matane mua na
rana, na nitora ne Isu Kristo
o Nasaret ra viri mu
paditatea, lakea a Vure i
vakamahuri mulea na
matenga.
11 *E Isu ia
‘a kedo mua e huriki a mari
ni hae a ruma, mu koi
vona,
ngane ia a vuhu butu na
ruma.’
12 *“I uka tabu tara rana
bakovi ge korimule hita, a
vuhuna a Vure i rudua a viri
ala taku kunana ge korimule
hita, re Isu.”
13 E huriki a matakari na
Iuda ri turutu na tahuna ri
matai e Petrus, e Ioanes i
uka ma ru mangenge ni ta.
Ri turutu a vuhuna ri
matakilaka vona rua a
bakovi tavula, i uka ma ni
tovo. Pali ri matakilala rua,
ru laho turane Isu muga.
14 Pali ri gi ta navai? Ri
masia a bakovi iea i tavaga, i
pesi turane rua.
15 I mavonga, ri turari tala
tou na vaponga, ri vata,

* **4::** E huriki a Sanderin, ria a kaunsel ne huriki a Israel. O masia na bitona buk a ngava e Sanderin. * **4:4:** Apo 2:41 * **4:10:** Apo 3:6,13-16 * **4:11:** Sng 118:22 * **4:12:** Mat 1:21

16 ri ta maea, “Si gi rata
navai a bakovi nga? E huriki
lobo o Ierusalem ri lohoka
ne rua ru rata a nivakasiri
dagi. Bara si keri ni lavuni.
17 Pali si gi ta pupukari ne
rua, nahea ru gu vakalongo
tabu e huriki ne Isu, ma ge
rere lae a velengana.”
18 *Lakea ri gale dili tabu e
Petrus e Ioanes, ri ta puhaki
ne rua nahea ru gu ta tabu,
o ru gu vara e huriki ne Isu.
19 *Pali e Petrus, e Ioanes
ru koli mule, ru ta maea,
“Mu luhoi navai? A Vure ge
ngaru miri gi longototo
mua, o miri gi longototo ia?
20 I uka tara maki ge rata
maria miri gi longo vulai.
Miri vakalongo kunana a
maki miri matai, a maki
miri longo.”
21 Muri e huriki a
matakari na Iuda ri ta
pupukari tabu ne huriki a
apostolo nga nahea ru gu
vara tabu, muri ri
vakapagitala rua. I uka ma
ri matavisia tara dala ri gi
vakamadihi rua vona, a
vuhuna e huriki lobo ri
kavurikea a Vure vona a
maki i bele.
22 A bakovi ni korimule, a
pida vona i ravulu va, i
tahoka a polona.

E Huriki a Murimuri Ri Vasileki

23 Muri e Petrus, e Ioanes
ru vano, ru hamule mai e
huriki a turane rua, ru
vakalongo ria vona a ngava
i taki rua vona e huriki a
prister dagi, e huriki a gare.
24 *Na tahuna ri longo
loboa a ngavane rua, ri ta
rike, ri vasileki palupu na
Vure, “Bakovi Dagi, ioe o
ratarike a hunu, a malala, a
dari turana maka maki i
tabuli ne tou.
25 *O ta polo na Hanu
Kiripiripi na ngavane Davit,
o ta maea,
‘Re huriki i uka ma ria a
Iuda, i navai i madihi
a hatene ria? Ri
manga.
Ri matakana a dala ni
ratapile iau, pali ri
keri.
26 E huriki a hariki na
malala ri pesi rike na
ni vaubi,
e huriki a matakari ri
vapopo
ri gi vaubi turane
Bakovi Dagi,
ri gi vaubi turana Viri a
Vure i Vulakia.’
27 *A ngava nga ri bele
muholi na tahuna e Ponsius
Pilato e Herod ru vapopo
koea na tanga iea turane
huriki a Israel, e huriki i uka
ma ria a Iuda. Ri vapopo, ri
matakana a dala ri gi
ratapilea a vora vomu, re
Isu, a viri o vulakia.
28 *A maki ri ratea ne Isu, na
nitora vomu, na ningaru
vomu, o taki muga vona ge
bele.
29 *Bakovi Dagi, ngane o
luhoi a hini ri ta
vakamangenge mia vona. O
kori mia, e huriki a vora

* **4:18:** Apo 5:28 * **4:19:** Apo 5:29 * **4:24:** Nim 20:11; Neh 9:6; Sng 146:6
* **4:25:** Sng 2:1-2 * **4:27:** Mat 27:1-2; Luk 23:7-11; Apo 3:13 * **4:28:** Apo 2:23
* **4:29:** Epe 6:19

vomu, nahea mi gi
mangenge ni vakalongo
pagapaga a nitamu ne
huriki.
30 O vakasiri a nitora vomu,
o vakamahuri e huriki, o
rata a maka nivakasiri dagi
na nitora ne Isu Kristo, a
vora malamala vomu.”
31 Na tahuna ri vasileki
lobo, a ruma ri vapopo vona
i vuruke. A Hanu Kiripiripi i
vakatora ria, ri ta pagapaga
na nitana Vure, i uka ma ri
mangenge.

E Huriki a Murimuri Ri Vaveru a Mahala

32 *E huriki a murimuri, a
niluhoi ne ria i taku kunana.
A mahala na viri, i uka ma i
taki ge ne vona kunana. Ria
lobo ri vaveru a mahala
lobo ne ria.
33 A Vure i habi a nitora
dagi ne huriki a apostolo, ri
vakalongo e huriki ne Isu a
Bakovi Dagi i pesi rike mule
na matenga. A Vure i rata
kamumu hateka ria lobo.
34 *I uka tara ne ria ge
bala vona tara maki, a
vuhuna e huriki ri tahoka a
malala, a ruma, bara ri habi
ni kona, ri bole a moni,
35 ri habi ne huriki a
apostolo. Muri e huriki a
apostolo bara ri habi tala ne
huriki ri bala a maki.
36 E Iosep, a hamone Levi
na tanga e Saiprus, a rana ri
galea vona e huriki a
apostolo, e Barnabas. Ra
ngava e Barnabas a
pelegona i maea, ‘a mari ni
vakatora a niluhoi ne
huriki.’
37 I mavonga i habia a
hania vona ni kona. I bole a
moni, i habi ne huriki a
apostolo.

5

E Ananias e Sapira

1 A bakovi tara, a rana e
Ananias, e girihina e Sapira,
ia tara i habia a tabekena
malala vona ni kona.
2-3 *I bole mule ranga
mapana malala, i habi ranga
tabekena ne huriki a
apostolo. E girihina i lohoka
vona a naro i ratea.
Na tahuna i vano ge habi
a moni ne huriki a apostolo,
e Petrus i takia, i ta maea,
“Ananias, i navai e Satan i
dili vomu, o tamia a Hanu
Kiripiripi, o bole mule ranga
moni ni kona a malala vona?
4 Muga a malala ne vomu.
Muri na malala ni kona, a
moni o bole, a moni vomu.
Bara o rata a maki na
ningaru vomu. Pali i navai o
luhoi ni ratena a naro iea? I
uka ma o tamia tara bakovi.
A viri o tamia a Vure.”
5 Na tahuna e Ananias i
longoa a ngava iea, i boru
puru, i mate. E huriki ri
longoa a naro iea, ri
mangenge hateka.
6 Muri e huriki a riau ri
valai, ri bunua a podana, ri
kaloho talea, ri tanua.
7 Muri na kilala i tolu e
Sapira i dili valai. I uka ma i
lohoka vona e girihina i
mate.
8 Lakea e Petrus i nanea,
“O vakalongo iau ngane, ra
moni nga, a mapana malala
marua ni kona?”

* **4:32:** Apo 2:44 * **4:34:** Apo 2:45 * **5:2-3:** Ion 13:2; Apo 4:34-35

E Sapira i koli i ta maea,
“E, ra ngi kunana a mapana
malala.”
9 Lakea e Petrus i takia i ta
maea, “Pali i navai muru
valongo mai a ngava ni
tonia a Hanune Bakovi
Dagi? Mata lakea! E huriki a
riau ri tanua pali e girihimu,
ri laho valai. Ioe tara, bara
ri kaloho tala a podamu.”
10 Malaviriri kunana e
Sapira i boru puru tabukoi
na vahane Petrus, i mate.
Na tahuna e huriki a riau ri
dili, ri masia i mate pali, ri
kaloho talea, ri tanu tabukoi
ia ne girihina.
11 E huriki a tara ne Kristo,
turana e huriki lobo ri
longoa a maki i bele, ri
mangenge.

E Huriki a Apostolo Ri Rata a Nivakasiri

12 *E huriki a apostolo ri
rata a nivakasiri i kupo na
matane huriki. E huriki a
tara na Vure ri vapopo
vakaroro na Talele ne
Solomon.
13 E huriki lobo ri ngaru
ria, pali i uka ma ri dili
turane ria, a vuhuna ri
mangenge.
14 Ngane e huriki ala kupo
hateka ri luhoi torea e
Bakovi Dagi, ri dili turane
ria.
15 E huriki ri lohoka vona
a maka nivakasiri e huriki a
apostolo ri rata, lakea ri
kaloho valai e huriki ri
giloa, ri vakamahita ria na
kiri ne ria, a moke ne ria na
hare dala. Na tahuna e
Petrus i laho polo, ri ngarua
a maniruna ge tarui ria.
16 E huriki lobo na maka
tanga kiroko tabukoi o
Ierusalem ri kaloho valai ne
huriki a apostolo e huriki ri
giloa, e huriki i dili ne ria a
hanitu, lakea ni vakamahuri
lobo ria.

A Agelo i Kori e Huriki a Apostolo

17 Pali a prister dagi,
turane huriki a tara vona re
huriki a Sadusi, i madihi a
hatene ria.
18 Ri lakavu e huriki a
apostolo, ri ru dili ria na
bavi.
19 *Pali na rodo a agelo ne
Bakovi Dagi i talea a logo na
bavi, i tuli tala ria. Lakea i
taki ria,
20 “Mu vano, mu pesi na
roho na Vure, mu vakalongo
e huriki na ngava lobo na
nimahuri karaba.”
21 Na tahuna i mavida a
more, ri dili na roho na
Vure, ri vakatubu ni tovo e
huriki.
Na tahuna a prister dagi
turane huriki a tara vona ri
bele, ri gale palupu e huriki
a tara na Sanderin ra tara
na vaponga ne huriki a
Israel. Muri ri rudu e huriki
a bolekori, ri lakea na bavi,
ri gi tuli valai ne ria e huriki
a apostolo ne Kristo.
22 Na tahuna e huriki a
tagari ri bele na bavi ta ri gi
turari e huriki a apostolo, i
uka ma ri matai ria vonga.
Lakea ri hamule, ri
vakalongo maea:
23 “Mi masia a logo na bavi
ni tukari kamumu. E huriki
a tagari ri pesi polovavo.
Pali na tahuna mi talea a

* **5:12:** Apo 2:43; 14:3 * **5:19:** Apo 12:7-10

logo, i uka ma mi masia tara
bakovi ge made pololilo."
24 Na tahuna a ubu na
tagari na roho na Vure,
turane huriki a prister dagi
ri longoa ngava iea, ri loho
lege, e huriki a apostolo ri
lokovai? Ri nana rovi lae a
ra maki ge bele ngane.
25 Muri a bakovi tara i
valai, i ta maea, "Longo
valai! Re huriki a bakovi mu
ru dili na bavi, ngane ri
pepesi na roho na Vure, ri
tovo e huriki vonga."
26 Muri a ubu i vano
turane huriki a tagari vona,
ri tuli mule e huriki a
apostolo. I uka ma ri turari
ria, a vuhuna ri mangenge
ne huriki, ma ri gi padimate
ria na kedo.
27 Ri tuli valai e huriki a
apostolo, ri vakapesi ria na
matane huriki a tara na
vaponga na Sanderin. Lakea
a prister dagi i nana ria,
28 *i ta maea, "Mi vakuku
pali mua, nahea mu gu tovo
e huriki vona a rana bakovi
iea. Pali mu valai, mu tovo e
huriki lobo koea o
Ierusalem. Pali a maki tara
mu ratea, mu ngaru ni
vakarare mia vona a
nimatena bakovi iea."
29 *Pali e Petrus turane
huriki a apostolo, ri koli, ri
ta maea, "Mi gi longototo
kunanea a Vure. I uka ma
mi gi longototo e huriki a
bakovi!
30 Mu paditatea e Isu na
kai tavalavala, i mate. Pali a
Vure ne huriki a gare ne
hita i vakamahuri mulea na
matenga.
31 *A Vure i bibi rikea a
rana e Isu, i vakamadea na
limana kanena, ge muga ne
hita, ge korimule hita, ge
rata e huriki a Israel ri gi
pulo a vilone ria, ge puga a
naro hale ne ria.
32 Mia mi masia. A Hanu
Kiripiripi tara i masia. A
Vure i habi a Hanu
Kiripiripi ne huriki ri
longototo a nitana."
33 Na tahuna ri longoa a
ngava iea, i madihi a hatene
ria, ri ngaru ni rabalaki e
huriki a apostolo.
34 Pali a Pariseo tara, e
huriki lobo ri togoa, a rana e
Gamaliel. Ia a mari ni tovo a
vinara. I pesi rike, i taki ni gi
tono tala taro e huriki a
apostolo.
35 Muri i taki e huriki a
tara na vaponga, i ta maea,
"Mua o huriki a bakovi o
Israel, mu luhoi kamumu a
naro mu ngaru ni rata virihi
ne huriki a bakovi nga.
36 *I uka ma i hosi hateka
e Teudas i bele, i takia ta ia a
bakovi dagi, lakea e huriki
ala 400 ri muri vona. Muri
ni rabalaki, lakea e huriki a
murimuri vona ri ha vapida,
i lobo tavula a tara vona.
37 Muri na tahuna ni here
a rane huriki lobo, e Iudas a
bakovi o Galili, i bele. I tuli e
huriki a bakovi, ri vakabele
a vabinga ri ngaru ni lili e
huriki ri matakari ria. Ia
tara ni rabalaki, ri vapida
rere e huriki a murimuri
vona.
38 I mavonga, e huriki nga,
naha ni padoi ria! Mu mata
taro ria ri gi vano! A leho ne

* **5:28:** Mat 27:25 * **5:29:** Apo 4:19 * **5:31:** Luk 24:47; Apo 2:33-34; Epe 1:20
* **5:36:** Apo 21:38

ria, ge valai na bakovi kunana, bara i lobo tavula.
39 Pali a leho ne ria, ge valai na Vure, bara mu keri ni vakalobo ria, pali mua bara ni matakilaka mua mu hehea a Vure." Na tahuna ri longoa a ngavana bakovi iea, ri ngarua, ri longo maia.
40 *Muri ri gale dili tabu e huriki a apostolo, ri hotu ria. Ri pupukari ria nahea ri gi ta tabu vona a rane Isu. Muri ri tono tala ria ri vano.
41 *E huriki a apostolo ri pe a vaponga, ri vano. Ri vivi vona a hini a Vure i matai ria, i kara ria ni bole a maregoa na rane Kristo.
42 Na parava lobo ri tovo e huriki na roho na Vure, na ruma takutaku. Ri tovo, ri vara e huriki, ne Isu a viri a Vure i vulakia.

6

A Bolekori ala Polorua Ni Vulaki

1 *Na tahuna iea e huriki a murimuri ri bele kupo. Na parava lobo bara ri habi a maki ni kani ne huriki a havuri. Pali e huriki a Iuda ri lohoka na nita Grik ri deke mai e huriki a Iuda ri lohoka na nita Hibru, a vuhuna e huriki a havuri ne ria i uka ma ni kori.
2 Lakea e huriki a apostolo ala ravulu a polona i rua, ri gale palupu e huriki a murimuri lobo, ri ta maea, "I uka ma i kamumu mi gi pe a leho ni vara na nitana Vure, mi gi veru a maki ni kani.
3 I mavonga, mua e huriki a turagu, mu vulaki a bakovi ala polorua, mi gi habi a leho iea ne ria. E huriki a bakovi nga ri gi tahoka a lohokanga, a Hanuna Vure ge laho tora turane ria, ri gi naro kamumu, e huriki lobo ri gi togo ria.
4 Pali mia, mi gi habi a hatene mia ni vasileki, ni tovo ne huriki na nita na Vure."
5 A ngava iea i nangi kamumu ne huriki. Lakea ri vulakia e Stepan, a bakovi i luhoi tora hateka a Vure, a Hanuna Vure i laho tora turana. Ri vulaki e Stepan, turana e Pilip, e Prokorus, e Nikanor, e Timon, e Paramenas, e Nikolas a bakovi o Antiok i dili na lotu ne huriki a Iuda.
6 Ri vakapesi ria na ngalane huriki a apostolo, lakea e huriki a apostolo ri vasileki, ri ru langa a limane ria ne ria.
7 *A nitana Vure ni vakarere na tanga lobo. E huriki a murimuri ri bele kupo hateka o Ierusalem. E huriki a prister ala kupo ranga, ri longototo a nitana Vure, ri luhoi tora.

E Stepan Ni Lakavu

8 A Vure i rata kamumua e Stepan, i habi a nitora vona. I rata na matane huriki a maka nivakasiri dagi, a maki niturutu vona.
9 Pali e huriki a Iuda ranga ri pesi rike, ri vahehe turane Stepan. Re huriki na roho na vaponga, i muga ria a

* **5:40:** Apo 4:18 * **5:41:** Mat 5:10-12; 1Pe 4:13 * **6:1:** Apo 4:35 * **6:7:** Apo 2:41; 16:5

vorakato, pali ngane ri matukapaga. Ri valai o Sirene o Aleksandria, o Silisia o Asia.
10 *Ri vahehe turane Stepan, pali ri keri ni gegea, a vuhuna a Hanu Kiripiripi i habi a lohokanga dagi ne Stepan.
11 Muri ri kona kapiloho ranga bakovi, ri taki ria ri gi ta maea, “Mi longoa e Stepan i biu e Moses, a Vure.”
12 Lakea ri piu rike e huriki a bakovi, e huriki a gare, e huriki a mari na vinara, ri lakavua e Stepan, ri turaria lakea ne huriki a Sanderin.
13 Muri e huriki a bakovi ranga ri tami virihia na ngava, ri ta maea, “A bakovi iea, i uka ma i ulu na ni ta hale na roho na Vure, na vinara ne Moses.
14 Mi longoa i takia e Isu o Nasaret ta ge pukea a roho na Vure, ge pulo a maka vinara ne Moses i habi ne hita.”
15 E huriki lobo ri made na Vaponga, ri matanono tamoroa a matane Stepan. Ri masia a matana i manga a matana agelo.

7

E Stepan i Vara

1 Muri a prister dagi i nanea e Stepan, “A ngava ni padi virihi ioe vona, i muholi?”
2 *Lakea e Stepan i koli i ta maea, “Mua o huriki a turagu mai, e tata mai, mu longo valai nau! A Vure na nipara dagi i luve na gare ne hita, e Abraham, na tahuna i made o Mesapotamia. I uka ma i made ma o Haran.
3 A Vure i luve vona, i ta maea, ‘O pea a robo vomu, e huriki a viri vomu, o vano o lakea na robo ga vakasiri ioe vona.’
4 *“I mavonga, e Abraham i pea a robo ne huriki a Kaldia, i vano i made o Haran. Muri ne tamane Abraham i mate, a Vure i tuli talea o Haran, i tuli vilia koea na malala iea, ra mu made vona ngane.
5 *Pali a Vure i uka ma i habia ne Abraham tara tabekena malala ge ne vona. Na tahuna iea, e Abraham i uka e tuna. Pali a Vure i ta muholi vona ge habia vona, turana e huriki a hamona a malala iea.
6 *A Vure i taki tabua ne huriki a hamona bara ria a mosi na robo ne huriki ranga. E huriki nga bara ri vakavora e huriki a hamone Abraham, bara ri vakamadihi ria na pida i 400.
7 *Pali a Vure i ta maea, ‘Iau ga vakamadihi e huriki a kabu ri vakavora e huriki a hamomu. Muri ri gi pagitala vona a robo iea, ri gi valai, ri gi kavurike iau koea na malala iea.’

* **6:10:** Luk 21:15 * **7:2:** Vuh 11:31; 12:1 * **7:4:** Vuh 11:31–12:5 * **7:5:** Vuh 12:7; 15:18; 17:8 * **7:6:** Vuh 15:13-14; Nim 12:40 * **7:7:** Nim 3:12 * **7:8:** Vuh 17:9-14; 21:4 * **7:8:** A naro ni vapala a kuli, a Vure i taki e huriki a Israel ri gi rata, ga kilakila ne ria e huriki a ngate na Vure.

8 *Muri i habia ne
Abraham a ngava dagi na ni
pala a kulina viri.* E
Abraham i vakabelea ngane
e Isak, lakea i palea a kulina
muri na parava i polotolu. E
Isak i vakabelea e Iakop. E
Iakop i vakabele e huriki a
gare ne hita ala ravulu a
polona i rua.

9 *"E huriki a gare ne hita
nga ri tepua e tarine ria, e
Iosep, lakea ri habia ne
huriki a Egipto, ri konea ge
ia a vora ne ria. Pali a Vure i
made turana,

10 *i korimulea na
nimadihi lobo i bele vona. I
habia ne Iosep a lohokanga
dagi, i ratea e Parao, a hariki
o Egipto, i matakilaka vona.
Muri a hariki i ru ia ge
matakaria a tanga e Egipto
turana maki lobo vona.

11 *"Muri a pago i bele, i
ratapile e huriki a Egipto, e
huriki a Kenan, ri vitolo. E
huriki a gare ne hita ranga
ri bala a maki ni kani.

12 Na tahuna e Iakop i
longo i tahoka a vit o Egipto,
i rudu e huriki a gare ne
hita, ri lokovonga, ri bole a
maki ni kani, ri hamule.

13 *Na tahuna ri lokovonga
tabu e Iosep i vakasiri ia ne
huriki a turana mai, ia e rei
muholi. Ngane e Parao i
lohoka vona e huriki a
kabukabu ne Iosep.

14 *Muri e Iosep i talo rike
a ngava ne tamana e Iakop,
turana e huriki a kabukabu
vona ala ravulu polorua a
polona i lima, ri gi valai
vona.

15 *Lakea e Iakop i puru o
Egipto, i mate vonga. E
huriki e tuna, re huriki a
gare ne hita, ria ranga ri
mate vonga.

16 *Lakea a podane ria ni
kaloho mule valai o Sekem,
ni ru na babe na malala dagi
e Abraham i konea ne huriki
e tune Hamor.

17 *"A parava a Vure i ta
muholi vona ne Abraham ta
ge bele, ngane i valai
tabukoi. E huriki a viri ne
hita vonga o Egipto ri bele
kupo hateka.

18 Muri a hariki tara i
matakari na robo e Egipto, i
uka ma i lohoka ne Iosep.

19 *A hariki iea, i tami e
huriki a viri ne hita, i rata
hale ria. I vakuku ria ri gi
vuroki na naru e huriki a
koma karaba, ri gi mate.

20 *"Na tahuna iea, e
Moses ni poda. I mata
kamumu hateka na matana
Vure. Na keva i tolu e
tamana e kinana ru
matakaria.

21 *Muri ru ru polovavoa,
lakea e tune Parao a
ngatavine i bolea, i paua ge
tuna.

22 E Moses ni tovo
kamumu na lohokanga lobo
ne Egipto. I moro hateka na
nita, na leho vona.

23 "Na tahuna e Moses i
tahoka a pida i ravulu va, i

* **7:9:** Vuh 37:11,28; 39:2,21-23 * **7:10:** Vuh 41:37-44 * **7:11:** Vuh 41:54; 42:1-2 * **7:13:** Vuh 45:1-4,16 * **7:14:** Vuh 45:9-11; 46:27 * **7:15:** Vuh 46:1-7; 49:33 * **7:16:** Vuh 23:2-20; 33:19; Ios 24:32 * **7:17:** Nim 1:7-8 * **7:19:** Nim 1:11-22 * **7:20:** Nim 2:2 * **7:21:** Nim 2:3-10

vano i gosi e huriki a kabu vona, a Israel.
24 *I masia tara ne ria i ubia a bakovi o Egipto, lakea i koria a bakovi iea, i rabalakia a bakovi o Egipto.
25 E Moses i pahaluhoi ta e huriki a viri vona bara ri matakilaka vona a Vure i rudua ge korimule ria, pali i uka ma ri matakilaka vona.
26 Na parava muri e Moses i bele tabu ne ria. I matai a bakovi o Israel ala rua ru vaubi. Lakea i nugu kari rua, i ta maea, 'Muru longo valai, ra marua, marua a kabu i taku, i navai muru ngaru ni varabalaki?'
27 "Lakea a viri i rata tuharea e turana i kope lakea na gaga e Moses, i koli, i ta maea, 'E rei i ru ioe go matakari, go pelekado mia?
28 *I navai, o ngaru ni ubi mate iau ge manga a hini o ubi mate a bakovi o Egipto ravi?'
29 *Na tahuna e Moses i longoa a ngava iea, i ha lakea o Midian i made manga mosi vonga. Muri i parangi, i tahoka e tuna bakovi ala rua.
30 *"Muri na pida i ravulu va, a agelo i bele ne Moses na malala golea, tabukoi na lolo e Sinai. A agelo iea i made pololilo na hubena kanono i hube langa na kai kiroko tara.
31 Na tahuna e Moses i masia a hubena kanono, i turutu vona. Na tahuna i lokovonga tabukoi vona, ge matai kamumua, i longoa a lohone Bakovi Dagi i ta maea,
32 'Iau a Vure ne huriki a gare vomu, a Vure ne Abraham, ne Isak, ne Iakop.' E Moses i mangenge, i vakulu a tagana, i mangenge ni mata rike.
33 "Muri e Bakovi Dagi i takia, 'O kali tala a vahapolo vomu, a vuhuna iau a made koea na malala o pesi vona.
34 Muholi hateka iau a masia a nimadihi i bole e huriki a ngate nau ri made o Egipto. A longoa a nidedo ne ria. Ngane a puru valai ga korimule ria. Ngane o valai, ga rudu hamule ioe lakea o Egipto.'
35 *"Muga e huriki a Israel ri koi vona e Moses, ri ta maea, 'E rei i ru ioe go matakari, go pelekado mia?' Pali e Moses kunana a viri a Vure i rudua ge matakari, ge korimule e huriki a Israel. A Vure i vulakia e Moses na tahuna a agelo i bele vona na hubena kanono na kai kiroko.
36 *E Moses i tuli tala ria o Egipto, i rata a maka maki ni turutu vona, a nivakasiri i kupo na robo e Egipto, na Dari Vururu, na malala golea na pida i ravulu va.
37 *Ia kunana ra viri i taki e huriki a Israel, i ta maea, 'A Vure bara i vulakia tara ne mua, ge ia a propet manga iau.'
38 *Ia kunana a viri i made turana e huriki a kabu ne

* **7:24:** Nim 2:11-15 * **7:28:** Nim 2:14 * **7:29:** Nim 2:21-22; 18:3-4 * **7:30:** Nim 3:1-10 * **7:35:** Nim 2:14 * **7:36:** Nim 7:3; 14:21; Gi 14:33 * **7:37:** Vin 18:15 * **7:38:** Nim 19:3

Israel na malala i ngeki. Ia
kunana a agelo i ta turana, i
habi vona a ngava na
nimahuri meli na lolo e
Sinai, lakea i habi poloa ne
hita.
39 “Pali e huriki a gare ne
hita ri marikoi ni longo mai
ia. Ri lohopilea, ri ngaru ni
hamule lakea o Egipto.
40 *Ri takia e Aron, ‘O rata
ranga vure ne hita ri gi
muga ne hita. I uka ma si
lohoka vona e Moses, ra viri
i tuli tala hita o Egipto, i loko
vai!’
41 *Muri ri pipia tara
hanuna tuna bulmakau ga
vure ne ria. Ri bole valai
vona a maka nihabi, ri ratea
a habu dagi, ri kavurikea a
maki ri ratea na limane ria.
42 *Pali a Vure i mata here
ne ria, i mata taro ria, ri gi
kavurike a maka hada, a
keva, a haro. I mavonga, i
bele muholi a nita ni here
puru hosi na puhu na
raukea ne huriki a propet:
‘Mua o huriki a Israel!
Na tahuna mu made na
malala i ngeki na pida
i ravulu va,
mu rabalaki a maka
sipsip a bulmakau,
mu rata a nihabi. Pali
i uka ma mu habi nau.
43 Mu habi na vure e Molok.
Mu habi tabu na
hanuna hada na vure
ne mua e Repan.
A vure nga mu rata na
limane mua, ta mu gu
kavurike rua.
Ngane mu rata mavonga,
bara tono tala mua
vona a malala ne
mua.
Bara mu vano, mu
made manga
mosi na malala
mule lokovonga
ne Babilon.’
44 “E huriki a gare ne hita
ri tahoka a Kape na Ngava
Dagi na tahuna ri laho lae na
tabeke i ngeki. A kape iea, ri
haea muri mai a nitana
Vure i taki polo ne Moses.
45 *Muri e huriki e tune
ria ri bole vilia na tahuna e
Iosua i muga ne ria, ri bole
polo a malala ne huriki a
kabu ranga. E huriki a kabu
nga, a Vure i lili tala ria. Ri
vakapesia koea a kape, i
valai i harena na tahuna e
Davit a hariki i matakari o
Israel.
46 *E Davit, a Vure i
ngarua. Lakea i takia a Vure
i ngaru ni gi hae a roho na
Vure ne Iakop.
47 *Pali a roho iea, e Davit
i uka ma i haea. E tuna, e
Solomon a viri i haea.
48 “Pali a Vure Meli Liu i
uka ma i made na roho ni
hae. I manga a ngava a
propet tara i takia hosi,
49 *‘E Bakovi Dagi i ta maea,
“A hunu a gula-hariki nau,
A malala a murina
vahagu.
I uka tara roho mu gu haea
ge kamumu ga made
vona.
Ra iau, a ngaru a hini ga
malo vona?
50 Iau a ratarike a maki lobo
nga.” ’ ”

* **7:40:** Nim 32:1 * **7:41:** Nim 32:2-6 * **7:42:** Amo 5:25-27 * **7:45:** Ios 3:14-17 * **7:46:** 2Sam 7:1-16 * **7:47:** 1Ki 6:1-38 * **7:49:** Ais 66:1-2 * **7:51:** Ais 63:10

51 *Lakea e Stepan i ta
maea, “Mu putu ngingi! A
hatene mua, a talingane
mua i robo manga e huriki i
uka ma ri lohoka na Vure!
Mu manga e huriki a gare
ne mua hosi, mu gegea a
Hanu Kiripiripi!
52 *E huriki a gare ne mua
ri vakamadihi lobo e huriki
a propet hosi. Ri rabalaki e
huriki a propet ri ta muga
vona a Bakovi Malamala ta
ge valai. I valai pali, pali
mua mu habia na limane
huriki a pile vona, mu
rabalakia.
53 Ra mua, e huriki a agelo
ri habi ne mua a vinara na
Vure, pali i uka ma mu
ramaia. Mua kunana mu
rabalakia.”

E Stepan Ni Padi Mate

54 Na tahuna ri longo a
ngavane Stepan, i madihi a
hatene ria, ri karatata a
ngine ria.
55 *Pali e Stepan, a Hanu
Kiripiripi i vakatorea, i mata
rike na hunu i masia a
bagetuanga na Vure. I masia
e Isu i pesi tabukoi na Vure,
na limana a kanena.
56 *Lakea i ta maea, “Mu
mata sike! A masia a Hunu i
mata ka! A Tuna Bakovi i
pesi tabukoi na Vure, na
limana a kanena.”
57 Na tahuna ri longoa a
ngavane Stepan, ri magulu
rike taku ri nugu kari a
talingane ria, ri nunu
lokovonga vona,
58 ri turari talea na tanga
dagi, ri padimatea na kedo.
E huriki ri padi virihia na
ngava ri kali tala a maka
varakia ne ria, ri ru na
vahana riau tara ni gale e
Saulus, ge matakari.
59 Na tahuna ri padia na
kedo e Stepan, i vasileki, i ta
maea, “Isu a Bakovi Dagi, o
bolea a hanugu.”
60 *Muri i turume puru i
gale dagi hateka, “Bakovi
Dagi, naha ni luhoi a naro
hale ne ria.” Muri i mate.

8

1 Na matane Saulus, a
naro ri rata virihia e Stepan
vona i kamumu hateka.
Na parava iea kunana ri
vakatubu ni vakamadihi e
huriki a tara ne Kristo o
Ierusalem, lakea ri ha
vapida lae, ri vano ri made
na tabeke ne Iudea, a tabeke
ne Samaria. Pali e huriki a
apostolo i uka ma ri vano.
2 E huriki a bakovi
kamumu ranga ri bolea a
podane Stepan, ri taringia,
muri ri tanua.
3 *Pali e Saulus i ratapile
mavonga e huriki a tara ne
Kristo. I dili na ruma ne ria,
i turari tala e huriki a
bakovi a ngatavine, i ru dili
ria na bavi.

A Velenga Kamumu i Rere o Samaria

4 E huriki ri ha vapida lae,
ri vara a Velenga Kamumu
ne huriki na maka tanga ri
lakea vona.
5 E Pilip i puru na tanga
dagi e Samaria, i vakalongo
e huriki vonga ne Kristo.

* **7:52:** Mat 23:31 * **7:55:** Sng 110:1 * **7:56:** Kol 3:1 * **7:60:** Luk 23:34
* **8:3:** Apo 9:1,13; 22:4; 26:9-11

6 Na tahuna e huriki ri
longoa e Pilip i vara, ri
matai a maka nivakasiri i
rata, ria lobo ri longo
kamumu a ngava i taki.
7 I vakatavaga e huriki a
beu, a vaha hale. I lili tala e
huriki a hanitu ne huriki,
lakea e huriki a hanitu ri
kulugou, ri ha tala.
8 Ngane e huriki lobo na
tanga iea ri vivi.

E Simon a Bakovi na Malulu

9 A bakovi tara i made na
tanga dagi iea, a rana e
Simon. Muga ne Pilip i
lokovonga, e Simon i
vakaholi e huriki a Samaria
na malulu vona. I bibi rike
mulea ta ia a bakovi dagi.
10 E huriki lobo ri longo
maia, e huriki a bakovi
tavula, e huriki a kakaina
tanga, ri ta maea, "A bakovi
iea i tahoka a nitora na vure
ni gale e 'Dagi.' "
11 Ri longo maia, a vuhuna
i tabaka ngane i vakaholi ria
na malulu vona.
12 Pali na tahuna e Pilip i
vara ria, ri luhoi torea a
Velenga Kamumu na
harikianga na Vure, ri luhoi
torea a rane Isu Kristo, lakea
e huriki a bakovi a
ngatavine ni vahilolo.
13 E Simon tara i luhoi
tora, lakea ni vahilolo. Muri
i laho turane Pilip, i turutu
vona a maka nivakasiri dagi
e Pilip i rata.
14 Na tahuna e huriki a
apostolo o Ierusalem ri
longo e huriki a Samaria ri
bole a nitana Vure, ri rudu e
Petrus e Ioanes ru lakea ne
ria.
15 Na tahuna ru bele, ru
vasileki ne ria, ri gi bole a
Hanu Kiripiripi,
16 a vuhuna i uka ma i
bele ne ria ma. Ni vahilolo
ria kunana na rane Isu
Kristo a Bakovi Dagi.
17 *Muri ru ru langa ne ria
a limane rua, ri bole a Hanu
Kiripiripi.
18 Na tahuna e Simon i
matai e Petrus e Ioanes ru
ru langa a limane rua ne
huriki, lakea ri bole a Hanu
Kiripiripi, i ngaru ni habi a
moni ne rua,
19 i ta maea, "Muru habia
nau a nitora iea, e rei a viri
ga ru langa a limagu vona
bara i bole a Hanu
Kiripiripi."
20 Pali e Petrus i koli i ta
maea, "A moni vomu ge
velu. Ioe tara bara o velu, a
vuhuna o luhoi ta go konea
a nitora na Vure!
21 Ioe o uka ma go dili
vona a leho miri ratea, a
vuhuna a naromu i hale na
matana Vure.
22 O pulo a vilomu, o ha
vona a naro hale iea. O
vasileki ne Bakovi Dagi ge
pugea a naro hale o ngaru ni
ratea. Ia ge ngaru, bara i
pugea a naro hale vomu.
23 A matakilala ioe, o
ngutu hateka ni bole a
nitora iea. Ioe a vora tavula
na naro hale."
24 E Simon i koli, i ta maea,
"O vasileki nau ne Bakovi
Dagi, nahea ge bele nau a
maki o taki."
25 E Petrus e Ioanes ru
vakalongo e huriki ne
Bakovi Dagi, ru tovo ria na
ngavana. Muri ru hamule

* **8:17:** Apo 19:6

lakea o Ierusalem. Na tahuna ru laho hamule, ru vara e huriki na maka tanga o Samaria na Velenga Kamumu.

E Pilip i Tovo a Ori o Itiopia

26 Ngane a agelo ne Bakovi Dagi i takia e Pilip, i ta maea, “O pesi rike, o vano, o laho na dala i pagitala o Ierusalem i puru lakea na nuli tanga e Gasa.”

27 Lakea i malaga, i laho. Na bokodala i taguia a bakovi o Itiopia. A bakovi iea a ori, ni pala a dolena. A leho vona ni matakari a tava na hariki ngatavine e Kandasi na robo e Itiopia. I sike pali o Ierusalem, i vasileki.

28 Ngane i hamule lakea na tanga vona. I made langa na karis, i gia a puhu na raukea ne Isaia a propet.

29 Lakea a Hanu Kiripiripi i takia e Pilip, “O lakea tabukoi na karis.”

30 Lakea e Pilip i nunu lakea na karis, i longoa a bakovi i gia a puhu na hinere ne Isaia a propet. Lakea e Pilip i nanea, “Ra ngava o gia, o longokilalea?”

31 Lakea a ori i koli, i ta maea, “Ga longokilala navia? A viri ge tuveve poloa nau, bara lohoka vona.” Lakea a ori i takia e Pilip ge rike maia, ge made turana.

32 *A tabekena Hinere i gia a ori iea, i maea,
“Ni lalu manga a sipsip ni gi padimate.
I vulai, i malou manga a tuna sipsip ni pala a vuna,
i uka ma i takia tara ngava.
33 Na tahuna ri biu pilea, i uka ma ri pelekado kamumua.
I uka a hamona
a vuhuna i uka ma i made tabu na malala.”

34 Lakea a ori i nanea e Pilip, “O vakalongo iau ngane vona a propet iea. I taki mulea, o i taki a viri tara?”

35 Lakea e Pilip i vakalongoa a ori na Velenga Kamumu ne Isu, i vakatubu na ngava iea.

36-37 *Na tahuna ru nunu puru na dala, ru bele vona tara naru. Lakea a ori i ta maea, “Mata lakea, a naru. A ngaru go vahilolo iau.”*

38 Lakea i vakukua a bakovi i vakanunua a karis, ge hori taro. Muri e Pilip, a ori ru puru na naru, lakea e Pilip i vahiloloa.

39 Na tahuna ru pagitala na naru, a Hanune Bakovi Dagi i bolea e Pilip, i vano. A ori i uka ma i matai tabua, pali i vivi hateka, i ramai a dalana, i vano.

40 *Pali e Pilip i bele na tanga dagi e Asotus. I laho lakea o Sisaria, i vara a

* **8:32:** Ais 53:7-8 * **8:36-37:** Apo 10:47 * **8:36-37:** A puhu hosi na Nita na Vure, i kupo ri uka lain 37. A puhu ranga kunana ri tahoka a lain iea: 37 Lakea e Pilip i takia, “Ioe o luhoi tora muholi, bara vahilolo ioe.” A ori i koli i ta maea, “Iau a luhoi tora vona e Isu Kristo ia a Tuna Vure.” * **8:40:** Apo 21:8

Velenga Kamumu na maka
tanga na dala.

9

E Saulus i Pulo a Vilona
(Apostolo 22:4-16; 26:9-18)

1 *Na tahuna iea e Saulus i
tababana ni ta tora hateka
ge ratapile, ge rabalaki e
huriki a murimuri ne Bakovi
Dagi. I lakea na prister dagi,
2 i takia ge herea tara
raukea ge bole lakea na
maka roho na vaponga na
tanga dagi e Damaskus. A
raukea bara i vakalongo ria
ne Saulus ge lokovonga, ge
matavisi ranga bakovi a
ngatavine ri ramai a Dala ne
Bakovi Dagi,* bara i lakavu
ria, i turari mule valai o
Ierusalem.
3 Na tahuna i popote ge
bele o Damaskus, a nipara
dagi na hunu i kinipageri
vakaturutu halui ia.
4 E Saulus i boru puru na
malala, i longoa a lohona
viri i ta maea, "Saulus,
Saulus, i navai o vakamadihi
iau?"
5 Lakea e Saulus i nana,
"Bakovi dagi, e rei ioe?"
A lohona viri i koli, i ta
maea, "Iau e Isu, ra viri o
vakamadihia.
6 Pali ngane o pesi rike, o
dili na tanga dagi. Ga taki
ioe na maki go ratea."
7 E huriki a bakovi ri laho
turane Saulus ri pesi tata
mavonga, ri ngapa. Ri
longoa a lohona viri, pali i
uka ma ri masia tara viri.
8 E Saulus i pesi rike, i
mata para, pali i kepa. Ni
tuli na limana, i dili na
tanga dagi e Damaskus.
9 Na parava i tolu i kepa. I
uka ma i kani, i uka ma i
ninu.
10 Na tanga dagi e
Damaskus i made vonga tara
murimuri, a rana e Ananias.
E Bakovi Dagi i bele vona na
vurena, i galea, "Ananias!"
I koli, i ta maea, "Bakovi
Dagi, iau ieni."
11 Lakea e Bakovi Dagi i
takia, "O pesi rike, o laho
lakea na ruma e Iudas, na
dala ni gale e Kiripi, o nana
kanea vonga tara bakovi o
Tarsus, a rana e Saulus.
Ngane i vasileki vonga.
12 I vurena, i masia a
bakovi, a rana e Ananias, i
valai, i ru langa a limana
vona ge vakamatapara ia."
13 Pali e Ananias i koli i ta
maea, "Bakovi Dagi, iau a
longo e huriki ri takia a
bakovi iea, ta i ratapile e
huriki a tara vomu o
Ierusalem.
14 Ngane e huriki a prister
dagi ri rudu vilia ge lakavu e
huriki ri gale a ramu."
15 *Pali e Bakovi Dagi i
takia, "O vano! A bakovi iea,
a ngarua ge lakea ne huriki
a bakovi a ngatavine i uka
ma ria a Iuda, e huriki a
hariki, e huriki a Israel, ge
vakalongo ria nau.
16 *Ga vakasiria na maka
maki bara i bole a nimadihi
vona na tahuna i ramai iau."

* **9:1:** Apo 8:3 * **9:2:** E huriki a murimuri ranga ri gale kalihi a lotu ne ria a Dala, a vuhuna e Isu ia a Dala na nimahuri vakaroro. Ioanes 14:6 * **9:15:** Apo 26:2,6; 27:24; Rom 1:5 * **9:16:** 2Ko 11:23-28

17 I mavonga, e Ananias i
vano, i bele na ruma. I dili, i
ru langa a limana ne Saulus,
i ta maea, “O turagu o
Saulus, e Isu a Bakovi Dagi,
a viri i bele vomu na dala na
tahuna o laho valai koea, i
rudu iau a valai vomu, go
matapara tabu, ge dili vomu
a Hanu Kiripiripi.”
18 I malaviriri kunana, a
maki manga a honana manu
i boru tala na matane
Saulus, i matapara tabu.
Lakea i pesi rike, ni vahilolo.
19 Muri i kani i vaga a
tuhana.

E Saulus i Vara o Damaskus

E Saulus i made turane
huriki a murimuri o
Damaskus na parava ranga,
20 i lakea malaviriri na
maka roho na vaponga, i
vakalongo e huriki maea, “E
Isu ia a Tuna Vure.”
21 *E huriki ri longoa a
nitana ri turutu, ri vanana,
“Ra bakovi iea, i navai i ta
mavonga? Ia kunana a viri i
rabalaki e huriki ri luhoi
torea e Isu o Ierusalem. Pali
ngane i valai koea ta ge
lakavu ria, ge turari mule ria
ri gi pesi na matane huriki a
prister dagi o Ierusalem.”
22 *A vinara ne Saulus i
bele tora hateka. I vakasiri e
huriki a Iuda ri made o
Damaskus ne Isu ia e Kristo,
lakea ri ngapa.
23 Muri na parava i kupo,
e huriki a Iuda ri varodo a
ngava ri gi rabalakia e
Saulus.
24 Pali e Saulus i longoa a
naro ta ri gi ratea vona. A
rodo a haro ri tagari
mavongea a poridala na
tanga dagi, ta ri gi rabalakia
e Saulus.
25 *Pali na rodo tara e
huriki a murimuri vona ri
tuli rikea na nure dagi, ra i
tura halui a tanga dagi. Ri
vakamadea na kulopi, ri
vakatavore purua na
nimatatala, i vano.

E Saulus i Vara o Ierusalem

26 *Na tahuna i luve o
Ierusalem i ngaru ni dili
turane huriki a murimuri.
Pali ri mangenge vona, a
vuhuna i uka ma ri luhoi ge
ia a murimuri muholi.
27 *Pali e Barnabas i tuhori
ia, i tulia lakea ne huriki a
apostolo, i vakalongo
kamumu ria vona e Saulus i
bele vona e Bakovi Dagi na
dala, lakea e Bakovi Dagi i
habi a ngava vona. I
vakalongo tabu ria vona e
Saulus i vara pagapaga na
rane Isu o Damaskus.
28 Lakea i made turane ria
o Ierusalem, i laho lae
turane ria, i uka ma i
mangenge. I vara pagapaga
na rane Bakovi Dagi.
29 I ta turana, i vagege
turane huriki a Iuda ri
lohoka na nita Grik. Pali ri
toni ni rabalakia.
30 Na tahuna e huriki a
tara ne Kristo ri longoa ta ni
gi rabalaki, ri tulia lakea o
Sisaria taro, muri ri rudua
ge lakea o Tarsus.
31 Muri e huriki a tara ne
Kristo na maka tabeke ne
Iudea, ne Galili, ne Samaria
ri made na nivalemu. Ri

* **9:21:** Apo 8:3 * **9:22:** Apo 18:28 * **9:25:** 2Ko 11:32-33 * **9:26:** Gal 1:17-19
* **9:27:** 1Ko 9:1

muri mai a vilone Bakovi Dagi, lakea a Hanu Kiripiripi i vakatora ria, i rata ria ri bele ala kupo hateka.

E Petrus i Koria e Anias

32 E Petrus i laho lae na tabeke lobo, i gosi e huriki a tara ne Kristo. Na parava tara i vano i gosi e huriki a tara na Vure ri made o Lida.
33 Na tahuna i bele vonga i masia a bakovi tara, a rana e Anias. I beu i mahita kunana na kiri na pida i polotolu.
34 Lakea e Petrus i takia, “Anias, e Isu Kristo i vakatavaga ioe. O pesi rike, o pilu a moke vomu.” I malaviriri kunana e Anias i pesi rike.
35 E huriki ri made o Lida, o Saron ri masia i tavaga, lakea ri pulo a vilone ria, ri ramai e Bakovi Dagi.

E Petrus i Vakamahuria e Tabita

36 Na tanga e Iopa a ngatavine tara i made vonga a rana e Tabita. A rana na nita Grik e Dorkas. Na parava vakaroro i muri mai a vilo kamumu, i kori e huriki a matasia.
37 I ratea a gilanga dagi, i mate. A podana ni vahilolo, ni ru na tabekena ruma polomeli.
38 A tanga e Lida i tabukoi o Iopa. Lakea na tahuna e huriki a murimuri ri longoa e Petrus i made o Lida, ri rudu a bakovi ala rua ru lokovonga, ru takia, ru ta maea, “O valai malaviriri.”
39 Lakea e Petrus i pesi rike, i vano turane rua. Na tahuna i bele, ri tuli sikea na ruma langalanga. E huriki a havuri ri pesi halui ia, ri tangi, ri vakasiria vona a maka varakia e Dorkas i rata na tahuna i tabana ni mahuri.
40 Pali e Petrus i tono tala ria na ruma. Muri i turume puru, i vasileki. I mata lakea na podana ngatavine, i ta maea, “Tabita, o pesi rike!” Lakea i matapara. Na tahuna i masia e Petrus, i made rike.
41 Muri e Petrus i nugua na limana, i tuli pesia. I gale palupu e huriki a tara na Vure, e huriki a havuri, i vakasiria ne ria e Tabita i mahuri mule na matenga.
42 A velengana ni longo lobo na tanga dagi e Iopa, lakea e huriki ala kupo ri luhoi torea e Bakovi Dagi.
43 Muri e Petrus i made vonga o Iopa na parava i kupo. I made turana bakovi a rana e Simon. A bakovi iea, a mari ni rata a maki na kulina bulmakau.

10

A Agelo i Bele ne Kornelius

1 A bakovi tara i made na tanga dagi e Sisaria, a rana e Kornelius. Ia a ubu na nugumaheto ala 100 ne Rom. E Kornelius a turane huriki a nugumaheto ni gale a tara na Itali.
2 E Kornelius turane huriki a kabu vona ri togoa a Vure. I hatebalala, i kori vakaroro e huriki a matasia, i vasileki na Vure na parava vakaroro.
3 Na parava tara, na kilala i tolu na malunga, i masia na vurena a agelo na Vure i

bele vona, i galea, “Kornelius!”
4 Lakea e Kornelius i mangenge hateka, i matanono tamoroa, i nanea, “Bakovi Dagi, i navai?”

A agelo i koli, i ta maea, “A Vure i longo a nivasileki vomu, i matai a hini o kori e huriki a matasia, i vivi vomu.
5 O rudu ranga bakovi ri gi lakea na tanga e Iopa, ri gi tuli vilia a bakovi tara, a rana e Simon, ra ni gale e Petrus.
6 Ia a mosi ne Simon, a mari ni rata a maki na kulina bulmakau. A roho vona i pesi tabukoi na dari.”

7 Na tahuna a agelo i vano pali, e Kornelius i gale a vora vona ala rua turana nugumaheto. A nugumaheto iea, i made tabukoi ne Kornelius vakaroro, i matakaria. I luhoi torea a Vure.
8 E Kornelius i taki tou vona a maki i bele vona. Muri i rudu tou, to lakea na tanga e Iopa.

E Petrus i Vurena
9 Na parava muri, na kuru haro, to ngalai lokovonga e Iopa. Na tahuna iea, e Petrus i rike na mapana ruma ge vasileki.
10 I vitolo, i ngaru ni kani. Na tahuna e huriki ri tarangai a maki ni kani vona, i vurena.
11 I masia a hunu i mata ka, i masia a maki tara i manga a lavalava dagi ni vakatavore puru. A maki tara i nugutata a harena i va, ni vakatavore puru na malala.
12 A lavalava iea i vonu vona a maka livoa, a tabele bako, a kadirovo.
13 Muri a lohona viri i ta maea, “Petrus, o pesi rike, o rabalaki, o kani a maki nga!”
14 *Pali e Petrus i koli, i ta maea, “Bakovi Dagi, i uka liu! Iau i uka ma kani kilala a maki muto.”*
15 *A lohona viri i ta tabu, i ta maea, “A ra maki a Vure i ratea i bele kabakaba, naha ni takia ta i katoki.”
16 A maki iea i bele balaka tolu. Muri ni lalu rike malaviriri na hunu.
17 E Petrus i loho viliha vona ra maki i masia na vurena, i navai a pelegona. Na tahuna i tabana ni luhoi viliha, a bakovi ala tolu, re Kornelius i rudu, to mata visi pali a ruma e Simon, to pesi na poridala.
18 To gale, to nana, “I tahoka tara mosi i made koea, a rana e Simon Petrus?”
19 E Petrus i tabana ni luhoi kadoa a maki i masia na vurena, lakea a Hanu Kiripiripi i takia, “Simon, a

* **10:14:** Levi 11:1-47; Ese 4:14 * **10:14:** A vinara ne huriki a Iuda, a maki ni kani ranga i kabakaba, a maki ni kani ranga i katoki. Bara ri kani a maki ni kani katoki, ria ranga bara ri katoki, ri keri ni dili na roho na Vure. Bara i rata taro tara naro ni rata ria ri kabakaba tabu, muri bara ri dili tabu na roho na Vure, ri vasileki. A vinara ne ria, e huriki i uka ma ria a Iuda ri katoki. A Iuda bara i padoi a viri i uka ma ia a Iuda, bara i katoki ngane. Pali ngane a Vure i takia e Petrus nahea ge taki a maki ni kani o a viri i uka ma a Iuda ge katoki. * **10:15:** Mrk 7:15,19

bakovi ala tolu to matakana ioe.
20 O pesi rike o puru mai tou. Naha ni koi, o vano turane tou, a vuhuna iau kunana a rudu tou to valai.”
21 Muri e Petrus i puru i taki a bakovi nga, “Iau kunana a bakovi moto matakanea. I navai moto valai?”
22 Lakea to koli, to ta maea, “E Kornelius, a ubu na tara na nugumaheto ala 100, i rudu mateu mete valai. Ia a bakovi malamala, i togoa a Vure. E huriki a Iuda lobo ri ngarua. A agelo na Vure i takia ge taki ioe, go lakea na ruma vona, ge longo ranga ngava go taki.”
23 Muri e Petrus i taki tou to go dili na ruma, i matakari tou vona a rodo iea. Na parava muri i vano turane tou. E huriki a murimuri ranga na tanga e Iopa, ria ranga ri vano.
24 Na parava muri ri bele o Sisaria. E Kornelius i pasimata ne ria, i gale palupu pali e huriki a kabukabu, e huriki a turana, ri vapopo.
25 Na tahuna e Petrus i dili na ruma, e Kornelius i turume puru, i kavurikea.
26 *Pali e Petrus i tuli pesia, i ta maea, “O pesi rike. Iau tara a bakovi tavula kunana.”
27 E Petrus i ta turana e Kornelius na tahuna ru laho dili, lakea i matai e huriki ala kupo ri vapopo.
28 Lakea i taki ria, “Mu lohoka vona a vinara ne mia e huriki a Iuda. I uka ma mi gi laho turane huriki i uka ma ria a Iuda, o mi gi gosi ria. Pali a Vure i taki pali iau nahea ga galea tara viri ge a bakovi tavula, o ge muto.
29 I mavonga, na tahuna mu gale iau, i uka ma a takia tara ngava. A valai kunana. Pali ngane ga nana mua, i navai mu talo rike a ngava nau?”
30 E Kornelius i koli, i ta maea, “A maki tara i bele nau rira. Ngane a parava i va i polo pali. A vasileki na tahuna maea, na kilala i tolu na malunga. I bele vakaturutu nau tara bakovi, i pesi na ngalagu, a varakia vona i kea hateka.
31 I taki iau, i ta maea, ‘Kornelius, a Vure i longo pali a nivasileki vomu, i matai a hini o kori e huriki a matasia vona.
32 I mavonga, o talo rike a ngava ne Simon, a rana tara e Petrus, ge valai. Ngane ia a mosi ne Simon o Iopa, a mari ni rata a maki na kulina bulmakau, i made tabukoi na dari.’
33 I mavonga a talo rike malaviriri a ngava vomu, go valai. I kamumu hateka o valai pali. Ngane mi made koea na matana Vure, mi gi longo a ngava e Bakovi Dagi i taki vomu go taki polo ne mia.”

E Petrus i Puka Tala a Ngava ne Kornelius

34 *Muri e Petrus i ta rike, i ta maea, “Iau ngane a matakilaka vona, a Vure i rata a naro i palupulupu ne

* **10:26:** Apo 14:13-15; Kap 19:10 * **10:34:** Vin 10:17; Rom 2:11

huriki a kabu lobo: e huriki
a Iuda, e huriki i uka ma ria
a Iuda.
35 Na tanga lobo, e rei a
viri i togoa a Vure, i rata a
naro kamumu, a Vure bara i
ngarua.
36 Mu lohoka vona a ngava
a Vure i taki mia e huriki a
Israel vona, i vakalongo a
Velenga Kamumu ne huriki
bara ri made na nivalemu
turana Vure na tahuna ri
luhoi torea e Isu Kristo, a
Bakovi Dagi ne huriki lobo.
37 *Mu lohoka vona a
maka maki i bele na tabeke
ne Iudea, i vakatubu o Galili
muri ne Ioanes i taki e
huriki ge vahilolo ria.
38 *Mu lohoka vona, a
Vure i vulakia e Isu o
Nasaret, i habi vona a Hanu
Kiripiripi, a nitora. E Isu i
laho na tabeke lobo, a Vure i
made turana, i rata a naro
kamumu, i korimule e
huriki a bakovi i ratapile ria
a hanitu.
39 "Mi matai a maki lobo i
rata na robo ne huriki a
Iuda, a maki i rata o
Ierusalem. Muri ri paditatea
na kai tavalavala, i mate.
40 Pali na parava i tolu
muri ne Isu i mate, a Vure i
vakamahuri mulea na
matenga, i rudua i bele ne
huriki.
41 *Pali i uka ma i bele ne
huriki lobo. I bele kunana
ne mia e huriki a Vure i
vulaki mia mi gi matai, mi gi
vakalongo e huriki. Re mia e
huriki mi kani, mi ninu
turana na tahuna i mahuri
mule.
42 *I vakuku mia mi gi
vara e huriki, mi gi
vakalongo kamumu ria
maea, 'A Vure i vulakia e Isu
ge pelekado e huriki ri
mahuri, e huriki ri mate
pali.'
43 *E huriki a propet ri
vakalongo muga vona pali.
Ri vakalongo ne e rei a viri i
luhoi tora ia, a Vure bara i
puga a naro hale vona na
rane Isu."

A Hanu Kiripiripi i Dili ne Huriki

44 *Na tahuna e Petrus i
tabana ni ta, a Hanu
Kiripiripi i dili malaviriri ne
huriki vonga ri longo a
ngavana.
45 E huriki a murimuri ri
valai turane Petrus, e huriki
ni pala pali a kuline ria, ri
turutu vona a Vure i habi a
Hanu Kiripiripi ne huriki a
kabu i uka ma ria a Iuda.
46 *Ri lohoka vona a Vure i
habi a Hanu Kiripiripi ne
ria, a vuhuna ri longo ria ri
ta na nita tebi, ri kavurikea
a Vure.
Muri e Petrus i ta maea,
47 "E huriki nga ri bole a
Hanu Kiripiripi i manga hita
muga. Pali e rei ngane ge ta
kari hita, nahea si gi
vahilolo ria?"
48 *Lakea i taki ria ni gi
vahilolo ria na rane Isu
Kristo. Muri ri takia e Petrus
ge made turane ria na
parava ranga.

* **10:37:** Mat 4:12-17 * **10:38:** Mat 3:16; Luk 4:17-21 * **10:41:** Luk 24:42-43; Apo 1:8 * **10:42:** Apo 17:31; 1Pe 4:5 * **10:43:** Ais 53:5-6; Jer 31:34; Apo 2:38 * **10:44:** Apo 11:15; 15:8 * **10:46:** Apo 2:4; 19:6 * **10:48:** Apo 19:5

11

E Petrus i Lakea o Ierusalem

1 Ngane e huriki a
apostolo, turane huriki ri
luhoi torea e Kristo na robo
e Iudea, ri longo e huriki i
uka ma ria a Iuda ri luhoi
torea a nitana Vure.
2 Lakea na tahuna e Petrus
i luve o Ierusalem, e huriki
ri ramai a naro ni pala a
kuli, ri tahatea,
3 *ri ta maea, “I navai o
lakea na ruma ne huriki i
uka ma ria a Iuda, i uka ma
ni pala a kuline ria, o kani
turane ria?”
4 Lakea e Petrus i tuveve
polo ne ria a maki lobo i
bele vona, i ta maea,
5 *“Na parava tara a
vasileki na tanga dagi e
Iopa, lakea a vurena. A
masia tara maki i manga a
lavalava bolabola ni nugu
na tabekena i va, ni
vakatavore na hunu, i puru
valai na hini a made vona.
6 A matanonoa, a matai
pololilo a maka maki a
vinara i taki i uka ma si gi
kani: a maka maki mahuri
na robo, a maki ni matakari,
a maka mata, a maka
kadirovo.
7 Muri a longoa a lohona
viri i taki iau, i ta maea,
‘Petrus, o pesi rike, o
rabalaki, o kani.’
8 “Lakea a koli, a ta maea,
‘Bakovi Dagi, i uka liu! Iau, i
uka ma i dili ma na ngavagu
tara maki katoki.’
9 “Lakea a lohona viri i ta
valai tabu na hunu, i ta
maea, ‘A ra maki a Vure i
ratea i kabakaba, naha ni
takia ta i muto.’
10 A maki iea i bele balaka
tolu. Muri ni lalu rike tabu
na hunu a lavalava bolabola.
11 “I uka ma i tabaka a
bakovi ala tolu to bele. A
bakovi nga, ni rudu o Sisaria
to go matai iau.
12 A Hanu Kiripiripi i taki
iau nahea ga loho
vagorigori, ga vano kunana
turane tou. A murimuri ala
polotara nga, ria ranga ri
vano turagu, mi dili na
ruma na bakovi iea.
13 I vakalongo mia vona a
agelo na Vure i bele vona na
ruma, i takia, ‘O rudu ranga
viri ri gi lakea o Iopa, ri gi
matakanea e Simon, a rana
tara e Petrus, ri gi takia ge
valai.
14 *Bara i takia vomu tara
ngava ge korimule ioe
turana kabu vomu.’
15 *“Na tahuna a vakatubu
ni ta, a Hanu Kiripiripi i dili
ne ria. I manga a hini i dili
ne hita muga.
16 *Muri a longovisia a
ngavane Bakovi Dagi i takia,
‘E Ioanes i vahilolo e huriki
na naru, pali iau bara
vahilolo mua na Hanu
Kiripiripi.’
17 Hosi si luhoi torea e Isu
Kristo a Bakovi Dagi, lakea a
Vure i habi a Hanu
Kiripiripi ne hita. Pali ria
ngane ri luhoi torea e Isu, a
Vure i habia a Hanu
Kiripiripi ne ria. Pali iau e
rei iau, ga hatekakaria a
Vure nahea ge habi a Hanu
Kiripiripi ne ria?”

* **11:3:** Apo 10:28; Gal 2:12 * **11:5:** Apo 10:9-48 * **11:14:** Apo 16:31 * **11:15:** Apo 2:4 * **11:16:** Apo 1:5 * **11:18:** Apo 13:48; 14:27

18 *Na tahuna ri longoa a
nitana, ri uka ngava, lakea ri
kavurikea a Vure, ri ta
maea, “Ngane si lohoka
vona e huriki a bakovi i uka
ma ria a Iuda, ria ranga a
Vure i ngaru ria ri gi pulo a
vilone ria, ri gi bole a
nimahuri vakaroro.”

E Huriki a Kabu ne Kristo o Antiok

19 *Na tahuna e Stepan ni
rabalaki, ni rata hale e
huriki ri luhoi torea e Isu.
Lakea ri ha viliha, ri lakea o
Ponesia, o Saiprus, o Antiok.
Na tahuna ri made na tanga
nga ri vakalongo a Velenga
Kamumu ne huriki a Iuda
kunana.
20 Pali e huriki a bakovi
ranga, a bakovi o Saiprus, a
bakovi o Sirene, ri luve o
Antiok, ri vakatubu ni
vakalongo a Velenga
Kamumu ne Isu Kristo ne
huriki na tanga iea, i uka ma
ria a Iuda.
21 A nitora ne Bakovi Dagi
i tabuli ne ria, lakea e huriki
ala kupo ri luhoi torea e
Bakovi Dagi, ri pulo a vilone
ria.
22 *A velengane ria i bele
ne huriki a tara ne Kristo o
Ierusalem, lakea ri rudua e
Barnabas i lakea o Antiok.
23 Na tahuna i bele, i vivi, a
vuhuna i matai a Vure i rata
kamumu ria. I vara ria ri gi
habi a hatene ria ni ramai e
Bakovi Dagi, ri gi pesi tora.
24 I rata mavonga a
vuhuna ia a bakovi
kamumu, i luhoi tora
hatekea a Vure, a Hanu
Kiripiripi i leho tora turana.
I kori e huriki ala kupo
vonga ri dili na tara ne
Bakovi Dagi.
25 *Muri e Barnabas i
lakea o Tarsus ge matakanea
e Saulus.
26 Na tahuna i matavisia i
turea, ru lakea o Antiok. Ru
made vonga na pida i taku,
ru tovo e huriki ala kupo. I
vonga o Antiok e huriki a
murimuri ni gale visi ria a
Kristian.
27 Na tahuna iea, a propet
ranga ri pe e Ierusalem, ri
puru valai o Antiok.
28 *A turane ria tara, a
rana e Agabus, i dili vona a
Hanu Kiripiripi, i pesi rike, i
ta propet vona a pago dagi
ta ge bele na tabeke lobo e
Rom i matakari. A pago iea i
bele na tahuna a hariki e
Klaudius i matakari o Rom.
29 E huriki a murimuri ri
longoa a ngava ne Agabus,
lakea ri varodo a ngava ri gi
ru palupu a moni, na
ningaru ne ria takutaku, ri
gi vakaru a kinori lakea ne
huriki a kabu o Iudea.
30 *Ri rata mavonga, lakea
ri rudu e Barnabas e Saulus
ru bole a moni, ru vano ru
habi ne huriki a bakovi dagi
na lotu o Iudea.

12

E Herod i Rabalakia e Iakop

1 Na tahuna iea a hariki e
Herod* i vakatubu ni

* **11:19:** Apo 8:1-4 * **11:22:** Apo 4:36 * **11:25:** Apo 9:30 * **11:28:** Apo 21:10 * **11:30:** Apo 12:25 * **12:1:** E Herod Agripa e tubune hariki Herod, ra viri i matakari na tahuna e Isu ni poda.

ratapile e huriki a tara ne
Kristo.
2 I rabalakia na bainat e
Iakop, e tukane Ioanes.
3 Na tahuna i matai e
huriki a Iuda ri vivi vona a
naro i ratea, i lakavua e
Petrus. I ratea a naro iea na
Habu na Bret i Uka Is.
4 I ru dilia na bavi, i ru ia
na limana nugumaheto ala
ravulu a polona i polotara, ri
gi tagaria. E Herod i ngaru
ni dava ge lobo taro a habu
na Nipagepolo, muri ge
vakapesia na matane huriki,
ni gi pelekado.
5 E Petrus i made na bavi,
pali e huriki a tara ne Kristo
ri vasileki na Vure na
parava lobo, ge koria.

E Petrus i Ha Tala na Bavi
6 Na rodo muga na parava
e Herod ta ge bole talea e
Petrus ni gi pelekado, e
Petrus i mahita na
koropalana a nugumaheto
ala rua. Ri kolotatea na sen i
rua. E huriki a nugumaheto
ranga ri tagari na logo na
bavi.
7 A agelo ne Bakovi Dagi i
bele vakaturutu tabukoi ne
Petrus, a nipara dagi i parai
a bavi. A agelo i ubia na
kamagane Petrus, i vangoa, i
ta maea, "O pesi rike
malaviriri." Lakea a sen i
maparu tala na limane
Petrus.
8 Muri a agelo i takia, i ta
maea, "O rodo a varakia, a
vahapolo vomu." Lakea e
Petrus i rata mavonga. Muri
a agelo i takia, i ta maea, "O
kavitagu ioe vona varakia
ola vomu, o muri nau."
9 Lakea e Petrus i muri
vona, ru pagitala na bavi.
Pali i uka ma i lohoka vona
ge muholi a maki i ratea a
agelo. I pahaluhoi ta i
vurena kunana.
10 *Ru vano, ru laho polo
vona a tagari. Muri ru laho
polo vona tabu a tagari tara.
Muri ru bele na poridala ni
rata na aen i pagitala lakea
na tanga dagi. A logo na
poridala i mata ka tavula
muga, lakea ru pagitala. Na
tahuna ru laho basi popote
pali na dala, a agelo i
marakavelu vona.
11 Na tahuna e Petrus i
matakilaka vona a maki i
bele vona, i ta maea, "Ngane
a lohoka vona e Bakovi Dagi
i rudua a agelo vona i valai,
i korimule iau na limane
Herod, i korimule iau na
maka naro e huriki a Iuda ri
luhoi ta ri gi rata virihi iau
vona."
12 Lakea na tahuna i
matakilaka vona a hini i uka
ma i vurena, i vano maia a
ruma ne Maria, e kinane
Ioanes, a rana tara e
Markus, ta ge matai e huriki
ri vapopo, ri vasileki vonga.
13 Na tahuna i bele na
ruma, i tutulidi. A vora
ngatavine i valai, a rana e
Roda, ta ge matai a viri i
tutulidi.
14 Na tahuna i longokilalea
a lohone Petrus, i vivi
hateka, i longokaburungi ni
talea a logo. I nunu hamule,
i vakalongo e huriki, i ta
maea, "E Petrus i pesi
polovavo!"
15 Pali ri takia, ri ta maea,

* **12:10:** Apo 5:19

“Ioe a manga!” Pali i ta kinigao mai ria ta e Petrus muholi. Pali ria ri taki ia, ri ta maea, “Ma ga agelo vona.”
16 Pali e Petrus i tutulidi mavonga polovavo. Na tahuna ri talea a logo, ri turutu vona.
17 Pali e Petrus i totokari ria na limana, nahea ri gi ta. Muri i vakalongo ria vona e Bakovi Dagi i tuli tala navia na bavi. Muri i taki ria, i ta maea, “Mu vakalongo e Iakop turana e huriki ranga ri luhoi torea e Kristo, mu vakalongo ria na maki i bele nau. Muri i pe ria, i lakea na tabeke tara.
18 *Na hatelanga e huriki a tagari ri turutu, ri luhoi legelege hateka vona e Petrus i uka ma ia vonga.
19 Muri e Herod i longoa e Petrus i ha na bavi, lakea i taki e huriki ri gi matakanea, pali i uka ma ri matavisia. Lakea i nana kado e huriki a tagari, pali ri keri ni ta, lakea i vakuku ni gi rabalaki.

Muri e Herod i pea e Iudea, i lakea o Sisaria ta ge made popote vonga.

A Nimatene Herod
20 E Herod i madihi a hatena vona e huriki na tanga e Tair e Sidon. Lakea e huriki nga ri vadili vapopo, ri puru, ri gi masia. Na tahuna ri bele vonga, ri ta taro turana e Blastus, a bolekori tara ne Herod, ri takia ge pesi turane ria. Muri ri lakea ne Herod, ri takia ri ngaru ni made turana na nivalemu, a vuhuna a maki ni kani lobo ne ria, ri bole na robo i matakari e Herod.
21 Na parava ni ru ri gi ta turana, e Herod i bagetu na varakia na hariki, i made na gula hariki vona, i habi a ngava ne huriki.
22 Lakea e huriki ri gale tala, ri ta maea, “Ra bakovi dagi i ta ta, i uka ma a bakovi tavula. Ia a vure!”
23 *Malaviriri kunana a agelo ne Bakovi Dagi i rabalakia, a vuhuna i uka ma i kavurikea a Vure. I rike vona a gilanga dagi, i kania a maka mata kiroko, i mate.
24 *Pali na parava lobo e huriki ala kupo ri longo a nitana Vure, ri luhoi torea.
25 *Na tahuna iea e Barnabas e Saulus ru vakalobo a leho ne rua o Ierusalem, ru turea e Ioanes, a rana tara e Markus, to hamule sike o Antiok.

13

E Barnabas e Saulus Ni Rudu Tala
1 I tahoka e huriki a tara ne Kristo ri made o Antiok. A bakovi ala lima ne ria a propet, a mari ni tovo. A rane ria ra nga: E Barnabas, e Simion a rana kalale vona e Kuli Kato, e Lusius o Sirene, e Manaen re turane Herod a hariki, e Saulus.
2 *Na parava tara e huriki nga ri kavurikea a Bakovi Dagi, ri peremu, lakea a

* **12:18:** Apo 5:22-24 * **12:23:** Dan 5:20 * **12:24:** Ais 55:11 * **12:25:** Apo 11:29-30; 15:37 * **13:2:** Apo 9:15

Hanu Kiripiripi i taki ria, i ta maea, “Mu vulaki e Barnabas e Saulus ru gu rata a leho a gale rua ru gu rata.”

3 *Muri ri vasileki, ri peremu, ri ru langa a limane ria ne rua, ri rudu rua ru vano.*

A Bakovi na Malulu o Saiprus

4-5 *E Barnabas e Saulus, a Hanu Kiripiripi i rudu tala rua, ru puru o Salamis. E Ioanes-Markus tara, i tou, ge tuhori rua. To rike na aga vonga o Selusia, to lakea na bodu e Saiprus. Na tahuna to bele na tanga dagi e Salamis to vakalongo a nitana Vure pololilo na maka roho na vaponga ne huriki a Iuda vonga.

6 To laho vona a tabeke lobo na bodu, to bele na tanga e Papos. Ru taguia vonga a bakovi o Iuda tara, a rana e Bar-Isu, a bakovi na malulu, a nitamina propet.

7 A bakovi iea i made turana matakari tara na tanga, a rana e Sergius Paulus, a bakovi na lohokanga. I talo rike a ngava ne Barnabas e Saulus ru gu lakea vona, ru gu vakalongoa vona a nitana Vure.

8 Pali ra bakovi na malulu, a rana na nita Grik e Elimas, i koi ne rua. I koi vona a matakari ge luhoi torea a Vure.

9 Pali e Saulus, a rana tara e Paulus, i dili vona a Hanu Kiripiripi, i matanonoa e Elimas i takia,

10 “Ioe a tuna hanitu! Ioe a pile na maka maki kamumu! O tatami bala, o rata bala a naro hale! Garika go lobo ni rata marogo a dala kiripiripi ne Bakovi Dagi?

11 *Ngane a limane Bakovi Dagi ge padoi ioe, go kepa. O uka ma go matai a haro na parava ranga.”

Malaviriri kunana a bakovi iea i kepa, i bakai viliha na viri ge tulia na limana, ge vakasiria na dala.

12 Na tahuna a matakari i masia a naro iea i bele, i luhoi torea a Vure, a vuhuna i turutu vona a vinara ne Bakovi Dagi.

E Barnabas e Paulus Ru Bele o Antiok

13 *Muri e Paulus, e Barnabas, e Ioanes to rike na aga o Papos, to lakea o Perga na tabeke ne Pampilia. Na tahuna ri bele vonga e Ioanes-Markus i pe rua, i hamule lakea o Ierusalem.

14 Pali e Paulus e Barnabas ru pea e Perga ru valai, ru bele na tanga dagi e Antiok na tabeke ne Pisidia. Na parava ni malo ru dili na roho na vaponga, ru made puru.

15 Ni gi lobo a vinara e Moses, a hinere ne huriki a propet, lakea e huriki a bakovi dagi na roho na vaponga ri nana e Paulus e Barnabas, ri ta maea, “Marua a turane mia, muru tahoka a ngava ni vakatora

* **13:3:** Apo 6:6 * **13:3:** O masia a mep na maka nihavai ne Paulus na bitona puhu. * **13:4-5:** Apo 12:12; 15:39 * **13:11:** Apo 9:8 * **13:13:** Apo 15:38

a hatene huriki, muru takia ngane.”

16 Lakea e Paulus i pesi rike i toto rike a limana ri gi longo, lakea i ta maea, “Mua o huriki a bakovi o Israel, mua e huriki i uka ma mua a Iuda, pali mu togoa a Vure, mu longo valai nau!

17 *A Vure ne hita e huriki a Israel i vulaki e huriki a gare ne hita, i rata ria ri bele kupo hateka na tahuna ri made o Egipto. Muri i bole tala ria o Egipto na nitora dagi vona.

18 *I hatenono na naro hale ne ria na tahuna ri laho lae na malala i ngeki na pida i ravulu va.

19 *Muri i vakalobo a kabu dagi i polorua o Kenan, i bole a malala ne ria i habi polo ne huriki a Israel, ga malala ne ria liu.

20 *A maka maki nga ri bele pololilo na pida i 450.

“Muri i habi ne huriki a Israel e huriki a mari ni pelekado a ngava ri matakari ria, i harena na tahuna ne Samuel a propet.

21 *Muri ri ngarua a hariki ge matakari ria, lakea a Vure i habia ne ria e Saulus e tune Kis, a hamone Bensamin. I matakari ria na pida i ravulu va.

22 *Muri a Vure i vakaloboa e Saulus, i ratea e Davit ge ia a hariki ne ria. A Vure i vakalongo e huriki ne Davit, i ta maea, ‘Iau a matakilalea e Davit, re tune Iesi, ia a bakovi kamumu, a vivi vona. Bara i rata lobo a maki a ngaru ge rata.’

23 *“A Vure i ramaia a ngava i takia hosi, i vulakia na hamone Davit a bakovi ge korimule hita, i rudua i bele ne huriki a Israel. A bakovi iea e Isu.

24 *Muga ne Isu i valai, e Ioanes a mari ni vahilolo i vara e huriki a Israel ri gi pulo a vilone ria, ni gi vahilolo.

25 *Na tahuna e Ioanes i popote ge vakalobo a leho vona, i ta maea, ‘Mu luhoi iau ge iau e rei muholi? Iau i uka ma a bakovi mu davea. A bakovi iea bara i muri valai. Pali iau i uka ma a bakovi kamumu ga puga vuroki a mota na vahapolo vona.’

26 “Mua o huriki a turagu, mua e huriki a hamone Abraham, mua e huriki i uka ma mua a Iuda pali mu togoa a Vure, mu longo kamumu. Ra ngava na Vure ge korimule e huriki, a Vure i vakaru vilia ne hita.

27 E huriki o Ierusalem turane huriki a matakari ne ria, i uka ma ri matakilalea a bakovi iea. I uka ma ri longokilala a ngava ne huriki a propet, ra ni gi tala na Parava Nimalo lobo. I mavonga, na tahuna ri takia e Isu ge mate, ri rata a ngavane huriki a propet hosi i bele muholi.

---

* **13:17:** Nim 1:7; 6:6; 12:51 * **13:18:** Gi 14:34; Vin 1:31-32 * **13:19:** Vin 7:1; Ios 14:1 * **13:20:** Het 2:16; 1Sam 3:20 * **13:21:** 1Sam 8:5,19; 10:20-24 * **13:22:** 1Sam 13:14; 16:12; Sng 89:20 * **13:23:** 2Sam 7:12-16 * **13:24:** Mat 3:1-2 * **13:25:** Ion 1:20,27 * **13:28:** Mat 27:22-23

28 *I uka ma ri masia e Isu
ge ratea tara naro hale ge
mate vona. Pali ri takia e
Pilato ge rabalakia.
29 *Ri rata virihia a naro
lobo, ra ni here puru hosi
vona. Muri ri paru talea na
kai tavalavala, ri vakatabuli
a podana na babe.
30 Pali a Vure i
vakamahuri mulea na
matenga.
31 *Muri i bele balaka
kupo ne ria e huriki ri laho
muga turana, ra ri malaga o
Galili, ri laho sike lakea o
Ierusalem turana. Pali
ngane ri vakalongo e huriki
a Israel ne Isu.
32 "Mi vakalongo mua
vona a Velenga Kamumu, ra
ngava a Vure i ta muholi
vona hosi ne huriki a gare
ne hita,
33 *ngane i bele muholi na
matane hita e huriki a
hamone ria. I bele muholi
na tahuna i vakamahuri
mulea na matenga e Isu. A
ngava iea ni here na ruana
sapta na Linge, i ta maea,

'Ioe e Tugu.
Mona a vakasiri e huriki
ne iau e Tamamu.'

34 *A Vure i vakamahuri
mulea na matenga, i uka ma
i bera. I manga a ngava ni
here puru hosi, i maea,

'Ga rata kamumu mua, ga
vakabagetu mua,
i manga a ngava a ta
muholi ne Davit a
hariki.'

35 *A nita tara na Hinere i ta
maea,

'I uka ma go matataroa a
bakovi o vulakia
ge rata a leho vomu ge
mavuru na lovo.'

36 Hosi, na tahuna e Davit i
made na malala, i rata lobo
a leho a Vure i habi vona.
Muri i mate, ni tanu turana
e huriki a viri vona. Muri a
podana i bera.
37 Pali a viri a Vure i
vakamahuri mulea na
matenga i uka ma i bera.
38 "Mua o huriki a turagu,
a ngaru mu gu lohoka vona,
miri vakalongo mua vona a
Vure bara i puga vuroki a
naro hale ne mua na tahuna
mu luhoi torea e Isu.
39 *A vinara ne Moses i
uka ma i puga vuroki a naro
hale legelege ne mua, ge
rata mua mu malamala na
matana Vure. Pali e rei a
viri i luhoi torea e Isu, bara i
puga vuroki a naro hale
lobo vona, i ratea i
malamala na matana Vure.
40 Mu matadoko, ma ge
bele muholi ne mua a ngava
hosi ne huriki a propet, i
maea,
41 *'Mua o huriki a bakovi ni
nongo vaki!
Bara mu turutu, muri
mu mate,
a vuhuna Iau ga ratea tara
maki ge bele ne mua.
Bara a viri i taki mua
vona a maka maki ga
ratea,
i uka ma mu gu longo
maia.' "
42 Na tahuna e Paulus i
taki lobo a ngava nga, ru
pesi rike e Barnabas, ta ru
gu vano, lakea e huriki ri

* **13:29:** Mat 27:59-60 * **13:31:** Apo 1:3,8 * **13:33:** Sng 2:7 * **13:34:** Ais 55:3 * **13:35:** Sng 16:10 * **13:39:** Rom 10:4 * **13:41:** Hab 1:5

nana tora rua ru gu hamule
valai tabu girira na Parava
Nimalo tara, ru gu vara tabu
vona a ngava iea.
43 I lobo ngane a vaponga,
e huriki ri vapida. Muri e
huriki ranga ri ramai rua, e
huriki a Iuda turana e huriki
i uka ma ria a Iuda, ra ri dili
na lotu na Iuda ri muri ne
rua. Lakea ru ta turane ria,
ru vakatora a niluhoi ne ria,
ri gi pesi tora ni luhoi torea
a Vure ge rata kamumu ria.
44 Na Parava Nimalo muri,
e huriki lobo na tanga dagi
ri vapopo ni longo a nitane
Bakovi Dagi.
45 Na tahuna e huriki a
Iuda ri matai e huriki ala
kupo ri bele, i madihi a
hatene ria, ri hehea, ri
harogia e Paulus vona a
ngava i taki.
46 *Lakea e Paulus e
Barnabas ru koli paga paga
kunana, i uka ma ru
mangenge, ru ta maea, “A
Vure i ngaru maria miri gi
vakalongo muga ne mua a
nitana. Pali mu marikoi
vona a nita iea. Mu vakasiri
mua, i uka ma mua a viri
kamumu ni bole a nimahuri
vakaroro. Ngane miri gi
matataro mua, miri gi lakea
ne huriki i uka ma ria a
Iuda.
47 *Miri gi rata mavonga, a
vuhuna e Bakovi Dagi i
vakuku maria maea,
‘Iau a rata ioe, ioe a nipara
ne huriki i uka ma ria
a Iuda,
go vakasiri a dala na
nimahuri vakaroro ne
huriki lobo na
malala.’ ”
48 Na tahuna e huriki i uka
ma ria a Iuda ri longoa a
ngava ne Paulus, ri vivi, ri
togoa a nitane Bakovi Dagi.
Lakea e huriki i vulaki ria a
Vure, ri gi bole a nimahuri
vakaroro, e huriki nga
ngane ri luhoi tora.
49 A nitane Bakovi Dagi i
rere na tabeke lobo vonga.
50 Pali e huriki a Iuda ri
piurike e huriki a bakovi
dagi na tanga dagi turana e
huriki a ngatavine dagi i uka
ma ria a Iuda, pali ri togoa a
Vure. Ri piu rike ria, ri
vakamadihi e Paulus e
Barnabas, ri lili tala rua na
tabeke vonga.
51 *Lakea ru kurudu pasi
na vahane rua a habulo ru
gu vakasiri ria a Vure ge
pelekado ria. Muri ru vano,
ru lakea o Ikonium.
52 Pali e huriki a murimuri
ri vivi hateka, a Hanu
Kiripiripi i tuhori ria.

14

E Barnabas e Paulus Ru Vara o Ikonium

1 Na tanga e Ikonium e
Paulus e Barnabas ru dili na
roho na vaponga, i manga a
rabune rua ru rata
vakaroro. A nivara ne rua i
kavakava hateka, lakea e
huriki a Iuda ala kupo ri
luhoi torea e Kristo. E huriki
a bakovi a ngatavine ala
kupo i uka ma ria a Iuda, ria
ranga ri luhoi tora.
2 Pali e huriki a Iuda ranga
ri koi ni luhoi e Isu, ri

* **13:46:** Apo 3:26; 18:6 * **13:47:** Ais 49:6 * **13:51:** Mat 10:14; Apo 18:6

piurike e huriki i uka ma ria a Iuda ri gi tepu e huriki ri luhoia e Kristo.
3 *I mavonga e Paulus e Barnabas ru made na parava i kupo vonga. I uka ma ru mangenge. Ru vara pagapaga ne Bakovi Dagi. Na tahuna ru vara, e Bakovi Dagi i vakasiri e huriki vona a ngava ru taki na naro kamumu vona i muholi hateka, i habi a nitora ne rua ru rata a maka nivakasiri.
4 E huriki vonga na tanga dagi ri vapida na niluhoi. E huriki ranga ri taga ne huriki a Iuda. Pali e huriki ranga, ri taga ne vikirua, a apostolo.
5 *Lakea e huriki a Iuda, e huriki i uka ma ria a Iuda, turana e huriki a kakaina tanga ri varodo a ngava ri gi ratapile rua, ri gi padi rua na kedo.

E Barnabas e Paulus Ru Vara o Likonia
6 Pali ru lohoka vona a naro ta ri gi rata virihi ru vona, lakea ru ha lakea na tabeke ne Likonia na tanga dagi e Listra e Derbe, na maka tanga ri pesi tabukoi ne rua.
7 Na tahuna ru bele vonga, ru vara na Velenga Kamumu.
8 A bakovi tara i made o Listra, a vaha hale. A vahana i hale na tahuna ni poda ia vona, lakea i uka ma i laho kilala.
9 A bakovi iea i made vonga i talangakia e Paulus i vara. Lakea e Paulus i mata tamoro lokovonga vona, i masia i luhoi torea e Isu ge vakamahuria,
10 lakea i gale tala i ta maea, “O pesi rike.” I malaviriri kunana i pesi rike, i vakatubu ni laho.
11 *Na tahuna ri masia a maki e Paulus i ratea, ri gale tala na nita Likonia, ri ta maea, “A bakovi nga, a vure ru vulo manga bakovi, ru puru valai ne hita!”
12 E Barnabas ri galea e Seus, e Paulus ri galea e Hermes, a vuhuna ia a viri i habi a ngava.
13 A roho na vure e Seus i pesi tabukoi, polovavo na tanga dagi. Lakea a prister ne Seus i bole valai na poridala na tanga dagi a maka bulmakau, a hurumade ni basi. Ge a nihabi na apostolo nga.
14 Pali na tahuna a apostolo e Barnabas e Paulus ru longo vona a maki ri ngaru ni ratea, ru rape a varakia ne rua,* ru nunu lakea ne ria, ru gale tala, ru ta maea,
15 *“I navai mu rata mavonga? Maria a bakovi tavula kunana manga mua! Miri valai koea miri ngaru ni vakalongo mua vona a Velenga Kamumu, mu gu ha taro a maka maki tavula nga, mu gu ramai a Vure mahuri, a viri i ratarike a hunu, a malala, a dari, turana maki lobo i tabuli ne tou.

* **14:3:** Mrk 16:20; Hib 2:4 * **14:5:** Apo 14:19 * **14:11:** Apo 28:6 * **14:14:** Ru rata mavonga, a vuhuna ru marikoi e huriki ri gi kavurike rua. * **14:15:** Sng 146:6; Apo 10:26

16 *Hosi i matataro e
huriki i uka ma ria a Iuda ri
ramai kunana a ningaru ne
ria.
17 *Pali i uka ma i kapiloho
liu, ge uka a viri ge lohoka
vona. I vakasiri vakaroro a
ningaru vona ne mua: I
vakaboru vilia na hunu a
vala, i rata a maka maki ni
kani kamumu ri koru rike, ri
ramai a parava ne ria. I habi
a maki ni kani i kupo ne
mua, i rata mua mu vivi."
18 Ru rata a ngava nga,
pali e huriki ri tabana ri
ngaru ni habi a nihabi ne
rua.

E Paulus Ni Padi na Kedo

19 *Pali e huriki a bakovi
ranga o Iuda ri valai o
Antiok o Ikonium, ri piurike
e huriki, ri padia e Paulus
na kedo. Ri pahaluhoia ta i
mate, lakea ri lalu talea na
tanga dagi.
20 Pali na tahuna e huriki
a murimuri ri pesi haluia, i
pesi rike, i dili tabu na tanga
dagi. Na parava muri i vano
turane Barnabas, ru lakea o
Derbe.
21 E Paulus e Barnabas ru
vara na Velenga Kamumu
na tanga e Derbe, lakea e
huriki ala kupo ri luhoi
torea e Kristo. Muri ru
hamule lakea na tanga e
Listra, e Ikonium, e Antiok,
22 *ru vakatora a niluhoi
ne huriki a murimuri vonga
ri gi pesi tora na niluhoi
torea e Kristo, ru ta maea,
"Bara si bole a nimadihi i
kupo muga ni dili na
harikianga na Vure."
23 Na tanga takutaku na
tabeke ne huriki ri luhoia e
Isu, ru vulaki ranga bakovi
ge ria a matakari na lotu. Ru
peremu na ni kani, ru
vasileki, ru habi ria na
limane Bakovi Dagi, ra viri
ri luhoi torea.
24 Ru laho poloa pali a
robo e Pisidia, muri ru bele
na tanga e Pampilia.
25 Ru vara na Velenga
Kamumu na tanga e Perga,
muri ru puru lakea na tanga
e Atalia.
26 *Muri ru rike na aga
vonga, ru hamule lakea na
tanga e Antiok, ra tanga
muga e huriki a kabu ne
Kristo vonga ri habi rua na
naro kamumu na Vure ru gu
ratea a leho. Ngane ru
vakaloboa pali.
27 *Na tahuna ru bele o
Antiok ru gale palupu e
huriki a tara ne Kristo, ru
vakalongo ria vona a maka
maki a Vure i rata na limane
rua. Ru vakalongo ria vona
a Vure i vakasiri a dala ne
huriki i uka ma ria a Iuda, ri
gi luhoi torea e Kristo.
28 Muri ru made tabaka
vonga o Antiok turana e
huriki a murimuri.

15

A Vaponga Dagi o Ierusalem

1 *E huriki a bakovi ranga
ri malaga o Iudea ri valai o
Antiok, ri vakatubu ni vara e
huriki ri luhoi e Kristo, ri ta

* **14:16:** Apo 17:30 * **14:17:** Jer 5:24 * **14:19:** Apo 17:13; 2Ko 11:25 * **14:22:** Apo 15:32; 1Tes 3:3 * **14:26:** Apo 13:1-2 * **14:27:** Apo 15:4,12 * **15:1:** Gal 5:2

maea, “Mua bara mu longotaro a vinara ne Moses, a kuline mua i uka ma ni gi pala, i uka ma mu gu bole a nimahuri vakaroro.”

2 *E Paulus e Barnabas ru koke vona a ngava iea, lakea ru vahehe turane ria. Lakea ri vulaki e Paulus e Barnabas, turana e huriki a bakovi ranga, ri gi sike o Ierusalem, ri gi matai e huriki a apostolo, e huriki a gare na lotu vona a ngava iea.

3 E huriki a tara ne Kristo vonga ri rudu ria ri vano. Na tahuna ri laho polo na tanga e Ponesia, e Samaria, ri vakalongo ria vona e huriki a viri i uka ma ria a Iuda ri pulo a vilone ria, ri muri na Vure. A velenga iea i rata e huriki a kabukabu ri vivi.

4 *Na tahuna ri bele o Ierusalem, e huriki a tara ne Kristo vonga, e huriki a apostolo, e huriki a gare na lotu ri tagui ria. Muri e Paulus, e Barnabas ru vakalongo ria vona a maki lobo a Vure i rata na limane ria.

5 Pali e huriki a tara ne Kristo ranga, ri dili na tara ne huriki a Pariseo, ri pesi rike, ri ta maea, “E huriki a viri i uka ma ria a Iuda ri luhoi torea e Kristo, si gi taki ria ni gi pala a kuline ria, si gi vakuku ria ri gi ramai a vinara ne Moses.”

6 Lakea e huriki a apostolo, e huriki a gare na lotu ri vapopo, ri luhoi kado a ngava iea.

7 *Ri vagege vona, muri e Petrus i pesi rike, i ta maea, “Mua o huriki a turagu, mu lohoka vona hosi a Vure i vulaki tala iau ne mua, ga vara na Velenga Kamumu ne huriki i uka ma ria a Iuda, ri gi longoa, ri gi luhoi torea.

8 *A Vure i lohoka na niluhoi ne huriki a bakovi lobo. I vakasiri ria i vulaki ria na tahuna i habi a Hanu Kiripiripi ne ria, i manga a hini i rata ne hita.

9 Na matana Vure e huriki i uka ma ria a Iuda ri manga kunana hita. Na tahuna ri luhoi torea e Kristo, a Vure i puga vuroki a naro hale ne ria, i rata ria ri kabakaba, i manga a hini i rata ne hita.

10 *Pali i navai ngane mu ngaru ni tonia a Vure? I navai mu ngaru ni habi a nimava iea ne huriki nga, ri luhoi torea e Kristo? A nimava iea, hita si keri ni kalohoa. E huriki a gare ne hita hosi, ria ranga ri keri ni kalohoa.

11 *Nahea ge mavonga! Si lohoka vona a naro kamumu kunana ne Bakovi Dagi e Isu bara i korimule hita. Ria ranga.”

12 E huriki na vaponga ri mangulu tete, ri longo e Barnabas e Paulus ru vakalongo ria vona a maka nivakasiri a Vure i rata na limane rua na matane huriki i uka ma ria a Iuda.

13 Na tahuna ru ta lobo, e Iakop i ta rike, i ta maea, “Mua o huriki a turagu, mu longo valai!

* **15:2:** Gal 2:1 * **15:4:** Apo 14:27 * **15:7:** Apo 10:1-43 * **15:8:** Apo 10:44; 11:15 * **15:10:** Mat 11:30; Gal 3:10 * **15:11:** Gal 2:16; Epe 2:5-8

14 Ngane kunana e Simon
Petrus i tuveve poloa ne hita
a Vure i luve navai ne huriki
a kabu i uka ma ria a Iuda,
ge bole tala ne ria a kabu
vona ri gi muri maia.
15 E huriki a propet hosi ri
ta muga vona ge bele
mavonga, ri here puru,
16 *‘E Bakovi Dagi i ta maea,
“Muri, ga hamule valai,
ga hae tabua a kape ne
Davit, ra kape i
mapuka pali.
A maka mahalana roho ri
matutu,
Ga kuloi ga vakapesi
tabua a roho.
17 Muri e huriki lobo bara ri
valai nau, iau e
Bakovi Dagi.
E huriki a kabu i uka
ma ria a Iuda, pali a
vulaki ria ge ria a viri
nau, ria ranga ri gi
valai nau.”
A ngava iea, a ngavane
Bakovi Dagi.
18 Hosi liu i taki muga a
maki nga ge bele.’ ”
19 E Iakobus i ta
lokovonga, i ta maea, “Na
niluhoi nau, nahea si gi habi
a maregoa ne huriki a kabu
i uka ma ria a Iuda, ri pulo a
vilone ria, ri muri na Vure.
20 *Ngane si gi here lakea
ne ria, si gi taki ria nahea ri
gi kani a maki ni kani ni
habi na nitamina vure,
nahea ri gi rata a molenga,
nahea ri gi kani a kania ni
hori a lohona i mate, nahea
ri gi ninu a dara.
21 Si gi rata mavonga, a
vuhuna i paru hosi a vinara
ne Moses ni vara na tanga
lobo, ni gi balaka kupo na
maka roho na vaponga na
Parava Nimalo.”

A Raukea

22 Muri e huriki a
apostolo, e huriki a bakovi
dagi, turana e huriki a tara
ne Kristo lobo ri vulaki
ranga bakovi ne ria, ri gi
rudu lakea o Antiok turane
Paulus e Barnabas. Ri vulaki
e Iudas a rana tara e
Barsabas, e Sailas. A bakovi
nga e huriki a kabukabu ri
togo hateka rua.
23 Ri habi ne tou a raukea
iea:
“Mia e huriki a apostolo,
a gare, mia a turane mua,
mi herea a raukea iea, i
lakea ne mua e huriki i
uka ma mua a Iuda, mu
luhoi torea e Isu, mu made
o Antiok, o Siria, o Silisia.
A haro kamumu ne mua
lobo.
24 Mi longo ranga e
huriki ri pe mia koea, ri
lakene, ri vakaviliha a
niluhoi ne mua na maka
ngava ri taki. Re huriki
nga i uka ma mi lohoka ne
ria.
25 Mia lobo koea mi
valongo mai a ngava, mi
vulaki ranga bakovi ri gi
lakene mai mua turane
Barnabas e Paulus. Mi
ngaru hateka rua.
26-27 I mavonga mi rudu
e Iudas e Sailas ru gu lakene
mua, ru gu vakatora na
ngavane rua a nita mi here
puru. Re vikirua, i popote ru

* **15:16:** Amo 9:11-12 * **15:20:** Nim 34:15-17; Levi 17:10-16

gu mate, a vuhuna ru ramai
e Isu Kristo, a Bakovi Dagi
ne hita.
28 *A Hanu Kiripiripi i
masia i kamumu, mia ranga
mi masia i kamumu nahea
mi gi vakapae mua. Mu
muri mai kunanea a ngava
iea:
29 Naha ni kani a maki
ni kani ni habi na nitamina
vure. Naha ni kani, naha ni
ninu a dara. Naha ni kani a
kania ni hori a lohona i
mate. Naha ni mole. Mu lele
rau vona maka naro hale
nga, bara mu made
kamumu kunana.
A ngava ne mia i pali."

30 Ni here lobo a raukea
iea, lakea ri rudu e huriki
nga ri gi lakea o Antiok. Na
tahuna ri bele vonga ri gale
palupu e huriki a tara ne
Kristo, ri habia ne ria a
raukea.
31 Na tahuna ri gia, ri vivi
vona a maka ngava
kamumu i vakatora a
niluhoi ne ria.
32 E Iudas e Sailas, rua a
propet. Ru vakatora a
niluhoi ne ria na ngava.
33-34 Ru made na parava
ranga vonga, muri e huriki a
kabukabu ri talo mule rua
na nivalemu, ta ru gu
hamule puru o Ierusalem ne
huriki ri rudu valai rua.*
35 Pali e Paulus e Barnabas
ru made mule vonga o
Antiok. Ru tovo, ru vara e
huriki na ngava ne Bakovi
Dagi. I uka ma i rua kunana
ru tovo. I tahoka e huriki a
bakovi ranga ri totovo.

E Paulus e Barnabas Ru Vapida

36 Muri na parava ranga, e
Paulus i takia e Barnabas,
"Tu gu hamule tabu na
maka tanga tu vara muga a
nita ne Bakovi Dagi vona, tu
gu kasisi e huriki, ri made
navai."
37 *E Barnabas i ngarua e
Ioanes-Markus ge tou,
38 *pali e Paulus i koi
vona, a vuhuna i ha taro rua
o Pampilia, i uka ma i leho
turane rua.
39 Ru vahehe hateka, lakea
ru vapida. E Barnabas i tulia
e Markus, ru rike na aga, ru
lakea na bodu e Saiprus.
40 Pali e Paulus i vulakia e
Sailas ru gu laho palupu. E
huriki a kabukabu ri habi
rua na limane Bakovi Dagi
ge rata kamumu rua, ru
vano.
41 Ru vano ru laho lae na
robo e Siria, e Silisia, ru
vakatora a niluhoi ne huriki
a tara ne Kristo ri made
vonga.†

16

E Timoti i Leho Turane Paulus e Sailas

1 *E Paulus i havai lakea o
Derbe, muri i lakea o Listra,
a tanga i made vona a
murimuri tara, a rane
Timoti. E kinane Timoti a
ngatavine o Iuda i luhoi
torea e Kristo, pali e tamana
a bakovi o Gris.

* **15:28:** Mat 23:4 * **15:33-34:** A puhu ranga ri tahoka a ngava nga: 34 Pali e Sailas i made mule vonga. * **15:37:** Apo 12:12,25 * **15:38:** Apo 13:13; Kol 4:10 † **15:41:** O masia a mep na maka nihavai ne Paulus na bitona puhu. * **16:1:** Apo 14:6; 2Tim 1:5 * **16:2:** Pili 2:19-22

2 *E huriki a kabukabu o
Listra, o Ikonium ri
kavurikea e Timoti.
3 E Paulus i ngarua e
Timoti ge laho turana, lakea
i palea a kulina, a vuhuna e
huriki a Iuda ri made vonga
ri lohoka vona e tamana a
bakovi o Gris.
4 *Na tahuna to laho lae
na maka tanga, to vakalongo
e huriki a tara ne Kristo
vona a maka vinara i rata e
huriki a apostolo, a bakovi
dagi o Ierusalem ne ria ri gi
muri mai.
5 Na naro iea kunana, ni
vakatora a niluhoi ne huriki
a tara ne Kristo, e huriki ala
kupo ri luhoi tora, ri dili na
tara ne Kristo na parava
lobo.

E Paulus i Vurena na Tanga e Masedonia

6 *E Paulus i laho turane
rua, to laho lae na tabeke ne
Prigia ne Galesia, a vuhuna
a Hanu Kiripiripi i ta kari
tou nahea to go vara na
ngava na tabeke ne Asia.
7 Na tahuna to bele na
nagi ne Misia to toni ni dili
na tabeke ne Bitinia, pali a
Hanune Isu i taki tou nahea
to go lokovonga.
8 I mavonga, to laho
polopolo vona e Misia, to
vano to bele o Troas.
9 Na rodo iea e Paulus i
mahita, i vurena vona a
bakovi tara o Masedonia i
pesi, i galea, i ta maea, “O
valai koea o Masedonia, o
kori mia!”
10 Muri ne Paulus i
vurena, mete kisi puru a
maka maki mateu, mete
dava ni lakea o Masedonia,
a vuhuna mete luhoi a Vure
i gale mateu, mete ge vara e
huriki vonga na Velenga
Kamumu.

E Lidia i Pulo a Vilona

11 Mete rike na aga o
Troas, mete vore kudu a
dari, mete bele o Samotres.
Na parava muri mete vore
lakea o Neapolis.
12 Muri mete laho lakea o
Pilipai, a tanga dagi e huriki
a Rom ri hae na tabeke ne
Masedonia. Mete made
vonga na parava ranga.
13 Na Parava Nimalo mete
pagitala na tanga dagi mete
lakea na gagana naru. Mete
luhoi ta i tahoka a tabeke ni
vasileki vonga. Mete matai e
huriki a ngatavine ri made
vonga, lakea mete made
puru mete ta turane ria.
14 A ngatavine tara, a rana
e Lidia, i made turane ria, i
longo a nitane mateu. A
tanga vona e Tiatira, a leho
vona ni habi a lavalava
kuakua ni kona. Ia a
ngatavine ni kavurike a
Vure, lakea a Bakovi Dagi i
vakalohoka ia ge longokilala
a ngava e Paulus i taki.
15 Lakea ni vahilolo,
turane huriki a kabu vona.
Muri i taki mateu i ta maea,
“Moto luhoi ge iau a
murimuri muholi ne Bakovi
Dagi, moto valai moto made
na ruma nau.” Lakea mete
longo, mete made turana.

E Paulus e Sailas Ru Dili na Bavi

16 Na parava tara, na
tahuna mete laho lakea na
tabeke ni vasileki, mete

* **16:4:** Apo 15:23-29 * **16:6:** Apo 18:23

masia a vora ngatavine tara i dili vona a hanitu, i ratea i ta muga na maka maki i uka ma i bele ma. E huriki a bakovi ri matakaria ri bole a moni dagi vona a maka ngava i taki.

17 *A ngatavine iea i muri ne mateu e Paulus, i gale tala, i ta maea, “Ra bakovi nga, a vora na Vure Meli Liu! To vakalongo mua vona a dala a Vure ge korimule mua vona!”

18 I rata mavonga na parava i kupo a ngava iea, lakea e Paulus i madihi a hatena, i ngalakapulo, i takia a hanitu, “Na rane Isu Kristo, a taki ioe, o pagitala vona a ngatavine iea!” Malaviriri kunana i ha tala a hanitu.

19 Na tahuna e huriki a tahona vora ngatavine ri masia a dala ne ria ni bole a moni i lobo, ri lakavu e Paulus e Sailas, ri turaria rua lakea na mada, ru gu pesi na matane huriki a matakari.

20 *Ri turari rua na matane huriki a mari ni pelekado, ri ta maea, “A bakovi nga a Iuda, ru piurike e huriki na tanga dagi ne hita.

21 Ru tovo e huriki vona a naro i uka ma i ramai a vinara ne hita e huriki a Rom.”

22 *Lakea e huriki ri vapesihi vonga ri vadili vapopo, ri padi virihi rua na ngava. Lakea e huriki a mari ni pelekado a ngava ri vakuku ni gi kali tala a varakia ne Paulus e Sailas, ni gi lagu.

23 Ri lagu hale rua, muri ri voro dili rua na bavi. Lakea ri takia a tagari ge tagari kamumu rua.

24 Na tahuna a tagari i longo a ngava iea i turari rua, i ru dili rua na bavi pololilo liu, i kolotata a vahane rua na kai i mava.

25 Na kuru rodo e huriki pololilo na bavi ri longo e Paulus e Sailas ru vasileki na Vure, ru kalolo a linge vasileki.

26 I bele vakaturutu ngane a vuruke dagi, i polu a butuna bavi. Na tahuna iea kunana a logo na bavi i mata ka, a maka sen ri maparu ne huriki a bakovi pololilo na bavi.

27 *A tagari i hadongo, i matai a maka logo ri mata ka, i luhoi ta ri ha pali e huriki, lakea i bolea a bainat ta ge koto mulea.

28 Pali e Paulus i gale tala, i ta maea, “Naha ni tomo! Mia lobo mi tabana koea.”

29 Lakea a tagari i gale na nipara, i nunu dili, i vakulu a tagana, i turume na ngalane Paulus e Sailas.

30 *Muri i tuli tala rua, i nana, “Marua a bakovi dagi nau, a ra maki ga ratea ga bole a nimahuri vakaroro?”

31 Ru koli, ru ta maea, “O luhoi torea e Isu a Bakovi Dagi, lakea a Vure bara i korimule ioe turana e huriki a viri vomu.”

* **16:17:** Mrk 1:24 * **16:20:** Mrk 13:9 * **16:22:** 2Ko 11:25; 1Tes 2:2 * **16:27:** Apo 12:18-19 * **16:30:** Apo 2:37

32 Muri ru takia na nitane
Bakovi Dagi turane huriki
na ruma vona.
33 Na tahuna iea kunana
na rodo, a tagari i vahilolo a
harena lebo ne rua. Muri a
tagari ni vahilolo turane
huriki a kabukabu vona.
34 I tuli rua lakea na ruma
vona, i vakani rua. I vivi
hateka turana e huriki a
kabu vona, a vuhuna ngane
ri luhoi torea a Vure.
35 I palala a hini, lakea a
mari na nipelekado i rudu e
huriki a tagari ri gi ta maea,
“O bole tala na bavi e
vikirua nga.”
36 Lakea a tagari na bavi i
takia e Paulus, “A mari ni
pelekado i taki muru gu
pagitala. Ngane muru
malaga, muru vano na
nivalemu.”
37 Pali e Paulus i taki e
huriki a tagari ri valai, i ta
maea, “E huriki a mari ni
pelekado a ngava i uka ma
ri pelekado maria, pali ri
lagu tavula maria na
matane huriki lobo, muri ri
ru dili maria na bavi. Pali
maria a tahotanga ne Rom.
A vinara i taki i uka ma ni gi
lagu tavula a tahotanga ne
Rom. Pali ngane ri ngaru
miri gi vano kapiloho? I uka
ma ge mavonga! O taki ria ri
gi valai ri gi tuli tala maria.”
38 Lakea e huriki a tagari
ri vano, ri vakalongo e
huriki a mari ni pelekado.
Na tahuna ri lohoka ne
Paulus e Sailas rua a
tahotanga ne Rom, ri
mangenge.
39 Lakea ri lokovonga, ri ta
dodo ne rua, ri tuli tala rua,
ri taki rua ru gu pe a tanga
ne ria.
40 Muri e Paulus e Sailas
ru lakea na ruma e Lidia, ru
vapopo turane huriki a
kabukabu, ru vakatora a
niluhoi ne ria, muri ru vano.

17

O Tesalonika

1 E Paulus e Sailas ru laho
polopolo vona a tanga e
Ampipolis e Apolonia ru
vano ru bele na tanga e
Tesalonika. A tanga iea i
tahoka a roho na vaponga
ne huriki a Iuda.
2 Lakea e Paulus i dili
vona, i manga a naro i rata
vakaroro. Na parava Nimalo
i tolu, i tuveve polo kamumu
ne ria a nitana Hinere,
3 i tuveve polo ne ria, i
vakasiri poloa ne ria na
Hinere i taki mugea e Kristo
bara i bole a nimadihi, i
mate, i mahuri mule tabu.
Lakea i ta maea, “E Isu a
vakalongo mua vona, ia e
Kristo.”
4 I ranga ne ria ri longo
mai, ri muri ne Paulus e
Sailas. E huriki a bakovi a
ngatavine o Gris ala kupo ri
kavurikea a Vure, turane
huriki a ngatavine dagi ala
kupo, ria ranga ri longo mai.
5 Pali e huriki a Iuda, i
madihi a hatene ria. Ri gale
palupu e huriki a bakovi
hale ni rata tuhare, ri piu
rike e huriki na tanga dagi i
madihi a hatene ria. Ri
nunu lakea na ruma e Iason
ri matakana vonga e Paulus
e Sailas ta ri gi turari rua
lakea ne huriki.

6 Pali i uka ma ri matavisi
rua, lakea ri turari tala e
Iason turane huriki a
kabukabu ranga, ri vakapesi
ria na matane huriki a
kakaina tanga. Ri gale tala,
ri ta maea, “E huriki a
bakovi nga, ri laho viliha na
tanga lobo na malala ri
vakamade hale e huriki,
ngane ri valai koea.
7 *E Iason i matakari ria
na ruma vona. Ria lobo ri
putu puru a vinara ne
Kaiser, ri taki ta i tahoka
tabu tara hariki, a rana e
Isu.”
8 Na tahuna e huriki a
tahotanga, e huriki a
kakaina tanga ri longoa a
ngava iea, ri turutu, ri roro
viliha.
9 Muri e huriki a kakaina
tanga ri bole a moni dagi ne
Iason turana e huriki ri pesi
turana, muri ri taki ria ri gi
vano.

E Paulus e Sailas o Berea

10 Na rodo iea kunana e
huriki a kabukabu ri rudu e
Paulus e Sailas ru lakea o
Berea. Na tahuna ru bele
vonga ru lakea na roho na
vaponga ne huriki a Iuda.
11 E huriki a Iuda vonga i
uka ma ri tagege manga e
huriki a Iuda o Tesalonika.
Ri vivi ni longo kamumu a
ngavane Paulus. Na parava
lobo ri matai kado a ngava
na Hinere, ri kasisi
kamumua, a ngava e Paulus
i taki, i muholi manga a hini
i taki, o i uka.
12 Lakea i kupo ne ria ri
luhoi torea e Kristo. E huriki
a bakovi a ngatavine dagi na
robo e Gris ranga ri luhoi
torea.
13 Pali na tahuna e huriki a
Iuda o Tesalonika ri longoa e
Paulus i vara na nitana Vure
o Berea, ri sike lokovonga, ri
piurike e huriki.
14 I mavonga e huriki a
kabukabu ri vakaha
malaviriria e Paulus, ge
pori, ge rike na aga, ge lakea
o Atens. Pali e Sailas e
Timoti ru made mule vonga
o Berea.
15 E huriki a bakovi ranga
ri taparakia e Paulus o
Atens, ri hamule. Na tahuna
ta ri gi hamule, e Paulus i
talo rike a ngava, ri gi taki e
Sailas e Timoti ru gu valai
malaviriri vona.

E Paulus o Atens

16 Na tahuna e Paulus i
dadava e Sailas e Timoti o
Atens, i masia a tanga iea, i
kupo a maka nitamina vure,
lakea i tahate.
17 *Lakea i dili na roho na
vaponga i ta turane huriki a
Iuda, e huriki a Grik ri togoa
a Vure. Na parava vakaroro
i lakea na tabeke na
nivahabi na nivakona a
maki, i ta turane huriki ri
bele vonga.
18 E huriki a mari ni tovo
na lohokanga ni gale e
huriki a Epikuria, e huriki a
Stoik, ria ranga ri longoa e
Paulus. E huriki ranga ri ta
maea, “A bakovi iea i ta
tavulavula. I uka ma mi
longokilalea a ngavana.” E
huriki ranga ri ta maea, “I
vakalongo kunana na maka
vure ne huriki basi.” Ri ta
mavonga, a vuhuna e Paulus

* **17:7:** Luk 23:2; Ion 19:12 * **17:17:** Apo 18:19

i vara na Velenga Kamumu
ne Isu, na naro na nimahuri
mule na matenga.
19 Muri ri tulia e Paulus, ri
lakea ne huriki ri vapopo na
lolo e Areopagus, ri takia,
“Mi ngaru ni lohoka vona a
ngava karaba o vakalongo e
huriki vona.
20 A ngavamu mi longoa i
rika na tuline mia, mi ngaru
ni longoa a pelegona ngava,
i navai.”
21 E huriki lobo vonga o
Atens turana e huriki basi ri
made vonga, i uka ma ri
ratea tara leho. Na parava
vakaroro ri ngaru ni longo a
ngava karaba, ri gi vata
vona.
22 E Paulus i pesi rike na
matane huriki ri vapopo o
Areopagus, i ta maea, “Mua
o huriki a bakovi o Atens! A
matai a narone mua, mua a
bakovi na lotu.
23 Na tahuna a laho halui
a tanga dagi ne mua, a matai
kamumu a maka maki mu
vasileki vona. A masia tara
dede ni here vona tara nita i
ta maea,
‘A dede iea ne vona a vure i
uka ma mi lohoka
vona.’
A viri mu vasileki vona, i
uka ma mu lohoka vona,
ngane ga vakalongo mua
vona.
24 *“A Vure, ra i ratarike a
malala turana maki lobo ri
tabuli vona, ia a Bakovi Dagi
na hunu a malala. I uka ma i
made na roho ni hae na
limana bakovi.
25 *I uka ma i bala vona
tara maki, si gi rata na
limane hita ranga maki, si gi
habi vona. Ia kunana i habi
a nimahuri, a bangona
turana maki lobo ne huriki.
26 A Vure i ratarike mugea
a bakovi ala taku, muri a
bakovi iea i vakabele e
huriki a kabu lobo. A Vure i
vakamade ria na tabeke
lobo na malala. I ru a maka
parava ri gi made koea na
malala, i ru a tabekena
malala ri gi made vona.
27 *I rata mavonga, si gi
matakanea. I ngaru hita si gi
matakanea, si gi matavisia. I
uka ma i made basi ne hita,
28 a vuhuna a bakovi tara i
ta maea,
‘Si made koea, si mahuri a
vuhuna i ratarike
hita.’
E huriki a bakovi ranga ne
mua ri ta maea, ‘I muholi
hateka, hita e huriki e tuna.’
29 *Hita e huriki a tuna
Vure, i mavonga nahea si gi
luhoia a Vure ge manga a
vure ni rata na gol, a silva, a
kedo. A Vure, i uka ma ia a
maki a bakovi tara i luhoia,
muri i ratea.
30 Hosi a Vure i matataro e
huriki i uka ma ri lohoka.
Pali ngane i vakuku e huriki
lobo na tanga lobo ri gi pulo
a vilone ria,
31 *a vuhuna i ru pali a
parava bara i pelekado e
huriki lobo na malala na
naro kamumu vona. Bara i
pelekado hita na limana
bakovi tara i vulakia pali. A
Vure i vakasiria ne hita pali
vona a bakovi iea, ra viri i

* **17:24:** 1Ki 8:27; Apo 7:48 * **17:25:** Sng 50:12 * **17:27:** Sng 145:18; Jer 23:23
* **17:29:** Ais 40:18-20; 44:10-17; Apo 19:26 * **17:31:** Sng 96:13

mate lakea a Vure i vakamahuri mulea.”
32 Na tahuna ri longoa a ngava na nimahuri mule na matenga, e huriki ranga ri padikedea e Paulus. Pali e huriki ranga ri ta maea, “A ngava iea, mi ngaru ni longo tabua vomu muri ma.”
33 Muri e Paulus i pe ria i vano.
34 Pali e huriki a bakovi ranga ri luhoi torea e Kristo, ri muri vona. I tara ne ria e Dionisius, a bakovi o Areopagus. A ngatavine tara, a rana e Damaris, ia tara i luhoi torea e Kristo, turana e huriki ranga.

18

E Paulus i Vara o Korin
1 Muri e Paulus i malaga o Atens, i lakea o Korin.*
2 *Na tahuna i bele vonga i matavisia e Akuila, a bakovi o Iuda, ni poda na tabeke ne Pontus. I valai karaba o Itali turana e girihina, e Prisila, a vuhuna e Kaiser Klaudius i tono tala o Rom e huriki a Iuda. E Paulus i vano ge matai rua.
3 *I made turane rua, to leho palupu, a vuhuna ia a bakovi ni hae a kape, i manga rua.
4 Na parava Nimalo lobo i lakea na roho na vaponga, i vata turane huriki a Iuda, e huriki a Grik. I ngaru ge rata ria ri gi luhoi torea e Isu.
5 *Ngane e Sailas e Timoti ru pea pali e Masedonia. Na tahuna ru luve ne Paulus, e Paulus i vara kunana, i vakalongo e huriki a Iuda ne Isu ia e Kristo.
6 *Pali e huriki a Iuda ri hehea, ri harogia e Paulus. Lakea i madihi a hatena, i kurudu pasi a habulo na varakia vona, i taki ria, “Mua bara mu velu, naha ni padi virihi iau na ngava! A maki mua. Ngane ga vakalongo a Velenga Kamumu ne huriki i uka ma ria a Iuda.”
7 E Paulus i pe a roho na vaponga, i vano i made na ruma ne Titus Iustus, a bakovi ni kavurikea a Vure. A ruma vona i pesi tabukoi na roho na vaponga.
8 E Krispus, a matakari na roho na vaponga turane huriki lobo na ruma vona ri luhoi torea e Kristo. E huriki a bakovi ala kupo o Korin ri longo a ngavane Paulus, ri luhoi torea e Kristo, ni vahilolo.
9 Na rodo tara, e Bakovi Dagi i ta turane Paulus na vurena, i ta maea, “Naha ni mangenge, naha ni vulai. O vakalongo mavonga e huriki ne nau,
10 *a vuhuna iau a laho turamu, i uka tara viri ge habi a vuranga vomu. E huriki ala kupo koea, ria a viri nau.”
11 Lakea e Paulus i made turane ria na pida i taku, a keva i polotara, i vara ria na nitana Vure.

E Paulus i Pesi na Matane Galio

* **18:1:** O masia a mep na maka nihavai ne Paulus na bitona puhu. * **18:2:** Rom 16:3 * **18:3:** Apo 20:34 * **18:5:** Apo 17:14-15 * **18:6:** Apo 13:46,51; 20:26 * **18:10:** Ios 1:9; Ais 41:10

12 Na tahuna e Galio a
matakari na tabeke ne
Akaia, e huriki a Iuda ri
vadili vapopo, ri lakavua e
Paulus, ri turaria lakea na
muri na nivapelekado.
13 Lakea ri ta maea, “A
bakovi iea i tovo e huriki ri
gi kavurikea a Vure na naro
tebi, i uka ma i ramai a
vinara.”
14 Pali na tahuna e Paulus
ta ge koli a nitane ria, e
Galio i taki e huriki a Iuda, i
ta maea, “Mua o huriki a
Iuda, a bakovi iea ge putu
puru ranga vinara, o ge
rabalakia tara viri, bara
longo mai mua.
15 Pali mu padi virihia na
rana vure, na ngava i rata.
Mu padi virihia i uka ma i
ramai a vinara ne mua. I
mavonga mu pelekadoa. Iau
i uka ma ga pelekadoa.”
16 Lakea i lili tala ria na
muri na nivapelekado.
17 Muri e huriki a Korin ri
lakavua e Sostenes, a
matakari na roho na
vaponga, ri ubia na matana
roho na nivapelekado. Pali e
Galio i matataro ria ri gi
ratea.

E Paulus i Hamule Lakea o Antiok

18 *E Paulus i made vonga
o Korin na parava ranga.
Muri i pe e huriki a
kabukabu vonga, i lakea o
Senkria turana e Prisila, e
Akuila. I ali vuroki vonga a
vuna, a vuhuna i rata pali a
maki tara i ta muholi vona
na Vure ge ratea. Muri to
rike na aga, to lakea na
tabeke ne Siria.
19 Na tahuna to bele o
Epesus, to vapida. E Paulus
kikeri i vano, i dili na roho
na vaponga, i ta turane
huriki a Iuda.
20 Na tahuna ri takia e
Paulus ge made turane ria
na parava ranga, i koi.
21 Pali na tahuna i pe ria, i
ta muholi ne ria, i ta maea,
“A Vure ge ngaru iau ga
hamule valai tabu, bara
hamule valai.” Muri i rike
na aga, i pea e Epesus.
22 Na tahuna i bele o
Sisaria i sike o Ierusalem, i
tagui e huriki a tara ne
Kristo ri made vonga. Muri i
lakea o Antiok.
23 I made o Antiok na
parava ranga, muri i
malaga, i laho lae na maka
tanga na tabeke ne Galesia e
Prigia, i vakatora a niluhoi
ne huriki a murimuri na
tanga takutaku.

E Apolos i Vara o Epesus

24 A Iuda tara, ni poda o
Aleksandria, a rana e Apolos
i valai i made o Epesus. I
moro ni ta. I lohoka hateka
na Nita na Vure.
25 Ni tovo ia pali na dala
ne Bakovi Dagi. I habi a
hatena ni tovo e huriki, i
vakalongo kavakava na
maka maki e Isu i rata. Pali i
lohoka vona a nivahilolo ne
Ioanes kunana.
26 I vakatubu ni vara
pagapaga na roho na
vaponga. I uka ma i
mangenge. Pali na tahuna e
Prisila e Akuila ru longoa, ru
tuveve polo kamumua vona
a dala na Vure.

* **18:18:** Gi 6:18; Apo 21:24

27 Muri e Apolos i ngaru ni
lakea o Akaia, lakea e huriki
a kabukabu o Epesus ri
tuhoria, ri herea a raukea i
lakea ne huriki a murimuri
o Akaia, ri taki ria ri gi
taguia na tahuna i bele. Na
tahuna i bele vonga, i tuhori
kamumu e huriki a Vure i
rata kamumu ria, ri luhoi
torea,
28 *a vuhuna i vahehe tora
turane huriki a Iuda, i
vakasiri ria na Hinere, e Isu
ia e Kristo.

19

E Paulus i Habi a Ngava o Epesus

1 *Na tahuna e Apolos i
made vonga o Korin, e
Paulus i laho pololilo, i vano,
i bele o Epesus. Na tahuna i
bele vonga i matavisi e
huriki a murimuri ranga.
2 *Lakea i nana ria, "Na
tahuna mu luhoi torea e
Kristo, mu bole a Hanu
Kiripiripi, o i uka?"
Ri koli ria ri ta maea, "I
uka ma mi lohoka vona a
Hanu Kiripiripi."
3 Lakea e Paulus i nana
tabu, "Pali a hilova navai
mu bolea?"
Ri koli, ri ta maea, "A
hilova e Ioanes i tovo mia
vona."
4 *Lakea e Paulus i ta
maea, "E Ioanes i vahilolo e
huriki, ri gi pulo a vilone ria.
I taki ria ri gi luhoi torea a
viri ta ge valai muri vona, re
Isu."
5 Na tahuna ri longoa a
ngava iea, ni vahilolo ria na
rana e Isu a Bakovi Dagi.
6 *Muri e Paulus i ru langa
a limana ne ria, lakea a
Hanu Kiripiripi i puru ne
ria, ri ta na tabele tebi, ri ta
propet.
7 Re huriki a bakovi nga ri
ala ravulu a polona i rua.
8 Muri e Paulus i dili na
roho na vaponga, i ta
pagapaga vonga na Velenga
Kamumu na keva i tolu. I ta
turane ria, i vakalongo ria
vona na harikianga na Vure.
9 Pali i ranga ne ria ri putu
ngingi, ri tabana i uka ma ri
luhoi tora, ri ta hale na
dala* ne Isu na matane
huriki. Lakea e Paulus i
hataro ria, i tuli e huriki a
murimuri, i vano i vara na
parava lobo na roho na
nitovo ne Tiranus.
10 E Paulus i made vonga
na pida i rua, i vara ria
vonga, lakea e huriki lobo
na tabeke ne Asia ri longoa a
nitana Bakovi Dagi. E huriki
a Iuda, e huriki a Grik.

E Huriki e Tune Skeva

11 *A Vure i rata maka
nivakasiri dagi na limane
Paulus.
12 *A nitora na Vure i dagi
hateka vona, e huriki bara ri
bole a lavalava kiroko, a
varakia e Paulus i padoi,
bara ri ru langa ne huriki ri
giloa, lakea bara ri tavaga, e
huriki a hanitu ri ha tala ne
ria.

* **18:28:** Apo 9:22 * **19:1:** 1Ko 3:6 * **19:2:** Apo 8:16 * **19:4:** Mat 3:11 * **19:6:** Apo 8:17; 10:44,46 * **19:9:** Na tahuna iea e huriki a murimuri ne Isu ri takia a lotu ne ria a 'Dala'. * **19:11:** Apo 14:3 * **19:12:** Apo 5:15

13 Muri e huriki a Iuda
ranga, a leho ne ria ni laho
viliha ni lili tala e huriki a
hanitu, ri masia a nitora na
rane Isu a Bakovi Dagi.
Lakea ri ngaru ni leho vona
a rane Isu, ri taki e huriki a
hanitu, ri ta maea, “A taki
ioe na rana e Isu Kristo, ra
viri i vara vona e Paulus, o
ha tala!”
14 E huriki e tune Skeva
ala polorua ri ratea a naro
iea. E Skeva ia a prister dagi
ne huriki a Iuda.
15 Na parava tara ri ratea
a ngava iea, lakea a hanitu
tara i koli, i ta maea, “A
lohoka vona e Isu. A lohoka
vona e Paulus. Pali mua,
mua e rei?”
16 Muri a bakovi i dili
vona hanitu i vuli puru ria, i
ratapile ria. I mavuka a
varakia ne ria, ri vadarivu,
ri ha tala na roho.

17 *E huriki a Iuda, e
huriki a Grik o Epesus ri
longoa a maki i bele, lakea ri
mangenge, ri kavurikea a
rane Isu, a Bakovi Dagi.
18 E huriki ri luhoi torea e
Kristo, e huriki ala kupo ri
taki tala a naro hale ne ria
na matane huriki.
19 E huriki ranga ne ria, a
bakovi na muto, ri bole valai
a maka puhu ne ria, ri
rungani na matane huriki
lobo. A mapana maka puhu
ri rungani, a kedo silva i
50,000.†
20 I mavonga, a nitane
Bakovi Dagi i rere, e huriki
ala kupo ri longoa, ri longo
maia.
21 *Muri e Paulus i ngaru
ni laho lakea o Masedonia, o
Akaia muri ge lakea o
Ierusalem. Lakea i ta maea,
“Ga lakea taro o Ierusalem,
muri a Vure i ngaru iau ga
lakea o Rom.”
22 I rudu taro a bolekori
vona, e Timoti e Erastus, ru
gu muga lakea o Masedonia.
Pali i made mule taro vonga
na tabeke ne Asia ia.
23 *Na tahuna iea e huriki
a bakovi ranga ri marikoi
vona a dala ne Bakovi Dagi,
lakea ri piurike a hatene
huriki.
24 A bakovi tara, a rana e
Demitrius, a mari ni rata a
maki na silva. Ia a bakovi ni
rata na silva a goroto kiroko
na vure ngatavine e
Artemis.‡ I habi a leho dagi
ne huriki a mari turana, ri
bole a moni dagi ni rata a
maka goroto nga.
25 I gale palupu e huriki
nga, turana e huriki ranga ri
rata a leho maea, lakea i taki
ria, “Mua o huriki a turagu,
mu lohoka vona si vakabele
a moni dagi vona a leho si
ratea.
26 Pali ngane mu longo,
mu matai a naro e Paulus i
rata. I taki e huriki, lakea ri
pulo a narone ria. I taki e
huriki a vure ni rata na

* **19:17:** Apo 5:11 † **19:19:** E huriki a bakovi na lohokanga ri luhoi a kedo silva nga ni gale a ‘darakma’. A darakma i taku i manga a mapana bakovi ge leho na parava i taku. * **19:21:** Apo 23:11; Rom 1:13 * **19:23:** 2Ko 1:8 ‡ **19:24:** E huriki a Grik ri kavurikea a vure ngatavine, a rana e Artemis. Ri luhoi ta ia e kinane huriki a vure ranga, e kinane huriki a bakovi a ngatavine ranga. Ri hae a roho dagi vona, ri kau a hanuna dagi, ri kavurikea.

limana bakovi, i uka ma ria
a vure muholi. I uka ma i
rata koea o Epesus kunana. I
rata na tanga lobo o Asia.
27 I mavonga, i mata
manga e huriki bara ri biu a
leho ne hita, bara ri biu tabu
a roho ni vasileki na vure
dagi ne hita, a vure
ngatavine e Artemis, bara ri
luhoia ta a maki tavula.
Lakea ra vure ngatavine, e
huriki lobo o Asia, e huriki
lobo na malala ri kavurikea,
i uka ma ge dagi tabu a
rana."
28 Na tahuna ri longoa a
ngava iea, i madihi a hatene
ria, ri vakatubu ni gale tala
dagi, ri ta maea, "E Artemis,
a vure ngatavine ne Epesus,
i dagi hateka!"
29 *Lakea e huriki lobo na
tanga dagi, i varoru a
niluhoi ne ria, ri roro lae. Ri
turari e Gaius, e Aristakus,
ra bakovi o Masedonia ala
rua ru laho turane Paulus.
Ria lobo ri nunu lakea na
roho na vaponga ne huriki a
Grik.
30 E Paulus i ngaru ni dili
ge ta turane ria, pali e huriki
a murimuri ri hatekakaria.
31 E huriki a matakari
ranga ne Asia ri ngarua e
Paulus. Ria ranga ri rudu a
ngava vona, ri takia nahea
ge dili na roho na vaponga.
32 E huriki pololilo na
roho na vaponga ri varoru.
E huriki ranga ri kulugou na
maki tara. E huriki ranga ri
kulugou na maki ranga, a
vuhuna ria lobo i uka ma ri
lohoka vona i navai ri
lokovonga.
33 E huriki a Iuda ri tugua
e Aleksander i lokomuga,
lakea e huriki ranga vonga
ri takia ge ta. Lakea e
Aleksander i tolokave ria ri
gi longo valai ri gi longo a
ngava ge taki.
34 Pali ri matakilaka vona
ia a Iuda, lakea ri gale dagi
tabaka, i manga na kilala i
rua, ri ta maea, "E Artemis
ne Epesus i dagi hateka!"
35 Muri a sekreteri ne
Epesus i taki e huriki ri gi
vulai, lakea i ta maea, "Mua
o huriki a bakovi o Epesus.
Mu lohoka vona e Epesus i
matakari a roho na vure
ngatavine e Artemis turana
kedo i boru valai na hunu,
ra kedo si kavurikea.
36 A ngava iea i muholi. I
uka tara viri ge gegea. I
mavonga mu vulai, naha ni
rata viliha.
37 Re huriki a bakovi mu
turari valai koea, i uka ma
ru takia tara ngava ge hale
na vure ngatavine. I uka ma
ru panahoa tara maki na
roho ni vasileki vona.
38 Pali e Demitrius, e
huriki e turana, bara ri
tahoka a ngava, ri gi lakea
na murina ni vapelekado, e
huriki a mari ni pelekado a
ngava ri gi longo a ngava ne
ria.
39 Pali mua, bara mu
tahoka tara ngava mu gu
pelekadoa, mu taki tala na
vaponga ne huriki na tanga
dagi ri gi pelekadoa.
40 A ta mavonga, a vuhuna
e huriki a matakari o Rom
bara ri masia a rongova i

* **19:29:** Apo 20:4; 27:2; Kol 4:10; Pmn 24

bele mona, bara ri luhoi hita ta si vaubi. Ra rongova mona i uka vuhuna. Bara si keri ni tuveve a pelegona.”
41 I taki lobo a ngava nga, muri i tono tala ria, ri vano.

20

E Paulus i Lakea o Masedonia o Akaia

1 Na tahuna a rongova i lobo, e Paulus i rudu a ngava lakea ne huriki a murimuri ri gi valai vona. I vakatora ria na ngava, muri i tarulu puru ria, i vano i lakea na tabeke ne Masedonia.
2 I laho polo vona a robo iea, i vakatora e huriki na ngava. Muri i bele na tabeke ne Gris,
3 i made vonga na keva i tolu. Muri, na tahuna ta ge rike na aga, ge lakea o Siria, i longo e huriki a Iuda ranga ri gi rabalakia na dala, lakea i puru na aga, i laho polo tabu na robo e Masedonia, i vano i bele o Siria.
4 E huriki a bakovi ri vano turana ra nga: e Sopater, e tune Pirus na tanga dagi e Berea; e Aristakus rua e Sekundus na tanga dagi e Tesalonika; e Gaius na tanga e Derbe; e Tikikus rua e Tropimus na robo e Asia; e Timoti.
5 Re huriki a bakovi nga ri muga, ri dava mateu na tanga e Troas.
6 Pali mateu, mete rata taro a habu na Bret i Uka Is. Muri mete rike na aga vonga na tanga e Pilipai mete vano. I lobo a parava i lima mete pakarau ria o Troas, lakea mi made vonga na parava i polorua.

E Paulus i Vakamahuri e Iutikus

7 Na mugana parava na vik mi vapopo, mi kani palupu a bret. Muri e Paulus i vara e huriki. I ta polopolo, i harena na kuru rodo, a vuhuna kuduvi bara i pe ria.
8 A ruma iea, a ruma dagi. A tabekena i tolu. A tabekena tara i polotano, a tabekena tara i polomeli. A tabekena tara i polomeli liu. Mia lobo mi vapopo na tabeke polomeli liu, i kupo a maka lam ri para.
9 E Paulus i ta lokovonga liu, lakea a riau tara, a rana e Iutikus, i marore. I made langa langa na matatala, lakea na tahuna i marore, i boru tala, i boru puru na malala. Ri puru mai ia, ri pulo lae ia, pali ri masia i mate pali.
10 Pali e Paulus i puru lakea, i pasike puru maia, i nugua, i ta maea, “Naha ni luhoi lege, i uka ma i mate.” A riau iea i mahuri mule ngane,
11 muri e Paulus, e huriki nga ri hamule sike tabu. I kevea a bret, ri kani. Muri i ta tabu, i harena na hini malaharere, muri i vano.
12 A riau iea i mahuri, ri tulia i lakea na tanga. A niluhoi ne ria i kamumu hateka.
13 Mi rike na aga, mi muga lakea o Asos, mi gi davea vonga e Paulus, a vuhuna i ngaru ni laho na dala. E

Paulus i taki ge rike na aga turane mia o Asos.
14 Na tahuna i pakarau mia vonga, mi vakarikea na aga, mi lakea o Mitilini.
15 Muri mi malaga vonga, mi vore na parava i taku, mi bele tabukoi na bodu e Kios. Na parava muri tabu mi bele o Samos. Na parava muri tabu mi bele o Miletus.
16 I uka ma mi dili o Epesus, a vuhuna e Paulus i uka ma i ngaru ni made o Asia. I ngaru ni bele malaviriri o Ierusalem muga na parava na Pentekos.

E Paulus i Tarulu e Huriki a Epesus

17 *Na tahuna mi bele o Miletus, e Paulus i talo rike a ngava ne huriki a gare na tara ne Kristo o Epesus ri gi valai, ri gi masia.
18 *Na tahuna ri bele, i taki ria, i ta maea, “Mu lohoka vona a vilogu na tahuna a made turane mua, i vakatubu na tahuna a bele karaba na tabeke ne Asia.
19 E huriki a Iuda ri ngaru ni rata hale iau. Ri rata iau a dodo, a tangi balaka kupo. Pali i uka ma a vakadagia a ragu. A leho kunana ne Bakovi Dagi.
20 Mu lohoka vona i uka ma a mangenge. A vara pagapaga kunana mua, i uka ma ruhuloloa tara ngava ge tuhori mua. A vara mua na matane huriki lobo, a vara mua na ruma takutaku ne mua.
21 A taki tora e huriki a Iuda, e huriki a Grik, ri gi pulo a vilone ria, ri gi ramaia a Vure, ri gi luhoi torea a Bakovi Dagi ne hita, e Isu Kristo.
22 “Pali ngane a Hanu Kiripiripi i taki tora iau ga lakea o Ierusalem. I uka ma a lohoka vona a ra maki ge bele nau vonga.
23 *A lohoka kunana na tanga lobo a lakea vona a Hanu Kiripiripi i taki iau vona ga bole a nimadihi, ga dili na bavi.
24 *Iau i uka ma a luhoia a nimadegu ga maki dagi. A ngaru kunana ga vakalobo kamumu taroa a leho e Isu a Bakovi Dagi i habia nau ga ratea: Ga vakalongo ne huriki a Velenga Kamumu na naro kamumu na Vure.
25 A laho turane mua, a vara mua na harikianga na Vure. Pali ngane i uka ma mu gu matai tabu iau.
26 Ngane a taki muholi mua na parava mona: e rei tara ne mua ge velu, iau a uka ngava vona,
27 a vuhuna a taki lobo mua vona pali a ngava lobo a Vure i ngaru mu gu lohoka vona.
28 *Mu matakari kamumu mua turane huriki a kabukabu. A Hanu Kiripiripi i habi ria na limane mua, ge mua a matakari ne ria. Mu leho manga a matakari na tara na Vure, a Vure i konamule ria pali na darane Tuna.

* **20:17:** Apo 18:21 * **20:18:** Apo 18:19–19:10 * **20:23:** Apo 9:16; 21:11 * **20:24:** Apo 21:13; 2Tim 4:7 * **20:28:** 1Tim 4:16; 1Pe 5:2-4 * **20:29:** Mat 7:15; Ion 10:12

29 *Iau a lohoka vona,
muri ne iau ga vano, e
huriki a bakovi hale bara ri
valai ne mua, ri tami mua,
bara ri toni ni ratapile a
niluhoi ne mua, i manga a
kaugara i ratapile a kabuna
sipsip.
30 I ranga ne mua bara ri
pesi rike, bara ri pulo a nita
muholi, ri tovo e huriki na
ngava taminga. Ri ngaru e
huriki a murimuri ri gi
ramai ria kunana.
31 *I mavonga, mu mata
doko! Naha ni longo
kaburungi vona a maki a
rata. A vara mua na pida i
tolu. A vara mua na haro, na
rodo. Na tahuna a tovo mua
i masiri pasi na matagu a
luha.
32 “Ngane a habi mua na
limana Vure. A ngaru mu gu
luhoi vakaroro a ngava na
naro kamumu na Vure. A
naro kamumu iea bara i
vakatora mua, i habi mua a
maki lobo a Vure i ta muholi
vona ge habi ne huriki a
tara vona.
33 *Na tahuna iau a made
turane mua, i uka ma a
ngutu vona a silva ne mua, a
gol, a varakia ne mua.
34 *Mu lohoka vona iau a
leho, a matakari mule iau
turane huriki ri laho turagu.
35 A vakasiri mua na
narogu, si gi leho, si gi kori e
huriki a matasia. Si gi luhoi
vakaroro a nitane Isu a
Bakovi Dagi, i ta maea, ‘A
nivivi na viri i habi a maki, i
rangi a nivivi na viri i bole a
maki.’ ”
36 E Paulus i taki loboa
ngava nga, i turume puru
turane ria, ri vasileki.
37 Muri ri vataringi, ri
vatuba a lima, ri vanguru.
38 Ri dodo hateka, a
vuhuna e Paulus i taki ria i
uka ma ge matai tabu ria.
Muri ri taparakia na aga, i
vano.

21

E Paulus i Lakea o Ierusalem
1 Mete tarulu puru ria,
mete rike na aga, mete pori
lakea na bodu e Kos. Na
parava muri mete pori na
bodu e Rodes, muri mete
lakea na tanga dagi e Patara.
2 Na tahuna mete bele
vonga mete masia tara aga
ta ge lakea o Ponesia, lakea
mete rike polo vona, mete
vano.
3 Mete nunu polo na bodu
e Saiprus, mete masia na
maurine mateu, mete nunu
lakea o Siria. Mete dili o
Tair, mete vakaraga vonga a
maka galesi.
4 *Mete pugai vonga e
huriki a kabukabu, lakea
mete made turane ria na
parava i polorua. A Hanu
Kiripiripi i taki ria, ri gi
takia e Paulus nahea ge
lakea o Ierusalem.
5 Muri na parava i polorua
i lobo mete vano. E huriki a
bakovi turane girihine ria, e
tune ria, ri taparaki mateu
polo vavo na tanga dagi. Mi
bele na lavu, mi turume
puru mi vasileki.
6 Muri mete tarulu mule
ria, mete rike na aga, mete

* **20:31:** 1Tes 2:11 * **20:33:** 1Ko 9:11-12 * **20:34:** Apo 18:3; 1Tes 2:9 * **21:4:** Apo 20:23

vano. Ri hamule vonga e huriki.

7 Mete pasi tala vonga o Tair, mete lakea o Tolomis. Mete tagui vonga e huriki a kabukabu, mete mahita vonga.

8 *Na parava muri mete malaga, mete lakea na tanga dagi e Sisaria. Na tahuna mete bele vonga, mete lakea na ruma ne Pilip, a bakovi ni vara na Velenga Kamumu. Ia a turana bakovi ala polorua ni vulaki o Ierusalem, ge ria a bolekori.

9 I tahoka e tuna a sirula ala va, ri rata a nita propet.

10 *Na tahuna mete made vonga na parava i kupo, a propet tara i bele taho mateu, i valai o Iudea. A rana e Agabus.

11 *I valai mai mateu, i bolea a palabele ne Paulus, i kolo tata mule a vahana a limana. Lakea i ta maea, “A Hanu Kiripiripi i ta maea, ‘E huriki a Iuda ri made o Ierusalem bara ri kolotatea a tahona palabele iea. Muri bara ri habia na limane huriki i uka ma ria a Iuda.’ ”

12 Na tahuna mete longoa a ngava iea, mateu turane huriki vonga mi taki torea e Paulus nahea ge lakea o Ierusalem.

13 *Pali e Paulus i ta maea, “I navai mu tatangi mu rata iau a dodo? Iau a dava kunana ni dili na bavi, ga mate o Ierusalem na rane Isu a Bakovi Dagi!”

14 Mete masia e Paulus i uka ma ge longo a ningaru ne mateu, lakea i uka ma mete toni tabu ni pulo a niluhoi vona, lakea mete ta maea, “A maki e Bakovi Dagi i ngaru ge bele, bara i bele.”

15 Mete made lobo vonga, mete kisi puru a maki mateu, mete lakea o Ierusalem.

16 I ranga kabukabu vonga ne Sisaria ri laho turane mateu. Ri taparaki mateu na ruma ne Nason, a bakovi o Saiprus, mete ge made turana. I muga pali e Nason i luhoi torea e Kristo.

E Paulus i Matai e Iakop

17 Na tahuna mete bele o Ierusalem e huriki a murimuri ri vivi hateka ni tagui mateu.

18 Na parava muri, mateu e Paulus mete vano, mete masia e Iakop. E huriki a gare na lotu ranga, ri made vonga.

19 *E Paulus i tagui ria, muri i vakalongo ria vona a maka maki i rata a Vure na limana ne huriki i uka ma ria a Iuda.

20 *Na tahuna ri longo a ngavane Paulus, ri kavurikea a Vure. Muri ri takia e Paulus, ri ta maea, “Paulus ioe a turane mia. E huriki a Iuda ala kupo hateka ri luhoi torea e Isu ngane. Re huriki nga ri tora hateka na ni muri mai a vinara ne Moses.

21 Ri longo ta ioe o tovo e huriki a Iuda ri made basi na tanga ne huriki i uka ma

* **21:8:** Apo 6:5; 8:40 * **21:10:** Apo 11:28 * **21:11:** Apo 20:23; 21:33 * **21:13:** Apo 20:24 * **21:19:** Apo 15:12 * **21:20:** Apo 15:1,5

ria a Iuda, ta ri gi lohopile a vinara ne Moses, ta o taki ria nahea ri gi pala a kulina tune ria, nahea ri gi muri mai a naro hosi ne huriki a Iuda.
22 Ngane bara ri longo ioe o bele koea. Pali a ra si gi ratea ngane?
23 *Ngane mi gi taki ioe vona a naro go ratea. A bakovi ala va koea ri ta muholi lakea na Vure.
24 O vano o dili turane ria na naro ni vakamatapado a viri. O kona a maka nihabi ne ria, lakea bara ri ali vuroki a ivu na gine ria. Bara o rata mavonga, bara i vakasiri ria vona a ngava ri longoa ta o ratea, i uka ma a ngava muholi. Bara ri lohoka vomu ioe tara o muri mai kunana a vinara ne Moses.
25 *Pali e huriki i uka ma ria a Iuda, mi here lakea pali ne ria, naha ri gi kani a kania ni habi na nitamina vure. Naha ri gi kani a kania i vona darana o a kania ni hori a lohona. Naha ri gi rata a naro na molenga."
26 *Na parava muri e Paulus i tuli e huriki a bakovi nga, ri rata a vilo na ni vakamatapado. Muri ri lakea na roho na Vure, ri vakalongo e huriki a prister na parava ge lobo vona a naro iea, lakea ni gi rata a nihabi ne ria takutaku.

E Huriki a Iuda Ri Lakavua e Paulus

27 Na tahuna i tabukoi ge lobo a parava i polorua nga, e huriki a Iuda ranga o Asia ri masia e Paulus pololilo na roho na Vure. Ri piurike e huriki, ri lakavua e Paulus.
28 Lakea ri gale tala ri ta maea, "Mua o huriki a Israel, mu kori mia! A bakovi iea i lakea na tanga lobo, i vara e huriki ri gi tepu e huriki a kabune hita, a vinara ne Moses, a roho na Vure. Ngane i bole dili na roho na Vure e huriki a Grik, ri kinimutoa!"*
29 *Muga e huriki a Iuda ri masia e Tropimus a bakovi o Epesus i laho turana e Paulus na tanga dagi. Ri pahaluhoia ta e Paulus ngane i bole dilia na roho na Vure.
30 E huriki lobo na tanga dagi ri roro, ri nunu palupu. Ri lakavua e Paulus, ri turari talea na roho na Vure, ri malaviriri kunana ri tukaria a logo na roho na Vure.
31 Na tahuna ta ri gi rabalakia, a ubu na tara na nugumaheto ne huriki a Rom i longoa a rongova i bele o Ierusalem.
32 I malaviriri kunana i bole ranga nugumaheto, ri nunu lokovonga. Na tahuna e huriki ri matai a ubu turana e huriki a nugumaheto, ri lobo ni ubina e Paulus.
33 Muri a ubu i lakea maia e Paulus, i tangotatea. I taki e huriki a nugumaheto ri gi

* **21:23:** Gi 6:1-20; Apo 18:18 * **21:25:** Apo 15:29 * **21:26:** 1Ko 9:20 * **21:28:** A vinara ne huriki a Iuda i taki e huriki i uka ma ria a Iuda, nahea ri gi dili na roho na Vure. Bara ri dili vona, bara i katoki a roho na Vure. * **21:29:** Apo 20:4

kolotatea e Paulus na sen i rua. Muri i nana, “E rei a bakovi iea? A ra naro hale i ratea?”
34 Lakea e huriki ri gale tala, ri taki a maka ngava viliha. Pali a ubu na tara i keri ni lohoka vona a rongova iea a vuhuna e huriki ri roro, ri gale viliha. Lakea i taki e huriki a nugumaheto ri gi turari lakea na roho ne ria e Paulus.
35 Na tahuna e Paulus ta ge laho rike na nirike, e huriki a nugumaheto ri bole rikea, ri kaloho langa ia, a vuhuna e huriki a bakovi ri ngaru ni rabalakia.
36 *E huriki a tara na ni rata tuhare ri muri ne huriki a nugumaheto ri gale maea, “Mu rabalakia!”

E Paulus i Hehe e Huriki

37 Na tahuna e huriki a nugumaheto ta ri gi bole dilia na roho ne ria, i takia a ubu na nita Grik, i ta maea, “Iau a ngaru ni ta turamu.”

Lakea a ubu i nana mulea, i ta maea, “Ioe, o lohoka na nita Grik?
38 *A luhoi ta ioe a bakovi o Egipto, ra i rata a rongova rira ne huriki a matakari, muri i tuli lakea na tabeke i ngeki e huriki a tara ni varata tuhare ala rangale va (4,000).”
39 Lakea e Paulus i lavuni i ta maea, “Iau a Iuda. A valai na tanga e Tarsus na tabeke ne Silisia. Iau a tahotanga na tanga i dagi hateka a rana. A ngaru hateka ni ta turane huriki.”
40 A ubu i longo vona ge ta, lakea i pesi na nirike, i tolokave e huriki ri gi vulai. Na tahuna ri vulai i taki ria na nita Hibru,† i ta maea,

22

1 “Mua o huriki a tata mai, a turagu mai, mu longo valai, iau a hehe vona a naro mu rata virihi iau vona.”
2 Na tahuna ri longoa i ta na nita Hibru ri vulai liu.
Lakea e Paulus i ta maea,
3 *“Iau a Iuda. Ni poda iau na tanga e Tarsus, na robo e Silisia. A koru rike koea na tanga dagi. E Gamaliel i tovo iau na vinara ne huriki a gare ne hita. A habi a hategu ni rata e leho na Vure, i manga mua.
4 *Iau hosi a ratapile e huriki ri muri mai a dala ne Isu. I ranga ne ria ni rabalaki. A lakavu e huriki a bakovi a ngatavine, a voro dili ria na bavi.
5 Mu nanea ra prister dagi turana e huriki a gare ne huriki a Iuda, bara ri vakalongo mua. Ri habia nau a raukea ga habia ne huriki a kabu kabu na Iuda o Damaskus. A lokovonga ta ga lakavu e huriki a tara ne Kristo, ga turari valai ria o Ierusalem, ni gi vakamadihi.

E Paulus i Tuverei a Nivakasiri i Bele Vona (Apostolo 9:1-19; 26:12-18)

6 “A rike na hos, a nunu sike o Damaskus. Na kuru

* **21:36:** Luk 23:18 * **21:38:** Apo 5:36-37 † **21:40:** Ranga hinere ri taki i ta na nita Hibru, ranga na nita Aram. * **22:3:** Apo 5:34 * **22:4:** Apo 8:3

haro, tabukoi ga bele, lakea
a nipara dagi i para valai na
hunu, i parai iau.
7 A boru puru, a longoa a
lohona viri i ta valai nau, i ta
maea, ‘Saulus, Saulus! I
navai o vakamadihi iau?’
8 “Lakea a nana, ‘Bakovi
Dagi, ioe e rei?’
“I koli, i ta maea, ‘Iau e Isu
o Nasaret, ra o vakamadihi
iau.’
9 E huriki ri laho turagu ri
masia a nipara, pali i uka
ma ri longokilalea a lohona
viri miri vata.
10 “Muri a nana tabua,
‘Bakovi Dagi, a ra ga ratea?’
“E Bakovi Dagi i koli i ta
maea, ‘O pesi rike o lakea o
Damaskus. I vonga bara ni
taki ioe vona a maki a ngaru
go ratea.’
11 A kepa, a vuhuna a
nipara i para dagi hateka,
lakea e huriki a turagu ri
nugua a limagu, ri tuli sike
iau o Damaskus.
12 “A bakovi tara i made
vonga, a rana e Ananias, i
valai ge matai iau. A bakovi
iea, a bakovi ni kavurikea a
Vure, ni ramai a vinara ne
Moses. E huriki a Iuda ri
made vonga ri togoa.
13 I valai, i pesi na dahagu,
i ta maea, ‘O turagu, o Saulus
o matapara!’ Na tahuna iea
kunana a matapara tabu.
14 “Muri i taki iau, i ta
maea, ‘A Vure ne huriki a
gare ne hita i vulaki ioe go
lohoka vona a ningaru vona,
go masia a Viri Malamala,*
go longo a nitana.
15 I ngaru mavonga, a
vuhuna ioe go vakalongo e
huriki lobo na maki o matai,
o longo.
16 Pali ngane a ra o davea?
O pesi rike, o luhoi torea a
rana, ni gi vahilolo vuroki a
naro hale vomu.’
17 “Muri, na tahuna a
hamule lakea o Ierusalem, a
vasileki na roho na Vure, a
masia na vuregu tara maki.
18 *A masia e Bakovi Dagi i
ta turagu, i ta maea, ‘O
malavirriri! Ngane kunana o
pea e Ierusalem o vano, a
vuhuna e huriki koea ri
marikoi ni longo ioe go
vakalongo a nitagu koea.’
19 *“Lakea a koli, a ta
maea, ‘Bakovi Dagi, e huriki
a bakovi nga ri lohoka vona
iau a laho pagepolo vano na
maka roho na vaponga, a
lakavu, a ru dili na bavi, a
ubi e huriki ri luhoi tora ioe.
20 *Ri lohoka vona a do
rike e huriki na tahuna ri
rabalakia a vora vomu e
Stepan, a matakari a maka
varakia ne huriki ri
padimatea na kedo.’
21 *“Muri e Bakovi Dagi i
taki iau i ta maea, ‘O vano
ngane, ga rudu basi ioe, go
lakea ne huriki a viri i uka
ma ria a Iuda.’ ”

E Paulus a Tahotanga o Rom

22 I muga e huriki a Iuda
nga ri made madoru, ri
longo a ngavane Paulus. Pali
na tahuna i taki a Vure i
rudua ge lakea ne huriki i
uka ma ria a Iuda, ri magulu

* **22:14:** A Viri Malamala, a rana tara e Isu. * **22:18:** Apo 9:29-30 * **22:19:** Apo 8:3; 26:9-11 * **22:20:** Apo 8:1 * **22:21:** Apo 9:15

rike lobo, ri ta maea, “Mu rabalakia! A bakovi iea i uka ma i kara ge made na malala!”

23 Ri magulu taku, ri kali tala a varakia ne ria, ri voro lae, ri voro rike viliha a habulo.

24 Lakea a ubu i taki e huriki a nugumaheto ri gi turaria e Paulus ge lakea na roho ne ria. I taki ria ri gi lagua, ri gi nanea vona e huriki, i navai i madihi a hatene ria, ri ta hateka maia.

25 *Pali e Paulus, na tahuna ri kolotatea ta ri gi lagua, i nanea a nugumaheto tara, i ta maea, “Iau a tahotanga ne Rom. I uka ma mu pelekado iau ma. Ra hini mu gu lagu iau vona, a vinara ne mua i ta navai?”

26 Na tahuna a nugumaheto i longoa a nitana, i lakea na ubu, i vakalongoa. Lakea i nana, “A ra go ratea ngane? A bakovi iea, ia a tahotanga o Rom.”

27 Lakea a ubu i lakea ne Paulus, i nanea, “O vakalongo iau ngane, i muholi ioe a tahotanga o Rom?”

E Paulus i koli i ta maea, “I muholi, iau a tahotanga.”

28 Lakea a matakari ne huriki a nugumaheto i ta maea, “Iau a voro a moni dagi ri longo nau, a made manga a tahotanga ngane.”

E Paulus i koli, i ta maea, “Pali iau, na tahuna e nana i poda iau, iau a tahotanga.”

29 *Na tahuna e Paulus i ta mavonga e huriki a bakovi ta ri gi lagua, ri karuku hamule. A ubu tara i mangenge, a vuhuna i kolotatea na sen e Paulus, re Paulus, a tahotanga o Rom.

30 Na parava muri a ubu i ngaru ni lohoka vona a vuhuna a rongova, i navai e huriki a Iuda ri padi virihi e Paulus na ngava. Lakea i gale palupu e huriki a prister dagi, a tara na vaponga ne huriki a Iuda ri gi vapopo. Muri i puga vuroki a sen ni kolotata e Paulus vona, i turari talea, i vakapesia na matane huriki ri vapopo.

23

1 E Paulus i matanono e huriki a tara na vaponga ne huriki a Iuda, i ta maea, “Mua o huriki a turagu! A nimadegu na matana Vure, i valai i harena mona, iau a hatakia i kamumu.”

2 *A prister dagi e Ananias i longoa a ngava iea, i taki e huriki a bakovi ri pesi tabukoi vona ri gi ubi pupua a ngavana.

3 *Lakea e Paulus i takia e Ananias, i ta maea, “A Vure tara bara i ubi pupua a ngavamu! Ioe a bakovi na taminga. Ngane o muri mai a vinara ne Moses, o made vonga o pelekado iau. Pali ioe i uka ma o muri mai a vinara, a vuhuna o vakuku e huriki ri ubi iau!”

4 Lakea e huriki ri pesi tabukoi ne Paulus ri tahatea,

* **22:25:** Apo 16:37 * **22:29:** Apo 16:38 * **23:2:** Ion 18:22-23 * **23:3:** Mat 23:27

ri ta maea, “Naha ni ta puhaki vona a prister dagi na Vure!”

5 *E Paulus i koli, i ta maea, “Mua o huriki a turagu, iau i uka ma lohoka vona a bakovi iea ge ia a prister dagi. A ngava ni here puru na Hinere i ta maea, ‘Naha ni rata a ngava hale na matakari ne huriki.’ ”

6 *E Paulus i matakilaka vona e huriki a Sadusi, e huriki a Pariseo ri bele na vaponga, lakea i ta dagi, i ta maea, “Mua o huriki a turagu, iau a Pariseo, e tata tara, ia a Pariseo. Iau a pesi koea na murina ni vapelekado a vuhuna a pasimata vona e huriki ri mate bara ri pesi rike mule na matenga.”

7 Na tahuna e Paulus i takia a ngava iea, ri vapida na tara i rua, ri vagege. E huriki a Pariseo ri vagege turana e huriki a Sadusi.

8 *I bele maea, a vuhuna e huriki a Sadusi ri taki e huriki ri mate ta i uka ma ri gi pesi rike mule na matenga. Ri taki tabu ta i uka agelo, i uka hanitu. Pali e huriki a Pariseo ri taki e huriki ri mate bara ri pesi rike mule na matenga, ri taki i tahoka e huriki a agelo, a hanitu.

9 I mavonga ri vahehe dagi hateka. Muri e huriki a mari na vinara na tara ne huriki a Pariseo ri hehe, ri ta maea, “A bakovi iea i uka ma i ratea tara maregoa. Ma ge ta polo vona tara agelo, o a gisi.”

10 A rongova i bele dagi, i popote ge vakabele a vabinga. A matakari ne huriki a nugumaheto i mangenge ne huriki a Iuda, ma ga ri gi rape kesia e Paulus. Lakea i taki e huriki a nugumaheto ri gi puru, ri gi vakaha talea, ri gi ru ia na roho ne ria.

11 *Na rodo iea e Bakovi Dagi i pesi tabukoi ne Paulus, i ta maea, “Naha ni mangenge! Bara o vano o vakalongo a ngavagu ne huriki o Rom, i manga a hini o rata pali koea o Ierusalem.”

E Huriki Ri Ngaru ni Rabalakia e Paulus

12-13 Na hatelanga, a Iuda ala ravulu va i tahoka a polona ri varodo a ngava ri gi rabalakia e Paulus. Ri kaba nahea ri gi kani o ninu, ge harena na tahuna ri gi rabalakia e Paulus.

14 Ri lakea ne huriki a prister dagi, a gare, ri ta maea, “Mia lobo nga mi kaba pali nahea mi gi kani, ge harena na tahuna mi gi rabalakia e Paulus.

15 *Ngane mi ngaru mua mu gu rudu a ngava na ubu ne huriki a nugumaheto, ge turari vilia e Paulus. Bara i luhoi ngane mu gu nana tabua na maka ninana. Ia i uka ma ge valai tabukoi ma, bara mi rabalakia.”

16 Na tahuna e hane Paulus i longoa a ngava iea,

* **23:5:** Nim 22:28 * **23:6:** Apo 26:5 * **23:8:** Mat 22:23 * **23:11:** Apo 27:24; 28:16,23 * **23:15:** Apo 25:3

i nunu lakea na tabeke ne huriki a nugumaheto, i vakalongoa e Paulus.

17 Muri e Paulus i gale vilia a nugumaheto, i takia, i ta maea, “O tulia a riau iea ge lakea taro na ubu vomu. I tahoka a ngava ge takia vona.”

18 Lakea a nugumaheto i tungaria a riau, ru lakea na ubu, i ta maea, “A vorakato e Paulus i gale iau, a lakea vona. I taki iau ga tuli vilia vomu a riau iea, a vuhuna i tahoka tara ngava ge taki ioe vona.”

19 Lakea a matakari i tulia na limana a riau iea, ru pesi gaviri. Muri i nanea, “A ra ngava go vakalongo iau vona?”

20 Lakea i takia, “E huriki a Iuda ri valongo mai a ngava pali, ta ri gi nana ioe go turari lakea ne huriki a tara na vaponga kuduvi e Paulus. Ri tami rabu mavonga go luhoi ga ngava muholi i valai ne ria ri gi nana tabua e Paulus.

21 Naha ni longo mai ria! E huriki a bakovi ala ravulu va i tahoka a polona, ri kapiloho, ta ri gi rabalakia e Paulus. Ria lobo ri kaba pali nahea ri gi kani, o ri gi ninu, ge harena na tahuna ri gi rabalakia. Ngane ri dava ioe ta go longo vona a ninana ne ria.”

22 A matakari i rudu mulea a riau, i ta maea, “Naha ni takia tara viri ne vomu o vakalongo pali iau vona a ngava iea.”

E Paulus Ni Vakaha Lakea o Sisaria

23 Muri i gale a nugumaheto ala rua, i taki rua, “A ngaru ranga nugumaheto ri gi lakea o Sisaria. O bole a nugumaheto ge ala 200, a bakovi ni rike na hos ge ala 70, a bakovi ri gi bole a maheto ge ala 200. Ri gi kisi puru a maki ne ria. Barama na kilala i polova ri gi vano.

24 Muru bole ranga hos ge ne vona e Paulus, mu tungaria ge laho kamumu, ge bele ne Peliks a matakari na tanga.”

25 A ubu ne huriki a nugumaheto i herea a raukea i ta maea,

26 “Iau e Klaudius Lisias,

“A raukea ge lakea ne Peliks a matakari:

“A haro vomu.

27 *“A bakovi iea e huriki a Iuda ri lakavua, ri ngaru ni rabalakia. Ni vakalongo iau vona ia a tahotanga ne Rom, lakea a bole e huriki a nugumaheto, mi vano mi korimulea.

28 *A ngaru ni lohoka vona a ngava e huriki a Iuda ri padi virihi ia vona, lakea a bole purua ne huriki a tara na vaponga ne ria.

29 Ri takia e Paulus ta i hehe hateka na vinara ne ria. Pali i uka tara naro ge ratea ge hale ni gi ru dilia na bavi, o ni gi rabalaki ia vona.

30 *Ngane ni vakalongo iau ne huriki a Iuda ri varodo a ngava ri gi

* **23:27:** Apo 21:30-33; 22:25-27 * **23:28:** Apo 22:30 * **23:30:** Apo 24:1-9

rabalakia. Lakea a vakaha lakenea vomu malaviriri kunana. E huriki ri padi virihia na ngava, ria ranga a taki ria ri gi puru lakene, ri gi tuveve poloa vomu vona a ngava ri padi virihia vona."
31 Na rodo iea kunana e huriki a nugumaheto ri muri mai a ngava ni taki ria vona, ri turaria e Paulus, ri taparakia na tanga dagi e Antipatris.
32 Na parava muri e huriki a bakovi ni rike na hos kunana ri vano turana, ri lakea o Sisaria. Pali e huriki a nugumaheto ranga, ri hamule.
33 Na tahuna ri bele o Sisaria ri habia a raukea na matakari, ri taparakia e Paulus na limana.
34 A matakari i gia a raukea, i nanea e Paulus, "I vai a tabeke o valai vona?" Na tahuna i longoa i valai na tabeke ne Silisia,
35 i takia, "Na tahuna e huriki ri padi virihi ioe ri gi bele, bara pelekadoa a ngava vomu." Muri i taki e huriki a nugumaheto ri gi tagaria na ruma-hariki ne Herod.

24

E Paulus i Pesi na Matane Peliks
1 Muri na parava i lima e Ananias, a prister dagi, turana e huriki a bakovi dagi, e Tertulus a mari na vinara, ri puru valai o Sisiria. Ri valai ri gi padi virihia e Paulus na matana matakari.
2 Ni gale dili na vaponga e Paulus, lakea e Tertulus i ta rike, i ta maea, "Peliks, ioe a bakovi dagi! Ioe a bakovi na lohokanga, o matakari kamumu mia mi made na nivalemu na parava i kupo, o rata kamumu a maki ri hale na robo ne mia.
3 Na tabeke lobo mi vivi vona a leho o ratea, mi kavurike ioe vona.
4 Pali a koi ni vakapae ioe, lakea a ngaru ioe go pasivalo kamumu, go longoa a nitane mia."
5 *Muri i padi virihia na ngava e Paulus, i ta maea, "A bakovi iea, i vakapae hateka. I piurike e huriki a Iuda na tanga lobo. I muga ne huriki ni gale a tara ne Nasaret.*
6-8 *I toni ni vakamutoa a roho na Vure, pali mi lakavua.† O nana kamumua ra bakovi iea, bara o matai a maka maki mi padi virihi ia vona i muholi."
9 Muri e huriki a Iuda ri taga taku, ri takia ra ngava i takia e Tertulus, ta a ngava muholi.
10 A matakari i tolokavea e Paulus, i takia ge ta. Lakea e Paulus i ta maea, "Iau a lohoka vomu, na pida i kupo o matakaria a robo iea. Ngane a vivi ni koli a maka ngava nga.

* **24:5:** Apo 17:6 * **24:5:** A tara ne Nasaret, a rana tara ne huriki ri luhoi torea e Isu, a vuhuna e Isu a bakovi o Nasaret. * **24:6-8:** Apo 21:28-30 † **24:6-8:** 7 Mi ngaru ni pelekadoa na vinara ne mia, pali e Lisias a ubu ne huriki a nugumaheto i valai turana tara na nugumaheto vona, ri kope tala mia, ri bole talea na limane mia. Lakea e Lisias i taki mia, ta e rei a viri i tahoka a ngava ge luve vomu o Peliks.

11 O nana e huriki, bara ri
vakalongo ioe vona iau a
lakea na roho na Vure o
Ierusalem a vasileki vonga
rira. A parava i ravulu a
polona i rua i lakea pali.
12 I uka tara viri ge matai
iau ga hehe turana bakovi
tara, o ga piu rike e huriki
na roho na Vure, o na tanga
dagi, o na roho na vaponga.
13 Ra ngava ri padi virihi
iau vona i uka ma i muholi.
I uka tara dala ri gi vakasiria
vona, ge muholi ra maregoa
ri padi virihi iau vona.
14 A ngava muholi i maea:
iau a kavurikea a Vure ne
huriki a gare ne mia, a
ramaia a dala ne Isu. E
huriki a Iuda ri takia ra dala
ne Isu, ta i uka ma a dala
muholi. Pali iau a luhoi tora
a maki lobo ni tovo na
vinara ne Moses, ni here
puru na puhu na raukea ne
huriki a propet.
15 *Iau, i manga e huriki ri
padi virihi iau, a pasimata
na Vure ge vakamahuri
mule na matenga e huriki ri
mate pali, re huriki ri
kamumu e huriki ri hale.
16 Lakea a toni a bulugu ga
laho kamumu na matana
Vure, na matane huriki a
bakovi a ngatavine, ga
hataki kamumu vona a leho
nau.
17 "Iau a made basi na
pida i kupo. Muri a lakea o
Ierusalem, a bole a moni ga
habi ne huriki a matasia
vonga, ga habi a nihabi.
18 *Na tahuna a rata a
maka leho nga, ri matavisi
iau vonga na roho na Vure,
a rata pali a leho na ni
vakamatapado iau na
matana Vure. I uka ma ri
matai iau ga piurike e
huriki. Pali ranga a Iuda ri
valai o Asia.
19 Ria bara ri tahoka a
ngava, bara i kamumu ri gi
valai koea, ri gi taki tala.
20 Ge uka, o nana re huriki
a Iuda ra ri pesi koea ngane,
ri gi vakalongo ioe vona a ra
maregoa a ratea na tahuna a
pesi na matane huriki na
vaponga o Ierusalem.
21 *Iau a luhoi maea, a
ngava i taku kunana a ratea
na tahuna a made turane
ria. A gale dagi, a ta maea,
'Iau a pesi na matane mua
ngane, a vuhuna a luhoi e
huriki ri mate pali bara ri
mahuri mule na matenga.' "

E Paulus i Made na Bavi

22 *E Peliks i lohoka vona
a niluhoi ne huriki ri muri
mai a dala ne Isu. Lakea i
taki e huriki a Iuda, i ta
maea, "Si gi davea a ubu, e
Lisias, ge bele taro. Muri
bara pelekadoa a ngavane
mua."
23 E Peliks i takia a ubu ge
ru dilia na bavi e Paulus,
pali nahea ge tagari hatekea.
I taki e huriki e turane
Paulus ri gi tuhoria.
24 Muri na parava ranga e
Peliks i valai turana e
girihina, e Drusila, a
ngatavine o Iuda. I rudu a
ngava ni gi turari valai vona
e Paulus, ge longo vona

* **24:15:** Ion 5:28-29 * **24:18:** Apo 21:17-28 * **24:21:** Apo 23:6 * **24:22:** Apo 23:26

ranga ngava na niluhoi ne Isu Kristo.
25 E Peliks i mangenge na tahuna i longoa e Paulus i vara na naro malamala, na viri ge matakari kamumu a vilona, na Vure ge pelekado hita muri ma. Lakea i ta maea, “Ge lobo ngane a ngava ngi! O vano ke! Muri ma ga malopi, bara talo rike a ngava vomu o valai tabu.”
26 I ngarua e Paulus ge habi kapiloho a moni vona ge vokoa ge vakapagitala ia na bavi. Na parava vakaroro e Peliks bara i talo rike a ngava ne Paulus ge valai vona ge ta turana.
27 I lobo a pida i rua, e Porsius Pestus i kuloi e Peliks, i matakari. E Peliks i ngaru e huriki a Iuda ri gi luhoi ia ge ia a bakovi kamumu, lakea i uka ma i vakapagetalea na bavi e Paulus.

25

E Paulus i Ngaru ni Matai e Kaiser

1 E Pestus i bele o Sisaria i made na parava i tolu, muri i vano i lakea o Ierusalem.
2 *E huriki a prister dagi, a gare ne huriki a Iuda ri valai vona ri padi virihi e Paulus na ngava. Ri nana e Pestus
3 *ge longo mai ria ge turari lakea o Ierusalem e Paulus, a vuhuna ri varodo a ngava pali ta ri gi kapia e Paulus, ri gi rabalakia.
4 E Pestus i koli i ta maea, “E Paulus ni ru dili na bavi o Sisaria, pali iau ngane a tabukoi ni hamule lokovonga.
5 Ge valai turagu e huriki a matakari ne mua, mi gi lakea o Sisaria. Pali a bakovi iea ge tahoka a naro hale, bara ri padi virihia vonga.”
6 E Pestus i made turane ria na parava i polotolu o i ravulu, muri i hamule lakea o Sisaria. Na parava muri i made na gula ni vapelekado, lakea i taki ria, ri turari vilia vona e Paulus.
7 *Na tahuna e Paulus i bele, e huriki a Iuda ri valai o Ierusalem ri pesi haluia, ri padi virihia na maka ngava dagi i uka vuhuna.
8 Pali e Paulus i taga vona i ta maea, “Iau i uka ma a ratea tara naro ge hale na vinara ne huriki a Iuda, o na roho na Vure, o ne Kaiser.”*
9 Pali e Pestus i ngaru ge rata kamumu e huriki a Iuda, lakea i nanea e Paulus, “Ioe o ngaru ni lakea o Ierusalem, ga longoa vonga a maka ngava ni padi virihi ioe vona?”
10 E Paulus i koli i ta maea, “Ngane a pesi na matana mari ni pelekado ne Kaiser tara. Koea ia a tabeke bara ni pelekado iau vona. Iau i uka ma a rata a naro hale ne huriki a Iuda, ioe tara o lohoka vona.
11 Iau bara longotaro a vinara, a ratea tara naro i hale hateka, bara mate vona, i uka ma ga ha vona.

* **25:2:** Apo 24:1 * **25:3:** Apo 23:15 * **25:7:** Apo 24:5-6 * **25:8:** E Kaiser a hariki o Rom. E huriki a hariki lobo o Rom ni gale ria a Kaiser.

Pali ra ngava ni padi virihi iau vona, bara a ngava taminga, i uka tara viri ge habi iau na limane ria. Iau a ngarua e Kaiser ge longoa a ngavagu.”

12 Muri e Pestus i ta lobo turane huriki a bolekori vona, i koli, i ta maea, “Ioe o ngaru e Kaiser ge longo a ngava vomu, ngane bara o lakea ne Kaiser.”

E Paulus i Pesi na Matane Agripa

13 Muri na parava ranga, e Agripa a hariki, turana e kurabana e Bernaisi ru valai o Sisaria ru gu gosia e Pestus.

14 *Ru made na parava ranga, lakea e Pestus i vakalongo e Agripa vona e Paulus, i ta maea, “I tahoka tara bakovi e Peliks i pe purua na bavi.

15 Na tahuna a lakea o Ierusalem, e huriki a prister dagi, a gare ne huriki a Iuda ri padi virihia na maka maregoa i kupo, lakea ri nana iau ri ngarua ge vurua ra bakovi iea.

16 “Lakea a koli, a ta maea, ‘Na tahuna a bakovi tara ni padi virihi na maregoa, a vilone huriki a Rom i ta maea, nahea ni gi vakamadihi tavula a viri. A viri i tahoka a maregoa bara i pesi taro na matana viri i padi virihia na maregoa, ge tagaria na maregoa ni padi virihi ia vona.’

17 Na tahuna e huriki a Iuda nga ri valai koea na murina ni vapelekado, iau i uka ma dava. Na parava muri a made na gula na mari ni vapelekado, a talo rike a ngava ni tuli valai nau e Paulus.

18 E huriki a Iuda ri pesi rike, ri padi virihia na ngava. Pali a ngava ri padi virihia vona i uka ma i hale hateka ge manga a ngava a luhoi ta ri gi padi virihia vona.

19 A ngava ri padi virihia vona i dili na nita na lotu, a nita na bakovi tara i mate, a rana e Isu. E Paulus i takia ta i mahuri mule a bakovi iea.

20 Pali iau a ngaru ni matakanea a vuhuna a maregoa iea, pali a varoru. Lakea a nanea, ma ge ngaru ni lakea o Ierusalem ni gi longo vonga a ngava ni padi virihi ia vona.

21 Pali i marikoi ia, i ngaru ni matai e Kaiser ge longoa a ngava vona. Lakea a takia ni gi matakari taro ia na bavi, muri ga rudu lakea ne Kaiser.”

22 Muri e Agripa i takia e Pestus, “Iau tara a ngaru ni longoa a ngava vona.”

E Pestus i koli i ta maea, “Kuduvi bara o longoa a ngava vona.”

23 Na parava muri e Agripa, e Bernaisi ru bagetu kamumu, ru dili na roho na vaponga turana e huriki a matakari na nugumaheto, a bakovi dagi na tanga dagi. E Pestus i rudu a ngava, ni turari lakea vona e Paulus.

24 Lakea e Pestus i ta maea, “Hariki Agripa, turana e huriki ri made turane hita mona koea, mu

* **25:14:** Apo 24:27

masia a bakovi iea. E huriki a Iuda ra ri made koea, e huriki a Iuda ri made o Ierusalem, ri valai nau, ri padi virihia na ngava. Ri gale dagi, ri ngarua ge mate.
25 Pali iau i uka ma a matavisia vona tara maki ge hale ge ratea ge mate vona. Ngane bara rudua ge lakea ne Kaiser, a vuhuna i ta tora hateka ge pesi na matane Kaiser.
26 Pali iau a varoru vona a ra ngava ga here puru ga vakalongo e Kaiser vona. Lakea a vakapesia koea na matane mua, na matane Agripa a hariki. Si gi nana tabua, muri ga here puru a ngava i taki.
27 Iau a luhoi i uka ma i kamumu a vorakato ni gi rudu lakea ne Kaiser, pali i uka ma ni gi vakaru lokovonga turana nitana naro hale vona."

26

E Paulus i Vakalongo a Ngava ne Agripa

1 Ngane e Agripa i takia e Paulus, "Ngane o ta, o koli a ngava ne huriki ri padi virihi ioe."
Lakea e Paulus i tolokave ria, i ta maea,
2 "Hariki Agripa, mona a ngaru ni koli a maka ngavane huriki a Iuda ri padi virihi iau vona. I kamumu hateka a pesi na matamu,
3 a vuhuna ioe o lohoka kamumu vona a narone huriki a Iuda, turana maka ngava mi vahehe bala vona. Iau a nana ioe go hatenono go longo kamumu a ngava nau.
4 "E huriki a Iuda ri lohoka vona a nimadegu i vakatubu na tahuna a kiroko vona. Ri lohoka vona iau a made turane huriki a kabu nau, muri a lakea o Ierusalem.
5 *I tabaka ngane ri lohoka nau. Ria bara ri malopi, bara ri vakalongo ioe vona a narogu, i vakatubu na tahuna a dili na tara ne huriki a Pariseo. E huriki a Pariseo, mi rangi e huriki a tara ranga, mi muri mai kamumu a naro na lotu ne huriki a Iuda.
6 *Ngane a pesi koea go pelekado iau, a vuhuna a luhoi a ngava muholi na Vure i taki e huriki e tubune hita vona hosi i muholi.
7 A ngava muholi iea, e huriki a kabu ne mia, ala ravulu a polona i rua, ri ngaru ni bolena na tahuna ri kavurikea a Vure na haro a rodo. O Hariki Agripa, na niluhoi iea kunana e huriki a Iuda ri padi virihi iau na ngava!
8 I navai mu pahadaki ta a Vure i keri ni vakamahuri mule e huriki na matenga?
9 *"I muga, iau tara a luhoi i kamumu ga ratapilea a rane Isu, ra bakovi o Nasaret.
10 A rata mavonga o Ierusalem. A bole a nitora ne huriki a prister dagi, a ru dili na bavi e huriki a tara ne Kristo. Muri, na tahuna ni taki ni gi rabalaki ria, iau tara longo ne ria ni gi

* **26:5:** Pili 3:5-6 * **26:6:** Apo 23:6; 28:20 * **26:9:** Apo 8:3

rabalaki.
11 A vakamadihi vakaroro
ria pololilo na maka roho na
vaponga, a toni ni rata ria ri
gi lohopile a niluhoi ne ria. I
madihi a hategu ne ria, a
matakana ria na maka tanga
basi, a vakamadihi ria
vonga.

E Paulus i Tuverei a
Nivakasiri i Bele Vona
(Apostolo 9:1-19; 22:6-16)

12 "Na leho iea kunana e
huriki a prister dagi ri rudu
iau a sike o Damaskus.
13 Na kuru haro na tahuna
a laho na dala, a masia a
nipara i para valai na hunu.
A nipara iea i para dagi
hateka na haro, i para halui
iau turana e huriki a bakovi
ri laho turagu.
14 Mia lobo mi boru puru
na malala, lakea a longoa a
lohona bakovi i ta na nita
Hibru i ta maea, 'Saulus,
Saulus! I navai o
vakamadihi iau? Ioe o
vakamadihi mule ioe na
naromu.'
15 "Muri a nana, 'Bakovi
Dagi ioe e rei?'
"Lakea e Bakovi Dagi i koli
i ta maea, 'Iau e Isu, ra viri o
vakamadihia.
16 Pali ngane o pesi rike, a
vuhuna iau a bele vomu ga
ru ioe ge ioe a vora nau, go
vakalongo e huriki vona a
maki o matai nau mona, a
maki bara vakasiri ioe vona
ma.
17 Iau ga korimule ioe ne
huriki a viri vomu. Ga
korimule ioe ne huriki i uka
ma ria a Iuda, re huriki ga
rudu ioe ne ria,
18 *go vakapalala a
matane ria, ri gi pe a uvo, ri
gi valai na hini i palala, ri gi
ha vona a nitora ne Satan, ri
gi valai na Vure, i mavonga
a Vure bara i puga vuroki a
naro hale ne ria, ri gi bole a
murine ria turana e huriki ri
luhoi a Vure ni vulaki pali.'

E Paulus i Taki a Leho Vona
19 "I mavonga, o Hariki
Agripa, iau i uka ma
longotaroa a nivakasiri i
valai na hunu.
20 A vakatubu ni
vakalongo e huriki ri gi pulo
a vilone ria, ri gi ramai a
Vure, ri gi rata a naro ge
vakasiri ria ri mapulo
muholi pali. A vakalongo
muga e huriki o Damaskus e
huriki o Ierusalem. Muri a
lakea na tanga lobo na
tabeke ne Iudea, muri a
lakea ne huriki i uka ma ria
a Iuda, a vakalongo ria.
21 Lakea e huriki a Iuda ri
lakavu iau na roho na Vure,
ri ngaru ni rabalaki iau, a
vuhuna a rata mavonga.
22 Pali a Vure i tuhori iau
vakaroro. Ngane a pesi
koea, a vakalongo e huriki a
matasia, e huriki a bakovi
dagi. A vakalongo kunana a
ngava ne Moses, e huriki a
propet ri takia ge bele.
23 *A ngava ri takia i
maea, 'E Kristo ge bole a
nimadihi, ge mate. Ia bara i
muga ne huriki lobo, i pesi
rike mule na matenga. Muri
ge vakalongo ne huriki a
Iuda, ne huriki i uka ma ria
a Iuda a nitana nipara.' "

* **26:18:** Ais 42:16; Epe 2:2; Kol 1:13
* **26:23:** Luk 24:44-47; 1Ko 15:20

24 Na tahuna e Paulus i vakalongo a maka ngava nga, lakea e Pestus i ta puhaki ma ia, i ta maea, “Paulus, ioe o ta manga manga! A lohokanga vomu i rata ioe o manga!”

25 Pali e Paulus i koli, i ta maea, “O Pestus, iau i uka ma a manga! A maka ngava a taki i malamala, i muholi.

26 Hariki Agripa! Ioe o lohoka vona pali a maka ngava nga, lakea a ta pagapaga i uka ma mangenge. O lohoka vona a maka maki nga, i uka ma i tabuli kapiloho na matamu o na talingamu. O lohoka pali ne ria, a vuhuna a maka maki nga i uka ma ni rata kapiloho.

27 Hariki Agripa, o luhoi tora a ngavane huriki a propet? Iau a lohoka vomu, o luhoi ria!”

28 Lakea e Agripa i takia e Paulus, “O luhoi go pulo malaviriri a niluhoi nau, ge iau a Kristian?”

29 E Paulus i koli i ta maea, “Ge malaviriri, o ge maradoi, a vasileki na Vure, mua lobo mu longo a nitagu mona mu gu manga iau. Pali a sen kunana i uka ma ge kolotata a limane mua!”

30 Muri e Agripa a hariki i pesi rike. A matakari, e Bernaisi turane huriki ranga ri pesi rike,

31 ri pagitala. Lakea ri vata, ri ta maea, “A bakovi iea, i uka ma i ratea tara maki ge mate vona, o ge dili na bavi vona.”

32 Lakea e Agripa i takia e Pestus, i ta maea, “A bakovi iea, i uka ma ge ngaru ni masia e Kaiser, bara o vakapagetalea na bavi.”

27

E Paulus i Lakea o Rom

1 Na tahuna ri valongo mai a ngava pali ne mateu mete ge lakea o Itali,* ri habi e Paulus turane huriki a vorakato ranga, ri habi na limane Iulius, a ubu na tara na vabinga ni gale a ‘Tara na Vabinga ne Kaiser Augustus.’†

2 *Mete rike na aga tara i valai na tanga e Adramitium. A aga iea i vakarike a maka tulua ge taparaki na maka roa na tabeke ne Asia. E Aristakus, a bakovi o Tesalonika na tabeke ne Masedonia, i valai turane mateu.

3 Na parava muri mete bele o Sidon. E Iulius i rata kamumua e Paulus, i takia ge vano ge matai ranga turana, ri gi matakaria.

4 Muri mete pasi tala vonga o Sidon, mete nunu tabukoi na dahana bodu e Saiprus, a vuhuna a vilu i pori valai na ngalane mateu.

5 Mete padikudua a dari na tabeke ne Silisia e Pampilia, mete bele na tanga dagi e Maira na tabeke ne Lisia.

6 Na tahuna mete bele vonga, a ubu i masia a aga o

* **27:1:** A tanga dagi e Rom i tabuli pololilo na robo e Itali. † **27:1:** O masia a mep na maka nihavai ne Paulus na bitona puhu. * **27:2:** Apo 19:29

Aleksandria ge lakea o Itali, lakea mete rike vona.
7 Mete pasi tala vonga, mete nunu makanukanu na parava ranga, a vuhuna mete vahori a vilu. Muri mete bele tabukoi na tanga e Snidus. A vilu i pori valai muga, mete keri ni nunu lokovonga vona a bala iea. Lakea mete palelea a mapana aga, mete nunu na tabeke i malilo na bodu e Krit, tabukoi na ruperena e Salmone, lakea mete lokovonga liu na tabeke tara na bodu.
8 Mete nunu tabukoi na dahana bodu, mete vahori a vilu, muri mete bele vona a tanga ni gale 'Roa Kamumu,' i tabukoi na tanga dagi e Lasea.

9 Mete maradoi hateka. Lakea mete hori vonga na parava ranga, mete davea a vilu ge pasipuru. Pali i uka ma i pasipuru. I tabukoi ngane a tahuna hale, i polo ne mateu vonga a Parava Niperemu. Lakea e Paulus i habia ne ria a niluhoi,
10 i ta maea, "A masia a nihavai ne hita bara i vakabele a vuranga. Bara i mabubu a aga, i velu a maka tulua, i pasiri e huriki."
11 Pali a ubu i uka ma i longo maia e Paulus. I ramai kunana a ngavana matakari ne huriki a nuguvore, a tahona aga.
12 A roa iea i uka ma i kamumu na tahuna na malangia, lakea e huriki lobo ri ngaru ni havai maia e Peniks, a roa na bodu e Krit, ra i ngalai a nirolona haro. Ria bara ri malaviriri, bara ri kapiloho vonga na tahuna na malangia.

A Vilu a Vala na Utu
13 Na tahuna a vilu i ngalu valai tano, e huriki a nuguvore ri luhoi ta i malilo, lakea ri lalu rikea a niroka, ri nunu tabukoi na lavu ne Krit.
14 Pali i uka ma i tabaka, a vilu dagi i pori valai meli na kurukuruna bodu. A vilu dagi iea ni gale a "taiava."
15 A taiava i pulo laea a aga i keri ni nunu. I nunu tamoro lokovonga kunana, i ramai a vilu.
16 I naviri mia a bodu kiroko e Kauda na tahuna mi pasi lokovonga. Mi vakeri ni lalu rikea na aga a posi.
17 Muri mi lalu rike visia. Muri mi kolotatea a aga. Ri mangenge ma ri gi heri na hini vorobike tabukoi na lavu ne Siritis, lakea ri lalu purua a sel, a vilu i vakanunu kunanea a aga.
18 Na parava muri a taiava i pori hateka tabu, lakea ri vuroki tala a maka tulua.
19 Na toluna parava ri vuroki tala a maka mahalana aga.
20 Na parava i kupo i uka ma mi matai a haro a hada, a vuhuna i ratapile mia a taiava. Ngane mi luhoi a legea ne mia, bara mi vurua.
21 Na parava i kupo e huriki a bakovi i uka ma ri kani, lakea e Paulus i pesi rike na matane ria, i ta maea, "I muga mua bara mu longo mai iau, i uka ma si gi

ha taroa e Krit, bara si made kamumu kunana.
22 Pali ngane a taki tora mua, mu hatenono! I uka tara ne mua ge vurua. A aga kunana bara i mapua.
23 Baroko na rodo a agelo na Vure i bele nau, ra Vure a kavurikea, iau a viri vona.
24 *A agelo i ta maea, ‘Paulus naha ni mangenge. Bara o pesi na matane Kaiser, ge pelekado ioe. Na nidodo na Vure kunana e huriki ri havai turamu i uka ma ri gi vurua.’
25 I mavonga mu kinigao, a vuhuna iau a luhoi a nitana Vure i vakalongo iau a agelo vona baroko, bara i bele muholi.
26 *Pali hita, bara si koro na dahana bodu tara.”
27 Na rodo i ravulu a polona i va i ratapile mavonga mia a vilu na maravana dari e Adriatik. Na kuru rodo e huriki a nuguvore ri luhoi ta mi tabukoi ni nunu dili na robo.
28 Lakea ri topia na ngutuna mota a maki mava, ri voro purua, ri masia a maravana i puru na utu, a mita i ravulu va. Muri ri rata tabua, ri masia a maravana i puru na utu, a mita i ravulu tolu kunana.
29 Ri mangenge ma ge bimomoa na rakaru a aga, lakea ri voro puru muri na kuli a niroka i va, ri hatenono ri dava a hini ge malaharere.
30 Muri e huriki a nuguvore ri ngaru ni ha. Ri vakatavore purua na dari a posi,‡ ri tamilalu ni voro puru a niroka na mapana aga.
31 Pali e Paulus i takia a ubu turana e huriki a nugumaheto vona, “Re huriki a nuguvore nga bara ri ha, bara mu vurua.”
32 Lakea e huriki a nugumaheto ri palakudu a mota ni kolotata a posi vona, i pasi tala a posi.
33 Muga na hini ge malaharere, e Paulus i vakuku ria ri gi kani ranga maki ni kani, i ta maea, “Na parava i ravulu a polona i va, na tahuna mu dava a taiava ge pasipuru i uka ma mu kani.
34 Ngane a taki mua, mu kani ranga maki ni kani, bara mu gao. Ra mua takutaku i uka ma ge velu tara lilina vune mua.”
35 I taki loboa a ngava iea, i bole ranga bret, i kavurikea a Vure na matane ria, i keve, i vakatubu ni kani.
36 A niluhoi ne ria i kamumu ngane, lakea ri kani.
37 E huriki lobo ri rike na aga ri ala 276.
38 Ri maru ngane, ri vuroki tala na dari a maka galesi na vit, ge maraha a aga.

A Aga i Koro

39 E huriki a nuguvore ri mata rovia a robo na tahuna i palala a hini, pali ri masia a maloku i vona a lavu, lakea ri ngaru ni vakanunu rikea vonga a aga.

* **27:24:** Apo 23:11 * **27:26:** Apo 28:1 ‡ **27:30:** A posi a bot.

40 Ri palakudu puru na
utu a maka niroka, ri puga
vuroki a mota ni kolotata a
ginelu§ na aga. Muri ri
turari rikea a sel na mapa,
ta ri gi nunu dili na lavu.
41 Pali na tahuna ri nunu
lokovonga a aga i heri na
hini i vorobike. A mapana
aga i koro, i keri ni nunu,
lakea a bokona dari i rere
tagua a kulina aga, i
vakatubu ni mapua.
42 E huriki a nugumaheto
ri luhoi ni rabalaki e huriki
a vorakato, ma ri gi ha.
43 Pali a ubu ne ria i koi ni
masia e Paulus ge mate,
lakea i hatekakari ria vona a
rabu ta ri gi ratea. Lakea i
vakuku e huriki ri huru
kilala ri gi to tala muga, ri gi
huru dili na lavu.
44 E huriki ranga ri gi
tabuli langa na maka
mavilana aga, ri gi huru dili.
Na naro iea kunana e huriki
lobo ri mahuri.

28

E Paulus i Bele na Bodu e Malta

1 Na tahuna mi huru dili
pali na lavu, ni vakalongo
mia vona a bodu iea ni gale
e Malta.
2 *E huriki a tahotanga ri
rata kamumu hateka mia. Ri
tagui mia, ri tunua a kanono
mi hua, a vuhuna i
vakatubu ni boru a vala, mi
malangangi.
3 E Paulus i popoa a galesi
na kai, i tagu rike na
kanono. A mata i hataki a
harena kanono, i ha tala, i
kara tatea a limana.
4 E huriki a tahotanga ri
masia a mata i tavore na
limane Paulus, lakea ri vata,
ri ta maea, “A bakovi iea, a
bakovi ni rabalaki a viri! I
uka ma i vurua na dari, pali
a vure ne hita, a rana e
‘Nipelekado’, i koi ia ge
mahuri.”
5 *Pali e Paulus i puraki
vurokia na limana a mata, i
voro rikea na kanono, i uka
ma i vurea a matana.
6 *E huriki a taho tanga ri
davea e Paulus ge vaki a
limana, o ge boru puru ge
mate. Ri dava, dava i uka
ma ri masia tara maki ge
bele vona, lakea ri palelea a
ngavane ria, ri takia ta ia a
vure.
7 A bakovi dagi tara na
bodu, a rana e Publius, i
tahoka a malala vona
tabukoi na hini mi huru dili
vona. I tagui mia, lakea mi
made turana na parava i
tolu.
8 E tamana i giloa i mahita
na kiri, a vuhuna i rongo a
kaina, i koko pereo. Lakea e
Paulus i gosia, i vasileki, i ru
langa a limana vona, i
vakamahuria.
9 Muri e huriki lobo na
bodu ri tuli valai ne Paulus e
huriki ri giloa, i vakamahuri
ria.
10 Ri habi tavula a maka
maki ne mia. Muri, na
tahuna ta mi gi malaga, e
huriki a tahotanga ri togo
mia, ri habi tavula ne mia a
maka mahala, ri vakarike a
maka maki ni kani mi gi

§ **27:40:** A ginelu a stia na bot. * **28:2:** 2Ko 11:27 * **28:5:** Mrk 16:18 * **28:6:** Apo 14:11

kani laho na marava.

E Paulus i Lakea o Rom

11 Muri na keva i tolu mi
rike na aga ne huriki a
Aleksandria, a rana e “Vure
Boge”, e Kastor e Poluks. A
aga iea i kapiloho vonga na
bodu na tahuna na
malangia.
12 Mi nunu lakea na tanga
dagi e Sirakius, mi dili
vonga, mi made na parava i
tolu.
13 Mi malaga vonga, mi
vano mi bele na tanga dagi e
Regium. Na parava muri a
vilu i vakatubu ni pori valai
tano. Muri na parava i taku
mi bele ne Puteoli.
14 Mi matavisi vonga
ranga kabukabu, ri taki mia
mi made turane ria na
parava i polorua. Muri mi
lakea o Rom.
15 Na tahuna e huriki a
kabukabu o Rom, ri longo a
velenga ne mia, ri malaga
rike taku, ri valai ri gi tagui
mia. E huriki ranga ri
malaga na Mada ne Apius na
tanga ni gale ‘A Roho i Tolu
na Mosi,’ ri valai. Na tahuna
e Paulus i matai ria, i vivi
hateka, i kavurikea a Vure.

E Paulus i Bele o Rom

16 Na tahuna mi bele o
Rom, ni taki e Paulus ge
made kikeri turana tagari ge
tagaria.
17 Muri na parava i tolu e
Paulus i gale palupu e huriki
a matakari ne huriki a Iuda
vonga. Na tahuna ri vapopo,
e Paulus i taki ria, i ta maea,
“Mua o huriki a turagu, iau i
uka ma ratea tara naro ge
hale ne huriki ne hita. I uka
ma a longotaroa tara vilo
hosi ne huriki e tubune hita.
Pali iau ni lakavu tavula o
Ierusalem, ri habi iau ne
huriki a Rom.
18 *Ri nana lobo iau, i uka
ma ri masia tara naro hale
ga ratea ga mate vona, lakea
ri ngaru ni vakapagitala iau.
19 *Pali e huriki a Iuda ri
koi, lakea iau a taki a ngaru
ni pesi na matane Kaiser.
Pali iau a uka ngava ga padi
virihi e huriki a viri nau
vona.
20 *Na naro iea kunana a
nana ta ga matai mua ga ta
turane mua. Iau ni kolotata
maea na sen, a vuhuna a
muri ne Kristo, ra viri e
huriki a Israel ri pasimata
vona ge valai.”
21 Muri e huriki a Iuda ri
koli, ri ta maea, “Mia, i uka
ma mi bolea o Iudea tara
raukea ge vakalongo mia ne
vomu. I uka tara Iuda ge
valai vonga ge vakalongo
mia vona tara maki, o ge
padi virihi ioe vona tara
ngava.
22 *Ngane mi ngaru ni
longo a ngava go taki, a
vuhuna e huriki na tanga
lobo ri padimomoa ra lotu
karaba vomu.”
23 Muri ri rua tara parava
ri gi vapopo turane Paulus
vona. I bele a parava iea,
lakea e huriki ala kupo
hateka ri valai maia a ruma
i made vona. I vara ria vona
a parava iea, i vakatubu na
hatelanga, i vano i harena

* **28:18:** Apo 26:31 * **28:19:** Apo 25:11 * **28:20:** Apo 26:6-7 * **28:22:** Apo 24:14

na haro i puru. I toni ni rata
ria ri gi luhoi torea e Isu,
lakea i vakasiri ria na vinara
ne Moses, na Hinere ne
huriki a propet, i vakalongo
ria vona a harikianga na
Vure.
24 I ranga e huriki ri luhoi
a ngava ne Paulus, pali i
ranga e huriki ri longotaroa.
25 Ri vahehe lae, lakea e
Paulus i ta maea, “A Hanu
Kiripiripi i ta muholi lakea
ne huriki e tubune mua, i
vakalongo polo ne Isaia a
propet i ta maea,
26 *‘O lakea ne huriki nga, o
ta maea,
“Bara mu longo mu longo,
pali i uka ma mu gu
longokilala.
Bara mu matai, pali i
uka ma mu gu
matakilala.
27 E huriki nga ri gigi tora.
A talingane ria i robo,
ri mata kopu.
Ma ri gi matai,
ri longo,
bara ri matakilaka nau
ri pulo a vilone ria, ri valai
nau bara vakamahuri
ria.’
28 “I mavonga a ngaru
mua mu gu lohoka vona, a
velenga na nimahuri
vakaroro na Vure ni vakaru
lakea ne huriki i uka ma ria
a Iuda. Ria bara ri longo
mai!”
29 Muri ne Paulus i takia a
ngava iea, e huriki a Iuda ri
vahehe, ri vapida.
30 E Paulus i made na pida
i rua na ruma, i konea na
keva takutaku. I tagui e
huriki ri ngaru ni lokovonga
vona, ri gi masia.
31 I vara ria na harikianga
na Vure, i tovo ria ne Isu
Kristo a Bakovi Dagi. I ta
pagapaga, i uka ma i
mangenge vona tara viri, i
uka tara viri ge ta pupukari
ia.

* **28:26:** Ais 6:9-10

A Raukea e Paulus i Here Lakea ne Huriki a Rom
A Nita Vakalohoka

E huriki a bakovi na lohokanga na Ngava Dagi karaba ri taki a raukea iea, i muholi ne vone Paulus i herea. E huriki a tara ne Kristo hosi ri matakari kamumu a maka raukea ne Paulus i here. A vuhuna ri luhoi e huriki ranga ma ri gi here a raukea ne ria, lakea ri gi ru a rane Paulus vona.

I mata manga e Paulus i made o Korin, i herea a raukea iea na pida e 57 AD.

E huriki a Iuda ri made o Rom, i kupo ne ria ri uka mahala. Ria takutaku kunana ri tahoka a mahala, ri tahoka a lohokanga. Re huriki a Iuda nga ri made na tara takutaku viliha lae o Rom. A tara takutaku nga ri tahoka a matakari ne ria.

E huriki a Iuda iea o Rom ri ta Grik. E Paulus i herea ra raukea iea na nita Grik. I kupo ne huriki a Rom ri ramai a naro ni vasileki ne huriki a Iuda, lakea i vakabele a maregoa ne ria a Iuda turana e huriki i uka ma ria a Iuda.

E huriki a Iuda, e huriki i uka ma ria a Iuda ri tahoka a narone ria takutaku ni luhoi torea e Kristo. E Paulus ngane i here lakea ne ria, ge kori ria vona ra maregoa iea. I ngaru ria ri gi made palupu, nahea ni ramai a vilone ria takutaku. E Paulus i taki e huriki a Iuda maea, ria ranga ri manga e huriki i uka ma ria a Iuda, muga na hini ri luhoi torea e Kristo (sapta 1–3).

E Paulus i Vakatubu ni Here

1 *Iau e Paulus, a vora ne Isu Kristo. A Vure i vulaki iau ge iau a apostolo vona, i ru iau ga vakalongo a Velenga Kamumu vona.

2 *Hosi i ta muholi ne huriki a propet vona, ge bele kavakava a Velenga Kamumu iea. Lakea e huriki a propet ri here puru na Hinere na Vure.

3 Ra Velenga Kamumu na Tuna Vure. I bele manga a bakovi, i valai na kabune Davit.

4 A Hanu Kiripiripi i vakasiri kavakava ne hita, e Isu Kristo, a Bakovi Dagi ne hita ia a Tuna Vure a vuhuna i vakamahuri mulea na matenga.

5 *Iau i uka ma a bakovi kamumu, pali e Kristo i rata kamumu iau, i vulaki iau, ge iau a apostolo. I rata mavonga, ga vakalongo a Velenga Kamumu ne huriki i uka ma ria a Iuda, ri gi togoa e Kristo, ri gi longototoa.

6 Mua ranga, a Vure i gale mua, ge mua e huriki a tara ne Isu Kristo.

7 *A herea a raukea iea i lakene mua e huriki a bakovi a ngatavine o Rom. A Vure i ngaru hateka mua, i

* **1:1:** Apo 9:15 * **1:2:** Rom 16:25-26 * **1:5:** Apo 26:16-18; Gal 2:7-9 * **1:7:** Gi 6:25-26

gale mua ge mua a tara vona.

A Vure e Tamane hita turana e Isu Kristo, a Bakovi Dagi ne hita, ru gu rata kamumu mua, ru gu habi a nivalemu ne mua.

E Paulus i Ngaru ni Lakea o Rom

8 A ngaru ni taki taro mua, na tahuna a luhoi mua, a kavurikea a Vure nau na rane Isu Kristo, a vuhuna na tanga lobo ri tuverei vona a hini mu luhoi torea e Kristo.
9 Iau a luhoi vakaroro mua, a vasileki. A Vure i lohoka vona a ta muholi, ra Vure, a viri a habi a hategu ni vora vona, a vakalongo e huriki na Velenga Kamumu ne Tuna.
10 *A vasileki vakaroro ne mua, a nanea a Vure, ia ge ngaru, ge ratea a dalagu ga lakene mua.
11 A ngaru hateka ni matai mua a vuhuna a ngaru ni habi tavula ne mua ranga maki ri valai na Hanuna Vure.
12 A ngaru hateka ni matai mua, si gi vatuhori. Mu gu vakatora a niluhoi nau na naro mu luhoi torea e Kristo vona. Iau tara ga vakatora a niluhoi ne mua na naro iau a luhoi torea e Kristo vona.
13 *Mua e huriki a turagu, a ngaru mu gu lohoka vona, i balaka kupo ta ga lakene mua, pali a dalagu ni putukari. A ngaru ni lakene mua, ga rata e huriki ranga ri gi luhoi torea e Kristo, i manga a hini a rata na tanga ranga ne huriki i uka ma ria a Iuda.
14 A Vure i habi a leho nau, ga vakalongo a Velenga Kamumu ne huriki lobo; re huriki a Grik, e huriki i uka ma ria a Grik, e huriki a bakovi na lohokanga, e huriki a bakovi i uka ma ri lohoka hateka.
15 I mavonga i rike rike a hategu ni vakalongo ne mua ranga a Velenga Kamumu, mua e huriki o Rom.

E Huriki Ri Luhoi Torea a Vure Ni Gale a Bakovi Malamala

16 *I mavonga, i uka ma a maruhu ni vakalongo ne huriki a Velenga Kamumu, a vuhuna ia a nitora na Vure ni korimule e huriki lobo ri luhoi tora ia, e huriki a Iuda taro, muri e huriki i uka ma ria a Iuda.
17 *A Velenga Kamumu i vakalongo hita vona, a naro a Vure i ravunu vuroki a naro hale ne huriki ri luhoi torea e Kristo. I manga a ngava ni here hosi na Hinere, i maea,

“Ga ravunu vuroki a naro
hale ne huriki ri luhoi
tora iau, ri gi mahuri
vakaroro.”

A Rongova na Vure

18 A Vure meli na hunu, i vakasiri a rongova vona ne huriki lobo ri ngalahere vona, e huriki ri rata a naro hale. Re huriki nga, a naro hale ne ria i rata e huriki ranga i uka ma ri luhoi torea a nita muholi.

* **1:10:** Apo 19:21; Rom 15:23 * **1:13:** Apo 19:21 * **1:16:** Mrk 8:38; Apo 13:46; 1Ko 1:18-24 * **1:17:** Hab 2:4; Rom 3:21-22 * **1:19:** Apo 14:15-17; 17:24-28

19 *I madihi a hatena, a vuhuna i kavakava a Vure, ia a Vure navai. I vakasiri pali ne ria a narona.

20 *I muholi, i uka ma si masia a Vure na matane hita. Pali i vakatubu na tahuna a Vure i ratarike a maki lobo, si matai a maki i ratarike, si matakilaka vona ia a Vure, i tahoka a nitora dagi i tabuli vakaroro. I mavonga i uka tara viri ge ta maea, “Iau i uka ma a lohoka na Vure.”

21 *Ri lohoka na Vure, pali i uka ma ri togoa manga ge ia a Vure Muholi. I uka ma ri kavurikea na naro kamumu vona. A niluhoi ne ria i bele manga manga, lakea ri keri ni lohoka vona a maki na Vure.

22 *Ri taki ta ri lohoka hateka, pali ri bele manga a manga.

23 *Ri koi ni kavurikea a Vure, ra i made vakaroro. Ri rata a hanune huriki a bakovi, ra bara ri mate, a hanuna kadirovo, a maka maki mahuri na robo, a maka maki manga a mata, a tabelebako, ri kavurike ria.

24 I mavonga a Vure i lohopile ria, ri gi ramai a ningaru hale na kakaine ria, lakea ri vakamuto a kakaine ria na maka naro katoki ni mole lae.

25 A Vure i rata mavonga a vuhuna ri pe pali a nita muholi vona, ri ramai a ngava taminga. Ri kavurike kunana a maka maki ri ratarike. I uka ma ri kavurikea a Viri i ratarike a maki lobo, ra viri si gi kavurike vakaroroa. I muholi.

26 Ri lohopilea a Vure, lakea a Vure tara i lohopile ria, ri gi muri mai a ningaru hale na kakaine ria, a naro ni maruhu vona. E huriki a ngatavine ne ria i uka ma ri muri mai a vilo na parangia. Ri vatari e huriki a ngatavine.

27 *E huriki a bakovi ranga, i uka ma ri muri mai a vilo kamumu na parangia. Ri muri mai a ningaru dagi na kakaine ria, ri vatari e huriki a bakovi. E huriki a bakovi nga ri uka a nimaruhu, i mavonga ri bole a mapane ria pololilo na kakaine ria i hale.

28 Ri marikoi ni luhoia a Vure, lakea i lohopile ria, ri gi vora vona a maka niluhoi hale ne ria. I mavonga, ri vakatubu ni rata a maka naro hale, ra i ta pupukari vona a Vure.

29 Ri rata vakaroro a naro hale legelege. Ri hale. Ri ngutu vakaroro na maki na viri tara. Ri rata tuhare vakaroro. Ri vamasigoro vakaroro. Ri ngaru bala ni rabalaki a viri. I uka ma ri made na nivalemu ranga. Ri tami bala e huriki. Ri padi virihi tavula e huriki na ngava. Ri vapadimomo vakaroro.

30 Ri vakahale tavula a rane huriki. Ri marikoi na Vure. Ri ratapile e huriki na ngava. Ri bibi rike mule ria. Ri vakabele a naro hale

* **1:20:** Jop 12:7-9; Sng 19:1 * **1:21:** Epe 4:17-18 * **1:22:** Jer 10:14; 1Ko 1:20
* **1:23:** Vin 4:15-19; Sng 106:20 * **1:27:** Levi 18:22; 20:13; 1Ko 6:9

karaba. Ri longotaro a ngavane tamane kinane ria.
31 Ri manga. I uka ma ri muri mai a ngava ri ta muholi ta ri gi ratea. Ri marikoi e huriki a kabukabu ne ria. Ri uka naro na nidodo.
32 Ri lohoka vona a Vure i ta muholi vona ge rabalaki e huriki a bakovi maea. Pali ri tabana ni rata vakaroro a maka naro hale nga. Pali ri kavurike tabu e huriki ranga ri rata vakaroro a naro hale nga.

2

A Vure Ge Pelekado Kamumu e Huriki

1 *I uka ma i kamumu o pelekado a narone huriki ranga, a vuhuna na tahuna o pelekado ria, o pelekado mule ioe. Ioe tara o rata a maka naro hale manga ria.
2 Si lohoka vona a vilona Vure i malamala kunana na tahuna i pelekado e huriki ri rata a naro hale nga.
3 I mavonga, naha ni luhoi a Vure i uka ma ge pelekado ioe, a vuhuna ioe tara o rata a naro hale manga ria.
4 *Naha ni luhoi i kamumu go tabana ni rata a naro hale, a vuhuna a Vure a mari ni rata kamumu hateka e huriki, a mari ni hatenono hateka. Naha ni luhoi mavonga. A Vure i rata kamumu ioe, a vuhuna i ngaru go pulo a vilomu.
5 A Vure bara i vakamadihi hateka ioe, a vuhuna o putu ngingi, i uka ma o pulo a vilomu. Bara i habi a nimadihi vomu muri ma na tahuna a rongova vona ge bele kavakava, ge pelekado e huriki lobo na naro i taku kunana.
6 *A Vure ge habi a mapa ne huriki lobo, i muri mai a narone ria.
7 E huriki ri ramai a naro kamumu, ri toni a bulune ria ni ratea a Vure ge vivi hateka ne ria, ri toni a bulune ria ni bole a nimahuri vakaroro, a Vure ge habi a nimahuri vakaroro ne ria.
8 *Pali e huriki ri luhoi mule ria kunana, ri marikoi ni longototoa a ngava muholi, ri longototo kunana ni rata a naro hale, a rongova na Vure bara i vakamadihi hateka ria.
9 Bara i habi a nimadihi dagi ne huriki ri rata vakaroro a rabu hale, bara ri loho gori lae. Bara i bele taro ne huriki a Iuda, muri bara i bele ne huriki i uka ma ria a Iuda.
10 Pali bara i vakabagetu, i kavurike, i habi a nivalemu ne huriki ri rata vakaroro a naro kamumu. Ne huriki a Iuda taro, muri ne huriki i uka ma ria a Iuda.
11 Ge rata mavonga, a vuhuna e huriki a Iuda, e huriki i uka ma ria a Iuda, a Vure ge pelekado e huriki lobo na naro i taku kunana.

A Vure Ge Pelekado e Huriki Lobo

12 E huriki i uka ma ria a Iuda, i uka ma ri lohoka na maka Vinara a Vure i habi

* **2:1:** Mat 7:1-2; Ion 8:7 * **2:4:** Epe 1:7; 2Pe 3:15 * **2:6:** Sng 62:12; Snd 24:12; Mat 16:27; 2Ko 5:10 * **2:8:** 2Tes 1:8

ne Moses. Pali na tahuna ri rata a naro hale, bara ri vurua, pali a Vinara i uka ma ge pelekado ria. E huriki a Iuda ri lohoka na Vinara a Vure i habi ne Moses. Na tahuna ri rata a naro hale, ria ranga bara ri vurua, a vuhuna a Vure bara i pelekado ria na Vinara ne Moses.

13 I kamumu a Vure i rata mavonga, a vuhuna a viri i malamala na matana Vure i uka ma ia a viri i lohoka kunana na Vinara na Vure. A viri i malamala na matana Vure a viri i longototo vakaroro a Vinara lobo a Vure i habi ne Moses.

14 *E huriki i uka ma ria a Iuda, i uka ma ri lohoka na Vinara. Pali na tahuna ri ramai a vilo kamumu na Vinara, i vakasiri manga a Vinara iea i tabuli pololilo na niluhoi ne ria pali.

15 Ri vakasiri ri lohoka na hatene ria a ngava na Vinara. A lohokanga ne ria na naro kamumu, a naro hale, i vakalongo ria maea, “a naro iea i hale” o “a naro iea i kamumu.”

16 Bara i bele mavonga na tahuna a Vure i habia ne Isu Kristo a leho ni pelekado a niluhoi kapiloho, a naro kapiloho ne huriki lobo. A ngava iea, a vakalongo ne huriki na tahuna a vakalongo ria na Velenga Kamumu.

E Huriki a Iuda

17 Ngane ga taki mua e huriki a Iuda. Mu bibi rike mule mua, mu ta maea, “Iau a Iuda.” Mu taki ta a Vure ge korimule mua a vuhuna mu lohoka vona a Vinara a Vure i habi ne Moses. Mu bibi rike mule mua, ta i mua a ngate na Vure.

18 Mu lohoka vona a ningaru na Vure, a naro kamumu mu gu ramaia, a vuhuna ni tovo mua na vinara.

19 Mu luhoi ta mu gu vakasiri a dala na Vure ne huriki i uka ma ria a Iuda, i manga a viri i vakasiri a dala na kepa. Mu pahaluhoi ta mua a nipara ne huriki ri made na uvo.

20 *Mu lohoka na ngava muholi ni here puru, ra Vinara, lakea mu pahaluhoi ta mua a mari ni tovo, mu gu tovo e huriki i uka ma ria a Iuda. Mu ngaru ni tovo ria, a vuhuna mu luhoi ta ri manga e huriki a koma kiroko, e huriki a manga.

21 *Mu paki ni tovo e huriki ranga, pali mu koi ni tovo mule mua. Mu vara e huriki nahea ri gi panaho, pali mua a panaho.

22 Mu vara e huriki nahea ri gi mole, pali mua mu mole. I mata marango. Mu marikoi vona a maka nitamina vure, pali i navai mu panaho a maki na roho na vure ne ria?

23 Mu bibi rike mule mua, mu ta maea, “Mi lohoka na Vinara na Vure.” Pali i mata hale na tahuna mu longotaro a vinara vona. Mu rata mavonga, mu biua a Vure.

24 *I manga a ngava ni here puru na Hinere,

* **2:14:** Apo 10:35 * **2:20:** 2Tim 3:5 * **2:21:** Mat 23:3-4 * **2:24:** Ais 52:5

“E huriki i uka ma ria a Iuda
ri matai a narone
mua, lakea ri biua a
Vure.”

A Ngava ni Pala a Kuli

25 A bakovi ni pala a
kulina, lakea i ramai lobo a
Vinara na Vure, a hini ni
pala a kulina vona bara i
koria. Pali a bakovi ni pala a
kulina, pali i longotaro a
Vinara na Vure, i manga
tabu a bakovi i uka ma ni
pala a kulina.
26 *I mavonga, e rei a viri i
uka ma a Iuda, i uka ma ni
pala a kulina, pali i
longototo a Vinara lobo na
Vure, a Vure bara i gale ia a
viri vona, i manga ni pala a
kulina pali.
27 Lakea e huriki i uka ma
ni pala a kuline ria, pali ri
ramai a Vinara na Vure,
bara ri pelekado mua, bara
ri taki mua mu rare, ra mua
e huriki ni pala a kuline
mua, mu lohoka na Vinara
na Vure, pali mu longotaro.
28 A Iuda muholi i uka ma
a viri ni pala a kulina
kunana. A naro ni pala a
kuli i uka ma ge ratea a Vure
ge ngaru a viri.
29 *A Vinara ne Moses i
uka ma ge pulo a hatena
viri. A Vure i ngaru a viri na
tahuna a Hanu Kiripiripi i
pulo a hatena viri. A viri
maea, a Iuda muholi. A
bakovi maea, i uka ma i
ngaru e huriki a bakovi ri gi
kavurikea. I ngaru a Vure
kunana ge kavurikea.

3

A Narona Vure i Kiripiripi

1 Pali a viri tara bara i
nana maea, ‘Ra naro ni pala
a kuli, i uka ma i ratea a
Vure ge ngaru a viri. Pali a
ra maki i kamumu vona ni
gi gale hita e huriki a Iuda?’
2 Iau bara koli maea, ‘Ra
hini hita a Iuda vona, i
tahoka a maki kamumu
vona i kupo. A maki tara i
kamumu vona, a Vure i habi
ne huriki a gare ne hita a
Hinere vona.’
3 I muholi, e huriki a gare
ne hita hosi, e huriki ranga i
uka ma ri longo mai a
nitana Vure. I mavonga, ge
navai? A Vure tara, i uka ma
ge ramai a nitana?
4 *Bara i ramai a nitana! E
huriki lobo bara ri tatami,
pali a Vure kikeri a Viri ni ta
muholi.

I manga a ngava ni here
hosi, i maea,

“E huriki lobo ri gi
matakilaka vona i
muholi a ngava o padi
virihi e huriki vona.
Pali e huriki ri padi
virihi ioe na ngava, ri
gi velu.”

5 Hita e huriki a bakovi
hale, pali a naro hale ne hita
i vakasiri kavakava a Vure i
malamala. Pali si gi ta
navai? Si gi taki a Vure i uka
ma i ramai a naro kamumu
na tahuna i habi a nimadihi
ne hita na naro hale ne hita?
Ngane a ta manga a bakovi
tavula kunana.

* **2:26:** Gal 5:6 * **2:29:** Vin 30:6; Kol 2:11 * **3:4:** Sng 51:4

6 Nahea si gi ta maea! Ge
mavonga, ge pelekado navai
e huriki lobo na malala?
7 Pali a viri tara bara i
koke, i ta maea, “Na tahuna
iau a tatami, e huriki ri
matakilalea a Vure a Viri ni
ta muholi, lakea ri
kavurikea. I mavonga, a
Vure, i navai ge taki iau a
bakovi hale?
8 O Paulus, a ngavamu ge
muholi, i kamumu si gi rata
a naro hale, lakea e huriki
bara ri kavurikea a Vure!”

E huriki ranga ri ratea a
ngava hale iea, ri padi virihi
tavula iau, ta a ratea a
ngava iea. I kamumu a Vure
ge habi a nimadihi ne ria
vona a naro hale iea ri ratea.

I Uka Tara Bakovi Ge Malamala

9 *Pali hita e huriki a Iuda,
si rangi e huriki ranga, o i
uka? I uka liu! A ngava si
ratea pali i maea, e huriki a
Iuda ri manga kunana e
huriki i uka ma ria a Iuda.
Hita lobo si rata pali a naro
hale, lakea a Vure ge
pelekado hita.

10 *A ngava ni here puru
na Hinere i ta maea,

“I uka tara viri i malamala
na matana Vure. I uka
liu.
11 I uka tara viri ge
longokilalea a Nitana
Vure.
I uka tara viri ge toni ni
laho turana Vure.
12 E huriki lobo ri ngalahere
na Vure. Ria lobo a
bakovi tavula na
matana.
I uka tara viri ge rata a
naro kamumu.
I uka liu.”
13 *“Na ngavane ria, ri
bimate e huriki.
A tabelene ria, ri tatami
kunana.”
“A nitane ria i ratapile e
huriki, i manga a
mata hale i kara mate
a viri.”
14 *“Ri ruduraha, ri biu
kato vakaroro e
huriki.”
15 *“Ri kapi kunana ri gi
rabalaki a viri.
16 Na tabeke lobo ri
lakea vona ri ratapile,
ri vakamadihi e
huriki.
17 Ri keri ni made na
nivalemu.”
18 *“I uka ma ri
mangenge na Vure.”

19 Si lohoka vona, a Vinara
ne Moses ni here virihi mae
e huriki a Iuda, re huriki a
vinara i matakari ria. I
mavonga, e huriki lobo na
malala bara ri keri ni koli a
ngava. E huriki lobo bara ri
tahoka a ngava na matana
Vure; e huriki a Iuda, e
huriki i uka ma ria a Iuda.
20 *I uka tara viri ge ramai
a vinara lobo, lakea a Vure
ge takia, ta ia a bakovi
malamala. A leho na vinara,
i rata hita si gi matakilaka
vona a naro hale ne hita.

A Viri i Luhoi Torea a Vure i Malamala

21 Ngane i bele kavakava a
dala a Vure i ravunu vuroki
a naro hale ne hita. I uka

* **3:9:** Rom 1:18–2:24; 3:23 * **3:10:** Sng 14:1-3; 53:1-3 * **3:13:** Sng 5:9; 140:3 * **3:14:** Sng 10:7 * **3:15:** Ais 59:7-8 * **3:18:** Sng 36:1 * **3:20:** Sng 143:2; Rom 7:7; Gal 2:16

ma i bele na ni longototo a Vinara. I bele na dala tara. A dala iea, a Vure i vakalongo muga vona hosi na Hinere i maea,
22 *a Vure ge ravunu vuroki a naro hale ne huriki lobo ri luhoi torea e Isu Kristo, a vuhuna e huriki lobo ri palupulupu na matana; e huriki a Iuda, e huriki i uka ma ria a Iuda.
23 Hita lobo si rata pali a naro hale, si marava basi na bagetuanga na Vure.
24 *Pali a Vure i rata kamumu hita, i taki hita si malamala. I uka ma si ratea tara maki a Vure ge vivi ne hita, ge konamule hita. I rata tavula kunana. E Isu Kristo i ratea a dala iea na nimatena.
25 A Vure i rudua ge mate, ge bole a murine hita, ge vakalobo a rongova na Vure, lakea a Vure ge puga vuroki a naro hale ne huriki ri luhoi tora ia. I rata mavonga si gi matakilaka vona a narona i malamala, a vuhuna hosi i hatenono ne huriki a bakovi hale, i uka ma i habi a nimadihi malaviriri ne ria.
26 I rata mavonga, na tahuna mona si gi matakilaka vona, ia i malamala. A Vure i rata e huriki lobo ri luhoi torea e Isu ri gi malamala.
27-28 I mavonga, i uka tara viri ge bibi rike mulea, a vuhuna si lohoka vona i uka tara viri ge longototo lobo a Vinara, lakea a Vure ge ravunu vuroki a naro hale vona. A Vure i ravunu vuroki a naro hale ne huriki ri luhoi torea e Isu.
29 *A Vure i uka ma a Vure ne huriki a Iuda kunana. E huriki i uka ma ria a Iuda, ria ranga, ia a Vure ne ria,
30 *a vuhuna a Vure i taku kunana. Ge ravunu vuroki a naro hale ne huriki a Iuda ri luhoi torea e Kristo. I mavonga, ge ravunu vuroki a naro hale ne huriki i uka ma ria a Iuda na tahuna ri luhoi torea e Kristo.
31 *I mavonga, i uka ma i ratea a Vinara ne Moses ge uka leho na tahuna a Vure i ravunu vuroki a naro hale na viri i luhoi torea e Kristo. Na tahuna si luhoi torea e Kristo, si vakatora a Vinara ne Moses.

4

E Abraham i Luhoi Torea a Vure
1 A bakovi e Abraham, ia a vuhune mia e huriki a Iuda. A ra maki si gi tovo vona a naro ni bele malamala na matana Vure?
2 E Abraham, bara i rata a naro kamumu, lakea a Vure i ravunu vuroki a naro hale vona, bara i kara ia ge bibi rike mulea. Pali i uka ma ge bibi rike mulea na matana Vure.
3 *A Hinere i ta navai? I ta maea, “E Abraham i luhoi torea a Vure, lakea a Vure i galea a bakovi malamala.”
4 A bakovi i leho i bole a mapana. A mapana i uka ma ni vakaparu ia vona. A mapana ni habi vona na tahuna i leho.

* **3:22:** Gal 2:16 * **3:24:** Rom 5:1 * **3:29:** Rom 10:12 * **3:30:** Vin 6:4; Gal 3:20 * **3:31:** Mat 5:17 * **4:3:** Vuh 15:6; Gal 3:6

5 Pali i uka tara maki si gi
ratea, a Vure ge vivi ne hita.
Pali a Vure bara i gale hita si
malamala na tahuna si luhoi
tora ia, ra Vure, a Viri i rata
e huriki a bakovi hale ri
malamala na matana.
Ngane a Vure i kori e huriki
maea, i gale ria ri malamala,
i uka ma a mapane ria. A
Vure i kori tavula kunana
ria.
6 I manga e Davit hosi i
here a ngava, a Vure ge taki
ri malamala e huriki i uka
ma ri luhoi tora a maki ri
rata, pali ri luhoi torea a
Vure. E huriki nga ri gi vivi.
A ngava iea i maea,

7 *"Ri gi vivi e huriki a Vure
i puga vuroki a naro
hale ne ria, ri putu
puru a vinara,
re huriki a Vure i longo
kaburungi a naro hale
ne ria.

8 Ri gi vivi e huriki a Bakovi
Dagi i ravunu vuroki
a naro hale ne ria."

9 A Vure, i uka ma i
korimule mia kunana e
huriki a Iuda, mi gi vivi
vona. Mua e huriki i uka ma
mua a Iuda, mua ranga mu
vivi, a vuhuna mua ranga, a
Vure i korimule mua! Ni
here puru na Hinere, ta e
Abraham i luhoi torea a
Vure, lakea a Vure i takia a
bakovi malamala.
10 I muga ne Abraham ni
pala a kulina, a Vure i takia
e Abraham a bakovi
malamala. I uka ma i muri, i
muga.
11 *Muri, a Vure i takia e
Abraham ni gi pala a kulina,
ga kilakilana, ge vakasiri ne
huriki, i muga, na tahuna e
Abraham i luhoi torea a
Vure, na tahuna iea i galea a
bakovi malamala. A Vure i
rata mavonga, ge ratea e
Abraham ge ia a vuhuna e
huriki i uka ma ni pala a
kuline ria, pali ri luhoi torea
a Vure, lakea a Vure i taki
ria, ri malamala.
12 I ngaru tabua e
Abraham ge ia a vuhuna e
huriki ni pala a kuline ria, ri
luhoi torea a Vure, i manga
a gare ne hita e Abraham i
luhoi torea a Vure muga na
tahuna i uka ma ni pala ma
a kulina.

A Nita Dagi na Vure

13 *Hosi, a Vure i ta
muholi ne Abraham turana
e huriki a hamona ri gi bele
muri ma. I ta muholi ri gi
bole a malala lobo, ge ne ria.
E Abraham i uka ma i ramai
a Vinara lobo na Vure, lakea
a Vure i ta muholi vona. E
Abraham i luhoi torea a
Vure, lakea a Vure i ta
muholi vona.
14 *A Vure bara i taki e
huriki ri ramai lobo a
vinara, ta ri gi bole a maki i
ta muholi vona hosi, ngane
a naro ni luhoi torea a Vure
bara i uka kanena. I uka
tara viri ge bole a maki i ta
muholi vona hosi.
15 *A vinara i vakabele a
rongova na Vure, a vuhuna
e huriki ri longotaro a
vinara vona. Pali na tahuna

* **4:7:** Sng 32:1-2 * **4:11:** Vuh 17:10-11 * **4:13:** Vuh 17:4-6; 22:17-18; Gal 3:29
* **4:14:** Gal 3:18 * **4:15:** Rom 3:20; 5:13

i uka vinara, i uka tara viri
ge putu puru a ngava.
16 *I mavonga, e huriki ri
bole a maki a Vure i ta
muholi vona na tahuna ri
luhoi tora ia. I bele
mavonga, a Vure ge habi
tavula ne huriki a maki i ta
muholi vona. I mavonga e
huriki e tune Abraham bara
ri bolea. I uka ma a maki ne
huriki a Iuda ri ramai a
vinara kunana ri gi bole. A
maki bara i bole e huriki
lobo ri luhoi torea a Vure i
manga e Abraham, a gare ne
hita lobo.
17 *A ngava ni here puru
hosi na Hinere i maea,
“A ru ioe, ge ioe a vuhuna e
huriki a kabu ala
kupo.”
A ngava iea i muholi na
matana Vure, a Vure e
Abraham i luhoi tora ia, ra
Vure i vakamahuri mule e
huriki ri mate pali, i
vakabele a maki i uka ma i
tabuli ma.
18 *E Abraham, e girihina
ru gare hateka, ru uka dala
ni vakabele a koma. Pali e
Abraham i luhoi torea a
Vure, i pasimata ge tahoka e
tuna, ge tahoka a hamona ge
kupo, a vuhuna a Vure i
takia, i ta maea,
“A hamomu ri gi ala kupo
hateka, bara ni keri ni
gi, i manga a maka
hada na hunu.”
19 *I gare liu. A pida vona i
100. I manga a kakaina i
mate pali. Pali i uka ma i
loho rua. E Sara i lame, pali
e Abraham i uka ma i loho
rua.
20 I uka tara maki i bele ge
ratea e Abraham ge loho
rua. I luhoi tora hateka a
nita muholi a Vure i takia
vona, i kavurikea a Vure na
maki ta ge ratea.
21 I lohoka vona a Vure, i
kara ni rata a maki i ta
muholi vona ge ratea.
22 *Na naro iea kunana ni
here hosi na Hinere, i ta
maea,
“E Abraham i luhoi torea a
nitana Vure, lakea a
Vure i galea a bakovi
malamala.”
23 Pali a ngava, “a Vure i
ravunu vuroki a naro hale
vona,” i uka ma a ngava ne
Abraham kunana.
24 A ngava iea ne hita
ranga, re hita a Vure i
ravunu vuroki a naro hale
ne hita a vuhuna si luhoi
tora ia, ra Vure i
vakamahuri mule na
matenga a Bakovi Dagi ne
hita, e Isu.
25 *E Isu ni habi na limane
huriki a bakovi hale, ri
paditatea na kai tavalavala,
ge puga vuroki a naro hale
ne hita. A Vure i
vakamahuri mulea na
matenga ge kado purua a
dala na Vure ge puga vuroki
a naro hale ne hita.

5

A Nivalemu, a Nivivi

1 Ngane si made na
nivalemu turana Vure na
dala e Isu Kristo i kado
purua ne hita, a vuhuna a
Vure i taki hita si malamala
na tahuna si luhoi torea a
Bakovi Dagi e Isu Kristo.

* **4:16:** Gal 3:7 * **4:17:** Vuh 17:5 * **4:18:** Vuh 15:5 * **4:19:** Vuh 17:17
* **4:22:** Vuh 15:6 * **4:25:** Ais 53:4-5

2 I korimule hita, si luhoi
tora ia, lakea a Vure i rata
kamumu hita vakaroro. Si
vivi, si pasimata ni matai a
bagetuanga na Vure.
3 *Si vivi tabu na tahuna e
huriki ri vakamadihi hita a
vuhuna si luhoi torea e
Kristo. Si vivi, a vuhuna si
lohoka vona na tahuna si
bole a nimadihi, si tovo ni
hatenono na nimadihi.
4 Na tahuna si hatenono, a
Vure i vivi ne hita. Na
tahuna a Vure i vivi ne hita,
bara si pasimata ni masia.
5 Na tahuna si pasimata
na Vure, i uka ma si gi
pasimata tavula, a vuhuna a
Vure i habi ne hita a Hanu
Kiripiripi. Ra Viri i vakasiri
hita na Vure i ngaru hateka
hita.
6 Na tahuna si keri ni
korimule hita, e Kristo i
mate na parava a Vure i
vulakia ge mate vona, ge
korimule hita e huriki a
bakovi hale.
7 I uka tara viri koea na
malala ge ngaru ni mate ni
korimulea e turana. Pali a
bakovi takutaku kunana
bara i ngaru ni mate ne
vona ni korimule a bakovi
kamumu.
8 *Pali a Vure i vakasiri i
ngaru hateka hita. Na
tahuna si tabana ni muri
mai a naro hale, e Kristo i
mate ni korimule hita.
9 *I mavonga i muholi
hateka e Kristo ge korimule
hita na rongova na Vure, a
vuhuna a darana i rata hita
si malamala na matana
Vure.
10 Na tahuna hita a pile na
Vure, i ratea a dala ne hita si
gi made turana na
nivalemu. I ratea a dala iea
na matenga ne Tuna. Ngane
i muholi hateka, e Tuna i
korimule hita na rongova na
Vure, a vuhuna i mahuri
mule.
11 Tara maki tabu: si vivi
vona a maka maki a Vure i
rata ne hita, a vuhuna e Isu
Kristo a Bakovi Dagi i mate
na murine hita, si gi made
na nivalemu turana Vure.

A Matenga ne Adam, a Nimahuri ne Kristo

12 *A bakovi ala taku
kunana, re Adam, i vakabele
na malala a naro hale. A
naro hale i vakabele a
matenga. I mavonga a
matenga i bele ne huriki a
bakovi a ngatavine na
malala, a vuhuna hita lobo
si rata a naro hale.
13 *I muholi, a naro hale i
tabuli muga pali, muga na
Vinara ni habi. Pali a Vure i
uka ma i here puru a naro
hale ne huriki i uka ma ri
lohoka na Vinara vona.
14 Pali si lohoka vona, e
huriki lobo ri rata a naro
hale, ri mate, i tubu ne
Adam, i valai ne Moses. E
huriki, a naro hale ne ria i
tebi na naro hale ne Adam,
ria ranga ri mate.

E Adam i manga a hanuna
viri ta ge valai muri ma.

15 Pali i uka ma ru palupu,
a vuhuna a hini a Vure i
ravunu vuroki tavula a naro
hale ne hita i uka ma i
manga a hini e Adam i ratea

* **5:3:** Iak 1:2-3; 1Pe 1:5-7 * **5:8:** Ion 3:16; 1Ion 4:10 * **5:9:** Rom 1:18; 2:5; Epe 2:3-5 * **5:12:** Vuh 3:6; Rom 6:23 * **5:13:** Rom 4:15

a naro hale, i vakabele a matenga. I muholi, e Adam i ratea a naro hale, lakea e huriki lobo ri mate. Pali i muholi hateka, a bakovi e Isu Kristo i rata kamumu hita, i mate na murine hita, lakea a Vure i rata kamumu, i korimule tavula e huriki ala kupo.

16 Ra hini a Vure i ravunu vuroki tavula a naro hale ne huriki, i uka ma i manga a kanena naro hale ne Adam, a vuhuna e Adam i ratea a naro hale, lakea a Vure i pelekado hita, i taki hita lobo si hale, si gi vurua. Pali a hini a Vure i ravunu vuroki tavula a naro hale ne huriki ri tahoka a naro hale i kupo, a kanena, i gale hita si malamala.

17 I muholi, a bakovi ala taku, re Adam, i longotaroa a Vure, lakea a matenga i bele ne huriki lobo, i matakari tora hita. Pali i muholi hateka, e huriki a Vure i rata kamumu hateka ria, i habi tavula ne ria a nimahuri vakaroro, i rata ria ri malamala. Muri ma, ri gi matakari turana bakovi ala taku, re Isu Kristo.

18 *Na naro iea kunana, e Adam i longotaroa a Vure, lakea a rongova na Vure i bele ne huriki lobo. I mavonga kunana, e Isu Kristo i longototoa a Vure, lakea a Vure, i kara ia ge ravunu a naro hale ne huriki, ge habi ne ria a nimahuri vakaroro.

19 *A bakovi tara i longotaroa a Vure, lakea e huriki ala kupo ri hale na matana Vure. I mavonga kunana, a bakovi tara i longototoa a Vure, lakea a Vure i ravunu vuroki a naro hale ne huriki ala kupo, i gale ria ri malamala.

20 A Vinara ne Moses i rata e huriki ri matakilaka vona a naro hale ne ria, ri rata virihi a Vure. Na tahuna ri matakilaka vona a narone ria i hale hateka, a Vure i rata kamumu hateka e huriki.

21 *I rata mavonga, a vuhuna a naro hale i matakari hita. A nitora na naro hale, a matenga. Na naro iea kunana, ngane a naro kamumu na Vure ge matakari hita. A nitora vona ni matakari hita, ra naro a Vure i gale hita si malamala na matana, si bole a nimahuri vakaroro na tahuna si luhoi torea e Isu Kristo, a Bakovi Dagi ne hita.

6

Si Mate Turane Kristo

1 A ra si gi takia ngane? Si gi rata mavonga a naro hale, ge bele dagi a naro kamumu na Vure?

2 I uka liu. I manga si mate pali. I uka ma si gi rata tabu a naro hale.

3 *Mu lohoka vona pali; na tahuna ni vahilolo hita, si rihi e Isu Kristo. Na naro iea kunana, i manga si mate turana.

4 *Na tahuna ni vahilolo hita, i manga si mate turana, ni tanu hita. A nibagetu ne Tamane Hita i vakamahuri

* **5:18:** 1Ko 15:22 * **5:19:** Ais 53:11 * **5:21:** Rom 6:23 * **6:3:** Gal 3:27 * **6:4:** Kol 2:12

mulea e Kristo. I mavonga kunana, bara i rata hita si gi laho na nimahuri karaba.
5 Si rihi e Kristo, i manga si mate turana. I mavonga, bara si mahuri mule manga ia.
6 *Si lohoka vona, na tahuna i mate, hita ranga, a vilo hale hosi ne hita i mate. Ngane a ningaru hale na kakaine hita i uka nitora. I uka ma ge hita a vorakato tabu na naro hale.
7 I mavonga, a vuhuna e huriki ri mate pali, ri matukapaga na ningaru hale.
8 Si lohoka vona bara si mahuri turane Kristo, a vuhuna si mate pali turana.
9 Si lohoka vona e Kristo i mate, i pesi rike mule na matenga. Ngane i uka ma ge mate tabu. A matenga i uka ma i matakari tabua.
10 I mate balaka taku kunana, ge kori e huriki a bakovi a ngatavine ri rata a naro hale. I uka ma ge mate tabu. Ngane i mahuri, i rata vakaroro a leho na Vure.
11 *I mavonga mua ranga, mu rata manga mu mate pali, mu keri ni ramai a ningaru hale ne mua. Mu rata manga a Vure i habi a nimahuri karaba ne mua, a vuhuna mu rihi e Isu Kristo. Mu rata vakaroro a leho na Vure.
12 *Nahea a naro hale ge matakari a kakaine mua, a vuhuna a kakaine mua bara i mate, pali a hanune mua bara i tabuli vakaroro.
13 *Nahea mu gu habi a tabekena kakaine mua ni rata a naro hale. Mu habi mua na limana Vure, ge rata a leho kamumu polo ne mua, a vuhuna a Vure i vakamahuri mule mua pali na matenga.
14 *Nahea a naro hale ge vakavora mua, a vuhuna i uka ma mu ramai a Vinara ne Moses, lakea a Vure ge korimule mua. A Vure, na naro kamumu vona kunana, i korimule mua.

Hita a Vorakato na Naro Kamumu

15 Ngane i uka ma si longototo a Vinara si gi bole a nimahuri vakaroro. Si roe vona a nidodo, a naro kamumu na Vure, ge ravunu vuroki a naro hale ne hita. Pali ge navai ngane? Si gi tabana ni rata vakaroro a naro hale, o i uka? I uka liu!
16 *Mu luhoi kado. E rei a viri i habi mule ia na limana viri, ge vora vona, ge longototoa, ia ngane a vorakato. Hita bara si vora vona na naro hale, o bara si vorakato na Vure, si longototoa. A viri i vora na naro hale, bara i vurua. A viri i vora na Vure, a Vure bara i ravunu vuroki a naro hale vona.
17 Pali iau a kavurikea a Vure, a vuhuna muga mu vora na naro hale, pali ngane mu longototo a nitovo, ra ni tovo mua vona.
18 Ngane mu matukapaga na naro hale, mua a vora na naro kamumu.

* **6:6:** Gal 5:24 * **6:11:** 2Ko 5:15; Gal 2:19 * **6:12:** Vuh 4:7 * **6:13:** Rom 12:1 * **6:14:** 1Ion 3:6 * **6:16:** Ion 8:34; 2Pe 2:19

19 A ta vakakika na
vorakato, a vuhuna a
niluhoi ne mua i manga a
niluhoi na viri na malala. I
uka ma mu longokilala a
nitana maki na Vure. Hosi
mu habi a maka tabekena
kakaine mua ni rata a naro
na molenga, a naro hale
legelege. Ngane a ngaru mu
gu habi a maka tabekena
kakaine mua, mu gu vora na
naro kamumu, lakea bara
mu malamala na matana
Vure.
20 Hosi, na tahuna mu
vora na naro hale, i uka ma
mu luhoi lege ni rata a naro
kamumu.
21 Ngane mu maruhu vona
a maka rabu hale ne mua
hosi. Pali a ra kanena maka
naro hale nga? A kanene ria
a matenga.
22 Pali ngane mu
matukapaga na naro hale,
mu vora na Vure. A kanena
naro iea, bara mua a ngate
muholi na Vure, bara mu
bole a nimahuri vakaroro.
23 *A mapana naro hale a
matenga. Pali a nimahuri
vakaroro, a Vure i habi
tavula ne hita, a vuhuna si
rihi e Isu Kristo, a Bakovi
Dagi ne hita.

7

Ngane Si Gi Rata a Leho na Naro Karaba

1 Mua e huriki a turagu,
mu lohoka vona a vinara. A
vinara i matakari a viri na
tahuna i mahuri kunana.
Pali na tahuna i mate pali, a
vinara i uka tabu a nitora.
2 I manga i maea, a
ngatavine i parangi, a
vinara i taki ge made
kunana turane girihina. Pali
na tahuna e girihina i mate,
bara i matukapaga na
vinara na parangia, i
parangi tabu.
3 A ngatavine ge parangi
tabu, pali e girihina i uka
ma i mate ma, bara ni gale a
ngoi. Pali e girihina i mate
pali, lakea i parangi tabu, i
uka ma ni gi gale ge ia a
ngoi, a vuhuna i
matukapaga na vinara na
parangia.
4 *I mavonga kunana o
huriki a turagu, mua ranga
mu mate turane Kristo,
lakea a vinara i uka ma i
matakari tabu mua. Ngane a
viri tara i matakari mua, ra
Viri i pesi rike mule na
matenga. Ngane si gi rata
kunana a leho na Vure.
5 Hosi si ramai kunana a
ningaru hale na kakaine
hita. A vinara i vakarike a
hatene hita ni rata a naro
hale. A naro hale nga ri
vakabele ne hita a matenga.
6 *Pali ngane si
matukapaga na vinara, i
manga a vorakato i mate, i
matukapaga na hini ia a
vorakato vona. Ngane a
Vinara ne Moses i uka ma i
matakari tabu hita. A
Hanuna Vure i habi a
nimahuri karaba ne hita, i
matakari hita.

A Vinara, a Naro Hale

7 *A ra si gi takia ngane? A
Vinara na Vure i hale? I uka

* **6:23:** Rom 5:12,15 * **7:4:** Rom 6:2,11 * **7:6:** Rom 6:4; 8:2 * **7:7:** Nim 20:17; Vin 5:21

liu! Iau i uka ma ga lohoka na vinara, i uka ma ga lohoka vona a ra naro i kamumu, a ra naro i hale. A vinara tara i ta maea, “Naha ni ngutu na maki na viri tara.” Pali iau i uka ma ga lohoka vona a ngava iea, ra naro ni ngutu, i uka ma ga lohoka vona ge hale.

8 A ningaru hale nau i rata iau a ngutu na maki i kupo legelege, a vuhuna a vinara i hatekakari iau nahea ga ngutu na maki na viri tara. Pali a ningaru ne hita ni rata a naro hale i uka ma i tora hateka na tahuna i uka vinara.

9 Hosi i uka ma a lohoka na vinara, i uka ma a luhoi legelege. Pali na tahuna a lohoka na Vinara na Vure, a matakilaka vona a naro hale nau, ngane a lohoka vona, a marava basi na Vure.

10 A luhoi ta a vinara ge habi nau a nimahuri vakaroro na tahuna a longototo lobo ria. Pali i uka ma i mavonga. I rata iau a marava basi na Vure, a vuhuna a keri ni longototo lobo a vinara.

11 *A naro hale i tami iau, ta ga ramai lobo a Vinara na Vure, ga bole a nimahuri vakaroro. Pali iau a keri, lakea i rata iau a marava basi na Vure.

12 *I mavonga, a vinara i malamala. A Vinara na Vure i ravulu ri malamala, ri uka a hini hale ne ria, ri kamumu kunana.

13 I navai? A Vinara kamumu na Vure i rata iau a mate? I uka liu. A naro hale i ratea a vinara kamumu i vakabele a matenga na kakaigu. I bele mavonga, a vinara ge vakasiri kavakava ne hita vona a naro hale i hale hateka.

14 Si lohoka vona a Vinara i valai na Vure. Pali iau a bakovi na malala, a manga a vorakato na ningaru hale na kakaigu.

15 *Ra iau, i navai a rata mavonga? A naro a koi ni ratea, a ratea. Pali a naro a ngaru ni ratea, i uka ma a ratea.

16 Na tahuna a rata a maki hale a koi ni rata, a matakilaka vona a vinara a maki kamumu.

17 I mavonga i uka ma a ningaru nau a rata a naro hale. A rata a vuhuna ra ningaru hale pololilo na kakaigu i tora hateka.

18 A lohoka vona, i uka tara maki kamumu vona a ningaru hale na kakaigu. A ngaru ni rata a naro kamumu, pali iau a keri.

19 A naro kamumu ta ga ratea, i uka ma a ratea. Pali a naro hale a koi ni rata, a rata bala.

20 Na tahuna a rata a maki a koi ni ratana, i uka ma a rata a vuhuna a ngaru ni rata. A rata a vuhuna a ningaru hale na kakaigu i rata iau.

21 Ngane a matakilaka vona a naro iea: na tahuna a ngaru ni rata a naro kamumu, a naro hale i lapi iau pali.

* **7:11:** Vuh 3:13 * **7:12:** 1Tim 1:8 * **7:15:** Gal 5:17 * **7:23:** Gal 5:17; 1Pe 2:11

22 A hategu i vivi vona a
Vinara na Vure.
23 *Pali iau a masia a vilo
tara i leho na kakaigu, i rata
vabinga na vilo kamumu a
ngaru. A vilo tara i leho na
kakaigu, ra vilo na naro
hale, i rata iau ge iau a
vorakato.
24 A matasia polo iau! E
rei ge vakamatukapaga iau
na ningaru hale na kakaigu,
ra ri vakabele a matenga?
25 *Iau a kavurikea a Vure,
a vuhuna e Isu Kristo, a
Bakovi Dagi ne hita, i
vakamatukapaga hita na
ningaru hale na kakaine
hita. I mavonga, si muri
maia a Vure na niluhoi ne
hita. Pali a kakaine hita i
muri mai a vilo na ningaru
hale na kakaine hita.

8

*A Hanu Kiripiripi Ge
Matakari Mua*

1 I mavonga, a Vure i uka
ma ge habi a nimadihi ne
huriki ri rihi e Isu Kristo.
2 Si rihi e Isu Kristo, lakea
a nitora na Hanuna Vure, ra
i habi a nimahuri, i
vakamatukapaga hita na
nitora na naro hale, ra i
vakabele a matenga.
3 A Vinara ne Moses i keri
ni korimule hita, a vuhuna a
ningaru hale na kakaine
hita i rata a vinara i uka
nitora ni korimule hita.
Lakea a Vure i ratea a leho,
ra leho a vinara i keri ni
rata. I rudua e Tuna, ge bele
manga a bakovi na malala,
ge vakalobo a naro hale. Na
kakaine Isu ngane, a Vure i
ratapile a nitora na naro
hale pololilo na kakaine
hita.
4 *A Vure i rata mavonga,
ge rata hita si gi malamala
na matana Vure, i manga a
hini a vinara i taki hita si gi
malamala. Re hita e huriki i
uka ma si ramai a ningaru
na kakaine hita, si ramai a
ningaru na Hanuna Vure.

5 E huriki ri muri mai a
ningaru hale na kakaine ria,
ri luhoi kunana a vilo hale i
ngaru a kakaine ria. Pali e
huriki ri muri mai a ningaru
na Hanuna Vure, ri luhoi
kunana a ningaru na
Hanuna Vure.
6 E huriki ri luhoi kunana
a ningaru hale na kakaine
ria bara ri vurua. Pali e
huriki ri luhoi kunana a
ningaru na Hanuna Vure
bara ri bole a nimahuri
vakaroro, ri made na
nivalemu.
7 A ta maea, a vuhuna e
huriki ri luhoi kunana a
ningaru hale na kakaine ria,
ri marikoi a Vure, a vuhuna
i uka ma ri longototo a
vinara vona. Ri keri ni
longototo.
8 E huriki ri ramai kunana
a ningaru hale na kakaine
ria, a Vure i uka ma i vivi ne
ria.

9 *Pali hita, i uka ma si
ramai a ningaru hale na
kakaine hita. Si ramai a
ningaru na Hanuna Vure. I
muholi, a Hanuna Vure i
made pololilo ne hita. E rei
a viri, a Hanune Kristo i uka

* **7:25:** 1Ko 15:57 * **8:4:** Gal 5:16,25 * **8:9:** 1Ko 3:16; 12:3

ma i made pololilo vona, i uka ma ia a tara ne Kristo.
10 *Si rata pali a naro hale. I mavonga, a kakaine hita bara i mate. Pali a hanune hita bara i mahuri vakaroro, a vuhuna e Kristo i made pololilo ne hita, i rata hita si malamala na matana Vure.
11 A Hanuna Vure i vakamahuri mulea e Isu Kristo. Hita ranga, na tahuna a Hanuna Vure i made pololilo ne hita, a Vure bara i vakamahuri mule hita na matenga. A Hanuna Vure, ra i made pololilo ne hita, ge ratea a naro iea.
12 I mavonga, o huriki a turagu, nahea si gi muri mai a ningaru hale na kakaine hita.
13 *E huriki ri muri mai a ningaru hale na kakaine ria bara ri mate. Pali e huriki ri lobo ni ramai a ningaru hale na kakaine ria na nitora na Hanu Kiripiripi, bara ri bole a nimahuri vakaroro.
14 E huriki ri muri mai a Hanuna Vure, ria kunana a tuna Vure.
15 * *A ta mavonga, a vuhuna a Hanuna Vure i uka ma i rata hita si gi vora tabu na naro hale, si gi mangenge. I rata hita, re hita e huriki a tuna Vure, si gi gale maea, “Tata! O tata!”*
16 *A Hanuna Vure i vakasiri, si ta muholi na tahuna si taki hita, hita e huriki a tuna Vure.
17 Ngane hita e huriki a tuna Vure. I mavonga, bara si bole turane Kristo a bagetua a Vure i ru puru ne huriki e tuna. Ngane si bole a nimadihi turane Kristo, i mavonga muri ma bara si bole a bagetua turane Kristo.

Muri Bara Si Bole a Bagetua

18 I muholi hateka, a maka nimadihi si hataki ngane a maki tavula, a vuhuna a bagetua bara si bole muri ma, i dagi hateka.
19 A maki lobo a Vure i ratarike ri dava, ri pasimata vona a parava a Vure ge vakasiri kavakava, ne rei e huriki e tuna muholi.
20 *A vuhuna a maki lobo a Vure i ratarike na limana, ri bele hale hateka. I uka ma ri bele hale na ningaru ne ria. I bele mavonga na ningaru na Vure. Pali muri ma a Vure bara i rata kamumu hateka a maki nga. I mavonga ri pasimata vona.
21 Muri ma a maki nga ri gi matukapaga na naro ni matutu, ri gi bole a bagetua turana e huriki a tuna Vure.
22 Si lohoka vona a maki lobo a Vure i ratarike ri tabana ni bole a nimadihi, ri dedo i manga a ngatavine i pahea a koma, i valai i harena mona.
23 *A Vure i habi ne hita a Hanu Kiripiripi, i vakasiri a Vure i korimule hita. I mavonga, hita ranga, si dedo a vuhuna si dava, si pasimata vona a parava a

* **8:10:** Gal 2:20 * **8:13:** Gal 6:8; Kol 3:5 * **8:15:** Mrk 14:36; 2Tim 1:7 * **8:15:** Gal 4:5-7; Kap 21:7 * **8:15:** A ngava e ‘tata’ na nita Aram i manga e ‘aba.’ * **8:16:** 2Ko 1:22 * **8:20:** Vuh 3:17-19 * **8:23:** 2Ko 5:2-4

Vure ge pau hita, ge habi ne
hita a kakaine hita karaba.
24 Na tahuna a Vure i
korimule hita, si vakatubu
ni pasimata vona. A maki i
bele pali, i uka ma si gi
pasimata vona.
25 Pali a maki i uka ma i
bele ma, bara si pasimata
vona, si hatenono.
26 A Hanu Kiripiripi tara, i
tuhori hita, a vuhuna i uka
ma si kinigao. I uka ma si
lohoka vona si gi vasileki
navai, lakea a Hanu
Kiripiripi kunana i vasileki
na murine hita. Na tahuna i
vasileki, i dedo, a pelegona
si keri ni tuvevea na nitana
bakovi na malala.
27 *A Vure i lohoka na
hatene hita, i lohoka na
ningaru na Hanu Kiripiripi,
a vuhuna a Hanu Kiripiripi i
vasileki ne huriki a tara na
Vure, i ramai a ningaru na
Vure.
28 *Si lohoka vona, a Vure
i rata a maki lobo ri leho
palupu, ge rata kamumu e
huriki ri ngaru hateka ia, re
huriki a Vure i gale ria, ri gi
ratea a leho vona.
29 *I paru hosi, a Vure i
lohoka pali ne huriki ta ri gi
luhoi tora ia. I lohoka muga
ne ria, i taki muga ri gi bole
a narone Tuna, ge ia a tabua
ne huriki e tarina, re hita e
huriki a tuna Vure.
30 E huriki a Vure i taki
muga ri gi bole a narone
Tuna, i gale ria. E huriki a
Vure i gale ria, i taki ria ri
malamala na matana Vure.
E huriki i taki ria ri
malamala na matana Vure, i
vakabagetu ria.

A Ningaru na Vure

31 *Si lohoka vona, a Vure
i pesi turane hita. I
mavonga, e rei ge gege hita?
32 A Vure i uka ma i
vakatokua e Tuna. I rudua i
valai ge mate, ge korimule
hita. I mavonga bara i rata
kamumu hita, i habi ne hita
a maki kamumu lobo.
33 *E huriki a bakovi a
ngatavine a Vure i vulaki
ria, i uka tara viri ge padi
virihi ria na ngava, lakea a
Vure ge longo. I mavonga a
vuhuna a Vure kunana a
viri i ravunu vuroki a naro
hale ne huriki a viri vona.
34 I uka tara viri ge taki
hita si gi bole a nimadihi na
naro hale ne hita, a vuhuna
e Isu Kristo i mate. I uka ma
i mate kunana. I pesi rike
tabu na matenga. Ngane i
made na limana a kanena
na Vure, i takia a Vure ge
tuhori hita.
35 I uka tara maki ge ratea
e Kristo ge lohopile hita. Na
tahuna a maregoa, a
nimava, a pago, a vuranga, a
matenga, o na tahuna e
huriki ri vakamadihi hita, o
si bala a varakia, e Kristo i
tabana ni ngaru hita.
36 *A ngava ni here puru
hosi na Hinere i maea,
"Ri ubi mate vakaroro hita a
vuhuna si ramai ioe.
Ri luhoi hita, ta a maki
ni rabalaki, i manga a
sipsip."

* **8:27:** Sng 139:1 * **8:28:** Epe 1:11 * **8:29:** Kol 1:18; Hib 1:6 * **8:31:** Sng 118:6 * **8:33:** Ais 50:8-9 * **8:36:** Sng 44:22

37 A maki hale nga bara ri
bele, pali e Kristo i ngaru
hateka hita, i rata hita si
mulangi.
38-39 A Vure i ngaru hateka
hita. I uka tara maki ge
ratea a Vure ge lohopile
hita, a vuhuna e Isu Kristo a
Bakovi Dagi ne hita i
korimule hita. A matenga, e
huriki a agelo, e huriki a
matakari, a maki mona, a
maki ge bele muri ma, a
maki i tahoka a nitora, a
maki meli na hunu, a maki
polotano, i uka tara maki ge
ratea a Vure ge lohopile hita.

9

E Paulus i Dodo e Huriki a Iuda

1-2 Iau a dodo hateka e
huriki a turagu, re huriki a
Israel. A dodo hateka ria, a
loho lege lae. I uka ma a
tatami, a ta muholi a
vuhuna iau a rihi e Kristo. A
hategu i vakasiri a ta
muholi, a vuhuna a Hanuna
Vure i matakaria a hategu.

3 *A ngaru hateka ni kori e
huriki a turagu a Iuda, re
huriki a kabu nau. I
mavonga kunana e Kristo ge
ngaru ni muri mai a ningaru
nau, ga vasileki vona, ge
tono tala iau na kabu vona,
ri gi bole a murigu e huriki a
Israel.

4 *Re huriki a Israel, e
huriki a tuna Vure. A Vure i
vakasiri ne ria a bagetuanga
vona. I rata turane ria a
ngava dagi. I habi ne ria a
vinara vona. I vakasiri ne
ria ri gi lotu navai vona. I ta
muholi ne ria na ngava i
kupo.

5 A Vure i vulaki e huriki a
gare ne ria hosi, ge ria a
vuhuna a kabu ne Israel. E
Kristo i bele manga a bakovi
na kabu ne ria, re Kristo ia a
Vure, i matakari a maki
lobo, ge bole a bagetuanga
na parava vakaroro. I
muholi.

6 I uka ma a taki a Vure ge
tatami, i uka ma ge ramai a
ngavana, a vuhuna e huriki
a hamone Israel ranga i uka
ma ria a hamona muholi.

7 *E Abraham, tara. Ranga
ne huriki a hamona i uka
ma ni gi gale ria a hamone
Abraham, a vuhuna a Vure i
takia e Abraham, i ta maea,
“E huriki e tune Isak kunana
bara ni gale e huriki a
hamomu.”

8 *A pelegona i maea: E
huriki a hamone Abraham
ri bele a vuhuna a Vure i ta
muholi ne Abraham ri gi
bele, ria a hamona muholi.
Pali e huriki a hamona
ranga, re Abraham i
vakabele na ningaru vona, i
uka ma ria a hamona
muholi.

9 *I mavonga, a vuhuna a
Vure i ta muholi ne
Abraham, i ta maea, “Iau ga
hamule valai tabu na
tahuna maea na pida muri,
e Sara bara i tahoka pali e
tuna a bakovi.” Muri e Isak
ni poda.

10 E Rebeka tara, i poda e
huriki e tune Isak, ra
vuhune mia.

---

* **9:3:** Nim 32:32 * **9:4:** Nim 4:22; Vin 7:6; 14:1-2; Rom 3:2; 8:15 * **9:7:** Vuh 21:12 * **9:8:** Gal 4:23 * **9:9:** Vuh 18:10,14 * **9:11-12:** Vuh 25:23

11-12 *A boge ne Rebeka, i uka ma ni poda rua ma. I uka ma ru rata ma a naro kamumu, o a naro hale. Lakea a Vure i takia e Rebeka, i ta maea, “A tabua bara ia a vora ne tarina.” I ratea a ngava iea, ge vakasiri hita vona, i uka ma i matai a rabuna bakovi, lakea i vulakia. I vulaki a viri na ningaru vona.

13 *I ramai a ngava ni here puru na Hinere, i ta maea, “A ngarua e Iakop, pali a marikoi vona e Esau.”

14 Pali si gi ta navai? A Vure i rata a naro hale? I uka!

15 *A Vure i takia e Moses, i ta maea, “A dodo e huriki a ngaru ni dodo ria, na ningaru nau.”

16 *Lakea a Vure i vulaki e huriki, i uka ma i ramai a ningaru na bakovi, i uka ma i ramai a nirura na bakovi. I vulaki e huriki na ningaru vona, a vuhuna ia a mari ni dodo.

17 *A Vure i takia e Parao hosi, ni here puru na Hinere, i maea, “A ru ioe ge ioe a hariki, a vuhuna a ngaru ni vakasiri e huriki na nitora nau, e huriki lobo na malala ri gi longo a maki ga rata.”

18 I mavonga, a Vure i dodo e huriki i ngaru ni dodo ria, i vakaputungingi e huriki i ngaru ni vakaputungingi ria, i manga i ratea ne Parao.

19 Pali a viri tara, ma ge ta maea, “Ra Vure, hita lobo si ramai kunanea a ningaru vona. Si keri ni longotaro a ningaru na Vure. Ra i mavonga, i navai ge pelekado hita?”

20 *Pali iau bara koli, ioe e rei ke, go gegea a Vure? A Vure i ratarike ioe. A maki ni pipi i uka ma ge takia a viri i ratea, ‘I navai o rata mavonga iau?’

21 *A mari ni pipi a ulo i pipi na ningaru vona a ulo. Bara i bole a taka, i pipi na ningaru vona a ulo i rua. A ulo tara ni tahoni a maki kamumu vona. A ulo tara ni tahoni a maki katoki vona.

22 A Vure i ngaru ni vakasiri kavakava a rongova vona, a nitora vona, pali i hatenono. I uka ma i ratapile malaviriri e huriki a bakovi hale, re huriki i vulaki puru ria hosi, ge ratapile ria.

23 I rata mavonga, ge vakasiri a nidodo dagi vona ne huriki i vulaki puru ria hosi, ri gi made turana na bagetua dagi na hunu,

24 re hita e huriki a Vure i gale hita, si gi ramaia. I gale tala hita ne huriki a Iuda, ne huriki i uka ma ria a Iuda. Si valai na kabu lobo.

25 *Hosi e Hosea i here maea,

“E huriki i uka ma ria a
ngate nau, ngane ga
gale ria e huriki a
ngate nau.
A viri muga a marikoi
vona, ngane ga galea
a hategu.”

* **9:13:** Mal 1:2-3 * **9:15:** Nim 33:19 * **9:16:** Epe 2:8 * **9:17:** Nim 9:16
* **9:20:** Ais 29:16; 45:9 * **9:21:** Jer 18:6 * **9:25:** Hos 2:23

26 *“Na tanga a taki muga
ria, ‘I uka ma mua a
ngate nau,’
Ngane ga taki ria, ria e
huriki a tuna Vure
Mahuri.”
27 *E Isaia hosi, i taki
virihi e Israel, i ta maea,
“I muholi e huriki a Israel ri
ala kupo hateka, i
manga a hire na lavu.
Pali ga korimule e
huriki ala popote
kunana,
28 a vuhuna e Bakovi Dagi ge
habi a nimadihi ne
huriki lobo na malala.
Ge ratea malaviriri.”
29 *A maki nga i bele
manga a ngava e Isaia i ta
propet vona hosi, i ta maea,
“E Bakovi Dagi i matakari a
maki lobo. I uka ma
ge habi ne hita a
hamone hita,
bara si vurua manga e
huriki o Sodoma.
Bara si marakavelu manga e
huriki o Gomora.”

E Huriki a Israel i Uka Ma Ri Luhoi Tora

30 Ngane e huriki i uka ma
ria a Iuda, i uka ma ri toni ni
laho malamala na matana
Vure. Pali a Vure i rata ria ri
malamala, a vuhuna ri luhoi
tora ia.
31-32 *Pali a Vure i uka ma
i rata e huriki a Israel ri
malamala, a vuhuna i uka
ma ri luhoi tora ia. Ri toni ni
ramai a vinara, ri gi rata ria
ri gi malamala, lakea ri sibo
vona a kedo i rata ria ri
boru.
33 *A ngava ni here puru
na Hinere i ta maea,
“Ga rua o Sion a kedo ge
sibo vona e huriki,
a kedo dagi ge rata ria ri
gi boru.
E huriki ri luhoi tora ia i uka
ma ri gi maruhu.”

10

1 Mua e huriki a turagu, a
maki a ngaru hatekea, a
vasileki vakaroro na Vure,
ge korimule e huriki a Iuda.
2 A matakilaka vona, ri
toni hateka ni muri maia a
Vure. Pali i uka ma ri lohoka
vona a dala ri gi ramaia.
3 I uka ma ri lohoka vona
a Vure i rata navai hita si gi
malamala na matana, lakea
i uka ma ri luhoi torea a
Vure. Ri toni ni ramai a
vinara ri gi malamala na
matana Vure.
4 Ngane, e huriki ri luhoi
torea e Kristo ri malamala
na matana Vure. I uka tara
viri ge ramai lobo a vinara,
lakea ge malamala na
matana Vure.
5 *A ta mavonga, a vuhuna
e Moses i here hosi, e rei a
viri i ramai lobo a vinara, a
Vure bara i takia a bakovi
malamala, i habi a nimahuri
vakaroro vona.
6 *Pali e Moses i here tabu
na naro ni luhoi torea a
Vure, si gi malamala, i here
maea, “Naha ni luhoi maea,
‘E rei ge sike na hunu?’ ” I
manga i maea, e rei ge sike,
ge tuli purua e Kristo?
7 “Naha ni luhoi tabu
maea, ‘E rei a viri ge puru

* **9:26:** Hos 1:10 * **9:27:** Ais 10:22-23 * **9:29:** Ais 1:9 * **9:31-32:** Ais 8:14
* **9:33:** Ais 28:16; 1Pe 2:6 * **10:5:** Levi 18:5 * **10:6:** Vin 30:12-14

na lovo i marangeo?' " (I manga i maea, e rei a viri ge puru ge bole rike vilia e Kristo na tanga ne huriki ri mate pali?)

8 Pali e Moses i ta maea tabu, "A nitana Vure i tabuli tabukoi vomu. I tabuli na ngavamu, i tabuli na hatemu." A nita iea, a nitana ngava si gi luhoi torea e Kristo. Si taki tala vakaroro a ngava iea.

9 I mavonga, na ngavamu o taki tala ne Isu ia a Bakovi Dagi vomu. Na hatemu, o luhoi torea a Vure i vakamahuri mulea na matenga, lakea a Vure bara i korimule ioe.

10 E huriki ri luhoi torea e Isu na hatene ria, a Vure bara i taki ria ri malamala. E huriki ri ta tala na ngavane ria, ne Isu ia a Bakovi Dagi, a Vure bara i korimule ria.

11 *Ni here na Hinere, i maea, "E huriki ri luhoi tora ia, i uka ma ri gi maruhu."

12 *E huriki a Iuda, e huriki i uka ma ria a Iuda, ri palupulupu kunana. E Bakovi Dagi, a Bakovi Dagi ne huriki lobo. I hate balala, i kori kamumu e huriki ri gale lakea vona.

13 *Ni here, i maea, "E Bakovi Dagi ge korimule e huriki lobo ri gale lakea vona."

14 Pali, ri gi gale navai a viri i uka ma ri luhoi tora ia ma? Pali ri gi luhoi tora navia a viri i uka ma ri longo ma a rana? Pali ri gi longo navai, i uka viri ge tovo ria?

15 *Pali a Vure i uka ma ge rudu ria, ri gi vano, ri gi vara navai? A ngava ni here puru na Hinere i ta maea, "I namika hateka na tahuna a viri i bele i vara na Velenga Kamumu!"

E Huriki a Israel i Uka Ma Ri Bole a Velenga Kamumu

16 *Pali e huriki a Israel ala kupo i uka ma ri longototo a Velenga Kamumu. E Isaia a propet i ta maea hosi, "Bakovi Dagi, i uka tara viri ge longo mai a ngava mi vakalongo ria vona."

17 I mavonga, e huriki ri luhoi torea a Vure na tahuna ri longoa a viri i vara na Velenga Kamumu ne Kristo.

18 *Pali ga nana, ri longoa pali, o i uka? I muholi ri longoa. A Hinere i ta maea,

"A Velenga Kamumu ni
longo na tabeke lobo
na malala;
a nitane ria i lakea na
tanga lobo."

19 *Re huriki a Israel, ri longokilalea a Velenga Kamumu, o i uka? Ri longokilalea, a vuhuna e Moses i here puru hosi, i ta maea,

"Ga rata mua mu gu
masigoro ne huriki i
uka ma ria a Iuda, i
uka ma ria a kabu
muholi.
Ga rata mua mu gu
tahate vona a kabu
mu pahaluhoi ta ri
manga manga."

* **10:11:** Ais 28:16 * **10:12:** Apo 15:9 * **10:13:** Jol 2:32 * **10:15:** Ais 52:7
* **10:16:** Ais 53:1 * **10:18:** Sng 19:4 * **10:19:** Vin 32:21 * **10:20:** Ais 65:1

20 *Muri e Isaia i ta
kavakava, i ta maea,
“E huriki i uka ma ria a Iuda
i uka ma ri viro iau,
pali ri pugai iau pali.
I uka ma ri gale iau, pali
a bele kavakava ne
ria.”
21 *Muri e Isaia i taki
virihi e huriki a Israel, i here
maea,
“Na parava vakaroro a pesi
a dava ni bole mule
ria,
pali ri longotaro a
ngava, ri gigi tora.”

11

A Vure i Vakasiri a Nidodo Vona ne Huriki a Israel

1 *I navai? A Vure i
marikoi pali ne huriki a tara
vona, e huriki a Israel? I uka
liu! Iau a Israel, a hamone
Abraham, na kabu ne
Bensamin. I uka ma i
marikoi nau.
2 A Vure i vulaki hosi e
huriki a Israel. I uka ma i
marikoi ne ria. Mu lohoka
vona a nuverei ne Elaisa, ni
here hosi na Hinere. I
vasileki na Vure, i deke ne
huriki a Israel, i ta maea,
3 *“Bakovi Dagi, ri ratapile
pali a maka dede vomu. Ri
rabalaki lobo e huriki a
propet vomu. Iau kikeri a
tabana, pali ri matakana
iau, ri gi rabalaki iau.”
4 *Pali a Vure i koli, i ta
maea, “I uka ma ioe kikeri.
A bakovi ala rangale
polorua (7,000) ri tabana, ri
muri mai iau. I uka ma ri
turume puru na vure e Bal.”
5 I mavonga kunana
mona. A tara kiroko ne mia i
tabana, a Vure i vulaki mia
na naro kamumu vona.
6 *A Vure i vulaki e huriki,
i uka ma i muri mai a vilone
ria. I vulaki ria, a vuhuna i
ngaru ni rata kamumu ria.
Bara i vulaki ria i ramai a
vilone ria, ngane i uka ma
ge vakasiri a naro kamumu
vona.
7 I mavonga, e huriki a
Israel i uka ma ri bole visi a
maki ri matakanea. E huriki
a Vure i vulaki ria, ri bolea,
pali e huriki ranga, a Vure i
rata ria ri mata kepa.
8 *I manga a ngava ni here
puru na Hinere i ta maea,
“A Vure i vakauvo a niluhoi
ne ria.
I rata ria ri kepa,
ri vou,
i valai i harena mona.”
9 *E Davit tara, i takia a
ngava iea, i ta maea,
“Na tahuna ri vapopo na
habu
ge bele ne ria a vuranga
tara;
i manga a hoa i puru
vona a livoa,
a kedo ni gi sibo vona,
ge koli a rabu hale ne
ria.
10 Ge uvo a gine ria,
i uka ma ri gi
longokilala a maki na
Vure.
Ge modo a bitone ria, i
manga e huriki a
vorakato.
Ri gi made mavonga
kunana na parava
vakaroro.”

* **10:21:** Ais 65:2 * **11:1:** 1Sam 12:22; Sng 94:14; Pili 3:5 * **11:3:** 1Ki 19:10,14 * **11:4:** 1Ki 19:18 * **11:6:** Gal 3:18 * **11:8:** Vin 29:4; Ais 29:10 * **11:9:** Sng 69:22-23 * **11:11:** Apo 13:46

11 *E huriki a Iuda ri sibo,
pali i uka ma ri boru liu. A
Vure i uka ma ge mata taro
liu ria. Ri rata a naro hale,
ngane a Vure i matai e
huriki a kabu ranga, i uka
ma ria a Iuda. I korimule ria
ngane, lakea e huriki a Iuda
ri gi masigoro ne ria.
12 E huriki a Israel ri
ngalahere na Vure, i
mavonga i kamumu a Vure
ge rata kamumu hateka e
huriki i uka ma ria a Iuda. I
mavonga, muri ma, na
tahuna e huriki a Iuda lobo
ri hamule maia a Vure, bara
i kamumu hateka.
13 Ngane a taki mua, ra
mua i uka ma mua a Iuda.
Iau a apostolo ne mua. A
vivi hateka vona a leho a
Vure i habia nau, i rudu iau
ga vakalongo mua vona a
Velenga Kamumu.
14 Bara i rata e huriki
ranga na kabu nau ri gi
ngutu vona a naro kamumu
a Vure i ratea ne mua, bara i
korimule ranga ne ria.
15 Ngane a Vure i vakasiri
a dala ge korimule e huriki i
uka ma ria a Iuda, a vuhuna
i lohopile e huriki a Iuda.
Pali muri ma, na tahuna a
Vure ge korimule e huriki a
Iuda, bara i manga i
vakamahuri mule ria na
matenga.
16 I manga a bret, a vit i
moro muga, lakea ni habi
lakea na Vure. A tabekena
ni habi na Vure, ne vona a
Vure. A bret lobo, ia tara ne
vona a Vure. I manga a kai.
Na tahuna a kana kai ni
habi na Vure, a rahana
ranga, ne vona a Vure.
17 *E huriki a Israel ri
manga a kai a oliv ni varo.
Mua e huriki a kabu ranga,
mu manga a kai a oliv i rike
tavula na robo. A Vure i
puri vuroki na kai ne huriki
a Israel a rahana ranga. I
bole mua, i vakamadoko
mua na vuhuna. Ngane i tua
polo ne mua a totona kai ni
varo, re huriki a Iuda.
18 Pali mua, nahea mu gu
bibi rike mule mua, mu gu
taki ta mu kamumu hateka
na maka rahana kai ni puri
tala. Mu luhoi kamumu
taro. A rahana kai i uka ma i
bole doga a kana kai. A kana
kai i bole doga a rahana.
19 Ma mu gu ta maea, “A
Vure i puri tala a maka
rahana kai ge vakamadoko
mia na murine ria.”
20 I muholi ngi. A Vure i
puri tala ria a vuhuna i uka
ma ri luhoi torea e Kristo.
Pali mua mu madoko
mavonga na kai a vuhuna
mu luhoi torea e Kristo. I
mavonga, naha ni tero. Mu
mangenge.
21 Mu luhoi kamumu. A
maka rahana oliv muholi i
uka ma ri luhoi tora ia,
lakea a Vure i puri vuroki
ria. Mua ranga, bara mu
longotaroa, bara i puri
vuroki mua.
22 *Ngane mu matakilaka
vona a narona Vure. I habi a
nimadihi ne huriki ri
lohopilea. I rata kamumu
hateka mua e huriki mu
luhoi tora ia. Pali mua bara
mu lobo ni luhoi torea a
naro kamumu vona, mua

* **11:17:** Epe 2:11-19 * **11:22:** Ion 15:2,4

ranga, bara i puri vuroki
mua.
23 Pali ria ranga, bara ri
pulo a vilone ria, ri luhoi
torea e Kristo, a Vure i
tahoka a nitora ni hudo
mule ria na murine ria.
24 A kai a oliv i rike tavula
na robo, i uka ma i ramai a
vilo ni gi vakamadoko a
rahana na bokona kai a oliv
ni varo. Pali a Vure i rata
mavonga na tahuna i vulaki
tala mua, i bole dili mua na
kabu ne huriki a Israel. I
mavonga, a maki tavula a
Vure ge bole mule e huriki a
Israel, ge bole dili tabu ria
na kabu ne ria. Mua o
huriki a kabu ranga mu
manga a rahana kai ni puri
tala na kai a oliv i rike na
robo, ni hudo tala na kai a
oliv ni varo. Pali e huriki a
Iuda ri manga a rahana kai i
toto tala na kai a oliv ni
varo. Muholi ngi bara i kara
ni hudo mule tabu ria na
murine ria.

25 Mua e huriki a turagu, a
ngaru mu gu longokilala a
ngava a Vure i vakalongo
kavakava, nahea mu gu
pahaluhoi ta mu rangi e
huriki a Israel. Muga a
ngava iea i kapiloho, pali
ngane i bele kavakava, i
maea: a Vure i rata e huriki
a Israel ri gigi tora. Bara ri
gigi tora mavonga i vano i
harena na tahuna e huriki
lobo a Vure i vulaki ria, i
uka ma ria a Iuda, ri gi valai
vona.
26 *Muri a Vure ge
korimule e huriki a Israel
lobo, i manga a ngava ni
here hosi, i ta maea,
“A Viri ge korimule e huriki,
bara i valai o Sion;*
bara i vakalobo a maka
naro hale na kabu ne
Iakop.
27 *Na parava iea a ngava
dagi a rata hosi turane
ria bara i bele muholi,
ga ravunu vuroki a naro
hale ne ria.”
28 E huriki a Iuda ri
marikoi ni longoa a Velenga
Kamumu, lakea ria a pile na
Vure. I mavonga a Velenga
Kamumu i bele ne mua e
huriki i uka ma mua a Iuda.
Pali a Vure i vulaki ria hosi, i
mavonga i ngaru ria, a
vuhuna i rata hosi a ngava
dagi turane huriki a gare ne
ria.
29 Na tahuna a Vure i gale
a viri, i rata kamumu a viri,
a Vure i uka ma ge pulo a
niluhoi vona.
30 Hosi mu longotaroa a
Vure. Pali ngane a Vure i
dodo mua a vuhuna e huriki
a Israel ri longotaroa.
31 Ngane ri longotaroa a
Vure, i mavonga a nidodo
na Vure i bele ne mua. Pali
na tahuna ri pulo a vilone
ria, bara i dodo ria.
32 A Vure i rata e huriki
lobo a viri ni longotaro a
ngavana. I rata mavonga, a
vuhuna i ngaru ni vakasiri a
nidodo vona ne huriki lobo.

33 *I muholi hateka! A
naro kamumu na Vure, a
niluhoi vona, a lohokanga
vona, i uka harena! I uka
tara viri ge tuveve polo vona

* **11:26:** Ais 59:20-21 * **11:26:** E Sion a rana tara e Ierusalem. * **11:27:** Jer 31:33-34 * **11:33:** Ais 55:8-9

a narona Vure, a hini i
pelekado e huriki vona.
34 *A ta maea, a vuhuna ni
here maea,
“I uka tara viri ge lohoka
vona a niluhoi ne
Bakovi Dagi,
I uka tara viri ge takia a
Vure a ra ge ratea.”
35 *“I uka tara viri ge habi a
maki na Vure,
a Vure ge kolia.”
36 *A Vure kunana a viri i
ratarike a maki lobo. Ia
kunana i nugu a maki lobo
na limana, ri tabuli
kamumu. A maki lobo ne
vona kunana. Si gi
kavurikea a rana na parava
vakaroro. I muholi.

12

Si Gi Habi Mule Hita na Vure

1 *I mavonga, mua e
huriki a turagu, a ngaru mu
gu habi mule mua na Vure,
ge manga a nihabi mahuri, a
vuhuna a Vure i dodo
hateka mua. Mu habi mule
mua na Vure ge manga a
nihabi malamala a Vure ge
vivi vona. I kamumu mu gu
rata mavonga, a vuhuna a
Vure i kori hateka mua.
2 Nahea mu gu laho
manga a bakovi na malala.
Mu takia a Vure ge pulo a
niluhoi ne mua, mu gu
lohoka vona a ningaru na
Vure, lakea bara mu
matakilaka vona a ningaru
na Vure, a ra maki i
kamumu, a ra maki i ngaru
mu gu ratea.
3 *A Vure i rata kamumu
iau, i rata iau a apostolo
vona. I mavonga, a taki
mua, nahea tara viri ge
luhoi ta ia a bakovi dagi
hateka. Mua lobo mu
pelekado mule mua, mua a
bakovi navai, i ramai a hini
a Vure i habi ne mua
takutaku a hini mu gu luhoi
tora navia e Kristo.
4 *A kakaine hita i tahoka
a tabekena i kupo. A maka
tabekena kakaine hita
takutaku ri tahoka a leho
legelege ne ria.
5 I mavonga kunana a tara
ne Kristo. Hita a tara ne
Kristo, si ala kupo, pali si
vatuhori.
6 *A Vure i rata kamumu
hita, i habi ne hita takutaku
a leho legelege. A ra leho i
habi ne hita takutaku, si gi
rata. A viri a Vure i habi a
ngava vona, ge taki polo ne
huriki ranga, ge muri mai a
hini i luhoi torea a Vure, i
dagi o i kiroko.
7 E huriki a mari ni tuhori,
ri gi tuhori e huriki. E huriki
a mari ni tovo e huriki na
Vure, ri gi tovo e huriki.
8 E huriki a mari ni vara,
ri gi vara e huriki. E huriki a
mari ni habi, ri gi
hatebalala. E huriki a mari
ni muga ne huriki, ri gi habi
a hatene ria na leho iea. E
huriki a mari ni dodo, ri gi
vivi ni kori e huriki.

Si Gi Ngaru Muholi e Huriki

9 Mu ngaru e huriki, naha
ni tamilalu ni ngaru ria. Mu

* **11:34:** Ais 40:13; 1Ko 2:16 * **11:35:** Jop 41:11 * **11:36:** 1Ko 8:6 * **12:1:** Rom 6:11,13; 1Pe 2:5 * **12:3:** Epe 4:7; Pili 2:3 * **12:4:** 1Ko 12:12,27 * **12:6:** 1Ko 12:4-11; 1Pe 4:10-11

marikoi a naro hale. Mu rata
vakaroro a naro kamumu.
10 *Mu vangaru ge manga
a kabu i taku ri vangaru. Mu
varangi ni vatogo.
11 Naha ni made tavula.
Mu habi a hatene mua ni
ratea a leho ne Bakovi Dagi.
12 *Mu vivi, a vuhuna mu
pasimata ne Kristo. Mu
hatenono na tahuna mu
bole a maregoa. Mu vasileki
vakaroro.
13 *E huriki a tara na Vure
ri bala vona tara maki, mu
tuhori ria. E huriki a mosi ri
gi bele taho mua, mu
matakari ria.
14 *Naha ni ruduraha e
huriki ri vakamadihi mua.
Mu vakabagetu ria.
15 Mu vivi turana e huriki
ri vivi, mu tangi dodo turana
e huriki ri tangi dodo.
16 *Mu made na nivalemu.
Naha ni rata polo muga
muga, mu made kamumu
turana e huriki a bakovi
tavula. Naha ni bibi rike
mule mua.
17 *Naha ni koli a naro
hale. Mu rata a naro i
kamumu na matane huriki
lobo.
18 Mu toni a bulune mua
ni made na nivalemu turana
e huriki lobo.
19 *Mua e huriki a hategu,
naha ni koli a naro hale. Mu
davea a rongova na Vure ge
koli, a vuhuna a ngava ni
here puru na Hinere, i ta
maea,
"E Bakovi Dagi i ta maea, 'A
nikoli, a leho nau
kunana. Iau kikeri a
viri bara koli a vilo
hale ne huriki ri rata
virihi mua vona.' "
20 *Naha ni koli. Mu rata
manga a hini ni here puru
na Hinere, i maea,
"Na tahuna a pile vomu i
vitolo, o vakania.
Na tahuna i marohu, o
habi a naru vona.
O rata mavonga, bara i
maruhu."
21 Nahea a naro hale na
pile vomu ge rangi ioe, go
koli. O rangi a naro hale
vona na naro kamumu
vomu.

13

Si Gi Longototo e Huriki a Matakari

1 *Si gi longototo e huriki a
matakari na tanga, a
vuhuna a Vure kunana a
viri i habi a leho ne ria. Ia
kunana a viri i ru e huriki a
bakovi ri gi matakari hita.
2 I mavonga, e huriki ri
longotaro a ngavane huriki
a matakari na tanga, ri
longotaro a viri a Vure i habi
a leho ni matakari, lakea
bara ni vakamadihi ria.
3 *A Vure i ru e huriki a
matakari, i uka ma ri gi
vakamangenge e huriki a
bakovi kamumu. I ru ria ri
gi vakamangenge e huriki a
bakovi hale. E rei a viri i koi
ni mangenge ne huriki a
matakari, ge ramai kunana
a naro kamumu. Bara mu
rata mavonga, bara ri
kavurike mua,

* **12:10:** 1Pe 1:22 * **12:12:** 1Tes 5:16-18 * **12:13:** Hib 13:2 * **12:14:** Mat 5:44; 1Ko 4:12 * **12:16:** Snd 3:7 * **12:17:** 1Tes 5:15 * **12:19:** Vin 32:35; Mat 5:39 * **12:20:** Snd 25:21-22; Mat 5:44 * **13:1:** Snd 8:15; Tit 3:1 * **13:3:** 1Pe 2:13-14

4 a vuhuna e huriki a
matakari ri ratea a leho na
Vure, a nimadene mua ge
kamumu. Pali e huriki ri
rata hale, ri gi mangenge, a
vuhuna e huriki a matakari
ri tahoka a nitora ni
vakamadihi e huriki a
bakovi hale. A Vure ge
vakamadihi e huriki a
bakovi hale na limane
huriki a matakari, a vuhuna
ria a matakari.
5 I mavonga, mu longototo
ria, a vuhuna mu lohoka
vona i kamumu mu gu rata
mavonga. Ge uka, a rongova
na Vure bara i habi a
nimadihi ne mua.
6 *Ra i mavonga si kona a
takis. E huriki a matakari ri
leho vakaroro, ri ratea a
leho a Vure i habi ne ria.
7 Mu habi ne ria a maki ni
taki mu gu habi ne ria. Mu
habi a takis ne huriki ni taki
ni gi habi a takis ne ria. Mu
togo e huriki ni taki ni gi
togo ria.

Si Gi Ngaru e Huriki Lobo

8 *Naha ni bole lupu a
maki. Pali a maki mu gu
ratea, mu gu vangaru
vakaroro. A viri i ngarua e
turana, i ramai lobo a
Vinara na Vure.
9 *Ranga Vinara na Vure,
ri ta maea, “Naha ni mole.
Naha ni rabalaki a viri.
Naha ni panaho. Naha ni
ngutu na maki ne turamu.”
A vinara nga, turana maka
vinara ranga, i manga a
vinara i taku kunana, ra i
maea, “O ngarua e turamu i
manga o ngaru mule ioe.”
10 *Na tahuna o ngarua e
turamu, i uka ma go rata
halea. I mavonga, a viri i
ngaru e huriki, i ramai a
Vinara na Vure.

Si Gi Laho Kamumu

11 *Mu rata mavonga, a
vuhuna mu lohoka vona a
parava mona. A parava i
valai pali ni leho tora, a
vuhuna a parava i popote ge
valai, e Kristo ge hamule
valai, ge korimule hita. I
muga, na tahuna si luhoi
tora karabea e Kristo, a
parava iea i tabukoi. Pali
ngane i tabukoi hateka.
12 *A rodo i popote ge
palala. I mavonga, si gi lobo
ni rata a naro na uvo, si gi
rata a naro kamumu i
manga e huriki ri made na
hini i palala.
13 *Si gi laho kamumu na
hini palala. Naha ni mole.
Naha ni ninu a naru vagole,
go manga. Naha ni vahehe.
Naha ni hate madihi ne
huriki ri tahoka a maki.
14 *Naha ni longototo a
ningaru hale na kakaine
mua. Mu rihi e Isu Kristo, a
Bakovi Dagi ne hita.

14

Naha Ni Vapelekado

1 *E huriki ranga, a
niluhoi ne ria i uka ma i tora
hateka. Mu bole dili ria, pali

* **13:6:** Mat 22:21 * **13:8:** Mat 22:39-40; Iak 2:8 * **13:9:** Nim 20:13-15,17; Vin 5:17-19,21 * **13:10:** 1Ko 13:4-7 * **13:11:** Epe 5:14; 1Tes 5:6-7 * **13:12:** 1Ion 2:8 * **13:13:** Luk 21:34; Epe 5:18 * **13:14:** Gal 3:27 * **14:1:** Rom 15:7

naha ni vahehe vona a
maka niluhoi na bakovi.
2 *Ranga bakovi ri luhoi i
kamumu ni kani a maki
lobo. Pali ranga bakovi, a
niluhoi ne ria i uka ma i tora
hateka, ri ngaru ni kani
kunana a kobo.
3 *A viri i kani lobo a
kania, nahea ge biu a viri i
kani kunana a kobo. Pali a
viri i kani kunana a kobo,
nahea ge taki i hale a viri i
kani a maki lobo, a vuhuna
a Vure i bole dilia pali.
4 *Naha ni pelekadoa a
vora na bakovi tara. A
matakari vona kunana ge
masia a leho vona i kamumu
o i hale. A vora ne Bakovi
Dagi bara i leho kamumu, a
vuhuna e Bakovi Dagi i
tuhori ia ge leho kamumu.

5 *E huriki ranga ri luhoia
a parava tara parava ni lotu.
Pali e huriki ranga ri luhoi a
parava lobo ri palupulupu.
Hita takutaku si gi luhoi
kamumu i vai a niluhoi i
muholi si gi ramaia.
6 E huriki ri luhoia a
parava tara a parava ni
kavurikea a Vure, ri rata
mavonga a vuhuna ri ngaru
ni togoa e Bakovi Dagi. E
huriki ri kani a maki ni kani
lobo ri rata mavonga, ri
togoa e Bakovi Dagi, a
vuhuna ri kavurikea a Vure
vona. E huriki ranga ri
marikoi ni kani ranga maki,
ri rata mavonga ni togoa e
Bakovi Dagi, ri kavurikea a
Vure.
7 I uka ma si mahuri o si
mate na ningaru ne hita.
8 *Na tahuna si mahuri,
hita ne vona e Bakovi Dagi.
O, si mate, hita ne vona e
Bakovi Dagi. I mavonga, na
tahuna si mahuri, o si mate,
hita ne vona e Bakovi Dagi
kunana, si ngaru ni ramaia,
ge vivi ne hita.
9 E Kristo i mate, i mahuri
mule na matenga, ge ia a
Bakovi Dagi ne huriki ri
mate, ne huriki ri mahuri.
10 *Naha ni pelekado,
naha ni biu e turamu, a
vuhuna hita lobo bara si
pesi takutaku na matana
Vure, ge pelekado hita.
11 *A ngava ni here puru
na Hinere i ta maea,
“A Bakovi Dagi i ta maea, ‘I
muholi hateka, e
huriki lobo ri gi
turume puru na
ngalagu.
E huriki lobo ri gi taki
tala maea iau a Vure.”
12 I mavonga, hita lobo
bara si taki tala na matana
Vure a naro lobo si rata.

*Naha Ni Torodo a Viri Ge
Rata a Naro Hale*

13 I mavonga, naha ni
vapelekado tabu. A viri i
luhoi torea a Vure, naha ni
torodoa ge boru na naro
hale.
14 *I uka tara maki ni kani
ge hale na matana Vure. A
maki ni kani lobo i kamumu
ni kani. Iau a lohoka vona i
muholi hateka, a vuhuna a
ramai e Isu a Bakovi Dagi.

* **14:2:** Vuh 9:3-4 * **14:3:** Kol 2:16 * **14:4:** Mat 7:1; Iak 4:11-12 * **14:5:** Gal 4:10-11 * **14:8:** Gal 2:20 * **14:10:** 2Ko 5:10 * **14:11:** Ais 45:23; Pili 2:10-11 * **14:14:** Apo 10:15; Tit 1:15

Pali a viri i luhoi a maki ni kani tara i hale ni kani, pali, a maki ni kani iea i hale vona.

15 *E turamu tara ge luhoia a maki ni kani tara i hale, pali i matai ioe o kania, muri ia tara i kania, ngane o ratea i boru. E Kristo i mate vona, ge korimulea, pali o valai, ke, o ratea ge lohopilea e Kristo. O rata mavonga, i uka ma o laho tabu na naro na nivangaru.

16 I mavonga, nahea tara maki o takia ta i kamumu ge rata e huriki ri gi biu ioe.

17 A pelegona a harikianga na Vure, i uka ma a vinara na maki ni kani, a maki ni ninu. A pelegona a harikianga na Vure i maea, si gi laho malamala, si gi made na nivalemu, si gi vivi na nivivi na Hanu Kiripiripi.

18 E huriki ri muri mai e Kristo na naro nga, a Vure bara i vivi ne ria, e huriki a bakovi a ngatavine bara ri vivi ne ria.

19 *I mavonga, si gi toni a bulune hita ni made na nivalemu. Si gi vatuhori ni laho na naro na Vure.

20 *Naha ni ratapilea a leho na Vure na hini o ngaru a maki ni kani ranga. I muholi, a maki ni kani lobo i kamumu ni kani. Pali a viri i ratea e turana ge boru vona a maki ni kani i ngarua, i rata a naro hale.

21 I kamumu go peremu vona a bobona maki, go peremu vona a vain, o go lohopile a naro tara, ra i ratea e turamu tara i boru.

22 Ioe o luhoi navai vona a maki nga, a maki marua a Vure. Naha ni taki tala lae. E huriki i uka ma ri rare vona a maki ri taki ta i kamumu, bara ri vivi.

23 Pali e huriki ri kani a maki ri luhoi ta i hale, a Vure bara i habi a nimadihi ne ria, a vuhuna a maki ri luhoi ta i hale, ri kani kunana. A ra maki si luhoia i hale, pali si ratea, si rata a naro hale.

15

E Kristo i Vakasiri a Vilo

1 Si lohoka vona a maki nga, a Vure i uka ma ge pelekado hita vona. Pali si gi hatenono ne huriki ri mangenge ni kani, o ni rata a maki nga. Nahea si gi rihate ne ria. Nahea si gi ramai kunana a ningaru ne hita.

2 *Si gi rata kamumu ria, ri gi vivi. Si gi tuhori ria ri gi laho kamumu turana Vure.

3 *E Kristo tara i uka ma i rata kunana a maki ge vivi vona. A maki i ratea i muri mai a ngava ni here puru hosi, i maea, “Na tahuna e huriki ri ratapile ioe na ngava, i manga iau tara, ri ratapile iau.”

4 *A ngava lobo ni here puru hosi, ni here ge tovo hita, si gi hatenono. Ri vakatora a niluhoi ne hita si gi pasimata na Vure ge rata a maki lobo i taki tora hita vona.

* **14:15:** 1Ko 8:11-13 * **14:19:** Rom 12:18; 15:2 * **14:20:** 1Ko 8:13 * **15:2:** 1Ko 10:24,33 * **15:3:** Sng 69:9 * **15:4:** 2Tim 3:16

5 A Vure ia a vuhuna a
naro ni hatenono, a naro ni
vakatora a niluhoi na viri.
Ge rata mua mu gu made na
nivalemu, i ramai a vilone
Isu Kristo.
6 Muri bara mu pesi
palupu ni kavurikea a Vure
ne Isu Kristo, re Tamane
Bakovi Dagi ne hita.

7 *I mavonga, mu vangaru
i manga e Kristo i ngaru
mua, lakea e huriki ri gi
kavurikea a Vure na tahuna
ri matai mua mu rata
mavonga.

8 *E Kristo i valai ni kori
mia e huriki a Iuda, ge
vakasiri a Vure i ta muholi
na tahuna i rata a ngava
dagi turana e huriki a gare
ne mia hosi.

9 *E Kristo i valai, ge rata
mua e huriki i uka ma mua
a Iuda mu gu kavurikea a
Vure vona a nidodo vona. I
manga a ngava ni here hosi,
i ta maea,
“Ga kavurike ioe na matane
huriki i uka ma ria a
Iuda.
Ga kalolo, ga kavurikea
a ramu.”

10 *A Hinere tara tabu i ta
maea,
“Mua e huriki i uka ma mua
a Iuda, mu vivi turana
e huriki a Iuda.”

11 *I ta maea tabu,
“Mua e huriki i uka ma mua
a Iuda, mu kavurikea
e Bakovi Dagi.
E huriki lobo ri gi kalolo,
ri gi kavurikea.”

12 *E Isaia a propet i here
puru hosi, i ta maea,
“A hamone Iesi bara i valai,
ge vakatubu ni
matakari e huriki i
uka ma ria a Iuda.
Bara ri pasimata vona ge
korimule ria.”

13 A Vure a viri i rata mua
mu pasimata vona ge rata a
maki lobo i taki ge rata. Ge
habi ne mua a nivivi, a
nivalemu na tahuna mu
luhoi tora ia. I mavonga, a
Hanu Kiripiripi ge rata mua
mu gu pasimata hateka.

E Paulus i Vivi na Leho Vona

14 Mua e huriki a turagu, a
lohoka vona mu rata
vakaroro a naro kamumu.
Mu lohoka kamumu vona a
nitana Vure, i kara mua mu
gu vatovo vona.

15 *Pali a ngava ranga a
here lakea ne mua, a here
kavakava, ga vakalohoka
tabu mua, a vuhuna a Vure i
rata kamumu iau,

16 i rata iau ge iau a vora
ne Isu Kristo. I rata iau a
manga a prister ne huriki i
uka ma ria a Iuda, a
vakalongo ria vona a
Velenga Kamumu na Vure. I
mavonga e huriki i uka ma
ria a Iuda bara ri manga a
nihabi, a Hanu Kiripiripi i
habi liu lakea na Vure, a
Vure ge vivi.

17 I mavonga, a vivi vona a
leho na Vure a ratea, a
vuhuna e Isu Kristo i
korimule iau.

18 I uka ma ga ta na maka
maki tavula. Ga ta kavakava
kunana na leho e Kristo i
habi a nitora nau ni rata. A
leho nau, a vakalongo, a

* **15:7:** Rom 14:1 * **15:8:** Mat 15:24 * **15:9:** Sng 18:49; Apo 3:25 * **15:10:** Vin 32:43 * **15:11:** Sng 117:1 * **15:12:** Ais 11:10; Kap 5:5 * **15:15:** Rom 1:5; 11:13

vakasiri a nitana Vure ne huriki i uka ma ria a Iuda, ri gi longototo.

19 A Hanu Kiripiripi i habi nau a nitora ni rata a nivakasiri, lakea i vakatubu o Ierusalem, i vano liu o Ilirikum, a vakalobo a leho nau ni vakalongo a Velenga Kamumu ne Kristo.

20 *A ngaru hateka ni vakalongo a Velenga Kamumu ne Kristo na maka tanga i uka ma ri longo ma, a vuhuna a koi ni leho langa tabu na leho na viri i vakatubu mugea pali.

21 *I manga a ngava ni here puru na Hinere, i ta maea,

“E huriki i uka ma ri longo
ma, bara ri
longokilala,
E huriki i uka ma ni
vakalongo ma, bara ri
longokilala.”

E Paulus i Ngaru ni Matai e Rom

22 *Ra i mavonga, balaka kupo ta ga lakea ne mua, pali a dala nau ni putukari.

23 Na pida i kupo a ngaru ni matai mua. Pali ngane, a tanga lobo na tabeke nga ri longo pali a Velenga Kamumu,

24 lakea ngane ga lakea o Spein. A pasimata ni matai mua na tahuna a polo na tanga ne mua. A ngaru ni made turane mua popote, muri mu tuhori iau na nilaho nau, ga vano.

25 *Pali ngane ga sike taro o Ierusalem, ga taparaki a moni ne huriki a tara ne Kristo vonga,

26 *a vuhuna e huriki a tara ne Kristo na tabeke ne Masedonia, e Akaia, ri habi a moni ni ṭuhori e huriki a tara ne Kristo ranga o Ierusalem ri matasia.

27 *Ri vivi ni kori ria. I manga a makoli ne ria, a vuhuna e huriki i uka ma ria a Iuda ri longo a Velenga Kamumu, ra i valai ne huriki a Iuda. I mavonga i kamumu ri gi koli, ri gi kori na moni e huriki a Iuda matasia.

28 Ga taparaki taro a moni nga, muri ga malaga o Ierusalem, ga lakene, ga matai mua. Muri bara lakea o Spein.

29 *A lohoka vona, na tahuna a made turane mua, e Kristo bara i vakabagetu hita.

30 *Mua e huriki a turagu, hita a tara ne Isu Kristo a Bakovi Dagi. A Hanuna Vure i rata hita si vangaru. A ngaru hateka si gi rura ni vasileki na Vure, ge tuhori iau.

31 Mu vasileki na Vure ge korimule iau na limane huriki a Iuda o Iudea i uka ma ri luhoi torea e Kristo. Mu vasileki vona e huriki a tara ne Kristo o Ierusalem ri gi vivi vona a moni ga habi ne ria.

32 Mu vasileki maea, a Vure ge ngaru, bara luve ne mua. Bara luve turana

* **15:20:** 2Ko 10:15-16 * **15:21:** Ais 52:15 * **15:22:** Rom 1:13 * **15:25:** 1Ko 16:1-4 * **15:26:** Apo 24:17; 1Ko 16:1; 2Ko 8:1; 9:2,12 * **15:27:** 1Ko 9:11 * **15:29:** Rom 1:11 * **15:30:** 2Ko 1:11; Kol 4:3; 2Tes 3:1

nivivi, mu gu vakatora tabu
a niluhoi nau.
33 A Vure, ra viri i habi a
nivalemu ne hita, ge made
turane mua.

16

I muholi.

E Paulus i Talo e Huriki a Murimuri

1 E kurabane hita tara, a
rana e Pibi, i popote bara i
bele ne mua. Ia a ngatavine
kamumu, a vora na lotu o
Senkria.
2 A ngaru mu gu taguia na
rane Bakovi Dagi, na narone
huriki a tara na Vure. A ra
maki i ngarua, mu kori
kunanea, a vuhuna i tuhori
pali e huriki ala kupo. Iau
tara, i kori iau.

3 *A haro kamumu ne
Akuila rua e girihina e
Prisila. Ru leho turagu na
leho ne Isu Kristo.
4 I popote ru gu mate ni
korimule iau. I uka ma iau
kunana a kavurike rua. E
huriki a tara ne Kristo i uka
ma ria a Iuda, ria ranga ri
kavurike rua.
5 A haro kamumu ne
huriki a tara ne Kristo ri
vapopo na ruma ne rua.

A haro kamumu ne
Epainetus. A ngaru hatekea.
Ia a viri i luhoi torea e Kristo
muga ne huriki lobo o Asia.
6 A haro kamumu ne
Maria, i rata a leho dagi ni
kori mua.
7 A haro kamumu ne
Andronikus, e Iunias. Rua a
kabu nau. Hosi mete dili
palupu na bavi. E huriki a
apostolo ri lohoka kamumu
ne rua. Ru luhoi torea e
Kristo muga ne nau.

8 A haro kamumu ne
Ampliatus. A ngaru hatekea,
a vuhuna miri luhoi torea e
Bakovi Dagi.

9 A haro kamumu ne
Urbanus, i leho turane mia
na leho ne Kristo.

Mu habi a haro kamumu
nau vona e Stakis, a ngaru
hatekea.
10 Mu habi a haro
kamumu ne Apeles. A Vure i
vivi vona, a vuhuna i dili na
nimadihi, i uka ma i
lohopilea a Vure. A haro
kamumu ne huriki a kabu
ne Aristobulus.
11 Mu habi a haro
kamumu ne Herodion, a
kabu nau. A haro kamumu
ne huriki a kabu ne
Narsisus, ra ri laho turane
Bakovi Dagi.
12 Mu habi a haro
kamumu ne Tripena turana
e Triposa. Ru leho hateka ni
rata a leho ne Bakovi Dagi.
A haro kamumu ne Persis. A
ngaru hatekea. I leho hateka
na leho ne Bakovi Dagi.

13 *A haro kamumu ne
Rupus, a bakovi kamumu
hateka ni muri ne Bakovi
Dagi. A haro ne kinana. I
manga e nana muholi.
14 A haro kamumu ne
Asinkritus, e Plegon, e
Hermes, e Patrobas, e
Hermas; e huriki a viri
ranga ri made turane ria.
15 A haro kamumu ne
Pilogus, e Iulia, e Nereus rua
e kurabana, e Olimpas,
turana e huriki a tara ne
Kristo ri made turane ria.

* **16:3:** Apo 18:2 * **16:13:** Mrk 15:21 * **16:16:** 1Ko 16:20; 1Pe 5:14

16 *Mu vangaru, mu
vatagui na naro kamumu. E
huriki a tara ne Kristo koea
ri talo rike a haro kamumu
ne mua lobo.

*Ranga Bakovi Ri Vakahale a
Lotu*

17 *Mua e huriki a turagu,
mu matadoko vona e huriki
ri rata mua mu vagege. Mu
matadoko vona e huriki ri
tovo a ngava taminga, ri
rata e huriki ri ngalahere na
Vure. A ngava ri tovo vona i
vaperesi na ngava ni tovo
mua vona muga. Mu malele
ha ne ria.

18 *E huriki nga i uka ma
ri rata a leho ne Kristo a
Bakovi Dagi ne hita. Ri
ngaru ni ramai a ningaru ne
ria kunana. Ri voko e huriki
na ngava, ri tami e huriki a
muri golu.

19 *E huriki lobo ri lohoka
pali ne mua, mu longototoa
a Vure. I mavonga a vivi ne
mua. Pali a ngaru mu gu
lohoka vona a ra maki i
kamumu, mu gu lele rau
vona a maki hale.

20 *A Vure a viri i habi a
nivalemu. I uka ma ge
tabaka, bara i pahamomoa e
Satan polotano na vahane
mua. A Bakovi Dagi ne hita,
e Isu Kristo, ge rata
kamumu mua.

21 *E Timoti, a bakovi i
leho turagu, i talo rike a
haro kamumu ne mua lobo.
E huriki a kabu nau, e
Lusius, e Iason, e Sosipater,
ria ranga ri talo rike a haro
kamumu ne mua.

22 Iau e Tertus a here polo
ne Paulus, a raukea iea. A
talo rike a haro kamumu ne
mua na rane Bakovi Dagi.

23-24 *E Gaius i talo rike a
haro kamumu ne mua. I
matakari kamumu iau,
turana e huriki ri leho na
lotu, na ruma vona. E
Erastus, a bakovi ni
matakari a tava na tanga
dagi, rua e turane hita e
Kuartus, ru talo rike a haro
kamumu ne mua.

A Ngava ni Vakabagetu

25 *A Vure i tahoka a
nitora ni vakatora a niluhoi
ne mua, i manga a Velenga
Kamumu a taki mua vona
na tahuna a vara mua ne Isu
Kristo. Na pida i kupo
hateka a Velenga Kamumu
iea i tabuli kapiloho.

26 Pali ngane i bele
kavakava. A ngava ne
huriki a propet hosi ni taki
tala ngane, e huriki na tanga
lobo ri longo a Velenga
Kamumu, a vuhuna a Vure
ra i mahuri vakaroro i taki
ge bele mavonga, e huriki ri
gi luhoi tora ia, ri gi
longototoa.

27 A Vure i taku kunana, i
tahoka a lohokanga lobo. E
Isu Kristo ge rata hita si gi
kavurikea vakaroro. I
muholi.

* **16:17:** Mat 7:15; Tit 3:10 * **16:18:** Pili 3:19; 2Pe 2:3 * **16:19:** Rom 1:8; 1Ko 14:20 * **16:20:** Vuh 3:15 * **16:21:** Apo 16:1-2; 19:22; 20:4 * **16:23-24:** Apo 19:22; 1Ko 1:14 * **16:25:** Rom 1:5; Epe 1:9; 3:5,9; Kol 1:26

A Mugana Raukea e Paulus i Here Lakea ne Huriki a Korin

A Nita Vakalohoka

E Paulus a apostolo i herea a raukea iea (1 Kor 1:1). E Paulus i kilala a rana na raukea iea (3:5-6; 16:21).

I here lakea ne huriki a tara ne Kristo o Korin na pida e 54-55 AD, na tahuna i made o Epesus. A bakovi ala tolu, e Stepanas, e Portunatus, e Akaikus, to bolea a raukea ne huriki a tara ne Kristo o Korin, to lakea o Epesus to habia ne Paulus. E Paulus i here mugea tara raukea ge koli a raukea ne ria.

A tanga e Korin i tabuli na tabeke mule puru ne Iurop, tabukoi na Dari na Kurukuruna Malala. A tabekena malala i tolu mule puru ra i lakea liu na dari, i tabuli vona a tanga i tolu. Mona ni gale e Gris, e Itali, e Spein. Na tahuna e Paulus i herea a raukea iea, a tabeke mule puru ne Gris ni gale e Akaia. A tabeke mule sike ni gale e Masedonia. Akaia, ra tabeke mule puru ne Gris, i manga a bodu. I uka ma i bola ra malala iea, i vano i lakea liu na tabeke mule sike. Na gagana malala nga varago i kamumu ne huriki ri gi hori a aga vona. E Korin a kurukuruna tanga ne huriki ri valai ri vahabi a maki vona. E Korin a tanga i tahoka a rana. I tahoka a murina ni vahabi a maki i dagi, a maka roho ni kona a maki ri pesi haluia, na tabeke tara a murina ni pelekado a ngava. I tahoka a roho na moni, a murina ni ninu, ni malo. I kupo a maka murina ni kavurike a hanuna vure taminga. I tahoka a roho dagi ne vona ni rata a maka rihiva legelege. E huriki a Korin ri bibi rike ria vona maka ruma kamumu ri tahoka.

I kupo e huriki a Korin ri kavurike a hanuna vure taminga.

Ne Apostolo 18:1-8, e Lukas i ta vona e Paulus i vakatubu navai a leho, i vakatubu a tara ne Kristo o Korin.

Na raukea iea, e Paulus ta ge koli a maka ninana ne ria, pali i luhoi tabu a maka maregoa i bele ne ria. I luhoi ni ta vona taro a maka maregoa nga.

A Nita Muga

1 Iau e Paulus. Na ningaru na Vure, i gale iau, ge iau a apostolo ne Isu Kristo. Maria e Sostenes, a turane hita, miri herea a raukea iea.

2 Miri here lakene mua e huriki a tara ne Kristo o Korin. E Isu Kristo i ru here here mua, ge mua ne vona a Vure kunana. I gale mua, ge mua e huriki a tara vona, turana e huriki na tanga lobo ri kavurikea a Bakovi Dagi, e Isu Kristo. Ia a Bakovi Dagi ne ria, a Bakovi Dagi ne hita.

3 A Vure, e Tamane hita, rua e Isu Kristo, a Bakovi Dagi ne hita, ru gu rata

kamumu mua, ru gu habi a nivalemu ne mua.

E Paulus i Kavurikea a Vure

4 A luhoi mua na parava vakaroro, a kavurike a Vure vona a naro i rata kamumu mua vona a vuhuna mu rihi e Isu Kristo.
5 I rata kamumu mua, i hatebalala, i vakabagetu mua na maki lobo, na lohokanga dagi, na naro ni ta kamumu.
6 Ra i maea, i vakasiri i muholi a ngava ne Kristo a vakalongo mua vona.
7 Ngane mu davea a Bakovi Dagi ne hita, e Isu Kristo, ge hamule valai, i uka ma mu bala vona tara bagetua na Vure.
8 *Ge tuhori mua, ge vano ge harena na nilobona parava, mu gu malamala na tahuna a Bakovi Dagi ne hita, e Isu Kristo ge hamule valai.
9 *A Vure i rata a maki lobo i taki ge rata. I gale mua mu gu rihi e Tuna, re Bakovi Dagi ne hita, e Isu Kristo.

A Lotu o Korin i Tahoka a Maregoa

10 *Mua e huriki a turagu, a taki tora mua na rane Isu Kristo, a Bakovi Dagi ne hita, a ta maea, "Mu hate taku. Naha ni vapida lae, naha ni vakabele a tara ge kupo. Mu pesi palupu na niluhoi i taku, na ngava i taku."
11 Mua e huriki a turagu, a kabu ne Kloe ri vakalongo iau vona mu vahehe.
12 *Ri taki ta i ranga ne mua mu ta maea, "Iau a muri ne Paulus." I ranga mu ta maea, "Iau a muri ne Apolos." I ranga mu ta maea, "Iau a muri ne Sipas." I ranga mu ta maea, "Iau a muri ne Kristo."
13 Re Kristo, ni vaveru na maka tabekena? Ra iau, e Paulus, a mate na kai tavalavala na murine mua? Ni vahilolo mua na ragu?
14 *A kavurikea a Vure vona iau i uka ma a vahiloloa tara viri ne mua. A vahilolo kunana e Krispus, e Gaius,
15 ma mu gu taki ta ni vahilolo mua na ragu.
16 *A kabu ne Stepanas, ria ranga a vahilolo ria. Pali a luhoi i uka tabu tara viri ga vahiloloa.
17 E Kristo i rudu iau, i uka ma ga vahilolo e huriki. I rudu iau ga vara e huriki na Velenga Kamumu. I uka ma i ngaru ga voko e huriki na ngava na lohokanga dagi na malala. Ma ga rata mavonga, ge uka a nitora a kai tavalavala ne Kristo.

E Kristo a Vuhuna Lohokanga

18 *Ne huriki ri laho na dala na matenga, a nitovo na kai tavalavala i manga a ngava tavula. Pali ne hita, e huriki a Vure i korimule hita, a nitovo na kai

* **1:8:** 1Tes 3:13; 5:23 * **1:9:** 1Tes 5:24; 1Ion 1:3 * **1:10:** Pili 2:2 * **1:12:** Apo 18:24-28; 1Ko 3:4 * **1:14:** Apo 18:8; Rom 16:23 * **1:16:** 1Ko 16:15 * **1:18:** Rom 1:16 * **1:19:** Ais 29:14

tavalavala, ia a nitora na
Vure.
19 *A hinere hosi i ta maea,
“Ga ratapile a lohokanga ne
huriki a bakovi na
lohokanga.
Ga vakavaroru a niluhoi
ne huriki ri luhoi ta ri
lohoka hateka.”
20 *I mavonga, a vai e
huriki a bakovi na
lohokanga? A vai e huriki a
mari na vinara? A vai e
huriki ri moro hateka na
nita? A Vure i vakasiri
kavakava, a lohokanga na
malala i manga manga.
21 *A Vure i tahoka a
niluhoi kamumu hateka. I
rata maea, e huriki i uka ma
ri gi lohoka na Vure na
tahuna ri ramai a lohokanga
na malala. Pali i vivi ni
korimule e huriki ri luhoi
torea a ngava ni vara ria
vona, ra ngava e huriki ri
luhoi ta a ngava tavula.
22 E huriki a Iuda ri ngaru
ni matai a nivakasiri. E
huriki a Grik ri ngaru a
lohokanga legelege.
23 *Pali a ngava mi vara e
huriki vona, mi taki ria ne
Kristo ni paditata na kai
tavalavala. A ngava iea i
rata e huriki a Iuda ri boru,
pali e huriki a Grik ri luhoi
ta a ngava manga manga.
24 *Pali e huriki a Iuda, e
huriki a Grik a Vure i gale
ria, ri masia e Kristo ia a
nitora, a lohokanga na Vure.
25 *A niluhoi na Vure si
luhoi ta i manga, i moro
hateka na niluhoi moro
moro ne huriki a bakovi. E
huriki na malala ri luhoi ta
a Vure i uka nitora vona.
Pali a nitora na Vure i rangi
a nitora lobo ne huriki a
bakovi hateka.
26 *Mua e huriki a turagu,
mu luhoi mule a tahuna a
Vure i gale mua. I kupo ne
mua i uka ma mu tahoka a
lohokanga na matane huriki
na malala. I kupo ne mua i
uka rane mua. I kupo ne
mua i uka ma mu valai na
kabu na hariki.
27 Pali a Vure i vulaki e
huriki ri manga na matane
huriki na malala, ge
vakamaruhu e huriki na
malala ri luhoi ta ri tahoka a
lohokanga dagi. I vulaki e
huriki a bakovi tavula na
matane huriki na malala, ge
vakamaruhu e huriki a
bakovi dagi na malala.
28 A Vure i vulaki e huriki
a matasia, re huriki na
malala ri biu ria. I vulaki e
huriki a bakovi tavula na
matane huriki na malala, ge
ratapile e huriki na malala
ri luhoi ta ri dagi hateka.
29 *A Vure i rata mavonga,
ge i uka tara viri ge bibi rike
mule a rana na matana
Vure.
30 *Ia kunana a Viri i rata
mua mu rihi e Isu Kristo. Na
naro iea, e Kristo i habi a
niluhoi kamumu lobo ne
hita. Na limane Kristo
kunana, a Vure i konamule
hita, i rata hita si malamala,
i kali here here hita, ge hita
ne vona kunana.
31 *I mavonga, i uka ma si

* **1:20:** Jop 12:17; Ais 19:12; 33:18; 44:25 * **1:21:** Mat 11:25 * **1:23:** Rom 9:32; 1Ko 2:14 * **1:24:** Kol 2:3 * **1:25:** 2Ko 13:4 * **1:26:** Mat 11:25; Iak 2:5 * **1:29:** Epe 2:9 * **1:30:** Jer 23:5-6 * **1:31:** Jer 9:24

gi bibi rike mule a rane hita. Ni here hosi, i maea, “A viri i ngaru ni bibi, ge bibi rike kunanea a Bakovi Dagi.”

2

A Ngava na Kai Tavalavala

1 Mua e huriki a turagu, hosi na tahuna a bele ne mua, a vara mua na nitana Vure, i uka ma a vakaholi, ga vara mua na maka ngava na lohokanga dagi.

2 Na tahuna a made turane mua, a koi ni tovo mua na ngava legelege. A ngaru ni tovo kunana mua na ngava ne Isu Kristo, i mate na kai tavalavala.

3 *Na tahuna a made turane mua, a uka a kinigaonga. A mangenge, i vakulu a tagagu.

4 *A nitagu, a ngavagu i uka ma a ngava moro moro ga lalu mua vona. Pali na tahuna a vara mua, a nitora na Hanuna Vure i vakasiri i muholi a nitagu.

5 I bele mavonga, i uka ma mu gu luhoi tora na na lohokanga na malala. Mu gu luhoi tora na nitora na Vure.

A Lohokanga na Vure

6 Pali e huriki ri koru rike pali ni luhoi torea e Kristo, iau a vara ria na lohokanga. Pali a lohokanga a vara ria vona i uka ma a lohokanga na malala, i uka ma a lohokanga ne huriki a bakovi dagi na malala, re huriki ri gi mate.

7 A lohokanga a vara ria vona, a lohokanga kapiloho na Vure. A lohokanga iea, a Vure i luhoi purua muga na maki lobo ni ratarike, ge vakabagetu hita vona.

8 E huriki a matakari na malala, i uka tara viri ge matakilaka vona a ngava iea. Bara ri matakilaka vona, i uka ma ri gi paditatea na kai tavalavala e Bakovi Dagi, ra i bagetu hateka.

9 *Ni here hosi maea,

“I uka tara viri ge matai,
i uka tara viri ge longo,
i uka tara viri ge longo visi na hatena
a maka bagetua kamumu a Vure i kado puru, ge habi ne huriki ri ngaru hatekea.”

10 Pali ngane a bagetua kamumu nga, a Vure i vakasiri ne hita na limana Hanuna, a vuhuna a Hanuna Vure i matai kado kamumu a maki lobo. I mavonga kunana, a niluhoi kapiloho na Vure, a Hanuna i lohoka kamumu vona.

11 uka tara viri ge lohoka vona a niluhoi na viri tara. A hanuna bakovi iea, ra i made pololilo vona kunana, i lohoka vona. I mavonga kunana a niluhoi na Vure. A Hanuna Vure kunana i lohoka na niluhoi na Vure.

12 A Vure i habi ne hita a Hanuna. I mavonga, i uka ma si luhoi manga e huriki na malala ri luhoi. Na naro iea, si matakilala a maka maki a Vure i habi tavula ne hita.

* **2:3:** Apo 18:9; 2Ko 10:1 * **2:4:** 1Tes 1:5 * **2:9:** Ais 64:4

13 Si vakalongo e huriki
vona a maki nga a Vure i
habi tavula ne hita. Si
vakalongo, i uka ma si ta na
ngava na lohokanga na
malala. Si ta na ngava i habi
ne hita a Hanuna Vure. Si
tuveve polo ne huriki a tara
na Vure a pelegona ngava
na Vure.
14 E huriki a bakovi i uka
ma i tabuli ne ria a Hanuna
Vure i uka ma ri luhoi tora a
nitovo na Hanuna Vure. A
nitovo nga, ri luhoi ta a
ngava manga manga. I uka
ma ri longokilala, a vuhuna
a ngava nga, bara i
longokilala kunana e huriki
a Hanu Kiripiripi i tabuli
pololilo ne ria.
15 A viri i tahoka a Hanu
Kiripiripi bara i luhoi kado a
maki lobo. Pali i uka tara
viri ge kara ni pelekado a
narona.
16 *I manga a ngava ni
here hosi, i maea,
“E rei ge lohoka na niluhoi
na Bakovi Dagi, ge
tovoa?”
Pali hita, si lohoka vona a
niluhoi ne Kristo.

3

Manga a Koma Kiroko

1 Mua e huriki a turagu,
hosi a made turane mua, mu
ramai e Kristo. Pali na
tahuna a tovo mua, i uka ma
a tovo mua manga mu
kinigao na Hanu Kiripiripi.
A tovo mua manga e huriki
ri ramai a niluhoi na malala,
e huriki a koma kiroko na
narone Kristo.
2 *A tovo mua, i manga a
vakaruru mua, i uka ma a
habi a maki tora ne mua, a
vuhuna i uka ma mu paki
ma. Ngane ranga, i uka ma
mu paki,
3 *a vuhuna mu tabana ni
muri mai a naro na malala.
Mu hate madihi, mu vagege.
I vakasiri manga mu ngaru
kunana a naro na malala.
4 *Na tahuna a viri i taki ta
i muri ne Paulus, o a viri
tara i taki ta i muri ne
Apolos, mu ramai kunana a
naro na malala.
5 *E Apolos, ia e rei
muholi? Pali iau, e Paulus,
iau e rei muholi? Maria a
vora kunana, e Bakovi Dagi i
rudu maria miri gi
vakalongo ne mua a Velenga
Kamumu, lakea mu luhoi
tora ia.
6 I manga iau a varo, e
Apolos i kisi, pali a Vure
kunana i ratea a hania i
gaga, i koru rike.
7 A viri i varo, a viri i kisi a
hania, rua varago a bakovi
tavula. Pali a Vure kunana a
viri muholi, i rata a maka
maki ri gaga, ri koru rike.
8 *A viri i varo, a viri i kisi
a hania, ru palupulupu
kunana. Rua varago bara ru
bole a mapane rua, i muri
mai a leho ne rua.
9 Maria varago a vora na
Vure, miri leho palupu. Mua
a hania na Vure.

Mu manga a roho na Vure.
10 A Vure i rata kamumu, i
rata iau a bele manga a mari
ni hae a ruma. A ru puru a

* **2:16:** Ais 40:13 * **3:2:** Hib 5:12-13; 1Pe 2:2 * **3:3:** 1Ko 1:10-11 * **3:4:** 1Ko 1:12 * **3:5:** Apo 18:4,11,27-28 * **3:8:** Mat 16:27; Epe 2:20-22

vuhu kedo, ni gi vakapesi a ruma vona. Pali a viri tara i valai, i hae rike vona a ruma. Hita takutaku si gi luhoi kamumu, si gi hae kamumua a roho.

11 *I uka tara vuhu kedo tabu si gi ru purua. A vuhu kedo i taku kunana, ni ru puru pali, re Isu Kristo.

12 Pali e huriki ri hae langa a ruma na vuhu kedo iea, ri gi hae na gol ranga, o na silva ranga, o na kedo mata kamumu ranga, o na kai ranga, o na gavana rabia ranga, o na rehi ranga.

13 *Muri a leho ne huriki lobo bara i bele kavakava na nilobona parava. Bara i bele kavakava na tahuna a kanono i tonia, ni gi matai a leho ne hita takutaku ni rata kamumu, o i uka.

14 A leho na viri i rata langea na vuhu kedo iea i uka ma ge nono, bara i bole a mapana vona.

15 Pali a leho na viri ge nono, a leho vona bara i velu. I muholi, a bakovi bara ni korimule, pali bara i manga a viri ni korimule na ruma vona i nono.

16 *Ra mua, i uka ma mu lohoka vona? Mua a roho na Vure. A Hanu Kiripiripi i made na kurukurune mua.

17 A Vure bara i ratapile e huriki ri ratapile a roho vona, a vuhuna a roho na Vure ne vona kunana. Pali mua a roho vona.

18 Naha ni tami mule mua. E rei a viri i luhoi ta i tahoka a lohokanga na malala i dagi hateka, iau a ngarua ge taparakia, ge mata mangamanga na matane huriki na malala. Muri bara i tahoka a lohokanga muholi.

19 *A lohokanga na malala, a niluhoi tavula na matana Vure, a vuhuna ni here maea, “E huriki ri luhoi ta ri lohoka hateka, a Vure bara i rata ria, a lohokanga ne ria bara i ratapile ria.”

20 *A ngava tara ni here, i maea, “E huriki ranga ri luhoi ta ri lohoka hateka, pali a Bakovi Dagi i lohoka vona, a niluhoi ne ria a maki tavula kunana.”

21 I mavonga, naha ni bibi rike e huriki a bakovi. A maki lobo ni habi ne mua, ne vona ni kori mua.

22 Ra iau, e Paulus, e Apolos, e Sipas, a malala, a nimahuri, a matenga, a hini mona, a hini muri ma, a maki lobo ne mua.

23 Pali mua ne vona e Kristo, e Kristo ne vona a Vure.

4

A Leho ne Huriki a Apostolo

1 I mavonga a ngaru mu gu matai maria, maria a vora ne Kristo ni vakalongo e huriki na nitana Vure, ra hosi i kapiloho, pali ngane ni pukatala.

2 *Pali e huriki a vora, ri gi muri mai kamumu a ngava lobo na bakovi dagi ne ria.

3 Pali ne nau, a maki tavula na matagu mu gu

* **3:11:** Ais 28:16; 1Pe 2:4-6 * **3:13:** 1Ko 4:5 * **3:16:** 1Ko 6:19; 2Ko 6:16 * **3:19:** Jop 5:13 * **3:20:** Sng 94:11 * **4:2:** Luk 12:42

pelekado a leho nau, o e huriki na malala ri gi pelekado iau. Iau tara, i uka ma a pelekado mule a narogu.

4 A luhoi kado pali a narogu, i uka ma a masia tara maki ga rare vona. Pali a naro iea i uka ma i rata iau ga malamala. E Bakovi Dagi kikeri ge pelekado a narogu.

5 *I mavonga, naha ni pelekado muga a naro na viri, muga ne Bakovi Dagi ge valai. Ge valai, ge vakasiri kavakava a naro hale e huriki ri rata kapiloho. Ge vakasiri kavakava a niluhoi kapiloho ne huriki, i navai ri rata a maki ri rata? Muri a Vure ge kavurike hita takutaku.

6 *Mua e huriki a turagu, a ngaru ni kori mua, lakea a kurahi a ragu, a rane Apolos. A ngaru ni kori mua, mu gu lohoka vona a ngava iea, “Naha ni page poloa a nitana Vure.” Bara mu lohoka vona a ngava iea, i uka ma mu gu tagege, mu gu bibi rike ranga, mu gu biu ranga.

7 *Mu rangi navai e huriki ranga? A ra maki kamumu mu tahoka, pali a Vure i uka ma i habia ne mua? A maki kamumu lobo mu tahoka, a Vure i habi mua, pali i navai mu bibi rike mule mua i manga mua kunana mu vakabele a maki nga?

8 Ra mua, mu pahadaki ta mu tahoka pali a maki lobo, mu maru! Mu pahadaki ta mu tahoka pali a mahala lobo! Mu pahadaki ta mua a hariki, pali i uka ma miri kori mua, mu bele pali manga a hariki! A ngaru ge mua a hariki. Pali maria ranga, bara maria a matakari turane mua!

9 Pali iau a luhoi maea, a Vure i ru mia e huriki a apostolo, mi muri liu. Mi manga e huriki a bakovi ni taki ni gi rabalaki na matane huriki lobo. E huriki lobo ri matanono mia: e huriki a bakovi, e huriki a agelo.

10 Pali i navai? Mia mi manga hateka a vuhuna mi rata a leho ne Kristo, pali mua mu moro hateka a vuhuna mu rihi e Kristo, e? Mia mi uka a nitora, pali mua mu kinigao hateka, e? Mua ni togo, pali e huriki ri biu mia, e?

11 *I hosi, i valai i harena mona, mi vitolo, mi marohu, i marape a varakia ne mia, ni ubi mia, mi uka ruma mi gi made vona,

12 *mi leho hateka na limane mia. Na tahuna e huriki ri biu mia, mi vakabagetu ria. Na tahuna e huriki ri habi a nimadihi ne mia, mi kaloho, mi hatenono kunana.

13 Na tahuna ri harogi pile mia, mi taki kamumu ria. Na matane huriki mi bele manga a ragumera na malala i vuroki e huriki, a maki i bera, i mavuru.

14 A herea a raukea iea, i uka ma ga vakamaruhu mua. A herea, ga vara mua,

* **4:5:** 1Ko 3:8 * **4:6:** Rom 12:3 * **4:7:** Rom 12:6 * **4:11:** 2Ko 11:23-27 * **4:12:** Mat 5:44; 2Tes 3:8

i manga a bakovi i varea e tuna, ra i ngaru hatekea.

15 *Ri ala kupo hateka e huriki ri tovo mua ne Kristo, pali e tamane mua i taku kunana. Hosi iau a bele manga e tamane mua na tahuna a vakalongo mua vona a Velenga Kamumu ne Isu Kristo.

16 *I mavonga, a ngaru hateka mu gu ramai a vilogu.

17 *A ngaru mavonga, lakea a rudua e Timoti. I manga e tugu a hategu pololilo ne Bakovi Dagi. I kori vakaroro iau na leho. A rudua ge made turane mua, ge vakalohoka tabu mua vona a narogu a ramai e Isu Kristo vona. Ra naro nga a tovo e huriki a tara ne Kristo na tanga lobo a lakea vona.

18 E huriki ranga ne mua ri luhoi iau ta i uka ma ga hamule lakene tabu, lakea ri tagege hateka.

19 Pali e Bakovi Dagi ge ngaru, iau popote ga hamule lakene. Muri ga matai e huriki nga, ri tahoka a nitora, o ri ta tavulavula kunana.

20 *A harikianga na Vure i uka ma a ngava tavulavula. A harikianga na Vure a nitora.

21 Pali mu ngarua ge navai? Mu ngaru ga bole a lebo, ga lakene, o mu ngaru ga lakene ga rata kamumu mua, ga made madoru turane mua?

5

A Naro na Molenga

1 *Ni vakalongo iau vona ta a viri tara ne mua i mole. A molenga vona i hale hateka, a bakovi tara i radi poloa e girihine tamana. A naro iea i hale hateka, e huriki ri made na uvo ranga ri marikoi vona.

2 I bele ne mua a naro iea, pali mua mu bibi rike mule mua! I kamumu mu gu tangi. Ra viri iea, i ratea a naro iea, mu tono talea, nahea ge made turane mua.

3 *I muholi a made basi ne mua, pali a niluhoi nau i tabuli turane mua. A pelekado pali a narona bakovi iea, i manga a hini a made turane mua, a taki i rata a naro hale.

4 Mu vapopo na rane Isu a Bakovi Dagi, mu rata manga iau a made turane mua. A nitora ne Isu a Bakovi Dagi ge made turane mua.

5 *Lakea mu habia na limane Satan a bakovi iea, ge ratapile a kakaina. Mu rata mavonga, bara mu korimule a hanuna, i uka ma ge vurua na parava e Bakovi Dagi ge hamule valai vona.

6 *Ra hini mu bibi rike mule a rane mua, i uka ma i kamumu. Mu lohoka vona, a is popote kunana bara i rata a bret lobo i vava.

7 *Mu vuroki tala a is hosi, mu gu bele manga a bret karaba. I muholi mu manga a bret i uka is vona, a

* **4:15:** Gal 4:19 * **4:16:** Pili 3:17 * **4:17:** Apo 19:22 * **4:20:** 1Ko 2:4 * **5:1:** Levi 18:7-8; Vin 22:30 * **5:3:** Kol 2:5 * **5:5:** 1Tim 1:20 * **5:6:** Gal 5:9 * **5:7:** Ais 53:7; 1Pe 1:19

vuhuna a nihabi ne hita, e Kristo, a tuna sipsip na Habu na Nipagepolo, ni rabalaki, ni habi pali.

8 *I mavonga, si gi ratea a habu iea, nahea si gi kani a bret hosi i vona a is, ra naro hale. Si gi ratea a habu iea na bret i uka is vona, ra naro malamala, na nita muholi.

9 Na raukea a here mugea, a taki mua nahea mu gu laho turana e huriki ri rata a naro na molenga.

10 A here maea, i uka ma a taki e huriki a bakovi na malala ri rata a naro na molenga, e huriki ri muma, e huriki a panaho, e huriki ri kavurike a vure ranga. Iau bara ta maea, bara mu keri ni made koea na malala.

11 *Pali ngane a here, a taki mua nahea mu gu laho turana e huriki ri taki ta ria a turane mua, pali ri rata a naro na molenga, ri muma, ri kavurike a vure ranga, ri padi a kidune huriki, ri ninu a naru vagole lakea ri manga, ri panaho. E huriki a bakovi maea, naha ni ta turane ria, naha ni kani turane ria.

12 Iau ga pelekado navai a narone huriki i uka ma ri dili na tara ne Kristo? Pali e huriki ri dili na tara ne Kristo, mu pelekado a narone ria.

13 *A Vure bara i pelekado e huriki polovavo. Pali a nitana Vure i ta maea, “Mu lili vuroki e huriki a bakovi hale, i uka ma ri gi made turane mua.”

6

A Naro Ni Vapelekado na Ngava

1 A viri tara ne mua ge tahoka a ngava ne turana tara, i navai ge polo taro e huriki a tara ne Kristo, ge vano, ge vakapesia na matane huriki a bakovi na uvo?

2 *I navai? I uka ma mu lohoka vona? E huriki a tara ne Kristo ri gi pelekado a narone huriki na malala muri ma. Ge mavonga, i navai mu keri ni vapelekado a ngava kiroko ne mua?

3 I uka ma mu lohoka vona? Muri ma si gi pelekado a narone huriki a agelo. I mavonga, i kamumu si gi vapelekado a ngava ne hita koea na malala.

4 Pali na tahuna mu tahoka a ngava, i navai mu vakapesi a bakovi, i uka rana na tara ne Kristo, ge pelekado a ngava ne mua?

5 A ta maea, ga vakamaruhu mua. I navai? I uka tara viri ne mua ge tahoka a niluhoi kamumu, ge longo, ge pelekado a ngava i bele na koropalane mua?

6 Pali mua mu vakapesi e turane mua na matane huriki i uka ma ri luhoi torea e Kristo.

7 Ra hini mu vagege, mu vakapesi mua na matana bakovi ni pelekado a ngava, i vakasiri manga mu velu pali na vilo ni muri mai e Kristo. A viri tara ge rata hale mua, mu kaloho

* **5:8:** Vin 16:3 * **5:11:** 2Tes 3:6; Tit 3:10 * **5:13:** Vin 13:5; 17:7 * **6:2:** Kap 20:4

kunana. A viri tara ge tami mua, ge radi a maki ne mua, mu kaloho kunana.
8 Pali i uka ma mu rata mavonga. Mua kunana a viri mu rata hale, mu tami e turane mua, mu radi a maki ne ria!

9 *I navai? I uka ma mu lohoka vona? E huriki ri rata a naro hale i uka ma ri gi dili na harikianga na Vure. Naha ni tami mule mua. E huriki ri mole, e huriki ri kavurike a vure ranga, e huriki ri tuli e girihina viri tara, e huriki a bakovi ri radi a bakovi,
10 e huriki a panaho, e huriki ri muma, e huriki ri ninu a naru vagole ri manga, e huriki ri ta padimomo, e huriki ri radi a maki na viri tara, re huriki a bakovi a ngatavine maea i uka ma ri gi dili na harikianga na Vure.

11 *Ranga ne mua, hosi mua a viri maea. Pali a rane Isu Kristo a Bakovi Dagi, a Hanuna Vure ne hita ru vahilolo mua, ru rata mua mu malamala, ru rata mua mu uka ngava na matana Vure.

Naha Ni Mole

12 *Ranga ne mua mu ta maea, “I uka tara naro ni gi pupukari iau ga rata.” Pali iau a ta maea, a naro ranga i uka ma ri gi kori iau. Mu ta maea, “I uka tara naro ni gi hatekakari iau ga rata.” Pali iau i uka ma ga matataro tara naro ge vakavora iau.

13 *Mu ta maea, “A maki ni kani ne vona ni vakavonu a kavutu. A kavutu ne vona ni tahoni a maki ni kani.” I muholi, pali muri ma a Vure ge vakalobo varago a maki ni kani, a kakaine hita. A kakaine hita i uka ma ne vona ni mole. A kakaine hita ne vona e Bakovi Dagi. E Bakovi Dagi ne vona a kakaine hita.
14 *A Vure, na nitora vona, i vakamahuri mule na matenga e Bakovi Dagi. I mavonga, hita ranga, bara i vakamahuri mule a kakaine hita.
15 *Mu luhoia. A kakaine mua takutaku ri manga a tabekena kakaine Kristo. I mavonga, i kamumu ni gi rata a tabekena kakaine Kristo ge madoko na kakaina ngoi? I uka liu!

16 *Mu luhoia. A bakovi i mahita turana ngoi, a kakaine rua i bele taku kunana, a vuhuna ni here na Hinere maea, “A kakaine rua ge taku.”

17 *Pali a viri i rihi e Bakovi Dagi, a hanune rua ru madoko.

18 Mu malele ha vona a naro na molenga. A naro hale lobo ni rata polovavo na kakaina viri. Pali a viri i mole i rata hale virihi mule a kakaina.
19 A kakaine mua a roho na Hanu Kiripiripi, ra i valai na Vure, i made pololilo ne

* **6:9:** Gal 5:19-21; Epe 5:5; Kap 22:15 * **6:11:** Tit 3:3-7 * **6:12:** 1Ko 10:23 * **6:13:** 1Tes 4:3-5 * **6:14:** Rom 8:11; 1Ko 15:20; 2Ko 4:14 * **6:15:** Epe 5:30 * **6:16:** Mat 19:5 * **6:17:** Ion 17:21-23; Rom 8:9-11 * **6:20:** 1Ko 7:23; 1Pe 1:18-19

mua. Ngane a Vure a tahone mua, i uka ma mua a tahone mua,
20 *a vuhuna i kona pali mua na mapa dagi. I mavonga, a maki lobo mu rata na kakaine mua ge rata e huriki ri gi kavurikea a Vure.

7

A Ngava na Parangia
1 Ngane ga koli a ngavane mua mu here puru na raukea. A bakovi, i kamumu i uka ma ge mahita turana ngatavine.
2 Pali a vuhuna a naro na molenga i bele dagi hateka, i kamumu a bakovi takutaku ge tahoka e girihina, a ngatavine takutaku ge tahoka e girihina.
3 A kakaina bakovi ne vona e girihina, i uka ma ge vakatokua. I mavonga kunana, a kakaina ngatavine ne vona e girihina. I uka ma ge vakatokua.
4 A ngatavine i uka ma i matakari mulea a kakaina. E girihina i matakaria. I mavonga kunana, a bakovi i uka ma i matakari mulea a kakaina. E girihina i matakaria.
5 A mata girihina rua i uka ma ru gu valohopile. Pali bara ru ngaru ni varodo a ngava, ru gu malo popote taro, ru gu vasileki, i uka ngava. Pali muri, ru gu made palupu tabu, ma ge toni rua e Satan, a vuhuna ru keri ni pahadanu a ningaru hale na kakaine rua.
6 I uka ma a vakuku mua. A ta kunana, a naro iea, mu ngaru ni ramaia, mu ramaia.
7 I kamumu e huriki lobo ri gi manga iau. Pali a Vure i vakabagetu hita takutaku na ningaru si gi ramaia.
8 Mua e huriki a bakovi i uka ma mu parangi, turana mua e huriki a havuri, a ta maea, i kamumu mu gu made manga ori, manga iau.
9 *Pali a viri i keri ni pahadanu a ningaru na kakaina, i kamumu ge parangi, ma ge ratapilea a ningaru dagi na kakaina.
10 *Mua e huriki mu parangi pali, a vakuku mua (i uka ma i iau, e Bakovi Dagi i vakuku mua): mua e huriki a ngatavine, naha ni ha taroa e girihine mua.
11 (Pali a ngatavine ge ha taroa e girihina, nahea ge parangi tabu. O i kamumu ge hamule mai e girihina). Pali mua e huriki a bakovi, naha ni pile e girihine mua.
12 Pali e huriki ranga ri parangi pali, a ta maea (i uka ma e Bakovi Dagi, iau a ta maea): e rei a bakovi, a turane teu, e girihina i uka ma i luhoi torea e Kristo, pali ra ngatavine iea i vivi kunana ni made turana, nahea ge pilea.
13 I mavonga kunana, a ngatavine tara, e girihina i uka ma i luhoi torea e Kristo, pali a bakovi iea i vivi kunana ni made turana, nahea ge pilea.

* **7:9:** 1Tim 5:14 * **7:10:** Mat 5:32

14 A bakovi i uka ma i
luhoi torea e Kristo, pali e
girihina i luhoi torea e
Kristo, ngane a bakovi iea, a
Vure i matakaria. E huriki e
tuna ranga, a Vure i
matakari ria. A ngatavine i
uka ma i luhoi torea e
Kristo, pali e girihina i luhoi
torea, ngane a ngatavine iea
a Vure i matakaria. E huriki
e tune rua, ranga a Vure i
matakari ria, i uka ma i biu
ria.
15 *Pali a bakovi o a
ngatavine, ra i uka ma i
luhoi torea e Kristo, i ngaru
ni ha taroa e girihina, naha
ni ta karia. Ge vano. Ge bele
maea a hini, a viri i luhoi
torea e Kristo i matukapaga
ne girihina, a vuhuna a Vure
i gale mua mu gu made na
nivalemu.
16 *Mua e huriki a
ngatavine, ma ge matai a
naromu e girihimu, ge pulo
a vilona. Pali mua e huriki a
bakovi, ma ge matai a
naromu e girihimu, ge pulo
a vilona.

Ioe o Made Navai na Tahuna a Vure i Gale Ioe, o Made Maea Kunana

17 A ra nimade e Bakovi
Dagi i habi ne hita takutaku,
si gi ramai kunana. A ra
nimade a Vure i gale hita
takutaku vona, si gi laho
vona. A vinara iea, a vakuku
mua e huriki a tara ne
Kristo vona.
18 E huriki a Vure i gale
ria, ni pala pali a kuline ria,
naha ri gi pulo a kuline ria
ni pala. E huriki, a Vure i
gale ria, pali i uka ma ni
pala ma a kuline ria, nahea
ni gi pala a kuline ria.
19 *A viri ni pala a kulina,
o i uka ma ni pala a kulina, a
maki tavula. A maki dagi, a
viri ge longototo a vinara na
Vure.
20 Si made navai na
tahuna a Vure i gale hita, si
gi made kunana vona ra
nimade iea.
21 A Vure i gale ioe na
tahuna ioe a vorakato?
Naha ni loho lege. Pali ge
tahoka tara dala go
matukapaga vona, o ratea,
go matukapaga.
22 *A viri a Vure i galea na
tahuna ia a vorakato vona,
ngane i rihi e Bakovi Dagi, i
matukapaga pali na matane
Bakovi Dagi. Pali a viri i uka
ma a vorakato na tahuna e
Bakovi Dagi i galea, ngane ia
a vora ne Kristo.
23 A Vure i kona mua na
mapa dagi, i mavonga,
nahea mu gu bele manga a
vorakato ne huriki a bakovi.
24 I mavonga, mua e huriki
a turagu, mu made navai na
tahuna a Vure i gale mua,
mu made mavonga kunana
turana Vure.

A Ngava Ranga na Parangia

25 Ngane ga here a ngava
ne huriki i uka ma ri
parangi ma. E Bakovi Dagi i
uka ma i habi nau ranga
vinara. Iau kunana a habi
ne mua a niluhoi kamumu
nau, a vuhuna e Bakovi Dagi
i dodo iau, i rata iau, iau a
bakovi ni ta muholi.

* **7:15:** Rom 14:19 * **7:16:** 1Pe 3:1 * **7:19:** Rom 2:25; Gal 5:6; 6:15 * **7:22:** Pmn 16; 1Pe 2:16

26 A parava mona, a
tahuna na nimava, lakea iau
a luhoi i kamumu e huriki i
uka ma ri parangi ma, ri gi
made mavonga kunana.
27 O parangi pali? Naha ni
ha taroa e girihimu. Pali ioe
i uka ma o parangi ma, naha
ni matakana a viri go
parangi vona.
28 Pali ioe o ngaru ni
parangi, i uka maki. I uka
ma o rata hale. A ngatavine
i uka ma i parangi ma, lakea
i parangi, i uka maki. I uka
ma i rata hale. Pali e huriki
ri parangi, bara i bele ne ria
a maregoa na malala. A koi
mu gu dili na maregoa,
lakea a taki mua nahea mu
gu parangi.
29 Mua e huriki a turagu, a
pelegona ngava nau i maea:
a parava i uka ma i kupo
ngane. I vakatubu ngane, e
huriki ri parangi, nahea ri gi
luhoi hateka a naro na
parangia.
30 E huriki ri tangi, nahea
ri gi tangi hateka. E huriki ri
vivi, nahea ri gi luhoi
kunana a nivivi ne ria. E
huriki ri kona a maki, nahea
ri gi luhoi hateka a maki
nga.
31 *E huriki ri leho na
maki na malala, ri gi made
manga a leho iea i uka ma i
dagi hateka na matane ria, a
vuhuna a malala, ra si masia
mona, i popote ge lobo.
32 A ngaru ge uka tara
maki mu gu loho lege vona.
A bakovi i uka ma i parangi
ma bara i luhoi hateka a
leho ne Bakovi Dagi, a ra ge
ratea, ge vivi vona e Bakovi
Dagi.
33 Pali a bakovi i parangi
pali, bara i loho lege vona a
maka maki na malala, a ra
ge ratea, ge vivi vona e
girihina,
34 lakea bara i loho rua. A
ngatavine i uka ma i parangi
ma, bara i luhoi kunanea a
leho ne Bakovi Dagi. I
ngarua a kakaina, a hanuna
ge ne vona a Vure kunana.
Pali a ngatavine i parangi
pali, bara i loho lege vona a
maka maki na malala, a ra
ge ratea ge vivi vona e
girihina.
35 A ta maea, i uka ma ga
ta pupukari mua. A ta maea,
ga kori mua, mu gu ramai a
naro kamumu, mu gu habi
vakaroro a hatene mua ne
Bakovi Dagi.
36 E rei a bakovi i luhoi ta i
uka ma i rata kamumu
hatekea a ngatavine ni
habikari vona, a ningaru
vona i kinigao hateka, lakea
i masia bara i kamumu ru
gu parangi, i uka maki. Ge
ramai a ningaru vona, ru gu
parangi. I uka ma ru rata
hale.
37 Pali a bakovi iea ge pesi
tora na niluhoi na hatena, i
uka ma i ngaru ni parangi a
vuhuna i matakari kamumu
a ningaru na kakaina, i
luhoi kado pali i uka ma ge
parangi, ra bakovi iea i rata
kamumu.
38 I mavonga, a bakovi iea
ge parangi vona a viri ni
habikari vona, i rata
kamumu. Pali i uka ma ge

* **7:31:** 1Ion 2:17

parangi, bara i rata
kamumu hateka.
39 *A ngatavine ge made
kunana turana e girihina, ge
vano ge harena na tahuna i
mate. Pali e girihina ge
mate, ngane bara i parangi
tabu na ningaru vona. Pali
ge parangi vona a bakovi i
luhoi torea e Bakovi Dagi.
40 Pali iau a luhoi, i uka
ma ge parangi tabu, bara i
vivi. A luhoi a Hanuna Vure
i made turagu, lakea a ta
maea.

8

A Nihabi na Maka Vure Tavula

1 *Ngane ga taki mua vona
a kania ni habi na vure
ranga. Si lohoka vona a
ngava iea, “Hita lobo si
tahoka a lohokanga.” Pali a
“lohokanga” iea i vakabele a
tagenga. Pali a naro na
nivangaru i vakatora hita.
2 *E rei a viri i pahaluhoi
ta i lohoka pali, i uka ma i
lohoka kamumu ma.
3 Pali e rei a viri i ngarua a
Vure, a Vure i matakilalea a
bakovi iea.
4 *I mavonga, a naro ni
kani a kania ni habi na vure
ranga, si lohoka vona a
ngava iea, “A maka vure
ranga, i uka ma ri muholi.”
A ngava tara i maea, “A
Vure i taku kunana.”
5 I muholi, i tahoka a maki
i kupo na hunu, na malala, e
huriki ranga ri taki ta a
vure. A maki ni gale a vure,
a bakovi dagi, ri kupo.
6 *Pali ne hita, a Vure i
taku kunana, re Tamane
hita, ra i ratarike a maki
lobo. Hita a ngate vona. A
Bakovi Dagi i taku kunana,
re Isu Kristo. Na limana
kunana, a Vure i ratarike a
maki lobo. I habi ne hita a
nimahuri karaba.
7 Pali e huriki ranga i uka
ma ri lohoka vona a ngava
nga. Hosi ri kavurike a
maka vure tebi. Ri luhoi ta a
vure muholi, lakea ngane na
tahuna ri kani a kania ni
habi lakea na vure nga, ri
hataki hale, ri hataki ri
katoki, a vuhuna ri loho
lege, ri gi kani o i uka?
8 Pali a maki si kani, o i
uka ma si kani, i uka ma ge
rata hita si gi malamala na
matana Vure. I uka ma si
kani, i uka ma ge rata hita si
gi hale. O si kani, i uka ma
ge rata hita si gi kamumu.
9 *Pali mu matadoko. A
maki o lohoka vona i uka
ma i hale go ratea, ma ge
rata e huriki i uka ma ri
luhoi tora hateka ri gi boru.
10 Ma ge matai ioe, ra ioe o
tahoka a lohokanga, o kani
na roho na vure tara. Bara o
vakarike a hatena bakovi
iea, ra i uka ma i tora a
niluhoi vona, bara i kani a
kania ni habi na vure tara.
11 *I mavonga, a
lohokanga vomu i ratapilea
a bakovi iea, ra i uka ma i
tora a niluhoi vona. Pali ia a
turamu. E Kristo i mate
vona.

* **7:39:** Rom 7:2-3 * **8:1:** Apo 15:29 * **8:2:** Gal 6:3 * **8:4:** Vin 4:39; 6:4; Gal 4:8 * **8:6:** Epe 4:5-6 * **8:9:** Rom 14:13-15; Gal 5:13 * **8:11:** Rom 14:15,20

12 Na naro iea, mu rata a
naro hale ne huriki e
turamu, mu vakavaroru a
niluhoi ne ria, a vuhuna i
uka ma ri tora. Ngane mu
rata a naro hale ne Kristo.
13 *I mavonga, a ra maki a
kani ge ratea a turagu ge
boru, bara pilea, i uka ma ge
boru a turagu.

9

A Leho ne Huriki a Apostolo

1 *Iau i uka ma a vorakato.
Iau a apostolo. Iau a masia
na matagu e Isu, a Bakovi
Dagi ne hita. Mua a kanena
leho nau a rata ne Bakovi
Dagi.
2 *E huriki ranga ri gi koi
ni taki iau, ge iau a apostolo.
I uka maki, a vuhuna i
muholi hateka, iau a
apostolo ne mua. A Vure i
vakasiri manga iau a
apostolo ne Bakovi Dagi, a
vuhuna mu luhoi tora ia.
3 E huriki ranga ri gi
ngaru ni nana iau, iau bara
koli maea:
4 *Bara mi ngaru, bara mi
bole ne huriki a tara ne
Kristo a maki ni kani, a
naru.
5 E huriki a apostolo
ranga, e huriki e tarine
Bakovi Dagi, turana e Sipas,
ria lobo ri laho turana e
girihine ria, ra ri luhoi torea
e Kristo. Maria ranga, bara
miri ngaru, bara miri laho
turana e girihine maria.
6 O mu ngaru maria e
Barnabas kunana miri gi
leho na limane maria, miri
gi kani, miri gi ninu?
7 E rei a nugumaheto ge
kona a maki ni kani vona? E
rei ge varo a hania, pali i
uka ma ge kani vona? E rei
ge matakari a sipsip, pali i
uka ma ge ninu a namona
ruruna sipsip vona?

8 Ra ngava nga, i uka ma a
niluhoi na bakovi. Ni here
na Vinara.
9 *A Vinara ne Moses, ni
here maea, “A bulmakau i
leho ni pahavila a vinina vit,
naha ni kolo pupua a
ngavana, ge keri ni kani.”
Pali a Vure, i uka ma i loho
lege vona a bulmakau.
10 *A ngava iea ni here
virihi hita. Ni here ni kori
hita, a vuhuna a bakovi i
varo, a bakovi i mirio, bara
ru pasimata varago ni kani a
maki na hania.
11 *Maria miri varo a maki
na Vure na kurukurune
mua. Lakea bara miri
ngaru, bara miri bole a maki
na malala ne mua.
12 *E huriki ranga ri bole
vakaroro a maki ne mua,
pali maria, i kamumu
hateka miri gi bole.

Pali i uka ma ge mavonga.
I uka ma miri ngaru ni bole
a maki ne mua. Miri
hatenono kunana na
maregoa, ma miri gi
putukari a dala ne huriki
ranga, i uka ma ri gi luhoi
torea a Velenga Kamumu ne
Kristo.

* **8:13:** Rom 14:21 * **9:1:** Apo 22:17-18; 26:16; 1Ko 15:8-9 * **9:2:** 2Ko 3:2-3 * **9:4:** Luk 10:8 * **9:9:** Vin 25:4; 1Tim 5:18 * **9:10:** 2Tim 2:6 * **9:11:** Rom 15:27 * **9:12:** Apo 20:34; 2Ko 11:9 * **9:13:** Vin 18:1-3

13 *Mu luhoia, e huriki ri
leho na Roho na Vure, ri
kani na maki ni kani na
Roho. E huriki ri leho ni
habi a nihabi na dede, ri
kani vona a nihabi.
14 *I mavonga kunana, e
Bakovi Dagi i vakuku, ni gi
habi ne huriki ri vakalongo
a Velenga Kamumu.
15 I kamumu ga bole ne
mua, pali iau i uka ma a
bole. A here a ngava nga, i
uka ma ga bole a maki ne
mua. A vivi a vuhuna i uka
ma a bole a maki ne mua.
Lakea a koi mu gu habia
nau tara maki. Bara mu
habia nau tara maki, bara
mu bole vuroki nau a maki
a vivi vona. Bara mate taro.
16 *I uka ma ga bibi rike
mule a ragu na tahuna a
vara e huriki na Velenga
Kamumu, a vuhuna a Vure i
vakuku iau ga vara. Iau i
uka ma ga vara, a Vure bara
i ratapile iau.
17 Iau bara vara na
ningaru nau, bara bole a
mapagu. Pali iau bara vara i
uka ma na ningaru nau,
bara vara, a vuhuna a Vure i
habia nau a leho iea ga
ratea.
18 I mavonga, a ra mapagu
ga bolea? Pali a mapagu i
maea: ga vakalongo tavula e
huriki vona a Velenga
Kamumu, i uka ma ri gi
kona iau, i manga a vinara i
taki ri gi kona iau.
19 Iau i uka ma a vora na
viri tara. Pali a vakakiroko
iau, a bele manga a vora ne
huriki lobo. A rata
mavonga, ga bole dili e
huriki ala kupo.
20 *Na tahuna a made
turane huriki a Iuda, a made
manga a Iuda, ga bole dili e
huriki a Iuda ala kupo. Na
tahuna a made turane
huriki ri nugu tata a vinara,
a made manga ria, ga bole
dili e huriki ri muri mai a
vinara. Pali a vinara i uka
ma i matakari iau.
21 Na tahuna a made
turane huriki i uka ma ri
lohoka na vinara, a made
manga ria, ga bole dili e
huriki nga. Pali i uka ma a
longotaro a vinara na Vure.
A muri mai a vinara ne
Kristo.
22 *Na tahuna a made
turane huriki i uka ma i tora
hateka a niluhoi ne ria, a
rata kunana a rabu ri luhoi
ta i kamumu, ga bole dili ria.
A made turana e huriki a
bakovi navai, a bele manga
ria, ga bole dili e huriki
ranga na dala lobo.
23 A maki lobo nga a rata
ne vona ni vakalongo a
Velenga Kamumu, lakea iau
tara ga bole a bagetua na
Velenga Kamumu turane ria.

Si Gi Nunu Hateka

24 Mu luhoia, e huriki ri
varangi ni nunu, ria lobo ri
rura ni mulangi. Pali a viri
ala taku kunana bara i
mulangi. I mavonga, mu
nunu hateka, mu gu
mulangi.
25 *E huriki a bakovi na
rihiva ri tovo mule a
kakaine ria. Ri rata
mavonga, ri gi mulangi, ri gi

* **9:14:** Mat 10:10; Gal 6:6 * **9:16:** Jer 20:9 * **9:20:** Apo 21:20-26 * **9:22:** 2Ko 11:29 * **9:25:** Pili 3:14; 2Tim 2:4-5; 4:7-8

bole a mapane ria. A mapa ri bolea bara i ropo muri ma. Pali a mapane hita bara i tabuli vakaroro.
26 I mavonga, iau i uka ma a nunu tavulavula. A manga a viri i vadaki, i uka ma a voro tavula a limagu.
27 *Na tahuna a vara e huriki, a tovo mulea a kakaigu, a ratea i muri mai a ningaru nau, ma ni gi matai iau, i uka ma ga mulangi.

10

Naha Ni Kavurike a Vure Ranga

1 *Mua e huriki a turagu, a ngaru mu gu lohoka vona, e huriki a gare ne hita hosi, a bubu i matakari ria lobo na tabeke i ngeki. Ria lobo ri laho polo na dari.
2 A bubu i matakari ria, ri laho polo na Dari Vururu turane Moses. A naro nga ru rata e huriki nga, ria a tara ne Moses, i manga mona a viri ni vahilolo, i dili na tara ne Kristo.
3 *Ria lobo ri kani vona a maki ni kani i valai na Vure.
4 *Ri ninu vona a naru i valai na Vure, a vuhuna ri ninu vona a naru na kedo i valai na Vure, ra i muri mai ria. A kedo iea, re Kristo.
5 *A maki nga ri bele ne ria, pali i kupo ne ria, a Vure i uka ma i vivi ne ria, lakea i ratapile ria na tabeke i ngeki.
6 *A maki nga ri bele, ge a nivakasiri ne hita, i uka ma si gi ngaru a naro hale manga ria.
7 *Nahea mu gu kavurike a vure ranga, manga e huriki nga ri rata. Ni here na Hinere i maea, “Ri made puru, ri kani, ri ninu. Muri ri pesi rike, ri rehi turane huriki a ngatavine.”
8 *Nahea si gi rata a naro na molenga, i manga ranga ne ria ri rata. Ri rata mavonga, e huriki ala 23,000 ri mate na parava i taku kunana.
9 *Nahea si gi tonia e Kristo, i manga e huriki ranga ne ria ri rata. Ri rata mavonga, a maka mata ri kani mate ria.
10 *Naha ni deke na Vure, i manga e huriki ranga ne ria ri rata. Ri rata mavonga, lakea a agelo na matenga i rabalaki ria.
11 A vuranga nga ri bele, ge vakasiri e huriki nga i uka ma ri gi rata a naro hale. Ni here puru na hinere, ge tovo hita, ra si made pali na nilobona parava.
12 I mavonga, e rei a viri i luhoi ta i pesi tora, ge matadoko, ma ge boru.
13 A nitoni lobo i bele ne mua, i manga kunana a nitoni i bele ne huriki lobo. A Vure i rata a maki lobo i taki ge rata, i mavonga, na tahuna a nitoni i bele ne mua, bara i matakari mua, a

* **9:27:** Rom 8:13; 13:14 * **10:1:** Nim 13:21-22; 14:22-29 * **10:3:** Nim 16:35
* **10:4:** Nim 17:6; Gi 20:11 * **10:5:** Gi 14:29-30 * **10:6:** Gi 11:4,34; 1Ko 10:11
* **10:7:** Nim 32:6 * **10:8:** Gi 25:1-9 * **10:9:** Gi 21:5-6 * **10:10:** Gi 16:41-49

nitoni i uka ma ge rangi a kinigaonga ne mua. Bara i ratea tara dala mu gu malele ha vona a nitoni, i uka ma mu gu boru.

14 I mavonga, mua e huriki a turagu, mu malele ha vona a naro ni kavurike a vure ranga.

15 Mu tahoka a niluhoi kamumu, lakea a taki mua. Mu luhoi kado a ngava a taki.

16 *A kikei si ninu vona na komunio, si vaveru vona a darane Kristo. Na tahuna si kevea a bret, si vaveru vona a kakaine Kristo.

17 *A bret i taku kunana. I mavonga, hita lobo si vakalipopo, hita a tara i taku kunana, a vuhuna si vaveru vona a bret i taku kunana.

18 *Mu luhoi e huriki a Israel. Ri manga a kabu i taku kunana, ri kani vona a nihabi ni habi na dede, ri vaveru vona a nihabi.

19 *I uka ma a taki a vure ranga a maki muholi. I uka ma a taki a kania ni habi ne ria a maki muholi.

20 *Pali a nihabi ne huriki ri made na uvo, i uka ma ri habi na Vure. Ri habi na hanitu. A koi mu gu vaveru turana hanitu.

21 *Mu keri ni ninu varago a kikei ne Bakovi Dagi, a kikei na hanitu. Mu keri ni kani varago na dede ne Bakovi Dagi, a dede na hanitu.

22 *I navai? Si kinigao hateka ne Bakovi Dagi? Si gi vakarike a hatena ge bage ne hita?

A Maki Lobo Si Rata, Ge ne Vona e Bakovi Dagi Kunana

23 *Mua ranga mu ta maea, “I uka tara naro ni gi pupukari iau ga rata.” Pali iau a taki, a naro ranga i uka ma ri gi kori iau. Mu ta maea, “I uka tara naro ni gi pupukari iau ga rata.” Pali iau a taki, a maki ranga i uka ma ge vakatora hita.

24 *Naha ni luhoi ni tuhori mule ioe kunana. O luhoi e huriki ranga, o tuhori ria.

25 A ra kania mu kona na maket, nahea mu gu nana ria, ri bole vai, ni habi na nitamina vure o i uka. Mu kani kunana,

26 *a vuhuna ni here maea, “A malala, a maki lobo i tabuli vona, ne vona e Bakovi Dagi.”

27 A bakovi tara i uka ma i luhoi torea e Kristo, ge taki ioe go kani na ruma vona, pali o ngaru ni vano, o vano. A ra maki i habi vomu, o kani kunana. Naha ni nanea i bole vai.

28 *Pali ni gi taki ioe maea, “A kania nga ni habi manga a nihabi na vure.” Pali, naha ni kani, ma ge hale a niluhoi na viri i vakalongo ioe vona a kania nga.

29 A ta maea, i uka ma go kori a niluhoi vomu. A ta maea, go kori a niluhoi na viri i taki ioe vona a kania nga i valai na roho na vure

* **10:16:** Mat 26:26-28 * **10:17:** Rom 12:5 * **10:18:** Levi 7:6 * **10:19:** 1Ko 8:4 * **10:20:** Vin 32:17; Kap 9:20 * **10:21:** 2Ko 6:15-16 * **10:22:** Vin 32:21 * **10:23:** 1Ko 6:12 * **10:24:** Rom 15:1-2 * **10:26:** Sng 24:1 * **10:28:** 1Ko 8:7

tebi. A viri tara bara i ta maea, “I navai a ningaru nau ni gi pupukari na niluhoi na bakovi tara?
30 *Iau a kani, a kavurikea a Vure vona a kania iea, pali ri gi ta hale navai nau vona a maki a kavurikea a Vure vona pali?”
31 *I mavonga, a ra maki mu ninu, a ra maki mu kani, a ra maki mu ratea, mu ratea, e huriki ri gi togoa a Vure.
32 *Na matane huriki a Iuda, e huriki a Grik, e huriki a tara na Vure, naha ni ratea tara maki ge rata ria ri gi boru.
33 *Iau tara, a toni ni rata a maki e huriki lobo ri gi vivi vona. I uka ma a tuhori mule iau. A maki lobo a rata, ga tuhori e huriki ala kupo, a Vure ge korimule ria.

11

1 *Mu muri mai a vilogu, i manga a hini iau a muri mai a vilone Kristo.

A Ngava na ni Kavitagu a Gigi

2 A ngaru ni kavurike mua, a vuhuna mu longototo iau, a ngava lobo a taki mua vona, ra ngava a vara mua vona hosi.
3 *Pali a ngava tara a ngaru mu gu lohoka vona. E Kristo i muga ne huriki a bakovi. E huriki a bakovi ri muga ne huriki e girihine ria. A Vure i muga ne Kristo.
4 A bakovi ge vasileki, o ge rata a nita propet, i uka ma ge kavitagua a gina. Bara i kavitagua a gina, bara i vakamaruhu a viri i muga vona, re Kristo.
5 Pali a ngatavine ge vasileki, o ge rata a nita propet, ge kavitagua a gina. Bara i uka ma ge kavitagua a gina, bara i vakamaruhua a viri i muga vona, re girihina. I manga kunana ge ali vuroki a vuna, bara i maruhu e girihina.
6 A ngatavine ge koi ni kavitagua a gina, pali, ge ali vuroki a vuna! Pali bara i rata mavonga, bara i maruhu. I mavonga, i kamumu ge kavitagua a gina na tahuna i vasileki.
7 *A bakovi i uka ma ge kavitagua a gina na tahuna i vasileki, a vuhuna a bakovi i manga a hanuna Vure, a bagetuanga na Vure. Pali a ngatavine a bagetua ne girihina,
8 *a vuhuna a Vure i uka ma i ratarikea a bakovi na karona ngatavine. A Vure i ratarikea a ngatavine na karona bakovi.
9 A Vure i uka ma i luhoia a ngatavine, i ratarikea a bakovi ge tuhoria. I luhoia a bakovi, lakea i ratarikea a ngatavine ge tuhoria.
10 I mavonga, a ngatavine ge kavitagua a gina na tahuna i vasileki, ge manga a kilakila, ge vakasiri manga a bakovi i muga vona, a

* **10:30:** 1Tim 4:4 * **10:31:** Kol 3:17 * **10:32:** Rom 14:13 * **10:33:** 1Ko 9:20-22 * **11:1:** 1Ko 4:16 * **11:3:** Vuh 3:16; Epe 5:23 * **11:7:** Vuh 1:26-27 * **11:8:** Vuh 2:18-23

vuhuna e huriki a agelo ri matanono hita.
11 Pali hita e huriki a tara ne Bakovi Dagi, a ngatavine i uka ma i made kikeri. A bakovi i tuhoria. A bakovi tara, i uka ma i made kikeri. A ngatavine i tuhoria.
12 Muga, a Vure i ratarike a ngatavine na karona bakovi. Pali ngane e huriki a bakovi, i poda ria a ngatavine. Pali a maki lobo i valai na Vure.
13 Mu luhoi kadoa a ninana iea: a ngatavine ge vasileki na Vure, i kamumu i uka ma ge kavitagua a gina?
14 I kavakava hateka, a maki ni maruhu vona a bakovi i ola a vuna.
15 Pali a ngatavine, i ola a vuna, i mata kamumu hateka, a vuhuna a vuna ni habi na ngatavine, ge kavitagua a gina.
16 Pali e rei a viri i ngaru ni gege vona a ngava nga, mi uka tabu tara naro mi gi tovo. A tara na Vure na tanga lobo ri ramai a ngava nga.

A Kinani na Malunga ne Bakovi Dagi

17 Pali ngane a tahoka ranga ngava, i uka ma ga kavurike mua vona. Na tahuna mu vapopo, i uka ma mu rata kamumu. Mu rata hale.
18 *Na tahuna mua e huriki a tara ne Kristo mu vapopo, a longo ta mu vapida lae. A luhoi ge muholi popote a ngava iea.
19 I uka ma i kamumu. Pali i muholi bara i tahoka e huriki ri vapida lae, ge vakasiri e rei ne mua i luhoi muholia e Kristo.
20 Na tahuna mu vapopo, mu kani, i uka ma i manga mu kani a kania ne Bakovi Dagi,
21 a vuhuna mua takutaku mu kani kunana. E huriki ranga i uka ma ri bole kupo, ri vitolo. E huriki ranga ri ninu hateka, ri manga.
22 Mu manga! Mu uka ruma mu gu kani vona, mu gu ninu vona? I mata manga mu biu a tara na Vure, mu vakamaruhu e huriki ri bala a maki. Ga taki navai mua? Ga kavurike mua? I uka liu!
23 E Bakovi Dagi i tovo iau, ngane ga tovo mua. Na rodo, ta ni gi habi na limane huriki a pile e Isu a Bakovi Dagi, i bole rike a bret,
24 i kavurikea a Vure vona, i kevea, i ta maea, “Ra bret iea a bobogu, a habia ge korimule mua. Mu rata mavonga vakaroro, mu luhoi mule iau.”
25 *Ri kani lobo, i bole rikea a kikei na vain, i kavurikea a Vure vona, i ta maea, “A kikei iea i vakasiri a ngava dagi karaba, a vakatorea na daragu. Na tahuna mu ninua, mu luhoi mule iau.”
26 Na tahuna mu kania a bret, mu ninu a vain, mu vakalongo e huriki vona a matenga ne Bakovi Dagi, ge vano, ge harena na tahuna ge hamule valai.

* **11:18:** 1Ko 1:10-12 * **11:25:** Nim 24:6-8; Hib 8:8-13 * **11:27:** Hib 10:29

27 *I mavonga, e rei a viri i
kani a bret, i ninu a kikei na
vain ne Bakovi Dagi na naro
i uka ma i togoa e Bakovi
Dagi vona, i manga i luhoi a
maki tavula a kakaina, a
darane Bakovi Dagi, i tahoka
a ngava.
28 I mavonga, i kamumu
mu gu luhoi kado mule a
narone mua taro. Muri mu
kani a bret, mu ninu na
kikei.
29 E rei a viri i uka ma i
luhoi kado mule a narona,
pali i kani, i ninu, a Vure
bara i vakamadihia.
30 Na naro iea kunana, i
kupo ne mua mu giloa, mu
uka a nitora, pali e huriki
ranga ri mate pali.
31 Hita bara si pelekado
mule hita, a Vure i uka ma
ge vakamadihi hita.
32 *Pali na tahuna e Bakovi
Dagi i vakamadihi hita, i
tovo hita, i uka ma si gi velu
turane huriki na malala.
33 Mua e huriki a turagu,
na tahuna mu vapopo mu
gu kani, mu vadava.
34 A viri i vitolo, ge kani
taro na ruma, lakea na
tahuna mu vapopo ni kani
palupu, a Vure i uka ma ge
vakamadihi mua. A ngava
ranga ga habi ne mua muri
ma na tahuna a bele iene.

12

A Maka Nitora na Hanu Kiripiripi

1 Mua e huriki a turagu, a
ngaru mu gu lohoka vona a
maka nitora legelege a Hanu
Kiripiripi i habi tavula ne
hita.
2 *Hosi, na tahuna mu
made na uvo, ni tami mua
na dala ranga, mu kavurike
a hanuna vure ranga, ra ri
keri ni ta.
3 *I mavonga, a ngaru mu
gu palala vona tara maki. E
rei a viri i ta maea, “A
rudurahea e Isu!”, a Hanuna
Vure i uka ma i made turana
bakovi iea. A Hanu
Kiripiripi i uka ma ge made
turana viri, bara i keri ni ta
maea, “E Isu ia e Bakovi
Dagi!”
4 *A nitora a Hanu
Kiripiripi i habi tavula ne
hita, ri kupo, ri legelege, pali
a Hanu Kiripiripi i taku
kunana.
5 A leho e Bakovi Dagi i
habi ne hita takutaku ri
legelege, pali e Bakovi Dagi i
taku kunana.
6 A naro kamumu si gi
rata ri kupo, ri legelege, pali
a Vure i taku kunana, i habi
a nitora ne hita si gi rata.
7 A Hanu Kiripiripi i
vakasiri a nitora vona ne
hita takutaku, si gi vakori.
8 A Hanu Kiripiripi i habi
na viri tara a ngava na
niluhoi kamumu. Pali na
viri tara i habi a ngava na
lohokanga.*
9 I habi na viri tara ge
luhoi torea a Vure. Pali i
habi na viri tara a nitora ni
vakamahuri e huriki ri giloa.
10 A Hanu Kiripiripi i habi

* **11:32:** Hib 12:5-6 * **12:2:** Hab 2:18-19 * **12:3:** 1Ion 4:2-3 * **12:4:** Rom 12:6 * **12:8:** A ngava na lohokanga, a Vure bara i vakalongo ioe vona a maki tara ni rata kapiloho. Ioanes 4:18; Apostolo 5:3

na viri tara a nitora ni rata a nivakasiri. I habi na viri tara a nita propet. I habi na viri tara a nitora ni matakilaka vona a maki na Vure, a maki na hanitu. Na viri tara i habi ge ta na tabele tebi legelege. Na viri tara i habi ge tuveve polo a pelegona tabele tebi.

11 *A maki lobo nga, a Hanu Kiripiripi i taku kunana i rata, i habi ne huriki takutaku na ningaru vona.

Hita Lobo a Kakaine Kristo

12 *A kakaine hita i tahoka a tabekena i kupo. A tabekena i kupo hateka, pali ri vakabele a kakaina i taku kunana. Na naro iea kunana, a kakaine Kristo tara.

13 *E huriki ranga a Iuda, e huriki ranga a Grik, e huriki ranga a vorakato, e huriki ranga i uka ma ria a vora, hita lobo, a Hanu Kiripiripi i vahilolo hita, si bele manga a kakaine Kristo i taku kunana. Hita lobo si vaveru vona a Hanu Kiripiripi i taku kunana.

14 A kakaina viri, i kupo a tabekena. I uka ma i taku kunana.

15 A vaha ge ta maea, “Iau i uka ma a lima, lakea iau i uka ma a tabekena kakaina viri.” A ngava iea i uka ma ge ratea ge muholi. Ia a tabekena kakaina viri.

16 Pali a tulina ge ta maea, “Iau i uka ma a matana, lakea iau i uka ma a tabekena kakaina viri.” A ngava iea i uka ma ge ratea ge muholi. Ia a tabekena kakaina viri.

17 A kakaimu lobo ga matana kunana, go longo navai? Pali a kakaimu lobo ga tulina kunana, go burongi navai?

18 Pali a kakaine hita i uka ma i mavonga. A Vure i rata a kakaine hita, i ru na tabekene ria takutaku a tabekena kakaine hita, na ningaru vona.

19 A kakaina viri ge tahoka a tabekena i taku kunana, i uka ma ge manga a kakaina viri.

20 A kakaine hita i tahoka a tabekena i kupo, pali a tabekena nga ri vakabele a kakaine hita i taku kunana.

21 A matana viri i uka ma ge takia a limana ge uka leho. A gina viri i uka ma ge takia a vahana ge uka leho.

22 Pali a maka tabekena kakaine hita ri mata manga i uka ma ri tora, ri tahoka a leho dagi.

23 A maka tabekena kakaine hita si maruhu vona, si vakabagetu, si kavitagu. A maka tabekena kakaine hita i uka ma ni gi matai, si kavitagu kamumu.

24 Pali a maka tabekena kakaine hita i uka ma si maruhu vona, i uka ma si gi kavitagu. A Vure i ru na tabekene ria takutaku, a tabekena kakaine hita, i rata a maka tabeke si maruhu vona, si matakari kamumu.

25 Lakea a kakaine hita ge taku kunana, i uka ma ge vakalipida. A maka

* **12:11:** 1Ko 7:7 * **12:12:** 1Ko 10:17 * **12:13:** Gal 3:28

tabekena kakaine hita lobo ri yamatakari.
26 A tabekena tara ge bole a nimadihi, a tabekena lobo bara ri hatakia. A tabekena tara ni gi vakabagetu, a tabekena lobo bara ri vivi.
27 *Na naro iea kunana, mua takutaku a tabekena kakaine Kristo.
28 *A Vure i ru e huriki ri gi leho pololilo na tara ne Kristo. I ru taro e huriki a apostolo, muri i ru e huriki a propet, muri ru e huriki a mari ni tovo, muri i ru e huriki ri rata a nivakasiri, muri e huriki ri vakamahuri e huriki, e huriki ri moro ni kori, e huriki ri moro ni matakari a leho, e huriki ri ta na tabele tebi legelege.
29 I uka ma ge mua lobo a apostolo. I uka ma ge mua lobo a propet. I uka ma ge mua lobo a mari ni tovo. I uka ma ge mua lobo mu gu rata a nivakasiri.
30 I uka ma ge mua lobo mu gu vakamahuri a viri. I uka ma ge mua lobo mu gu ta na tabele tebi. I uka ma ge mua lobo mu gu tuveve polo a tabele tebi.
31 *A ngaru mua lobo mu gu ngaru ni bole a nitora na Hanu Kiripiripi ni rata a leho ge tuhori hateka e huriki.
Pali ngane ga vakalongo mua vona a naro i kamumu hateka.

13

1 Iau bara ta na tabele tebi ne huriki a bakovi, ne huriki a agelo, pali i uka ma a ngaru e huriki, a ta tavulavula manga a tavure i ngere tavula, o manga a garamo i tangi bitutu lae.
2 *Iau bara ta na nita propet, a lohoka na lohokanga kapiloho lobo, a luhoi tora hateka, lakea a maka lolo ri gi malaga na murine ria, pali iau i uka ma a ngaru e huriki, iau a maki tavula.
3 Iau bara habi lobo a mahala nau, o ri gi gutu iau na kanono, pali iau i uka ma a ngaru e huriki, a naro nga i uka ma ru gu kori iau.
4 A viri i ngaru e huriki, bara i hatenono ne huriki. Bara i rata kamumu e huriki. I uka ma ge masigoro na viri. I uka ma ge bibi rike mule ia. I uka ma ge tagege.
5 A viri i ngaru e huriki i uka ma ge mata polopolo na viri. I uka ma ge luhoi mule ia kunana. Bara i made madoru kunana. Bara i longo kaburungi malaviriri na tahuna a viri i rata halea.
6 *A viri i ngaru e huriki, i uka ma ge vivi na naro hale. Bara i vivi na ngava muholi.
7 *A viri i ngaru e huriki bara i kaloho a nimava, i luhoi tora vakaroroa a Vure, i pasimata vakaroro na Vure, i pesi tata na tahuna a maregoa i bele.
8 A nita propet bara i lobo. A naro ni ta na tabele tebi bara i lobo. A lohokanga na maki kapiloho bara i lobo.

* **12:27:** Rom 12:5 * **12:28:** Epe 4:11-12 * **12:31:** 1Ko 14:1 * **13:2:** Mat 17:20 * **13:6:** Rom 12:9 * **13:7:** 1Pe 4:8

Pali a naro na nivangaru i uka ma ge lobo.

9 Ngane si lohoka popote kunana, si ta propet popote kunana.
10 Pali na tahuna a maki maraviluna i bele, a kalavana maki bara i lobo.
11 Hosi iau a koma kiroko, a ta manga a koma kiroko, a naro manga a koma kiroko, a luhoi manga a koma kiroko. Pali na tahuna a koru rike, a voro taparaki a naro na koma.
12 Ngane i uka ma si matai kavakavea a Vure. Si matai popote kunanea, i manga si masia na tuku. Pali muri ma bara si masia a matana, bara si lohoka kamumu vona, i manga a hini i lohoka kamumu pali ne hita.
13 *Ngane a maki i tolu i tabuli, ra a naro ni luhoi tora, a naro ni pasimata, a naro ni vangaru. Pali a viri dagi hateka, a naro na nivangaru.

14

A Nita Propet

1 *Mu muri mai a naro ni vangaru. Mu ngaru hateka ni bole na Hanu Kiripiripi a nitora ni rata a leho legelege. A nitora mu gu ngaru hateka, mu gu ta propet,
2 a vuhuna a viri i ta na tabele tebi i uka ma i ta mai e huriki a bakovi, ri gi longokilalea a ngavana. I ta maia a Vure. I ta na nita kapiloho na nitora na Hanu Kiripiripi.
3 Pali a bakovi i ta propet, i ta mai e huriki a bakovi, ge vakatora ria, ge luke ria, ge kori ria.
4 A bakovi i ta na tabele tebi i vakatora mule ia kunana. Pali a viri i ta propet i vakatorea a tara ne Kristo.
5 A ngaru mu gu ta na tabele tebi, pali a ngaru hateka mu gu ta propet. A viri i ta propet i rangi a viri i ta na tabele tebi. O ge tuveve polo a ngavana viri i ta na tabele tebi, ngane bara i kamumu manga a viri i ta propet, i vakatorea a tara ne Kristo.
6 Mua e huriki a turagu, iau bara valai ne mua, ga ta na tabele tebi, ge kori navai mua? Pali bara vakalongo mua vona a ngava i vakasiri iau vona a Vure, o a lohokanga na Vure, o a nita propet, o ga tovo mua, bara kori mua.
7 I manga kunana a maki i uka nimahuri, manga a piloli, o a gita. A viri i sigi rua, pali i uka ma ge ramai kamumu a linge, i sigi tavula, e huriki ri gi longokilala navai a linge?
8 Na tahuna e huriki ri nunu lakea na vabinga, a viri tara bara i vaki a tavure. Pali i uka ma ge vaki kamumu, e huriki a nugumaheto ri gi lohoka navai ri gi vano ri gi vaubi?
9 Mua ranga. Bara mu ta na tabele tebi, e rei ge longokilala? Bara mu ta tavula kunana.

* **13:13:** 1Tes 1:3 * **14:1:** 1Ko 12:31; 14:39

10 I kupo a nita koea na
malala. Ria lobo ri tahoka a
pelegona.
11 Pali iau i uka ma ga
longokilalea a nitane ria, iau
ngane a mosi na matana viri
i ta. Ia tara, a mosi na
matagu.
12 A matai mua mu ngaru
hatekea ni bole a Hanu
Kiripiripi, a nitora ni rata a
leho legelege. I mavonga, a
ngaru mu gu ngaru hateka a
maki ge vakatorea a tara ne
Kristo.

A Tabele Tebi

13 I mavonga, a viri i ta
kilala na tabele tebi ge
vasileki, a Vure ge ratea ge
tuveve poloa a pelegona.
14 A ta maea, a vuhuna iau
bara vasileki na tabele tebi,
a hanugu i vasileki, pali a
niluhoi nau i tabuli tavula.
15 Pali a ra ga ratea ngane?
A hanugu bara i vasileki,
pali a niluhoi nau tara bara i
vasileki. A hanugu bara i
kalolo, pali a niluhoi nau
tara bara i kalolo.
16 Ioe bara o vasileki
kunana na hanumu, a viri i
uka ma i lohoka bara i keri
ni ta maea, "I muholi", a
vuhuna i uka ma i
longokilalea a nitamu.
17 O rata mavonga, i
muholi ioe o kavurikea a
Vure, pali e huriki ranga, i
uka ma o vakatora ria.
18 A kavurikea a Vure
vona a rangi mua na rabuna
ni ta na tabele tebi.
19 Pali ge kori navai e
huriki na vaponga na
tahuna a ta na tabele tebi?
Bara ta kavakava na ngava,
a tovo mua, bara i kamumu
hateka.
20 *Mua e huriki a turagu,
na maka maki nga, naha ni
luhoi manga a koma kiroko.
A narone mua, ni malele ha
na naro hale, mu gu manga
a koma kiroko. Pali a
niluhoi ne mua ge manga a
bakovi dagi.
21 *A ngava ni here puru
na Vinara, i maea, "E Bakovi
Dagi i ta maea,

'Ga taki e huriki nga na
nitane huriki basi,
na nita i uka ma ri
longokilalea.

A rata mavonga,
pali i uka ma ri gi longo
mai iau.' "

22 I vakasiri manga a naro
ni ta na tabele tebi a
nivakasiri, i uka ma ne vona
e huriki ri luhoi tora. Ne
vona e huriki i uka ma ri
luhoi tora. Pali a naro ni ta
propet a nivakasiri ne vona
e huriki ri luhoi tora. I uka
ma ne vona e huriki i uka
ma ri luhoi tora.
23 *Pali na tahuna e huriki
a tara ne Kristo ri vapopo,
lakea ria lobo ri ta na tabele
tebi, pali a viri polovavo, o a
viri i uka ma i luhoi torea e
Kristo i dili, bara i luhoi ta ri
manga.
24 *Pali e huriki lobo ri gi
rata a nita propet, lakea a
viri polovavo, o a viri i uka
ma i luhoi torea e Kristo i
dili, bara i longo a nita
propet ne huriki, bara i
padia a hatena.

* **14:20:** Epe 4:14 * **14:21:** Ais 28:11-12 * **14:23:** Apo 2:13 * **14:24:** Ion 16:8

25 A niluhoi hale kapiloho
vona bara ni taki tala, lakea
bara i turume puru, i
kavurikea a Vure, i taki tala
na Vure i made muholi
turane mua.

A Leho na Lotu Ge Nunu Kamumu

26 *I mavonga, mua e
huriki a turagu, a ra mu gu
ratea? Na tahuna mu
vapopo, mua takutaku mu
gu tahoka a linge, o mu gu
tovo na ngava, o mu gu
vakalongo a nitana Vure, o
mu gu ta na tabele tebi, o
tuveve polo a pelegona
ngava tebi. A maki lobo mu
ratea, mu ratea ge vakatora
e huriki.

27 E huriki ri ngaru ni ta
na tabele tebi, ge ala rua o
ala tolu kunana. Ge ta muga
a viri tara, muri a viri tara
ge ta. Muri a viri tara ge
tuveve polo a ngavane tou.

28 Pali ge uka tara viri ge
tuveve polo a ngava, naha ni
ta na tabele tebi. O
mangaulu kunana. O taki
mule ioe, o taki kunanea a
Vure.

29 *A bakovi ala rua o ala
tolu to go ta propet. E huriki
ranga ri gi luhoi kado a
ngavane tou.

30 Na tahuna a viri tara i
ta propet, lakea a viri tara i
bole ranga ngava na Vure, a
bakovi muga ge mangaulu,
ge ta taro a viri tara.

31 Na naro iea mua lobo
bara mu ta propet takutaku.
Mua lobo bara mu tovo.
Mua lobo bara ni vakatora.

32 A viri i ta propet i
matakari a nitora iea.

33 A Vure i uka ma i ngaru
a lotu ge vakae viliha. I
ngarua ge nunu kamumu na
nivalemu.

I ramai a naro na tara ne
Kristo na tanga lobo,

34 *e huriki a ngatavine, i
uka ma ri gi ta na vaponga.
Nahea ri gi ta. Ri gi made
polotano ne huriki a bakovi.
A Vinara tara, i ta mavonga.

35 Ge tahoka tara maki ri
gi ngaru ni nana vona, ri gi
nana e girihine ria na ruma.
A maki ni maruhu vona a
ngatavine ge ta na vaponga
na tara ne Kristo.

36 I navai? Mua kunana
mu vakabelea a nitana
Vure? A nitana Vure i bele
kunana ne mua?

37 *E rei a viri ne mua i
luhoi ta ia a propet, o ia a
bakovi na Vure, ge taki tala
ne mua, na ngava a herea, i
valai ne Bakovi Dagi.

38 E rei a viri i uka ma i
longokilalea a ngava a
herea, mua ranga, naha ni
matakilalea a bakovi iea.

39 I mavonga, mua e huriki
a turagu, a ngaru mu gu
ngaru hateka ni ta propet.
Naha ni ta pupukari e huriki
ri gi ta na tabele tebi.

40 Pali a maki lobo ni gi
rata na naro kamumu, ge
ramai kamumu a naro.

15

E Kristo i Mahuri Mule

1 Mua e huriki a turagu,
ngane a ngaru ni
vakalohoka tabu mua vona

* **14:26:** 1Ko 12:8-10 * **14:29:** 1Tes 5:21 * **14:34:** 1Ko 11:3; 1Tim 2:12
* **14:37:** 1Ion 4:6

a Velenga Kamumu a vara
mua vona hosi. Na tahuna
mu longoa, mu luhoi torea,
ngane mu pesi tora vona.
2 A Velenga Kamumu iea
ge korimule mua. Pali mu
gu luhoi tora mavonga a
ngava a vara mua vona hosi.
Ge uka, bara mu luhoi tora
tavula.
3 *A ngava dagi e Kristo i
vakalongo iau vona, iau tara
a vakalongo mua vona, ra i
maea: E Kristo i mate, ge
bole a mapana naro hale ne
hita, i muri mai a ngava ni
here puru hosi na Hinere.
4 *I mate, ni tanu. Muri na
parava i tolu i mahuri mule,
i muri mai a ngava ni here
puru hosi na Hinere.
5 *Muri i bele ne Sipas.
Muri i bele ne huriki a
murimuri ala 12.
6 Muri i bele ne huriki a
turane hita ala 500, i tahoka
a polona. I kupo ne ria ri
tabana. Pali ranga ne ria ri
mate pali.
7 *Muri i bele ne Iakop.
Muri i bele ne huriki a
apostolo.
8 *Muri liu i bele nau. I
manga iau a viri ni poda
muri liu.
9 *Iau a apostolo, a muri
liu ne huriki a apostolo
ranga. I uka ma a bakovi
kamumu ni gi gale iau ge iau
a apostolo, a vuhuna hosi a
vakamadihi a tara na Vure.
10 *Pali a Vure i rata
kamumu iau, i rata iau a
bele manga iau ngane. A
Vure i rata kamumu iau, i
uka ma i rata tavula, a
vuhuna a leho tora hateka
ne huriki a apostolo ranga.
Pali i uka ma iau a leho tora
hateka. A Vure i rata
kamumu iau, lakea a leho
tora hateka.
11 Iau a vara mua, o ria ri
vara mua, i uka maki. Mi
vakalongo ne mua a Velenga
Kamumu iea. Ia a Velenga
Kamumu mu luhoi torea.

Muri Ma e Huriki Ri Mate Bara Ri Mahuri Mule

12 Mi taki tala ne huriki
vona, e Kristo i mahuri mule
na matenga. Pali i navai
ranga ne mua mu taki ta i
uka ma si gi mahuri mule na
matenga?
13 Ge muholi a ngava nga,
e Kristo tara i uka ma i
mahuri mule.
14 Pali ge muholi e Kristo i
uka ma i mahuri mule, mi
tovo tavula e huriki. Mua
ranga, mu luhoi tora tavula.
15 I uka ma ge ngi kunana,
pali ge muholi e Kristo i uka
ma i mahuri mule, mia
ngane mi tami mua na Vure,
a vuhuna mi taki tala ne
huriki, a Vure i
vakamahuria e Kristo. Pali
ge muholi i uka tara viri ge
mahuri mule, e Kristo tara, a
Vure i uka ma i vakamahuri
mulea.
16 Ge muholi i uka tara viri
ge mahuri mule, e Kristo
tara i uka ma i mahuri mule.
17 Pali ge muholi e Kristo i
uka ma i mahuri mule, mu
luhoi tora tavula, a naro
hale ne mua i tabana.

* **15:3:** Ais 53:5-12 * **15:4:** Mat 12:40; Apo 2:24-32 * **15:5:** Mat 28:16-17; Luk 24:34 * **15:7:** Apo 1:3-4 * **15:8:** Apo 9:3-6 * **15:9:** Epe 3:8; 1Tim 1:15 * **15:10:** 2Ko 11:23

18 Lakea e huriki ri luhoi
torea e Kristo ri mate pali, ri
puru pali na kanono.
19 Hita bara si luhoi torea
e Kristo ge kori hita koea na
malala kunana, bara si
matasia liu ne huriki lobo
na malala.
20 Pali i muholi hateka. E
Kristo i mahuri mule na
matenga. I mahuri mule
muga ne huriki lobo ri mate
pali.* I vakasiri manga i
muholi hateka, hita ranga, si
gi mahuri mule muri ma.
21 *A matenga i bele na
bakovi tara. I mavonga
kunana, a nimahuri mule na
matenga i valai na bakovi
tara.
22 E Adam ra viri i
vakabelea a matenga, lakea
hita lobo si mate. Pali e
Kristo a viri i rata hita lobo
si gi mahuri mule.
23 *Bara i ramai a hini a
Vure i luhoi purua. E Kristo
i mahuri mule muga. Muri
ma, na tahuna ge hamule
valai, e huriki a ngate ne
Kristo bara ri mahuri mule.
24 Muri a nilobona parava
bara i bele. Na tahuna iea e
Kristo bara i vakalobo e
huriki a matakari, a maka
nitora, i habi na limane
Tamana a harikianga na
Vure,
25 *a vuhuna e Kristo bara
i matakari taro, ge vano ge
harena na tahuna i ratapile
e huriki a pile vona.
26 *A ikuna pile ge
ratapilea, a matenga,
27 *a vuhuna a ngava ni
here maea, “A Vure i ru na
limana a maki lobo, ge
matakari.” Pali a ngava, “A
Vure ge ru na limana a maki
lobo,” i kavakava a Vure i
uka ma ge tabuli na limane
Kristo.
28 Na tahuna a maki lobo
ge tabuli polotano ne Kristo,
muri e Tuna ge ru mule ia
na limana Vure, ra viri i
habi na limane Tuna a maki
lobo. Na naro iea, a Vure ge
matakari a maki lobo.
29 Ge muholi i uka tara
viri ge mahuri mule na
matenga, i navai e huriki ri
bole a hilova na murine
huriki ri mate pali?
30 *Pali mia? Na parava
vakaroro mi laho na dala na
vuranga, mi gi vakalongo e
huriki vona e Kristo.
31 Mua e huriki a turagu,
hita lobo si rihi e Isu Kristo a
Bakovi Dagi ne hita. A vivi
ne mua, a ta maea, “Na
parava vakaroro e huriki ri
ngaru ni rabalaki iau.”
32 *Hosi a vaubi na maka
livoa o Epesus. I uka ma a
luhoi a maki na malala, a
rata mavonga. Iau bara
luhoi kunana a maki na
malala, i uka ma ga vaubi.
Ge muholi i uka tara viri ge
mahuri mule na matenga,
bara i manga e huriki ranga
ri taki, “Si gi kani, si gi ninu,
a vuhuna kuduvi bara si
mate.”
33 Naha ni tami mule mua.
“A bakovi kamumu bara i
laho turana bakovi hale, a

* **15:20:** A nita Grik i ta vakakika na viri i mate ‘i mahita.’ * **15:21:** Rom 5:12 * **15:23:** 1Tes 4:16; Kap 20:5 * **15:25:** Mat 22:44 * **15:26:** Kap 20:14 * **15:27:** Sng 8:6 * **15:30:** Rom 8:36 * **15:32:** Ais 22:13

narona bakovi kamumu
bara i mapulo, i hale."
34 Mu bole mule a niluhoi
kamumu ne mua, mu lobo
ni rata a naro hale. I tahoka
e huriki ranga i uka ma ri
lohoka na Vure. A ta maea,
mu gu maruhu.

A Kakaina Viri i Mahuri Mule Bara i Mareli

35 E huriki ranga ri nana
maea, "Re huriki ri mate
pali, ri gi mahuri mule
navai? Ge mata navai a
kakaine ria na tahuna ri
mahuri mule?"
36 *E huriki ri nana maea,
ri manga! A maki si varo,
bara i mate taro, muri bara i
rike.
37 Pali a maki si varo i uka
ma i mata manga a hamona
ge rike muri ma. Ia a vutu
kunana, a vutuna vit o a
maki tara.
38 Pali a Vure i rata a
vutuna maki takutaku ge
tahoka a gamona i mata
tebi, na ningaru vona.
39 A bobona bakovi i tebi
na bobona boro. A bobona
kadirovo i tebi. A bobona
manu i tebi. I kupo, i
legelege a bobona maki.
40 A maki na hunu, i tebi a
kakaina. A maki na malala, i
tebi a kakaina. A nipara na
maki na hunu i tebi na
nipara na maki na malala.
41 A nipara na haro i tebi
na nipara na keva. A nipara
na hada i tebi. A hada
takutaku, i tebi a nipara ne
ria.
42 I mavonga kunana a
naro ni mahuri mule. A
podane hita ni tanu bara i
bera. Pali a kakaina viri i
mahuri mule i uka ma ge
bera.
43 *A kakaine hita i mate
ni tanu, a maki tavula. A
kakaine hita i mahuri mule,
i bagetu hateka. A kakaine
hita i mate, ni tanu, i uka ma
i tora. Pali a kakaine hita i
mahuri mule, i tora hateka.
44 A kakaina viri si tanua,
a maki na malala. Pali a
kakaina viri i mahuri mule,
a maki na hunu. I tahoka a
kakaine hita na malala. I
tahoka a kakaine hita muri
ma na hunu.
45 *Ni here puru hosi, i
maea, "A bakovi muga, re
Adam, ni ratarike, i bele a
bakovi mahuri." Pali e
Adam muri, re Kristo, ia a
hanu ni habi a nimahuri ne
huriki.
46 A maki na malala i bele
muga. Muri a maki na hunu
i bole a murina.
47 A bakovi muga, a bakovi
na malala, ni ratarike na
habulo. Pali a bakovi i muri,
a bakovi na hunu.
48 E huriki a bakovi na
malala ri manga ra bakovi
ni rata na habulo. Pali e
huriki a tara ne Kristo ri
manga ra bakovi i valai na
hunu.
49 Ngane si manga a
bakovi ni rata na habulo.
Pali muri ma bara si bele
manga ra bakovi i valai na
hunu.

A Nimulangi

50 Mua e huriki a turagu, a
taki mua, a kakaine hita na
malala, i uka ma ge dili na
harikianga na Vure. A
kakaine hita, ra i mate

* **15:36:** Ion 12:24 * **15:43:** Pili 3:20-21 * **15:45:** Vuh 2:7

kilala, i uka ma ge dili na harikianga na Vure, ra i tabuli vakaroro.
51 *Mu longo! Ga vakalongo mua vona a ngava kapiloho. I uka ma ge huriki lobo ri gi mate. Pali hita lobo bara si mareli
52 malaviriri kunana, i manga a matana viri i marakumisi. Bara i bele na tahuna ni vaki a ikuna tavure. Bara ni vaki a tavure, lakea e huriki ri mate pali bara ri mahuri mule. Lakea hita e huriki si tabana ni mahuri, bara si mareli, si bole a kakaine hita i uka ma i mate kilala.
53 *A kakaine hita i mate kilala bara i mareli, a kakaine hita karaba i uka ma ge mate.
54 *Na tahuna i bele mavonga, a ngava ni here hosi bara i bele muholi, ra i maea,

“A Vure i mulangi,
i vakaloboa a matenga.”

55 *“O matenga, i vai a
tuhamu go ratapile e
huriki?
I vai a maheto vomu, go
padimate e huriki
vona?”

56 *A maheto na matenga, a naro hale. A vinara i habi a nitora na naro hale.
57 Pali si gi kavurikea a Vure. I rata hita si mulangi turane Isu Kristo, a Bakovi Dagi ne hita.
58 I mavonga, o huriki a turagu, ra a ngaru hateka, mu pesi tora, mu paha taga. Mu habi vakaroro a hatene mua na leho ne Bakovi Dagi, a vuhuna mu lohoka vona, a leho mu ratea ne Bakovi Dagi, i uka ma ge velu tavula.

16

A Nihabi ne Huriki a Tara ne Kristo

1 *Ngane ga taki tabu mua vona a naro na ni ru kadolu a moni ni kori e huriki a tara ne Kristo o Ierusalem. Mu rata manga a hini a taki e huriki a tara ne Kristo o Galesia.
2 Na Sande lobo, mua takutaku mu ru kadolu ranga moni mu bole na parava takutaku. Mu rata mavonga, na tahuna a lakene i uka ma mu gu papahari ni matakana a moni ni vakaru lakea ne ria.
3 Na tahuna a bele iene, mu vulaki ranga bakovi, ga rudu ria, ri gi taparakia o Ierusalem a kinori ne mua. Ga herea a raukea to go vakasiri o Ierusalem, ri gi matakilala tou, tou a bakovi kamumu.
4 Pali iau ga masia ge kamumu ga vano, bara to laho turagu.

A Nihavai ne Paulus

5 *Iau bara lakea taro na tabeke ne Masedonia, ga laho taro vonga. Muri bara lakene, bara gosi mua.
6 *A ngaru ni made tabaka turane mua. Bara made turane mua na tahuna na malangia. Muri, ga pe mua,

* **15:51:** Mat 24:31; 1Tes 4:15-17 * **15:53:** 2Ko 5:4 * **15:54:** Ais 25:8 * **15:55:** Hos 13:14 * **15:56:** Rom 7:13 * **16:1:** Rom 15:25-26; 2Ko 8:1-9 * **16:5:** Apo 19:21 * **16:6:** Rom 15:24

ga lokovai, bara mu kori iau na nilaho nau.
7 Iau bara lakene ngane, i uka ma ge kamumu, a vuhuna bara laho polopolo kunana. E Bakovi Dagi ge ngaru, a ngaru ga made tabaka turane mua.
8 Pali ngane ga made taro o Epesus, ge lobo taro a habu na Pentekos,
9 *a vuhuna a Vure i kado puru pali a dalagu ga rata a leho dagi vona, ga vakabele a kanena dagi. Ri ala kupo hateka ri gege iau koea.

10 *Na tahuna e Timoti i bele iene, mu rata kamumua, i uka ma ge mangenge. I rata a leho ne Bakovi Dagi manga iau.

11 *Nahea tara viri ge biu ia. Mu tuhoria na tahuna i ngaru ni hamule valai nau, ge pe mua na nivalemu. A pasimata vona e Timoti ge hamule valai turana e huriki e turane hita.

12 *E Apolos, e turane hita, a taki torea ge vano turana e huriki a turane hita, ri gi matai mua. Pali i uka ma i ngaru. Muri ma, ia ge malopi, bara i lakene, ge matai mua.

A Nilobona Ngava

13 Mu matadoko. Mu pesi tata na niluhoi tora. Naha ni mangenge, mu kinigao.
14 A maki lobo mu rata, mu rata na naro na nivangaru.

15 *Mu lohoka vona a kabu ne Stepanas. Ri pulo a narone ria muga ne huriki lobo na tabeke ne Akaia. Ri habi a hatene ria ni tuhori e huriki a tara ne Kristo. Mua e huriki a turagu, a ngaru mu gu
16 longototo e huriki a bakovi maea, turana e huriki ri rata a leho ne Bakovi Dagi.
17 A vivi vona e Stepanas, e Portunatus, e Akaikus to valai koea, to matai iau. To valai na murine mua,
18 to vakakamumu a hategu. Mua ranga, to vakakamumu a hatene mua. Mu togo e huriki a bakovi maea.
19 *E huriki a tara ne Kristo na tanga lobo na tabeke ne Asia ri talo rike a haro ne mua. E Akuila rua e Prisila, e huriki a tara ne Kristo ri vapopo na ruma ne rua, ri talo rike na rane Bakovi Dagi a haro kamumu ne mua.
20 E huriki e turane hita ri talo mua. Mu vatagui na naro kamumu.
21 Iau, e Paulus, a herea na limagu a nitalo nau i lakene mua.
22 *E rei a viri i uka ma i ngarua e Bakovi Dagi, a Vure ge rudurahea. O valai, Bakovi Dagi ne mia!*
23 E Isu, a Bakovi Dagi, ge rata kamumu mua.
24 A ngaru hateka mua, ra mu rihi e Isu Kristo. I muholi.

* **16:9:** Apo 19:8-10; 2Ko 2:12 * **16:10:** 1Ko 4:17 * **16:11:** 1Tim 4:12 * **16:12:** 1Ko 3:6 * **16:15:** 1Ko 1:16 * **16:19:** Apo 18:2,18,26 * **16:22:** Gal 1:8-9; Kap 22:20 * **16:22:** A ngava e ‘Maranata’ na nita Aram i manga i maea, ‘O valai, Bakovi Dagi ne mia!’

A Ruana Raukea e Paulus i Here Lakea ne Huriki a Korin
A Nita Vakalohoka

A ruana raukea iea e Paulus i here lakea ne huriki a Korin na tahuna i tahoka a maregoa turane ria. Ranga bakovi na tara ne Kristo o Korin ri ta hale ne Paulus, pali ngane e Paulus i vakasiri i ngaru ni valemu turane ria ge bele kavakava a ni vivi vona.

E Paulus i herea a raukea iea na pida i taku o na pida i rua muri na tahuna i herea a raukea muga.

E Paulus i Talo e Huriki

1 *Iau, e Paulus, a apostolo ne Isu Kristo, na ningaru na Vure. Maria e Timoti, a turane hita, miri herea a raukea iea.

I lakea ne mua e huriki a tara na Vure mu made o Korin, turana e huriki a tara na Vure ri made na tabeke lobo ne Akaia.

2 A Vure, e tamane hita, turana e Bakovi Dagi e Isu Kristo, ru gu rata kamumu mua, ru gu habi a nivalemu ne mua.

E Paulus i Kavurikea a Vure

3 *Si gi kavurikea a Vure, e Tamane Bakovi Dagi ne hita, e Isu Kristo, e Tamane hita i dodo hita, a Vure i luke hita.

4 I luke maria na tahuna miri bole a maregoa, lakea maria ranga, bara miri luke e huriki ranga ri bole a maregoa na naro a Vure i luke maria vona.

5 *Miri bole a nimadihi i kupo a vuhuna miri rihi e Kristo. I mavonga, e Kristo bara i luke hateka maria.

6 Na tahuna miri bole a maregoa, bara i kori mua, ni gi luke mua, ni gi korimule mua. Na tahuna a Vure i luke maria, bara i kori mua, ni gi luke mua. Mua ranga mu hatakia na tahuna mu hatenono, mu kaloho a nimadihi, ra maka nimadihi miri bole pali.

7 Miri lohoka muholi vona, a Vure ge luke mua i manga a hini i luke maria, a vuhuna mu bole a nimadihi i manga maria miri bole a nimadihi.

8 *Mua o huriki a turagu, a ngaru mu gu lohoka vona a nimadihi a bolea o Asia. A nimadihi a bolea i dagi hateka, a keri ni kalohoa, lakea a luhoi ta ga mate.

9 I muholi, a luhoi ta ga mate. I bele mavonga, i uka ma ga luhoi tora mule iau. Ga luhoi torea a Vure, ra Vure i vakamahuri mule na matenga e huriki ri mate pali.

10 *I korimule iau vona a maregoa dagi iea. Muri ma, tabu, bara i korimule iau. A luhoi torea, ge korimule iau vakaroro.

11 Mua ranga, mu kori iau, mu vasileki. Bara mu rata mavonga, e huriki ala kupo bara ri kavurikea a Vure na hini i longo a nivasileki ne

* **1:1:** Apo 18:1 * **1:3:** Rom 15:5 * **1:5:** Sng 34:19 * **1:8:** Apo 19:23; 1Ko 15:32 * **1:10:** 2Tim 4:18

huriki ala kupo, i vakabagetu iau.

E Paulus i Uka Ma i Tami e Huriki a Korin

12 A vivi vona a hini a hategu i uka ma i hataki hale vona tara maki a ratea. A nimadegu, a Vure i rata iau a made malamala. A maki lobo a rata, i uka ma a tami e huriki. I uka ma a luhoi tora a lohokanga na bakovi. A luhoi torea a naro kamumu na Vure. A naro nga a rata na matane huriki na malala. A rata hateka na matane mua.

13 A ngava a here mu gi, mu longokilala kunana. A ngaru mu gu longokilala liu,

14 *i manga a hini mu longokilala popote pali. Muri ma na tahuna a Bakovi Dagi e Isu ge hamule valai, bara mu vivi nau, ge manga a hini iau a vivi ne mua.

15 A lohoka vona, lakea ta ga lakene taro ne mua, ga matai mua balaka rua.

16 *Ta ga lakene ne mua muga ni lakea o Masedonia. Muri ta ga made tabu turane mua na tahuna a hamule valai o Masedonia, mu gu kori iau, ga hamule lakea o Iudea.

17 Ra mua, mu luhoi iau ta iau a viri ni pulo tavula a nitagu a ta maea? Mu luhoi iau, ta a ramai a naro na malala a rata puru a dalagu, a ta rua, a ta maea, “Ga lakene, i uka ma ga lakene?”

18 A Vure i ramai vakaroro a ngava i taki. Iau tara, na tahuna a taki ga rata a maki, i uka ma ga pulo tavula a ngavagu.

19 *E Isu Kristo, a Tuna Vure, ra viri mateu e Sailas, e Timoti mete vakalongo mua vona, i uka ma i pulo lae a ngavana. E Isu i ramai vakaroro a ngava i taki.

20 *A maki lobo a Vure i ta muholi vona ri bele muholi ne Isu. I mavonga si gi kavurike poloa ne Isu a Vure, si taki i muholi si kavurikea.

21 A Vure kunana a viri i rata hita si pesi tora ni rihi e Kristo. I vulaki hita,

22 *i rua a kilakila ne hita, i vakasiri hita ne vona. I habi ne hita a Hanuna, ge made na hatene hita, i vakasiri manga i muholi hateka ge konamule hita.

23 A Vure i lohoka nau, iau a ta muholi na matana. I uka ma a lakene tabu o Korin, a vuhuna a koi ni vakamadihi mua.

24 *I uka ma mete rata polo muga muga mete ge taki mua mu gu luhoi navai. Mete leho palupu turane mua, mu gu vivi, mu gu pesi tora na niluhoi tora.

2

1 *I mavonga, a koi ni gosi tabu mua, ga vakamadihi tabu mua.

2 Iau bara vakamadihi mua, mu gu vakapitei navai iau? A vakamadihi pali mua.

3 Pali a ngava a here muga, a here mu gu pulo a

* **1:14:** 2Ko 5:12; Pili 2:16 * **1:16:** 1Ko 16:5-6; Apo 19:21 * **1:19:** Apo 18:5 * **1:20:** Kap 3:14 * **1:22:** 2Ko 5:5; Epe 1:13-14 * **1:24:** 1Pe 5:3 * **2:1:** 1Ko 4:21

vilone mua i uka ma mu gu habi a nimadihi nau. Mua kunana a viri bara mu vakapitei iau. Pali mua bara mu ramai a ngava a here na raukea iea, bara mu vivi, lakea iau tara bara vivi.

4 *Na tahuna a herea a raukea muga, i lege hateka a lohogu, a tangi. Iau a here lakene, i uka ma a ngaru ni vakamadihi mua. A here lakene, mu gu lohoka vona, iau a ngaru hateka mua.

A Nipuga Vuroki a Naro Hale

5 Ra bakovi i ratea a maregoa iea, i uka ma i vakamarego iau kunana. Mua ranga, i vakamarego mua. Pali a koi ni rata hateka a ngava vona.

6 A nimadihi mua ala kupo mu habia vona a bakovi iea, i kara ia pali.

7 Ngane mu longo kaburungi a naro hale vona, mu lukea, ma ge dodo hateka, ge rihate.

8 Na naro iea kunana, a ngaru hateka mu gu vakasiri tabu ia, mu ngaru hateka ia.

9 I muga a here lakene mua, a ngaru ni toni mua, mu gu longototo a ngavagu lobo, o ge uka.

10 E rei a viri mu lohopile a maregoa vona, iau tara a lohopile. Ge muholi ge tahoka a maregoa i rata virihi iau vona, na rane Kristo, a lohopile a naro hale vona, a vuhuna a ngaru mua.

11 *A rata mavonga, e Satan i uka ma ge tami hita. I uka ma si manga vona a narona.

Si Mulangi Turane Kristo

12 *Na tahuna a bele o Troas* ta ga vakalongo e huriki vonga na Velenga Kamumu ne Kristo, a masia e Bakovi Dagi i ratea pali a dalagu, ga ratea a leho vona.

13 *Pali i uka ma a hataki kamumu, a vuhuna i uka ma a matavisia vonga a turagu, e Titus.† Lakea a pe e huriki a Troas, a valai koea o Masedonia.

14 Pali iau a kavurike hatekea a Vure. Mi rihi e Kristo, a Vure i tuli mia na matane huriki lobo, mi manga a vorakato vona i lakavu na vabinga.‡ I rudu tala mia, mi vakalongo lae a Velenga Kamumu, i manga a pokona havu mangisipa i huli lae.

15 Si manga a havu mangisipa e Kristo i habi lakea na Vure. A mangine hita i huli lae ne huriki a Vure i korimule ria, i huli lae ne huriki ri velu.

16 *Na tahuna e huriki a Vure i korimule ria ri burongi, i manginoro, a

* **2:4:** Apo 20:31 * **2:11:** Luk 22:31 * **2:12:** Apo 14:27; 1Ko 16:9 * **2:12:** E Troas a tanga dagi tabukoi na dari. I tabuli na tabeke ne Asia, ra provins tara ne Rom. * **2:13:** Apo 20:1 † **2:13:** E Titus i leho turane Paulus, i manga e Timoti tara i leho turana. Ni here vona na buk nga: 2 Korin, Galesia, 2 Timoti, Titus. A buk ne Titus, e Paulus i herea i lakea ne Titus. ‡ **2:14:** E Paulus i taki virihi a narone huriki a ubu ne Rom. Na tahuna ri mulangi na vabinga dagi, bara ri hamule o Rom, ri dili na tanga. A ubu bara i muga ne huriki a nugumaheto vona, turana e huriki a vorakato ri lakavu na vabinga. * **2:16:** Luk 2:34; 2Ko 3:5-6

vuhuna i vakasiri ria ri gi mahuri vakaroro. Pali na tahuna e huriki ri velu ri burongi, i mavuru, a vuhuna i vakasiri ria bara ri vurua. E rei i kara ni ratea a leho iea?

17 E huriki ranga ri vara e huriki na nitana Vure, ri ngaru ri gi bole a moni vona. Pali i uka ma a rata mavonga. A Vure i rudu iau, lakea a vara e huriki na naro muholi na matana Vure, manga a vora ne Kristo.

3

1 *Ra mua, mu luhoi a bibi rike mule a ragu? Mu luhoi ga manga e huriki a mari ni tovo ranga, ga ngarua tara bakovi ge here tara raukea, ge bibi rike iau, mu gu ngaru iau? Mu luhoi ga ngaru mua mu gu herea tara raukea maea? I uka liu!

2 *Mua kunana, mu manga a raukea i bibi rike iau, ni here na hategu. E huriki ri masia, ri gia.

3 *Mu vakasiri mua, mu manga a raukea e Kristo i herea, i vakaru poloa nau. I uka ma i herea na limana, i herea na Hanuna Vure i mahuri vakaroro. I uka ma i herea na kedo. I herea na hatene mua.

4 A ngava iea a lohoka vona i muholi, a vuhuna a luhoi torea a Vure ge kori iau polo ne Kristo.

5 Iau i uka ma a kara ga rata kikeri a leho iea. Iau i uka ma ga taki a kara ni ratea tara maki na matana Vure. A Vure kunana i habi a nitora nau ga rata a leho vona.

6 *A Vure kunana i habi a nitora nau, ga vakalongo e huriki na ngava dagi karaba. A ngava dagi karaba iea i uka ma i ramai a vinara. I ramai a Hanuna Vure, a vuhuna a vinara i vakabele a matenga, pali a Hanuna Vure i habi a nimahuri vakaroro.

7 *A Vure i here na kedo a vinara, i habi ne Moses. Ra vinara iea i vakabele a matenga. A matane Moses i para na bagetua na Vure. Lakea e huriki a Israel ri keri ni matanonoa a matane Moses, a vuhuna a nipara na matana i para dagi hateka. Pali a nipara iea, muri i maravunu.

8 Pali a bagetuanga na leho na Hanuna Vure i kamumu hateka na bagetua na leho na vinara.

9 *A vinara, ra i taki e huriki lobo ri gi mate, i tahoka a bagetua vona. Pali a leho ne Kristo, ra i rata hita si malamala, a bagetuanga vona i kamumu hateka.

10 Ngane a vinara a Vure i habia ne Moses i uka bagetua vona, a vuhuna a leho na Hanuna Vure i tahoka a bagetuanga i dagi hateka.

11 A vinara a Vure i habia ne Moses, i tahoka a bagetua, pali i tabuli popote kunana, i lobo. Pali a leho na Hanuna Vure i tahoka a

* **3:1:** Apo 18:27; 2Ko 5:12 * **3:2:** 1Ko 9:2; 2Ko 7:3 * **3:3:** Nim 24:12; Jer 31:33; Ese 36:26-27 * **3:6:** Jer 31:31; Ion 6:63; 1Ko 11:25 * **3:7:** Nim 34:29 * **3:9:** Vin 27:26; Rom 1:17

bagetuanga i dagi hateka, bara i tabuli vakaroro.

12 A ta kavakava kunana ne huriki. I uka ma a mangenge, a vuhuna a lohoka vona a ngava iea i muholi.

13 *I uka ma a manga e Moses. E Moses i marikoi e huriki a Israel ri gi matanonoa a nipara na matana na tahuna i hoho puru. I maruhu, lakea i kavitagua a matana na lavalava.

14 Pali e huriki a Israel ri gigi tora. A gine ria i uvo na tahuna ri gi a ngava dagi hosi, i valai i harena mona. I manga a lavalava iea, e Moses i kavitagu a matana vona, i kavitagu a niluhoi ne ria. E Kristo kunana i kara ni vuka tala a maki i kavitagu a niluhoi ne ria, ri gi longokilala a ngava.

15 I muholi, na tahuna ri gi a hinere ne Moses, i manga a lavalava iea i tabana i kavitagu mavonga a niluhoi ne ria.

16 *Pali na tahuna e huriki ri luhoi torea e Bakovi Dagi, i manga a lavalava i kavitagu muga a niluhoi ne ria, ni vuka tala.

17 *E Bakovi Dagi a ta vona, ra Hanu Kiripiripi. E huriki ri tahoka a Hanune Bakovi Dagi ri matukapaga na vinara hosi.

18 Lakea hita lobo si matanonoa a bagetuanga ne Bakovi Dagi, a matane hita i uka ma ni kavitagu. I leho ni rata hita si gi manga ia, i rata maea, muri ma bara si manga muholi ia. A naro iea i valai na Hanune Bakovi Dagi.

4

A Nipara na Velenga Kamumu

1 Lakea i uka ma ge tohai a kuligu ni tovo e huriki na nitana Vure, a vuhuna a Vure i dodo iau, i habia nau a leho iea.

2 *Pali a marikoi hateka a naro hale kapiloho a naro ni maruhu. A marikoi ni tami e huriki. A marikoi ni palele a nita na Vure. A ta kavakava kunana na ngava muholi, e huriki ri gi matakilala na hatene ria, iau a bakovi navai na matana Vure.

3 E huriki ranga ri taki ta a Velenga Kamumu nau i uka ma i kavakava. A hini i uka ma i kavakava ne ria, a vuhuna ri velu, bara ri puru na kanono.

4 *A vure na malala* i vakauvo a niluhoi ne huriki i uka ma ri luhoi torea e Kristo, i uka ma ri gi matai a nipara na Velenga Kamumu na bagetuanga ne Kristo, re Kristo ia a Vure.

5 Iau a vara e huriki, i uka ma a bibi rike mule a ragu. A tovo e huriki vona e Isu Kristo a Bakovi Dagi, pali iau a vora ne mua na ningaru ne Isu.

6 *A Vure, ra viri i ta maea, “Ge palala,” ia kunana a Vure i vakapalala

* **3:13:** Nim 34:33 * **3:16:** Nim 34:34 * **3:17:** Ion 8:36; Rom 8:2 * **4:2:** 2Ko 2:17; 1Tes 2:5 * **4:4:** Epe 2:2; Kol 1:15; Hib 1:3 * **4:4:** A vure na malala, re Satan. * **4:6:** Vuh 1:3; Ais 9:2; 2Ko 3:18

a gine hita, si gi lohoka vona
a bagetuanga na Vure, ra i
para na matane Isu Kristo.

A Ulo

7 *A mahala nga i tabuli
pololilo nau, ra iau a maki
tavula manga a ulo. I
vakasiri manga a uka nitora.
A nitora lobo na Vure.
8 *Iau ni vakamadihi na
naro i kupo, pali i uka ma a
vurua. A loho lege, pali i uka
ma a rihate.
9 E huriki ri habi a
nimadihi nau, pali a Vure i
uka ma i lohopile iau. E
huriki ri lagu iau, pali i uka
ma a mate.
10 *Na parava vakaroro e
huriki ri ngaru ni rabalaki
iau, i manga hosi ri ratea ne
Isu. Na naro iea, i bele
kavakava ne huriki, ne Isu i
mahuri mule pali na
matenga.
11 *Na tahuna a made na
malala, i tahoka e huriki ri
ngaru ni rabalaki iau a
vuhuna a ramaia e Isu. Na
naro iea, e huriki bara ri
matakilaka vona e Isu i
mahuri mule pali na
matenga.
12 I mavonga, na parava
vakaroro a popote ga mate,
lakea mua mu gu bole a
nimahuri vakaroro.
13 *Iau a luhoi torea a
Vure, i manga a viri i herea
na hinere, i ta maea, “A
luhoi tora ioe, lakea a taki
tala.” Iau tara a luhoi torea
a Vure, lakea a taki tala.
14 *A lohoka vona a Vure i
vakamahuri mulea e Isu a
Bakovi Dagi. I mavonga,
bara i vakamahuri mule
hita turane Isu, ge bole hita,
si gi made turana.
15 A kaloho a maregoa nga
ne vona ni tuhori mua,
lakea a naro kamumu na
Vure ge bele ne huriki ala
kupo, ge vano vano, bara e
huriki ala kupo ri kavurikea
a Vure, ri vakabagetua.
16 *I mavonga, i uka ma ge
tohai a kuligu. A maka
maregoa ri rata a kakaigu i
viru, i malulu. Pali a Vure i
vakatora a hategu na parava
vakaroro.
17 *A maka maregoa a bole
na parava i popote ngane, i
uka ma a maki dagi hateka,
a vuhuna i rata puru nau a
bagetuanga i dagi hateka, ge
tabuli vakaroro. A bagetua
nga ri rangi hateka a maka
maregoa a bole ngane.
18 *Ngane i uka ma a roe
na maki a matai. A roe na
maki si keri ni matai, a
vuhuna a maki si matai
ngane i uka ma ge tabuli
vakaroro. Pali a maki si keri
ni matai ngane bara ri tabuli
vakaroro.

5

A Kakaine Hita na Hunu

1 *A kakaine hita i manga
a kape kunana, i uka ma ge
tabuli tabaka. Na tahuna si
mate, a Vure bara i habi a
kakaine hita karaba, ge

* **4:7:** 2Ko 5:1 * **4:8:** 2Ko 1:8; 7:5 * **4:10:** 1Ko 15:31 * **4:11:** Rom 8:36
* **4:13:** Sng 116:10 * **4:14:** 1Ko 6:14 * **4:16:** Epe 3:16 * **4:17:** Rom 8:17-18
* **4:18:** Kol 1:16 * **5:1:** 2Ko 4:7 * **5:2:** Rom 8:23

tabuli vakaroro meli na
hunu.
2 *Na tahuna si made na
kakaine hita na malala, si
bole a nimadihi si dedo, si
pasimata ni bole a kakaine
hita na hunu.
3 Na tahuna si bole a
kakaine hita karaba, i uka
ma si gi manga a hanu
kunana.
4 Na tahuna si tabana na
kakaine hita, ra i manga a
kape, si bole a nimadihi, si
dedo. I uka ma i manga si
ngaru ni mate, si gi pe a
kakaine hita. Pali si ngaru ni
bole a kakaine hita karaba
meli na hunu. A kakaine
hita karaba, ra ge mahuri
vakaroro, bara i kuloi a
kakaine hita ra bara i mate.
5 A Vure kunana a viri i
pelekado puru hita, ge bele
ne hita a naro iea. I habi ne
hita a Hanuna, ge a kilakila
na hini a Vure i ta muholi ge
habi ne hita a kakaine hita
karaba.

6 *I mavonga, i uka ma a
mangenge vona tara maki.
A lohoka vona na tahuna a
tabana ni made na kakaigu,
a made basi ne Bakovi Dagi.
7 I uka ma a masia e
Bakovi Dagi a ramaia. A
ramaia, a vuhuna a luhoi
torea.
8 *I uka ma a mangenge
vona tara maki, a vuhuna i
kamumu ga mate, ga pe a
kakaigu, ga made turane
Bakovi Dagi.
9 *Iau ga made koea na
malala, o iau ga made na
hunu turane Bakovi Dagi, a
ningaru dagi nau, ga
vakavivia,
10 *a vuhuna hita lobo
bara si pesi na matane
Kristo, ge pelekado hita.
Muri bara si bole a mapane
hita takutaku na narone hita
koea na malala. E huriki ri
rata a naro kamumu bara ri
bole a mapane ria. E huriki
ri rata a naro hale, ria ranga
bara ri bole a mapane ria.

A Leho ni Rata e Huriki Ge Ria a Taho na Vure

11 I mavonga, a ta tora
hateka vakaroro ne huriki
ranga ri gi luhoi torea e
Kristo, a vuhuna a
mangenge ne Bakovi Dagi. A
Vure i lohoka vona, iau a
bakovi navai. A luhoi mua
ranga mu lohoka nau na
hatene mua.
12 A ngava iea, i uka ma a
bibi rike mule a ragu, mu gu
ngaru iau. A taki, mu gu vivi
nau, mu gu kara ni koli a
ngava ne huriki ri bibi rike
mule a rane ria. E huriki ri
bibi rike mule ria na hini a
leho ne ria i mata kamumu
hateka, pali a hatene ria i
uka ma i malamala.
13 E huriki ranga ri taki
iau, ta a manga. I uka maki,
a vuhuna a maki lobo a rata
ne vona ni ramai a ningaru
na Vure. O ri taki a niluhoi
nau i kamumu, mu lohoka
vona, iau a leho ni kori mua.
14 E Kristo i ngaru hateka
hita. A ningaru vona i
matakari iau. A matakilaka
vona e Kristo i mate na
murine hita lobo. I

* **5:6:** Hib 11:13-16 * **5:8:** Pili 1:23 * **5:9:** Kol 1:10; 1Tes 4:1 * **5:10:** Sav 12:14; Rom 14:10 * **5:15:** Rom 14:7-8

mavonga, hita lobo, i manga si mate pali.

15 *I mate na murine hita lobo. I mavonga a maki lobo si gi rata, i uka ma si gi ramai a ningaru ne hita. A maki lobo si gi rata, si gi ramai a ningaru na viri i mate na murine hita, muri ni vakamahuri mule na matenga.

16 I mavonga, i uka ma ga luhoi kado tabu e huriki na niluhoi na malala. Hosi a luhoi kadoa e Kristo na niluhoi na malala. Pali ngane i uka ma a luhoi mavonga tabu.

17 *Na tahuna a viri i rihi e Kristo, a Vure i ratarike karabea, i manga a viri karaba. A rabu hosi vona i lobo. Ngane i ramai a rabu karaba.

18 *A Vure kunana a viri i rata a maki nga. A Vure, na leho ne Kristo, i rata hita i uka ma hita a pile tabu na Vure. Hita a taho vona. I habi a leho ne hita, si gi rata e huriki ranga, ge ria a taho na Vure.

19 *Ra i maea, na leho ne Kristo, a Vure i uka ma i luhoi tabu a naro hale ne hita. I rata hita i uka ma hita a pile tabu. Si made turana na nivalemu ngane. I habi a leho nau, ga rata e huriki ranga ri gi made turana Vure na nivalemu.

20 Na naro iea, iau a vinuru ne Kristo. A vakalongo polo ne huriki a ngavana Vure i nana tora e huriki ri gi pulo a vilone ria. I mavonga, a nana tora mua na rane Kristo, mu lobo ni pilea a Vure, mu made turana na nivalemu.

21 *A Viri i uka liu a naro hale, a Vure i ratea i bole a mapana naro hale ne hita, ne vona ni korimule hita. Lakea e rei a viri i rihi ia, bara i malamala na matana Vure.

6

1 Iau a leho turana Vure, lakea a taki tora mua, naha ni ngalahere a naro kamumu a Vure i rata virihi hita vona.

2 *A nitana Vure i ta maea,
“Na parava a vulakia, a
longo ioe.
Na tahuna a parava i
bele ta ga korimule
ioe, a kori ioe.”
Mu longo valai! A parava a Vure i vulakia i bele pali. Mona a parava a Vure ge korimule e huriki vona.

A Maregoa i Bolea e Paulus

3 Iau i uka ma a ratea tara maki ge rata e huriki ri gi sibo. I uka tara maki ni gi matai na leho nau ga rata halea.

4 A maki lobo a rata i vakasiri manga iau a vora na Vure. A hatenono na tahuna a bole a nimadihi, a maregoa, a vuranga,

5 *e huriki ri hotu iau, ri ru dili iau na bavi, e huriki ri vapopo, ri vakamadihi iau. A leho hateka. I uka ma a mahita. A vitolo.

6 *A vakasiri manga iau a vora na Vure na tahuna a

* **5:17:** Rom 8:1; Gal 6:15 * **5:18:** Rom 5:10 * **5:19:** Rom 3:23-25 * **5:21:** Hib 4:15 * **6:2:** Ais 49:8 * **6:5:** Apo 16:23; 2Ko 11:23-27 * **6:6:** 1Tim 4:12

made malamala. A tahoka a lohokanga. A hatenono ne huriki. A rata kamumu e huriki. A Hanu Kiripiripi i made turagu. A ngaru muholi e huriki.

7 *A vakasiri manga iau a vora na Vure a vuhuna a ta muholi vakaroro. A nitora na Vure i tabuli nau. A naro malamala nau i manga a bainat a galeu nau.

8 A vakasiri manga iau a vora na Vure na tahuna e huriki ri togo iau, na tahuna e huriki ri biu iau, na tahuna e huriki ri harogi iau, na tahuna e huriki ri kavurike iau. Ri rata manga iau a nitamina vora na Vure, pali iau a vora muholi na Vure.

9 *E huriki ri rata manga i uka tara viri ge lohoka nau. Pali e huriki lobo ri lohoka nau. Ri rata manga a mate, pali iau a mahuri. Iau ni vakamadihi, pali i uka ma a mate.

10 A made dukuduku, pali a vivi vakaroro. A made manga a matasia, pali a rata e huriki ala kupo ri tahoka a mahala. A made manga a uka liu a maki, pali a maki lobo ne nau.

11 Iau a here kavakava lakene mua e huriki a Korin, a ngaru hateka mua.

12 A ngaru hateka mua na hategu, pali mua i uka ma mu ngaru hateka iau.

13 *A ngaru mu gu ngaru iau i manga iau a ngaru mua. A ta maea, i manga a vara e huriki a koma.

A Roho na Vure Mahuri

14 *Naha ni rihi e huriki i uka ma ri luhoi torea e Kristo, a vuhuna e huriki ri malamala ri vaperesi ne huriki ri putu puru a vinara. A ra maki kamumu ge bele na tahuna e huriki ri laho na nipara na Vure, ri gi laho turane huriki ri laho na uvo?

15 Re Kristo, ge valongo mai navai a ngava turane Satan? A viri i luhoi torea e Kristo, ge vaveru navai turana viri i uka ma i luhoi torea e Kristo?

16 *Ni gi ru dili navai a nitamina vure na Roho na Vure? Pali hita a roho na Vure Mahuri. I manga a ngava a Vure i takia hosi, i maea, “Iau ga made turane ria, ga laho turane ria. Ge iau a Vure ne ria, ge ria e huriki a ngate nau.

17 *E Bakovi Dagi ta maea,
‘Mu malele ha ne huriki i
uka ma ria a ngate
nau,
naha ni laho turane ria.
Naha ni dili na maka naro
katoki ne ria,
lakea bara bole dili mua,
18 *ge iau e tamane mua,
ge mua e huriki e tugu a
bakovi a ngatavine.
Iau e Bakovi Dagi Tuhaka
Hateka a ta maea.’ ”

7

1 Mua o huriki a hategu, a ngava nga a Vure i ta muholi ne hita. I mavonga, si gi lohopile a maka rabu hale ri vakakatoki a kakaine hita, a

* **6:7:** Epe 6:1-20 * **6:9:** 2Ko 4:10 * **6:13:** 1Ko 4:14 * **6:14:** Epe 5:11 * **6:16:** Levi 26:12; 1Ko 3:16 * **6:17:** Ais 52:11; Kap 18:4 * **6:18:** 2Sam 7:14; Jer 31:9

hanune hita. Si gi mangenge na Vure, si gi bele malamala.

E Paulus i Vivi

2 Mu ngaru iau na hatene mua. I uka ma a rata halea tara viri. I uka ma a vakahalea tara viri. I uka ma a tamia tara viri ga bole a moni vona.

3 A ngava iea a takia, i uka ma a padi virihi mua. A taki pali mua, mua a hategu. Bara si made palupu, bara si mate palupu.

4 A ta kavakava ne mua, i uka ma a mangenge. A vivi hateka ne mua. Na tahuna a luhoi mule mua, a niluhoi iea i luke iau. Na tahuna a bole a maregoa, a vivi hateka a vuhuna a luhoi mua.

5 *Na tahuna a bele na tabeke ne Masedonia, i uka ma a malo ranga. Na tanga lobo a lakea vona e huriki ri rata tuhare iau. Pali iau tara, a loho pae pae.

6 Pali a Vure i vakatora vakaroro a niluhoi ne huriki, i vakatorea a niluhoi nau na tahuna e Titus i bele.

7 E Titus tara i vakalongo iau ne mua, i taki iau vona a hini mu vakatorea a niluhoi vona. Na tahuna i ta mavonga, i vakatora tabua a niluhoi nau. I taki iau ne mua ta mu pasimata ni matai iau, mu kilu vona a maka maregoa mu vakabele. E Titus i vakalongo iau ne mua, mu ngaru hateka ni ramai a nitagu. Na tahuna i vakalongo iau vona a maka ngava nga, iau a vivi hateka.

8 *A raukea muga a here lakene mua i rata mua mu dodo, pali i uka ma a kilu vona a raukea a herea. I muholi a kilu popote muga. Pali a matakilaka vona na tahuna mu gia a raukea iea, mu dodo na parava popote kunana.

9 Ngane a vivi. I uka ma a vivi vona a hini mu dodo. A vivi a vuhuna a nidodo i rata mua mu pulo a vilone mua. A nidodo ne mua i valai na Vure, lakea i uka ma a vakamarego mua.

10 *Na tahuna a viri i dodo na rabu hale vona ge manga a hini a Vure i ngarua ge rata, bara i pulo a vilona, i bole a nimahuri vakaroro. I uka ma ge kilu vona. Pali a viri i dodo na nidodo na malala, i uka ma ge pulo a vilona, i uka ma ge bole a nimahuri vakaroro. Bara i mate.

11 Mu dodo na nidodo i valai na Vure, lakea i rata mua mu ngaru hateka ni vakasiri manga i uka ma mu tahoka a ngava vona a nimava iea. Mu tahate kamumu vona a maregoa i vakabele a bakovi iea. Mu mangenge hateka na maki i ratea. Mu ngaru hateka ni matai iau. Mu vakamadihi kamumua ra viri i vakabelea a maregoa iea. A maki lobo mu rata, mu vakasiri manga mu uka ngava vona a maki iea.

12 Ra raukea a here mugea, a herea i uka ma ga pelekado a viri i rata a naro hale, o ga kori a viri ni rata

* **7:5:** 2Ko 2:13 * **7:8:** 2Ko 2:4 * **7:10:** Mat 27:3-5; Hib 12:16-17

virihi na naro hale vona. A here lakene mu gu matakilaka vona na matana Vure manga mu togo iau.

13 Na naro iea mu vakatorea a niluhoi nau. Mu vakatorea a niluhoi ne Titus, lakea na tahuna i valai koea, a masia i vivi hateka, lakea iau tara a vivi.

14 Hosi a vakalongoa e Titus a bibi rike hateka mua. Muri i vano i made turane mua, i uka ma a maruhu. A ngava a takia i muholi, i manga a ngava lobo a taki mua vona i muholi kunana.

15 Ngane e Titus i ngaru hateka tabu mua, a vuhuna i luhoi mule a hini mu longototo ia, mu taguia, mu togoa.

16 Ngane a vivi hateka, a vuhuna a lohoka hateka ne mua, mu rata a maki lobo a Vure i ngaru.

8

Mu Hatebalala

1 *Mua o huriki a turagu, ngane a ngaru ni taki mua, a Vure i rata kamumu e huriki a tara vona o Masedonia.

2 Ri dili na nitoni dagi na maregoa dagi ri bolea, pali ri vivi hateka, ri hate balala. I muholi ri matasia, ri bala a moni, pali a kinori ne ria i dagi hateka.

3 Iau a ta muholi, i uka ma ri habi a moni ri kara ri gi habi. Na ningaru ne ria kunana, ri habi i kupo!

4 Ri taki tora iau i uka ma ga pupukari ria. Ri ngaru hateka ni tuhori e huriki a tara na Vure o Iudea.

5 A luhoi ri gi habi popote, pali ri habi i kupo. Muga ri habi mule ria ne Bakovi Dagi. Muri ri habi ria nau, i ramai a ningaru na Vure.

6 I mavonga a taki torea e Titus, ra i vakatubu turane mua, ge tuhori mua mu gu vakalobo a leho na nidodo iea.

7 *Mu moro hateka na maki lobo mu rata. Mu moro ni luhoi tora. Mu moro ni ta. Mu moro na lohokanga. Mu moro ni vakasiri iau vona a ningaru dagi ne mua. I mavonga, mu vakasiri iau vona mu moro tabu na leho iea na nidodo.

8 A ta maea, i uka ma a vakuku mua. A vakalongo mua vona a ningaru dagi ne huriki ranga, ri ngaru ni kori, mu gu longoa, mu gu vakasiri mua ranga, i muholi a ningaru ne mua.

9 *Mu lohoka vona a naro kamumu ne Isu Kristo a Bakovi Dagi ne hita. Muga ia a bakovi na mahala, i tahoka a maki lobo. Pali i luhoi mua, i taparaki a maki lobo nga, i bele manga a matasia. I rata mavonga, mu gu bele manga a bakovi na mahala, a mahala lobo na Vure ge ne vone mua.

10 Iau a luhoi maea. I kamumu mu gu vakalobo a maki mu tubu na pida i lakea pali. Na tahuna iea, mua kunana mu ngaru muga ne huriki lobo ni habi a kinori. Mua kunana mu tubu muga ne huriki lobo ni ru kadolu a moni.

---

* **8:1:** Rom 15:26; 2Ko 9:1-2 * **8:7:** 1Ko 16:1-2 * **8:9:** Mat 8:20; Pili 2:6-7

11 Ngane mu vakalobo a maki mu tubu pali ni ratena. Ra hini muga mu ngaru hateka ni habi a kinori, ngane a moni mu gu habi ge karea a ningaru muga ne mua. A nihabi ne mua ge ramai a ra maki mu tahoka.
12 *Mua bara mu ngaru hateka ni habi a maki na Vure, mu habi ge ramai a ra maki mu tahoka, lakea a Vure bara i vivi vona a maki mu habi. A Vure i uka ma i ngaru mu gu habi a maki i uka ma mu tahoka. Mu habi kunana a maki mu tahoka.
13 Na tahuna mu tuhori e huriki e turane mua, mu habi tavula a maki ne ria, i uka ma a ngaru mua mu gu bala a maki. A ngaru mua lobo mu gu palupulupu.
14 Ngane mu tahoka a mahala i kupo. I kara mua mu gu kori e huriki ri bala a maki. Muri ma, na tahuna mu bala a maki, pali ria ri tahoka a mahala i kupo, bara ri kori mua. Na naro iea, e huriki lobo bara ri palupu.
15 *I manga a ngava ni here puru hosi na hinere, i ta maea, “E huriki ri poi i kupo, ri kani, pali i uka kalavana maki ge tabuli mule. E huriki ri poi i popote kunana, ri kani, ri maru.”

E Titus

16 Iau a kavurikea a Vure, a vuhuna i ratea e Titus i ngaru hateka mua, i manga iau a ngaru hateka mua.
17 Na tahuna a takia e Titus ge lakene, i vivi vona a ngavagu. Ia tara i ngaru hateka ni lakene.
18 Ga rudua a turane hita tara ge tungaria e Titus. A bakovi iea i kamumu hateka ni taki tala a Velenga Kamumu, lakea e huriki a tara na Vure koea ri kavurikea.
19 A bakovi iea kunana, e huriki a tara na Vure koea ri vulakia ge laho turagu, miri gi taparakia a moni o Iudea ne vona ni kori ria. A leho iea, i vakadagi a rane Bakovi Dagi, i vakasiri e huriki a ngaru hateka ni kori.
20 Mete ge laho palupu, nahea tara viri ge padi virihi tavula iau, ta a vakavaroru a moni ne huriki ri hate balala, ri habi.
21 *A ngaru ni rata a naro kamumu na matane Bakovi Dagi, na matane huriki a bakovi a ngatavine.
22 A bakovi tara tabu, e turane hita, ga rudua ge tungaria e Titus. A bakovi iea i vakasiri pali a ningaru dagi vona ni ratea a leho ne Bakovi Dagi. I lohoka vona mu ngaru hateka ni kori e huriki, lakea ia tara i ngaru hateka ni lakene.
23 E Titus, a vulakia ge lakene, a vuhuna i tungari vakaroro iau, miri kori mua. A bakovi ala rua nga, ra ru gu tungaria e Titus, rua a vinuru ne huriki a tara na Vure koea. A narone rua i kamumu, lakea e huriki koea ri kavurikea e Kristo ne rua.

* **8:12:** Mrk 12:43-44 * **8:15:** Nim 16:18 * **8:21:** Snd 3:4 * **8:24:** 2Ko 7:13-14

24 *A ngaru mu gu
vakasiri tou a narone mua
na nivangaru, lakea e huriki
a tara na Vure ri gi
matakilaka vona i navai a
bibi rike a rane mua.

9

A Kinori Ge Lakea ne Huriki a Iuda

1 *I uka a vuhuna ga taki
mua mu gu kori e huriki a
tara na Vure o Iudea,
2 a vuhuna a lohoka vona
mu ngaru hateka ni kori ria.
Iau a bibi rike a rane mua
pali ne huriki a tara na Vure
o Masedonia. A vakalongo
ria ne mua e huriki a Akaia,
mu vakatubu na pida i lakea
pali ni ru palupu a moni. Na
tahuna ri longo mua mu
ngaru hateka ni habi a
moni, ria ranga ri ngaru
hateka ni habi a moni.
3 Pali ngane ga rudu
lakene mua a bakovi ala tolu
nga, to go tuhori mua ni ru
palupu a moni. Muri e
huriki lobo ri gi matakilaka
vona a ngava a bibi rike a
rane mua vona i muholi.
4 Muri, e huriki a
Masedonia, ma ri gi lakene
turagu ri gi matai mua i uka
ma mu ru palupu ma a
moni. Bara maruhu. Mua
ranga bara mu maruhu
hateka, a vuhuna mu taki
pali ta mu gu habi.
5 A koi mu gu maruhu,
lakea a taki a bakovi ala tolu
nga, to go muga lakene, to
go kori mua ni ru palupu a
moni, ra mu ta muholi vona
muga mu gu habi. Lakea ra
moni nga, a kinori ne mua, i
uka ma mu gu habi tuhare.
Bara mu habi na hatene
mua.
6 *Mu luhoi kamumu a
ngava nga: a viri i varo a
uve popote bara i mirio a
mavo popote kunana. Pali a
viri i varo a uve i kupo bara
i mirio a mavo i kupo.
7 Mua takutaku mu luhoi
kamumu i riva moni mu gu
habi. A viri i koi ni habi,
nahea ge habi a moni. Naha
ni habi tuhare, a vuhuna a
Vure i ngaru e huriki ri habi
na hatene ria.
8 Muri a Vure bara i hate
balala, i vakatahoka mua
vakaroro a maki mu ngaru.
Bara mu tahoka hateka a
maki, lakea bara mu kara ni
tuhori e huriki ranga.
9 *I manga a ngava ni here
hosi na Hinere, i maea,

“I hate balala, i kori e huriki
a matasia.
A Vure ge luhoi
vakaroro a naro
kamumu vona.”

10 *A Vure ra viri i habi a
vutuna maki ni varo, i
vakabele a maki ni kani ne
huriki, ia kunana bara i
vakabele a vutune mua ge
kupo, ge rata a naro
malamala ne mua ge tahoka
a kanena i kupo.
11 *I muholi, a Vure ge
gamai mua na naro lobo,
mu gu kara ni hate balala
vakaroro. Na tahuna mete
taparaki ne huriki a matasia
a moni ne mua, bara ri
kavurikea a Vure.

* **9:1:** 2Ko 8:1-7 * **9:6:** Snd 11:24-25 * **9:9:** Sng 112:9 * **9:10:** Ais 55:10
* **9:11:** 2Ko 1:11; 4:15

12 Na tahuna mu kori
mavonga e huriki ranga, a
kanena bara i rua. E huriki
a tara na Vure bara ri bole a
maki ri uka vona. E huriki
ala kupo bara ri kavurikea a
Vure.
13 Na tahuna mu kori e
huriki maea, bara ri
vakabagetua a Vure. A naro
hate balala ne mua, mu kori
e huriki nga, mu kori e
huriki a tara na Vure lobo,
bara i vakasiri manga mu
longototo a Velenga
Kamumu ne Kristo.
14 Muri, bara ri ngaru hateka
mua, ri vasileki ne mua, a
vuhuna bara ri luhoi mule a
hini a Vure i rata a naro
kamumu hateka ne mua.
15 Si gi kavurikea a Vure
vona a maki i habi tavula ne
hita. I kamumu hateka, si
keri ni tuveve polo na
ngava!

10

A Leho ne Paulus

1 *Iau e Paulus, ngane a
ngaru hateka mu gu longo
iau. Iau a bakovi madoru, i
manga e Kristo ia a bakovi
madoru. I ranga ne mua ri
pahaluhoi ta iau a
mangenge ni ta puhaki mai
mua na tahuna a made
turane mua, pali na tahuna
a made basi, a here a
raukea, a ratapile mua na
ngava.

2 *Pali a taki tora mua, mu
pulo a vilone mua. Bara mu
rata mavonga, na tahuna a
bele lake i uka ma ga ta
puhaki mai e huriki ri
pahaluhoi ta a ramai a naro
na malala.

3 I muholi, iau a bakovi.
Pali i uka ma a vaubi na
naro na malala.

4 *A lebo a bole, i uka ma a
lebo na vabinga na malala.
A lebo a bole a lebo tora na
Vure. I tahoka a nitora ni
ratapile a niluhoi na malala,
ra niluhoi e huriki a pile ri
taga vona. I tahoka a nitora
ni ratapile a nitamina ngava
ri gege hita vona.

5 A ratapile a niluhoi
tagege lobo i rata e huriki i
uka ma ri luhoi torea a
Vure. A nugutata a niluhoi
gigi tora ne ria, ri gi
longototo a ngavane Kristo.

6 Muri, na tahuna mu
longototo pali a ngavane
Kristo, bara vakamadihi e
huriki ri tabana ni
longotaro.

7 Mu luhoi kado kamumu
a maki mu matai. E rei a viri
i taki ia, ta ia a viri ne Kristo,
ge matakilaka vona, iau tara
a viri ne Kristo.

8 *Ma mu gu luhoi iau, ta a
bibi rike mule hateka a ragu
vona a nitora e Bakovi Dagi i
habia nau, ga matakari mua.
A nitora iea, i habia nau, i
uka ma ga ratapile mua. I
habia nau ga do rike mua. I
mavonga, i uka ma a
maruhu vona.

9 A here lakene mua, i uka
ma ga vakamangenge mua.

10 E huriki ranga ri ta
maea, “Na tahuna e Paulus i
here, i ta puhaki hateka. Pali
na tahuna i made turane

* **10:1:** 1Ko 2:3 * **10:2:** 1Ko 4:21 * **10:4:** Epe 6:13-17 * **10:8:** 2Ko 13:10

hita, ia a malele piu, a
ngavana i uka lehona.”
11 E huriki ri ta mavonga,
a ngaru ri gi lohoka vona, i
muholi, na tahuna a here
lakene mua, a ta puhaki.
Pali na tahuna a lakene,
bara ta puhaki ne mua.
12 Pali a keri ni taki iau ga
kamumu i manga e huriki a
bakovi ranga iene. Ri ta paki
paki hateka. Ri bibi rike
mule a rane ria, ri taki ta ri
kamumu hateka. Na tahuna
ri pelekado mule ria, ri
matai kunana e huriki e
turane ria, ri rangi ria o i
uka. Ri manga manga!
13 *A Vure i habi nau a
leho. I uka ma ga bibi rike
mule iau vona tara maki i
tabuli polovavo na leho a
Vure i habia nau. Ga vivi
vona kunana a maka maki
pololilo na leho a Vure i
habia nau. Mua mu tabuli
pololilo na leho iea.
14 I mavonga, na tahuna a
vara mua, i uka ma a page
poloa a leho a Vure i habia
nau. Iau kunana a viri a
vara muga mua. Iau a viri a
bele muga na tabeke ne
mua, a vakalongo mua na
Velenga Kamumu ne Kristo.
15 Iau i uka ma a bibi rike
mule iau na leho na viri tara
i ratea. A ngaru a niluhoi ne
mua ne Kristo ge bele dagi,
lakea a leho nau iene bara i
bele dagi.
16 Muri bara lakea na
maka tabeke mule
lokovonga, ga vakalongo a
Velenga Kamumu ne ria. A
koi ni bibi rike tavula iau na
leho na viri tara i ratea.
17 *A hinere i ta maea, “A
viri i ngaru ni bibi na maki
tara, ge bibi vona a maki e
Bakovi Dagi i rata.”
18 *A viri i bibi rike mule a
rana, nahea. Pali a viri e
Bakovi Dagi i bibi rikea, ia a
viri a Vure i ngarua.

11

A Nitamina Apostolo

1 Mu hatenono taro. Ga ta
manga manga popote. Mu
hatenono taro.
2 *Iau a bage ne mua i
manga a Vure i bage ne
mua. Mu manga a sirula a
habikaria na bakovi ala taku
kunana, re Kristo.
3 *Pali a mangenge, ma ni
gi tami mua, mu gu lobo ni
luhoia e Kristo na naro
malamala, na naro muholi, i
manga hosi a mata i tamia e
Eva.
4 *E huriki ranga ri bele
ne mua, ri vara mua ne Isu, i
tebi na ngava a vara mua
vona, o ri vara mua na
Hanuna Vure, i tebi na
ngava a vara mua vona, o ri
vara mua, i tebi na Velenga
Kamumu mu luhoi tora
mugea. Pali i navai mu vivi
ni longo mai kunana?
5 *Re huriki nga, ri tovo
mua na maka ngava
taminga, ri taki ria, ta ria a
apostolo kamumu hateka.
Pali iau a lohoka vona, i uka
ma ri rangi iau.

* **10:13:** Rom 12:3 * **10:17:** Jer 9:24; 1Ko 1:31 * **10:18:** 1Ko 4:4 * **11:2:** Epe 5:26-27 * **11:3:** Vuh 3:4,13 * **11:4:** Gal 1:8-9 * **11:5:** 1Ko 15:10; 2Ko 12:11 * **11:6:** 1Ko 2:1,13

6 *I muholi i uka ma a voro kamumu hateka a ngava. Pali i uka ma a bala a lohokanga. A vakasiri mavonga ne mua pali na naro legelege na parava vakaroro.
7 *Iau a tovo mua na Velenga Kamumu na Vure, lakea a vakakiroko iau, i uka ma a taki mua mu gu kona iau. Pali mu luhoi navai? A rata a rabu hale?
8 *Na tahuna a tovo mua, e huriki a tara na Vure na tanga ranga ri kori iau na moni. Iau i uka ma a kori ria ri gi kona iau. I manga a bole tavula a moni ne ria, a lakene, a leho tavula turane mua.
9 Na tahuna a made turane mua, lakea a bala a maki, i uka ma a bole ne mua ranga maki. I uka ma a vakapae mua, a vuhuna e huriki a turane hita o Masedonia ri valai ri habi a maki nau. Hosi i uka ma a vakapae mua. Muri ma ranga, i uka ma ga vakapae mua.
10 Iau a vivi vona a hini i uka ma a vakapae mua na tahuna a made turane mua. A ngava muholi ne Kristo i tabuli na hategu, lakea a taki muholi mua: I uka tara viri na tabeke ne Akaia ge hatekakari iau vona a ngava nga.
11 I navai a rata mavonga? A rata mavonga a vuhuna a ngaru hateka mua. A Vure i lohoka vona iau a ngaru hateka mua.
12 I muga i uka ma a bole a moni ne mua, muri ma ranga i uka ma ga bole a moni ne mua. A rata mavonga, e huriki ri taki ta ria a apostolo kamumu hateka, i uka ma ri gi taki ri manga iau.
13 E huriki a bakovi nga, a nitamina apostolo. Ri tami e huriki na leho ne ria, ri tamilalu ta ria a apostolo ne Kristo.
14 I uka ma a turutu ne ria, a vuhuna e Satan tara i tamilalu, ta ia a agelo na nipara.
15 Lakea i uka ma si gi turutu vona na tahuna e huriki a vora ne Satan ri tamilalu, ta ria a vora malamala na Vure. Muri ma bara ri bole a mapana rabu hale ne ria.

A Maka Maregoa e Paulus i Bole

16 A taki tabu mua, naha ni luhoi ga ta manga manga. Pali mua mu gu luhoi ta iau a manga, pali, mu longo kunana a nitagu. Ga bibi taro.
17 Ra naro ni bibi rike mule iau, i uka ma a narone Bakovi Dagi. A narona manga.
18 Pali e huriki ranga ri leho turane mua ri bibi rike mule ria vona a leho na malala ri ratea. I mavonga, iau tara ga bibi rike mule iau.
19 Mu pahaluhoi ta mu moro hateka, pali mu vivi hateka ni longo mai a ngava ne huriki a manga.
20 I navai mu ngaru e huriki ri vakavora mua, ri bole tavula a maki ne mua, ri vakaholi mua, ri rata polo

* **11:7:** 1Ko 9:18 * **11:8:** 2Ko 12:13; Pili 4:15-16

muga muga ne mua, ri ta hale mua?

21 *Iau i uka ma a rata a maka rabu nga. Mu luhoi navai, ga maruhu a vuhuna i uka ma a kinigao ni rata a rabu hale nga? Iau ga bibi rike mule iau, a vuhuna e huriki a nitamina apostolo nga ri rata mavonga. Ngane a ta manga a manga.

22 Ri taki ria, ta ria a Hibru. Iau tara, iau a Hibru. Ri taki ria, ta ria a koma o Israel. Iau tara, iau a koma o Israel. Ri taki ria, ta ria a hamone Abraham. Iau tara, iau a hamone Abraham.

23 *Ri taki ria ta ria a vora ne Kristo. Iau a rata hateka a leho ne Kristo! Masia, ngane a ta manga manga! Ri leho popote, pali iau a leho hateka. Ria, i uka ma ri dili na bavi, pali iau ni ru dili na bavi balaka kupo. Iau ni lagu hale balaka i kupo hateka, a keri ni gi. Iau popote ga mate balaka kupo.

24 *Balaka lima e huriki a Iuda ri lakavu iau, ri lagu iau na lebo balaka ravulu tolu a polona i polova (39).

25 *Balaka tolu e huriki a Rom ri lakavu iau, ri lagu iau na kai. E huriki a Iuda ri padi iau na kedo, ta ri gi padimate iau. Balaka tolu a sip a rike vona i mabubu. Na parava tara a sip i mabubu, a pasi na utu na parava i taku, a rodo i taku.

26 *Balaka kupo a havai, i bole butubutu iau a vuranga. Na tahuna ranga a bole butu a vuranga na tahuna a tulu polo a naru. Na tahuna ranga a bole butu a vuranga na bakovi ni panaho. Na tahuna ranga a bole butu a vuranga ne huriki a viri nau a Israel. Na tahuna ranga a bole butu a vuranga ne huriki i uka ma ria a Israel. A bole butu a vuranga na maka tanga a bele ne ria. A bole butu a vuranga na robo i ngeki. A bole butu a vuranga na dari. A bole butu a vuranga ne huriki ri tatami ni ramai e Kristo.

27 A leho hateka, na parava ranga i uka ma a mahita kamumu. Na parava ranga a vitolo, a marohu, a malangangi a vuhuna a uka maki ni kavitagu iau vona.

28 I uka ma a maki nga kunana a bole a maregoa ne ria. Pali na parava vakaroro a loho lege ne huriki a tara na Vure na maka tanga a tovo ria pali na Velenga Kamumu.

29 Na tahuna a longoa a turagu tara i uka ma i pesi tora ni luhoi e Kristo, a dodoa. Na tahuna a longoa a bakovi tara i tulia a turagu tara ge rata a naro hale, i madihi hateka a hategu.

30 E huriki a nitamina apostolo nga ri bibi rike mule ria, lakea iau tara ga bibi rike iau. Pali i uka ma ga bibi rike iau na maki kamumu a rata. Ga bibi rike iau na hini a uka a nitora.

31 A Vure, e Tamane Bakovi Dagi ne hita, e Isu, ra

* **11:21:** Pili 3:5 * **11:23:** Apo 16:23 * **11:24:** Vin 25:3 * **11:25:** Apo 14:19; 16:22 * **11:26:** Apo 9:23; 14:5

ni gi kavurike ia vakaroro, i lohoka nau, i uka ma a tami mua.
32 *Na tahuna a lakea o Damaskus a matakari i leho ne Aretas a hariki, i ngaru ni lakavu iau. Lakea i rudu e huriki a tagari ri gi lakavu iau na poridala na tanga.
33 Pali e huriki a turagu vonga ri vakatavore puru iau na gagana nure dagi na tanga, lakea a ha.

12

E Paulus i Vurena
1 Ra hini a bibi rike mule iau bara i uka kanena, pali ga ta lokovonga. Ga vakalongo mua vona a vuregu, a maki e Bakovi Dagi i vakasiri a viri vona.
2 A lohoka vona tara bakovi i rihi e Kristo. Na pida i ravulu a polona i va (14) i lokovonga pali, a Vure i bole sikea na hunu. Na tahuna i sike lakea, i uka ma a lohoka vona, ia muholi, o i vurena kunana. A Vure i lohoka vona.
3 Ra bakovi iea, ia muholi i sike na paradiso, o i vurena kunana, i uka ma a lohoka vona, a Vure i lohoka. Pali iau a lohoka vona
4 ni bole sike na hunu. I longo a maka maki, a ngavane hita i keri ni tuveve. A Vure tara i takia nahea ge tuveve polo.
5 A maki iea i bele, i kamumu ga bibi vona, pali i uka ma ga ratea. A maki bara bibi rike mule iau vona kunana, a hini iau a uka nitora.
6 Pali iau bara bibi rike mule iau, i uka ma ga manga, a vuhuna a ngavagu bara a ngava muholi. Pali i uka ma ga bibi rike mule iau, a vuhuna a koi e huriki ri gi pelekado iau na vuregu. A ngaru ri gi pelekado iau na maki a taki, na maki a rata.
7 *Ni habi nau a maregoa, i uka ma ga gigi tora vona a maki a Vure i vakasiri nau. A vinuru ne Satan i rata iau, i uka ma ga gigi tora.
8 Balaka tolu a nana torea e Bakovi Dagi ge bole vurokia a maregoa iea,
9 *pali i koli, i ta maea, “I uka. A naro kamumu nau ge kara ioe, a vuhuna na tahuna o uka a nitora, a nitora nau pololilo vomu i bele kavakava.” I mavonga, ngane a vivi ni bibi rike mule iau vona a hini a uka nitora, lakea a nitora ne Kristo ge tabuli pololilo nau.
10 I mavonga a vivi kunana na tahuna a uka a nitora, e huriki ri harogi iau, a bole a maregoa, e huriki ri vakamadihi iau, a bole a nimadihi na rane Kristo. A vivi kunana, a vuhuna na tahuna a uka a nitora, a Vure i kori iau na nitora vona.

E Paulus i Loho Lege ne Huriki a Korin
11 *Iau a ta manga a manga, pali mua kunana mu rata iau a ta manga a manga, a vuhuna i uka ma mu ta kamumu mai iau. Mua bara mu ta kamumu

* **11:32:** Apo 9:23-25 * **12:7:** Jop 2:6 * **12:9:** Pili 4:11-13 * **12:11:** 2Ko 11:5

mai iau, a vuhuna re huriki mu taki ta ria a apostolo kamumu hateka, i uka ma ri rangi iau, ra iau a bakovi tavula.

12 *Na tahuna a made turane mua, a hatenono ne mua, a vakasiri ne mua, ne iau a apostolo muholi. A rata a maka nivakasiri, a maki ni turutu vona, a vakasiri a nitora dagi.

13 *I navai? Mu luhoi a rata kamumu e huriki a tara na Vure na tanga ranga, pali mua i uka ma a rata kamumu mua? I navai a hini mavonga? A bole a moni ne ria, pali i uka ma a bole a moni ne mua. Mu puga vuroki a naro hale nau!

14 A made turane mua balaka rua pali. Ngane ga lakene tabu, ga made turane mua. I uka ma ga vakapae mua, ga nongi a moni. I uka ma a ngaru a moni ne mua. A ngaru mua. A koma i uka ma ge matakaria e tamana. E tamana bara i matakaria a koma.

15 Iau a vivi ni habi lobo ne mua a maki nau, ga kori a hanune mua. A vivi kunana ni kori mua na nitora lobo nau. Iau a ngaru hateka mua, pali mua i uka ma mu ngaru hateka iau.

16 Mu lohoka vona i uka ma a vakapae mua, ga bole a moni ne mua. Pali mu taki ta a tami mua, a bole a moni ne mua.

17 Na tahuna a rudu lakene e huriki a turagu, i uka ma ri bole a maki ne mua.

18 *Na tahuna a rudu lakenea e Titus, a rudu tabua e turane hita tara i tungaria. Pali e Titus, i uka ma i bole a moni ne mua, a vuhuna a niluhoi, a narone maria e Titus i taku kunana.

19 Mu luhoi navai, iau a herea a raukea iea ne vona ni tagari iau? I uka. Iau a rihi e Kristo, a herea a raukea iea na matana Vure ga vakatora a niluhoi ne mua. A maki lobo a rata ne vona ni vakatora mua kunana, mua e huriki a turagu.

20 Iau ga lakene, pali a mangenge, ma ga matai mua mu gu naro tebi na naro a ngaru ta mu gu rata. Lakea mua ranga, bara mu matai iau i mapulo a narogu. A mangenge ga matai mua mu gu vahehe, mu gu vamasigoro, mu gu vatahate, mu gu vapida lae, mu gu vapadimomo, mu gu ta tavulavula, mu gu putu ngingi, mu gu rata viliha.

21 *A mangenge vona a Vure nau, ma ge vakakiroko iau na matane mua, bara tangi hateka a vuhuna e huriki ri rata a rabu hale muga, i uka ma ri pulo ma a vilone ria. Re huriki ri rata a naro na molenga.

13

A Nilobona Ngava

1 *Iau a vano a made turane mua balaka rua pali. Ngane bara lakene tabu. I

* **12:12:** Rom 15:19 * **12:13:** 2Ko 11:9 * **12:18:** 2Ko 8:6,16-18 * **12:21:** 2Ko 13:2 * **13:1:** Vin 19:15; Mat 18:16; 1Tim 5:19

manga a ngava ni here na hinere i ta maea, “A viri ge ala rua, o ge ala tolu to go matai a viri i rata a naro hale, to go taki tala na murina na nivapelekado.”

2 Hosi, na tahuna a made turane mua, a vakalongo mua pali. Ngane a made basi, a vakalongo tabu mua. Na tahuna ga lakene, i uka ma ga dodoa tara viri. Bara vakamadihi e huriki ri rata a rabu hale,

3 a vuhuna mu ngaru hateka iau ga vakasiri mua ne Kristo i ngavapolo nau na maka ngava a taki mua vona. E Kristo i uka ma i kori kiroko mua. I kori dagi mua.

4 *Na tahuna e Kristo ni paditata na kai tavalavala, e huriki ri luhoi ta ia i uka nitora. Pali a nitora dagi na Vure i vakamahuri mule ia. I mavonga, iau a uka nitora, pali iau a mahuri na nitora dagi na Vure, i kori iau ga tuhori mua.

5 *Mu luhoi kado a nimadene mua, mu luhoi tora muholi, o i uka? Bara mu luhoi tora muholi, e Isu Kristo bara i made pololilo ne mua. O ge uka, i uka ma i made pololilo ne mua.

6 Iau a lohoka vona, na tahuna mu luhoi kado a maki lobo a taki, a maki lobo a rata, bara mu matakilaka vona iau a apostolo muholi ne Kristo.

7 A vasileki na Vure, nahea mu gu rata a naro hale. A vasileki mavonga, i uka ma ne vona e huriki ri gi matai iau a apostolo muholi. A vasileki mavonga, mu gu ramai a naro kamumu. I uka maki vona e huriki ri gi luhoi ta iau a nitamina apostolo.

8 I uka ma ga rata tara maki ge vakahale a ngava muholi na Vure. Ga rata kunana a maki ge ramai a ngava muholi na Vure.

9 Iau a vivi kunana na tahuna iau a uka nitora, pali mua mu kinigao. A vasileki hateka mu gu bele moro na niluhoi tora.

10 *I mavonga a here lakene mua na tahuna a made basi ne mua. A ngaru na tahuna a luve ne mua, i uka ma ga ta puhaki mai mua na nitora e Bakovi Dagi i habia nau. A nitora iea i habia nau, i uka ma ga ratapile mua. I habia nau ga tuhori mua.

E Paulus i Tarulu e Huriki

11 Mua o huriki a turagu, a ngava nau i lobo. Mu vivi. Mu hamule mai a naro kamumu. Mu valuke. Mu pesi taku, na niluhoi ge taku. Mu made palupu na nivalemu. Na tahuna mu rata a naro nga, a Vure na naro na nivangaru, na naro na nivalemu, bara i made turane mua.

12 Mu vangaru, mu vatuba a lima.

13 E huriki a tara na Vure koea o Masedonia ri talo mua.

14 E Isu Kristo a Bakovi Dagi ge rata a naro kamumu ne mua. A Vure ge vakasiri a ningaru dagi vona ne mua.

* **13:4:** Pili 2:7-8 * **13:5:** 1Ko 11:28 * **13:10:** 2Ko 10:8

A Hanuna Vure ge made
turane mua lobo.

A Raukea E Paulus i Here Lakea ne Huriki a Galesia

A Nita Vakalohoka

A raukea iea i herea e Paulus na pida e 49 AD na tahuna e Paulus rua e Barnabas ru tovo e huriki a tara ne Kristo o Antiok. O masia ne Apostolo 14:28.

A robo e Galesia, mona ni gale e Teki. E Paulus i herea a raukea iea lakea na maka tara ne Kristo na tabeke iea. A tara ne Kristo i ta ta vona ne 1:2, re huriki o Debe, o Listra, o Ikonium.

A tanga e Ikonium i kupo vona e huriki a Iuda, e Paulus i tubu ni vara na roho na vaponga ne ria. I kupo ne ria a Iuda, e huriki i uka ma ria a Iuda ri luhoi torea e Kristo. Pali e huriki a Iuda i uka ma ri luhoi torea e Kristo, ri ta hale ne ria. A tanga e Listra e Debe, a tanga ne huriki i uka ma ria a Iuda. Re huriki na tanga nga ri kavurike a vure ne huriki a Rom. E Lukas i here ne Paulus rua e Barnabas ru vara o Listra ne Apostolo sapta 14. I uka ma i kilala a roho ni vasileki ne huriki a Iuda o Listra.

A vuhuna a hini e Paulus i here malaviriria ra raukea iea lakea ne huriki a tara ne Kristo o Galesia, ta ge kori ria vona a maka ngava taminga i bele ne ria, ri bole. E huriki a Iuda ranga ri luhoi torea e Kristo, ri ngaru e huriki i uka ma ria a Iuda, ra ri luhoi tora, ni gi pala a kuline ria, ri gi ramai a vinara, a naro legelege na Iuda, bara ri bele manga a tara ne Kristo muholi.

A Nita Muga

1 Iau e Paulus a herea ra raukea iea. Iau a apostolo. I uka tara bakovi ge vulaki iau. E huriki i uka ma ri rudu iau ge iau a apostolo. E Isu Kristo, turana Vure, e Tamana, ra viri i vakamahuri mulea na matenga, rua kunana ru vulaki iau, ru rudu iau ge iau a apostolo.

2 E huriki a turane hita ri made koea, ri pesi turagu, mi vakarua ra raukea iea i lakene ne mua e huriki a tara ne Kristo mu made na tabeke ne Galesia.

3 A Vure, e Tamane hita, turane Isu Kristo, a Bakovi Dagi, ru gu rata kamumu mua, ru gu habi a nivalemu ne mua.

4 *E Kristo i muri mai a ningaru na Vure, re Tamane hita, i habi mule ia na Vure, i manga a nihabi na naro hale ne hita, ne vona ni korimule hita na naro hale na malala iea.

5 A Vure ge bole vakaroro a bagetuanga. I muholi.

A Velenga Kamumu i Taku Kunana

6 A turutu ne mua, a vuhuna mu lohopile malaviriri a Viri i gale mua na nidodo ne Kristo, mu nunu muri mai a ngava tebi.

* **1:4:** Gal 2:20 * **1:7:** Apo 15:1,24

7 *Pali i muholi hateka, i uka tabu tara Velenga Kamumu. Pali e huriki ranga ri vakamarego mua, ri ngaru ni vakavaroru a Velenga Kamumu ne Kristo.

8 *Pali mia, o a agelo tara na hunu ge vara mua na Velenga Kamumu ge tebi na Velenga Kamumu mi vara mua vona muga, a Vure ge rudurahea.

9 Ra ngava nga, mi takia pali hosi, ngane ga taki tabua, i maea, e rei a viri i vara mua na Velenga Kamumu i tebi na Velenga Kamumu mu bolea pali, a Vure ge rudurahea.

10 *Pali mu luhoi navai, ra ngava a rata, a rata e huriki ri gi vivi nau, o a rata a Vure ge vivi nau? Mu luhoi navai? A toni ni rata e huriki a bakovi ri gi vivi nau? I uka. Iau bara rata mavonga, i uka ma ge iau a vora ne Kristo.

A Vure i Galea e Paulus

11 *Mua e huriki a turagu, a ngaru mu gu lohoka vona, a Velenga Kamumu a vara e huriki vona i uka ma a ngavana bakovi kunana.

12 Iau i uka ma a bolea na bakovi. I uka tara viri ge tovo iau vona. E Isu Kristo i vakasiri iau vona a Velenga Kamumu.

13 *Mu longo pali a maka maki a rata hosi, na tahuna a muri mai a lotu ne huriki a Iuda. Iau a vakamadihi hateka e huriki a tara ne Kristo, a toni ni vakalobo ria.

14 *A leho tora hateka ni muri mai a rabune huriki a gare nau hosi. Na naro iea kunana, a rangi a narone huriki a Iuda, mia a hisi i taku, na naro na lotu ne huriki a Iuda.

15 *Na tahuna e nana i uka ma i poda iau ma, a Vure i vulaki iau pali. Na naro kamumu vona i gale iau. Na parava i vulakia,

16 i vakasiria nau e Tuna, ne vona ni rata iau ga tovo e huriki vona, re huriki i uka ma ria a Iuda. Na tahuna i vakasiria nau e Tuna, i uka ma a vano ga nanea tara bakovi.

17 Iau i uka ma a lakea o Ierusalem ga matai e huriki ri bele manga a apostolo muga ne nau. Iau a lakea o Arabia, muri a hamule sike o Damaskus.

18 *Muri na pida i tolu a lakea o Ierusalem, a ta turane Sipas. A made turana na parava i ravulu a polona i lima.

19 I uka ma a matai e huriki a apostolo ranga. A viri a matai kunanea e Iakop, e tarine Bakovi Dagi.

20 Ra ngava a vakalongo mua vona ngane, i uka ma a tatami. A ta muholi hateka na matana Vure.

21 *Muri a lakea na tabeke ne Siria e Silisia.

22 Na tahuna iea, e huriki a tara ne Kristo na tabeke ne Iudea i uka ma ri matai iau ma na matane ria.

* **1:8:** 1Ko 16:22 * **1:10:** 1Tes 2:4 * **1:11:** Mat 16:17; 1Ko 15:1-5 * **1:13:** Apo 8:3 * **1:14:** Apo 22:3 * **1:15:** Ais 49:1; Gal 2:7 * **1:18:** Apo 9:26-27 * **1:21:** Apo 9:30

23 Ri longo kunanea a
velengagu, ri ta maea, “Ra
bakovi iea, hosi i
vakamadihi hita, pali ngane
i vara e huriki vona ra ngava
i toni ni ratapilea hosi.”
24 I mavonga ri kavurikea
a Vure vona a maki i bele
nau.

2

E Huriki a Apostolo Ri Ngarua e Paulus

1 *Muri na pida i ravulu a
polona i va, a sike tabu o
Ierusalem. A sike turane
Barnabas. E Titus tara, a
tulia.
2 A sike lakea, a vuhuna a
Vure i vakasiri iau ga sike.
Na tahuna a bele, a made
kikeri turana e huriki ri
mata dagi. A vakalongo ria
vona a Velenga Kamumu a
taki tala ne huriki i uka ma
ria a Iuda. A rata mavonga,
a vuhuna a leho a rata
ngane turana leho a rata
muga pali, ma ge velu
tavula.
3 E Titus tara, ra i laho
turagu, ia a bakovi o Gris.
Pali i uka ma ri tugua ni gi
pala a kulina.
4 *Pali e huriki ranga ni
tuli dili kapiloho, ri tamilalu
ta ria e huriki a turane hita.
Ria a kasisi, ri dili kapiloho
ne vona ni kasisi a hini e Isu
Kristo i rata hita si
matukapaga na Vinara. Ri
ngaru ni rata hita si gi vora
tabu na vinara.
5 Pali i uka ma mi longo
mai ria, i uka liu, a vuhuna
mi ngaru a ngava muholi na
Velenga Kamumu i uka ma
ge mapulo, pali mu gu ramai
muholi vakaroro.
6 Lakea e huriki ri mata
dagi. Ra hini ria a bakovi
dagi o i uka, i uka ma a luhoi
hatekea. A Vure i pelekado e
huriki lobo na naro i taku
kunana. A taki maea, re
huriki ri mata dagi i uka ma
ri hudo tala ranga ngava na
Velenga Kamumu nau.
7 *Ri matakilaka vona a
leho ni habi nau, ga
vakalongo a Velenga
Kamumu ne huriki i uka ma
ria a Iuda, i manga e Petrus i
vakalongo e huriki a Iuda.
8 A vuhuna a Vure i habi a
nitora ne Petrus ge rata a
leho na apostolo turana e
huriki a Iuda, ia kunana a
viri i habi a nitora nau ga
rata a leho ne huriki i uka
ma ria a Iuda.
9 I mavonga, na tahuna e
Iakop, e Sipas,* re Petrus, e
Ioanes, ra to manga a butu
na lotu, to matakilaka vona
a Vure i habi a leho nau, to
tuba a limane maria e
Barnabas, to rudu lakea
maria ne huriki i uka ma ria
a Iuda. Pali tou to go leho
turana e huriki a Iuda.
10 *A ngava i taku kunana
to taki maria vona. To taki
maria, miri gi tuhori e
huriki a matasia. Pali a leho
iea, a ngaru hateka muga ni
ratea.

E Paulus i Tahatea e Petrus

11 Pali muri e Petrus i
valai o Antiok. Iau a tahatea
a vuhuna i rata a naro hale.

* **2:1:** Apo 15:2 * **2:4:** Gal 1:7; 5:1,13 * **2:7:** Apo 22:21 * **2:9:** A ngava e Sipas na nita grik i manga ‘e Kedo.’ E Sipas a rana tara e Petrus. * **2:10:** Apo 11:29-30

12 *I muga i kani turana e
huriki i uka ma ria a Iuda.
Pali na tahuna e huriki a
bakovi ri valai ne Iakop, i
lobo ni kani turana e huriki
i uka ma ria a Iuda, i made
here here ne ria, a vuhuna i
mangenge ne huriki a tara
ni pala a kuli.
13 E Petrus i rata mavonga,
lakea e huriki a Iuda ranga,
ria ranga ri muri mai a vilo
na taminga iea. Muri e
Barnabas tara, i varoru, i
ramai a vilo na taminga ne
ria.
14 Iau a matai a vilone ria,
i uka ma ri ramai a vilo
muholi na Velenga
Kamumu, lakea a takia e
Petrus na matane ria lobo, a
ta maea, “Ioe a Iuda, pali i
uka ma o made manga a
Iuda. O made manga a viri i
uka ma ia a Iuda. I
mavonga, i navai go tugu
tuhare e huriki a bakovi i
uka ma ria a Iuda, ri gi
made manga a Iuda?”

Si Malamala na Tahuna Si Luhoi Torea e Kristo

15 Mia ni poda, mia a Iuda.
I uka ma mi manga e huriki
a bakovi hale, ra i uka ma
ria a Iuda.
16 *Pali ngane mi lohoka
vona i uka tara viri ge ramai
lobo a vinara na Vure, lakea
a Vure ge galea a bakovi
kamumu. A viri a Vure i
galea a bakovi kamumu, ra
viri i luhoi torea e Isu Kristo.
I mavonga, mia ranga, mi
luhoi torea e Isu Kristo,
lakea a Vure i gale mia a
bakovi kamumu. I uka ma
mi gi ramai a vinara na
Vure, lakea a Vure ge gale
mia a bakovi kamumu, a
vuhuna si keri ni ramai a
vinara lobo vona, ge gale
hita a bakovi kamumu.
17 Pali na tahuna mi
ngarua a Vure ge gale hita a
bakovi kamumu, lakea si
luhoi torea e Kristo, pali
muri si matakilaka vona
hita a bakovi hale, si gi ta
navai? E Kristo ia a vora na
naro hale? I uka liu!
18 Iau bara hae rike tabu a
maki a puka pali, a vakasiri
manga iau a viri ni putu
puru a vinara.
19 A vinara i rata iau a
mate pali, a matukapaga na
nitora vona. I bele mavonga,
ga muri mai kunanea a
Vure. I manga iau ni
paditata na kai tavalavala
turane Kristo.
20 *Ngane iau i uka ma a
viri a mahuri, pali e Kristo i
mahuri pololilo nau. A maki
lobo a rata koea na malala, a
rata a vuhuna a luhoi torea
a Tuna Vure, ra i ngaru
hateka iau, i mate na
murigu.
21 Ra hini a Vure i rata
kamumu hita, i gale hita si
malamala na matana, iau i
uka ma ga marikoi vona, a
vuhuna ge muholi a viri ge
ramai a vinara, lakea a Vure
ge galea a bakovi malamala,
a nimatene Kristo ngane
bara i uka lehona.

3

A Naro ni Ramai a Vinara, a Naro ni Luhoi Tora

* **2:12:** Apo 11:3 * **2:16:** Apo 15:10-11; Rom 3:20-28; Gal 3:11 * **2:20:** Gal 1:4

1 Mua e huriki a bakovi a
ngatavine o Galesia, mu
manga! E rei i tami mua? I
navai? Mu longo kaburungi
pali a hini a vakalongo
kavakava ne mua na
matane huriki lobo, ne Isu
Kristo i mate na kai
tavalavala na murine mua?
2 A ngaru ni nana mua
vona a ninana i taku
kunana. Ra Hanu Kiripiripi,
mu bole navia? Mu bolea na
tahuna mu ramai a vinara, o
mu bolea na tahuna mu
longo a Velenga Kamumu,
mu luhoi torea?
3 Mu manga a manga! A
nilaho ne mua turane
Kristo, mu vakatubua na
nitora na Hanu Kiripiripi.
Pali i navai? Ngane mu
ngaru ni laho na nitora na
kakaine mua?
4 Ra maka maregoa ri bele
ne mua na tahuna mu luhoi
torea e Kristo, ma mu gu
kaloho tavula.
5 Ra Viri i habi ne mua a
Hanu Kiripiripi, i rata na
kurukurune mua a
nivakasiri. I navai i rata
mavonga? I rata a vuhuna
mu ramai a vinara vona, o i
rata mavonga a vuhuna mu
longoa a Velenga Kamumu,
mu luhoi torea?
6 *Mu luhoia e Abraham.
Ni here virihi e Abraham, i
maea, “i luhoi torea a Vure,
lakea a Vure i galea a bakovi
malamala.”
7 I mavonga, a ngaru mu
gu lohoka vona, e huriki ri
luhoi torea a Vure, ria
kunana e huriki a hamone
Abraham muholi.
8 *Hosi a Hinere i
vakalongo muga a naro a
Vure ta ge gale malamala e
huriki i uka ma ria a Iuda,
na tahuna ri luhoi torea. A
Hinere i vakalongo muga a
ngava nga hosi na tahuna a
Vure i takia ne Abraham a
Velenga Kamumu, na
tahuna i ta maea, “Ne vomu
kunana, ga gamai e huriki a
bakovi lobo na malala.”
9 Na naro iea kunana, e
huriki ri luhoi torea e Kristo,
a Vure ge vakabagetu ria
turane Abraham, ra bakovi
ni luhoi torea a Vure.
10 *A ta maea, a vuhuna e
huriki ri toni ni muri mai a
vinara lakea a Vure ge gale
ria ri malamala, e huriki nga
ni ruduraha, a vuhuna a
ngava ni here hosi i maea,
“E huriki i uka ma ri ramai
lobo a ngava ni here na
Vinara, ni gi ruduraha.”
11 *Ngane i kavakava
hateka, i uka tara viri ge
ramai lobo a vinara, lakea a
Vure ge galea a bakovi
malamala, a vuhuna ni here
hosi i maea, “E huriki a
bakovi malamala ri gi bole a
nimahuri vakaroro na
tahuna ri luhoi torea a
Vure.”
12 *Pali a naro ni ramai a
vinara i uka ma i ramai a
naro ni luhoi torea a Vure, a
vuhuna a ngava ni here hosi
i maea, “E rei a viri i ramai a
maka vinara lobo bara i
mahuri.”
13 *A Vure ge ratapile
vakaroro e huriki lobo i uka
ma ri ramai a maka vinara

* **3:6:** Vuh 15:6 * **3:8:** Vuh 12:3; Rom 4:3,16 * **3:10:** Vin 27:26 * **3:11:** Hab 2:4; Gal 2:16 * **3:12:** Levi 18:5 * **3:13:** Vin 21:23; Rom 8:3

lobo. Pali e Kristo i konamule hita na tahuna i bole a vuranga iea na murine hita, a vuhuna ni here hosi i maea, “E huriki ni paditata na kai, ni ruduraha.”
14 I rata mavonga, lakea a ngava a Vure i vakabagetua e Abraham vona ge bele ne huriki i uka ma ria a Iuda, si gi bole a Hanu Kiripiripi, re Isu i ta muholi ge habi ne hita, na tahuna si luhoi tora ia.

A Vinara, a Nita Muholi

15 Mua e huriki a turagu, ga ta vakakika vona a naro na malala. Na tahuna e huriki a bakovi ri valongo pali a ngava, i uka tara viri ge hudo tala tabu a ngava, o ge ravunu vuroki a ngava vona.
16 *Hosi a Vure i habi a ngava ne Abraham rua a hamona, i ta muholi. A ngava ni here hosi i uka ma i ta maea, “ne huriki a hamomu,” i manga ri gi ala kupo. I taki a viri ala taku kunana, i ta maea, “na hamomu,” re Kristo.
17 *A pelegona nitagu i maea, hosi a Vure i ta muholi ne Abraham. Muri na pida i 430 a vinara i bele. A vinara iea i uka ma i ravunu vurokia a ngava a Vure i ta muholi ne Abraham vona, ge ratea ge bele manga a ngava tavula.
18 *Bara a maki a Vure i ta muholi hosi ne Abraham ge bole, pali ngane ge bole na tahuna i ramai a vinara kunana, ngane i uka ma ge ramai a nita muholi na Vure. Pali a Vure i habi a maki ne Abraham na tahuna i ta muholi vona.
19 *Pali a vinara, a ra lehona? A Vure i habi a vinara, ge vakasiri kavakava a naro hale, ge vano ge harena na tahuna a hamone Abraham ge bele, ra viri a Vure i ta muholi vona. A Vure i habi a vinara iea ne huriki a agelo. E huriki a agelo nga ri habia ne Moses, ra bakovi i pesi na kurukuruna Vure, e huriki a Iuda. Lakea e Moses i habi a vinara iea ne huriki.
20 Pali na tahuna a Vure i ta muholi ne Abraham, i uka ma i taki polo a ngava na bakovi tara. Ia kikeri kunana i ta turane Abraham.
21 *Pali si gi ta navai ngane? A vinara i hehea a ngava a Vure i ta muholi ne Abraham vona? I uka liu! A Vure bara i habi a vinara tebi, ra ge habi a nimahuri ne hita, ngane a dala ni bele malamala na matana Vure bara i bele na naro ni ramai a vinara, i uka ma ge ramai a naro ni luhoi tora.
22 Pali a Hinere i rata e huriki lobo, turana maki lobo, ni gi kolotata ria na nitora na naro hale, ne vona a Vure ge habi a maki i ta muholi vona, na tahuna e huriki ri luhoi torea e Isu Kristo.
23 *Muga na naro ni luhoi torea a Vure i uka ma i bele ma, hita lobo, i manga si

* **3:16:** Vuh 12:7 * **3:17:** Nim 12:40 * **3:18:** Rom 4:14 * **3:19:** Apo 7:38; Rom 5:20 * **3:21:** Rom 8:2-4 * **3:23:** Gal 4:3

made na bavi, polotano na nitora na vinara. I tubu hosi, i valai, i harena na tahuna a naro ni luhoi torea a Vure i bele kavakava.
24 *Na naro iea, a vinara i bele manga a matakari ne hita, ge tuli valai hita ne Kristo. I bele mavonga, a Vure ge gale hita si malamala na tahuna si luhoi torea e Kristo.
25 Pali ngane a naro ni luhoi torea e Kristo i bele, i mavonga a vinara i uka ma i matakari tabu hita,
26 *a vuhuna ngane mu bele manga e huriki a tuna Vure, a vuhuna mu luhoi torea e Isu Kristo.
27 *E rei a viri ne mua mu rihi e Kristo na naro ni vahilolo, i manga mu rodoa e Kristo, i manga a viri i rodo a varakia karaba.
28 *Mua lobo mu rihi e Kristo, ngane mua lobo mu manga a viri ala taku. I uka tabu a Iuda, o a viri i uka ma a Iuda. I uka tabu a vorakato, o a viri i uka ma a vorakato. I uka tabu a bakovi o a ngatavine. Mu palupulupu.
29 *Na tahuna mua a ngate ne Kristo, mua a hamone Abraham, mu gu bole a maka maki a Vure i ta muholi hosi ne Abraham ge bole.

4

E Huriki a Tuna Vure
1 I manga i maea: Na tahuna a tuna bakovi ia a koma kiroko, i manga kunana a vorakato. I muholi, a maki lobo ne tamana ne vona. Pali i tabana i manga a vora,
2 a vuhuna e huriki a matakari, e huriki a bolekori ri matakaria. Bara ri matakaria i vano i harena na parava e tamana i taki puru ge bole a maka maki vona.
3 *Hita ranga. Hosi, na tahuna si manga a koma kiroko, si vora na maka hanitu, a nitora ranga na malala.
4 *Pali na parava a Vure i vulaki purua i bele, i rudua e Tuna. A ngatavine i podea. I bele manga a bakovi, i muri mai a vinara lobo na Vure,
5 ne vona ni korimule hita e huriki a vorakato na vinara. I rata mavonga, a Vure ge pau hita, si gi bele manga e huriki e tuna.
6 *Pali ngane mua e huriki a tuna Vure. I rudu vilia a Hanune Tuna ge made na hatene hita, i gale maea, “Tata! O Tata!”*
7 Ngane mua, i uka ma mua a vorakato tabu. Ngane mua e huriki e tuna. I mavonga ngane mu gu bole a maka maki a Vure i ta muholi vona ge habi ne huriki e tuna.

E Paulus i Loho Lege ne Huriki a Galesia
8 Hosi i uka ma mu lohoka na Vure. Mu manga a vorakato ne huriki a nitamina vure.

* **3:24:** Rom 10:4 * **3:26:** Ion 1:12 * **3:27:** Rom 6:3 * **3:28:** Rom 10:12 * **3:29:** Rom 4:13 * **4:3:** Kol 2:20 * **4:4:** Ion 1:14; Rom 1:3 * **4:6:** Rom 8:15-17 * **4:6:** A ngava e ‘tata’ na nita Hibru i maea, ‘aba.’

9 Pali ngane mu lohoka
pali na Vure, o ga ta maea, a
Vure i lohoka ne mua. I
mavonga, mu gu ngalahere
navai, mu gu hamule tabu
ne huriki a hanitu, a nitora
ranga na malala? Ri uka a
nitora, ri uka leho. I navai
mu ngaru mu gu vorakato
tabu ne ria?
10 *Ngane mu longototo
tabu a maka vinara na
Parava Nimalo, na habu na
keva takutaku, na tahuna
takutaku, a pida takutaku!
11 A mangenge, ma ge velu
tavula a leho dagi a ratea ne
mua.
12 Mua e huriki a turagu,
iau a matukapaga na vinara.
A nana tora mua mu gu
manga iau. Hosi a made
turane mua, i uka ma mu
ramai a vinara. Iau tara i
uka ma a ramai. Pali na
tahuna iea, i uka ma mu
rata hale iau.
13 Mu lohoka vona, hosi a
made turane mua, a vara
mua na Velenga Kamumu a
vuhuna a giloa.
14 A gilanga nau i
vakamarego mua, pali i uka
ma mu biu iau, i uka ma mu
marikoi nau. Mu tagui iau i
manga iau a agelo na Vure.
Mu tagui iau i manga iau e
Isu Kristo.
15 Pali i tabuli vai ngane a
nivivi mu hatakia hosi? Iau
a ta muholi ne mua, bara i
kara mua hosi, bara mu sigi
tala a matane mua, bara mu
habi nau.
16 I navai? Iau a pile ne
mua a vuhuna a vakalongo
ne mua a ngava muholi?
17 Re huriki a nitamina
mari ni tovo nga, ri bibi rike
mua. Pali i uka ma ri luhoi
ni tuhori mua. Ri ngaru mu
gu ngalahere nau, lakea mu
gu bibi rike ria.
18 I kamumu mu gu habi a
hatene mua na maki
kamumu. Pali mu rata
vakaroro, na tahuna iau a
made turane mua, na
tahuna i uka ma a made
turane mua.
19 Mua e huriki e tugu. Iau
a bole a nimadihi tabu ne
mua, i manga a nimadihi i
bele na ngatavine i pahea a
koma. Iau bara bole a
nimadihi iea, ge vano, ge
harena na tahuna mu gu
bele manga liu e Kristo!
20 A ngaru hateka ni made
turane mua ngane, ga ta
madoru mai mua. A loho
lege hateka ne mua.

A Nita ne Hagar Rua e Sara

21 Mua e huriki mu ngaru
ni ramai a vinara, mu
vakalongo iau, mu lohoka
vona a vinara, i ta navai?
22 *Ni here hosi, e
Abraham i tahoka e tuna ala
rua. E tuna tara i podea a
vora ngatavine. E tuna tara i
podea e girihine Abraham,
ra i uka ma ia a vora.
23 *E tune Abraham, ra i
podea a vora ngatavine, i
bele na naro ni vakabele a
koma vona. Pali e tuna, ra i
podea e girihina, ra i uka ma
ia a vora, i bele a vuhuna a
Vure i ta muholi ne
Abraham ge bele.
24 A nuverei iea i muholi,
pali i manga tabu a nita

* **4:10:** Rom 14:5; Kol 2:16 * **4:22:** Vuh 16:15; 21:2 * **4:23:** Rom 9:7-9

vakakika, ra i maea: A ngatavine ala rua nga, ru manga a ngava dagi i rua a Vure i rata hosi. A viri tara i rata na lolo e Sinai, i vakabele kunana e huriki a koma a vora. A rana e Hagar.
25 E Hagar i manga a lolo e Sinai na robo e Arabia. I manga a tanga dagi e Ierusalem na malala, a vuhuna ia a vora. E huriki e tuna, ria ranga a vora.
26 *Pali e Ierusalem na hunu i uka ma ia a vora. Ia e kinane hita muholi,
27 *a vuhuna ni here hosi i maea,
"Ioe a ngatavine o lame,
o keri ni vakabele a koma, o vivi!
I uka ma o bole a nimadihi ni poda,
o pesi rike o gale tala dagi, o vivi!
E huriki a koma na ngatavine ra i pea pali e girihina ri kupo hateka
ne huriki a koma na ngatavine i tahoka e girihina."
28 *Mua e huriki a turagu, mu manga e Isak. A Vure i ta muholi, lakea mu bele manga e huriki a tuna Vure.
29 *Hosi e Ismael, ra koma ni vakabele na naro ni vakabele a koma vona, i habi a nimadihi ne Isak, ra koma ni poda na nitora na Hanuna Vure. I mona tara, e huriki a koma na malala ri vakamadihi mua, re huriki a Vure i ta muholi, lakea mu bele manga e huriki e tuna.
30 Pali a Hinere i ta navai? I ta maea, "O lili talea ra vora ngatavine turana e tuna. E tuna vora ngatavine i uka ma ru gu vaveru vona e tune Sara, ra i uka ma ia a vora, a mahala ne tamane rua."
31 Mua e huriki a turagu, i uka ma hita e huriki a koma na vora ngatavine. Hita e huriki a koma na ngatavine i uka ma ia a vora.

5

Te Ge Laho Turana a Hanu Kiripiripi

1 E Kristo i rata hita si matukapaga pali na vinara, a vuhuna i ngaru si gi matukapaga. I mavonga, mu pesi tora. Nahea mu gu hamule tabu, ge mua a vorakato na vinara.
2 Mu longo kamumu. Iau e Paulus a taki mua, mua bara mu longototo ni gi pala a kuline mua, a leho e Kristo i ratea i uka ma ge kori mua.
3 A taki tala tabu ne huriki ri ngaru ni gi pala a kuline ria, a ta maea, e huriki ri rata mavonga, ri gi ramai a maka vinara lobo.
4 Mua e huriki mu ngaru ni ramai a vinara ne vona ni bele malamala, mu marava basi ne Kristo, mu pe pali a nidodo vona.
5 Pali mia, mi luhoi torea e Kristo na nitora na Hanu Kiripiripi, mi pasimata vona a hini a Vure ge gale mia a viri malamala.

* **4:26:** Hib 12:22; Kap 21:2,10 * **4:27:** Ais 54:1 * **4:28:** Vuh 15:4-5; Rom 9:7 * **4:29:** Vuh 21:9-10; Ion 8:35 * **5:6:** 1Ko 7:19; Gal 6:15

6 *A viri i rihi e Kristo, ra
hini ni pala a kulina o i uka,
a maki tavula. A maki dagi,
ge luhoi torea e Kristo, ge
tahoka a naro na nivangaru.
7 I muga mu luhoi tora
kamumu a narone Kristo.
Pali e rei a viri i putu tagu a
dala ne mua, i uka ma mu
ramai tabu a ngava muholi?
8 Ra niluhoi ne mua, i uka
ma i valai na viri i gale mua.
9 *A is popote kunana i
rata a bret lobo i vava.
10 *Iau a luhoi hatekea e
Bakovi Dagi mu gu ramai a
niluhoi nau, lakea e rei a
viri i vakamarego mua, a
Vure bara i pelekadoa.
11 Mua e huriki a turagu,
iau i uka ma a tovo e huriki
ni gi pala a kuline ria. Mu
luhoi iau a rata mavonga,
pali i navai e huriki ri
vakamadihi iau? Iau bara
tovo e huriki ni gi pala a
kuline ria, ngane a nitovo na
kai tavalavala i uka ma ge
vakarike a hatene huriki.
12 Re huriki ri vakamarogo
a niluhoi ne mua na ngava
ni pala a kuli, i kamumu ri
gi pala vuroki mule ria!
13 *Mua e huriki a turagu,
a Vure i gale mua mu gu
matukapaga na vinara.
Naha ni luhoi mu
matukapaga ne vona ni
ramai a ningaru hale na
kakaine mua. Pali mu
vangaru, mu vakori.
14 *A maka vinara lobo
bara o ramai na tahuna o
ramai a ngava i taku
kunana, ra i maea, “O
ngarua e turamu i manga a
hini o ngaru mule ioe.”
15 Naha ni vatahate, naha
ni vagege, ma mu gu
vakalobo tavula mua.

Mu Laho na Nitora na Hanu Kiripiripi

16 Pali iau a ta maea, mu
laho turana Hanu Kiripiripi,
lakea i uka ma mu gu ramai
a ningaru hale na kakaine
mua.
17 *A maka ningaru hale
na kakaine hita ri hehe a
Hanu Kiripiripi. A ningaru
na Hanu Kiripiripi tara, i
hehe a maka ningaru hale
na kakaine hita. Ri vahehe,
ri kapi kari mua, i uka ma
mu rata a maki mu ngaru ni
rata.
18 Pali na tahuna a Hanu
Kiripiripi i muga ne mua, a
nitora na vinara i uka ma ge
matakari mua.
19 *Si matakilala a maka
ningaru hale na kakaine
hita, ra a naro ni mole,
20 a naro ni kavurike a
vure taminga, a muto, a
naro na ni vapile, a naro ni
vabiu, a naro ni marikoi
vona a viri i tahoka a maki,
a naro ni hate madihi, a
naro ni rata polo muga, a
naro ni vapida lae, ni vapida
ni rata a tara karaba,
21 a naro ni masigoro, a
naro ni ninu a naru vagole,
a naro ni vapopo ni ninu a
naru vagole, turana maka
naro hale maea. Hosi a taki
mua mu gu matadoko vona
a maka naro hale nga.
Ngane a taki tabu mua, e

* **5:9:** 1Ko 5:6 * **5:10:** 2Ko 11:15; Gal 1:7 * **5:13:** 1Pe 2:16 * **5:14:** Levi 19:18; Rom 13:9 * **5:17:** Rom 7:15-23 * **5:19:** 1Ko 6:9-10

huriki ri rata a maka naro hale nga, i uka ma ri gi dili na harikianga na Vure.

22 Pali a kanena Hanu Kiripiripi, a naro kamumu nga: a naro na nivangaru, a nivivi, a nivalemu, a naro ni hatenono, a naro ni rata kamumu e huriki, a naro ni hate balala, a naro ni ta muholi,

23 a naro ni made madoru, a naro ni pahadanu a ningaru hale na kakaimu. Ra maka naro kamumu nga, i uka tara vinara ge ta pupukari hita vona.

24 *E huriki a ngate ne Isu Kristo ri paditata pali na kai tavalavala a ningaru hale na kakaine ria.

25 A Hanu Kiripiripi i habi ne hita a nimahuri karaba. I mavonga, si gi muri mai a ningaru na Hanu Kiripiripi.

26 *Nahea si gi bibi rike mule a rane hita. Nahea si gi vakarike a hatena viri si gi vaubi turana. Nahea si gi masigoro a maki na viri tara.

6

Mu Vatuhori

1 *Mua e huriki a turagu, na tahuna mu masia tara viri ne mua ge rata a naro hale, a ngaru e huriki ri kinigao na Hanu Kiripiripi ri gi lakea madoru vona, ri gi bole mulea. Pali ri gi matadoko, ma ni gi toni ria.

2 *Mu vatuhori ni kaloho a nimava. Na naro iea kunana bara mu ramai a vinara ne Kristo.

3 Mu luhoi a ngava nga: e rei a viri i pahaluhoi ta ia a bakovi dagi, pali ia a bakovi tavula, a bakovi iea i tami mule ia.

4 Pali a ngaru mua takutaku mu gu pelekado a narone mua. Na naro iea bara mu vivi na leho ne mua takutaku, i uka ma mu gu loho lege na narone turamu,

5 *a vuhuna hita takutaku bara si bole a mapana narone hita.

6 *Si gi habi a maki kamumu ne huriki ri tovo hita na nitana Vure.

7 *Naha ni tami mule mua. I uka tara viri ge tamia a Vure. A ra maki o varo na hania, ra maki ngi kunana bara o mirio.

8 E huriki ri muri mai a ningaru hale na kakaine ria, bara ri vakabele a matenga. Pali e huriki ri ramai a ningaru na Hanu Kiripiripi, a Hanu Kiripiripi bara i habi ne ria a nimahuri vakaroro.

9 Nahea ge malulu a tuhane hita ni rata a maka naro kamumu, a vuhuna bara si kinigao, bara si bole a mapane hita.

10 I mavonga, si gi rata kamumu e huriki lobo na tahuna si tahoka a gisi kamumu. Pali a maki dagi hateka, si gi tuhori e huriki ri luhoi torea a Vure.

E Paulus i Tarulu Puru e Huriki

* **5:24:** Rom 6:6; Kol 3:5 * **5:26:** Pili 2:3 * **6:1:** Mat 18:15 * **6:2:** Rom 15:1 * **6:5:** Rom 14:12 * **6:6:** 1Ko 9:11,14 * **6:7:** Rom 8:13

11 Mu matai a hinere nau,
a here na limagu, i dagi
hateka.
12 Re huriki nga, ri ngaru
ni tugu mua ni gi pala a
kuline mua, a vuhuna ri
ngaru e huriki a Iuda ranga
ri gi vivi ne ria. Ri koi ni
muri mai a ngava na kai
tavalavala ne Kristo, a
vuhuna ri koi e huriki ri gi
vakamadihi ria.
13 Re huriki ni pala a
kuline ria, i uka ma ri ramai
a maka vinara lobo. Ri
ngaru ni pala a kuline mua
ri gi bibi rike mule a rane
ria.
14 Pali iau i uka ma ga bibi
rike mule a ragu. A maki a
bibi rikea, a rane Isu Kristo
a Bakovi Dagi ne hita, a
vuhuna i mate na kai
tavalavala. I rata mavonga,
ngane i manga iau a mate, a
vilo hale na malala i uka ma
i matakari tabu iau.
15 *Re huriki, ni pala a
kuline ria, o i uka, a maki
tavula. A maki i dagi hateka,
ni bole a nimahuri karaba.
16 E huriki lobo ri muri
mai a ngava iea, a Vure ge
habi a nivalemu ne ria, ge
dodo ria. E huriki nga, ria e
huriki a Israel muholi na
Vure.
17 *I vakatubu ngane,
nahea tara viri ge
vakamarego iau, a vuhuna a
harena lebo i tabuli na
kuligu, a vuhuna a luhoi
torea e Isu.
18 Mua e huriki a turagu, a
Bakovi Dagi ne hita, e Isu
Kristo ge rata kamumu a
hanune mua. I muholi.

* **6:15:** 2Ko 5:17; Gal 5:6 * **6:17:** 2Ko 4:10

A Raukea e Paulus i Here Lakea ne Huriki a Epesus

A Nita Vakalohoka

E Paulus i made o Epesus, i vara vonga na pida i rua (Apostolo 19:1-20; 20:31). I herea a raukea iea na tahuna i made na bavi o Rom (3:1; 4:1; 6:20), na pida 60-61 AD.

A tanga e Epesus a tanga dagi na tabeke ne Asia, i matakaria e Rom. Ra tanga iea i bele manga a murine huriki ni vakona a maki turana maka naro na lotu legelege. I tahoka a dede na vure ngatavine e Artemis, a rana tara e Diana (Apostolo 19:27).

E Tikikus i bole lakea ne huriki a tara ne Kristo o Epesus a raukea iea (6:21-22).

E Paulus i ngarua a raukea iea ni gi vakaru lae na maka tara ne Kristo ri made tabukoi o Epesus. Ra raukea iea i here palupu turana viri i here lakea ne huriki a Kolosi, a viri i here lakea ne Pilemon. Ra i maea, i kupo a maka ngava na raukea iea i palupu turana raukea i here lakea o Kolosi. E Paulus i herea ra raukea iea, ta ge kori e huriki a tara ne Kristo ni lohoka kamumu vona a nidodo na Vure ne huriki lobo na malala.

A Nita Muga

1 *Iau e Paulus. A Vure i vulaki iau ge iau a apostolo ne Isu Kristo.

A here lakea ne mua e huriki a tara ne Kristo o Epesus, ra mu pesi tora ni luhoi torea e Isu Kristo.

2 A Vure, e Tamane hita, turana e Isu Kristo a Bakovi Dagi, ru gu rata kamumu mua, ru gu habi a nivalemu ne mua.

A Maka Maki Kamumu Si Tahoka ne Kristo

3 *Si kavurikea a Vure, e Tamane Isu Kristo, a Bakovi Dagi ne hita. I vakabagetu hita a vuhuna si rihi e Kristo. I vakabagetu hita na maki kamumu lobo ri valai na hunu, ri kori a hanune hita.

4 *Muga na Vure i ratarike a malala, i vulaki hita si gi rihi e Kristo. I rata mavonga si gi malamala, si gi uka ngava na matana. I ngaru hateka hita,

5 *lakea i taki muga hosi ge pau hita. I kara ia ge pau hita a vuhuna a leho e Isu Kristo i ratea. A Vure i ngaru ni rata mavonga, i vivi ni rata mavonga.

6 I ngaru si gi kavurikea vona a hini i rata kamumu hateka hita. A leho ne Tuna, ra i ngaru hatekea, i vakasiri manga a Vure i rata kamumu hateka hita.

7 *Si rihi e Kristo, i kona hita na darana. Ngane a Vure i puga vuroki a naro hale ne hita. Na naro iea a Vure i vakasiri ne hita, na

* **1:1:** Apo 18:19-21; 19:1 * **1:3:** Epe 2:6 * **1:4:** Ion 15:16 * **1:5:** Ion 1:12 * **1:7:** Epe 2:7; Kol 1:14

harikia vona, ia a mari ni rata kamumu hateka hita.
8 I hatebalala muholi, i rata kamumu hateka hita, a vuhuna i moro hateka, i tahoka a lohokanga dagi,
9 *i mavonga, i ramai a ningaru vona, i vakasiri kavakava a niluhoi vona, ra muga i kapiloho, ra niluhoi vona ni rudu e Kristo ni korimule hita.
10 *A niluhoi vona i maea, na tahuna a parava ge valai, bara i vakalipopo a maki lobo na hunu, a maki lobo na malala, ri gi tabuli polotano na matakari i taku kunana, re Kristo.
11 *A Vure i vulaki hita, i rata hita si rihi e Kristo. I rata mavonga, a vuhuna hosi i luhoi purua a naro iea. I rata a maki lobo ri bele i manga a hini i ngaru ri gi bele.
12 I mavonga mia, re mia mi luhoi tora mugea e Kristo, mi rata e huriki ranga ri gi kavurikea a Vure, a vuhuna i bagetu hateka.
13 Mua ranga, mu longo a ngava muholi, a Velenga Kamumu, lakea i korimule mua. Mu luhoi torea e Kristo, mu rihi ia. Lakea a Vure i habi ne mua a Hanu Kiripiripi, ra i ta muholi hosi ge habia, i manga a kilakila i vakasiri manga mua e huriki a tara vona.
14 *A Vure i habi ne hita a Hanu Kiripiripi, ngane si lohoka vona ge habi ne hita a maka maki kamumu i ta muholi ge habi ne hita. Si gi bole a maki nga muri ma, lakea e huriki ri gi kavurikea a Vure, a vuhuna i kamumu hateka.

E Paulus i Vasileki
15 I mavonga, iau tara, a longo ta mu luhoi torea e Isu a Bakovi Dagi, mu ngaru e huriki a tara na Vure.
16 I mavonga, i uka ma a malo ni kavurikea a Vure ne mua. A luhoi vakaroro mua na tahuna a vasileki.
17 *A nanea e Tamana, ra viri i tahoka a bagetuanga, ra Vure ne Isu Kristo, a Bakovi Dagi ne hita, a nanea ge rata mua mu gu moro, ge habi ne mua a lohokanga, ge vakasiri ia ne mua, mu gu lohoka hateka tabu vona.
18 A nanea ge rata mua mu gu longokilalea a nitana, lakea mu gu lohoka vona a maka mahala kamumu i bagetu hateka, i ngaru ni habi ne mua, lakea mu gu pasimata ni bole a maki nga, a vuhuna i gale mua ge mua e huriki a ngate vona.
19 *A vasileki vona, mu gu lohoka vona a nitora dagi vona. Ra nitora iea i rangi a maki lobo, i tuhori hita e huriki si luhoi torea. A nitora iea kunana
20 *i vakamahuri mulea na matenga e Kristo, i vakamadea na limana a kanena meli na hunu.
21 *E Kristo i made vonga, i matakari. A nitora vona i rangi liu a nitora na hanitu lobo, a matakari na malala

* **1:9:** Rom 16:25 * **1:10:** Kol 1:16,20 * **1:11:** Rom 8:28-29 * **1:14:** 2Ko 1:22 * **1:17:** Kol 1:9 * **1:19:** Kol 1:11 * **1:20:** Sng 110:1; 2Ko 13:4; Kol 2:12 * **1:21:** Kol 1:16; 2:10

lobo, a nitora lobo. A rana i dagi hateka na rane huriki lobo; a rane huriki ngane, e huriki muri ma.

22 *A Vure i ratea i matakari a maki lobo. I ratea ge matakari a tara ne Kristo,

23 *ra a kakaina. A tara ne Kristo ri bole a nimahuri ne Kristo, ra viri i habi a nimahuri na maki lobo na tabeke lobo.

2

A Nimahuri Vakaroro

1 *Muga mu manga a viri i mate, a vuhuna mu longotaroa a Vure, mu rata a naro hale.

2 *Mu rata muga a maka naro hale i manga e huriki a bakovi a ngatavine na malala. Mu longototoa a matakari ne huriki a hanitu meli na koropala. I tabana ni leho pololilo na hatene huriki ri longotaroa a Vure.

3 *Muga hita ranga si ramai a naro hale manga ria, a rongova na Vure i rike ne hita. Si muri mai a ningaru hale, a niluhoi hale na kakaine hita.

4 *Pali a Vure a mari ni dodo hateka, i ngaru hateka hita.

5 Na tahuna si tabana si manga a viri i mate, a vuhuna si longotaroa a Vure, a Vure i rata hita si rihi e Kristo, i vakamahuri hita. A Vure i korimule hita, a vuhuna i ngaru ni rata kamumu hita.

6 *I vakamahuri mule hita turane Kristo, i vakamade hita turane Kristo, meli na hunu.

7 I rata mavonga ne vona ni vakasiri e huriki ri gi bele muri ma, na naro i rata kamumu hateka hita na tahuna i rata hita si rihi e Isu Kristo.

8 A Vure i rata kamumu mua, i korimule mua, a vuhuna mu luhoi torea. Ra hini mu luhoi torea, i uka ma i valai ne mua. A Vure i habia ne mua a niluhoi iea.

9 *I korimule mua, i uka ma i ramai a naro kamumu mu ratea, i mavonga i uka tara viri ge bibi rike mule a rana.

10 *A Vure, ngane i ratarike karaba hita, si gi rihi e Isu Kristo, si gi rata vakaroro a naro kamumu. Ra naro kamumu nga, a Vure i kisi puru hosi si gi rata.

Si Bele Manga a Viri ala Taku

11 I mavonga mua e huriki i uka ma mua a Iuda, re huriki ni pala a kuline ria ri gale mua e huriki i uka ma ni pala a kuli. Ri luhoi ta ria e huriki a tara na Vure a vuhuna ni pala a kuline ria. Pali a naro ni pala a kuli, a maki na kakaina viri kunana.

12 *A ngaru mu gu longo visi tabu a hini, hosi i uka ma mu lohoka ne Kristo. I uka ma mu dili na tara ne

* **1:22:** Sng 8:6 * **1:23:** Rom 12:5; Epe 4:10,15; Kol 1:18 * **2:1:** Kol 1:21; 2:13 * **2:2:** Kol 3:7; Tit 3:3 * **2:3:** Kol 3:6 * **2:4:** Rom 6:11-13 * **2:6:** Kol 2:12 * **2:9:** 1Ko 1:29-31; 2Tim 1:9 * **2:10:** Tit 2:14 * **2:12:** Rom 9:4; Kol 1:21

huriki a Israel. I uka ma mu lohoka na ngava dagi a Vure i ta muholi ne huriki a Israel vona. Mu made na malala, i uka tara maki mu gu pasimata vona. I uka ma mu made turana Vure.

13 *Muga mu marava basi na Vure. Pali ngane mu rihi e Isu Kristo, lakea a darana i kali valai mua, mu made tabukoi na Vure.

14 *E Kristo kunana i rata hita si made na nivalemu. I muga si vatepu, re mia e huriki a Iuda, mua e huriki i uka ma mua a Iuda. A nivatepu iea i manga a nure, i vakalipida hita. Pali ngane a nimatena i puka puru a nure iea, i rata hita si bele manga a kabu i taku.

15 *E Kristo i vakalobo a vinara ne huriki a Iuda, ge vakalipopo e huriki a Iuda, e huriki i uka ma ria a Iuda, ri gi rihi ia, ri gi manga a kabu i taku kunana. Na naro iea i rata hita si made na nivalemu,

16 *si manga a kabu i taku, ne vona ni rata hita si gi made na nivalemu turana Vure na nimatena na kai tavalavala. I mavonga i vakalobo a nivatepu.

17 *Muri e Kristo i valai, i vara a ngava na nivalemu ne mua e huriki mu marava basi na Vure, i vara a ngava na nivalemu ne mia, e huriki a Iuda, mi made tabukoi na Vure.

18 A vuhuna e Kristo i mate na kai tavalavala, ngane i kara hita lobo si gi bele na matane Tamana, na Hanuna.

19 *Mua o huriki i uka ma mua a Iuda, ngane i uka ma mua e huriki a bakovi basi tabu. I uka ma mua a mosi tabu. Ngane mua a taho tanga turana e huriki a tara na Vure. Mu dili na kabu na Vure.

20 *Mua mu manga a roho i haea a Vure. Mia e huriki a apostolo, e huriki a propet mi manga a butu na roho, i vonu a Vure. E Isu Kristo i manga a burena butu.

21 *A maka kai lobo na roho i tabuli vona. Ni haea ra roho iea, ni hudo tala i dagi, i bele manga a roho ne Bakovi Dagi.

22 *Mua ranga, a Hanuna Vure i vakalipopo mua ne vona ni hae a roho a Vure ge made vona.

3

A Velenga Kamumu i Bele Kavakava

1 *A vuhuna a Vure i bole mua e huriki i uka ma mua a Iuda, ngane a vasileki ne mua, ra iau e Paulus, a vora ne Isu Kristo. A made na bavi a vuhuna a vakalongo ne mua e huriki i uka ma mua a Iuda, a ngava ne Isu Kristo.

2 *Ae, a luhoi mu longo pali a leho a Vure i habia nau, ni vakalongo a naro kamumu vona ne mua i uka ma mua a Iuda.

---

* **2:13:** Kol 1:20 * **2:14:** 1Ko 12:13 * **2:15:** Kol 2:14 * **2:16:** Kol 1:20,22 * **2:17:** Ais 57:19; Sek 9:10 * **2:19:** Epe 3:6 * **2:20:** 1Ko 3:11 * **2:21:** 1Ko 3:16 * **2:22:** 1Pe 2:5 * **3:1:** Pili 1:7,13 * **3:2:** Kol 1:25 * **3:3:** Epe 1:9-10; Kol 1:26

3 *Muga a here, a vakalongo popote na dala a Vure i vakasiria nau a niluhoi vona, ra i kapiloho muga.
4 Na tahuna mu gia a raukea iea, bara mu matakilaka vona iau a lohoka vona a niluhoi kapiloho na Vure i rata polo ne Kristo.
5 I uka ma ni vakasiri ne huriki hosi. Pali ngane ni vakasiri ne huriki a apostolo a propet na Vure, na nitora na Hanuna.
6 *A niluhoi kapiloho iea i maea: e huriki i uka ma mua a Iuda, mua ranga mu gu bole a maka maki na Vure. Mua ranga mu dili na tara na Vure. Mua ranga mu gu bole a maki a Vure i ta muholi vona na tahuna mu longo a Velenga Kamumu, mu rihi e Isu Kristo.
7 *A Vure, na naro kamumu vona, a nitora dagi vona, i habi nau a leho, ga taki tala a Velenga Kamumu iea.
8 *I habia nau a leho iea, pali iau, ne huriki lobo na tara na Vure, iau a bakovi tavula liu. Pali i rata kamumu iau, i habi a leho nau ga vara e huriki i uka ma ria a Iuda, ga taki ria na maka mahala i kupo hateka ge ne ria na tahuna ri rihi e Kristo. A mahala nga ri dagi hateka, si keri ni matakilala.
9 I pasi iau ga vakapalala e huriki lobo na niluhoi i tabuli kapiloho paru hosi. A Vure, ra viri i ratarike a maki lobo, i ruhulolo hosi na nitubuna maki lobo.
10 I rata mavonga, a tara ne Kristo ge vakasiri ne huriki a matakari na hunu, e huriki a viri dagi na hunu, a lohokanga dagi legelege vona.
11 Iea a niluhoi na Vure paru hosi. I ratea i bele muholi ne Isu Kristo a Bakovi Dagi ne hita.
12 *Ngane si rihi ia, si luhoi tora ia, lakea i kara hita si gi valai tabukoi na matana Vure, i uka ma si gi mangenge.
13 I mavonga, nahea mu gu loho lege lae vona iau a bole a maregoa. A maregoa a kalohoa, bara mu bole a bagetua vona.

E Paulus i Vasileki
14 Na tahuna a luhoi a maki nga, a turume puru na matane Tamane hita,
15 re huriki lobo na kabu meli na hunu, koea na malala ri bole a nimahuri vona.
16 A turume puru, a vasileki ge bole tala na mahala kamumu na bagetuanga vona, ge tuhori a hatene mua na nitora na Hanuna,
17 *lakea e Kristo ge made pololilo ne mua a vuhuna mu luhoi torea. A vasileki mu gu pesi tora na naro na nivangaru,
18-19 lakea, ge manga e huriki a tara na Vure lobo, bara mu matakilaka vona e Kristo i ngaru hateka hita. I ngaru hateka hita, a ningaru

* **3:6:** Epe 2:13,16-19 * **3:7:** Kol 1:25 * **3:8:** 1Ko 15:9-10 * **3:12:** Ion 14:6; Rom 5:2 * **3:17:** Ion 14:23; Kol 1:23; 2:7

vona i bola hateka, i ola hateka, i polomeli liu, i utu puru liu, i uka harena. A ningaru vona i dagi hateka, si keri ni lohoka lobo vona. Mu gu matakilaka vona, lakea mu gu bole a naro lobo na Vure.
20 A maki lobo si nana a Vure vona, a ra maki si luhoi ge ratea, a nitora vona, ra i leho pololilo ne hita, i kara ni rangi liu a ningaru, a niluhoi ne hita.
21 Ge bole a bagetua pololilo na tara vona. Ge bole a bagetuanga ne Isu Kristo na parava vakaroro! I muholi.

4

Hita a Viri ala Taku ne Kristo

1 *I mavonga, iau a nana mua, ra iau ni ru dili na bavi a vuhuna a rata a leho ne Bakovi Dagi. A nana tora mua mu gu laho na naro i karea a naro a Vure i gale mua mu gu laho vona.
2 *Mu vakakiroko mua. Mu made madoru turana e huriki. Mu hatenono ne huriki, mu vangaru.
3 *Mu toni a bulune mua ni pesi taku na Hanu Kiripiripi. Mu made na nivalemu, bara mu manga a viri ala taku kunana.
4 Hita e huriki a tara na Vure, si manga a kakaina viri i taku kunana. A Hanuna Vure i taku kunana, i manga kunana a Vure i gale mua mu gu pasimata vona a maki ge bele muri ma.
5 A Bakovi Dagi i taku kunana. A naro ni luhoi tora i taku kunana. A hilova i taku kunana.
6 *A Vure i taku kunana, re Tamane hita lobo. I matakari e huriki a viri vona, i rata a leho ne huriki vona, i made turane ria.
7 *Pali e Kristo i habi ne hita takutaku a leho si gi rata, i ramai a ningaru vona.
8 *I mavonga ni here maea,
"Na tahuna i sike meli,
i turari e huriki i lakavu ria.
I habi na tara vona a maka mahala."
9 *Na tahuna a Hinere i ta maea, "I sike meli," i navai a pelegona? A pelegona i maea: I uka ma i sike kunana. I puru tabu na bobona malala.
10 A viri i puru valai, ia kunana a viri i sike meli liu, polomeli na hunu, ge made na tabeke lobo.
11 *Ia kunana a viri i rata e huriki ranga, ge ria a apostolo, e huriki ranga ge ria a propet, e huriki ranga ri gi vakalongo a Velenga Kamumu, e huriki ranga ri gi matakari e huriki a tara na Vure, e huriki ranga ri gi tovo.
12 I rata mavonga, ri gi kisi e huriki a tara na Vure ni rata a leho, a kakaine Kristo ge bele tora.
13 *Ge mavonga ge vano ge harena na tahuna hita lobo si pesi taku na niluhoi tora,

* **4:1:** Kol 1:10 * **4:2:** Kol 3:12-13 * **4:3:** Kol 3:14-15 * **4:6:** 1Ko 12:6 * **4:7:** Rom 12:3,6 * **4:8:** Sng 68:18 * **4:9:** Ion 3:13 * **4:11:** 1Ko 12:28 * **4:13:** Kol 1:28

si pesi taku na lohokanga na Tuna Vure, si gi moro manga a bakovi dagi, si gi bele manga liu e Kristo.
14 Muri i uka ma si gi vilikoma tabu. A maka nitovo karaba legelege i uka ma ri gi kule lae hita manga a aga, i kule laea a vilu, a bokona dari. Na tahuna e huriki ri ngaru ni tami hita na nita taminga ne ria, i nangi manga a ngava muholi, i uka ma si gi longo mai.
15 *Pali si gi ta muholi ne huriki, a vuhuna si ngaru ria. Na tahuna si rata mavonga, bara si bele manga e Kristo na naro lobo, ra viri i muga ne hita lobo.
16 E Kristo i muga ne hita, i nugu tata lobo e huriki a tara vona, i manga kunana a ruana viri i nugu tata a maka tabekena lobo. A tabeke takutaku i rata a leho vona kunana, i ratea a kakaina viri i koru, i tora. I manga kunana e huriki lobo ri gi ngaru a turane ria, ri gi pesi taku, bara a kakaine ria i taku ne Kristo.

A Nimahuri Karaba

17 *Na rane Bakovi Dagi, ngane ga taki mua, naha ni laho tabu manga e huriki a bakovi na uvo. A niluhoi ne ria i varoru.
18 I uvo a gine ria. Ri marava basi na nimahuri i valai na Vure, a vuhuna i uka ma ri lohoka. Ri putu ngingi.
19 Ri uka a nimaruhu. Ri habi lakea ria na naro na molenga, ri ngaru hateka ni rata a maka naro katoki.
20 A naro nga i uka ma ri ramai a nitovo ne Kristo!
21 A vuhuna mu longo pali a nuverei ne Isu, ni tovo mua vona a nita muholi i valai vona,
22 *ngane mu vuroki a vilo hale hosi ne mua, a nilaho hosi ne mua, ra i mavuru na maka ningaru na taminga.
23 *A Hanuna Vure ge habi a niluhoi karaba ne mua,
24 *lakea mu bole a vilo karaba, ra vilo manga a vilona Vure, a vilo kiripiripi, i malamala muholi.
25 *Mu ha taro pali a taminga. I mavonga, mua takutaku mu ta muholi ne huriki a turane mua, a vuhuna si manga a kakaina viri ala taku kunana.
26 *Na tahuna i madihi a hatene mua, naha ni rata a naro hale. A rongova ne mua ge lobo muga na haro ge rolo.
27 Naha ni kado a dala na hanitu.
28 A panaho, nahea ge panaho tabu. Ge leho tora na limana, ge tahoka a maki ni habi ne huriki a matasia ranga.
29 *Nahea a ngava hale ge pagitala na ngavane mua. A ngava mu gu taki kunana, a ngava kamumu ni tuhori, ni vakabagetu e huriki ri talangaki.

---

* **4:15:** Kol 1:18; 2:19 * **4:17:** Rom 1:21; 1Pe 1:14; 4:3 * **4:22:** Rom 8:13; Kol 3:9 * **4:23:** Rom 12:2 * **4:24:** Vuh 1:26; Kol 3:10 * **4:25:** Sek 8:16; Kol 3:8-9 * **4:26:** Sng 4:4; Iak 1:19-20 * **4:29:** Kol 4:6

30 *Naha ni ratea a Hanu Kiripiripi na Vure ge dodo, a vuhuna ia a kilakila ni ru ne mua, i vakasiri manga muri ma a Vure ge konamule mua.
31 *Mu lobo liu ni vagima, ni hate madihi, ni ngava dagi lae, ni padi kidu. Ge lobo liu a rongova ne mua, mu lobo ni rata a naro hale lobo.
32 *Mu valemu kamumu, mu vadodo, mu valongo kaburungi a naro hale, i manga kunana a Vure i puga vuroki a naro hale ne mua na leho e Kristo i ratea.

5

Mu Vangaru

1 *I mavonga, mu toni a naro na Vure, a vuhuna mua e huriki e tuna, i ngaru hateka mua.
2 *Mu laho na naro na nivangaru, i manga e Kristo i ngaru hateka hita, i habi ia na Vure, i manga a nihabi manginoro.
3 Pali a naro na molenga, a naro katoki, a naro ni ngutu, ni ngaru hateka a maki, naha liu mu gu rata. A naro nga, i uka ma ge kara ni rata a tara na Vure.
4 Naha ni rata a naro ni maruhu vona, a ngava manga manga, o a nipadikede muma. A tara na Vure i uka ma ge rata a naro nga. Naha ni rata. Pali mu kavurikea a Vure.
5 *I muholi hateka, e huriki ri mole, e huriki ri katoki na matana Vure, e huriki ri ngutu na maki na viri tara (e huriki maea ri kavurike a vure tebi), i uka ma ri gi dili na harikianga ne Kristo, a harikianga na Vure.
6 *A naro nga ri rata a rongova na Vure i rike ne huriki ri longotaro ia. Nahea tara viri ge tami mua na ngava tavulavula.
7 I mavonga, naha ni laho manga e huriki ri rata a naro hale nga.
8 *I muholi, hosi mua a bakovi na uvo manga ria. Pali ngane mu rihi e Bakovi Dagi, mua a nipara. Mu laho manga e huriki a bakovi na nipara.
9 A kanena nipara, a naro kamumu, a naro malamala, a nita muholi.
10 Mu toni ni matakilaka vona a ra naro i vivi vona e Bakovi Dagi.
11 Naha ni rata a maka naro hale e huriki a bakovi na uvo ri rata. Mu tahate e huriki ri rata. A naro nga ri uka lehone ria.
12 A maki ri rata kapiloho, iau bara taki tala, bara si maruhu.
13 *Pali na tahuna a nipara i parai a maki tara, a maki iea i bele kavakava,
14 *a vuhuna a nipara i rata a maki lobo i bele kavakava. Ni here hosi i maea,

* **4:30:** Ais 63:10; Epe 1:13-14; 1Tes 5:19 * **4:31:** Kol 3:8 * **4:32:** Mat 6:14; 18:22-35; Kol 3:12-13 * **5:1:** Mat 5:48 * **5:2:** Nim 29:18; Hib 10:10 * **5:5:** 1Ko 6:9-10; Kol 3:5 * **5:6:** Rom 1:18; Kol 2:4,8 * **5:8:** Ion 12:36; Epe 2:13; Kol 1:13; 1Pe 2:9 * **5:13:** Ion 3:20-21 * **5:14:** Ais 26:19; Rom 13:11

“Ioe a viri o mahita, o
hadongo
o pesi rike mule na
matenga,
lakea e Kristo bara i parai
ioe.”
15 *I mavonga mu
matadoko. Naha ni laho
manga e huriki a manga.
Mu laho manga e huriki ri
tahoka a lohokanga.
16 Mu leho kamumu, naha
ni made tavula, a vuhuna a
tahuna mona i hale hateka.
17 Naha ni rata tavula. Mu
matakilaka vona a ningaru
ne Bakovi Dagi, mu ramai.
18 *Naha ni ninu hateka a
naru vagole, mu gu manga,
a vuhuna a naro iea bara i
ratapile mua. Pali mu vonu
na Hanuna Vure.
19 *Mu vakalolo a maka
linge na hinere, a linge
vasileki, a linge na lotu. Mu
kalolo na hatene mua ne
Bakovi Dagi.
20 *Na maki lobo, mu
kavurike vakaroroa a Vure e
Tamane hita na rane Bakovi
Dagi, e Isu Kristo,
21 *mu valongototo, a
vuhuna mu mangenge ne
Kristo.

A Mata Girihina
22 *Mua e huriki a
ngatavine, mu longototo e
girihine mua, i manga a hini
mu longototoa e Bakovi
Dagi.
23 *A bakovi i muga ne
girihina, i manga kunana e
Kristo i muga na tara vona,
ra kakaina. Ia kunana i
korimule hita.
24 A tara na Vure i
longototoa e Kristo. I
mavonga kunana, e huriki a
ngatavine ri gi longototo e
girihine ria na maki lobo.
25 *Mua e huriki a bakovi,
mu ngaru hateka e girihine
mua, i manga e Kristo i
ngaru hateka a tara vona, i
mate na murina,
26 *ge ratea ge ne vona
kunana. I vahiloloa na naru,
na nitana Vure, i ratea i
malamala.
27 *I rata mavonga, ge
masia a tara na Vure ge
mata kamumu hateka,
manga a ngatavine ni
mareraku vona, ge lakea ne
girihina. I uka ma ge katoki,
i uka ma ge kuli malulu. Ge
malamala, ge matapado.
28 Na naro iea kunana, e
huriki a bakovi ri gi ngaru
hateka e girihine ria, i
manga ri ngaru mule ria. A
viri i ngarua e girihina, i
manga i ngaru mule ia.
29 I uka tara viri ge koi
vona a kakaina. Hita lobo si
matakari, si ngaru a kakaine
hita. E Kristo tara i ngaru
hatekea a tara vona,
30 a vuhuna si manga a
maka tabekena kakaina.
31 *Ni here maea na
Hinere, “I mavonga, a
bakovi bara i pe e tamana e
kinana, i madoko turana e
girihina, a kakaine rua ge
taku.”

* **5:15:** Kol 4:5 * **5:18:** Luk 21:34 * **5:19:** Kol 3:16 * **5:20:** Kol 3:17 * **5:21:** 1Pe 5:5 * **5:22:** Kol 3:18; 1Pe 3:1 * **5:23:** 1Ko 11:3; Epe 1:22; 4:15 * **5:25:** Kol 3:19; 1Pe 3:7 * **5:26:** Tit 3:5 * **5:27:** 2Ko 11:2; Kol 1:22 * **5:31:** Vuh 2:24; Mat 19:5 * **5:32:** Kap 19:7

32 *A ngava kapiloho iea i tahoka a lohokanga dagi i tabuli vona. Pali iau a ta maea: i ta kana mai e Kristo turana e huriki a tara vona.
33 I mavonga, ga taki tabu. Mua e huriki a bakovi mu ngaru e girihine mua i manga a hini mu ngaru mule mua. Mua e huriki a ngatavine mu togo e girihine mua.

6

E Huriki a Koma

1 *Mua e huriki a koma, mu longototo e tamane mua e kinane mua, a vuhuna mu rihi e Bakovi Dagi. A naro iea i kamumu.
2 *A Vinara i ta maea, “Mu togo e kinane mua e tamane mua.” Iea a vinara muga i tahoka a nita muholi vona, i ta maea,
3 “Bara mu rata mavonga, a maki lobo mu rata bara i bele kamumu, bara mu made tabaka na malala.”
4 *Mua e huriki a tamana koma, naha ni rata e tune mua ri gi rihate. Pali mu tuhori ria na nitovo, na vinara ne Bakovi Dagi.

E Huriki a Vora, e Huriki a Matakari

5 *Mua e huriki a vora, mu togo, mu mangenge ne huriki a matakari ne mua koea na malala, mu longototo ria. Naha ni tamilalu. Mu longototo muholi ria i manga kunana mu longototoa e Kristo.
6 Naha ni longototo kunana na tahuna ri matai mua, ri gi vivi ne mua. Mu longototo ria manga mua a vora ne Kristo, mu rata na hatene mua a ningaru na Vure.
7 Na tahuna mu leho, mu vivi. Mu rata manga i uka ma mu kori kunana e huriki a bakovi, mu koria e Bakovi Dagi,
8 *a vuhuna mu lohoka vona, ioe a vora, o i uka ma ioe a vora, a ra maki kamumu o ratea, e Bakovi Dagi bara i habia vomu a mapamu.
9 *Mua e huriki a matakari na vora, mua ranga mu rata kamumu e huriki a vora ne mua. Naha ni ta vakamangenge ne ria, a vuhuna mu lohoka vona ra Viri i made na hunu ia a matakari ne ria, a matakari ne mua. I matakari e huriki lobo na naro i taku kunana.

A Maki na Vabinga

10 I pali. Mu rihi e Bakovi Dagi, mu gu kinigao na nitora dagi vona.
11 *Mu rodo lobo a maki na vabinga na Vure, mu gu paha taga, mu gu gege a maka taminga na hanitu.
12 *I uka ma si vaubi ne huriki a bakovi. Si vaubi ne huriki a matakari, a nitora, e huriki a hanitu i uka ma si matai. Si vaubi na maka nitora dagi hale koea na malala hale, e huriki a hanitu meli na koropala.

* **6:1:** Kol 3:20 * **6:2:** Vin 5:16 * **6:4:** Sng 78:4; Snd 22:6; Kol 3:21 * **6:5:** Kol 3:22-23; Tit 2:9-10; 1Pe 2:18 * **6:8:** 2Ko 5:10; Kol 3:24-25 * **6:9:** Rom 2:11; Kol 4:1 * **6:11:** Rom 13:12; 2Ko 10:4 * **6:12:** 1Pe 5:8-9

13 I mavonga, mu bole rike
lobo a maki na vabinga na
Vure, lakea na tahuna a pile
i valai i buroi mua, bara mu
kara ni gegea. Muri, na
tahuna i lobo a vabinga,
bara mu tabana ni pesi tora.

14 *I mavonga, mu kisi
mua mu gu paha taga. Mu
vakarea mua na nita
muholi. Mu rodoa a naro
malamala, i manga a
padirodo ni rata na aen, ge
tagari a ngalane mua.

15 *Mu rodo a vahapolo, ra
naro ni vakalongo a Velenga
Kamumu na nivalemu.

16 Mu nugu vakaroro a
galeu, ra naro ni luhoi torea
e Kristo. Na galeu iea, bara
mu tutu mate lobo a maheto
na kanono a Viri Hale i voro
mai mua.

17 *Mu kube a hineva ni
rata na aen, ra hini a Vure i
korimule mua pali. Mu
nugua a bainat na Hanuna
Vure, ra nitana Vure.

18 *Mu mamata, mu
matapara, mu vasileki, mu
nanea a Vure na parava
vakaroro na nitora na Hanu
Kiripiripi. Mu rata mavonga
vakaroro, mu vasileki ne
huriki a tara na Vure.

19 *Iau tara, mu vasileki
nau, a Vure ge habi nau a
ngava na tahuna a ta, i uka
ma ga mangenge, ga
vakalongo kavakava a
Velenga Kamumu, ra a Vure
i vakalongo pali ne hita.

20 *Iau a vinuru ni
vakalongo kavakava a
Velenga Kamumu. I
mavonga iau ni ru dili na
bavi. Mu vasileki nahea ga
mangenge, ga taki tala
kavakava a Velenga
Kamumu, i manga a hini a
Vure i ngaru iau ga rata.

E Paulus i Talo e Huriki

21 *E Tikikus bara i
vakalongo mua vona iau a
made navai, a ra a ratea. Ia i
manga e turagu. A ngaru
hatekea. I rata kamumu a
leho lobo e Bakovi Dagi i
habi vona.

22 Iau a rudu lakenea, ge
vakalongo mua vona a
nimadegu koea, ge vakatora
a hatene mua.

23 A Vure e Tamane hita, e
Isu Kristo a Bakovi Dagi, ru
gu habi ne mua e huriki a
turagu, a nivalemu, a naro
ni luhoi tora ia, a naro ni
vangaru.

24 A Vure ge rata kamumu
vakaroro e huriki lobo ri
ngarua a Bakovi Dagi ne
hita, e Isu Kristo.

* **6:14:** Ais 11:5; 59:17; 1Tes 5:8 * **6:15:** Rom 10:15 * **6:17:** Hib 4:12 * **6:18:** Luk 18:1; Kol 4:2; 1Tes 5:17 * **6:19:** Kol 4:3-4; 2Tes 3:1 * **6:20:** 2Ko 5:20; Pmn 9 * **6:21:** Apo 20:4; Kol 4:7-8; 2Tim 4:12

Pilipai

A Raukea e Paulus i Here Lakea ne Huriki a Pilipai

A Nita Vakalohoka

E Paulus a apostolo i herea a raukea iea lakea ne huriki o Pilipai. A bolekori vona e Timoti i turana na tahuna iea, ra i maea ni kilala a rana na nitubu na raukea (1:1).

E Paulus i herea ra raukea iea na pida 31 muri ne Isu i mate. I mata manga na pida e 61-62 AD. Na tahuna i herea ra raukea iea, i made na bavi na pida i va.

E Paulus i herea a raukea iea, a vuhuna i ngaru e huriki a Pilipai ri gi lohoka maea, a Vure bara i korimule e huriki lobo ri luhoi torea e Kristo. Nahea ri gi ramai a maka vinara, a naro ni lotu ne huriki a Iuda. I ta maea a vuhuna e huriki ranga ri tovo maea, a bakovi ni gi pala a kulina ge bele manga a Iuda taro, muri bara ia a viri ne Kristo muholi (3:2-3). E Paulus i ngaru ni kori e huriki a tara ne Kristo vona ra niluhoi iea i uka ma i muholi.

E Paulus i matai e huriki ri luhoi tora o Pilipai ri manga a turana ni tagari a velenga kamumu ne Kristo.

A Mugana Nita

1 *Iau e Paulus. A raukea iea i valai ne maria e Timoti, a vora ne Isu Kristo. A here lakea ne mua a tara ne Isu Kristo, e huriki a gare na lotu, e huriki a vora na lotu, mu made o Pilipai.

2 A Vure, e Tamane hita, e Isu Kristo a Bakovi Dagi, ru gu rata kamumu mua, ru gu habi a nivalemu ne mua.

A Nivasileki ne Paulus

3 Na tahuna a luhoi mua, a kavurikea a Vure.

4 Na tahuna a vasileki, a vivi hateka, a nanea a Vure ge tuhori mua,

5 a vuhuna mu kori iau ni vakalongo a Velenga Kamumu, i vakatubu na tahuna mu longo karabea, i valai i harena mona.

6 *A lohoka vona, a Hanu Kiripiripi, ra i tubu ni rata a leho kamumu pololilo ne mua, bara i leho i vano i harena na tahuna i vakalobo a leho iea, na parava e Isu Kristo ge hamule valai vona.

7 I kamumu ga ngaru hateka mua, a vuhuna a ru mua na hategu. Iau a made na bavi, o a laho, a tagari a Velenga Kamumu, a vakasiri e huriki i muholi a Vure i rata kamumu iau, i manga a hini i rata kamumu mua.

8 A ngaru hateka mua na ningaru lobo ne Isu Kristo. A Vure i lohoka vona a ta muholi.

9 A vasileki ne mua, mu gu vangaru hateka tabu, a lohokanga ne mua ge bele dagi, a naro ni matakilaka vona a maki kamumu, a maki hale, ge bele dagi.

* **1:1:** Apo 16:12-40 * **1:6:** 1Ko 1:8 * **1:10:** 1Tes 5:23

10 *Muri bara mu ngaru
kunana a maki kamumu
hateka, bara mu malamala,
mu uka tabu a ngava na
parava e Kristo ge hamule
valai.
11 Bara mu ramai kunana
a maka naro malamala a
vuhuna e Isu Kristo i leho
pololilo ne mua, lakea e
huriki bara ri kavurikea a
Vure.

A Velenga Kamumu i Rere Lae

12 Mua e huriki a turagu, a
ngaru mu gu lohoka vona, a
hini iau ni ru dili na bavi i
ratea a Velenga Kamumu i
rere lae.
13 *E huriki a tagari na
ruma hariki, turana e huriki
lobo koea ri lohoka vona iau
ni ru dili na bavi a vuhuna a
ramaia e Kristo.
14 Lakea i ranga e huriki a
turane hita koea, e Bakovi
Dagi i rata ria i uka ma ri
mangenge ngane, ri taki tala
kavakava a nitana Vure, a
vuhuna iau ni ru dili na
bavi.
15 I muholi ngi, e huriki
ranga, ri gege iau, ri ngaru
ni rangi iau, lakea ri vara e
huriki ne Kristo. Pali e
huriki ranga ri vara na
niluhoi kamumu.
16 Ri vara a vuhuna ri
ngaru iau, ri lohoka vona a
Vure i habi a leho nau ni
tagari a Velenga Kamumu.
17 Re huriki ri gege iau, ri
vara e huriki ne Kristo, ri
tamilalu kunana. Ri ngaru
ni rangi iau, ri ngaru ni habi
a maregoa nau pololilo na
bavi.
18 I uka maki. Ri vara
muholi, o ri tamilalu
kunana, e Kristo ni taki tala
ne huriki. Iau a vivi kunana.

E Paulus i Pesi Tora na Naro ne Isu

Bara vivi mavonga,
19 *a vuhuna a lohoka
vona a nivasileki ne mua
turana nikori na Hanu ne
Isu Kristo ge korimule iau.
20 A pasimata, a luhoi tora
vona a hini i uka ma ga
maruhu. Ga pesi tora, i uka
ma ga mangenge, lakea a ra
maki ge bele nau, ga mate, o
ga mahuri, e huriki ri gi
matai a narogu hosi, i valai i
harena mona, ri gi togoa e
Kristo.
21 *Pali ne nau, a luhoi
maea. Na tahuna a mahuri,
bara rata a leho ne Kristo.
Na tahuna a mate, bara
made kamumu hateka.
22 Na tahuna a mahuri,
bara rata a leho i kupo. Pali
i vai a viri kamumu? Ga
mahuri, o ga mate?
23 *A hate varua. A ngaru
ni vano, ga made turane
Kristo, a vuhuna a naro iea i
rangi a naro lobo.
24 Pali i kamumu tabu ga
mahuri, ga tuhori mua.
25 A lohoka vona ngi, lakea
a lohoka vona bara made
taro turane mua, ga tuhori
mua, mu gu koru rike na
naro na ni luhoi tora, mu gu
vivi.
26 I mavonga bara mu
kavurikea e Isu Kristo a
vuhuna bara bele tabu ne
mua.

* **1:13:** Apo 28:30 * **1:19:** 2Ko 1:11 * **1:21:** Gal 2:20 * **1:23:** 2Ko 5:8
* **1:27:** Epe 4:1; 1Tes 2:12

27 *Pali a maki dagi
hateka, mu gu laho na naro i
karea a Velenga Kamumu ne
Kristo. Muri ga bele ne mua,
o i uka, bara longo ne mua,
ta mu pesi tora na ningaru i
taku, na niluhoi i taku, mu
rura ni leho palupu ni tagari
a Velenga Kamumu, ra si
luhoi torea.
28 Naha ni mangenge ne
huriki a pile ne mua. Na
tahuna mu rata mavonga,
bara i vakasiri kavakava ria,
ria bara ri vurua, pali a
Vure bara i korimule mua.
29 *A naro a Vure i kisi
puru ne mua, i ngaru mu gu
luhoi torea e Kristo. Pali i
uka ma ngi kunana. I ngaru
tabu mu gu bole a nimadihi
na rana,
30 i manga a nimadihi mu
matai iau a bolea, pali ngane
mu longo i tabana ma i lobo.

2

A Niluhoi ne Hita Ge Manga ne Kristo

1 E Kristo i vakatora a
hatene mua. A hini i ngaru
hateka mua i vakatora a
niluhoi ne mua. A Hanu
Kiripiripi i rata mua mu
made kamumu palupu. Mu
vangaru, mu vakori.
2 I mavonga, mu rata iau
ga vivi dagi. Mu pesi palupu
na niluhoi i taku, mu
vangaru, mu made na
nivalemu, na niluhoi i taku
kunana.
3 *Naha ni luhoi mua
kunana. Naha ni vakadagi a
rane mua. Mu vakakiroko
mua, mu rata manga e
huriki lobo ri dagi ne mua.
4 *Mua takutaku, naha ni
luhoi ni korimule kunana
mua. Mu vakori.
5 Pali a vilone mua ge
manga a vilone Isu Kristo.
6 *E Kristo ia a Vure, pali i
uka ma i luhoi ni nugu tata a
murina ni made manga a
Vure.
7 *I vakakiroko liu ia, i
bele manga a vora. Ni poda
ia, i bele manga a bakovi.
Na tahuna i bele manga a
bakovi,
8 *i vakakiroko ia, i
longototoa a Vure, i vano i
harena na tahuna i mate na
kai tavalavala.
9 *I mavonga a Vure i
vakadagi hateka ia. I vunua
a rana, ra i rangi a rana e
huriki lobo.
10 *Ngane e huriki lobo
bara ri turume puru na
ngalane Isu, e huriki meli na
hunu, e huriki na malala, e
huriki polotano na malala.
11 *E huriki lobo bara ri
taki tala ne Isu Kristo ia a
Bakovi Dagi. Na naro iea ri
gi kavurikea a Vure, e
Tamane hita.

Si Gi Para

12 I mavonga, mua e huriki
a turagu, mu longototo, i
manga a hini mu longototo
vakaroro. Ngane i uka ma a
made turane mua, a ngaru
mu gu longototo hateka. Mu
mangenge na Vure, mu

* **1:29:** Apo 16:19-40 * **2:3:** Gal 5:26 * **2:4:** 1Ko 10:24 * **2:6:** Ion 1:1-2; 17:5 * **2:7:** Ion 1:14; 2Ko 8:9 * **2:8:** Hib 5:8; 12:2 * **2:9:** Apo 2:33; Epe 1:20-21; Hib 1:3-4 * **2:10:** Rom 14:11 * **2:11:** Rom 10:9

togoa, mu rura ni vakatora a niluhoi ne mua, lakea a Vure ge korimule mua,
13 a vuhuna a Vure i leho pololilo ne mua, i habi a ningaru ne mua, a nitora ne mua ni rata a maki i vivi vona.
14 A maki lobo mu rata, naha ni deke, naha ni hehe,
15 *lakea i uka tara viri ge padi virihi mua. Bara mu malamala kunana. Bara mua e huriki a tuna Vure, mu uka ngava na kurukuruna e huriki a bakovi ri putu ngingi na tahuna mona. Bara mu para manga a hada na kurukurune ria.
16 Mu nugu tata tora a ngava na nimahuri, lakea na parava e Kristo i valai vona, bara vivi ne mua, i uka ma a nunu tavula, i uka ma a leho tavula.
17 Iau bara vivi kunana ni bele turane mua manga a nihabi na vain, ni gi guru tala langa na nihabi ne mua, a leho ne mua, ra hini mu luhoi torea e Kristo, bara vivi turane mua.
18 *Mua ranga, bara mu vivi turagu.

E Timoti Rua e Paproditus

19 E Isu a Bakovi Dagi bara i ngaru, bara rudu lakenea ne mua e Timoti. Muri bara vivi na tahuna i hamule valai nau, i vakalongo iau ne mua.
20 I uka a turagu manga e Timoti. I luhoi hateka mua.
21 *E huriki ranga koea i uka ma ri luhoi a maki ne Isu Kristo. Ri luhoi kunana a maki ne ria.
22 Pali mu lohoka vona e Timoti. I vakasiri pali a narona i kamumu hateka. I leho turagu ni vakalongo a Velenga Kamumu, i manga a koma i tuhoria e tamana.
23 Na tahuna a longo a ra maki ge bele nau, bara rudu lakenea malavririri.
24 A luhoi torea e Bakovi Dagi ge tuhori iau, lakea tabukoi bara lakene ne mua.
25 *Pali muga ga rudu mulea ne mua e Paproditus. I manga e turagu muholi. Miri leho palupu ni tagari a Velenga Kamumu. Ia a vinuru ne mua, mu rudu vilia ge tuhori iau.
26 I dodo hateka mua. I loho lege ne mua, a vuhuna mu longo ta i giloa.
27 I muholi hateka, i giloa, i tabukoi ge mate. Pali a Vure i dodoa. I uka ma i dodo kunana ia. Iau tara, i dodo iau, ma ge mate, ga dodo hatekea.
28 I mavonga a ngaru hateka ni rudu mulea, mu gu vivi ni matai tabu ia. Iau tara, i uka ma ga loho lege lae vona.
29 I mavonga, na tahuna i bele, mu vivi, mu taguia na narone Bakovi Dagi. Mu togo e huriki a bakovi maea,
30 a vuhuna i tabukoi ge mate na leho ne Kristo. I putu purua a gilanga vona, i kori polo iau na rane mua.

3

A Bakovi i Luhoia e Kristo Ia

* **2:15:** Dan 12:3; Pili 1:10 * **2:18:** Pili 3:1; 4:4 * **2:21:** 2Tim 4:10 * **2:25:** Pili 4:18

a Bakovi Malamala

1 Mua e huriki a turagu,
mu vivi ne Bakovi Dagi. A
ngava iea i uka ma i vakapae
iau ni here tabu lakene mua.
Bara i kori mua.

2 Mu matadoko vona e
huriki ri katoki hateka
manga a ligo,* e huriki a
mari ni rata a naro hale, re
huriki ri pala vuroki mule a
kuline ria.

3 *Pali hita kunana a Israel
muholi, si kavurikea e Isu
Kristo na nitora na Hanuna
Vure, ra hita i uka ma si
luhoi hateka a kakaine hita.

4 *Pali iau a tahoka a
vuhuna ni luhoi a kakaigu.
E rei a viri i luhoi i tahoka a
vuhuna ni luhoi a kakaina,
iau a tahoka a vuhuna dagi.

5 *Iau ni pala a kuligu na
polotoluna parava muri ne
iau ni poda. Iau a bakovi o
Israel. A kabu nau, a kabu
ne Bensamin. Iau a Hibru
muholi. Na naro ni ramai a
vinara, iau a Pariseo.

6 *Na naro ni kinigao na
leho na Vure, iau a
vakamadihi hosi a tara ne
Kristo. A pahaluhoi ta a
malamala, a ramai lobo a
vinara.

7 *Hosi a pahaluhoi ta a
maki nga a maki dagi
hateka. Pali ngane a matai
ria a maki tavula a vuhuna i
dagi hateka a maki i ratea e
Kristo.

8 Na tahuna a luhoia a
hini a lohoka ne Isu Kristo, a
Bakovi Dagi nau, a maki
lobo ranga a maki tavula na
matagu. A vuhuna a lohoka
ne Kristo, a maki lobo nau a
matai i manga a lulu
kunana. A vuroki lobo, ga
bolea e Kristo,

9 *ga rihi ia. I mavonga i
uka ma ga malamala a
vuhuna a ramai lobo a
vinara. A Vure i rata iau a
malamala a vuhuna a luhoi
torea e Kristo. A naro ni
bele malamala na matana
Vure i bele na tahuna si
luhoi torea e Kristo.

10 *A ngaru ni lohoka vona
e Kristo. A ngaru ni lohoka
vona a nitora i vakamahuri
mulea na matenga. A ngaru
ni bole a nimadihi i manga
ia i bole, ga mate manga ia i
mate.

11 Na naro iea, a ngarua a
Vure ge vakamahuri mule
iau na matenga.

E Paulus i Rura

12 *I uka ma a taki a
mulangi pali, o a moro liu
pali. Pali a rura ni bele
manga e Isu Kristo, a
vuhuna i vulaki iau.

13 Mua e huriki a turagu, i
uka ma a luhoi a bele pali
manga e Kristo. Pali a maki
a ratea i maea: i uka ma a
luhoi tabu a maki muga. A
toni a bulugu ni bole a maki
muri.

14 *A toni a bulugu, ga
bole a mapagu meli na
hunu, ra Vure i gale hita

* **3:2:** E Paulus i gale ria a ligo, re huriki a nitamina mari ni tovo, ri taki e huriki, ta ni gi pala a kuline ria. Na matane Paulus, e huriki nga ri katoki hateka, manga a ligo. * **3:3:** Rom 2:29 * **3:4:** Apo 22:3; 2Ko 11:18 * **3:5:** Luk 1:59; Apo 23:6; 2Ko 11:22 * **3:6:** Apo 8:3 * **3:7:** Mat 13:44-46 * **3:9:** Rom 3:21-22 * **3:10:** Rom 6:3-5; 8:17 * **3:12:** 1Tim 6:12,19 * **3:14:** 1Ko 9:24

vona na tahuna si luhoi torea e Isu Kristo.
15 *Hita e huriki si moro pali na niluhoi torea e Kristo si gi luhoi maea. E rei ne mua mu luhoi tebi, a Vure bara i vakalohoka mua.
16 Pali a ra lohokanga si bole pali, si gi nugu tatea.
17 *Mua e huriki a turagu, mu rata manga iau. Mu matanono, mu toni e huriki ri laho manga a hini a vakasiri mua mu gu laho vona.
18 I kupo e huriki ri laho manga a pile na kai tavalavala ne Kristo. Balaka kupo a vakalongo mua ne ria. Ngane a vakalongo tabu mua, a tangi.
19 *A vure ne ria, a ningaru hale na kakaine ria. A bagetua ne ria a maka naro ni maruhu ri rata. Ri luhoi kunana a maki na malala. Bara ri vurua.
20 *Pali a tanga muholi ne hita, meli na hunu. Si davea e Bakovi Dagi, e Isu Kristo, ge valai vona, ge korimule hita.
21 *Bara i rata a kakaine hita tavula i mapulo, bara i bele manga a kakaine Kristo, ra i bagetu hateka. Bara i rata mavonga na nitora vona, ra i rata a maki lobo i tabuli na limana.

4

1 *I mavonga, mua e huriki a turagu, mu pesi tata mavonga turana e Bakovi Dagi. A ngaru hateka mua, a vivi ne mua. A ngaru hateka ni matai mua. Mu vakabagetu a leho nau.

E Paulus i Vakatora a Niluhoi ne Huriki

2 O Eudia, o Sintike, a ngaru muru gu pesi palupu na niluhoi i taku, a vuhuna muru rihi e Bakovi Dagi.
3 *Pali ioe Sisogos* tara, o kori a ngatavine ala rua nga. Rua varago ru leho turagu ni vakalongo a Velenga Kamumu. Mete leho turana e Klemen, e huriki ranga, a rane ria ni here na buk na nimahuri.
4 Mu vivi vakaroro ne Bakovi Dagi. A taki tabu, mu vivi.
5 *Mu ta madoru mai e huriki lobo. E Bakovi Dagi i tabukoi ge valai,
6 *i mavonga naha ni loho pae vona tara maki. Pali mu vasileki na maki lobo. Mu takia a Vure a ra maki mu ngarua. Mu kavurike ia vona a maki lobo i rata pali.
7 *Lakea a nivalemu na Vure, ge matakari a hatene mua, a niluhoi ne mua, a vuhuna mu rihi e Isu Kristo. A nivalemu iea i kamumu hateka, si keri ni lohoka lobo vona, i uka harena.
8 Mua e huriki a turagu, a maka naro i muholi, a maka naro ni togo, a maka naro malamala, a naro kiripiripi, a naro kamumu e huriki ri

* **3:15:** 1Ko 2:6 * **3:17:** 1Ko 4:16 * **3:19:** Rom 16:18 * **3:20:** Epe 2:6,19 * **3:21:** 1Ko 15:28,42-53 * **4:1:** 1Tes 2:19-20 * **4:3:** Luk 10:20 * **4:3:** E Sisigos, a nita Grik. A pelegona i manga e "turagu muholi." * **4:5:** Hib 10:25,37; Iak 5:8-9 * **4:6:** Mat 6:25-34; Kol 4:2 * **4:7:** Ais 26:3; Ion 14:27; Kol 3:15

ngaru, a naro e huriki ri kavurikea, a maka maki i kamumu, a maka maki e huriki ri kavurike, mu luhoi tata a maki nga.

9 *A maka naro a tovo mua vona, a ngava mu longo nau, a naro mu matai a rata, mu rata, lakea a Vure na nivalemu bara i made turane mua.

A Kinori

10 A kavurikea e Bakovi Dagi a vuhuna mu luhoi tabu iau. Hosi mu luhoi iau, pali mu uka dala ni kori iau.

11 I uka ma a bala tara maki, pali a tovo pali ni vivi kunana. Iau a tahoka a maki, o a bala a maki, a vivi kunana.

12 Iau a made navai, a bala a maki, o a tahoka a maki i kupo, a maru, o a vitolo, iau a lohoka ni made kamumu kunana.

13 *E Kristo i vakatora iau, lakea a kara ni rata a maki lobo.

14 Pali i kamumu mu kori iau na tahuna a bole a maregoa.

15 *Pali mua, a tara na Vure o Pilipai, mu lohoka vona, na tahuna a vara karaba ne mua a Velenga Kamumu, muri a pe a tabeke ne Masedonia, i uka tara na Vure ge tuhori iau na nilaho nau. Mua kunana mu tuhori iau.

16 Iau a made o Tesalonika, mu vakaru nau a kinori ne mua balaka rua.

17 I uka ma a ta maea mu gu vakaru tabu a kinori. A ta maea, a vuhuna a ngarua a Vure ge rata kamumu mua a vuhuna mu rata kamumu iau.

18 Pali ngane i uka ma a bala tara maki. A tahoka i kupo hateka, a vuhuna e Paproditus i habi polo nau a kinori mu vakaru valai turana. I manga a nihabi manginoro, a Vure i burongia, i vivi.

19 A vuhuna mu rihi e Isu Kristo, a Vure nau ge vakatahoka mua na maki lobo mu bala vona, ge ramai a mahala vona na hunu, i kupo hateka.

20 A Vure, e Tamane hita. Ne vona kunana a bagetuanga lobo vakaroro. I muholi.

E Paulus i Tarulu e Huriki

21 A talo e huriki a tara na Vure ri rihi e Isu Kristo. E huriki a turane hita koea ri tagui mua.

22 E huriki a tara na Vure koea ri talo rike ne mua. E huriki ri leho pololilo na rumahariki ne Kaiser, ria ranga ri talo mua.

23 E Isu Kristo a Bakovi Dagi ge rata kamumu mua.

* **4:9:** Rom 16:20 * **4:13:** 2Ko 12:10 * **4:15:** 2Ko 11:9

A Raukea e Paulus i Here Lakea ne Huriki a Kolosi
A Nita Vakalohoka

E Paulus a apostolo i herea ra raukea iea. Muga ne ia i luhoi torea e Kristo, i kavurike ia na hini ia a Iuda. Pali i uka ma ia a Iuda kunana, ia na tara ni gale a Pariseo, ra ri lohoka na vinara, ri ramai lobo a rabu na lotu na Iuda. E Paulus i lohoka maea, a Iuda tara i luhoi torea e Kristo i uka ma ge ramai lobo a rabu na lotu ne ria.

A Vure i kado purua e Paulus ge tovo a nitane Kristo ne huriki a Iuda, e huriki i uka ma ria a Iuda. E Paulus a Iuda, ni poda o Tarsus, a tanga i matakaria e Rom. I made na tanga iea na pida ranga muri na hini i luhoi torea e Kristo (Gal 1:21). Ra i maea, i lohoka vona a rabu na lotu ne huriki a Rom, a Grik.

Ra raukea iea i here palupu turana raukea i here lakea ne huriki a tara ne Kristo o Epesus, o Pilipai. I mata manga na parava iea tara, e Paulus i herea ra raukea i lakea ne Pilemon, i made o Kolosi. E Paulus i here ra raukea nga na pida i ravulu tolu muri ne Isu i mate, i mahuri mule.

A tanga e Kolosi i tabuli na gagana naru e Likus iea o Asia kiroko. Ra robo iea mona ni gale e Teki. A tanga e Laodisia e Hirapolis ru pesi na tabeke na nirolona haro ne Kolosi, tabukoi na tanga e Epesus. A tanga e Epesus i tabukoi na gagana dari. Bara viri i pea e Kolosi ge laho lakea o Epesus, bara i laho na kilomita i 160.

E huriki a Perga a tahotanga na tanga e Kolosi. Pali e huriki a Iuda turana e huriki a Grik ri valai ri made turane ria. A tara ne Kristo o Kolosi, e huriki a Perga, a Grik, turane huriki a Iuda.

E Paulus i herea a raukea iea na tahuna i made na bavi o Rom, a vuhuna i luhoi torea e Kristo (Apostolo 28:16-31). Na tahuna e Paulus i made na bavi, e Epapras a matakari na tara ne Kristo o Kolosi i valai i gosia, i vakalongoa vona e huriki a bakovi ranga o Kolosi ri tovo a ngava taminga. Lakea e Paulus i here lakea ne ria, i taki ria ri gi nugutatea a ngava muholi ne Isu Kristo. E Paulus i taki ria nahea ri gi longo mai a maka mari ni vara taminga.

E Paulus a Apostolo ne Isu Kristo

1 Iau e Paulus. A Vure i vulaki iau ge iau a apostolo
ne Isu Kristo. Maria e Timoti
miri herea a raukea iea.
2 A here lakene mua e
huriki a tara na Vure o
Kolosi. A Vure i ru herehere
mua, mu madoko turane
Kristo. A Vure, e tamane
hita, ge rata a naro kamumu
ne mua, ge habi a nivalemu
ne mua.

* **1:3:** Epe 1:15-16

3 *Maria e Timoti miri
vasileki vakaroro ne mua,
miri kavurikea a Vure, e
Tamane Bakovi Dagi ne hita,
e Isu Kristo,
4 a vuhuna miri longo
mua mu luhoi hatekea e Isu
Kristo, mu ngaru e huriki a
tara na Vure.
5 *Mu rata mavonga, a
vuhuna mu pasimata na
tahuna e Isu ge bole mua,
mu gu made turana
vakaroro na hunu. Mu
vakatubu ni pasimata
mavonga na tahuna mu
longo a ngava muholi, a
Velenga Kamumu.
6 Ra Velenga Kamumu ne
Isu Kristo ni tovo e huriki
vona na tanga lobo na
malala, lakea i rata ranga e
huriki ri pulo a vilone ria. I
manga kunana a naro i bele
ne mua na tahuna mu longo
muga a Velenga Kamumu,
mu matakilalea a rabu
muholi na nidodo na Vure.
7 *E Epapras a viri i tovo
mua vona a Velenga
Kamumu. Miri ngaru
hatekea a bakovi iea. Ia tara
a vora ne Kristo, i tuhori
maria. I rata kamumu a leho
lobo e Kristo i habi vona.
8 I vakalongo maria vona
mu longototoa a Hanuna
Vure, mu ngaru e huriki
lobo.

E Paulus i Vasileki

9 *Na tahuna miri longo a
nuverei ne mua, miri
vasileki vakaroro ne mua.
Miri nana vakaroro a Vure
ge rata mua, mu gu gao na
maki na Vure, ge habi a
lohokanga ne mua, mu gu
lohoka na ningaru vona.
10 Miri vasileki mavonga,
a vuhuna miri ngaru mu gu
laho na naro e Bakovi Dagi i
ngaru mu gu laho vona, ge
vivi ne mua, a leho kamumu
ne mua ge tahoka a kanena,
mu gu lohoka kamumu tabu
na Vure.
11 *A Vure ge vakatora
hateka mua na nitora dagi
lobo vona, lakea i uka ma
mu gu tuha malulu, mu gu
hatenono,
12 *mu gu vivi ni
kavurikea e Tamane hita, ra
i rata mua mu kara ni bole a
tabeke na maka maki i kisi
puru pali meli na hunu, ne
huriki a bakovi a ngatavine
vona.
13 *A Vure i korimule hita
na nitora ne Satan, i bole
hita lakea na harikianga ne
Tuna a hatena.
14 *Ia a viri i korimule
hita, i puga vuroki a naro
hale ne hita.

A Naro ne Kristo

15 *A Vure, i uka tara viri
ge masia. Pali e Tuna i
manga kunana a Vure, i
vakasiri hita na Vure. E
Tuna a Tabua i dagi hateka
na maki lobo ni ratarike,
16 a vuhuna na limane
Kristo kunana, a Vure i
ratarike a maki lobo. I
ratarike a maka maki na
malala, a maka maki na
hunu. I ratarike a maka
maki si matai, a maka maki i
uka ma si matai. I ratarike e

* **1:5:** Epe 1:13; 1Pe 1:4 * **1:7:** Kol 4:12; Pmn 23 * **1:9:** Epe 1:16-17 * **1:11:** Epe 1:19; 3:16 * **1:12:** Epe 1:11,18 * **1:13:** Luk 22:53; Epe 2:2 * **1:14:** Epe 1:7 * **1:15:** Ion 1:18; 2Ko 4:4

huriki a hanitu, e huriki a agelo ri tahoka a nitora dagi turana maka maki ranga ri tahoka a nitora, ri matakari koea na malala. A Vure i rata na limane Kristo a maki lobo ge ne vone Kristo.

17 *Na tahuna a maka maki i uka ma ni ratarike ma, e Isu Kristo i made muga pali. Na nitora vona, a maki lobo i tabuli kamumu.

18 *E Kristo i muga ne huriki a tara na Vure. Ia a vuhuna maki lobo, ia a viri i muga i pesi rike mule na matenga, ge muga na maki lobo,

19 *a vuhuna a Vure i ngaru a rabuna lobo ge tabuli vona.

20 *Na nimatene Kristo na kai tavalavala, a Vure i rata a maki lobo koea na malala, meli na hunu, ri made kamumu tabu turana na nivalemu.

21 *Muga mu marava basi na Vure. Na niluhoi ne mua, mua a pile na Vure. A vilone mua i hale.

22 *Na nimatena, e Kristo i rata mua ngane mu made turana Vure na nivalemu. I rata mavonga a vuhuna i ngaru mu gu valai tabukoi na Vure, mu gu made malamala na matana, i uka ma ge pelekado mua.

23 A maka ngava nga i muholi na tahuna mu nugutata, mu pesi tora na niluhoi ne mua, ma ge turari mua a maki tara bara mu vorotaparaki a maki si pasimata ni matai na Velenga Kamumu. Iau e Paulus a vora ni vakalongo a Velenga Kamumu iea, ra mu longoa pali, ni vakalongo lae ne huriki lobo na malala.

E Paulus i Tuhori e Huriki a Kolosi

24 Ngane a vivi, a vuhuna a bole a nimadihi ga kori mua, ga tuhori mua e huriki a tara na Vure, mua a kakaine Kristo. A nimadihi a bole na kakaigu na rane Kristo, i uka ma ge lobo malaviriri. Bara i tabana.

25 *A Vure i vulaki iau, ge iau a vora ni vakalongo a Velenga Kamumu ne mua, mu gu lohoka kamumu vona.

26 *Muga, a ngava iea i kapiloho ne huriki e tubune hita, pali ngane ni pukatala ne huriki a tara na Vure, ni vakalohoka ria vona.

27 Na ningaru vona kunana, a Vure i puka talea a niluhoi kapiloho vona ne ria. I ngaru ri gi lohoka vona a niluhoi kapiloho. Ra niluhoi kapiloho vona i kamumu hateka, i habi a nipara dagi ne huriki i uka ma ria a Iuda. A niluhoi kapiloho i maea: a Vure i ngaru e Kristo ge made pololilo ne mua e huriki i uka ma mua a Iuda. Ngane mu malamala bara mu pasimata vona a Vure ge bole dili mua na hunu.

28 Miri vakalongo mua vona a Velenga Kamumu ne

* **1:17:** Ion 1:1; 8:58 * **1:18:** Apo 26:23; Epe 1:22-23; Kap 1:5 * **1:19:** Kol 2:9 * **1:20:** Epe 1:10; 2:16 * **1:21:** Rom 5:10; Epe 2:12 * **1:22:** Rom 5:10; Epe 5:27 * **1:25:** Epe 3:2,7-8 * **1:26:** Rom 16:25-26; Epe 3:5,9

Isu Kristo. Miri tovo e huriki na lohokanga lobo, miri taki ria ri gi muri mai a nitana Vure, a vuhuna miri ngaru e huriki lobo ri gi malamala, ri gi lakea na Vure. Na tahuna ri gi bele na Vure, miri ngaru ria ri gi bele manga e Kristo.

29 *Iau a leho hateka i valai i harena mona. Ra nitora na Vure i tabuli nau, a habi loboa na leho iea.

2

Naha Ni Muri Mai a Ngava Taminga

1 Mua e huriki a Kolosi, turana e huriki a Laodisia, turana e huriki ranga i uka ma ri matai iau ma, a ngaru mu gu lohoka nau, a leho hateka ni tuhori mua.

2 A leho hateka ni tuhori mua mu gu pesi tora palupu, mu gu vangaru. A leho hateka ni tuhori a niluhoi ne mua, mu gu lohoka vona a nita kapiloho na Vure. E Kristo kunana ia a vuhuna a nita kapiloho iea.

3 *A lohokanga lobo, a niluhoi kamumu lobo i tabuli ne Kristo.

4 *A here lakea ne mua a ngava iea, a vuhuna a marikoi tara viri ge tami mua na ngava taminga i nangi kamumu.

5 *Iau i uka ma made turane mua, pali a niluhoi nau i tabuli turane mua vakaroro. A vivi vona a hini mu pesi taku mu luhoi torea e Kristo.

6 Lakea, i manga a hini mu bolea hosi e Isu Kristo ge ia a Bakovi Dagi ne mua, ngane a ngaru mu gu laho turana vakaroro.

7 *Mu laho turana maea: Mu madoko turane Kristo, mu koru rike na rabuna, mu pesi tora na niluhoi ne mua i manga kunana a ngava ni tovo muga mua vona, mu kavurike vakaroroa a Vure.

8 Mu matadoko ne huriki, ma ri gi tami mua, ri gi kolotata mua na ngava tavula na niluhoi na malala. A niluhoi iea i uka ma i valai ne Kristo, i valai ne huriki a gare hosi, ne huriki a hanitu.

9 *Nahea ri gi tami mua, a vuhuna a naro lobo na Vure i tabuli pololilo na kakaine Kristo.

10 *Mu madoko pali turane Kristo, ra viri i rangi lobo a maka hanitu, a nitora koea na malala.

11 *Mu madoko turane Kristo, i puga vuroki a naro hale ne mua, i manga a rabu ni pala a kulina viri.

12 *Na tahuna ni vahilolo mua, i manga a Vure i tanu mua turane Kristo. Lakea mu pesi rike turane Kristo, a vuhuna mu luhoi tora a nitora na Vure, ra nitora na Vure i vakamahuri mulea e Kristo na matenga.

13 *Hosi mu marava basi na Vure, i manga mu mate pali, a vuhuna mu rata vakaroro a naro hale. Pali a

* **1:29:** Epe 3:7,20; Pili 4:13 * **2:3:** 1Ko 1:24,30 * **2:4:** Rom 16:18 * **2:5:** 1Ko 5:3 * **2:7:** Epe 3:17 * **2:9:** Ion 1:14,16 * **2:10:** Epe 1:21-22 * **2:11:** Rom 2:29 * **2:12:** Rom 6:4 * **2:13:** Epe 2:1,4-5

Vure i vakamahuri mua, mu gu made na nimahuri karaba turane Kristo. A Vure i puga vuroki lobo a naro hale ne hita.

14 *A maka naro hale lobo si rata ni here puru, muri ma bara ni pelekado hita, si vurua ne ria, a vuhuna si longotaro a vinara. Pali a Vure i ravunu vuroki pali a ngava na maka naro hale ne hita ta ni gi pelekado hita vona. I ravunu vuroki lobo a maka ngava nga, i paditata na kai tavalavala turane Kristo na tahuna i mate.

15 Muri i vakalobo a nitora ne huriki a hanitu, a taua ri matakari koea na malala. I vakasiri kavakava e Kristo i ratapile ria pali na tahuna i mate na kai tavalavala. I rangi ria, i rata ria ri manga a maki tavula na matane huriki.

Naha Ni Muri Mai a Vinara na Malala

16 *Lakea, nahea tara viri ge pelekado mua na maki mu kani, na maki mu ninu, na habu na lotu, na habu na keva karaba o na Parava Nimalo.

17 *Naha ni longo mai ria, a vuhuna a maka naro nga, a hanuna maki ta ge bele muri ma. Pali a ngava muholi, si longo ne Kristo.

18 Naha ni vakahale mua mu gu longo mai a viri i tamilalu ni vakakiroko ia, ge taki mua mu gu kavurike e huriki a agelo. A bakovi maea i luhoi hateka a maki i vurena vona. I uka ma i luhoi a Vure. I bibi rike mule tavula ia na maka niluhoi viliha.

19 *A bakovi maea i uka ma i pesi tata turane Kristo. E Kristo i muga, i matakari e huriki a murimuri vona ri laho palupu. I manga kunana a gina bakovi, i habi a maki ni kani vona a maka tabeke lobo na kakaina, lakea ri leho, ri koru palupu na nitora na Vure.

20 *Mu mate pali turane Kristo, lakea e huriki a hanitu i uka ma ri gi matakari tabu mua. Pali i navai mu tabana ni muri mai a vinara na malala, a vilo hosi na malala i ta maea,

21 “Naha ni nugua a maki iea! Naha ni kania a maki iea! Naha ni padoia a maki iea!”

22 *Ra maka vinara nga, i uka ma ri gi tabuli vakaroro, bara ri lobo, a vuhuna a ngava na malala kunana.

23 Muholi, a maka vinara na malala nga ri mata manga a niluhoi kamumu. E huriki ri ramai a maka vinara nga ri tatami ni kavurike a Vure. Ri tatami ni vakakiroko ria, ri ngaru ni vakalobo a ningaru na naro hale na hatene ria, lakea ri ubi mule ria. Pali a maka naro nga, ri keri ni vakalobo a ningaru na rabu hale pololilo na hatene ria.

3

Si Mahuri Mule Pali

* **2:14:** Epe 2:14-16; 1Pe 2:24 * **2:16:** Rom 14:1-13 * **2:17:** Hib 8:5 * **2:19:** Epe 2:21; 4:16 * **2:20:** Gal 4:3,9; 1Tim 4:3 * **2:22:** Mat 15:9 * **3:1:** Sng 110:1; Mrk 12:36; 16:19; Epe 1:20

Turane Kristo

1 *A Vure i vakamahuri
mua pali turane Kristo. I
mavonga, mu luhoi kunana
a maki na hunu. E Kristo i
made vonga na limana
kanena Vure.
2 *Naha ni luhoi a maki na
malala, mu luhoi kunana a
maki na hunu.
3 Mu luhoi a maki na
hunu, a vuhuna mu mate
pali, mu kapiloho turane
Kristo pololilo na Vure.
4 E Kristo i rata hita si
mahuri. Na tahuna ge valai
tabu, bara mu pesi turana
na bagetuanga vona.

5 *Lakea ngane, mu
vakalobo liu a maka naro
hale na malala i tabuli na
hatene mua. Naha ni rata a
rabu na molenga, naha ni
gaodeko, naha ni ngutu na
bakovi o a ngatavine tara.
Naha ni ngutu na maki na
viri tara. A viri i ngutu na
maki na viri tara i manga
kunana i kavurike a vure
tebi.
6 A naro hale nga kunana
ri vakabele a rongova dagi
na Vure.
7 Hosi mu ramai a maka
ningaru hale nga.

8 *Pali ngane naha ni rata
tabu a maka naro hale nga:
naha ni hinihate, naha ni
mata robo, naha ni marikoi
a viri, naha ni padimomo,
naha ni harogi a viri,

9 *naha ni tami e huriki a
turane mua. Naha ni rata
tabu a maka vilo nga, a
vuhuna mu pe pali a naro
hosi,
10 *mu bole pali a vilo
karaba. Ra vilo karaba a
Vure i ratarikea, i rata
karabea vakaroro, ge manga
a vilona, lakea bara mu
lohoka muholi na Vure.
11 *Na matana Vure e
huriki a Iuda, e huriki i uka
ma ria a Iuda, e huriki ni
pala a kuline ria, e huriki i
uka ma ni pala a kuline ria,
e huriki a bakovi na robo, e
huriki a vora, e huriki i uka
ma ria a vora, ria lobo ri
palupulupu na matana
Vure. E Kristo ia a maki
lobo, i made pololilo ne
huriki ri luhoi torea.

12 *A Vure i vulaki mua
pali, ge mua e huriki a tara
vona, i ngaru hateka mua.
Lakea ngane mu dodo e
huriki ri tahoka a maregoa,
mu tuhori ria. Naha ni
kavurike mule mua, mu
vakakiroko mua, mu made
madoru turane huriki a
turane mua. Mu hatenono,
naha ni hinihate.
13 *Mu made kamumu
turana e huriki lobo, mu
lohopile a naro hale ri rata
virihi mua vona. I manga
kunana e Bakovi Dagi i puga
vuroki a naro hale ne mua,
mua ranga mu lohopile a
naro hale ni rata virihi mua
vona.
14 *Mu ngaru e huriki a
turane mua. Ra naro ni
vangaru i rangi a naro lobo,
i rata e huriki ri vamade
palupu.

* **3:2:** Mat 6:33 * **3:5:** Rom 6:6,11; Epe 4:19; 5:3-6 * **3:8:** Epe 4:25-29; 5:4
* **3:9:** Epe 4:22,25 * **3:10:** Epe 4:24 * **3:11:** Gal 3:28 * **3:12:** 1Pe 2:9
* **3:13:** Epe 4:2,32 * **3:14:** Rom 13:8-10 * **3:15:** 1Ko 12:27; Epe 4:4; Pili 4:7

15 *A nivalemu ne Kristo
ge matakari a niluhoi ne
mua, ge ratea a niluhoi ne
mua ge kamumu, a vuhuna
a Vure i vulaki mua mu gu
made palupu na nivalemu i
manga a kabu i taku. Mu
kavurike vakaroroa a Vure.
16 *Mu bolea a nitane
Kristo ge tabuli kamumu
pololilo na hatene mua.
Mua takutaku mu tovo mu
habi a niluhoi kamumu ne
huriki a turane mua. Mu
kalolo a maka linge na lotu,
a linge vasileki, mu
kavurikea a Vure.
17 *A ra maki mu taki, a ra
maki mu rata, mu rata na
rane Isu a Bakovi Dagi, mu
kavurikea a Vure e Tamane
hita.
18 *Mua o huriki a
ngatavine, mu longototo e
girihine mua. A naro iea i
malamala na matane Bakovi
Dagi.
19 *Mua o huriki a bakovi,
naha ni rata hale e girihine
mua. Mu ngaru ria.
20 *Mua o huriki a koma
mu longototo e tamane mua
e kinane mua, a vuhuna e
Bakovi Dagi i vivi vona a
naro iea.
21 *Mua o huriki a tamana
koma, naha ni tahate
vakaroro e huriki e tune
mua. Bara mu tahate
vakaroro ria, bara i madihi
a hatene ria, ri rihate.
22 *Mua o huriki a vora,
mu longototo a ngavane
huriki a bakovi dagi ne mua
koea na malala. Naha ni
leho kunana na tahuna ri
pesi tabukoi ne mua. Naha
ni leho ni gi bibi rike a rane
mua. Mu leho kamumu a
vuhuna mu ngaru ni togo a
Vure.
23 A ra leho mu rata, mu
rata na hatene mua. Naha ni
leho manga mu rata a leho
na bakovi kunana. Mu leho
manga mu rata a leho ne
Bakovi Dagi,
24 a vuhuna mu lohoka
vona, muri ma e Kristo a
Bakovi Dagi bara i kona
kamumu mua. Bara mu
bolea ra mapa i ta muholi
vona ge habi ne huriki a
tara vona. E Kristo kunana a
viri mu vora vona.
25 *Mu longo kamumu. A
viri i rata a naro hale, a
Vure bara i vakamadihia na
naro hale i ratea. A Vure i
pelekado a narone huriki
lobo na naro i taku kunana.

4

1 *Mua e huriki a tahona
vora, mua ranga, mu rata a
naro kamumu ne huriki a
vora, a vuhuna mu lohoka
vona, mua ranga mu tahoka
a Tahone mua i made na
hunu.

A Naro na Nivasileki

2 *Mu vasileki vakaroro,
naha ni malo. Na tahuna
mu vasileki, mu matadoko,
mu kavurikea a Vure.
3 *Mu vasileki na Vure ge
tuhori maria, ge kado a dala
ne maria, miri gi vakalongo
tabu a nita kapiloho ne
Kristo. Ngane a made na

* **3:16:** Epe 5:19 * **3:17:** 1Ko 10:31; Epe 5:20 * **3:18:** Epe 5:22 * **3:19:** Epe 5:25 * **3:20:** Epe 6:1 * **3:21:** Epe 6:4 * **3:22:** Epe 6:5-8 * **3:25:** Rom 2:11 * **4:1:** Epe 6:9 * **4:2:** Epe 6:18; Pili 4:6 * **4:3:** Rom 15:30; Epe 6:19

bavi, a vuhuna a vakalongo e huriki na nita iea.
4 Mu vasileki nau ga tovo kavakava e huriki vona ra ngava iea, i manga a hini a Vure i ngaru ga rata.

5 *Mu luhoi kamumu, mu rata a naro malamala ne huriki i uka ma ri luhoi torea e Isu Kristo. Na tahuna mu made turane ria, mu taki kunana a maki ne Kristo.
6 *Mu ta kamumu mai ria, mu tuveve kamumu ria vona a nita muholi. Na tahuna ri nana mua, mu koli kamumu a ninana ne ria.

E Paulus i Rudu e Tikikus e Onesimus

7 *E Tikikus bara i vakalongo mua vona iau a made navai. A ngaru hatekea. I rata kamumu a leho lobo e Bakovi Dagi i habia vona, miri leho palupu ne Bakovi Dagi.

8 *A rudu lakenea, ge vakalongo mua vona a leho miri rata koea, ge vakatora a niluhoi ne mua.
9 *A bakovi na tanga ne mua, e Onesimus, ia tara a rudua ge turane Tikikus. E Onesimus i luhoi torea e Bakovi Dagi, miri ngaru hatekea. Rua varago ru gu vakalongo mua vona a maka maki i bele koea.

E Paulus i Talo e Huriki

10 *E Aristakus i dili turagu na bavi koea, i talo rike a haro kamumu ne mua. E Markus, e tarine Barnabas, ia tara i talo rike ne mua. Hosi a vakalongo mua vona e Markus. Na tahuna ge bele iene, mu tagui ia.
11 A bakovi ni gale e Isu, a rana kalale vona e Iustus, ia tara i talo rike a haro kamumu ne mua. Ra bakovi nga, tou kunana a bakovi o Israel, to leho turagu koea ni tovo e huriki na nitana Vure. To vakatora a niluhoi nau.

12 *E Epapras ia a bakovi na tanga ne mua, a vora ne Isu Kristo, ia tara i talo mua. I vasileki hateka vakaroro ne mua mu gu pesi tora na ningaru lobo na Vure, mu gu gao ni ramai a Vure, mu gu longo mai a ngavana Vure.
13 Iau a taki mua, i leho hateka ni kori mua turane huriki ri made na vuhutanga e Laodisia, e Hirapolis.
14 E Lukas, ra dokta si ngaru hatekea, turane Demas rua ranga ru talo rike a haro kamumu ne mua.
15 A ngaru mu gu habi a nitalo nau ne huriki a tara na Vure o Laodisia. A haro kamumu na ngatavine e Nimpa, turana e huriki a tara ri vapopo na ruma vona.
16 Na tahuna mu gi loboa a raukea iea, mu vakaru lakea ne huriki a tara o Laodisia, ria ranga ri gi gia. Pali ra raukea tara a vakaru lakea o Laodisia, ia tara mu bolea mu gia.

17 *Mu takia e Arkipus mu ta maea, “Ra leho o bolea ne Bakovi Dagi, o leho kamumu vona o vakaloboa.”

* **4:5:** Epe 5:15-16 * **4:6:** Epe 4:29; 1Pe 3:15 * **4:7:** Epe 6:21 * **4:8:** Epe 6:22 * **4:9:** Pmn 10-12 * **4:10:** Apo 12:12; 13:13; 15:37-39; 2Tim 4:11 * **4:12:** Kol 1:7; Pmn 23-24 * **4:17:** Pmn 2 * **4:18:** 1Ko 16:21

18 *Iau e Paulus a herea na
limagu a ngava nitalo nga, a
talo rike a haro kamumu ne
mua lobo. Mu luhoi iau, a
tabana na nimade na bavi.
A Vure ge rata a naro
kamumu ne mua.

A Mugana Raukea e Paulus i Here Lakea ne Huriki a Tesalonika

A Nita Vakalohoka

E Paulus, a apostolo, i herea a raukea iea.

A tanga e Tesalonika mona ni gale e Salonika, a tanga na tabeke mule sike ne Gris. Na parava ni here a raukea iea, ra tabeke iea ne Gris ni gale e Masedonia.

A tanga e Tesalonika i pesi na dala ne huriki a Rom ni gale Via Egnatia, ni rata na tabekena dari mule sike i lakea na tabekena dari mule puru ne Masedonia.

A tanga e Tesalonika ni hae na pida 315 BC. I bele manga a tanga dagi a murina maka sip ri dili vona ne Masedonia.

E huriki a Rom ri bolea a tanga e Gris na pida 167 BC Ri verua e Masedonia na tabeke i va, ri ratea e Tesalonika a tanga dagi na tabekena tara.

Na pida 146 BC ri rata a maka tabeke ranga i manga a tabeke i taku ni gale e Masedonia. Muri e Tesalonika i bele manga a tanga dagi na tabeke iea. Na pida 42 BC a tanga iea i matukapaga ne Rom. Ri matakari mule ria.

E Paulus i herea a raukea iea, ge vakatora a niluhoi ne huriki a tara ne Kristo o Tesalonika, a vuhuna e huriki ranga ri loho lege vona garika e Kristo ge hamule valai.

1 *Iau e Paulus, turane Sailas, e Timoti mete herea a raukea iea i lakene ne mua o Tesalonika, ra mua e huriki a tara na Vure, e Tamane hita, e Isu Kristo a Bakovi Dagi.

A Vure ge rata kamumu mua, ge habi a nivalemu ne mua.

A Niluhoi ne Huriki a Tesalonika

2 Na parava lobo mete luhoi mua, mete kavurikea a Vure, mete luhoi mua na tahuna mete vasileki.

3 *Na tahuna mete vasileki na Vure, e Tamane hita, mete luhoi mulea a leho kamumu mu ratea a vuhuna mu luhoi torea a Vure, a leho kamumu mu ratea a vuhuna mu ngaru e huriki. Mete luhoi mule tabu a hini mu hatenono na tahuna mu bole a nimadihi, a vuhuna mu pasimata ne Isu Kristo a Bakovi Dagi ne hita ge hamule valai.

4 Mua e huriki a turagu, a Vure i ngaru hateka mua. Mete lohoka vona i vulaki mua.

5 *Mete lohoka vona, a vuhuna a Velenga Kamumu mete vakalongo ne mua, i uka ma a ngava kunana. I bele turana nitora na Hanu Kiripiripi. Mu matai kavakava a hini mete luhoi hatekea a ngava iea, a vuhuna mu matai a rabune mateu na tahuna mete made turane mua. A rabu mete

* **1:1:** Apo 17:1-9 * **1:3:** 1Ko 13:13; Kol 1:4-6 * **1:5:** 1Ko 2:4-5

rata ne vona ni tuhori mua kunana.
6 *Muri mu ramai a rabune mateu, a rabune Bakovi Dagi, a vuhuna mu bole a maregoa na tahuna mu luhoi torea a nitana Vure. Pali mu pitei na nipitei na Hanu Kiripiripi.
7 Lakea e huriki ri luhoi torea e Kristo o Masedonia, o Akaia, ri longo mua, mu rata a naro kamumu, lakea ri ngaru ni ramai.
8 I muholi, e huriki o Masedonia, e huriki o Akaia ri longo ne mua a nitane Bakovi Dagi, i manga si longoa a viri basi i pupu a tavure. I uka ma e huriki nga kunana ri longoa. E huriki na tanga i kupo ri longo a velengane mua mu luhoi torea a Vure, lakea i uka ma mete vakalongo tabu ria.
9 Ria kunana ri tuverei polo ne mateu na hini mu tagui kamumu mateu. Ri tuverei tabu ne mateu na hini mu ha taro pali a maka vure taminga, mu ramai a Vure muholi, ra Vure mahuri.
10 Ri tuverei tabu ne mateu na hini mu pasimata ne Tuna, e Isu, ge hamule valai na hunu, ra viri a Vure i vakamahuri mulea na matenga. Ia kunana i korimule hita na rongova na Vure ta ge valai.

2

A Leho e Paulus i Rata o Tesalonika

1 Mua e huriki a turagu mu lohoka vona a leho mete rata na tahuna mete made turane mua, i uka ma i velu tavula.
2 *Mu lohoka vona e huriki o Pilipai ri harogi mateu, mete bole a nimadihi. Muri, na tahuna mete lakea na tanga ne mua, e huriki ala kupo ri marikoi, ri toni ni lili mateu. Pali a Vure i rata mateu, i uka ma mete mangenge ni vakalongo ne mua a Velenga Kamumu.
3 I uka ma mete mangenge, a vuhuna a Velenga Kamumu, i uka ma a ngava taminga. I uka ma mete toni ni tami mua. I uka ma mete luhoi ni rata a rabu hale.
4 *Mete vakalongo a Velenga Kamumu, a vuhuna a Vure i pelekado a hatene mateu, i matai i kamumu, lakea i habia ne mateu a leho ni vakalongo a Velenga Kamumu. I uka ma mete ngaru ni rata a bakovi ge vivi. Mete ngaru ni ratea a Vure ge vivi, ra viri i lohoka vona a niluhoi ne hita lobo.
5 Mu lohoka vona i uka ma mete tami mua na maka ngava kamumu ni bole dili mua. I uka ma mete tamilalu, mete ge bole kapiloho a moni ne mua. A Vure i lohoka vona, a ngava mete taki i muholi.
6 Na tahuna mete made vonga, i uka ma mete ngaru e huriki ri gi kavurike mateu. I uka ma mete ngaru mua mu gu kavurike mateu.

* **1:6:** Apo 17:5-9 * **2:2:** Apo 16:19-24; 17:1-9 * **2:4:** Gal 1:10

Bara mete ngaru, bara mete vakuku mua, mu habi ne mateu a maki, a vuhuna mateu a apostolo ne Kristo.
7 Pali i uka ma mete rata mavonga. Mete made madoru turane mua, i manga a ngatavine i matakari e tuna kiroko.
8 Mete ngaru hateka mua, lakea i uka ma mete habi kunana ne mua a Velenga Kamumu na Vure, mete habi tabu a hatene mateu lakene ne mua, a vuhuna mete ngaru hateka mua.

9 *Mua e huriki a turagu, i uka ma mu luhoi mule? Na tahuna mete made iene mete leho hateka. Mete leho hateka na haro a rodo, nahea mete ge habi a nimava ne mua na ni matakari mateu na tahuna mete vara mua na Velenga Kamumu.
10 Na tahuna mete made turane mua e huriki a tara na Vure iene, mete laho malamala turana Vure, mete rata a naro kamumu ne huriki lobo, i uka ma mete ratea tara naro hale. A Vure i lohoka vona. Mua ranga, mu lohoka vona.
11 *Mu lohoka vona mete matakari kamumu mua takutaku, i manga a bakovi i matakari e huriki e tuna.
12 Mete vara mua, mete luke mua, mete vakuku mua mu gu laho kamumu, ge vivi ne mua a Vure, ra Vure i gale mua mu gu dili na harikia vona, mu gu vaveru vona a bagetuanga vona.

13 *Na tahuna mu longoa ne mateu a nitana Vure, mu longo maia. Mu lohoka vona i uka ma a nitana bakovi. A nitana Vure. I leho pololilo na hatene mua e huriki mu luhoi torea e Kristo. Lakea mete kavurikea a Vure na parava vakaroro.
14 *Mua e huriki a turagu, a maki i bele ne mua i manga kunana a maki i bele ne huriki a tara na Vure pololilo ne Isu Kristo o Iudea. A nimadihi mu bole na limane huriki a bakovi na tanga ne mua, i manga kunana a nimadihi e huriki o Iudea ri bole na limana e huriki a Iuda.
15 *Re huriki a Iuda, ri rabalaki hosi e huriki a propet. Ri rabalakia e Isu a Bakovi Dagi. Muri ri lili tala mateu vonga. A Vure i uka ma i vivi ne ria. Ri gege e huriki lobo,
16 a vuhuna ri ngaru ni ta pupukari mateu nahea mete ge vakalongo a Velenga Kamumu ne mua e huriki i uka ma mua a Iuda. Ri koi mu gu bole a nimahuri vakaroro. Ra i mavonga, a naro hale ne huriki a Iuda nga ri vakalipopo ri kupo hateka. Ngane a Vure i madihi a hatena pali ne ria, i pelekado ria.

E Paulus i Pasimata ni Matai Tabu Ria

17 Mua e huriki a turagu, mete dodo hateka na tahuna ni tono tala mateu rira na tanga ne mua. I muholi ri tono tala mateu, pali mete luhoi bala mua. Mete

* **2:9:** Apo 20:34 * **2:11:** Apo 20:31 * **2:13:** 2Tes 2:13 * **2:14:** Apo 17:5
* **2:15:** Apo 9:23,29; 13:45,50; 14:2,5,19

pasimata ni matai tabu mua, lakea mete toni ni hamule ni matai mua tabu.
18 Mete ngaru ni lakene. Iau, e Paulus, a toni ni lakene balaka kupo. Pali e Satan i pututagu a dalane mateu.
19 *Mete ngaru ni matai tabu mua, a vuhuna mete vivi ne matou. Mu rata mateu mete pasimata ni matai tabua e Isu Kristo a Bakovi Dagi ne hita. Na tahuna i hamule valai, bara si bibi rike a rane mua.
20 I muholi hateka, mete vivi ne mua, mete kavurike mua na matane huriki ranga.

3

1 *Mete dodo hateka mua, lakea mete koi ni dava tabu. Mete luhoi i kamumu maria e Sailas miri gi made kikeri koea o Atens,
2 *miri rudu lakenea ne mua e Timoti. Ia a turane hita, a vora na Vure ni vakalongo a Velenga Kamumu ne Kristo. Miri rudu lakenea ge vakatora a niluhoi ne mua,
3 *ma ge vakaviliha a niluhoi ne mua a maregoa nga, ra mu dili vona ngane. Mu lohoka vona, a Vure i vulaki hita si gi bole a maregoa nga.
4 Mu lohoka vona, na tahuna mete made turane mua, mete vakalongo vakaroro mua ne huriki bara ri vakamadihi mua. Mu lohoka kamumu vona i bele pali manga a hini mete taki mua vona.
5 A lohoka vona muga bara ni vakamadihi mua, lakea a marikoi ni dava tabu. A rudua e Timoti i lakene ne mua, ge vakalongo iau vona mu tabana ni luhoi torea e Kristo, o i uka. A mangenge vona a bakovi ni toni, ma ge toni mua, muri bara i velu tavula a leho dagi ne mateu.

E Paulus i Vivi

6 *E Timoti i pe mua, ngane i luve pali koea, i vakalongo maria ne mua. I taki mu tabana ni luhoi torea a Vure, mu tabana ni vangaru. I taki iau mu luhoi maria na hatene mua na parava vakaroro, mu ngaru hateka ni matai maria, i manga kunana maria miri ngaru ni matai mua.
7 *Mua e huriki a turagu, ngane mete bole a nimadihi, a maregoa. Pali a velengane mua, mu tabana ni luhoi torea a Vure, i luke mateu.
8 Mete lohoka vona ngane mu tabana ni pesi tora turane Bakovi Dagi, mete vivi tabu ngane.
9 Mete kavurike hatekea a Vure, a vuhuna mete vivi hateka ne mua.
10 Mete vasileki tora vakaroro na Vure ge longo mai a ningaru mateu, mete ge matai tabu mua, mete ge vakatora a niluhoi ne mua.
11 Mete ngarua a Vure, e Tamane hita, turana Bakovi Dagi ne hita e Isu, ru gu

* **2:19:** Pili 2:15-16; 4:1; 2Tes 1:4 * **3:1:** Apo 17:15 * **3:2:** Apo 16:1-3 * **3:3:** 2Tim 3:12 * **3:6:** Apo 18:5 * **3:7:** 2Tes 1:4

kado puru a dalane mateu, mete ge lakene.

12 A Bakovi Dagi ge rata mua mu gu vangaru hateka tabu, mu gu ngaru hateka tabu e huriki ranga, ge manga a hini mete ngaru hateka mua.

13 I mavonga, a Vure, e Tamane hita, i uka ma ge padi virihi mua vona tara ngava, bara mu malamala na matana, na tahuna a Bakovi Dagi ne hita, e Isu, ge hamule valai turana e huriki a viri malamala vona.

4

A Naro a Vure i Vivi Vona

1 Mua e huriki a turagu, mete vara mua pali mu gu laho navai, a Vure ge vivi ne mua. I muholi, mu laho maea pali. Ngane mete nana tora mua, mete taki mua na rana Bakovi Dagi ne hita e Isu, mu gu ramai vakaroro tabu a maka naro nga.

2 Mu lohoka vona a vinara lobo mete taki mua vona na rane Isu a Bakovi Dagi.

3 *A Vure i ngaru mua mu gu malamala na matana. I mavonga, mu lelerau vona a maka naro na molenga.

4 *I ngaru mu gu pahadanu a ningaru na kakaine mua, mu gu ramai a naro malamala. I mavonga e huriki ri gi togo mua.

5 Nahea ge turari mua a ningaru na malala, mu gu rata a maka naro na molenga, i manga e huriki ri made na uvo ri rata. I uka ma ri lohoka na Vure.

6 I mavonga, nahea a bakovi ge tami e turana, ge rata halea, ge tulia e girihina. Mete taki mua pali, e huriki a bakovi ri ratea a naro hale iea e Bakovi Dagi bara i vakamadihi ria.

7 *A Vure i gale hita i uka ma si gi ramai a naro hale. I gale hita si gi ramai a naro malamala.

8 *I mavonga, a viri i longotaroa a ngava iea, i uka ma i longotaro a ngavana bakovi kunana. I longotaro a nitana Vure, ra Vure i habi a Hanu Kiripiripi ne mua.

9 *A ngava ni vangaru e huriki a turane hita, i uka ma mete ge here puru, a vuhuna a Vure i tovo mua pali vona a naro na nivangaru.

10 I muholi ngi, mu ngaru hateka e huriki a tara ne Kristo o Masedonia. Ngane mete ngaru mua mu gu ngaru hateka tabu ria.

11 *Mu leho tora ni made madoru, naha ni rahi dili ioe tavula na maki na viri tara. Naha ni made tavula. Mu leho, ge manga a hini mete taki muga mua vona.

12 Na tahuna mu rata mavonga, i uka ma mu gu taki e huriki ranga ri gi kori mua. E huriki i uka ma ri lohoka na Vure, bara ri togo mua.

E Bakovi Dagi Ge Valai

13 Mua e huriki a turagu, mete koi mu gu loho lege

* **4:3:** 1Tes 5:23; 1Pe 1:16 * **4:4:** 1Ko 6:13 * **4:7:** Hib 12:14; 1Pe 1:15-16 * **4:8:** Luk 10:16; 2Ko 1:22 * **4:9:** Ion 13:34 * **4:11:** Epe 4:28

vona e huriki ri mate pali. Naha ni dodo hateka ria, ge manga e huriki a bakovi a ngatavine ranga ri dodo ria. Re huriki nga, i uka ma ri pasimata vona a parava ne huriki ri mate ri gi mahuri mule na matenga.

14 *Si lohoka vona e Isu i mate, i mahuri mule tabu. I mavonga, si lohoka vona na tahuna e Isu ge hamule valai, a Vure ge rata e huriki ri luhoi tora ia, ri mate pali, ri gi valai turana.

15 *E Bakovi Dagi kunana a viri i taki, pali ngane mete tovo tabu mua vona, na tahuna ge hamule valai, hita e huriki si mahuri, si tabana koea na malala, i uka ma si gi sike muga ne huriki ri mate pali.

16 E Bakovi Dagi kunana ge puru valai na hunu ge gale tala dagi. A ubu na agelo vona bara i gale dagi, a tavure na Vure bara ni pupu. E huriki ri luhoi torea e Kristo, ri mate pali, bara ri mahuri mule muga.

17 Muri, bara ni bole rike hita lobo e huriki si tabana koea na malala. Bara si vapopo na hunu turana e huriki ri mate pali, turana e Bakovi Dagi. Bara si made turana na parava vakaroro.

18 Mu vakalongo e huriki a tara na Vure vona ra ngava iea, mu gu vakatora a niluhoi ne ria.

5

E Bakovi Dagi Ge Hamule Valai

1 Mua e huriki a turagu, i uka ma mete ge taki mua vona a parava ge bele vona a maka maki nga,

2 *a vuhuna mu lohoka vona pali a parava e Bakovi Dagi ge i hamule valai vona, bara i bele vakaturutu kunana, i manga a bakovi i panaho i bele vakaturutu na rodo.

3 *Na tahuna e huriki ri taki ta ri made kamumu, ta ri made na nivalemu, i uka ma ge tabaka bara i bele vakaturutu ne ria a vuranga. Bara i bele vakaturutu i manga a nimadihi i bele vakaturutu na ngatavine i pahea a koma. Na tahuna a parava iea i bele, i uka tara viri ge lelea.

4 Pali mua e huriki a turagu, a parava iea i uka ma ge vakaturutu mua, ge manga a bakovi ni panaho i vakaturutu a tahona ruma. I uka ma ge vakaturutu mua, a vuhuna mua i uka ma mu made na uvo.

5 *I uka ma si made na uvo na rodo. Mua e huriki a bakovi na haro, a hini palala.

6 I mavonga, nahea si gi mahita manga e huriki ranga. Si gi matapara, si gi matakari kamumu a nilaho ne hita.

7 Mu lohoka vona, e huriki ri mahita na rodo. E huriki a

* **4:14:** Rom 14:9; 1Ko 15:3-4,12 * **4:15:** 1Ko 15:51-52 * **5:2:** Mat 24:42-43; 2Pe 3:10; Kap 3:3 * **5:3:** Mat 24:39; Luk 21:34-35 * **5:5:** Rom 13:12 * **5:8:** Ais 59:17; Epe 6:14,17

bakovi ni ninu a naru vagole, ri ninu na rodo.

8 *Pali hita e huriki a tara na haro. I mavonga, si gi matakari kamumu a nilaho ne hita, si gi luhoi torea a Vure, si gi vangaru. Na tahuna si rata mavonga, i manga si nugu a galeu, i matakari a ngalane hita. Si gi pasimata na Vure ge korimule hita. Na tahuna si rata mavonga, i manga si kube a hineva ge tora, i matakari a gine hita.

9 A Vure i vulaki hita i uka ma ge tahate hita. I vulaki hita, ge korimule hita e Isu Kristo a Bakovi Dagi ne hita.

10 *I mate ge kori hita, lakea hita e huriki si mahuri, turana e huriki ri mate pali si gi made turana.

11 I mavonga, mu vatuhori a niluhoi ne mua, mu vadorike, ge manga a hini mu rata ngane.

A Nilobona Ngava

12 Mua e huriki a turagu, mu togo e huriki ri leho hateka ne mua, ri matakari mua na rane Bakovi Dagi, ri vara mua nahea mu gu rata a naro hale.

13 Mu luhoi a maka leho ri rata, mu togo hateka ria, mu ngaru hateka ria. Mu valemu.

14 *Mua e huriki a turagu, mete ngaru mua mu gu taki tora e huriki ri laho tavula ri gi leho. Mu vakatora a niluhoi ne huriki ri mangenge. Mu tuhori e huriki ri uka a nitora. Mu hatenono vona e huriki lobo.

15 *Na tahuna e huriki ri rata hale mua, naha ni koli. Na parava vakaroro mu rata a naro kamumu ne turane mua. E huriki polovavo ranga, mu rata a naro kamumu ne ria.

16 *Mu vivi na parava vakaroro.

17 Mu vasileki vakaroro.

18 *A ra maki ge bele ne mua, mu kavurike kunanea a Vure, a vuhuna a Vure i ngaru mua e huriki a tara ne Isu Kristo mu gu rata mavonga.

19 *Naha ni hehe vona a leho na Hanu Kiripiripi.

20 Naha ni biu a ngavana viri i rata a nita propet.

21 *Pali mu pelekado kamumu a ngava lobo ne ria. A ngava ge muholi, mu longo mai.

22 A ngava ge hale, mu malele ha vona.

23 *A Vure a vuhuna a nivalemu. Ia a viri ge rata mua mu gu malamala liu na matana. Ge matakari a hanune mua, a niluhoi ne mua, a kakaine mua, lakea na tahuna e Isu Kristo a Bakovi Dagi ne hita ge hamule valai, bara i matai mua mu laho malamala.

24 A Vure, ra viri i gale mua, bara i rata a maki nga, a vuhuna i taki ge rata. I ramai vakaroro a nitana.

25 *Mua e huriki a turagu, mu vasileki na Vure ge tuhori mateu.

---

* **5:10:** Rom 14:8-9; 1Tes 4:14 * **5:14:** 2Tes 3:6,11 * **5:15:** Rom 12:17; 1Pe 3:9 * **5:16:** Pili 4:4 * **5:18:** Epe 5:20 * **5:19:** Epe 4:30 * **5:21:** 1Ion 4:1 * **5:23:** 2Tes 3:3 * **5:25:** Kol 4:3; 2Tes 3:1

26 Mu tagui e huriki iene ri
luhoi torea a Vure.
27 A taki tora mua na
matane Bakovi Dagi, mu gia
ra raukea iea, ge longoa e
huriki a tara na Vure.
28 E Isu Kristo a Bakovi
Dagi ne hita ge rata
kamumu mua.

A Ruana Raukea e Paulus i Here Lakea ne Huriki a Tesalonika A Nita Vakalohoka

E Paulus, a apostolo, i herea a raukea iea.

I here lakea ne huriki ri made na tanga e Tesalonika, na tabeke ne Masedonia. O matai a Nita Vakalohoka ne 1 Tesalonika.

E Paulus i herea a raukea iea ne vona ni vakatora a niluhoi ne huriki a tara ne Kristo o Tesalonika. Ri loholege vona a ngava taminga i bele, ta e Kristo i hamule valai pali. I taki ria a naro hale bara i bele dagi taro, muri e Kristo bara i valai. I taki ria ri gi hatenono na nimava. E Kristo bara i valai, i vakamadihi e huriki ri gege a Velenga Kamumu.

1 Iau e Paulus, turane
Sailas e Timoti mete herea
ra raukea iea i lakene ne
mua o Tesalonika, ra mua e
huriki a tara na Vure, e
Tamane hita, e Isu Kristo a
Bakovi Dagi.

2 *A Vure, e Tamane hita,
turane Isu Kristo a Bakovi
Dagi ne hita, ru gu rata
kamumu mua, ru gu habi a
nivalemu ne mua.

E Paulus i Kavurikea a Vure

3 Mua e huriki a turagu, i
kamumu mete ge luhoi mua,
mete ge kavurike vakaroroa
a Vure, a vuhuna a niluhoi
ne mua i bele tora hateka, a
rabu ni vangaru i bebele
dagi ne mua.

4 *I mavonga, mete bibi
rike a rane mua na matane
huriki a tara na Vure na
tanga lobo, a vuhuna mu
pesi tora na niluhoi ne mua,
mu hatenono na tahuna e
huriki ri vakamadihi mua,
mu bole a maregoa.

5 Na tahuna mu pesi tora
mavonga, i vakasiri hita na
Vure i pelekado kamumu e
huriki. I mavonga, a Vure ge
taki mua, mua a viri
kamumu, mu gu made na
harikia vona, ra ngane mu
bole a nimadihi a vuhuna
mu ngaru ni dili vona.

6-7 *A Vure i pelekado
kamumu e huriki. Muri ma,
a Bakovi Dagi ne hita e Isu,
turane huriki a agelo hateka
na Vure ri gi pe a hunu, ri gi
luve kavakava turana
hubena kanono. Na tahuna
iea, bara i koli a narone
huriki ri habi a maregoa ne
mua, bara i habi a maregoa
ne ria. Bara i vakalobo a
maka maregoa mu tahoka,
ge habi a nimalo ne mua.
Mateu ranga bara i habi a
nimalo ne mateu.

8 *E huriki i uka ma ri
longototo a Velenga
Kamumu ne Bakovi Dagi ne
hita, e Isu, e huriki i uka ma
ri lohoka na Vure, e Isu bara
i vakamadihi ria.

9 *Re huriki nga, e Isu ge
vakamadihi ria, ge ratapile
ria vakaroro. Bara ri made

* **1:2:** Rom 1:7 * **1:4:** 2Ko 7:4; 1Tes 2:19 * **1:6-7:** Rom 12:19; 1Tes 3:13
* **1:8:** Ais 66:15 * **1:9:** Ais 2:10

basi ne Bakovi Dagi, na
bagetuanga na nitora vona.
10 *Ra maki nga bara ri
bele na tahuna i hamule
valai. Na parava iea, e
huriki a tara vona bara ri
kavurikea, e huriki ri luhoi
torea bara ri ngapa vona.
Mua ranga bara mu vivi
turane ria, a vuhuna mu
luhoi tora a ngava mete
vakalongo mua vona.
11 *I mavonga, mete
vasileki vakaroro na Vure,
ge tuhori mua mu gu laho
manga a hini i ngaru mu gu
laho vona. Mete vasileki
vona ge habi a nitora ne
mua, mu gu rata a maka
naro kamumu mu luhoi ni
ratana.
12 Mete vasileki mavonga,
a vuhuna mete ngaru e
huriki a bakovi a ngatavine
ri gi matai a narone mua, ri
gi kavurikea e Isu a Bakovi
Dagi. E Isu tara ge kavurike
mua. I mavonga, ri
kavurikea e Isu, a vuhuna a
Vure rua e Isu Kristo a
Bakovi Dagi ru rata
kamumu mua.

2

A Bakovi ni Longotaro a Vinara

1 Mua e huriki a turagu,
ngane mete ge vakalongo
mua vona e Isu Kristo a
Bakovi Dagi ge hamule
valai, ge gale palupu hita.
Mete taki tora mua,
2 nahea ge ruru a vurene
mua vona a ngavana propet,
a ngavane huriki ranga, a
raukea ni taki ta mete herea,
ri gi taki ta e Bakovi Dagi i
hamule valai pali.
3 *Naha ni longo mai ria, a
vuhuna a parava iea i uka
ma ge bele tavula. I muga, e
huriki ala kupo bara ri
tagege, ri longotaro a nitana
Vure. Muri, a bakovi ni
longotaro a Vure bara i bele
kavakava, ra bakovi iea
bara i vurua na kanono.
4 *A bakovi iea bara i
gegea a Vure, i gege e huriki
a vure taminga lobo, ra
maka maki e huriki a bakovi
a ngatavine ri kavurike bala.
Bara i taki e huriki ri gi
kavurike ia kunana. Bara i
made pololilo na roho na
Vure, i taki e huriki ta ia a
Vure.
5 Na tahuna a made
turane mua, a taki mua
vona pali a ngava nga. Mu
tabana ni luhoi, o i uka?
6-7 A naro ni longotaro a
vinara i leho kapiloho pali.
Mu lohoka vona a maki i
pesi karia a dalana bakovi
hale. A bakovi hale iea bara
i bele kavakava na parava a
Vure i vulakia ge bele vona.
Pali a viri i pesi karia a
dalana bara i pesi kari
mavonga ge harena na
tahuna a Vure ge takia ge
lobo.
8 *Muri a bakovi ni
longotaro a Vure bara i bele
kavakava. Muri e Isu a
Bakovi Dagi bara i valai na
nipara dagi, bara i rabalakia
na nipara dagi iea, ge mate.
Bara i rabalakia na bangona

* **1:10:** Kol 3:4 * **1:11:** Kol 1:9; 1Tes 1:2-3 * **2:3:** 1Tim 4:1; 1Ion 2:18; 4:3
* **2:4:** Ese 28:2; Dan 11:36 * **2:8:** Ais 11:4; Kap 19:15

a bakovi hale iea.

9 *Na tahuna a bakovi ni longotaro a Vure i bele kavakava, bara i leho na nitora ne Satan. Bara i rata a maka nitamina nivakasiri legelege.

10 Bara i rata a naro hale i kupo ni tami e huriki ri laho na dala na vuranga. Re huriki nga bara ri vurua, a vuhuna ri marikoi a ngava muholi ge korimule ria.

11 I mavonga, a Vure i vakahale a niluhoi ne ria, ri gi longo mai a ngava taminga kunana.

12 I mavonga kunana a Vure ge pelekado e huriki lobo i uka ma ri luhoi torea a ngava muholi, ri ngaru a naro hale.

Mu Pesi Tora

13 *Mua e huriki a turagu, e Bakovi Dagi i ngaru hateka mua. Mete luhoi vakaroro mua, lakea i kamumu hateka mete ge kavurikea a Vure, a vuhuna a Vure i vulaki mua, ge korimule mua. I vulaki mua pali na tahuna i ratarike a hunu a malala. A dala i korimule mua vona i maea: Na nitora na Hanu Kiripiripi, i rata mua mu malamala na matana. Mu luhoi torea a ngava muholi.

14 A Vure i ngaru mu gu made na bagetua na nitora ne Isu Kristo a Bakovi Dagi ne hita, lakea i gale palupu mua pali na Velenga Kamumu, ra mi tovo mua vona.

15 I mavonga, mua e huriki a turagu, mu pesi tora. Mu muri mai a vinara mete tovo mua vona, turana vinara mete here puru na raukea.

16 E Isu Kristo a Bakovi Dagi ne hita, turana e Tamane hita, ra viri i ngaru hateka hita, i rata a naro kamumu ne hita, i luke vakaroro hita, si pasimata vona a maki kamumu ge habi ne hita muri ma,

17 ru gu vakatora a hatene mua, ru gu tuhori mua mu gu rata a naro kamumu, a ngava kamumu.

3

Mu Vasileki na Vure Ge Tuhori Mateu

1 Mua e huriki a turagu, ngane ga vakalobo a ngava. Mu vasileki ne mateu, mete ge vakalongo a nitane Bakovi Dagi, ge bele malaviriri na tanga lobo, lakea e huriki ri longoa ri gi togoa ge manga a hini mu rata pali.

2 Mu vasileki na Vure ge kori mateu na limane huriki a bakovi hale, a vuhuna mu lohoka vona i uka ma e huriki lobo ri luhoi torea a Vure.

3 Pali e Bakovi Dagi i ramai vakaroro a nitana. Bara i vakatora mua, i tagari mua na bakovi hale, re Satan.

4 *Mete lohoka vona, mu ramai lobo a ngava mete habi ne mua. Mete lohoka vona tabu, e Bakovi Dagi ge

* **2:9:** Kap 13:11-13 * **2:13:** Epe 1:4; 2Tes 1:3 * **3:4:** 2Ko 7:16; Gal 5:10

tuhori mua ni ramai lobo a ngava nga.

5 Mete ngarua e Bakovi Dagi ge habi a niluhoi ne mua, mu gu lohoka kamumu vona a Vure i ngaru hateka mua. Mete ngarua ge vakasiri mua ni hatenono na maregoa i manga e Kristo i hatenono.

Naha Ni Rakoli Tavula

6 *Mua e huriki a turagu, mete vakuku mua na rane Isu Kristo a Bakovi Dagi ne hita: Mu malele ha vona e huriki a turane hita ranga ri laho tavula, i uka ma ri muri mai a vinara mete vara mua vona.

7 *Mu lohoka vona mete ngaru mu gu ramai a naro mete rata. Na tahuna mete made turane mua, i uka ma mete made tavula.

8 *I uka ma mete kani tavula a maki ni kani ne mua. A maki ni kani lobo mete kona. Mete leho hateka na haro a rodo, nahea mete ge habi a nimava ne mua.

9 *Na tahuna mete ngaru a maki, bara mete nana mua. Pali mete koi ni rata mavonga, a vuhuna mete ngaru ni vakasiri mua na naro kamumu mu gu ramaia.

10 Mu lohoka vona na tahuna mete tabana ni made turane mua, mete taki tora mua, mete ta maea, “A bakovi i marikoi ni leho, nahea ge kani.”

11 *Pali ngane mete longo ranga e huriki iene, ta ri rakoli tavula kunana, i uka ma ri leho. Ri rahi dili ria ni rata viliha kunana a maki na viri tara.

12 *Mu vakuku ria na rane Isu Kristo a Bakovi Dagi, mu vakuku e huriki nga ri gi made tata, ri gi leho, ri gi matakari mule ria na maki ni kani.

13 *Mua e huriki a turagu, naha ni tuha malulu ni rata a naro kamumu.

14 E rei a bakovi i uka ma i ramai a ngava mete here puru na raukea iea, mu vakalongo e huriki vona, ri gi malele ha vona, ge maruhu.

15 *Pali naha ni lohopile ia. Mu varea manga mu vara e huriki a turane mua.

A Nilobona Ngava

16 E Bakovi Dagi ia a vuhuna a nivalemu. Ge habi a nivalemu ne mua na parava vakaroro, ge habi a nivalemu ne mua na maki lobo, ge made turane mua.

17 Iau e Paulus a herea na limagu a nilobona raukea iea. A raukea lobo a here, a here puru vona a maka nita maea, ge a nivakasiri nau. A hinere nau i maea.

18 E Isu Kristo a Bakovi Dagi ne hita ge rata kamumu mua lobo.

---

* **3:6:** Rom 16:17 * **3:7:** Pili 3:17 * **3:8:** 1Tes 2:9 * **3:9:** 1Ko 9:4; 1Tes 1:6
* **3:11:** 1Tim 5:13 * **3:12:** 1Tes 4:11 * **3:13:** Gal 6:9 * **3:15:** 1Tes 5:14

A Mugana Raukea e Paulus i Here Lakea ne Timoti
A Nita Vakalohoka

E Paulus i herea a Mugana Raukea ne Timoti, turana Ruana Raukea ne Timoti. A raukea nga ni here manga a raukea e Titus. Ra raukea nga lobo, ni here lakea na bakovi tara ge gi polo ne huriki, ni here a naro ni matakari a tara ne Kristo. I mavonga, ni gale a raukea nga lobo, “A Raukea ni Tuhori a Tara ne Kristo.” A raukea nga ni taki ta i here e Paulus.

Ra raukea iea ni luhoi e Paulus i herea na tahuna i pea e Epesus ge lakea o Masedonia (1:3). I ngaru ni hamule malaviriri (3:14; 4:13), pali i lohoka vona bara i maradoi popote (3:15).

E Paulus i here lakea ne Timoti. E tamana a bakovi o Gris (Apostolo 16:1). E kinana a ngatavine o Iuda. I laho turane Paulus, i tuhori e Paulus ni vakalongo a Velenga Kamumu (Rom 16:21; 1Kor 4:17; 2Kor 1:1,19; Pili 1:1; 2:19; Kol 1:1; 1Tes 1:1; 3:2,6; 2Tes 1:1; Heb 13:23).

A raukea iea i taki a ngava i tolu. Muga, e Paulus i hehe na nitovo taminga ne huriki a tara ne Kristo o Epesus (1:3). I taki tabu a narone huriki a gare ri gi ramai ni matakari kamumu e huriki vonga, turana naro ni kavurike a Vure. A nilobona ngava i vara e Timoti na vilo ni ramai kamumu e Isu, a leho ni matakari e huriki ri luhoi torea e Isu.

1 Iau e Paulus, a apostolo
ne Isu Kristo a vuhuna a
Vure, ra viri i korimule hita,
turane Isu Kristo, ra viri si
pasimata vona, ru vakuku
iau, ge iau a apostolo.

2 *A here lakene vomu, o
Timoti. Ioe o manga e tugu
muholi, a vuhuna tu luhoi
torea e Kristo. A Vure, e
Tamane hita, turane Bakovi
Dagi ne hita e Isu Kristo, ru
gu rata kamumu ioe, ru gu
dodo ioe, ru gu habi a
nivalemu vomu.

A Nitamina Vinara

3 Hosi a pe ioe iene o
Epesus, a valai a made koea
o Masedonia. Muga a pe ioe,
a taki ioe vona tara ngava.
Ngane a ngaru ni taki tabua
vomu a ngava iea. O made
iene, a vuhuna i tahoka
ranga bakovi iene ri tovo e
huriki na ngava taminga. O
ta pupukari ne ria, nahea ri
gi tovo tabu a ngava
taminga nga.

4 *O vakuku ria ri gi
lohopile a maka nuverei
tavula, a ngava na rane
tubune ria hosi. A ngava
nga, i uka ma ri tuhori e
huriki ri gi luhoi torea a
Vure, ri gi rata a leho vona.
Ri vakabele kunana a rabu
na nivagege.

* **1:2:** Apo 16:1-3; Tit 1:4 * **1:4:** 1Tim 4:7; Tit 1:14

5 Ria bara ri longototo ioe,
bara ri luhoi muholia e
Kristo, ri matakilaka vona a
maki kamumu, a maki hale,
a hatene ria ge malamala.
Muri, bara ri ngaru e huriki.
6 Pali e huriki ranga ri pe
pali a maka naro kamumu
nga, ri varoru lae na maka
ngava tavula.
7 Ri ngaru ni tovo e huriki
na vinara na Vure, pali i uka
ma ri lohoka vona ra ngava
ri ta paki paki vona.

8 *O lohoka vona a vinara
a maki kamumu na tahuna
si ramai a lehona.
9 O lohoka vona tabu a
vinara ni here, i uka ma ne
vona e huriki a bakovi
kamumu. Ni here ge
vakalohoka e huriki ri putu
puru a vinara, e huriki ri
tagege, e huriki ri ngalahere
na Vure, e huriki ri rata a
naro hale legelege, e huriki i
katoki a hatene ria, e huriki
ri lohopilea a Vure, e huriki
ri rabalaki e tamane ria e
kinane ria, e huriki ri
rabalaki a viri.
10 A vinara ni here ni
vakalohoka e huriki ri rata a
molenga, e huriki ri rata a
naro hale na bakovi turana,
e huriki ri lakavu a bakovi a
ngatavine ri habi ni kona, ri
gi vora tavula, e huriki a
bakovi na taminga, e huriki
ri kaba tavula na nita
muholi, e huriki ri rata a
maka naro hale ranga i uka
ma i ramai a ngava muholi
na nitana Vure.
11 Ra ngava muholi i ramai
kunana a Velenga Kamumu
na Vure, ra Vure i made na
nipara dagi, e huriki ri
kavurikea. I ru na limagu ga
vakalongo ne huriki.

E Paulus i Kavurikea a Vure

12 *A kavurikea a Bakovi
Dagi ne hita e Isu Kristo, ra i
habia nau a nitora ga ratea a
leho iea. A kavurikea, a
vuhuna i luhoi iau a kara ni
rata lobo a leho i habi nau, i
vulaki iau ga rata.
13 *Muholi ngi, hosi a ta
hale vona, a vakamadihi e
huriki ri muri vona, a rata
tuhare. Pali i dodo iau, a
vuhuna a luhoi ta a rata
kamumu, pali i uka ma a
luhoi muholia a Vure.
14 A Bakovi Dagi ne hita e
Isu Kristo i rata kamumu
hateka iau, i tuhori iau ga
luhoi torea, ga ngarua a
Vure, ga ngaru e huriki.
15 *A ngava i muholi
hateka, e huriki ri gi longoa
ri gi longo mai, i maea: e Isu
Kristo i puru valai na malala
ge korimule hita e huriki a
bakovi hale. Iau kunana a
viri a hale hateka.
16 Iau a bakovi hale
hateka. Pali e Isu Kristo i
dodo iau ge vakasiri a naro
muholi vona ni hatenono na
rabu hale ne huriki. Lakea e
huriki ranga bara ri masia,
ri luhoi torea, ri bole a
nimahuri vakaroro.
17 Si gi togoa a Vure, si gi
kavurikea na parava
vakaroro, a vuhuna ia a
Hariki Vakaroro. I uka ma
ge mate. Si keri ni masia. Ia
kunana a Vure Muholi. I
muholi.

* **1:8:** Rom 7:12,16 * **1:12:** Apo 9:15; 1Ko 15:9-10; Gal 1:15-16 * **1:13:** Apo 8:3; 9:1-5 * **1:15:** Luk 19:10

18-19 O tugu o Timoti, a
vinara nga, a taki ioe vona, i
ramai a nita propet ni taki
virihi ioe vona hosi. A ngaru
go luhoi mulea, lakea bara o
pesi tora na ni luhoi torea a
Vure, bara o rata kunana a
naro o lohoka vona i
kamumu. Lakea bara o
vaubi kamumu. E huriki
ranga ri lohopile pali a naro
ri lohoka vona i kamumu, ri
lobo ni luhoi torea a Vure.
Ri rata mavonga, lakea ri
ratapile a niluhoi ne ria. Ri
manga a aga i mapua na
rakaru.
20 *E Himeneus, e
Aleksander ru rata
mavonga. Lakea a habi rua
na limane Satan. Bara i tovo
rua, nahea ru gu biu a Vure.

2

A Rabu na Nikavurike
1 Lakea a maki dagi
hateka a ngaru mu gu ratea i
maea: Mu nana torea a Vure
ge kori e huriki a bakovi a
ngatavine, mu vasileki ne
huriki, mu kavurikea a Vure
na tahuna i kori e huriki.
2 E huriki a hariki, e huriki
a bakovi dagi, ria ranga mu
vasileki mavonga ne ria, ri
gi matakari kamumu hita, si
gi made madoru na
nivalemu, si gi muri mai a
Vure, si gi togo e huriki na
maki lobo si rata.
3 Ra nivasileki maea i
kamumu na matana Vure,
ra viri i korimule hita.
4 I ngaru ni korimule e
huriki lobo, ri gi lohoka
vona a ngava muholi,
5 a vuhuna i uka tabu tara
Vure. A Vure ia kikeri
kunana. A bakovi ala taku
kunana i rata e huriki ri gi
made na nivalemu turana a
Vure. Ra bakovi iea e Isu
Kristo.
6 *I mate na ningaru vona,
ge konamule e huriki. Ra
ngava nga, a Vure i ngaru si
gi vakalongo e huriki vona
ngane.
7 *A Vure i vulaki iau ge
iau a apostolo vona, ga
vakalongo a ngava nga, ga
tovo e huriki a kabu i uka
ma ria a Iuda, ri gi luhoi
torea e Kristo, ri gi lohoka
vona a ngava muholi. Iau a
ta muholi, i uka ma a tatami.
8 I mavonga, a ngaru e
huriki a bakovi na Vure na
tanga lobo ri gi vasileki
vakaroro. Na tahuna ri toto
rike a limane ria, ri gi luhoi
mule a narone ria. Nahea ri
gi hini hate, nahea ri gi
vahehe.
9 *E huriki a ngatavine,
nahea ri gi rodo a maki ni
rata e huriki a bakovi ri gi
matanono ria. Ri gi rodo
kunana a maki i kara a
ngatavine. Nahea ri gi
bagetu hateka. Nahea ri gi
huraki a gogo, nahea ri gi
rodo a maki ge rike hateka a
mapana.
10 *E huriki a ngatavine ri
ngaru ni muri mai a nitana
Vure, ri gi rata a naro
kamumu. A naro kamumu,
a bagetua ne ria.
11 Na tahuna e huriki a
ngatavine ri longo a vinara,

* **1:20:** 1Ko 5:5; 2Tim 4:14-15 * **2:6:** Rom 3:29-30; Gal 1:4 * **2:7:** Apo 9:15; Gal 2:7-8; 2Tim 1:11 * **2:9:** 1Pe 3:3-5 * **2:10:** 1Tim 5:10

ri gi made madoru, ri gi
longo kamumu a ngava, ri gi
ramai kunana.
12 *Nahea tara ngatavine
ge muga, o ge tovo e huriki a
bakovi. Na tahuna mu
vapopo, e huriki a ngatavine
ri gi vulai ri gi longo kunana
a ngava,
13 *a vuhuna a Vure i rata
mugea e Adam, muri i ratea
e Eva.
14 *Pali e Satan i uka ma i
tamia e Adam. I tamia e Eva,
lakea e Eva i longotaroa a
Vure.
15 Pali a leho ne huriki a
ngatavine, ni poda a koma.
Na tahuna ri pesi tora ni
luhoi torea e Kristo, ri ngaru
e huriki, ri laho malamala,
ri muri mai a naro i kara ria,
bara i korimule ria a Vure.

3

A Matakari na Lotu

1 *A ngava i muholi
hateka, i maea: A viri i
ngaru hateka ge ia a
matakari na lotu, i ngaru a
leho kamumu.
2 *I mavonga, a viri ni ru
ge ia a matakari, ge muri
mai kunana a naro
kamumu, bara ni keri ni
padi virihia na naro hale. E
girihina ge taku kunana.
Nahea ge ramai a ningaru
tavulavula vona. Nahea ge
rata tavula a maki, ge ramai
a niluhoi kamumu. E huriki
ri gi togoa. Ge matakari
kamumu e huriki ri valai na
ruma vona. Ge lohoka ni
tovo e huriki na nitana Vure.
3 Nahea ge ia a bakovi ni
ninu. Nahea ge hinihatena
ni rata a vabinga, ge made
madoru. Nahea ge ia a
bakovi ni vahehe. Nahea ge
ngaru hateka a mahala.
4 Ge matakari kamumu e
girihina e tuna mai. Ge tovo
e huriki e tuna ri gi
longototo a ngavana, ri gi
togoa.
5 A bakovi i uka ma i
matakari kamumu a kabu
vona, ge matakari navai e
huriki a tara na Vure?
6 A bakovi i pulo karaba a
vilona, nahea ni gi ru ge ia a
matakari. Ma ge bibi rike
mule ia, muri bara i vurua
vona a naro hale i rata, i
manga hosi e Satan i vurua
vona a naro hale vona.
7 *A bakovi i ngaru ni
matakari a tara ne Kristo, ge
kamumu a narona, lakea e
huriki i uka ma ri lohoka na
Vure, ri gi togoa. Ia i uka ma
ni gi togo, bara ni harogi
pile, i puru na hoa ne Satan.
8 I mavonga kunana e
huriki a vora na lotu. E
huriki ri gi togo ria. Nahea
ri gi ngava naru. Nahea ge
vakavora ria a naru vagole.
Nahea ri gi ngaru hateka a
moni.
9 A niluhoi ne ria ge
kamumu kunana ri gi muri
mai a ngava muholi a Vure i
vakasiri ne hita.
10 O toni taro a vilone ria.
Na tahuna o matai ri leho
kamumu, o ru ria ge ria a
vora na lotu.
11 *E huriki a ngatavine

* **2:12:** 1Ko 14:34 * **2:13:** Vuh 2:7,21-22; 1Ko 11:8-9 * **2:14:** 2Ko 11:3 * **3:1:** Apo 20:28 * **3:2:** Tit 1:6-9 * **3:7:** 2Ko 8:21 * **3:11:** Tit 2:3

ranga, e huriki ri gi togo ria. Nahea ri gi padimomo. Nahea ri gi ninu a naru vagole, ri gi manga. Ri gi rata kamumu a leho lobo ni habi ne ria.

12 A vora na lotu ge tahoka e girihina i taku kunana, ge matakari kamumu e huriki e tuna.

13 E huriki a vora na lotu ri rata a leho kamumu bara ni togo, ni kavurike, bara ri pesi tora na niluhoi torea e Isu Kristo.

14-15 A ngaru ni lakene, ga matai ioe. Pali a herea a raukea iea, go gia, ma ga keri ni lakene malaviriri. O gia, lakea mua e huriki a tara na Vure bara mu lohoka vona a ra naro kamumu mu gu varata vona. Hita a roho na Vure mahuri. Si manga a butu a vola, si kalohoa na ngava muholi.

16 *I muholi hateka, a ngava na naro na Vure i kamumu hateka. Ra ngava iea hosi i kapiloho, pali ngane ni taki tala pali ne hita. A ngava iea i maea:

E Kristo ni poda, i bele
manga a bakovi.
A Hanu Kiripiripi i
vakasiri a narona i
kamumu.
E huriki a agelo ri masia.
A velengana ni
vakalongo na tanga
lobo na malala.
E huriki ranga koea na
malala ri luhoi torea.
Ni bole sike na hunu, i
bole a bagetuanga.

4

A Vinara ne Timoti

1 A Hanu Kiripiripi i ta kavakava i ta maea, muri ma, na nilobona parava ta ge valai, i ranga e huriki bara ri ha taroa a Vure. Lakea bara ri vakatubu ni muri mai a ngava taminga i valai ne huriki a hanitu.

2 A maka ngava taminga nga, e huriki a bakovi na taminga bara ri tamilalu ni tovo polo ne huriki, ta i muholi. A niluhoi ne ria i marogo kesi, i uka ma ri hatakia a naro hale ne ria.

3 *Ri tovo e huriki nahea ri gi parangi, nahea ri gi kani a kania ranga. Pali a Vure i ratarike lobo a kania si gi kani. I ngaru hita e huriki si luhoi torea, si lohoka na ngava muholi, si gi kani si gi kavurikea.

4 A ta maea, a vuhuna si lohoka vona, a maki lobo a Vure i ratarike i kamumu. Nahea si gi taki ge hale. Si gi kavurikea a Vure, si gi bole.

5 Si gi rata mavonga, a vuhuna a nitana Vure turana nivasileki ne hita i rata a maki ni kani lobo i kamumu.

6 Ioe bara o taki e huriki a turane hita vona a maka ngava nga, bara ioe a vora kamumu ne Isu Kristo. Ioe bara o longo mai a nitana Vure, a ngava muholi, ra o ramai, bara o koru rike kamumu.

7 *Naha ni longo mai a maka nuverei tavula na malala. O toni a bulumu, o koru rike na narona Vure.

* **3:16:** Mrk 16:19; Ion 1:14; Kol 1:23
* **4:3:** Vuh 9:3; Rom 14:6; 1Ko 10:30-31
* **4:7:** 1Tim 1:4

8 O lohoka vona, a bakovi i
rehi na rihiva i ngarua a
kakaina ge gao. Bara i tovo
mule a kakaina ge gao. Ra
nitovo iea bara i tuhori
popote a viri. Pali a viri i
tovo mulea ge ramai a
narona Vure, bara i tuhori
mule hatekea. Bara i habi a
maki kamumu vona ngane
koea na malala, muri ma
meli na hunu.
9 A ngava nga i muholi
hateka, e huriki ri gi longoa
ri gi longo maia.
10 *Lakea si luhoi torea a
Vure mahuri, ra viri i
korimule e huriki, re huriki
ri luhoi torea. I mavonga, si
gi rura, si gi leho hateka.
11 A maka ngava nga, o
vakuku e huriki, o tovo ria.
12 *Na matane huriki a
tara na Vure iene, o vakasiri
ria a naro kamumu na
ngavamu, na rabumu, na
hini o ngaru hateka e huriki,
na hini o luhoi torea a Vure,
na hini i uka ma o rata kilala
a naro hale. Ri gi matai ioe,
ri gi ngaru ni ramai a
naromu. Lakea i uka ma ri
gi tepu ioe na hini ioe a riau.
13 O gi tala a Hinere ne
huriki, ri gi longoa. O vara e
huriki, o tovo e huriki. Muri
ma bara valai.
14 *Naha ni mata taroa a
maki kamumu a Vure i habi
tavulea vomu na tahuna e
huriki a gare na lotu ri ru
langa a limane ria vomu, ri
habi a nita propet vomu.
15 O rata vakaroro a maki
nga, o habi a hatemu ne ria,
lakea e huriki lobo bara ri
matai ioe o koru rike na
naro na Vure.
16 O matakari kamumu a
naromu. O matakari
kamumu a ngava o tovo e
huriki vona. Ioe bara o rata
mavonga vakaroro, bara o
korimule ioe turana e huriki
ri longo a ngavamu.

5

A Rabu na Nivalemu

1 Na tahuna a gare bakovi
i varoru, naha ni tahatea. O
ta kamumu maia, ge manga
a hini o ta turana e tamamu.
O rata kamumu e huriki a
riau, ge manga a hini o rata
kamumu e huriki a turamu.
2 O rata kamumu e huriki
a gare ngatavine ge manga a
hini o rata kamumu e
kinamu. E huriki a sirula
ranga o rata kamumu ria, ge
manga a hini o rata
kamumu e kurabamu.

A Havuri a Ngatavine

3 O togo e huriki a havuri
ngatavine ri uka e tune ria,
e tubune ria. Ria a havuri
muholi.
4 O taki e huriki e tuna, e
huriki e tubuna havuri, ri gi
matakari kamumu e kinane
ria, e tubune ria. Ri gi
vakasiri taro ri ramai a
narona Vure, ri gi koli a
naro kamumu ni rata virihi
ria vona hosi. Ra naro iea, a
Vure i ngarua.
5 A havuri muholi, ra viri i
made kikeri, i luhoi torea a
Vure, lakea i vasileki
vakaroro, i nanea a Vure ge
tuhori ia.
6 Pali a havuri i tero, i laho
viliha lae, i manga i mate

* **4:10:** 1Tim 2:3-4 * **4:12:** Tit 2:15 * **4:14:** 2Tim 1:6

pali a hanuna, i laho a kakaona.
7 O vakuku maea e huriki a tara na Vure, lakea bara ri muri mai a naro malamala kunana, i uka tara viri ge kau ria na ngava.
8 A viri i uka ma i matakari a viri vona, ra kabu vona muholi, i pea pali a Vure. Ra bakovi maea, a narona i hale hateka ne huriki i uka ma ri luhoi torea a Vure.
9 A havuri, e girihina i taku kunana, i tahoka a pida i langui i ravulu polotara, o here purua a rana, ge bole a kinori.
10 O here kunana a rana e huriki a havuri ni matakilaka vona ri rata a naro kamumu, ri matakari kamumu e tune ria, ri matakari a mosi, ri vahilolo a vahane huriki a tara na Vure, ri tuhori e huriki ri marego, ri habi a hatene ria na maka naro kamumu ranga.
11 Pali naha ni here a rane huriki a havuri sirula, a vuhuna na tahuna ri hataki a kuline ria i milamila, bara ri lohopilea e Kristo, ri ngaru ni parangi tabu.
12 Re huriki nga, a Vure bara i pelekado ria, a vuhuna i uka ma ri muri mai a ngava ri ta muholi vona ta ri gi muri mai.
13 *A naro tara ri ratea, ri rakoli tavula, ri laho polovano na maka ruma. Muri ri vakatubu ni padimomo, ri rahi dili ria na maki na viri tara, ri taki a maka ngava hale.
14 *I mavonga, a ngaru e huriki a havuri sirula ri gi parangi, ri gi tahoka a koma, ri gi matakari a ruma ne ria. Bara ri rata mavonga, a pile ne hita bara i keri ni biu hita.
15 I ranga e huriki a havuri karaba ri ruru pali na dala muholi, ri muri mai e Satan.
16 E huriki a ngatavine ri luhoi torea e Kristo, ri gi matakari e huriki a havuri na kabune ria. I mavonga e huriki a tara na Vure i uka ma ri gi marego ni matakari ria. Bara ri matakari kunana e huriki a havuri ranga, ri uka liu a viri ge matakari ria.

A Matakari na Lotu
17 A ngaru mu gu togo, mu gu kona kamumu e huriki a matakari na lotu ri leho kamumu, re huriki ri tovo e huriki na nitana Vure, e huriki ri habi a ngava.
18 *Mu rata mavonga, a vuhuna a Hinere i ta maea, “Naha ni kolotatea a ngavana bulmakau ge keri ni kani na tahuna i leho, i paha pasi* a kanena vit.” I ta maea tabu, “A vora ge bole a mapana leho vona.”
19 *Naha ni talangaki a bakovi ala taku kunana ge padi virihi na ngava a matakari na lotu. Pali a bakovi ala rua o ala tolu to

* **5:13:** 2Tes 3:11 * **5:14:** 1Ko 7:9 * **5:18:** Vin 25:4; Mat 10:10; Luk 10:7; 1Ko 9:9 * **5:18:** I muga e huriki a vora bara ri vali kadolu a vit. Muri ri ru dili na roho, ge laho langa vona a bulmakau. Na tahuna a bulmakau i laho langa, a kanena vit bara i mapasi tala na paruna. * **5:19:** 2Ko 13:1

takia ra ngava iea, ngane o talangaki.

20 *E rei a viri i rata bala a naro hale, o tahatea na matane huriki. Lakea e huriki ranga bara ri mangenge ni rata a naro hale.
21 Iau a vakuku ioe na matana Vure, e Isu Kristo, e huriki a agelo a Vure i vulaki ria, a taki ioe go ramai kamumu a maka ngava nga. A maka naro o rata ge palupulupu kunana ne huriki lobo.
22 Naha ni ru langa a limamu malavirriri na viri, ge ratea a leho na Vure. Naha ni dili na naro hale na viri. O matakari kamumu ioe, go malamala na matana Vure.
23 Naha ni ninu a naru kunana. O ninu ranga vain ge kori a tamudimu na gilanga i rata bala ioe.
24 A naro hale ne huriki ranga i kavakava. I uka ma ni pelekado ma, si matakilaka vona a naro hale ne ria. Pali a naro hale ne huriki ranga i kapiloho. Bara ni matakilala muri ma.
25 I mavonga, a naro kamumu ranga, ni matakilala. Pali a viri ge rata kapiloho a naro kamumu, i uka ma ge tabaka, bara i bele kavakava.

6

A Vorakato

1 *E huriki a tara na Vure ra ri made manga a vorakato, ri gi togo kamumu e huriki a matakari ne ria. Ri gi rata mavonga, lakea i uka tara viri ge ta hale vona a Vure, i uka tara viri ge biu a nitovo ne hita.
2 *E huriki a vora ri tahoka a matakari ri luhoi torea e Kristo, nahea ri gi taki a viri dagi ne ria ga turane ria, lakea ri gi makoko ni togo ria. I uka. Ri gi leho kamumu hateka, a vuhuna ri kori a viri i luhoi torea a Vure, ri kori a viri ri ngaru hateka. O vara e huriki iene na ngava nga, o taki tora ria ri gi ramai.

Naha Ni Ngaru Hateka a Mahala

3 *A viri i vara na ngava tebi, i uka ma i longo mai a ngava muholi ne Isu Kristo a Bakovi Dagi ne hita, i uka ma i longo mai a ngava i vakasiri a dala kamumu na Vure,
4 ra bakovi maea i tagege hateka. I uka ma i lohoka vona tara maki. I tahoka a ningaru hale ni vahehe viliha na ngava. Muri bara i vakabele a maka naro hale nga: a nimasigoro, e huriki bara ri vapida lae, a nivapadimomo, a niluhoi hale,
5 *e huriki bara ri vagege bala. E huriki ri rata mavonga, a niluhoi ne ria i hale liu, i uka ma ri lohoka tabu na nita muholi. Ri luhoi ta a naro ni ramai a Vure a dala ni bole a mahala i kupo vona.

* **5:20:** Epe 5:11 * **6:1:** Epe 6:5 * **6:2:** Pmn 16 * **6:3:** Gal 1:6-9 * **6:5:** 2Tim 3:8; 4:4; Tit 1:14 * **6:6:** Pili 4:11-12; 1Tim 4:8; Hib 13:5

6 *Pali a viri i ramai a
Vure, i vivi vona a maki i
tahoka pali, bara i vivi
hateka.
7 *I mavonga, a vuhuna na
tahuna ni poda hita vona si
luve papa na malala. Pali na
tahuna si pea a malala iea
bara si laho papa tabu, i uka
ma si gi bolea tara maki.
8 Si gi vivi vona a hini si
tahoka a maki ni kani, a
varakia ni rea.
9 Pali e huriki ri ngaru ni
tahoka a mahala i kupo,
bara i luve ne ria a nitoni
hale. Bara ri puru na hoa.
Bara ri ngaru ni rata a naro
manga manga legelege, ge
rata hale ria, ri gi bole a
vuranga vona.
10 *A ta maea, a vuhuna a
rabu ni ngaru hatekea a
moni i vakabele a naro hale
legelege. I ranga e huriki ri
pe pali e Kristo, ri bole a
nimadihi dagi, a vuhuna ri
ngaru hateka a moni.

O Rura ni Bole a Nimahuri Vakaroro

11 *Pali ioe, a bakovi na
Vure, o ha taro a maka naro
hale nga. O toni a bulumu ni
ramai a naro malamala, a
naro na Vure. O toni a
bulumu ni luhoi torea a
Vure, ni ngaru e huriki, ni
pesi tata, ni rata kamumu e
huriki.
12 *O toni a bulumu ni
nunu hateka turane Kristo.
Muri ma bara o mulangi, o
bole a nimahuri vakaroro.
Ra nimahuri vakaroro iea, a
Vure i gale ioe go bolea hosi
na tahuna o taki tala na
matane huriki a bakovi a
ngatavine, ne ioe o luhoi
torea e Kristo.
13 *Iau a taki tora ioe na
matana Vure, ra i habi a
nimahuri na maki lobo. A
taki tora ioe na matane Isu
Kristo, ra i ta muholi na
matane Ponsius Pilato, i taki
tala a ngava.
14 A taki ioe, o longototo a
nitana Vure. Naha ni
longotaroa tara, ge harena
na tahuna e Isu Kristo a
Bakovi Dagi ne hita ge
hamule valai.
15 *Bara i bele na parava a
Vure i vulakia. A Vure a viri
si kavurikea. Ia kikeri a
Matakari, a Hariki ne huriki
a hariki, a Bakovi Dagi ne
huriki a bakovi dagi.
16 Ia kikeri i uka ma ge
mate. Bara i mahuri
vakaroro. I made na nipara.
A nipara iea i para hateka, i
uka tara viri ge lokovonga
tabukoi vona. I uka tara viri
ge masia ma a Vure. I uka
tara viri ge kara ni masia. Si
gi togo vakaroroa. A nitora,
ne vona kunana vakaroro. I
muholi.

A Bakovi na Mahala

17 *O taki e huriki ri
tahoka a mahala i kupo,
nahea ri gi bibi rike mule
ria. A mahala na malala
bara i lobo vakaturutu,
lakea nahea ri gi luhoi ge
kori ria. Ri gi luhoi kunanea
a Vure, a vuhuna a Vure i
hatebalala. I habi ne hita a
maki lobo si gi pitei vona.

* **6:7:** Jop 1:21 * **6:10:** Epe 5:5 * **6:11:** 2Tim 2:22 * **6:12:** 1Ko 9:25-26; 2Tim 4:7 * **6:13:** Ion 18:36-37 * **6:15:** Kap 17:14 * **6:17:** Luk 12:20-21

18 O taki ria ge ria a mari
ni rata a naro kamumu, ni
tuhori e huriki, ri gi
hatebalala.
19 *Na tahuna ri rata
mavonga, bara ri ru kadolu
a mahala muholi na hunu ge
tuhori ria ma, bara ri bole a
nimahuri muholi.

A Nilobona Ngava

20 Timoti, o rata kamumu
a leho a Vure i habi vomu go
rata. O malele ha vona a
ngava tavula hale. O malele
ha vona a ngava i vaperesi
na nitana Vure, ni taki ta a
ngava na lohokanga.
21 *I ranga e huriki ri
ramaia ra ngava ni gale a
lohokanga, lakea ri pe a
ngava muholi.

A vasileki na Vure ge rata
kamumu mua lobo.

* **6:19:** Mat 6:20 * **6:21:** 1Tim 1:6; 2Tim 2:18

A Ruana Raukea e Paulus i Here Lakea ne Timoti

A Nita Vakalohoka

E Paulus i herea ra raukea iea lakea ne Timoti na tahuna i made na bavi o Rom 1:16-17. Na parava iea e huriki a Rom ri ru dilia na bavi, muri bara ri rabalakia (4:6).

Ra ruana raukea iea, i mata manga e Paulus i uka ma i herea na limana. A vuhuna a limana ni kolotata na sen, bara i keri ni here. Ia tara i gare, bara i keri ni mata kamumu. Hosi na tahuna i riau vona, i mata manga i ta ta ia, a bakovi tara i here polo vona ra maka raukea i here lakea ne huriki a tara ne Kristo.

Ra raukea iea ni taki e Paulus i made na bavi o Rom 1:8,16. E huriki ranga ri luhoi i here mugea na Mugana Raukea i here lakea ne Timoti.

Na parava e Paulus i havai tabu ni vakalongo a velenga kamumu, i nanea e Timoti ge laho turana ni rata leho (Apostolo 16:1-3). Muri i nanea e Timoti ge made o Epesus, ge matakari e huriki a tara ne Kristo vonga (1 Tim 1:3). Na parava e Paulus i here muga, i here muri tabu lakea ne Timoti, e Timoti i tabana o Epesus.

A raukea iea ni gale, “A Raukea ni Tuhori a Tara ne Kristo,” i manga a Mugana Raukea ne Timoti, a Raukea ne Titus.

A maki i tolu i rata e Paulus i herea ra ruana raukea iea lakea ne Timoti.

(a) E huriki a Rom ri taki ri gi rabalakia. Ia e Paulus i lohoka vona. Lakea i ngarua e Timoti ge lakea maia, ge made popote turana, muri ge mate (4:9-21).

(b) E Timoti i kori hatekea e Paulus ni vakalongo a velenga kamumu, ni tovo e huriki. Ngane e Paulus i ngaru ni vakatorea, ge kinigao ni ratea ra leho iea.

(c) Paulus i lohoka vona ranga maki i bele o Epesus. Lakea i ngaru ni vakalohokea e Timoti a ra ge ratea ni kori ria.

A viri i ngaru ni rata leho ne Kristo, ge manga a nugumaheto. Nahea ge maruhu vona a ubu vona e Isu Kristo. Ge pesi tora na tahuna i bole a nimadihi. A maki dagi tara, e Timoti ge ramai a ngava e Paulus i habi vona. Ge tovo a ngava muholi, ge laho na rabu ni lohoka muholi na Vure. E Paulus i takia e Timoti nahea ge tovo a ngava taminga, nahea ge ramai a vilo hale.

E Paulus i Vakatubu ni Here

1 Iau e Paulus a apostolo ne Isu Kristo. A Vure i vulaki iau ge iau a apostolo vona ga vakalongo e huriki na ngava na nimahuri ra i ta muholi vona ge habia ne huriki ri luhoi torea e Isu Kristo.

2 *O Timoti, ngane a here
lakene vomu tabu. Ioe o
manga e tugu muholi, a
ngaru hateka ioe.
A Vure, e Tamane hita,
turane Bakovi Dagi e Isu
Kristo ru gu rata kamumu
ioe, ru gu dodo ioe, ru gu
habi a nivalemu vomu.

E Timoti Ge Leho Kamumu

3 *E huriki a gare nau hosi
ri vora na Vure, ri lohoka
vona ri ramai a naro
kamumu. Ngane iau tara a
rata mavonga. A luhoi ioe
vakaroro, lakea a vasileki na
Vure ge tuhori ioe. A vivi
vomu, lakea a kavurikea a
Vure.
4 A luhoi mule a parava i
masiri pasi na matamu a
luha. Pali ngane a pasimata
ni matai ioe, ga vivi.
5 *A luhoi mule a hini o
luhoi tora hatekea a Vure, i
manga hosi e tubumu a
ngatavine e Lois, e kinamu e
Iunis ru luhoi tora hatekea.
Ngane a lohoka vona ioe
tara o tahoka a niluhoi iea.
6 *I mavonga, a ngaru ni
taki tabu ioe, naha ni longo
kaburungia a maki kamumu
a Vure i habi tavula vomu
hosi na tahuna a ru langa a
limagu vomu.
7 *O rata mavonga, a
vuhuna i uka ma i rata hita
si gi mangenge. I habi ne
hita a nitora. I kori hita ni
vangaru. I kori hita ni
matakari kamumu a nilaho
ne hita.
8 Lakea, naha ni maruhu
ni vakalongo e huriki ne
Bakovi Dagi ne hita. Naha ni
maruhu ne nau ni ru dili na
bavi. Tu gu bole a nimadihi
a vuhuna tu ramai a Velenga
Kamumu. Tu gu kaloho a
nimadihi iea na nitora na
Vure.
9 *A Vure i korimule hita, i
gale hita si gi laho
malamala. I uka ma si ratea
tara maki kamumu ge gale
hita. I gale hita na ningaru
vona kunana. I gale hita ge
rata a naro kamumu ne hita,
i rudu vilia e Isu Kristo ge
korimule hita. Hosi na
tahuna a hunu a malala i
uka ma ni ratarike ma, a
Vure i luhoi pali a naro iea
ge ratea.
10 *Ra naro, hosi i luhoi ni
ratea, ngane a Vure i
vakasiria pali a naro
kamumu vona, i rudu vilia
pali e Isu Kristo, ra Bakovi i
korimule hita. I vakaloboa a
nitora na matenga. I
vakalongoa ne hita a
Velenga Kamumu si gi bole
navai a nimahuri vakaroro.
11 *I vulaki iau ge iau a
apostolo, ga tovo, ga
vakalongo a Velenga
Kamumu iea.
12 Ngane a bole a nimadihi
a vuhuna a vakalongo e
huriki na Velenga Kamumu.
Pali iau i uka ma a maruhu,
a vuhuna ra viri a luhoi
torea, a lohoka vona. A
lohoka vona bara i matakari
kamumu a leho i ru na
limagu ga rata, bara i tabuli
kamumu vakaroro ge
harena na parava e Kristo

* **1:2:** Apo 16:1; 1Tim 1:2 * **1:3:** Apo 23:1 * **1:5:** Apo 16:1 * **1:6:** 1Tim 4:14 * **1:7:** Rom 8:15 * **1:9:** Epe 2:8-9; Tit 3:5 * **1:10:** Hib 2:14 * **1:11:** 1Tim 2:7

ge hamule valai.
13 O ramai kamumu a
ngava muholi a tovo ioe
vona. O ngaru e huriki, o
luhoi torea e Isu Kristo, a
vuhuna o madoko turana.
14 *O matakari kamumu a
ngava muholi i habia vomu
a Vure. A Hanu Kiripiripi ra
i made pololilo ne hita, ge
tuhori ioe go rata mavonga.
15 O lohoka vona pali e
huriki lobo iene, na tabeke
ne Asia, ri ha taro iau pali. E
Pigelus e Hermogenes rua
ranga ru ha taro iau.
16 A vasileki ne Bakovi
Dagi ge dodo e Onesiporus
turana kabu vona. Na
tahuna i made turagu, i
tuhori vakaroro iau, i uka
ma i maruhu nau, iau a
made na bavi.
17 Na tahuna i valai o Rom
i vururu a matana ni
matakana iau, muri i
matavisi iau.
18 A vasileki ne Bakovi
Dagi ge dodoa na nilobona
parava. O lohoka vona i
kupo a leho i tuhori iau
vona na tanga dagi e Epesus.

2

A Nugumaheto Kamumu ne Isu Kristo

1 O tugu o Timoti, e Isu
Kristo ge rata kamumu ioe,
ge vakatora ioe.
2 A ngava o longo a
vakalongo na matane
huriki, ra ngava nga o tovo
ne huriki a bakovi ni
longototo a ngava, ri gi tovo
polo tabu ne huriki ranga.
3 *O pahataga manga a
nugumaheto ne Isu Kristo, o
bole a nimadihi ge manga
mia mi bole a nimadihi.
4 A nugumaheto i uka ma
ge leho viliha lae. Bara i
nugu kunana a leho ge
vakavivi a ubu vona.
5 *A bakovi na rihiva i
varangi na rihiva ge muri
mai a vinara na rihiva, bara
i bole a tama na tahuna i
mulangi.
6 *A bakovi i leho hateka
na hania bara i bole muga a
maki ni kani i varo na hania.
7 O luhoi kado a maki a
taki, a vuhuna e Bakovi Dagi
bara i habi a lohokanga
vomu go lohoka vona a
pelegona ngava.
8 *O luhoi vakaroroa e Isu
Kristo. Naha ni
longokaburungi vona ia a
hamone Davit, i mate, i pesi
rike mule na matenga. Iau a
vakalongo e huriki maea na
tahuna a taki tala ne ria a
Velenga Kamumu,
9 *lakea ri rata hale iau,
manga iau a bakovi hale, ri
kolotata iau na sen. Pali a
nitana Vure i uka ma ni gi
kolotata.
10 I mavonga a hatenono,
a pesi tora, a bole lobo a
nimadihi nga. A rata
mavonga ga tuhori e huriki
a bakovi a ngatavine a Vure
i vulaki ria, ri gi bolea ra
nimahuri i tabuli ne Isu
Kristo, ri gi made palupu
turana vakaroro na
bagetuanga vona.
11 *A ngava i muholi

* **1:14:** 1Tim 6:20 * **2:3:** 2Tim 1:8 * **2:5:** 2Tim 4:8 * **2:6:** 1Ko 9:7 * **2:8:** Rom 1:3; 1Ko 15:4 * **2:9:** Epe 3:1,13; Pili 1:12-14 * **2:11:** 2Ko 4:11

hateka, e huriki ri gi longoa,
ri gi longo maia i maea:
“E huriki ri mate turane
Kristo,
bara ri made turana;
12 *E huriki ri hatenono na
tahuna ri bole a
nimadihi,
bara ni rata ria a hariki,
ri matakari turane
Kristo;
E huriki ri lohopilea e Kristo,
ia tara bara i lohopile
ria;
13 *E huriki i uka ma ri
ramai a nitane ria,
pali e Kristo bara i
tabana ni pesi tora na
ngavana,
a vuhuna i uka ma ge
pulo lae a ngavana.”

A Vora na Vure

14 *Na parava vakaroro o
tovo e huriki ri gi luhoi a
maka ngava nga. O taki tora
ria na matana Vure nahea ri
gi vahehe lae na maka
ngava kiroko. A nivahehe i
uka ma i tuhori e huriki. I
vakahale kunana a niluhoi
ne huriki ri longoa.

15 *O toni a bulumu ni
leho kamumu, lakea na
tahuna o vakasiri ioe na
Vure, bara i ta maea, “O
leho kamumu hateka.”
Lakea o uka ma go maruhu,
a vuhuna ioe a vora
kamumu. O vakalongo
kavakava a ngava muholi.

16 *O malele ha na maka
ngava viliha i uka ma i muri
mai a niluhoi na Vure. Ra
ngava maea i rata e huriki ri
marava basi na Vure.

17 *A ngava taminga maea
bara i pagepolo viliha, i
ratapile a niluhoi ne huriki,
i manga a ngarava i ratapile
a kakaina viri. E Himeneus
e Piletus rua ranga ru rata a
ngava maea.

18 Ru varoru pali na dala
na ngava muholi, ru taki e
huriki ta i bele pali a parava
e huriki ri gi mahuri mule
na matenga. Ru vakahale a
niluhoi ne huriki ranga.

19 *Pali a Vure i vunua pali
a butu i tora hateka. I uka
tara viri ge ulua. A butu iea,
a ngava ni here vona, i ta
maea, “E Bakovi Dagi i
lohoka vona e huriki a tara
vona.” A ngava tara tabu ni
here i maea: “E huriki ri
galea a rane Bakovi Dagi ri
gi malele ha na naro hale.”

20 Na ruma na bakovi na
mahala, i kupo a maka ulo, a
tavila. I ranga ni rata na gol,
i ranga ni rata na silva, i
ranga ni kau na kai, i ranga
ni pipi na malala. Ri tahoka
a leho legelege. I ranga ni
tahoni a maki kamumu ne
ria, i ranga ni tahoni a maki
katoki ne ria.

21 I mavonga kunana, a
bakovi bara i pe a maki hale
nga, bara i bele manga a ulo
na Vure ni tahoni a maki
kamumu vona. Ra viri iea ni
kisi puru, a Vure ge rata a
leho kamumu vona.

22 *Lakea o malele ha
vona a maka ningaru hale i
bele na niluhoi ne huriki a
bakovi karaba. O leho tora
ni rata a naro kiripiripi, ni

* **2:12:** Mat 10:33 * **2:13:** Rom 3:3-4; Tit 1:2 * **2:14:** 1Tim 6:4; Tit 3:9 * **2:15:** 1Tim 4:6 * **2:16:** 1Tim 4:7 * **2:17:** 1Tim 1:20 * **2:19:** Gi 16:5; Ion 10:14; 1Ko 8:3 * **2:22:** 1Tim 6:11

luhoi torea a Vure. O ngaru e huriki, o made na nivalemu ge manga e huriki ranga ri malamala, ri kavurikea a Vure.

23 *O malele ha vona a maka nivahehe manga manga. Ri uka leho, ri vakabele kunana a rongova.

24 A vora ne Bakovi Dagi nahea ge rata a nivahehe. Ge rata a naro kamumu ne huriki lobo, ge lohoka kamumu ni tovo e huriki, ge hatenono ne huriki ri rata halea.

25-26 Ge leho madoru ge pelekado a niluhoi ne huriki ri longotaro a ngava. E Satan i lakavu pali ria, ri gi rata a leho vona. Pali a Vure ge ngaru, bara i kori ria ri gi bole mule a niluhoi ne ria, ri gi ha taroa a hoa na hanitu, re Satan, ri gi pulo a vilone ria, ri gi lohoka vona a nita muholi.

3

A Nilobona Parava

1 *Iau a ngaru ioe go lohoka vona, na tahuna na nilobona parava popote ge valai, a nimava dagi bara i bele.

2 E huriki bara ri luhoi mule ria kunana. Bara ri ngaru hateka ni bole a mahala. Bara ri bibi rike mule a rane ria, ri tagege, ri ta hale na Vure, ri ta hale ne huriki. Bara ri longotaro a ngavane tamane, e kinane ria. Bara ri bole lupu a maki. Bara ri ngalahere vona a maka naro na Vure.

3 I uka ma ri gi ngaru e huriki. I uka ma ri gi lohopile a naro hale ne turane ria. Bara ri vapadikidu. I uka ma ri gi pahadanu a ningaru hale na kakaine ria. Bara ri ratapile vakaroro e huriki. Bara ri marikoi na naro kamumu.

4 Bara ri rata hale e huriki a turane ria. I uka ma ri gi luhoi a maki ri ratea, bara ri rata tavula kunana a maki. Bara ri luhoi mule ria, ta ri kamumu hateka. Bara ri ngaru hateka a maka nivivi tavula na malala, i uka ma ri gi ngarua a Vure.

5 *Bara ri kavurikea a Vure na kuline ria kunana, pali bara ri koi vona a nitora na Vure ge pulo a vilone ria. O malele ha ne huriki a bakovi maea.

6 I ranga e huriki a bakovi maea ri dili na maka ruma, ri tami e huriki a ngatavine manga manga, bara ri muri mai ria. Re huriki a ngatavine nga, ri rata vakaroro a maka naro hale i kupo. A hatene ria i bole rike ria, i turari ria ri rata a maka naro hale nga.

7 Re huriki a ngatavine nga, ri ngaru bala ni gi tovo ria, pali uka ma ri kara ni lohoka vona a ngava muholi na Vure.

8 *Hosi e Ianes rua e Iambres ru marikoi vona a ngavane Moses. I mavonga kunana e huriki a bakovi nga ri marikoi a ngava muholi, a niluhoi ne ria i hale kunana. Ri tamilalu ni luhoi torea a Vure.

* **2:23:** 1Tim 4:7 * **3:1:** 1Tim 4:1 * **3:5:** Mat 7:15,21; Tit 1:16 * **3:8:** Nim 7:11

9 Pali i uka ma ge tabaka, e huriki lobo bara ri matakilaka vona a niluhoi ne ria i varoru hateka, i manga hosi e huriki ri matakilaka vona a narone Ianes rua e Iambres.

E Timoti Ge Nugutata Tora a Nitana Vure

10 Timoti, o lohoka vona a nitovo nau. O matai pali a narogu. O lohoka vona i navai a ratea a leho nau. O matai iau a luhoi torea e Kristo. O matai iau a hatenono na maka maregoa, a ngaru e huriki lobo, a pesi tora ni bole a nimadihi.

11 *O lohoka vona a maka naro hale ni rata virihi iau vona, a nimadihi a bole o Antiok, o Ikonium, o Listra. A bole a nimadihi hateka. Pali e Bakovi Dagi i korimule iau na maka maregoa nga.

12 *I muholi hateka, e huriki ri luhoi torea e Isu Kristo, ri laho na narona Vure, bara ni vakamadihi.

13 Pali e huriki a bakovi hale, e huriki a bakovi na taminga, a narone ria bara i hale liu. Ri tami e huriki. Ria ranga, e huriki bara ri tami ria.

14 Pali ioe, a ngava muholi ni tovo ioe vona, o luhoi tora pali. Naha ni taparaki. O muri mai, a vuhuna o lohoka ne huriki ri tovo ioe vona.

15 Hosi na tahuna ioe a koma kiroko, o vakatubu ni longo a nitana Vure. A nitana i tovo hita si gi luhoi torea e Isu Kristo, si gi bole a nimahuri vakaroro.

16 *A Hinere lobo i valai na Vure. I tovo hita. I vakasiri hita na a ra maki i hale na nimade ne hita. I pelekado hita na tahuna si rata a naro hale. I tovo hita na naro kamumu.

17 I mavonga, a bakovi i laho turana Vure bara i kara ni rata a naro kamumu legelege.

4

E Timoti Ge Leho Tora

1 A taki tora ioe na matana Vure turana e Isu Kristo, ra viri ge hamule valai, ge pelekado e huriki ri mahuri, e huriki ri mate pali. A taki tora ioe, a vuhuna ge valai ge matakari a maki lobo.

2 A taki tora ioe go tovo e huriki na Velenga Kamumu. O tovo ria na tahuna ri malopi, o tovo ria na tahuna i uka ma ri malopi. O pelekado a niluhoi ne huriki ri varoru. O tahate e huriki ri rata a naro hale. O vakatora a niluhoi ne huriki. O hatenono na tahuna o tovo ria.

3 *O rata mavonga, a vuhuna i uka ma ge tabaka e huriki bara ri koi ni longo a ngava muholi. Bara ri matakana lae e huriki ri gi tovo ria na ngava ri ngaru ni longo.

4 Bara ri ha taroa a ngava muholi, ri vakatubu ni longo mai a nuverei tavula.

5 Pali ioe i uka. O matakari vakaroroa a nilaho vomu, o kaloho a nimadihi ge bele vomu. O vakalongo a

* **3:11:** Apo 13:14-52; 14:5,8-20 * **3:12:** Mat 16:24; Ion 15:20; Apo 14:22
* **3:16:** Rom 15:4 * **4:3:** 1Tim 4:1

Velenga Kamumu ne huriki,
o rata lobo a leho a Vure i
habi vomu.

E Paulus i Tabukoi Ge Mate

6 *A parava nau ni mate i
valai tabukoi pali. I uka ma
ge tabaka, a daragu bara i
pori, i tua tala, ge manga a
vain ni guru langa na
nihabi.*
7 *A toni a bulugu ni nunu
hateka. A vakalobo ngane a
nivarangi. A leho lobo i habi
nau ga rata, a rata kamumu
pali. A ramai kamumua a
Vure. I uka ma a ha taroa.
8 *I mavonga, e Bakovi
Dagi, ra viri i pelekado
malamala e huriki, i kisi
puru a mapa kamumu nau, i
manga a viri i mulangi na
rihiva i bole a tama. Bara i
habia nau na parava i
pelekado e huriki. Bara i
habia nau a mapa kamumu,
a vuhuna i matai iau a
malamala na matana. I uka
ma ge habi nau kunana.
Bara i habi ne huriki lobo ri
pasimata vona ge hamule
valai.

E Timoti Ge Malaviriri Valai ne Paulus

9 O toni a bulumu, o valai
malaviriri,
10 *a vuhuna e Demas i ha
taro iau pali. I ngaru hateka
a naro na malala, i lakea o
Tesalonika. E Kresens i
lakea o Galesia. E Titus i
lakea o Dalmesia.
11 E Lukas kikeri i made
turagu koea. O tuli vilia e
Markus. I moro ni tuhori iau
na leho.
12 E Tikikus a rudua pali i
lakea o Epesus.

13 *Na tahuna o valai, o
bolea a varakia dagi nau. A
pea na ruma ne Karpus o
Troas. A buk nau ranga o
bole valai. Naha ni longo
kaburungi a buk ni rata na
kulina sipsip.

14 *E Aleksander, a mari ni
kau a maki na aen, i rata
hale hateka iau. Muri e
Bakovi Dagi bara i kolia a
naro i rata virihi iau vona.
15 Ioe tara, o matadoko
vona ra bakovi iea, a
vuhuna i hehe hateka a
ngava si tovo e huriki vona.
16 A mugana parava nau
ni pesi na matana mari ni
pelekado a ngava, i uka tara
viri ge pesi turagu, ge tuhori
iau na ngava. E huriki lobo
ri ha taro iau. Pali iau a
vasileki na Vure nahea ge
luhoi a naro hale ne ria.
17 Pali e Bakovi Dagi
kunana i pesi turagu, i habi
a nitora nau, ga vakalongo a
Velenga Kamumu lobo koea
ne huriki i uka ma ria a
Iuda. A Vure i korimule iau
na ngina laion.
18 E Bakovi Dagi bara i
korimule iau na naro hale

* **4:6:** Pili 2:17 * **4:6:** Nimariu 29:38 Hosi na tahuna e huriki a prister ri ngaru ni rata a nihabi ge lakea na Vure, bara ri rabalakia a tuna sipsip, ri ru langea na dede. Muri bara ri guru langa vona a vain. Muri bara ri gutua a nihabi, ge vuro. A vain ni guru tala i manga a nilobona nihabi. Ngane e Paulus i taki popote ge mate. A nihabi vona, ra a nilaho vona turana Vure, i popote ge lobo. A nilobona nihabi vona, a matenga vona. * **4:7:** 1Tim 6:12 * **4:8:** 1Ko 9:24-25 * **4:10:** Apo 15:37-39; 2Ko 8:23; Kol 4:14 * **4:13:** Apo 20:6 * **4:14:** Ais 59:18; Rom 2:6

legelege, i bole iau a dili na
harikia vona na hunu. Si gi
kavurike vakaroroa. I
muholi.

A Nilobona Ngava

19 *A haro kamumu ne
Prisila rua e Akuila, turana
kabu ne Onesiporus.

20 *E Erastus i made liu o
Korin. E Tropimus i giloa,
lakea a pea o Miletus.

21 O toni a bulumu ni valai
malaviriri, muga na parava
na malangia ge bele.

E Ibulus, e Pudens, e
Linus, e Klaudia, e huriki a
turane hita koea ri talo rike
a haro kamumu vomu.

22 E Bakovi Dagi ge made
turamu, ge rata kamumu
vakaroro mua.

* **4:19:** Apo 18:2; 2Tim 1:16-17 * **4:20:** Apo 19:22; 20:4; Rom 16:23

A Raukea e Paulus i Here Lakea ne Titus
A Nita Vakalohoka

E Paulus a apostolo i herea a raukea iea lakea ne Titus. I here palupu turana raukea i here mugea lakea ne Timoti.

I here na pida e 30 o e 35 muri ne Isu i mate.

Muga ne Paulus i herea ra raukea iea lakea ne Titus, e Paulus rua e Titus ru made palupu na bodu e Krit.

Ra raukea i here mugea lakea ne Timoti ru palupu. A maki i uka ma i palupu ra nitubu, a nilobona raukea. A raukea nga, turana ruana raukea i here muria e Paulus lakea ne Timoti, to ta na leho ni matakari e huriki a tara ne Kristo. Ra i maea ni gale ra raukea nga, “A Raukea ni Tuhori a Tara ne Kristo.”

Na parava e Paulus i pea e Krit, i takia e Titus ge made, ge matakari e huriki ri luhoi tora karaba. I taki tabua ge vulaki e huriki a matakari na tara ne Kristo na maka tanga lobo. Na nitubuna raukea, e Paulus i vakalohoka e Titus vona ra hini nga (1:5). Muri i takia e Titus ge pugaia o Nikopolis iea o Gris. E Paulus i takia e Titus ta a bakovi nga ala rua, e Atemas, e Tasisus, tara ne rua ge bole a murina na tahuna i pea e Krit.

E Paulus i Vakatubu ni Here

1-4 *Iau, e Paulus, a herea a raukea iea i lakene vomu, o Titus. Iau a vora na Vure, a apostolo ne Isu Kristo. I rudu iau ga vakatora a niluhoi ne huriki a bakovi a ngatavine a Vure i vulaki ria. A tuveve ne ria a nita muholi, ri gi laho na narona Vure. Lakea bara ri pasimata ni bole a nimahuri vakaroro. Ra nimahuri vakaroro iea, a Vure i ta muholi vona hosi si gi bolea. A Vure i uka ma ia a viri ni tatami. A Vure, ra viri i korimule hita, i puka talea a nita muholi iea na parava i vulakia. Muri i ru na limagu, i vakuku iau ga vakalongo ne huriki. Titus, o manga e tugu muholi, a vuhuna o luhoi torea e Isu i manga iau a luhoi torea. A Vure, e Tamane hita, turane Isu Kristo, a bakovi i korimule hita, ru gu rata kamumu ioe, ru gu habi a nivalemu vomu.

A Matakari na Lotu

5 Iau a taparaki ioe iene na bodu e Krit, a vuhuna a ngaru ioe go vakalobo ranga leho i uka ma a rata ma. A ngaru go vulaki e huriki a bakovi ri gi matakari a lotu na tanga takutaku. I manga a hini a taki ioe vona hosi,

6 *a matakari na lotu ge muri mai kunana a naro kamumu, bara ni keri ni padi virihia na naro hale. Ri gi tahoka e girihine ria i taku kunana. E tune ria ri gi luhoi torea e Kristo, ri gi

* **1:1-4:** Rom 1:7; 2Ko 8:23; Gal 2:3 * **1:6:** 1Tim 3:2-7; 2Tim 2:24-26

ramai a naro kamumu,
nahea ni gi padi virihi ria ni
longotaro a ngava, ni laho
viliha na ningaru hale na
kakaine ria.
7 O bole kunana e huriki a
bakovi kamumu, a vuhuna o
lohoka vona, a matakari na
lotu i matakari e huriki a
tara na Vure. Ge muri mai
kunana a naro kamumu,
bara ni keri ni padi virihia
na naro hale. Nahea ge
tagege. Nahea ge hinihate.
Nahea ge ia a bakovi ni
ninu. Nahea ge ia a bakovi
ni vaubi. Nahea ge ngaru
hateka a mahala.
8 Ge matakari kamumu e
huriki a mosi vona. Ge
ngaru kunana a naro
kamumu. Nahea ge rata
tavula a maki. Ge ramai a
niluhoi kamumu. Ge
malamala, ge kiripiripi na
matana Vure. Ge matakari
kamumu a ningaru hale na
kakaina.
9 Ge loho tata tora vona a
vinara muholi, ra mete tovo
e huriki vona. I mavonga,
bara i kara ni vakatora a
niluhoi ne huriki na ngava
muholi. Bara i kara ni
vakasiri ria, i varoru navai a
niluhoi ne ria, re huriki ri
tovo a ngava i vaperesi na
ngava muholi.

10 *O vulaki e huriki a
bakovi kamumu, a vuhuna i
kupo e huriki iene ri
longotaro a ngava. Ri ta
tavulavula, ri tami lae e
huriki. I kupo hateka ne ria
a Iuda, ri ta tora hateka ni
pala a kulina viri.

11 *O ta pupukari ria
nahea ri gi ta, a vuhuna a
ngava taminga ne ria i
ratapile pali a niluhoi ne
huriki a kabu ranga. Ri
ngaru ni bole kunana a
moni ne huriki.
12 Hosi a propet tara ne
huriki a Krit i ta maea, “E
huriki a Krit a bakovi na
taminga. Ria a bakovi hale
hateka ri manga a livoa. Ri
rakoli kunana. A maki ri
paki vona ni kani.”
13 *A ngava iea i muholi,
lakea a ngaru go tahate ria,
ri gi pesi tora ni luhoi torea
a Vure.
14 *Nahea ri gi longo mai a
nuverei tavula ne huriki a
Iuda. Nahea ri gi longototo e
huriki ri marikoi na ngava
muholi.
15 A maki lobo i kamumu
na matane huriki a bakovi
kiripiripi. Pali e huriki a
bakovi hale, i uka ma ri
luhoi e Kristo, a maki lobo i
hale na matane ria. A
niluhoi ne ria i hale, i uka
ma ri lohoka vona a ra maki
i kamumu, a ra maki i hale.
16 *Re huriki nga ri taki ta
ri lohoka na Vure. Pali a
narone ria i vakasiri hita, i
uka ma ri lohoka na Vure. I
uka ma ri longototoa a Vure,
i uka ma i kara ria ri gi ratea
tara maki kamumu. Re
huriki nga, a huluvonga.

2

A Vinara na Gare
1 Pali ioe, o vara e huriki
na ngava muholi.
2 O taki e huriki a gare
bakovi nahea ri gi ramai a

* **1:10:** 1Tim 4:7 * **1:11:** 2Tim 3:5-6; 1Pe 5:2 * **1:13:** 2Tim 4:2 * **1:14:** 1Tim 4:7 * **1:16:** 1Ion 1:6; 2:4

ningaru tavulavula ne ria. A narone ria ge kamumu, lakea e huriki ri gi togo ria. Nahea ri gi rata tavulavula a maki. Ri gi ramai a niluhoi kamumu. Ri gi luhoi tora hatekea a Vure, ri gi ngaru hateka e huriki, ri gi hatenono, ri gi kaloho a nimadihi.

3 *I mavonga kunana, o taki e huriki a gare ngatavine. A nimade ne ria ge vakasiri ria ri togoa a Vure. Nahea ri gi padimomo. Nahea ge vakavora ria a naru vagole. Ri gi vakasiri a naro kamumu.

4 I mavonga, e huriki a gare ngatavine bara ri tovo e huriki a ngatavine karaba na maka vinara nga: Ri gi ngaru e girihine ria, e tune ria.

5 *Nahea ri gi rata tavulavula a maki. Ri gi ramai a niluhoi kamumu. Ri gi kiripiripi na matana Vure. Ri gi lohoka vona a naro ni matakari kamumu a ruma ne ria. Ri gi rata kamumu e girihine ria, ri gi longototo ria. Na tahuna ri rata a naro nga, i uka tara viri ge ta hale vona a nitana Vure.

A Vinara na Bakovi Karaba

6 I mavonga kunana o taki e huriki a bakovi karaba nahea ri gi rata tavulavula a maki. Ri gi ramai a niluhoi kamumu.

7 *Na maki lobo o rata, o vakasiri a naro kamumu kunana, ri gi matai ri gi ramai. Na tahuna o tovo ria, naha ni tami ria, o tovo kamumu ria, ri gi togo ioe.

8 *Na tahuna o tovo e huriki o ta kavakava kunana, lakea i uka tara viri ge hehe. Ioe bara o rata mavonga, e huriki a pile vomu bara ri maruhu, a vuhuna bara ri keri ni ta hale ne hita.

A Vinara na Vorakato

9 *O tovo e huriki a vorakato ri gi longototo e huriki a matakari ne ria. Ri gi rata kamumu a leho ne ria, lakea a matakari ne ria ri gi vivi ne ria. Nahea ri gi vahehe turana matakari ne ria.

10 Nahea ri gi panaho. Ri gi vakasiri a naro kamumu ni gi matakilala, ria e huriki a viri kamumu. Na tahuna ri rata a maka naro nga, e huriki bara ri ngaru a nitana Vure, ra viri i korimule hita.

Si Gi Pasimata Vona a Parava ne Kristo

11 A ta maea, a vuhuna a Vure i vakasiri pali a naro kamumu vona, i ngaru ni korimule e huriki.

12 *A naro kamumu na Vure i tovo hita i uka ma si gi longotaroa a Vure, si gi lohopile a ningaru hale na malala. Ngane si made koea na malala, nahea si gi rata tavula a maki. Si gi ramai a niluhoi kamumu. Si gi ramai a naro kiripiripi na Vure.

13 Si gi pasimata vona a parava ge valai, na tahuna e Isu Kristo a Vure Tuhaka ne hita, ra viri i korimule hita,

* **2:3:** 1Tim 3:11 * **2:5:** Epe 5:22 * **2:7:** 1Tim 4:12 * **2:8:** 1Pe 2:15 * **2:9:** 1Tim 6:1 * **2:12:** 1Ion 2:16

ge vakasiri a nipara dagi vona.
14 *Na ningaru vona i mate, ge vakamatukapaga hita na naro hale lobo, ge vahilolo hita si gi kabakaba, ge bole hita, si gi leho tora ni rata a naro kamumu.
15 *O tovo polo a ngava nga. O vakarike a hatene huriki ri gi muri mai. O tahate e huriki ri longotaro a ngava. A Vure i habia vomu a leho iea. Naha ni mata taro ria ri gi biu ioe.

3

Si Gi Rata a Naro Kamumu
1 *O vakalohoka e huriki iene ri gi longototo kamumu e huriki a hariki, a bakovi dagi. Ri gi rata vakaroro a naro kamumu.
2 Nahea ri gi padi kidu. Ri gi made na nivalemu. Ri gi luhoi muga a ningaru ne huriki ranga. Nahea ri gi rata polomugamuga.
3 *O lohoka vona, hosi tarua tu manga a viri i manga. Tu longotaro a ngava. Tu longo mai a ngava taminga, tu vora na ningaru legelege na malala, ra tu ngaru ni rata. Hosi tu laho na naro hale. Tu rata a naro ni masigoro. E huriki ri tepu tarua; tarua ranga tu tepu ria.
4 Pali a Vure, ra viri i korimule hita, i vakasiri hita i ngaru hateka e huriki, i rata kamumu hita,
5 *lakea i korimule hita. I uka ma i hita a bakovi kamumu, a Vure i korimule hita. I uka. I korimule tavula hita, a vuhuna i dodo hita. I korimule hita na Hanu Kiripiripi, ra viri i vahilolo hita, i habi ne hita a nimahuri karaba, a naro karaba.
6 *A Vure i hatebalala, i rudua e Isu Kristo, ra viri i korimule hita, ge habia ne hita a Hanu Kiripiripi.
7 I rata mavonga si gi pasimata ni bole a nimahuri vakaroro, a vuhuna i rata kamumu hita, i rata hita si malamala na matana.
8 A ngava nga a ngava muholi.

A ngaru go ta tora vona a ngava nga, lakea e rei a viri i luhoi torea a Vure ge leho tora ni ramai a naro kamumu. A maka naro nga ri kamumu hateka, ri tuhori e huriki.
9 *Naha ni dili na rabu ni vahehe manga manga. Naha ni ramai e huriki na tahuna ri bibi rike a rane huriki e tubune ria. Naha ni vahehe vona a vinara ne Moses. A maka nivahehe maea, a ngava tavula, i uka lehona.
10 *E rei a viri i rata hateka a ngava i vakalipida e huriki a tara na Vure, o tahatea. Ia i uka ma ge pulo a vilona, o tahate tabua. I tabana i uka ma ge pulo a vilona, o mata taroa, o ngalahere vona.
11 I muholi hateka, e huriki a bakovi maea ri naro marogo, ri hale. A naro hale

* **2:14:** Nim 19:5; Vin 7:6; Ese 37:23; Gal 1:4; 1Pe 2:9 * **2:15:** 1Tim 4:12 * **3:1:** Rom 13:1-7; 1Pe 2:13-14 * **3:3:** 1Ko 6:9-11; Epe 2:1-2; 5:8 * **3:5:** 2Tim 1:9; Hib 10:22 * **3:6:** Apo 2:17-18 * **3:9:** 2Tim 2:14,16 * **3:10:** Mat 18:15-17

ne ria bara i pelekado mule ria.

E Titus Ge Valai Ge Matai e Paulus

12 *Ga rudua e Artemas o e Tikikus, ge lakene. Na tahuna ge bele iene, o toni a bulumu ni valai, o matai iau na tanga dagi e Nikopolis. Bara made vonga na tahuna na malangia.

13-14 *Mu matakari kamumu e Apolos turana e Senas, ra mari na vinara. Mu tuhori rua na maki ranga ru ngaru na tahuna ru gu vano. A ngaru e huriki e turane hita ri gi tovo ni rata vakaroro a rabu kamumu. I uka ma ri gi made tavula. Ri gi kori e huriki ri bala a maki.

15 E huriki ri made turagu ri talo rike a haro kamumu ne vomu. O habi a haro kamumu ne huriki ri luhoi e Kristo, ri ngaru mia.

A Vure ge rata kamumu mua lobo.

---

* **3:12:** Epe 6:21-22; Kol 4:7-8 * **3:13-14:** Apo 18:24; 1Ko 3:5-6; Epe 4:28

A Raukea e Paulus i Here Lakea ne Pilemon
A Nita Vakalohoka

E Paulus a apostolo i herea ra raukea iea, i here palupu turana ra raukea i here lakea ne huriki a tara ne Kristo o Kolosi. I herea na tahuna i made na bavi.

E Paulus i herea na pida i 30 o 35 muri ne Isu i mate. I vakaru ra raukea nga ne Onesimus rua e Tasisus ru gu bole lakea o Kolosi.

E Paulus i here lakea ne Pilemon, a bakovi o Gris i made o Kolosi. E Paulus i pugaia hosi e Pilemon, i vakalongoa na velenga kamumu (ves 19). E Pilemon i luhoi torea e Kristo, i dili turana tara ne Kristo o Kolosi.

E Paulus i herea a raukea iea, a vuhuna e Pilemon i tahoka tara vora, a rana e Onesimus. I ha na matakari vona, i lakea o Rom. Na vinara ne huriki a Rom, a voravora i ha, a matakari vona bara i rabalakia na tahuna i matavisia. Ra i maea, e Paulus i herea ra raukea iea lakea ne Pilemon, ge nanea nahea ge rata halea e Onesimus, ge bole mulea manga e turana ne Kristo (ves 16).

A Mugana Nita

1 Iau e Paulus, ni ru dili iau na bavi, a vuhuna a ramai e Isu Kristo. Maria e Timoti, a turane tarua, miri here lakene vomu o Pilemon. Miri ngaru hateka ioe, te leho palupu.

2 *Miri here tabu lakea na tara na Vure ri vapopo na ruma vomu, e kurabane hita e Apia, turana e Arkipus i leho turane maria na leho na Vure.

3 A Vure e Tamane hita, rua e Isu Kristo a Bakovi Dagi ru gu rata kamumu mua, ru gu habi a nivalemu ne mua.

E Paulus i Vivi, i Vasileki

4 Na tahuna a luhoi ioe, a kavurikea a Vure,

5 a vuhuna a longo ta o luhoi torea e Isu Kristo, o ngaru hatekea, o ngaru e huriki a tara vona.

6 A vasileki vona na tahuna o taki e huriki a niluhoi vomu ne Kristo, bara i vakabele a kanena, ri gi lohoka kamumu vona a maki kamumu lobo si gi bole a vuhuna si rihi e Kristo.

7 *O vakasiri manga o ngaru hateka e huriki a tara na Vure, o rata kamumu hateka ria, o vakatora a niluhoi ne ria. Na naro iea kunana, o vakatora a niluhoi nau, o rata iau a vivi.

E Paulus i Nana Vona e Onesimus

8 I uka ma a mangenge ni vakuku ioe go rata a naro kamumu tara, a vuhuna tarua varago a viri ne Kristo.

9 Pali a vuhuna tu vangaru, a koi ni vakuku ioe. Iau, a gare, a made na bavi, a vuhuna a ramai e Isu Kristo. Lakea a ngaru ni taki kunana ioe.

* **1:2:** Kol 4:17 * **1:7:** 2Ko 7:4

10 *A ngaru go rata
kamumua e tugu, e
Onesimus. A bele manga e
tamana na tahuna a made
na bavi.
11 Hosi ia a vora tavula, i
uka ma i kori kamumu ioe.
Pali ngane i tahoka a leho ne
tarua.
12 Ngane ga rudua, ge
hamule lakene vomu. Ia a
hategu.
13 Bara vivi ge made
turagu koea, ge bole a
murimu, ge tuhori iau koea
na bavi, a made vona a
vuhuna a taki tala a Velenga
Kamumu.
14 Pali a koi ge made koea,
i uka ma ga nana taro ioe.
Na naro iea, ioe bara o
ngaru ge made koea ge kori
iau, bara i ramai a ningaru
vomu, i uka ma ge ramai a
hini ga taki tuhare ioe.
15 I uka ma tu palala, ma
ge ha taro muga ioe, ge
made turagu popote, lakea
muri a Vure ge ratea ge
hamule, ge made liu turamu.
16 *I muga ia a vorakato
vomu. Pali ngane ia e
turagu, a ngarua. Ngane ia e
turamu o ngaru hatekea, i
manga e turamu na malala,
e turamu ne Bakovi Dagi.
17 I mavonga, ioe go luhoi
iau, ga manga a viri tu leho
palupu, o taguia, o bole
mulea e Onesimus, i manga
kunana a hini bara o tagui
iau.
18 Ia ge rata hale muga ioe,
o ge panaho ranga moni
vomu, o here puru, bara
koli.
19 Iau, e Paulus, a here na
limagu ra ngava iea. Ioe
bara o ngaru, bara koli a
mapana maki i bole muga.
Pali ga ta maea tabu, ioe
tara bara o koli a maki tara
o bole hosi nau, ra a
nimahuri na hanumu.
20 I muholi, o turagu. A
ngaru go kori iau na rane
Bakovi Dagi. O vakatora a
niluhoi nau na rane Kristo.
21 A lohoka vona bara o
longototo. A here lakene
vomu, a lohoka vona a naro
go rata virihi e Onesimus
vona bara i rangi a hini a
taki ioe vona.
22 *Ga taki tabua tara
maki. O pelekadoa a roho
vomu. A luhoia a Vure bara
i longo a nivasileki ne mua,
bara lakene, a made turane
mua.

E Paulus i Tarulu e Huriki

23 *E Epapras i talo mua. I
made na bavi turagu, a
vuhuna i ramai e Isu Kristo.
24 *E Markus, e Aristakus,
e Demas, e Lukas, ra ri leho
turagu, ria ranga ri talo
mua.
25 E Isu Kristo a Bakovi
Dagi ge rata kamumu mua.

* **1:10:** 1Ko 4:15; Kol 4:9 * **1:16:** 1Tim 6:2 * **1:22:** Pili 1:25; 2:24 * **1:23:** Kol 1:7 * **1:24:** Kol 4:10-14

A Raukea Ni Here Lakea ne Huriki a Hibru
A Nita Vakalohoka

Ra raukea iea i uka ma ni lohoka kamumu vona, e rei a viri i herea. E huriki ranga ri taki ta i herea e Paulus, pali a maka ngava na raukea iea i uka ma i nangi manga a maka raukea i here e Paulus, i tebi. E huriki ala kupo ri luhoi a viri i herea e Apolos (Apostolo 18:24; 19:1).

A puhu na hinere ne Hibru, i ranga e huriki ri taki ni here muga na pida e 70 AD, a pida e Ierusalem ni ratapile, i ranga ri taki ni here muri na tahuna iea.

Ra viri i herea a raukea iea, ni luhoi i made basi o Ierusalem, lakea i uka ma i lohoka kamumu vona a vilone ria a Iuda o Ierusalem na tahuna iea. Pali i lohoka kamumu na rabu dagi hosi ne huriki a Iuda. A viri i herea ra raukea iea i lohoka kamumu vona re huriki i here lakea ne ria ri lohoka na maka ngava i tabuli na ngava dagi hosi. I mata manga re huriki nga, e huriki a Iuda ri luhoi torea e Kristo, turana e huriki ala popote i uka ma ria a Iuda. Ra viri i herea a raukea iea, i talo e huriki a tara ne Kristo o Itali (13:24). Lakea ni luhoi e huriki nga ri made tabukoi o Rom.

A vuhuna raukea iea ni here, ta ge vakalongo ria vona a maki hale bara i bele ne ria na tahuna ri lobo ni luhoi torea e Kristo, o ri tuha malulu (6:12), o ri maradoi ni longokilala (5:11). A viri i herea ra raukea iea i taki ria vona a viri i luhoi torea e Kristo, muri i pea, i hamule tabu na vilo hale (6:4-6), i uka tabu a dala ni hamule. A viri i here, i uka ma i kau virihi ria ta ri pea a niluhoi tora ne Kristo. Pali i galea ra raukea vona a ‘ngava ni vakatora’ (13:22), ge vakalohoka e huriki na nita muholi na Vure ne huriki a ngate vona, turana ra hini ri luhoi torea e Kristo.

A viri i here, i habi a ngava ni vakatora ria na maka ngava i tabuli na ngava dagi hosi. Ra maka ngava nga, a leho na prister turana maka nihabi. I taki, ra ngava dagi hosi, i vakasiri lokomuga na ngava dagi karaba, ra i ratea a ngava dagi hosi i uka nitora (8:13). E Kristo i ramai a ningaru na Vure, i habi mule ia, i mate. A nihabi na ngava dagi hosi i uka ma i kara ni puga vuroki a naro hale ne huriki, pali a nimatene Isu i kara ni puga vuroki a naro hale ne huriki ri luhoi torea.

A Tuna Vure i Rangi e Huriki a Agelo

1 Hosi a Vure i habi a ngava ne huriki a propet,
muri ri taki polo ne huriki a gare ne hita hosi. I rata
mavonga balaka kupo, na
naro legelege.

* **1:2:** Ion 1:3

2 *Pali ngane, na tahuna a
nilobona parava i tubu, a
Vure i habi a ngava ne Tuna,
lakea e Tuna i taki polo ne
hita. Ne Tuna kunana, a
Vure i ratarike a hunu, a
malala, a maki lobo. A Vure
i rata a maki lobo nga ge ne
vona e Isu.
3 *E Tuna i vakasiri a
bagetuanga na Vure. I
manga muholi a Vure. A
nitana i tahoka a nitora. Na
nitana kunana i rata a maki
lobo ri tabuli tora. I
vakaloboa a leho vona ni
bole a nimadhi na naro hale
ne huriki, ge rata ria ri gi
malamala na matana Vure.
Muri i made na limana
kanena Vure, ra Viri Dagi na
hunu, a rana i dagi hateka, i
tahoka a nitora dagi.
4 *I rata mavonga, i
vakasiri manga i rangi liu e
huriki a agelo. I manga a
rana Tuna Vure i rangi a
rane huriki a agelo.
5 *Hosi a Vure i uka ma i
takia tara agelo ge ta maea,
"Ioe e tugu.
Ngane Iau e Tamamu."
O ge ta maea,
"Iau ge Iau e Tamana,
Ia ge Ia e Tugu."
6 *Na tahuna a Vure i rudu
vilia na malala e Tuna a
tabua, i ta maea,
"E huriki a agelo lobo ri gi
kavurike ia."
7 *A Vure i luhoi e huriki a
agelo, lakea i ta maea,
"A Vure i rata e huriki a
agelo vona ri manga
vilu.
I rata e huriki a vora
vona ri manga
hubena kanono."
8 *Pali a Vure i luhoia e
Tuna, lakea i ta maea,
"Ioe, a Vure, go matakari
vakaroro,
o matakari e huriki na
naro kiripiripi.
9 O ngaru a naro kamumu.
O marikoi a naro hale.
I mavonga a Vure, a Vure
vomu, i rata ioe o vivi,
a nivivi vomu i rangi a
nivivi ne huriki e
turamu."
10 *A Vure i taki tabu e Tuna,
i ta maea,
"Ioe, o Bakovi Dagi, o
ratarike a malala hosi
na nitubuna maki
lobo.
A hunu tara, o ratarikea.
11 A malala a hunu bara ru
lobo, pali ioe bara o
made vakaroro.
A malala a hunu bara ru
ropo manga a varakia.
12 Go pilu rua i manga a
varakia, o vuroki rua.
Bara o kuloi rua, i
manga a viri i kuloi a
varakia vona.
Pali ioe bara o made
mavonga kunana.
O uka ma go mapulo.
Go made vakaroro."
13 *A Vure i uka ma i takia
tara agelo ge ta maea,
"O valai o made na limagu a
kanegu,

* **1:3:** Ion 14:9; Kol 1:20; Hib 8:1 * **1:4:** Pili 2:9 * **1:5:** 1Sto 17:13; Sng 2:7; Apo 13:33 * **1:6:** Vin 32:43; Rom 8:29 * **1:7:** Sng 104:4 * **1:8:** Sng 45:6-7 * **1:10:** Sng 102:25-27 * **1:13:** Sng 110:1 * **1:14:** Sng 34:7; 91:11

ge harena na tahuna ga
ru na tarumu e huriki
a pile vomu.”
14 *E huriki a agelo a hanu
kunana. A Vure i rudu ria ri
gi tuhori e huriki a bakovi a
ngatavine a Vure i korimule
ria.

2

Naha Ni Marikoi a Vure Ge Korimule Ioe

1 I mavonga, si gi luhoi
kamumua a ngava si longoa
pali, ma si gi lohopilea.
2 *A ta mavonga, a vuhuna
a vinara na Vure, hosi e
huriki a agelo na Vure ri
habi ne huriki e tubune hita.
A vinara nga ri muholi. E rei
a viri i uka ma i longototo, i
kamumu a Vure ge habi a
nimadihi vona.
3 *Pali a Velenga Kamumu,
e Isu a Bakovi Dagi i habia
ne hita. Muri e huriki ri
longoa a ngavana ri taki hita
vona a velenga iea i muholi.
Pali si gi lohopilea a Velenga
Kamumu iea, na Vure ge
korimule hita, si gi ha
navai? A Vure bara i
vakamadihi hale hita.
4 *A Vure tara, i ngaru ni
vakasiri a Velenga Kamumu
iea i muholi, lakea i rata a
maka nivakasiri, a maki ni
turutu vona. A Hanu
Kiripiripi tara i habi tavula
a maki ne huriki, na ningaru
na Vure. Na naro iea
kunana i vakasiri i muholi
ra Velenga Kamumu ne
Tuna.
5 A Vure i uka ma ge ru e
huriki a agelo ri gi matakari
a malala karaba, ra malala a
ta ta vona ge valai.
6 *A ngava ni here puru
hosi na Hinere, i ta maea,
“E rei a bakovi o luhoia?
I navai a hini o
matakari kamumua a
tuna bakovi?
7 O ru ia ge polotano taro ne
huriki a agelo.
O ru langa ia, o
vakabagetua a rana,
8 ge matakari a maki lobo o
ratarike.” Na tahuna i
ru a bakovi ge
matakari a maki lobo,
i uka tara maki ge
longo kaburungia. A
maki lobo. Pali mona
i uka ma si matai a
maki lobo ge polotano
vona.
9 *Pali si masia e Isu, ra
muga a Vure i ratea i
polotano popote ne huriki a
agelo, ge mate na murine
hita. Na naro iea, a Vure i
rata kamumu hita. Ngane si
masia e Isu, a Vure i
vakabagetua, i kavurikea a
rana, a vuhuna i bole a
nimadihi na matenga.
10 A Vure i ratarike a maki
lobo, i matakari a maki lobo.
Lakea i kamumu a Vure i
ratea e Isu i bole a nimadihi,
ge malamala liu, ge
korimule e huriki ala kupo,
ge gale ria e huriki e tuna, ri
gi made turana na bagetua
vona. E Isu kunana a viri i
korimule e huriki.
11 *E Isu, ra i valai na
Vure, ia a viri i rata e huriki

* **2:2:** Gal 3:19 * **2:3:** Hib 10:29; 12:25 * **2:4:** Mrk 16:20; 1Ko 12:4,11 * **2:6:** Sng 8:4-6 * **2:9:** Pili 2:8-9 * **2:11:** Mat 25:40

ri malamala. Pali e huriki i
rata ria ri malamala, ria
ranga ri valai na Vure. I
mavonga, e Isu i vivi ni gale
ria e huriki e turana.
12 *Lakea i ta maea,
“Iau ga vakalongo ne huriki
a turagu a maki
kamumu o rata.
Na tahuna ri vapopo ni
kavurike ioe, ga
kalolo a linge ni
kavurike ioe.”
13 *I ta rike tabu, i ta maea,
“Ga luhoi tora kunanea a
Vure.”
A ngava i taki tabua i
maea,
“O longo! Iau a made turana
e huriki a bakovi a
ngatavine a Vure i
habi nau.
Ri manga e huriki e
tugu.”
14 *E Isu i bele manga
kunana a bakovi, a vuhuna
hita e huriki a Vure i gale
hita e tuna a bakovi. I bele
manga a bakovi, ge mate, ge
ratapilea a viri i nugua a
nitora na matenga, re Satan.
15 E Isu i mate, ge
korimule hita, re hita si
made manga a vorakato, a
vuhuna si mangenge ni
mate.
16 I muholi hateka, e Isu i
ratea a leho iea, i uka ma ge
korimule e huriki a agelo. I
ratea a leho iea, ge korimule
e huriki a hamone Abraham.
17 Na naro iea kunana e
Isu i bele manga muholi e
huriki e turana, ge ia a
prister dagi na Vure, ge rata
lobo a leho a Vure i habi
vona, ge dodo hita e huriki a
bakovi, a ngatavine, ge puga
vuroki a naro hale ne hita.
18 I kara ia ge korimule
hita e huriki si bole a nitoni,
a vuhuna ia tara i bole a
nimadihi hosi na tahuna ni
toni.

3

E Isu i Dagi ne Moses

1 *Mua o huriki a turagu, a
Vure i gale hita. Mu luhoia e
Isu. A Vure i rudu vilia, ge ia
a Prister Dagi na lotu ne
hita.
2 E Isu i rata lobo a leho a
Vure i habi vona, i manga e
Moses tara i rata a leho lobo
a Vure i habi vona.
3-4 A roho takutaku ri
tahoka a viri i hae. I
mavonga kunana a Vure i
ratarike a maki lobo. A viri i
hae a roho, a rana i dagi
hateka vona a roho i haea. I
maea kunana, a rane Isu i
dagi hateka na rane Moses.
5 *Hosi e Moses a vora na
Vure, i rata lobo a leho a
Vure i takia ge ratea, i
matakari e huriki a tara na
Vure. E Moses i rata
mavonga, i vakasiri muga i
muholi a ngava a Vure ta ge
taki muri ma.
6 Pali e Kristo i uka ma ia a
vora. Ia a Tuna Vure. I
matakari kamumu e huriki
a tara na Vure, i manga e
Tamana i ngarua ge ratea.
Hita bara si pesi tata ni
luhoi torea a Vure, ni
pasimata vona a maki a
Vure ge rata ne hita, bara
hita e huriki a tara vona.

* **2:12:** Sng 22:22 * **2:13:** Ais 8:17-18 * **2:14:** 1Ion 3:8; Kap 12:10 * **3:1:** Gi 12:7; Hib 4:14; 7:26 * **3:5:** Vin 18:15-19 * **3:7:** Sng 95:7-11

7 *I manga a ngava a Hanu
Kiripiripi hosi i taki,
“Mona na tahuna mu longoa
a Vure ge taki mua,
8 *nahea mu gu putu ngingi
i manga e huriki e
tubune mua hosi, ri
longotaro a ngavana
Vure,
ri laho viliha na malala
golea,
ri tonia a Vure.
9-10 A rata a maka nivakasiri
dagi na matane ria na
pida i ravulu va,
pali ri tabana ni toni
iau.
I mavonga, a rihate ne
huriki nga, a ta maea,
‘I uka ma ri lohoka vona a
narogu.
Ri lohopile vakaroro
iau.’
11 *I madihi a hategu ne ria,
lakea a kaba, a ta maea,
‘I muholi hateka, i uka ma ri
gi dili na tanga na
nimalo nau.’ ”
12 Mua o huriki a turagu,
mu matadoko, ma ge rata
mua a niluhoi hale, mu gu
lobo ni luhoi torea a Vure,
mu gu ngalahere na Vure
Mahuri.
13 Na parava mona mu
vatuhori, mu vakatora a
niluhoi ne mua na parava
vakaroro, ma ge tami mua a
naro hale, mu gu gigi tora.
14 Na tahuna si luhoi tora
karabea e Kristo, i gale hita e
huriki e turana. I mavonga,
si gi pesi tata ni luhoi torea,
ge vano, ge harena na
parava si mate vona. Bara i
uka, i uka ma ge gale tabu
hita e huriki e turana.
15 *I manga a ngava ni
here puru hosi na Hinere i
ta maea,
“Mona, na tahuna mu
longoa a Vure ge taki
mua,
nahea mu gu putu
ngingi
i manga e huriki e tubune
mua hosi, ri longotaro
a ngavana Vure.”
16 *Re huriki nga, e Moses
i vakamariu tala ria o Egipto
na nitora na Vure, ri longoa
a ngavana Vure, pali i uka
ma ri longototoa. Ri
longotaroa.
17 *Ri ratea a Vure, i
madihi a hatena na pida i
ravulu va. Ria kunana ri
rata a naro hale, ri mate na
tabeke i ngeki.
18 I taki e huriki nga, ra ri
longotaroa a ngavana, i uka
ma ri gi dili na tanga na
nimalo vona.
19 I mavonga, si
matakilaka vona i uka ma ri
dili, a vuhuna i uka ma ri
luhoi torea a Vure.

4

E Huriki a Tara na Vure Bara Ri Bole a Nimalo

1 Hosi a Vure i rata a
ngava dagi maea, e huriki a
tara vona ri gi dili na tanga
na nimalo vona. Mona a
ngava dagi iea i tabana. I
mavonga, si gi mangenge,
ma ge ranga ne mua, a Vure
ge matai mua mu keri ni dili.

* **3:8:** Nim 17:7; Gi 20:2-5 * **3:11:** Gi 14:21-23 * **3:15:** Hib 3:7-8 * **3:16:** Gi 14:1-35 * **3:17:** 1Ko 10:10

2 Mona si longoa a Velenga
Kamumu. Nahea si gi rata
manga e huriki a Israel hosi.
Ri longoa a Velenga
Kamumu na Vure, pali i uka
ma i kori ria, a vuhuna i uka
ma ri luhoi torea. E huriki
ala popote kunana ri luhoi
torea.
3 *Hita e huriki si luhoi
torea a ngavana Vure, si dili
na nimalo iea. Hosi a Vure i
ta maea,
“I madihi a hategu ne ria,
lakea a kaba, a ta
maea,
‘I muholi hateka, i uka
ma ri gi dili na tanga
na nimalo nau.’ ”
I ta mavonga, a vuhuna i
lobo ni leho na tahuna i
ratarikea pali a malala.
4 *Ni here na tabeke tara na
Nitana Vure, i taki a
poloruana parava. I ta
maea, “Na poloruana
parava a Vure i malo, a
vuhuna i vakalobo pali a
leho vona.”
5 *Ni here tabu i maea, “I
uka ma ri gi dili na tanga na
nimalo nau.”
6 Mona a bakovi a
ngatavine takutaku ri dili na
nimalo iea. Hosi e huriki i
uka ma ri dili na nimalo iea,
a vuhuna ri longoa a
Velenga Kamumu, pali i uka
ma ri longototo.
7 *Pali a Vure i ru tabua
tara parava si gi dili na
nimalo vona. A parava iea,
ra ngane. E huriki a Israel
hosi ri ngalahere na Vure na
tabeke i ngeki. Muri na pida
i kupo e Davit i herea a
ngava, ra si masia pali, ra i
maea,
“Mona na tahuna mu longoa
a Vure ge taki mua,
nahea mu gu putu
ngingi.”
8 *Hosi, e Iosua bara i habi a
nimalo ne huriki a Iuda, a
Vure i uka ma ge taki tabua
tara parava ge bele muri ma.
9 I mavonga, i tahoka a
nimalo ne huriki a tara na
Vure. A nimalo iea i manga
a Parava Nimalo,
10 *a vuhuna e huriki ri dili
na nimalo na Vure ri malo
na leho ne ria, i manga a
hini a Vure i malo na tahuna
i vakalobo a leho vona.
11 Si gi toni a bulune hita
ni dili na nimalo iea, lakea i
uka tara viri ge longotaroa a
nita na Vure, ge velu.
12 *Si gi toni a bulune hita,
a vuhuna a nitana Vure i
mahuri, i tahoka a nitora. I
vere hateka, i rangi a bainat
i vere a tabekena i rua. I dili
liu na hatene hita, a hanune
hita, i manga a bainat i dili
na bobona viri, i pala pida a
tuhana viri. I pelekado a
niluhoi, a ningaru kapiloho
ne hita.
13 I uka tara viri ge
kapiloho na Vure. A maki
lobo si rata, a maki lobo si
luhoi, a Vure i lohoka vona.
Muri ma hita lobo bara si
pesi na matana, ge nana hita
vona a naro lobo si rata.

E Isu Ia a Prister Dagi

* **4:3:** Sng 95:11; Hib 3:11 * **4:4:** Vuh 2:2 * **4:5:** Sng 95:11 * **4:7:** Sng 95:7-8 * **4:8:** Vin 31:7; Ios 22:4 * **4:10:** Hib 4:4 * **4:12:** Epe 6:17; Kap 1:16; 19:13-15 * **4:14:** Hib 3:1; 10:23

14 *E Isu, a Tuna Vure, a
Prister Dagi ne hita, i sike
pali na hunu, i made turana
Vure. I mavonga, si gi pesi
tata ni luhoi torea.
15 A Prister Dagi ne hita i
lohoka vona a maka nitoni
hale ni rata virihi hita vona,
lakea si boru, a vuhuna ia
tara i hataki a maka nitoni
lobo nga. Pali i uka ma i
boru. I uka ma i rata a naro
hale.
16 *I mavonga, si gi lakea
tabukoi na Vure. I made na
gula hariki vona, i rata
kamumu hita. Si gi lakea
tabukoi vona, ge dodo hita,
ge rata kamumu hita, ge
tuhori hita na tahuna si bole
a nimava.

5

E Isu i Korimule Hita
1 A Vure i vulaki tala e
huriki a prister dagi ne
huriki a bakovi tavula o
Israel. I vulaki ria, ri gi rata
a leho vona na murine
huriki lobo, ra ni habi a
nihabi ne huriki i lakea na
Vure, ni padimate a sipsip, a
bulmakau, ni habi na Vure,
ge puga vuroki a naro hale
ne ria.
2 A prister dagi i ta
madoru mai e huriki ri rata
ruru a naro hale, a vuhuna
ia tara a bakovi kunana.
3 *A prister dagi i habi a
nihabi ni puga vuroki a naro
hale ne huriki, turana naro
hale vona, a vuhuna ia tara
a bakovi hale.
4 *I uka tara viri ge
kavurike mule a rana, ge
bole a leho iea na ningaru
vona. A Vure kunana a viri i
gale a viri ge ia a prister
dagi, i manga hosi i galea e
Aron.
5 *E Kristo tara, i uka ma i
vulaki mule ia ge bole a leho
na prister dagi. A Vure
kunana i vulakia ge nugua a
leho iea, lakea i takia, i ta
maea,
“Ioe e Tugu.
Mona iau e Tamamu.”
6 *A ngava tara ni here na
Hinere i ta maea,
“Go leho vakaroro manga a
prister.
Ge manga kunana e
Melkisadek.”
7 *Na tahuna e Isu i made
manga a bakovi na malala, i
vasileki na Vure, i nanea ge
tuhori ia. I gale tala dagi
turana luha, na Viri i tahoka
a nitora ni korimule ia na
matenga. A Vure i longoa a
nivasileki, a ningaru vona, a
vuhuna i vakakiroko mule
ia, i longototoa a Vure.
8 I muholi, e Isu a Tuna
Vure, pali i tovo ni
longototoa a Vure na tahuna
i bole a nimadihi.
9 Muri i vakalobo a leho
vona, ngane i korimule e
huriki ri longototo a
ngavana, i habi a nimahuri
vakaroro ne ria.
10 A Vure i ratea e Isu ia a
prister dagi, i manga e
Melkisadek hosi.

Naha Ni Vilikoma
11 I kupo a ngava i tabana
ta ga taki mua vona na
ngava iea. Pali a keri ni

* **4:16:** Hib 10:19 * **5:3:** Levi 9:7; 16:6 * **5:4:** Nim 28:1 * **5:5:** Sng 2:7
* **5:6:** Sng 110:4; Hib 6:20; 7:1,17 * **5:7:** Mat 26:36-46; Pili 2:6-8

tuveve polo ne mua, a vuhuna a gine mua i tora, i uka ma i palala.

12 *Mu lohoka vona muga pali a nitana Vure. Ngane i kara mua bara mu tovo polo e huriki ranga. Pali i uka. I tabana i kapo a niluhoi ne mua, lakea e huriki ranga bara ri tovo mua na ngava, ra ni tovo muga mua vona. I uka ma mu kara ni bole a maki ni kani i tora. Mu tabana ni ruru.
13 Si lohoka vona, a koma kiroko, i vakarurua e kinana, i uka ma i lohoka vona a naro kamumu, a naro hale, a vuhuna ia a koma kiroko kunana.
14 Pali e huriki ri paki pali, ri kani a maki ni kani tora. Ri tovo pali, ri matakilaka vona pali a naro kamumu, a naro hale.

6

1 I mavonga, a ngaru mu gu lobo ni bole a nitovo manga a koma kiroko. A ngaru mu gu koru rike, mu gu paki. Mu gu lobo ni bole vakaroro a nitovo na vuhuna ngava ne Kristo, ra nitovo manga e huriki ri gi pulo a vilone ria, ri gi pe a naro hale ne ria, ri gi luhoi torea a Vure.
2 Nahea mu gu hamule tabu mai a nitovo na nivahilolo, a naro ni ru langa a limana viri, a nitovo na nipesi rike mule na matenga, a nitovo ne huriki ri gi pesi na matana Vure ge pelekado ria, ri gi vurua vakaroro.
3 A Vure ge ngaru, bara tovo mua ngane na nitovo na viri i dagi, i paki pali.
4-6 *A viri i luhoi tora mugea e Kristo, pali i ngalahere vona, i uka ma ge pulo tabu a vilona. A viri a Vure i vakapalalea pali, i masia a maki kamumu a Vure i vakaparu ia vona i namika hateka, i bole a Hanuna Vure turane hita, i namika pali a nitana Vure, i hataki pali a nitora na Harikianga na Vure, ra ge valai muri ma, pali muri i ngalahere na Vure, i manga i padi tata tabua a Tuna Vure na kai tavalavala, i rata e huriki ri biua a Tuna Vure.
7 A vala i boru, i vakamea a malala. A malala i vakabele kamumu a maki ni kani na viri i varo vonga, a Vure bara i vakabagetua a malala iea.
8 *Pali a malala ge vakabele kunana a mota padipadi, a kukuni madaro, ra malala iea i hale. I uka ma ge tabaka, a Vure bara i rudurahea a malala iea. Muri ma ge gutu parinea na kanono.
9 Mua o huriki a turagu, mete ta tora hateka, pali mete lohoka vona a maka maki i kamumu hateka ri gi bele ne mua, a kanena hini a Vure i korimule pali mua.
10 *Mu leho tora vakaroro ni kori e huriki a tara na Vure. Mu vakasiri manga mu ngarua a Vure. I uka ma

* **5:12:** 1Ko 3:1-3 * **6:4-6:** Hib 10:26-27; 1Ion 5:16 * **6:8:** Vuh 3:17-18; Mat 13:7,22 * **6:10:** Hib 10:32-34

ge mata kepa vona a Vure, a vuhuna a narona i kiripiripi kunana.
11 A ngaru mua lobo mu gu leho tora mavonga, mu gu lohoka vona i muholi a maki mu pasimata vona, ge vano, ge harena na tahuna mu bolea.
12 Naha ni malai. Mu muri mai a narone huriki ri luhoi tora, ri hatenono, ri bole a maki i ta muholi muga vona a Vure ge habi ne huriki e tuna.

A Vure i Uka Ma i Tatami Kilala

13 *Hosi a Vure i rata a ngava dagi turane Abraham. Pali a Vure, ge kaba navai? I uka tara viri ge dagi hateka na Vure, ge kurahi a rana. Lakea i kaba mule na rana,
14 i ta maea, “I muholi hateka, ga gamai ioe, ga rata e huriki a hamomu ri gi bele kupo hateka.”
15 Lakea e Abraham i dava, i hatenono. Muri i bele a maki a Vure i ta muholi vona ge bele.
16 Na tahuna a bakovi i ngaru ni kaba, bara i kurahi a rana viri tara i tahoka a rana. A bakovi i kaba i vakatora a nitana, i vakavulai e huriki ri ngaru ni hehe a nitana.
17 I mavonga, na tahuna a Vure i ta muholi hosi ge rata kamumu hita e huriki a hamone Abraham, i ngaru ni vakasiri kamumu hita, i uka ma ge puloa a ngavana, lakea i kaba ge vakatorea a nitana.
18 *A Vure i ta muholi, i kaba. A Vure tara, i keri ni tatami. I mavonga, hita e huriki si ha lakea na Vure ge matakari hita, si gi pesi tora, si gi pasimata ni bole a maki i ta muholi vona si gi bolea.
19 *Ra maki a Vure i taki hita si gi pasimata vona, i rata hita si pesi tata, i manga a vago ni hori a aga vona, i ratea a aga i pasi na tabeke i taku kunana. I tuli hita si bele na matana Vure, i manga a prister dagi hosi ri dili na Tabeke Nitaba Hateka, na bitona lavalava dagi ni topi rike na roho na Vure.
20 E Isu i bele manga a prister dagi i manga e Melkisadek hosi. Ngane i muga ne hita pali, i bele na matana Vure.

7

E Melkisadek a Prister

1 *Hosi, e Melkisadek a hariki na tanga dagi e Salem. Ia a prister dagi na Vure Meli Liu. E Abraham i vaubi turane huriki a hariki ranga, i rabalaki ria. Muri i laho hamule lakea na tanga vona. E Melkisadek i taguia na dala, i vakabagetua.
2 Lakea e Abraham i ru na naguna i ravulu a maka maki i bole na vabinga, i habia ne Melkisadek a naguna i taku. A rane Melkisadek, na nita Hibru, i manga i maea, “a Hariki Na Naro Malamala”. E Melkisadek a hariki na tanga dagi e Salem. A ngava

* **6:13:** Vuh 22:16-17 * **6:18:** Gi 23:19 * **6:19:** Levi 16:2-3 * **7:1:** Vuh 14:17-20

e Salem na nita Hibru i manga i maea, “Nivalemu”. I mavonga e Melkisadek a hariki na Nivalemu.
3 I uka tara viri ge lohoka vona e tamane e kinane Melkisadek. A hamona tara i uka ma ni lohoka vona. A parava ni poda ia vona, a parava i mate vona, ngi ranga i uka ma ni lohoka vona. I mavonga, i manga a prister vakaroro, manga kunana a Tuna Vure.
4 Mu masia e Melkisadek, i tahoka a rana i dagi hateka. A gare ne hita, e Abraham, i ru na naguna i ravulu a maki i bole na vabinga, i habia vona a naguna i taku.
5 *A vinara i taki e huriki na kabu ne Levi kunana ri gi bole a naguna i taku ne huriki a Israel, a vuhuna ria e huriki a prister. I muholi, e huriki a Israel, e huriki a hamone Abraham, pali e huriki a prister bara ri bole ne ria a naguna i taku.
6 E Melkisadek i uka ma ia a hamone Levi, pali i bole ne Abraham a nihabi iea. Muri i vakabagetua e Abraham, ra bakovi a Vure i ta muholi vona na ngava dagi.
7 Si lohoka vona a bakovi i vakabagetu a viri, ia a bakovi dagi. A viri ni vakabagetu, a bakovi tavula kunana.
8 E huriki a Levi ri bole a naguna i taku ne huriki, ria e huriki a bakovi kunana. Bara ri mate. Pali e Melkisadek i bole a naguna i taku, a nita na Vure i taki i uka ma i mate.
9 Bara si ta maea, e Levi, ra viri i bole a naguna i taku ne huriki a Israel, ia tara, i manga i habi a naguna i taku vona i lakea ne Melkisadek. I manga i habi polo ne Abraham,
10 a vuhuna i tabana i pololilo na kakaina gare vona, e Abraham, na tahuna e Abraham i taguia e Melkisadek.

E Melkisadek i Manga e Isu

11 A vinara, a leho na prister, rua varago ru valai na Vure. Pali a leho na prister i keri ni rata hita si gi malamala na matana Vure. I mavonga, a Vure i rudu vilia a prister karaba. I uka ma i manga e Aron. I manga e Melkisadek.
12 Na tahuna ni gi kuloi a prister, a vinara tara bara ni kuloi.
13-14 *A ngava iea ni taki virihi e Isu vona. Pali a Bakovi Dagi ne hita i uka ma i valai na kabu ne Levi. I valai na kabu ne Iuda. Hosi, i uka tara bakovi na kabu ne Iuda ge leho manga a prister. A vinara ne Moses, tara, i uka ma i taki e huriki a Iuda ri gi rata a leho na prister.
15 A ngava iea i kavakava hateka ngane, a vuhuna tara prister i manga e Melkisadek i valai pali.
16 Ia a prister, i uka ma i ramai a vinara, ra i taki e huriki a Levi kunana ri gi rata a leho na prister. Ia a prister a vuhuna i tahoka a

* **7:5:** Gi 18:21 * **7:13-14:** Ais 11:1; Mat 2:6; Kap 5:5

nitora ni pesi rike mule na
matenga.
17 *Si lohoka vona, a
vuhuna a Vure i ta tora, i ta
maea,
“Ge ioe a prister vakaroro.
O manga kunana e
Melkisadek.”
18 A Vure i bole vuroki pali
a vinara na prister, a
vuhuna i uka nitora, i uka
leho.
19 *A vinara i uka ma i
rata hita si gi malamala na
matana Vure. Muri a Vure i
vakasiri ne hita a dala
kamumu si gi bele tabukoi
na Vure vona.
20-21 *Na tahuna a Vure i
vulakia e Isu ge ia a prister, i
uka ma i ru tavulea. I ta
muholi, i kaba, i ru ia ge ia a
prister. E huriki a prister
hosi i uka ma i mavonga. I
uka viri ge kaba langa ne
ria, ri gi bele manga a
prister. Pali e Isu, a Vure i
kaba, i ta maea,
“E Bakovi Dagi i kaba pali, i
ta maea,
‘Ge ioe a prister
vakaroro.’
A Vure i uka ma ge pulo a
ngavana.”
22 *Ra ngava iea i ratea e Isu
ge ia a viri ni vakatora a
ngava dagi karaba. A ngava
dagi karaba i kamumu
hateka vona a ngava dagi
hosi.
23 Hosi e huriki a bakovi
ala kupo ri leho manga
prister. I uka ma ri leho
vakaroro, a vuhuna bara ri
mate, muri a viri tara bara i
bole a murina.
24 Pali e Isu i mahuri
vakaroro, i leho manga
prister vakaroro, i uka ma
ge lobo.
25 *I mavonga i tahoka a
nitora ni korimule e huriki
ri luhoi torea, ri valai
tabukoi na Vure, a vuhuna i
mahuri vakaroro, i takia a
Vure ge kori hita.
26 E Isu a prister dagi
kamumu hateka. I
malamala, i uka ma i ratea
tara naro hale. I made
herehere ne hita e huriki a
bakovi na malala. A Vure i
vakamadea polomeli liu na
hunu.
27 *E huriki a prister dagi
ri tahoka a leho ni habi a
nihabi na parava vakaroro.
Muga bara ri habi a nihabi
ni puga vuroki a naro hale
ne ria. Muri ri habi a nihabi
ni puga vuroki a naro hale
ne huriki. Pali e Isu i uka ma
i tahoka a naro hale ge rata
mavonga. I habi a nihabi
balaka taku kunana. I habi
mule ia na Vure, i mate, i
manga a nihabi.
28 Hosi a vinara i ru e
huriki a bakovi na malala ge
ria a prister dagi. Pali muri,
na tahuna a Vure i kaba, i ru
a Tuna Vure ge ia a prister,
re Isu, i rata lobo a maka
maki a Vure i takia ge rata.

8

E Isu Ia a Prister Dagi

1 A vuhuna ngava nga i
maea: Si tahoka pali a
prister dagi. I made na
limana kanena Hariki na
hunu, i matakari.

* **7:17:** Hib 5:6 * **7:19:** Hib 10:22; Iak 4:8 * **7:20-21:** Hib 5:6 * **7:22:** Hib 8:6; 12:24 * **7:25:** Rom 8:34 * **7:27:** Hib 5:3

2 Ngane i leho manga
prister pololilo na kape
muholi na Vure. A kape iea,
i uka tara bakovi ge haea. A
Vure kunana a viri i haea.
3 E huriki a prister dagi
lobo ri tahoka a leho ni habi
a nihabi na Vure. E Kristo
tara, i habi a nihabi na Vure,
a vuhuna ia a prister dagi.
4 Ia bara i made na malala,
i uka ma ge ia a prister dagi,
a vuhuna i tahoka e huriki a
prister ri made pali, ri habi
a maka nihabi na Vure, ri
muri mai kunana a vinara.
5 *Ri leho manga prister
na kape na Vure koea na
malala. Ra kape na Vure iea,
i manga kunana a hanuna
kape muholi na Vure i pesi
na hunu. Hosi, muga ne
Moses ta ge vakapesia a
kape na Vure, a Vure i takia,
i ta maea, “O lohotata vona
a naro na kape a vakasiri
ioe vona na lolo, o ramai
kamumua.”
6 *Pali ngane a leho i bolea
e Isu na ngava dagi karaba i
rangi a leho na ngava dagi
hosi, a vuhuna a nita muholi
a Vure i habi turana ngava
dagi karaba i rangi a nita
muholi na ngava dagi hosi.
7 A ngava dagi hosi bara i
kamumu kunana, a Vure i
uka ma ge vakabele tabu a
ngava dagi karaba.
8 *Pali a Vure i pukatala a
naro hale ne huriki nga, i ta
maea, “E Bakovi Dagi i ta
maea,
‘Mu longo, iau a vulakia pali
tara parava,
ga rata a ngava dagi
karaba
turane huriki a Israel,
e huriki a Iuda.
9 Ra ngava dagi iea, i uka ma
ge manga a ngava
dagi hosi
a rata turane huriki a
gare ne ria,
na tahuna a tuli tala ria o
Egipto.
I uka ma ri muri maia a
ngava dagi nau.
Lakea iau e Bakovi Dagi,
a ngalahere ne ria.
10 A ngava dagi karaba ta ga
ratea ne huriki a
Israel i maea:
Iau e Bakovi Dagi a ta
maea,
‘Muri ma ga ru a vinara nau
ge tabuli na niluhoi
ne ria,
ga here a ngava nau na
hatene ria.
Iau, ge iau a Vure ne ria.
Ge ria e huriki a ngate
nau.
11 Na tahuna iea, i uka ma ri
gi vatovo ria na ngava
ne Bakovi Dagi,
a vuhuna e huriki lobo
bara ri lohoka nau,
i vakatubu ne huriki a
matasia,
i lakea ne huriki a
kakaina tanga.
12 Ga dodo ria, i uka ma ga
habi a nimadihi ne ria
vona a naro hale ne
ria.
Ga longo kaburungi liu
a vilo hale ne ria.’ ”
13 Na tahuna a Vure i taki
talea a ngava dagi karaba
vona, i ratea ngane a vinara
hosi i uka lehona. A ra maki

* **8:5:** Nim 25:40; Kol 2:17; Hib 10:1 * **8:6:** Hib 7:22 * **8:8:** Jer 31:31-34

hosi, i uka lehona, bara i velu.

9

A Prister Dagi Hosi i Habi a Darana Sipsip a Bulmakau

1 *A ngava dagi muga i tahoka a vinara na naro na nikavurikea a Vure. I tahoka tabu a naro ni hae a mailo na Vure koea na malala.
2 Ra Mailo na Vure iea, ni hae maea.* A tabeke ni dili vona muga ni gale a ‘Tabeke Nitaba’. A butuna lam turana dede ni ru langa a bret ni habi na Vure ru tabuli pololilo vona.

3 *A tabeke ni dili vona muri ni gale a ‘Tabeke Nitaba Hateka.’ A lavalava dagi ni vulala kari a matana.

4 *Na tabeke iea i tahoka a dede ni rata na gol. Ra dede iea, ne vona ni rungani a havu mangisipa, ge poko, ge huli pololilo vonga a mangina. A Tava na Ngava Dagi ni naviri na gol tara i tabuli vonga. Ni ru pololilo vona a ulo ni rata na gol, ni tahoni vona a bret na hunu ni gale a mana. A kodo e Aron, ra i tuvu tabu hosi, turana ngava dagi hosi ni here na kedo, ngi ranga ni ru pololilo vona.

5 *Na matana tava iea i tahoka a murina na nidodo. I pesi langa vona a hanuna agelo i rua, ru vulala tala a karapane rua, ru kavitagu a matana tava. Ra hanuna agelo nga ru vakasiri a Vure i made vona a hini nga. Pali ngane i uka ma ga vakalongo lobo mua vona a maka ngava nga.

6 *Muri ni kisi puru lobo a maki na Mailo na Vure, e huriki a prister bara ri dili na Tabeke Nitaba, ri rata a leho ne ria.
7 *Pali a Tabeke Nitaba Hateka, a prister dagi kunana bara i dili vona. Na pida takutaku, bara i dili balaka taku kunana. I uka ma i dili tavula. I bole a darana sipsip, i dili turana, i habi na Vure ne vona ni puga vuroki a naro hale vona, a naro hale ne huriki, ri rata ruru.
8 Na naro iea kunana a Hanu Kiripiripi i vakasiri hita vona i uka tara viri ge dili na Tabeke Nitaba, a vuhuna a kape na malala i tabana ni pesi.

9 *I manga a nita vakakika ne hita mona. I vakasiri manga a maka nitabari, a maka nihabi ri keri ni rata a viri i habi ria ri gi malamala na matana Vure.
10 A leho ne ria, ri habi kunana a vinara na rabu ni kani, ni ninu, ni hilolo, ni matakari mule a kakaina viri. A vinara nga, bara ni ramai, i harena kunana na tahuna a Vure i vakasiri a dala kamumu karaba.

A Darane Kristo i Korimule Hita

11 Pali e Kristo i valai manga a prister dagi. A leho i ratea i korimule hita. I dili

* **9:1:** Nim 25:23–26:30 * **9:2:** A maka ngava na Mailo na Vure ni here na Nihavai 25-26. * **9:3:** Nim 26:31-33 * **9:4:** Nim 16:33; 25:10-16; 30:1-6; Gi 17:8-11; Vin 10:3-5 * **9:5:** Nim 25:18-22 * **9:6:** Gi 18:2-6 * **9:7:** Levi 16:2-34 * **9:9:** Hib 10:1-2

na mailo tara na Vure. I uka ma a Mailo vona na malala, i uka ma ni hae na limana bakovi. A Mailo iea i kamumu hateka, i rangi a viri muga.

12 E Kristo i dili balaka taku kunana. I uka ma i dili turana darana meme, a darana tuna bulmakau. A nihabi i habia, a darana. Na naro iea i konamule hita, si gi tahoka a nimahuri vakaroro.

13 *E huriki a prister ri bole a darana meme, a darana bulmakau a toga, turana havulana tuna bulmakau a kinana ni gutuvuro, ri guru langa na viri i katoki na matana Vure. Na naro iea, ri ratea ge matapado na matana Vure.

14 *Pali a darane Kristo i rangi a darana sipsip, a bulmakau. Na nitora na Hanu Kiripiripi, ra i mahuri vakaroro, i habi mule ia na Vure manga a nihabi malamala liu. I mavonga, a darana i rata hita si malamala na matana Vure, si lobo ni rata a rabu hale bara si mate vona, si tubu ni ratea a leho na Vure Mahuri.

A Darane Isu i Vakatora a Ngava Dagi Karaba

15 Ngane e Isu i pesi na kurukuruna Vure, e huriki a bakovi a ngatavine, i vakatora a ngava dagi karaba. E huriki a viri a Vure i gale ria, bara ri bole a maki a Vure i ta muholi ge habi ne huriki e tuna. Ri gi bole, ri gi tahoka vakaroro, a vuhuna e Isu i mate na murine hita, ge puga vuroki a naro hale si rata na tahuna si ramai a ngava dagi muga.

16 Ra naro ni varodo a ngava ne rei ge bole a maki muri na viri i mate. I uka ma ge bole a maki muga na bakovi i mate. Ni gi matai taro i mate muholi, muri bara ni veru tala a maki vona.

17 Na tahuna a bakovi i mate pali, ngane a nita na ngava dagi i tahoka a nitora. Na tahuna a bakovi iea i rata a ngava dagi i tabana na nimahuri, a ngava dagi vona i tabuli tavula.

18 I mavonga, a mugana ngava dagi na Vure tara, ni vakatora na dara.

19 *Muri ne Moses i vakalongo ne huriki a vinara na Vure i ravulu, i palakudu a lohona tuna bulmakau, a meme, i bole a dara, i vuli turana naru. Muri i bole a rahana kai a hisop, a mota vururu ni viri na vuna sipsip, i lutu purua na dara iea, i voro tamali rike na puhu na raukea a dara, i voro tamali rike ne huriki a bakovi a ngatavine.

20 Muri i ta maea, “Ra dara iea, ne vona ni vakatora a ngava dagi a Vure i vakuku mua vona mu gu ramai.”

21 *Muri i voro tamali rike a dara iea na Mailo na Vure, na maki na lotu pololilo na kape.

22 *I muholi hateka, a vinara na Vure i taki a dara kunana i rata a maki lobo ge

* **9:13:** Levi 16:15-16; Gi 19:9,17-19; Hib 10:4 * **9:14:** 1Pe 1:18-19 * **9:19:** Nim 24:6-8 * **9:21:** Levi 8:15,19 * **9:22:** Levi 17:11

matapado. A dara i uka ma
ge tua, a Vure i uka ma ge
puga vuroki a naro hale ne
huriki.

23 *A kape i manga a
hanuna maki muholi i tabuli
na hunu. Ni vakamatapado
na matana Vure na naro iea,
ra na darana sipsip, a
bulmakau. Pali a maki
muholi na hunu ni
vakamatapado na nihabi
tebi, ge rangi a nihabi nga,
24 a vuhuna e Kristo i uka
ma ia a prister na malala, ge
dili na tabeke ni taba, ra i
tabuli pololilo na kape ni
hae na limana bakovi. I uka.
A mailo iea a hanuna maki
muholi na hunu. I sike liu
na hunu, na matana Vure, i
leho ni kori hita.
25 E huriki a prister dagi ri
dili na tabeke ni taba na
pida takutaku. A nihabi ne
ria, i uka ma a darane ria. A
darana meme, a bulmakau
kunana. Pali e Kristo i uka
ma i rata mavonga. I mate
balaka taku kunana, i dili
lakea na matana Vure, a
nihabi vona a darana, i
vakalobo a mapana naro
hale ne hita e huriki a
bakovi a ngatavine.

26 *Ia ge rata manga e
huriki a prister na malala,
bara i bole a nimadihi
vakaroro, i vakatubu na
tahuna a Vure i ratarike a
malala i valai i harena
mona. Pali i uka. Ngane i
tabukoi a nilobo na parava,
e Kristo i bele na malala
balaka taku kunana, ge habi
mule ia na Vure, ge ia a
nihabi, ge puga vuroki liu a
maka naro hale.
27 Hita lobo bara si mate
balaka taku kunana. Muri
bara si pesi na matana Vure,
ge pelekado hita.
28 E Kristo i mate balaka
taku, i manga a nihabi na
Vure, i bole a mapana naro
hale ne huriki ala kupo. I
mavonga, muri ma na
tahuna i hamule valai, i uka
ma ge mate tabu ni bole
tabu a mapana naro hale ne
huriki. Na tahuna i hamule
valai, bara i korimule e
huriki ri pasimata vona ge
valai.

10

E Kristo i Vakalobo a Maka Nihabi

1 A vinara ne Moses, ra i
taki ni gi habi na Vure a
nihabi na pida takutaku, i
uka ma ri manga a maki
muholi na hunu. Ri tebi. Ria
a hanuna maka maki
kamumu kunana ta ri gi
valai a vuhuna ri keri ni
korimule e huriki ri valai
tabukoi na Vure.
2 A nihabi bara i rata e
huriki ri malamala, i uka ma
ri gi habi vakaroro, a
vuhuna bara i rata e huriki
ri dili na roho na Vure ri
malamala. Bara ri hataki na
hatene ria ri uka rarenga na
naro hale.
3 A nihabi nga, ri rata e
huriki ri longo visi tabu na
pida vakaroro a naro hale
ne ria,
4 *a vuhuna a darana
bulmakau, a darana meme,
ru keri ni puga vuroki a
naro hale ne huriki.

* **9:23:** Hib 8:5; 10:1 * **9:26:** Hib 10:10 * **10:4:** Hib 9:13 * **10:5:** Sng 40:6-8

5 *I mavonga, na tahuna e
Kristo i puru valai na
malala, i ta maea,
“I uka ma o ngaru a nihabi,
a nitabari.
Pali o kisi purua a
kakaigu.
6 I uka ma o vivi vona a
nihabi gutu-vuro,
a nihabi na naro hale.
7 Muri a ta maea, ‘O Vure, o
longo! A valai ngane,
ga ratea a ningaru
vomu,
i manga a ngava ni here
puru virihi mai iau na
Hinere.’ ”
8 I muga i ta maea, “O uka
ma o vivi vona a nihabi
gutu-vuro, a nihabi na naro
hale.” Pali a maka nihabi
nga, a vinara i taki ni gi rata.
9 Muri i ta maea, “O longo! A
valai ngane, ga ratea a
ningaru vomu.” Lakea a
Vure i ravunu a ngava dagi
hosi, i habi a ngava dagi
karaba ge bole a murina.
10 *Na ningaru na Vure, e
Isu Kristo i mate, i habi
mulea na Vure a kakaina, i
manga a nihabi. Na naro
iea, i ru here here hita, hita
ne vona Vure kunana.
11 *E huriki a prister ri
leho na parava vakaroro. Ri
habi vakaroro a nihabi. Pali
a nihabi ne ria i uka ma ri
ravunu vuroki a naro hale
ne huriki.
12 Pali a nihabi ne Kristo, i
habi balaka taku kunana. A
nihabi vona i kara ni puga
vuroki a naro hale ne huriki
lobo na parava vakaroro.
Muri i made puru na limana
kanena Vure.
13 *Ngane i davea a parava
a Vure ge ratapile e huriki a
pile vona.
14 Ra ni habi i taku iea, i
rata e huriki a bakovi a
ngatavine, ra Vure i ru here
here ria ne vona, ri
malamala liu.
15 A Hanu Kiripiripi i
pukatala a ngava ne hita, i
ta maea,
16 *“E Bakovi Dagi i ta maea,
‘A ngava dagi ga ratea
turane ria muri ma ge
maea:
Ga ru a maka vinara
nau na hatene ria.
Ga here na niluhoi ne ria.’ ”
17 *Muri i ta tabu, i ta maea,
“I uka ma ga luhoi tabu a
naro hale ne ria,
ra ri putu puru a vinara
nau.”
18 Na tahuna a Vure i puga
vuroki a naro hale na viri, i
uka tabu tara nihabi si gi
habia ni puga vuroki a naro
hale.

Si Gi Luhoi Torea a Vure

19 *Mua o huriki a turagu.
Ngane i uka ma si
mangenge. Na darane Isu, si
dili kunana, si bele na
matana Vure, i manga e
huriki a prister ri dili na
tabeke ni taba.
20 *Si dili na dala karaba
na nimahuri. A dala iea, e
Isu i rata puru ne hita, i dili
polo na lavalava, ra kakaine
Isu.

* **10:10:** Hib 9:12 * **10:11:** Nim 29:38 * **10:13:** Sng 110:1 * **10:16:** Jer 31:33; Hib 8:10 * **10:17:** Jer 31:34 * **10:19:** Hib 4:16 * **10:20:** Mat 27:51

21 Si tahoka a prister dagi i
matakari e huriki a tara na
Vure.
22 *A ngava nga i muholi, i
mavonga, si gi lakea tabukoi
na Vure. Si gi bele vona
turana naro muholi, si gi
lohoka vona a maki si luhoi
torea i muholi. I guru langa
na hatene hita a darana, i
vakalobo a rarenga na naro
hale si rata, ge vakasiri hita
si matapado na matana
Vure. I vahilolo a kakaine
hita na naru i maga.
23 Nahea si gi loho ruarua.
Si gi pesi tata na ni luhoi
tora a maki si pasimata
vona si gi bole, a vuhuna a
Vure i keri ni tatami. I rata
lobo a maki i taki ge rata.
24 Hita takutaku si gi
matakana a dala ni vadorike
hita na naro ni vangaru, ni
rata a naro kamumu.
25 *Nahea si gi lohopile a
naro na nivapopo, manga e
huriki ranga ri koi ni
vapopo. Hita lobo si gi
vakatora a niluhoi ne huriki
e turane hita, a vuhuna i
tabukoi ge bele a parava e
Bakovi Dagi ge hamule valai
vona.
26 *E rei a viri i lohoka
vona pali a nita muholi, pali
i tabana i luhoi ge rata a
naro hale, lakea i rata, i uka
tabu a nihabi na naro hale
vona.
27 *A viri i rata mavonga,
ge mangenge. Ge dava
kunanea a Vure, ra viri ge
pelekado e huriki, ge
ratapile na kanono dagi e
huriki ri hehea.
28 *Si lohoka vona pali, a
viri i putu puru a vinara ne
Moses, lakea a viri ala rua o
ala tolu to masia, bara to
taki talea, ra bakovi iea i uka
ma ni gi dodo. Bara ni
rabalaki.
29 *Pali a viri i lohopilea a
Tuna Vure bara i bole a
nimadihi dagi hateka, a
vuhuna i biua a darane Isu,
ra i vakatorea a ngava dagi
na Vure. A ngava dagi iea i
ru here hita ne vona a Vure
kunana. Pali a viri i
lohopilea a Tuna Vure, i
ratea a Hanuna Vure i
madihi a hatena. Ra
Hanuna Vure, a mari ni rata
kamumu hita.
30 *Si lohoka vona a Vure i
ta maea, “A ni koli a naro
hale a leho nau. Iau kunana
ga koli a naro hale ne huriki,
ga vakamadihi ria.” Lakea i
ta tabu i ta maea, “E Bakovi
Dagi ge pelekado a narone
huriki a ngate vona.”
31 A maki ni mangenge
hateka vona, a Vure Mahuri
ge lakavu ioe, ge
vakamadihi ioe.
32 Mu luhoi mule tabu na
tahuna hosi mu bole a
ngava muholi na Vure. Na
tahuna iea e huriki ri habi a
maregoa dagi ne mua, mu
bole a nimadihi i kupo. Pali
mu pesi tora, mu rura
kunana.
33 Na parava ranga ni
vakapesi mua na matane
huriki, lakea ri biu mua, ri

* **10:22:** Levi 8:30; Ese 36:25; Epe 5:26 * **10:25:** Hib 3:13 * **10:26:** Hib 6:4-8 * **10:27:** Ais 26:11 * **10:28:** Vin 17:6; 19:15 * **10:29:** Mat 12:30-32; 1Ko 11:27-29 * **10:30:** Vin 32:35-36; Sng 135:14

vakamadihi mua. Na parava
ranga mu pesi turana e
huriki ranga ri bole a maka
maregoa, mu tuhori ria.
34 *Mu dodo, mu kori e
huriki ni ru dili na bavi. Na
tahuna e huriki ri radi a
maka maki ne mua, mu vivi
kunana, a vuhuna mu
lohoka vona, a maki muholi
ne mua i tabuli na hunu,
bara i tabuli vakaroro.
35 I mavonga, nahea mu
gu loho ruarua, a vuhuna na
tahuna mu pesi tata ni luhoi
torea a Vure, bara mu bole a
mapa dagi muri ma.
36 Mu pesi tora, mu muri
mai a ningaru na Vure.
Muri bara mu bole a maka
maki a Vure i ta muholi
vona hosi ge habi ne mua.
37 *A ta mavonga, a
vuhuna a Hinere i ta maea,
"I uka ma ge tabaka a viri a
ta muholi vona ge
valai, bara i valai. I
uka ma ge maradoi.
38 A viri malamala nau
ge luhoi tora vakaroro
iau.
Pali ia bara i pesi hoho mule,
i uka ma ga vivi vona."
39 Pali i uka ma si pesi hoho
mule ge ratapile hita a Vure.
I uka. Hita si luhoi torea a
Vure, lakea ge habi a
nimahuri vakaroro ne hita.

11

A Naro na Niluhoi Tora

1 *A ra pelegona ngava, e
"luhoi tora?" I mata navai a
viri i luhoi torea a Vure? A
viri i luhoi torea a Vure i
lohoka vona ge bole a maki i
pasimata vona. I uka ma i
matai a maki nga, pali i
lohoka vona bara i bole ria.
2 E huriki a bakovi hosi ri
luhoi torea a Vure, lakea i
gale ria e huriki a bakovi
kamumu.
3 *Hita, si luhoi torea a
Vure i ta kunana, i vakabele
a maki lobo. A maki lobo si
matai, a Vure i ratarike na
maki i uka ma si matai.
4 *Hosi e Abel i luhoi torea
a Vure, i habi a nihabi vona.
A nihabi ne Abel i rangia a
nihabi ne tukana, e Kain,
lakea a Vure i bolea a nihabi
ne Abel, i galea a bakovi
kamumu. I muholi, e Abel i
mate pali. Pali a naro i rata
hosi i tabana ni tovo hita
vona a naro na niluhoi torea
a Vure.
5 *E Enok i luhoi torea a
Vure, lakea a Vure i bole
sikea na hunu. I uka ma i
mate. A podana i uka ma ni
matavisi, a vuhuna a Vure i
bole sikea na hunu. Muga na
Vure i bole sikea, i taki ia a
bakovi kamumu, i vivi vona.
6 E rei a viri i uka ma i
luhoi torea a Vure, a Vure i
uka ma i vivi vona. E rei a
viri i ngaru ni lakea tabukoi
na Vure, ge lohoka vona a
Vure i made, ge luhoia a
Vure ra viri i rata kamumu e
huriki ri matakanea.
7 *Hosi e Noa i luhoi torea
a Vure. Lakea a Vure i taki
mugea e Noa, i vakalongoa
na maka maki hale ri gi bele
muri ma. E Noa i mangenge
na Vure, i haea a aga rungu,

* **10:34:** Mat 5:11-12; 6:20 * **10:37:** Hab 2:3-4 * **11:1:** 2Ko 5:7 * **11:3:** Vuh 1:1; Sng 33:6; Ion 1:3 * **11:4:** Vuh 4:3-10 * **11:5:** Vuh 5:21-24 * **11:7:** Vuh 6:13–7:1

ge korimule na vuranga e huriki a kabu vona. E Noa i rata mavonga, a maka naro hale ne huriki lobo na malala ri bele kavakava. A Vure i gale ia a bakovi malamala, a vuhuna i luhoi torea a Vure.

8 *Hosi e Abraham i luhoi torea a Vure, i longototoa na tahuna a Vure i takia ge pe a tanga vona, ge lakea na tanga i ngaru ni habia vona, ge a malala vona. E Abraham i malaga na tanga vona, i havai. I uka ma i lohoka vona a tabeke ge lakea vona.

9 *I luhoi torea a Vure, i vano kunana, i made kunana na kape, i manga a mosi na malala a Vure i ta muholi vona ge habia vona. E tuna, e Isak, e tubuna e Iakop, rua ranga ru made vonga na kape, ru dava ni bole a malala, ra a Vure i ta muholi ge habi ne tou.

10 E Abraham i luhoi torea a Vure, i davea a parava ge masia a tanga dagi, ra tanga i tahoka a vuhuna. Ra tanga iea, a Vure kunana i luhoi kadoa, i kisi purua.

11 *Hosi e Sara i gare liu, i keri ni vakabele a koma. Pali i luhoi torea a Vure, lakea a Vure i vakatorea a kakaina, i singou. A Vure i tuhoria, a vuhuna e Sara i lohoka vona, a Vure a viri i rata a maki i taki ge rata.

12 *Na naro iea, e Abraham i tahoka e huriki a hamona ala kupo hateka. Re Abraham, i gare liu pali, i ngalai a matenga. Pali ngane e huriki a hamona ri ala kupo hateka, i manga a maka hada na hunu, a hire na lavu. Ni keri ni gi.

13 *Re huriki a bakovi a ngatavine nga, i uka ma ri bole ma a maki a Vure i ta muholi vona ri gi bole. Pali ri vivi kunana ni lohoka vona a maki nga bara ri bele muri ma. I uka ma ri bole a maki nga, pali na tahuna ri mate, ri tabana ni luhoi torea a Vure. Ri lohoka vona, ri made manga a mosi kunana koea na malala.

14 Si lohoka vona, ri matakanea a malala, ga tanga muholi ne ria, e huriki ri taki ri made manga a mosi kunana koea na malala.

15 Bara ri luhoi kunana a tanga ri pea ri valai, bara ri hamule lakea tabu vona.

16 Pali i uka ma ri dodoa a tanga muga ne ria. Ri ngaru ni bele na tanga tara, ra i rangi a tanga lobo na malala. Ri ngaru ni bele na tanga na hunu. I mavonga, a Vure i uka ma i maruhu ne ria. I vivi vona a hini ri gale ia a Vure ne ria. I kisi puru pali a tanga dagi ne ria.

17-18 *Hosi e Abraham i luhoi torea a Vure. A Vure i tonia, i takia ge habia e tuna, e Isak, ge manga a nihabi na Vure. I muholi, a Vure i ta muholi muga ne Abraham, i ta maea, “E huriki e tune Isak kunana bara ni gale e huriki a hamomu.” Pali e

* **11:8:** Vuh 12:1-5 * **11:9:** Vuh 35:12 * **11:11:** Vuh 18:11-14; 21:2; Rom 4:19
* **11:12:** Vuh 15:5; 22:17 * **11:13:** Vuh 23:4; 1Sto 29:15; Sng 39:12; 1Pe 2:11
* **11:17-18:** Vuh 21:12; 22:1-14

Abraham i longototo kunana, i vakatubu ni habi na Vure e Isak, ge manga a nihabi ni gutu vuro.

19 *E Abraham i lohoka vona a Vure, i kara ni vakamahuri mule e huriki ri mate pali. I muholi hateka, bara si takia ngane e Abraham, i manga i bole mulea na matenga e tuna.

20 *Hosi e Isak i luhoi torea a Vure. I gamai e tuna ala rua, e Iakop, e Esau, i vakalongo muga ne rua a ra maka maki ge bele ne rua muri ma.

21 *Hosi e Iakop i luhoi torea a Vure. Na tahuna i popote ge mate, i gamai e tune Iosep ala rua, i doga rike na kodo vona, i kavurikea a Vure.

22 *E Iosep i luhoi torea a Vure. Na tahuna i popote ge mate, i vakalongo muga ne huriki a Israel bara ri ha taroa e Egipto. I taki ria ri gi bole turane ria a tuhana, na tahuna ri vano.

23 *Hosi e tamane kinane Moses ru luhoi torea a Vure. A hariki ne huriki a Egipto i taki ni gi vakapasiri e huriki e tune Israel a bakovi ri gi mate. Pali na tahuna e Moses ni poda, i uka ma ru mangenge ni putu puru a ngava na hariki. Ru ruhululoa e Moses na keva i tolu, a vuhuna ru masia i mata kamumu hateka.

24 E Moses i luhoi torea a Vure. Na tahuna i koru rike pali, i marikoi ni gi gale ge ia e tubune Parao.

25 I marikoi ni pitei na naro hale, a vuhuna a nipitei iea i tabuli popote kunana. I ngaru ni bole taro a maregoa turane huriki a tara na Vure.

26 E Moses i luhoi maea, i kamumu e huriki ri gi biu ia, a vuhuna i luhoi torea e Kristo. Pali bara i hale i uka ma ge luhoi tora, pali ge bole a mahala i kupo o Egipto.

27 E Moses i luhoi torea a Vure, i ha taroa e Egipto. I uka ma i mangenge na hariki o Egipto, a vuhuna i masia a Vure, ra Viri i uka tara viri ge masia.

28 *E Moses i luhoi torea a Vure, i longototoa a ngavana na tahuna i takia ge ramai a naro na Nipagepolo. I rabalakia a tuna sipsip, i kalu na logo a darana. I rata mavonga, a agelo na matenga ge masia, i uka ma ge rabalaki e huriki a koma tabua ne huriki a Israel.

29 *E huriki a Israel ri luhoi torea a Vure, ri laho page poloa a Dari Vururu, ri laho langa na malala i vu pololilo na dari iea. Na tahuna e huriki a nugumaheto o Egipto ri tonia, ria lobo ri pasiri, ri mate.

30 *E huriki a Israel ri luhoi torea a Vure, lakea ri laho haluia na parava i polorua a nure o Ieriko. Muri, a nure dagi iea i

* **11:19:** Rom 4:17 * **11:20:** Vuh 27:27-29,39-40 * **11:21:** Vuh 47:31–48:20 * **11:22:** Vuh 50:24-25; Nim 13:19 * **11:23:** Nim 1:22; 2:2 * **11:28:** Nim 12:21-30 * **11:29:** Nim 14:21-31 * **11:30:** Ios 6:12-21

mapuka puru tavula.
31 *A ngatavine a ngoi e
Rahap i luhoi torea a Vure, i
kori a Israel ala rua, ru
kasisi a tanga vona. Lakea, i
uka ma i vurua turane
huriki ri putu puru a nitana
Vure.
32 *Pali a ra ngava ga taki
tabua? I ola hateka ga
tuverei kado tabu a narone
Gidion, e Barak, e Samson, e
Iepta, e Davit, e Samuel, e
huriki a propet.
33 *Ria lobo ri luhoi torea a
Vure, ri mulangi na vabinga,
ri ratapile a robo i kupo. Ri
vakamadihi e huriki a
bakovi, a maka tanga ri
gegea a Vure. Ri bole a maka
maki a Vure i ta muholi ge
habi ne ria. Ri nugu pupu a
ngavana maka laion.
34 *Ri tutu mate a kanono
dagi. Ri ha, i uka ma ri bole
a vuranga na bainat ne
huriki a pile. Ri uka a nitora,
pali a Vure i vakatora ria. Ri
gao hateka na vabinga, ri
ratapile e huriki a pile. Ri
valili vona e huriki a tara
dagi na pile ne ria, ri ha.
35 *E huriki ri mate pali ni
vakamahuri mule, lakea e
kinane ria ri bole mule ria.
E huriki ranga ni
vakamadihi hateka. A viri i
vakamadihi ria i taki ria,
bara ri lohopilea a Vure,
bara ri voro taparaki ria.
Pali i uka ma ri lohopilea a
Vure, a vuhuna ri ngaru ni
bole a nimahuri kamumu na
Vure na tahuna i vakapesi
mule ria na matenga.
36 *E huriki ranga ri luhoi
torea a Vure, ni harogi pile,
ni lagu, ni kolotata na sen, ni
ru dili na bavi.
37 *E huriki ranga ri luhoi
torea a Vure ni padimate na
kedo, ni palakudu ria bale
rua na so, ni padimate na
bainat. E huriki ranga ri
luhoi torea a Vure, ri uka
varakia, ri rea kunana na
kulina sipsip, a meme. Ri
uka ruma, ri matasia, ri bole
a maregoa, e huriki ri
ratapile ria.
38 Ri kamumu hateka. E
huriki a bakovi a ngatavine
na malala, i uka ma i kara
ria ri gi made turane huriki
nga. Ri laho lae na tabeke i
ngeki, na lolo. Ri mahita na
dupi na malala, ri mahita na
babe.
39 Re huriki lobo nga, ri
luhoi torea a Vure, a Vure i
taki ria, ri kamumu. Pali i
uka ma ri bole a maki a
Vure i ta muholi vona ge
habi ne ria,
40 a vuhuna a Vure i kisi
purua hosi tara maki i
kamumu hateka ne vona e
hita lobo. I koi vona e huriki
hosi ri gi malamala muga ne
hita mona. I ngaru si gi
malamala palupu turane ria.

12

Si Gi Muri Mai a Naro ne Isu
1 *Re huriki a bakovi a
ngatavine na Vure hosi nga,

* **11:31:** Ios 2:1-21; 6:21-25; Iak 2:25 * **11:32:** Het 6:11–8:32; 4:6–5:31; 11:1–12:7; 13:2–16:31; 1Sam 16:1–1Ki 2:11; 1Sam 1:1–25:1 * **11:33:** Dan 6:1-27 * **11:34:** Dan 3:23-27 * **11:35:** 1Ki 17:17-24; 2Ki 4:25-37 * **11:36:** 1Ki 22:26-27; Jer 20:2; 37:15; 38:6 * **11:37:** 2Sto 24:21 * **12:1:** 1Ko 9:24-25

ri pesi halui hita. A tara dagi. Ri vakasiri pali hita na dala na ni luhoi torea a Vure. Ri matanono hita, ri ngaru si gi mulangi na nivarangi si nunu vona. I mavonga, si gi kinigao ni nunu kamumu. Si gi puga vuroki na nimadene hita a maka maki i vakamarego hita, a naro hale i nugu tata mule hita.

2 A niluhoi ne hita ge doko kunana ne Isu. Ia a vuhuna a niluhoi ne hita, ia a viri kunana i malamala liu na naro vona ni luhoi tora. Na tahuna i bole a nimadihi dagi ni mate na kai tavalavala, i hatenono kunana. I uka ma i mangenge vona a nimaruhu dagi ge mate na naro iea, a vuhuna i luhoi kunana a nivivi dagi hateka ge bole muri ma. Ngane i made na limana kanena Vure.

3 Mu luhoi kamumua a narone Isu. I hatenono na tahuna e huriki a bakovi hale ri vakamadihi ia. Mu luhoi a narona, nahea ge malulu a tuhane mua, nahea mu gu kini malulu.

4 Muholi ngi, mua mu rura na nivakaloboa a naro hale. Pali a nirura ne mua i uka ma i rata mua mu gu mate ma.

5 *I navai? Mu longo kaburungia pali a hini a Vure i vara mua i manga mua e huriki e tuna? I ta maea,

“O tugu, na tahuna e Bakovi
Dagi i habi a nimadihi vomu, naha ni biua.
Naha ni kini malulu na tahuna i tahate ioe.
6 A vuhuna e Bakovi Dagi i
vara e huriki a viri i ngaru hatekea ria.
I habi a nimadihi ne huriki i bole ria pali,
ge ria e huriki e tuna.”

7 *Mu hatenono na tahuna a Vure i habi a nimadihi ne mua. E huriki a tamana koma ri habi a nimadihi ne tune ria na tahuna ri rata hale. A Vure tara, i rata mavonga ne mua, e huriki e tuna.

8 A Vure i habi a nimadihi ne huriki e tuna ri rata hale. Pali ioe, a Vure i uka ma i rata mavonga na tahuna o rata hale, i manga ioe a tuna ngoi, i uka e tamamu.

9 Hita lobo, e tamane hita ri habi a nimadihi ne hita na tahuna si rata hale. Si togo ria. I mavonga, i kamumu hateka si gi togoa e Tamana a hanune hita na tahuna i habi a nimadihi ne hita, si gi bole a nimahuri vakaroro.

10 E huriki e tamane hita ri habi a nimadihi ne hita na parava popote kunana, na naro ri luhoia i kamumu. Pali a Vure i habi a nimadihi ne hita ni kori hita, si gi malamala manga ia.

11 *Na tahuna i habi a nimadihi ne hita, i uka ma si ngarua, a vuhuna i madihi. Pali i tovo hita. Muri ma i tahoka a kanena kamumu, ra si laho malamala, si made na nivalemu.

12 *A limane mua i uka nitora, i malai, pali mu toto rike, mu rata leho. A turune

* **12:5:** Jop 5:17; Snd 3:11-12; Kap 3:19
* **12:7:** Vin 8:5
* **12:11:** Iak 3:17-18
* **12:12:** Ais 35:3

mua i vareru, pali mu pesi tora.
13 *Mu laho na dala kiripiripi. Bara mu rata mavonga, a vahane mua i hale i uka ma ge hale liu. Bara ri kamumu tabu.
14 Mu rura ni made na nivalemu turane huriki lobo. Mu rura ni bele malamala, a vuhuna a viri i uka ma i malamala, i uka ma ge masia e Bakovi Dagi.
15 Nahea tara viri ne mua ge boru, ge ha taroa a naro kamumu na Vure. A viri i rata mavonga, ma ge bole dili a naro hale, ge bele a maregoa, lakea e huriki ala kupo bara ri katoki na matana Vure.
16 *Nahea tara viri ne mua ge rata a naro na molenga, o ge biua a Vure, i manga e Esau hosi. E Esau a tabua. Bara i bole a maki lobo ne tamana, a nigamai ne tamana. Pali i habi polo ne tarina a maki lobo nga, ge kani balaka taku kunana.
17 *Muri, na tahuna e tamana i popote ge mate, i ngaru ni gamai e tuna. E Esau i ngaru ni bole a nigamai iea, pali i uka ma i bolea. I tangi hateka ni bole mulea a nigamai iea, pali i bolea pali e tarina. I uka tabu a dalana ge bole mulea.

Si Bele Pali o Ierusalem na Hunu

18 *I uka ma mu bele na lolo e huriki a Israel hosi ri bele vona. A lolo iea i vona a kanono dagi. A lolo iea i uvo hateka, e huriki ri mangenge vona. A lolo iea i bele vona a vilu dagi hateka.
19 *Ri longo a tavure i tangi. Ri longoa a lohona Vure, lakea ri mangenge hateka, ri taki torea e Moses ri marikoi ni longo tabua.
20 *Ri mangenge hateka a ngava a Vure i taki ria vona, ra i maea, “A bakovi, o a sipsip a meme kunana ge laho sike na lolo, mu padimatea na kedo.”
21 *A maka maki nga ri dagi hateka, e Moses tara i mangenge, i ta maea, “Iau a mangenge hateka, i vakulu a tagagu.”
22 E huriki a Israel ri bele na tanga maea. Pali mua, a tanga mu bele vona i uka ma i maea. Mua mu bele na Lolo e Sion. Mu bele na tanga dagi na Vure Mahuri, e Ierusalem na Hunu. E huriki a agelo ala kupo hateka ri made vonga, ri rata a habu dagi.
23 A tabeke mu bele vona, i vapopo vona e huriki a tara na Tuna Vure a Tabua. A rane ria, a Vure i here puru meli na hunu. Mu bele na matana Vure, a Mari Ni Pelekado, ge pelekado e huriki lobo. A tabeke mu bele vona, i made vona a hanune huriki a viri hosi, ri ramaia a Vure. Ngane a Vure i rata ria ri malamala liu.
24 *Mu bele ne Isu. I vakatora a ngava dagi

* **12:13:** Snd 4:26 * **12:16:** Vuh 25:29-34 * **12:17:** Vuh 27:30-40 * **12:18:** Nim 19:16-20; Vin 4:11-12 * **12:19:** Nim 20:18-21; Vin 5:22-27 * **12:20:** Nim 19:12-13 * **12:21:** Vin 9:19 * **12:24:** Vuh 4:10; Hib 8:6

karaba. Mu bele na darane
Isu. A ngava na darane Isu i
rangi a ngava na darane
Abel.
25 *Nahea mu gu
longotaroa a lohona Vure.
Hosi e Moses, a bakovi na
malala, i patutu mule e
huriki a Israel. Ri
longotaroa a ngavana, muri
ri keri ni lelea a rongova na
Vure. Pali hita, a Vure meli
na hunu i patutu mule hita.
I mavonga, nahea si gi
longotaro, a vuhuna bara si
keri liu ni lelea a rongova na
Vure.
26 *Hosi, na tahuna iea, a
lohona Vure i polua a
malala, i vuruke. Pali ngane
i ta muholi ne hita, i ta
maea, "Pali muri ma bara
polu tabua a malala. I uka
ma ga polu kunana a malala.
A hunu tara bara polua."
27 A ngava e "tabu", i
vakasiri manga a Vure ge
vakalobo a maki lobo i
ratarike. A maki lobo i kara
ni gi polu, a Vure ge
vakalobo. Muri, a maki lobo
i keri ni gi polu, bara ri
tabuli.
28 I mavonga, si gi vivi ni
bole a harikianga muholi, ra
i keri ni gi polu. Si gi
kavurikea a Vure na naro i
vivi vona. Si gi togoa, si gi
mangenge vona,
29 *a vuhuna a Vure ne
hita i manga a kanono i gutu
i vuro lobo liu a maka maki.

13

A Nihabi a Vure i Ngaru

1 Mua o huriki a tara na
Vure, mu vangaru.
2 *Mu tagui, mu matakari
e huriki a mosi ri bele ne
mua. Hosi e huriki ranga ri
matakari a mosi, pali i uka
ma a bakovi ri matakari. A
agelo ri pahaluhoi ta a
bakovi.
3 Mu kori e huriki ri made
na bavi, i manga mua ranga
mu made turane ria na bavi.
Mu kori e huriki ni
vakamadihi, i manga mua
ranga ni vakamadihi turane
ria.
4 *A parangia, mua lobo
mu togoa. Naha ni vakahale
a parangia, a vuhuna a Vure
ge pelekado, ge ratapile e
huriki ri mole.
5 *Naha ni nunu muri mai
a mahala. A maki mu tahoka
pali, mu vivi vona kunana, a
vuhuna a Vure i ta maea,
"I uka ma ga ha taro mua. I
uka ma ga lohopile
mua."
6 *I muholi hateka a ngava
iea, si gi takia, ra i maea,
"I uka ma ga mangenge.
E huriki a bakovi, ri uka
a nitora ni rata hale
iau,
a vuhuna e Bakovi Dagi i
tuhori iau."
7 *Mu luhoi e huriki a
matakari ne mua, ri
vakalongo mua vona a
nitana Vure hosi. Ri laho
navai? Ri mate navai? Mu
ramai a narone ria ni luhoi
torea a Vure.
8 E Isu Kristo i uka ma i
pulo lae a narona. I

---

* **12:25:** Hib 2:1-3; 10:26-29 * **12:26:** Hag 2:6 * **12:29:** Vin 4:24; 9:3 * **13:2:** Vuh 18:1-8; 19:1-3; Rom 12:13 * **13:4:** Epe 5:5 * **13:5:** Vin 31:6,8; Ios 1:5 * **13:6:** Sng 118:6 * **13:7:** 1Ko 4:16

palupulupu kunana na hini ravi, na hini mona, na parava vakaroro.

9 *Naha ni nunu muri mai a maka nitovo tebi legelege. I kamumu a Vure ge vakatora a hatene mua na naro kamumu vona. A maka vinara na maki ni kani i uka ma i kori e huriki ri muri mai. Naha ni muri mai a maka vinara nga.

10 A dede na nihabi ne hita i tebi na dede i tabuli na kape na Vure. E huriki ri leho vonga i uka ma ri gi valai ni kani na dede ne hita.

11 *E huriki a prister dagi ri rabalaki a bulmakau polovavo na mada, ri bole dili na Tabeke Nitaba a darana, ni puga vuroki a naro hale ne huriki. A podana ni gutu vuro polovavo na mada.

12 *Na naro iea kunana, e Isu i bole a nimadihi polovavo na tanga, ge tua a darana, ni rata e huriki a viri vona ri gi malamala.

13 *Ngane si gi pagitala, si gi lakea ne Isu polovavo na tanga, lakea e huriki ri gi biu hita i manga ri biua e Isu.

14 *Si gi rata mavonga, a vuhuna si uka tanga muholi koea na malala. Si pasimata vona a tanga dagi muholi ta ge bele muri ma.

15 *E Isu ge kori hita, nahea si gi malo ni kavurike vakaroroa a Vure. Si gi taki tala a rana ne huriki.

16 *Naha ni longo kaburungi ni rata a naro kamumu ne huriki a turane mua, a vuhuna a Vure i ngarua ra naro iea. E huriki ranga ri bala a maki, mu habi ne ria ranga maki mu tahoka.

17 *Mu longototo e huriki a matakari ne mua. Mu muri mai a ngava ri taki, a vuhuna ri matakari a hanune mua. Muri ma bara ri pesi na matana Vure, ge nana ria vona ri matakari navai mua. Mu rata kamumu ria, ri gi vivi kunana ni matakari mua. Bara mu rata hale ria, bara ri deke ne mua. I mavonga, mua ranga i uka ma mu gu made kamumu.

18 *A ngaru mu gu vasileki na Vure ge tuhori iau. Na hategu, a lohoka vona i uka ma a ratea tara naro hale ga rare vona. A ngaru ni rata kamumu a maki lobo a rata.

19 A ngaru hateka mu gu vasileki mavonga, lakea a Vure ge rudu mule iau, ga lakene malavirири ne mua.

20 *A Bakovi Dagi ne hita e Isu, ia a matakari dagi ne hita, re hita huriki a sipsip vona. I habi a darana ge vakatora a ngava karaba ge tabuli vakaroro. Lakea a Vure i vakamahuri mulea na matenga. Ngane ra Vure na nivalemu,

21 ge habi ne mua a maka maki ge tuhori mua mu gu rata a maki lobo i ngaru mu

* **13:9:** Rom 14:17 * **13:11:** Levi 16:27 * **13:12:** Ion 19:17 * **13:13:** Hib 12:2 * **13:14:** Hib 11:10,16; 12:22 * **13:15:** Sng 50:14,23 * **13:16:** Pili 4:18 * **13:17:** 1Tes 5:12 * **13:18:** Apo 24:16; 2Ko 1:12 * **13:20:** Jer 32:40; Ese 37:26; 1Pe 2:25

gu rata. I rata pololilo ne
hita tara maki i vivi vona na
nitora ne Isu Kristo. Si gi
kavurikea, si gi vakabagetua
ngane, na parava vakaroro.
I muholi.

A Nilobona Raukea

22 Mua o huriki a turagu, a
raukea nau i uka ma i ola
hateka. Mu hatenono vona a
ngava tora a habi ne mua, a
vara mua vona.

23 A ngaru ni vakalongo
mua vona e Timoti. Ni
vakapagitala pali ia na bavi.
Ia ge bele malaviriri nau
ieni, maria varago miri gi
lakene, miri gi gosi mua.

24 Iau a talo rike a haro
kamumu ne huriki a
matakari ne mua, turana e
huriki a tara na Vure iene. E
huriki ri mariu valai o Itali,
ria ranga ri talo rike a haro
kamumu ne mua.

25 A Vure ge rata kamumu
mua lobo.

A Raukea i Herea e Iakop
A Nita Vakalohoka

A viri i herea ra raukea iea i taki mulea ia e "Iakop, a vora na Vure turana e Bakovi Dagi, e Isu Kristo". A hini i uka ma i ta kavakava hateka vona i maea, e huriki a tara ne Kristo na parava iea ri lohoka kamumu vona a rana. Na ngava dagi karaba, i kupo e huriki a rane ria e Iakop, pali i ala rua kunana ru kara ni here ra raukea maea: e Iakop re tarine Isu, turane Iakop a apostolo, re tarine Ioanes. Pali e huriki a tara ne Kristo hosi ri ta maea, e Iakop e tarine Isu a viri i herea ra raukea iea.

E Iakop i muga na bakovi ala va, ra ni kilala ta tou e tarine Isu (Mat 13:55, Mrk 6:3), e tune Maria rua e Iosep. E Iakop i koru rike turane Isu, pali i uka ma i luhoi torea e Isu (Ion 7:5). Pali muri ne Isu i mahuri mule na nimate, i bele vona (1Ko 15:7). Ngane ia, turana e turana ranga, to turana e huriki a murimuri ne Isu ri vapopo o Ierusalem (Apo 1:14). Muri, e Iakop i matakari a tara ne Kristo o Ierusalem. Na pida muri ranga, na tahuna e Paulus i lakea o Ierusalem ni matai e Petrus, e Iakop tara ni kilala turana e Petrus, turana e huriki a apostolo ranga (Gal 1:19). Na pida ranga muri, na tahuna a Vure i vakapagitalea na bavi o Ierusalem e Petrus, e Iakop i matakari a tara ne Kristo vonga (Apo 12:17). Muri na pida ranga tabu, e huriki a matakari o Ierusalem ri vapopo, ri ta vona re huriki i uka ma ria a Iuda ri luhoi torea e Kristo, ni gi pala a kuline ria o ge uka. E huriki lobo ri togoa e Iakop, lakea ri takia ge vakalobo a ngava na vaponga ne ria (Apo 15:13-21). E Paulus i takia e Iakop i manga a vuhubutu na roho na Vure (Gal 2:9).

Ni taki i herea e Iakop muga ne ia ni padi mate na pida e 62 AD. A rane Iakop ni kilala tabu na puhu ne Apostolo, i manga ia a matakari na tara ne Kristo o Ierusalem, na tahuna e Paulus i hamule lokovonga tabu. A bakovi ni tuverei polo a nuverei ne huriki a Iuda, re Iosep, i taki na pida i lima muri ne 62 AD, e Iakop turane huriki ranga ni padi mate ria na kedo, na parava e Anas i leho manga a prister dagi. Na nuverei iea i taki e tune Klopas e Simion i bole a murine Iakop, i matakari a tara ne Kristo o Ierusalem.

E Iakop i made o Ierusalem i herea a raukea iea.

Ne Gal 2:7-9, si lohoka maea, e Iakop, turana e huriki ranga, a Vure i habi ne ria a leho ni vakalongo a velenga kamumu ne huriki a Iuda. Muri, e huriki ranga ne ria ri leho ne huriki i uka ma ria a Iuda, manga e Petrus. Pali e Iakop si lohoka

vona, i made o Ierusalem, i leho turane huriki a Iuda, i mate. Ra i maea, a raukea vona i here lakea ne huriki a Iuda ri luhoi torea e Kristo, turane huriki i uka ma ri luhoi torea.

E Iakop i herea a raukea iea lakea na tara ne Kristo, ra ri made polovavo ne Ierusalem. I here ni vakatora ria, ri gi pesi tora na maka maki hale ri leho ni ratapile a niluhoi ne ria. A tara ne Kristo hosi ri manga e huriki ngane, a nitoni legelege i bele ne ria, ge toni ni rata vuroki ra ningaru ne ria na Vure, lakea ri gi ramai a vilo na malala. E Iakop i vakatora re huriki ri luhoi tora muholi e Kristo ri gi pesi tora, nahea ri gi ngalahere na Vure. Pali na tahuna i uka ma ri hamule mai a Vure, bara i pelekado ria. E Iakop i taki re huriki i here lakea ne ria, ri gi bolea a niluhoi kamumu na Vure, ge manga a nipara muholi ge muga ria.

A Nita Muga

1 *A haro kamumu ne mua lobo. Iau, e Iakop, a vora na Vure, a vora ne Isu Kristo, a Bakovi Dagi ne hita. A herea a raukea iea i lakene ne mua, a kabu ne Israel i ravulu a polona i rua, ra mu pe a tanga ne mua, mu made viliha na tanga lobo na malala.

Mu Kaloho a Maregoa

2 *Mua e huriki a turagu, a ngaru mu gu vivi hateka na tahuna a nitoni ge bele ne mua,

3 *a vuhuna mu lohoka vona a nitoni i bele ne vona ni toni a niluhoi ne mua, mu gu pesi tora.

4 Mu kaloho a nimava, naha ni malo, muri bara mu malamala liu, i uka ma mu gu bala vona tara naro kamumu na Vure.

5 *E rei a viri i uka ma i tahoka a lohokanga kamumu ni laho kamumu, ge nanea a Vure ge habia vona a lohokanga. Muri a Vure bara i habia a lohokanga vona, a vuhuna a Vure ia a mari ni hatebalala. Na tahuna a Vure i habi a maki, i habi kunana. I uka ma ge vakamaruhu a viri.

6 Pali na tahuna a viri ge nana, nahea ge loho rua. Ge luhoi tora. A viri i loho rua i manga a bokona dari i bolea a vilu i rere viliha.

7 Ra bakovi maea, ma ge luhoi e Bakovi Dagi ge habia vona tara maki.

8 A bakovi i loho rua, i uka ma i tabuli kamumu a niluhoi vona, bara i ruru.

9 E huriki a turane hita ri matasia, ri gi vivi na tahuna a Vure ge kavurike ria.

10 *Pali e huriki ri tahoka a mahala i kupo ri gi vivi na tahuna a Vure ge vakakiroko ria, a vuhuna bara ri mate tavula manga a hurumade.

11 I rike a haro, i hua a hurumade, i malai a kaina, i

* **1:1:** Mat 13:55; Apo 15:13; Gal 1:19; 1Pe 1:1 * **1:2:** Rom 5:3-5 * **1:3:** 1Pe 1:7 * **1:5:** Snd 2:3-6 * **1:10:** Ais 40:6-7

maparu a vuana, i uka ma i mata kamumu tabu. I mavonga kunana a viri i tahoka hateka a mahala bara i mate na tahuna i tabana ni rata a leho vona.

Mu Gege a Nitoni

12 A viri i pesi tora na tahuna a nitoni i bele ge vivi, a vuhuna a Vure bara i habi a mapana, ge bole a nimahuri vakaroro, i manga a viri i mulangi na rihiva i bole a tama. A Vure i taki muga pali ge habi a mapa ne huriki ri ngarua a Vure.

13 Na tahuna a bakovi tara i ngaru ni rata a naro hale, nahea ge ta maea, “A Vure i turari iau a ratea a naro hale iea.” Naha ni ta mavonga, a vuhuna a Vure i uka ma ge turari ioe go rata a naro hale. Pali a Vure tara, a naro hale i uka ma ge turaria. A Vure tara i uka ma ge turari ioe go rata a naro hale.

14 Pali a nitoni i bele na bakovi na tahuna a ningaru hale na hatena i turari ia i rata a naro hale.

15 Muri a ningaru hale i vakabele a naro hale. Muri a naro hale i vakabele a matenga.

16 Mua e huriki a turagu, a ngaru hateka mua. Naha ni tami mule mua.

17 A maki kamumu lobo si bole, a maki kamumu lobo ni habi tavula ne hita, ri valai ne Tamane hita na hunu, ra viri i ratarike a haro, a keva, a maka hada ri para polomeli na hunu. A maka nipara nga, ri para dagi na parava ranga, ri para kiroko na parava ranga. Pali e Tamane hita i uka ma i mavonga. I uka ma i pulo lae a vilona.

18 *Na ningaru vona i vakasiri a nita muholi vona, ge rata hita ge hita e huriki e tuna. I rata mavonga, ge bole tala hita na maki lobo i ratarike, si gi muga ne ria.

Mu Longototo a Nitana Vure

19 Mua e huriki a turagu, a ngaru hateka mua. Mu longo kamumu. Na tahuna a viri i ta, naha ni koli malaviriri a ngava. Mu longo kamumu taro a ngava, mu luhoi kado, muri mu koli. Naha ni hinihate,

20 *a vuhuna a nihinihate na bakovi i uka ma ge vakabele a naro malamala na Vure.

21 *Lakea, a ngaru mu gu pe a naro i katoki, a maka naro hale legelege ne mua. Mu vakakiroko mua, mu longototo a nitana Vure, ra ni ru na hatene mua. Ra ngava iea i kara ge korimule mua.

22 *Na tahuna mu longoa a nitana Vure, naha ni longo tavulea. Mu longototoa. Na tahuna mu longo tavulea, mu tami mule mua.

23 A ta mavonga a vuhuna e huriki ri longo a nitana Vure, pali i uka ma ri muri mai, ri manga a bakovi i matanono a matana na tuku.

24 I masia a matana, pali i uka ma i ratea tara maki. I vano kunana, i uka ma i

* **1:18:** Ion 1:13 * **1:20:** Sav 7:9 * **1:21:** Kol 3:8; 1Pe 2:1 * **1:22:** Mat 7:26; Rom 2:13

luhoi tabua a matana i mata navai.
25 *Pali a viri i longo kamumu a vinara kamumu na Vure, i ramai a ngava i tabuli vona, i uka ma i longo kaburungia, a Vure bara i rata kamumu ia. Si lohoka vona, a vinara na Vure i vakamatukapaga hita na naro hale.
26 *E huriki ri luhoi ta ri ramai a Vure, pali i uka ma ri matakari kamumu a tabelene ria, re huriki maea ri tami mule ria. A maka maki ri rata, ri luhoi ta a maki a Vure ge vivi vona, ri rata tavula kunana.
27 A naro i malamala na matana Vure, e Tamane hita, i maea: si gi kori e huriki a duku, e huriki a havuri, na tahuna ri bole a maregoa. A maki tara si gi ratea si gi matakari kamumu a nilaho ne hita, i uka ma si gi ramai a rabu na malala, ma si gi katoki na matana Vure.

2

Mu Rata a Naro Ge Palupu ne Huriki Lobo

1 *Mua e huriki a turagu, mu rata a naro ge palupu ne huriki lobo, a vuhuna mu luhoi torea e Isu Kristo a Bakovi Dagi ne hita, i muga ne huriki lobo.
2 A bakovi na mahala tara i bagetu kamumu ge dili na roho na lotu ne mua, pali a matasia tara ge dili, i marape kesi a varakia vona.
3 Bara mu rata kamumua a bakovi na mahala, mu takia ge made na gula, pali mu vakahalea a matasia mu tono ragea ge made polotano, o mu takia ge pesi basi,
4 mu rata a naro hale. Na niluhoi hale ne mua, mu vakalipida e huriki a bakovi. Mu taki ranga ri kamumu, mu taki ranga ri hale. A niluhoi mavonga i uka ma i kamumu.
5 *Mua e huriki a turagu, a ngaru hateka mua, mu longo kamumu. A Vure i vulaki e huriki a matasia na malala ri gi luhoi torea, ri gi tahoka a mahala meli na hunu, ri gi dili na harikianga vona, i manga a hini hosi i ta muholi vona, e huriki ri ngaru hatekea ri gi bole.
6 Pali mua mu vakamaruhua a matasia iea. E huriki a bakovi na mahala mu rata kamumu ria, pali ria kunana ri habi a maregoa ne mua, ri turari mua lakea na mari ni pelekado a ngava.
7 Re huriki a bakovi na mahala nga, ria kunana ra viri ri biu a rane Isu Kristo. A rana i kamumu hateka. Pali mua e huriki a ngate vona.
8 *A vinara na Hariki ne hita, ni here puru na Hinere i ta maea, “O ngaru e huriki lobo i manga a hini o ngaru mule ioe.” Na tahuna mu ramai a vinara iea, mu rata a naro kamumu.
9 *Pali na tahuna i uka ma mu rata a naro i taku ne huriki lobo, mu rata a naro hale. Lakea ra vinara iea i

* **1:25:** Rom 8:2; Iak 2:12 * **1:26:** Sng 141:3 * **2:1:** Apo 10:34; Iak 2:9 * **2:5:** 1Ko 1:26-28 * **2:8:** Levi 19:18; Mat 19:19; Gal 5:14 * **2:9:** Vin 1:17

vakasiri mua, mua a viri ni longotaro a vinara.

10 *A taki mavonga, a vuhuna e rei a bakovi tara i ramai a ngava lobo na vinara, pali i longotaro a vinara i taku kunana, ra bakovi iea i tahoka a rarenga pali, i manga a bakovi i longotaro a vinara lobo.

11 *Mu lohoka vona a Vure i ta maea, “Naha ni rata a naro na molenga.” I ta maea tabu, “Naha ni rabalaki a viri.” E rei a viri i uka ma i rata a naro na molenga, pali i rabalaki a viri, ngane ia a viri ni longotaro a vinara.

12 *Lakea a ngaru mu gu laho kamumu, a vuhuna a maki lobo mu rata, a ngava lobo mu taki, a Vure bara i pelekado mua na vinara. Na vinara iea kunana, a Vure i rata hita si matukapaga na naro hale ne hita.

13 *Mu laho kamumu, a vuhuna e rei a viri i uka ma i dodo e huriki, a Vure tara i uka ma ge dodoa muri ma na tahuna ge pelekado e huriki. Pali a viri i dodo e huriki, a Vure bara i dodoa na tahuna i pelekado e huriki.

A Viri i Luhoi Tora a Vure Ge Vakasiria na Narona

14 Mua e huriki e turagu, a ra a maki i kamumu vona a bakovi ge takia ta i luhoi torea e Isu, pali a narona i uka ma i vakasiri mavongea? A niluhoi maea, i uka ma ge korimulea.

15 *Bara e turane hita tara i ramai e Kristo i tahoka a matutuna varakia, i bala a maki ni kani,

16 lakea tara ne mua ge takia ge ta maea, “O made na nivalemu. Go tahoka a maki ni kavitagu ioe vona, go kani go maru,” pali i uka ma ge koria na limana, ra ngava iea ge tuhori navia?

17 A naro na niluhoi tora i mavonga kunana. Na tahuna a viri i taki ta i luhoi torea e Kristo, pali i uka ma i rata a naro kamumu, a niluhoi vona a maki tavula kunana.

18 *Pali bara viri tara i ta maea, “I ranga e huriki ri tahoka a niluhoi tora, pali i ranga e huriki ri tahoka a naro kamumu.” Pali a ngava bara kolia i maea, “Ga matakilala navai a niluhoi vomu na tahuna o uka ma o ratea tara maki. Pali iau ga vakasiri ioe vona a niluhoi nau na maki a rata.”

19 Ioe, o luhoia a Vure i taku kunana. O moro hateka, ke! Pali e huriki a hanitu ranga ri luhoi mavonga, lakea ri mangenge i vakulu a tagane ria.

20 Ioe a manga! I uka ma o matakilaka vona, a niluhoi a maki tavula na tahuna i uka kanena. Bara vakasiri ioe.

21 *Hosi a Vure i masia a narone Abraham, ra gare ne hita, i habia e tuna e Isak ge a nihabi na Vure, lakea a

* **2:10:** Levi 19:37; Gi 20:7-12,24; Mat 5:19 * **2:11:** Nim 20:13-14; Rom 13:9 * **2:12:** Gal 6:2; Iak 1:25; 1Pe 2:16 * **2:13:** Mat 5:7; 18:32-35 * **2:15:** 1Ion 3:17 * **2:18:** Gal 5:6 * **2:21:** Vuh 22:9-12 * **2:22:** Hib 11:17-18

Vure i galea e Abraham a bakovi malamala.
22 *O luhoi kamumu: a niluhoi, a narone Abraham, ru leho palupu. A naro kamumu vona i ratea a niluhoi vona i kamumu liu.
23 *A nitana Vure i muholi, ni here i ta maea, “E Abraham i luhoi torea a Vure, lakea a Vure i galea a bakovi malamala.” Lakea ni taki e Abraham e turana Vure.
24 Ngane mu lohoka vona, a viri i luhoi tavulea a Vure i uka ma ni gi gale ge ia a viri malamala. A viri i luhoi, i rata a naro kamumu, a Vure bara i galea a viri malamala.
25 *I mavonga kunana hosi ne Rahap, a ngatavine a ngoi. A Vure i masia a narona na tahuna i matakari e huriki a vinuru, i vakahamule ria na dala tebi, lakea i galea a ngatavine malamala.
26 Si lohoka vona na tahuna a hanuna viri i pe a kakaina, a bakovi iea bara i mate. I mavonga kunana, a bakovi i luhoi tavulavula, pali a niluhoi vona i uka ma i vakabelea tara kanena, ra niluhoi vona i uka lehona, i mate pali.

3

Mu Matakari Kamumu a Tabelene Mua
1 Mua e huriki a turagu, nahea ge kupo ne mua ri gi bole a leho ni tovo e huriki na narona Vure, a vuhuna mu lohoka vona mia e huriki mi vara, a Vure bara i matai kamumu a narone mia, i pelekado mia. A nipelekado ne mia bara i dagi na nipelekado ne huriki a bakovi tavula.
2 Hita lobo si varoru na rabu i kupo. Pali a viri i uka ma i varoru na ngavana, ra viri iea a viri kamumu hateka, i kara ni matakari a nilaho vona.
3 E huriki ri rike na hos ri ru a aen kiroko na ngavana hos, lakea a hos bara i ramai kunanea a ningaru na bakovi i rike vona, ge lakea na hini a bakovi i ngaru ge lakea vona.
4 Mu masia a sip i vona a sel. I dagi hateka, i bolea a vilu, i nunu na dari. Pali a nikau* vona i uka ma i dagi. I kiroko. Pali na tahuna a tahona i ngarua ge lokovai, bara i huria a nikau, lakea a sip bara i longototo, i lakea na hini a tahona i ngaru ge lakea vona.
5 I mavonga kunana, a tabelene hita a maki kiroko kunana, pali i bibi hateka na maki dagi. I manga a katona kanono. Ia a maki kiroko kunana, pali i kara ni vakatubu a kanono dagi na robo, bara ri nono lobo a maka kai.
6 *A tabelene hita i manga a kanono i valai na imperno. I vakabele a naro hale i kupo. A tabelene hita a mahalana kakaine hita, pali i ratea a kakaine hita i katoki lobo. I ratapile a nimade ne hita.

* **2:23:** Vuh 15:6; 2Sto 20:7; Ais 41:8 * **2:25:** Ios 2:1-21; Hib 11:31 * **3:4:** A nikau, ra stia. Hosi ni gale a ginelu. * **3:6:** Mat 12:36-37; 15:11,18-19

7 E huriki a bakovi ri bole
a maka maki na robo, a
kadirovo, a mata, a maka
maki i tabuli na dari, ri
matakari ria, ri malou.
8 *Pali uka tara viri ge
matakari mulea a tabelena.
A tabelene hita i uka ma i
malo ni taki a maka ngava i
hale, i manga a bega, i
rabalaki e huriki.
9 Si kavurikea na tabelene
hita e Tamane hita, e Bakovi
Dagi. Pali muri si harogi e
huriki a turane hita, re
huriki a bakovi a ngatavine
a Vure i ratarike ria ri gi
manga ia kunana.
10 A nita ni kavurike a viri,
a nita ni ruduraha a viri, ru
bele varago na tabele i taku
kunana. Mua e huriki a
turagu, ra naro iea i uka ma
i kamumu.
11 A naru piu, a naru na
navuha, i uka ma ru gu tua
tala na matana naru i taku
kunana.
12 A kai a kulu, ge
vakabele a vao? A kai a
tarile, ge vakabele a kulu? I
mavonga kunana a navuha i
uka ma ge vakabele a naru
piu.

A Niluhoi Kamumu i Valai na Vure

13 E rei ne mua i luhoi ta i
moro, i tahoka a lohokanga,
ge vakasiria na nimade
kamumu vona, na maka
rabu kamumu vona i rata na
lohokanga. Pali nahea ge
bibi rike mule a rana. Ge
vakakiroko ia.
14 Pali e rei a viri i rata a
rabu ni masigoro, e huriki ri
ngaru ni polomugamuga,
nahea ri gi bibi rike a rane
ria, nahea ri gi lavuni vona
a ngava muholi.
15 Ra rabu nga i uka ma ru
valai na Vure, a naro na
malala kunana. Ra naro
maea ru bele na vilo hosi, ru
valai na hanitu.
16 I mavonga, na tahuna
mu rata a naro ni masigoro,
na tahuna mu ngaru ni rata
polomugamuga, i uka ma
mu gu made kamumu
palupu. Bara mu rata
kunana a naro hale.
17 Pali e huriki ri tahoka a
lohokanga i valai na Vure, ri
maea: ri uka a naro hale, ri
ngaru a nivalemu, ri luhoi
muga a ningaru ne huriki
ranga, i uka ma ri kulirua, ri
dodo e huriki a turane ria, a
leho ne ria i tahoka a
kanena, ri rata virihi e
huriki lobo a naro i taku
kunana. I uka ma ri
tamirabu ni ramai a naro
kamumu, ri ramai muholi.
18 *A viri i rata a leho ni
kori e huriki bara i made na
nivalemu i manga a bakovi i
varo a vutuna maki na
hania. Bara i vakabele a
kanena i kupo, ra maka
rabu kamumu.

4

Naha Ni Ngaru a Vilo na Malala

1 *I navai mu vaubi, mu
vatahate? Mu vaubi a
vuhuna a ningaru hale na
kakaine mua i rata mua mu
vaubi.
2 Mu ngaru hateka ni bole
a maki, pali mu keri ni
bolena, lakea mu rabalaki a

* **3:8:** Rom 3:13 * **3:18:** Mat 5:9; Hib 12:11 * **4:1:** Rom 7:23

viri. Mu masigoro na maki
na viri tara, pali mu keri ni
bole a maki mu ngaru, lakea
mu vakatubu a vabinga. I
uka ma mu tahoka a maki, a
vuhuna i uka ma mu nanea
a Vure.
3 Pali na tahuna mu nanea
a Vure, i uka ma mu bole a
maki mu ngaru, a vuhuna
na tahuna mu nanea, a
niluhoi ne mua i hale. Mu
ngaru kunana ni bole a maki
ni vuroki na ningaru tavula.

4 *Mu ha taroa a Vure i
manga a ngatavine i ha
taroa e girihina, i vano i ngoi
viliha. Mu longo, mu lohoka
vona, e huriki ri ngaru a vilo
na malala, ria a pile na Vure.
I mavonga, e rei a viri ne
mua i ngaru ni ramai a naro
na malala, ia a pile na Vure.
5 A nitana Vure i ta maea,
“A hanuna i ru pololiloa ne
hita i ngaru hatekea si gi
ramai kunanea.”* Mu luhoi
navai, ra ngava iea a ngava
tavula?
6 *Pali a Vure i rata
kamumu hateka hita. I
mavonga a Hinere i ta maea,

“A Vure i tepu e huriki ri
putu ngingi,
pali i rata kamumu e
huriki ri vakakiroko
ria.”

7 *I mavonga, mu
longototoa a Vure. Mu gegea
a hanitu, re Satan, lakea
bara i pe mua, i ha.
8 *Mu karuku tabukoi na
Vure, lakea ia tara bara i
valai tabukoi ne mua. Mua e
huriki a bakovi hale, mu pe
a naro hale ne mua. Mua e
huriki mu loho rua, mu
vuroki ra niluhoi hale na
hatene mua,
9 mu duku, mu tangi na
naro hale ne mua. Mua e
huriki mu nongo, ngane mu
pulo a vilone mua, mu tangi.
Mua e huriki mu vivi, ngane
mu pulo a vilone mua, mu
tangi.
10 *Mu vakakiroko mua na
matane Bakovi Dagi, lakea ia
bara i kavurike a rane mua.
11 Mua e huriki a turagu,
naha ni vapadimomo. A viri
i padimomo e turana, i
manga i ta hale na vinara na
Vure, i pelekadoa. Na
tahuna mu pelekadoa a
vinara na Vure, i uka ma mu
ramaia. I manga mu ngaru
ge mua a mari ni pelekado,
mu gu pelekado a nitana
Vure.
12 *A Vure kikeri kunana i
vakabele a nitana, ia kikeri
kunana a mari ni pelekado e
huriki. Ia kikeri kunana i
kara ge korimule a viri, o ge
ratapile a viri. Pali mua,
mua e rei muholi mu gu
pelekado e huriki a turane
mua?

Naha Ni Bibi Rike Mule Mua

13 *I ranga ne mua mu ta
maea, “Kuduvi si gi vano, si
gi lakea na tanga dagi tara,

* **4:4:** Rom 8:7; 1Ion 2:15 * **4:5:** A ngava iea na nita Grik i uka ma i kavakava hateka. A pelegona ngava tara bara i maea, ‘A hanuna bakovi, ra viri a Vure i ru pololilo ne hita, i tahoka bala a maka ningaru hale.’ * **4:6:** Snd 3:34; 1Pe 5:5 * **4:7:** Epe 6:12 * **4:8:** Ais 1:16; Sek 1:3; Mal 3:7 * **4:10:** Jop 5:11; 1Pe 5:6 * **4:12:** Rom 2:1; 14:4 * **4:13:** Luk 12:18-20

si gi made vonga na pida i taku, si gi vahabi a maki, ni gi kona, si gi bole a moni dagi.”

14 *Mu ratea a ngava iea, pali i uka ma mu lohoka vona a ra maki ge bele kuduvi. A nimahuri ne hita i manga a havu. I tabuli popote kunana muri i lobo.

15 Pali i kamumu hateka mu gu ta maea, “E Bakovi Dagi bara i ngaru si gi mahuri, bara si rata a maki si luhoi ni rata.”

16 Pali mu bibi rike mule a rane mua, mu vakalongo a leho dagi mu ngaru ni rata. A naro ni bibi rike mule a rane mua, a naro hale hateka.

17 *Mu luhoi kamumu. Na tahuna o lohoka pali vona tara naro kamumu go ratea, pali i uka ma o ratea, o rata pali a naro hale.

5

A Bakovi na Mahala

1 Mua e huriki mu tahoka a mahala i kupo, mu longo kamumu! Mu tangi mu haloho vona a maka maregoa dagi ge bele ne mua.

2 *A mahala ne mua bara i mavuru. A varakia ne mua, bara i kani a madume.

3 A maka gol a silva ne mua bara i piduku, pali a nipiduku iea bara i rata a maka naro hale ne mua ri gi bele kavakava, bara i gutu a kakaine mua i manga kanono. A nilobona parava i tabukoi ge bele, pali i navai mu ru kadolu a mahala ne mua?

4 *Masia! E huriki a mari ni leho ri mirio na hania ne mua i uka ma mu kona ria ma. Mu longo a nideke ne ria! A nideke ne huriki a mari ni leho i longoa pali e Bakovi Dagi, ra i tahoka a nitora lobo.

5 *Na parava lobo mu bole a maka maki kamumu mu vivi, mu ramai kunana a ningaru na kakaine mua. Mu ramai lobo a ningaru ne mua, pali i uka ma ge tabaka, a Vure bara i ratapile e huriki a pile vona.

6 Mu padi virihi e huriki a bakovi malamala na ngava, mu rabalaki ria. Pali i uka ma ri gege mua.

Mu Hatenono na Tahuna Mu Bole a Maregoa

7 *Mua e huriki a turagu, mu hatenono ge harena na tahuna e Bakovi Dagi ge hamule valai tabu. A bakovi i tahoka a hania i dava a maki ni kani ge moro na hania vona. I hatenono, i made madoru i dava a vala a haro ru gu rata taro a leho ne rua, muri bara i bole a maki ni kani.

8 *Mua ranga mu hatenono, mu pesi tora na maka maregoa ne mua, a vuhuna e Bakovi Dagi i popote ge hamule valai.

9 Mua e huriki a turagu nahea mu gu ta tutu, ma ge pelekado mua a Vure. Mu

* **4:14:** Sng 39:5,11; Snd 27:1 * **4:17:** Luk 12:47 * **5:2:** Mat 6:19 * **5:4:** Vin 24:14-15 * **5:5:** Luk 16:25 * **5:7:** Vin 11:14; Jer 5:24 * **5:8:** Rom 13:11-12; 1Pe 4:7

longo kamumu, a Mari ni pelekado i popote ge valai.
10 Mua e huriki a turagu, mu luhoi e huriki a propet hosi ri vakalongo a ngava na rane Bakovi Dagi. E huriki a pile ri rata hale ria, pali ri pesi tora. Mu ramai a narone ria.
11 *Si lohoka vona, e huriki ri hatenono bara ri vivi. Mu longoa pali a nuverei ne Iob, i hatenono na tahuna i bole a maregoa dagi. Muri e Bakovi Dagi i korimulea. Muholi hateka, e Bakovi Dagi a Mari ni dodo, a Mari ni rata kamumu hateka hita.
12 *Mua e huriki a turagu, a maki dagi hateka i maea: nahea mu gu kaba, mu gu taki a ngava muholi. Naha ni kaba na rana Vure, o na rana maki tara na malala. Pali na tahuna mu taki e "emi" nahea mu gu pulo lae a ngavane mua. Na tahuna mu taki e "uka", nahea mu gu pulo lae a ngavane mua. Mua bara mu pulo lae a ngavane mua, a Vure bara i pelekado mua.

Mu Luhoi Tora na Tahuna Mu Vasileki

13 E rei ne mua i bole a maregoa? Ge takia a Vure. E rei ne mua i vivi? Ge kalolo a linge ni kavurikea a Vure.
14 *E rei ne mua i tahoka gilanga? Ge gale e huriki a matakari na lotu ri gi valai vona, ri gi vasileki vona, ri gi biria na nibiri a kakaina na rane Bakovi Dagi.
15 *Ria bara ri luhoi torea a Vure, ri vasileki, e Bakovi Dagi bara i vakatavaga ia, ge mahuri. Ia bara i tahoka a naro hale i ratea, e Bakovi Dagi bara i puga vuroki a naro hale vona.
16 Ra i mavonga, a ngaru mua mu gu vatakitala a naro hale ne mua. Mu vasileki ne huriki e turane mua, a Vure ge vakamahuri ria. Na tahuna a bakovi malamala i vasileki, a nivasileki vona i tahoka a nitora dagi, i tahoka a kanena.
17 *E Elaisa a bakovi manga hita. I vasileki tora na Vure nahea ge boru a vala, lakea a vala i uka ma i boru na pida i tolu, a keva i polo tara.
18 *Muri i vasileki tabu, a vala i boru tabu, i gaga tabu a maka uve na hania.

Mu Tuhoria a Bakovi i Ruru na Dala

19 *Mua e huriki a turagu, a viri tara ne mua ge ha taro a ngava muholi na Vure, ge ruru, a ngarua tara ne mua ge tuli hamule lakea na Vure.
20 *Mu luhoi tabua a ngava iea: Bara a turane hita tara i lakea na bakovi i rata a naro hale, i tuhoria ge ha taroa a dala hale, i hamule valai na Vure, ra turane hita iea i korimulea a bakovi iea, i uka ma ge mate. I ratea a Vure i uka ma ge luhoi tabu a naro hale vona.

* **5:11:** Nim 34:6; Jop 1:21-22; 2:10; Sng 103:8 * **5:12:** Mat 5:34-37 * **5:14:** Mrk 6:13 * **5:15:** Mat 17:18-20 * **5:17:** 1Ki 17:1; 18:1 * **5:18:** 1Ki 18:42-45 * **5:19:** Gal 6:1 * **5:20:** Snd 10:12; 1Pe 4:8

A Mugana Raukea i Herea e Petrus A Nita Vakalohoka

A viri i herea a raukea iea, e Petrus (1:1), a apostolo ne Isu Kristo (Mrk 3:16), a matakari na tara ne Kristo (Mat 16:16-19; 1Ko 9:5; Gal 1:18).

E Petrus i herea ra raukea iea na tahuna i made o Rom, ra ni gale kalahihi e Babilon (5:13). I here muga popote ne ia ni gi rabalaki ne AD 65, na parava e Nero i rabalaki e huriki ri luhoi tora e Kristo.

A vuhuna raukea iea ni here, ge vakatora e huriki ri bole a maregoa i kupo, a vuhuna ri luhoi torea e Kristo (1:6; 2:19-21; 3:14-17; 4:1; 5:12-19). E Petrus i here lakea ne ria, i ngaru ni vakalohoka ria vona a velenga kamumu ne Isu Kristo, ra i mate, i mahuri mule, bara i hamule valai tabu (1:3-12). Ra i maea, ri gi pesi tora na tahuna a maregoa, a nitoni legelege i bele ne ria. A vuhuna bara ri bole a mapa na tahuna e Isu Kristo ge hamule valai. I taki ria tabu maea, ri gi laho manga ria a tara ne Kristo.

A Nita Muga

1 Iau e Petrus, a apostolo ne Isu Kristo.

A here lakene mua e huriki a Vure i vulaki mua, mu made manga mosi na provins e Pontus, e Galesia, e Kapadosia, e Asia, e Bitinia.

2 *A Vure, e Tamane Hita, i lohoka muga pali ge vulaki mua. A Hanuna Vure i vulaki mua, ge mua ne vona kunana, mu gu longototo e Isu Kristo, a darana ge vahilolo mua, mu gu malamala.

A Vure ge rata kamumu mua, ge habi ne mua a nivalemu, ge uka harena.

Si Pasimata Vona a Nimahuri Vakaroro

3 Si gi kavurikea a Vure, e Tamane Isu Kristo, a Bakovi Dagi ne hita! I dodo hateka hita, lakea i habi ne hita a nimahuri karaba. Ngane si pasimata muholi, a vuhuna e Isu Kristo i mahuri mule na matenga.

4 *Si pasimata vona a maki ni kado puru ne hita meli na hunu. A maki nga, ri gi tabuli vakaroro. I uka ma ri gi hale, i uka ma ri gi lobo.

5 *Mu luhoi torea pali e Kristo, lakea a nitora na Vure i matakari mua. Ge matakari mua ge vano ge harena na nilobona parava na tahuna ge vakasiri kavakava ne huriki a naro i korimule mua vona.

6 *I mavonga, mu vivi hateka. Pali i muholi, ngane bara mu bole a nimadihi na

* **1:2:** Nim 24:1-11; Rom 8:29; 2Tes 2:13 * **1:4:** Kol 1:12 * **1:5:** Ion 10:28; 17:11 * **1:6:** Iak 1:2; 1Pe 5:10 * **1:7:** Snd 17:3; Sek 13:9; Mal 3:3; Iak 1:3

nitoni legelege na parava
popote kunana.
7 *Mu gu bole taro a
nimadihi na nitoni legelege,
ge vakasiri mu luhoi tora
muholi. A gol a maki i uka
ma ge tabuli vakaroro. Pali
ia tara, ni toni na kanono. I
mavonga, a niluhoi ne mua,
ra i dagi hateka na gol, ni gi
toni taro, ge tabuli tabaka.
Na tahuna mu bole a nitoni,
pali mu pesi tata ni luhoi
tora, bara ni kavurike mua,
bara ni vakabagetu mua,
bara ni togo mua na tahuna
e Isu Kristo i bele kavakava.
8 *I uka ma mu masia
hosi, pali mu ngaru hatekea.
I uka ma mu masia ngane,
pali mu luhoi tora ia, mu
vivi hateka. A nivivi ne mua
i rangi a nivivi lobo na
malala, i uka ngava ge
tuvevea a nivivi ne mua,
9 a vuhuna a mapane mua
mu luhoi torea e Kristo, bara
i korimule mua.

10 *E huriki a propet ri ta
muga vona a naro a Vure ta
ge rata kamumu mua vona.
Ri ngaru hateka ni lohoka
vona a Vure ge korimule
navai hita.
11 *A Hanune Kristo i leho
pololilo ne ria, ri ta muga na
nimadihi ta ge bolea e
Kristo, a bagetuanga ta ge
bolea muri, lakea ri ngaru ni
lohoka vona ia e rei, pali
garika ge valai?
12 Ni vakalongo ria vona a
nita propet ri rata i uka ma
ne vona ni korimule ria. A
nita propet ri ratea ne vona
ni kori mua. A nita propet
ne ria i bele muholi na
ngava ni vakalongo ne mua
pali, na tahuna e huriki ri
vara ne mua a Velenga
Kamumu na nitora na Hanu
Kiripiripi, ra i valai na hunu.
E huriki a agelo ranga, ri
ngaru ni lohoka vona a
ngava nga.

Si Gi Made Malamala
13 I mavonga, mu luhoi
kamumu, mu matakari a
nilaho ne mua. Mu pasimata
vona a naro kamumu a Vure
ge rata virihi mua vona na
tahuna e Isu Kristo ge
hamule valai, ge bele
kavakava ne huriki lobo.
14 *Naha ni longototo a
ningaru hosi na kakaine
mua, ra mu ramai hosi na
tahuna i uka ma mu lohoka,
a vuhuna ngane mua e
huriki a tuna Vure, mu
longototoa.
15 A Viri i gale mua i
malamala. I mavonga, mua
ranga, mu laho malamala na
maki lobo mu rata,
16 *a vuhuna ni here hosi i
maea, “Mu ramai a naro ge
kiripiripi, a vuhuna iau a
kiripiripi.”
17 *A Viri mu vasileki
vona, e Tamane hita, i
pelekado e huriki lobo na
naro i taku kunana, i
pelekado ria i ramai a
narone ria. I mavonga, mu
mangenge na Vure, mu laho

* **1:8:** Ion 20:29; 2Ko 5:7 * **1:10:** Mat 13:16-17 * **1:11:** Sng 22; Ais 53; Luk 24:26-27 * **1:14:** Rom 12:2; Epe 2:3; 4:17-18 * **1:16:** Levi 11:44-45; Mat 5:48 * **1:17:** Rom 2:11; Kap 2:23

kamumu manga a mosi koea
na malala.
18 A Vure i konamule mua
na maka naro tavulavula
mu bole ne huriki a gare ne
mua. I uka ma i konamule
mua na mahala ge lobo,
manga a silva o a gol.
19 *I konamule mua na
mapana i dagi hateka, ra
darane Kristo. I manga a
darana tuna sipsip
gavutuvutu.
20 *A Vure i vulaki mugea
na malala ni ratarike. Pali i
bele kavakava ne mua
ngane, na nilobona parava.
21 *I rata mua mu luhoi
torea a Vure. Mu luhoi tora
ia, mu lohoka vona ge
korimule mua, a vuhuna i
vakamahuri mulea na
matenga e Kristo, i
vakabagetua.
22 *Naha ni tamilalu. Mu
vangaru muholi na naro
kiripiripi, i manga mua a
maki tari, a vuhuna mu
longo pali a ngava muholi, i
rata a hanune mua i
malamala pali.
23 Mu vangaru a vuhuna
mu bole pali a nimahuri
karaba. A nimahuri karaba
iea i uka ma ge lobo. Bara i
tabuli vakaroro. I valai na
nita mahuri na Vure. A nita
iea bara i tabuli vakaroro.
24 *I manga a ngava ni
here na Hinere, i maea,
“E huriki a bakovi a
ngatavine ri manga a
varili kunana.
A bagetua ne ria i
manga a bagetua na
keke.
A varili bara i malai, a keke
bara i mapasi.
25 Pali a Nitane Bakovi
Dagi bara i tabuli
vakaroro.”
A nita iea, a Velenga
Kamumu ni vara mua vona.

2

A Kedo Mahuri

1 *I mavonga, mu lobo liu
ni rata a naro hale. Mu lobo
ni tatami, mu lobo ni ngava
naru, mu lobo ni tahate ne
huriki ri tahoka a maki, mu
lobo ni vakahale a rana
turane mua.
2-3 *Ge muholi mu hataki
pali a naro kamumu ne
Bakovi Dagi, mu ngaru
hateka a nita na Vure, i
manga a koma kiroko, ni
poda karaba, i ngaru hateka
ni ruru. Muri bara mu
korurike, a Vure ge
korimule mua.
4-5 *E Kristo i manga a
kedo mahuri, ri koi vona e
huriki a bakovi. Pali a Vure i
vulakia, i ngaru hatekea. Na
tahuna mu valai ne Kristo,
mua ranga mu manga a
kedo mahuri. Ni ru palupu
mua, mu bele manga a roho
na Vure, ge mua e huriki a
prister na Vure, mu gu habi
na Vure a nihabi ge vivi
vona, a vuhuna a leho i
ratea e Isu Kristo.
6 *A Hinere i ta maea,
“A ru puru o Sion a kedo.

* **1:19:** Apo 20:28; Hib 9:12-14 * **1:20:** Epe 1:4; 2Tim 1:9-10 * **1:21:** Ion 14:6; Rom 5:1-2 * **1:22:** Ion 13:34; Rom 12:10 * **1:24:** Ais 40:6-8 * **2:1:** Epe 4:22; Iak 1:21 * **2:2-3:** Sng 34:8 * **2:4-5:** Epe 2:21-22; Kap 1:6 * **2:6:** Ais 28:16; Epe 2:20

Ia a vuhu kedo a
vulakia. A ngaru
hatekea.
E rei a viri i luhoi tora ia
i uka ma ge maruhu."
7 *Lakea mua e huriki mu
luhoi torea a kedo iea, mu
ngaru hatekea. Pali e huriki
i uka ma ri luhoi torea, a
Hinere i ta maea,
"A kedo i marikoi vona e
huriki a mari ni hae a
ruma,
i bele manga a vuhu
butu."
8 *I ta maea tabu,
"A kedo iea i rata e huriki ri
sibo,
ri boru."
Ri sibo a vuhuna ri
longotaroa a nitana, i manga
a hini a Vure i taki muga ri
gi rata.
9 *Pali mua, a Vure i vulaki
mua. Mua e huriki a prister
na hariki, a tara malamala,
ne vona a Vure kunana. A
Vure i rata mavonga, mu gu
vakasiri e huriki vona a
Vure i kamumu hateka, a
vuhuna muga mu made na
uvo. Pali i gale tala mua, mu
gu made na nipara kamumu
vona.
10 *I muga mu manga a
bakovi a ngatavine tavula.
Pali ngane mua e huriki a
bakovi a ngatavine na Vure.
I muga i uka tara viri ge
dodo mua. Pali ngane a
Vure i vakasiri pali ne mua
a nidodo vona.
11 *Mua o huriki a turagu,
mu manga a mosi, mu laho
polo kunanea a malala iea.
A taki tora mua mu gu pile a
ningaru hale na kakaine
mua. A ningaru hale nga ri
vaubi na hanune mua.
12 *Mu laho malamala na
matane huriki ri made na
uvo. Lakea na tahuna ri
padi virihi mua, ta mu rata a
naro hale, bara ri
matakilaka vona a naro
malamala ne mua. Muri
bara ri kavurikea a Vure na
Paraya i valai vona.
13 *Mu longototo a
matakari lobo koea na
malala, a vuhuna e Bakovi
Dagi i ngaru si gi rata
mavonga. Mu longototoa a
hariki i matakari.
14 Mu longo tabu e huriki
a matakari, ra i rudu a
hariki ge vakamadihi e
huriki ri rata a naro hale, ge
kavurike e huriki ri rata a
naro kamumu.
15 *A Vure i ngaru mu gu
longototo ria. Na naro iea,
bara mu tukari a ngavane
huriki a bakovi manga
manga.
16 I muholi i uka ma mua a
vora. Pali mu laho manga a
vora na Vure, mu ramai a
ningaru vona. Naha ni rata
a naro hale.
17 *Mu togo e huriki lobo.
Mu ngaru e huriki e turane
hita. Mu mangenge na Vure.
Mu togoa a hariki.

A Vorakato

18 *Mua o huriki a
vorakato, mu longototo, mu
togo e huriki a matakari ne
mua. Ria a bakovi navai, mu
longototo ria. Ge ria a

* **2:7:** Sng 118:22 * **2:8:** Ais 8:14 * **2:9:** Vin 7:6; 14:2; Ais 9:2; Apo 26:18; Epe 5:8 * **2:10:** Hos 2:23 * **2:11:** Gal 5:17,24 * **2:12:** Mat 5:16 * **2:13:** Tit 3:1 * **2:15:** 1Pe 3:16 * **2:17:** Rom 12:10 * **2:18:** Epe 6:5

bakovi kamumu, a bakovi madoru, o ge ria a bakovi hale, mu longototo ria.

19 A viri i luhoi torea a Vure, lakea i bole tavula a nimadihi, i uka ma i rata a naro hale ge bole a nimadihi vona. Ia ge kaloho kunana, i rata a naro kamumu.

20 *Mua bara mu rata a naro hale, ni lagu mua, pali mu kalohoa, ni gi kavurike navai mua? Pali mua bara mu rata a naro kamumu, ni lagu mua, mu kalohoa, a Vure bara i vivi ne mua.

21 *I gale mua mu gu rata mavonga, a vuhuna e Kristo tara i bole a nimadihi na murine mua, mu gu muri mai a narona.

22 *I uka ma i ratea tara naro hale. I uka ma i ratea tara ngava taminga.

23 *Na tahuna e huriki ri harogia, i uka ma i koli. Na tahuna i bole a nimadihi, i uka ma i ta vakamengenge. I ru kunana ia na limana Viri i pelekado e huriki na naro malamala.

24 *Na tahuna i tavore na kai tavalavala, i bole na kakaina a naro hale ne hita. I rata mavonga, si gi mate na naro hale, si gi mahuri mule na naro malamala. A harena lebo na kakaina i vakatavaga mua.

25 *I muga mu manga a maka sipsip ri ruru. Pali mu hamule pali na Matakari na hanune mua.

3

A Mata Girihina

1 *Mua o huriki a ngatavine, mua ranga, mu longototo e girihine mua. Bara mu rata mavonga, bara ri pulo a vilone ria e girihine mua i uka ma ri luhoi torea a nita na Vure. I uka ma ni gi vara ria, pali bara ri pulo a vilone ria na tahuna ri matai a naro kamumu ne girihine ria,

2 ra naro ni togo, a naro malamala.

3 *Nahea mu gu roe vona a maki polovavo ga bagetua ne mua, manga a naro ni kolo tata a vune mua, ni rodo a gol, ni rodo a maki kamumu hateka.

4 A bagetua ne mua ge valai pololilo na hatene mua, manga a naro ni vakakiroko mua, ni made madoru. A Vure i ngaru hateka a bagetua maea. I uka ma ge lobo.

5 E huriki a ngatavine malamala ri luhoi tora a Vure hosi, ri rata maea. A bagetua ne ria, ri longototo e girihine ria.

6 *E Sara i longototoa e Abraham, i galea a bakovi dagi vona. Bara mua e huriki a ngatavine kamumu manga e Sara na tahuna i uka ma mu mangenge vona a maki tara, mu rata a naro kamumu.

7 *Mua o huriki a bakovi ranga, mu lohoka vona e

* **2:20:** 1Pe 3:14,17 * **2:21:** Mat 16:24; Ion 13:15 * **2:22:** Ais 53:9 * **2:23:** Ais 53:7; 1Pe 3:9 * **2:24:** Ais 53:5-6; Rom 6:11 * **2:25:** Ese 34:5-6; Mat 9:36; Ion 10:14; Hib 13:20-21 * **3:1:** Epe 5:22 * **3:3:** 1Tim 2:9 * **3:6:** Vuh 18:12 * **3:7:** Epe 5:25

huriki a ngatavine i uka ma ri tuhaka. Mu made kamumu turana e girihine mua. Mu togo ria, a vuhuna ria ranga, ri gi bole na Vure a nimahuri vakaroro. I uka ma mu gu rata mavonga, a Vure i uka ma ge longo a nivasileki ne mua.

E Huriki Lobo

8 I pali. Mua lobo mu pesi na niluhoi i taku kunana. Mu vadodo. Mu vangaru i manga mua a maki tari. Mu valemu. Mu vakakiroko mua.

9 A viri ge rata hale mua, naha ni koli. A viri ge harogi mua, naha ni koli. Pali mu gamai ria, a vuhuna a Vure i gale mua mu gu rata mavonga, lakea mua ranga, bara ni gamai.

10 *I manga a ngava ni here na Hinere,

“E rei a viri i ngaru a
nimahuri,
i ngaru ni made
kamumu,
ge matakaria a tabelena, i
uka ma ge rata a
ngava hale,
ge matakari a ngavana,
i uka ma ge tatami.
11 Ge ngalahere na naro
hale, ge rata kamumu
kunana.
Ge toni a buluna ni
made na nivalemu.
12 A vuhuna e Bakovi Dagi i
matakari e huriki a
bakovi malamala,
i longo a nivasileki ne
ria.
Pali i gege e huriki ri rata a
naro hale.”

13 Mua bara mu leho tora ni ramai a naro kamumu, e rei ge rata hale mua?

14 *Pali bara mu laho malamala, lakea ni vakamadihi mua vona, a Vure bara i gamai mua. I mavonga, naha ni mangenge ne ria. Naha ni loho pae.

15 Pali mu togoa na hatene mua e Kristo, ia kikeri a Bakovi Dagi. Mu kisi mua, mu gu tuveve polo ne huriki ri nana mua, na ra maki mu pasimata vona.

16 *Na tahuna mu tuveve ne ria, mu togo ria, mu ta madoru. Mu laho malamala, i uka ma mu gu hataki manga mu tahoka a naro hale, lakea na tahuna e huriki ri padi momo tavula mua, bara ri maruhu, a vuhuna ri matai mua, mu rata a naro kamumu, a vuhuna mu rihi e Kristo.

17 A koi mu gu bole a nimadihi. Pali bara mu bole, nahea mu gu bole a vuhuna mu rata a naro hale. Mu gu bole a vuhuna mu rata a naro kamumu.

18 E Kristo tara i bole a nimadihi. Ia a bakovi malamala, i mate balaka taku na naro hale ne hita, ge korimule e huriki a bakovi hale. I rata mavonga, ge tuli valai hita na Vure. A kakaina ni rabalaki, pali a Vure i vakamahuri mulea.

19 I vano, i vara ne huriki ri mate pali, ri made na bavi.

* **3:10:** Sng 34:12-16 * **3:14:** Ais 8:12-13; Mat 5:10; 1Pe 2:20; 4:14 * **3:16:** 1Pe 2:12 * **3:20:** Vuh 6–7

20 *Ri made vonga, a vuhuna hosi i uka ma ri longo mai a ngavane Noa, na tahuna a Vure i tabana ni hatenono, na tahuna e Noa i kisi a aga rungu vona. E huriki ala popote kunana ri dili na agarungu iea. A bakovi a ngatavine ala polotolu kunana a Vure i korimule ria na marungulolo vona.
21 A hilova tara i maea. I korimule mua. I uka ma ne vona ni vahilolo a kuline mua. E Kristo i mahuri mule na matenga, lakea i korimule mua na tahuna mu takia a Vure ge puga vuroki a naro hale ne mua. Ngane i uka ma mu gu hataki manga mu tahoka a naro hale.
22 I sike pali na hunu, i made na limana kanena Vure. I matakari e huriki a agelo, e huriki a matakari, a maka nitora ni habi na limana.

4

Mu Vuroki a Naro Hale
1 *A vuhuna e Kristo i bole a nimadihi na kakaina, mua ngane mu bole a niluhoi vona, mu dava ni bole a nimadihi. E rei a viri i bole a nimadihi na kakaina, i lobo pali ni ratena a naro hale.
2 I uka ma ge ramai tabu a ningaru hale na kakaina. Bara i nunu muri mai kunana a ningaru na Vure.
3 *A hini hosi mu rata a maka naro hale, ngane i lobo. A naro hale nga e huriki i uka ma ri lohoka na Vure ri ngaru ni rata: i manga a naro na molenga, a naro ni ngutu na viri, a naro ni ninu a naru vagole, a naro ni vapopo, ni ninu hateka, a naro ni mole, a naro ni lakea na klab, a naro hale ni kavurike a vure ranga.
4 Ri turutu na tahuna mu koi ni turane ria ni rata a naro hale nga, lakea ri harogi mua.
5 *Pali muri ma, bara ri pesi na matana Viri ge pelekado a narone huriki ri mahuri, e huriki ri mate pali, ri takia i navai ri rata a maka naro ri rata.
6 I mavonga, a Velenga Kamumu ni vara pali ne huriki ri mate muga ne Kristo, i bele. Ri mate manga hita lobo bara si mate, pali ngane i mahuri a hanune ria, i manga a Vure.
7 *A malala i tabukoi ge lobo, i mavonga, mu matakari kamumu a ningaru ne mua, mu matadoko, mu gu kara ni vasileki.
8 *A maki dagi hateka, mu gu tabana ni vangaru muholi, a vuhuna na tahuna mu vangaru, bara i kavitagu a naro hale i kupo.
9 *Mu bole dili na ruma ne mua e huriki a turane mua, mu matakari ria, naha ni marikoi.
10 *Mu matakari kamumu a nitora legelege a Vure i habi ne mua. Mu vakori na nitora nga.

* **4:1:** Rom 6:2,7 * **4:3:** Epe 2:2-3 * **4:5:** Apo 10:42 * **4:7:** Rom 13:11-12
* **4:8:** 1Pe 1:22 * **4:9:** Hib 13:2 * **4:10:** Rom 12:6-8

11 E rei a viri i moro ni ta,
ge ta manga a Vure i habia a
ngava vona. E rei a viri i
moro ni kori e huriki, ge
kori na nitora a Vure i habia
vona. Mu rata mavonga, a
maki lobo mu rata bara i
habi a bagetua na Vure polo
ne Isu Kristo. A bagetua
lobo, a nitora lobo, ge ne
vona kunana vakaroro.

A Nimadihi

12 Mua o huriki a turagu, a
maka nitoni dagi bara ri
valai, ri toha mua manga a
kanono. Naha ni turutu
manga a maki maea i uka
ma ge bele.

13 *Na tahuna ri bele, mu
vivi, a vuhuna mu bole a
maregoa i manga e Kristo i
bole a maregoa. Muri bara
mu vivi hateka na tahuna a
bagetuanga vona i bele
kavakava.

14 *Na tahuna e huriki ri
harogi mua a vuhuna mu
luhoi torea a rane Kristo,
mu vivi, a vuhuna a Hanuna
Vure i bagetu hateka i made
turane mua.

15 Naha ni rabalaki a viri,
naha ni panaho, naha ni
rata a naro hale, naha ni
rahi dili mua na maki na
viri tara. A naro nga ri hale.
Bara mu rata a maki nga,
mu bole a maregoa, i
kamumu.

16 Pali a viri i bole a
maregoa a vuhuna ia a
Kristian, nahea ge maruhu.
Ge kavurikea a Vure, a
vuhuna ni gale ia a viri ne
Kristo.

17 A parava i bele pali e
huriki a tara na Vure ni gi
pelekado. A nipelekado ge
tubu ne hita, ge bele navai
ne huriki i uka ma ri
longototo a Velenga
Kamumu na Vure?

18 *A Hinere i ta maea,
“I gutu ni korimule e huriki
a bakovi malamala.
I mavonga, ge bele
navai ne huriki a
bakovi hale ri marikoi
a Vure?”

19 I mavonga, e huriki ri
bole a maregoa na naro a
Vure i vivi vona ri gi tabana
ni rata a naro kamumu, ri gi
ru mule ria na limana Viri i
ratarike a maki lobo. I rata a
maki lobo i taki ge rata.

5

E Huriki a Matakari

1 Mua o huriki a gare na
lotu, iau tara a gare. Iau a
matai a maregoa i bolea e
Kristo. Bara te vaveru vona
a bagetuanga vona, ra ge
bele kavakava muri ma. I
mavonga, a taki tora mua,

2 *mu matakari kamumu
a kabu na Vure, ra ri made
turane mua. Mu rata
mavonga, i uka ma mu
ramai kunana a nitagu.
Nahea mu gu rata kunana a
leho ni bole a moni. A naro
iea, a naro ni maruhu vona.
Mu matakari ria a vuhuna
mu ngaru hateka ni rata, i
manga a Vure i ngaru.

3 *Naha ni matakari
hateka a kabu na Vure. Mu
muga ria, mu vakasiri a

* **4:13:** Apo 5:41; Iak 1:2; 1Pe 1:6-7 * **4:14:** 1Pe 2:20 * **4:18:** Snd 11:31
* **5:2:** Ion 21:15-17; Apo 20:28 * **5:3:** 2Ko 1:24; Pili 3:17; Tit 2:7

naro kamumu ne ria, ri gi ramai.
4 Muri, na tahuna a Matakari dagi i bele, bara i habi ne mua a mapa kamumu ge tabuli vakaroro.

5 *Mua o huriki a riau, mu longototo e huriki a gare ne mua. Mu vakakiroko mua, mu vakori, a vuhuna a Hinere i ta maea,

“E huriki ri bibi rike mule a
rane ria, a Vure bara i
gege ria.
Pali e huriki ri
vakakiroko ria, a Vure
bara i rata kamumu
ria.”

6 *I mavonga, mu vakakiroko mua polotano na nitora dagi na Vure. Muri, na parava i vulakia, bara i kavurike mua.
7 *Mu habi na limana a maki lobo mu loho lege vona, a vuhuna i ngaru hateka mua.

8 *Mu matapara, mu matadoko, a vuhuna a pile ne mua, e Satan, i laho viliha manga a laion i roro, i matakana a viri ge ratapilea.

9 *Mu gegea, mu pesi tora na niluhoi tora, a vuhuna mu lohoka vona e huriki e turane mua na tabeke ranga na malala, ria ranga ri bole a nimadihi manga mua.

10 I mavonga, na tahuna mu bole pali a nimadihi popote, a Vure na nidodo bara i kisi mua, i vakatora mua, i rata mua mu pesi tora. Ra Vure i rata kamumu mua, i gale mua mu gu made turana vakaroro na bagetuanga vona, a vuhuna mu luhoi torea e Isu Kristo.
11 A nitora lobo ge ne vona kunana vakaroro. I muholi.

A Nitalo

12 *E Sailas i manga e turagu muholi, i rata kamumu a leho lobo a habi vona. I kori iau, i here poloa a raukea kiroko iea, ra a vara mua, a taki tala ne mua a naro kamumu muholi na Vure. Mu pesi tora vona.

13 *A ngatavine ra i made o Babilon* i talo mua. Ia tara, a Vure i vulakia. E tugu e Markus tara, i talo mua.
14 Mu vatagui na naro kamumu ni vangaru.

Mua o huriki mu rihi e Kristo, a nivalemu ge tabuli ne mua.

---

* **5:5:** Snd 3:34; Epe 5:21; Iak 4:6 * **5:6:** Mat 23:12; Luk 14:11; Iak 4:10 * **5:7:** Mat 6:25-30 * **5:8:** 1Tes 5:6 * **5:9:** Epe 6:11-13; Iak 4:7 * **5:12:** Apo 15:22,40 * **5:13:** Apo 12:25; 2Tim 4:11 * **5:13:** E huriki a bakovi na lohokanga ri takia ra ngatavine iea, a nita vakakika. I taki virihi e huriki a tara na Vure ri made o Babilon.

A Ruana Raukea i Herea e Petrus A Nita Vakalohoka

E Petrus a apostolo i herea ra ruana raukea iea, tabukoi ne ia ge mate. Pali e huriki ranga ri luhoi ta a murimuri vona i herea muri ne Petrus i mate.

E Petrus ni luhoi ta i herea a ruana raukea iea muri na raukea muga vona, tabukoi na tahuna ge mate, manga na pida e 65 o e 68 AD.

I uka ma ni lohoka vona e Petrus o a murimuri vona i made vai i herea a ruana raukea iea.

I uka ma i kilala a rane ria re huriki i here lakea ne ria. Ne 1:2, e Petrus i taki ria ta ri luhoi torea e Bakovi Dagi manga ia. Pali ne 3:1, e Petrus i ta maea, ra raukea iea a ruana raukea i here lakea ne ria. Re huriki nga, i here lakea muga ne ria, na tahuna ri made na provins i lima, i matakari ria e Rom, na tabeke ne Asia kiroko (1Pe 1:1).

A maki i rua i rata e Petrus i herea a raukea iea i maea: Muga, i ngaru ni vakatora e huriki ri luhoi tora, ri gi nugutatea a nita muholi ri lohoka pali vona. A maki tara, ta ge vakalongo ria vona re huriki a mari ni tovo taminga, ma ri gi vakavaroru a niluhoi ne ria vona a nita muholi ri bolea pali. E Petrus i ngaru hateka ni herea a raukea iea, a vuhuna i lohoka maea, e huriki a bakovi hale bara i tabukoi ri gi rabalakia, a vuhuna i luhoi torea e Kristo. A nuverei hosi i taki ta e huriki a bakovi hale ri rabalakia e Petrus. E Petrus i ngaru e huriki, ri gi luhoi a maki i taki na tahuna ri gia a raukea iea, muri ne ia ge mate.

E Petrus i Tagui e Huriki

1 Iau e Simon Petrus, a vora, a apostolo ne Isu Kristo.

A herea a raukea iea i lakene ne mua e huriki a bakovi a ngatavine a Vure i rata mua mu luhoi torea e Kristo, i manga mia. Si luhoi torea e Isu Kristo, ra viri i korimule hita, ia a Vure, i malamala liu.

2 A Vure ge rata kamumu vakaroro mua, ge habi vakaroro a nivalemu ne mua, a vuhuna mu lohoka kamumu na Vure, rua e Isu a Bakovi Dagi ne hita.

Mu Pesi Tora

3 Ia a Vure. Na nitora vona, i habi pali ne hita a maka maki ge vakatora a nimade ne hita, ge tuhori hita na ni laho malamala. I habi ne hita a maka maki nga, a vuhuna si lohoka vona a Vure i gale hita si gi tahoka a bagetua manga ia, si gi malamala liu manga ia.

4 Na naro iea, i ta muholi ne hita ge kori hita na naro kamumu legelege, si gi ha taro a naro hale na ningaru hale na malala, si gi malamala manga ia.

5 I mavonga, a niluhoi ne mua, mu toni a bulune mua

ni vakatorea na naro kiripiripi. A naro kiripiripi, mu vakatorea na lohokanga.

6 *A lohokanga, mu vakatorea na naro ni pahadanu a ningaru hale na kakaine mua. A naro iea, mu vakatorea na naro na ni hatenono na maregoa. A naro iea, mu vakatorea ni rata a naro na Vure.

7 A naro na Vure mu rata, mu vakatorea na naro ni ngaru e huriki a tara na Vure. A naro iea, mu vakatorea na naro na ni vangaru.

8 Na tahuna mu ramai vakaroro a naro nga, a leho na Vure mu ratea bara i tahoka a kanena. A hini mu lohoka vona e Isu Kristo, a Bakovi Dagi ne hita, ia tara bara i tahoka a kanena.

9 Pali e rei a viri i uka ma i ramai a naro nga, i kepa vona a hini a Vure i puga vuroki pali a naro hale lobo vona.

10 I mavonga, mua e huriki a turagu, a narone mua ri gi vakasiri manga a Vure i gale mua, i vulaki mua. Bara mu ramai a maka naro kamumu nga, i uka ma mu gu boru.

11 Mu ramai a maka naro nga, muri a Vure bara i vivi hateka ni tagui mua na tahuna mu dili na harikianga ne Isu Kristo, a Bakovi Dagi ne hita, a Viri i Korimule hita. A harikianga vona i uka nilobona.

12 I muholi, mu lohoka vona pali a maka maki nga. Mu bolea pali a ngava muholi, mu pesi tora vona. Pali a koi mu gu longokaburungi, lakea a ngaru ni vakalohoka mua tabu vona.

13 Na tahuna iau a tabana ni mahuri, a luhoi i kamumu ga taki mua tabu. Ga vakarike a hatene mua, mu gu luhoi tabu a maka maki nga,

14 *a vuhuna a lohoka vona pali, i popote bara mate. E Bakovi Dagi ne hita, e Isu Kristo i taki iau pali.

15 I mavonga, ga vakalohoka bala mua. Muri ma, na tahuna a mate pali, bara mu luhoi mule vakaroro a ngavagu.

A Bagetua na Vure i Tabuli ne Kristo

16 *Hosi, mi vakalongo mua vona e Isu Kristo, a Bakovi Dagi ne hita, ge hamule valai na nitora. A ngava mi vakalongo mua vona, i uka ma a nuverei tavula mi rata kunana na lohokanga ne mia. A nitora dagi ne Isu, mi masia na matane mia, mi vakalongo mua vona.

17-18 *Hosi, mete made turane Isu na lolo na Vure, mi longoa a Vure, e Tamane hita, i ta valai na hunu, i vakabagetua, i kavurikea a rane Isu, i ta maea, “A Bakovi iea e Tugu, a hategu. A vivi hateka vona.”

19 A ngavane huriki a propet hosi, ri ta virihi mai e Isu vona, i muholi hateka. I kamumu mu gu longo kamumu. A ngavane ria i

* **1:6:** Gal 5:22-23 * **1:14:** Ion 21:18-19; 2Ko 5:1 * **1:16:** Mat 17:1-5 * **1:17-18:** Mat 17:5

manga a kanono i para na uvo, i vakasiri a dala. Mu loho doko vona, ge vano ge harena na tahuna a nipara ne Kristo ge parai a hatene mua, i manga a hini i malaharere, i rike a hada e Lagavago.

20 A maki dagi mu gu lohoka vona i maea: a pelegona nita propet na Hinere i uka ma i tavore na lohokanga na viri,

21 *a vuhuna a nita propet i uka ma i luve na ningaru na bakovi. A Vure i ta polo ne ria na tahuna a Hanu Kiripiripi i habi a niluhoi ne ria.

2

E Huriki a Nitamina Mari ni Tovo

1 *Hosi e huriki a nitamina propet ri bele ne huriki a Israel. I mavonga kunana, bara ri bele ne mua. Bara ri tamilalu ni tovo a ngava muholi, pali a maki ri tovo, a ngava taminga ni ratapile e huriki. Bara ri marikoi ni takia e Isu ga Bakovi Dagi ne ria, re Bakovi Dagi i konamule ria. I mavonga, a Vure bara i ratapile malavirири ria.

2 Pali e huriki ala kupo bara ri ramai a naro hale ne ria, ri mole lae. A naro hale ne ria bara i rata e huriki ri biua a dala muholi.

3 Ri raha, bara ri rata a ngava taminga ni bole a moni ne mua. A Vure i taki hosi pali ge pelekado ria, ge habi a nimadihi ne ria. I uka ma i tabaka, bara ri vurua.

4 *Bara ri vurua, a vuhuna hosi e huriki a agelo ri rata a naro hale, a Vure i uka ma i dodo ria. I kolo tata ria na sen, i voro puru ria na lovo i uvo hateka, ri gi davea a parava a Vure ge pelekado ria, ge habi a nimadihi ne ria.

5 *E huriki a bakovi a ngatavine hosi, na parava ne Noa, ria ranga ri rata a naro hale. A Vure i uka ma i dodo ria. I ratapile ria na marungulolo. E Noa, a bakovi ni vara e huriki na naro malamala na Vure. Ia kunana a Vure i korimulea na marungulolo, turana e huriki a viri vona, a bakovi a ngatavine ala polorua.

6 *E huriki a bakovi a ngatavine na tanga dagi i rua, e Sodoma, e Gomora, a Vure i rungani ria na kanono dagi, ri vuro, i vakalobo liu ria na malala. I rata ria, ri manga a kilakila na a ra maki ge bele ne huriki a bakovi a ngatavine ri ngalahere na Vure.

7 *Pali a Vure i korimulea e Lot na vuranga iea, a vuhuna e Lot a bakovi malamala, i loho lege vona a maka naro na molenga ne huriki a bakovi hale nga.

8 A bakovi malamala iea i made turane ria, i matai na parava vakaroro a naro hale ne ria, i longo na parava vakaroro a ngava hale ne

* **1:21:** 2Tim 3:16; 1Pe 1:11-12 * **2:1:** Mat 24:11; Iud 4 * **2:4:** Iud 6 * **2:5:** Vuh 6–8; 2Pe 3:6 * **2:6:** Vuh 19:24; Iud 7 * **2:7:** Vuh 19:1-16

ria. I mavonga, i lege a lohona.
9 A Bakovi Dagi i kara ia ge korimule e huriki a bakovi malamala na nitoni. I habi a nimadihi ne huriki a bakovi hale, ge vano ge harena na parava ge pelekado e huriki lobo vona.
10 *Bara i habi hateka a nimadihi ne huriki a nitamina mari ni tovo nga. Ri rata hateka a naro na molenga. Ri longotaro a ngavane huriki a matakari.

Ri kuli rua hateka, i uka ma ri mangenge ni harogi pile e huriki a agelo.
11 *Ri uka nitora dagi manga e huriki a agelo, pali e huriki a agelo i uka ma ri harogi pile ria na matane Bakovi Dagi.
12 *Pali e huriki a bakovi nga, ri manga a livoa. Ri uka a niluhoi. Ri ramai kunana a ningaru ne ria. A leho na livoa, e huriki ri gi lakavu ria, ri gi rabalaki ria. E huriki a bakovi hale nga, ria ranga, a Vure bara i ratapile ria, a vuhuna ri harogi pile tavula a maki i uka ma ri lohoka vona.
13 Bara ri bole a mapana naro hale ne ria. Ri vivi ni ramai na matane huriki a naro hale na kakaine ria. Ri muto. Ri vivi ni tami mua na tahuna ri kani turane mua na habu ne mua.
14 Ri ngutu vakaroro na ngatavine, ri ngaru ni mole. I uka ma ri maru vona a naro hale ne ria. Ri bole dili turane ria e huriki a bakovi a ngatavine loho rua. A hatene ria ri paki kunana ni kani muma. A Vure i ruduraha ria.
15 *Ri lohopile pali a dala kamumu, ri ruru. Ri muri mai a narone Balam, e tune Beor. Re Balam, i ngaru ni rata a naro hale, ge bole a mahala.
16 *Pali a donki vona i ta manga a bakovi, i tahatea, i pupukaria a propet iea, nahea ge ratea a naro manga manga.
17 *Re huriki a nitamina mari ni tovo nga, a ngavane ria i uka kanena, i manga a lomu i uka naru ge tua vona. Ri manga a bubu, i vakabebe viliha a vilu dagi. A Vure i kado puru pali a murine ria, i uvo hateka.
18 Ri ta paki paki, pali a ngavane ria a ngava tavula, a ngava taminga. Ri tuli tabu e huriki ngane kunana ri ha taro a naro nga, ri pulo a vilone ria. Ri tuli ria na naro na molenga.
19 Ri taki e huriki ri gi vakamatukapaga ria, pali ria a vorakato na naro hale. A ra maki i matakaria a bakovi, a bakovi a vorakato na maki iea.
20 *A viri i lohoka ne Isu Kristo, a Bakovi Dagi ne hita, a viri i korimule hita, lakea i matukapaga na naro katoki na malala, pali i hamule mai a naro katoki nga, i koro tabu ne ria, i uka ma i kamumu. Ngane a nimadena bara i hale hateka

* **2:10:** Iud 7-8,16 * **2:11:** Iud 9 * **2:12:** Iud 10 * **2:15:** Gi 22:7; Iud 11; Kap 2:14 * **2:16:** Gi 22:28-35 * **2:17:** Iud 12-13 * **2:20:** Mat 12:45

na nimadena muga.

21 *Bara i kamumu hateka
i uka ma ge longo muga a
ngava na dala malamala.
Ngane a Vure bara i habi a
nimadihi dagi vona, a
vuhuna i longo pali a ngava
na naro a Vure i vakuku hita
vona si gi ramaia, pali i
longotaro, i ngalahere.

22 *I bele ne ria a nita
vakakika muholi ni here
hosi, i ta maea, "A ligo i
muta pali, muri i hamule, i
kani mulea a mutana. A
kinana boro i hilolo pali na
naru, muri i hamule, i taka
tabu na kokota."

3

E Bakovi Dagi Ge Valai

1 Mua o huriki a turagu, a
raukea iea, a ruana raukea a
here lakene mua. A raukea
varago nga, a vakalohoka
tabu mua vona a ngava mu
lohoka vona pali. A ngaru
mu gu luhoi kado kamumu.

2 *A ngaru mu gu luhoi
tabu a ngava ne huriki a
propet hosi, ri vakalongo
muga vona a ra maki ge bele
muri ma. Mu luhoi tabu a
ngava i vakuku mua vona a
Bakovi Dagi ne hita, a Viri i
korimule hita. Mia e huriki
a apostolo mi vakalongo
mua vona pali.

3 *A ngava iea i maea:
Muga na nilobona parava, a
ngava e Isu Kristo ge
hamule valai, bara ni nongo
vaki. E huriki bara ri ramai
kunana a ningaru hale na
kakaine ria.

4 *Bara ri ta maea, "I ta
muholi, ta ge hamule valai.
Pali vai? Hosi e huriki a gare
hosi ne hita ri mate. I uka
tara maki ge bele. A maka
maki lobo i palupulupu
kunana, i vakatubu hosi na
malala ni ratarike, i valai i
harena mona."

5 *Ri ta mavonga, a
vuhuna ri marikoi ni luhoi
kamumu, ri mata kepa vona
a maki nga: Hosi a Vure i ta
kunana, i vakabele a hunu. I
ratarike na naru a malala na
kurukuruna naru.

6 *Muri a Vure i takia a
naru, i kavitagu a malala. A
maki lobo i tabuli pololilo
vona ri pasiri, ri mate.

7 I mavonga muri ma, a
nitana Vure bara i ratapile
tabu a hunu a malala. Na
parava a Vure ge pelekado e
huriki lobo, bara i rungani a
hunu, a malala, bara i
ratapile e huriki ri
ngalahere na Vure.

8 *Mua e huriki a turagu,
naha ni longo kaburungi a
ngava iea: Na matane
Bakovi Dagi, a parava i taku
i manga a pida i 1,000. Pali a
pida i 1,000 i manga a
parava i taku kunana.

9 *E huriki ranga ri takia a
Vure, ta i leho kemi kemi
hateka ni rata a maki i ta
muholi vona ge ratea. Pali i
uka ma i mavonga. Ia a
mari ni hatenono. I marikoi
vona tara viri ge velu. I

* **2:21:** Luk 12:47-48 * **2:22:** Snd 26:11 * **3:2:** Iud 17 * **3:3:** 1Tim 4:1; Iud 18 * **3:4:** Mat 24:48 * **3:5:** Vuh 1:6-9 * **3:6:** Vuh 7:11; 2Pe 2:5 * **3:8:** Sng 90:4 * **3:9:** Hab 2:3; 1Tim 2:4

ngaru e huriki lobo ri gi pulo a vilone ria.

A Malala a Hunu Bara Ru Lobo

10 *A Parava ne Bakovi Dagi bara i bele vakaturutu kunana, i manga a bakovi ni panaho. Na parava iea a hunu bara i tangi pahumu dagi, i marakavelu. A maka maki na hunu, a Vure bara i gutu parina ria na kanono, ri gi lobo liu. I mavonga, a naro lobo ni rata koea na malala ri gi bele kavakava.

11 Mu luhoi kamumu. A Vure ge ratapile a maki lobo na naro iea. I mavonga, i vai a naro kamumu mu gu ratea? Mu laho na naro malamala, a naro na Vure.

12 Mu pasimata vona a Parava na Vure ge valai, mu toni ni ratea ge bele malaviriri. Na Parava iea, a hunu bara i nono, i lobo liu. A maki lobo na hunu bara ri gutu hateka, ri bele manga a naru.

13 *Pali hita, i ta muholi ne hita ge ratarike a hunu a malala karaba, e huriki a bakovi a ngatavine malamala kunana bara ri made vonga.

A Nilobona Ngava

14 I mavonga, mua e huriki a turagu, mu toni a bulune mua ni laho malamala, ge uka ranga naro hale mu gu rata, lakea bara mu made na nivalemu. Muri ma, na tahuna a Parava iea ge valai, ra mu davea, e Bakovi Dagi bara i matai mua mu laho kamumu.

15 *Mu luhoia: ra hini a Bakovi Dagi a mari ni hatenono, i rata mavonga, a vuhuna i ngaru ni korimule hita. E turane hita, e Paulus, ia tara i here mavonga, a vuhuna a Vure i habi a lohokanga vona.

16 A raukea lobo ne Paulus, i here, i ta mavonga. A ngava ranga vona i gutu popote ni longokilala a pelegona. E huriki ri uka a lohokanga ri pulo lae a ngavana, lakea a Vure i habi a nimadihi ne ria. I uka ma ri rata mavonga na ngava ne Paulus kunana. Ri rata mavonga tabu na Hinere ranga.

17 *Mua e huriki a turagu, mu lohoka vona pali a narone ria. Mu matadoko ne huriki a bakovi ri longotaro a vinara na Vure. Ma ri gi tami mua, mu gu loho rua.

18 Mu koru rike na naro kamumu ne Isu Kristo, a Bakovi Dagi ne hita, a Viri i korimule hita. Mu koru rike na lohokanga vona. Si gi kavurikea a rana mona, na parava vakaroro. I muholi.

* **3:10:** Mat 24:29,35; Luk 12:39; 1Tes 5:2 * **3:13:** Ais 65:17; 66:22; Kap 21:1,27
* **3:15:** Rom 2:4 * **3:17:** Mrk 13:5,33; 1Ko 10:12

A Mugana Raukea i Herea e Ioanes A Nita Vakalohoka na Raukea i Tolu ne Ioanes

A viri i here ra raukea nga i uka ma i kilalea a rana. Pali i tahoka ranga maki i vakasiri maea e Ioanes a murimuri ne Isu, ra viri i here. I tahoka ranga ngava i palupu turana ngava i tabuli na Velenga Kamumu i herea e Ioanes, i vakasiri maea ra buk nga lobo i here a bakovi ala taku, re Ioanes. Ne 1 Ioanes 1:1-3 a viri i here i taki ia i turana e Isu na tahuna e Isu i vara koea na malala. Ne 2 Ioanes, e 3 Ioanes i taki ia a gare. A maka maki i here na raukea iea i vakasiri manga ia a gare, a gare ne huriki a tara ne Kristo.

I mata manga e Ioanes i here ra raukea nga na pida e 90 AD, a pida i 60 muri ne Isu i mate, i mahuri mule.

Na parava iea a maka tara ne Kristo ri bele kupo na maka tanga, lakea e huriki ala kupo ri laho tala, ri tovo ria. Pali ranga ne ria ri pulo a nitovo na Velenga Kamumu, ri ru dili ranga niluhoi ne ria. Re huriki a mari nitovo taminga nga ri rata e huriki, ri koi ni ramai a nitovo ne Ioanes. Ngane e Ioanes i here ni vakatora a tara ne Kristo, nahea ri gi loho rua vona a nita muholi na velenga kamumu i tovo ria vona. Na tahuna e Ioanes i gare, i made o Epesus, na tabeke na nirolona haro na hini mona ni gale e Teki. E Ioanes kikeri ra murimuri ne Isu i tabana ni mahuri, ra i maea e huriki a tara ne Kristo na tabeke iea ri mata rike vona, ri ramai a nitovo vona. I here ra raukea nga lakea na maka tara ne Kristo i matakari ria.

A ngava dagi na raukea nga i rua. A nita muholi turana naro na nivangaru.

A nita muholi i maea, o lohoka kamumu na Vure ia e rei, e Isu ia e rei, na maki a Vure i ratea ne hita na limana e Kristo. “Mia mi tahoka ra niluhoi iea, a vuhuna a Vure i vakasiria ne mia.” E Ioanes i ta maea, lakea ra niluhoi iea ge muga e huriki a tara ne Kristo lobo. Nahea ri gi loho vagori lae.

A nivangaru, e Ioanes i ratea ra ngava iea, ge vakasiri e huriki na ningaru na Vure ne hita, a ningaru ne hita lakea na Vure, lakea ne turane hita. I ta hateka maea, a vuhuna i ngaru e huriki ri luhoi torea e Kristo ri gi vangaru, manga a Vure i ngaru e huriki lobo.

A Nita Mahuri i Bele Kavakava

1 *A Nita Mahuri i made hosi, muga na maka maki ni ratarike. Mi longoa a nitana, mi masia na matane mia. I muholi mi masia, mi padoi ia na limane mia.

* **1:1:** Ion 1:1 * **1:2:** Ion 1:14

2 *A Nimahuri iea i bele
kavakava, mi masia. Mi
vakalongo mua vona a
Nimahuri Vakaroro iea, ra i
made muga turana e
Tamana, muri i bele
kavakava ne mia.
3 A maki lobo mi matai, a
maki lobo mi longo, ngane
mi taki tala ne mua, lakea
mua ranga mu gu rihi mia. I
muholi, si rihi e Tamana
turana e Tuna, re Isu Kristo.
4 *A herea a raukea iea, a
nivivi ne mia ge bele dagi.

Si Gi Laho na Nipara na Vure

5 *A ngava mi longo vona,
ngane mi vakalongo mua
vona i maea: A Vure a
Nipara. I uka ranga hini ge
uvo ge tabuli vona.
6 *E rei a viri i taki ta i rihi
a Vure, pali i laho na uvo, i
uka ma i ta muholi. Ia a
bakovi na taminga.
7 A Vure i made na hini
palala. I mavonga, na
tahuna si laho na hini
palala, si varihi, a darane
Tuna, e Isu, i vahilolo hita
na naro hale lobo ne hita.
8 *Pali a viri i taki ta i uka
naro hale, i uka ma i ta
muholi. I tami mulea.
9 Pali na tahuna si taki tala
na Vure a naro hale ne hita,
a Vure bara i ramai a ngava
muholi i taki pali, bara i
ramai a naro kiripiripi vona,
i puga vuroki a naro hale ne
hita, i vahilolo hita, si
malamala na matana.
10 Pali a viri i taki ta i uka
naro hale ge rata, ngane i
takia a Vure, ta ia a bakovi
na taminga. A bakovi maea i
marikoi a nitana Vure.

2

*E Isu Kristo Ia a Nikori ne
Teu*

1 *Mua e huriki e tugu, a
here lakene ne mua a nita
iea, nahea mu gu rata a naro
hale. Pali a viri tara ge rata
a naro hale, si tahoka a Viri i
made turane Tamana, i takia
ge puga vuroki a naro hale
si rata. Ra viri iea, e Isu
Kristo a Viri malamala.
2 *Ia kunana a dala ne
hita, ge puga vuroki a naro
hale ne hita. I uka ma a dala
ne hita kunana. Ia a dala ne
huriki lobo na malala.
3 Si gi matakilaka navai na
viri i lohoka na Vure? A viri
i lohoka na Vure bara i
longototo a vinara vona.
4 E rei a viri i taki ta i
lohoka na Vure, pali i uka
ma i longo mai a vinara
vona, a bakovi iea a bakovi
na taminga. I marikoi na
nita muholi.
5 *Pali e rei a viri i
longototoa a nitana Vure, ia
i ngaru muholia a Vure. A
kilakila na viri i madoko
turana Vure i maea,
6 a viri i madoko turana
Vure bara i laho manga e
Kristo i laho.

A Vinara Karaba

7 *Mua e huriki a turagu, a
vinara a vakalongo mua
vona i uka ma a vinara
karaba. A vinara a
vakalongo mua vona a
vinara hosi, mu lohoka vona

* **1:4:** Ion 16:24 * **1:5:** 1Tim 6:16; Iak 1:17 * **1:6:** 1Ion 2:4 * **1:8:** Sng 32:5; Snd 28:13 * **2:1:** Hib 7:25-26 * **2:2:** Ion 1:29; Kol 1:20; 1Ion 4:10 * **2:5:** Ion 14:21,23 * **2:7:** Ion 13:34; 2Ion 5-6

pali. A vinara hosi a ngava
mu longoa pali.
8 *I muholi, a vinara iea, a
vinara hosi. Pali a vinara
iea, ia tara, a vinara karaba.
A narone Kristo i vakasiri a
vinara iea i muholi. A
narone mua ranga, i
vakasiri i muholi, a vuhuna
a uvo i vakatubu ni lobo, a
nipara muholi i para pali.
9 *E rei a bakovi i taki ta i
laho na hini palala, pali i
marikoi ne turana, a bakovi
iea i tabana ni made na uvo.
10 *A viri i ngarua e
turana, i made na hini
palala. I uka naro ge sibo
vona ge boru.
11 *Pali e rei a viri i
marikoi e turana, a viri iea i
made na uvo, i laho na uvo.
I ruru, a vuhuna i uvo a
matana.
12 Mua e huriki e tugu, a
here lakea ne mua,
a vuhuna a Vure i puga
vuroki na rane Kristo
a naro hale ne mua.
13 Mua e huriki a tamana
koma, a here lakea ne
mua
a vuhuna mu lohoka
vona e Kristo, ra Viri i
made hosi, muga na
maki lobo ni ratarike.
Mua e huriki a riau, a here
lakea ne mua
a vuhuna mu rangia
pali e Satan.
Mua e huriki e tugu, a here
lakea ne mua
a vuhuna mu lohoka
vona e Tamane hita.
14 Mua e huriki a tamana
koma, a here lakea ne
mua
a vuhuna mu lohoka
vona a Viri i made
hosi, muga na maki
lobo ni ratarike.
Mua e huriki a riau, a here
lakea ne mua
a vuhuna mu pesi tora
ni luhoi torea a Vure,
mu loho doko vona a
nitana Vure
mu rangia pali e Satan.

Naha Ni Ngaru a Maki na Malala

15 *Naha ni ngaru a naro
na malala. Naha ni ngaru a
maka maki na malala. E rei
a viri i ngaru a maka maki
na malala, i uka ma i ngarua
e Tamane hita.
16 *A maki lobo na malala,
i manga a ningaru hale na
kakaine hita, a ningutu na
maki na viri tara, a naro na
viri i bibi rike mule ia na
hini i tahoka a mahala i
kupo, a naro nga i uka ma ri
valai ne Tamane hita. Ria a
naro na malala.
17 *E huriki a bakovi a
ngatavine na malala bara ri
velu. A ningaru lobo na
malala bara ri lobo. Pali e
rei a viri i ratea a ningaru
ne Tamane Hita, bara i
made vakaroro.

A Pile ne Kristo

18 *Mua e huriki e tugu,
ngane a nilobona parava i
tabukoi. Mu longo pali vona
a pile ne Kristo ge valai na
nilobona parava. Mona e
huriki a pile ne Kristo ala
kupo ri bele pali. I mavonga,
ngane si lohoka vona, a
nilobona parava i tabukoi.

* **2:8:** Ion 1:9; Rom 13:12 * **2:9:** 1Ion 4:20 * **2:10:** Rom 14:13 * **2:11:** Ion 12:35 * **2:15:** Rom 8:7 * **2:16:** Rom 13:14 * **2:17:** Mat 7:21 * **2:18:** Mat 24:5,24; 2Ion 7

19 *Ranga e huriki a pile
ne Kristo, muga ri dili
turane hita, pali i uka ma ria
e huriki e turane hita
muholi. Bara ria e turane
hita muholi, i uka ma ri gi
ha taro hita, bara ri tabana
ni made turane hita. Pali ri
ha taro hita pali, i vakasiri
manga i uka ma ria a turane
hita muholi.
20 *Pali mua, a Viri
Malamala i habi ne mua a
Hanu Kiripiripi. Mu tahoka
a lohokanga.
21 A here lakea ne mua a
vuhuna mu lohoka vona a
ngava muholi. A ngava
muholi i uka ma ge vakabele
a ngava taminga.
22 *E rei a viri i takia e Isu,
ta a Vure i uka ma i rudua
ge korimule e huriki, a viri
iea a bakovi na taminga. Ia
a pile ne Kristo. I ngalahere
varago ne Tamana, ne Tuna.
23 *A viri i ngalahere na
Tuna Vure, i ngalahere ne
Tamana. A viri i luhoi torea
a Tuna Vure, i luhoi torea e
Tamana.
24 A ngava mu longo
muga, mu loho doko vona.
Na tahuna mu rata
mavonga, bara mu rihi e
Tuna, e Tamana.
25 E Isu i ta muholi ne hita
ge habi ne hita a nimahuri
vakaroro.
26 A ngava nga, a here
virihi e huriki a bakovi ri
ngaru ni tami mua.
27 *Pali mua, e Kristo i
habi pali ne mua a Hanu
Kiripiripi, i made turane
mua. A Hanu Kiripiripi i
tovo mua na maki lobo,
lakea i uka ma ge tovo mua
tara viri. I muholi hateka a
hini i tovo mua vona, ra mu
gu rihi e Kristo. I mavonga
mu rihia.

Ngane Hita a Tuna Vure

28 Mua e huriki e tugu, mu
rihi e Kristo. Mu rata
mavonga, i uka ma mu gu
maruhu na tahuna ge
hamule valai.
29 *E Kristo i malamala. I
mavonga, e huriki ri ramai a
naro malamala, ria e huriki
a tuna Vure.

3

1 *E Tamane hita i ngaru
hateka hita, i gale hita e
huriki e tuna. Ngane hita e
huriki e tuna. E huriki a
bakovi a ngatavine na
malala i uka ma ri
matakilala hita, a vuhuna i
uka ma ri matakilalea a
Vure.
2 *Mua e huriki a turagu,
ngane hita e huriki a tuna
Vure. I uka ma si lohoka
vona a kakaine hita ge mata
navai muri ma. Pali si
lohoka vona a ngava nga: na
tahuna i hamule valai, bara
si mapulo, si manga ia, a
vuhuna si masia na matane
hita, i mata navai.
3 E rei a viri i pasimata ni
masia, bara i ramai a naro
malamala, i manga e Kristo i
malamala.
4 A viri i rata vakaroro a
naro hale, i putu puru
vakaroro a vinara. A naro ni

* **2:19:** Apo 20:30 * **2:20:** 1Ko 2:15; 2Ko 1:21; 2Ion 2 * **2:22:** 1Ion 4:3; 2Ion 7 * **2:23:** Ion 5:23; 1Ion 4:15; 5:1 * **2:27:** Ion 16:13 * **2:29:** 1Ion 3:10 * **3:1:** Ion 1:12-13; 16:3 * **3:2:** 2Ko 3:18

putu puru a vinara ni gale a naro hale.
5 *Mu lohoka vona, e Kristo, i uka liu a naro hale ge ratea. I valai ge puga vuroki a naro hale.
6 Pali e rei a viri i rihi e Kristo, i uka ma ge ramai tabu a naro hale. E huriki ri rata vakaroro a naro hale i uka ma ri lohoka ne Kristo, i uka ma ri matakilalea.
7 Mua e huriki e tugu, mu matadoko, ma ge tami mua a viri tara. E rei a viri i ramai a naro malamala, ia a bakovi malamala, i manga e Kristo.
8 *Pali e rei a viri i ramai vakaroro a naro hale, ia a bakovi ne Satan, a vuhuna e Satan i ramai a naro hale, i vakatubu hosi na nidoko na hunu a malala. A Tuna Vure i puru valai koea na malala ge vakalobo a leho ne Satan.
9 *E rei a viri ni gale a tuna Vure i uka ma ge ramai tabu a naro hale, a vuhuna i bole pali a vilona Vure. Bara i keri ni ramai a naro hale, a vuhuna i bele manga a tuna Vure ngane.
10 Na naro iea bara mu matakilaka vona e rei e huriki a tuna Vure, e rei e huriki e tune Satan. E rei a viri i uka ma i ramai a naro kamumu, i uka ma i valai na Vure. A viri i marikoi e turana, ia tara i uka ma i valai na Vure.

Mu Vangaru

11 *A ngava ni vara paru hosi i maea, “Mu vangaru.”
12 *Nahea si gi naro manga e Kain. Ia a bakovi ne Satan, lakea i rabalakia e tarina, i mate. I rabalakia a vuhuna a narona i hale, a narone tarina i malamala.
13 *Mua e huriki a turagu, naha ni turutu na tahuna e huriki na malala ri marikoi mua.
14 *Si lohoka vona, si ha taro pali a dala na matenga, si bole a nimahuri, a vuhuna si vangaru. E rei a viri i uka ma i ngarua e turana i tabana ni laho na dala na matenga.
15 *E rei a viri i marikoi e turana, i manga a mari ni rabalaki a viri. Pali mu lohoka vona, e rei a viri i rabalaki a viri i uka ma i bole a nimahuri vakaroro.
16 *E Kristo i vakasiria ne hita a naro ni vangaru muholi. I mate na murine hita. I mavonga, hita ranga, i kamumu si gi ramai a narone Kristo, si gi lohopile mule hita, si gi vatuhori.
17 *Pali a bakovi tara ge tahoka a mahala na malala, i matai e turana i bala a maki, pali i uka ma i dodoa, i uka ma i tuhoria, ngane a ningaru na Vure i uka ma i tabuli na hatena.
18 *Mua e huriki e tugu, nahea si gi taki kunana si vangaru. Si gi vangaru muholi, si gi vakasiri na narone hita.

E Huriki a Tara ne Kristo Ri Gi Pesi Tora na Matana Vure

* **3:5:** Ion 1:29; 1Pe 2:22-24; 1Ion 2:2 * **3:8:** Ion 8:44 * **3:9:** 1Ion 5:18 * **3:11:** Ion 13:34 * **3:12:** Vuh 4:8 * **3:13:** Ion 5:18-19 * **3:14:** Ion 5:24 * **3:15:** Kap 21:8 * **3:16:** Ion 13:1; Gal 1:4 * **3:17:** Vin 15:7 * **3:18:** Iak 2:15-16

19 Na tahuna si vangaru, si
lohoka vona si ramai a
ngava muholi. I mavonga i
luke a hatene hita na
matana Vure.
20 Na tahuna si hataki
manga si rare na matana
Vure, si lohoka vona a Vure i
rangi a niluhoi iea. I lohoka
na maki lobo.
21 *Pali na tahuna i uka
ma si hataki manga si rare
na matana Vure, si lohoka
vona a Vure ge longo hita na
tahuna si vasileki.
22 A ra maki si takia vona,
bara i habi, a vuhuna si
longototo a vinara vona, si
rata a naro i vivi vona.
23 *A vinara vona i maea,
si gi luhoi torea a rane Tuna,
e Isu Kristo, si gi vangaru, i
manga a hini i vakuku hita
vona.
24 *E huriki ri longototo a
vinara vona ri rihi ia. Ia tara
i rihi ria. Si lohoka vona si
rihi a Vure, a vuhuna i habi
ne hita a Hanu Kiripiripi.

4

Si Gi Toha a Maka Nitovo

1 *Mua e huriki a turagu, e
huriki a nitamina propet ri
laho lae. I mavonga, naha ni
longo mai a nitovo ne huriki
a bakovi lobo. Mu toni a
niluhoi ne ria, ri valai na
Vure, o i uka.
2 *A nitovo i valai na Vure,
bara mu matakilaka vona
maea: Bara i taki tala ne Isu
Kristo i valai na Vure, i bele
manga a bakovi.
3 *Pali a maka nitovo i uka
ma ri valai na Vure bara ri
takia e Isu, ta i uka ma i
valai na Vure. A maka
nitovo maea i valai na
hanitu, a pile ne Kristo. Mu
longo pali ta ge valai. Ngane
i bele pali.
4 *Mua e huriki e tugu,
mua a tara na Vure. Mu
rangi pali e huriki a
nitamina propet nga, a
vuhuna a Hanuna Vure, ra i
made pololilo ne mua i
rangi a hanitu, ra i made
turane huriki na malala.
5 *Ria a bakovi na malala.
A ngavane ria a ngava na
malala. I mavonga e huriki
a bakovi a ngatavine na
malala ri longo mai ria.
6 Pali hita si valai na Vure.
E huriki ri lohoka na Vure,
ri longo mai hita. E huriki i
uka ma ri valai na Vure, i
uka ma ri longo mai hita. Na
naro iea kunana, si
matakilaka vona e huriki ri
ramai a ngava muholi, e
huriki ri ramai a ngava
taminga.

A Vure i Ngaru Hita

7 Mua e huriki a turagu, si
gi vangaru, a vuhuna a naro
ni vangaru, a naro na Vure.
E huriki ri ngaru e huriki e
turane ria, ria a tuna Vure,
ri lohoka na Vure.
8 E rei a viri i uka ma i
ngaru e huriki e turana, i
uka ma i lohoka na Vure, a
vuhuna a Vure ia a vuhuna
naro na nivangaru.

* **3:21:** Hib 4:16 * **3:23:** Ion 6:29; 13:34 * **3:24:** 1Ion 4:13 * **4:1:** Mat 7:15; 1Tes 5:21; 1Ion 2:18; 2Ion 7 * **4:2:** 1Ko 12:3 * **4:3:** 1Ion 2:18 * **4:4:** Mat 12:29; 1Ion 5:4-5 * **4:5:** Ion 8:47; 15:19 * **4:9:** Ion 3:16

9 *A Vure i rudu vilia na
malala e Tuna a madiva, si
gi bole a nimahuri vakaroro.
Na naro iea kunana a Vure i
vakasiri a ningaru dagi vona
ne hita.
10 *A naro ni ngaru
muholi a viri i maea: Hita i
uka ma si ngaru mugea a
Vure. Pali a Vure i ngaru
muga hita, i rudua e Tuna,
ge a nihabi, ge kadoa a dala
a Vure ge ravunu vuroki a
naro hale ne hita.
11 Mua e huriki a turagu, a
Vure i ngaru hateka hita. I
mavonga hita ranga, si gi
vangaru.
12 *I uka tara viri ge masia
a Vure. Pali na tahuna si
vangaru, a Vure i made
turane hita, i rata hita si gi
vangaru hateka tabu.
13 *A Vure i habi ne hita a
Hanu Kiripiripi. I mavonga
si lohoka vona si rihi a Vure.
A Vure tara i rihi hita.
14 Mia, mi masia na
matane mia e Tuna, lakea
mi vakalongo mua vona e
Tamana i rudu vilia, ge
korimule e huriki.
15 E huriki ri taki tala ne
Isu ia a Tuna Vure, a Vure i
rihi ria, ria ranga ri rihi a
Vure.
16 Si lohoka vona a Vure i
ngaru hita. Si roe vona a
hini i ngaru hita. A Vure
kunana a vuhuna a naro na
nivangaru. E rei a viri i rihi
a Vure, a Vure tara i rihi ia.
17 Na tahuna si rihi a Vure,
a naro na nivangaru i bele
dagi ne hita. Muri, na
parava a Vure ge pelekado e
huriki vona, i uka ma si gi
mangenge, a vuhuna si laho
manga e Isu koea na malala.
18 E huriki ri ngarua a
Vure, i uka ma ri gi
mangenge na Vure. Na
tahuna a naro na nivangaru
i bele dagi ne hita, ra naro
iea i valai na Vure, i uka ma
si gi mangenge tabu na
Vure. E huriki ri mangenge
na Vure, a vuhuna ri rata
hale. Ri lohoka vona a Vure
ge habi a nimadihi ne huriki
ri rata hale. E huriki ri
mangenge na Vure ri
vakasiri manga a naro na
Vure na nivangaru i uka ma
i leho pololilo ne ria.

A Vure i Ngaru Muga Hita

19 Si vangaru a vuhuna a
Vure i ngaru muga hita.
20 E rei a viri i taki ta i
ngarua a Vure, pali i mari
koi e turana, ia i tatami. I
uka ma i ngarua e turana, ra
i masia na matana, pali ge
ngaru navia a Vure, ra i uka
ma i masia ma.
21 *A Vure i vakuku hita
maea: E rei a viri i ngarua a
Vure ge ngaru tabu e huriki
e turana.

5

Si Rangi a Nitoni na Malala

1 *E huriki ri takia a Vure i
rudu vilia e Isu ge korimule
hita, ria a tuna Vure. E
huriki ri ngarua e Tamana
bara ri ngaru tabu e huriki e
tuna.
2 Na tahuna si ngarua a
Vure, si longototo a vinara

* **4:10:** Rom 5:8-10; 1Ion 2:2 * **4:12:** Ion 1:18 * **4:13:** 2Ko 1:22; 1Ion 3:24
* **4:21:** Mrk 12:29-31 * **5:1:** 1Ion 4:15

vona, si vakasiri manga si ngaru e huriki a tuna Vure.

3 *E huriki ri ngarua a Vure ri longototo a vinara vona. Pali a maka vinara na Vure, i uka ma ri habi a maregoa ne hita.

4 Hita e huriki a tuna Vure, si rangi a maka nitoni na malala, a vuhuna si luhoi torea a Vure.

5 E rei a viri i rangi a maka nitoni na malala? A bakovi i lohoka vona e Isu ia a Tuna Vure i rangi a maka nitoni na malala.

I Muholi, a Vure i Rudu Vilia e Isu

6 *A Vure i rudu vilia e Isu Kristo ge puru valai na malala. A Vure i vakasiri i rudua na tahuna e Isu ni vahilolo na naru. I vakasiri tabu na tahuna e Isu i mate na kai tavalavala, i tua a darana. A Hanu Kiripiripi i vakalongo hita vona i muholi, a vuhuna a Hanu Kiripiripi ia a vuhuna ngava muholi.

7 A maki i tolu to vakalongo hita ne Isu i valai na Vure.

8 *A maki i tolu nga: a Hanu Kiripiripi, a naru, a dara. To vakalongo palupu a ngava i taku.

9 *Si longo mai a ngavane huriki a bakovi tavula. Pali a ngavana Vure i muholi hateka. I vakalongo hita pali ne Tuna, i mavonga si gi longo maia.

10 *E huriki ri luhoi torea a Tuna Vure, ri lohoka na hatene ria i muholi ia a Tuna Vure. E rei a viri i uka ma i luhoi torea a Tuna Vure, i manga i galea a Vure a bakovi na taminga, a vuhuna i uka ma i longo mai a ngava a Vure i vakalongo hita vona e Tuna.

11 A ngava a Vure i vakalongo hita vona i maea, ge habi ne hita a nimahuri vakaroro. A nimahuri vakaroro iea i valai ne Tuna.

12 *E rei a viri i laho turana Tuna Vure bara i tahoka a nimahuri vakaroro. Pali e rei a viri i uka ma i laho turana Tuna Vure i uka ma ge tahoka a nimahuri vakaroro.

Si Tahoka a Nimahuri Vakaroro

13 *Iau a here a ngava nga lakene mua e huriki mu luhoi torea a rana Tuna Vure, mu gu lohoka vona mu tahoka a nimahuri vakaroro.

14 *Na tahuna si takia vona tara maki, pali a maki si nana vona i ramai a ningaru vona, si lohoka vona bara i longo.

15 Na naro iea, si lohoka vona i longo a ninana ne hita. A ra maki si nanea vona, bara i habi kunanea.

16 *Na tahuna mu matai e turane hita tara i rata a naro hale, ra i uka ma i vakabele a matenga, mu vasileki vona, lakea a Vure ge habi a nimahuri vakaroro vona. Pali e huriki ranga, a naro hale ri ratea bara i vakabele

* **5:3:** Ion 14:15,23-24 * **5:6:** Ion 1:29-34 * **5:8:** Ion 15:26 * **5:9:** Ion 5:32-37 * **5:10:** Ion 5:36-40 * **5:12:** Ion 3:36 * **5:13:** Ion 20:31 * **5:14:** Ion 14:13-14; 1Ion 3:21-22 * **5:16:** Mat 12:31

a matenga. I uka ma a taki
mu gu vasileki ne huriki ngi.
17 A naro hale lobo ri hale.
Pali a naro hale ranga i uka
ma ri vakabele a matenga.
18 *Si lohoka vona e huriki
a tuna Vure i uka ma ri
ramai tabu a naro hale. E
Satan i keri ni padoi ria, a
vuhuna a Tuna Vure i
matakari ria.
19 Hita e huriki a ngate na
Vure. Pali e huriki ranga, a
nitora ne Satan i matakari
ria.
20 A Tuna Vure i valai, i
vakapalala a gine hita, si gi
lohoka vona a Viri Muholi.
Si rihia e Tuna, re Isu Kristo,
a Bakovi Muholi. Ia a Vure
Muholi. Ia a vuhuna a
nimahuri vakaroro.
21 Mua e huriki e tugu, mu
malele ha na maka vure
taminga.

* **5:18:** 1Ion 3:9

A Ruana Raukea i Herea e Ioanes

1 Mu lohoka nau, iau a
bakovi dagi na lotu. A here
lakea na ngatavine, ra Vure i
vulakia, turana e huriki e
tuna. A ngaru hateka mua.
Pali i uka ma i iau kunana. E
huriki ri lohoka na ngava
muholi, ria ranga ri ngaru
hateka mua,
2 a vuhuna si lohoka vona
a ngava muholi, si gi ramai
vakaroro.
3 A Vure, e Tamane hita, e
Tuna e Isu Kristo ru gu rata
kamumu hita, ru gu dodo
hita, ru gu habi a nivalemu
ne hita na naro muholi, na
naro na nivangaru.

A Vinara na Nivangaru

4 *A vivi hateka na tahuna
a longo ranga ne huriki e
tumu ri tabana ni ramai a
nita muholi, i manga a hini e
Tamane hita i vakuku hita si
gi rata.
5 *Ngane, o kurabagu, a
ngaru si gi vangaru. A
vinara a herea, i uka ma a
vinara karaba. A vinara iea
si longoa hosi pali.
6 Na tahuna si longototo a
maka vinara na Vure, bara
si vangaru. Pali a Vure i
vakuku hita hosi si gi
vangaru, lakea a ngaru mu
gu longototo.

E Huriki a Pile ne Kristo

7 *A bakovi ala kupo ri
laho lae, ri takia e Isu Kristo,
na tahuna i valai koea na
malala, ta i uka ma i bele
manga a bakovi. E rei a viri
i tovo maea, ia a bakovi na
taminga, a pile ne Kristo.
8 Mu matadoko, ma mu gu
vakavelu a maki si leho tora
hateka ni bole. A ngaru mu
gu bole lobo a mapane mua.
9 E huriki ri pe a nitovo ne
Kristo, ri pagepolo lakea na
ngava ranga, e huriki nga, a
Vure i uka ma i made turane
ria. Pali e huriki ri pesi tora
ni muri mai a nitovo iea, e
Tamana, e Tuna rua varago
ru made turane ria.
10 I mavonga, e rei a
bakovi ge valai ne mua, ge
tovo na ngava vaperesi,
naha ni taguia. Naha ni
matakaria na ruma ne mua,
11 a vuhuna e rei a viri ge
tagui a bakovi maea, i koria
na leho hale vona.

A Nilobona Ngava

12 A tahoka a ngava i kupo
a ngaru ni vakalongo mua
vona, pali a koi ni here
kunana. A ngaru ni lakene
mai mua, si gi vivi ni
vamatai, ni tuverei.
13 A re tarimu a ngatavine.
E huriki e tuna ri talo rike a
haro kamumu vomu, re
tarimu a Vure i vulakia.

* **1:4:** 3Ion 3-4 * **1:5:** 1Ion 2:7 * **1:7:** 1Ion 4:1-3

A Toluna Raukea i Herea e Ioanes
A Nita Vakalohoka

E Ioanes i herea a raukea iea, i lakea na bakovi tara, a rana e Gaius. E Gaius i uka ma ia a Iuda. I pulo a vilona, i ramaia e Kristo. E Ioanes i kavurikea e Gaius vona a hini i pesi tora na niluhoi torea e Kristo. I kavurikea vona a hini i tuhori e huriki ri rata a leho ne Bakovi Dagi.

1 *Mu lohoka nau, iau a
gare na lotu. A here lakene
vomu, o Gaius. A ngaru ioe
na hategu.
2 Turagu, a vasileki na
Vure, go made kamumu, i
uka ma go giloa, ge kinigao
kunana a kakaimu, i manga
a hini a hanumu i kinigao
turana Vure.
3 *E huriki a turane hita ri
valai ri vakalongo iau, ta o
ramai kamumu a ngava
muholi. A longoa a ngava
iea, a vivi hateka. I muholi,
o ramai vakaroro a ngava
muholi.
4 Na tahuna a longo e
huriki a koma nau ri ramai a
ngava muholi, a vivi hateka.

I Ranga Ri Leho Kamumu

5 Turagu, i kamumu o
matakari e huriki a tara na
Vure ri havai mua. I uka ma
o lohoka ne ria, pali o ramai
kamumu a ningaru na Vure
na tahuna o matakari ria.
6 *E huriki ranga ne ria ri
bele pali koea. Ri vakalongo
koea e huriki a tara na Vure,
a naro kamumu o rata virihi
ria vona, o ngaru hateka ria.
A ngaru go tabana ni tuhori
e huriki a bakovi maea, na
naro a Vure ge vivi vona, ri
gi laho tala,
7 *a vuhuna ri laho tala ni
taki tala a rane Kristo. Ri koi
ni bole a kinori ne huriki i
uka ma ri lohoka na Vure.
8 I mavonga, si gi do rike e
huriki a bakovi ri leho
maea. Bara si rata mavonga,
bara si leho turane ria ni
taki tala a ngava muholi.
9 A herea pali tara raukea
i lakea ne huriki a tara na
Vure vonga. Pali e Diotrepes
i rata polo muga muga. I uka
ma i longo mai a nitane mia.
10 I mavonga, na tahuna a
bele iene, bara taki tala ne
huriki a narona. I
padimomo mia na ngava
hale tavula. I uka ma i ngi
kunana. I marikoi ni tagui e
huriki a turane hita ri bele
ne mua. Pali e huriki ranga
ri ngaru ni tagui ria, i
pupukari ria, i lili tala ria na
vaponga na Vure.
11 *Turagu, naha ni ramai
a naro hale. O ramai a naro
kamumu. E rei a viri i rata a
naro kamumu, ia a bakovi
na Vure. Pali e rei a viri i
rata a naro hale, i uka ma i
masia a Vure.
12 E huriki lobo ri taki tala
a naro kamumu ne
Demitrius. A nita muholi na
Vure tara i taki tala a naro
kamumu vona. Mia ranga,
mi taki tala vona a naro

* **1:1:** Apo 19:29; Rom 16:23 * **1:3:** 2Ion 4 * **1:6:** Tit 3:13 * **1:7:** 1Ko 9:11-12 * **1:11:** 1Ion 3:6-10

kamumu vona. Ioe o lohoka
ne mia, a ngavane mia i
muholi.

A Nilobona Ngava

13 *A ngava i kupo ta ga
here lakene vomu, pali a koi
ni here.
14 A ngaru i uka ma ge
tabaka, ga lakene, ga matai
ioe, tu gu vata.
15 O made na nivalemu. E
huriki e turane tarua ieni ri
talo rike a haro kamumu
vomu. A haro kamumu ne
huriki e turane tarua iene.

* **1:13:** 2Ion 12

A Raukea i Herea e Iuda
A Nita Vakalohoka

A raukea iea i uka ma i ola, a viri i herea ra raukea iea i kilalea a rana, e Iuda. I uka ma i ta kupo vona ia e rei, pali i taki ia e turane Iakop, ra viri i herea ra raukea ne Iakop, a matakari na tara ne Kristo o Ierusalem. E Iuda rua e Iakop, rua e tarine Isu.

Ni taki e Iuda e tarine Isu i herea a raukea iea na pida e 50 o e 65 AD, muga na ruana raukea ne Petrus ni here. Pali ia i uka ma i here mugea na ruana raukea e Petrus i herea, bara i here muria na pida e 80 o e 100 AD.

I uka ma ni lohoka vona i made vai e Iuda i herea a raukea iea.

Ne ves 1, e Iuda i vakasiri maea i here lakea ne huriki a tara ne Kristo, pali i uka ma i taki ri made vai e huriki i here lakea ne ria. I mavonga, e huriki ranga ri luhoi i here lakea na tara ne Kristo lobo.

Na raukea vona, i taki a leho i ratea e Isu, ne vona ni korimule hita (ves 3). Lakea, i luhoi ni here ne huriki ri taki ta ria a tara ne Kristo, pali i uka ma ri luhoi tora a nita muholi na Vure. I uka ma ri ngarua a Vure. Ri vano, ri vapopo turana e huriki a tara ne Kristo muholi. Na vilo hale ne ria, a nitovo na ngava taminga ne ria, bara ri habi a maregoa ne huriki a tara ne Kristo. E Iuda i taki e huriki a tara ne Kristo, ri gi matakilala re huriki a bakovi hale nga. I taki tora ria ri gi luhoi torea ra nita muholi ri longoa pali. E Iuda i taki e huriki a tara ne Kristo, ri gi kori e huriki i tami ria e huriki a bakovi na ngava taminga. Pali ri gi tuhori tabu e huriki i uka ma ri luhoi tora.

A nitubu, a nivakalobona raukea vona, e Iuda i taki e huriki a tara ne Kristo, na a ra ri gi ratea na tahuna a parava ni toni i bele ne ria (ves 3,20-23). A ngava lobo na raukea iea, i ta na a ra vuhuna e huriki a tara ne Kristo ri gi rata maea, nahea ri gi ramai a nitamina tara ne Kristo.

1 *Iau e Iuda, a vora ne Isu Kristo. Iau e tarine Iakop.

A herea a raukea iea i lakene mua e huriki a Vure i gale mua. A Vure e Tamane hita i ngaru mua, ge matakari mua i vano i harena na tahuna e Isu Kristo ge hamule valai.

2 A Vure ge dodo mua, ge habi a nivalemu ne mua, ge ngaru hateka mua vakaroro.

A Nitamina Mari ni Tovo

3 Mua o huriki a turagu, a herea a raukea iea, i muga ta ga taki mua vona a naro a Vure i korimule hita vona. Pali ngane, ga here taro, ga taki tora mua mu gu kinigao ni tagari a Velenga Kamumu. Ra ngava na Velenga Kamumu, a Vure i

* **1:1:** Mat 13:55

habi na limane huriki a ngate vona.

4 *I ranga e huriki ri dili turane mua ri tamilalu, i uka ma mu matakilala ria. Ri ngalahere na Vure. A narona Vure, i rata kamumu hita, ri puloa, ri taki ta i kamumu ri gi tabana ni mole lae. Ri marikoi ni taki e Isu Kristo a Bakovi Dagi ne ria. I paru hosi, a Vure i lohoka ne ria, i taki ge ratapile ria.

5 *Ngane a ngaru ni vakalohoka tabu mua vona tara ngava. Hosi mu lohoka kamumu vona. A ngava iea i maea, hosi e Bakovi Dagi i korimule e huriki a Iuda, i vakamatukapaga ria o Egipto. Muri i ratapile e huriki i uka ma ri luhoi torea.

6 *Hosi e Bakovi Dagi i kolo tata e huriki a agelo hale. I ru dili ria na tabeke i uvo hateka, ri gi dava a parava ge pelekado ria, ge ratapile ria vakaroro. I rata mavonga, a vuhuna ri koi ni ramai a leho a Vure i habi ne ria, ri page poloa a murine ria.

7 *Hosi e huriki a bakovi a ngatavine o Sodoma, o Gomora, na maka tanga tabukoi ne rua, ria ranga ri rata a naro hale. E Bakovi Dagi i ratapile ria, a vuhuna ri ramai a maka naro hale legelege na molenga. Ri ramai a ningaru hale na kakaine ria. A naro ri rata, i uka ma a naro muholi. I ratapile ria na kanono i tabuli vakaroro. A Vure i rata ria ri manga a kilakila na a ra maki ge bele ne huriki ri ngalahere vona.

8 Pali e huriki nga, ri made turane mua, i uka ma ri mangenge. Ria ranga ri luhoi hateka a maki ri vurena vona, ri katoki na naro na molenga, ri longotaro e huriki a matakari, ri harogi pile e huriki a agelo ri tahoka a nipara dagi.

9 *Pali a agelo dagi, e Mikael, i uka ma i harogi tavula e huriki a agelo hale. Hosi, i vaubi turane Satan, ru vagege vona a podane Moses, e rei ge bolea. I uka ma i ratapilea e Satan na ngava. I ta kunana, i ta maea, “E Bakovi Dagi ge tahate ioe.”

10 *Pali e huriki nga, ra ri made turane mua, ri harogi pile a maka maki i uka ma ri lohoka vona. Ri manga a livoa, ri uka a niluhoi. Ri ramai kunana a ningaru ne ria, i mavonga, a Vure bara i ratapile ria.

11 *A Vure bara i ratapile ria, a vuhuna ri muri mai a narone Kain. Ri lohopile mule ria, ri gi bole a mahala, i manga e Balam hosi. Ri gegea a Vure, i manga e Kora hosi, lakea bara ri velu liu.

12 *Na tahuna mu vapopo,

* **1:4:** Gal 2:4; 2Pe 2:1 * **1:5:** Nim 12:51; Gi 14:29-30 * **1:6:** 2Pe 2:4 * **1:7:** Vuh 19:1-25; 2Pe 2:6,10 * **1:9:** Dan 10:13,21; 12:1; Sek 3:2; 2Pe 2:11; Kap 12:7 * **1:10:** 2Pe 2:12 * **1:11:** Vuh 4:7-8; Gi 16:1-35; 2Pe 2:15; 1Ion 3:12 * **1:12:** 2Pe 2:13,17

mu rata a habu ni vakasiri a narone mua na nivangaru, ria ranga ri vapopo turane mua. Mu matadoko ne ria, a vuhuna ri manga a kedo i kapiloho na rakaru, bara i bipodea a aga. Ri vapopo turane mua, i uka ma ri maruhu. Ri matakari mule ria kunana. Ri manga a bubu, i uka ma i vakaboru a vala. A vilu i vakabebe viliha ria. Ri manga a kai i uka vuana muri na haro poki, ni lipu rike, ni vuroki. I manga ri mate liu.

13 Ri laho viliha lae, ri manga a bokona dari i rere. I uka ma ri maruhu ni rata a maka naro hale, ri bele kavakava manga a verena dari. Ri manga a hada i uka ma ri ramai a dalane ria na hunu. A Vure i kisi purua pali a tanga i uvo hateka, ri gi vano ri gi made vona na parava vakaroro.

14 *E Enok, a hamone Adam, hosi i vakalongo muga ne huriki a bakovi hale maea, i ta maea, “Mu longo! E Bakovi Dagi ge valai turana tara dagi ne huriki a agelo vona.

15 Ge valai, e huriki lobo ri gi pesi na matana, ge pelekado ria, ge ratapile e huriki a bakovi a ngatavine ri marikoi a Vure. Ge ratapile ria vona a maka naro hale ri rata, na naro i vakasiri ri marikoi vona. Ge ratapile ria vona a maka ngava hale ri taki virihia vona e huriki ri marikoi vona.”

16 Re huriki a nitamina mari ni tovo, ra ri made turane mua, ri marikoi, ri hehe vona a naro kamumu na Vure. I uka ma ri vivi ranga, ri deke bala. Ri ramai kunana a ningaru hale na kakaine ria. Ri bibi rike mule ria. Ri tamilalu ni rata kamumu e huriki, ri gi bole a maka maki ne ria.

Mu Hatenono

17 Mua o huriki a turagu, nahea mu gu turutu vona e huriki a bakovi nga, a vuhuna e huriki a apostolo ne Isu Kristo, a Bakovi Dagi ne hita, ri taki muga vona a maka naro nga.

18 *Ri taki mua, ri ta maea, “Muri ma, na nilobona parava, e huriki a bakovi hale bara ri bele, ri biu a maka maki na Vure, bara ri ramai a ningaru hale na kakaine ria.”

19 E huriki a bakovi nga, ria kunana ri rata mua mu vapida lae. Ri ramai kunana a naro na malala. A Hanu Kiripiripi i uka ma i made turane ria.

20 *Pali mua, o huriki a turagu, mu vakatora a niluhoi malamala ne mua. Mu vasileki na nitora na Hanu Kiripiripi.

21 Mu luhoi vakaroro a hini a Vure i ngaru hateka mua. Mu davea a nidodo ne Isu Kristo, a Bakovi Dagi ne hita. A nidodo vona i habi ne hita a nimahuri vakaroro.

22 Mu dodo e huriki ri loho rua.

* **1:14:** Vuh 5:18,21-24 * **1:18:** 2Pe 3:3 * **1:20:** Kol 2:7 * **1:23:** Sek 3:2; Kap 3:4

23 *Mu korimule e huriki
ranga na rongova na Vure.
E huriki ranga, mu dodo ria,
pali mu matadoko, mu
mangenge, ma ge mua
ranga mu gu boru.

A Nilobona Ngava

24 A Vure, i kara ia ge
matakari kamumu mua,
nahea mu gu boru. I kara ia
ge matakari mua mu gu
malamala, i vano i harena
na tahuna muri ma mu pesi
na matana, na nipara dagi
vona, mu gu tahoka a nivivi
dagi.

25 *A Vure i taku kunana.
Na matenga ne Isu Kristo, a
Bakovi Dagi ne hita i
korimule hita. Ni gi
vakabagetu a rana. Ia
kunana a Hariki ne huriki
lobo. Ia kunana i matakari a
tanga lobo. I mavonga muga
na maki lobo ni ratarike. I
mavonga ngane. Ge
mavonga na parava
vakaroro. I muholi.

* **1:25:** Rom 16:27; 2Pe 3:18

A Nita Kapiloho

A Vure i Vakasiri ne Ioanes na Maki Ge Bele Muri Ma A Nita Vakalohoka

E Ioanes i herea a buk iea na pida AD 96.

Ni here na tabeke i rua. A tabekena tara (sapta 1–3) i taki a maki i tabuli ngane. Ni here virihi a maka tara na Vure ri made na tanga i polorua.

A tabekena tara i taki a maki ge bele muri ma.

A puhu iea ni here na tahuna e huriki a bakovi hale ri vakamadihi e huriki a Kristian, a vuhuna e huriki a Kristian ri luhoia e Isu ia a Bakovi Dagi ne ria. A puhu i ngaru ge vakatora e huriki a Kristian nahea ri gi matataro a maka maregoa dagi ge vakahale ria.

Ra puhu iea i tahoka a maka nita vakakika na maka maki ge bele muri ma. E huriki a Kristian kunana na tahuna iea ri lohoka vona a maka nita vakakika, pali e huriki ranga i uka. E Isu Kristo ia a Bakovi Dagi. Na limana kunana a Vure bara i ratapile e huriki a pile lobo. E Satan tara bara i ratapilea. Na tahuna e Isu i vakalobo a leho vona, a Vure bara i habi a mapa ne huriki ri made tora, i uka ma ri pe a niluhoi ne ria. Bara ri made turana Vure bara ri uka a maregoa tabu, a vuhuna a Vure bara i rata a maka maki bara ri karaba tabu.

A Ngava Muga

1 *Iea ngane a ngava a Vure i vakalongo ne Isu Kristo, ge vakalongo polo ne huriki a vora vona. A ngava na maka maki ge bele malaviriri. I rudua a agelo vona ge vakalongo a ngava nga na vora vona, ra iau, e Ioanes.

2 Ngane a vakalongo a maki lobo a matai, ra nitana Vure, a ngava ne Isu Kristo.

3 *E rei a viri ge gi tala a ngava na nita propet iea, ge vivi. E huriki ri longoa, ri longototo a ngava nga ni here, ria ranga ri gi vivi, a vuhuna a parava i valai tabukoi pali.

E Ioanes i Tagui a Tara ne Kristo i Polorua

4 *Iau e Ioanes a here lakea ne mua e huriki a tara na Vure i polorua, mu made o Asia.

Ra Viri i made mona, i made hosi, bara i hamule valai, i rata kamumu mua, i habi a nivalemu ne mua. Pali e huriki a hanu i polorua, ra ri pesi na ngalana gula hariki vona, ria ranga ri gi rata kamumu mua, ri gi habi a nivalemu ne mua.

5 *E Isu Kristo, ra viri i vakalongo hita na maki lobo a Vure i takia ge taki ne hita, ra viri i mahuri mule na matenga muga ne hita lobo, ra matakari ne huriki a

* **1:1:** Kap 22:6 * **1:3:** Kap 22:7,10 * **1:4:** Nim 3:14-15; Kap 3:1; 4:5 * **1:5:** Sng 89:27; Kol 1:18

matakari lobo na malala, ia
tara ge rata kamumu mua,
ge habi a nivalemu ne mua.
I ngaru hateka hita. Na
darana i vakamatukapaga
hita na naro hale ne hita.
6 *I rata hita si bele manga
a harikianga vona, si manga
a prister na Vure vona, re
Tamana. Ne vona kunana a
bagetuanga, a nitora lobo ni
matakari a maki lobo
vakaroro. I muholi.
7 *Mu longo! I popote ge
valai na bubu.
E huriki lobo ri gi masia.
E huriki ri rabalakia, ria
ranga ri gi masia.
E huriki a kabu lobo na
malala ri gi masia, ri
gi duku.
Ge bele mavonga. I muholi.
8 *A Vure e Bakovi Dagi i
ta maea, "Iau kunana a
nitubuna maki lobo.* Iau
kunana a nilobona maki
lobo. Iau a made ngane, a
made hosi, ga made
vakaroro. Iau a tahoka a
nitora lobo."

E Ioanes i Matai a Tuna Bakovi

9 Iau e Ioanes, a turane
mua. Si vaveru na ni bole a
nimadihi na rane Isu. A dili
turane mua na harikianga
na Vure, si pesi tora ni
ramaia e Isu. Iau a vara e
huriki na nitana Vure, a
ngava ne Isu, lakea ni
lakavu iau, ni ru dili iau na
bavi, koea na bodu e
Patmos.
10 Na parava ne Bakovi
Dagi a Hanu Kiripiripi i bele
tora nau. A longo na bitogu
a lohona bakovi i gale dagi, i
nangi i manga a tavure.
11 A loho iea i ta maea, "A
maki lobo o matai, o here
puru na raukea, o vakaru
lakea ne huriki a tara na
Vure o Epesus, o Smerna, o
Pergamum, o Tiatira, o
Sardis, o Piladelpia, o
Laodisia."
12 Muri a matagege, ta ga
masia ra viri i ta turagu,
lakea a matai a butu na
nipara i polorua, ni rata na
gol.
13 *Na koropalana maka
butu na nipara nga, a matai
a viri i manga a tuna bakovi.
I rodoa a varakia ola ola, na
ngalana i rea na mota ni
rata na gol.
14 *A vuna i kea hateka,
manga a vuna sipsip, manga
a bubu keakea. A matana i
para manga a huvina
kanono.
15 A vahana ru para
manga a bras ni ravu, i para
hateka. Ru mata manga a
bras ni gutu na kanono, i
bele maga hateka. A lohona
i nangi dagi, i manga a
nangina bokona dari i rere.
16 *I nugu na limana a
kanena a hada i polorua. A
bainat i tahoka a ngina i rua
i vere hateka i toro toro tala
na ngavana. A matana i

* **1:6:** 1Pe 2:9; Kap 5:10; 20:6 * **1:7:** Dan 7:13; Sek 12:10; Mat 24:30; Ion 19:34-37; 1Tes 4:17 * **1:8:** Kap 21:6; 22:13 * **1:8:** A nita Grik i ta maea, "Iau a Alpa, a Omega." E Alpa a mugana leta na alpabet na nita Grik. E Omega a ikuna leta na alpabet na nita Grik. * **1:13:** Dan 7:13; 10:5 * **1:14:** Ese 43:2; Dan 7:9; 10:6; Kap 2:18; 19:12 * **1:16:** Hib 4:12; Kap 2:12; 19:15

para hateka i manga a haro i para na kuru haro.

17 *Na tahuna a masia, a boru puru tabukoi na vahana, a tabuli manga a viri i mate. Pali i padoi iau na limana a kanena, i ta maea, “Naha ni mangenge. Iau kunana a nitubuna maki lobo. Iau kunana a nilobona maki lobo.
18 Iau a mahuri. Hosi a mate, pali ngane a mahuri vakaroro. Iau a nugua a ki na matenga, a ki na murine huriki ri mate pali.
19 I mavonga, a ngaru ioe go here puru a maki lobo o matai pali, ra maka maki i tabuli ngane, turana maka maki ri gi bele muri ma.
20 Pali a hada i polorua a nugu na limagu a kanegu, turana butu na nipara i polorua ni rata na gol, ngane ga taki ioe vona a pelegona nita kapiloho. A hada i polorua nga, a agelo na tara na Vure i polorua. A butu na nipara nga, a tara na Vure i polorua.”

2

A Raukea i Lakea ne Huriki a Epesus

1 *Muri i ta tabu, i ta maea, “O here lakea na agelo ne huriki a tara na Vure o Epesus, o here maea:
A ngava iea i valai na Bakovi i nugu a hada i polorua na limana a kanena, ra viri i laho na kurukuruna maka butu na nipara i polorua ni rata na gol.
2 *Iau a lohoka vona a narone mua. A lohoka na maka maregoa mu bole pali. A lohoka vona a hini mu hatenono na tahuna e huriki ri vakamadihi mua. A matakilaka vona mu koi ne huriki a bakovi hale. Mu toha e huriki ri taki ta ria a apostolo. Mu matai pali ria ri tatami.
3 Mu hatenono, mu pesi tora na tahuna mu bole a maregoa a vuhuna mu luhoi torea a ragu. I uka ma mu tuha malulu, mu tabana ni kinigao.
4 Pali iau a tahoka a ngava ne mua. I muga mu ngaru hateka iau. Pali ngane mu pe pali a naro ni ngaru hateka iau.
5 *I mavonga, a ngaru mu gu luhoi mule a naro kamumu ne mua hosi, mu matakilaka vona a hini mu boru valai meli, mu puru liu. Mu pulo a vilone mua, mu rata tabu a maka naro kamumu mu rata hosi na tahuna mu luhoi tora karaba. Ge uka, bara valai, a bole vurokia a butu na nipara ne mua.
6 Pali a naro kamumu tara ne mua i maea, mu marikoi a narone huriki a murimuri ne Nikolas, i manga iau tara a marikoi a narone ria.
7 *E rei a viri i ngaru ni longokilala, ge longo kamumu, ge luhoi kado a ngava a Hanu Kiripiripi i taki virihi e huriki a tara

* **1:17:** Ais 44:6; 48:12; Kap 2:8; 22:13 * **2:1:** Kap 1:16 * **2:2:** 1Ion 4:1 * **2:5:** Kap 3:3 * **2:7:** Vuh 2:9; Kap 22:2,19

na Vure. E huriki ri mulangi na vabinga, ga taki ria ri gi kani a kanena kai na nimahuri, ra i pesi na hania* na Vure.”

A Raukea i Lakea ne Huriki a Smerna

8 Muri a bakovi iea i ta tabu, i ta maea, “O here lakea na agelo ne huriki a tara na Vure o Smerna, o here maea:

A ngava iea i valai na viri ia a nitubuna maki lobo, a nilobona maki lobo, ra viri i mate, i mahuri mule.

9 *Iau a lohoka vona, mua ni vakamarego, mu bala a maki na malala, pali mu tahoka a mahala. A lohoka ne huriki ri taki ta ria a Iuda muholi, pali ria a tara ne Satan, ri padi a kidune mua.

10 *I popote mu gu bole a maregoa, pali naha ni mangenge. Mu longo, e Satan i popote ge ru dili ranga ne mua na bavi, ge toha mua, bara mu tahoka a maregoa na parava i ravulu. Mu pesi tora ni luhoi tora iau, ge vano ge harena na tahuna mu mate, lakea iau bara habi ne mua a mapane mua, ra a nimahuri vakaroro, i manga a viri i mulangi na rihiva i bole a tama.

11 *E rei a viri i ngaru ni longokilala, ge longo kamumu, ge luhoi kado a ngava a Hanuna Vure i taki virihi e huriki a tara na Vure. E huriki ri mulangi na vabinga, a ruana matenga i uka ma ge padoi ria.”

A Raukea i Lakea o Pergamum

12 “O here lakea na agelo ne huriki a tara na Vure o Pergamum, o here maea:

A ngava iea i valai na viri i tahoka a bainat i tahoka a ngina i rua i vere hateka.

13 Iau a lohoka vona mu made vai. A gula hariki ne Satan i tabuli na tanga iea. Pali mu tabana ni pesi tora na ragu. E Antipas, ra bakovi ne mua i kinigao ni taki tala a nitagu, ni rabalaki vonga na tanga ne Satan. Pali i uka ma mu lobo ni luhoi tora iau.

14 *Pali iau a tahoka a ngava ne mua. E huriki ranga ne mua ri muri mai a nitovo ne Balam. Re Balam hosi, i takia e Balak ge tami e huriki a Israel ri gi puru na hoa. I taki ria ri gi kani a kinani ni habi ne huriki a nitamina vure. I taki ria ri gi mole lae.

15 I mavonga, mua ranga, e huriki ranga ri muri mai a nitovo ne huriki a murimuri ne Nikolas.

16 I mavonga, mu pulo a vilone mua. Ge uka, bara valai malaviriri, ga vaubi

* **2:7:** A ngava e ‘paradiso’ na nita Grik i manga ‘a hania’. Pali ri bolea a ngava iea, ngane a pelegona i manga ‘a hunu’, ra tanga na Vure. * **2:9:** 2Ko 11:14-15; Kap 3:9 * **2:10:** 2Tim 4:8; Iak 1:12 * **2:11:** Kap 20:14; 21:8 * **2:14:** Gi 22:1–25:3; 31:16; 2Pe 2:15 * **2:17:** Nim 16:4,14-15,33-34; Ais 62:2; Ion 6:48-50

turane ria na bainat, ra i toro toro tala na ngavagu.

17 *E rei a viri i ngaru ni longokilala, ge longo kamumu, ge luhoi kado a ngava a Hanu Kiripiripi i taki virihi e huriki a tara na Vure. E huriki ri mulangi na vabinga, ga habi ne ria ranga *mana*,† ra i tabuli kapiloho. Ga habi ne ria a kedo keakea, a rane ria karaba ni here vona. A rana karaba iea, i uka tara viri ge lohoka vona. A viri i bole a kedo iea, ia kikeri ge lohoka vona a rana karaba iea.”

A Raukea i Lakea o Tiatira

18 *Muri i ta tabu, i ta maea, “O here lakea na agelo ne huriki a tara na Vure o Tiatira, o here maea:

A ngava iea i valai na Tuna Vure. A matana i para manga a huvina kanono. A vahana ru para manga a bras ni ravu, lakea i para hateka.

19 Iau a lohoka na narone mua. Mu vangaru, mu luhoi tora iau, mu vakori, mu hatenono na maregoa. I muga a narone mua i kamumu, pali ngane i kamumu hateka.

20 *Pali iau a tahoka a ngava ne mua, a vuhuna i uka ma mu ta pupukaria ra ngatavine e Iesebel. I taki ta ia a propet, i tovo e huriki a vora nau, i tuli ria ri gi mole, ri gi kani a kinani ni habi lakea ne huriki a nitamina vure.

21 A habi a parava ranga ge pulo a vilona, pali i koi ni pulo a vilona, a vuhuna i ngaru hateka a naro hale vona ni ngoi.

22 Mu longo! Iau ga habi a gilanga dagi vona. E huriki lobo ri mole turana, ria i uka ma ri gi pulo a vilone ria, ga habi a maregoa dagi ne ria.

23 *Ga rabalaki e huriki e tuna. Na naro iea, e huriki a tara na Vure lobo ri gi lohoka vona, iau a viri a lohoka na niluhoi, na ningaru ne huriki lobo. Ga habi a mapane mua, i muri mai a narone mua.

24 Pali e huriki ranga ne mua o Tiatira, i uka ma mu muri mai a nitovo hale iea. I uka ma mu tovo na maki ni gale a nitovo dagi ne Satan. A taki mua, i uka ma ga habi tara nimava ne mua.

25 *Mu nugu tata kunana a niluhoi ne mua, ge harena na parava ga valai vona.

26 *E huriki ri mulangi na vabinga, ri muri mai a narogu ge vano ge harena na tahuna ri mate, iau ga habi ne ria a nitora, ri gi matakari e huriki lobo i uka ma ria a Iuda.

27 ‘Ri gi matakari tora
hateka, ri gi ratapile e
huriki a pile ne ria,
i manga a viri i bipoda a
ulo, i mapua kesi.’

† **2:17:** A “mana”, ra bret a Vure i habi ne huriki a Israel hosi na tahuna ri laho na tabeke i ngeki. O matai ne Nimariu 16. * **2:18:** Kap 1:14-15 * **2:20:** 1Ki 16:31; 2Ki 9:22 * **2:23:** Sng 7:9; Jer 17:10; Kap 20:12-13 * **2:25:** Kap 3:11 * **2:26:** Sng 2:8-9

Ri gi matakari mavonga a
vuhuna e Tata i habi nau a
nitora ni matakari.
28 *Muri ga habi ne ria a
hada e Lagavago.
29 E rei a viri i ngaru ni
longokilala, ge longo
kamumu, ge luhoi kado a
ngava a Hanu Kiripiripi i
taki virihi e huriki a tara na
Vure.”

3

A Raukea i Lakea o Sardis

1 *Muri i ta tabu, i ta
maea, “O here lakea na
agelo ne huriki a tara na
Vure o Sardis, o here maea:
A ngava iea i valai na
Viri i matakari a hanuna
Vure i polorua, i nugu a
hada i polorua. A lohoka
na narone mua. E huriki
ri pahaluhoi ta mu tahoka
a nimahuri, pali mu mate
pali.
2 Mu hadongo. Ranga
naro kamumu ne mua i
tabana, pali i popote ri gi
mate. Mu vakatora ria, a
vuhuna a leho ne mua, i uka
ma mu vakalobo kamumu
na matana Vure nau.
3 *Mu luhoi tabu a
ngava mu longoa, mu
longototoa hosi. Mu
longototoa, mu pulo a vilone
mua. Mua bara mu koi ni
hadongo, bara valai manga
a viri i panaho. Bara valai
vakaturutu, a habi a
nimadihi ne mua.
4 *Pali e huriki ranga ne
mua o Sardis ri tabana ri
tahoka a rane ria, i uka ma
ri vakakatoki a varakia ne
ria. Muri bara ri rodo a
varakia keakea, ri gi laho
turagu, a vuhuna i kara
ria ri gi rata mavonga.
5 *E rei a viri i mulangi,
ga vakarodoa na varakia
keakea. A rana bara i tabuli
vakaroro na buk na
nimahuri. I uka ma ga
ravunu vurokia. Ga taki tala
a rana na matane Tata, na
matane huriki a agelo vona.
6 E rei a viri i ngaru ni
longokilala, ge longo
kamumu, ge luhoi kado a
ngava a Hanu Kiripiripi i
taki virihi e huriki a tara na
Vure.”

A Raukea i Lakea o Piladelpia

7 *I ta tabu, i ta maea, “O
here lakea na agelo ne
huriki a tara na Vure o
Piladelpia, o here maea:
A ngava iea i valai na
Viri Malamala, a Viri
Muholi, ra viri i tahoka a
ki* ne Davit. A maki a
talea, i uka tara viri ge
tukari mulea. Pali a maki
a tukaria, i uka tara viri ge
talea.
8 *A lohoka na narone
mua. Mu longo! A ru na
ngalane mua a dua i mata
ka. I uka tara viri ge tukaria.
A lohoka ne mua, mu uka
nitora. Pali mu longototo a
nitagu, i uka ma mu
lohopilea a ragu.

* **2:28:** Kap 22:16 * **3:1:** Kap 1:4,16 * **3:3:** Mat 24:43-44; 1Tes 5:2; Kap 2:5; 16:15 * **3:4:** Iud 23 * **3:5:** Nim 32:32-33; Mat 10:32; Luk 12:8 * **3:7:** Ais 22:22 * **3:7:** A ki iea i vakasiri manga i tahoka a nitora ni matakaria a harikianga ne Davit, ra ni ta muholi vona hosi. Isaia 22:22 * **3:8:** 1Ko 16:9 * **3:9:** Ais 45:14; 49:23; 60:14; Kap 2:9

9 *Mu longo! Re huriki a
tara ne Satan, ri taki ta ria a
Iuda, pali ri tatami. I uka ma
ria a Iuda. Mu longo! Ga
rata ria ri gi valai mai mua,
ri gi turume puru na vahane
mua. I mavonga, ri gi
matakilaka vona iau a ngaru
hateka mua.
10 *Mu longototo iau na
tahuna a taki mua mu gu
hatenono, mu gu pesi tora
na maregoa. I mavonga ga
matakari mua, i uka ma mu
gu dili na tahuna na nitoni,
ra popote ge valai na tanga
lobo na malala, ge toha e
huriki lobo ri made na
malala.
11 Iau ga bele malaviriri.
A maki mu tahoka, mu
nugu tata torea. A
mapane mua, ma ge radia
a bakovi tara.
12 *E rei a viri i mulangi
ga vakapesia, ge manga a
butu na roho na Vure nau. I
uka ma ge pagitala vona a
roho iea. Ga here vona a
rana Vure nau, a rana tanga
na Vure nau, re Ierusalem
karaba, ra ge puru valai na
Vure nau meli na hunu, ga
here vona a ragu karaba.
13 E rei a viri i ngaru ni
longokilala, ge longo
kamumu, ge luhoi kado a
ngava a Hanuna Vure i taki
virihi e huriki a tara na
Vure."

A Raukea i Lakea o Laodisia

14 I ta tabu, i ta maea, "O
here lakea na agelo ne
huriki a tara na Vure o
Laodisia, o here maea:
A ngava iea i valai na
viri ni gale I Muholi, ra
viri i ta muholi, i taki tala
a ngava lobo a Vure i takia
ge taki. Ia a vuhuna maki
lobo a Vure i ratarike.
15 *A lohoka vona a
narone mua. I uka ma mu
piu, i uka ma mu rongo. A
ngaru mu gu piu, o mu gu
rongo!
16 I uka ma mu piu, i
uka ma mu rongo, mu nami
hurari. I mavonga ga muta
tala mua na ngavagu,
17 *a vuhuna mu taki ta
mu tahoka a mahala, mu ru
kadolu a maki i kupo, i uka
ma mu ngarua tara maki.
Pali mu matasia hateka, mu
bala a maki, mu kepa, mu
kabobo.
18 *Ngane a taki mua, a
gol nau ni gutu na kanono i
maga hateka. Mu konea, mu
gu tahoka a mahala. Mu
kona nau a varakia keakea,
mu gu kavitagu mua vona, i
uka ma mu gu kabobo, i uka
ma mu gu maruhu tabu. Mu
kona nau a marasin na
matane mua, mu gu matai
tabu.
19 *Iau a tahate e huriki
a bakovi a ngatavine a
ngaru hateka ria, a habi a
nimadihi ne ria. I
mavonga, mu habi a
hatene mua ni pulo a
vilone mua.
20 *Mu longo! A pesi na
logo, a tutulidi. E rei a viri i

* **3:10:** Luk 21:19; 2Tim 2:12 * **3:12:** Ais 62:2; 65:15; Kap 14:1; 21:2 * **3:15:** Rom 12:11 * **3:17:** Luk 12:21; 1Ko 4:8 * **3:18:** Ais 55:1 * **3:19:** 1Ko 11:32; Hib 12:6; Kap 2:5 * **3:20:** Ion 14:23

longo a lohogu, i talea a logo, iau bara dili, a kani turana.
21 E rei a viri i mulangi, bara ratea ge made turagu na gula hariki nau, i manga a hini iau tara a mulangi hosi, a made turane Tata na gula hariki vona.
22 E rei a viri i ngaru ni longokilala, ge longo kamumu, ge luhoi kado a ngava a Hanu Kiripiripi i taki virihi e huriki a tara na Vure."

4

A Gula Hariki na Vure

1 *Muri a mata lakea, a masia a logo i mata ka na hunu. Muri, a longo tabu a lohona viri a longo mugea, ra viri i nangi dagi manga a nangina tavure. I taki iau, i ta maea, "O sike valai. Ga vakasiri ioe vona a maki ge bele muri ma."
2 *Malaviriri kunana, a Hanu Kiripiripi i bele tora nau, a matai a gula hariki i tabuli na hunu, a bakovi tara i made vona.
3 *A bakovi iea i para hidi manga a kedo a iaspa, a kedo a kanelian. A kuriki i pesi halui a gula hariki, i para manga a kedo goma goma ni gale a emeral.
4 *A gula hariki i ravulu rua a polona i va ri pesi halui a gula hariki iea. E huriki a nupesi ala ravulu rua a polona i va ri made na gula hariki nga. Ri rodo a varakia keakea, ri kube a tama hariki ni rata na gol.
5 *A matai a vila i maravila tala na gula hariki, a longoa a nangina hini i kururu. A nipara i polorua ri huvi na ngalana gula hariki. Ra nipara nga, a hanuna Vure i polorua.
6 *A maki manga a dari i malilo kamumu, i mata manga a glas, i maga hateka, i tabuli na ngalana gula hariki iea.
A maki mahuri i va to pesi halui a gula hariki, na tabekena i va. A matane tou i kupo hateka, to kavitagu a ngalane tou, a bitone tou.
7 A viri tara i mata manga a laion. A viri tara i mata manga a tuna bulmakau. A viri tara, a matana i mata manga a matana bakovi. A viri tara i mata manga a loha i bebe.
8 *Ra maka maki mahuri nga, tou lobo to tahoka a karapane tou i polotara. Tou lobo to tahoka a matane tou i kupo na tabeke lobo. Pololilo na karapane tou ranga, i vona a matane tou i kupo. I uka ma ri malo ni kavurikea a Vure. Na haro, na rodo ri ta maea,

"E Bakovi Dagi i Tuhaka Hateka!
I malamala! I malamala! I malamala hateka!
I made hosi, i made ngane, bara i made vakaroro!"

9 Na tahuna a maki mahuri nga to vakabagetua, to togoa, to kavurikea ra viri

* **4:1:** Kap 1:1,10 * **4:2:** Ais 6:1 * **4:3:** Ese 1:28 * **4:4:** Kap 3:18 * **4:5:** Ese 1:13; Sek 4:2; Kap 1:4; 8:5; 11:19; 16:18 * **4:6:** Ese 1:5-10,22; 10:14 * **4:8:** Ais 6:2-3; Ese 1:18; 10:12

i made na gula hariki, ra viri
i mahuri vakaroro,
10 *lakea e huriki a nupesi
ala ravulu rua a polona i va
ri tabuli puru na ngalana, ri
kavurikea ra viri i made
vakaroro. Ri voro puru na
vahana a tama hariki ne ria,
ri ta maea,
11 "O Bakovi Dagi ne mia, a
Vure ne mia. Ioe
kunana i kara ioe
e huriki ri gi vakabagetu ioe,
ri gi togo ioe, ri gi
kavurike a nitora
vomu,
a vuhuna ioe o ratarike a
maki lobo na ningaru
vomu kunana o
ratarike ria, ri bele."

5

A Raukea, a Tuna Sipsip

1 *Muri a matai a viri i
made na gula hariki, i nugu
na limana a kanena a
raukea ola ni pilu. A raukea
iea ni here a ngava na
ngalana, na bitona varago.
Ni tango kapi na tabeke i
polorua na buluka na kadel.
2 Muri a masia a agelo
hateka i gale tala dagi, i
nana maea, "E rei a bakovi
kamumu, i kara ia ge laga
vuroki a buluka na kadel ni
tango kapi a raukea iea, ge
vevea?"
3 Pali i uka tara viri meli
na hunu, o na malala, o
polotano na malala ge kara
ia ge vevea a raukea iea, ge
masia.
4 Lakea a vakatubu ni
tangi dagi, a vuhuna i uka
tara viri ge kamumu, ge
kara ni vevea a raukea iea,
ge masia.
5 *Pali tara ne huriki a
nupesi nga i taki iau, "Naha
ni tangi. O mata lakea! A
viri ni gale a Laion na kabu
ne Iuda, ra Hamone Davit, i
mulangi. Ngane i kara ia ge
laga vuroki a buluka na
kadel i polorua, ra ri kapi
karia a raukea, ge vevea."
6 *Muri a masia a Tuna
Sipsip, i mata manga ni
rabalaki pali. I pesi na
kurukuruna gula hariki, e
huriki a maki mahuri i va. E
huriki a nupesi ri pesi
haluia. I tahoka a tupina i
polorua, a matana i polorua,
ra hanuna Vure i polorua ni
rudu tala na tabeke lobo na
malala.
7 A Tuna sipsip i laho
lakea, i bolea a raukea iea
na limana kanena viri i
made na gula hariki.
8 *I bole loboa a raukea
iea, muri a maki mahuri i
va, turana e huriki a nupesi
ala ravulu rua a polona i va,
ri tabuli puru na ngalana
Tuna Sipsip. Ria lobo ri
nugu a hap* turana ulo ni
rata na gol ri vona a havu
mangisipa. A havu iea a
maka nivasileki ne huriki a
tara na Vure.
9 *Lakea ri kaloloa a linge
karaba, ri kalolo maea,
"Ioe kunana, i kara ioe go
bolea a raukea iea,

* **4:10:** Kap 19:4 * **5:1:** Ais 29:11; Ese 2:9-10 * **5:5:** Vuh 49:9; Ais 11:1,10; Kap 22:16 * **5:6:** Sek 4:10; Ion 1:36; Kap 13:8 * **5:8:** Sng 141:2; Kap 8:3-4 * **5:8:** A hap i manga popote a gita. * **5:9:** Sng 33:3; 40:3; 96:1; 98:1

go laga vuroki a buluka
ni pipikari vona,
a vuhuna ni rabalaki ioe, a
daramu i konamule e
huriki a bakovi a
ngatavine, ri gi ne
vona a Vure.
O kona tala ria na kabu
lobo na malala, a
tabele lobo na malala,
a kuli lobo na malala,
na robo lobo na
malala.
10 *O rata ria ri bele manga a
harikia, a prister na
Vure ne hita.
Ri gi matakari na
malala.”
11 *Muri a mata lakea, a
longo a lohone huriki a
agelo ala kupo, ala kupo
hateka, ni keri ni gi! Ri pesi
halui a gula hariki, a maka
maki mahuri, e huriki a
nupesi,
12 ri gale tala dagi, ri ta
maea,
“E huriki lobo ri gi
kavurikea a Tuna
Sipsip, ra ni rabalaki!
Ri gi matakilaka vona a
nitora dagi vona, a
mahala dagi vona, a
lohokanga vona, a
harikianga vona!
Ri gi togoa, ri gi
vakabagetua, ri gi
kavurikea!”
13 Muri a longo a maki
mahuri lobo na hunu, a
maki mahuri lobo na
malala, polotano na malala,
pololilo na dari, ria lobo ri
ta maea,
“A viri i made na gula
hariki, turana Tuna
Sipsip,
si gi vakabagetu, si gi togo, si
gi kavurike vakaroro
rua!”
14 A maki mahuri i va ri ta
maea, “I muholi!” Lakea e
huriki a nupesi ri tabuli
puru, ri kavurike rua.

6

A Buluka i Polorua

1 *Ngane a masia a Tuna
Sipsip i laga talea tara
buluka ni pipikari a raukea
vona. Lakea tara ne huriki a
maki mahuri ala va i ta dagi
manga a hini i kururu, i ta
maea, “O valai!”
2 *A mata lakea, a matai a
hos keakea!* A bakovi i rike
vona i nugu a kiniperi. Ni
habi vona a tama hariki. Ia a
bakovi hateka. I pagitala ge
vaubi ne huriki, ge mulangi.
3 Na tahuna a Tuna Sipsip
i lagea a ruana buluka ni
pipikari a raukea vona,
lakea a longo a ruana maki
mahuri i ta maea, “O valai!”
4 Lakea i pagitala tabu tara
hos, a hos vururu.† A bakovi
i rike vona, ni habi vona tara
bainat dagi, ni habi a nitora
ge vakalobo a nivalemu na
malala, e huriki a bakovi ri
gi varabalaki.
5 Na tahuna a Tuna Sipsip
i lagea a toluna buluka, a
longoa a toluna maki
mahuri i ta maea, “O valai!”

* **5:10:** Nim 19:6; Ais 61:6; Kap 1:6; 20:6 * **5:11:** Dan 7:10; Hib 12:22 * **6:1:** Kap 4:6-7; 5:1,6 * **6:2:** Sek 1:8; 6:1-6 * **6:2:** Hos keakea: Keakea i vakasiri manga a viri i vaubi i mulangi. † **6:4:** Hos Vururu: I vururu manga kanono, i vakasiri manga a viri bara i vaubi, i rabalaki e huriki ala kupo.

Lakea a mata lakea, a hos katokato‡ i pagitala valai! A bakovi i rike vona i nugu a skel.

6 Lakea a longo a lohona viri i pesi na kurukurune huriki a maki mahuri i va, i ta maea, “A mapana maki ni kani i rike hateka! A lita na vit ni gi kona na mapana bakovi i leho na parava i taku. A lita i tolu na barli ranga, ni gi kona na mapana bakovi i leho na parava i taku. Pali naha ni ratapile a vina oliv, naha ni ratapile a vain!”§

7 Na tahuna a Tuna Sipsip i lagea a vuana buluka, lakea a longoa a lohona vuana maki mahuri, i ta maea, “O valai!”

8 *A mata lakea, a masia a hos havura! A bakovi i rike vona, a rana e Matenga. A viri ni gale A Murine Huriki Ri Mate Pali i muri vona. Ni habi ne rua a nitora ni rabalaki e huriki ala kupo (¼)** Ru gu rabalaki ria na bainat, na pago, na gilanga dagi, ru gu rudu a maka maki ri tegi na robo ri gi kara mate ria.

9 Na tahuna a Tuna Sipsip i lagea a limana buluka, a matai a hanune huriki ri made na taruna dede na nihabi. Re huriki nga ni rabalaki a vuhuna ri taki tala ne huriki a nitana Vure.

10 Ra hanune huriki nga ri gale dagi, ri ta maea, “O Bakovi Dagi, ioe o tahoka a nitora lobo. Ioe o kiripiripi. Ioe a vuhuna ngava muholi. Garika go pelekado e huriki na malala, go koli a naro hale ne ria, ri rabalaki mia?”

11 *Muri ni habi ne ria a varakia ola keakea, ni taki ria ri gi dava popote taro, ge harena na tahuna e huriki e turane ria, ra ri leho palupu, ge rabalaki ria taro e huriki, i manga a hini ria ranga ni rabalaki muga. A Vure i lohoka i riva e huriki ri gi mate maea.

12 *Na tahuna a Tuna Sipsip i lagea a polotarana buluka, a vuruke dagi i bele na malala. A haro i kato manga a gabu. A keva i mapulo i vururu manga a dara.

13 *A maka hada na hunu ri mapasi puru na malala, i manga a kanena kai a pik i pado, ri mapasi na vilu dagi.

14 *A hunu ni lopi manga a raukea, i marakavelu. A maka lolo lobo, a bodu lobo ri ha taro a murine ria, ri mariu lakea na hini ranga.

15 *Lakea e huriki a hariki na malala, e huriki a bakovi dagi, e huriki a ubu na tara, e huriki a bakovi na mahala, e huriki ri tahoka a nitora, e huriki lobo, re huriki a vorakato, e huriki i uka ma

‡ **6:5:** Hos katokato: I vakasiri manga e huriki ri gi mate na vitoloa, a pago.
§ **6:6:** O matai ne Mateo 24. Bara i tahoka a pago hateka, a vitoloa dagi, lakea a mapana maki ni kani lobo bara i rike.
* **6:8:** Jer 15:1-3; Ese 5:12,17; 14:21
** **6:8:** ¼ i manga e huriki lobo ni ru na tete i va, lakea a tete tara bara i mate.
* **6:11:** Kap 7:9,13; 19:14
* **6:12:** Mat 24:29; Apo 2:20; Kap 8:12; 11:13; 16:18
* **6:13:** Ais 34:4
* **6:14:** Kap 16:20
* **6:15:** Ais 2:10,19,21

ria a vorakato, ria lobo ri ha,
ri kapiloho pololilo na maka
babe, polotano na maka
kedo dagi na lolo.
16 *Ri gale tala, ri taki a
maka lolo, a maka kedo, ri ta
maea, “Mu taho mia, mu
ruhulolo mia na matana Viri
i made na gula hariki, mu
ruhulolo mia na rongova na
Tuna Sipsip,
17 *a vuhuna a parava
dagi na rongova ne rua i
bele ngane. Pali e rei ge
mahuri?”

7

E Huriki a Israel ala 144,000 Ri Bole a Kilakila

1 *Muri a masia a agelo i
va ri pesi na harena malala i
va, ri kapi kari a vilu na
malala i va, nahea ri gi ngalu
a malala, a dari, a maka kai.
2 Muri a masia a agelo tara
i valai na nirikena haro. I
nugua a kilakila na Vure
Mahuri, i gale tala dagi, i
taki a agelo i va, ra ni habi
ne ria a nitora ni ratapile a
malala a dari,
3 *i ta maea, “Mu dava.
Naha ni rata hale ma a
malala, a dari, a maka kai.
Mi gi ru taro a kilakila na
Vure ne teu na dumene
huriki a vora vona.”
4 *Muri a longo ri ala riva
e huriki ni ru a kilakila ne
ria. Ri ala 144,000, ri valai
na kabu lobo ne Israel.
5 Ri ala 12,000 ri valai na
kabu ne Iuda ni ru a
kilakila ne ria.
Ri ala 12,000 ri valai na
kabu ne Reuben.
Ri ala 12,000 ri valai na
kabu ne Gad.
6 Ri ala 12,000 ri valai na
kabu ne Aser.
Ri ala 12,000 ri valai na
kabu ne Naptali.
Ri ala 12,000 ri valai na
kabu ne Manase.
7 Ri ala 12,000 ri valai na
kabu ne Simeon.
Ri ala 12,000 ri valai na
kabu ne Levi.
Ri ala 12,000 ri valai na
kabu ne Isakar.
8 Ri ala 12,000 ri valai na
kabu ne Sebulun.
Ri ala 12,000 ri valai na
kabu ne Iosep.
Ri ala 12,000 ri valai na
kabu ne Bensamin.

A Tara Dagi na Tanga Lobo na Malala

9 Muri a matai a tara dagi
hateka, ni keri ni gi! Ri valai
na robo lobo na malala, na
kabu lobo na malala, na kuli
lobo na malala, na tabele
lobo na malala. Ri pesi na
ngalana gula hariki, na
ngalana Tuna Sipsip. Ri
rodo a varakia ola keakea, ri
nugu a pagana niu.
10 *Ria lobo ri gale dagi, ri
ta maea,
“A Vure ne hita, ra i made
na gula hariki, i
korimule hita!
A Tuna Sipsip tara, i
korimule hita!”
11 E huriki a agelo lobo ri
pesi haluia a gula hariki, e
huriki a nupesi, a maki
mahuri i va. Ri tabuli puru
na matane ria, na ngalana

* **6:16:** Luk 23:30 * **6:17:** Jol 2:11; Mal 3:2 * **7:1:** Jer 49:36; Dan 7:2 * **7:3:** Ese 9:4,6; Kap 9:4 * **7:4:** Ese 9:4; Kap 14:1,3 * **7:10:** Kap 5:6-7

gula hariki, ri kavurikea a
Vure,
12 *ri ta maea,
“I muholi!
A Vure ne hita i bagetu
kamumu hateka!
I tahoka a nipara dagi
hateka!
I tahoka a lohokanga lobo!
Si gi kavurike vakaroro ia!
Si gi togo vakaroro ia!
I tahoka a nitora lobo! I
tuhaka hateka!
I muholi!”
13 Muri tara ne huriki a
nupesi i nana iau, “Re huriki
nga ri rodo a varakia ola
keakea, ria e rei? Ri valai
vai?”
14 *Lakea a koli a ta maea,
“Bakovi dagi ioe o lohoka ne
ria.”
Muri i taki iau, i ta maea,
“Ri pagitala valai na tahuna
maregoa dagi. Ri loi a
varakia ne ria na darana
Tuna Sipsip, lakea ri kea
mahaha.
15 “I mavonga ri pesi na
ngalana gula hariki
na Vure.
Na haro, na rodo ri
kavurike ia kunana.
A viri i made na gula
hariki ge made turane
ria, ge matakari ria.
16 *I uka ma ri gi vitolo tabu.
I uka ma ri gi marohu
tabu.
A haro i uka ma ge kani
ria.
I uka ma ri gi
kakarongo tabu,
17 *a vuhuna a Tuna Sipsip,
ra i pesi na ngalana
gula hariki, ge
matakari ria manga a
matakari na sipsip.
Ge tuli ria, ri gi lakea na
naru bele, ra naru na
nimahuri.
A Vure ge ravunu na matane
ria a luhane ria, i uka
ma ri gi tangi tabu.”

8

A Poloruana Buluka
1 Na tahuna a Tuna Sipsip
i laga vuroki a poloruana
buluka ni pipikari a
mapiluna raukea vona, e
huriki na hunu ri mangaulu
tata, i uka ma ri ta, i harena
na minit i 30.
2 Muri a matai a agelo ala
polorua nga, ra ri pepesi na
ngalana Vure. Ni habi ne ria
a tavure i polorua.
3 *A agelo tara i valai, i
pesi tabukoi na dede na
nihabi. I nugu a ulo ni rata
na gol. Ni habi vona a havu
mangisipa i kupo ge habi
turana maka nivasileki ne
huriki a tara na Vure, ge
habi na dede na nihabi, ra
ni rata na gol, i pesi na
ngalana gula hariki.
4 A pokona mangisipa,
turana maka nivasileki ne
huriki a tara na Vure, ru
malaga rike na limana agelo,
ru sike na matana Vure.
5 *Muri, a agelo i bolea a
ulo iea, i tahonia na kanono
na dede na nihabi. I voro
purua na malala, lakea i
kururu i pelaka, i maravila,
a vuruke i pulua a malala.

* **7:12:** Kap 5:12 * **7:14:** Dan 12:1; Mat 24:21 * **7:16:** Ais 49:10 * **7:17:** Sng 23:2; Ais 25:8; Kap 21:4 * **8:3:** Nim 30:1-3; Kap 5:8 * **8:5:** Nim 19:16-19; Levi 16:12; Kap 11:19; 16:18

A Agelo i Va To Vaki a Tavure ne Tou

6 Muri a agelo i polorua, ra ri nugu a tavure i polorua, ri dava ni vaki.

7 *A agelo muga i vakia a tavure vona, lakea a vala kedo* turana kanono, a dara, ni voro puru na malala. A maka maki ni nagi na tabeke i tolu. A tabekena malala i taku, a tabekena kai i taku ni gutu na kanono, i lobo. A varili lobo na malala i nono lobo liu.

8 A ruana agelo i vakia a tavure vona. Lakea a maki tara i manga a lolo dagi i nono ni voro puru na dari.

9 A maka maki ni nagi na tabeke i tolu. A tabekena tara na dari i mapulo i manga a dara. A tabeke tara na maka maki mahuri na dari ri mate. A maka sip ranga, a tabeke tara ne ria ri mabubu.

10-11 *A toluna agelo i vakia a tavure vona. A maka naru ni nagi na tabeke i tolu. Lakea a hada dagi tara ni gale e Vingungu, i huvi dagi, i mapasi tala na hunu, i puru na tabekena tara na maka naru, a naru bele. Lakea a maka naru ri mapulo, ri vagole. Lakea e huriki ala kupo ri mate a vuhuna ri ninu a naru vagole iea.

12 *A agelo i va i vakia a tavure vona. Muri a haro, a keva, a maka hada ni ubi, lakea a nipara ne ria i puru.† A haro, a rodo, ranga, ni ratapile. Na haro, i uka ma i para a haro na tahuna ranga. Na rodo, a keva a hada i uka ma ri para na tahuna ranga.

13 *Muri a masia a loha, i bebe polo meli, i gale tala dagi, i ta maea, “A vuranga! A vuranga! A vuranga i popote ge bele ne huriki ri made na malala na tahuna a agelo i tolu, ra to tabana, to go vaki a tavure ne tou!”

9

A Limana Agelo i Vaki a Tavure

1 *Muri a limana agelo i vakia a tavure vona, lakea a masia a hada i mapasi tala na hunu, i puru na malala. Ni habi vona a ki na lovo i marangeo.

2 *I talea a logo na lovo i marangeo, lakea a pokona kanono dagi i poko tala vona, i ratea a hini i katoki, i kavitagua a haro.

3 Muri a kabuna koa ri pagitala vona a pokona kanono iea, ri puru valai na malala. Ni habi ne ria a nitora ni tura e huriki, i manga a maka kira.

4 *Ni taki ria nahea ri gi ratapile a varili, a maka hurumade, a maka kai. Ri gi ratapile kunana e huriki a bakovi a ngatavine ri uka

---

* **8:7:** Nim 9:23-26; Ese 38:22; Jol 2:30 * **8:7:** A vala kedo a ais, i boru valai na hunu i manga a kedo. * **8:10-11:** Jer 9:15 * **8:12:** Ese 32:7; Kap 6:12-13 † **8:12:** ⅓ i manga a nipara ne ria ni ru na nagi i tolu, lakea a nagi tara ni ratapile, i uka ma i para. * **8:13:** Kap 9:12; 11:14 * **9:1:** Kap 20:1 * **9:2:** Vuh 19:28; Nim 10:12-15; Jol 2:2,10 * **9:4:** Kap 7:3

kilakila na Vure ge tabuli na dumene ria.
5 Ni taki ria ri gi vakamadihi hale e huriki nga na keva i lima, pali i uka ma ri gi rabalaki ria. Ri vakamadihi ria na nimadihi na kira i tura a viri.
6 *Na tahuna iea, e huriki bara ri ngaru ni mate, pali bara ri keri. Ri gi matakana a dala na nimate, pali bara ri keri ni mate.
7 *A maka koa nga, ri mata manga a hos ni kisi na vabinga. Ri kube a maki i mata manga a tama hariki ni rata na gol. A matane ria i manga a bakovi.
8 *A vune ria i ola, i manga a vuna ngatavine. A ngine ria i manga a ngina laion.
9 *Ri rodo na ngalane ria a maki manga a galeu ni rata na aen. A nangina karapane ria i manga a nangina a maka hos i kupo hateka ri lalu a karis, ri nunu lakea na vabinga.
10 A kuna ria i manga a kuna kira, i tahoka a nitora ni habi a nimadihi ne huriki a bakovi a ngatavine na keva i lima.
11 A hariki ne ria, a agelo na lovo i marangeo. A rana a hariki iea na nita Hibru, e Abadon. Na nita Grik, ni gale Apolion.*
12 A mugana vuranga i lobo. A vuranga i rua ru tabana.

A Polotarana Agelo

13 Muri a polotarana agelo i vakia a tavure vona, lakea a longo a lohona viri i pagitala na tupina i va na dede na nihabi ni rata na gol, ra i tabuli na ngalana Vure.
14 A lohona viri iea i takia a polotarana agelo, ra i nugu a tavure, i ta maea, “O puga a agelo ala va, ra ni kolo tabukoi na naru dagi e Iupretis.”
15 Lakea i vano, i puga a agelo i va nga, ra ni kolo puru hosi, ri gi davea a pida, a keva, a parava, a aua iea. E huriki a bakovi a ngatavine na malala ni kalipida na tete i tolu. Lakea e huriki a agelo nga, ri gi vano, ri gi rabalakia a tete i taku.
16 E huriki a nugumaheto ra ri rike na hos ri ala 200 milion. A longo ni gi tala ria.
17 A matai na vuregu, a maka hos nga, turana e huriki ri rike ne ria ri mata maea: ri rodo a galeu na ngalane ria, ni kalu ri vururu manga a kanono, ri goma goma manga a hunu,† ri ngango ngango manga a viku. A gina maka hos nga ri mata manga a gina laion. I pagitala na ngutune ria a pokona kanono, a viku.
18 Ri rabalaki e huriki a bakovi a ngatavine ala kupo‡ na maki hale i tolu: a kanono, a pokona kanono, a

* **9:6:** Jop 3:21; Jer 8:3 * **9:7:** Jol 2:4 * **9:8:** Jol 1:6 * **9:9:** Jol 2:5 * **9:11:** A pelegona ngava i rua nga, ‘A Mari ni Ratapile e Huriki’. † **9:17:** Ri goma goma manga a kedo a sapaia, ra i manga a hunu. ‡ **9:18:** ⅓ i manga ni ru na tete i tolu e huriki a bakovi a ngatavine, lakea a tete tara i mate

viku. A maki i tolu nga, to pagitala na ngutune ria,
19 a vuhuna a nitora na maka hos nga, i tabuli na ngutune ria, na kune ria. A kune ria i manga a mata, ri kara mate e huriki.
20 *E huriki a bakovi a ngatavine, ra i uka ma ri mate na maki hale i tolu nga, i uka ma ri pulo a vilone ria, i uka ma ri lobo ni vasileki na hanitu, a nitamina vure ni rata na gol, a silva, a brans, a kedo, a kai. A maka nitamina vure nga ri keri ni matai, ri keri ni longo, ri keri ni laho.
21 E huriki nga, ri rabalaki a viri, ri rata a muto, ri mole, ri panaho, i uka ma ri pulo a vilone ria, ri gi ngalahere na maka naro hale nga.

10

A Agelo Turana a Buk Kiroko

1 Muri a matai tabu tara agelo hateka i puru valai na hunu. A bubu i kavitagua. A kuriki i pesi haluia a gina. A matana i para manga a haro. A vahana ru para manga a kanono.
2 I nugua a raukea ni veve na limana a kanena. A vahana a kanena i vakapesi langea na dari. A vahana a maurina i vakapesia na malala.
3 I gale tala dagi hateka, i manga a laion i roro, lakea a kururu i polorua ri koli.
4 *Na tahuna a kururu i polorua nga ri koli, ta ga here puru a ngava ri taki, pali a longo tabu a lohona viri tara i ta valai na hunu, i ta maea, “Naha ni here a ngava na kururu i polorua nga. O ruhulolo kunana.”
5 *Muri a agelo, ra i pesi na dari a vahana tara, na malala a vahana tara, i toto rike na hunu a limana a kanena,
6 i kaba na rana Viri i mahuri vakaroro, ra viri i ratarike a hunu, a maka maki lobo pololilo vona, turana malala, a maka maki i tabuli vona, turana dari, a maka maki i tabuli pololilo vona. I kaba, i taki i uka tabu ni dava,
7 *a vuhuna na tahuna a poloruana agelo ge vaki a tavure vona, a niluhoi kapiloho na Vure ge bele muholi. Ge bele manga kunana a Velenga Kamumu a Vure i vakalongo ne huriki a vora vona, re huriki a propet.
8 Muri a longo tabua a lohona viri, ra a longo muga, i ta valai na hunu, i ta maea, “O vano, o bolea a raukea ni veve puru pali, ra i tabuli na limana agelo i pesi langa na dari, a malala.”
9 *Lakea a vano maia a agelo, a takia ge habia nau a raukea. Lakea i taki iau, i ta maea, “O bolea, o kania. Bara i ratea a tamudimu ge madihi, pali bara i namika na ngavamu, i manga a ame.”
10 A bolea a raukea na

* **9:20:** Sng 115:4-7; 135:15-18; Dan 5:23; Kap 16:9,11 * **10:4:** Dan 12:4,9
* **10:5:** Vin 32:40; Dan 12:7 * **10:7:** Amo 3:7 * **10:9:** Ese 2:8–3:3

limana agelo, a kania. I namika manga a ame, pali na tahuna a kani loboa, i madihi a tamudigu.

11 Muri ni taki iau, “O ta propet tabu, o vakalongo e huriki vona a Vure ge rata navai na kabu i kupo, a robo i kupo, e huriki ri ta na tabele legelege, a hariki i kupo.”

11

A Bakovi ala Rua Ru Vakalongo a Ngava

1 *Muri ni habi nau a lebo ne vona ni rovai a maki, i manga a kodo na nilaho, lakea i taki maea iau, “O vano o rovai a niolana, a nibolana roho na Vure turana dede na nihabi. O gi palupu e huriki ri vasileki vonga.

2 *Pali naha ni rovai a mataruma, polovavo na Roho na Vure. Naha ni rovai, a vuhuna a tabeke iea ni habi ne huriki i uka ma ria a Iuda, ri gi paha katoa a tanga na Vure* na keva i ravulu va a polona i rua.

3 *Ga rudu a bakovi ala rua nau, ru gu taki tala ne huriki a ngava nau. Ru gu rea na varakia katokato, ru gu rata a nita propet na parava i 1,260.”†

4 *A bakovi ala rua nga, rua a kai a oliv i rua, a butu na nipara i rua, ra ri pesi na matana Vure, re Bakovi Dagi na tanga lobo na malala.

5 *E rei a viri i ngaru ni rata hale rua, a kanono bara i pagitala na ngavane rua, bara i gutu parina e huriki a pile ne rua. E huriki ri ngaru ni rata hale rua bara ri mate vona a naro iea.

6 *Ru tahoka a nitora ni tukaria a hunu, i uka ma ge boru a vala na parava lobo ru rata a nita propet. Ru tahoka a nitora ni rata a maka naru ri gi mapulo manga a dara. Ru tahoka a nitora ni ratapile a malala na vuranga legelege, na ningaru ne rua.

7 *Na tahuna ru vakalobo a leho ne rua ni ta propet, e Livoa bara i sike valai na lovo i marangeo, bara i vaubi turane rua. Bara i mulangi, i rabalaki rua,

8 *lakea a podane rua ru gu tabuli na rosi na tanga dagi, ra ni ta vakakika vona e Sodoma, e Egipto, na tanga ni paditata na kai tavalavala a Bakovi Dagi ne rua.

9 E huriki a bakovi a ngatavine na kuli lobo, na kabu lobo, na tabele lobo, na robo lobo na malala ri gi matanono a podane rua na parava i tolu, a kalavana. Ri gi hate kari, nahea ni gi tanu rua.

10 E huriki lobo na malala ri gi vivi hateka na matenga ne rua. Ri gi rata a habu

* **11:1:** Ese 40:3; Sek 2:1-2 * **11:2:** Luk 21:24; Kap 13:5 * **11:2:** A tanga na Vure, re Ierusalem. O masia ne Lukas 21. * **11:3:** Dan 7:25; Luk 21:24 † **11:3:** A parava i 1,260 i manga a keva i tolu, a kalavana. * **11:4:** Sek 4:3,11-14 * **11:5:** 2Sam 22:9; Sng 97:3 * **11:6:** Nim 7:17-20; 1Sam 4:8; 1Ki 17:1 * **11:7:** Dan 7:21; Kap 12:17; 13:7; 17:8 * **11:8:** Luk 13:34

dagi, ri gi vahabi a maki, a
vuhuna a propet ala rua nga
ru habi a nimadihi dagi ne
huriki na malala, ru mate
pali.
11 *Pali muri na parava i
tolu, a kalavana, a Vure i
bango dili ne rua a bangona
na nimahuri, ru pesi rike.
Lakea e huriki lobo ri matai
rua, ri mangenge hateka.
12 *Muri ru longoa a
lohona viri na hunu i ta
dagi, i taki rua, i ta maea,
“Muru sike valai!” Lakea ru
sike na hunu turana bubu,
pali e huriki a pile ne rua ri
matanono kunana.
13 *Na tahuna iea kunana
a vuruke dagi i pori. A tanga
dagi ni nagi na tabeke i
ravulu. A tabekena tara, a
roho lobo ri mapuka puru.
A bakovi a ngatavine ala
7,000 ri mate na vuruke iea,
pali e huriki ri tabana ri
mangenge hateka, ri
vakabagetua a rana Vure na
hunu.
14 *A ruana vuranga i lobo
ngane. A toluna vuranga i
popote ge valai.

A Poloruana Tavure

15 *Muri, a poloruana
agelo i vakia a tavure vona.
Lakea a longo e huriki ri ta
dagi meli na hunu, ri ta
maea,
“A harikianga na malala
ngane ne vona e
Bakovi Dagi ne hita,
turana e Kristo‡ vona.
Ge matakari na parava
vakaroro, i uka
nilobona.”
16 Lakea e huriki a nupesi
ala ravulu rua a polona i va,
ra ri made na matana Vure
na gula hariki ne ria, ri
tabuli puru na matane ria, ri
kavurikea a Vure,
17 ri ta maea,
“O Bakovi Dagi, Vure
Tuhaka Hateka, mi
kavurike ioe.
O made ngane. O made
hosi.
O vakasiri a nitora dagi
vomu,
o vakatubu ni matakari.
18 *E huriki i uka ma ria a
Iuda, i madihi a
hatene ria, pali a
rongova vomu i bele.
A parava i bele pali, go
pelekado e huriki ri
mate pali,
go rata kamumu e
huriki a vora vomu,
re huriki a propet,
e huriki a tara na Vure, e
huriki lobo ri togoa a
ramu,
e huriki a bakovi tavula,
e huriki a bakovi dagi.
A parava i bele pali go
ratapile e huriki ri
ratapile a malala.”
19 *Muri a Roho na Vure
meli na hunu, ni tala. A
Tava na Ngava Dagi ni matai
i tabuli pololilo na Roho
vona. A vila i maravila, i
kururu, i pelaka, a vuruke i
pori, a vala kedo dagi i boru.

* **11:11:** Ese 37:5,10 * **11:12:** 2Ki 2:11 * **11:13:** Kap 6:12; 16:18 * **11:14:** Kap 9:12 * **11:15:** Nim 15:18; Sng 10:16; Dan 2:44; 7:14 ‡ **11:15:** A pelegona a ngava e ‘Kristo’ i maea, “A viri i vulakia ge korimule e huriki.” * **11:18:** Sng 110:5; 115:13; Rom 2:5; Kap 20:11-13 * **11:19:** Hib 9:4; Kap 8:5; 15:5; 16:21

12

A Kilakila na Hunu

1 Muri a kilakila
vakaturutu i bele na hunu.
A ngatavine i varaki na
haro. A keva i tabuli
polotano na vahana. I kubea
a tama ni rata na hada i
ravulu a polona i rua.

2 *I singou, i bolea a
nimadihi, i haloho, a
vuhuna i pahea a koma.

3 *Muri a kilakila tara i
bele tabu na hunu. A masia
a mata dagi i vururu! A
mapana i polorua, a
pelengana i ravulu. I kube
na maka gina a tama hariki i
polorua.

4 *A maka hada ni nagi na
tabeke i tolu, lakea a kuna
mata i kovo pasi a tabekena
hada i taku, ri boru puru na
malala. Ra mata iea, i tabuli
na ngalana ngatavine, ra i
pahea a koma. I davea a
ngatavine ge poda, a vuhuna
i ngaru ni kania a koma.

5 *Muri a ngatavine i
podea a koma bakovi, ra viri
ge matakari a tanga lobo na
malala. Ge matakari ria na
naro hateka, i manga a viri i
matakari e huriki na lebo ni
rata na aen. A ngatavine i
poda, pali e tuna ni kini
paru na limana, ni bole sike
na Vure, na gula hariki
vona.

6 Lakea a ngatavine i ha
lakea na tabeke a Vure i
kado puru pali vona, na
tabeke i ngeki. I made
vonga, ni gi matakari na
parava ge 1,260.

E Satan Ni Voro Puru na Malala

7 *Muri a vabinga dagi i
bele na hunu. E Mikael
turana e huriki a agelo vona
ri vaubi turana Mata Dagi, e
huriki a agelo vona. A mata
dagi turana e huriki a agelo
vona, ri koli,

8 pali i uka ma ri gao, i uka
ma ri mulangi, lakea ni tono
tala ria na hunu.

9 *Lakea a Mata Dagi ni
voro puru. Ra mata hosi ni
gale a hanitu, o e Satan. Ra
viri i tami e huriki lobo na
malala. Ni voro puru na
malala turana e huriki a
agelo vona.

10 *Muri a longoa a lohona
viri i gale dagi na hunu, i ta
maea,

"Ngane a Vure i korimule
hita pali. A nitora, a
harikianga na Vure ne
hita i bele pali.
A nitora na Kristo vona i
bele pali,
a vuhuna ra viri i padi virihi
bala e huriki e turane
hita, ni voro puru pali.
Ra viri mona kuduvi i
pesi na matana Vure, i
padi virihi ria.

11 E huriki e turane hita ri
mulangi vona pali
na darana Sipsip,
na ngava muholi ri
vakalongo e huriki
vona.

* **12:2:** Mai 4:10 * **12:3:** Dan 7:7 * **12:4:** Dan 8:10 * **12:5:** Sng 2:9; Ais 7:14; 66:7; Kap 19:15 * **12:7:** Iud 9 * **12:9:** Vuh 3:1,14; Luk 10:18; Kap 20:2 * **12:10:** Jop 1:9-11; Sek 3:1

Ri mulangi a vuhuna i uka
ma ri mangenge ni
mate.
12 *I mavonga, mu vivi, mua
e huriki mu made na
hunu.
Pali mua e huriki mu made
na malala, mu made
na dari, bara mu bole
a vuranga!
A hanitu i puru valai
mai mua.
I madihi hateka a hatena,
a vuhuna i lohoka vona
a parava vona i
popote kunana i
tabana."
13 Na tahuna a Mata Dagi i
matakilaka vona ni voro
puru na malala, i vano, i
valili vona a ngatavine, ra
muga i podea a koma
bakovi.
14 *Pali a ngatavine ni habi
a karapana i rua, i manga a
karapana loha dagi, ge bebe
ha na Mata Dagi, ge lakea na
tabeke i ngeki, na tabeke ni
gi matakari ia vona na pida i
tolu, a kalavana.
15 Lakea a mata i muta
tala a naru, i tua lakea na
ngatavine, ta ge vakapasiri
ia vona.
16 Pali a malala i koria a
ngatavine, i ngapanganga, i
todoa a naru, ra i muta talea
a mata.
17-18 *Muri a mata, i
madihi hateka a hatena
vona a ngatavine, lakea i
vano, i vaubi turana e huriki
e tuna ranga, re huriki ri
longo mai a vinara na Vure,
ri luhoi tora a ngava muholi
ne Isu. A mata i vano, i pesi
na lavu na dari.

13

A Livoa Muga

1 *Muri a masia tara livoa
i pagitala na dari. A mapana
i polorua. A pelengana i
ravulu, i tabuli ne ria a tama
hariki i ravulu. Ni here na
maka gina takutaku a maka
rana. A pelegona rana nga ri
ta hale na Vure.
2 *A livoa iea i mata
manga a pusi dagi tara ni
gale a lepad. A vahana i
manga a vahana bea. A
ngavana i manga a ngavana
laion. A mata dagi i habi a
nitora dagi vona, i habia a
gula hariki vona, a nitora ni
matakari.
3 *A gina tara i mata
manga i tahoka a harena
bainat i mate vona, pali ni
vakamahuri pali, a harena
bainat i mavu pali. E huriki
lobo na malala ri turutu
vona, ri ramaia e Livoa iea.
4 Ri kavurikea a Mata
Dagi, a vuhuna i habi ne
Livoa a nitora. Ri kavurike
tabua e Livoa, ri ta maea, "I
uka tara viri i manga a
Livoa iea. E rei i kara ni
vaubi turana?"
5 *A Vure i mata taroa e
Livoa, i bibi rike mulea, i
harogia a Vure. Ni habi a
nitora vona ge matakari e
huriki na keva i ravulu va a
polona i rua (42).
6 Lakea i harogia a Vure, i
harogia a rana, i harogia a

* **12:12:** Ais 44:23; 49:13 * **12:14:** Dan 7:25; 12:7 * **12:17-18:** Kap 11:7
* **13:1:** Kap 12:3; 17:3,7-12 * **13:2:** Dan 7:4-6 * **13:3:** Kap 17:8 * **13:5:** Dan 7:8,25; 11:36; Kap 11:2

murina a Vure i made vona,
i harogi e huriki ri made na
hunu.
7 *A Vure i mata taroa, i
vaubi turana e huriki a tara
na Vure, i mulangi. I habi a
nitora vona ge matakari e
huriki lobo na malala, e
huriki a kabu lobo, a kuli
lobo, a maka tabele lobo, a
maka robo lobo na malala.
8 *E huriki lobo na malala
bara ri kavurikea e Livoa.
Pali e huriki a rane ria ni
here dili muga na nidoko na
malala na buk na nimahuri
na Sipsip, i uka ma ri gi
kavurikea.*
9 E rei a viri i ngaru ni
longokilala, ge longo
kamumu, ge luhoi kado:
10 *E huriki ni gi lakavu,
bara ni lakavu ria.
E huriki ni gi rabalaki na
bainat,
bara ri mate na bainat.
I mavonga, e huriki a tara
na Vure ri gi hatenono, ri gi
luhoi torea a Vure.

A Ruana Livoa

11 Muri a matai tabua tara
livoa, i pagitala valai na
malala. A pelengana i rua, i
manga a tuna sipsip. A
nitana i manga a nitana
Mata Dagi.
12 I tahoka a nitora manga
e Livoa muga, i matakari na
rana. I rata e huriki lobo na
malala ri kavurikea e Livoa
muga, ra viri ni padi a gina,
pali i mahuri mule.
13 *A ruana livoa i rata a
maka nivakasiri dagi. A
nivakasiri tara i ratea, i
vakaboru na hunu a
kanono, na matana e huriki
a bakovi a ngatavine.
14 Ni mata taro ge rata a
maka nivakasiri na murina
Livoa muga, lakea i tami e
huriki lobo na malala, i taki
ria ri gi kau a hanuna Livoa
iea, ne vona ni togoa e
Livoa, a harena bainat i
tabuli na gina, pali i uka ma
i mate, i mahuri.
15 Ni mata taro ge ratea a
hanuna Livoa iea ge mahuri,
ge ta, ge vakuku ni gi
rabalaki e huriki ri koi ni
kavurike a hanune Livoa
iea.
16 *A ruana Livoa i
vakuku e huriki lobo, e
huriki a bakovi dagi, e
huriki a bakovi tavula, e
huriki ri tahoka a mahala, e
huriki a matasia, e huriki a
vora, e huriki i uka ma ria a
vora, e huriki lobo ni gi ru a
kilakila na limana kanene
ria, o na dumene ria.
17 A kilakila iea, a rane
Livoa muga, o a namba na
rana. E rei a viri i uka
kilakila, i uka ma ge kona a
maki, i uka ma ge habi a
maki ni gi kona.
18 Mu luhoi kamumu. A

* **13:7:** Kap 11:7 * **13:8:** Sng 69:28; Kap 17:8; 20:12,15; 21:27 * **13:8:** A nita Grik i uka ma i kavakava hateka, ge tabuli vai a ngava e 'muga na nidoko na malala.' A pelegona tara bara i maea: "E huriki lobo na malala ri gi kavurikea, re huriki a rane ria i uka ma ni here dili na buk na nimahuri na Sipsip, ra ni rabalaki hosi, muga na nidoko na malala." I manga i maea, a Vure i lohoka muga na nidoko na malala ge rudu vilia e Tuna ge mate na murine hita. O masia ne 1 Petrus 1:19-20. * **13:10:** Jer 15:2; 43:11; Kap 14:12 * **13:13:** 1Ki 18:24-39; Mat 24:24; Kap 19:20 * **13:16:** Kap 14:9-11; 16:2; 20:4

viri i tahoka a lohokanga dagi ge luhoi kado a namba ne Livoa. A namba vona a namba na bakovi tara, ra 666.

14

A Tuna Sipsip

1 Muri a mata lakea. A Tuna Sipsip i pesi na lolo e Sion turana e huriki ala 144,000. A rana, turana rane Tamana ni here na dumene ria.

2 *Muri i roro valai na hunu, i manga a naru dagi i roro, i manga a nangina hini i kururu i pelaka. I nangi manga e huriki ala kupo ri sigi a gita ne ria.

3 *Ri pesi na ngalana gula hariki, na ngalana e huriki a maki mahuri i va, na ngalana e huriki a nupesi ala 24, ri kalolo a linge karaba. I uka tara viri ge tovoa a linge iea. E huriki ala 144,000, ra ni konamule na malala, ria kunana ri tovoa a linge iea.

4 E huriki nga i uka ma ri mahita turana ngatavine. Ri malamala. Ri ramai vakaroro a Tuna Sipsip. I konamule ria ne huriki a bakovi lobo, ri gi ne vona a Vure, ne vona a Tuna Sipsip.

5 I uka ma ri tatami kilala, a vuhuna ri malamala.

A Agelo i Tolu To Vakalongo a Ngava

6 Muri a masia a agelo tara, i bebe polomeli, i vakalongo e huriki na malala na Velenga Kamumu, ra i tabuli vakaroro. I vakalongo ne huriki lobo: a robo lobo, a kabu lobo, a maka tabele lobo, a kuli lobo.

7 I gale tala dagi, i ta maea, “Mu mangenge na Vure, mu vakabagetua, a vuhuna a parava i bele pali, ge pelekado a narone huriki lobo. Mu kavurikea a viri i ratarike a hunu, a malala, a dari, a maka naru bele.”

8 *Muri a ruana agelo i valai, i ta maea, “A tanga dagi e Babilon i vurua! I vurua a vuhuna ri tami e huriki lobo ri muri mai a naro hale ne ria ni ngoi lae, i manga a viri i ninu a naru vagole, i manga.”

9 *Muri, i muri valai a toluna agelo, i ta dagi, i ta maea, “E huriki ri kavurikea e Livoa turana hanuna, ri bole a kilakila na dumene ria o na limane ria,

10 *bara ri ninu vona a naru vagole na rongova na Vure, i uka ma ge kiroko. A kanono, a viku ru gu ratapile ria na matane huriki a agelo na Vure, na matane Tuna Sipsip.

11 *A pokona nimadihi ne ria ge poko rike vakaroro. Ri uka nimalo, ri gi bole a nimadihi mavonga na haro, na rodo, re huriki ri kavurikea e Livoa turana

* **14:2:** Kap 1:15; 19:6 * **14:3:** Ais 42:10; Kap 5:9; 7:4 * **14:8:** Ais 21:9; Jer 51:7-8; Kap 17:2; 18:2-3 * **14:9:** Kap 13:12-17 * **14:10:** Vuh 19:24; Sng 75:8; Ais 51:17,22; Jer 25:15-16; Ese 38:22; Kap 16:19; 20:10 * **14:11:** Ais 34:10 * **14:12:** Kap 13:10

hanuna, ri bole a kilakila na rana."

12 *I mavonga, e huriki a tara na Vure ri gi luhoi kado ri gi hatenono, re huriki ri longototo a vinara na Vure, ri luhoi torea e Isu.

13 Muri a longo a lohona viri i gale na hunu, i ta maea, "O here maea: I vakatubu ngane, e huriki ri luhoi torea e Bakovi Dagi, pali ri mate, ri gi vivi." A Hanuna Vure i ta maea, "I muholi hateka ri gi vivi. Ri gi malo na leho dagi ri ratea, a vuhuna ni lohoka vona pali a naro kamumu ri ratea!"

A Parava ni Mirio

14 *A mata rike tabu, a masia a bubu keakea. I made langa vona a viri i manga a tuna bakovi. I kubea a tama hariki ni rata na gol. I nugu a vito i vere hateka.

15 Lakea a agelo tara tabu i pagitala na Roho na Vure, i gale tala dagi, i takia ra viri i made langa na bubu, i ta maea, "A maki ni kani na malala i moro pali. A parava ni mirio i valai pali. O bolea a vito vomu, o vali kadolu!"

16 Lakea a bakovi i made langa na bubu i bolea a vito vona, i voro tamali purua na malala, i vali kadolu a maki ni kani i moro na malala.

17 Muri a agelo tara tabu i pagitala na Roho na Vure na hunu. Ia tara i nugua a vito i vere hateka.

18 *Muri a agelo tara i pea a dede na nihabi, i pagitala na Roho na Vure, i valai. A agelo iea i tahoka a nitora ni matakari a kanono na dede. I gale tala dagi, i takia a agelo, ra i nugua a vito vere, i ta maea, "A kanena vain i rara pali. O bolea a vito vere vomu, o vali kadolu na malala a kanena vain, a vuhuna i rara pali."

19 Lakea a agelo i voro tamalia a vito vona, i vali kadolu na malala a kanena vain, i voro dili ria na muri ni paha bebe a vain na rongova na Vure, ni gi paha bebe.

20 *Ni paha bebe a maka kanena vain polovavo na tanga. Lakea a darane huriki ni paha bebe, i tua tala na murina, i tua na kilomita i 300! A niutu vona, i rike na aen na ngutuna maka hos, ra i manga a mita i taku, a kalavana.

15

A Tavila i Polorua

1 Muri a kilakila vakaturutu i bele na hunu. I dagi hateka, e huriki ri turutu vona. A matai a agelo ala polorua, ri nugu a vuranga i polorua. A vuranga nga, a iku na maka vuranga lobo, a vuhuna ri gi vakaloboa a rongova na Vure.

2 Muri a masia tara maki, i mata manga a dari ni rata na glas, ni pulo turana kanono. A matai tabu e huriki ri rangi mugea e

* **14:14:** Dan 7:13 * **14:18:** Jol 3:13 * **14:20:** Ais 63:3; Kap 19:15

Livoa turana hanuna, ri
rangia a namba na rana. Ri
pesi na harena dari ni rata
na glas, ri nugu a hap,* i
habi ne ria a Vure.
3 *Ri kalolo a linge ne
Moses, a vora na Vure, a
linge na Tuna Sipsip. Ri
kalolo maea,
"O Bakovi Dagi, a Vure
tuhaka hateka!
E huriki ri turutu na
maka maki o rata, ri
dagi hateka!
Hariki ne huriki lobo na
malala,
A naromu i muholi, i
malamala!
4 *O Bakovi Dagi, e huriki
lobo ri vakabagetua a
ramu,
ri mangenge vomu.
Ioe kikeri o malamala.
E huriki na tanga lobo ri gi
valai
ri gi kavurike ioe,
a vuhuna i bele kavakava a
naro kiripi vomu."
5 *Muri a masia a Roho na
Vure na hunu ni tala, ra
Kape na Ngava Dagi.
6 E huriki a agelo i polorua
ri pagitala valai, ri nugu a
vuranga i polorua. Ri rodo a
varakia ola keakea, ri
kabakaba, ri para hateka. Ri
huraki a mota ni rata na gol.
7 Tara ne huriki a maki
mahuri i va i valai, i habi ne
ria a tavila i polorua ni rata
na gol. A tavila nga ri vona a
rongova na Vure, ra i
mahuri vakaroro.
8 *Ngane a pokona
bagetuanga turana nitora na
Vure i vakavonu a Roho. E
huriki ri keri ni dili na roho,
i harena na tahuna a
vuranga i polorua na agelo i
polorua ri lobo.

16

A Tavila i Polorua na Rongova na Vure

1 Muri a longoa a lohona
viri i gale tala dagi na Roho
na Vure, i taki e huriki a
agelo ala polorua, i ta maea,
"Mu vano, mu guru puru na
malala a tavila i polorua
nga, ra ri vona a rongova na
Vure."
2 *Lakea a mugana agelo i
vano, i guru puru na malala
a tavila vona. I rata
mavonga, e huriki ri tahoka
a kilakila ne Livoa, ri
kavurike a hanuna, i tuvu
ne ria a ngarava dagi i
rongo hateka.
3 *A ruana agelo i guru
puru na dari a tavila vona. I
rata mavonga, a dari i
mapulo, i bele manga a
darana podana bakovi,
lakea a maki mahuri lobo i
tabuli na dari ri mate.
4 A toluna agelo i guru
puru na maka naru, a naru
bele, a tavila vona. I rata
mavonga, a naru i mapulo i
manga a dara.
5 Muri a longoa a agelo, ra
i matakari a maka naru, i ta
maea,

* **15:2:** A hap i manga popote a gita. * **15:3:** Nim 15:1; Sng 139:14; 145:17 * **15:4:** Sng 86:9; Jer 10:6-7 * **15:5:** Nim 38:21 * **15:8:** 1Ki 8:10-11; 2Sto 5:13-14; Ais 6:4 * **16:2:** Nim 9:10; Kap 13:12-17 * **16:3:** Nim 7:17-21

“Ioe o Malamala hateka, ra
Viri o made ngane, o made hosi.
A naro o pelekado e huriki vona i kamumu.
6 I kamumu, a vuhuna ri rabalaki e huriki a
tara na Vure, e huriki a propet, i tua a darane ria.
I mavonga i kamumu o habi ne ria a dara, ri gi ninu!”
7 *Muri a longoa a dede na nihabi i ta maea,
“O Bakovi Dagi, Vure Tuhaka hateka,
i muholi hateka, a naro vomu ni pelekado e huriki i malamala, i kamumu.”
8 A vana agelo i guru puru na haro a tavila vona, i ratea a haro i gutu parina e huriki.
9 *A haro i kara hateka, i gutu parina kesi e huriki. Pali i uka ma ri pulo a vilone ria, ri gi vakabagetua a Vure. Ri harogia a rana Vure, ra viri i matakari a maka vuranga nga.
10 *A limana agelo i guru puru na gula hariki ne Livoa, a tavila vona. A uvo i kavitagua a harikianga vona. A nimadihi dagi i bele ne huriki, lakea ri kani mule a tabelene ria.
11 Pali i uka ma ri pulo a vilone ria, ri gi ngalahere na naro hale ne ria. Ri harogia a Vure meli na hunu na nimadihi dagi ri bole, na maka ngarava i tuvu ne ria.
12 *A polotarana agelo i guru puru na naru dagi e Iupretis a tavila vona. I rata mavonga, a naru dagi e Iupretis i mara, ge kado puru a dala na tara ne huriki a hariki ri gi valai na nirikena haro.
13 Muri a matai a hanitu i tolu, to page tala na ngavana Mata Dagi, a ngavane Livoa, a ngavana nitamina propet. A hanitu nga to mata manga a puho.
14 *A leho na hanitu nga, to go havai, to go rata a nivakasiri, to go tuli valai e huriki a hariki lobo na malala, ri gi vapopo turana maka tara ne ria, ri gi vaubi na parava dagi na Vure i tuhaka hateka ge pelekado e huriki vona.
15 *“Mu longo! Popote ga valai vakaturutu, i manga a panaho! E huriki i uka ma ri mahita, ri matapara, ri rodo a varakia ri gi vivi, a vuhuna i uka ma ri gi bobo. I uka ma ni gi matai a mudune ria.”
16 *A hanitu i tolu nga, to tuli valai e huriki a hariki nga, ri vapopo na tanga tara, ra ni gale na nita Hibru e Armagada.*

A Poloruana Tavila
17 A poloruana agelo i guru puru na vilu a tavila vona. I rata mavonga, a lohona viri tara i gale tala

* **16:7:** Sng 19:9; Kap 15:3 * **16:9:** Kap 9:20-21 * **16:10:** Nim 10:22; Ais 8:21-22 * **16:12:** Ais 11:15 * **16:14:** Kap 19:19 * **16:15:** Mat 24:43-44; Kap 3:3 * **16:16:** Sek 12:11 * **16:16:** A pelegona a ngava e ‘Armagada’ i maea, ‘a lolo o Megido.’

dagi na Roho na Vure, na
gula hariki, i ta maea, “I
lobo pali!”
18 *Muri a vila i maravila,
i kururu, i pelaka. A vuruke
dagi hateka i pori. Hosi, na
tahuna a bakovi i tubu ni
made na malala, i valai i
harena mona, i uka tara
vuruke dagi ge pori maea.
19 *A vuruke i ratapilea a
tanga dagi iea, i pukea na
tabeke i tolu. A tanga dagi
lobo na malala ri mapuka
puru. A Vure i luhoia a
tanga dagi e Babilon, i ratea
ge ninu a kikei na naru
vagole na rongova vona.
20 *A vuruke i rata a bodu
lobo ri marakavelu, a lolo
lobo ri mapuka puru.
21 *A vala kedo dagi i boru
valai na hunu, ri taho e
huriki. A nimava na vala
kedo i taku i manga a kilo i
50! E huriki a bakovi a
ngatavine ri harogia a Vure,
a vuhuna a vuranga iea i
dagi hateka.

17

A Ngatavine a Ngoi e Babilon

1 *Muri a agelo tara, a
turane huriki a agelo ala
polorua, ra ri guru tala a
tavila i polorua, i valai, i taki
iau, “O valai, ga vakasiri ioe
vona a Vure ge vakamadihi
navai a ngoi dagi, ra i made
langa na naru i kupo.*
2 *E huriki a hariki na
malala ri rata hateka a naro
na molenga turana. Ngane ri
manga, i manga a viri i ninu
a naru vagole, i manga.”
3 *Lakea a Hanuna Vure i
bele tora nau, a agelo i
kaloho iau, miri lakea na
tabeke i ngeki. A masia
vonga a ngatavine i made
langa na livoa vururu. Ni
here vona a maka rana ri ta
hale na Vure. A livoa iea, a
mapana i polorua, a
pelengana i ravulu.
4 *A ngatavine i rodoa a
varakia kuakua, vururu. I
bagetu vona a maki ni rata
na gol, a kedo mata
kamumu, a meki. I nugu a
kikei ni rata na gol, i vonu
vona a naru katoki, ra i
manga a kanena naro katoki
vona ni mole.
5 A rana ni here na
dumena matana, i tahoka a
pelegona kapiloho. Ni here
maea,
“A tanga dagi e Babilon.
E kinane huriki a ngoi,
a kinana maka naro
katoki na malala.”
6 *A masia a ngatavine iea, i
ninu pali a darane huriki a
tara na Vure, a dara ne
huriki ri mate a vuhuna ri
vakalongo e huriki ne Isu. I
ninu a darane ria, i manga.
Na tahuna a masia, a
turutu.
7 *Pali a agelo i taki iau, i
ta maea, “I navai o turutu?
Ga taki ioe vona a pelegona
kapiloho na ngatavine iea,

* **16:18:** Kap 4:5; 8:5 * **16:19:** Kap 14:10 * **16:20:** Kap 6:14 * **16:21:** Nim 9:23-24; Kap 11:19 * **17:1:** Jer 51:12-13 * **17:1:** E Babilon i tahoka a naru i kupo. * **17:2:** Ais 23:17; Jer 51:7; Kap 14:8 * **17:3:** Kap 13:1 * **17:4:** Jer 51:7; Kap 18:16 * **17:6:** Kap 18:24; 19:2 * **17:7:** Kap 13:1

turana livoa i rike vona, i tahoka a mapana i polorua, a pelengana i ravulu.

8 *Ra livoa o masia, hosi i made, pali ngane i uka. Ngane i popote ge sike valai na lovo i marangeo, ni gi ratapile. E huriki ri made na malala, re huriki, a rane ria i uka ma ni here dili na buk na nimahuri muga na nidoko na malala, bara ri masia a livoa iea, ri ngapa, a vuhuna i muga i made, pali ngane i uka ma i tabuli, pali muri ma bara i bele tabu.

9 "Mu luhoi kamumu. A mapana livoa i polorua ri manga a lolo i polorua, ra i made ne ria a ngatavine iea.

10 A maka mapana livoa iea, ri manga tabu a hariki ala polorua. A hariki ala lima ri mate pali. Tara i made ngane. Pali a viri tara i uka ma i bele ma. Na tahuna i bele, i uka ma ge made tabaka.

11 "Pali a livoa, ra i made muga, pali ngane i uka ma i tabuli, i manga a polotoluna hariki. Ia e turane huriki a hariki ala polorua. Pali bara ni ratapile.

12 *"A pelengana livoa i ravulu o matai pali, ri manga a hariki i ravulu. I uka ma ri bole ma a nitora. Muri ma bara ri bole a nitora ni matakari, manga a hariki. Bara ri matakari turana e Livoa na parava popote kunana.

13 E huriki a hariki nga ri tahoka a ningaru i taku kunana. Bara ri habi na livoa a nitora ne ria ni matakari.

14 Bara ri vaubi na Tuna Sipsip, lakea a Tuna Sipsip bara i ratapile ria, a vuhuna ia a Bakovi Dagi ne huriki a bakovi dagi. Ia a Hariki ne huriki a hariki. I gale e huriki ri laho turana, i vulaki ria, ri rata a maki lobo i taki ria ri gi rata."

15 Muri a agelo i ta maea, "A maka naru o masia a ngoi i made langa ne ria, ri manga e huriki a bakovi a ngatavine na robo lobo, na tabele lobo na malala.

16 *Pali a livoa, ra o masia baroko, turana pelengana, bara ri marikoi a ngoi iea. A livoa tara, ge marikoi vona. Bara ri ratapilea, ri kali tala a varakia vona, ge bobo. Bara ri kani a bobona, ri gutua na kanono ge lobo.

17 Ri gi rata mavonga, a vuhuna a Vure i habi a niluhoi ne ria ri gi rata mavonga, ri gi ratea a ningaru na Vure, ri gi tahoka a ningaru i taku kunana, ri gi habi na livoa a nitora ne ria ni matakari, ge matakari, ge vano ge harena na tahuna a nitana Vure i bele muholi.

18 "Pali a ngatavine, ra o masia baroko, i manga a tanga dagi i matakari e huriki a hariki na malala."

18

E Babilon Ni Ratapile

1 Muri a matai tabua tara agelo i pe a hunu, i puru

* **17:8:** Dan 12:1; Kap 11:7; 13:1-8 * **17:12:** Dan 7:7,24 * **17:16:** Kap 18:8

valai. I tahoka a nitora dagi.
A bagetuanga vona i parai a
malala, i ratea i palala
hateka.
2 *I gale tala dagi hateka, i
ta maea,
“A tanga dagi e Babilon i
vurua, i vurua pali!
Ngane i made vona
kunana e huriki a
hanitu,
a maka kadirovo hale,
a maka maki ri tegi ri
hale.
3 I bele maea, a vuhuna a
tanga lobo na malala
ri ninu vona
a naru vagole na
moleanga vona, ri
manga.
E huriki a hariki na malala
ri mole turana.
E huriki a bakovi ni
habi a maki ni gi
kona, ri bole a moni
dagi, a vuhuna i kona
ne ria a maki i kupo, a
vuhuna i ngaru ni
tahoka a mahala i
kupo.”
4 *Muri a longo tabu a
lohona viri tara i ta valai na
hunu, i ta maea,
“Mua e huriki a ngate nau,
mu ha taroa a tanga
iea,
ma mu gu ramai a naro
hale vona,
mu gu bole a vuranga
turana.
5 *A naro hale vona i lolo
rike hateka, i padoi a
hunu.
A Vure i uka ma i longo
kaburungi.
6 *Mu rata virihi ia, i manga
a hini i rata virihi e
huriki ranga.
Mu koli balaka rua a
naro hale vona.
Mu guru puru na kikei
na vain vona a vain i
vagole hateka na vain
i habi ne huriki ranga.
7 *I vakabagetu mule ia, i
pitei na mahala dagi
vona.
I mavonga, mu
vakamadihia, mu
ratea ge dedo.
Mu rata mavonga, a vuhuna
i taki mulea, i ta maea,
‘Iau a hariki ngatavine.
Iau, i uka ma a havuri.
I uka ma ge bele nau a
vuranga, ga dedo.’
8 *I mavonga, a vuranga i
kupo ge bele vona na
parava i taku kunana.
A matenga, a nidedo, a
vitoloa ge bele vona.
A kanono ge gutu parinea,
ge lobo,
a vuhuna a viri i
pelekadoa i gao
hateka, ra Vure, a
Bakovi Dagi.”
9 *“E huriki a hariki na
malala, ra ri mole turana, ri
vivi ni muri mai a ningaru
hale lobo na kakaine ria
turana, bara ri tangi, ri
haloho na tahuna ri masia a
pokona kanono vona.
10 Bara ri mangenge na
nimadihi dagi hateka i
bolea, ri pesi basi, ri ta
maea,
“ ‘Omo! O tanga dagi-o,

* **18:2:** Ais 13:21; 34:11-14; Jer 50:39; Kap 14:8 * **18:4:** Ais 48:20; Jer 50:8; 51:6,45; 2Ko 6:17 * **18:5:** Vuh 18:20-21; Jer 51:9 * **18:6:** Sng 137:8; Jer 50:15,29; 2Tes 1:6 * **18:7:** Ais 47:7-9 * **18:8:** Kap 17:16 * **18:9:** Ese 26:17; 27:30-35

ra tanga kamumu e
Babilon!
A Vure i pelekado ioe, o lobo
maki tavula-o.’
11 *“E huriki a bakovi ri
habi a mahala ni kona, ri
tangi ngane. E rei ge kona
ngane a mahala ne ria?
12 *E rei ge kona a gol, a
silva, a kedo mata kamumu,
a meki, a lavalava a mapana
i dagi, a lavalava kuakua, a
lavalava vururu ne ria. E rei
ge kona a kai manginoro, a
maki ni rata na togana
elepen, a maki ni rata na kai
a mapana i dagi, a maki ni
rata na bras, a aen, a kedo
padikuku ne ria?
13 E rei ge kona a kulina
kai manginoro ni kuku
vona, a insens, a vain, a vel,
a plaoa, a vit, a bulmakau, a
sipsip, a hos, a karis, a
vorakato. E rei ge kona
ngane?
14 “Bara ri ta maea, ‘A
maki kamumu o ngaru
hateka na hatemu ni bole,
ngane i tabuli basi vomu. A
maka mahala o vakabagetu
mule ioe vona ri velu pali, i
uka ma ni gi matai tabu!’
15 *E huriki ri habi a maka
maki nga ni kona, re huriki
ri bole a mahala i kupo na
tanga dagi iea, bara ri
mangenge na nimadihi dagi
i bolea, bara ri pesi basi, ri
dedo, ri tangi maea,
16 *“ ‘Omo! A tanga
kamumu-o,
e huriki ri made vona ri
rodo a varakia
kamumu hateka, a
lavalava kuakua, a
lavalava vururu.
O vakabagetu mule ioe
na gol, na kedo mata
kamumu, a meki!
17 *Pali malaviriri kunana, a
mahala lobo vona i
lobo liu.’
“E huriki a bakovi ni
vakanunu a sip, e huriki a
taho dari, ra ri leho na dari,
bara ri pesi basi,
18 *ri tangi dagi, ri
matanono mavonga a
pokona tanga dagi iea, ri ta
maea, ‘I uka tabu tara tanga
ge kamumu manga a tanga
iea.’
19 Bara ri dua, ri voro
langa na gine ria a habulo,
ri haloho, ri tangi dagi, ri ta
maea,
“ ‘Omo! A tanga kamumu-o!
E huriki a tahona aga
ri bole a mahala i kupo
vona!
Pali malaviriri kunana i
vurua, i ngeki.
20 *Mua e huriki mu made
na hunu, mu vivi!
Mua e huriki a tara na
Vure, e huriki a
apostolo, e huriki a
propet, mu vivi,
a vuhuna a Vure i ratapilea
a tanga iea, a vuhuna
ri rata hale mua!”
21 *Muri a agelo hateka i
bole rikea a kedo dagi, i
manga a kedo ni ubi vila a
vit vona. I bolea, i voro
purua na dari, i ta maea,

* **18:11:** Ese 27:36 * **18:12:** Ese 27:12-13,22 * **18:15:** Ese 27:31,36 * **18:16:** Kap 17:4 * **18:17:** Ais 23:14; Ese 27:27-29 * **18:18:** Ese 27:32 * **18:20:** Vin 32:43; Ais 44:23; Jer 51:48 * **18:21:** Jer 51:63-64; Ese 26:21

“A tanga dagi e Babilon tara,
ni gi voro puru hale,
i uka ma ni gi matai tabu.
22 *A nangina gita, a pinoli, a tavure, a kalova
i uka ma ni gi longo tabu pololilo vomu.
E huriki a mari ni rata a maki
i uka ma ni gi matai tabu pololilo vomu.
A nangina kedo ni ubi vila a vit
i uka ma ni gi longo tabu pololilo vomu.
23 *A nipara
i uka ma ge parai tabu ioe.
A lohona bakovi a ngatavine ru parangi karaba
i uka ma ni gi longo tabu pololilo vomu.
E huriki a bakovi vomu ni habi a maki ni kona,
ri dagi hateka ne huriki lobo na malala,
o tami e huriki lobo na malala na muto vomu.
24 *Pali a Vure i matai pololilo vona a darane huriki a propet, e huriki a tara na Vure,
e huriki lobo ni rabalaki na malala.”

19

E Huriki na Hunu Ri Vivi

1 Muri a longo meli na hunu a maki i nangi manga e huriki ala kupo hateka ri roro, ri ta maea,
“Kavurikea a Vure!
A Vure ne hita i gao hateka, i tahoka a bagetuanga dagi, i korimule hita!
2 *A naro i pelekado e huriki vona i muholi, i malamala.
I vakamadihi pali a ngoi dagi,
ra viri i vakahale e huriki lobo na malala na moleanga vona.
A Vure i koli a narona ni rabalaki e huriki a vora vona.”
3 Muri ri gale tala tabu, ri ta maea,
“Kavurikea a Vure!
A pokona e Babilon i nono bara i sike vakaroro, i uka nilobona.”
4 Muri e huriki a nupesi ala ravulu rua a polona i va (24), turana maki mahuri ala va, ri tabuli puru na ngalane ria, ri kavurikea a Vure, ra i made na gula hariki, ri ta maea,
“I muholi. Kavurikea a Vure!”
5 Muri a longoa a lohona viri tara na gula hariki i ta maea,
“Mua e huriki a vora na Vure,
mua e huriki a bakovi dagi, a bakovi tavula,
ra mu mangenge na Vure,
mu kavurikea a Vure ne hita!”

A Habu na Parangia na Tuna Sipsip

6 *Muri a longoa a maki i nangi manga a lohona e huriki ala kupo hateka ri roro. I nangi manga a bokona dari i rere, a hini i

* **18:22:** Ais 24:8; Ese 26:13 * **18:23:** Jer 7:34; 16:9; 25:10 * **18:24:** Jer 51:49; Kap 17:6 * **19:2:** Vin 32:43; Kap 6:10 * **19:6:** Kap 14:2

kururu i pelaka. Ri gale tala,
ri ta maea,
“Kavurikea a Vure!
E Bakovi Dagi, a Vure ne
hita i tuhaka hateka, i
matakari a maki lobo!
7 *Si gi vivi, si gi pitei
si gi vakabagetua,
a vuhuna a parava i bele
pali ne Tuna Sipsip ge
parangi.
E Girihina i kisi puru
mule ia pali, i davea.
8 Ni habi vona ge rodoa a
varakia keakea, i para
hateka,
i kamumu hateka.”
A varakia, ra mapana i
dagi hateka, i manga a maka
naro kamumu ne huriki a
tara na Vure.
9 *Muri a agelo i taki iau, i
ta maea, “O here maea: E
huriki a Vure i gale ria ri gi
valai na habu na parangia
na Tuna Sipsip, ri gi vivi.”
Muri i taki iau, “A ngava
nga, a ngava muholi na
Vure.”
10 *I ta mavonga, lakea a
turume puru na vahana, ta
ga kavurikea, pali i koi, i ta
maea, “Naha ni rata
mavonga! Iau tara a vora
vona kunana manga ioe,
manga e huriki e turamu, ra
ri luhoi tora a ngava muholi
ne Isu. O kavurike kunanea
a Vure.”
A nitora ne huriki ri taki
tala a nita propet, a ngava
muholi ne Isu.

A Bakovi i Rike na Hos Keakea

11 *Muri a masia a hunu, i
mata ka. A masia hos
keakea! A viri i rike vona ni
gale a ‘Viri Muholi’, a ‘Viri i
Rata Lobo a Leho ni Habi
Vona.’ I pelekado e huriki
na naro i malamala, i
vakatubu a vabinga na naro
i malamala.
12 *A matana i manga a
huvina kanono. I kube na
gina a tama hariki i kupo. Ni
here na kulina a rana. A
rana iea, i uka tara viri ge
lohoka vona. Ia kikeri i
lohoka vona.
13 *I rodoa a varakia
olaola, ni lutu na dara. A
rana e Nitana Vure.
14 E huriki a nugumaheto
na hunu ri rike na hos
keakea, ri ramaia. Ria lobo
ri rodo a varakia keakea
karaba.
15 *A bainat i vere hateka i
pagitala na ngavana. Ge
ratapile e huriki i uka ma
ria a Iuda, “ge matakari
hateka ria, i manga a viri i
matakari e huriki na lebo ni
rata na aen.” Ge pahabebe e
huriki na murina ni
pahabebe na rongova na
Vure i Tuhaka Hateka.
16 *Ni here na varakia, na
lebona a rana tara, ra i
maea,
‘A Hariki ne huriki a hariki,
a Bakovi Dagi ne huriki a
bakovi dagi.’
17 *Muri a masia a agelo
tara, i pesi langa na haro. I
gale tala dagi, i taki a maka

* **19:7:** Ais 61:10; Kap 21:2 * **19:9:** Mat 22:2 * **19:10:** Apo 10:25-26; Kap 22:8-9 * **19:11:** Sng 96:13; Ais 11:4; Kap 1:5; 6:2 * **19:12:** Dan 10:6; Kap 1:14; 2:17 * **19:13:** Ais 63:1-3; Ion 1:1,14 * **19:15:** Sng 2:9; Kap 1:16; 14:20 * **19:16:** Kap 17:14 * **19:17:** Ese 39:17-20

kadirovo ri bebe na hunu, i ta maea, “Mu valai, mu vapopo, mu davea a habu dagi na Vure.

18 Mu valai, mu kani a bobone huriki a hariki, e huriki a ubu, e huriki a bakovi hateka, a maka hos turana e huriki ri rike ne ria, a bobone huriki a vora, e huriki i uka ma ria a vora, e huriki a bakovi tavula, e huriki a bakovi dagi, e huriki a bakovi lobo.”

19 Muri a matai e Livoa turana e huriki a hariki na malala, turana maka tara ne ria, ri vapopo ta ri gi vaubi turana viri i made na hos keakea, a tara vona.

20 *Pali e Livoa ni lakavu turana nitamina propet vona, ra i rata muga a maka nivakasiri dagi na matane Livoa, i tami e huriki ri bole a kilakila ne Livoa, ri vasileki na hanuna. Rua varago ni voro puru mahuri na lovo na kanono, a viku.

21 Pali e huriki ranga, a bainat i pagitala na viri i rike na hos keakea i tolo mate ria, lakea a maka kadirovo ri valai, ri kani a bobone ria, ri maru.

20

A Pida i Ravulu Rangale (1,000)

1 *Muri a matai tabu tara agelo, i pea a hunu, i puru valai. I nugua a ki na lovo i marangeo turana sen dagi.

2 *I puru valai, i lakavua a Mata Dagi, ra mata i laho paru hosi, ra hanitu, e Satan. I lakavua, i kolotatea ge tabuli na pida i ravulu rangale (1,000).

3 I voro purua na lovo i marangeo, i tukari tahoa, i uka ma ge tami tabu e huriki, ge vano ge harena na tahuna a pida i ravulu rangale ge lobo. Muri na pida nga, bara ni puga, ge laho na parava popote kunana.

4 *Muri a matai a maka gula hariki. E huriki ri made ne ria, a Vure i habi a leho ne ria, ri gi pelekado a narone huriki. A matai tabu a hanune huriki a bakovi. E huriki nga ri taki tala a ngava ne Isu, a nitana Vure, i uka ma ri kavurikea e Livoa, o a hanuna, i uka ma ri bole a kilakila vona na dumene ria, na limane ria, lakea ni palakudu a lohone ria. Ngane ri mahuri mule, ri matakari turane Kristo na pida i ravulu rangale.

5-6 *Iea a mugana nimahuri mule na matenga. E huriki ri mahuri mule muga ri malamala, a Vure i vakabagetu ria, a vuhuna a ruana matenga i uka ma ge ratapile ria. Ge ria e huriki a prister na Vure, a prister ne Kristo. Ri gi matakari turana na pida i ravulu rangale. Pali e huriki ranga i uka ma ri mahuri mule ma. A pida i ravulu rangale ge lobo taro, muri ri gi mahuri mule.

E Satan Ni Rata Pile

* **19:20:** Kap 13:12-17; 20:10 * **20:1:** Kap 9:1 * **20:2:** Vuh 3:1; Kap 12:9 * **20:4:** Dan 7:9,22,27; 1Ko 6:2; Kap 13:17 * **20:5-6:** Kap 1:6

7 Na tahuna a pida i ravulu rangale i lobo, e Satan ni gi puga, ni gi vakaha na bavi vona.
8 *Bara i pagitala valai, i tami e huriki lobo na tabeke lobo na malala, re huriki a Gog, a Magog. Bara i gale valai ria, ri gi vapopo, ri gi vaubi. Ri ala kupo hateka, ni keri ni gi, i manga a hire na lavu.
9 *Ri laho na bila dagi na malala, ri pesi halui a mada ne huriki a tara na Vure, na tanga dagi a Vure i ngaru hatekea. Pali a kanono i mapasi tala na hunu, i gutu parina e huriki a nugumaheto nga, ri lobo.
10 *Lakea a hanitu, ra viri i tami e huriki nga, ni voro puru na darilomu na viku, a kanono, muga a nitamina propet turana e Livoa, ni voro puru vonga. To go bole a nimadihi dagi na haro, na rodo, na parava vakaroro, i uka nilobona.

Ni Pelekado e Huriki
11 Muri a masia a gula hariki keakea dagi, i made vona tara viri. A malala a hunu ru ha taroa, i uka ma ni matai tabu.
12 *Lakea a matai e huriki ri mate pali, re huriki a bakovi dagi, e huriki a bakovi tavula, ria lobo ri pesi na ngalana gula hariki. A maka buk ni veve. A buk tara tabu ni veve, ra buk na nimahuri. Ni pelekado a narone huriki lobo ri mate pali, i ramai a ngava ni here na buk nga, ra a maka narone ria ri rata hosi na malala.
13 *E huriki ri mate na dari, ri mahuri mule na matenga. E huriki ri mate pali, ri made na murine huriki ri mate pali, ri pesi rike mule na matenga, lakea ni pelekado ria takutaku, i ramai a narone ria ri rata na malala.
14 Muri, a matenga, a muri ne huriki ri mate pali, ni voro puru na darilomu na kanono. A naro iea ni gale a ruana matenga, a darilomu na kanono.
15 E rei a viri, a rana i uka ma i tabuli na buk na nimahuri, ni voro puru ria na darilomu na kanono.

21

A Hunu a Malala Karaba
1 *Muri a matai a hunu karaba, a malala karaba. A hunu muga, a malala muga ru lobo. I uka tabu a dari.
2 *A masia a tanga na Vure, re Ierusalem karaba, i valai na Vure, i puru valai na hunu, i manga a ngatavine i parangi karaba i bagetu kamumu hateka, i davea e girihina.
3 *A longoa a lohona viri i gale valai na gula hariki, i ta dagi, i ta maea, “Mu longo! A Vure i made turana e

* **20:8:** Ese 38:2,9,15-16 * **20:9:** 2Ki 1:10 * **20:10:** Sng 11:6; Kap 19:20; 21:8 * **20:12:** Dan 7:9-10; Mat 25:31-46; Apo 17:31; 2Ko 5:10; Kap 13:8 * **20:13:** Rom 2:6; 1Pe 1:17; Kap 2:23; 22:12 * **21:1:** Ais 65:17; 2Pe 3:13 * **21:2:** Ais 52:1; 61:10; Hib 11:16; 12:22; Kap 3:12 * **21:3:** Levi 26:11-12; Ese 37:27; Sek 2:10; 2Ko 6:16

huriki a bakovi. Ge made turane ria, ge ria e huriki a ngate vona, ge ia a Vure ne ria.

4 *Ge ravu vuroki a luhane ria, i uka ma ri gi tangi tabu, i uka ma ri gi mate tabu, i uka ma ri gi dodo tabu, i uka ma ri gi bole tabu a nimadihi, a vuhuna a maka maki hosi i lobo."

5 *Lakea a viri i made na gula hariki i ta maea, "Mu longo! A rata a maki lobo ri bele karaba tabu." Muri i ta maea, "O here puru a ngava nga, a vuhuna ri muholi, ri gi bele muholi."

6 *Muri i ta maea tabu, "I lobo! Iau a Alpa, a Omega. Iau a nidoko na maki lobo, a nilobona maki lobo. A habi tavula ne huriki ri marohu a naru i valai na naru bele na nimahuri.

7 *E huriki ri mulangi, ga habi a maki nga ne ria. Ge iau a Vure ne ria, ge ria e huriki e tugu.

8 *Pali e huriki ri mangenge, e huriki i uka ma ri luhoi tora, e huriki ri katoki na matagu, e huriki ri rabalaki a viri, e huriki ri mole, e huriki ri rata a muto, a malulu, e huriki ri vasileki na nitamina vure, e huriki ri tatami, a murine ria a darilomu i nono na viku a kanono. Ia ni gale a ruana matenga."

E Ierusalem Karaba

9 Muri a turana e huriki a agelo ala polorua, ra ri guru tala a tavila i polorua na ikuna vuranga i polorua, i valai, i taki iau, i ta maea, "O valai, ga vakasiri ioe vona e Girihina Tuna Sipsip, ra i parangi karaba vona."

10 *Lakea a Hanu Kiripiripi i bele tora nau, a agelo i bole sike iau na mapana lolo dagi. I vakasiri iau vona a tanga na Vure, e Ierusalem, i puru valai na Vure na hunu.

11 *A nipara dagi na Vure i paraia. I bagetu kamumu i manga a kedo i mata kamumu hateka, i manga a kedo a iaspa, a glas.

12 *A tanga iea i tahoka a nure dagi ni tura halui. I tahoka a logo i ravulu a polona i rua. A agelo i matakari a logo takutaku. A logo takutaku, ni here a rana kabu takutaku ne Israel.

13 A logo i tolu to pesi na tabeke na nirikena haro. A logo i tolu to pesi na tabeke mule sike. A logo i tolu to pesi na tabeke mule puru. A logo i tolu to pesi na tabeke na nirolona haro.

14 A nure iea, ni hae langa na kedo i ravulu a polona i rua. A kedo takutaku nga, ni here a rana a apostolo takutaku na Tuna Sipsip ala ravulu a polona i rua.

15 *Ra agelo i ta turagu, i nugu a kodo ni rovai, ni rata

* **21:4:** Ais 35:10; 65:19; Kap 7:17 * **21:5:** 2Ko 5:17 * **21:6:** Ais 55:1; Jer 2:13; Ion 7:37; Kap 1:8,17; 22:17 * **21:7:** 2Sam 7:14; 1Sto 17:13; Sng 89:26-27 * **21:8:** Mat 25:41; Kap 20:15; 22:15 * **21:10:** Ese 40:2 * **21:11:** Ais 60:1-2,19 * **21:12:** Ese 48:30-35 * **21:15:** Ese 40:3; Kap 11:1

na gol, ne vona ni rovai a tanga, a nure vona, turana maka logo vona.

16 A harena tanga i va, ri palupulupu. A niolana tanga i palupu turana nibolana. A agelo i rovaia na kodo vona. A niolana, a nibolana a nirike vona i manga a kilomita i 2, 200.

17 Muri i rovaia a nure na tanga. I bele manga a mita i 66 na nirovai na bakovi, ra i rovai a maka maki vona a agelo iea.

18 *A nure ni rata na kedo a iaspa. A tanga ni rata na gol, i maga manga a glas.

19 A vuhuna nure na tanga, ni vakabagetu na kedo mata kamumu legelege. A viri muga a kedo a iaspa, a ruana a kedo a sapaia, a toluna kedo a agete, a vana kedo a emeral gomagoma.

20 A limana kedo a oniks, a polotarana kedo a kanelian, a poloruana kedo a krisolait, a polotoluna kedo a beril. A polovana kedo a topas. A ravuluna kedo a krisoprase, a ravulu a polona takuna kedo a iasint. A ravulu a polona ruana kedo a ametis.

21 A logo i ravulu a polona i rua, ni rata takutaku na meki dagi i taku. A dala na tanga ni rata na gol, i maga hateka, i manga a glas.

22 I uka roho na Vure ge tabuli pololilo na tanga dagi, a vuhuna e Bakovi Dagi, a Vure Tuhaka Hateka, rua a Tuna Sipsip, rua a roho na Vure.

23 *A tanga iea, i uka ma i ngarua a haro, a keva ru gu paraia, a vuhuna a nipara dagi na Vure i paraia, a Tuna Sipsip i manga a nipara vona.

24 *E huriki a kabu lobo bara ri laho na nipara vona. E huriki a hariki lobo na malala ri gi bole valai a mahala ne ria, ri gi habia na Vure ne vona ni togoa.

25 *A maka logo vona, i uka ma ni gi tukari, a vuhuna a rodo i uka ma ge puru vonga.

26 E huriki na tanga lobo bara ri bole valai vona a mahala ne ria, ri gi habi na Vure ne vona ni togoa.

27 *I uka tara maki katoki ge dili vona. I uka tara viri i rata a naro ni maruhu vona, o a naro taminga ge dili vonga. E huriki ri gi dili vona kunana, e huriki a rane ria ni here dili na buk na nimahuri na Tuna Sipsip.

22

A Naru Nimahuri

1 *Muri a agelo i vakasiri iau vona a naru na nimahuri. I parahidi manga a glas, i tua tala na gula hariki na Vure, a gula hariki na Tuna Sipsip.

2 *I tua tala, i tua na kurukuruna dala dagi na tanga. Na gaga varago na naru, a kai na nimahuri ri

* **21:18:** Ais 54:11-12 * **21:23:** Ais 60:19-20; Kap 22:5 * **21:24:** Ais 60:3,5 * **21:25:** Ais 60:11 * **21:27:** Ais 52:1; Ese 44:9; 1Ko 6:9-10 * **22:1:** Ese 47:1 * **22:2:** Vuh 2:9; Ese 47:12; Jol 3:18; Sek 14:8

pesi. Ri vua balaka ravulu a polona i rua (12) na pida i taku. Ri vua na keva takutaku. A pagana kai iea, ne vona ni vakamahuri e huriki na tanga lobo.

3 I uka tabu tara maki ni ruduraha. A gula hariki na Vure, na Tuna Sipsip ru gu tabuli na tanga iea. E huriki a vora vona ri gi kavurikea.

4 *Ri gi masia a matana. A rana bara ni here na dumene ria.

5 *A rodo i uka ma ge bele tabu vonga. I uka ma ri gi ngarua a nipara, o a haro, a vuhuna a Vure e Bakovi Dagi ia a nipara ne ria. Ri gi matakari turana na parava vakaroro, i uka nilobona.

E Isu Ge Hamule Valai Malaviriri

6 *Muri a agelo iea i taki iau, "A ngava nga ri muholi, ri gi bele muholi. E Bakovi Dagi, a Vure ne huriki a propet, i rudua a agelo vona, ge vakasiri e huriki a vora vona, a ra maka maki i popote ge valai."

7 *E Isu i ta maea, "Mu longo! I popote ga hamule valai! E huriki ri longototo a nita propet i tabuli na buk iea, ri gi vivi."

8 *Iau, e Ioanes, iau a viri a longo, a matai a maki nga. Na tahuna a longo ria, a turume puru, ta ga kavurikea a agelo i vakasiri iau.

9 Pali i taki iau, i ta maea, "Naha ni rata mavonga! Iau tara a vora manga ioe, e huriki e turamu, e huriki a propet, e huriki ri longo mai a ngava na buk iea. O kavurike kunanea na Vure."

10 Muri i taki iau, "Naha ni ruhulolo a nita propet na buk iea, a vuhuna a parava i popote ge valai.

11 *E huriki a bakovi hale, ri gi rata mavonga a naro hale. E huriki ri katoki na matana Vure, ri gi katoki mavonga. E huriki a bakovi malamala, ri gi malamala mavonga. E huriki a bakovi na Vure, ri gi ramai mavongea a Vure."

12 *E Isu i ta maea, "Mu longo! Ga valai malaviriri, ga habi ne huriki lobo a mapane ria, i ramai a narone ria.

13 *Iau a Alpa, a Omega. Iau a viri a muga, iau a iku. Iau a nidokona maki lobo, a nilobona maki lobo.

14 *"E huriki ri loi a varakia ne ria ri gi vivi, a vuhuna a Vure bara i taki ria ri kani na kai na nimahuri, ri gi dili na logo, ri gi dili na tanga.

15 Pali e huriki a ligo, re huriki a bakovi hale, e huriki a bakovi na malulu, a muto, e huriki ri mole, e huriki ri rabalaki a viri, e huriki ri kavurike a nitamina vure, e huriki ri ngaru hateka a naro

---

* **22:4:** Mat 5:8; Kap 3:12 * **22:5:** Dan 7:18,27; Kap 5:10; 20:6; 21:23,25 * **22:6:** Kap 1:1 * **22:7:** Kap 1:3 * **22:8:** Kap 19:10 * **22:11:** Dan 12:10 * **22:12:** Ais 40:10; Jer 17:10; Kap 2:23 * **22:13:** Ais 44:6; Kap 1:8,17; 21:6 * **22:14:** Vuh 2:9; 3:22

taminga, bara ri made polovavo.

16 *“Iau e Isu, a rudua a agelo nau ge vakalongo vomu a ngava nga, go taki e huriki a tara nau na tabeke lobo. Iau a vuhune Davit, iau a hamone Davit. Iau a hada e Lagavago.”

17 *A Hanuna Vure, e girihine Tune Sipsip ru ta maea, “O valai.” E huriki ri longo, ria ranga ri gi ta maea, “O valai.” E huriki ri marohu ri gi valai. E huriki ri ngaru ni ninu ri gi valai, ri gi kiru a naru, i uka ma ri gi konea.

18 *Mua e huriki mu longo a nita propet na buk iea, mu matadoko. E rei a viri ge ru dili tabu ranga ngava na nita propet iea, a Vure tara ge habi vona a maka nimadihi dagi ni taki tala na buk iea.

19 Pali e rei a viri i ravunu vuroki ranga nita propet i tabuli na buk iea, a Vure bara i ratea i uka ma ge kani na kai na nimahuri, i uka ma ge dili na tanga vona, i manga a ngava ni taki tala na buk iea.

20 *A viri i ta muholi na ngava nga i ta maea, “I muholi, iau ga valai malaviriri.”

I muholi. O Isu, a Bakovi Dagi, o valai!

21 E Isu a Bakovi Dagi ge rata kamumu hita lobo. I muholi.

* **22:16:** Gi 24:17; Ais 11:1,10; Rom 1:3; Kap 2:28; 5:5 * **22:17:** Ais 55:1; Kap 21:6 * **22:18:** Vin 4:2; 12:32 * **22:20:** Mat 24:30-31; 1Ko 16:22